

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

KARŞILAŞTIRMALI DİL BİLİMİ VE DİL BİLGİSİ TERİMLERİ
SÖZLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
SERCAN ÖZKÖSE

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. NEVİNHAL BAYAR

BARTIN-2017

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KARŞILAŞTIRMALI DİL BİLİMİ VE DİL BİLGİSİ TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Sercan ÖZKÖSE

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Nevnihal BAYAR

“Bu tez 23/08/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Nevnihal BAYAR	
Yrd. Doç. Dr. Fahrünnisa BİLECEK	
Yrd. Doç. Dr. Serhat KÜÇÜK	

KABUL VE ONAY

Sercan ÖZKÖSE tarafından hazırlanan “Karşılaştırmalı Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü” adlı bu çalışma, 23/08/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Nevnihal BAYAR

(Danışman)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Fahrünnisa BİLECİK

Üye : Yrd. Doç. Dr. Serhat KÜÇÜK

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. M. Said CEYHAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Yrd. Doç. Dr. Nevnihal BAYAR danışmanlığında hazırlamış olduğum “Karşılaştırmalı Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü” adlı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

23/08/2017

Sercan ÖZKÖSE

ÖN SÖZ

“Karşılaştırmalı Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü” üç yıllık özenli ve sabırlı bir çalışmanın ürünüdür. Çalışmanın başladığı ilk günden nihayete erdiği güne kadar anlayışı, bilgisi ve tecrübesiyle benden desteğini hiç esirgemeyen değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Nevnihal BAYAR başta olmak üzere, yüksek lisans eğitimimde emeği geçen, bu yola beraber çıktığımız, tecrübesi ve bilgisinden beni mahrum bırakmayan değerli öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Fahrünnisa BİLECİK’e sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Eğitim hayatımın ilk gününden bugüne kadar benden desteğini bir an olsun esirgemeyen aileme ve bu tez çalışmasında manevi olarak her an yanımda hissettiğim müstakbel eşim Yonca’ya teşekkür ederim.

Sercan ÖZKÖSE

Bartın, 2017

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Karşılaştırmalı Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü

Sercan ÖZKÖSE

Bartın Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Nevnihal BAYAR

Bartın-2016, Sayfa xii + 1138

Dil, bugüne değin üzerinde çokça durulmuş, tanımı vasıtasıyla bir kalıba oturtulmaya çalışılmış; çok çeşitli, canlı bir varlık olarak hayatımızın içinde ve ona sıkı sıkıya bağlı kalan, toplumsal yaşantının en temel gereksinimlerinden biri olan iletişimi gerçekleştirmeye yarayan bir işaretler sistemidir. Terim, Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde “Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah.” olarak tanımlanmaktadır.

Dil bilimi ve dil bilgisi, dil alanında çalışma yapan, birbirinden çok da ayrı olmayan disiplinlerdir. Bu disiplinler çatısında oluşan terimler 1942 tarihinden itibaren derlenerek sözlükler oluşturulmaya başlanmıştır. Bu çalışmada 1942 den başlayıp günümüze kadar oluşturulmuş terim sözlüklerinden dokuz adedi, belli kıstaslar çerçevesinde seçilerek karşılaştırmaya tâbi tutulmuştur. Karşılaştırmadaki amaç terimlerin süreç içerisinde yaşadıkları değişimleri göstermek ve terimlerin ortaya çıkış, kullanımdan kalkış tarihlerini aşağı yukarı tespit etmek olmuştur. Çalışmada kaynak taraması ve çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Çalışma sonucunda, ele aldığımız kaynaklarda karşılaştığımız, geçmişten bu yana kullanılmış, kullanılmaya devam eden veya kullanımdan kalkmış dil bilimi ve dil bilgisi terimleri tek bir kaynaktan toplanmış, karşılaştırma tekniği sayesinde bu alanda daha önce yapılmamış bir ürün ortaya çıkartılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dil bilgisi; dil bilimi; karşılaştırmalı sözlük; sözlük; terim; terimler sözlüğü.

ABSTRACT

Master's Thesis

The Glossary of Comparative Linguistics and Grammar Terms

Sercan ÖZKÖSE

Bartın University

Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language And Literature

Thesis Advisor: Assistant Professor Nevnihal BAYAR

Bartın-2016, Pages xii + 1138

Language is a sign system which is emphasized up to today, tried to be patterned via its definition; various, living existence in our life as inseperable whole, provides communication which is one of the most essential requirement for communal living. Term is defined as “A word which corresponds special and determined notion about field of science, art, occupation or a subject, term.” in Turkish dictionary of Turkish Language Association.

Linguistics and grammar are nearly similar disciplines which study about language. Dictionaries are started to be composed by gathering terms occuring within these disciplines beginning from 1942. On this study, nine of the glossaries composed from 1942 to today are subjected to compare by choosing in certain circumstances. The aim of comparing is to show the changes of terms in time, and to determine nearly when the terms show up and disappear. Literature review and multiple comparisons technique are preferred on this study. As a result of this study, all linguistics and grammar terms which are come across in sources, used from past to present, still in use are gathered in one source, and an output which is not done before in this field is composed thanks to comparison technique.

Key Words: Grammar; Linguistics; Comparative glossary; Dictionary; Term; Glossary

İÇİNDEKİLER

SAYFA

KABUL VE ONAY.....	iii
BEYANNAME.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
SÖZLÜK.....	11
SONUÇ.....	1012
KAYNAKLAR.....	1135
ÖZGEÇMİŞ.....	1137

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

é	: Kapalı e
ā	: Uzun a
â	: İnce a
î	: Uzun i
ñ	: Geniz n'si
-	: Ek ayırma işareti (fiil)
+	: Ek ayırma işareti (isim)
ı	: Dar, süreksiz i
u	: Dar, süreksiz u
ğ	: Kalın g
ŋ	: Gırtlaksıl, genizsil n
ɲ	: Damaksıl, genizsil n
ķ	: Kalın k
û	: Uzun u
ş	: Kalın s
ĺ	: Kalın l
ň	: Kalın n
—	: Vurgu işareti
ţ	: Kalın t
å	: Yuvarlak a
ṅg	: Damak n'si
—	: Bağlama işareti
→	: İse
>, <	: Zamansal değişim işareti
ū	: Uzun u

đ	:	Hem kalın d hem kalın z
ˆ	:	Bulanık ünlü işareti
ẓ	:	Peltek z
˘	:	Titrem işareti
ħ	:	Damak h'si
ŋ	:	Damak n'si
ɖ	:	Peltek d
ħ̣	:	Hırıltılı h
ō	:	Uzun ö
ē	:	Uzun e
ṣ	:	Peltek s
ž	:	Hem kalın d hem kalın z
. ²	:	Ekin iki şekilli olduğunu gösteren işaret

KISALTMALAR

Al.	:	Almanca
Alm.	:	Almanca
Ar.	:	Arapça
birl. i.	:	Birleşik isim
birl. sıf.	:	Birleşik sıfat
birl. zf.	:	Birleşik zarf
bkz.	:	Bakınız
DBTS	:	Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü
DBTS	:	Dilbilim Terimleri Sözlüğü
DDTS	:	Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü
Derl.	:	Derlenen

DS	:	Dil Bilimi Sözlüğü
DTS	:	Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü
Es. T.	:	Eski Türkçe
ET.	:	Eski Türkçe
f.	:	Fiil
Fars.	:	Farsça
FGT	:	Felsefe ve Gramer Terimleri
Fr.	:	Fransızca
GTS	:	Gramer Terimleri Sözlüğü
i.	:	İsim
İ.Ö.	:	İsa'dan önce
İng.	:	İngilizce
K.Ç.	:	Kişi Çokluk
K.T.	:	Kişi Teklik
krş.	:	Karşılaştırınız
Lat.	:	Latince
Mac.	:	Macarca
np	:	Noun phrase
Osm.	:	Osmanlıca
Ör.	:	Örnek
sıf.	:	Sıfat
TDBTS	:	Temel Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TT.	:	Türkiye Türkçesi
vb.	:	Ve benzeri
Yun.	:	Yunanca
z.	:	Zaman

zf. : Zarf

GİRİŞ

Dil, bugüne değin üzerinde çokça durulmuş, tanımını vasıtasıyla bir kalıba oturtulmaya çalışılmış; çok çeşitli, canlı bir varlık olarak hayatımızın içinde ve ona sıkı sıkıya bağlı kalan, toplumsal hayatın en temel gereksinimlerinden biri olan iletişimi gerçekleştirmeye yarayan bir işaretler sistemidir.

Yukarıda bahsedildiği üzere dil için yapılmış çok sayıda tanım bulunmaktadır. Bunların en yetkinlerinden biri de Muharrem Ergin'in yapmış bulunduğu "Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir"¹ şeklindeki tanımıdır. Zeynep Korkmaz ise dili "Bir toplumu oluşturan kişilerin düşünce ve duygularının o toplumda ses ve anlam bakımından ortak ögeler ve kurallardan yararlanarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü ve gelişmiş bir sistemdir."² şeklinde tanımlamıştır.

Dil biliminin konusu ise adından da anlaşılacağı üzere dillerin bilimsel olarak incelenmesidir. Modern anlamda dil bilimi çalışmaları, 20. yüzyılın ilk yarısında İsviçreli bilim insanı Ferdinand de Saussure ile başlamış kabul edilir. Dil bilgisi denildiğinde ise zihinlerde dil biliminden çok da farklı bir alan canlanmamaktadır. Bunun sebebi ise bu güne kadar yapılmış olan tartışmalar ve bilimsel araştırmalar neticesinde; dil bilimi disiplinin, dil bilgisi disiplini içine alan bir çatı disiplin olmasıdır. Pek çok âlime göre dil bilgisi, dil biliminin uygulamaya dayalı bir alt dalıdır. Şu halde denilebilir ki bu iki disiplin konu ve başlangıç olarak birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu çalışmalara olan ilgi zaman içerisinde oldukça artmış ve çalışmalar özveri ile sürdürülerek günümüze kadar ulaşmıştır. Ancak her alanda olduğu gibi bu alanda da çalışmalar yapıldıkça kullanılan terimlerde nicel olarak bir artış görülmüş ve bu durum da bir kargaşaya sebebiyet vermiştir.

Terim, "Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah."³ olarak tanımlanmaktadır. Dil bilimi ve dil bilgisi üzerine yapılan çalışmaların artışına bağlı olarak bu alanlardaki terimlerin sayısı da artmıştır. Çalışmaların 20. yüzyılın ilk yarısında başladığı düşünüldüğünde günümüze

¹ Muharrem Ergin, Türk Dil bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 2012.

² Zeynep Korkmaz, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C. I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

³ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

kadar bu alanda oluşan terimlerin, bu terimlerin açıklamalarının ve karşılaştırılmasının yapılması gerekliliğinin de ne derece önem arz ettiği ortadadır. Ancak ele alınan konuda bu güne kadar yapılan çalışmalar incelendiğinde eksikliği giderecek yetkinlikte bir eser bulunmadığı görülmüştür.

Bu alan ile uğraşan limlerce dil bilimi terimleri ile dil bilgisi terimlerinin semantik düzlemdeki yeri hususunda bir fikir ayrığı yaşanmaktadır. Çalışma boyunca hem dil bilimi terimleri sözlüklerinden hem de dil bilgisi terimleri sözlüklerinden yararlanılmıştır. Ve elde edilen tecrübeler neticesinde söylenebilir ki dil bilimi ile dil bilgisi ayrı disiplinler değildir. Dil bilimi, dil bilgisi terimini de içine alan çatı bir disiplin, dil bilgisi ise bu disiplinin alt kollarından biridir. Bu iki disiplini birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Bu sebeptendir ki hazırlanan ve Karşılaştırmalı Dil Bilimi ve Dil Bileisi Terimleri Sözlüğü adı verilen çalışmada daha önce hazırlanmış olan hem dil bilimi terimleri hem de dil bilgisi terimleri sözlüklerinden yararlanılmıştır.

Türk dili, günümüzdeki mahiyetini alıncaya dek, pek çok evreden geçmiştir. Bu evrelerde kh özüne dönmeye çalışmış, kh yabancı kelimelerin ablukasında kalmıştır. Dilimiz esas itibariyle en öz, en sade şeklini Köktürkçe döneminde yaşamıştır. Türk milleti göçebe bir toplum olduğundan eşini, evladını taşıdığı yere benliğinin ayrılmaz parçası olan dilini de taşımıştır. Bu taşıyışlar esnasında canlı bir varlık olan dil, karşılaştığı yeni diller ile etkileşim içerisine girmiştir. Bazen onlara kattığı oranda, bazen daha fazla ve bazen daha az olmak üzere bu yeni dillerden etkilenmiştir. Tüm bu etkileşimler neticesinde zenginleşen Türk dili, aynı zamanda ilk baştaki o öz şeklini de kaybetmiş olur.

Günümüzde Türk dili üzerinde kelime sayısı bakımından en fazla nüfuza sahip olan yabancı dil, Arapça'dır. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en önemli sebep muhakkak ki Türklerin X. yüzyıldan itibaren kitleler hlinde İslamiyet'i kabul etmeye başlamasıdır. Türklerin inanç sistemindeki bu değişiklik dillerini de şüphesiz etkilemiştir. Türkçe'ye pek çok Arapça kelime girmiş ve dilimizdeki yabancı sözcüklerin oranı artmıştır. Bu durum karşısında önemli edeb şahsiyetler arasında kutuplaşmalar meydana gelmiştir. Bazıları yabancı sözcüklerin dilimizi zenginleştirdiğini savunarak bu sözcüklere eserlerinde fazlaca yer vermiş, bazıları ise dilimizin mill benliğine geri dönmesini savunarak bu sözcüklerin dilimizden çıkarılması gerektiği düşünmüştür. Bu tartışmalar Tanzimat döneminde artık gr bir sesle dile getirilmiştir. Bu dönemde şinasi, Muallim Naci, Ahmet Cevdet Paşa gibi şahsiyetler yazı dilinin sadeleşmesi gerektiğini savunurlar. Tanzimat'tan sonra dilde

meydana gelen esas gelişme II. Meşrutiyet'ten sonra gerçekleşmiştir. Bugün kullandığımız Türkiye Türkçesi'nin esas anlamıyla sadeleşme sürecine girmesini, millîleşme çabasıyla konuşma dilinden yeni bir yazı dili meydana getirme amacı güden Yeni Lisan hareketine dayandırmak yerinde olacaktır. Ömer Seyfettin'in başını çektiği bu hareketin amacı millî bir dil oluşturmaktır. Bu gaye ile dildeki sadeleşme hareketleri büyük bir hız kazanmış olur.

Bir dilin sadeleşme süreci uzun bir dönem gerektirir. Yukarıda küçük bir bölümü anlatılan Türk dilinin sadeleşme süreci aslında oldukça zahmetli ve sancılı olmuştur. Bu uzun ve zahmetli sürecin sonunda dilde büyük oranda sadeleşme gerçekleşmiştir. Günümüzde kullanılan Türkçeleşmiş, yerleşmiş ve genel kabul görmüş dil bilimi ve dil bilgisi terimlerine böyle bir sürecin neticesinde ulaşılabilmektedir. Bu uzun sürecin farklı dönemlerinde aynı kavramı karşılamak üzere farklı terimler oluşturulmuş ve dil bilimciler oluşturdukları bu terimlerin dile yerleşebilmesi ve uzun yıllar varlığını koruyabilmesi için oldukça çaba harcamışlardır. Dil bilimi ve dil bilgisi terimlerinin büyük oranda Türkçeleşmiş ve yerleşmiş olmasına rağmen hâlâ dil bilimi ve dil bilgisi kavramlarının tanımlarında tam bir uzlaşmaya varılabilmiş değildir. Bu da göstermektedir ki bu alanda üzerinde itinayla çalışılması gereken çok fazla konu bulunmaktadır.

Dil bilimi ve dil bilgisi terimlerinin sınıflandırılması ve açıklanması ile ilgili çalışmaların tarihi çok eskiye gitmemektedir. Bu alanda yapılan pek çok çalışma bulunmasına rağmen alanın açığını kapatmayı sağlayacak yetkinlikte ve nicelikte çalışmaya henüz ulaşılamamıştır. Ancak bu alanda pek çok bilim insanı çalışmalar yapmış ve dil bilimi terimleri üzerine görüşler geliştirmiştir. Bu aşamada çalışmamız hakkında bize kaynaklık eden bu değerli bilim insanlarının birkaçının durum hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir:

Dil bilgisi alanında yaptığı çalışmalar ile ciddi adımların öncüsü olarak bilinen Zeynep Korkmaz dil bilimi terimleri hakkındaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: “Gramer terimleri, Cumhuriyet devrinde üzerinde en çok durulan ve işlenen konulardandır. Ancak, yapılan bütün çalışma ve yayınlara rağmen, çeşitli sebeplerle uzun süre rayına oturtulamamıştır. Böylece belirli bir kavram için birbirinden farklı terimler ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak da ilk ve orta öğretimde kullanılan terimler ile yükseköğretimde

kullanılan terimler birbirinden farklı olmuş; hatta aynı fakültede bile öğretim üyesinden öğretim üyesine değişen terimler kullanılmıştır.”⁴

Zeynep Korkmaz bu sözlerini kendisine ait olan Gramer Terimleri Sözlüğü’nün ön sözünde dile getirmiştir. Yine aynı eserinin ön sözünde bu sahada yapılan çalışmaların yetersizliğinden bahsederek bu çalışmalara daha fazla önem verilmesi gerektiğinin de altını çizmiştir. Gramer Terimleri Sözlüğü’nü yazmasının sebebinin “Dilcilerin ortaklaşa kabul edebilecekleri bir terim birliği oluşturmak.” olduğunu söyler. Korkmaz, sözlerini bu sözlüğe çok fazla önem verdiğini ancak yine de kusursuz bir sözlük olmadığını, eksikliklerinin bulunduğunu ve zaman içerisinde eklemeler yapılmasının gerektiğini söyleyerek tamamlar.

Ahmet Buran da bu alanda mevcut olan terim karışıklıkları karşısında çalışmalar gerçekleştirmiş ve karşılaştığı bu tutarsızlık ve karışıklıkları şu sözleriyle açıklamıştır: “Gramer kitapları bu konudaki ilk müracaat kaynaklarımız oldu. Ancak daha ilk anda kendimizi bir çıkmazın, bir belirsizliğin içinde bulduk. Bazı eserlerde hal eklerinin sayısı beş iken, bazısında altı, bazısında dokuz, bazısında da on dört olarak yer almakta idi. Yine bazı eserlerde çekim teriminin içine çokluk, iyelik ve soru ekleri de alınırken, bazısında sadece hal ekleri isim çekim ekleri olarak kabul edilmekte idi.”⁵ Buran, bu sorunun çözülmesini terimlerin çeşitlilikten kurtarılmasına bağlamıştır.

Kamile İmer de bu alanda çalışması bulunan bilim insanlarından biridir. Aynı zamanda bizim çalışmamıza dâhil ettiğimiz dokuz adet terim sözlüğünden biri de ona aittir. İmer Dilbilim Sözlüğü adını verdiği bu eserin ön sözünde şu açıklamalara yer vermiştir: “Terimler, bilindiği gibi, bir bilim dalının yapıtaşlarıdır; dil gibi herkesin ortaklığı bulunan bir alanda bu yapıtaşlarının açık, saydam bir biçimde belirlenmesi daha çok önem kazanmaktadır. Dil bilimi terimlerinin üretilmesinde de bizler, Türkçe’nin kendi anlatım yollarından yararlanılması konusunda sorumluluk bilinciyle davranmaya çalıştık. Ne yazık ki, kimi zaman, özellikle sözdizimi gibi teknik ayrıntılar taşıyan alanlarda, çeviri yoluyla terimlerin üretilmesi, zorunlu ve kaçınılmaz oldu.”⁶ Ayrıca yine aynı yazısında tıpkı Zeynep Korkmaz gibi eseri üzerinde çok emek harcadığını ancak yine de eserinin bu alandaki açığı kapatmaya yetmeyeceğini dile getirmiştir.

⁴ Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992

⁵ Ahmet Buran, Anadolu Ağzlarında İsim Çekim Hâl Ekleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

⁶ Kamile İmer, Dilbilim Sözlüğü, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011

Günay Karaağaç'ın Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü adını verdiği çalışması da bizim ele alıp karşılaştırma yaptığımız dokuz terim sözlüğü arasında bulunmaktadır. Karaağaç, sözlüğünün girişinde bu alana yönelik olan düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır: “Ülkemizde genel dil bilimi üzerinde emek verenler ile özel dil bilimi üzerinde çalışanlar arasındaki kopukluk, pek çok araştırmacı gibi bizi de üzmüş, sıkıntılara sokmuştur. Elimize kalemi aldığımızda, araştırma konumuz olan malzemeyi önümüze yığdığımızda, genel dil bilimiyle uğraşan araştırmacıların Türkçe konusundaki ilgisizlik ve bilgisizlikleri ile özel dil bilimiyle uğraşan Türk dili araştırmacılarının genel dil bilimi verileri karşısındaki ilgisizlik ve bilgisizliklerinin verdiği sıkıntıyı yaşamayan meslektaşım yoktur.”⁷ Karaağaç bu sözlerinin devamında eserini tüm bu sıkıntılara son vermek amacıyla yazdığını dile getirmiştir.

Dil bilimi terimlerinin karmaşası konusuyla yakından ilgilenen Hamza Zülfikar, bu karmaşanın özellikle öğrencilere olan zararları üzerinde durmuş ve yazdığı makalesinde bu konuya şöyle bir açıklama getirmiştir: “Türkçe alanında çalışmalar yapan dilciler, dildeki kuralları ve dilin işleyiş yapısını öğretim ortamında aktarmaya çalışan öğretmenler, karşılaştığı farklı kullanım biçimleriyle zihinleri karışan ve konuları anlamakta güçlük çeken öğrenciler, terim kargaşasının bir an önce çözülmesini beklemektedir. Bir kavrama birden çok karşılığın verilmesinden alanın öğretim üyeleri, uzmanları, öğrencileri şikâyetçidir. Bu durum, yalnızca Türkçede değil öteki alanlarda da yaşanmaktadır .”⁸

Ömer Demircan, dil bilimi terimlerinde mevcut olan ve eğitim-öğretim ortamını olumsuz etkilediğini düşündüğü kargaşayı şu ifadelerle dile getirmiştir: “Bir öğretim dil bilgisi, öğrencisinin edinme yoluyla beynine yerleştirdiği özel işleme aracını yansıtan bir birimler ile kurallar dizgesi olmuştur. Okulda öğretilecek bir metin de bu dizgeye uyan ayrımları, ulamları anlatan tutarlı terimlerle yazılır. Türkçe için bu ussal terimlerle açıklama yolu henüz bulunmamıştır.”⁹

Dil bilgisi terimlerinde birlik sağlayamamamızı alışkanlıklarımıza, gelenekçi tutumlarımıza ve kendi görüşlerimizi kullanma ısrarımıza bağlayan Bilal Yücel bu durumu şu sözleriyle eleştirmiştir: “Bir yandan geleneğe bağlılık bir yandan da kendi tespit ve görüşlerimiz, dil bilgisiyle ilgili pek çok kavramın karışmasına ve terim kargaşasına yol açmaktadır. Hatta bu yüzden, farklı eserler arasındaki uyumsuzluğu ve kargaşayı bir yana

⁷ Günay Karaağaç, Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

⁸ Hamza Zülfikar, Düünden Bugüne Türkçe, Türk Dili Dergisi, Sayı 672, Ankara 2007, s. 839.

⁹ Ömer Demircan, Dildışı Dilbilgisi Öğretimi mi?, Çağdaş Türk Dili Dergisi, Sayı 209, Ankara 2005, s. 249.

bırakalım, aynı eser içinde bile bağlantısı kopmuş, çelişkiye düşülmüş, eksik bırakılmış konulara rastlıyoruz.”¹⁰

Çalışmanın Konusu

Karşılaştırmalı Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü adlı çalışmada, 1942’de TDK tarafından yayımlanan ilk Felsefe ve Gramer Terimleri Sözlüğünden, günümüze kadar neşredilen ve çalışmaya dâhil ettiğimiz son sözlük çalışması olan ve 2014’te yayımlanan Temel Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğüne kadar geçen süreçte teklif edilen terimler, bu terimlerde meydana gelen yapı ve anlam değişiklikleri, dilimizdeki ömürleri ve kalıcı olup olmadıkları karşılaştırmalı olarak tespit edilmiştir.

Çalışmanın Amacı

Karşılaştırmalı Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü adlı çalışmada, bu terimler üzerinde yapılmış olan ilk sözlük çalışmasından günümüzde yapılmış son sözlük çalışmasına kadar olan süreçte, sözlüklerde yer alan maddelerin dilimize hangi tarihte girdiğini, ne kadar tutunabildiğini, aynı maddenin farklı sözlüklerdeki anlamlarını karşılaştırmalı olarak göstermeyi, terim sözlüklerine alınmamış olup terim mahiyetindeki sözcükleri önermeyi, sözlükler arasındaki kapsam farklılıklarını ortaya çıkarmayı ve günümüze ulaşmayı başara bilmiş terimlerin ilk anlamlarıyla arasındaki mesafeyi göstermek amaç edinilmiştir.

Çalışmanın Önemi

Gramer terimleri, dil bilimi terimleri, dil bilgisi terimleri yahut dil bilimi ve dil bilgisi terimleri sözlüğü adıyla günümüze kadar pek çok çalışma yapılmış bulunmaktadır. Bu alanda yapılmış olan ilk sözlük çalışmasından başlanarak günümüzde güncel hâlde bulunan son terim sözlüğüne kadar bütün çalışmalar titizlikle incelenerek, bu sözlüklerdeki terimler birbiri ile mukayese edilerek, bu alanda daha önce yapılmamış olan mukayeseli bir eser ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmanın yöntemi

Hazırlanan Karşılaştırmalı Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde, madde başı olarak alınan terimlerin seçiminde çeşitli kıstaslar uygulanmıştır. Terimleri seçerken

¹⁰ Bilal Yücel, Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları, Türk Gramerinin Sorunları II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

öncelikle, ele alınan dokuz adet dil bilimi ve dil bilgisi terimleri sözlüklerinde karşılıklarının bulunup bulunmamasına, var olan karşılıkların terim için uygunluğuna, karşılık yok ise terim statüsünde olup olmamasına dikkat edilmiştir. Bu terimlere çoklu karşılaştırma yöntemi uygulanmıştır. Bu alanda yapılmış olan bütün çalışmalar, ilkinden başlanarak kronolojik olarak sıralanmış ve sözcüklerin tarih içerisinde geçirdikleri anlam değişiklikleri, kalıcı olup olmadıkları ortaya çıkartılmıştır. Karşılaştırma yapılacak olan sözlükler titizlikle incelenerek; bu alanı temsil etme, kapsam bakımından genişlik, alan yetkinliği gibi kıstaslar göz önüne alınarak seçilmiştir. Seçilen terimlerin her birinin görevi öncelikli olarak hemen terimin yanında belirtilmiştir. Görevi belirtilen terime daha sonra dokuz adet dil bilgisi ve dil bilimi terimi sözlüklerinde bulunan çeşitli anlamlar verilmiştir. Çalışma boyunca her bir sözlük alfabetik sıraya göre taranarak, hiçbir madde atlanmaksızın ilgili bulunduğu madde ile çoklu karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Ayrıca saha ile ilgili ulaşılabilen bütün eserler okunmuş ve çalışmaya bilimsel bir zemin hazırlanmıştır.

Literatür Tanıtımı

Karşılaştırmalı Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü adı verilen bu çalışmada ilki 1942 tarihli olan ve o tarihten başlayarak günümüze kadar kronolojik olarak yayımlanmış bulunan dokuz adet dil bilimi ve dil bilgisi terimleri sözlüğü seçilmiş ve bunlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklardan yola çıkılarak karşılaştırma yapılmıştır. Seçilen bu dokuz adet dil bilimi ve dil bilgisi terimleri sözlüğündeki kavramlar birbiri ile karşılaştırılarak geçmişten günümüze farklı tarihlerde dilimize girmiş olan dil bilimi ve dil bilgisi terimleri gün ışığına çıkarılmış ve bunların farklı kaynaklardaki farklı manalarına karşılaştırmalı olarak erişme fırsatı bulunmuştur.

Bugüne kadar yayımlanmış olan dil bilimi, dil bilgisi, gramer terimleri sözlükleri arasından bu dokuz adet sözlüğün seçilmesinin elbette ki farklı sebepleri olmuştur. Genel manasıyla bu dokuz adet sözlüğün seçmesinin sebebi bu alanda yazılmış olan sözlüklerin temel taşları sayılmasıdır. Elbette ki seçilen bu dokuz adet sözlüğün hâricinde yayımlanmış sözlükler de mevcuttur. O sözlüklerin çalışmaya dâhil edilmemesinin sebebi ise ya kayda değer bir farklılık yaratamamış olmaları ya da seçilen sözlükler ile aralarında çok büyük bir zaman ve içerik farkı bulunmadığından bu alana yeni bir ses getirememiş olmalarındandır.

Bu çalışmada ele alınan ve çalışmaya kaynaklık eden dokuz adet dil bilimi ve dil bilgisi terimleri sözlüğü aşağıda kısaca tanıtılmaya çalışılmıştır:

1942 yılında yayımlanan ve bu alanda yapılmış olan ilk listeleme çalışması olarak tarihe geçen Felsefe ve Gramer Terimleri adlı çalışma, açıklamalı bir sözlükten ziyade gramer terimlerinin Türkçe-Osmanlıca-Fransızca düzleminde karşılıklarını gösteren bir listeleme çalışmasıdır. Eser Türk Dil Kurumu tarafından basılmıştır. Bu çalışma içerisinde 200 kadar gramer terimi mevcuttur.

1949 yılında yayımlanan Dilbilim Terimleri Sözlüğü, kelimeleri liste olarak veren çalışmaların yanında bu alanda yapılmış olan ilk sözlük çalışmasıdır. Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır. Eser, sözlük kısmı ve kılavuz kısmı olmak üzere iki kısımdan ibarettir. Tamamı 252 sayfa olan eserin 219 sayfalık kısmı sözlük, geri kalan kısmı ise kılavuzdan oluşmaktadır ve toplam 1948 adet terime yer verilmiştir. Sözlükte, dilimize mal edilmek istenen eski, yeni, Türkçe ve yabancı terimler tanımlamalarıyla birlikte yer almıştır. Bu sebeple eser ilk çalışma olmasına rağmen oldukça hacimlidir. Aynı zamanda sözlüğün madde başlarının çoğunda parantez içerisinde Fransızca karşılıkları da verilmiştir. Kılavuz kısmında Osmanlıca Dizini ve Fransızca ve başka Batı Dillerinden Terimler Dizini adlı iki bölüm bulunmaktadır.

Vecihe Hatiboğlu tarafından 1969 yılında hazırlanan Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü çok çeşitli kaynakların taranması ve incelenmesi sonucu ortaya çıkmış kapsamlı bir çalışmanın ürünüdür. Hatiboğlu bu çalışmasında terimsiz ve tanımsız kavramlara yeni terimler bulmayı amaç edinmiştir. Eserde madde başı alınan terimlerinin çoğunun karşısında Osmanlıca, Fransızca, İngilizce ve Almanca karşılıkları verilmiştir. Her terimin tanımı yapılmış ve her maddeye örnek verilmiştir. Terim hakkında çeşitli kaynaklarda kullanılan karşılıklardan bazıları Derlenen (derl.) başlığı altında sıralanmıştır. Sözlükte 600 kadar terim bulunmaktadır. Tamamı 176 sayfa olan eserin 140 sayfalık bölümü sözlük, diğer kısmı ise dizinlerden oluşmaktadır.

1980 yılında Berke Vardar ve arkadaşları tarafından hazırlanan Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır. Madde başı olarak alınan terimlerin çoğunun karşısında Almanca, Fransızca, İngilizce ve Eski Türkçe karşılıkları verilmiştir. Eserin tamamı 232 sayfa olup, 167 sayfalık kısmı sözlük, geri kalan kısmı ise dizinler ve kaynakçadan oluşmuştur. Sözlükte 1106 adet terim madde başı olarak alınmıştır. Eserde daha önce karşılığı verilmiş olan terimlere yeni adlandırmalar da yapılmıştır. Diğer eserlerden farklı olarak dil bilimi ve dil bilgisi terimleri bir arada verilmiştir.

1989 tarihli Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü Ahmet Topaloğlu'na aittir ve Ötüken Yayınları tarafından basılmıştır. Eser çok sayıda kaynak taranarak, titizlikle yapılmış bir çalışmanın ürünüdür. Sözlüğü diğerlerinden farklı kılan yanı ise, madde başlarının Türkçe asıllı olması, yaygın olması, tek anlamlı olması gibi esaslara göre belirlenmesidir. Eserde 473 terim bulunmaktadır. Hemen her terimin karşısında Osmanlıca ve Fransızca karşılıkları verilmiştir. Aynı zamanda çoğu terimin karşısında karşıt anlamlısına da yer verilmiştir. Sözlüğün bir diğer önemli özelliği ise madde başlarının altında, 1989 tarihine kadar yapılmış olan çalışmalarda, o madde başını karşılayan kelimelerin kronolojik olarak sıralanmasıdır. Bu da her maddenin geçtiği tarihî seyri görmeyi mümkün kılmıştır. Eserde dil bilgisi terimlerinin yanında bazı dil bilimi terimlerine de yer verilmiştir. Tamamı 228 sayfa olan eserin 167 sayfası sözlük, geri kalan kısmı ise Türkçe, Fransızca ve Osmanlıca dizinlerdir.

1992 tarihli Zeynep Korkmaz'a ait olan Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk dili alanında yazılmış gramerler ve 200'den fazla makale taranarak elde edilen terim malzemesinin değerlendirilmesi suretiyle 988 madde başı seçilerek hazırlanmıştır. Maddelerin seçimi sırasında ortaklaşa kabul görmüş ve yerleşmiş olanlar aynen alınmış, üzerinde tekrar durulması gerekenler ile teklif niteliğinde olanlar Türk Dil Kurumu Gramer Bilim ve Uygulama Kolunca oluşturulan bir komisyonda tartışılarak seçilme yoluna gidilmiştir. Sözlükte, karşılıksız terimlere Türkçe karşılıklar aranmış, elverişsiz terimlere de uygun karşılıklar bulunmaya çalışılmıştır. Her madde başının karşısında Almanca, Fransızca, İngilizce ve Osmanlıca karşılıkları verilmiştir. Ayrıca yine çoğu madde başına da örnekler verilmiştir. Tamamı 212 sayfa olan eserin 180 sayfası sözlük olup 32 sayfalık bölümde dizin bulunmaktadır.

2011 yılında Kâmile İmer, Ahmet Kocaman ve A. Sumru Özsoy tarafından hazırlanıp Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi tarafından basılan Dil Bilimi Sözlüğü yaklaşık 1500'ü tanımlanmış, önerilerle birlikte 2000 terim içermektedir. Her madde başının yanında ayraç içerisinde maddenin İngilizce karşılığı da verilmiştir. Aynı zamanda her madde başının yanında dil biliminin alt kolları olan anlam bilimi, biçim bilimi vb. şeklinde terimlerin teker teker sınıflandırması yapılmıştır. Çalışmacılar ortaya çıkarmış oldukları sözlükte kimi eksikliklerin bulunduğunu kabul etmekle birlikte bu eksikliklerin zaman içerisinde yeni basımlar yapıldıkça tamamlanacağını belirtmişlerdir. Ayrıca sözlüğün daha fazla gecikmemesi için dizinde bulunan kimi terimlerin de açıklanmaya fırsat bulunamadığını açıkça dile getirmişlerdir. Eserin tamamı 351 sayfa olup, bunun 282

sayfası sözlük kısmından, geri kalanı ise dil bilimciler hakkında bilgi veren bir bölüm ve dizin kısmından oluşmuştur.

2013 yılında Günay Karaağaç tarafından hazırlanan Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu tarafından basılmıştır. Eser 3105 madde başı ve ara maddelerle birlikte 400 civarında terim içermektedir. Sözlüğe alınan her madde başının yanında İngilizce karşılığı da verilmiştir. Eser oldukça geniş kapsamlı bir sözlüktür. Madde başı olarak alınan terimler açıklandıktan sonra terimin ilgili bulunduğu diğer konulara da atıflar yapılmıştır. Ayrıca hemen her terim için de örnekler verilmiştir. Eserde ana maddelerin yanında oldukça fazla sayıda ara madde de yer almaktadır. Ancak bazı madde başları tanımlanmaktan çok uzak kalmış, tanımlama yerine diğer konularla ilişkisi açıklanmakla yetinilmiştir. Eserin tamamı 936 sayfa olup, 893 sayfası sözlük, geri kalan kısmı ise İngilizce dizin bölümünden oluşmuştur.

2014 yılında Engin Yılmaz tarafından hazırlanan ve Pegem Akademi tarafından basılan Temel Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, çalışmamıza dâhil ettiğimiz son sözlüktür. Eser kapsam ve hacim bakımından küçük olmakla birlikte bu alanda yapı taşı sayılan temel terimleri açıklaması bakımından önemlidir. Sözlükte 177 terim madde başı olarak alınmış ve terimlerin yanlarında ayraç içerisinde İngilizce karşılıkları verilmiştir. Eser örnekler konusunda bir farklılık ortaya çıkarmış, Türkçe'nin yanında İngilizce ve diğer yabancı dillerden örnekler karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Eserin tamamı 127 sayfa olup 115 sayfası sözlük kısmından, geri kalan bölüm ise dizin kısmından oluşmaktadır.

SÖZLÜK

A

Abanık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Samit*, Consonne) “Samit” kelimesinden çevirme olan “sessiz” teriminin dil bilimi bakımından yanlış olduğu bilinmektedir. Esasen sesli ve sessiz kelimeleri *voisé* ve *invoisé* terimlerinin tam karşılığıdır. (bkz. **Sesli** ve **Sessiz**). Bu sesler, yani samitler, söylenirken ses aygıtında herhangi bir kısmın başka bir kısma abanarak yolu daraltması veya kapamasıyla meydana geldikleri için fizyolojik olay göz önünde tutulup bunlara “abanık” denilmiştir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Abanık almasımlı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bazı dillerin şekillenişinde bir kelimedeki bir veya birkaç ses ögesinin uğradığı çeşitlenme, ki abanık almasımlı (Al. Consonantique) ve açınık almasımlı (Al. Vocalique) olmak üzere ikiye ayrılır. bkz. **Almasımlı. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Abanık değışilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Mutation consonantique ou Permutation de consonnes). 1- Hint-Avrupa dilindeki kapantılıların Cermencede uğradığı değışiklik, ki ötümlü abanıkların ötümsüz, ötümsüzlerin de üförtülü olması şeklinde beliren toptan bir gelişmeden ibarettir. 2- Jean Deny Türkçede kelime sonundaki ötümsüz abanıkların açınık alınca ötümlüleşmelerine ve bu gibi kelimelere gelen ek veya takılar başındaki abanıkların ötümlü bakımından kelime sonundaki abanığa uymalarına da *Mutation* adını veriyor. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Abanık gövdeli isim çekimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Déclinaison á thème consonantique) Sonu abanıkla biten isimlerin çekimi: *Ev, ev-i, ev-e...* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Abanıklar dizgesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Consonantisme) Nitelikleri ve birbirine karşı olan ilgileri bakımından bir dildeki abanıkların topu. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Abanıklar uyumu *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Harmonie consonantique) Bir kelimedede ayrı yerlerde bulunup sesçe birbirine yakın olan abanıklardan birinin öbürüne uyması; Fr. *chausson*'un dilimizde *şoşon* olması gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Abanıklaşma *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Consonantification) Bir açınığın veya yarı açınığın abanık değeri alması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Abanlı baştalık *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Initiale consonantique) Bir kelimedede ilk sesin abanık olması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Abanıklık *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Consonantisme) Bir hecenin abanık bakımından hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Abanıkta soluklama *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Bazı sesler çıkarılırken bunlarla birlikte çıkan *h* gibi bir soluğa soluklama denir. Bazı abanıklarda olduğu gibi, bunların bir özelliğini meydana getirirse abanıkta soluklama adını alır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Abanık yayılışı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Dilation consonantique) Bir abanığın kendinden önceki veya sonraki abanığa kendi niteliklerini geçirmesi (bkz. **Özümlleme**) . // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Abartma *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *hyperbel*] [Fr. *hyperbole*] [İng. *hyperbole*] [Es. T. *mübalâğa*]: Sözbilimde, bir düşünce ya da olguyu aşırı derecede büyüterek ya da küçülterek anlatma (Ör. *Bu adam bir dev*). // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Hyperbol*; Fr. *hyperbole*; İng. *hyperbole*; Osm. *mübalâğa*) Söz biliminde bir duyguyu, bir düşünceyi veya bir olayı aşırı derecede büyüterek veya küçülterek anlatma. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*hyperbole*): Varlığı ve varlığın gerçekleştirdiği olayları gerçek boyutlarının ötesine taşıma, abartma olarak bilinir. krş. **Küçültme**. // **TDBTS 2014:** —

Abartmalı üslup *birl i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*accumulation*): Bir bilgiyi, büyütme veya küçültme yönlü abartmalarla ve artıklı dil kullanımıyla iletmeğe çalışan üsluptur, dil kullanımıdır. *Yağan yağmur değil, asüman ağlar bana.* krş. **Abartma.** // **TDBTS 2014:** —

Abece i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *alphabet*] [Fr. *alphabet*] [İng. *alphabet*] [Es. T. *Elifba*] **1-** Bir dilin yazıya aktarılmasını sağlayan her türlü yazılı biçimler dizgesi; özellikle, sesleri ya da ses dizgelerini belirten ve saymaca bir düzen içinde sunulan harflerin tümü (**Alfabe** de denir). **2-** Sözlü dilin dönüştürülmesiyle oluşturulmuş bir bildirişim dizgesinde kullanılan her türlü biçim, simge vb. bütünü (Ör. *Sağır-dilsiz abecesi*, *Mors abecesi*). **3-** Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, dilin öğelerini belirten, yeniden yazım sırasında ya da dönüşüm kuralları gösterilirken kullanılan sonlu sayıda simgeler bütünü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*alphabet*) **1-** Bir dili yazıya aktarmak amacıyla kullanılan, o dildeki seslerin ayrı ayrı işaretlerle gösterilmesi ilkesini temel alan yazı biçimi; günümüzde Türkçe'nin ve bir çok Hint-Avrupa dilinin yazılmasında kullanılan abeceler, bir Sami dili olan Fenike dilinin seslem yazısında kullanılan işaretlerin, eski Yunanlılar tarafından ünlü ve ünsüzlerin ayrı ayrı yazılmasında kullanılmak amacıyla geliştirilmiş ve sonra Latince için uyarlanmış; örn. *Türk abecesi*, *Latin abecesi*, *Kiril abecesi*, *Yunan abecesi*. **2-** Sözsüz (non-verbal) iletişimin değişik alanlarında kullanılan biçim, simge, işaret vb.'nin bütünü; *el abecesi*, *mors abecesi* gibi. Alfabe de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ablatif i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ablative*): Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin gösterdiği hareketin varlığın kendinden uzaklaşıldığını bildirmek için, uzaklaşılan varlığın adı, uzaklaşma hâlinde bulunur. // **TDBTS 2014:** —

Açı i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*scope*) *anlam bilimi*, *söz dizimi* Bir tümcede olumsuzluk, soru, belirteç, niceleyici gibi öğelerin anlam bakımından yarattıkları etki alanı. // **DBTS 2013:** (*scope*): Bir dil biriminin içinde yer aldığı daha büyük birimlerde kazandığı değerdir. krş. **Tür değiştirme**, **bağlam**, **metin**. // **TDBTS 2014:** —

Açık sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *offen*] [Fr. *ouvert*] [İng. *open*]: Ses yolu herhangi bir daralma ya da kapanma durumuna girmeden, dilin aşağılık konumunda oluşan sesler için kullanılır. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açık açmık birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Kapantı veya fazla daraltı yapmaksızın dudakların ve ağız içinde dilin aldığı çeşitli durumlarda açık ağızla soluğun dışarıya verilmesinden meydana gelen seslere denir. bkz. **Açmık.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açık ad öbeği birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (overt nf) *söz dizimi* Üretici dil bilgisi kuramında, İngilizce’de *that, whether, if, for* gibi öğeler: [We know [that [Henry has come]]] tümcesinde *that* açık tümleyicisi, [We know [... [Henry has come]]] tümcesinde ses bilimsel içeriği olmayan tümleyici bulunmaktadır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açık eğretileme birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *metapher*; Fr. *métaphore*, İng. *metaphore*; Osm. *istiâre*) Aralarında uzaktan veya yakından ilgi bulunan iki şey arasında bir benzetme ilişkisi kurarak, bunlardan birinin adını, geçici olarak kendisine benzetilen diğer şeyin adı ile karşılama olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açık girişim birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Attaque) Başta gelen bir açınığı söylemeden önce gırtlakta ve bunun dolayındaki örgenlerde meydana gelen kımıldamaya girişim adı verilir. Girişim, ses kırımlarının gerilmeden önce kapanmadığına göre yumuşak veya kerteli yahut ilerlek (Douce, graduelle ou progressive), kapandığına göre de sert veya açık yahut kuvvetli (dure, claire ou forte) gibi adlarla anılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açık hece birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Kelimeyi meydana getiren boğumlardan her biri, ki en az bir açınıktan ve bazen bir açınıkla birlikte bir arada söylenebilen birkaç abanıktan ibarettir. Hecede yer alan açınığa veya bazı dillerde kimi vakit selenliye hece özeği veya doruğu, bazen de hecelikli seslik (Centre ou sommet de la syllabe, Phonème

syllabant) denir. Açık hece (Syllabe ouverte) sonu açık, kapalı hece (Syllabe fermée) de sonu abanık olan hecedir. // **DTS 1969:** (Fr. *Syllabe ouverte*; İng. *Open syllable*; Alm. *Freie Silbe, offene Silbe*) Ünlü ile biten hece: *Ana (a-na)*. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *syllabe ouverte*; karşıtı kapalı hece). Uzun olmayan ünlü ile biten hece. krş. **Hece.** // **GTS 1992:** (Alm. *freie Silbe, offene Silbe*; Fr. *syllabe ouverte*; İng. *open Syllable*) Bir ünlü ile biten veya bir tek ünlüden oluşan ve ünlüsü kısa olan hece. Aruz vezni ile yazılmış şiirlerde uzun ünlü ile biten heceler kapalı hece değerindedir. bkz. **Kapalı hece.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*open syllable*): Bir ünlü ile biten veya bir tek ünlüden oluşan hece, açık hece olarak bilinir. krş. **Kapalı hece.** // **TDBTS 2014:** —

Açık i birl i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*clear 'i'*): Ağız açıklığı artırılarak çıkarılan normal *i* ile *e* arasındaki ses. krş. **Kapalı é.** // **TDBTS 2014:** —

Açık konuşma birl i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*open speech*): Konuşan ile dinleyen iletişiminin açık, aydın ve anlaşılır oluşuna, açık konuşma denir. krş. **Konuşma, kapalı metin.** // **TDBTS 2014:** —

Açıklama(hk) i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*apposition(al)*): Dil kullanımının, yani söz diziminin bütünü, bir niteleme ve açıklama, bir özelleme, kendi özelini yaratma eylemidir. // **TDBTS 2014:** —

Açıklama cümlesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Apposition*; Fr. *apposition*; Osm. *bedel, atf-ı beyan*) Ana cümlede anlatılmak istenen duygu ve düşüncüyü daha çok açıklamak ve pekiştirmek için kullanılan bir yan cümle veya cümle parçası. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*opposition sentence*): Kendisinden önce gelen bir cümleyi açıklayan cümledir. *Sınava girmedim; çünkü çalışmamıştım.* krş. **Ki'li birleşik cümle.** // **TDBTS 2014:** —

Açıklama çoğulu birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *Biz ve siz çoğul olmakla beraber bazen tek kişi için söylenebildiklerinden, bunların gerçekten çoğul olarak kastedildiğini açıklamak için kullanılan Bizler ve Sizler birer açıklama çoğuludur.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açıklamalı ayraçlama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Bir tümcenin kurucu ögelerinin yapısını, bu ögelere ilişkin iç içe ayraçlarla gösterme. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Açıklamalı koşuntu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: Belli bir dil bilgisi kalıbına bağlı olmaksızın, açıklama vazifesi görmek üzere, bir kelime veya kelime öbeğiyle birlikte kullanılan ve ondan sonra gelen öge veya ögeler bütünü. Koşuntuyu meydana getiren öge bir iki kelime ile kısaca tanıtımda bulunuyorsa açıklamasız koşuntu (Osm. *bedel*), açıklama şeklinde tanıtım yapıyorsa açıklamalı koşuntu (Osm. *atf-ı beyân*) adını alır. Ör. *Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı Atatürk; Şanlı Türk bayrağı sancağımız; Atatürk, modern Türkiye'nin kurucusu.* // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Açıklamasız koşuntu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: Belli bir dil bilgisi kalıbına bağlı olmaksızın, açıklama vazifesi görmek üzere, bir kelime veya kelime öbeğiyle birlikte kullanılan ve ondan sonra gelen öge veya ögeler bütünü. Koşuntuyu meydana getiren öge bir iki kelime ile kısaca tanıtımda bulunuyorsa açıklamasız koşuntu (Osm. *bedel*), açıklama şeklinde tanıtım yapıyorsa açıklamalı koşuntu (Osm. *atf-ı beyân*) adını alır. Ör. *Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı Atatürk; Şanlı Türk bayrağı sancağımız; Atatürk, modern Türkiye'nin kurucusu.* // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Açıklaştırma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (disambiguation) *anlam bilimi* Çok anlamlılığı, anlam bulanıklığı ve belirsizliğini ortadan kaldırmak amacıyla yapılan dilsel işlem; belirsizliğin durumuna göre söz dizimi, anlam, ses bilim kavramları kullanılarak yapılabilir; örn. *Trafik durdu = Trafik sıkıştı* tümceleri *Birisi trafiği durdurdu* biçiminde söz dizimsel olarak açıklanabilir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Açıklayıcı sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Appositif*; İng. *Appositive*; Alm. *Appositiv*) Kendinden önce gelen kelimeyi belirten, açıklayan kelime veya kelimeler: *Şanlı Türk bayrağı, sancağımız, törenle direğe çekildi.* // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Appositiv*; Fr. *appositif*; İng. *appositive*; Osm. *bedel, atf-ı beyan*) Kendisinden önce gelen kelime ve kelime gruplarını daha açık ifade

etmek ve anlamı kuvvetlendirmek için kullanılan kelime veya kelimeler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*appositive*): Bir söz söylendikten sonra, o sözle ilgili akla gelen yeni bilgiyi açıklayan yardımcı söz dizimi birimi, açıklayıcı olarak bilinir. krş. **Açıklama cümlesi, açıklayıcı özne, açıklayıcı varlık, açıklayıcı dolaylı tümleş ve açıklayıcı zarf tümleş.** // **TDBTS 2014:** —

Açıklayıcı dizisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*paraphrase, periphrase*): Sözlüklerdeki tanımlar da açıklamaya örnektir. İlk önce retorikte ortaya çıkmış olan ‘açıklayıcı’ kavramı, daha sonra dil biliminde de benimsenmiştir. krş. **Açıklayıcı.** // **TDBTS 2014:** —

Açıklayıcı dolaylı tümleş birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*appositive indirect object*): Bir söz söylendikten sonra, o sözle ilgili akla gelen yeni bilgiyi açıklayan yardımcı söz dizimi birimi, açıklayıcı olarak bilinir. *Okumaktan bitip tükenmez zevk aldığı kitaplarına, varlığının hayat kaynaklarına yeniden kavuşmuştu.* krş. **Açıklayıcı.** // **TDBTS 2014:** —

Açıklayıcı nesne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Appositiv*; Fr. *appositive*; İng. *appositive*) Bir cümlede nesnesini daha belirgin duruma getirmek, vasıflandırmak veya pekiştirmek için kullanılan ve yine nesne durumunda olan kelime veya kelimeler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*oppositive object*): Bir söz söylendikten sonra, o sözle ilgili akla gelen yeni bilgiyi açıklayan yardımcı söz dizimi birimi, açıklayıcı olarak bilinir. *O kızı, o zengin kızı istiyorsun demek.* krş. **Açıklayıcı.** // **TDBTS 2014:** —

Açıklayıcı özne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Appositiv*; Fr. *appositif*; İng. *appositive*) Bir cümlede öznesini daha belirgin duruma getirmek, vasıflandırmak veya pekiştirmek için kullanılan ve yine özne durumunda olan kelime veya kelimeler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*oppositive subject*): Bir söz söylendikten sonra, o sözle ilgili akla gelen yeni bilgiyi açıklayan yardımcı söz dizimi birimi, açıklayıcı olarak bilinir. *Alpaslan, Türklere Anadolu’nun kapılarını açan başbuğ, Malazgirt zaferinden sonra Merv’e döndü.* krş. **Açıklayıcı.** // **TDBTS 2014:** —

Açıklayıcı tümleç birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Appositiv*; Fr. *appositif*; İng. *appositive*) Bir cümleinin tümlecini açıklayan ve aynı isim çekimi ekini almış olan kelime veya kelimeler: *Mümtaz yukarıya, annesinin yanına çıktığı zaman, demin gelen kadının on sekiz, yirmi yaşlarında bir kız olduğunu anlamıştı* (A.H.Tanpınar, *Huzur*, s. 21). // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Açıklayıcı yeterlik birl i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*explanatory adequacy, adequacy explanatory*): Açıklama yeterliliği. // **TDBTS 2014: —**

Açıklayıcı zarf tümleci birl i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*appositive adverb*) Bir söz söylendikten sonra, o sözle ilgili akla gelen yeni bilgiyi açıklayan yardımcı söz dizimi birimi, açıklayıcı olarak bilinir. *Bir gün gece yarısına doğru, bu geç saatlere kadar niçin sokaklarda gezdiğini düşündü.* krş. **Açıklayıcı.** // **TDBTS 2014: —**

Açıklık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Ouverture*) Açıklık denilen seslerin hali. // **DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *öffnung*] [Fr. *ouverture*] [İng. *opening*]: Seslerin açık olma özelliği. // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Öffnungsgrad*; Fr. *aperture*; İng. *opening*) Ünlülerin oluşmasında iki çene arasındaki mesafe; bazı ünlülerin oluşma şartları bakımından taşıdıkları açık olma özelliği: *Ünlüleri açıklık bakımından a, e, o, ö, u, ü, ı, i şeklinde sıralamak mümkündür; a ve e ünlüleri açıklık bakımından ı ve i ünlüleri ile aynı sıraya konamaz vb.* // **DS 2011:** (*openness*) ses bilgisi Ağız kanalı ile ilgili olarak alt çenenin üst çeneden düşey olarak uzaklığı; ünlülerin niteliğini belirten ölçütlerden birisi. // **DBTS 2013:** (*opening, aperture*) Ünlülerin çıkarılışında, ağız boşluğu ile alt çene arasında oluşan açıya, açıklık, yahut açıklık derecesi denir. krş. **Ünlü, dar ünlü, geniş ünlü.** // **TDBTS 2014: —**

Açıklık derecesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *öffnungsgrad*] [Fr. *aperture*] [İng. *opening*]: Seslerin çıkarılması sırasında ses yolunun açılma durumu. // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Öffnungsgrad*; Fr. *aperture*; İng. *opening*) 1- Ünlülerin boğumlanmaları sırasında ağız yolunun ve çene açısının genişlik durumu bakımından taşıdığı özellik *a, e, o, ö* ünlüleri ile *ı, i, u, ü* ünlüleri açıklık dereceleri birbirinden farklı olan ünlülerdir. 2- Bir dil sesinin, özellikle bir ünlünün

boğumlanması sırasında ses yolunun kişilere ve ağızlara göre değişebilen açılma durumu: *ayar / āyar, bayan / bāyan* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açık metin birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*open text*): Bireysel olan anlamlandırmaya veya yoruma açık olan metindir. krş. **Kapalı metin, metin.** // **TDBTS 2014:** —

Açık ses (ünlü) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Son ouvert*) Ses aygıtının epeyce veya büsbütün açılmasıyla çıkan ses. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ağız kanalının ve çene açısının herhangi bir daralmaya uğramadan, açık durumunda iken boğumlanan ünlü türü. Karşıtı dar ünlüdür. // **DS 2011:** (*open vowel*) ses bilgisi Alt çenenin kapalı ünlülere oranla daha aşağıda bulunduğu konumda çıkarılan ünlü; örn. [a] açık ünlüdür, krş. **Geniş ünlü.** // **DBTS 2013:** (*open vowel, wide vowel, low vowel*): Ağız başka ünlülerin çıkarılışından daha açık ve ağız boşluğunun daha geniş durumunda çıkarılan ünlü, açık veya geniş ünlü olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Açık seslem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *Silbe*] [Fr. *syllabe*] [İng. *syllable*]: Bir tek sesleme eylemiyle çıkarılan ses ya da sesler öbeği. (Ör. *Kapı sözcüğünde iki seslem vardır: Ka-pı*) (Hece de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açık sınıf birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*open class*): Anlamlı ve asıl biçim birimlerinin bir başka adıdır. Bu sözler doğrudan bir kavramı, bir bilgiyi gösterirler; o bilginin adlarıdır. Açık sözler söz diziminde eylem, ad, sıfat, zarf olarak kullanılabilen sözlerdir. Cümle ve metin kurmada veya bağlam oluşturmada kullanılan söz ve yapılar dışındaki bütün sözlük birimleri, kullanımda açık sınıfı oluştururlar. // **TDBTS 2014:** —

Açık söz dizimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir düşünceyi anlatacak olan kelimeleri veya tümceleri uygun bir sıraya koymakla beraber karşılıklı durum ve ilgilerine göre de onları gramerce şekillendirip birbirine bağlama işine söz dizimi denir. Bu işlem alışılmış bir şekilde, açıkça, olduğu gibi yapıyorsa buna da açık söz dizimi adı verilir. bkz. **Kapalı söz dizimi.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açık sözler birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*open class*): Anlamlı ve asıl biçim birimlerinin bir başka adıdır. Bu sözler doğrudan bir kavramı, bir bilgiyi gösterirler; o bilginin adlarıdır. krş. **Biçim birimi, asıl biçim birimler, kapalı sözler.** // TDBTS 2014: —

Açık ton birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bazı dillerde anlam ve görev farklılıkları yapan ses yükselişlerine ton denir. Açık ton da bu ses yükselişlerinin bir türüdür. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Açık uçlu birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*atelic*) *anlam bilimi* Eylemlerin ve durumların kılınış bakımından doğal ve belirli bir sonu olmayan, herhangi bir noktada kesilmesi mümkün olma özelliği; örn. *Sanatçı piyano çalıyor* tümcesinde piyano çalma eylemi bitimsiz bir olayı belirtir, sanatçı herhangi bir an piyano çalmasına ara verebilir, krş. **Bitimli.** // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Açılış i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Aperture*) Ses çıkarırken ses yolunun açılması ve açılma derecesi. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Açılışlı ses birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: İçe patlamadan ve kapantıdan sonra ses yolunun birdenbire açılmasıyla meydana gelerek, kapantılı bir abanın çıkışını sağlayan üçüncü evrenin gerçekleşmesiyle oluşan ses. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Açılma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *Öffnung*] [Fr. *ouverture*] [İng. *opening*]: Açık sesin oluşumunda ses yolunun genişlemesi. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Açıklama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *paraphrase, umschreibung*] [Fr. *paraphrase*] [İng. *paraphrase*]: Bir dil birimini açıklayan ve ondan daha uzun olan sözce. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*paraphrase*) *anlam bilimi, söz dizimi* Bir tümce ya da metnin anlamını değiştirmeden yeni bir biçimde söyleme, yazma işlemi; özellikle dil öğretiminde sıldıkla kullanılan bir işlem;

açıklama, bir tümcenin öğelerinden birinin eşanlamlı bir sözcük ile değiştirilmesi ile sözcüksel açıklama yoluyla ya da bir yapının eşişlevli başka bir yapıyla belirtilmesi ile söz-dizimsel açıklama yoluyla gerçekleştirilir; örn. *Çocuk camı kardı; Cam çocuk tarafından kırıldı* söz dizimsel açıklama, *Bunu kim ispatlayabilir? = Bunu kim kanıtlayabilir?* sözcüksel açıklamadır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açıklamalı dönüşüm birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *Paraphrasierungstransformation*] [Fr. *transformation paraphrastique*] [İng. *paraphrasing transformation*]: Z. Harris'in dönüşümsel dil bilgisinde, yeni bir bilgi getirmeyen dönüşüm (Ör. *Çocuk güldü* → *Çocuğun gülmesi*). // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açınığimsi abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Söylenirken ses kırışlerinde titreşme yapan abanık, ki ötedenberi “yumuşak” dediğimizdir: *b, c, d, g* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açınık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Sait, Voyelle*) Kapantı veya fazla daraltı yapmaksızın dudakların ve ağız içinde dilin aldığı çeşitli durumlarda açık ağızla soluğun dışarıya verilmesinden meydana gelen seslere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açınık almaşımı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bazı dillerin şekillenişinde bir kelimedeki bir veya birkaç açınığın uğradığı çeşitlenme. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açınık bükünü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Mutation vocalique, Métaphonie, Périphonie, Inflexion vocalique ou Umlaut / Alm./*) 1- Komşu bir sesin etkisiyle bir açınığın ses, daha doğrusu, renk değiştirmesi. “*O bir*” deyiminin “*öbür*” olması gibi. 2- Jean Deny Türkçede ek ve takılardaki açıklıkların incelik kalınlık bakımından kelimedeki açıklıklara uymasına da *Mutation* adını veriyor. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açınık değşilimi veya bükünü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Mutation vocalique, Métaphonie, Périphonie, Inflexion vocalique ou Umlaut / Alm./*) 1- Komşu bir sesin

etkisiyle bir açınığın ses, daha doğrusu, renk değiştirmesi. “*O bir*” deyiminin “*öbür*” olması gibi. 2- Jean Deny Türkçede ek ve takılardaki açınıkların incelik kalınlık bakımından kelimedeki açınıklara uymasına da *Mutation* adını veriyor. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açınık görevi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Effet vocalique) Açınıkların ve bazen seslilerin abanıklar için bir dayanak meydana getirmeleri. *Kar* kelimesinde *a*, hem *k* hem de *r* için, *Kart* kelimesindeki *r* ise *t* için açınık görevindedirler (bkz. **Ündeş**) . // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açınık gövdeli isim çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Déclinaison á thème vocalique) Bir açınıkla biten isimlerin çekimi: *kapı*, *kapı-yı*, *kapı-ya*... gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açınık kaynaşması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Synaléphe) İki veya ikiden fazla açınığın kaynaşıp tek ses halinde çıkması ki silinme, çitişme, toplaşma ve derilme yollarından biriyle olur. Bu kelimelere bakınız. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açınıkla girişim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Attaque vocalique) Bir girişim açınığı kullanma olayı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açınıklar arası abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne intervocalique) İki açınık arasında bulunan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açınıklar devimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Mouvement vocalique) Bazı dillerin şekillenişinde bir kelimedeki bir veya birkaç açınıkların uğradığı çeşitlenme. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açınıklar dizgesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Vocalisme) Nitelikleri ve birbirine karşı olan ilgileri bakımından bir dildeki açınıkların tonu. // **DTS 1969:** — //

DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Açınıklar uyumu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Harmonie vocalique ou Harmonisation) Bazı dillerde ve özellikle Türkçede bir çeşit özümleme: 1- Bir kelimedeki açınıkların incelik kalınlık yönünden ve kimi vakit bunlarla birlikte olarak düzlük yuvarlaklık bakımından birbirine uygun bulunması. 2- Bir kelimeye gelen ek veya takıdaki açınığın kelimenin son hecesindeki açınığa yukarıdaki bakımlardan uyması. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Açınıklaşma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Vocalisation) Abanık niteliğinde olan bir sesin açık niteliği alması. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Açınıklı baştalık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Initiale vocalique) Bir kelimedeki ilk sesin açık olması. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Açınıklık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Vacalisme) Bir hecenin açınıklardan hangisini almış olduğu bakımından hali. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Açınık noktası birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Point vocalique) Bir hecede açınık görevinin belirlediği boğumlama evresi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Açınık ögesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Elément vocalique) Açınıklara, ikinliklere, üçünlüklere verilen ortak ad. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Açınık ses birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Son vocalique) Üflekle seslere karşı olarak açınıklara ve ötümlü abanıklara verilen ad. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Açınıқта soluklama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bazı sesler çıkarılırken bunlarla birlikte çıkan *h* gibi bir soluğa soluklama denir. Bazı açınıklarda olduğu gibi, bunların bir

özelliğini meydana getirirse açınıkta soluklama adını alır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açınık yayılışı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Dilation vocalique) Açınık değişiminin başka bir adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Açık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Clef) Fikir ilmi yazılarda, özellikle Çince sesteş kelimeleri birbirinden ayırmaya yarayan işaretlerden her birine denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ad i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*İsmet zat*, Substantif ou Nom substantif) İsim kelimesi asıl isimlerden gayrı, sırasına göre sıfat, zamir, sayı gibi başka söz bölümlerini içine alan genel anlamlı bir kelime olduğundan sırf asıl isimleri anlatmak üzere kullanılan terim. // **DTS 1969:** (Osm. *İsim*; Fr. *Substantif, nom*; İng. *Name, noun, substantive*; Alm. *Substantiv, Gegenstandswort*) Varlıkları bildiren kelime: Ev, kedi vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *substantiv, gegenstandswort, nomen*] [Fr. *substantif, nom*] [İng. *substantive, noun*] [Es. T. *isim*]: 1- Canlı varlıklarla nesneleri, olguları, kavramları, nitelikleri, duyguları vb. belirten sözcük. 2- Belirleyici bir ögeden sonra gelen ve bu ögeyle birlikte bir dizim oluşturan anlam bilimi. **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** bkz. **İsim**. // **DS 2011:** (noun) *biçim bilimi, söz dizimi* Çekim özellikleri bakımından durum, iyelik, nicelik (tekil/ çoğul/ çift) ekleri gibi ulam belirleyici eklerle çekilebilen, tümce içinde belli bir dağıtım olan ve belli söz dizimi işlevlerini (özne, tümleç, nesne gibi) yerine getiren sözcük ulamının üyesi; dağılım özellikleri bakımından ad öbeğinin baş ögesidir. // **DBTS 2013:** (*substantive*) Dil hem sözlük hem de söz dizimiyle, yani bütünüyle bir adlandırma örgüsüdür. Sözlüklerdeki varlık ve eylem adları, söz dizimindeki söz öbekleri ve cümleler, birer adlandırmadan ibarettir. Söz öbekleri, nitelendirilmiş varlıkların; cümleler ise, nitelendirilmiş eylemlerin adlarıdır. Varlığın adı, sözler ve söz öbekleri; olayın adı, cümledir. Ad, gerçekler dünyasındaki varlıkların ve eylemlerin dildeki ifadesidir. // **TDBTS 2014:** (İng. noun) Adlandırma işlemiyle zihnimizdeki kavram ve tasarımların rastlantısal olarak ve toplumsal bir uzlaşma sonucunda oluşturulan dilbilgisel karşılıklarına denir.

Ada i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (island) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, öğelerinin taşıma veya bağlama gibi bir dilbilgisel sürece girmesini engelleyen yapılar. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ada kısıtlaması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (island constraint) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde söz dizimsel ada niteliğinde olan yapıların öğelerine getirdiği, özellikle tümce içinde yer değiştirememelerine neden olan söz dizimsel kısıtlamalar. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ad aktarımı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (metonymy) *anlam bilimi* Benzetme amacı gütmeksizin tümce ya da dizimde bulunan öğeler arasında bütün- parça, neden-sonuç, genel-özel, somut-soyut ilişkiler kurulması yoluyla oluşan değişmece türü; örn. *Doğmak yerine dünyaya gelmek, tenisçi yerine raket, telemzyon için ekran dendiğinde ad aktarımı yapılmış olur.* // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Adaş i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Mütecenis lâfız*, Homonymie) Söylenişleri aynı, anlamları ayrı olan kelimelere denir. Yer anlamındaki “Kara” ile renk adı “Kara” gibi. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ad bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: 1- [Alm. *onomastik*, *namenkunde*] [Fr. *onomastique*] [İng. *onomastics*]: Özel ad niteliği taşıyan kişi ya da yer adlarının köken ve gelişimini inceleyen sözlükbilim dalı. **2-** [Alm. *onomasiologie*] [Fr. *onomasiologie*] [İng. *onomasiology*]: Kavramdan, gösterilenden kalkarak anlatımı, bir başka deyişle gösterilenin bağlandığı gösterenleri inceleyen anlamlımsel araştırma. bkz. **Kavram bilimi.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Onomastik*, *Namenkunde*, *Bezeichnungskunde*; Fr. *onomastique*; İng. *onomastics*) **1-** Geniş anlamıyla, isimleri kelime-kavram ilişkileri yönünden inceleyen bilim dalı (Alm. *Bezeichnungskunde*). **2-** Özel adlar üzerinde duran ve özel adları köken bilgisi (etymologie), tarihi gelişme, dil ve kültür sorunları açısından inceleyen bilim dalı. // **DS 2011:** (onomastics) *sözcük bilimi*, *anlam bilimi* **1-** Özel adların kökenini ve tarihsel gelişimini inceleyen dal; yer adlarının incelendiği alan yeradı bilimi (toponymy), kişi

adlarının incelendiği alan kişiadlan bilimi (antkroponomy), su adlarının incelendiği alan suadı bilimi (hydronymy), dağ adlarının incelendiği alan dağadı bilimi (horonymy) olarak adlandırılmaktadır. Kültür sorunlarıyla içiçe olan ad bilimi dalı lehçebilim ile de geçişme halindedir. 2- Dil bilgisinde adsıl (substantive) sayılan ögeleri inceleyen dal; kavramdan hareket edilerek o kavramın dilde nasıl anlatım bulduğu ve anlatımda hangi etkenlerin rol oynadığını araştıran dal. Sözcükbilim ve anlam bilimi ile yalandan ilgilidir. // **DBTS 2013:** (*onomastics, onomasiology*): Eskiden varlık ile varlığın adı arasındaki ilişkiyi araştırmayı bildiren ad bilimi terimi, günümüzde dil birimlerinin özel ad kullanımları ile özel adların verilme geleneklerini araştırma çalışmalarının adı olmuştur. bkz. **Sözlük, ad, özel ad.** // **TDBTS 2014:** (İng. *onomasiology*) Dil biliminin, adları özellikle de kişi ve yer adlarını inceleyen; onların kökenlerini, tarihî gelişimini, kişi ve yerlere yönelik ad verme yöntemlerini, dil ve kültür bağlamında açıklamaya çalışan, halkbilimi, insanbilimi, toplumbilimi, vb. diğer disiplinlerin ilke, veri ve yöntemlerinden de yararlanan dalına denir.

Ad cümlesi (tümcesi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Phrase nominale*; İng. *Nominal sentence*; Alm. *Nominaler Satz*) (Derl. *İsim cümlesi, isimcil cümle*) Yükleme ek eylemle kurulan cümle. // **DDTS 1980:** [Alm. *nominalsatz*] [Fr. *phrase nominale*] [İng. *nominal sentence*] [Es. T. *isim cümlesi*]: Yükleme ad ya da ad soylu olan tümce. (Ör. *Ankara güzel bir kenttir.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (nominal sentence) *söz dizimi* Yükleme ad ya da ad soylu bir sözcük olan tümce. // **DBTS 2013:** (*nominal sentence*): Yükleme çekimli bir eylem değil, ad veya ad soylu bir söz olan cümle, ad cümlesidir. bkz. **Ana yardımcı eylem, bildirme.** // **TDBTS 2014:** —

Ad çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *İsim tasrifî*) Adlara iyelik eklerinin getirilmesi: Evim (ev-im), evin (ev-in), evi (ev-i), evimiz (ev-i-miz), eviniz (ev-i-niz), evleri (ev-ler-i) vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *deklination*] [Fr. *déclinaison*] [İng. *declension*] [Es. T. *isim tasrifî*]: Tümcedeki çeşitli durumlara göre adların uğradıkları değişikliklerin tümü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Cümlelerin çeşitli ögeleri arasında geçici anlam ilişkileri kurmak üzere isim veya isim soylu kelimelerin hal ekleri alarak girdikleri çekim. // **DS 2011:** (declension) *biçim bilimi, söz dizimi* Adların ve niteleyici, adıl gibi ad soylu ögelerin durum, sayı, iyelik ve cinsiyete göre uğradıkları biçim bilimsel değişikliklerin tümü; kimi dillerde niteleyici, adıl ve tanımlıkların durum ekleriyle birlikte sayı ve cinsiyete göre değişikliğe uğraması. // **DBTS 2013:** (*declension, case*):

Varlık-varlık ve varlık-eylem ilişkilerinde bulunan aitlik, ilgi, etkileme, yönelme, bulunma, uzaklaşma, neden-sonuç, parça-bütün, benzerlik-zıtlık vb. türden ilişkilerin adları olan çekim edatlarını veya onların ekleşmiş biçimleri olan durum eklerini kullanarak, adları başka adlar veya eylemlerle birleştirmeye ad çekimi denir. // **TDBTS 2014:** —

Ad çekimi ekleri birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*cases, case endings*): Ad çekimini ekleşmiş bağlı biçim birimleriyle gerçekleştirilen dillerde bulunan ve adların adlarla veya adların eylemlerle ilişkisini sağlayan eklerdir. krş. **Çokluk ekleri, iyelik ekleri, durum çekimi ekleri.** // **TDBTS 2014:** —

Addan ad türeten ek birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*suffix of denominative noun*): Yapımlık bağlı birimlerin bir türüdür. Çeşitli ad soylu sözlerden yeni adlar yapan ekleşmiş bağlı birimlerdir. Adlara ve ad soylu kök ve gövdelere gelerek, anlamca eskisinden farklı yeni bir anlam oluşturacak biçimde söz türeten eklerdir. *bal > bal-lı, baş > baş-lık* vb. krş. **Yapım ekleri, yapımlık bağlı birimler.** // **TDBTS 2014:** —

Addan eylem türeten ek birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*suffix of denominative verb*): Yapımlık bağlı birimlerin bir türüdür. Çeşitli ad soylu sözlerden yeni eylem adları yapan, ekleşmiş bağlı birimlerdir. *Çok > çoğ-al-, bağ > bağ-da-ş-* vb. krş. **Yapım ekleri, yapımlık bağlı birimler.** // **TDBTS 2014:** —

Addan türeme birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*denominative*) *biçim bilimi* Adlardan türetim ekleriyle türetilmiş olan biçim; örn. *su-lu* addan türeme ad; *tuz-la-* addan türeme eylemdir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Addan türeme ad birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *İsimden müştak isim*; Fr. *Nom dénominal, nom dénominatif*; İng. *Denominative noun*; Alm. *Nomen denominativum, denominales Substantiv*) (Derl. *İsimden isim, addan türemiş ad, isim soyundan isim*) Ad kökünden yapım ekleriyle türetilen ad gövdesi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*denominative noun*): Addan türemiş ad gövdesidir. Addan türeyen ad, sözün kökü ile ilgili yeni bir bilginin adıdır. *göz > göz-lük-çü-lük.* // **TDBTS 2014:** —

Addan türeme biçim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *denominativum, denominal*] [Fr. *dénominal, dénominatif*] [İng. *denominative*]: Eylemden türeme biçimlere karşıt olarak, bir addan türetilmiş biçim. (Ör. Türkçe *evcil* < *ev-cil*) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Addan türeme eylem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *İsimden müştak fiil*; Fr. *Verbe dénominal, verbe dénominatif*, İng. *Denominative verb*; Alm. *Verbum denominativum, denominatives Verbum*) (Derl. *İsimden fiil, isim soyundan fiil, isimden türemiş fiil*) Ad kökünden yapım ekleriyle türetilen eylem gövdesi: Evlenmek (*ev-le-n-*). // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*denominative verb*): Ad kök veya gövdelerine yapımlık bağlı birimler getirerek elde edilmiş ve getirildiği ad ile ilgili görülmüş bir eylemin, bir yapma veya olmanın adını bildiren yeni söz, addan türemiş eylem gövdesidir. // **TDBTS 2014: —**

Addaş i. Biçimleri, söylenişleri aynı ancak anlamları farklı olan kelimelere verilen ad, eş sesli, eş adlı, sesteş, homonim. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ad değişikliği birl. i. FGT 1942: // DBTS 1949: (*Hétéronymie*) Birer çift sayılacak kadar anlamca birbirine yakın olan bazı isimlerin başka başka köklerden türetilmiş bulunmaları hali: *Ana* ile *baba*, *dayı* ile *teyze*, *horoz* ile *tavuk* çiftlerinde ad değişikliği vardır (değişik adlı, *Hétéronyme*). // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ad durumu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *İsim hali*; Fr. *Cas*; İng. *Case*; Alm. *Kasus*) (Derl. *İsim hali, isim çekimi, ad çekimi, düşünüm belirtme*) Başka bir kelimeyle ilgi kurmak üzere, adın, yalın olarak veya takı alarak girdiği durum: *Ev* (*ev aldı*), *evi* (*ev-i aldı*), *eve* (*ev-e gitti*) vb. // **DDTS 1980:** Adın tümcedeki işlevini gösteren biçimsel değişimlerini ya da çekim eklerini belirten dilbilgisi ulamı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ad-eylem öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*participial clause*): Türkçenin şekil ve zaman ekleri, ad-eylem ekleri, eylem adı ekleri ile bütün eylemden ad

yapma eklerini bir bütün olarak düşünmek gerekmektedir. Türkçenin değişik yer ve zamanlarında, bu eklerden biri zaman bildirme, diğeri eylem adı, bir başkası ad-eylem olarak kalıcı ad işlevleri görmüşlerdir. Bugün de Türk yazı dillerinden birinde zaman çekimi yapan bir ek, bir başka yazı dilinde yalnızca bir eylemden ad yapma eki, bir başkasında da ad-eylem eki olabilmektedir. Bu yüzden, zaman, kip, ad-eylem, eylem adı ve eylemden ad yapma işlevlerini, aynı tür eklerin farklı yer ve zamanlarda farklı işlevler yüklenmeleri olarak değerlendirmek gerekmektedir. bkz. **Niteleme öbekleri.** krş. **Söz öbeği.** // **TDBTS 2014:** —

Ad-fiil (ad-eylem) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Başlıca işlevi, eylemin belirttiği oluşu göstermek olan ad özellikli eylemsi. Eylemlik de denir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*participle*): Eylemlerin yüklem olarak kullanımları yanında, bir de eylemsi (eylem adı, ad-eylem ve zarf-eylem) kullanımları vardır. Eylemsiler, eylemden türetilmiş adlardır; cümlelerin, yani kip ve zaman bildiren ad-eylemler, aylem adları ve onların çekimli biçimlerinden doğan zarf-eylemlerdir. krş. **Ad, eylem, eylem adı.** // **TDBTS 2014:** —

Ad gövdesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *İsim tabanı*; Fr. *Base nominale, thème nominale*; İng. *Nominal stem*; Alm. *Nominalstamm*) (Derl. *İsim gövdesi, isim tabanı*) Ad veya eylem kökünden yapım ekleriyle türetilen ve ad olarak kullanılan gövde: *Gözlükçülük (göz-lük-çü-lük).* // **DDTS 1980:** [Alm. *nominalstamm*] [Fr. *thème nominal*] [İng. *nominal stem*]: Ad ya da eylem kökünden türetilerek ad olarak kullanılan gövde. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (nominal stem) *biçim bilimi* Ad, niteleyici, eylem gibi bir sözcüksel ulama ait bir sözcüğün köklerinden yapım ekleriyle türetilen ve ad olarak kullanılan biçim. // **DBTS 2013:** (*nominal stem*): Bir ad veya eylem kökünden türemiş addır. krş. **Ad tabanı.** // **TDBTS 2014:** —

Adıkaynak birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Eponyme) Adı bir topluluğa verilmiş kişi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Adıl i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Zamir*; Fr. *Pronom*; İng. *Pronoun*; Alm. *Pronomen, Fürwort*) (Derl. *Adı, işlem, adınısı, adıl*) Kişi, özlük, gösterme, soru ve belirsizlik kavramları vererek, varlıkların yerini tutan kelime: *Ben, sen, o, biz, siz, onlar* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *pronomen*] [Fr. *pronom*] [İng. *pronoun*] [Es. T.

zahir]: Söylemde daha önce anılan bir ögeyi, bildirişime katılan bir kimseyi, sözcenin oluşturulduğu sırada gözlem alanına giren bir varlık ya da nesneyi gösteren biçim birimi ve bu türlü biçim birimlerin oluşturduğu dil bilgisi ulamı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (pronoun) *biçim bilimi 1-* İşlev olarak bir bağlam içinde belirtilmiş olan bir olguya gönderimde bulunan, söz dizimsel özellik olarak bir sözcüköbeği ile yer değiştiren, kapalı küme sözlüksel ulam türü; örn. *ben, sen, birbiri, o..., kendi* vb. **2-** Üretici dil bilgisinde, adıl terimi, ses bilimsel içerikleri bakımından değişik nitelikler sergileyen üç ayrı birimi belirtir. bkz. **Adıl, adıl.** // **DBTS 2013:** (pronoun) Varlığın gerçek adının yerini tutma, onları kişi, işaret veya soru yolları ile temsil etme görevi yüklenmiş olan ad soylu bir söz türüdür. // **TDBTS 2014:** —

Adıl i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (pro) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde gönderim özellikleri kalıbı açısından [+göndergesel, +adılısıl] özellikli, ses bilimsel olarak gerçekleşmemiş, çekimsiz eylemlerin bulunduğu denetim yapılarının özne konumunda bulunduğu varsayılan, ses bilimsel içeriği bulunmayan boş ulam niteliğindeki ad öbeği. bkz. **Denetim Kuramı.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Adıl i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (pro) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, Türkçe gibi zengin çekim özellikli dillerde, öznesi düşürülmüş tümcelerde özne konumunda bulunduğu varsayılan, ses bilimsel içeriği olmayan ad öbeği. bkz. **Bağlama İlkeleri, Adıl-düşürme Değiştirgeni.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Adıl dışlama ilkesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Avoid Pronoun Principle) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, ses bilimsel içeriği olan adıl ile ses bilimsel içeriği olmayan bir ulamın bulunmasının olası olduğu bağlamlarda, eşdizinli ses bilimsel içerikli adılın dışlandığını, ses bilimsel içeriği olmayan ulamın seçileceğini belirleyen ilke. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Adıl-düşürme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (pro-drop) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, Türkçe, İtalyanca gibi zengin uyum özelliği sergileyen dillerde gözlenen, *Ben bu kitabı okudum* yerine *Bu kitabı okudum* biçiminde olduğu gibi, özne konumundaki

adılın silinmesi işlemi. bkz. **Adıl-düşürme değiştirgeni.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Adıl-düşürme değiştirgeni birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Pro-drop Parameter) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, dillerin, tümcenin özne konumundaki adılı silip silmeme özelliğini belirlemelerini olası kılan değiştirgen. Boş özne değiştirgeni de (Null subject parameter) denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Adıllaş(tır)ma i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *pronominalisierung*] [Fr. *pronominalisation*] [İng. *pronominalisation*]: Ad dizimi yerine bir adıl kullanılmasına yol açan dönüş(tür)üm. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Adıl “n” si birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. ; İng. ; Alm. *Pronominal “n”*) (Derl. *Zamir “n”si, zamir ünsüzü*) Üçüncü kişi iyelik ekleriyle, durum ekleri arasına giren ve üçüncü kişi adıllarla kullanılan -n- ünsüzü: *Evini (ev-i-n-i), evine (ev-i-n-e), evinde (ev-i-n-de), evinden (ev-i-n-den), evinin (ev-i-n-in), evlerini (ev-ler-i-n-i).* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Adılsıl i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (pronominal) *söz dizimi, biçim bilimi* Adıl işlevi gören bir birim; Üretici dil bilgisinin Bağlama Kuramına göre yönetim ulamından bağımsız olması gereken gönderimsel anlatım; örn. *kişi adılları*, adılsıldır ve [-göndergesel, +adılsıl] özellik taşırlar. bkz. **Bağlama İlkeleri.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Adıl teoremi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (pro theorem) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, sesbilgisel içeriği olmayan adılın ancak yönetilmediği bir konumda bulunabileceğini belirleyen düzenleme. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Adımsı sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (adnominal) *söz dizimi, biçim bilimi* Ad öbeğinde adı nitelemede kullanılan birimlere verilen ad; örn. *kapak kapı, benim kitabım, duvardaki*

resim öbeklerinde *kapalı*, *benim* ve *duvardaki* sözcükleri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Adı yakın (kelimeler) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *elfâz-ı müteşâbihe*, Fr. *paronyme*). Ses ve yazılış bakımından birbirine benzeyen, ancak anlamları farklı olan (kelimeler). Ör. *alem/alem*. krş. **Eş sesli, kelime.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ad isim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İsim sözcüğü yerine kullanılan bir ikileme. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ad işlevi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*nominal function*) Herhangi bir sözlük biriminin söz diziminde ad çekim ekleri olarak ortaya çıkması ve dolayısıyla ad işlevinde kullanılmasıdır. krş. **Ad.** // **TDBTS 2014:** —

Ad-kavram bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*onomasiology*) *anlam bilimi* Bir dizi kavramla dilsel biçimlerin ilişkisini inceleyen çalışma alanı; örn. *kavramlar dizininde soyut/somut anlamlı sözcük düzenlemesi*. bkz. **Kavramsal ad bilimi.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ad kökü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *İsim cezri*; Fr. *Racine nominale*; İng. *Nominal root*; Alm. *Nominalwurzel*) (Derl. *İsim kökü, isim soyundan kök, kök isim*) Bir kelimenin ad olan ve bölünemeyen anlamlı kısmı. // **DDTS 1980:** [Alm. *nominalwurzel*] [Fr. *racine nominale*] [İng. *nominal root*] [Es. T. *isim cezri*]: Bir sözcükteki ad nitelikli anlambirim. (Ör. *Kapıcı* sözcüğündeki *kapı*). // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*nominal root*) *biçim bilimi* Ad ya da ad soylu sözcüklerde sözlüksel nitelik taşıyan anlamlı en küçük birim; ad köküne türetim ekleri eklenerek yeni sözcükler türetilir ya da çekim ekleri eklenir; örn. *at* köküne eklenmiş türetim ekleriyle türetilmiş *at-çı-lık* sözcüğünün kökü *attır*. // **DBTS 2013:** (*nominal root*): Sözlüklerde, eylem adları dışındaki bütün kök sözler, ad kökleridir. krş. **Söz, sözlük.** // **TDBTS 2014:** —

Adlamalık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Appelatif) Eski gramercilerin özel isimlere karşı olarak cins isimlerine verdikleri ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Adlandırma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *benennung*] [Fr. *nomination*] [İng. *naming*]: Bir nesne ya da varlığa ad verme. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Benennung*; Fr. *nomination*; İng. *naming*) Somut veya soyut varlıklara ve nesnelere ad verme: *Bekir, Hatice, dağ* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*naming*): Yeni bilgilerin adlandırılması, genel ve özel adlandırma olarak gerçekleşir. // **TDBTS 2014:** (İng. *naming*) Dil dışı bağlamdaki somut veya soyut ögeler, zihinsel bir sürece tabi tutularak kavram ve tasarım halini alırlar. Sonraki aşamada ise bu kavram ve tasarımlar genellikle rastlantısal (veya anlamsal bağlarının zayıflamış ya da büsbütün unutulmuş olarak) ve toplumsal bir uzlaşma sonucunda, o dildeki karakteristiklere uygun sözcük, sözcük öbeği, deyim, kalıp söz vb. biçiminde ortak bir karşılık bulunur. Bulunan bu ortak karşılık; kavram ve tasarımları tek tek karşılama ve bunları bellekte tutma gibi bir yükümlülükten kurtararak, büyük bir iletişimsel kolaylık sağlar. İşte adlandırma, bu ikinci aşamada oluşturulan/yaratılan kavram ve tasarımların dil dışı bağlamdan dil içi bağlama aktarılması aşamasıdır. Kısacası, adlandırma, zihninizde oluşturduğumuz/yarattığımız tasarım ve kavramların dildeki, yansımaları, karşılık bulması olayına denir.

Adlandırma bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Onomasiologie) Fikirlerle ne gibi karinelerle ad takıldığını inceleyen bilim. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Adlaşmış sıfat birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Adjectif substantivé) Ad yerine kullanılan sıfat: *Doğruyu söylemeli* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Adlaşma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *nominalisierung*] [Fr. *nominalisation*] [İng. *nominalisation*]: Bir tümce yerine bir ad dizimi getirerek onu bir başka tümceye katan dönüş(tür)üm. (Ör. *Ahmet şuna inanıyor* ve *Mehmet geldi* tümcelerinden ikincisi adlaştırılırsa *Ahmet, Mehmet'in geldiğine inanıyor* tümcesi elde edilir; burada *Mehmet'in geldiği* bölümü adlaş[tırıl]mış bir tümcedir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*nominalisation*): Dilbilgiselleşmenin ters yönüdür. Bir bağlı biçim biriminin sözlükteki bir ad gibi kullanılır olması veya daha

çok da, çeşitli söz öbekleri ve cümlelerin kalıplaşarak nedenliliklerini yitirmeleri, tek bir söz gibi, bir bütün hâline gelmeleri, söz dizimi birimlerinin sözlükselleşmesi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Adlaştırmacı sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *nominalisierungssuffix*] [Fr. *nominalisateur*] [İng. *nominalizer, nominalisation suffix*]: Bir eylem ya da sıfatın bir ada dönüşmesini sağlayan ek. (Ör. Türkçede *-im* son eki [*yap-ım > yapım*]). // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*nominalizer*): Adlaştırmacı, bir sözlük veya söz dizimi birimini ad kullanımına sokan dil birimidir. krş. **Ad.** // **TDBTS 2014:** —

Adlaştırmacı ek birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*nominalisation suffix*): Bir sözlük veya söz dizimi birimini ad kullanımına sokan ek. // **TDBTS 2014:** —

Adlaştırma i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*nominalization*) *söz dizimi* Eyleme adlaştırmacı ek takılması yoluyla bir tümcenin içsel yapışım koruyarak ana tümcenin öge konumlarında veya bir baş adın ya da ilgecin tümleci işlevini üstlenen alttümce yapısını türetme işlemi; örn. *[[Alinin eve gitmesi] iyi oldu] [[Alinin eve gitmesi] olasılığı]* // **DBTS 2013:** (*nominalisation*): Bir sözlük birimini türetme yollarıyla sözlükte; kullanım yoluyla da söz diziminde ad hâline getirme, adlaştırmadır. // **TDBTS 2014:** —

Ad öbeği birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*noun phrase*) *söz dizimi* Tümce yapısı içinde baş ögesi ad olan sözcük öbeği; işlevsel öğeleri, tümleç, niteleyiciler ve belirleyicilerdir. bkz. **Ad tümleci tümceciği.** // **DBTS 2013:** (*nominal clause, noun phrase*): Bir adı bir başka adla ilişkilendiren söz öbeğine verilen addır. // **TDBTS 2014:** —

Ad öbeği-izi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*np-trace*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde taşıma işlemi ile tümce içinde bulunması gereken konumdan başka bir konuma taşınmış olan ad öbeğinin arkasında bıraktığı varsayılan iz türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ad öbeği-taşıma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (NP-movèment) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, bir ad öbeğinin tümce içinde bir konumdan başka bir. konuma taşınmasını içeren işlemlerin bir türü. Yer değıştirme de denir. krş. **Ne-taşıma. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Adıl i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (substantive) *biçim bilimi* Ad ya da ad özellikleri gösteren sözcük ulamları. // **DBTS 2013: (substantive)** Ad özelliğı gösteren sözcük. // **TDBTS 2014: —**

Adıl uyum birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (nominal, agreement) *biçim bilimi, söz dizimi* Bir yapıda uyum ilişkisi içinde bulunan adıl nitelikli öğelerin üzerinde görünen uyum türü; Türkçe’de eylemsil ve adıl uyum düzeneğı olmak üzere iki tür uyum düzeneğı bulunmaktadır; örn. *ben-im araba-m, sen-in araba-n, o-nun araba-sı, biz-im araba-mız, siz-in araba-nız, onlar-in araba-lar-ı* biçimlerinde sırasıyla *-m, -n, -sı, -mız ...* son ekleri adıl uyum ekleridir. bkz. **Uyum. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ad soylu kelime (söz) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Ad durumlarından birine girebilen ve cümlede ad gibi görev alan kelime: Ad, sıfat, adıl vb. // **DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (nominal word): Bir oluş veya kılışı bildiren eylemler dışında kalan ad,sıfat, zamir, edat, zarf, bağlaç ve ünlem türündeki bütün sözlere verilen genel addır. *Baş, ince, oh!* vb. krş. **Ad, ad işlevi, tür değıştirme. // TDBTS 2014: —**

Ad tabanı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (nominal stem) Ad kök ve gövdelerinin çekim eki almamış durumları, ad tabanıdır. Ad ve eylem kökleri ile bu kök ve gövdelerden yapımlık bağlı birimlerle türetilen ad gövdeleri de, ad tabanı olarak adlandırılır: *korkunç < kork-u-n-ç* vb. krş. **Eylem tabanı. // TDBTS 2014: —**

Ad takımı birl. i. İki veya daha çok isimle kurulan tamlama, isim tamlaması. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Ad tamlaması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *İzafet terkibi*; Fr. *Rapport d'annexion, rapport possessif*; İng. *Possessive construction*; Alm. *Genitiv Konstruktion*) (Derl. *İsim tamlaması, isim takımı, izafet ilgisi*) İki veya daha çok addan kurulmuş tamlama: *Evin kapısı* vb. // **DDTS 1980:** İki ya da daha çok addan kurulmuş tamlamalara ad tamlaması adı verilir. bkz. **Tamlama.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (possessive construction):** Ad tamlaması, ilişkilendirme öbeklerinden biridir. Ad tamlaması, bir varlığı, bir başka varlık veya kişi ile ilişkilendirilerek daha belirli hâle getiren bir yapıdır. // **TDBTS 2014: —**

Ad tümleci tümcecigi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (noun complement clause) *söz dizimi* Bir baş adın tümleci konumunda bulunan tümcecik; örn. [*Kadınların erkeklerden daha fazla yaşadığı*] *gözlemi*. krş. **İlgi tümcecigi** ve **Karmaşık Ad öbeği.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Aforizm i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (aphorism): Söyleyicisi belli olan özlü söz, aforizma veya özdeyiş olarak bilinir. krş. **Özdeyiş, kalıp sözler.** // **TDBTS 2014: —**

Ağaç i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *baumdiagramm*] [Fr. *arbre*] [İng. *tree-diagram*]: Bir tümcenin kurucu öğreleri bakımından içerdiği yapıyı, bunların işlev ve sırasını yansıtacak biçimde gösteren çizim. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ağaç şema birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (tree diagram): Bilimsel çalışmalarda, çalışma alanının alt ve üst bölümlerini göstermeye çalışan şemadır. krş. **Soy ağacı, soy ağacı kuramı, dil ailesi.** // **TDBTS 2014: —**

Ağır erkeli muzari birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Enne'li muzari, Energique grave) Arapçada cezimli muzarinin sonuna *enne* getirilen şekli: *yaktülenne* (=elbette öldürecektir) . // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ağır gidiş birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Allure lente) Sözü acelesiz söyleme tarzı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ağırlık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Pesanteur ou Poids) F. Bopp'un, Hint-Avrupa dilinde temel açıklık diye saydığı *a*, *u*, *i* açıklıklarından birincisine ağır, ikincisine orta, üçüncüsüne de hafif demek için onlarda varsaydığı nitelik. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ağır taban birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Base lourde) Hint-Avrupa dillerinde uzun açıklıkla biten taban. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ağır ton birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bazı dillerde anlam ve görev farklılıkları yapan ses yükselişlerine ton denir. Ağır ton da bu ses yükselişlerinin bir türüdür. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ağır vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent grave) Sese bir derinlik veren alçak vurgu ve bunun yazıdaki işareti. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ağır vurgulu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Baryton) Yunancada son hecesinde ağır vurgu bulunan veya son hecesi vurgusuz olan kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ağız i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langage, Parler) Türlü şartlara ve hallere göre kullanılan dil: *şehirli ağız* (*Urbanisme*), *taşra ağız* (*Provincialisme*), *köylü ağız* (*Rusticisme*). // **DTS 1969:** (Fr. *Parler, parler local*; İng. *Local dialect*; Alm. *Mundart, Lokalsprache*) (Derl. *Şive*) Tarihî gelişim ve bölge etkisiyle, bir dilin ses ve yapı bakımından gösterdiği ayrılıklar. // **DDTS 1980:** [Alm. *mundart, lokalsprache, sondersprache*] [Fr. *parler, patois*] [İng. *local language, vocational slang*] [Es. T. *şive*]: Bir dil ya da lehçe alanı içinde yer alan konuşma biçimlerini, söyleniş türlerini, kimi durumlarda da toplumsal özellikleri yansıtan kullanımların her biri. // **DBTS 1989:** Halk

dilinin daha küçük ayrılıklar gösteren, belli yerleşim bölgelerine ve kişilere has olan şekline ağız (Osm. *şîve*; Fr. *parler, patois*) denir. // **GTS 1992: 1-** (Alm. *Mundart, Lokalsprache, Sondersprache*; Fr. *parler, parler local*; İng. *local dialect, local language*; Osm. *şîve*) Bir dilin veya bir lehçenin daha küçük yerleşim bölgelerinde yazı diline oranla birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri: *Türkiye Türkçesinin İstanbul ağzı* gibi. 2- (Alm. *Idiolekt, idiolecte*; İng. *idiolect*) Yetiştikleri bölge, meslek, çevre ve öğrenim farkları gibi etkenler ve şahsi eğilimler dolayısıyla, bir dilin kişiden kişiye değişen kullanılışı ve konuşma biçimleri. // **DS 2011:** (subdialect) *lehçebilim, toplum dil bilimi* Ölçünlü dil ya da aynı ölçünlü dilin birleştirdiği lehçe içinde birbirine benzeyen konuşma biçimlerinin/birey dillerinin toplamı. **DBTS 2013:** (*local language, regional dialect, local dialect, subdialect*): Bir yazı dilinin belirli bir bölgesinde konuşulan dil, ağızdır. krş. **Bölgesel dilcilik, iki lehçelilik, meslek dili.** // **TDBTS 2014:** (İng. regional accent) Aynı şive içerisinde daha çok ses ve söyleyiş (İng. accent) bakımından olmak üzere, şekil, söz dizimi ve anlam bakımından karakteristik olarak değerlendirilebilecek, dil birliği çerçevesinde yazı dilini fazlaca etkilemeyen sınırlı farklılıklar gösteren, konuşma diline yakın kollardan her birisine denir.

Ağız açınığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Geniz sesi vermeyen açınık. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ağızardı abanık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Consonne post-buccale) Gırtlak, yutak ve ırlak abanıklarının ortak adı. (Bu kelimelere bakınız) . // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ağız atlası birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (dialect atlas) *toplum dil bilimi* Dilsel birimlerin ses bilgisi, ses bilimi, dil bilgisi, sözvarlığı ve anlam açısından ölçünlü dilden farklılıklar gösteren yönlerini ve çeşitli yörelerdeki dağılımlarını gösteren haritalar bütünü. Dil atlası da denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ağız boşluğu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *mundhöhle, mundraum*] [Fr. *cavité buccale*] [İng. *mouth cavity*]: Ses aygıtının, önde kesici dişler, arkada ise eklemleme noktalarıyla sınırlanan bölümü. // **DBTS 1989: — //**

GTS 1992: — // **DS 2011:** (mouth cavity) *ses bilgisi* Ses yolunda anatomik olarak bulunan ve seslerin çıkarılışını, özelliklerini ve tınlarını kazanmasıyla yakından etkili olan alanlardan ağızda bulunanı. // **DBTS 2013:** (*oral cavity, oral chamber*): Seslerin yankılandığı üç yerden biri olan ağız boşluğu. krş. **Ses organları, ağız sesi.** // **TDBTS 2014:** —

Ağızdan seslik veya ağız sesliği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Phonème oral) Genizden gelen seslere karşı olarak, ağızdan çıkan seslere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ağızdışı abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Dudakların birbirine veya dişlere abanıp açılmasıyla çıkan abanık: *b, p, m, f, v.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ağıziçi abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne intra-buccale) Dişsel, yuvasal, ön, orta ve art damaksıl abanıkların ortak adı. Bu kelimelere bakınız. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ağız sesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Oral, oraler Laut*; Fr. *orale*; İng. *oral*) Boğumlanma yeri ağız olan ve ciğerlerden gelen havanın geniz yoluna kaymadan ağız boşluğundan geçmesi ile oluşan ses. Türkçenin bütün aslî ünlüleri ve *m, n, ñ* dışındaki bütün ünsüzleri ağız sesi niteliğindedir. bkz. **Ağız ünlüsü, ağız ünsüzü.** Karşıtı geniz sesi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*oral sound*): Boğumlanma yeri ağız olan ve ciğerlerden gelen havanın geniz yoluna kaymadan ağız boşluğundan geçmesi ile oluşan ses, ağız sesi olarak bilinir. krş. **Ağız ünlüsü, ağız ünsüzü, geniz sesi, gırtlak sesi.** // **TDBTS 2014:** —

Ağız sessizi (ünsüzü) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Havanın ağız boşluğundan akmasıyla oluşan, genizsil olmayan ses. // **DBTS 1989:** (Fr. *consonne buccale*; karşıtı geniz ünsüzü). Havanın ağız boşluğundan akmasıyla oluşan, geniz ünsüzleri *m, n, ñ* dışında kalan ünsüzler. krş. **Ünsüz.** // **GTS 1992:** (Alm. *Mundlaut, oraler Laut*; Fr. *orale*; İng. *Oral*) Boğumlanma yeri ağız olan ve ciğerlerden gelen havanın geniz yoluna kaymadan ağız boşluğundan geçmesi ile oluşan ünsüz: *b, c, ç, d, f, g, ğ, j, k, l, r, s, ş* vb. Türkçede, aynı zamanda burun yolunun da boğumlanmaya katıldığı *m, ñ, n*

ünsüzleri dışındaki bütün ünsüzler doğrudan doğruya ağız ünsüzleridir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*oral consonant*): Boğumlanma yeri ağız olan ve ciğerlerden gelen havanın geniz yoluna kaymadan ağız boşluğundan geçmesi ile oluşan ünsüz, ağız sesidir: *b, c, ç, d, f, g, ğ, k, ƙ, l, r, s, ş* vb.krş. **Ağız sesi, burun sesi, gırtlak sesi.** // **TDBTS 2014:** —

Ağızsı (ağızsıl) sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *oral*] [Fr. *orale*] [İng. *oral*]: Havanın ağız boşluğundan akmasıyla oluşan, genizsil olmayan ses. (**Ağız ünlüsü, ağız ünsüzü** de denir.) (Ör. [a], [b], vb.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*oral*) *ses bilgisi, ses bilimi* Genizsil olmayan, havanın ağız boşluğu olarak adlandırılan alanda akmasıyla oluşan ses. // **DBTS 2013:** Boğumlanma yeri ağız olan ve ciğerlerden gelen havanın geniz yoluna kaymadan ağız boşluğundan geçmesi ile oluşan ses, ağız sesi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Ağızsılaştırma i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Oralisierung*; Fr. *oralisation*; İng. *oralisation*) Geniz seslerinin ağız seslerine dönüşmesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*oralisation*): Geniz veya gırtlak seslerinin ağız seslerine dönüşmesine denir. krş. **Öne alma, incelleme, kalınlaşma.** // **TDBTS 2014:** —

Ağız ünlüsü (ağızsıl ünlü) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Buccal, voyelle buccale*; İng. *Oral vowel*; Alm. *Mundlaut, Mundvokal*) (Derl. *Ağızsı ünlü, ağız ünlüsü, ağız vokali*) Geniz yoluna kaymadan çıkan ünlü: Türkçedeki *a, o, u, ı, e, ö, ü, i* ünlüleri vb. // **DDTS 1980:** Havanın ağız boşluğundan akmasıyla oluşan, genizsil olmayan ses. // **DBTS 1989:** (Fr. *voyelle buccale*) Havanın ağız boşluğundan akmasıyla oluşan, genizsi olmayan ünlü. Türkçe'deki ünlüler ağız ünlüleridir. krş. **Ünlü.** // **GTS 1992:** (Alm. *mundlaut, Mundvokal*; Fr. *voyelle buccale*; İng. *oral vowel*) Boğumlanma yeri ağız olan ve burun yolu kapalı iken çıkarılan ünlü. Türkçenin bütün aslî ünlüleri ağız ünlüleridir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*oral vowel*): Türkçenin bütün ünlüleri ağız ünlüsüdür. // **TDBTS 2014:** —

Ahenk durağı i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Rhythmuspause*; Fr. *pause rythmique*; İng. *rhythmic pause*) Anlatımı etkili kılmak için söz içindeki kelime öbeklerini anlamın ve ton farklarının gerektirdiği şekilde birbirinden ayıran ahenkli kısa duraklar: *Ne mümkün / zulm ile / bidâd ile / imha-yı hürriyet / çalış / idraki kaldır / muktedirsen / ademiyetten* (N. Kemal). Bkz.

Durak. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*rhythmic pause*): Söz vurgusunu bir iki yer dışında anlam ayırıcı olarak kullanmayan Türkçe, cümle vurgusundan titremlemeden geniş ölçüde yararlanır. Bütün diller dibi Türkçe de, şiir dilinde bir ahenk ögesi olarak duraklardan yararlanır. Ahenk durakları, bilindiği kadarıyla, sözlü devirlerin bir ahenk ölçeği olarak, bugünkü dillerde de yaşamaktadır. krş. **Ahenk öbeği, ahenk vurgusu.** // **TDBTS 2014:** —

Âhenk kâidesi birl. i. Türkçe kelimelerde ve bu kelimelere gelen eklerdeki seslilerin kalınlık ve incelik bakımından aralarında uyum olması kuralı, sesli uyumu, ünlü uyumu. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ahenk öbeği birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Rhythmusgruppe*; Fr. *groupe rythmique*; İng. *rhythmic group*) Söz içinde anlamın gerekli kıldığı şekilde kısa ahenk durakları ile birbirinden ayrılan ve ahenk vurgusunu taşıyan kelime etrafında öbeklenen kelimeler grubu: *Ben bir Türküm / dinim cinsim / uludur; // Sinem özüm / ateş ile / doludur // İnsan olan / vatanının kuludur* (M.E. Yurdakul, *Cenge Giderken, Ant.*, s. 511). // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*rhythmic group*): İki ahenk durağı arasındaki sözler topluluğu, bir ahenk öbeği oluşturur. İfade içinde anlamın gerekli kıldığı biçimde ahenk durakları ile birbirinden ayrılan ve ahenk vurgusunu taşıyan söz etrafında öbeklenen yapılardır. krş. **Ahenk durağı, titremleme.** // **TDBTS 2014:** —

Ahenk vurgusu birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Betonung, Gefühlston*; Fr. *accent rythmique*; İng. *accentuation*) Ahenk durağı ile birbirinden ayrılmış kelime öbeklerinde, çok defa vurgulu hece üzerine düşen ve anlamı güçlendirmek üzere onun yeğinliğini artıran vurgu. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*rythmic accent*): Ahenk duraklarının titremlemesine, ahenk vurgusu denir. krş. **Ahenk öbeği, titremleme.** // **TDBTS 2014:** —

Ahvâl-i isim birl. i. Başka bir kelimeyle ilgi kurmak üzere, adın, yalın olarak veya takı alarak girdiği durum, ismin halleri. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Âidiyet eki birl. i. Bir şeyin kime veya neye âit olduğunu, nerede bulunduğunu belirten, isimlerden zamir ve sıfat fonksiyonunda kelimeler yapan +ki eki, âitlik eki. // **FGT 1942:**

— // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:**
— // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aile i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Aynı anadilden türemiş, ortak bir kökene bağlanan dillerin oluşturduğu bütün. bkz. **Dil ailesi, sözcük ailesi.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aile adı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*family name*) Dil birimlerinden bir veya birkaçının, bir kişinin mensup olduğu aileye işâret etmek üzere kullanılışına aile adı, soyadı denir. bkz. **Soyadı, özel ad bilgisi.** // **TDBTS 2014:** —

Aile dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*family language*) *toplum dil bilimi* Aile içinde konuşulan grup dili. // **DBTS 2013:** (*home language*) Evde konuşulan ve toplumun ölçünlü dilinden ayrı olan dil, aile dilidir. krş. **İlk dil, iki lehçelilik, topluluk dili, bölge dili, kişi dili.** // **TDBTS 2014:** —

Âitlik eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *lâhika-i âidiyyet*; Fr. *suffixe pronominal*). İsimlerden sıfat ve zamir olarak kullanılan kelimeler yapan, anlamca bağlı bulunduğu kelimeye aitlik, bağlılık, içinde bulunma ifadesi veren +*ki* eki. Ör. *gökte+ki*. // **GTS 1992:** (Alm. *vermischtes Suffix, pronominales Suffix*; Fr. *saffixe mixte, saffue pronominal*; İng. *mixed suffix, pronominal suffix*; Osm. *aidiyet eki, Lahika-i aidiyet*) İsimlerden zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler yapan, içinde bulunma, bağlılık ve aitlik görevleri taşıyan + *ki* eki. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*pronominal suffix*): Adlardan zamir ve sıfat olarak kullanılan adlar yapan, ilgili olma veya ait olma gibi bağlılık ve sahiplik görevleri taşıyan -*ki* eki, hem adlardan ad yapan bir yapımlık bağlı birim, hem de yapımlık söz öbeklerinden aitlik öbeğini oluşturan bir çekim ekidir. // **TDBTS 2014:** —

Aitlik öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*pronominal phrase*): Aitlik öbekleri, hiçbir niteleme ve ilişkilendirmenin yer almadığı yapımlık söz öbeklerindendir. // **TDBTS 2014:** —

Akciğer boşluğu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (pulmonic cavity): Sesin çıkarılmasına katkı sağlayan vücudumuzun bir dölümü. bkz. **Ses organları. // TDBTS 2014: —**

Akciğerle ilgili birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (pulmonic): Dil kullanımı veya sesletimle, yani akciğerlerle ilgili her türlü konu. krş. **Ses organları. // TDBTS 2014: —**

Akıcı sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: Ses borusu sadece daraltılarak çıkarılan abanıklar ki soluğun yetiştigi kadar uzatılabildikleri için bunlara süremlî (continue) de denir. **// DTS 1969: — // DDTs 1980:** [Alm. *liquidae*] [Fr. *liquide*] [İng. *liquid*]: Ağız yolunun aynı anda ya da ardışık biçimde kapanması ve açılmasıyla oluşan ünsüz. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (liquid) *ses bilimi, ses bilgisi* /l/ ve /r/ sesleri gibi, soluk ağız boşluğundan çıkarken hava akımının sürtünme olmayacak derecede az engellenmesiyle oluşan sesler. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Akıcılaşıma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: *b, g, k* gibi patlayıcı ünsüzlerden birinin *m, l, y, ğ* gibi bol sesli akıcı ünsüzlerden birine dönüşmesi: *baña > maña, bindirdi > mindirdi* gibi. **// DS 2011: — // DBTS 2013:** (liquidation, sonorisation): Patlamalı (*stop*) *b/p, d/t, c/ç, g/k, ğ/k* ve sürtünmeli (*fricative*) *j/ş, z/s* seslerin sürtünmesiz (*sonorant*) veya akıcı (*liquid*) seslere dönüşmesi, akıcılaşıma olarak bilinir. **// TDBTS 2014: —**

Akıcı sessiz (ünsüz) birl. i. FGT 1942: ... - Liquide // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Consonne liquide, consonne vibrante*; İng. *Liquid, trilled*; Alm. *Liquida, Vibrierend, Vibrant, Zitterlaut*) (Derl. *Titreşimli akıcı, titreşim konson, akıcı konson, akıcı fonem*) Ciğerlerden gelen havanın ağız boşluğundaki yarı kapalı bir engele çarpması ile meydana gelen bol sesli ünsüz. **// DDTs 1980: — // DBTS 1989:** (Osm. *sâmit-i seyyâl*; Fr. *consonne liquide*). Ciğerlerden gelen havanın ağız boşluğundaki yarı kapalı bir engele çarpmasıyla oluşan *r, l* ünsüzleri. Akıcı ünsüzler titreşim ünsüz ve avurt ünsüzü olmak üzere ikiye ayrılır. krş. **Diş ünsüzü. // GTS 1992:** (Alm. *liquidae, vibrierend, Vibrant, Zitterlaut*; Fr. *consonne liquide, consonne vibrante*; İng. *liquid*) Dudakların birbirine, dişlerin alt dudağa veya dil ucunun dişlere veya damağa dokunuşu sırasında, ciğerlerden gelen havanın ağız

boşluğunun daralan noktalarından veya burun yolundan akarak çıkarılması ile oluşan bol sesli ünsüz: *l / r / y / m / n*, gibi. Bunların en bol seslisi *r / l* ünsüzleridir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*liquid, sonorant*): Ünsüzlerin çıkarılış biçimlerinden biri de ünsüzün akıcılığıdır. Akıcılık, ünsüzlerin çıkış yerlerindeki temasın azalmasıyla elde edilir. // **TDBTS 2014:** —

Akılcılık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*mentalism*) *genel* Dil olgularının açıklanmasında, gözlenebilir davranışlar yerine zihinsel işlemlerin geçerli olduğunu öne süren anlayış. Uşçuluk da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Akışlı yazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Ecriture cursive*) Her zaman kullanılan ve çabukça yazılan yazı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Akışma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Euphonie*) Bir sıraya gelen ses, hece veya kelimelerin birbirleriyle uyuşarak kulağa hoş ve dile kolay bir tüm meydana getirmesi. Bir kelimedeki ses ve hecelere dayanan akışmaya iç akışma (*Eu. interne*), kelimelere dayanan dış akışma (*E. externe ou de la phrase*) denir (akışmalı, akışmalık, *Euphonique*) // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [*Alm. euphonie*] [*Fr. euphonie*] [*İng. euphony*]: Kulağa hoş gelen ya da söylenmesi kolay olan seslerin birbirine eklenmesi. // **DBTS 1989:** (*Osm. âheng-i hurûf u harekât, adem-i tenâfür*; *Fr. euphonie*; karşıtı ses itişmesi). Yan yana bulunan ses, hece veya kelimelerin birbirleriyle uyuşarak kulağa hoş gelen ve söylenmesi kolay olan bir bütün ve ahenk meydana getirmesi. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Akraba diller birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [*Alm. verwandte sprachen*] [*Fr. langues parentes*] [*İng. cognate languages*]: Bir anadilin değişik evrimleri sonucu ortaya çıkmış diller. // **DBTS 1989:** (*Fr. langues parentées*) Bir ana dilden türeyen diller arasındaki bağlantıya dil akrabalığı denir. Aralarında dil akrabalığı bulunan dillere de akraba diller denir. // **GTS 1992:** (*Alm. verwandte Sprachen*; *Fr. langues parentes*; *İng. cognate languages*; *Osm. akraba lisanlar*). Aynı anadilden gelen, aralarında dil yapısı ve kelime hazinesi bakımından yakınlıklar bulunan ve bir dil ailesi oluşturan diller: *Altay dil ailesi içinde Türkçe ile Moğolca* gibi. // **DS 2011:** (*cognate languages*) *tarihsel dil bilimi* Aynı anadilden çıkmış olan ve aralarında ses dizgesi,

sözvarlığı ve dil bilgisi açısından çeşitli yakınlıklar bulunan diller. // **DBTS 2013:** (*cognate languages, related languages*): Aynı ana dilden gelen, aralarında yapı ve söz varlığı bakımından yakınlıklar bulunan ve bir dil ailesi oluşturan diller, akraba diller olarak bilinir. krş. **Dil ailesi.** // **TDBTS 2014:** —

Akrabalık i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*relationship*): Dilcilikte akrabalık bilgisi, başlıca iki düzenlemede gerçekleşir: 1- Bir ortak kök dilden geldiği kabul edilen diller, akraba dillerdir. krş. **Akraba diller**; 2- Eski bir kök dilde bir ve aynı olan sözden türemiş sözler, akraba sözlerdir. krş. **Akraba sözler, kökteş sözler, kardeş kökler.** // **TDBTS 2014:** —

Akrabalık adları birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir toplumda aynı soydan geldiği kabul edilen veya birbirlerini soyca bağlı gören insanlar arasındaki akrabalık ilişkilerini gösteren adlandırmaların tümü: *amca, dayı* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*kinship terms, family terms*): Bir toplumda aynı soydan geldiği kabul edilen veya birbirlerini soyca bağlı gören insanlar arasındaki akrabalık ilişkilerini gösteren adlandırmaların tümü, akrabalık adlarını oluşturlar. krş. **Akrabalık, kullanım sıklığı, cinsiyet.** // **TDBTS 2014:** —

Akrabalık sınıflandırması birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*geneological classification*): Aynı kökten gelen akraba dillerin bir araya getirilmesi, kökenine göre sınıflandırılması. // **TDBTS 2014:** —

Akrabalık terimleri birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*family terms*): Akrabalık adları için kullanılır. // **TDBTS 2014:** —

Akraba sözler birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*cognates, roots, root allomorphs*): Kökler, dillerin ve dil ailelerinin oluşma çağlarından kalma ve çoğu, bütün dillerde tek heceli olan yapılardır. krş. **Kardeş kökler.** // **TDBTS 2014:** —

Aksâm-ı kelâm birl. i. Kelime çeşitleri. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aksan i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*accent, areal pronunciation*): Aksan, bir ses bilgisi terimidir. Sözlü dil kullanımının ölçünlü söyleyişin dışında kaldığı durum, aksan olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Aksanlı sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*accented*): Bir sözlü dil kullanımının ölçünlü dilin dışında kalışı, ölçünlü dilin vurgu ve titremlerinden uzaklaşılması, aksanlı dil kullanımı olarak bilinir. krş. **Aksan, vurgu, titreleme.** // **TDBTS 2014:** —

Aktarıcı i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *translativ*] [Fr. *translatif*] [İng. *translative*]: Bağımsal dil bilgisinde, bir birimi belli bir dil bilgisi ulamından bir başkasına aktarmaya yarayan biçim birimi. bkz. **Aktarma.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*transmitter*): Verici. Bir sözlük veya söz dizimi birimini başka bir dile taşıyan dil, aktarıcı dildir. krş. **Alıntı, alıntı söz.** // **TDBTS 2014:** —

Aktarılabilir iyelik birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*alienable possession*): Değiştirilebilen iyeliktir. Başka varlıklara da geçebilen, el değiştirebilen iyelikler, aktarılabilir iyeliklerdir. krş. **İyelik.** // **TDBTS 2014:** —

Aktarılmış anlam birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*transferred meaning*): Sözlerin eğretilmeli kullanımıdır. krş. **Anlam, anlam değişimleri, eğretilme.** // **TDBTS 2014:** —

Aktarım i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *entlehnung, lehnwort*] [Fr. *emprunt*] [İng. *borrowing, alienism*]: Bir başka dilden öge alma. **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aktarışlı dil birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Langue transpositive*) Ögelerinin yeri değişmekle cümlenin esas anlamı değişmeyen dillere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS**

1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Aktarışma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Interversion, Permutation) Bu, kimi vakit “göçme” terimlerini yerine kullanılır. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Aktarma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: 1- [Alm. *entlehnung, lehnwort*] [Fr. *emprunt*] [İng. *alienism, borrowing*]: Bir başka dilden öge alma. **2-** [Alm. *lehnwort*] [Fr. *mot d’emprunt*] [İng. *loan word, borrowed word, alien word*]: Başka dilden alınmış öge. **3-** [Alm. *translation*] [Fr. *translation*] [İng. *translation*]: Bir sözlükbirimi bir dil bilgisi sınıfından bir başkasına geçirme işlemi. (Ör. *Gökyüzünün mavis*i diziminde yer alan *mavi*, aktarma işlemiyle sıfar sınıfından ad sınıfına geçirilmiştir.) bkz. **Bağımsal dil bilgisi. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** Bir dile çeşitli etkiler, özellikle kültür etkileri dolayısıyla başka bir dilden ses, söz, ek veya kural alınması olayıdır. **// TDBTS 2014: —**

Aktarma sözcük birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (loanword) *biçim bilimi* Bir dile başka bir dilden doğrudan, çeviri yoluyla ya da kayram uyarlaması yoluyla aktarılan sözcük. **// DBTS 2013:** (*loan word*): Her kişi ve topluluk, kendisinden farklı tarihî ve coğrafi ortamlarda yaşayan, farklı bilgilenme yollarından geçmiş bir başka kişi ve topluluktan, akraba veya komşu kavimlerden bir şeyler öğrenir ve dolayısıyla bu öğrendiklerinin adlarını kendi diline taşır. Bir kişi veya toplumun bir başka kişi veya toplumdan kendi diline aldığı sözler, alıntı söz, aktarma sözcük olarak bilinir. **// TDBTS 2014: —**

Aktarma şimdikiği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Présent tabellaire) Geçmişlik değerinde kullanılan şimdikiçlik; “*Falanca dedi ki*” yerine kullanılan “*Falanca diyor ki*” gibi. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Aktif fiil birl. i. Doğrudan doğruya fâilin yaptığı işi anlatan fiil, mâlûm fiil, etkin fiil, fi’l-i ma’lûm, etken fiil. **// FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Aktiflik-pasiflik karşıtlığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: (İng. active-passive) Aktiflik-pasiflik karşıtlığı, dilde daha çok bir eylemi/durumu yapan, yapılmasını sağlayan, ilgili eyleme/duruma konu olan veya hakkında bilgi verilen ögeyle yani özneyle ilişkilendirilir. Ancak, özneyi söz dizimsel bir işlev değil de yalnızca “kılıcı, edici, fail” kavramlarını içeren anlam bilimsel bir kategori ya da çeşitli özellikleri betimlenen yapısal bir öge olarak değerlendirmek yanıltıcı olabilmektedir. Öznenin söz diziminde başta yüklem olmak üzere diğer ögelerle kurduğu söz dizimsel ilişkiler, anlam bilimsel roller incelendiğinde aktiflik ve pasiflik bakımından farklı yoğunlukta, farklı derecelerde bulunduğu anlaşılr.

Akustik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Akustik*; Fr. *acoustique*, İng. *acoustics*; Osm. *ilm-i esvat, mebahis-i sadâ*) 1- Fizikte ses ile ilgili bölüm. 2- Sesin titreşim sıklığı, süresi ve duyulma gücü bakımından taşıdığı nitelik; ses dağılımı, ses düzenlemesi: *Bu salonun akustiği iyi hesaplanmıştır* vb. // **DS 2011:** (acoustic) *ses bilgisi* Seslerin fiziksel özellikleri ile ilgili olma. // **DBTS 2013:** (acoustics): Ses biliminin bir dalıdır. Akustik, konuşma seslerini, ağızla kulağın yapısını, ses çıkarma organlarından ses alma kadar, seslerin fiziksel özelliklerini araştıran bir ses bilimi dalıdır. krş. **Ses bilgisi, ses organları.** // **TDBTS 2014:**

Akustik özellik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (acoustic cue/feature) *ses bilgisi* Seslerin fiziksel çözümlemesini yapmaya yarayan sıklık, uyum yapısı gibi özellik. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Akustik ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Seslerin havanın titreşimiyle konuşucudan dinleyiciye aktarılışı sırasında ortaya çıkan fiziksel nitelikli olguları ele alan dal. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (acoustic phonetics) *ses bilgisi* Dil seslerinin akustik açıdan niteliklerini, titreşim sıklığını, süre ve duyulma gücünü aygıtlarla ortaya koyan ses bilgisi dalı. // **DBTS 2013:** Akustik, konuşma seslerini, ağızla kulağın yapısını, ses çıkarma organlarından ses alma kadar, seslerin fiziksel özelliklerini araştıran bir ses bilimi dalıdır. // **TDBTS 2014: —**

Akustik ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Ses biliminin bir dalıdır. Akustik, konuşma seslerini, ağızla kulağın yapısını, ses çıkarma organlarından ses alma kadar, seslerin fiziksel özelliklerini araştıran bir ses bilimi dalıdır. // **TDBTS 2014: —**

Akuzatif i. (Fr. accusatif) Geçişli bir fille kurulan cümlede yüklemnin doğrudan etkisinde kalan nesnenin –i ekini alarak, bazen de ek almadan girdiği hal, yükleme hâli, yükleme durumu, belirtme durumu, yapma durumu, -i hâli, mefûlünbih. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Alan i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: 1- [Alm. *area*] [Fr. *aire*] [İng. *area*]: Lehçebilimde, benzer söyleyiş, dil bilgisi ya da sözlük olgularıyla belirlenen bölge. 2- [Alm. *feld*] [Fr. *champ*] [İng. *field*]: Aralarında gösteren ve/ ya da gösterilen düzleminde yapısal bağıntılar bulunan ögeler bütünü. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (field) anlam bilimi** Bir dilin sözcük varlığının bağımsız öğelerden oluşan bir dizge değil, birbiriyle bağlaşıp sözcük ağlarının oluşturduğu bir dizge olduğunu anlatan terim; belli bir kavram alanına özgü sözcükler dizgesi. bkz. **Anlam alanı kuramı.** // **DBTS 2013: (field):** Evrendeki bütün canlı ve cansız varlıklar, evren bütünüdür. bir parçası ve bu her parça da, değişik ölçekli parçalardan oluşmuş bir bütündür. krş. **Alan kuramı.** // **TDBTS 2014: —**

Alan i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (area) toplum dil bilimi Söyleyiş, dil bilgisi, sözcük varlığı gibi dilsel özelliklere göre belirlenmiş olan coğrafi bölge. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Alan çalışması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (field work): Bölgesel dilciliğin, dillerde yaşanan farklı tarih ve coğrafyadan kaynaklanan farklı dil kullanımlarını belirlemek üzere yaptığı çalışma. // **TDBTS 2014: —**

Alan kuramı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (field theory): Fizik biliminden sosyal bilimlere ve dil incelemelerine taşınmış bir terimdir. Alan kuramı, fizikte

kuantum kuramının işleyiş biçimidir. Bu kurama göre, fiziksel bir sistemi, alanlar ve alanları oluşturan parçacıklar olarak ele almak gerekir. // **TDBTS 2014:** —

Alanlama fiili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Verbe déclaratif) Lâtince de taşıdıkları anlam dolayısıyla cümlede ayrı bir morfoloji gösteren fiillere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alaşım biçim birimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (portmanteau morpheme) *biçim bilimi* Birden fazla biçim birimi içeren ve çözümlenemez nitelikte olan üst biçim birimi; örn. Türkçe’de *geldi-k*’teki *-k*, hem 1. kişiyi hem de çoğulu gösteren bir alایشım biçim birimidir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alçak açınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kapantı veya fazla daraltı yapmaksızın dudakların ve ağız içinde dilin aldığı çeşitli durumlarda açık ağızla soluğun dışarıya verilmesinden meydana gelen seslere açınık denir. Alçak açınık da açınığın bir türüdür. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alçak ton birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bazı dillerde anlam ve görev farklılıkları yapan ses yükselişlerine ton denir. Alçak ton da bu ses yükselişlerinin bir türüdür. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alçak ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *niedriger vokal*, *tiefer vokal*] [Fr. *voyelle basse*] [İng. low vowel]: Dilin aşağılık konumunda oluşan ünlü. bkz. **Açık**. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (low vowel) *ses bilgisi* Ağız boşluğu içinde dil normal düzeyine göre en aşağı konumda iken ve ağız en açık durumundayken çıkarılan ünlü; örn. /æ a/. **Açık ünlü** de denir. // **DBTS 2013:** (low vowel): Ünlülerin boğumlanma yerine göre sınıflandırılmasında, dilin arka damağa doğru kabarmasıyla çıkarılan ünlülere kalın, alçak ünlü denir. // **TDBTS 2014:** —

Alçalan ikinlik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İki açınığın tek bir hece halinde kaynaşması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alçalan ikiz ünlü (Alçalan iki ünlülü) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *fallender Diphthong*; Fr. *diphthongue descendant*; İng. *falling diphthong*) İkinci ögesi birinciye bakarak daha dar ve süreksiz olan ikiz ünlü türü: *ai, au, ei* gibi: *nirey gezeceñ?* «nereyi gezeceksin ?» vb. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*falling diphthong, descending diphthong*); Diller, *ünlü+yarı ünlü* biçiminde (*av, ay, eğ, ağ*) yükselen iki ünlülü hecelere veya *yarı ünlü+ünlü* biçiminde (*va, ya, ğe, ğa*) alçalan iki ünlülü hecelere sahiptir: *yav-ru, kay-ğı, bağ-la-* sözleri, yarı ünlüyle biten hecelere sahip alçalan iki ünlülü heceler iken, *ka-ya, a-ğa, ö-dev* sözleri, ünlü ile biten hecelere sahip yükselen iki ünlülü hecelerdir. krş. **Yükselen iki ünlülü hece, yarı ünlü, iki ünlülü hece. // TDBTS 2014: —**

Alçalan titrem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. Ton descendant; İng. Falling tone; Alm. Abton, fallender Ton) Anlatımda duygu ve düşüncelere göre, titremin azalması: *Āğır āğır çıkacaksın bu merdivenlerden* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Alçalan titreleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*falling tone*): Söz vurgusunu anlam ayırıcı olarak yalnızca bir iki yerde kullanılan Türkçe, titrem birimlerinden epeyce yararlanır. Bilindiği gibi, Türkçenin cümle vurgusu, eylem cümlelerinde, yüklem önündeki cümle ögesi üzerindeyken; ad cümlelerinde , yüklem veya yüklem öbeği üzerindedir. Dolayısıyla, Türkçede titrelemenin yeri, titrem birimleri değiştirilerek veya titrem birimlerinin şiddeti normalin altına veya üstüne çekilerek, bazı genel bilgiler ve dil kullanıcısının konu hakkındaki tutumu yansıtılmaya çalışılır. bkz. **Yükselen titreleme, titreleme. // TDBTS 2014: —**

Alçalan ton birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Ton descendant) Yüksekliği baştan beri derece derece azalan hece sesi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. Abton, *fallender Ton*; Fr. *ton descendant*; İng. *falling tone*) Söze anlam incelikleri katmak üzere, bir cümlenin titreşim bakımından birbirinden farklı olarak perdelenen hecelerinde, bir hecenin alçalan bir titreşim perdesiyle pes olarak söylenişi. // **DS 2011:** (*falling tone*) *ses bilgisi, ses bilimi* Bir seslemin alçalan bir titreşim perdesiyle pes olarak söylenişi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Alçalan vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent descendant) Yüksek bir yeğinlikle başlayıp sonradan bu yeğinliği kaybeden vurgu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aldatıcı biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ghost form*): Yazıcı, basımcı veya okuyucu gibi herhangi bir kullanıcının hatası sonucu, yanlış bir etimolojiyle ortaya çıkan sözdür. // **TDBTS 2014:** —

Alegori i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*allegory*): Varlık ve olayları, kendileri dışındaki bir başka varlık ve olayla anlatan dil kullanımı, alegorik dil kullanımıdır ve yerine kullanılan bu başka varlık ve olaylar, asıl varlık ve olayların alegorlarıdır. krş. **İğretileme, kinaye, örtülü anlam.** // **TDBTS 2014:** —

Alem i. (Ar. 'alem) Bir tek varlığı, belli bir topluluk, kuruluş veya olayı gösteren isim, özel ad, has isim, ism-i has. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aletlik - den hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** -den hâlinin anlamına göre bir çeşidi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alfa i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Alpha) Yunan alfabesinin ilkhârî. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alfabe i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** 1- Bir dili yazmak için kullanılan her türlü işâretler dizgesi. 2- Daha özel olarak sesleri gösteren işâretler dizgesi (Alfabemsi, Alphabetiforme) . // **DTS 1969:** (Osm. Elifba; Fr. ; İng. ; Alm. Alphabet) Dillerin başlıca seslerini yazıda karşılayan işâretlerin tümü: *Türk alfabesi* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *alphabet*] [Fr. *alphabet*] [İng. *alphabet*] [Es. T. *Elifba*] 1- Bir dilin yazıya aktarılmasını sağlayan her türlü yazılı biçimler dizgesi; özellikle, sesleri ya da ses dizgelerini belirten ve saymaca bir düzen içinde sunulan harflerin tümü (Abece de denir). 2- Sözlü dilin

dönüştürülmesiyle oluşturulmuş bir bildirişim dizgesinde kullanılan her türlü biçim, simge vb. bütünü (Ör. *Sağır-dilsiz abecesi*, *Mors abecesi*). 3- Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, dilin öğelerini belirten, yeniden yazım sırasında ya da dönüşüm kuralları gösterilirken kullanılan sonlu sayıda simgeler bütünü. // **DBTS 1989:** (Osm. *elifbâ*; Fr. *alphabet*). Bir dilin yazıya aktarılmasına yarayan harfler topluluğu. // **GTS 1992:** (Alm. *Alphabet*; Fr. *alphabet*; İng. *alphabet*; Osm. *elifba*) Bir dilin seslerini yazıya geçirmek için kullanılan işaretlerin tümü, itibari ve belirli bir sıraya konmuş harfler topluluğu. // **DS 2011:** (alphabet) genel (alphabet) genel 1- Bir dili yazıya aktarmak amacıyla kullanılan, o dildeki seslerin ayrı ayrı işaretlerle gösterilmesi ilkesini temel alan yazı biçimi; günümüzde Türkçe'nin ve bir çok Hint-Avrupa dilinin yazılmasında kullanılan abeceler, bir Sami dili olan Fenike dilinin seslem yazısında kullanılan işaretlerin, eski Yunanlılar tarafından ünlü ve ünsüzlerin ayrı ayrı yazılmasında kullanılmak amacıyla geliştirilmiş ve sonra Latince için uyarlanmıştı; örn. *Türk abecesi*, *Latin abecesi*, *Kiril abecesi*, *Yunan abecesi*. 2- Sözsüz (non-verbal) iletişimin değişik alanlarında kullanılan biçim, simge, işaret vb.'nin bütünü; *el abecesi*, *mors abecesi* gibi. Abece de denir.// **DBTS 2013:** (alphabet): Dil sesleri, yazıda belli harflerle işaretlenir. Alfabe, bir dilin seslerini yazıya geçirmek için kullanılan harf ve işaretlerin tümünün belirli bir sıraya konulmuş biçimidir. // **TDBTS 2014:** (İng. alphabet) Bir dilin seslerini ses-çizimi (İng. phonography) ya da düşünce çizimi (İng. ideography) yoluyla gösteren, genelde bir anlamı olmayan, belirli bir sıraya göre dizilen ve belli sayıda harften oluşan bütüne, diziye denir.

Alfabe dışı birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Analphabetique*; İng. *Alphabetetic*; Alm. *Analphabetisch*) (Derl. Alfabe dışı harf) Bir ulusun alfabesinde bulunmayan harf: *Türk alfabesinde bulunmayan w, x, q harfleri gibi*. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *analphabetisch*; Fr. *analphabetique*; İng. *alphabetetic*) Bir milletin kabul ettiği alfabede bulunmayan harf; alfabede karşılığı bulunmayan ses. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (alphabetetic): Bir ulusun resmen kabul ettiği alfabede bulunmayan harf ve işaretler, alfabe dışı olarak değerlendirilir. // **TDBTS 2014:** —

Alfabe yazısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (aphabetic writing): Bir dilin seslerini, her sese bir işaret kuralınca yansıtan alfabeler, alfabe yazısı kullanırlar.

Alfabe yazısı, yazı sistemlerinin en ekonomik ve kullanışlı olanıdır. krş. **Alfabe, sesçil alfabe.** // TDBTS 2014: —

Alfa-taşıma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (alpha-movement) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde tüm taşıma dönüşümlerini kapsayan, Yönetim ve Bağlama Kuramı ile önerilmiş tekçil işlem. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Algı i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*percept*): Duyu organları aracılığıyla alınan uyarıların zihinde değerlendirilmesine algı denir. krş. **Bilgi, anlam, beş duyu, iletişim, gösterge.** // TDBTS 2014: —

Algılama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*perception*) *anlam bilimi, ruh bilimi* Duyu verilerini örgütleyip yorumlayarak çevredeki nesne ve olaylara anlam verme süreci. // DBTS 2013: (*perception*): Duyu organları aracılığıyla alınan uyarıları zihinde değerlendirmek, algılama eylemidir. // TDBTS 2014: —

Algılayan sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*experiencer*) *anlam bilimi, söz dizimi* Eylemin belirttiği olguyu algılayan temel öğeye verilen anlamsal rol. Deneyimci de denir. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Algısal düzgü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*perceptual code*): Aynı göstergenin her gönderici tarafından farklı biçimlerde gönderildiği ve her alıcı tarafından da farklı çözümlendiği bilinen bir gerçektir. Her insanın algısal düzgüsü farklıdır. krş. **Beş duyu, algı, bilgi.** // TDBTS 2014: —

Alıcı i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *empfänger*] [Fr. *récepteur*] [İng. *receiver*]: Bildirişim eyleminde, bildiriye alan aygıt ya da algılayan kişi. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*recipient*) *anlam bilimi, söz dizimi* Çift-geçişli eylemi bulunan tümcelerde eylemin belirttiği hareketin hedeflendiği ad ile eylem arasındaki anlamsal ilişki; *ver, bildir* gibi çift-geçişli eylemlerin üç temel öğesinden biridir; örn. *Çocuk topu kardeşine verdi* tümcesinde *çocuk, verdi* eyleminin

edeni, *topu* etkileneni, *kardeşine* ise alıcısıdır. Hedef de denir. // **DBTS 2013:** (*receiver*): İletişimin üç ayağından biridir. Beş duyu organıyla gerçekler dünyası olan doğadan algılar ve dil yoluyla da saymacalardan oluşan yapay bir dünya olan dil ve düşünce dünyasından bilgiler alan kişi, alıcıdır. krş. **Algı, bilgi, anlam, gösterge.** // **TDBTS 2014:** —

Alıntı i. ve sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Emprunt) Başka dilden bir şey alma, veya alınan şey (alıntı kelime, Mot d'emprunt, Lehnwort/Alm./) bkz. **Gözle ve Kulaktan alıntı.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *emprunt*) Bir dilin genellikle kültür etkisi altında kaldığı dillerden kelime alması. // **GTS 1992:** (Alm. *Entlehnung*; Fr. *emprunt*; İng. *loan*) Bir dile çeşitli etkenler, özellikle kültür etkileri dolayısıyla yabancı dillerden ek ve kelime alınması. bkz. **alıntı ek, alıntı kelime.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*loan*): Bir dile çeşitli etkiler, özellikle kültür etkileri dolayısıyla başka bir dilden ses, söz, ek veya kural alınması olayıdır. krş. **Alıntı ek, alıntı söz.** // **TDBTS 2014:** —

Alıntı ek birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Dilimize başka bir dilden girmiş ve Türkçe kelimelerde de kullanılmış olan ek: Ar. + Ât: gelişt, gidişt; F. + dâr: emekdâr > emektar; Ar. + î: altunî, gümüşî, Fr. + Al: tüzel, ilkel, özel, doğal vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*loan suffix*): Bir dile başka bir dilden girmiş, girdiği dilin konuşucuların zihninde şube oluşturmuş ve dilin kendi sözleriyle de kullanılmış olan ek, alıntı ektir. krş. **Yabancı ek.** // **TDBTS 2014:** —

Alıntı kelime (söz) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *mot d'emprunt*). Başka dillerden alınmış kelime. krş. **Kelime.** // **GTS 1992:** (Alm. *Lehnwort*; Fr. *mot d'emprunt*; İng. *loan word, borrowed word, alien word*) Bir dile başka bir dilden girmiş ve o dilde benimsenmiş olan kelime: *âlem, sebep, cümle; bağ, bahçe, can hoş temel, tren, fırın, kaptan, spor, radyo, akustik, kültür, sosyal, soba, lepiska* (Batı dillerinden) vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*loanword, borrowed word, alien word*): Her kişi ve topluluk, kendisinden farklı tarihî ve coğrafi ortamlarda yaşayan, farklı bilgilenme yollarından geçmiş bir başka kişi ve topluluktan, akraba veya komşu kavimlerden bir şeyler öğrenir ve dolayısıyla bu öğrendiklerinin adlarını kendi diline taşır. Bir kişi veya toplumun birbaşka kişi veya toplumdaki kendi diline aldığı sözler, alıntı veya alıntı söz olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Alıntılama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: (İng. borrowing) Bir dilin çeşitli kavramları karşılarken dil bilimsel açıdan kendisinden farklı genellikle kültürel, siyasî, ekonomik vb. bakımlardan yoğun ilişkiler içinde olduğu yabancı dillerin ve dil akrabalığı çerçevesinde komşu dillerin etkisinde kalarak ya da aynı dilin lehçe, şive, ağız, birey dil vb. farklı katmanlarından daha çok sözcük düzeyinde olmak üzere, deyim, birleşik sözcük, kalıp söz vb. yeni unsurları kendi dil karakteristiğine, özellikle ses ve/veya anlam bakımından uydurarak söz varlığına dâhil etmesine denir.

Alıntı özel ad birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*loan propernoun*): Bu adlar kaynak dildeki sesletimleriyle değil, alındıkları dildeki okunuşlarıyla yazılırlar. krş. **Alıntı söz. // TDBTS 2014: —**

Alışkanlık görünüşü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*habitual aspect*): Alışkanlık, insan-insan ve insan-varlık ilişkilerinde, bütün zamanları içine alan bir ilişki biçimidir; her alışkanlık bir süreklilik demektir. krş. **Görünüş, süreklilik görünüşü. // TDBTS 2014: —**

Alışkanlık oluşturma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*habit formation*): Sesten söz dizimine kadar herhangi bir dil biriminin örneklerinin artmasıdır. krş. **Örnekseme. // TDBTS 2014: —**

Alışkanlık sıfatı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Fr. *adjectif habituel*) İsimlerden ve sıfatlardan + *cl*, fiillerden -*gan* ekleri ile kurularak bir kimsenin bir şeye alışkanlığını veya bir vasfın kendisinde sürekli olarak bulunduğunu gösteren sıfatlar: *akşamcı, nişancı; alıngan, çekingen vb. // DS 2011: — // DBTS 2013: (*habitual adjective*): Bir varlığa düşkünlük, bir varlığı üreten veya satan oluş yanında, bir eylemi çok yapan veya çok olan, bize, alışkanlık, düşkünlük ve meslek ediniş bilgilerini sunar. Her dil, bu bilgileri kendi yapısınca ifade eder. **// TDBTS 2014: —***

Alışkı geçmişliği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Passé consuetudinal ou habituel*) “*Şiir yazar mısınız*” sorusuna karşı “*Gençliğimde yazdım*” cevabındaki “*yazdım*” sözü bir

defalık bir işi anlatan geçmişlik zaman olmayıp “*yazardım*” değerinde alışkı veya sürekli eylem anlatan bir alışkı geçmişliğidir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alışkı şimdikiği *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Présent consuetudinal ou habituel) “*Kitaplarına dokunmayın, kızıyor*” cümlesindeki “*kızıyor*” şimdikiği, o adamın şimdi kızmış bir halde bulunduğunu değil, kitaplarına dokunulduğu zaman kızmak huyu olduğunu anlattığı için bir alışkı şimdikiği olup alışkı bildiren geniş zaman değerindedir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Almaşım *i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Alternance, Apophonie, Déflexion, Ablaut /Alm./) 1- Bazı dillerin şekillenişinde bir kelimedeki bir veya birkaç ses ögesinin uğradığı çeşitlenme. 2- İsim ve fiil çekimlerinde gövdenin eksiksiz veya eksikli olarak çeşitlenmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Almaşım derecesi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Degré d’alternance) Herhangi bir almaşımda görülen çeşitlerin her biri ki tam (Plein), kısa (Réduit) ve uzun (Long) şekillerinde olur. Açınık yok olduğu hallerde sıfır derece (Degré zéro) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Almaşım tabanı *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** Dil bilimi bakımından yapılacak açıklamalar için ele alınan kök veya gövdeden ibaret kelime parçasına taban denir. Tabanlarda, *dışarı* ile *taşra*’da ve *çağır*mak ile *çığır*mak’ta görüldüğü gibi, bazen açınık almaşımı bulunur; bu gibi tabanlara almaşımli taban adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Almaşma *i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *abstufung,stufenwechsel*] [Fr. *alternance*] [İng. *gradation*]: Eş süremlî iki biçim dizisinde düzenli değişimler gösteren iki ses ya da ses öbeği arasındaki bağımlılık. (Ör. *Almanca bruder* “erkek kardeş” / *brüder* “erkek kardeşler”, *İngilizce man* “adam” / *men* “adamlar” gibi biçimler arasında *almaşma* vardır.) bkz. **Ünlü almaşması**. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alnaçlık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Correspondance) Başka başka dillerde veya bir dilin türlü hallerinde belli bir sese, kelimeye, şekle, anlama karşılık olarak daima belli başka bir sesin, kelimenin, şeklin, ... bulunması ki. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alt i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (lower) *ses bilimi, biçim bilimi, söz dizimi, anlam bilimi* Bir yapı ya da ulam içinde bir birimin üst konumda olan birimlere göre alt konumda olması; örn. *söz diziminde yantümceler ve bu yantümcelerın öğeleri alt birimlerdir.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alta doğru hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Sublatif) Bazı dillerde bir şeyin “*altına doğru*” fikrini anlatan isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alt anlamlılık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *hyponymie*] [Fr. *hyponymie*] [İng. *hyponymy*]: Sözlüksel birimler arasındaki anlamsal içindelik bağıntısı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (hyponymy) *anlam bilimi* İki sözcük arasında içermeye belirten anlam ilişkisi. örn. *göl- çiçek; köpek-hayvan* çiftlerinde birinciler altanlam biçimleridir. // **DBTS 2013:** (*superordinate, hyponymy*): Daha genel bilgilere ad olan anlamların altında yer alma ve daha dar bilgilere ad olma durumu, alt anlamlılık olarak bilinir. krş. **Anlam, üst anlam.** // **TDBTS 2014:** —

Altasıralılık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (hypotaxis) *söz dizimi* Bir tümce içinde eylemin yapısal bakımdan bağımlı hale getirilip dizimlenmesi; öm. *Adam içeri girip koltuğa oturdu* tümcesinde *içeri girip koltuğa oturdu* altasıralılık ilişkisi göstermektedir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alt biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (allomorph) *biçim bilimi* Tek bir biçim birimin, ses bilimsel ya da biçim bilimsel koşullanmaya bağılı olarak yüzey yapıda aldığı biçimlerinden her biri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alt birim(cik) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (allo-) *ses bilimi, biçim bilimi* Bir dil

biriminin değişkesi; özellikle ses bilimi ve biçim biliminde kullanılır; örn. ölçünlü Türkçe’de *ekmek* sözcüğündeki kapalı [e] ve *sen* sözcüğündeki açık [ɛ] sesleri, /e/ sesbiriminin altbirimcikleridir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alt çene birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ağız boşluğunun alt kısmını oluşturan ve konuşma sırasında ağzın rahatlıkla hareketini sağlayan organ. bkz. **Çene.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*jaw bone*): Ağızın alt kısmını oluşturan ve konuşma sırasında ağzın rahatlıkla hareketini sağlayan organ. krş. **Çene, ses organları.** // **TDBTS 2014:** —

Alt değişke birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (low variety) *toplum dil bilimi* Bir dilsel toplulukta herbiri belli ölçüde ölçünlü konumu elde etmiş, belirli işlevleri yerine getiren değişkelerden birisi. krş. **Üst değişke.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alt dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*lingo*): Geniş anlamıyla argo, ortaklaşa kullanılan ölçünlü dilin dışında kalan her türlü dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Alt diyelek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Sous-dialecte) Bir diyeliğin ayrıldığı kollardan her biri. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alt dudak birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Alt çene ile üst çeneyi birleştiren, dişleri örten ve konuşma sırasında yuvarlak ünlüler ile dudak ünsüzlerinin çıkarılmasında başlıca etken olan organa dudak adı verilir. Bu organ alt ve üst dudak olmak üzere iki parçadan oluşmuştur. // **TDBTS 2014:** —

Altemans i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir kelime kökündeki anlamı etkileyen veya etkilemeyen ses değişimi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alternatifli cümle birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bağlaç vazifesi gören bazı gramer şekillerinin

yardımlı ile iki yargı arasında nöbetleşe bir gerçekleşme sırası kuran cümle. // **DS 2011:** —
// **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Altındalık hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Subessif) Bazı dillerde bir şeyin “*altında*” fikrini anlatan isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alt katman birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Substrat) Başka bir dilin yerine geçmiş sonraki dile göre, kendisinde izler bırakmış olması bakımından önceki dil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *substrat, substratum*] [Fr. *substrat*] [İng. *substratum*]: Çeşitli nedenlerle, bir bölgede yerini bir başka dile bırakan, ama yeni dilde de izlerine rastlanan dil. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (substrate) *toplum dil bilimi* Bir dil değişkesini oluşturan değişik özelliklerin kaynağı; bir bölgedeki dilin politik, ekonomik vb. çeşitli nedenlerle yerini bir başka dile bırakırken yeni dilde de izlerine rastlanması; örn. Hindistan’da ve Afrika’da konuşulan İngilizce’de o ülkelerde konuşulan anadillerin birtakım özellikleri bulunmaktadır. krş. **Üstkatman, Yankatman.** // **DBTS 2013:** (*substratum*): Göç, işgal, sömürgeleştirme gibi değişik nedenlerle iki kültürlü ve iki dilli bir topluluk hâline gelen ülkelerdeki daha düşük ve daha değersiz görülen, prestiji daha az olan dil ve kültür, o ülkenin alt katman dili ve kültürü sayılır. krş. **Üst katman, iki dillilik, alıntı söz.** // **TDBTS 2014:** —

Alt kullanım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (basilect) *toplum dil bilimi* Kıрма anadile temel olan ölçünlü dilden farklılaşmış, ondan uzaklaşmış kullanım. krş. **Orta kullanım, Üst kullanım.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Alt lehçe birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*basilect, subdialect*): Bölgesel dilcilikte, bölge dilinin daha küçük alt dallarına işaret etmek için kullanılır. krş. **Bölge dili, bölgesel dilcilik.** // **TDBTS 2014:** —

Alt öbek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*subgroup*): Bir dil ailesinin daha yeni ve daha küçük dallanmaları, dil ailelerinin sınıflandırılmasında alt öbekleri oluştururlar. Böyle oluşan dallanmalara alt öbek denir. krş. **Dil ailesi.** // **TDBTS 2014:** —

Alt ses birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (allophone) *ses bilimi* Aynı ses bilimin duyulabilir, fakat anlam ayırımına yol açmayan farklı gerçekleştirmeleri; örn. Türkçe’de *ne* sözcüğünde dişil genizsil [n], *banka* sözcüğünde gırtlaksıl genizsil [ŋ], *yenge* sözcüğünde damaksıl genizsil [ɲ] olmak üzere /n/ sesbiriminin farklı altsesleri gerçekleşmektedir. Sesbirimcik de denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Altses yayılımı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (ailophonic range) *ses bilimi* Bir dilin altseslerinin yayılımı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Alt sıralı iki dillilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (sub-coordinate bilingualism) *toplum dil bilimi, dil edinimi* Sıralı iki dilliliğin bir alt türü; İkinci dilde kazanılacak anlam bilimlerinin ilk dildeki gösteren yoluyla öğrenildiği iki dillilik durumu; bireyin, bir dili ötekinden daha fazla bilmesi, baskın olan dilin zayıf olan dil için bir süzgeç durumunda olması sonucu ikinci dildeki sözcüklerin ilk dildeki gösterenlerle yorumlanması; **Yardımcı iki dillilik** de denir. krş. **Sıralı iki dillilik, bileşik iki dillilik.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Alttaşlık koşulu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (subjacency condition) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, tek bir taşıma uygulamasında, öğelerin bir sınırlama budağından öteye taşınamayacağını söyleyen koşul. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Altulam birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *subkategorie*] [Fr. *sous-catégorie*] [İng. *subcategory*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, dizimsel tabana ilişkin ulamların alt bölümleri. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Amaç i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (intention) *genel* Geleneksel bakış açısı uyarınca, *bildirişim* sırasında bir konuşucunun, hedeflediği belirli anlamları dinleyiciye aktarma düşüncesi ya da planı. // **DBTS 2013: (goal):** Özenin gerçekleştirildiği geçişli bir eylemin, bir yapmanın yöneldiği nesne, eylemin amacı olan nesnedir. krş. **Nesne, cümle öğeleri.** // **TDBTS 2014: —**

Amaç dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (target language) çeviri bilimi Çevirinin ya da aktarmanın ve yorumlamanın yapıldığı dil. Türkçe'den Japonca'ya yapılacak bir çeviride amaç dil Japonca'dır. Erek dil de denir. // **DBTS 2013:** (target language): Bir dildeki bir metnin başka bir dile aktarılması işlemi ve bu süreç sonucunda elde edilen üründür. Çevrilecek metin, kaynak metin ve çevrilecek dil kaynak dildir. Çevirisi yapılmış metin ise, hedef metin; kendisine çeviri yapılan dil ise, hedef dildir. // **TDBTS 2014: —**

Amaç görünüşü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (destinative aspect): Sözlüğün ve söz diziminin amaç bildiriminde kullanılması, amaç görünüşü olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Amaçlık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Final) “*Seni görmeye geldim.*” Sözündeki “*görmek*” bir amaçlık mastar (İnfinifit final), -e takısı amaçlık takı ve “*haberiniz olsun diye söylüyorum*” cümlesinde ise “*Haberiniz olsun*” tümcesi bir amaçlık tümce (Proposition finale), “*diye*” bağlacı da bir amaçlık bağlaç (Conjonction finale) dir. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Amaçlık tümce birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Tam bir düşünce anlatan söz öbeklerine tümce adı verilir. Amaç bildirenlerine ise amaçlık tümce denir. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Amerikan okulu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: Özellikle L. Bloomfield'in çalışmalarının gösterdiği doğrultuda gelişen, 1950'lere değin Amerikan dil bilimine egemen olan yapısal dil bilimi akımı. bkz. **Dağılımcılık.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ana i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (main/matrix) *söz dizimi* Yerleşmiş tümce ve kurucularına göre, en üstteki tümce ve onun ögeleri; örn. ana tümce, ana özne, ana nesne, ana belirleyici, ana uyum, anaçekim: *Adam [çocuklar-ın köpeğ-i sev-diğ-i]-ni gördü* tümcesinde *adam gördü* ana tümce, *adam* ana özne, *gördü* ana eylemdir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ana biçim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*main form, ancestor form*): Bilindiği gibi, dilin eskilik özelliği kazanması için kesinlikle yazıya geçirilmesi gerekmektedir. Dilin yazıya geçirilmiş biçimi, ilk, ana biçimidir. // **TDBTS 2014: —**

Ana cümle (tümce) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *matrixsatz*] [Fr. *phrase matrice*] [İng. *matrix sentence*]: Yerleştirme işlemi sonucu bir başka dizilişin eklendiği tümce. // **DBTS 1989:** (Osm. *cümle-i asliyye*; Fr. *proposition principale*). Birleşik cümlelerde yardımcı cümle ve ara cümlelerin bağlı olduğu asıl yargıyı belirten cümle. Ör. *Gelirsen beraber gideriz.* krş. **yardımcı cümle, cümle.** // **GTS 1992:** Birleşik bir cümlede ana fikri taşıyan ve esas yargıyı üzerinde bulunduran cümle. // **DS 2011:** (matrix clause) *söz dizimi* Kendi başına kullanılabilen, dil bilgisine uygun tümce. Bağımsız cümle de denir. // **DBTS 2013:** (*matrix*): Karmaşık (*comlex sentence*) ve birleşik (*compound sentence*) cümlelerinin temel cümlesi, ana cümledir. krş. **Temel cümle.** // **TDBTS 2014: —**

Anadan adlılık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Métronymie) Adını anasından alma yolu (anadan ad, Métronyme; anadan adlı, Métronymique) . // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ana dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Langue mère) Başka diller türetmiş eski dil. // **DTS 1969:** (Fr. *Langue mère, langue commune*; İng. *Primitive language, common language*; Alm. *Ursprache, Grundsprache*) Aynı kökten gelen çeşitli dillerin varsayılan kaynağı, Bugünkü Türk lehçeleri, eski bir anadilden doğarak gelişmiştir. // **DDTS 1980:** [Alm. *ursprache*] [Fr. *langue mère*] [İng. *primitive language*]: Bir ya da birçok dilin türemiş olduğu kök dil. (Ör. Latince. Roman dillerine oranla bir anadildir.) // **DBTS 1989:** (Fr. *langue mère*). Belli dil öbekleri içinde toplanan ve akraba oldukları kabul edilen dillerin aslını oluşturan kaynak dil. *Altay dili* Türkçe, Moğolca ve Mançu-Tunguzca'nın ana dili kabul edilir. *Latince* Roman dillerine göre bir ana dildir. krş. **dil.** // **GTS 1992:** (Alm. *Ursprache*; Fr. *Langue mere*; İng. *primitive language*) Bugün ses yapısı, şekil yapısı ve anlam bakımından birbirinden az çok farklılaşmış bulunan dil veya lehçelerin, kök bakımından bilinmeyen bir tarihte birleştikleri ortak dil. // **DS 2011:** (proto-language) *tarihsel dil bilimi* Bir dil ailesinin türemiş olduğu dil. Kökdil de denir. // **DBTS 2013:** (*primitive language*): Bugün ses, biçim ve anlam bakımından birbirinden az çok

farklılaşmış bulunan dillerin ortak atası kabul edilen dile, ana dil denir. krş. **Aile ağacı, dil aileleri.** // **TDBTS 2014:** (İng. original language) “Düzenli ses denklikleri” (İng. regular sound correspondences) ve “karşılıklı anlaşılabilirlik” (İng. mutual intelligibility) ölçütlerinin sonucu olarak aralarında dil akrabalığı ilişkisi bulunan dillere kaynaklık ettiği bilinen/varsayılan ortak (kaynak, köken) dile denir.

Ana dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langue maternelle) Bir kimsenin ocağında konuşulan ve kendisince ilk öğrenilen dil. // **DTS 1969:** (Fr. *Langue maternelle, langue transmissible*; İng. *Mother language*; Alm. *Muttersprache*) Kişinin evinden, çevresinden öğrendiği dil. // **DDTS 1980:** [Alm. *muttersprache*] [Fr. *langue maternelle*] [İng. *native language, mother tongue*]: İnsanın içinde doğup büyüdüğü aile ya da toplum çevresinde ilk öğrendiği dil. // **DBTS 1989:** (Osm. *lisân-ı mâderzâd*; Fr. *langue maternelle*). Kişinin önce annesinden ve ailesinden, daha sonra da sosyal çevresinden öğrendiği, şuur altına yerleşen ve onun toplumla kendi arasındaki bağlarını oluşturan dil. // **GTS 1992:** (Alm. *Muttersprache*; Fr. *Langue maternelle, langue transmissible*; İng. *mother language*) İnsanın doğup büyüdüğü aile ve soyca bağlı bulunduğu toplum çevresinden öğrendiği, bilinç altına inen ve kişilerle toplum arasındaki ilişkilerde en güçlü bağı oluşturan dil. // **DS 2011:** (mother tongue) *toplum dil bilimi* İnsanın içinde doğup büyüdüğü aile ya da toplum çevresinde duyarak ve ilk olarak edindiği dil/diller. // **DBTS 2013:** (*mother tongue, mother language, first language, native language, national language, parent language*): İnsanın doğup büyüdüğü aile veya toplum içinde ilk öğrendiği dil onun ana dilidir. krş. **Ana dili konuşucusu, ilk dil.** // **TDBTS 2014:** (İng. mother tongue; native language) Bireyin dil yetisi sayesinde önce ailesi, daha sonra da sosyal çevresi aracılığı ile edindiği ilk dile, doğal dile denir.

Ana dili konuşuru (konuşucusu) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (native speaker) *toplum dil bilimi* Çocuklukta ilk dil olarak, anadili olarak öğrenilen dili konuşan kimse. // **DBTS 2013:** (*native speaker*): Ana dilini veya ilk öğrendiği dili konuşan kimse, bu dilin ana dili konuşucusudur. krş. **Dil değişimleri, iki dillilik, ana dili.** // **TDBTS 2014:** —

Ana dili vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent national) Duyanlarda ayrı bir izlenim bırakan her dildeki söyleniş özelliği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anafor birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (anaphora): Sözlükte veya söz diziminde aynı öğelerin yinelenmesiyle değişik dizilim ve anlamların elde edildiği paralel söz, söz öbekleri veya cümleler, anafor veya art gönderim olarak bilinir. krş. **Gönderim, art gönderim, öngönderim. // TDBTS 2014: —**

Analoji i. (Fr. analogie < Lat. < Yun.) Dildeki bâzı kelime ve şekillerden örnek alınarak veya bunların etkisinde kalınarak yeni kelimeler türetilmesini sağlayan benzetme yolu. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ana yardımcı eylem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (substantive verb, predicative verb, verb of predication, link verb, copula, copulative verb, substantive verb): İnsanlığın çok eski devirlerinden beri varlıkların ve eylemlerinin zaman ve mekân içerisindeki varlık ve oluşları, üzerinde çok düşünülen konulardan biri olagelmıştır. Felsefe bilgisinin önemli alanlarından birini oluşturan ‘varlık’ veya ‘varoluş’ üzerindeki tartışmalar hâlen devam etmektedir. Evrendeki bütün varlıklar ve hareketler, bu tartışmanın konusu olmuş, ancak varlığın, yani varlık ve eylemin niteliği üzerinde görüş birliğine ulaşılamamıştır: ‘Var oluş’, bir varlık mıdır, yoksa bir eylem midir? Felsefecilerin tartışmalarında konumuzla ilgili olan yön, dillerin varlık ve hareketi algılama ve yansıtma biçimidir. Buna göre de, pek çok dünya dilinde ‘varoluş’ bilgisine yakın olan eylemlerin, dilde ana yardımcı eylem olarak kullanıldığı görülür. // **TDBTS 2014: —**

Ana zamanlar birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. Haupttempora; Fr. temps principal; İng. princepal times) Çekimli fiillerde geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanı gösteren zamanlar. Üç ana zaman vardır: **1- oku-du, anla-dı** (geçmiş z.); **2- oku-yor, anlı-yor** (şimdiki z.); **3- oku-y-acak, anla-y-acak**, (gelecek z.). // **DS 2011: — // DBTS 2013: (principal tenses, primary tenses):** Bir dilin başlıca zamanları, ana zamanlar olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Andırış hısımlığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Parenté analogique) Diller arasında gerçek bir hısımlığa değil, sırf benzerliğe dayanan yakınlık. // **DTS 1969: — //**

DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Anıtsal yazı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Ecriture monumental)* Eğmeçleri az, düz ve köşeli çizgilerden ibaret olup, taş üzerine oyulmaya elverişli bulunan yazı: *Orhon yazısı* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Anlam i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Mâna*, sens) Bir kelimenin veya bir sözün anlattığı fikir. Anlam türü bakımlardan sınıflara ayrılır: Geçer anlam (S. usuel) ve Uğrama anlam (S. occasionnel); Yalın ve Karmaşık anlam (S. simple, S. complexe); Temel ve Katkın anlam (S. fondamental, S. accessoire); İlkel ve Türeme anlam (S. primitif, S. dérivé); Somut ve Soyut anlam (S. concret, S. abstrait); Öz ve Mecaz anlam (S. propre, S. figuré) . // **DTS 1969: (Osm. *Mana*; Fr. *Sens*; İng. *Sense, meaning*; Alm. *Sinn, Bedeutung*)** Kelimenin zihinde uyandırdığı izlenim. // **DDTS 1980: [Alm. *bedeutung, sinn*] [Fr. *sens, signification*] [İng. *meaning, sense, signification*] [Es. T. *mana*]:** Bir dilsel birimin iletlediği ya da uyandırdığı kavram, tasarım, düşünce. // **DBTS 1989: (Osm. *ma'nâ*; Fr. *sens*).** Bir kelime, bir söz, bir hareket ve olgudan anlaşılan şey; bunların işâret ettiğı, hatırlattığı kavram veya nesne. krş. **asıl anlam, kök anlamı, mecazî anlam, yan anlam.** // **GTS 1992: (Alm. *Bedeutung, sinn*; Fr. *sense*; İng. *sense, meaning*; Osm. *mânâ*)** Kelimenin söz içindeki diğer unsurlarla bağlantılı olarak zihinde yarattığı kavramlardan her biri. // **DS 2011: (meaning/sense) *anlam bilimi*** Bir dil biriminin iletlediği kavram, tasarım, düşünce. Ayrıca bkz. **Gönderim, Düzanlam, Yananlam.** // **DBTS 2013: (*meaning, sense*):** Beş duyu organıyla gerçekler dünyası olan doğadan, dil yoluyla da toplumsal uzlaşılarla dayalı saymacalardan oluşmuş yapay bir dünya olan dil ve düşünce dünyasından alınan bilgilerin kişinin önceki bilgileri ışığında yorumlanmış biçimine anlam denir. krş. **Gösterge, algı, bilgi.** // **TDBTS 2014: (İng. *sense*)** Kendisinden başka bir şeye göndermede bulunan, bir bağlam içinde yer alan dilsel veya dil dışı her türlü göstergenin, sözün, davranışın, eylemin, olgunun ya da metnin eş dizimlilikten kaynaklanan kullanımsal ilişkiler, roller ve çağrışımlar çerçevesinde oluşturduğu ve dil kullanıcılarının bağlamlama yetilerinin yardımıyla zihinlerinde oluşturdukları soyut sınırlamalara denir.

Anlam aktarması *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*calque, loan translation, semantic loan, loanshift, translation loan word*): Bir dile ait söz veya*

ifadelerin birim birim bir başka dile aktarılması yolu ile elde edilen söz veya ifade, anlam aktarması olarak bilinir. krş. **Alıntı söz, kalka.** // TDBTS 2014: —

Anlam alanı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Semantisches Feld*; Fr. *champ sémantique*; İng. *semantic field*)* Zihinde aynı veya birbirine yakın kavramlar oluşturan kelimelerin meydana getirdikleri ortak alan: *ülkü, hedef, gaye, maksat, ideal* gibi kelimeler aynı anlam alanına giren kelimelerdir. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (semantic field):** Söz, söz öbeği ve cümle gibi bir dil biriminin gerçek ve eğretilene anlamlarının oluşturduğu alana, anlam alanı denir. krş. **Anlam, alan kuramı, anlam değeri.** // TDBTS 2014: —

Anlam alanı kuramı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (semantic field theory) anlam bilimi* Sözcüklerindeki birimlerin sözlüklerdeki madde başları gibi birbirinden bağımsız olmadığı, tam tersine bunların içerik açısından birbiriyle çeşitli ilişkiler içinde bulunduğu ve birbirini sınırlandırdığını benimseyen kuram; örn. *ördekbaşı, limonküfü, haki, fıstık yeşili* vb.'nin yer aldığı aynı anlam alanında 'yeşil' bulunmaktadır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Anlam ayırıcı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (distinguisher, semantic distinguisher):* Anlam ayırıcı, herhangi bir dil biriminin anlam değiştirici özelliğinin adıdır. krş. **Ayırıcı özellik, ses birimi, biçim birimi.** // TDBTS 2014: —

Anlam ayırıcı özellik *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (distinctive future):* Genellikle ses bilgisinde kullanılan anlam ayırıcı özellik bilgisi, ses birimi alanlarının belirlenmesinde bir ölçek olarak kullanılır. krş. **Ayırıcı özellik, anlam ayırıcı, ses birimi.** // TDBTS 2014: —

Anlam bayağlaşması *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Péjoration*; İng. *Pejorative*; Alm. *Pejoration*) (Derl. *Mana bayağılanması*)* Bazı kelimelerin gerçek anlamlarının, yerine göre, kötü anlama kayması: *Herif (kaba dilde erkek)* vb. // **DDTs 1980: — // DBTS 1989: — //GTS 1992:** İyi anlamlı bir kelimenin zamanla kötü veya kötüye doğru giden bir anlam kazanması; bu yönde bir zayıflamaya uğraması olayı. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (degeneration, pejoration):** Eski devirlerde

totemistik inançlarda ve alıntılarda bolca görülen bir anlam değişmesidir. // **TDBTS 2014:**

—

Anlam belirleyeni birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*semantic marker*): Söz veya söz diziminin anlamını değiştiren her dil birimi, anlam belirleyeni olabilir. krş. **Ses birimi, biçim birimi, anlam ayırıcı.** // **TDBTS 2014:** —

Anlam belirteci birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*semantic complement, semantic indicator*): İdeografik yazıda ses değeri olmayan, fakat sözün anlamını okuyucuya bildiren veya sözü benzerinden ayıran işâret. krş. **Belirtici.** // **TDBTS 2014:** —

Anlam bileşeni birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*semantic component*) *anlam bilimi* Dil bilgisinde anlam ve anlam ilişkilerini içeren bileşke. // **DBTS 2013:** (*semantic component*): Bir anlamın oluşmasını ve taşınmasını sağlayan öğelerin her biri, o anlamın bileşenidir. krş. **Niteleyici, açıklayıcı, cümle öğeleri.** // **TDBTS 2014:** —

Anlam bilimci birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Anlam bilimi üzerinde çalışan kimse. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*semantist*): Anlam bilimi üzerinde çalışan kimse. bkz. **Anlam bilimi.** // **TDBTS 2014:** —

Anlam bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Sémantique ou Sémasiologie*) Kelime anlamlarını başka kelimelerinkilerle karşılaştırarak veya onların zaman içindeki gelişimlerini gözönünde tutarak inceleyen bilim, ki birincisine duralı anlam bilimi (*Sém. statique*), ikincisine de evrimli veya yürümlü anlam bilimi (*Sém. évolutive ou dynamique*) denir. // **DTS 1969:** (Osm. *İlm-i meani*; Fr. *Sémantique*; İng. *Semantics*; Alm. *Semantik, Bedeutungslehre*) (Derl. *Anlambilgisi, anlam bilimi*) Kelimelerin anlam bakımından çeşitli yönlerde gelişmesini inceleyen bilim. // **DDTS 1980:** [Alm. *semantik*] [Fr. *sémantique*] [İng. *semantics*]: Dili anlam yönünden ele alan, göstergenin gösterilen bölümünü ya da içeriği eşsüremli ve art süremli açılardan inceleyen dil bilimi dalı. bkz. **Üretici anlam bilimi.** // **DBTS 1989:** (Osm. *ilm-i maânî*; Fr. *sémantique*). Dili anlam yönünden ele alan, kelime ve deyimlerin taşıdıkları anlamları ve anlam değişmelerini inceleyen dil bilimi dalı.

krş. **Dil bilimi.** // **GTS 1992:** (Alm. *Semantik, Bedeutungslehre*; Fr. *semantique*; İng. *semantics*; Osm. *ilm-i maanî*) Dildeki kelimeleri anlam bakımından ele alan, kelimelerin ses yapıları ile o kelimelerin ifade ettiği kavramlar, yani dilin düşünce yapısı arasındaki ilişkileri inceleyen dil bilimi dalı. bkz. **Eş zamanlı anlam bilimi ve art zamanlı anlam bilimi.** // **DS 2011:** (semantics) *genel* Dilde anlam boyutunun incelenmesi ile ilgili dil bilimi dalı. // **DBTS 2013:** (semantics): Saymaca bir birim olan ve ancak biçim birimi düzleminde bir değer taşıyan ses birimi dışında kalan söz ve söz dizimi yapılarındaki anlam değişimlerini izleme bilgisidir. krş. **Gösterge, gösterge bilimi.** // **TDBTS 2014:** (İng. semantics) Her türlü dil biriminin (göstergenin) bağlam içindeki anlam(lar)ının açıklanması, tanımlanması ve zaman içinde bu dil birimlerinin (göstergelerin) anlamlarında ortaya çıkan çeşitli değişiklikleri, sıklık ve yaygınlık ölçütleri çerçevesinde açıklayan, anlamsal değişiklikleri etkileyen dil içi ve dil dışı bağlamdaki belirleyicileri araştıran, dil ve düşünce arasındaki bağlantıları, karşılıklı ilişkileri karşılaştırmalı veya bir dilin özelinde, yaşanan bir zaman kesitinde veya tarihî bir dönem sınırlılığında inceleyen dil biliminin bir alt koludur.

Anlam bilimi bileşeni birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*semantic component*): Söz diziminde üretilen yüzey yapıların hangi dizim ve ortamlarda hangi derin yapıya işâret edebileceğini anlam açısından yorumlayan, bir başka deyişle, bu biçimlerin hangi anlamları aktarabileceğini belirleyen bileşendir. bkz. **Derin yapı, yüzey yapı.** // **TDBTS 2014:** —

Anlam bilimsel birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *semantisch*] [Fr. *sémantique*] [İng. *semantic*]: Anlam bilimine ilişkin, anlam bilimiyle ilgili olan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlam birim (birimi) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *morphem*] [Fr. *monème*] [İng. *morpheme*]; kimi kullanımlarda: [Alm. *monem*] [Fr. *morphème*] [İng. *moneme*]: Anlamı olan en küçük dil birimi; dilin birinci eklemcilik düzeyini oluşturan en küçük anlamlı öğelerin her biri; en ufak gösterge. // **DBTS 1989:** (Fr. *monème*). Anlamı olan en küçük dil birimi. Biçim birimi ve Sözlük birimi olmak üzere iki türü vardır. // **GTS 1992:** Bir dilin anlam taşıyan en küçük birimi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*morpheme, semanteme, moneme, seme, semantic form*): Bir dilin anlam taşıyan en

küçük birimi, anlam birimi veya biçim birimi olarak bilinir. krş. **Biçim birimi.** // **TDBTS 2014:** (İng. moneme) Bir kavramın, bir göstergenin, bir sözlük biriminin, kısacası bir dil biriminin tek veya birden çok anlam birimcikten oluşan, bağımsız bir anlamsal alana sahip olan anlam biliminin temel birimine denir.

Anlambirimcik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *sem*] [Fr. *sème*] [İng. *seme*]: Anlambirimin gösterilen bölümünü oluşturan en küçük anlamsal özelliklerin her biri. (Ör. *sandalye* anlambirimi, içerik açısından “arkalıklı”, “tek kişilik”, “oturmak için” ve “ayaklı” anlambirimciklerinden oluşur.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*seme*) *anlam bilimi* Belli bir anlam alanında işgören, anlamı ayırıcı en küçük anlamsal özellik. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014:** (İng. *seme*) Bir kavrama, bir göstergeye, bir sözlük birimine, kısacası bir dil birimine ait anlamsal içeriği oluşturan zorunlu ya da seçimlik özelliklerin ve niteliklerin her birine denir.

Anlambirimcik demeti birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *semem*] [Fr. *sémème*] [İng. *sememe*]: Anlambirimin gösterilen bölümünü oluşturan anlam özelliklerinin ya da anlambirimciklerin tümü. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*sememe*) *anlam bilimi* Kimi anlam kuramlarında en küçük anlam birimi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Anlam boşalması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*asemantication*): Dil birimlerinin gösterge değerlerini yitirmeleri, anlam boşalması olarak bilinir. krş. **Özel ad, bağlı biçim birimi, edat, dilbilgiselleşme.** // **TDBTS 2014: —**

Anlam çifti birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*semantic pair*): Anlam veya işlevce birbirinin aynı veya benzeri olan dil birimlerinin ilişkisi, eş anlamlılık olarak bilinir. Bu iki sözcüğe anlam çifti de denir. // **TDBTS 2014: —**

Anlam çokluğu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Polysémie*; İng. *Polysemy*; Alm. *Polysemie*, *Vielwertigkeit*) (Derl. *Çokanlamlılık*) Kelimenin birden çok anlam vermesi: *Yüz*, *kara* vb. // **DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** Bir kelimedede temel anlamla bağlantılı birden çok anlamın bulunması; bir kelimenin, anlam gelişmesi yoluyla, asıl anlamı ile olan ilişkisini kaybetmeden yeni anlamlar kazanması. //

DS 2011: — // **DBTS 2013:** Bir dil biriminin birden çok anlam ve işlev için kullanılması durumudur. // **TDBTS 2014:** —

Anlam çözümlemesi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *semanalyse*] [Fr. *analyse sémique, analyse componentielle*] [İng. *semic analysis, componential analysis*]: Anlamlı bir birimin içeriğini oluşturan anlam özelliklerini belirlemeyi amaçlayan ve büyük ölçüde ses bilimi yönteminden yararlanan çözümleme. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Semanalyse*; Fr. *analyse semique, analyse componentielle*; İng. *semic analysis, companential analysis*) Anlamlı birimlerin, kelime ve eklerin taşıdıkları ve yüklendikleri anlam inceliklerini ortaya koyma. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*semantic analysis, semic analysis, componential analysis*): Anlam çözümlemesi, dillerin gerek kök sözlerinde gerekse yapımlık bağlı birimlerle elde edilen türemiş gövdelerinde veya çekimlik bağlı birimlerle kurulan söz dizimlerinde ortaya çıkan anlam değişmelerini incelemek, böylece o dil konuşucularının önceki ve sonraki bilgi ilişkilerini belirleyerek, o dilin anlam örgüsünü ve dil içi dünya görüşünü ortaya koyma çalışmalarıdır. krş. **Anlam, söylem çözümlemesi.** // **TDBTS 2014:** —

Anlam daralması *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (*Restriction sémantique*) Bir kelimedeki anlamın genel iken az çok özel bir dereceye geçmesi. **DTS 1969:** (Fr. *Restriction sémantique*; İng. *Semantic restriction*; Alm. *Bedeutungsbeschränkung*) Geniş kavramları olan bazı kelimelerin tek bir anlama da bağlanabilmesi: *Mal (geniş anlamda bütün mallar, dar anlamda hayvan, davar)* gibi. // **DDTS 1980:** [Alm. *bedeutungsbeschränkung, bedeutungsverengerung*] [Fr. *restriction sémantique*] [İng. *semantic restriction*]: Anlamlı bir birimin daha sınırlı bir kapsam içermeye başlaması; genel bir anlamdan dar bir anlama geçiş yoluyla değişimi. // **DBTS 1989:** (Osm. *hasr ü tahdîd*; Fr. *restriction sémantique*; karşıtı Anlam genişlemesi). Bir kelimenin daha önce anlattığı şeyin ancak bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmesi, genel anlamdan özel anlama geçmesi.// **GTS 1992:** (Alm. *Bedeutungsbeschränkung, Bedeutungsverengerung*; Fr. *restriction semantique*; İng. *semantic restriction*) Kelimenin kavram ve anlam kapsamı bakımından bir daralmaya uğrayarak, eskiden anlattığı şeyin ancak bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmesi; bir kelimenin genel bir anlamdan özel bir anlama geçişi. // **DS 2011:** (*semantic restriction*) *anlam bilimi* Tarihsel süreç içinde, bir sözcüğün ya da birimin anlam kapsamının sınırlı biçime dönüşmesi, genel bir anlamdan dar kapsamlı bir anlama geçişi; sözcüğün eskiden anlattığı şeyin yalnızca bir bölümünü anlatır duruma

gelmesi, ilk anlamının salt bir bölümünün ya da türünün anlatılması. // **DBTS 2013:** (*semantic restriction, restriction of meaning, narrowing of meaning*): Sözü kavram ve anlam kapsamı bakımından bir daralmaya uğrayarak, eskiden anlattığı şeyin ancak bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmesi, bir sözün genel bir anlamdan özel bir anlama, geniş bir anlamdan daha dar bir anlama geçişi, anlam daralması olarak adlandırılır. krş. **Anlam değişimleri, anlam genişlemesi.** // **TDBTS 2014:** —

Anlamdaş sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Müteradif, synonyme*) Aynı veya hemen hemen aynı anlamda olan kelimeler birbirinin anlamdaşıdır (Anlamdaşlık, Synonymie) // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Anlamları aynı veya birbirine yakın olan kelimeler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*synonim*): Anlamları aynı veya birbirine yakın olan dil birimleri eş anlamlı, anlamdaş dil birimleri olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Anlamdaşlar bilimi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Synonymique*) Anlamdaş kelimeleri inceleyen bilim. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlamdaşlık i. Eş anlamlı olma durumu. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlam değeri birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*semantic value*): Anlam değeri, bir dil birimi veya işâret sisteminin çözümlenmesi, algılanması, gerçekleşmesi sonucunda, alıcıda oluşan etkinin adıdır. krş. **Anlam alanı.** // **TDBTS 2014:** —

Anlam değişmesi (değişimi) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*changement sémantique*) Bir kelimenin anlamında olan değişme ki anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam iyilemesi, anlam kemlemesi, anlam kayması tarzında olabildiği gibi bağıntılı, bağımsız, yakışır, raslamalı, birincil ve ikincil denilen çeşitleri de vardır. (Bu kelimelere bakınız) . // **DTS 1969:** (Fr. *Changement sémantique*; İng. *Semantic change*; Alm. *Bedeutungswandel*) Anlamın daralması, genişlemesi, kayması veya bayağılaşması: *Yemiş (bütün yemişler anlamından incir anlamına gelme)* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *bedeutungswandel, bedeutungswechsel*] [Fr. *changement sémantique*] [İng. *semantic*

change]: Dil birimlerinin anlamlarında çeşitli nedenlerle ve türlü biçimlerde ortaya çıkan değişiklik. // **DBTS 1989:** (Fr. *changement du sens, changement sémantique*). Kelimelerin anlamlarında çeşitli sebeplerle ve türlü biçimlerde meydana gelen değişiklik. Anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam kayması olmak üzere başlıca üç çeşidi vardır. // **GTS 1992:** (Alm. *Bedeutungswandel, Bedeutungswechsel*; Fr. *changeme sémantique*; İng. *Semantic Change*) Bir kelimenin gösterdiği anlamdan az veya çok uzaklaşarak yeni bir anlam kazanması olayı. Olay, geniş kapsamlı olarak anlam genişlemesi, anlam daralması, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi gibi değişme olaylarını da içine alabilirse de, asıl bir anlamdan başka bir anlama geçiş, yani bir kavramdan başka bir kavrama geçişle ilgili anlam değişmelerini içine almaktadır. // **DS 2011:** (semantic change) *anlam bilimi* Tarihsel süreç içinde bir sözcüğün anlamında çeşitli nedenlerle ortaya çıkan, gösterge ile sözcük ya da gösterilen arasında var olan ilişkinin değişmesi. // **DBTS 2013:** (*semantic change*): Dil birimlerinin, dillerin sosyal uzlaşımlara dayalı saymaca (*symbolic*) ve eğretilmeli (*metaphoric*), iki ve çok katmanlı göstergelerindeki değer (*semiotic value*) değişimine anlam değişmesi denir. // **TDBTS 2014:** —

Anlam dereceleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Degrés de signification) Bir niteliği anlatan kelime ya *ufak, büyük* gibi Yalın (Positif) bir şekilde kullanılır veya derece belirten *az, ufak* (Azlık derecesi, Détractif), *ufarak, ufakça* (Oldukçalık derecesi, Comparatif absolu), *ufacık, pek ufak, çok ufak* (Obartma derecesi, Superlatif absolu, Ampliatif, Elatif ou Faux-superlatif), *aşırı ufak, fazla ufak* (Aşırılık derecesi, Excessif) gibi şekiller alabilir Bu şekillere Anlam veya Ölçüştürme dereceleri (Degrés de signification ou de comparaison) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlam dışı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*asemantical*): Sözlerin anlam dışı kullanımı, onların özel ad kullanımlarıdır. Sözlerin özel ad olarak kullanılabilmesi, ancak onların anlam boşalmasına uğratılmasıyla mümkün olmaktadır. krş. **Anlam boşalması, özel ad, anlam genişlemesi.** // **TDBTS 2014:** —

Anlam eksenini birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *semantische achse*] [Fr. *axe sémantique*] [İng. *semantic axis*]: Birbirine karşıt iki anlamsal öğrenin kesiştiği, eklemlendiği ortak özellik. (Ör. *siyah/beyaz* karşıtlığı “renk” anlam ekseninde kavranabilir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *semantische Achse*;

Fr. *axe sémantique*; İng. *semantic axis*) Anlam bakımından birbiriyle ilişkili bulunan kelimelerde, bu ilişkiyi doğuran ortak özellik.// **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*semantic axis*): Bir metinde, anlam bakımından birbiriyle ilişkili bulunan sözlerin, bu ilişkiyi doğuran ortak özelliklerinin bileşkesi, onların anlam eksenini oluşturur. krş. **Anlam, anlam alanı.** // **TDBTS 2014:** —

Anlam eşili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Doublet de signification). Aynı kökten olup şekilleri birbirine yakın, anlamları bir veya az farklı kelimelere denir: *Süzgü* ile *süzgeç* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlam etkilenmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Aralarında kültür bağları bulunan milletlerin dillerinde kelime anlamlarının birbirine tesir etmesi, kelime çevrilmesi veya kelimelerin anlam etkisiyle bu dillerde yen kelime, deyim ve sözlerin meydana gelmesi olayı. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlam evrimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Evolution sémantique) Anlamda zamanla olan gelişme. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlam felsefesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*rhematics*): Anlamı ve anlamlandırmayı açıklamaya çalışan felsefe çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Anlam genişlemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Extention sémantique) Bir kelimenin anlamı dar iken az çok genel bir dereceye çıkması. // **DTS 1969:** (Fr. *Extension sémantique, evolution sémantique*; İng. *Semantic extension, semantic evolution*; Alm. *Bedeutungsverbreitung, semantische Verbreitung*) Dar bir anlamda kullanılan bazı kelimelerdeki anlamın ilgili kavramlara yayılması: *Terkos (bir göl adından anlam genişlemesiyle musluk suyu anlamının doğması).* // **DDTS 1980:** [Alm. *bedeutungsverbreitung, bedeutungserweiterung*] [Fr. *extension sémantique*] [İng. *semantic extension*]: Anamlı bir birimin daha geniş bir kapsam içermeye başlaması; dar bir anlamdan genel bir anlama geçiş yoluyla gerçekleşen anlam değişimi. // **DBTS 1989:** (Fr. *extension sémantique*; karşıtı Anlam daralması). Bir varlığın bir bütünü veya bir bölümünü anlatan, kullanım alanları dar olan şeyleri gösteren kelimelerin zamanla o varlığın

bütününü, bütün türlerini anlatır duruma gelmesi. // **GTS 1992:** (Alm. *Bedeutungsverbreitung; Bedeutungsverweiterung*; Fr. *extension semantique*; İng. *semantic extension*) Anlam kapsamı dar olan bir kelimenin zamanla ilgili bulunduğu kavram alanı içinde yayılarak daha geniş, daha genel bir anlam kazanması olayı. // **DS 2011:** (semantic extension) *anlam bilimi* Tarihsel süreç içinde bir sözcüğün ilk anlamına ek olarak daha geniş bir anlam üstlenmesi, dar bir kapsamdan genel bir kapsama geçişi. // **DBTS 2013:** (*semantic extension, extension of meaning, widened, widening meaning*): Anlam kapsamı dar olan bir sözün zamanla ilgili bulunduğu kavram alanı içinde yayılarak daha geniş, daha genel bir anlam kazanması olayı, anlam genişlemesidir. krş. **Anlam değişmesi, bağlı biçim birimler, dilbilgiselleşme.** // **TDBTS 2014:** —

Anlam göçürmesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*semantic transfer*): Dil birimlerinin, dillerin sosyal uzlaşımlara dayalı saymaca (*symbolic*) ve eğretilmeli (*metaphoric*), iki ve çok katmanlı göstergelerindeki değer (*semiotic value*) değişimine anlam değişmesi denir. // **TDBTS 2014:** —

Anlam görüşmesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (negotiation of meaning) *toplum dil bilimi* Konuşur ile dinleyen arasında söylemin gidişi konusunda ortak bir anlayış bulunduğunu gösteren etkileşim biçimleri; örn. *anlamayı denetleme, sağlama yapma, açıklama isteme* anlam görüşmesinde kullanılan tekniklerden kimileridir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlam iyileşmesi (iyilemesi) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Meillioration) Bayağı bir anlama gelen bir kelimenin zamanla az çok yüksek bir anlam kazanması: asıl anlamı *domuz yavrusu* olan *çocuk* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *ennoblement de signification*; karşıtı Anlam kötüleşmesi). Bir kelimenin, eski anlamına göre daha iyi bir anlam ifade eder duruma gelmesi. // **GTS 1992:** (Alm. *Bedeutungsverbesserung*; Fr. *ennoblement de signification*; İng. *meliorative*) Kötü anlamlı bir kelimenin zamanla iyi bir anlam kazanması olayı. // **DS 2011:** (amelioration) *anlam bilimi* Bir sözcüğün eski anlamından daha iyi bir anlamı yansıtır duruma gelmesi; örn. Eski Türkçe’de ‘*fena, kötü, perişan*’ anlamlarıyla kullanılan *yavuz (yabız)* sözcüğü, zamanla ölçünlü Türkçe’de ‘*yaman, yiğit*’ anlamlarını almış, hatta ban Anadolu ağızlarında ‘*İyi, güzel, iyi huylu*’ anlamlarında kullanılır olmuştur. // **DBTS 2013:** (*euphemism,*

melioration, amelioration, elevation): Kötü anlamalı bir sözün zamanla iyi bir anlam kazanması olayı, anlam iyileşmesi olarak bilinir. krş. **Anlam değişmesi.** // **TDBTS 2014:**

—

Anlam kayması *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (*Déplacement sémantique*) Daralma veya genişleme dışında olarak anlamın sadece yer değiştirmesi. İğretileme, kapsamlama, ad değiş, kaydırma gibi edebiyat yavaşları birer anlam kaymasından ibarettir. // **DTS 1969:** (Fr. *Déplacement sémantique*; İng. *Semantic change*; Alm. *Bedeutungswandel*) (Derl. *Başka manaya geçiş, anlam yer değiştirmesi*) Yeni bir anlam vermek üzere, kelimelerin gerçek anlamlarından kayarak kalıplaşmaları: *Hanımeli* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *bedeutungsverschiebung*] [Fr. *déplacement sémantique*] [İng. *semantic transfer*]: Düzdeğişmece, eğretileme, kapsamlayış vb. yoluyla gerçekleşen anlam değişimi. // **DBTS 1989:** (Fr. *déplacement sémantique*). Bir kelimenin daha önce anlattığı kavramdan ayrı, yeni bir kavramı ifade eder duruma gelmesi. // **GTS 1992:** (Alm. *Bedeutungsverschiebung*; Fr. *diplacement semantique*; İng. *semantic transfer*) Somut veya soyut nitelikteki kelimelerin benzetme yolu ile kullanışları dolayısıyla, zamanla anlamlarında meydana gelen kayma veya kayma yoluyla kalıplaşma. // **DS 2011:** (*semantic transfer*) *anlam bilimi* Önceki yansıttığından farklı olarak bir sözcüğün yeni bir anlamı yansıtır duruma gelmesi. // **DBTS 2013:** (*semantic transfer*): Sözlerin çeşitli anlam değiştirme yollarıyla yeni ve değişik anlamlara kavuşması olayına anlam kayması da denir. bkz. **Anlam değişmesi.** // **TDBTS 2014:** —

Anlam kirlenmesi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*semantic contagion*): Anlam bulaşması. krş. **Bulaşma, kirlenme, dil yozlaşması.** // **TDBTS 2014:**

—

Anlam kötüleşmesi (kemlemesi) *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (*Péjoration*) Bir kelimenin zamanla aşağılık bir anlama düşmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *péjoration, dégradation du sens*; karşıtı *Anlam iyileşmesi*). Bir kelimenin gerçek anlamının çeşitli sebeplerle, zaman içinde, bayağı bir anlama kayması. *Eski Türkçe'de “ufak, küçük, çocuk” anlamına gelen uşak kelimesinin bugün “emir kulu” anlamına gelmesi gibi.* // **GTS 1992:** (Alm. *Bedeutungsverschlechterung, pijorativer Bedeutungswandel*; Fr. *degradation du sens*; İng. *pejorative*) İyi anlamalı bir kelimenin zamanla kötü veya kötüye doğru giden bir anlam kazanması; bu yönde bir zayıflamaya

uğraması olayı. // **DS 2011:** (pejoration) *anlam bilimi* Anlam iyileşmesinin tersine sözcüğün eskiye göre daha kötü bir anlamı yansıtır duruma gelmesi, sözcüklerin anlamında çeşitli nedenlerle zamanla olumlu anlam yerine olumsuz, istenmeyen bir anlam ortaya çıkması. // **DBTS 2013:** (pejoration, degeneration): Eski devirlerde totemistik inançlarda ve alıntılarda bolca görülen bir anlam değişmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Anlam kuruluşu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Sözüün dil bilgisi kurallarına uyacak yerde, zihnimizdeki düşünceye uyarak anlatılması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlamlama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. signifikation] [Fr. signification] [İng. signification]: **1-** Bir nesneyi, bir varlığı, bir kavramı, bir olayı, anlığımızda canlandırabilecek bir göstergeye bağlayan oluş; gösterenle gösterilenin birleşme süreci; anlam aktarma ve anlam verme eylemi. **2-** Anlamın eklemlenişi; anlamın üretiliş ve kavranışı. bkz. **Göstergebilim.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (signification) *anlam bilimi* Anlam biliminde soyut bir kavram ya da somut bir nesne ile dilsel simge (sözcük) arasında oluşan ilişki; gösteren ile gösterilen arasındaki bağıntı. // **DBTS 2013:** Beş duyu organlarıyla gerçekler dünyası olan doğadan elde edilen algıların, dil yoluyla da saymacalardan oluşan yapay bir dünya olan dil ve düşünce dünyasından alınan bilgilerin kişinin önceki algı ve bilgileri ışığında yorumlanmasına, anlamlama denir. // **TDBTS 2014:** —

Anlamlandırma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (signification): Beş duyu organlarıyla gerçekler dünyası olan doğadan elde edilen algıların, dil yoluyla da saymacalardan oluşan yapay bir dünya olan dil ve düşünce dünyasından alınan bilgilerin kişinin önceki algı ve bilgileri ışığında yorumlanmasına, anlamlandırma denir. krş. **Anlam, gösterge.** // **TDBTS 2014:** —

Anlamlı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (meaningful, significant): Anlamı olan, anlamlandırılabilinen dil göstergesidir. krş. **Anlam, gösterge.** // **TDBTS 2014:** —

Anlamlık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Sémanème, Sème) Bir kelime ailesinde bulunan ortaklaşa anlam ögesi: *Vermek, vergi, verim, veri* kelimelerinde anlamlık ver-

fikridir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlamlık durgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Söylemede kelimeler arasında yapılan duraklama durgudur. Düşünce zincirinin halkalarını ayırmak için anlamlık durgu yapılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlamlık işlev birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*semantic role*): Asıl biçim birimleri ile yapımlık bağlı biçim birimleri, dil yapısında anlamlık bir işlev görürler. krş. **Çekimlik bağlı biçim birimi.** // **TDBTS 2014:** —

Anlam odağı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*rheme*): Bir metinde, anlam bakımından birbiriyle ilişkili bulunan sözlerin, bu ilişkiyi doğuran ortak özelliklerinin bileşkesi, onların anlam eksenini, alanını, odağını oluşturur. // **TDBTS 2014:** —

Anlam olayları birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kelimelerin bağlı bulundukları kavramların ve gösterdikleri anlamların zamanla ve çeşitli sebeplerle değişmeleri olayı. bkz. **Anlam değişmesi, anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi, anlam kayması vb.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** bkz. Dil birimlerinin, dillerin sosyal uzlaşımlara dayalı saymaca (*symbolic*) ve eğretilmeli (*metaphoric*), iki ve çok katmanlı göstergelerindeki değer (*semiotic value*) değişimine anlam değişmesi, anlam olayları denir. // **TDBTS 2014:** —

Anlam öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Groupe sémantique*) Anlam bakımından birlik meydana getiren kelime öbeği: *Aşağı yukarı* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlam örnekleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir kelimenin herhangi bir ilgi ile kendisine yakın sayılan başka bir kelimeye şekilce veya anlamca örnek tutulmasına örnekleme denir. Anlamca örnek tutulursa anlam örnekleme yapılmış olur. // **DTS 1969:**

— // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:**
— // **TDBTS 2014:** —

Anlamsal stf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *semantisch*] [Fr. *sémantique*] [İng. *semantic*]: Anlama ilişkin, anlamla ilgili olan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlamsal alan birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *semantisches feld*] [Fr. *champ sémantique*] [İng. *semantic field*]: Aynı gerçeklik kesiminde yer alan olguları belirten, anlam açısından ortak bir paydaya indirgenebilir sözlüksel birimlerin içerik düzlemindeki bağıntılarından kurulu düzen. bkz. **Kavramsal alan, sözlüksel alan.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlamsal ayrıştırım birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (semantic differential) *anlam bilimi* C. Osgood ve araştırmacıları tarafından geliştirilmiş olan ve konuşurların sözcüklere karşı duygusal tepkilerini ölçmeye yarayan bir teknik; daha çok etkisel anlamın anlaşılmasında etkindir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlamsal bileşen birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *semantische komponente*] [Fr. *composante sémantique*] [İng. *semantic component*]: 1- Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, söz dizimsel bileşende üretilen derin yapı biçimlerini anlam açısından, bir başka deyişle, bu biçimlerin hangi anlamları aktarabileceğini belirleyen bileşen. bkz. **Ses bilimsel bileşen, söz dizimsel bileşen.** 2- Genel gösterge kuramında, söz dizimsel bileşen dışında kalan, göstergelerin belirttikleri gerçeklikle kurdukları bağıntıyı içeren bileşen. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlamsal değişme birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *semantics change*) Dil içi veya dil dışı etkenlerin etkisiyle bir göstergenin bağlamında meydana gelen değişikliklerin anlamsal içeriğe yansımaları sonucunda oluşan “genişleme, daralma, eksilme, artma, iyileşme, kötüleşme, genelleştirme, özelleştirme” vb. yeni durumlara denir.

Anlamsal özellik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (semantic feature) *anlam bilimi* Sözcüğün içerdiği anlamın en küçük karşıtsal ögesi; sözcüğün anlamı, anlam özelliklerinin toplamıdır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Anlamsız sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*nonsense*): Gösteren-gösterilen ilişkisinin kurulamadığı, yani göstergenin oluşmadığı dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014: —**

Anlam tonlaması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *logische Betonung*; Fr. *intonation logique*; İng. *logical intonation*) Genel olarak kelimenin anlamı ile ilgili olan cümle tonları: *Hava iyi olursa, dışarı çıkacağım* vb. bkz. **Cümle tonu.** // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Anlam üçgeni birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (semantic triangle) *anlam bilimi* C. K. Ogden ve I. A. Richards'ın anlam modeli. Bu modele göre anlam dilsel biçim, kavram ve gösterenlerden oluşan üç yanlı ilişkilerden oluşur. Bu modelde dilsel biçim (sözcük) ile gönderge (referent) arasında doğrudan ilişki yoktur, bu özellik sözcüklerin değişebilmesine olanak sağlar. // **DBTS 2013:** (*semantic triangle*): Fizik dünyanın zaman-mekân eksenine dayalı yapısından uzak ve yansıma söz yapısındaki üç-beş unsuru dışında, bütünüyle ortaklaşa saymacalara dayalı yapay bir sistem olarak dil, insan-insan ve insan-varlık iletişimleri biçimindeki başlıca iki görevini yerine getirir. Her iletişim süreci, gönderici/gösteren, gönderi/gösterge, alıcı/yorumlayan arasındaki ilişkidir. Buna 'üçlü ilişki' denir. krş. **Anlam, iletişim üçgeni, gösterge.** // **TDBTS 2014: —**

Anlam vurgusu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Cümle içinde anlam bakımından ağırlık verilmek istenen kelime üzerine, o kelimenin cümledeki yeri de değiştirilerek vurulan vurgu: **1-** *Yarın kardeşimle birlikte İstanbul'a gidiyoruz.* **2-** *Yarın İstanbul'a kardeşimle birlikte gidiyoruz* (yalnız veya bir başkası ile değil). **3-** *Yarın kardeşimle birlikte İstanbul'a gidiyoruz* (başka yere değil). **4-** *Kardeşimle birlikte İstanbul'a yarın gidiyoruz.* (başka zaman değil) vb. Bir düşünceyi abartmalı olarak belirtmek üzere yapılan vurgulama da

anlam vurgusudur: *Yıldırım sür'atiyle gelip gitti. İyi ki otobüsü yakalayabildim, yoksa halim bu saatte nice olurdu* vb. bkz. **belirtme vurgusu**. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlam yaygınlaşması *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*radiation*): Anlam kapsamı dar olan bir sözün zamanla ilgili bulunduğu kavram alanı içinde yayılarak daha geniş, daha genel bir anlam kazanması olayı, anlam genişlemesidir. // **TDBTS 2014:** —

Anlam yükü *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Inhalt*; Fr. *contenu*; İng. *content*; Osm. *Muhteva*) Türetme veya birleştirme yolu ile kurulan bir kelime, o kelimeyi oluşturan kök, taban, ek gibi unsurlardan her birinin yeni kelimeye getirdikleri anlam katkısı: *ince / ince + lik, somur- / somur-t- / somur-t-kan* vb. yukarıdaki kelimeleri oluşturan öğelerden her biri birer anlam yükü taşımaktadır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*content*): Türetme veya birleştirme yolu ile kurulan bir sözde, o sözü oluşturan kök, ek gibi öğelerden her birinin yeni söze getirdikleri anlam katkısıdır. krş. **Anlam değeri**. // **TDBTS 2014:** —

Anlaşılabilirlik *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *comprehensibility*) Anlaşılabilirlik (İng. *comprehensibility*), metnin içeriksel çözümlemesinin yapılmasını, derin yapıdaki temel düşüncenin, yardımcı düşünce(ler)in, öne sürülen tezlerin ve mesajların ortaya çıkarılmasını kapsar. Anlaşılabilirlik, metnin derin yapısındaki düşüncelerin, tezlerin ve mesajların metin çözücü (okur) tarafından anlaşılıp anlaşılmadığı ve ne düzeyde anlaşıldığıyla ilgili bir kavramdır.

Anlatı *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*narrative*): Varlık ve olayları gerçek boyutlarının üzerine çıkararak, onları olağanüstü bir çizgiye taşıyan ve kuşaktan kuşağa geçen anlatım türüdür. // **TDBTS 2014:** —

Anlatı bilimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*narratology*): Anlatıların oluşum ve yapılarını inceleyen, değişik yer zamanlara ait anlatıları

karşılaştırarak bunlardan anlatı ile ilgili evrensel genellemeler yapmaya çalışan, bunların ortaklık ve farklılıklarını gösteren bilim dalıdır. // **TDBTS 2014:** —

Anlatıcılık işlevi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*expressive function*): Bir anlatının dile getirilme işlevidir. // **TDBTS 2014:** —

Anlatı izlencesi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *narratives programm, erzählprogramm*] [Fr. *programme narratif*] [İng. *narrative program*]: Anlatı söz dizimindeki özne/nesne ilişkisini belirten durum sözcüğüyle bu sözcüğü dönüştüren edim sözcüğünün mantıksal eklemelişinden doğan temel dizim. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlatım i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *ausdruck*] [Fr. *expression*] [İng. *expression*]: 1- Söylemin gösteren bölümü. 2- Dil göstergeleri aracılığıyla bildiri oluşturma; söz konusu bildirinin büründüğü dilsel biçim. // **DBTS 1989:** (Osm. *ifâde*; Fr. *expression*). Zihinde tasarlanan bir konuyu söz veya yazı ile ifade etme. krş. **Dolaylı anlatım, dolaysız anlatım.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*utterance, expression*): İletişimin başlangıç noktası, iletişimdir. // **TDBTS 2014:** —

Anlatım bilimi (bilim) *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Deyişi, dilin ya da bireyin anlatım araç ve olanaklarını dil bilimsel ilkelerle inceleyen dal. // **DBTS 1989:** (Osm. *ilm-i esâlîb*; Fr. *stylistique*). Dilde düşünceyle biçim arasındaki ilişkiyi ele alan, yani şahısların ve özellikle sanatçıların dilinin incelenmesini konu edinen bilim dalı. // **GTS 1992:** (Alm. *stilistik*, Fr. *Stylistique*; İng. *Stylistique* Osm. *ilm-i esalip*) Dilde anlatım ile düşünce arasındaki bağlantı ilişkilerini ele alan; kişilerin, şairlerin ve yazarların dilini anlatım açısından işleyen bilim dalı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*stylistics*): Herkesin geçtiği yolun farklı oluşu, onların dil kullanımını da farklı kılar. Dilde anlatım ile düşünce ilişkilerini ele alan; kişilerin ve sanatçıların dilini anlatım açısından işleyen bilim dalı, anlatım bilimi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Anlatımlı ikizleme *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (*Gémination expressive, natürelle ou organique*) *Baba, dede, cici* gibi hece ikizlemelerinin anlamlı olanlarına denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlatımlı tonlama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Intonation ezpressive) Heyecan, acıma, alay gibi duygular (Heyecan veya Duyuş tonlaması, In. émotionnelle ou affective) yahut inanç, tereddüt, şüphe gibi düşünceler (Mantık veya Anlık tonlaması, In. logique ou intellectuelle) anlatan tonlama. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Anlatım titremi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Intonation logique*; İng. *Logical intonation*; Alm. *Logische Betonung*) (Derl. *Mantık titremi, mantık tonlanması*) Anlatımda mantık ve düşünce özelliğine göre meydana gelen titrem: *Hava açarşa gideriz vb.* // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Anlatımsal sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *expressiv*] [Fr. *expressif*] [İng. *expressive*]: 1- Anlatıma ilişkin olan. 2- Konuşucunun duygusal ya da coşkusal durumunu dile getiren söz dizimsel, biçim bilimsel, bürünsel olguları belirtir. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (expressive) *anlam bilimi* Anlamın duygusal, kişisel boyutunu anlatan türü; betimlemeli ve toplumsal anlam karşıtı. Anlatımsal anlam örneklerine şiir dilinde sıkça rastlanır; örn. *nar tanem, nur tanem bir tanem.* // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Anlatımsallık işlevi (Anlatımsal işlev) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *ausdrucksfunktion*] [Fr. *fonction expressive*] [İng. *expressive function*]: Konuşucunun duygularını, coşkularını iletirken bildirinin yerine getirdiği dilsel işlev. (Ör. *Hey gidi günler hey!* tümcesinde anlatımsallık işlevi egemendir.) (Coşkusal işlev de denir.) bkz. **Çağrı işlevi, gönderge işlevi, ilişki işlevi, sanat işlevi, üstdil işlevi.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (expressive function) *anlam bilimi* Sözeylem kuranımda konuşucunun ruhsal durumunu anlatmak için, duygularım, bireysel yaratıcılığını iletirken İletinin yerine getirdiği işlev. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Anlatım vurgusu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Fr. *Accent logique*). Sözlü anlatımda kelime veya söze değişik bir anlam verebilmek için heceleri uzatarak veya sesi yükselterek yapılan duygu belirtisi. krş. **cümle vurgusu, kelime vurgusu.** // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Anlatım yolu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** —
// **DBTS 1989:** Bir kavramı başka bir kavrama yaklaştırma, onunla ilgi kurma sonucunda bir başka kavramdan faydalanarak anlatma; dilden dile değişen adlandırma. *Şemsiye*’nin değişik dillerdeki adlandırılışı bu farklılığı belirgin şekilde ortaya koyar. Bu alet bazı dillerde “*güneş*” kavramından (Ar. *şemsiyye* “güneşlik, güneş için”), bazı dillerde “*yağmur*” kavramından (Fr. *parapluie* “yağmura karşı”), bazılarında da “*gölge*” kavramından (İtal. *ombrello*) faydalanılarak adlandırılmıştır. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlatış i. FGT 1942: İfade - *Expression* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlatış vurgusu birl. i. FGT 1942: İfade vurgusu - *Accent logique* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlatmalı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*expressive function*): Sözlük ve söz diziminin bütün olanaklarını, anlatım bilgisinin bütün araçlarını kullanarak gerçekleştirilen dil kullanımı, anlatmalı dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Anlık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*punctual(ity)*): Anlam bilgisinde kullanılan bu terim, kısa süreli yapma ve olmaları bildirir. // **TDBTS 2014:** —

Anlıkçılık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *mentalismus*] [Fr. *mentalisme*] [İng. *mentalism*]: Bloomfield’ci akımın, dil birimlerini ve bunların birleşim kurallarını anlama dayanarak tanımlayan dil bilimcilerin tutumuna verdiği ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlık görünüş birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*punctual aspect, mamentary aspect*): Anlık görünüş, süreklilik görünüşünün tersi bir bilgiye işâret eder. Kısa süreli eylemler, anlık görünüşlü eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Anlık oluşum birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Heyecan, acıma, alay gibi duygular (Heyecan veya Duyuş tonlaması, In. émotionnelle ou affective) yahut inanç, tereddüt, şüphe gibi düşünceler (Mantık veya Anlık tonlaması, In. logique ou intellectuelle) anlatan tonlama. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (nonce formation) *biçim bilimi* Belirli bir bağlamda bireysel olarak kullanılan ilk türetim; türetilen sözcük, kullanıldığı dilin sözlüğüne girmiş değildir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlık tonlama birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Heyecan, acıma, alay gibi duygular (Heyecan veya Duyuş tonlaması, In. émotionnelle ou affective) yahut inanç, tereddüt, şüphe gibi düşünceler (Mantık veya Anlık tonlaması, In. logique ou intellectuelle) anlatan tonlama. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anlık vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İfâde edilen şeyin düşünce tarafını belirten cümle vurgusu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Antropolojik dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*antrophological linguistics*): Çalışma konusu olarak dil ile kültür arasındaki ilişkileri seçen dil çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Anudâta i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Sanskritçede bir çeşit tonsuz hecenin adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Anunâsika ve anusvâra i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Sanskritçede açınıklarda görülen bir çeşit genizleme. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aorist i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Aoriste) Hint-Avrupa dillerinde ve özellikle Yunancada, bir işin yakın veya uzak geçmişliğin hangi devresinde olduğunu belli etmeyerek bir defada olup bittiğini anlatan zaman şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Apeks i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Apex) Latin imlâsında açıklıkların uzunluğunu gösteren işâret. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Apostrof i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Apostrophe) Yazıda bir kelimedenden bir sesin veya bir ögenin düştüğünü gösteren virgül şeklindeki işâret, ki bu başka görevlerle de kullanılmaktadır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aracı dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Kelimelerin bir dilden başka bir dile geçmesine vasıta olan dil. krş. **Dil.** // **GTS 1992:** Bir kelimenin bir dilden başka bir dile geçişinde aracılık görevi yapan dil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*intermediary language*): Bu terim başlıca iki anlamda kullanılmıştır: **1- Taşıyıcı dil** (*intermediary language*): Bir dil biriminin bir dilden başka bir dile geçişinde aracılık görevi yapan dil, aracı dil olarak bilinir. **2- İletişim dili** (*lingua franca*): Uluslararası ilişkilerde, dilleri farklı olan halkların birbirleri ile ilişki kurmalarında yararlanılan yardımcı dil, ortak iletişim dili olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Ara cümle (tümce) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Cümle-i mutarıza*; Fr. *Phrase du parenthèse*; İng. *Parenthesis sentence*; Alm. *Satzparenthese*) (Derl. *Ara tümce, ara söz, aradeyi*) Birleşik veya yalın cümlelerde anlamı biraz daha açıklamak için araya giren cümle: *Cihan yıkılsa, **emin ol**, bu cephe sarsılmaz* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *schaltsatz*] [Fr. *proposition incidente, incise*] [İng. *parenthetical clause*] [Es. T. *cümle-i mutarıza*]: Bir tümceye yapı değişikliğine yol açmadan iki virgül ya da çizgi arasına alınarak katılan ve açıklama niteliği taşıyan tümce. // **DBTS 1989:** (Osm. *cümle-i mu'terize*; Fr. *proposition incidente, incise*). Cümlelerin asıl yapısına girmeksizin iki çizgi, iki virgül arasında veya parantez içinde söze katılan ve açıklama niteliği taşıyan cümle. // **GTS 1992:** (Alm. *Satzparenthese*; Fr. *phrase du parenthese*; İng. *parenthetical sentence*) Bir cümlede anlamı daha iyi belirtmek için, cümle yapısında herhangi bir değişiklik yapılmadan iki virgül veya iki çizgi arasına sokulan cümle. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*parenthetical sentence, paranthetical clause, parenthetical word and parenthetical word combination*): Başka bir cümlede yer alan, fakat söz dizimi açısından bu cümlede hiçbir ögesiyle ilişkisi bulunmayan cümle, ara cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Araç i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (instrument) *anlam bilimi, söz dizimi* Eylemin belirttiği işin meydana gelmesini sağlayan ad öbeği ile eylem arasındaki anlamsal ilişki; örn. *Adam karı kürekle temizledi* tümcesinde *kürek* sözcüğünün eylemle anlamsal ilişkisi araçtır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Araç durumu eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*instrumental suffix*): Araç durumu, bir ilişkinin adı olarak, bütün dillerde bağlı biçim birimleriyle gerçekleştirilir. Birçok dil gibi Türkçede de ad-ad ilişkisinde görülen birliktelik (*comitative*) durumu ile ad-eylem ilişkisinde görülen araç (*instrumental*) durumu, komşu bilgilerdir; birçok dilde, araç ve birliktelik durumu, aynı bağlı biçim birimleriyle gösterilir. Bu yüzden, Türkçenin araç durumu ve bu durumu bildiren çekimlik bağlı birimleri, varlıkların birlikteliğine işâret etmek üzere, varlık-varlık ilişkisinde de kullanılır. *Bu yolları seninle birlikte yürüdük.* vb. // **TDBTS 2014: —**

Araç durumu öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*instrumental short phrase*): Araç durumu eki veya edatı almış bir ad ögesinin bir başka ad ögesi ile kurduğu söz öbeğidir. // **TDBTS 2014: —**

Araç hâli (durumu) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: -den halinin meydana getirdiği konulardan biri. // **DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *instrumentalis*] [Fr. *instrumental*] [İng. *instrumental*]: Eylemin belirttiği oluşun hangi araçla yapıldığını gösteren durum. // **DBTS 1989:** (Osm. *mef'ûlin ma'a*; Fr. *instrumental*). Cümlede işin hangi araç veya aletle yapıldığını belirten hal. Eskiden +*ın* eki ile yapılan bu hal, bugün *ile* edatı ve ekleşmiş şekilleriyle oluşturulmaktadır. Ör. *atağ+ın urdı* “*ayağı ile vurdu*”. krş. **Hal.** // **GTS 1992: — // DS 2011:** (instrumental case) *biçim bilimi, söz dizimi* Eylemin belirttiği işin hangi araçla yapıldığını belirten ve ada eklenen ad durum eki; bugünkü Türkçe’de araç durumu çoğunlukla *la* durum eki ile belirtilmektedir. // **DBTS 2013:** (*instrumental case*): Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin bir varlığın aracılığı ile yapıldığını göstermek için ad, araç çekimine girer. // **TDBTS 2014: —**

Araçlı geçişli, ettirgen birl. i. FGT 1942: (Müteaddiden) tadiye - *Causatif, factitif* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Araçlık eylem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*instrumentative verb*): Belli bir araçla gerçekleştirilebilen eylemdir. // **TDBTS 2014:** —

Araçlık işlev birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*function instrumental*): Araç durumu işlevidir. // **TDBTS 2014:** —

Araçlı motivasyon birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*instrumental motivation*): İkinci bir dili, bu dili konuşan topluluğun bir üyesi olmaktan çok, herhangi bir amaçla öğrenme motivasyonu için kullanılan bir terimdir. // **TDBTS 2014:** —

Araçlı ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*instrumental phonetics*) *ses bilgisi* Söyleyiş, dinleyiş ya da akustik ses bilgisi konularıyla ilgili olarak hava akışını ölçmek ya da ses dalgalarını çözümlemek için aygıtlar kullanılarak araştırma yapılan ses bilgisi dalı. // **DBTS 2013:** (*instrumental phonetics*): Araçlı ses bilgisidir. Daha çok seslerin akustik özellikleri üzerine çalışmalar yapar. // **TDBTS 2014:** —

Araçlı söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Discours indirect ou Oratio obliqua*) Başkasının söylediğini onun ağzından çıktığı şekilde değil, anlamca nakleden söz. “O bana *gelmeyeceğim* demişti” yerine “o bana *gemeyeceğini* söylemişti” demek gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Araçlı yönetik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Başka dillerde, fiile bir edatla bağlanan yönetik. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Araçsız değişme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir dilin gelişimi süresince uğradığı her türlü değişikliğe ses değişmesi denir. Bu değişme hiçbir ara evresi olmaksızın

gerçekleşirse araçsız değişme olur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** —
// **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Araçsız söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Discours direct) Başkasının söylediğini onun ağzından çıktığı gibi nakleden söz. “O bana *gelmeyeceğim* demişti” gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Araçsız yönetik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Önleç gibi bir araç olmaksızın fiile doğrudan doğruya bağlı bulunan yönetik. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aradeyi i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Cümlei muteriza*, Parenthése) Bir cümlenin içine söz dizimi bakımından kendisine bağlı olmayarak katılan başka bir cümle, söz veya kelime. “Bütün dostları (*zaten onun pek dostu da yoktu*) kendisini bırakıverdiler” gibi. (Aradeyili, Parenthétique) . // **DTS 1969:** // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ara dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (interlanguage) *dil edinimi* İkinci dil ya da yabancı dil öğrenenlerin öğrenim sürecinde, geliş döneminde kullandıkları, hem anadilinin hem de yabancı dilin kurallarını içeren dil. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ara iz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (intermediate trace) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde yinelemeli döngüsel taşıma ve uzak taşımada, taşınan öbeğin derin-yapı konumunda bıraktığı iz ile öncül işlevinde olan öbeğin arasındaki iz(ler). // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aralama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Tmése) Birleşik gibi birbirine bağlı olarak kullanılan iki kelime arasına başka kelime sokma, ki ayırlamanın bir çeşididir. *Her ne ki yerine her ne şey ki* demek gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aralayıcı sözce/dizi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (insertion sequence) *toplum dil bilimi* Bitişik sözceleri birbirinden ayıran sözce(ler) dizisi; örn. *Baba: Neredeydin? Çocuk:*

Baba, bir şey söyleyebilir miyim? Baba: Soruma yanıt ver. Çocuk: Sinemaya gittim, diziminde ilk soru ile yanıt arasındaki sözceler aralayıcı dizidir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Arasındalık hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Interessif) Bazı dillerde bir şeyin “*arasında*” fikrini veren isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Araştırıcı sorular birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (probing questions) *konuşma çözümlemesi* Haber tartışmalarında, sunucuların sormuş oldukları temel soruyu destekleyici, bu soruyla bağlantılı sorular. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ara yapı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *intermediärstruktur, zwischenstruktur*] [Fr. *structure intermédiaire*] [İng. *intermediate structure*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisi kuramında derin yapıyla yüzeysel yapı arasındaki çeşitli aşamalarda görülen tümce yapısı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ara zamanlar birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*aspectual tenses*): Bir dilin başlıca zamanları, ana zamanlar olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Ardarda sıralılık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (parataxis) *söz dizimi* Tümce içinde öğelerin birbiri ardına sıralanması; örn. *Adam içeri girdi, koltuğa oturdu, ayak ayak üstüne attı* tümcesinde *içeri girdi, koltuğa oturdu, ayak ayak üstüne attı* eylem öbekleri art arda sıralanmıştır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ardındalık hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Poneessif) Bazı dillerde “bir şeyin ardında” fikrini veren isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ardışıklık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (concatenation) *söz dizimi* Dil bilgisi yapılarının çizgisel bir düzende, biçim açısından birbiri ardına dizilişleri; örn. *X+Y+Z*. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ardönüm, ardönümlü *i. ve sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Kelimede yoktan bir sesin peyda olması. Peyda olma kelimenin sonunda olursa ardönüm olur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Argo *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Argot*; İng. *Slang*; Alm. *Rotwelsch, Sondersprache*) Kullanılan dilden ayrı olarak, belirli toplulukların, ses bilgisi, yapıbilgisi, söz dizimi ve anlam bakımlarından özellikler gösteren dili: *Uçlanmak* (vermek), *papel* (para) vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *argot, gaunersprache*] [Fr. *argot*] [İng. *slang*]: Bir toplumda geçerli genel dilden ayrı, ama ondan türeme olan, belli çevrelerce kullanılan ve herkesçe anlaşılmayan, eğretilmelerin büyük bir yer tuttuğu, kendine özgü sözcük ve deyimlerden oluşan özel dil. // **DBTS 1989:** (Osm. *lisân-ı erâzil, lisân-ı hezele*; Fr. *argot*). Ortak dilden ayrı olarak daha çok kendini gizlemek isteyen belli topluluklar tarafından kullanılan, herkesçe anlaşılmayan, genellikle kaba bir dil sayılan, yabancı dillerden aynen veya bozularak alınmış kelime ve deyimler yanında ortak dildeki kelimelere farklı anlamlar yükleyen, mecazi anlamların önemli bir yer tuttuğu özel dil. krş. **Özel dil.** // **GTS 1992:** (Alm. *Argot. Gaunersprache*; Fr. *argot*; İng. *slang*; Osm. *Lisan-ı hezele lisan-ı erazil*) **1** - Farklı bir anlaşma biçimi sağlamak üzere aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dildeki kelimelere özel anlamlar vermek, bazı kelimelerde değişiklik yapmak, dilin lehçelerinden, eskimiş unsurlarından ve yabancı kökenli şekillerinden de yararlanmak suretiyle oluşturdukları herkesçe anlaşılmayan kelime ve deyimlerden oluşan, gereğinde mecazlı anlamlara da yer veren özel dil veya söz dağarcığı. **2** - Külhanbeylerin ve tulumbacıların kullandıkları, özel anlamlı kelime ve deyimlerin yer aldığı kaba dil. Ayrıca bkz. ve krş. **Gizli dil.** // **DS 2011:** (slang) *toplum dil bilimi* Farklı biçimde iletişim sağlamak amacıyla, bir grubun, ülkede konuşulan dilin yapısına dayanarak oluşturduğu ve resmi olmayan ortamlarda kullandığı, herkesçe anlaşılmayan, eğretilmeleri bol, kendine özgü sözdağarı ve deyimleri olan özel dil. // **DBTS 2013:** (*argot, slang*): Geniş anlamıyla argo, ortaklaşa kullanılan ölçünlü dilin dışında kalan her türlü dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. *slang*) Toplumdaki özel sosyal gruplar arasında grup içi iletişimde kullanılan örtmeceye, ironiye ve mizah gücüne dayanan toplumun genelinin anlayamadığı sınırlı, şifreli dil kullanımlarına denir.

Arı açıklık veya ağız açınığı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voyelle pure, orale ou buccale) Geniz sesi verilmeyen açıklık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Arı dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langue pure) Başka dillerden önemli miktarda alıntılarda bulunmamış olan dil. bkz. **Karma dil.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *lisân-ı sâfî*, *lisân-ı hâlis*; Fr. *langue pure*). Başka dillerden önemli miktarda alıntılarda bulunmamış veya alıntı kelimelerden temizlenmiş olan dil. krş. **Dil.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Arı dil eğilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*purism, purification of language*): Dildeki bütün yenilikleri bozuk biçimler olarak değerlendiren ve yabancı dillerden alınmış sözlere, sert bir biçimde karşı duran dil tutumu, arı dili eğilimidir. // **TDBTS 2014:** —

Arıksayış i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *litotes*] [Fr. *litote*] [İng. *litotes*] [Es. T. *za'f-ı surî*]: Bir düşünce ya da gerçeği az söyleyip çok şey anlatma yoluyla, özellikle de karşıt bir anlatımdan yararlanarak dile getirme yöntemi. (Ör. *iyi yerine kötü değil* demek.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Arılaştırma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*purification*) *toplum dil bilimi* 1- Bir dildeki kimi öğeleri arı, ötekileri yabancı olarak niteleyen yaklaşım. 2- Çeşitli dış etkenler sonucu dile girmiş olan yabancı öğelerin yerine dilin kendi sözcüklerinin kullanılmasını öngören dil düzenlemesi görünümünden biri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Arkalama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*backgrounding*) *söz dizimi* Bir birimin, sözcenin diğer bölümlerinin içinde yer aldığı bağlamın bir parçası olarak yorumlanması gerektiğini belirten dilbilgisel olgu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Arka sesler birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*back sounds*) *ses bilgisi* Ağzın arka

tarafında ya da dilin arka kısmıyla söylenen sesler; örn. [k g x g q]. Bu sesler art damak ve gırtlak sesleridir. Kalın sesler de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Art sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *hinter*] [Fr. *postérieur*] [İng. *back*]: Eklemlene noktası ağız boşluğunun arka bölümünde yer alan sesler için kullanılır. (Ör. *kul sözcüğündeki [k] bir art ünsüzdür; [a], [ı], [o], [u] sesleri art ünlü niteliği taşır.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Art açık birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Kapantı veya fazla daraltı yapmaksızın dudakların ve ağız içinde dilin aldığı çeşitli durumlarda açık ağızla soluğun dışarıya verilmesinden meydana gelen seslere açık denir. Açının boğumlanma yeri ağzın arka tarafıysa art açık adını alır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Artakalım birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Survivance) Aynı takımdan benzerleri kalmadığı halde bir dilde yaşamakta bulunan eski bir şekil: *Handiyse, nitekim* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Artalan bilgisi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (background knowledge) *metin dil bilimi* Sözlü ya da yazılı bir sözceyi, metni, söylemi yorumlamada okur ya da dinleyenin kullandığı dünya bilgisi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Art avurt sessizi (ünsüzü) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Consonne latérale vélaire*; İng. *Velar lateral*; Alm. *Velarlaterale, Velarer Seitenlaut*) (Derl. *Arka avurt konsonu, art avurt konsonu, artavurtsu konson*) Dil ucunun artdamağa çarpmasından meydana gelen ve dilin yanlarından akan ses: *Dal, bal, al* gibi kelimelerdeki *l ünsüzü* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *consonne latérale vélaire*; karşıtı Ön avurt ünsüzü). Dil ucunun art damağa dokunmasıyla oluşan ve dilin yanlarından çıkan ünsüz. krş. **Avurt ünsüzü.** // **GTS 1992:** (Alm. *Velarlaterale, velarer Seitenlaut*; Fr. *consonne laterale vélaire*; İng. *velar lateral*) Dil ucunun dişlere dokunması, dil sırtının geriye doğru yatıp büyükçe bir çukur oluşturması ve ciğerlerden gelen havanın daha geriden avurtlara çarpması ile oluşan kalın *l (l) ünsüzü.* bkz. **avurt ünsüzü.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*velar lateral*): Dil ucunun dişlere dokunması, dil sırtının geriye doğru

yatıp büyükçe bir çukur oluşturmaları ve ciğerlerden gelen havanın daha geriden avurtlara çarpması ile oluşan kalan (l) ünsüzü, avurt ünsüzüdür. // **TDBTS 2014:** —

Art biçimce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (enclitic) *biçim bilimi* Sözcüğe benzeyen ancak bir sözcede tek başına bulunmayan, yapısal olarak tümce içinde bulunması kendinden önce gelen sözcüğe bağlı olan biçim; örn. *Türkçe’de soru yapılarında kullanılan mi, bağlaç olan da birer artbiçimcedir.* krş. **Biçimce, Önbiçimce.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Art damak birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Hintergaum*; Fr. *voile su palais*; İng. *postpalate*) Ağız boşluğunun üst kısmını çevreleyen kubbemsi yapıdaki damağın ğ, k, ğ, ŋ gibi kalın sıradan ünsüzlerin boğumlanmalarında görev alan arka tarafı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*velar, soft palate, velum*): Ağız boşluğunun üst kısmını çevreleyen kubbemsi yapıdaki damağın yumuşak bölgesi durumundaki arka ucunu oluşturan bölümü, art damaktır. // **TDBTS 2014:** —

Art damak sesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*velar*): Ağız boşluğunun üst kısmını çevreleyen kubbemsi yapıdaki sert damağın arkasındaki yumuşak damak, art damaktır. // **TDBTS 2014:** —

Art damaksıl i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *postpalatal, velar, gaumensegellaut, hintergaumenlaut*] [Fr. *postpalatale, vélair*] [İng. *velar*]: Yumuşak damak bölgesinde, sert damağın art uç noktasıyla küçük dil arasında oluşturulan ses. (Ör. *Türkçedeki bal sözcüğündeki [l].*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*velar*) *ses bilgisi* Eklemlene yerine göre yapılan ünsüz sınıflamasında yumuşak damak bölgesinde, dilin arka kısmının yumuşak damağa değdirilmesi ile çıkarılan ünsüz. Patlamalı [k] ve [g] sesleri ile genizsil [ŋ] sesi art damaksıl ünsüzlerdir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Art damaksıl abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne postpalatale ou vélair) Dilin art damağa abanmasıyla çıkan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Art damaksıl açınık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Kapantı veya fazla daraltı yapmaksızın dudakların ve ağız içinde dilin aldığı çeşitli durumlarda açık ağızla soluğun dışarıya verilmesinden meydana gelen seslere açınık denir. Damağın arka tarafında boğumlanan açınıklara da art damaksıl açınık denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Art damaksıllaşma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Vélarisation) Boğumlanma noktası art damağa götürülen bir sesin uğradığı değişiklik. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** Belirli ünsüzlerin kalınlaştırma etkilerine bağlı olarak veya kelime içinden gelen başka sebeplerle ince ünlülerin kalın sıraya geçmesi olayı. // **DS 2011:** (velarization) *ses bilgisi* Bir ünsüzün oluşturulmasında sesin birincil oluşum özelliklerinin yanı sıra art damaksıl bölgenin de oluşumda etkin olduğu ikincil oluşum süreci; örn. Türkçe’de *al, bal, kal, kol* sözcüklerinde olduğu gibi arka ünlülerden sonra gelen /l/ sesi art damaksıllaşmıştır. // **DBTS 2013:** (velarization, backing): Herhangi bir sesin çıkış yerinin arka damak olarak değişmesi olayıdır. // **TDBTS 2014: —**

Art damak sessizi (ünsüzü) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Consonne postpalatale, vélair, gutturale postpalatale*; İng. *Postpalatal, velar, postpalatal guttural, back guttural*; Alm. *Potstpalatal, Velar, Hintergaumenlaut*) (Derl. *Artdamak konsonu, artdamaksı konson, art damak fonemleri*) Ciğerlerden gelen havanın dil sırtı yardımıyla artdamağın çeşitli noktalarında bazen patlayarak bazen de sızarak meydana getirdiği ünsüz: *k, g, ğ* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** (Fr. *consonne postpalatale*; karşıtı Ön damak ünsüzü). Ciğerlerden gelen havanın dil sırtı yardımıyla art damağın çeşitli noktalarında bazen patlayarak, bazen de sızarak oluşturduğu ünsüz. krş. **Damak ünsüzü.** // **GTS 1992:** (Alm. *postpalatal, Velar, Hintergaumental*; Fr. *consonne postpalalale, vllaire, gutturale post palatale*; İng. *post pa.latal guttural*) Kalın ünlüler ile hece oluştururken dil sırtının geriye yumuşak damağa doğru yükseltilmesi ile çıkarılan *ğ, k, ğ, ñ* gibi patlayıcı veya sızıcı damak ünsüzlerinden biri. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (velar consonant): Çıkış yeri art damak olan ünsüzler, art damak ünsüzleridir. // **TDBTS 2014: —**

Art damak ünlüsü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (velar vowel): Art damakta yankılanan ünlüler, art damak ünlüleri veya kalın ünlülerdir. // **TDBTS 2014: —**

Artdüşü ve artdüşülü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bir sesin veya ses grubunun ortadan kalkmasından ibaret olan olay. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Art gönderge birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (anaphor) *söz dizimi* Genel anlamda, yapı içinde kendinden önce gelen bir başka ögeye gönderimde bulunan öge. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Art gönderim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (anaphora) *söz dizimi* Bir dil biriminin tümcede daha önce kullanılan bir birimle bağıntısını gösteren dil bilgisi ilişkisi; örn. *Ali cin gibi bir çocuk, onu sizin de görmenizi isterdim* tümcesinde *onu*, *Ali*'ye art gönderimde bulunmaktadır. bkz. **Öncül, Öngönderim. // DBTS 2013:** (anaphoric reference): Birbiri ardınca gelen cümlelerin bir metin oluşturabilmeleri için, bunlar arasında dilbilgisel bir bağdaşıklık ve mantıksal bir tutarlılığın bulunması gerekir. İşte dil kullanımında, metin oluşturmada, başta işâret zamirleri ve diğer zamirleri olmak üzere, cümleler arası çalışan bağlama edatları, söz, söz öbeği veya cümle, cümle ögesi yinelemeleri ile bir önceki cümle veya cümlelere yapılan gönderime art gönderim denir. **// TDBTS 2014: —**

Artık açıklama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Epéxégése) Esasen kendi kendine anlaşılan bir ifadeye katılmış açıklayıcı söz (Artık açıklamalı, Epéxégétique) . **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Artık bilgi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *redundanz*] [Fr. *redondance*] [İng. *redundancy*]: Bildirişimi aksatabilecek çeşitli “gürültü” etkenlerine arşı alınan önlem; ses, anlam, söz dizimi, sözcük düzlemlerinde ortaya çıkabilecek bulanıklıkları önlemek için, daha önce verilmiş olan “bilgi”nin değişik biçimde ya da olduğu gibi yinelenmesi. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Artıklı anlatım birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*periphrasis, antonomasia*): Dil kullanımında gereksiz söz ve yapılar kullanmak, artıklı anlatım biçimidir. **// TDBTS 2014: —**

Artıklı çekim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*periphrastic declension, periphrastic form*): Artıklı çekim, ad ve eylemlerin çekiminde, birden çok gösterge kullanma biçimidir. // **TDBTS 2014: —**

Artıklık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*redundancy*) *genel* Bir dil biriminin bir ya da birden fazla özelliğinin o birimin diğer özelliklerinde de görülmesi, dolayısıyla bu özelliklerin gereksiz oluşu; örn. Türkçe’de patlamalı ünsüzlerin soluklu ya da soluksuz olmaları sözcük içinde dağılımlarına bağlıdır; seslem başında bulunan patlamalı ünsüzler solukludur, seslem sonundakiler soluksuzdur. Böylece Türkçe patlamalılar için solukluluk artık özelliktir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Artıklık derecesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [*Alm. komparativ*] [*Fr. comparatif*] [*İng. comparative*] [*Es. T. mukayese derecesi*]: Bir niteliğin iki varlık ya da nesneden birinde daha çok bulunduğunu belirten karşılaştırma derecesi. // **DBTS 1989:** (*Osm. derece-i tafdil; Fr. comparatif*). Bir niteliğin iki nesne veya kişiden birinde daha çok bulunduğunu göstermek için başvurulan karşılaştırma yolu. **Karşılaştırma.** // **GTS 1992:** Sıfatlarda ve zarflarda biribiri ile yapılan karşılaştırmaların nitelik ve nicelik bakımından eşitlik, üstünlük ve en üstünlük derecelerinde olması. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Yapılan karşılaştırmaların nitelik, nicelik bakımından eşitlik, üstünlük ve en üstünlük derecelerinde olması, karşılaştırma, artıklık derecesi olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Artıklı kullanım birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*redundancy, perissology*): Artıklı çekim, ad ve eylemlerin çekiminde, birden çok gösterge kullanma biçimidir. // **TDBTS 2014: —**

Artık öge birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*floating element*): Artıklı öge kullanımıdır. // **TDBTS 2014: —**

Artımlı ad öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*heavy NP*) *söz dizimi* Genellikle ilgi tümcecikleri ve ad tümleci tümcecikleri ile sözcük sayısı göreceli olarak fazlalaştırılmış ad

öbeği; örn. *Benim babam; (benim) her işte bana destek olan babam ve mahkeme kararı; (mahkemenin) kazanılmış hakların geri alınamayacağı karar* yapılarındaki çiftlerin ikinci üyeleri artımlı adöbekleridir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Artımlı ad öbeği aktarımı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (heavy np shift) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde baş ile tümleş arasında yandaşlık koşulunun gözlendiği dillerde artımlı adöbeklerin tümce sonuna aktarılması işlemi, bkz. **Eklemlleme.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Artışlı ikinlik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İki açının tek bir hece halinde kaynaşması. Zayıf hece başta ise artışlı ikinlik olur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Artlaç i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Postposition) Kelimelerin sonuna getirilen türlü edatların genel adı: *İçin, ile, -e karşı, -den sonra* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Artlaç deyimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Locution postpositive) *Yüzünden, münasebetiyle, üzerine, cihetiyle* gibi yalın halde olmayan artlaç. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Artlanmalık soru birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Soru edatının yüklendiği görevlerden biri. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Artlık-önlük uyumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Yalın veya eklerle uzatılmış olan Türkçe kelimelerde, ilk hecede bulunan ünlünün taşıdığı kalınlık-incelik niteliğinin ondan sonraki hecelerde de devam etmesi kuralı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Asıl biçim biriminin ağız boşluğunun ön veya ardında çıkarılan ünlülerden oluşu, bu biçim birime getirilen yapımlık ve çekimlik bağlı birimleri de kendisine benzetir. // **TDBTS 2014:** —

Art seslik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Postérieure) Ağız boşluğunun art kısmında boğumlanan seslik: *O* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Art sürem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *diachronie*] [Fr. *diachronie*] [İng. *diachrony*]: Süre içinde dil olgularının evrimi. (Art süremlilik, artzamanlılık da denir.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Art süremlilik birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *diachronisch*] [Fr. *diachronique*] [İng. *diachronic*]: 1- Evrim açısından ele alınan, süre içinde birbirini izleyen. 2- Olguları süre içinde geçirdikleri evrim açısından ele alan. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Art süremlilik dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *diachronische sprachwissenschaft*] [Fr. *linguistique diachronique*] [İng. *diachronic linguistics*]: Süre içinde değişim geçiren, evrim boyurunda birbirinin yerini alan öğeler arasındaki bağıntıları inceleyen dil bilimi. (Evrimsel ya da tarihsel dil bilimi de denir.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Art süremlilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Süre içinde dil olgularının evrimi. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Art süremlilik ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Ses bilimsel dizgelerin evrimini, bir dil durumundan öbürüne geçişte ortaya çıkan durumları belirler. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Art tümce birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Proposition conséquente) Bazı dillerde uyumlu tümce, baştümceden sonra geldiği zaman onun aldığı ad. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Art ünlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (back vowel) *ses bilgisi* Tınlamanın ağzın arka tarafında oluşmasıyla çıkarılan ünlü; *Türkçe'de /a/, /ı/, /o/, /u/ bu niteliktedir.* // **DBTS 2013:** (back vowel): Ünlülerin boğumlanma yerlerine göre sınıflandırılmasında, dilin arka

damağa doğru kabarmasıyla çıkarılan kalın ünlüler *a, ı, o, u* oluşurken, dilin ön damağa doğru kabarmasıyla da ince ünlüler *e, i, ö, ü* elde edilir. // **TDBTS 2014:** —

Art zamanlı birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. diachrony) Bir araştırmacının bir dilin tarihî bir dönemini dikkate alarak araştırma yapması durumuna denir.

Art zamanlı anlam bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Gelişme ve değişmelerden uzak olarak kelime, kavram, anlam, kapsam konularıyla eş anlamlılık, eş adlılık ve çok anlamlılık meselelerinin ele alındığı anlam bilimi dalıdır. // **GTS 1992:** (Alm. *diachronische Semantik*; Fr. *diachronique Semantique*; İng. *diachronic semantics*) Anlam biliminin bir dildeki çeşitli anlam olaylarını geçmişteki değişme ve gelişme süreçleri ile karşılıklı etkileşme şartları içinde inceleyen alt dalı. bkz. **Anlam bilimi.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*diachronic semantics*): Anlam biliminin bir dildeki çeşitli anlam olaylarını geçmişteki değişme ve gelişme süreçleri ile karşılıklı etkileşme koşulları içinde inceleyen alt dalıdır. // **TDBTS 2014:** —

Art zamanlı çözümleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*diachronic analysis*): Bir dil biriminin tarihsel süreç içinde geçirdiği ses, biçim, yapı, anlam ve işlev değişmelerini araştıran, ilişkilendiren ve açıklayan çözümleme yöntemidir. // **TDBTS 2014:** —

Art zamanlı dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Dil olgularını değişik zaman ve gelişim açısından ele alan dil bilimi dalı. bkz. **Dil bilimi.** // **GTS 1992:** (Alm. *diachronische Sprachwissenschaft*, *Lingustik diachronik*; Fr. *linguistique diachronique*; İng. *linguistics diacronic*) Çeşitli dil olaylarını tarihi değişme ve gelişme süreci içinde inceleyen dil bilimi dalı. bkz. **Dil bilimi.** // **DS 2011:** (*diachronic linguistics*) *genel* Dilsel birimlerin ve sözcüklerin zaman içinde geçirdikleri değişimler açısından incelendiği dil bilimi. Art süremlili dil bilimi de denir. krş. **Eşzamanlı dil bilimi.** // **DBTS 2013:** (*diachronic linguistics*): Dil çalışmalarında dilin çeşitli düzlemlerde gösterdiği değişimleri konu edinen dilcilik yaklaşımı, art zamanlı dil bilimi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Artzamanlılık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Süre içinde dil olgularının evrimi. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (diachrony):** Bir dil olayını, bir dil birimini, dilin bütün yer ve zaman dilimlerinde incelemek, art zamanlılık çalışmasıdır. // **TDBTS 2014: —**

Art zamanlı ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (diacronic phonemics): Bir dilin seslerini ve o dildeki ses olaylarını tarihî gelişme süreçleri içinde inceleyen ses bilgisi, art zamanlı ses bilgisidir. // **TDBTS 2014: —**

Art zamanlı uygunluk birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (diacronic correspondence): Tarihsel gramer çalışmalarında, eski biçim, yapı ve anlam ile yeni biçim, yapı ve anlam arasındaki ilişkinin belirtilmesi, bu çalışmaların temel ilkesidir. // **TDBTS 2014: —**

Art zamanlı yöntem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (diachronic): Herhangi bir dil birimini tarihsel boyutları içinde inceleme yöntemidir. // **TDBTS 2014: —**

Asalak sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Parasite) Önümlü seslere denir. bkz. Önüm. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Asalak boşluk birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (parasitic gap) söz dizimi Üretici dil bilgisinde, yapıda bulunması bir başka boşluğun bulunmasına bağlı olan ve öncülü, bu ikinci boşluğun öncülü ile eşdizinli olan boşluk, yani bir başka boşluk tarafından izin verilen boş öge. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Asal ses birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. kardinallaut] [Fr. son cardinal] [İng. cardibal vowel, cardinal sound]: Oluşturulmaya ya da ekleniş durumu bir ölçü olarak benimsenen, yakın sesler için bir karşılaştırma noktası olarak kullanılan ses. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (cardinal sound):** Bir dilin kendi iç öğelerini oluşturan ve dile alıntı yoluyla taşınmamış olan ses, o dilin asal sesidir. // **TDBTS 2014: —**

Asıl ünlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (cardinal vowel) *ses bilgisi* Ses bilgici D. Jones tarafından geliştirilen ve ağız boşluğunun en uç noktalarında oluşturulduğu varsayılan, dillerdeki ünlülerin oluşturulma noktalarını belirtmek için kullanılan gösterge noktaları olarak alınan, ancak kendileri hiçbir dilin ünlüsü olmayan ünlüler. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Asıl anlam birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *ma'nâ-i hakîkî, ma'nâ-i aslî*; Fr. *sens propre*; karşıtı Yan anlam). Kelimenin anlattığı ilk ve ana kavram. Ör. *Göz kelimesinin asıl anlamı "görme organı"dır.* krş. **Anlam.** // **GTS 1992:** (Alm. *Hauptbedeutung*; Fr. *Sens propre*; İng. *main meaning*; Osm. *mânâ-i aslî, mânâ-i hakîkî*) Bir kelimenin karşıladığı ilk kavram, ana kavram. bkz. **Yan anlam.** // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*main meaning*): Dil birimlerinin nedensiz kullanımları, onların asıl anlamlarını verir. // **TDBTS 2014: —**

Asıl biçim birimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*main morpheme, free morpheme, free form, free linguistic form*): Tek başına kullanıldığında ayrı bir anlama sahip olan, bağımsız bir söz olarak kullanılabilen ve cümle ögesi olabilen herhangi bir biçim birimi, asıl biçim birimidir. // **TDBTS 2014: —**

Asıl dilekli birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Optatif de souhait) Başka dillerde *optatif* aynı zamanda olanaklı kipin adı olduğundan, asıl dilek kipini anlatmak için kullanılır. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Asıl (eylem) fiiller birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*full verb*): Bir cümledeki ana cümlelerin yüklemine oluşturan eylem, asıl eylemdir. // **TDBTS 2014: —**

Asıl ikilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: İki açınığın tek bir hece halinde kaynaşması. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Asıl imiş'li kip birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Mastarlarındaki anlamdan başka ikinci bir anlam daha taşıyan kiplere gelişimli kipler denir. Asıl imiş'li kip, gelişimli

kiplerin bir türüdür. Örn. *Gelmiş imiş, geliyor imiş...* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Asıl olumsuzluk birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir şeyin oluş alanına çıkmadığını, şu bu olmadığını anlatan ifadenin hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Asıl ötümlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Söylenirken ses kirişlerinde titreşme yapan abanık, ki ötedenberi “yumuşak” dediğimizdir: *b, c, d, g* gibi. Başka dillerde bulunan *bh, dh, gh* gibi soluklu ötümlü seslerden ayırmak üzere bunlara asıl ötümlü denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Asıl ötümsüz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Söylenirken ses kirişlerinde titreşim yapmayan abanık, ki ötedenberi “sert” dediğimizdir: *p, ç, t, k* gibi. Başka dillerde bulunan *ph, th, kh* gibi soluklu ötümsüz seslerden ayırmak için bunlara asıl ötümsüz denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Asıl (sayı) sayılar birl. i. FGT 1942: Âdadı asliye - *Adjectifs numéraux cardinaux* // **DBTS 1949:** (*Aslî aded, Nombre cardinal*) Sıra veya üleştirme eki gibi ekler almamış olan yalın anlamlı sayılardan her biri. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Nesnelerin sayılarını göstermek üzere kullanılan kelimeler: *bir, iki* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*cardinal numbers*): Sayı kavramını göstermek üzere kullanılan sözler, asıl sayı adlarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Asıl sayı sıfat(lar)ı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Adların sayısını belirten sıfat. // **DBTS 1989:** (Osm. *sıfat-ı adediyye-i asliyye*; Fr. *adjectif numéral cardinal*). Varlıkların sayısını belirten sıfat. Örn. *bir gün, iki ay*. krş. **Sayı sıfatı.** // **GTS 1992:** Nesnelerin sayılarını gösteren sıfat. bkz. **Sayı sıfatı.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Asıl tümleç veya nesne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Complément direct, objectif, primitif ou d’objet) Fiildeki anlamın tam olarak anlaşılabilmesi için cümle içinde bulunması mutlaka gerekli bulunan tümleç. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Asıl vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent proprement dit) Sesin yeğin, yani şiddetli olmasından ibaret vurgu, ki buna yeğlilik, gürellik, solunum, boğumlama veya durgunluk vurgusu (Accent d'intensité, dynamique, expiratoire ou de sonorité) de denir. // **DTS 1969:** (Fr. *Accent principal*; İng. *Main stress, primary stress*; Alm. *Hauptton*) (Derl. *Başlıca vurgu, anadili vurgusu, gelenek vurgusu*) Kelimenin aslındaki vurgu: *Ankara*, *kartal* (*kuş*) (*Kartal*: yer adı), *sirkeci* (*sirke yapan veya satan*) (*Sirkeci*: yer adı) kelimelerinde olduğu gibi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*main stree, primary accent*): Asıl vurgu, söz ve söz öbeklerinin kurulumunu sağlayan öğelerden birinin sözlü dil kullanımında daha baskın söylenişidir. // **TDBTS 2014:** —

Asimilasyon i. (Fr. *assimilation* < Lat.) Yan yana veya birbirine yakın bulunan farklı iki sesin ortak nitelikler alması veya aynîleşmesi, benzeşme, temsil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aslına çevirme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Recomposition) Bir bileşimde yer alması dolayısıyla değişikliğe uğramış bir kelimeye, kendi başına iken bulunduğu şekli verme işi. *Köpoğlu* yerine *Köprekoğlu* demek gibi. (Aslına çevrilmiş, recomposé). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aslı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*primary*): Bir dil biriminin ilk biçimi olduğu düşünülen birim, aslı birim olarak kabul edilir. Dil biriminin ilk yazılı biçimi, onun aslı biçimi sayılır. // **TDBTS 2014:** —

Aslı ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir kelimeyi oluşturan seslerden bir veya daha fazlasının zamanla değişme ve gelişmeye uğramadan önceki ilk şekli. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*main phonem*): Bir sözü oluşturan seslerden bir veya birkaçının zamanla değişme ve gelişmeye uğramadan önceki ilk şekli, ilk ses, birinci ses veya aslı ses olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Aslı uzunluk birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *ursprüngliche Vokallänge*; Fr. *Les voyelle longue*;

İng. *long vowel*) Herhangi bir ses değişmesinin ortaya çıkarmadığı, Türkçe kelimelerin kök hecelerinde Ana-Türkçe devrinden beri aslında var olduğu kabul edilen ünlü uzunluğu. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*long vowel*): Ünlüler, hece kurucu birimler olarak, süreleri bakımından da kısa, orta ve uzun ünlüler olarak değerlendirilir. Türkçenin ünlüleri orta uzunlukta ünlülerdir. Herhangi bir ses değişmesine uğramadığı düşünülen, Türkçe sözlerin kök hecelerinde Ana-Türkçe döneminden beri aslında var olduğu kabul edilen ünlü uzunluğu, asli uzunluk olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Aşağı Almanca birl i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Bas-allemand, Niederdeutsch /Alm./) Memleketin denize yakın bölgelerinde konuşulan Almanca. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aşağılayıcı sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *pejorativ, deteriorativ*] [Fr. *pejoratif*] [İng. *pejorative*]: Bir kavramı kötülük, bayağılık değeri katarak belirten öğeler için kullanılır. // **DBTS 1989:** (Fr. *pejoratif*). Kötülük, bayağılık kavramı taşıyan ve yerme ifade eden kelime. Ör. *Pinti*. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aşağılık ağız veya aşağılık dil birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Vulgarisme ou Langue triviale) Aşağı halkın kullandığı ağız. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aşağılık deyim birl i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Expression vulgaire) Aşağı halk arasında kullanılan deyim. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aşağılık kelime birl i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Mot vulgaire) Aşağı halk arasında kullanılan kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aşağılık vurgu birl i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Accent vulgaire) Aşağı halkın söyleyiş vurgusu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aşamalı stf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (gradual, hieararchic): Dil birimlerinde gerçekleşen bir değişimin aşamalı oluşudur. // **TDBTS 2014: —**

Aşamalılık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (gradual, hieararchic): Dil birimlerinde gerçekleşen bir değişimin aşamalı oluşudur. // **TDBTS 2014: —**

Aşamalı-X çizelgesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: —// DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (X-bar Schema) söz dizimi Üretici dil bilgisinde her öbeğin, bir baş olan sözlüksel ulamın aşama yansımalarını gösteren çizelge. Baş-ilk özelliği olan bir dilde öbek yapısı: bkz. **Ad öbeği, Sıfat öbeği, Belirteç öbeği, İlgeç öbeği, Çekim öbeği, Tümleyicil öbeği.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Aşamalı-X Kuramı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: —// DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (X-bar Theory) söz dizimi Üretici dil bilgisinde, öbek yapışım belirleyen alt kuram. bkz. **Aşamalı-X Çizelgesi.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Aşamalı yapı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (hieararchial structure): Bütün dil birimleri gibi söz dizimi ve metinlik yapılar da, parçalardan oluşan aşamalı yapılar oldukları için, aşamalı bir biçimde değişirler. // **TDBTS 2014: —**

Aşırı düzeltmecilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (overcorrection, hypercorrection): Dil kullanımında bütün değişiklik ve yeniliklere karşı çıkan, yazılı biçimleri doğru, her yeniye bozulma olarak değerlendiren, aşırı düzeltmeci dil tutumudur. // **TDBTS 2014: —**

Aşırı genelleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (overgeneralisation): Çocuğun dil edinimi sürecinde görülen, herhangi bir dil özelliğini ve dil bilgilik yapıyı, bütün benzer yapılara uygulama davranışı, aşırı genellemedir. // **TDBTS 2014: —**

Aşırı küçültme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: —// DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Fr. *diminutif excessif*) İsimden isim türeten + Clk + CUK küçültme ekinin sıfatlarda kullanılmasıyla sağlanan aşırı küçültme derecesi: *azıcık*, *küçücük* vb. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Aşırılık i. FGT 1942: Mübalâğa - *Exagération* // **DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Aşırı uzun birl i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Îmâleli*, Ultralongue) Ölçü zoru ile uzun okunan (açınık veya hece). // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Aşırı yayılma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*over extention*): Sözlük veya söz dizimindeki bir örneksemenin gereğinden fazla yapıldığını bildirir. // **TDBTS 2014: —**

Aşmı dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Langue archaïque) Geçmiş bir zamanın vasıflarını taşıyarak yaşayan dil. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Aşnılık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Archaïsme) Kullanıldığı tarihe göre eski bir zamanın malı olan şekil, kuruluş veya kelimenin niteliği (Aşmı, Arehaîqu; Aşnımsı, Arçgaîsant) . // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ata(lar)sözü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *darb-ı mesel*; Fr. *proverbe*). Eski nesillerin uzun denemelere dayanan hükümlerini genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düstur haline getiren ve kalıplaşmış biçimleri bulunan, herkesçe benimsenmiş özlü söz. Ör. *Câhilin dostluğundan âlimin düşmanlığı yeğdir*. // **GTS 1992:** (Alm. *Sprichwort*; Fr. *proverbe*; İng. *maxim*; Osm. *darb-ı mesel*) Anonim karakter taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış söz. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*maxim, proverb*): Kalıp sözler arasında, hem yapısı

hem de anlamı bakımından cümleye ortak özellikler gösterenler vardır. Bunlar atasözleri ile özlü sözlerdir. // **TDBTS 2014:** (İng. *gnome*) Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş, anonim bir karakter kazanarak halk tarafından benimsenmiş, genellikle bir gerçeğe gönderimde bulunan, öğüt verici niteliğe sahip, söz diziminin çeşitli kullanımlarını içeren öge dizilişi ve çekim özellikleri değiştirilemeyen kısa, özlü, kalıplaşmış yapılara denir.

Atf-ı beyan birl. i. Bir sözün anlamını açıklamak veya kuvvetlendirmek için ona eklenen kelime veya kelime öbeği. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Âtîf sıf. (Ar. *‘atf* “meyletmek, şefkat göstermek”ten *‘atîf*) İki kelime veya cümleyi birbirine bağlayan (harf yâhut kelime). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Atıf edatı birl. i. Yalnız başına anlamı olmayıp aynı fonksiyondaki kelimeleri, kelime öbeklerini veya cümleleri birbirine bağlamaya yarayan kelime, bağlama edatı, rabıt edatı, edât-ı rabt, râbıt, bağlaç. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Atlama i. **FGT 1942:** ... - *Mutation* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Atlayışlı değişme birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Bir dilin gelişimi süresince uğradığı her türlü değişikliğe ses değişmesi denir. Bu değişme hiçbir ara evresi olmaksızın gerçekleşirse araçsız değişme olur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Attika ikilemesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Redoublement attique*) Eski Yunancanın Attika diyeleğinde, açıklıkla başlayan ilk hecenin tekrarından ibaret bir ikileme. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Attika kısaltması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Abrégement attique, Correstio attica) Yunancada bazı uzun hecelerin kısa sayılması. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

A-üstünde-A ilkesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (A-over-A Constraint) söz dizimi Üretici dil bilgisinde, hiç bir ögenin, içinde bulunduğu ve kendisiyle aynı ulamdaki daha geniş ulamdan dışarı çıkamayacağını belirleyen kısıtlama. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Avurt i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. Wange; Fr. Jone; İng. cheek, pouch) Yanakların elmacık kemiğinden çene kemiğine kadar olan ve ağız boşluğu hizasına gelen kısmı. // DS 2011: — // DBTS 2013: (cheek pouch): Yanakların elmacık kemiğinden çene kemiğine kadar olan ve ağız boşluğu hizasına gelen kısmı. // TDBTS 2014: —

Avurt sessizi (ünsüzü) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. Consonne latérale; İng. Laterale; Alm. Laterale, Seitenlaut) (Derl. Avurt konsonu, avurtsu konson, yanak ünsüzü) Dil ucunun öndamağa veya artdamağa çarpmasından meydana gelen ve dilin yanlarından akan ses: Dil, bel, el; dal, bal, al kelimelerindeki l ünsüzü gibi. // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Fr. consonne latérale). Dil ucunun ön veya art damağa dokunmasıyla oluşan ve dilin yanlarından çıkan ünsüz. Avurt ünsüzü Art avurt ünsüzü ve Ön avurt ünsüzü olmak üzere iki türdür. krş. Akıcı ünsüz. // GTS 1992: (Alm. Laterale, Seitenlaut; Fr. Consonne laterale; İng. laterale) Dil ucunun dişlere veya diş etlerine dokunuşu sırasında, ciğerlerden gelen havanın ağız kanalını kapatan dilin iki yanından avurtlara çarparak çıkması ile oluşan yanak ünsüzü. bkz. Art avurt ünsüzü, ön avurt ünsüzü. // DS 2011: — // DBTS 2013: (laterale): Dil ucunun dişlere veya diş etlerine dokunuşu sırasında, ciğerlerden gelen havanın ağız kanalını kapatan dilin iki yanından avurtlara çarparak çıkması ile oluşan yanak ünsüzü, avurt ünsüzüdür: l. // TDBTS 2014: —

Ayak i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (foot) ses bilimi Konuşma sırasında vurgulu seslemlerin düzenli aralıklarla tekrarlanmasıyla ortaya çıkan uyum. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Ayak takımı dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (cant): Bir toplumun ayak takımının kullandığı küfürlü ve alegorik dildir. **// TDBTS 2014: —**

Ayarlayıcı gramer birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Normative Grammatik*; Fr. *Grammaire normative*; İng. *normativ Grammar*) Dili oluşturan unsurları ses bilgisi, şekil bilgisi, cümle bilgisi ve anlam bilgisi açısından kurallarına uygun olarak inceleyen ve dildeki yanlışlıkları düzelten gramer: *Cebeci camisi* yerine *Cebeci camii* vb. **// DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ayartan sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Inducteur) Özümlemede başkasını kendine benzeten sese denir. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ayartık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Induit) Özümlemede başkası tarafından özümlenen sese denir. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Aygıt i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Ses örgenleriyle bunlara ilişkin kasların tümüne verilen ad. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Aygıt ismi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*İsmi âlet*, Nom d'instrument) *Süzgeç* gibi, *keser* gibi hangi işe yaradığını kendi anlatan aygıt adı. Bu bakımdan *kalem*, *saat* gibi isimler yapı bakımından aygıt isimleri değildir. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Aygıtlı fiil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Verbe instrumentatif) Aygıt anlamlı kelimelerle yapılan fiil: *Baltalamak* gibi. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ay harfleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Hurufu kameriye*, Lettres lunaires) Arapçada tanım edatının L'sini özümlemeyen abanıklara denir. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ayırıcı açınığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Voyelle d'infection) Eski İrlanda dili yazısında bazı söyleyiş özelliklerini göstermek üzere işâret olarak kullanılan açınıklardan herbiri. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Ayırıcı sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *distinktiv*] [Fr. *distinctiv*] [İng. *distinctive*]: Ayırt etmeye yarayan özellik, işlev, birim vb. öğeler için kullanılır. (Belirgin de denir.) // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*distinctive, differential*): Diller, insanın bilgilenme biçiminin ve insan zihninin işleyişinin aynası olarak, bir ayırmalar ve birleştirmeler zinciridir. // TDBTS 2014: —

Ayırıcı birim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: En küçük ayırıcı, kesintili, işlevsel, karşıtlığa dayanan, sesbirimciklerden oluşan ve ikinci eklemcilik düzenine bağlanan birim. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Ayırıcı işâret (im) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *alâmet-i fârika*; Fr. *signe diacritique*). Eklendiği harfin okunuşunu değiştiren işâret. // GTS 1992: (Fr. *signe diacritique*; İng. *diacritic*, Osm. *alâmet-i fârika*) Bir sesin boğumlanma açısından özellik gösteren türlerini birbirinden ayırmak için kullanılan işâret: *yuvarlak a'yı düz a'dan ayırmak için (°-: â), damak n'sini diş n'sinden ayırmak için (-~: ñ, ng) işâretlerinin kullanılması gibi. Yazı dilimizde düzeltme, kesme işâretleri ayırıcı işâretler olarak kullanılır: kar/ kâr, kâhin, lâmba, lâf, neş'e, mel'un, n'oldu, n'etsin vb. // DS 2011: (diacritic) ses bilgisi Bir sesin çıkış açısından özellik gösteren türlerini birbirinden ayırmak için kullanılan im. // DBTS 2013: (diacritic mark): Bir dilin yazıya geçirilişinde kullanılan işâretlere ayırıcı işâret denir. // TDBTS 2014: —*

Ayırıcı karşılıklar birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*disjunctive opposition*): Birbirine zıt olan farklı ses birimi dizileri arasındaki ilişkidir. // TDBTS 2014: —

Ayırıcılık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *relevanz*] [Fr. *pertinence*] [İng. *relevance*]: Ayırıcı olma özelliği; ayırt etme niteliği; bir

dilsel ögenin bildirişim değeriini ortaya koyma durumu. (Belirginlik de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayırıcı olmayan özellik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*nondistinctive feature*): Anlam ayırıcı olmayan özellik, ayırıcı olmayan özellik olarak da bilinir. Ses bilgisinde ses birimlerini, ait oldukları dal sesler demetinden ayırmak, onları ayrı birer birim olarak görmek için yeterli olmayan ses farklılığına anlam ayırıcı olmayan ses özelliğı denir. // **TDBTS 2014:** —

Ayırıcı özellik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *distinktives merkmal*] [Fr. *trait distictif*] [İng. *distinctive feature*]: Varlığı ya da yokluğuyla bir dil birimini bir başkasından ayırt eden, belirgin en küçük özellik. (Ör. *Türkçedeki [p] ve [b] arasındaki karşıtlıkta [b]nin içerdığı “titreşimlilik” ayırıcı özelliktir.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*distinctive feature*) *ses bilimi* Bir dilde varlığı ya da yokluğuyla bir dil birimini bir başkasından ayıran en küçük özellik. // **DBTS 2013:** (*distinctive feature, feature distinctive, protensity feature, source feature, cavity feature*): Varlığı veya yokluğu ile bir dil birimini, kendi türünden bir başka dil biriminden ayıran özellik, ayırıcı özelliktir. // **TDBTS 2014:** (İng. *distinctive feature*) Bu terim aslında ses biliminde mevcut bir teorinin adıdır: *Ayırıcı Özellik Teorisi* (İng. *distinctive feature theory*). Dil biliminde ilk defa Roman Jakobson, fonemlerin de daha küçük birimlere ayrılabilceğı tezini ortaya atmıştır. Jakobson, bu birimlere ayırıcı özellikler (İng. *distinctive features*) adını vermiştir.

Ayırma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*disfunction*) *anlam bilimi* İki önermenin seçenekli durumunu (ya... ya) ya da sürecini gösteren anlam olgusu. Biçimsel mantıktan anlam bilimine aktarılan bir terim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayırma vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent disjonctif) İbrani diline özgü olan bir yazı vurgusu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayırt edici özellik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *distinktives Merkmal*; Fr. *trait distinctif*;

İng. *distinctive feature*) Nitelik bakımından dilin bir unsurunu öteki unsurdan ayırt eden belirgin özellik. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayırt işareti *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Signe diacritique ou graphique) Özel bir değerini belirtmek üzere harflere konulan işaretler: *â ve ğ harflerinin üstündeki işaretler gibi.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayırtlama sıfatı *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** Bir ismi diğerlerinden ayırt etmek için kullanılan sıfat. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayırtlık *i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Caractéristique ou Figurative) Aynı kökten türemiş türlü şekillerin bir takımında bulunan ortak türeme ögesi: *dolmak* ve *doymak* aynı kökten türemiş diye kabul edildiği takdirde birinin ayırtlığı *-l-*, öbürünün *-y-* olur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aykırı sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *anomal*] [Fr. *anomal*] [İng. *anomalous*]: Belli bir olgular bütünü belirleyen örneğe, düzene, kurala uymayan. (Kuraldışı da denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *anomal*; Fr. *anomal*; İng. *anomalous*; Osm. *müstesna*) Ses ve şekil bilgisi bakımından dilin genel kuralları dışında kalan, istisna oluşturan: Türkçede aidiyet eki *-ki* nin her zaman ince sıradan, şimdiki zaman eli *-yor*'un da kalın sıradan kullanılışı gibi: *arkadaki, okuldaki, sokaktaki; bil-i-yor, gör-ü-yor, ver-i-yor* vb. // **DS 2011:** (anomalous) *anlam bilimi* Anlamsal açıdan olası olmayan yapı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aykırılacağı çözümleme *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*contrastive analysis*): Eğitici amaçlarla dilleri çözümleme ki bununla yerli dil ve hedef dil, öğrenici için muhtemel zorluklara neden olan farklılıkları tanıtmaya noktalarından hareket edilerek karşılaştırılır. // **TDBTS 2014:** —

Aykırılma *i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dissimilation, differentiation*): Bir dil biriminde yer alan seslerin çıkış yeri veya çıkış biçimi bakımından

birbirinden uzaklaşması, aykırılaşıma olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** (İng. dissimilation) Sözcük içinde birbirinin aynı veya niteliksel açıdan benzeri olan -genellikle- komşu ünsüzlerden birisinin değişikliğe uğraması olayına denir.

Aykırılık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980: 1-** [Alm. *anomalie*] [Fr. *anomalie*] [İng. *anomaly*]: Kurala uymama durumu. **2-** [Alm. *kontrast*] [Fr. *contraste*] [İng. *contrast*]: Anlambirim ya da sesbirimlerin bağlam içinde kendilerini çevreleyen aynı türden birimlerle kurdukları bağıntı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Anomalie*; Fr. *anomalie*; İng. *anomaly, exception*) Kurala aykırı olma, kurala uymama durumu: *inanmak, şişman, armut, kabuk* kelimeleri Türkçenin ünlü uyumu kurallarına; *bağımlı, eşit, yaşıt, ilginç, indirgemek* «İrca etmek», *yükümlülük* kelimeleri de türetme kurallarına aykırı düşen örneklerdir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aykırılıkçılar i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *anomalisten*] [Fr. *anomalistes*] [İng. *anomalists*]: İ.Ö. II. yüzyılda, dil olgularını incelerken düzenlilik ve kurala verilmesi gereken önem konusunda ortaya çıkan bir tartışmada aykırılıklar, kuralsızlıklar üstünde durarak örneksemecilere karşı çıkan, dilin uzlaşım ürünü olmadığını savunan, bundan ötürü de kullanıma öncelik tanıyan eski Yunan dilbilgicileri. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (anomalists) *genel* Dilde 'düzenlilik ve kurallılıktan' çok düzensizlik ve kuralsızlıkların bulunduğunu, bu nedenle dilin insan uzlaşımının ürünü olamayacağını savunan eski Yunan dilbilgicilerine verilen ad. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aykırı yazım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*cacography*): Bir dilin yazılı kullanımında ölçünlü yazımın dışına taşılması, bir aykırı yazımdır. // **TDBTS 2014:** —

Aynı çıkaklı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Homorgane) Aynı organ tarafından boğumlanan seslere denir: *b ve u aynı çıkaklıdır.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aynı heceden birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Tautosyllabique) Aynı heceden sayılan sesler için kullanılır: *Kesti*'de *k ve s* aynı hecedendir, fakat *ke-ser*'de aynı değil,

ayrı heceden (hétérosyllabe) sayılırlar. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Aynılaşıma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (syncretism) *biçim bilimi, söz dizimi* Bir dizimde iki farklı biçimin aynı biçimde gerçekleşerek eşadlı sözcük-biçimler yaratması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayraç i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *parenthesis, satzparenthese, zwischensatz, schaltsatz*] [Fr. *parenthèse*] [İng. *parenthesis*] [Es. T. *mutariza, parantez*]: 1- Bir tümceye söz dizimsel olarak bağlanmayan, ikincil nitelikli sayılan bir öge, sözcük, tümce parçası ya da tümceyi o tümceye katmak için kullanılan ters yönlü, eğmeç biçimindeki ikili gösterge (). 2- Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, yeniden yazım işlemine ilişkin olarak seçimlik bir ögeyi belirten gösterim. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*paranthesis*): Noktalama işâretlerinden biridir. // **TDBTS 2014:** —

Ayraçlama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *klammerdarstellung, klammerung*] [Fr. *parenthétisation*] [İng. *bracketing*]: Bir tümcenin kurucu öğelerinin yapısını, bu öğelere ilişkin iç içe ayraçlarla gösterme. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (bracketing) *söz dizimi* Öbek yapısı aşamalanmasının birbirini içeren ayraçlarla belirtilmesi; Üretici dil bilgisinde, öbek yapı kurallarının gösterim tekniklerinden biri. bkz. **Yeniden yazma ve dallanma.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrı çıkaklı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Hétérorgane) Ayrı organlar tarafından boğumlanan seslere denir: *b ve d'nin ikisi de ötümlü olduğu halde ayrı çıkaklıdırlar.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrı heceden birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Aynı heceden sayılmayan sesler için kullanılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrık sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *diskret*] [Fr. *discret*] [İng. *discrete*]: Değeri bağlamdan ya da çeşitli koşulların yol açtığı

değişikliklerden etkilenmeyen, benzer öğelerden ayrı olan, yalnızca varlık ya da yokluğuyla değer taşıyan birimler için kullanılır. (Kesintili de denir.) (Ör. Sesbirimler, ayrık nitelikli öğelerdir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrık ek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (circumfix) *biçim bilimi* Bir biçim bilimsel süreçte iki ayrı parçadan, genellikle, bir örnek ile son ekin birleşmesiyle oluşan ek; örn. *Almanca'da brauchen eyleminin geçmiş zaman biçimi olan ge-brauch-t'un kurulması sırasında kökten önce ve sonra eklenen {ge-... -t}.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrıklama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Disjonction) Her zaman yanyana ve bir öbek halinde kullanılan iki kelimenin arasına başka kelime sokma. *Zembilli Müftü Ali Efendi* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrık tümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (deft sentence) *söz dizimi* Tek bir tümceciğin iki eylemli, iki ayrı bölüme ayrılması sonucu oluşan yapı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrı diller birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langues isolantes) Kelimeleri değişmez olup çoğu tek hecelilerden ibaret bulunan ve bunların gramer ilgileri cümle içindeki yerleriyle belli olan diller: *Çince gibi.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrılık kuramı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (difference theory) *toplum dil bilimi* Dil değişkelerinin birbirinden daha iyi ya da daha kötü olamayacağına, yeterli ya da yetersiz görülemeyeceğine, anlatım, sözvarlığı ve dil bilgisi açısından herhangi bir değişkenin diğerinden üstün tutulamayacağına dayanan toplum dil bilimi kuramı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrılım i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *dissimilation*, *entähnlichung*] [Fr. *dissimilation*] [İng. *dissimilation*]: Söz zincirinde birbirine yakın olup, bitişik olmayan iki ses arasında bir ayrılık yaratan ya da var olan bir

ayrılığı daha da belirginleştiren değişim. (Ör. *içerirek* > *içerlek*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrılma hâli (durumu) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kelime gruplarında ve cümlede, filin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan isim hali. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ablative case*): Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin gösterdiği hareketin varlığın kendinden uzaklaşıldığını bildirmek için, uzaklaşılan varlığın adı, uzaklaşma hâlinde bulunur. Uzaklaşma durumu için daima ek kullanılır. // **TDBTS 2014:** —

Ayrımlaşma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Différenciation*) Yanyana bulunan aynı veya yakın değerde iki sestten birinin öbüründen değerce uzaklaşması. (bkz. **Özgeleme**) // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *differenzierung*] [Fr. *différenciation*] [İng. *differenciation*] Söz zincirinde yan yana bulunan iki ses arasında bir ayrım yaratan ya da var olan bir ayrımı daha da belirginleştiren değişim. (Ör. *attar* > *aktar*). // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrımlı dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kelimeleri, ek almadan ve çekime girmeden cümle içindeki yerlerine ve başka kelimelerle birlikte kullanılışlarına göre çeşitli anlam ve görevler yüklenen diller: Çince, Tibetçe, Siyamca, Bask dili ve bazı Afrika dilleri gibi. Bu dillerdeki kelimelerin bir kısmı tek hecelidir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Sözleri, ek almadan ve çekime girmeden cümle içindeki yerlerine ve başka sözlerle birlikte kullanılışlarına göre çeşitli anlamlar ve görevler yüklenen dillerdir. // **TDBTS 2014:** —

Ayrımsal sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** 1- [Alm. *differentiell*] [Fr. *différentiel*] [İng. *differential*]: Ayrımlara, ayrılıklara dayanan, bunlardan oluşan. 2- [Alm. *kontrastiv, differentiell*] [Fr. *contrastif, différentiel*] [İng. *contrastive, differential*]: Diller arasındaki ayrılıkları, ayrımları ele alan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*contrastive*) *genel* Birimler arasındaki ayrımlara, ayırıcı ve işlemsel karşıtlıklara dayalı özellik; örn. *Sesbirim, ses biliminde en küçük ayrımsal birimdir*. Karşıtsal da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrımsal dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *differentielle linguistik, kontrastive linguistik*] [Fr. *linguistique différentielle*,

linguistique contrastive] [İng. *differential linguistics, contrastive linguistics*]: Bir ana diliyle bir yabancı dili karşılaştırarak bunlar arasındaki ayrılıkları, ayrımları saptamak böylece etkin öğretim yöntemleri oluşturulmasını sağlamak amacını güden uygulamalı dil bilimi dalı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (contrastive linguistics) *genel* İki dilin dizgelerinin, örn. ses bilimi ve dil bilgisi dizgelerinin, eşzamanlı yaklaşımla karşılaştırılması yoluyla aradaki ayrımları, aykırılıkları ortaya çıkarmaya çalışan dil bilimi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrımsal ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** İki ya da daha çok sayıda dilin ses bilimsel dizgelerini ele alır, ayrılık ve benzerliklerini saptar. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrıntılı çevriyazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (narrow transcription) *ses bilgisi* Sesbilgisel çevriyazı türlerinin sınıflandırılmasında seslerin oluşturulma özelliklerini ayrıntılı biçimde yansıtan çevriyazı türü; sesbirimeik düzeyinde yapılan çevriyazı, krş. **Ayrıntısız çevriyazı.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrıntısız çevriyazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (broad transcription) *ses bilgisi* Ses bilgisel çevriyazı türlerinin sınıflandırılmasında sesleri sesbirim düzeyinde yansıtan çevriyazı türü. krş. **Ayrıntılı çevriyazı.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrışkan diller birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *isolierende sprachen*] [Fr. *langues isolantes*] [İng. *isolating languages*]: Dillerin genel yapı özelliklerine dayanan sınıflandırmada, dilbilgisel işlevi tümcedeki yeri ya da titremiyle belirlenen, kök ya da gövdelere benzetilebilecek öğelerin yan yana getirildiği diller. (**Yalınlayan diller** de denir.) (Ör. *Çince ayrışkan bir dildir.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (isolating languages) *genel* Yapı özelliklerine dayanarak yapılan dil sınıflamasında çekimin olmadığı, sözcüklerin ek almadığı ve büküme uğramadığı, dolayısıyla değişmeden kaldığı, buna karşılık çeşitli dilbilgisel işlevleri vurgu ve tonla, sözcüklerin tümce içindeki yerleriyle ve başka sözcüklerle yan yana gelerek belirlediği diller. Çince ve Vietnamca yalınlayan dillerdendir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ayrışma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Décomposition) **1-** Yunancada derli veya uzun bir açının iki açına ayrılması. **2-** Bileşimde asıl şeklini kaybeden işaretler: *â* ve *ğ* harflerinin üstündeki işaretlerin ayrışması ile tekrar yalın hale geçmesi. // **DTS 1969:** // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*split, differentiation, divergence, diffusion*): Dil ve kültür konularında kullanılan bir terimdir. **1- Ses bilgisinde ayrışma:** bkz. **Aykırılma.** **2- Sözlükte ayrışma:** Kültürel bir dağılma ile birlikte görülen, değişik dil ve kaynaklardan gelen sözlerin aynı anlam alanında yer alışı, sözlükte ayrışma yaratır. **3- Dil bölünmesi:** Siyasal ve coğrafi sınırlarla bir dilin bölünmesi süreci, bir ayrışma sürecidir. // **TDBTS 2014:** —

Ayta sorusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Söz sanatında kullanılan bir soru çeşidi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Azınlık dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (minority language) *toplum dil bilimi* Bir ülkede çoğunluk diline oranla daha az sayıda insan tarafından konuşulan ve toplumda baskın olmayan dil. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. minority language) Bir ülkede sınır değişiklikleri, tarihî gelişmeler, göç vb. çeşitli nedenlerden dolayı azınlık durumundaki topluluklar tarafından konuşulan, ancak resmî dil olarak geçerli olmayan dile denir.

Azlık çokluk zarfları birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Quantitätsadverb*; Fr. *adverbe de quantité*; İng. *adverb of quantity*; Osm. *miktar zarfı*) Bir sıfatta, bir oluş veya kılıfta azlık çokluk gösteren, ne kadar? ne derece? sorularını karşılayan miktar ve derece bildiren zarflar: *en, az, çok, eksik, fazla, daha, biraz, seyrek* vb. *en güzel* (yer); *en derin* (göl); *daha hızlı koşmak* vb. Ayrıca bkz. **Zarf.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adverb of quantity*): Nicelik adlarının eylemleri nitelemek üzere zarf olarak kullanılmış biçimleridir. // **TDBTS 2014:** —

Azlık derecesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir niteliği anlatan kelime ya *ufak, büyük* gibi Yalın (Positif) bir şekilde kullanılır veya derece belirten *az, ufak* (Azlık derecesi, Détractif) gibi şekiller alabilir. Buna azlık derecesi adı verilir. // **DTS 1969:** — //

DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

B

Babadan adlılık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Patronymie) Adını babadan alma yolu (Babadan ad, Patronyme; Babadan adlı, Patronymique) . // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Baba kökenli ad birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (partonymic): Babaya ve baba soyuna işâret eden ad. // TDBTS 2014: —

Bağ i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: Bağlacın kısaltması. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Bağdaşıklık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (coherence) *metin dil bilimi* Metnin, söylemin derin yapısında kavram ve bağlantılardan oluşan bütünlük; metni oluşturan yedi temel öğeden birisi. Tutarlılık da denir. bkz. **Metin, Metin dil bilimi. // DBTS 2013: (cohesion): Bireysel bir yapısı olan dil kullanımında, biçim birimleri arasındaki tamlayan-tamlanan, niteleyen-nitelenen ve cümle öğeleri arasındaki açıklayan-açıklanan ilişkisinin dil bilgisinin genel kabul görmüş sosyal yapısına uygunluğuna bağdaşıklık denir. // **TDBTS 2014: —****

Bağdaşmazlık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (incompatibility) *anlam bilimi* Sözcükler arasındaki anlam ilişkilerinde bir dizideki bir ögenin seçiminin öteki öğeleri dışarıda bırakması, onları kapsam dışına çıkarması ile ilgili özellik; örn. ‘gül kırmızıdır’ demek ‘gül siyah., beyaz, mavi vb. değildir’ demektir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağ-fiil (bağ-eylem) birl. i. FGT 1942: Rabıt sıygası - *Gérondif* // DBTS 1949: Kendi cümlesini arkadan gelen cümlenin fiiline çoğu zaman zarf niteliğinde olmak üzere bağlamaya yarayan *edip, ederek, ederken* gibi fiil şekli. // **DTS 1969: — // DDTS 1980:**

Eylemden türeme, çoğunlukla belirteç işlevi yerine getiren eylemsi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağımlı sıf. **FGT 1942:** Tâbi cümle, tali cümle - *Proposition subordonnée* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** 1- [Alm. *abhängig*] [Fr. *dépendant*] [İng. *dependent*]: İşlevi tümcedeki konumuna ya da işlevsel bir anlambirimine bağlı olan (anlambirim). 2- [Alm. *dependens*] [Fr. *subordonné*] [İng. *dependent*]: Bağımsal dil bilgisinde, bağımlılık gösteren birimlerin, alt düzeyde yer alan, başka bir birimin yöneticisi olduğu birim. (Ör. *genç kız yün örüyor* tümcesindeki *kız* ögesi *örüyor*'un, *genç* ögesi de *kız*'ın bağımlısıdır.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (dependent) *söz dizimi* (I) Dil bilgisi çözümlemelerinde ana tümceye bağlı olan, onun yantümcesi görevinde, tek başına kullanılamayan tümcecik; örn. *Herkes [o adayın seçilmesi]ne şaşırdı* tümcesinde *o adayın seçilmesi* bağımlı tümcedir, (II) Bağımsal dil bilgisinde bir üst birime bağlı olan birim. // **DBTS 2013:** (dependent): Tek başına anlamı ve kullanımı olmayan, ancak söz köklerine ve gövdelerine gelerek yeni sözler türeten veya bu sözlerin bir araya gelişini sağlayan dil birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Bağımlı biçim birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *gebunden form*] [Fr. *forme liée*] [İng. *bound form*]: Tek başına kullanılmayan, her zaman başka birimlerle birlikte bulunan öğelere L. Bloomfield'in verdiği ad. (Ör. *yapısal* sözcüğündeki *-sal* bağımlı biçimlerden.) bkz. **Bağımsız biçim.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağımlı biçim birim (birimi) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (affix/bound morpheme) *biçim bilimi* Yalnız başına görünemeyen biçim birimi; örn. Türkçe'de {-lık}, her zaman bir sözcük gövdesine eklenmesi gerektiği için bağımlı biçim birimidir; *ayrı-lık*, *tutumlu-luk*, vb. // **DBTS 2013:** (bound morpheme): Tek başlarına anlamları ve kullanımları olmayan, ancak söz köklerine ve gövdelerine gelerek yeni sözler türeten veya bu sözlerin bir araya gelişini sağlayan dil birimleridir. // **TDBTS 2014:** (İng. bound form) **-bağımsız biçim birim** (İng. free form) Yapısal dil bilimi, sözcüğü “tali bir dil birliği” olarak kabul etmektedir. Bağımlı biçim birim (+cı, +lı, +lık vb.; İngilizcedeki -s -plural affixe-, ‘s -possessive affixe-, -ing vb.) bağlam içinde bağımsız, yalın hâlde bulunamayacağı gibi, çekim ve türetim işlemlerinin gerçekleşmesinde kaynaklık teşkil edebilecek birincil kullanım özelliğine sahip değildir.

Bağımlı çeviri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (literal translation): İki ayrı dile ait metnin dilbilgisel birim ve yapılarının denkleştirilmesiyle yapılan birim birim çeviriye verilen addır. // **TDBTS 2014: —**

Bağımlı değişme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Sesin kelimedeki veya cümledeki yeri dolayısıyla ona dokunan başka seslerin komşuluğu kabilinden bir takım haller dolayısıyla meydana gelen değişme. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağımlı kelime birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *edat*; Fr. *mot accessorie, particule*; karşıtı Bağımsız kelime). Genellikle tek başına anlamı olmayan ve çekime girmeyen, cümle içinde öbür kelime ve kelime öbekleri arasında çeşitli ilişkiler kurmaya yarayan kelime. Ör. *Kerem ile Aslı, eyvah!*. Bağlaç, takı, ünlem olmak üzere üç çeşidi vardır. krş. **Kelime.** // **GTS 1992:** Yalnız başına anlamı olmadığı için isim çekimine girmeyen ve cümle içindeki öteki kelime ve kelime grupları arasında çeşitli anlam ilişkileri kurmaya yarayan kelime. bkz. **Edat, bağlaç.** Karşıtı bağımsız kelimedir. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağımlı kip birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*İnşai siyga*, Mode subjonctif) Baştümceye *ki* edatıyla bağlanarak andaki fiilin zamanını anlatmaya elverişli bulunan ve bizim dilimizde birinci ile ikinci kişileri dilek, üçüncü kişileri ise buyurum şeklinde olan kip: *Koştumki yetişeyim* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağımlılık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *konnexion*] [Fr. *connexion*] [İng. *connection*]: Bağımsal dil bilgisinde, iki çekirdek arasındaki bağıntı. bkz. **Çekirdek.** (Ör. *Ahmet gülüyor* tümcesinde iki çekirdekle bunlar arasındaki bağımlılıktan oluşan üç öge vardır.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (dependence):** Dillerde var olan, tek başlarına var olabilen bilgilerin adları olmadıkları için tek başlarına kullanılamayan yapımlık ve çekimlik birimlerin ortak özelliğinin adıdır. // **TDBTS 2014: —**

Bağımlı sıralı / birleşik / cümle (tümce) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Anlam bakımından birbirine bağlı olan ve öznelere, tümleçlere veya yüklemeleri ortak bulunan cümleler: *İnsanlar uyumuyorlar, okuyorlar, öüyorlar, sessiz sedasız*

konuşuyorlardı vb. // DDTS 1980: [Alm. *koordinierter satz, beigeordneter satz*] [Fr. *proposition coordonnée*] [İng. *coordinate sentence*] [Es. T. *tertipli cümle*]: Anlam ilişkisi bağlaçlar aracılığıyla sağlanan tümcelere verilen ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *koordinierter Satz*; Fr. *proposition coordonnée*; İng. *coordinate sentence*; Osm. *tertipli cümle*) Yalnız başlarına kullanıldıklarında da bir anlam taşıyan, fakat özneleri, nesneleri veya fiilleri ortak olan, anlamca birbirine bağımlı cümleler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağımlı tümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir tümcenin gramerce veya mantıkça bağımlı bulunduğu baştümceye karşı olan durumu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bir başka tümceye bağlı olan, dilbilgisel özerkliği bulunmayan, bundan ötürü de yalın bir tümce olarak kullanılamayacak tümce. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağımsal dil bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *dependenzgrammatik, abhängigkeitsgrammatik*] [Fr. *grammaire de dépendances*] [İng. *dependency grammar*]: Tümce çözümlemesinde, çekimli eylemden yola çıkarak eyleyenlerden kurulu soyut tümce yapı biçimlerini saptamayı amaçlayan dil bilimi akımı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağımsız sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980: 1-** [Alm. *frei*] [Fr. *autonome*] [İng. *free*]: Anlam işlevini de belirten anlambirimler için kullanılır. bkz. **Anlambirim. 2-** Bir tümcede yer alabilen biçimleri belirtmek için L.Bloomfield'in kullandığı terim. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağımsız biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *freie form*] [Fr. *forme libre*] [İng. *free form*]: Bir tümcede yer alabilen biçimleri belirtmek için L. Bloomfield'in kullandığı terim. (Ör. *Sözcük bağımsız bir biçimdir.*) bkz. **Bağımlı biçim. // DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağımsız biçim birimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (free morpheme) *biçim bilimi* Yalnız başına görünebilen biçim birimi; örn. *evci, kitaplık, arabacı* sözcüklerinde *ev,*

kitap ve *araba* birer bağımsız biçim birimi, {-cı} ve {-lık} takıları ise bağımlı biçim birimlerdir. krş. **Bağımlı biçim birimi.** // **DBTS 2013:** (*free morpheme*): Tek başına kullanıldığında ayrı bir anlama sahip olan, bağımsız bir söz olarak kullanılabilen ve cümle ögesi olabilen herhangi bir biçim birimi, asıl biçim birimidir.// **TDBTS 2014:** —

Bağımsız biçim birimi kısıtlaması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*free morpheme constraint*) *biçim bilimi* Sankoff ve Poplack anlayışı doğrultusunda ikidilli etkileşim ortamında bir dildeki bağımlı biçim birimin ses bilimsel kurallar nedeniyle öteki dildeki sözlüksel yapıyla bütünleşememesi durumunda ortaya çıkan kısıtlama. krş. **Eşdeğerlik kısıtlaması.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağımsız cümle (tümce) birl. i. FGT 1942: Müstakil cümle - *Proposition indépendante* // **DBTS 1949:** Yalın cümlelere verilen isimdir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *unabhängiger satz*] [Fr. *proposition indépendante*] [İng. *independent clause*] [Es. T. *müstakil cümle*]: Dil bilimsel bakımdan özyeterliği olan tümce. (Ör. *Okullar açıldı.*) // **DBTS 1989:** (Fr. *proposition indépendante*). Başka bir cümle ile bağımlı olmayan, başka bir cümle ile kendisiyle bağımlı bulunmadığı, dil bilgisi bakımından yeterliliği olan cümle. krş. **Basit cümle, cümle.** // **GTS 1992:** Yapısı bakımından, başka bir cümle ile aralarında bağlantı bulunmayan müstakil cümle. bkz. **Cümle.** // **DS 2011:** (*independent sentence/clause*) *söz dizimi* Kendi başına kullanılabilen, dil bilgisine uygun tümce. Ana tümce de denir. // **DBTS 2013:** (*independent clause*): Yapısı bakımından, başka bir cümle ile aralarında bağlantı bulunmayan cümle, bağımsız ve basit cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Bağımsız değişken(lik) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*free variation*) *genel, ses bilimi* Ses biliminde bir sesbirimciğin sözcük içinde belirli bir konumda sözcüğün anlamını değiştirmeden bir başkasıyla değiştirilebilirliği özelliği; örn. Türkçe’de /p/ ses biliminin sözcük sonlarında soluklu [p] ve soluksuz [p] olarak oluşturulabilmesi bağımsız değişkenlik özelliğini sergiler; /ip/ [ip] / [ip]. // **DBTS 2013:** (*free variant, optional variant*): Bir sözün anlamını değiştirmeden o sözdeki konumuna göre ortaya çıkabilen bir ses biriminin dal sesleri, o ses biriminin bağımsız değişkenleridir. // **TDBTS 2014:** —

Bağımsız değişme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Changement indépendant*) 1- Ses değişmesi kimi vakit sesin öz niteliğinden kaynaklanır. Bu duruma bağımsız değişme adı verilir. 2- Bağlılaşık değişmeye karşı olarak yakışır ve raslamalı değişmelere verilen ortak

ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** —
// **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağımsız kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *mot outonome*; karşıtı Bağımlı kelime). Başlı başına bir anlam taşıyan kelime. İsim, sıfat, zamir, zarf, fiil olmak üzere beş çeşidi vardır. krş. **Kelime.** // **GTS 1992:** Tek başına bir anlamı olan, cümle içinde anlam bakımından başka bir kelimeye bağlı bulunmayan kelime. İsim, sıfat, zamir, zarf ünlem ve fiil türünden olan kelimeler bağımsız kelimelerdir: *maşa, pencere, Ayşe, güzel, uzun, sen, onlar, yarın, geceleyin, eyvah, of* gibi. Karşıtı bağımlı kelime'dir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağımsız seçenek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*free alternant*): Biçim ve söz dizimi bilgisindeki bağımsız değişkenlere, bağımsız seçenek de denir. // **TDBTS 2014:** —

Bağımsız sıralı / birleşik / cümle (tümce) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Anlam bakımından birbirine bağlı olduğu halde özneleri, tümleçleri, yüklemeleri ayrı olan cümleler. // **DDTS 1980:** [Alm. *juxtaposierter Satz*] [Fr. *proposition juxtaposée*] [İng. *juxtaposed sentence*]: Anlam bağıntısı, virgöl, noktalı virgöl vb. ile sağlanan tümcelere verilen ad. (Ör. *Her gün gelir, kardeşini görür.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *juxtaposierter Satz*; Fr. *propositi juxtaposee*; İng. *juxtaposed sentence*) Yalnız başlarına kullanıldıklarında da bir anlam taşıyan, anlamca birbirlerini bütünleyen fakat özne, tümleç ve yüklemeleri ortak olmayan cümleler. // **DS 2011:** (*juxtaposed sentence*) *söz dizimi* Ortak ögesi olmayan, ancak anlam yakınlığı nedeniyle bir arada bulunan sözcüklerin oluşturduğu sıralı tümce türü. // **DBTS 2013:** (*juxtaposed compound sentence*): Birden çok basit cümleden oluşan, özne, tümleç ve yüklemeleri ortak olmayan; ancak, anlamca birbirlerini bütünleyen ve bağlaçlar veya titremleme ile, yazılı dil kullanımında da virgöl veya noktalı virgülle birbirine bağlanan cümlelere denir. // **TDBTS 2014:** —

Bağımsız söylem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*free discourse*) *metin dil bilimi* Kalıp söz ve anlatımlara karşıt olarak, söylenecek ileti ve söyleme biçimi konusunda daha çok özgürlük bulunan söylem türü. bkz. **Söylem.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağımsız söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (main word, free word): Bağımsız sözler, bağımsız bilgilerimizin adlarıdır; bu sözlerin işâret ettikleri bilgiler, var olmak için bir başka varlık veya eyleme gerek duymazlar. // **TDBTS 2014: —**

Bağıntı i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: ((principle of) relevance) edimbilim (a) Grice'ın önerdiği ve bildirişimi düzenlediği öne sürülen işbirliği ilkesini oluşturan dört alt ilkeden biri; (bkz. **Bildirişim ilkeleri) (b) 1986 yılında Dan Sperber ve Deirdre Wilson tarafından ortaya atılan Bağıntı Kuramı'nın temelini oluşturan bilişsel nitelikli terim. // **DBTS 2013: (correlation):** Dilciliğe fen bilimlerinden taşınan bağıntı terimi, dilin değişik düzlemlerdeki birimlerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin adıdır. // **TDBTS 2014: —****

Bağıntı ilkesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Relation) Bağıntılı bir tümcenin bağlı bulunduğu tümceye karşı olan ilgisi. // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. relation] [Fr. rapport, relation] [İng. relation]: Dil birimleri arasında dizisel ya da dizimsel düzlemde kurulan ilişki. // **DBTS 1989: (Osm. taalluk, münâsebet; Fr. relation, rapport).** İki kelimenin birlikte kavranabilmesi için bulunması gerekli ortak yanları veya bunların birbirinden ayırt edilebilmelerini sağlayan başkalıkları. Ör. *keşif uçağı* ile *avcı uçağı* tamlamalarında *uçak* ortak yan, *keşif* ve *avcı* ise başkalıktır. // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (maxim of relation):** Dilciliğe fen bilimlerinden taşınan bağıntı terimi, dilin değişik düzlemdeki birimlerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin adıdır. // **TDBTS 2014: —**

Bağıntı iyelikçisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Possesif relatif) İyelik sıfatının eski adı. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Bağıntılı değişme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Changement corrélatif) Saban ve sapan gibi şekilce birbirine yakın olan kelimelerin anlamı arasında olan değişme. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Bağıntılı söylem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (connected discourse) *metin dil bilimi* Dil birimlerini (ses, sözcük, tümce vb.) tek tek ele alan yaklaşıma karşıt olarak, bu

birimlerin birbirleriyle bağıntılarını, bağlantılarını öne çıkaran dil anlayışı sonucu ele alınan dil düzlemi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağıntılı tümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Proposition relative) Bir bağıntı zamirinden sonra gelen tümce. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağıntısız sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*irrelevant, non-phonemic*): Bir ses briminin ayırt edici olmayan, anlam ayırıcı özellik taşımayan dal biçimidir. // **TDBTS 2014:** —

Bağıntı zamiri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Pronom relatif) Kendinden snra gelen sözü öncekine bağlayan zamir. *Bir insan ki hesabını bilir...* cümlesindeki *ki* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlaç i. FGT 1942: Rabıt - *Conjonction* // **DBTS 1949:** (*Rabıt edatı, Conjoction*) İki kelime veya cümlelerin arasındaki ortaklık, beraberlik, ikircilik, karşılık gibi ilgileri anlatarak onları birbirine bağlayan edat. // **DTS 1969:** (Osm. *Rabıt*; Fr. *Conjonction*; İng. *Conjunction*; Alm. *Konjunktion, Bindewort*) (Derl. *Bağ, bağlama*) Eş görevli kelimeleri veya cümleleri birbirine bağlayan kelime: Ve, veyahut, ile, bile, fakat, çünkü, madem, ya . . . ya, gerek . . . gerek, hem de, ya da, ki vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *konjunktion, bindewort*] [Fr. *conjonction*] [İng. *conjunction*] [Es. T. *rabıt*]: Bir tümcede işlev bakımından özdeş olan iki sözcüğü, iki sözcük öbeğini ya da hem aynı türden, hem de ayrı işlevli iki tümceyi birbirine bağlayan biçim birimi. // **DBTS 1989:** (Osm. *edât-ı rabt, râbıt*; Fr. *conjonction*). Tek başına anlamı olmayan, ancak eş görevli kelimeleri, kelime öbeklerini veya cümleleri birbirine bağlamaya yarayan kelime türü. krş. **Bağımlı kelime.** // **GTS 1992:** (Alm. *Konjunktion, Bindewort*; Fr. *conjunction*; İng. *conjunction*; Osm. *rabıt*) Söz içinde iki kelimeyi, aynı değerde iki cümle unsurunu, iki yargıyı birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kuran ve söz içindeki iki kavram veya düşüncüyü bütünleştiren görevli kelimelerdir. // **DS 2011:** (*conjunction*) *biçim bilimi* İki sözcüğü, sözöbeğini ya da tümceyi bağlayan sözcük; işlevlerine göre sıralama ve yan tümce bağlaçları, yapılarına göre ise yalın, türemiş, bileşik bağlaçlar olarak ayrılırlar. // **DBTS 2013:** (*conjunction*): Bağlama edatlarıdır. Sözleri, söz öbeklerini veya cümleleri bir araya getirmeye yarayan çekimlik bağlı birimlerdir. // **TDBTS 2014:** (İng. *conjunction*) Bağlam içinde koşut veya

karşıt işlevli sözcükleri, sözcük öbeklerini, yargıları tek ve aynı üst yapısal birlikte, üst anlamda birleştiren, sıralama, yaklaştırma (benzerlik, denklik vb.), karşılaştırma vb. işlevleri olan dil birimlerine denir.

Bağlaç asıntısı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Particula pendens /Lat./) Bir bağlaçtan sonra araya giren sözün uzaması dolayısıyla cümlemin nasıl başladığı unutulmuş başka bir tarzda bitirilmesi: Sen *hem* sabahdan akşama kadar çalış didin, dünyanın zahmetini çek, *bir de geceleri rahat etmemek* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlaç deyimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Locution conjonctive) *Bununla beraber, o ise ki* gibi bağlaç görevinde olan deyim. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlaçlama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Syndése) Bir sayılamanın bütün öğelerine bağlaç getirme: *hem iyi, hem güzel, hem sağlam* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlaçlı sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*conjunct*): Bağlaçlı, edatlı yapıdır. // **TDBTS 2014: —**

Bağlaçlı ikileme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Anlamı güçlendirmek için *ve ve da/ de* bağlaçları ile aynı kelimeden kurulan ikileme: *güldü de güldü* vb. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlaçlı iyelikçi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Possessif conjonctif) İyelik sıfatının eski bir adı. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlaçlı tamlama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Adları veya sıfatları arasına bağlaç alan ad yahut sıfat tamlaması: *Subay ve erlerin fedakârlığı* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** Tamlayanları arasında bağlaç olan isim veya sıfat tamlaması. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*syndetic word group*): Tamlayanları veya tamlananları arasında bağlaç olan ad veya sıfat tamlaması, bağlaçlı tamlamadır. // **TDBTS 2014: —**

Bağlaçlı yancümle birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Cümle-i istidrakiye*; Fr. *Proposition relative*; İng. *Relative clause*; Alm. *Relativsatz, Bezugsatz*) (Derl. Ki'li yancümle, ilgileme cümlesi) Birleşik cümlelerde ki bağlacıyla temel cümleye bağlanan yancümle: *O zaman dediler ki bu kanunlar bizim eserimiz değildir* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlaçlı yineleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*syndetic repetition*): Bağlaçlar kullanılarak yapılan yinelemeler, bağlaçlı yinelemelerdir. // **TDBTS 2014: —**

Bağlaç öbeği (grubu) birl. i. FGT 1942: *Terkibi atfi - ...* // **DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989:** (Osm. *terkîb-i atfî*; Fr. *groupe conjonctionnel*). Bağlaçla veya bağlaçsız birbirine bağlanmış olan ayrı nitelikte iki veya daha çok kelimeden oluşan öbek. Ör. *Leyla ile Mecnun, Ali'nin babası ile Ahmet Bey, yetmiş ilâ seksen, sen veya ben; su, hava, ateş ve toprak; hem sen hem ben.* // **GTS 1992:** (Fr. *groupe conjonctionnel*, Osm. *terkîb-i atfî*) Aynı nitelikteki iki veya daha çok kelimenin bağlaçlı veya bağlaçsız olarak birbirine bağlanmasından oluşan kelime grubu. bkz. **İkileme ve kelime grupları.** // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlaçsız bağlama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Kelimelerin ve cümlelerin bağlaç kullanılmadan yan yana sıralanıp bağlanması: *Defter kalem almak* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlaçsızlık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Asyndète) Aralarında sıkı ilgi bulunduğu halde iki kelime veya kelime öbeğinin bağlaçsız olmaları hali. *İster istemez* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlaçsız yapı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*asyntactic, conjunctionless word group, conjunctionless sentence*): Söz diziminde bağlaçsız kurulan söz öbekleri veya cümleler, bağlaçsız yapılardır. // **TDBTS 2014: —**

Bağlaçsız yineleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (asyndetic repetition): Bağlaçlar kullanılmadan yapılan yinelemeler, bağlaçsız yinelemelerdir. // **TDBTS 2014: —**

Bağlaç tekrarlanması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Derl. Tekrarlı bağlaç, çatallı bağlaç) Eş görevli ögeler arasında aynı bağlacın tekrarlanarak kullanılması: *Günlerce ne gördüm ne de kimseye sordum* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlaç zarf birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Adverbe conjonctif) *Bununla beraber, buna rağmen* gibi hem bağlaç hem zarf görevinde olan söz. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlak i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (conjunct) söz dizimi Bağlaç tarafından birleştirilmiş sözcük, sözcük öbeği ya da tümcelerden her biri; örn. *Ayşe ile Mehmet* bağlaçlı ad öbeğinde, *Ayşe/Mehmet* birer bağlaktır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlam i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Ligature) Bazı yazılarda iki veya daha çok harfi bir arada göstermek üzere kullanılan şekil. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. kontext] [Fr. contexte] [İng. context]: 1-** Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce ya da sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim ya da birimler bütünü. (İç bağlam, dil içi bağlam da denir.) **2-** Duruma, konuşucu ve dinleyicinin dil dışı, toplumsal, etkinsel, ruhsal nitelikli deneyim ve bilgilerine ilişkin ortak verilerin tümü. (Dış bağlam, dil dışı bağlam da denir.) // **DBTS 1989: (Osm. siyâk u sibâk; Fr. contexte).** Genellikle cümle içinde bir kelimeyi çevreleyen, onu etkileyerek anlam ve değerini daha belirli hale getiren öge veya ögeler bütünü. Ör. *Çocuk askere gitti* dendiğinde anlatılmak istenen “yetişkin bir insan”, *Çocuk annesini bitirdi* cümlesinde “süt bebeği”, *Çocuk ilkokulun üçüncü sınıfında* sözünde ise “çocukluk çağındaki insan”dır. // **GTS 1992: (Alm. Kontext; Fr. contexte; İng. context; Osm. siyâk u sibâk)** Bir cümlede, bir konuşmada veya bir metin içinde yer alan herhangi bir kelimenin anlamının daha iyi belirlenebilmesi ve başka anlamlarından ayırt edilebilmesi için, kendisini çevreleyen ve karşılıklı ilişkide bulunduğu öteki öge veya ögelerle oluşturduğu bütün. // **DS 2011: (context) genel 1-** Bir dil biriminin bitişiğinde ya da çevresinde onu anlam, işlev, yapı

bakımından etkileyen birim ya da birimler; İç bağlam, Dil içi bağlam da denir. 2- Ses biliminde ses öğelerini çevreleyen, birçok durumda bu öğelerin görevini, değerini belirleyen çevre. 3- Dil birimlerini etkileyen dil dışı etmenlerin tümü; Durum bağlamı da denir. // **DBTS 2013:** (*context*): Bağıntılı birimlerin toplamına bağlam denir. // **TDBTS 2014:** (İng. *contexte*) Bağlam, bildirişimi belirleyen temel etkenlerdendir. Bağlam kavramını bu kadar önemli kılan şey; aynı göstergenin farklı söz dizimsel yapılarda farklı anlamlar kazanabilmesidir. Şu hâlde; bağlam, anlamdan ayrı düşünülemez.

Bağlama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Vasil, *Liaison*) Bir kelimenin sonundaki abanığı arkadan gelen kelimenin başındaki açıklıkla bir hecede imiş gibi birlikte söyleme. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *junktion*] [Fr. *jonction*] [İng. *junction*]: Bağımsal dil bilgisinde düğüme aynı türden bir düğüm ekleme. bkz. **Düğüm.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Anschluss, Bindung*; Fr. *liaison*; İng. *Connection*; Osm. *vasl*) Bir kelimenin sones ünsüzü ile ondan sonra gelen kelimenin önses ünlüsünü veya ünlü ile başlayan ilk hecesini birleştirerek tek bir hece halinde söyleme veya okuma: *deniz _anası, yıkım _emri, gök _ova, sözlük _alımı* vb. // **DS 2011:** (binding) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, bir ad öbeğinin, bir başka ad öbeğinin göstergesinin yorumlanışını belirleme durumu. bkz. **Bağlama İlkeleri.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlama açınığı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voyelle de *liaison*) Bir bileşimin iki ögesi arasına girerek söylemeyi kolaylaştıran açıklık: Gel-i-yor kelimesindeki *i* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlama bağlı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kontextsensitiv, kontextabhängig*] [Fr. *dépendant du contexte*] [İng. *context-sensitive, restricted*]: Biçimsel dil bilgisinde yalnız belli bir bağlamda uygulanan kurallar için kullanılır. (Ör. $A \rightarrow B / X$: “*A, X’ten önce gelirse yeniden yazımda B olur*” anlamına gelen bağlama bağlı bir kuraldır.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlama edatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*link word, conjunction*): Sözleri, söz öbeklerini veya cümleleri bir araya getirmeye yarayan çekimlik bağlı birimlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Bağlama ilkeleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (Binding Conditions, Principles of Binding) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde gönderim açısından üç ad öbeği türünün bağlanmasını düzenleyen üç ilke.

Bağlama ilkeleri

A ilkesi: Bir art gönderge yönetim ulamı (YU)’nda bağlı olmalıdır.

B ilkesi: Bir adıl yönetim ulamında özgür olmalıdır.

C ilkesi: Bir G-biçimi her yerde özgür olmalıdır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlama işâreti birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Anschluss, Bindung*; Fr. *liaison*; İng. *connection*; Osm. *İşâret-i vasl*) Bir kelimenin sonses ünsüzü ile ondan sonra gelen kelimenin önses ünlü sünü veya ünlü ile başlayan ilk hecesini birleştirerek tek bir hece halinde söylemeye veya okumaya yarayan işâret: *ağaç _altı, hanım _eli* vb. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlama kelimesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Terme de *liaison*) Koşaçlara ve bağlaçlara verilen ortak ad. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlama kuramı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (Binding Theory) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde adöbeklerinin gönderim özelliklerini düzenleyen modül. bkz. **Bağlama ilkeleri. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlama öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*conjunctive group*): Bağlaçlar ile birbirine bağlanmış ad veya ad soylu sözlerin oluşturduğu söz öbeği, bağlama öbeğidir. // **TDBTS 2014: —**

Bağlama sağlamlığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*strength of linkage*): Bağlantılı dil birimlerini, dilbilgisel bir bağdaşıklık ve anlamca mantıksal bir

tutarlılık içinde bir araya getirmek, sözleri bağlamak, bunu eksiksiz gerçekleştirme durumu, bağlama sağlamlığıdır. // **TDBTS 2014:** —

Bağlama ulacı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Sıyga-i atfiye*) (Derl. *Atıf gerundiumu*) “Ve” bağlacı görevinde kullanılarak, kendinden sonraki çekimli eyleme veya eylemsiye zaman ve kişi bakımlarından uyan ulaç: *Gelip gitti (geldi ve gitti)* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlama zamiri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *zamir-i nisbet*; Fr. *pronom relatif*). Bir kelimeyi, bir kelime öbeğini veya bir cümleyi başka bir kelime, öbek veya cümleye bağlayan zamir. Ör. *Gayret et ki başarasan.* // **GTS 1992:** (Alm. *Relativpronomen, bezügliches Fürwort*; Fr. *pronom relatif*; İng. *relativ pronoun*; Osm. *nispet zamiri, zamir-i nisbet*) Bir kelimeyi, bir kelime grubunu veya bir cümleyi, başka bir kelimeye, kelime grubuna veya cümleye bağlayan zamir, *ki* zamiri. **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*relativ pronoun*): Söz öbeklerinde tamlayıcı ve niteleyicileri, cümlelerde de açıklayıcıları sonradan getiren dillerde bulunan ve cümlelerin herhangi bir ögesinin yerini tutan ilgi zamiri, tamlayıcı, niteleyici ve açıklayıcıları asıl ögeye bağlayan bir zamirdir. // **TDBTS 2014:** —

Bağlamdan bağımsız birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kontextfrei, kontextunabhängig*] [Fr. *indépendant du contexte*] [İng. *context-free*]: Biçimsel dilbilgilerinde her bağlamda uygulanan kurallar için kullanılır. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*context-free*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde dil kurallarının belli bir bağlama bağlı olmaksızın geçerli olma durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlamdan-bağımsız kural birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*context-free rule*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, kuralların soldaki ulamı, görüneceği bağlamı belirginleştirmeden sunan yenidenyazma kuralı: *X -> Y*. Bu tür kural, yenidenyazma kurallarının ana özelliğidir. bkz. **Yeniden yazma.** // **DBTS 2013:** (*context free*): Bağlamla ilgisi olmayan dil kullanımı. // **TDBTS 2014:** —

Bağlam duyarlı/sınırlamalı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*context*

sensitive/restrictive) *söz dizimi* Dilde kuralların yalnızca belirli bir yapı bağlamında geçerli olma durumu; örn. *Bazı dillerde edilgen dönüşümü yalnızca geçişli eylem bağlamıyla sınırlıdır.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlam kurma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*contextualisation*): Bağıntılı dil birimlerini, dilbilgisel bir bağdaşıklık ve anlamca mantıksal bir tutarlılık içinde bir araya getirmektir. // **TDBTS 2014:** —

Bağlamlama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*contextualization*) *genel* Sözcük, tümce ya da herhangi bir dil biriminin kullanıldığı bağlamı belirleme durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *contextualization*) Bir göstergenin, bir dil biriminin kullanıldığı bağlamı sınırlama, belirleme işlemine denir.

Bağlamlama yetisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *contextualization ability*) Dil kullanıcısının dünya bilgisine (kültürel donanımına, ilgi ve ihtiyaçlarına, beklentilerine, niyetine vb.) ve özellikle de dili kullanma yeteneğine bağlı olarak; bağlam içinde anlamlandırma ihtiyacı duyduğu bir metnin, metnin bir kesitinin, bir dil birliğinin veya bir dil biriminin derin yapıdaki/yüzey yapıdaki anlamını ve iletisini/iletilerini belirleyip inceleyebilmesi, benzer ve farklı öğelerle karşılaştırma yapabilmesi için bu öğeleri dilin kullanım inceliklerini/kurallarını kapsayan dil bilgisi içinde ve dünya bilgisi içinde doğru yere konumlandırması yeterliliğine denir.

Bağlamlı dizin birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *konkordanz*] [Fr. *concordance*] [İng. *concordance*]: Sözlük bilgisinde, bağlamıyla birlikte sunulan sözcüklerin oluşturduğu abecesel dizelge. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*concordance*) *sözlükbilim* Sözcüklerin kullanım sıklığını bağlama bağlı olarak gösteren dizelge. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlamsal değişke birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Aynı sesbirimin ya da anlambirimin çeşitli iç bağlam ya da çevrelerde değişik gerçekleştirmelerinin her biri. Birleşimsel değişke de denir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlantı i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (agglutination) *biçim bilimi* Değişik işlevli bağımlı biçim birimlerin bir sözcüğe art arda eklenmesi; örn. *ara-ş-tır-ıl-mak*, *yap-t-sal-cı-lık* sözcüklerinde çeşitli işlevleri olan birçok ek birbirinin arkasına eklenmiştir. Bitişme de denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlantılı diller birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Dillerin sözcük düzlemindeki genel yapı özelliklerine dayanan sınıflandırmada, dilbilgisel bağıntıları köklere getirilen ayrı ayrı eklerle belirtilen, sözcüklerinde kök değişimi olmayan, bu özellikleriyle ayrışkan ve bükünlü dillerden ayrılan diller. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (agglutinative languages) *genel* Karşılaştırmalı dil biliminde yapısal ölçütler kullanılarak, sözcüklerin çekim biçimlerinin oluşturulma özelliklerine göre yapılan sınıflandırma çerçevesinde belirlenen ve değişik işlevli eklerin birbiri ardına eklenerek yeni birimler oluşturduğu diller. Eklemeli diller, bitişimli diller de denir. krş. **Yahınlayan diller, bükümlü diller. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlantılı ek birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Ünsüzle biten kelime kök veya gövdelerine bağlantı ünlüsüyle bağlanan ek: *-m (ev-i-m)*, *-n (ev-i-n)*, *-miz (ev-i-miz)*, *-niz (ev-i-niz)*, *-mtrak (yeşil-i-mtrak)*, *-msi (yeşil-i-msi)*, *-nci (bir-i-nci)*, *-n- (gör-ü-n-)*, *-l- (kur-u-l-)*, *-ş- (gül-ü-ş-)*, *-t- (ak-ı-t-)* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlantılı konuşma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: - // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (connected speech) *söylem* Tek tek sözcük ya da sözcük kümeleri yerine, birbiriyle bağlantılı birden çok sözcük, sözcük kümesini içeren doğal söylem biçimi. // **DBTS 2013:** (connected speech): Dil birimlerini, belirli bağlamda ve bir metin oluşturacak biçimde, dilbilgisel bağdaşıklık ve anlamca mantıksal bir tutarlılık içinde bir araya getirerek gerçekleştirilen sözlü dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014: —**

Bağlantılı sorular birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: - // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (supplementary questions) *konuşma çözümlemesi* Haber tartışmalarında sunucular tarafından yöneltilen temel soruya ek olarak sorunun oluşturduğu başlık altında sorulan çok çeşitli sorular. Örn. (S): *Efendim bu suikast iddiasını siz nasıl değerlendiriyorsunuz, iç bölgenin polisiyle irtibat kurabildiniz mi, gelişmeler sizin cephenizde nasıl?* (K): *Enteresan bir hadise oldu, bir saate yakın bir*

süre bize muhatap olacak bir tane yetkili bulamadık. (S): Kimse çıkmadı mı? // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Bağlantı noktası *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (junction):* Sözleri birbirinden ayırmakta kullanılan ses birimi sınırları veya diğer dil birimlerinin ilişkilendirilme noktaları, bağlantı noktası olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Bağlantı ünlüsü *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. Voyelle de liaison; İng. Connecting vowel; Alm. Bindevokal) (Derl. Bağlantılı ek ünlüsü, bağlama vokali, bağlayıcı ünlü)* Kelime içinde belirli eklerin kök veya gövdelere bağlanmasında kullanılan ünlü: -a- (*yat-a-r*), -e- (*iç-e-r*), -ı- (*at-ı-l*), -i- (*ev-i-m*), -u- (*koş-u-ş-*), -ü- (*gör-ü-n-*) vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** Ünsüzle biten kelime kök ve gövdelerine ünsüz ile başlayan eklerin getirilmesi sırasında kullanılan ve kök ile eki birbirine bağlama görevi yüklenmiş olan ünlü. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (connective vowel):** Ünsüzle biten kök ve gövdeye ünsüz ile başlayan bir ekin getirilmesi sırasında kullanılan ve asıl birim ile bağlı birimi birbirine bağlama görevi yüklenmiş olan ünlü. // **TDBTS 2014: —**

Bağlantı ünsüzü *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:* Ünlü ile biten kelime kök ve gövdelerine ünlü ile başlayan bir ek eklendiğinde, ünlü çatışmasını önlemek için kullanılan ünsüz, koruyucu ünsüz. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (connective consonant):** Ünlü ile biten kök ve gövdeye ünlü ile başlayan bir ek eklendiğinde, aradaki ses boşluğunu doldurmak ve ünlü çatışmasını önlemek için kullanılan ünsüz, yardımcı ünsüzdür. // **TDBTS 2014: —**

Bağlaşıklık *i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (cohesion) metin dil bilimi* Bir söylem ya da metnin yüzey yapısında, dil öğelerinin birbiriyle bağintılanması; örn. Ad ile adılar arasındaki bağıntılar, eylem zamanlarının uyumu, sözcük yinelemeleri yoluyla kurulan ilişkiler bağlaşıklık ilişkileri arasında sayılabilir. Bağdaşıklık da denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bağlayıcı *sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. junktiv] [Fr. jonctif] [İng. junctive]:* Bağımsal dil bilgisinde, iki sözlükbirimi ya da bunların oluşturduğu düğümleri birbirine bağlayan biçim birimi. bkz. **Düğüm.** // **DBTS 1989: — //**

GTS 1992: — // **DS 2011:** (connective, connector) *biçim bilimi* Dil birimlerini bağlama görevi olan birimlere verilen genel ad. Bağlaçlarla kimi belirteçler bu kümeye girer. // **DBTS 2013:** (connective, junctive): Sesten söz dizimine kadar dilin her düzlemindeki bağlayıcı öge. // **TDBTS 2014:** —

Bağlayıcı biçim birimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (linking morpheme): Tek başına anlam ve kullanımı bulunmayan, sözlerden önce veya sonra gelerek onları birbirine bağlayan biçim birimleri, çekimlik biçim birimleridir. bkz. **Çekimlik bağlı biçim birimi, bağlaç, bağlama edatı.** // **TDBTS 2014:** —

Bağlayıcı eylem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (linking verb): Bütün dillerde var oluş bilgisinin adı olan ve yine bütün dillerde ad cümlesi yüklemi veya birleşik eylem çekimleri yapan ana yardımcı eylem. // **TDBTS 2014:** —

Bağlayıcılışma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (connectiveness): Bağlayıcı görevini üstlenmektedir. Yaygınlaşıp genelleşerek ve anlam alanını genişleterek, bütün varlık ve eylemleri ilgilendiren bağlı ve büyük bilgilerin adı hâline gelmek, bağlayıcılışmadır. // **TDBTS 2014:** —

Bağlayıcılı şıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (connectively): Bağlayıcısı olan söz öbeği veya cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Bağlayıcı öge birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (connective element, syndetic word): Sesten söz dizimine kadar dilin her düzlemindeki bağlayıcı öge. // **TDBTS 2014:** —

Bağlayıcı ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Belirli durumlarda kelime kök veya gövdelerine eklerin bağlanması sırasında kullanılan ses. bkz. **Bağlayıcı ünlü, bağlayıcı ünsüz.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (linking sound): Asıl birimler ile yapımlık ve çekimlik bağlı biçim birimleri arasına, söyleyişte kolaylık ve ahenk sağlamak amacıyla getirilen ve anlam değiştirici olmayan ses, yardımcı sestir. // **TDBTS 2014:** —

Bağlayıcısız sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*connectiveless*): Bağlayıcısı olmayan söz öbeği veya cümledir. // TDBTS 2014: —

Bağlayıcı söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*connective word*): Sözleri, söz öbeklerini veya cümleleri bir araya getirmekte kullanılan sözler, bağlayıcı sözlerdir. // TDBTS 2014: —

Bağlayıcı ünlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Bindevokal*; Fr. *voyalle le liaison*; İng. *Connecting vowel*) Ünsüzle biten kelime kök ve gövdelerine ünsüz ile başlayan eklerin getirilmesi sırasında kullanılan ve kök ile eki birbirine bağlama görevi yüklenmiş olan ünlü: *el-i-m*, *kol-u-m*, *baş-ı-n* «senin başın» vb. // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Bağlayıcı ünsüz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Hiatus*, *Hiatus-Tilger*; Fr. *hiatus*; İng. *hiatus*) Ünlü ile biten kelime kök ve gövdelerine ünlü ile başlayan bir ek eklendiğinde, ünlü çatışmasını önlemek için kullanılan ünsüz, koruyucu ünsüz: *anla-y-an*, *dinle-y-en*, *tatlı-y-dı* (< tatlı idi) vb. // DS 2011: — // DBTS 2013: (*linking consonant*): Ünsüzle biten kök ve gövdeye ünsüz ile başlayan bir ekin getirilmesi sırasında kullanılan ve asıl birim ile bağlı birimi birbirine bağlama görevi yüklenmiş olan ünlü. // TDBTS 2014: —

Bağlı sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*bound*) *söz dizimi* Bağlama ilkeleriyle birbirine bağlanmış olan. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Bağlı biçim birimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*bound form*, *bound morpheme*): Tek anlamı ve kullanımı olmayan, ancak söz köklerine ve gövdelerine gelerek yeni sözler türeten veya bu sözlerin bir araya gelişini sağlayan dil birimidir. // TDBTS 2014: —

Bağlı birim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*bount element*): Herhangi

bir asıl birimle gerçekleşebilen her türlü ses, biçim, söz öbeği ve cümle, bağlı birim olur. // **TDBTS 2014:** —

Bağlı birleşik *birl. i. ve sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*hypotaxis*): Bu cümleler, *ve, veya, da, fakat, ama, lâkin, hâlbuki, meğer* vb. bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış cümleler topluluğudur. // **TDBTS 2014:** —

Bağlı cümle *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dependent clause, compound sentence*): Bu cümleler, *ve, veya, da, fakat, ama, lâkin, hâlbuki, meğer* vb. bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış cümleler topluluğudur. // **TDBTS 2014:** —

Bağlı cümlecikler *birl. i.* **FGT 1942:** Tertipli cümleler, atıflı cümleler - *Propositions coordonnées* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlı ifade *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*sequence utterance, situation and sequence utterances*): Bir metin veya bir bağlamanın ögesi olan bağıntılı, bağdaşık ve tutarlı dil kullanımı. // **TDBTS 2014:** —

Bağlı ikileme *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** İki kelimenin arasına bir edat konularak, dilimizde kelimelerden birine veya her ikisine bir çekim eki veya ilk kelimeye bir “mi” soru edatı getirilerek yapılır: *Yüzde yüz, Yan yana, Noktası noktasına, Güzel mi güzel* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlılaşık *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *korrelativ*] [Fr. *corrélatif*] [İng. *correlative*]: Ses biliminde, ikiyanlı, orantılı ve eksiköğeli karşıtlık bağıntısı içinde bulunan sesbirim çiftleri için kullanılır. (Ör. Türkçede [p] ve [b]). // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlılaşım *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *korrelation*] [Fr. *corrélation*] [İng. *correlation*]: Ses biliminde, öğeleri aynı ses özelliğinin varlığı ya da yokluğuyla karşıtlık bağıntısı kuran sesbirim çiftleri bütünü. / Bağlılaşımın dayandığı ses özelliğine bağlılaşım belirtisi denir. (Ör. Türkçedeki /p/ - /b/, /t/ - /d/, /k/ -

/g/, /f/ - /v/, vb. çiftlerdeki titreşimlilik.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlılaşım belirtisi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bağlılaşımın dayandığı ses özelliğine bağlılaşım belirtisi denir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlılaşma *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Corrélation) Mantıkça, karşılıklı olarak biri ötekinin var olmasını gerektiren iki üyenin arasındaki bağlantı (Bağlılaşık, Correlatif) . // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bağlılık *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*boundedness*): Tek başlarına kullanılmayan bütün ses, söz ve yapılar, bağlılık özelliği taşırlar. // **TDBTS 2014:** —

Bağlı söz *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*particle, postposition*): Yalnız başına anlamı olmadığı için ad çekimine girmeyen ve cümle içindeki öteki söz ve söz öbekleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kurmaya yarayan ve onlara bağımlı olan ek veya bağlı birimlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Bağlı söz birleşmesi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*connected word component*): Bir kavram ya da nesneyi karşılamak amacıyla, anlam değerlerini yitiren iki veya daha çok sözün birleştirilmesi ile oluşturulan yeni sözlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Bağırsız ikileme *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Kelimelerin yalın halde tekrarlandığı ikilemelerdir. *Yavaş yavaş, Güzel güzel, Kapı kapı, Diyar diyar; Anneanne, Çekçek* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bahuvrihi *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Sanskritçe) Dolaylı bileşiğin bir adı. bkz. **Bileşim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bakış açısı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: (İng. point of view) Anlatısal metinler, olay örgüsünün bir anlatıcı tarafından belirli bir bakış açısı (İng. point of view) ile, -genellikle- belirli bir zaman diliminde ve anlatıcının karar verdiği bir hiyerarşi (sıralıdüzen) içerisinde anlatılması ile oluşturulur. Anlatı, yazarın seçtiği özel bir kişinin bakış açısı ile aktarılır. Bu durumda “anlatı kamerası”, okurun hayatını fark edebileceği bir anlatı kişisi üzerinde odaklanır. Anlatıcı, metinde kendini baskın bir şekilde gösterebilir, bilinçli olarak kendini fark edilmez kılabılır veya bizzat anlatının içinde etkin bir rol alabilir.

Bakışım düşüklüğü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Anantapodoton) Her biri bir cümleye veya cümlelerin birer kısmına getirilen iki üyeli bir bağlaç deyiminin ikinci üyesi kullanılmamak yüzünden cümlede meydana gelen düşüklük: “*Hem gitmem diyorsun hem de bir taraftan hazırlık görüyorsun*” diyecek yerde “*hem gitmem diyorsun, ama hazırlık görmekten de geri durmuyorsun*” demek gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bakışimsızlık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (asymmetry) *söz dizimi* Tümce yapısı içinde (özne/ nesne, tümleç/eklem... gibi) iki farklı türdeki kurucunun bir ilke, kural, süzgeç, kısıtlama vb. karşısında farklı görünümsergilemesi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bartholomae kanunu (bartelamous yasası) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Loi de Bartholomae) Soluklular kanunu (L. des aspirées) dahi denilen ve Hint-İran dillerinde soluklu ötümlülerden sonra bir ötümsüz geldiği vakit bunların bazı şartlar altında “ötümlü+soluklu ötümlü” haline girdiklerini bildiren kanun. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*Bartholomae's law*): Hint-Avrupa dillerinde ötümlü-sızıcı bir ünsüzden sonra ötümsüz bir ünsüz geldiğinde, bunun sızıcılaştığını ortaya koyan ses kuralıdır. // **TDBTS 2014: —**

Basit i. FGT 1942: Basit - Simple // **DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Basit ad(isim) cümlesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir düşüncüyü, bir duyguyu ve bir oluş kılışı

yargı halinde isim soylu bir kelime veya bir ek fiil ile yargı halinde anlatan ve en az bir özne ile bir yüklemden oluşan cümle türü: *Bu gün hava oldukça serin. Günler kısa geceler uzun. Gökyayım ne yapsam ziyade değil / Sencileyin hasmı rüyada değil / Topun namlusunda görenlerindir* (Orhan Şaik Gökyay, *Bu Vatan Kimin?*). bkz. **Basit cümle.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*nominal sentence*): Yüklemi çekimli bir eylem değil, ad veya ad soylu bir söz olan cümle, ad cümlesidir. // **TDBTS 2014:** —

Basit cümle birl. i. FGT 1942: Basit cümle - *Phrase simple* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *cümle-i basite*; Fr. *phrase simple*; karşıtı birleşik cümle). Bir tek çekimli fiille kurulan cümle. Ör. *Birlikte kütüphaneye gideceğiz.* krş. **Bağımsız cümle, cümle.** // **GTS 1992:** (Alm. *einfacher Satz*; Fr. *phrase simple*; İng. *simple sentence*; Osm. *cümle-i basîte*) Bir düşüncüyü bir duyguyu veya bir oluş ve kılışı yargı halinde anlatan ve bir tek çekimli fiil ya da ek fiil ile kurulan ve en az bir özne ile bir yüklemden oluşan cümle türü: Karşıtı birleşik cümledir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*simple sentence*): Yapısında ad veya eylem türünden tek bir yüklem bulunan cümle basit cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Basit ek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir tek ünlü veya ünsüzden yahut da ünsüz-ünlü, ünlü-ünsüz, ünsüz-ünlü-ünsüz birleşimden oluşan ve yapısı bakımından içinde başka bir ek bulunmayan ek: *anne + m; taş+ a vb.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Basit eylem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*simple verb*): Yapı ve anlam bakımından daha basit öğelere ayrılamayan, tek veya iki heceli kök durumundaki, yapımlık birim taşımayan eylem, basit eylemdir. // **TDBTS 2014:** —

Basit fiil (eylem) cümlesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir düşüncüyü, bir duyguyu veya bir oluş ve kılışı yargı halinde bir tek çekimli fiille anlatan ve en az bir özne ve bir çekimli fiil ögesi taşıyan basit cümle türü: *Üşüyorum. Sen üşümüyor musun? vb.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*verbal sentence*): Yüklemi çekimli bir eylem veya birleşik eylem olan cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Basit gösterge birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*simple sign*): Başka göstergeler içermeyen göstergeler, basit göstergelerdir. // **TDBTS 2014:** —

Basit kelime birl. i. FGT 1942: Kelime-i asliye - *Mot simple* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *kelime-i basite*; Fr. *mot simple*; karşıtı birleşik kelime). Türev veya bileşik olmayan kök halindeki kelime. Ör. *at, baş, göz*. krş. **Kelime**. // **GTS 1992:** Türetilmiş veya bileşik olmayan ve yapısı daha küçük parçalara ayrılamayan kök halindeki kelime. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Basit kipler birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*siple tense*): Kip, varlık+eylem ilişkisinde ortaya çıkan bir bilgidir. Kip, eylemin gerçekleşme biçiminin bildirilmesidir. Yalın haldeki kiplere de basit kip denir. // **TDBTS 2014:** —

Basit siga birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Fiilin olumlu veya olumsuz nitelikteki yapılaşımı; geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve gelecek zamanda olmak üzere belli bir zaman kavramı içinde veren kipler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Basit söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*simple form*): Türetilmiş veya birleşik olmayan, yapısı daha küçük parçalara ayrılamayan kök durumundaki söz, basit sözdür. // **TDBTS 2014:** —

Basit zaman birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *ezmine-i basite*, *sîga-i basite*; Fr. *temps simple*; karşıtı birleşik zaman). Cevher fiili kullanılmadan oluşturulan çekimli fiilin belirttiği zaman. Ör. *bil-di-m, bil-miş-sin, bil-ecek, bil-ir-iz, bil-iyor-sunuz*. krş. **Zaman**. // **GTS 1992:** (Alm. *einfaches Tempus*; Fr. *temps simple*; İng. *simple tense* Osm. *Ezminei basîte*) Herhangi bir ek-fiil almadan kurulan, bir oluş veya kılışın içinde geçtiği ana zaman dilimi. *sor-dum, sor-muş-um, sor-ar, sor-uyor, sor-acak* gibi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Basit zaman çekimi birl. i. FGT 1942: İhbar tasrifî - *Indicatif* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Baskın dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (dominant language) *ruh dil bilimi, toplum dil bilimi* İkidilli bireyin dillerden birini ötekine göre daha çok bilmesi/kullanması; ya da bir toplumda daha çok insan tarafından konuşulduğu için çoğunluk dili konumunda olan dil. // **DBTS 2013:** (dominant language): İki dilli ortamlarda kullanılan ve daha üstün tutulan, kullanımına özenilen dildir. // **TDBTS 2014:** —

Basma kalıp birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (stereotyped): Herkesçe bilinen yaygın dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Basriyun i. (Başra şehrinin adından *Başrî* “Basralı” ve çoğul eki *-ūn* ile *Basriyyūn*) Arap dilcilerinin Basra ve Kûfe’ye nispetle anılan iki ekolünden Basra ekolüne mensup olanlar. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Baş i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (head) *söz dizimi 1-* Söz diziminde bir öbeğin niteliğini belirleyen kurucu, öbekler, başlarının yansımaları olarak görülür. Diller, baş işlevini görmekte olan ulamın öbek içinde ilk konumda veya son konumda olmasına bağlı olarak ön-başlı ve son-başlı diller olarak iki sınıfa ayrılır. Türkçe, eylemin tümcede son konumda olması (örn. *Öğrenciler ödevlerini yaptı*), ilgeçlerin tümleçlerinden sonra gelmesi (örn. *akşama doğru*) ve bir adöbe- ğinde, niteleyecilerin addan önce gelmesi (örn. *şu köşede duran, siyah paltolu adam*) bakımından son-başlı dillerdendir; İngilizce ön-başlı bir dildir. Üretici dil bilgisinde, Aşamalı-X Çizelgesine göre X₀ konumundaki ulam; örn. *okulun yeni yönetim odaları* öbeğinde *odalar*, öbeğe ulamsal özelliği ([+A]) ile birlikte diğer bütün özelliklerini (örn. [+çoğul]) aktarması bakımından öbeğin başıdır. bkz. **Aşamalı-X Çizelgesi. 2-** Biçim biriminde, bir bileşiğin sözlüksel ulamını belirleyen kurucu. // **DBTS 2013:** (front, main): Tek başına kullanıldığında ayrı bir anlama sahip olan, bağımsız bir söz olarak kullanılabilen ve cümle ögesi olabilen herhangi bir biçim. bkz. **Asıl, asıl biçim, ilk biçim, asıl cümle.** // **TDBTS 2014:** —

Başa bağlı söz dizimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Tümcede fiilin tümleçlerden önce, cümlede ise baştümcenin başa alındığı söz dizimi şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başa sığınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Proclitique) Bir kelimenin kendi vurgusunu bırakarak bazen de şeklini kısaltarak beraberce bir ses birliği meydana getirmek üzere, sonraki kelimenin önüne sığınırçasına bağlanması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başa sığınım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Proclise) Bir kelimenin, vurgusunu bırakarak, bazen de şeklini değiştirerek beraberce bir ses birliği meydana getirmek üzere arkadan gelen kelimenin baş tarafına sığınırçasına bağlanması: *O bir'den öbür* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başat dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (matrix language) *toplum dil bilimi* İki dilli iletişimde daha baskın olan, kendisine aktarma yapılan, yapısal çerçeveyi belirleyen ve işlevsel öğelerin sağlandığı dil. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başatlık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (dominance) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir öbekselleşim ile bu ulamdan çıkan budaklar arasındaki yapısal ilişki. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Baş biçim birimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (morphophoneme) *ses bilimi, biçim bilimi* Aynı biçim birimin koşullara ve çevrelere göre değişen sesbirimlere dayanan soyut biçimi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Baş değiştirgeni birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Head Parameter) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, başın öbek yapısı içinde, öbeğin diğer öğelerine göre başta ya da sonda yer almasıyla ilgili değiştirendir; örn. *Türkçe'de başlar sağda (yani, öbeğin sonunda) iken İngilizce'de soldadır.* bkz. **Baş.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başısondalık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Hysteron-proton) Sonda söylenmesi gereken şeyi başa ve baştakini sona getirme. Yurt için *ölelim, çarpışalım* demek gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başı zayıf fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Arapçada, harflerinden biri zayıf olan fiillere zayıf fiiller denir. İlk harfi zayıf olana da başı zayıf fiil denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başkalaşma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir kelimede yan yana veya birbirine yakın duran ve boğumlanma nitelikleri bakımından birbirinin tıpkısı veya benzeri olan iki ünsüzden birinin, kendi boğumlanma noktasını ötekinden ayırarak başka bir ünsüze dönüşmesi olayı. // **DS 2011:** (suppletion) *biçim bilimi* Bir dizide yer alan sözlükbirimin, düzenli sözcük-biçimlerine göre farklı olan sözcük-biçimleri de içermesi; örn. İngilizce'nin eylem çekiminde *go, going, goes, gone* gibi biçimler *go* eyleminin düzenli biçimleri, *went* ise başkalaşmış biçimidir. // **DBTS 2013:** (suppletion): bkz. 1- Bir dil biriminde yer alan seslerin çıkış yeri veya çıkış biçimi bakımından birbirinden uzaklaşması. 2- Asıl ve bağlı biçim birimlerinin düzensiz kullanımlarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Başkasına gönderim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (disjoint reference) *söz dizimi* Bir ad öbeğinin, yönetim ulamında ve dışında, olası öncül olan bir ad öbeğine değil, başka bir ad öbeğine, genellikle söz konusu tümcenin dışındaki bir ad öbeğine gönderimde bulunması; örn. *Zeynep Ayşe'den [durumu ona iletmesini] istedi* tümcesinde *ona, Ayşe* ile eş-göndermeli olamaz, başkasına gönderimlidir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başlak i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Majuscule) Özel isimlerin ve cümlelerin başında kullanılan büyük harf. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başlama aoristi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Eski Yunancada geçmişin belirsiz bir anında bir işin başladığını anlatan aorist. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başlamada tamamlanmış kılınış birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Atmak, Görmek, Yasak etmek, Atacağı tutmak* gibi daha işin başında olup biten kılınış şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başlama fiili birl. i. FGT 1942: İptida fiili - *Verbe inchoatif* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başlama gerilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Eingang, Einsatz /Alm./) Bir ses çıkarmaya hazırlanırken örgerlerin aldığı ilk boğumlama durumu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başlama kılınışı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Sever olmak* gibi bir başlayışı anlatan kılınışı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başlatıcı i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (trigger) *söz dizimi* Herhangi bir dil bilgisel işlemleri başlatan öge; örn. d-yapıda bir *ne*-öbeğinin bulunması *ne*-taşımayı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başlıca vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent principal) Bir kelimedede birden artık vurgu bulunduğı zaman onun asıl vurgusu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başlık kısaltma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (acronym) *biçim bilimi* Bir sözcüğün baş harfleri kullanılarak yapılan kısaltma; örn. *Ortadoğı Teknik Üniversitesi > ODTÜ, Kamu İktisadi Teşekkülleri > KİT vb.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başöge birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Anlamı bir tümleçle tamamlanan veya belirtilen kelime. Tümlek de denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Baş sesbirim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (archiphoneme) *biçim bilimi* Yansızlaşma sorununun çözümlenmesinde iki ses birimin ortak ayırıcı özelliklerinin tümüne verilen ad. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Baştaki dilim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Uğradığı ses değışimleri bakımından bir kelimenin incelenmek üzere bölünmüş sayıldığı üç parçadan başta olan. // **DTS 1969:**

— // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:**
— // **TDBTS 2014:** —

Başta koşku birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Cümlelerin yalnız bir tümcesinde geçen bir kelimenin rolünü öbür tümcelere de koşma işine koşku denir. Kelime ilk tümcede geçerse başta koşku adını alır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Baştalık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Initiale) Bir kelimenin başındaki ilk ses. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Baştan-başa taşıma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (head-to-head movement) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, baş konumundaki bir ögenin ancak yine baş olan bir konuma taşınması gerekliliğini içeren taşıma türü; örn. *eylemin ç(ekim)öbeği'nin başı olan çek(im) gibi çekim yansımalarının başına taşınması* baştan-başa taşımadır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başta soluklama birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bazı sesler çıkarılırken bunlarla birlikte çıkan *h* gibi bir soluğa soluklama denir. Eğer bu olay kelime başında olursa başta soluklama adını alır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başta ünlü türemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Türkçede *r, l, n* gibi ünsüzler ile kelime başlamadığı ve ön seste çift ünsüz de bulunmadığı için, yabancı dillerden geçmiş bu nitelikteki kelimelerin söz konusu ünsüzlerini ön ses durumundan kurtarmak üzere, kelime başına aslında olmayan bir ünlünün eklenmesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başta ünsüz türemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ünlü ile başlayan bazı kelimelerin ön hecelerindeki vurgusuz veya zayıf kelime başı ünlülerinin ses değerlerini koruma vb. sebeplerle *y, h, v* gibi boğumlanma noktaları zayıf olan ünsüzlerin türemesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Başta yeğînlîk vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent d'intensité initiale) Bazı dillerde bir çeşit şartlı vurgusu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Baştümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ayrıca uyumlu bir tümcesi bulunan tümceye baştümce adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Baş vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*heavy stres*): Birincil vurgu. bkz. **Vurgu.** // **TDBTS 2014:** —

B-buyurma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (m-commandmg) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir başın yalnız tümlecinin üzerinde değil de yönetim alanını oluşturan büyükçül yansıma içindeki tüm öğelerin üzerindeki etkisini belirten buyurma türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Beach-la-mar birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Biçlamar okunur) Malezya dili ile İngilizce karması dil ki Güney denizleri adalarında ticarete kullanılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bebek büyütücü dili veya dadı dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Ammensprache /Alm./) Bebeklere bir şey söylerken kullanılan dil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bebek dîlcîlîğî birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*motherese, fatherese, caregiver speech*): Bebeklerin dil edinim ve dil kullanımlarıyla ilgili çalışmalar, bebek dîlcîlîğî olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Bebek dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (baby-talk) *ruh dil bilimi* Dil edinimi araştırmalarında söyleyiş, sözcük, çekim, türetim ve tümce yapısı açısından, bebeklerin yetişkinlerin konuşmalarından farklı olan dili. // **DBTS 2013:** (*baby talk, child languagei little langue*): Çocuk, dil öğrenirken değişik aşamalardan geçer. Doğumdan sonraki ilk üç-

dört ay içinde bebekler, bazı sesler çıkarırlar. Altıncı ayda çocuk kendiliğinden cıvıldaama sesleri çıkarır. Kısa bir süre sonra çocuk, çevresinde bulunan insan seslerini taklit etmeye başlar. Henüz bu aşamada seslerin herhangi bir yapısı ve anlamı yoktur. Bu devreye bebek dili adı verilir. // **TDBTS 2014:** —

Bedel i. (Ar. *bedel*) Açıklama vazîfesi görmek üzere bir kelime veya kelime öbeğinden sonra gelen öge: “*Amcanız Ali Rızâ Bey.*” “*Çağ açıp çağ kapayan insan Fâtih.*” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Beden dili birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (body language) *genel* İletişim için bedensel devinimlerin -bedenin duruşu, görünümü, el ve yüz devinimlerinin- kullanılması. Daha teknik bir terim olarak sözdışı iletişim terimi de kullanılmaktadır. Beden dili, doğal dile göre daha sınırlı simgeler kullanır ve düzensizdir; beden dilinin kimi simgeleri evrensel olmakla birlikte, çeşitli kültürler beden dilinin simgelerini değişik biçimde anlamlandırır. // **DBTS 2013:** (*body language*): Sözlü dil kullanımı öğelerinden biridir. Beden dili, göstergenin anlamla bütünleştiği, göstergenin anlamın bizzat kendisi olduğu bir dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Beklenmezlik fiili birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *Göreceği tutmak* gibi beklenmedik bir durumu ifade eden fiiller için kullanılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belgeç i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *epltheton*] [Fr. *épithète*] [İng. *epithet*]: Bir adı ya da ad değerli bir birimi belirleyen birim; özel olarak, adla tamlama kuran sıfat. (Sanlık da denir.) (Ör. *büyük ev* dizimindeki *büyük*.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belgili sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *bestimmt, definit*] [Fr. *defini*] [İng. *definite*] [Es. T. *muayyen*]: Belli bir varlık ya da nesneye ilişkin olan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belgili (belirli) nesne birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Marife, Mefulünbih sarih,* Complément direct déterminé) -i veya -yi takısını alarak benzerleri arasında belirtilmiş

olan nesne. *Kitabımı aldım, kapıyı kapadım* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *objekt, bestimmtes Objekt*; Fr. *object, complément d'object direct*; İng. *object, direct object*; Osm. *mefûlû sarîh, mefûlün bih sarîh*) Cümlede fiili geçişli olan yüklemın belli bir kişiyi veya nesneyi etkilediğini gösteren ve yükleme hali eki almış olan nesne. bkz. **Nesne.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belginleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Deixis ou Fonction déictique) Gösterme zamir veya sıfatlarının bir şeyi kesinlikle ve üzerinde durarak işâret etme görevi (Belginleyici, Déictique, Epidéictique ou Epidictique; belginleme edatı, Particule déictique) . // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belgisiz sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *indefinit, unbestimmt*] [Fr. *indéfini*] [İng. *indefinite*] [Es. T.*müphem*]: Bir kavramı herhangi bir varlık ya da nesneye bağlamadan en genel görünüşü içinde sunmaya yarayan, belirsiz bir anlam içeren dilbilgisel anlambirimler için kullanılır. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (indefinite) *anlam bilimi, söz dizimi* Belli bir kişi, nesne ya da niteliğe kesin biçimde gönderimde bulunmayan anlambirim; örn. Türkçe'de *kimi, çoğu, her, biraz, birçok, bir şey, her şey* belgisiz anlambirimlerdir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belgisiz (belirsiz) nesne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Nekre, Mefulünbih gayri sarîh, Complément direct indéterminé*) Belirtme görevini yapan *i* takısını almamış nesne: *Mektup yazdım, kitap okudum* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *unbestimmtes Objekt*, Fr. *complément direct indetermine*; İng. *indetermined direct object*; Osm. *mef'ulû gayri sarîh, mef'ûlünbih gayri sarîh*) Cümlede yüklemın belirtilmemiş bir kişi veya şeyi etkilediğini anlatan ve yükleme hali eki almamış bulunan yalın haldeki nesne. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belgisiz (belirsiz) sıfat (sıfatlar)/niteliyici birl. i. FGT 1942: Sıfâtı müphem - *Adjectifs indéfinis* // **DBTS 1949:** (Adjectif indéfini) Genel bir fikir anlatan, belli bir nesneyi göstermeyen sıfat: *Bir adam, kimi* vakit gibi. // **DTS 1969:** (Osm. *Müphem sıfat*; Fr. *Adjectif indéfini*; İng. *Indefinite adjective*; Alm. *Unbestimmtes adjektiv, unbestimmtes Beiwort*) (Derl. *Belirsiz sıfat*) Bir adı belgisizlik bakımından belirten sıfat. // **DDTS 1980:** [Alm. *unbestimmtes adjektiv, beiwort*] [Fr. *adjectif indéfini*] [İng. *indefinite adjective*]: Belirlenmemiş bir nicelik, özdeşlik, nitelik, benzerlik, ayrılık vb. belirten sıfat. (Ör. *bir,*

biraz, birçok, her, kimi vb.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Şahısları, nesneleri ve diğer kavramları karşılayan, isimleri sayı, miktar vb. bakımlardan kabataslak belirten sıfat. // **DS 2011:** (indefinite adjective) *biçim bilimi* Bir adı, ona kesinlik kazandırmaksızın nicelik, nitelik, benzerlik, ayrılık vb. açısından belirten niteleyici. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belgisiz (belirsiz) zamir (adıl, zamirler) birl. i. FGT 1942: Zamairi müpheme - *Pronoms indéfinis* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Müphem zamir*; Fr. *Pronom indéfini*; İng. *Indefinite pronoun*; Alm. *Unbestimmtes Fürwort*) (Derl. Belgisiz zamir) Belgisizlik kavramı veren adıl. // **DDTS 1980:** [Alm. *unbestimmtes fürwort, pronomen*] [Fr. *pronom indéfini*] [İng. *indefinite pronoun*] [Es. T. *müphem zamir*]: Bir kişi ya da nesneyi kesin biçimde göstermeden ad yerine kullanılan adıl. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Belirsiz bir kimse veya nesneyi temsil eden zamir. // **DS 2011:** (indefinite pronoun) *biçim bilimi* Kesin biçimde bir kişi ya da nesne belirtmeyen adıl; örn. *bazısı/bazıları, çoğu, birkaçı, biri.* // **DBTS 2013:** Zamirler, varlığı, belirli ölçekler içinde öbeklendirerek bildiren sözlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Belirgin sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Ayırt etmeye yarayan özellik, işlev, birim vb. öğeler için kullanılır. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirginlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Ayırıcı olma özelliği; ayırt etme niteliği; bir dilsel ögenin bildirişim değerini ortaya koyma durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*prominence*): Ses bilgisi çalışmalarında kullanılan bir terimdir. Bir sesin veya hecenin diğerinden daha güçlü söylendiğini bildirir. // **TDBTS 2014:** —

Belirleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *determination*] [Fr. *détermination*] [İng. *determination*]: 1- Tamlayan ya da belirleyenlerin adı ya da belirlenenin dil düzleminden söz düzlemine çıkarması. 2- L. Hjelmslev'in kuramında, iki bağıntısal öğeden biri değişmez, biri değişken olduğunda ortaya çıkan bağıntı türü. 3- [Alm. *identifikation*] [Fr. *identification*] [İng. *identification*]: Bölümlemenin yanı sıra dil birimlerini saptamak için başvuru ve çeşitli bağlamlarda gerçekleşen bir birimin dil bilimsel niteliğinin aynı kaldığını ortaya koyan işlem. (Ör. *Sesbirim, belirleme işlemi sonunda, değişik yönlerine karşın aynı işlevi yerine getirdiği saptanan seslerin ortak paydasıdır.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — //

DBTS 2013: (*identification*): Bir dil göstergesinin anlam ve işlevini belirlemedir. // **TDBTS 2014:** —

Belirleme düzlemi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*mode of signifying*): Ses bilgisinde ses birimlerinin çıkış yerlerine veya çıkış biçimlerine göre değişimini bildirir. // **TDBTS 2014:** —

Belirlenen sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *determinat*] [Fr. *déterminé*] [İng. *determinatum*]: Bir ögenin belirlediği birim. bkz. **Tamlanan.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirlenim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *determination*) Dilde; benzer ya da özdeş olan şeylerin oluşturduğu bir kümenin içinden daha sınırlı bir kümenin seçilmesine ya da bu kümenin içinden bir üyenin hiçbir özelliği/niteliği dikkate alınmaksızın, “sayı, konum ve oran” gibi ölçütler çerçevesinde yansız (İng. *random*) olarak seçilmesi işlemine denir.

Belirleyen sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *determinante*] [Fr. *déterminant*] [İng. *determinant*]: Bir ögeyi belirli kılan, bir ögenin kapsamını sınırlandıran birim. bkz. **Tamlayan.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirleyici i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*specifier*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde öbeklerin Aşamalı-X yapısına göre büyükçül yansımanın en üstteki budağının çocuğu ve öbek başının tek aşamalı-X yansımasında başın kardeşi konumundaki ulamları içeren üst terim. Gösterici de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirli sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *definit*, *bestimmt*] [Fr. *défini*] [İng. *definite*] [Es. T. *muayyen*]: Kesin olarak belirlenmiş, sınırlanmış olan. bkz. **Belgili.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*definite*): Belirtili, göstergesi bulunan, bilinen. // **TDBTS 2014:** —

Belirli geçmiş birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Şuhudî mazi*; Fr. *Passé défini, passé simple, parfait, passé déterminé, perfectum*; İng. *Past definite, perfect*; Alm. *Bestimmte Vergangenheit, Perfektum, Perfekt*) (Derl. *Belirli mazi, görülen geçmiş zaman, -di'li geçmiş*) Eylemin belirttiği kavramın, içinde bulunulan zamandan önce olup bittiğini kesinlikle bildiren kip. Bu kip Türkçede, *-di* ekiyle kurulur:

1. K. T. *geldim (gel-di-m)*
2. K. T. *geldin (gel-di-n)*
3. K. T. *geldi (gel-di)*
1. K. Ç. *geldik (gel-di-k)*
2. K. Ç. *geldiniz (gel-di-niz)*
3. K. Ç. *geldiler (gel-di-ler), oldular, aldılar, güldüler vb.*

// DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Belirli geçmiş zaman birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *bestimmte vergangenheit, perfektum, perfekt*] [Fr. *passé défini, passé simple*] [İng. *past definite, past perfect*] [Es. T. *şuhudî mazi*]: Eylemlerle söz konusu oluş, durum ve edimin, içinde bulunulan süre diliminden önce olup bittiğini bildiren kip. / Türkçede belirli geçmiş zaman *-di* (*-dı, -dü, -du, -ti, -tı, -tü, -tu*) ekleriyle oluşturulur: *git-ti-m, git-ti-n, git-ti, git-ti-k, git-ti-niz, git-ti-ler*. **// DBTS 1989:** (Osm. *mâzî-i muayyen, mâzî-i suhûdî*; Fr. *passé défini, passé déterminé*; karşıtı belirsiz geçmiş zaman). Fiilin belirttiği kılış veya oluşun, içinde bulunulan zamandan önce olup bittiğini kesinlikle bildiren zama. krş. **Geçmiş zaman.** **// GTS 1992:** Fiilin karşıladığı hareketin geçmişte kişinin görgüsü ve bilgisi altında olup bittiğini anlatan zaman. **// DS 2011: — // DBTS 2013:** Türkçede iki geçmiş zaman çekimi vardır. Bu iki zaman, aynı zamanda şekil (kip) de bildirirler ve bu özellikleriyle birbirlerinden ayrılırlar. Bunlardan görülen geçmiş zaman, görülen ve bilinen bir zamanı bildirir. **// TDBTS 2014: —**

Belirli isim (ad) tamlaması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *terkîb-i izâfî-i muayyen*; Fr. *complément dun om déterminé*; karşıtı belirsiz isim tamlaması). Tamlayanı ilgi hali eki almış olan tamlama. Ör. *Çocuğun oyuncağı, şarkının sözleri, evin çatısı*. krş. **İsim tamlaması.** **// GTS 1992:** (Alm. *Genitiv attributiver, gebundene Anteilgrösse*; Fr. *Complément du nom determine, construction genitive*, İng. *genitival construction*; Osm. *tayinli izafet, izafî-i muayyen*)

Tamlayana ilgi hali eki, tamlanana teklik üçüncü şahıs iyelik eki getirilerek kurulmuş olan tamlama. Karşıtı belirsiz isim tamlamasıdır. bkz. **İsim tamlaması ve aldığı ekler** krş. **Belirtili isim tamlaması.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*genitivus construction*): Ad tamlamalarında iki gösterge kullanan Türkçede, bu iki göstergenin birlikte kullanıldığı yapılar, belirli ad tamlaması olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Belirlilik i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*definiteness*): Bir dil biriminin anlam ve görevini açık bir biçimde gerçekleştirmesi, o dil biriminin belirli ve net bir birim olduğunu gösterir. // **TDBTS 2014:** —

Belirli nesne birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *mef'ûlün bih sarîh*; Fr. *complément direct déterminé*; karşıtı belirsiz nesne). Yüklemin belli bir kişiyi veya şeyi etkilemesiyle ortaya çıkan ve yükleme hali eki almış olan nesne. Ör. *taşı atmak, yokuşu çıkmak.* krş. **Nesne.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*determined direct object*): Cümle öğelerinden olan nesne, eylemi geçişli olan cümlelerde bulunur. Türkçede yapma durumu eki almış olan varlık, belirli nesnedir. // **TDBTS 2014:** —

Belirli nesne eki birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği ismin içinde bulunduğu hali gösteren ek. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirli tanımlık birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Birtakım dillerde isimlerin başına veya sonuna getirilerek çeşidine göre o ismin taşıdığı kavrama belirlilik katan kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*article definite, definite article*): Bazı dillerde adların belirlilik durumuna işâret eden edattır. // **TDBTS 2014:** —

Belirsiz sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *indefinit, unbestimmt*] [Fr. *indéfini*] [İng. *indefinite*] [Es. T. *müphem*]: Belirli olmayan. bkz. **Belgisiz.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*vague*) *anlam bilimi* Bir önermenin anlamının belirsiz olması ile ilgili özellik; örn. *Elbet bir gün gelir* tümcesinde belirtilen zaman belirsizdir. Bulanık da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirsiz bağıntı zamiri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Pronom relatif indéfini) *Kim ki, her kim ki, her ne ki* gibi anlamında belirsizlik bulunan zamir veya zamir deyimini. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Belirsiz geçmiş birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Naklî mazi*; Fr. *Passé iraditional, passé indéterminé*; İng. *Past indefinite*; Alm. *Unbestimmte Vergangenheit*) (Derl. *Naklî mazi, anlatılan geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, -miş'li geçmiş*) Eylemin belirttiği kavramın, içinde bulunulan zamandan önce olup bittiğini başkasından naklen veya belirsizlikle bildiren kip. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Belirsiz geçmiş zaman birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *unbestimmte vergangenheit*] [Fr. *passé indéfini, passé indéterminé*] [İng. *past indefinite*] [Es. T. *nakli mazi*]: Eylemlerde, söz konusu oluş, durum, edimin, içinde bulunulan süre diliminden önce olup bittiğini belirsiz olarak gösteren ya da başkalarından duyularak öğrenildiğini anlatan kip. // **DBTS 1989:** (Osm. *mâzî-i gayr-i muayyen, mâzî-i naklî*; Fr. *passé indéfini, passé indéterminé*; karşıtı belirli geçmiş zaman). Fiilin belirttiği kılış veya oluşun, içinde bulunulan zamandan önce olup bittiğini belirsiz olarak gösteren veya başkasından duyularak öğrenildiğini bildiren zaman. Bugünkü Türkçe'de belirsiz geçmiş zaman *-miş* ekiyle yapılır. Ör. *al-mış-ım, gel-miş-sin.* krş. **Geçmiş zaman.** // **GTS 1992:** Fiilin karşıladığı oluş ve kılışı, kişinin başkasından duyduğunu, sonradan gördüğünü veya farkında olmadan işlediğini anlatan zaman. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Türkçede iki geçmiş zaman çekimi vardır. Bu iki zaman, aynı zamanda biçim de bildirirler ve bu özellikleriyle birbirinden ayrılırlar. Bunlardan öğrenilen geçmiş zaman da, görülen geçmiş zaman gibi, geçmişte gerçekleşmiş ve tamamlanmış kesin bir zamandır; görülen geçmiş zamandan farkı, eylemin sonradan öğrenilmesi veya bilinmemesidir. // **TDBTS 2014: —**

Belirsiz isim tamlaması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *terkib-i izâfî-i gayr-i muayyen*; Fr. *complément d'un om indéterminé*; karşıtı belirli isim tamlaması). Tamlayanı ilgi hali eki almamış olan tamlama. Bu tamlama daha çok cins kavramı verir. krş. **İsim tamlaması.** // **GTS 1992:** (Alm. *verkürzter Genitiv*; Fr. *rapport d'annexion*; İng. *shortened genitival construction*; Osm. *tayinsiz izafet, terkib-i izafî-i gaye-i muayyen*) Tamlayanı ilgi hali ekini almamış, tamlananı 3. şahıs iyelik eki almış bulunan ve genellikle cins kavramı veren tamlama türü.

// **DS 2011:** (*shortened genitivus construction*): Tamlayanın eksiz ilgi durumu çekiminde olduğu, tamlananın iyelik (-ı, -sı, -ları) eki aldığı söz öbeğine belirsiz ad tamlaması denir. *Ev kapısı, limon sarısı*. // **DBTS 2013:** (*non-genitival, shortened construction*): Ad tamlamalarında iki gösterge kullanan Türkçede, bu iki göstergeden ilgi ekinin kullanılmadığı yapılar, belirsiz ad tamlaması olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Belirsizlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *ambiguität, doppelsinn*] [Fr. *ambigüité*] [İng. *ambiguity*]: Dilsel bir biçimin iki ya da daha çok sayıda yoruma yol açması. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ambiguity*): Bir söz, söz öbeği ya da cümlelerin birden çok anlam taşıması, onun anlamını belirsiz kılar; çünkü iletişimde, bire bir karşılık ilkesi geçerlidir. // **TDBTS 2014:** —

Belirsizlik sıfatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *unbestimmtes Adjektiv, unbestimmtes Beiwort*; Fr. *adjectif indefini*; İng. *indefinite adjective* Osm. *tayinsiz sıfat*) Şahısları, nesneleri ve diğer kavramları karşılayan, isimleri sayı, miktar vb. bakımlardan kabataslak belirten sıfat: *Bir akşam, birkaç kişi, her gün, hiç kimse, bazı insanlar* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*indefinite adjective*): Varlıkların var oluş sıfatlarından biri de belirsiz oluşlarıdır. Varlıkları nicelikçe ve bazen de nitelikçe belirsiz oluşlarıyla nitelemek için, çeşitli konularda belirsizlik ifade eden sıfatlar kullanılır. // **TDBTS 2014:** —

Belirsizlik zamiri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *unbestimmtes Fürwort*; Fr. *pronom indefini*; İng. *indefinite pronoun* Osm. *müphem zamir, zamir-i müphem*) Belirsiz bir kimse veya nesneyi temsil eden zamir: *bazısı, bazıları, başkası, biri, biriniz, birkaçı* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*indefinite pronoun*): Zamirler, varlığı, belirli ölçekler içinde öbeklendirerek bildiren sözlerdir. Zamirler, sözlüklerin anlamları en geniş ve bu yüzden de kullanım sıklıkları en yüksek sözlerdir. İşte bu yüzden, zamir çekimleri, bütün dillerde düzensizdir ve onlar üzerinde büyük ses ve biçim olayları görülür. Kişileri veya varlıkları belirsiz olarak temsil eden zamirler, belirsizlik zamirleridir. // **TDBTS 2014:** —

Belirsiz nesne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*undetermined direct object*): Cümle öğelerinden olan nesne, eylemi geçişli olan cümlelerde bulunur. Geçişli

eylemler, öznenin etkilediği kişi veya varlığa yönelmiş eylemlerdir. Türkçede yapma durumu eki almamış olan varlık, belirsiz nesnedir. // **TDBTS 2014:** —

Belirsiz özne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*subjectiveness sentence*): Bir yapma veya olmayı gerçekleştiren varlık veya kişinin bilinmemesi, bilinmez veya belirsiz özneyi verir. // **TDBTS 2014:** —

Belirsiz sıfat birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *sıfat-ı mübheme*; Fr. *adjectif indéfini*). Bir ismi tam belirlenmemiş bir niteliğiyle gösteren sıfat. Ör. *bazı insanlar, bir kadın, biraz kül biraz duman*.krş. **Belirtme sıfatı. // GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirsiz tanımlık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Birtakım dillerde isimlerin başına veya sonuna getirilerek çeşidine göre o ismin taşıdığı kavrama belirsizlik katan kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*article indefinite, indefinite article*): Bazı dillerde adların belirsizlik durumuna işâret eden edattır.// **TDBTS 2014:** —

Belirsiz zamir birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *zamir-i mübhem*; Fr. *pronom indéfini*). Varlıkları kesin bir biçimde göstermeden karşılayan zamir. Ör. *kimse, falan, filan, biri, çoğu*. krş. **Zamir. // GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Zamirler, varlığı, belirli ölçekler içinde öbeklendirerek bildiren sözlerdir. Zamirler, sözlüklerin anlamları en geniş ve bu yüzden de kullanım sıklıkları en yüksek sözlerdir. İşte bu yüzden, zamir çekimleri, bütün dillerde düzensizdir ve onlar üzerinde büyük ses ve biçim olayları görülür. Kişileri veya varlıkları belirsiz olarak temsil eden zamirler, belirsiz zamirlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Belirtecimsi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*adjunct söz dizimi*) Bir dil bilgisi kuruluşunda belirteç işlevine benzer işlevi olan, kullanılması zorunlu olmayan ikincil önemde bir öge; örn. *Her şey kesinleştiğinde geleceğim* yapısında *her şey kesinleştiğinde* belirtecimsi işlevini üstlenmiş bir yantümcüdür. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirteç i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Zarf*; Fr. *Adverbe*; İng. *Adverb*; Alm. *Adverbium, Umstandwort*) (Derl. *Katmaç*) Bir eylemin, bir sıfatın ya da bir başka belirtecin anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen

kelime: *Çok konuşuyor; Erken gelince şaşırdık; En iyi arkadaş kitaptır; En fazla kazanan en çok çalışandır vb. // DDTs 1980:* [Alm. *adverb, adverbium, umstandswort*] [Fr. *adverbe*] [İng. *adverb*] [Es. T. *zarf*]: Bir eylemin, bir sıfatın ya da kendi türünden bir başka birimin anlamını etkileyen, onu kesinleştirerek ya da kısıtlayarak belirleyen birim. bkz. **Gösterme belirteci, niteleme belirteci, ölçü belirteci, soru belirteci, yer belirteci, zaman belirteci. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (adverb) *biçim bilimi, söz dizimi* Karşılaştırma ve en üstünlük dereceleri olan, işlev olarak genellikle eylemin anlattığı iş, oluş ve durumun tarzını belirleyen sözcük türü. Belirteçler yapılarına göre yalın, türeme, bileşik, öbekleşmiş olarak ayrılır. // **DBTS 2013:** (adverb): Sözlerin dilbilgisel veya söz dizimsel işlevlerine göre sınıflandırılmasında, eylemlerin niteliklerini ve niceliklerini belirten sözlerdir. // **TDBTS 2014: —**

Belirteçleştirici birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *adverbialisierungssuffix, adverbsuffix*] [Fr. *adverbialisateur*] [İng. *adverbialiser*]: Bir birimi belirtece dönüştüren biçim birimi, özellikle de son ek, belirteç eki. (Ör. *Çamaşırı güzelce yıkadı*. Tümcisinde yer alan *güzelce*'deki -ce son eki.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Belirteç öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (adverbial phrase) *söz dizimi* Baş ögesi belirteç olan öbek yapısıdır; örn. *çok hızlı konuşuyorsun* yapısında baş ögesi *hızlı* olan *çok hızlı* öbeği belirteç öbeğidir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Belirten i. FGT 1942: 1- Muzafünileyh, **2-** Sıfat (terkiplerde) - *Déterminant // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:* İsim ve sıfat tamlamalarında tamlamanın birinci ögesini oluşturan isim veya sıfat. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Ad ve sıfat tamlamalarında tamlamanın birinci ögesini oluşturan ad veya sıfattır. bkz. **Tamlayan, niteleyen, açıklayıcı. // TDBTS 2014:** (İng. *determiner*) Dilde belirlenim işlemi sonucunda, herhangi bir kümeye ait bir ögenin ya da o kümeye ait tesadüfî olarak bir araya getirilmiş öğelerden oluşan daha sınırlı bir kümenin zorunlu veya seçicilik anlam birimciklerine dayanmayıp, çeşitli durumsal değişkenlere göre (sayı, konum, oran vb.) seçilmesini sağlayan dil birimlerine denir.

Belirti i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: 1- [Alm. *anzeichen*] [Fr. *indice*] [İng. *Index*] [Es. T. *alamet*]: Bir durumun, bir olgunun varlığını doğal olarak içeren ya da ortaya koyan olgu. **2-** [Alm. *merkmal*] [Fr. *marque*] [İng. *mark*]:

Bir özellikleri dışında her bakımdan özdeş olan iki biçim ya da öğrenin karşılığını saylayan ayırıcı özellik. (Ör. *Türkçede /b/ ile /p/ sesbirimleri /b/de titreşimlilik belirtisinin bulunmasıyla birbirinden ayrılır.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirtici i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *indiz*] [Fr. *indice*] [İng. *indice*]: Bağımsal dil bilgisinde, bir sözcüğün bağlandığı dil bilgisi sınıfını ortaya koyan öge. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (marker) *söz dizimi* Herhangi bir ulamın varlığını gösteren biçim bilimsel öge; örn. *Uyum belirleyicisi, açığı belirleyicisi, zaman belirleyicisi, durum belirleyicisi* vb. // **DBTS 2013:** (marker, *actualized sign*): Dil çalışmalarında kullanılan dil ve yazı dışındaki her türlü işâret, belirtici olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Belirtici tümleş birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Bir kelimenin anlamını tamamlayan veya belirterek, özelleştirerek tümleyen söz. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirtilen i. **FGT 1942:** 1- Muzaf, 2- Mevsuf (terkiplerde) - *Déterminé* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** İsim ve sıfat tamlamalarında tamlamanın ikinci ögesini oluşturan ve anlamı belirtilen isim. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Ad ve sıfat tamlamalarında tamlamanın ikinci ögesini oluşturan ve anlamı belirtilen addır. bkz. **Tamlanan, nitelenen, açıklanan.** // **TDBTS 2014:** —

Belirtili sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *merkmaltragend*] [Fr. *marqué*] [İng. *marked*]: Ayırıcı bir özellik ya da belirti içeren. (Ör. *Türkçede /d/ sesbirimi “titreşimlilik” belirtisi içerdiğinden /t/ye oranla belirtilidir.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (marked) *genel* Ayırıcı bir özellik ya da belirti içeren biçim; örn. */c/ ses bilimi ötümlülük içerdiğinden /ç/ye oranla belirtilidir.* // **DBTS 2013:** (marked): Anlam ayırt edici özelliği yüksek, fakat anlam alanı dar olan dil birimlerinin genel özelliği, belirliliktir. // **TDBTS 2014:** —

Belirtili isim tamlaması (takımı) birl. i. **FGT 1942:** Tayinli izafet terkibi - ... // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *vollgenitiv, Genitivekonstruktion*; Fr. *constructive génitive, rapport d'annexion*; İng. *genitival Construction*; Osm. *tayinli izafet*) Tamlayanı ilgi hali eki, tamlananı teklik

üçüncü şahıs iyelik eki alan, dolayısıyla belirti eki taşıyan isim tamlaması: *akşam + ın serinliği*, *oda + nın rengi* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirtililik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*markedness*): Anlam ayırt edici özelliği güçlü olan dil birimlerine verilen genel ad, belirtililiktir. // **TDBTS 2014:** (İng. *definity*) -belirtisizlik (İng. *indefinity*) karşıtlığı Biçimi önceleyen geleneksel dil bilgisi anlayışı ile üretilen akademik ve bilimsel nitelikteki araştırma ve incelemelerin önemli bir çoğunluğunda; “belirtililik” ve “belirtisizlik” arasındaki farkın belirlenmesinde; sadece biçim bilgisel durumlara (+(y)I ve Ø yalın durum) ve “nicelik” (sayı, ölçü) ölçütüne göre hareket edilmekte ve inceleme konusu olan işlevlerin aslında “kavramsallık”, “gönderimlilik” ve “özgüllük” işlevleri ile karıştırıldığı görülmektedir. Bir kavramın bağlam içinde belirtililik veya belirtisizlik içerip içermediğinin anlaşılmasında kullanılan en önemli ölçütlerden birisi “ayrımsallık ilkesi”dir. Yani, bir kavramın “tanımlanabilir”, “nitelenebilir”, anlamsal olarak “çözümlenebilir” ve “betimlenebilir” olması o kavramın belirtililik değeri taşıdığı anlamına gelmektedir.

Belirtili nesne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Belirtme durumundaki nesneye verilen addır. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Akkusativ objekt, bestimimte näheres Objekt*; Fr. *Complement direct determine*; İng. *direct object*; Osm. *mef’ûlü sarih, mef’ûlün bih sarîh*) Cümledeki yüklemnin belli bir kişiyi veya nesneyi etkilemesi için nesnenin belirti unsuru olarak yükleme hali ekini almış olması. Belirli nesnede nesne, belirtili nesnede ek esastır: *taş + ı yontmak, heykel + i tamamlamak* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*determined direct onject*): Cümle öğelerinden olan nesne, eylemi geçişli olan cümlelerde bulunur. Türkçede yapma durumu eki almış olan varlık, belirli nesnedir. // **TDBTS 2014:** —

Belirtili tamlama birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Tayinli izafet*; Fr. *Construction génitive, rapport d’annexion*; İng. *Genitival construction*; Alm. *Vollgenitiv, Genitivkonstruktion*) (Derl. *Birinci nevi izafet, belirtili isim tamlaması, belirtili isim takımı*) Tamlayanı, -in (-nin) takısı, tamlananı 3. Kişi iyelik eki alan ve belirli bir kavram taşıyan tamlama: *Ali ’nin evi, Ahmet’in gelmesi, evin kapısı, hanın duvarı, onun evi* vb. // **DDTS 1980:** Tamlayanı -in (-nin), tamlananı üçüncü kişi iyelik eki taşıyan tamlamalardır. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirtisiz sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *merkmallos*] [Fr. *non-marqué*] [İng. *unmarked*]: Ayırıcı bir özellik ya da belirti içermeyen. (Ör. Türkçede /t/ sesbirimi, “titreşimlilik” belirtisi içeren /d/ye oranla belirtisizdir.) // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (unmarked) *genel* Yaygın, yansız ve genel olan dil özelliklerinin niteliği. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Belirtisiz isim tamlaması (takımı) birl. i. FGT 1942: Tayinsiz izafet terkibi - ... // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *verkürzter Genitiv*; Fr. *rapport d'annexion*; İng. *skortened genitival construction*; Osm. *tayinsiz izafet*) Tamlayanı eksiz, yalın durumda bulunan, tamlananı teklik üçüncü şahıs iyelik eki alan, yani belirti eki almayan isim tamlaması: *Bahçe kapısı, devlet siyaseti, dil gerçeği* vb. // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Belirtisiz (belirsiz) nesne birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: Yalın durumdaki nesneye belirtisiz nesne adı verilir. // DBTS 1989: (Osm. *mef'ûlün bih gayr-i sarih*; Fr. *complément direct indéterminé*; karşıtı belirli nesne). Yüklemin tam belirtilmemiş bir kişiyi veya şeyi etkilemesiyle ortaya çıkan ve yükleme hali eki almamış olan nesne. Ör. *taş atmak, para kazanmak, şarkı söylemek, yol yürümek, adam dövmek*. krş. **Nesne**. // GTS 1992: (Alm. *unbestimmtes naheres Objekt*; Fr. *complément direct indéterminé*; İng. *indetermined direct object*; Osm. *nekre, mef'ûlün bih gayri sarih*) Cümledeki yüklem belli bir kişiyi veya şeyi etkilemediğini gösteren, dolayısıyla belirti eki olarak yükleme hali eki almamış olan nesne. Belirsiz nesnede nesne, belirtisiz nesnede ek esastır. // DS 2011: — // DBTS 2013: (*undetermined direct onject*): Cümle öğelerinden olan nesne, eylemi geçişli olan cümlelerde bulunur. Geçişli eylemler, öznenin etkilediği kişi veya varlığa yönelmiş eylemlerdir. Türkçede yapma durumu eki almamış olan varlık, belirtisiz nesnedir. // TDBTS 2014: —

Belirtisiz özne birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*subjectiveness sentence*): Bir yapma veya olmayı gerçekleştiren varlık veya kişinin bilinmemesi, bilinmez veya belirsiz özneyi verir. // TDBTS 2014: —

Belirtisiz tamlama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Tayinsiz izafet*; Fr. *Rapport d'annexion*; İng. *Shortened genitival construction*; Alm. *Verkürzter Genitiv*) (Derl. *İkinci nevi izafet, belirtisiz isim tamlaması, belirtisiz isim takımı*) Tamlayanı yalın durumda olan, tamlananı 3. kişi iyelik eki alan ve çok defa tür kavramı veren ad

taamlaması: *Ev kedisi, han duvarı, yazı masası, Eskişehir ili* vb. // **DDTS 1980:** Türkçede taamlayanı yalın durumda olan ve taamlananı üçüncü kişi iyelik eki taşıyan belirtisin taamlama denir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Taamlayanı eksiz, yalın durumda bulunan, taamlananı teklik üçüncü şahıs iyelik eki alan, yani belirti eki almayan isim taamlaması. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirtke i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *signal*] [Fr. *signal*] [İng. *signal*]: Belirti olarak kullanılmak üzere, ama bildirişim amacı güdölerek istençli ve yapay olarak oluşturulmuş biçim. (Ör. *demiryolu, karayolu belirtkeleri*.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*signal*): Kendisinden başka bir şeyin yerini tutan anlamlı birim, göstergedir. // **TDBTS 2014:** —

Belirtme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Tayin, Détermination) *Hakikati söylemek, Büyük bir hakikat, İşin hakikati* sözlerinde birer belirtme vardır. Birincisinde *hakikat* kelimesi ne söyleneceğini, ikincisinde *büyük* sıfatı haikaktin nasıl bir hakikat olduğunu, üçüncüsünde ise hakikatin *işe* değgin bulunduğunu belirtiyor. Bu misallerde belirtme işini yapan kelimelere belirten veya tümleç (Déterminant, Déterminatif ou Complément), ötekilere de belirtilen veya tümlek (Déterminé ou Complété) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirtme grubu birl. i. **FGT 1942:** Tayin grubu - *Groupe déterminatif* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Yapma durumu eki almış bir ad ögesinin bir başka ad ögesi ile kurduğu söz öbeğidir. // **TDBTS 2014:** —

Belirtme -i hâli (durumu) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Yunancada bir kelimeye bazı önleçler getirildiği vakit o kelime -i haline girer, buna belirtme -i hali adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *akkusatif*] [Fr. *accusatif*] [İng. *accusative*] [Es. T. *mefulünbih, -i hali*]: Eylemin en dolaysız biçimde etkisi altında kalan ögeyi belirten durum. (Ör. *Evi gördüm* tümcesinde *ev* belirtme durumundadır.) / Türkçede belirtme durumu -i (-ı, -ü, -u) ekiyle gösterilir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği ismin içinde bulunduğu hali gösteren ek. // **DS 2011:** (*accusative*) *biçim bilimi* Çeşitli dillerde eylemin nesnesi durumunda olan, eylemden doğrudan etkilenen ad ya da adılın durumu. // **DBTS 2013:** Bir adın geçişli eyleme

bağlanarak, hareketten etkilenen varlık konumu kazanması durumudur. // **TDBTS 2014:**

—

Belirtmeli bileşik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Uyumlu bileşim türünün bir çeşididir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirtmeli isim çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Almancada, kendisinden sonra gelen ismi belirtmeli kılmak üzere sıfatlara uygulanan isim çekimi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirtme öbeği birl. i. Bir tamlayan ile bir tamlanandan meydana gelen kelime öbeği. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirtme sıfatı (sıfatları) birl. i. FGT 1942: Sıfatı tayiniye - *Adjectifs déterminatifs* // **DBTS 1949:** Bir ismi başkaları arasında belirtmek için kullanılan sıfat çeşidi. // **DTS 1969:** (Osm. *Tayinî sıfat*; Fr. *Adjectif déterminatif*; İng. *Determinative adjective*; Alm. *Bestimmungswort, Bestimmungsbeiwort*) (Derl. *Tayin sıfatı*) Bir adı, gösterme, soru, sayı veya belgisizlik bakımlarından belirten sıfat: *Bu kitap, o adam, hangi ağaç, ne biçim vb.* // **DDTS 1980:** [Alm. *bestimmungswort, bestimmungsbeiwort*] [Fr. *adjectif déterminatif*] [İng. *determinative adjective*] [Es. T. *tayin sıfatı*]: Gösterme, soru, sayı sıfatlarıyla belgisiz sıfatın ortak adı. // **DBTS 1989:** (Osm. *sıfat-ı ta'yiniyye*; Fr. *adjectif déterminatif*). İsimleri çeşitli bakımlardan niteleyen sıfatların ortak adı. krş. **Sıfat.** // **GTS 1992:** (Alm. *Bestimmungswort, Bestimmungsbeiwort*; Fr. *adjectif déterminatif*; İng. *determinative adjective*; Osm. *tayin sıfatı, tayinî sıfat, sıfat-ı ta'yiniyye*) İsimleri işâret, soru, belirsizlik ve sayı bakımından belirten sıfat: *bu yaz, şu ağaç, kaç gün vb.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*determinative adjective*): Adları işâret, soru, belirsizlik ve sayı gibi genel özellikleriyle belirten sıfatlar, bazen belirtme sıfatı olarak adlandırılırlar. // **TDBTS 2014:** —

Belirtmesiz isim çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Déclinaison indéterminée) Almancada, kendisinden sonra gelen ismi belirtmesiz kılmak üzere sıfatlara uygulanan isim çekimi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Belirtme vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Accent logique*; İng. *Logical Accent*; Alm. *Logischer Akzent*) (Derl. *Anlatış vurgusu, mantık vurgusu*) Anlatımı etkili kılmak için, cümle içinde, önem verilmek üzere, eylemdeki veya eylemin yanına getirilen kelimedeki kuvvetli vurgu: *Gel buraya!, Defol buradan!* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bemolleşmiş sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *tief*] [Fr. *bémolisé*] [İng. *flat*]: Yeğinliği çeşitli nedenlerle (örneğin dudaksıllaşmayla, boğazsıllaşmayla) azalan seslerin niteliğini belirtmek için kullanılır. /ü/ sesbirimi /i/ ye oranla bemolleşmiş özelliğini taşır. bkz. **Bemolleşmemiş, ikicilik.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (flat) *ses bilgisi* Kalınlaştırma ve dudakların yuvarlatılması gibi nedenlerle yeğinliği azalan seslerin niteliği. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bemolleşmemiş sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *nicht-tief*] [Fr. *non-bémolisé*] [İng. *non-flat*]: Bemolleşmiş seslerin karşıtlarının niteliğini belirtmek için kullanılır. /i/ sesbirimi /ü/ ye oranla bemolleşmemiş özelliğini taşır. bkz. **Bemolleşmiş, ikicilik.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Benimsek dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langue adoptée) Ana dili yerine benimsenen dil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Benimsenirlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (acceptability) *söz dizimi, anlam bilimi, edimbilim* Üretici dil bilgisi kuramı çerçevesinde, bir yapı ya da sözcenin anadili konuşucusu tarafından kabul edilebilirlik ve yorumlanabilirlik derecesini belirleyen boyut. Geçerlik de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Benzer hece yutumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Superposition syllabique*; İng. *Syllabic superposition*; Alm. *Syllabische Superposition, Silbenschichtung*) (Derl. *Benzerlik yutumu*) Bazı kelimelerde üst üste gelen iki benzer heceden birinin kaybolması: (*dur-ur*) > -dur, (*yor-ur*) > -yor, (*var-ır*) > -var vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Benzerlik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (paronymy) *anlam bilimi, biçim bilimi* 1- Ses bakımından birbirine benzeyen ancak yazılış ve anlam bakımından ayrı olan sözcüklerin özelliği; örn. İngilizce’de *tail* (kuyruk) ve *tale* (öykü), *hair* (saç) ve *hare* (tavşan). 2- Aynı kökten türemiş sözcüklerin niteliği, eşköklülük. // **DBTS 2013:** (*paronymy*): Birbirinin eşi olmamalarına rağmen, birbirini andıran her türden dil birimi, benzerlik ilişkisi içindedirler. // **TDBTS 2014:** —

Benzerlik durumu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // **DBTS 2013:** (*similative*): Söz öbeklerinde ve cümlelerde varlığın başka bir varlığa, eylemin gerçekleşme biçiminin başka eylemlere benzediğini göstermek için, benzerliğin adı olan söz, benzerlik çekimine sokulur. // **TDBTS 2014:** —

Benzer yapım birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*copying*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde öbek yapıdaki bir bileşeni öbek yapının bir başka bölümüne taşıma işlemlerinin bir türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Benzeşen sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Assimilé*; İng. *Assimilated*; Alm. *Assimiliert*) Ünsüz veya ünlü benzeşmelerinde etki altında kalan ünsüz veya ünlü: *Sütçü* (*süt-çü*), *ekmekten* (*ekmek-ten*), *evlerden* (*ev-ler-den*), *odalardan* (*odalar-dan*), kelimelerinde bulunan *-çü*, *-ten*, *-ler*, *-den* veya *-lar*, *-dan* eklerindeki ünsüz ve ünlüler gibi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Benzeşen ses birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*assimilated phoneme*): Benzeşmeye uğrayarak değişen ses. // **TDBTS 2014:** —

Benzeşim i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *assimilation*, *angleichung*] [Fr. *assimilation*] [İng. *assimilation*]: Bir sesin söz zincirinde kendisinden önce ya da sonra gelen bir başka sesle birlikte bulunmasından doğan ve özellik aktarımı yoluyla gerçekleşen değişim. (Ör. Türkçede /git-di/ nin /gitti/ olması.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Benzeşme i. FGT 1942: ... - *Assimilation* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. Temsil; Fr. ; İng. *Assimilation*; Alm. *Angleichung, Assimilation*) (Derl. Özümleme) Bir kelimedede bir sesin başka bir sesi kendisine benzetme etkisi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *temsil*; Fr. *assimilation*; karşıtı benzeşmezlik). Yan yana veya birbirine yakın bulunan farklı iki sesin ortak nitelikler kazanması veya aynileşmesi. // **GTS 1992:** (Alm. *Angleichung, Assimilation*; Fr. *assimilation*; İng. *assimilation*) Kelime içindeki bir sesin boğumlanma noktası veya niteliği bakımından yan yana veya aralıklı duran bir başka sesle benzer veya eş duruma getirilmesi olayı: *var-dur* > *var-dır*, *o + bir* > *öbür*, *pantolon* > *pantolon*, *haste* > *hasta*, *çarşanba* > *çarşamba* vb. Karşıtı benzeşmezliktir. // **DS 2011:** (*assimilation*) *ses bilimi* Bir sesin çıkış yeri ve biçimi açısından bir başka sese benzer ya da eş duruma gelmesi. // **DBTS 2013:** (*assimilation*): Bir dil biriminde yer alan seslerin çıkış yeri veya çıkış biçimi bakımından birbirine yaklaşması, benzeşme olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** (İng. *assimilation*) Ses bilgisinde; sözcük içindeki yakın veya uzak seslerin birbirini etkileyerek kendisiyle özdeşleştirmesine veya nitelikçe yaklaştırmasına; iki ses arasında çıkış yeri veya çıkış biçimi bakımından benzerliğin oluşması olayına denir.

Benzeşmezlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Dissimilation, différenciation*; İng. *Dissimilation, differentiation*; Alm. *Entähnlichung, Dissimilation, Differenzierung*) (Derl. *Aykırılma, benzeşmeme, özgeleme*) Bir kelimedede bulunan, aynı veya benzeri seslerden birinin değişikliğe uğraması: *Kinnap* > (*kirnap*), (*attar*) > *aktar*, (*makkap*) > *matkap*, (*muşamma*) > *muşamba*, *kehribar* > (*kehlibar*) örneklerinde olduğu gibi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *dissimilation*; karşıtı benzeşme). yan yana veya birbirine yakın bulunan aynı cinsten iki sesin birbirinden ayrılması, bu seslerden birinin başkalaşarak ikizleşmeden kaçması. // **GTS 1992:** (Alm. *Entähnlichung, Dissimilation, Differenzierung*; Fr. *dissimilation, différenciation*; İng. *dissimilation, differentiation*) Bir kelimedede yan yana veya birbirine yakın duran ve boğumlanma nitelikleri bakımından birbirinin tıpkısı veya benzeri olan iki ünsüzden birinin, kendi boğumlanma noktasını ötekinden ayırarak başka bir ünsüze dönüşmesi olayı. // **DS 2011:** (*dissimilation*) *ses bilimi* Bir sözcükte bulunan aynı iki sesin, aynı iki söyleyiş hareketinin başka seslere ve söyleyiş hareketlerine dönüşmesi. // **DBTS 2013:** (*dissimilation*): Bir dil biriminde yer alan seslerin çıkış yeri veya çıkış biçimi bakımından birbirinden uzaklaşması, aykırılma, benzeşmezlik olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Benzeştirici ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*assimilatory*

phoneme): Bir dil biriminde yer alan seslerin çıkış yeri veya çıkış biçimi bakımından birbirine yaklaşması, benzeşme olarak bilinir. Bunu sağlayan seslere de benzeştirici ses adı verilir. // **TDBTS 2014:** —

Benzetme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (simile) *anlam bilimi* Bir nesnenin ya da eylemin özelliğini bir başkasından yararlanarak ya da onu anımsatma yoluyla gerçekleştirme; örn. *Keçi gibi inatçı, kar gibi beyaz* vb. // **DBTS 2013:** (simile): Benzetme, bir varlığı bir başka varlıkla anlatmanın, eğretilmenin de kaynaklarından biridir. // **TDBTS 2014:** —

Beri derilme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Yanyana bulunan açınıkların birleşip tek bir ses halinde çıkmasına derilme denir. Meydana gelen yeni ses (*Cumartesi*'de olduğu gibi) birinci açının vasfında olursa beri derilme gerçekleşmiş olur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Berisindelik hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Cas cisessif) Bazı dillerde bir şeyin “*berisinde*” fikrini veren isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Berk geniş zaman birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Aoriste fort) Yunancada -s- katılmadan yapılan geniş geçmişlik zamanı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Berk geri zaman birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Prétérit fort) Almandada -t- katılmadan yapılan geri zaman. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Berk isim çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Déclinaison forte) Belirtmesiz isim çekiminin adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Berk şekil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bükünlü dillerde, gövdenin tam derecesiyle yapılan şekillere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Beşli harf birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Pentagraphe) Tek bir ses göstermek üzere yanyana getirilen beş harften ibaret harf öbeği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Beti i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *figur*] [Fr. *figüre*] [İng. *figure*]: L. Hjelmslev'in kuramında, göstergeden daha küçük boyutta olan birimlerin ortak adı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Betik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *text*] [Fr. *texte*] [İng. *text*] [Es. T. *metin*]: Dil biliminde, inceleme konusu olan, bütüncüyü kapsayan sözcelerin tümü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Betik bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *philologie*] [Fr. *philologie*] [İng. *philology*]: Yazılı betikler, özellikle de yazınsal yapıtlar aracılığıyla geçmiş uygarlıkları tanımayı amaçlayan, iç ve dış ölçütlere dayanarak betiklerin aktarılması, tarihlendirilmesi, çözülmesi, değişik betik biçimlerinin ve el yazmalarının karşılaştırılması, eleştirel açıdan değerlendirilmesi, vb. sorunlarla ilgilenen dal. (Filoloji de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*philology*): Özel dil bilimi alanının öteki adıdır. Eski yazı ve metinlerin anlaşılması ve açıklanması ile uğraşan bilim dalı, filoloji, betik bilimi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Betimleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *beschreibung, deskription*] [Fr. *description*] [İng. *description*] [Es. T. *tasvir*]: Tümceyi kuran öğelerin, anlambirimlerin, sesbirimlerin, bunlara ilişkin birleşim kurallarının dizgesel gösterimi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*description*): Varlığı veya olayı tanımlamak amacıyla gerçekleştirilen dil kullanımı betimlemedir. // **TDBTS 2014:** —

Betimlemeli sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Dil olgularını betimlemeye yönelik, salt gerçekleşmiş öğelerden oluşan bir bütüncüyü ele alarak inceleyen. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (descriptive) *genel* Dil olgularını, kuralcı yaklaşımın tersine, 'olması gerektiği' yaklaşımı içinde değil, olduğu gibi saptamayı amaçlayan dil bilimi anlayışı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Betimlemeli dil bilimi *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*descriptive linguistics*): Dili ve dilsel olayları oldukları gibi betimlemeye çalışan eş zamanlı dil bilimi çalışmalarıdır. // TDBTS 2014: —

Betimleme mastarı *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: (Infinitif descriptif) Hikâyelik mastarın bir adı. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Betimleme yeterliği *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*descriptive adequacy*) Verilerin ötesine geçen, konuşurların sezgilerini de betimleyen yeterlik türü. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Betimleyici *i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *konstativ*] [Fr. *constatif*] [İng. *constative*]: Edimsel tümceye karşıt olarak, oluşu, edimi, durumu vb. yalnızca betimlemekle yetinen tümceleri, eylemleri belirtmek için kullanılır. (Gözlemleyici de denir.) (Ör. *Güneş doğuyor* betimleyici bir tümcedir.) // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Betimleyicilik *i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *deskriptivismus*] [Fr. *descriptivisme*] [İng. *descriptive*]: Bir dildeki gerçekleşmiş öğelerden oluşan bir bütünce aracılığıyla o dilin yapısını inceleyen dil bilimi akımı. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Betimli gramer *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: Konu olarak aldığı dilin veya bir dil evresinin halini olduğu gibi kaydetmekle yetinen gramer türü. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Betimli ses bilimi *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: Ses bilimi belli bir zamanı veya zamanlar süresini göz önünde tutan ses bilimi türü. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Betimsel sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *beschreibend, deskriptiv*] [Fr. *descriptif*] [İng. *descriptive*]: Dil olgularını betimlemeye yönelik, salt gerçekleşmiş öğelerden oluşan bir bütünceyi ele alarak inceleyen.

(Betimlemeli de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Betimsel dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *beschreibende linguistik, deskriptive linguistik*] [Fr. *linguistique descriptive*] [İng. *descriptive linguistics*]: Bir dildeki gerçekleşmiş öğelerden oluşan bir bütüncü aracılığıyla o dilin yapısını inceleyen dil bilimi akımı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Betimsel sesbilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Sesleri tarihsel süreç içindeki bir evrede, zaman etkenini işe karıştırmadan ele alan ses bilgisi türüdür. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Betimsel ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bir dilin belli bir evresinde yer alan ses bilimsel dizgeyi ele alır. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Beyin dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (neurolinguistics) *genel* Dil gelişimi ve kullanımının sinirlerle ilgili temelini inceleyen dil bilimi dalı. // **DBTS 2013:** (neurolinguistics, neurological linguistics): Yazılı ve sözlü dil kullanımları ile sessiz dil kullanımının, yani iç konuşmaların beyin ve sinir sistemiyle ilişkileri üzerine çalışmalar yapan dil bilimi dalıdır. // **TDBTS 2014:** —

Beyinsel sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Dilin orta damağa abanmasıyla çıkan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bırakılmış sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Metrûk*, Obsolete /İng./) Artık kullanılmayan (kelime) . (bırakılmışlık, Obsoletisme) . // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bırakım i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (release) *ses bilgisi* Patlamalı seslerin oluşumunda, sesin oluşum noktasında eklemleyicilerin birbirlerinden seri bir biçimde ayrılarak hava akımının dışarıya çıkması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Biçem i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Bir tümceler bütününe (sözlü ya da yazılı) ayırıcı nitelik kazandıran özelliklerin tümü; bireyin düşüncesini anlatabilmek ve söylemine özellik katabilmek için dilsel gereç ve olanakları kendine özgü ölçütlerle seçip kullanışı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (style) *metin dil bilimi* Bir metindeki dil kullanımının, bir yazar ya da döneme özgü dil özelliklerinin tümü. Değiş de denir. // **DBTS 2013: (style):** Varlık ve eylem adlarından oluşan sözlük birimleri, varlık ve eylemlerin özelliklerine ineksizin, onları kavramlar hâlinde bildirirler. Bu birimler, sosyal birer genellemedirler ve nesiller arası aktarılan bir sosyal birası temsil ederler. Söz dizimi ise, bütünüyle bireysel olup dil kullanımını temsil eder. // **TDBTS 2014: —**

Biçembilim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (stylistics) *genel* Dil bilimi ilke ve yöntemlerinden yararlanarak biçemin incelenmesi, biçem ölçütlerinin belirlenmesi ile uğraşan inceleme alanı. Değişbilim de denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçem özellikleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (stylistic features) *metin dil bilimi* Metnin, söylemin diline özgü belirgin özellikler. Biçem özelliği biçem öğelerinin yinelenmesi ya da karışımı sonucu ortaya çıkar. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçim i. SFGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: 1- [Alm. *form*] [Fr. *forme*] [İng. *form*]: Dilsel bir göstereni oluşturan ses öğelerinin tümü. **2-** Dil birimleri arasındaki yapısal ilişkilerin oluşturduğu, hem içerik hem anlatım düzlemlerinde ortaya çıkan düzen. bkz. **Töz. 3-** [Alm. *morph*] [Fr. *morphe*] [İng. *morph*]: Biçim birimin tözsel gerçekleştirmelerinin her biri. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (form) *genel* Dil öğelerinin anlam ve işlevden soyutlanmış durumu. // **DBTS 2013: (form):** Dil göstergesinin maddesi ses; anlamlı ve işlevli birimi, biçimdir. Dil, biçim ve anlam demektir. // **TDBTS 2014: —**

Biçim bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (morphology, morphemics): Bir dilin biçim birimlerini araştıran dil çalışmaları, biçim bilgisi çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. morphology) Bir dilde başta sözcükler olmak üzere çeşitli dil birimlerinin birleşme (İng. compounding), ekleşme (İng. affixation), türetme (İng. back-formation) ve değiştirme/dönüştürme (İng. conversion) gibi başlıca biçim

bilgisel süreçleri, bağlam içindeki kullanımları esas alarak inceleyen dil bilgisinin kollarından birisine denir.

Biçim bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *morphologie, formenlehre*] [Fr. *morphologie*] [İng. *morphology*] [Es. T. *sarf, şekliyat*]: Anlamli dil birimlerini dil bilgisi ulamlarina, işlevsel sınıflara, bükün, türetme, bileştirme açısından sundukları görünüme, aldıkları değişik biçimlere, birleşim özelliklerine göre inceleyen dal. (Yapıbilgisi de denir.) // **DBTS 1989:** (Osm. *ilm-i sarf*; Fr. *morphologie*). Kelimelerin kök, gövde ve eklerinin yapısını, uğradıkları anlam ve biçim değişikliklerini inceleyen dil bilgisi dalı. krş. **Dil bilgisi, dil bilimi.** // **GTS 1992: — // DS 2011:** (morphology) *genel 1-* Sözcüklerin, biçim birimlerin yapısını inceleyen dil bilgisi alanı. *2-* Bir dilin dil bilgisinde, o dilin sözlükbirimlerinin ve sözcük-biçimlerinin oluşum süreçlerini, biçim birimlerin bu süreçteki kuruluşlarını içeren bileşen. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçim bilimsel durum birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (morphological case) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, ses bilimsel içeriği olan durum. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçim bilimsel özellik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (morphological property) *biçim bilimi* Bir biçim bilimsel ulamın sergilediği özelliklerden her biri; örn. Dilbilgisel sayı Türkçe’de [$\pm$ çoğul] veya [$\pm$ tekil] özellikli olabilir. Bu açıdan *masa* [tekil], *masalar* [çoğul] özelliklidir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçim bilimsel ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *morpho(pho)nologie, morpho(pho)nemik*] [Fr. *morpho(pho)nologie*] [İng. *morpho-pho-nemics, morpho - phonology*]: Kimi dillerde biçim bilimsel yöntem olarak kullanılan anlaşma olgularını inceleyen dal. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçim bilimsel ulam birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (morphological category) *biçim bilimi* Bütünleyici dağılım içindeki biçim bilimsel özelliklerin oluşturduğu ulam; örn. Türkçe’de ‘tekil’ ve ‘çoğul’ adlarda ve eylemlerde dil bilgisi sayı ulamını oluşturur.

Almanca'da adlarda tekil/çoğul ayrımının yanısıra 'eril', 'dişil' ve 'yansız' olma özellikleri dilbilgisel cinsiyet ulamını kurar. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Biçim birimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: 1- [Alm. *grammatisches morphem, grammem*] [Fr. *morphème, morphème grammatical, monème grammatical, grammème*] [İng. *grammatical morpheme*]: Anlambirimin sözlükbirime karşıt olarak, dil bilgisini inceleyen türü. **2-** [Alm. *morphem*] [Fr. *monème*] [İng. *morpheme*]: En küçük anlamlı birim, en küçük gösterge, anlambirim. // **DBTS 1989:** (Fr. *morphème, monème grammatical*; karşıtı sözlük birimi). Bir kelimeye eklenerek ona dil bilgisi bakımından bir biçim veren, onun kelime türünü, cins ve sayısını, hangi zaman ve şahsı gönderdiğini, söz dizimi bakımından durumunu belirten öge. // **GTS 1992: — // DS 2011:** (morpheme) *biçim bilimi* Dilde anlamlı en küçük bilim. // **DBTS 2013:** (morpheme): Dillerin tamamen saymaca olan ses birimleri, anlam değiştirici olmalarına karşılık, anlam taşıyıcı değildirler. Anlamı olan, anlam değiştirici veya anlam birleştirici olan ses veya ses demeti, biçim birimidir. // **TDBTS 2014:** (İng. morpheme) Kök/köken veya tabanlara eklenerek çeşitli dilbilgisel ilişkiler (benzerlik, amaç, neden, neden-sonuç, karşıtlık vb.) kurmaya yarayan ya da kök birime bağlı olarak yeni işlev, yeni kullanım değeri taşıyan dil birimleri oluşturarak anlamsal değişkenlik yaratan en küçük dil birimine denir.

Biçim birimcik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (allomorph) *biçim bilimi* Tek bir biçim birimin, ses bilimsel ya da biçim bilimsel koşullanmaya bağlı olarak yüzey yapıda aldığı biçimlerinden her biri; örn. Türkçe'de {-llk} biçim biriminin, ünlü uyumuna göre [-lık, -lik, -luk, -lük] altbiçimleri bulunur. Altbiçim de denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçim birimi çözümlemesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (morphemic analysis, morphological reanalysis, morphological reinterpretation): Biçim birimlerinin yapı ve anlamlarıyla ilgili yapılan çalışma, biçim birimi çözümlemesi olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Biçim birimi yaygınlaşması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (morphological extension): Mevcut biçim birimi ve yapıları örnek alarak ve yeni birimler yapmanın yaygınlaşarak, biçim bilgisi kuralını oluşturmasıdır. // **TDBTS 2014: —**

Biçim birimlik birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (morphological): Biçim birimiyle ilgili. // **TDBTS 2014: —**

Biçim birimlik yazım birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (morphemic spelling): Dal seslerden oluşan ses birimleri veya dal biçimlerden oluşan biçim birimleri için tek yazım kullanan yazım türüdür. // **TDBTS 2014: —**

Biçim birimsel değişke birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *allomorph*] [Fr. *allomorphe*] [İng. *allomorph*]: Bir birime ilişkin gösterenin kapsadığı değişkelerin her biri. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçim birimsel karşıtlık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: (İng. morphological opposition) Dilde rastlanan çekim ve türetim başta olmak üzere, çeşitli işlemlerde bilinen öğelerden hareketle, beklenen yapının değil beklenmeyen veya daha az beklenen yapının ortaya çıkması durumuna denir.

Biçimce i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (olitic) *biçim bilimi* Sözcüğü andıran ancak yapısal olarak, özellikle ses bilimsel özellikleri bakımından, bağımlı biçim birimi gibi başka bir birime bağımlı olan ve tek başına kullanılamayan biçim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçimcik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (morph) *biçim bilimi* Sözcük-biçimlerin kurucusu olan, biçim birimin her bir gerçekleşmesi; örn. *ev-ci-lik-te* sözcüğünde sırasıyla *ev*, *-CI*, *-lik* ve *-DA* biçim birimlerine ait birer biçimcik bulunmaktadır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçimcilik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *formalismus*] [Fr. *formalisme*] [İng. *formalism*]: Dil birimlerini, işlevlerini göz önünde bulundurmadan yalnız biçimleri ya da dağılımları açısından ele alan akım. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (formalism):** 1915-1930 yılları arasında ortaya çıkan yapısalcı, realizm karşıtı estetik öğretisidir. Biçimciler, edebî dili

‘yabancılaştırılmış’ bir dil olarak görmüş ve düz yazıdan çok *şii*ri model almışlardır. // **TDBTS 2014: —**

Biçimlendirici i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *formant*] [Fr. *formant*] [İng. *formant*]: Ses yolundaki tınlatıcıların etkisiyle karmaşık sesin, yeğlinliği en üst noktaya ulaşmış frekansı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçimlendirici bağlı birim birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*formative bound form, derivational bound morphem*): Tek başına anlam ve kullanımı bulunmayan, söz kök ve gövdelerinden yeni sözler türeten biçim birimleri. // **TDBTS 2014: —**

Biçimlenme birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*suppletion*): Asıl ve bağlı biçim birimlerinin düzensiz kullanımlarıdır. // **TDBTS 2014: —**

Biçimleyici diller birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *formsprachen*] [Fr. *langues formatives*] [İng. *formal languages*]: Türkçedeki her sözcüğü ayrı ve kendine özgü bir biçimle donattıkları için bükünlü dillere verilen bir başka ad. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçimlik birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*morph*): Anlamı olan, anlam değiştirici veya söz birleştirici olan, ses veya ses demetlerinden oluşan dil birimidir. // **TDBTS 2014: —**

Biçimsel sıf. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *formal*] [Fr. *formel*] [İng. *formal*]: Anlama karşıt olarak, dilin biçime, ses bilimsel, biçim bilimsel söz dizimi yönüne ilişkin olan. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçimsel dil bilgisi birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *formale grammatik*] [Fr. *grammaire formelle*] [İng. *formal grammar*]: Doğal dilleri betimleme işlemini biçimselleştirme yoluyla gerçekleştirmeye çalışan dil bilgisi. //

DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*formal gramer*): Dil birimlerinin biçimlerini ve yüzey yapılarını temel konu olarak yürütülen dil çalışmasıdır. // **TDBTS 2014: —**

Biçimsel ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*morphophonology*): Geçen yüz yılın ilk yarısına kadar, bilhassa ses bilgisinde yapılan çalışmalar, ses biriminin saymaca bir birim olduğunu ve ancak biçim biriminde gerçekleşebildiğini göstermiştir. Bunun üzerine, dilcilik de sesleri ancak biçim birimlerle birlikte, bir biçim birimi içinde izlemek gerekliliğini ileri sürmeye başlamıştır. İşte dilcilikteki bu yaklaşımın adı, ses-biçim bilgisi çalışmasıdır. // **TDBTS 2014: —**

Biçimsel ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*morphophonology, morphophonemics*) *ses bilimi, biçim bilimi* Ses birimlerinin dil bilgisi içinde, biçimsel açıdan değerlendirilmesine, biçim birimlerin sesbirim açısından incelenmesine yönelik ses bilimi dalı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçimsel ses birimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*morphophoneme*) *ses bilimi, biçim bilimi* Aynı biçim birimin koşullara ve çevrelere göre değişen sesbirimlere dayanan soyut biçimi. Baş biçim birimi de denir. // **DBTS 2013:** (*morphoneme*): Ses biçim bilgisi, dal seslerden oluşan ses birimleri ile dal biçimlerden oluşan biçim birimlerinin birleştiği noktada doğmuştur. // **TDBTS 2014: —**

Biçimselleştirme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *formalisierung*] [Fr. *formalisation*] [İng. *formalisation*]: Simgelerden kurulu bir abeceye ve doğru oluşturulmuş simge dizilişlerini üretebilecek nitelikte açık seçik kurallara indirgeme. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Biçimsel sınıflandırma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*typological classification*): Biçimleri ölçek olarak alan sınıflamadır. // **TDBTS 2014: —**

Biçimsel söz dizimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:

(*morphosyntax*): Biçim bilgisi ile söz dizimi ilişkilerini araştıran dil bilimi dalıdır. // **TDBTS 2014:** —

Biçim söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*form word*): Dillerin tamamen saymaca olan ses birimleri, anlam değiştirici olmalarına karşılık, anlam taşıyıcı değildirler. Anlamı olan, anlam değiştirici veya anlam birleştirici olan ses veya ses demeti, biçim söz, biçim birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Biçimsöz dizimsel sözcük birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*morphosyntactic word*) *biçim bilimi* Bir sözlük-birimin, tümcedeki konumuna göre belirlenen biçimciklerinden her biri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Biçim yazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*futhark*): Kuzey Batı Avrupa’da, özellikle iskandinavya’da ve Britanya adalarında kullanılmış ve yaklaşık 4000 kitabe ile birkaç el yazmasında muhafaza edilmiş runik alfabenin ilk altı harfinden ortaya çıkan ve ‘runik’ adı yerine kullanılan terim. // **TDBTS 2014:** —

Bildiri i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *nachricht*] [Fr. *message*] [İng. *message*]: Dilsel bildirişim eyleminde konuşucunun dinleyiciye yönelttiği göstergesel bütün. (İleti de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*message*) *genel* İnsanlar arasındaki iletişimde kaynak birimdeki içeriğin bir seçim sürecinden geçirilmiş anlatımı. İleti de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bildirim i. // FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kommunikation*] [Fr. *communication*] [İng. *communication*]: Konuşucunun dinleyiciye bildiri yöneltmesi; bildirişim eyleminin tek yönlü görünümü. (İletim de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bildirişim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kommunikation*] [Fr. *communication*] [İng. *communication*]: Konuşucu (dinleyici) ile dinleyici (konuşucu) arasında bildiri alışverişi, karşılıklı bildiri aktarımı; bildirim eyleminin çift yönlü görünümü. (İletişim de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*comnmication*) *genel* İki birey (konuşucu-dinleyici, okur-yazar vb.) arasında, birbiriyle ilişkili bildiri alışverişi. bkz. **İletişim.** // **DBTS 2013:** (*communication*):

Konuşucuyla dinleyici arasında bildiri alışverişine, yani karşılıklı bilgi aktarımına bildiririm denir. // **TDBTS 2014:** —

Bildiririşim ilkeleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (maxims of conversation) *edimbilim* Felsefeci H. P. Grice'ın yapmış olduğu çalışmalarda yer alan ilkeler bütünü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bildiririşimsel sezdirim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (conversational implicature) *edimbilim* H. P. Grice'a göre uzlaşimsal olmayan ve konuşucunun bildiririşimi düzenleyen ilkelere sürekli uymakta olduğu varsayımına dayanan sezdirim; örn. *Yemek hazır* sözcesine *Ben dışarıda yemiştım* yanıtını veren bir konuşucu, bildiririşimsel sezdirim aracılığıyla neden yemek yiyemeyeceğini sezdirmektedir. bkz. **Özelleştirilmiş sezdirim.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bildirme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*copula*): Var oluş bilgisinin bir varlık mı bir eylem mi olduğu sorusunun cevabı ne olursa olsun, bütün dillerde, yapma ve olmaların, yani eylemlerin söz konusu olduğu eylem cümleleri yanında, hiçbir eylemin yer almadığı, sadece varlık ve var oluş bildiren ad cümleleri de vardır. // **TDBTS 2014:** —

Bildirme cümlesi (tümcesi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Haber cümlesi*; Fr. *Phrase énonciative*; İng. *Sentence of statement*; Alm. *Aussagesatz, Behauptungssatz*) (Derl. *Bildiri cümlesi*) Yükleme bildirme kiplerinden biriyle kurulan cümle: *Eve gidiyoruz; İstanbul güzel bir şehirdir* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *aussagesatz, deklarativer satz*] [Fr. *phrase énonciative, phrase assertive, phrase déclarative*] [İng. *sentence of statement, declarative sentence*] [Es. T. *haber cümlesi*]: Soru, buyrum ya da ünlem vb. tümcesine karşıt olarak, yalnızca olumlu ya da olumsuz bildirimde bulunmaya yarayan tümce. (Ör. *Çocuk geliyor.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Aussagesatz, Behauptungssatz*; İng. *sentence of statement*; Osm. *haber cümlesi, cümle-i ihbâriyye*) Bir yargıyı, bir gerçeği bildirmek için yükleme bildirme kiplerinden biriyle kurulan cümle. // **DS 2011:** (declarative sentence) *söz dizimi* Soru, buyrum, ünlem tümceleri dışında kalan, salt bildirimde bulunmayı amaçlayan tümce. Düz tümce de denir. // **DBTS 2013:** (*sentence of statement*): Bir oluş değil, yalnızca bir var oluş bildiren bildirme kipleriyle kurulan cümle. // **TDBTS 2014:** —

Bildirme dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langage manifesté) Düşünürken aklımızdan geçirdiğimiz dile, yani iç dile karşı olarak, fikri açığa vurmak için kullandığımız her çeşit dil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bildirme eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *edât-ı haber, edât-ı isnâd*; Fr. *copule*). Sonuna eklendiği yükleme olumluluk veya olumsuzluk, süreklilik, kesinlik, kuvvetlendirme ve ihtimal kavramları veren, isim soylu yüklemi özneye bağlayan öge. krş. **Cevher fiili.** // **GTS 1992:** (Alm. *Kopula*; Fr. *copule*; İng. *copula*; Osm. *haber edatı, edat-ı haber, edat-ı isnâd*) tur-yardımcı fiilinin geniş zaman çekiminden (*tur-ur*) çıkan, yüklemi özneye bağlayan, ekleşip ünlü ve ünsüz uyumlarına giren, cevher fiilinin ihbarının teklik ve çokluk üçüncü şahıs çekimlerine gelerek anlamı kuvvetlendiren *Dİr* eki: *olgundur, çalışkandır, siyahtır, çocuktur, yakındır, değildir* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*copula suffix*): Varoluş bilgisine yakın olan eylemler. // **TDBTS 2014:** —

Bildirme ekleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** *i-* ek-fiilinin şahıslara göre çekiminde kullanılan isim cümlelerinde özne ile yüklem arasında yargı bağı kuran ekler. Ayrıca bkz. **Ek-fiil.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bildirme kipi birl. i. FGT 1942: Sıygai ihbariye - *Indicatif* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *indikativ*] [Fr. *indicatif*] [İng. *indicative*] [Es. T. *haber siygası*]: Bir eylemin içerdiği gösterileni, konuşucunun benimsediği tutumu belirtmeden, yansız biçimde anlatan kip. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Fiilin olumlu veya olumsuz nitelikteki yapılışını; geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve gelecek zamanda olmak üzere belli bir zaman kavramı içinde veren kip. // **DS 2011:** (indicative mood) *anlam bilimi, söz dizimi* Eylemin gösterdiği iş, oluş, durumu kişisel tutum belirtmeksizin, yansız bir biçimde anlatan, bildirme tümcelerinde kullanılan kip; örn. *Kar yağıyor. Eve gitti.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bildirme kipleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Sıyga-i ihbariye*; Fr. *Temps simples, mode indicatif*; İng. *Simple tenses*; Alm. *Einfache Zeitstufen*) (Derl. *Haber kipleri, basit kipler*) Belli zaman kavramı veren, belirli geçmiş, belirsiz geçmiş, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman kipleri: *Geldi (gel-di), gelmiş (gel-miş), geliyor (gel-iyor), gelir (gel-ir), gelecek (gel-ecek)* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS**

1989: (Osm. *sîga-i ihbâriyye*; Fr. *modes indicatifs*; karşıtı isteme kipleri). Belirli bir zaman kavramı taşıyan geçmiş, gelecek, geniş ve şimdiki zaman kiplerinin ortak adı. krş. **Kip.** // **GTS 1992:** (Alm. *Indikativ*, Fr. *indicatif*, İng. *indicative*; Osm. *sıyga-i ihbariye*) Fiilin olumlu veya olumsuz nitelikteki yapılaşını; geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve gelecek zamanda olmak üzere belli bir zaman kavramı içinde veren kipler. Karşıtı: Tasarlama kipleridir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bildirme tarzı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Fiilin olumlu veya olumsuz nitelikteki yapılaşını; geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve gelecek zamanda olmak üzere belli bir zaman kavramı içinde veren kipler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileşen i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bileşikte yer alan kelimelerin herbirine bileşen (Composant) denir.// **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *komponente*] [Fr. *composante*, *composant*] [İng. *component*]: 1- Üretici-dönüşümsel kuramda, bir dil bilgisini oluşturan bölümlerin her biri. 2- Anlambirimin gösterilen bölümünü oluşturan en küçük anlamsal özelliklerin her biri. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (component) *söz dizimi, anlam bilimi* a) Dil bilgisini oluşturan temel bölümlerden herbiri. // **DBTS 2013:** (component): Birleştirme yoluyla kurulan birleşik söz ve yapılarda, birleşmeye katılan söz veya öğelerden her biri, o söz veya yapının bileşenidir. // **TDBTS 2014:** —

Bileşen çözümlemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (componential analysis) *anlam bilimi* Sözcük anlamının, ses bilimindeki ayırıcı özelliklere benzer biçimde, anlam bileşenleri açısından incelenmesi// **DBTS 2013:** (componential analysis): Sözlerin asıl ve bağlı biçim birimlerinin çözümlemesi, sözlüklük çözümleme; birleşik sözleri ve söz öbeklerini oluşturan sözlerin, cümle öğelerinin ve metni oluşturan art gönderim öğelerinin çözümlemesi ise, söz dizimlik çözümlemedir. // **TDBTS 2014:** —

Bileşik sıf. FGT 1942: Mürekkep - *Composé* // **DBTS 1949:** İki veya daha çok kelimenin bir araya gelerek oluşturduğu yeni kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileşik buyrum kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Gelsindi (?)* şeklinde oluşturulan bileşimli kip çeşidi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileşik dilek kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Gele idi* şeklinde oluşturulan bileşimli kip türü. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileşik fiil birl. i. FGT 1942: Mürekkep fiil - *Verbe composé* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileşik gereklik kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Gelmeli idi* şeklinde oluşturulan bileşimli kip türü. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileşik iki dillilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (compound bilingualism) *ruh dil bilimi* Sıralı ikidilliliğin tersine iki dilin aynı bağlam içinde öğrenildiği iki dillilik durumu. krş. Sıralı iki dillilik, Alt sıralı İkidillilik. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileşik kelime (sözcük) birl. i. FGT 1942: Mürekkep kelime - *Mot composé* // **DBTS 1949:** İki veya daha çok kelimenin bir araya gelerek oluşturduğu yeni kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kompositum, zusammengesetztes wort*] [Fr. *composé, mot composé*] [İng. *compound, compound word*] [Es. T. *mürekkep kelime*]: İki ya da daha çok sözlükbirimin kaynaşp kalıplaşmasıyla oluşan ve anlamlı tek bir birim işlevi gören sözcük. (Ör. Türkçedeki *demirbaş, onbaşı, kaptıkaçtı* vb. sözcükler.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (lexicalized compound word) *biçim bilimi* İki ya da daha çok sözcüğün dilin kuralları doğrultusunda bir araya gelmesi ve kalıplaşmasıyla oluşup anlamlı tek bir birim işlevi gören, anlamı kendini oluşturan sözcüklerin anlamından bağımsız bir sözlüksel birim niteliği taşıyan dizim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileşik olumsuzluk birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Asla, kimse, hiçbir şey* gibi olumsuz kelimelerin katılmış bulunduğu hallere birleşik olumsuzluk adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileşik salt kip birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İki kipten meydana gelen, esas mastarındaki anlamdan başka anlamı olmayan kip. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileşik tümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *zusammengesetzter Satz*] [Fr. *phrase composée*] [İng. *compound sentence*] [Es. T. *mürekkep cümle*]: Temel bir tümceyle onu tümleyen bir ya da çok sayıda tümceden oluşan tümce. (Ör. *Yağmur yağarsa sokağa çıkmayacağız* tümcesi bileşik bir tümcedir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (compound sentence) *söz dizimi* İçinde birden çok yargı bulunan, dolayısıyla asıl yargının bildirildiği temel tümce ile türlü yollarla ana yargıyı tamamlayan yan tümcelerden oluşan tümce. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileşik zaman birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Mürekkep zaman*, Temps composé) Birtakım dillerdeki, örnekleyin Hint-Avrupa dillerinde yardımcı fiil kullanılmadan yapılmış yalın (Simple) şekillere karşı olarak, yardımcı (fr. avoir, être) ile yapılan zaman şekillerine bileşik zaman denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *zusammengesetztes tempus*] [Fr. *temps composé*] [İng. *compound tense*] [Es. T. *mürekkep siyga*]: Yardımcı eylem ya da Türkçede olduğu gibi ekeylemlle oluşturulan zaman. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileşim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Composition) İki veya daha çok kelimenin bileşik (Composé) denilen yeni bir kelime meydana getirmek üzere anlam, şekil, kuruluş, vurgu gibi bakımlardan az çok değişikliğe uğrayarak bir araya gelmeleri. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileşim açınığı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voyelle de composition) Bazı dillerde bileşik kelimelerde iki bileşen arasına getirilen açınık: Lat. *Carn-u-fex*. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (compounding) *biçim bilimi*, *sözdizin* İki ya da daha fazla sözcüğün birlikteliğinden başka bir sözcük oluşturma süreci; örn. *Başbakan*, *baş* ve *bakan* sözlükbirimlerinden, *uçuç böceği* ise, üç sözcükten oluşmuştur. bkz. **Bileşik sözcük**. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bileştirme i. FGT 1942: Terkip - *Composition* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *zusammensetzung*] [Fr. *composition*] [İng. *composition*]: İki ya da daha çok sözlükbirimi, bileşik sözcük niteliğinde yeni bir birim oluşturacak biçimde bir araya getirme. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (compounding) *biçim bilimi, söz dizimi* Başka durumlarda bağımsız işlevi de olan aynı ya da değişik sözcük sınıfından iki ya da daha çok sözcüğün yeni bir kavramı adlandırmak için yan yana getirilmesi; örn. *Bilinçaltı, işveren, toplu taşıma* vb. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bilgi i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *information*] [Fr. *information*] [İng. *information*] [Es. T. *malumat*]: Konuşucunun dinleyiciye yönelttiği dilsel bildirinin içeriği. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*information*): Bilgi, insan-insan ve insan-varlık iletişimde ortaya çıkan gerçekliğin adıdır. // **TDBTS 2014:** —

Bilgi alıntısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*cultural borrowing*): Her kişi ve topluluk, kendisinden farklı tarih ve coğrafyalarda yaşayan, farklı bilgilenme yollarından geçmiş bir başka kişi ve topluluktan, akraba veya komşu kavimlerden bir şeyler öğrenir ve dolayısıyla bu öğrendiklerinin adlarını kendi diline taşır, onların dillerinden alıntılar yapar. Temelinde öğrenmenin yer aldığı bu tür alıntılara bilgi alıntıları denir. // **TDBTS 2014:** —

Bilgi düzeni birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*order of informativity*): Bir dil kullanındaki göstergelerin düzeni, bilgi düzenidir. // **TDBTS 2014:** —

Bilgi kuramı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*epistemology, information theory*): Felsefenin, bilgi kuramıyla ilgilenen bir dalıdır. Bilgi kuramı, dünyanın nasıl bilinebileceğine ve dünya hakkında nelerin bilinebileceğine gönderme yapar. // **TDBTS 2014:** —

Bilgilendirici i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (informant) *genel* Araştırmacıya veri sağlayan kişi, dil bilimcinin belirli bir dil verisinin benimsenirliği konusunda yargılarına başvurduğu kişi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bilgisayar çevirisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *maschinelle (sprach-) übersetzung*] [Fr. *traduction automatique*] [İng. *automatic translation, mechanical translation*]: Bilgisayar aracılığıyla yapılan çeviri. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (machine translation) *genel* Bilgisayar yardımıyla bir dilden öteki dile çeviri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bilgisayar dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (computational linguistics) *genel* Bilgisayar bilimi kavram ve tekniklerinin dil sorunlarının incelenmesindeki kullanımıyla ilgilenen dil bilimi dalı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bilgi yapısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (information structure) *söz dizimi* Tümce ya da sözcede öğelerin iki temel ilkeye dayalı olarak belli bir biçimde düzenlenmesi. Bu temel ilkeler şunları kapsar: 1) konuşurun, dinleyen ya da okurun var olan bilgisine ilişkin varsayımları, 2) konuşur/yazarın incelemek istediği öğeleri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bilgi yitimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*entrophy*): Tümce ya da sözcede öğelerin iki temel ilkeye dayalı olarak belli bir biçimde düzenlenmesi. // **TDBTS 2014:** —

Bilim dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sprache der wissenschaft*] [Fr. *langage scientifique*] [İng. *scientific language*]: Bir bilim dalına özgü terimlerin oluşturduğu üstdil. (Ör. *hukuk dili, kimya dili* vb.) // **DBTS 1989:** (Osm. *lisân-ı ilmî*; Fr. *langage scientifique, langue savante*). Çeşitli ilim dallarında o ilmin gerektirdiği terimlerle kullanılan dil. krş. **Dil.** // **GTS 1992:** (Alm. *sprache der Wissenschaft*; Fr. *langage scientifique*; İng. *scientific language*; Osm. *lisan-ı ilmî*). Bir bilim dalına mensup kişiler tarafından kullanılan ve içinde o bilim dalıyla ilgili terim ve deyimlerin bulunduğu dil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*scientific language*): Herhangi bir bilim dalında çalışanların kullandıkları, genel dilin bütün bireylerce kullanılan söz ve anlamlarından ayrı bir dil kullanımı, bilim dili olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Bilimlik kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ses bilimi kanunlarına bağlı kalınmaksızın, bir dereceye kadar keyfi ve şuurlu bir yolda, başka kelimelerden türetilen

kelimelere verilen ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bilinçli tonlama *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*logical intonation*): Kelime vurgusunu sağlamak için tonlamada yapılan bilinçli iniş çıkışlar. // **TDBTS 2014:** —

Bilinmezlik *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*unknownness*): Bilinirlik ve bilinmezlik ayrımı, insan bilgilerini sistemleştirmede kullanılan ölçeklerden biridir. // **TDBTS 2014:** —

Bilinmezlik görünüşü *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*unknownness aspect*): Yapanın veya olanın bilinmediği eylem, bilinmezlik görünüşü içindedir. // **TDBTS 2014:** —

Bilinmez özne *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*unknown subject, subjectiveness sentence*): Bir yapma veya olmayı gerçekleştiren varlık veya kişinin bilinmediği cümlelerin öznesidir. // **TDBTS 2014:** —

Bilişim *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*cognition*): Kişinin algılama, anlamlandırma, öğrenme ve düşünme süreçlerinin bütününe bilişim denir. // **TDBTS 2014:** —

Bilişsel anlam *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*cognitive meaning*) *anlam bilimi* Bir sözcüğün, söz öbeğinin, tümcenin dış dünyadaki göndergesiyle bağıntısından oluşan anlam. Düz anlam, gönderimsel anlam da denilmektedir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bilişsel çevre *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*cognitive environment*) *anlam bilimi* Kişi açısından belirgin durumda olan olguların bütünü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Binâ i. (Ar. *binâ'*) Fiillerin kök veya gövdelerine çatı eklerinden birinin eklenmesi sûretiyle yapılan ve öznenin veya nesnenin durumuna göre dönüşlü, edilgen, etken, ettirgen, işteş ve oldurgan diye isimlendirilen çeşitli şekillere verilen isim, fiillerin özne ve nesneleriyle ilgileri yönünden aldıkları şekil, çatı. “*Binâ-i mâlûm: Etken çatı.*” “*Binâ-i meçhul: Edilgen çatı.*” “*Binâ-i mutavaat: Dönüşlü çatı.*” “*Binâ-i müşâreket: İşteş çatı.*” // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birandalık i. - **FGT 1942: — // DBTS 1949:** Ses borusu kapatılıp hemen bir patlama sesiyle birdenbire açılarak çıkarılan abanıklar ki bir anda olup bittikleri için bunlara birandalık adı verilir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birandalık kılınış birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949:** *Atmak, görmek, yasak etmek, atacağı tutmak* gibi daha işin başında olup biten veya *bulmak, susamak, iyi etmek, atabilmek* gibi işin sonunda olan mastarlardır. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bir deyilikli cümle birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949:** *Gidiyorum, çekil, yürüyelim* gibi tek bir kelimeden ibaret olan cümleye bir deyilikli cümle adı verilir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birebir karşılıklılık birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (biuniqueness) *ses bilimi* Ses birimlerle ses değışkeleri arasında birebir karşılıklılık olması gerektiğini ileri süren ses bilimi ilkesi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birebirlik birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (biuniqueness): Ortak bir ana dilden doğmuş diller veya uzun süreli komşuluk yaşamış diller arasında gördüğümüz, bir sesin, bir biçimin veya bir yapının diğere dildeki bir başka ses, biçim veya yapıya karşılık oluşu. // **TDBTS 2014: —**

Bireşimli dil (diller) birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *synthetische sprachen*] [Fr. *langues synthétiques*] [İng. *synthetic languages*]: Çözümleyici dillere karşıt olarak, birçok biçim birimi tek sözcük çerçevesinde toplamaya

yönelen Latince, Vietnamca gibi diller. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** —
// **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birey dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (idiolect) *toplum dil bilimi* Tek bir konuşurun dil dizgesinin, dil özelliklerinin tümü; dilin bireysel kullanımı ya da bireyin dil kullanımı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. idiolect) Bireysel dil, herkesin kendine özgü dil kullanımını ifade eden, bir toplum dil bilimi (İng. sociolinguistics) terimidir.

Bireyin dil edinim tarihi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ontogeny*): Bireyin dil edinim tarihçesidir. Dilcilikte, bu genel terim, bireyin dil edinimi ve dil edinim yollarını ifade etmek için kullanılır. // **TDBTS 2014:** —

Bireysel değişke(n) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *freie variante, individuelle variante*] [Fr. *variante individuelle, variante libre*] [İng. *free variant*]: Bağlamdan kaynaklanmayan, bireyin kişisel ya da bölgesel özelliklerinden doğan değişke. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*individual variant*): Bireyden kaynaklanan ses, biçim, söz dizimi ve anlam farklılığı, bireysel değişkendir. // **TDBTS 2014:** —

Bireysel dil özellikleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (indexical features/indices) *genel* Bireyin kullandığı seslerin niteliğinde ya da el yazısında görülen biyolojik, ruhsal ve toplumsal özellikler. bkz. **Birey dil.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bireysel dil varlığı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (individual linguistic repertoire) *toplum dil bilimi* Konuşucunun sahip olduğu ve değişik roller ve amaçlar için kullandığı değişke ve biçemlerin tümü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bireysel iki dillilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (individual bilingualism) *toplum dil bilimi* Bireyin iki dil bilmesi ve kullanması durumu. krş. **Toplumsal iki dillilik.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birey ses birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (idiophone) *ses bilimi* Tek bir birey dile özgü konuşma sesi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birikme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (cumulation) *biçim bilimi* Tek bir biçimciğin birden fazla biçim birimin gerçekleşmesini sağlaması durumu; örn. *Türkçe’de eylemlerin geçmiş zaman çekiminde -k, hem 1. kişiyi hem de çoğulu gösterir. Bu anlamda, birikme alışı biçim birimleri yaratır.* // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birim i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *einheit*] [Fr. *unité*] [İng. *unit*]: Dilin oluşturduğu yapı içinde belli bir düzlemde yer alan öbür öğelerle kurduğu bağıntılarla tanımlanan ayırık nitelikli öge. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*unit*): Varlık ve yapılar, öğelerden; ölçü ve ölçekler, birimlerden oluşur. // **TDBTS 2014: —**

Birinci aorist birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Aoristin gramatikal şekil bakımından bir türü. bkz. **Aorist.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birinci dereceden köken birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Köken bir adet kuruluş eki aldıysa buna birinci dereceden köken adı verilir. bkz. **Köken.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birinci eklem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*first articulation*): Göstergelyi oluşturan gösteren-gösterilen ilişkisi, dillerde, sözlük ve söz dizimi birimleriyle sağlanır. Bu ilişkinin adı eklemciliktir. Dillerin anlamlı olan, bu ilk eklemcilik (*first articulation*) süreci, bize, sözlük ve söz dizimi birimlerinden oluşan (*gramatical level*) dil göstergelerini sunar. Toplumsal uzlaşılarla anlamlı sosyal yapılar hâline gelmemiş ses ve heceler, müzik aletinin sesi, duvardaki bir resim, trafik lambası vb. gibi göstergeler, göstereni ile gösterileni aynı olan, gösterenin anlamının bizzat kendisi olduğu tek eklemli, tek katmanlı somut yapılardır ve aracısız, ikonik göstergelerdir. // **TDBTS 2014: —**

Birinci eklemleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *erste gliederung*] [Fr. *première articulation*] [İng. *first articulation*]: En küçük

anlamalı birimler ya da anambirimlerden oluşan eklemleme düzeyi. bkz. **Çift eklemleme.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birinci eklemlilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (first articulation) genel, biçim bilimi, anlam bilimi Dilde en küçük anlamalı birimlerden oluşan eklemlilik düzeyi; örn. *Kitabı aldı* tümcesinde *kitap, -ı, al, -dı* en küçük anlamalı birimlerdir ve birinci eklemlilik düzeyini oluşturmaktadır. krş. **İkinci eklemlilik.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birincil değişme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Changement primaire) Asıl anlam ile sonraki anlam arasındaki ilginin belli kaldığı anlam değişmesi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birincil gövde birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Yapısında bir adet ek bulunan gövdeye birincil gövde adı verilir. bkz. Gövde. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birincil iki dillilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (primary bilingualism) toplum dil bilimi, ruh dil bilimi Dillerin çocukken evde ya da okul gibi düzenli eğitim verilen kurumların dışında, daha çok yaşanan çevrede işitilerek öğrenildiği iki dillilik durumu. **Doğal iki dillilik** de denir. krş. **İkincil iki dillilik.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birincil köken birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Yapısında bir adet kuruluş eki bulunan kökene birincil köken adı verilir. bkz. Köken. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birincil kurucu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (immediate constituent) söz dizimi Dil bilimi çözümlemelerinde, herhangi bir düzlemde söz dizimi yapısının ilk ya da ana kurucularına verilen ad. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birincil oluşum birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Formation primaire) Doğrudan doğruya kökten türemiş görünen kelime: *Güzel* gibi. Böyle bir kelimedenden türeyene de ikincil oluşum (F. secondaire) denir: *Güzellik* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birincil ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *primarlaut Hauptlaut*; Fr. *première phoneme*; İng. *primary sound*; Osm. *aslı sadâ, sadâ-i aslı*) Bir kelimeyi oluşturan seslerden bir veya daha fazlasının zamanla değişme ve gelişmeye uğramadan önceki ilk şekli: ET. *ađak* > TT. *ayak* değişmesinde birincil ses -đ-, ET. *bar-mak*, > TT. *varmak*, ET. *yabız*, TT. > *yavuz* değişmelerinde birincil sesler ön ses ve iç sesteki *b*'lerdir. *v*'ler ise ikincil sesler durumundadır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*primary sound*): Bir sözü oluşturan seslerden bir veya birkaçının zamanla değişme ve gelişmeye uğramadan önceki ilk şekli, ilk ses, birinci ses veya asli ses olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Birincil son ek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Doğrudan doğruya köke gelen son eklere birincil son ek adı verilir. bkz. **Son ek.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birincil takı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Hint-Avrupa dillerinde şimdiki ve gelecek zaman takılarına birincil takı adı verilir. bkz. **Takı.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birincil türetme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ele alınan kelimenin kendisi türeme kelime ise birincil türetme adını alır. bkz. **Türetme.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birincil uzunluk birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Herhangi bir ses değişmesinin ortaya çıkarmadığı, Türkçe kelimelerin kök hecelerinde Ana-Türkçe devrinden beri aslında var olduğu kabul edilen ünlü uzunluğu. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Ünlüler, hece kurucu birimler olarak, süreleri bakımından da kısa, orta ve uzun ünlüler olarak değerlendirilir. Türkçenin ünlüleri orta uzunlukta ünlülerdir. Herhangi bir ses değişmesine uğramadığı düşünülen, Türkçe sözlerin kök hecelerinde Ana-Türkçe döneminden beri aslında var olduğu kabul edilen ünlü uzunluğu, asli uzunluk olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Birincil yapılık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Morphème primaire*) Fiil köklerine veya gövdelerine getirilen yapılık. bkz. **İkincil yapılık.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birincil zamanlar birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Temps primaires ou principaux) Hint-Avrupa dillerinde şimdiki ve gelecek zaman şekillerine denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birinci şahıs (kişi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Çekimli eylemlerde ve adılarda belirtilen, konuşan veya konuşanlar. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *mütekellim*; Fr. *première personne*). Zamirlerde ve çekimli fiillerde konuşan veya konuşanlara verilen ad. Ör. *ben, geldim, gelirim, geleyim; biz, geldik, geliriz, gelelim.* krş. **Şahıs.** // **GTS 1992:** (Alm. *erste person*; Fr. *premiere personne*; İng. *first person*) Söz içindeki oluş veya kılışı şahıslar halinde karşılayan şahıs zamirlerinden, konuşan veya konuşanların dil bilgisindeki adları. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birinci şahıs iyelik ek(ler)i birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir nesnenin *ben* ve *biz* zamirleri ile karşılanan şahıslara ait olduklarını göstermek için o nesneyi karşılayan ismin sonuna getirilen teklik I. şahıs *-Um, -Im* çokluk I. şahıs *-UmUz, ImIz* ekleri: *el-im, el-imiz; kalem-im, kalem-imiz, kol-um, kol-umuz* vb. bkz. **İyelik eki.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birinci teklik şahıs birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Zamirlerde, konuşanı, işi yapanı gösteren *ben* zamiri; çekimli fiillerde bu zamiri karşılayan şahıs eki *-Um, -Im: Ben kendimden geçti-m fakat şuurumu kaybetmedi-m* (Peyami Safa, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, s. 164). // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birinleşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Monophtongaison) Bir ikinliğin yalın bir açınık hali alması: Lat. *auricula*'dan *oracula* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birinlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Monophtongue) Tek bir çıkışla sağlanan ses olayı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bir kezlik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Hapax) Ancak bir defa kullanılmış (kelime) veya tek bir kelimede görülen (şekil). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birleme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *synäresis*] [Fr. *synérèse*] [İng. *syneresis*]: Aynı sözcükte yan yana bulunan iki ünlünün tek sesleme indirgenmesi. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birlenme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (conspiracy) *ses bilimi* Ses biliminde ortak yönleri olan bir dizi kuralın genelleme ve kural tasarrufu için tek kurala indirilebilmesi durumu. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birleşen sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *mürekkeb*; Fr. *composant*). Birleşim yoluyla bir kelimenin yapısına giren kelimelerden her biri. Ör. *sivrisinek* birleşimindeki *sivri* ve *sinek*, *ayakkabı* birleşimindeki *ayak* ve *kabı* kelimeleri. // **GTS 1992:** (Alm. *Komponente*; Fr. *composante*, *composant*; İng. *companent*; Osm. *mürekkip*) Birleştirme yoluyla kurulan birleşik kelimelerde, birleşmeye katılan kelimelerden her biri. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*component*): Dil kullanımında bir bütün yapmaya yarayan ses, biçim, söz ve yapı gibi her türlü birimdir. // **TDBTS 2014: —**

Birleşik sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*compound*): İki ve daha çok dil biriminin birbiri ardınca gelerek oluşturdukları ve kendi içinde tek bir bütün oluşturan birim, birleşik birimdir. // **TDBTS 2014: —**

Birleşik bağlaç birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*compound conjunction*): Birden çok sözden oluşan, bağlaç gibi kullanılacak kadar yaygınlık kazanmış, gramerlik birim hâline gelmiş yapılardır. // **TDBTS 2014: —**

Birleşik belirteç birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Birleşik kelime şeklinde kurulmuş belirteç: *Bugün geldi*; *Biraz bekleyin*; *Uluorta konuşuyor* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birleşik cümle birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Mürekkep cümle*; Fr. *Phrase composée*; İng. *Compound sentence*; Alm. *Zusammengesetztes Satz*) (Derl. *Bileşik cümle*, *mürekkep yapılı cümle*) Bir veya birkaç içcümle, aracümle veya

yancümle ile bir temel cümleden kurulan cümle: *O zaman dediler ki, bu kanunlar bizim eserimiz değildir; Gençler bilebilse, ihtiyarlar muktedir olabilse dünyanın işleri kolaylıkla düzelir* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *cümle-i mürekkebe*; Fr. *phrase composée*; karşıtı basit cümle). Bir ana cümle ile onun anlamını tamamlayan bir veya birkaç yardımcı cümleden oluşan cümle. // **GTS 1992:** (Alm. *Zusammengesetzter Satz*; Fr. *phrase composée*; İng. *compound sentence*; Osm. *mürekkep cümle, cümle-i mürekkebe*) İçinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile temel cümleyi anlam ve görev bakımından tamamlayan, fiili çekimli olan ve değişik yapı özelliklerine sahip bulunan bir veya daha fazla yan cümlelerden oluşmuş cümle türü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*complex sentence*): Birleşik cümle, yapısında birden fazla yüklem bulunan cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Birleşik ek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Birden fazla ekin birleşmesinden oluşan ek: *-ımsa-* (< *-ım* + *sa-*): *azımsamak, küçümse-*; *-leş-* (<+ *le-ş-*): *taşlaş-, bulaş-; -lan-* (<+ *la-n-*) vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*compound suffix*): Birden fazla ekin birleşmesinden oluşan ek, birleşik ektir. // **TDBTS 2014:** —

Birleşik fiil (eylem) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Mürekkep fiil*; Fr. *Verbe composé, verbe complexe*; İng. *Compound verb, complex verb*; Alm. *Zusammengesetztes Verbum, komplexes Verbum*) (Derl. *Karmaşık fiil, mudil fiil, kaynaşmış bileşik fiil, anlamca kaynaşmış bileşik fiil*) Bir kelime ile anlam bakımından kaynaşıp kalıplaşan eylem. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *fi'l-i mürekkeb*; Fr. *verbe composé*). Bir yardımcı fiilin bir isme veya bir fiil şekline eklenmesiyle meydana gelen öbek. krş. **Birleşik kelime, tasvir fiilleri.** // **GTS 1992:** (Alm. *Zusammengesetztes Verbum, komplexes Verbum*; Fr. *verbe composé, verbe complex*; İng. *compound verb, complex verb*; Osm. *mürekkep fiil*) İsim soylu bir kelimeyle etmek, eylemek, olmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden veya iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türü. Ayrıca bkz. **Tasvir fiili.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*compound verb, comlex verb*): Bağlı ögesi eylem olan yapılardır. // **TDBTS 2014:** —

Birleşik eylem cümlesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*compound verbal sentence*): Birleşik eylem ile kurulan cümle. // **TDBTS 2014:** —

Birleşik harf birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Digraphe, trigraphe*) Bir sesi yazmak üzere kullanılan birden çok harf: *Fransızca ch; İngilizce sh; Almanca sch* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birleşik (ad) isim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *İsm-i mürekkep*; Fr. *Nom composé*; İng. *Compound noun*; Alm. *Zusammengesetztes Substantiv, Kompositum*) (Derl. *Mürekkep isim, bileşik isim*) Birleşik kelime şeklinde kurulmuş ad. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** (Osm. *ism-i mürekkep*; Fr. *nom composé*). Bir nesnenin adı olmak üzere yan yana gelen birden çok ismin genellikle kalıplaşarak meydana getirdiği öbek. krş. **Birleşik kelime.** // **GTS 1992:** (Alm. *zusammengesetztes Substantiv, kompositum*; Fr. *nom composé*; İng. *compound noun*; Osm. *mürekkep isim, ism-i mürekkep*) En az iki kelimedenden oluşan ve bu kelimelerin kendi kavramları dışında yeni bir kavramı karşılamak üzere, birleşik kelime kalıbına göre bir araya gelerek meydana getirdikleri isim. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (compound noun) 1. Birleşik genel ad:** Bir kavram ya da nesneyi karşılamak amacıyla, anlam değerlerini yitiren iki veya daha çok sözün birleştirilmesi ile oluşturulan yeni sözlerdir. **2. Birleşik özel ad:** İki veya daha fazla özel adın birleşmesiyle oluşan özel adlar öbekleri, birleşik ad öbeği olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Birleşik kelime birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Mürekkep kelime*; Fr. *Mot composé*; İng. *Compound word*; Alm. *Zusammengesetztes Wort, Kompositum*) Ses düşmesi, ses türemesi, kelime türü kayması veya anlam kayması bakımlarından aralarına ek giremeyecek kadar kalıplaşmış iki veya daha çok kelimedenden meydana gelen kelime: *Cumartesi (Cuma+ertesi); reddetmek (redd+etmek); hissetmek (hiss+etmek)* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** (Osm. *kelime-i mürekkebe*; Fr. *mot composé*; karşıtı basit kelime). Birden çok kelimenin yeni bir anlam ifade etmek üzere birleşip kalıplaşmasıyla meydana gelen öbek. krş. **Türev, kelime.** // **GTS 1992:** (Alm. *zusammengesetztes Wort, Kompositum*; Fr. *mot composé*; İng. *compound word*; Osm. *mürekkep kelime, kelime-i mürekkebe*) Yeni bir kavramı karşılamak için iki veya daha çok kelimenin Türkçenin söz kalıplarına uygun belirli yollarla bir araya getirilmesi ile kurulmuş söz birliği. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birleşik kip birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (compound mode, mood):

Bildirme görevini iki kip ekinin birlikte üstlendiği kip çeşidi. bkz. **Bildirme, olay bildirmesi, ana yardımcı eylem.** // TDBTS 2014: —

Birleşik ses birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Verbindungs-laut*; Fr. *son de combinaison*; İng. *combination sound*) Çıkış yerleri aynı veya birbirine yakın birden fazla sesin birleşmesinden oluşmuş ses. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*comcination sound*): Çıkış yerleri aynı veya birbirine yakın birden fazla sesin özelliğini taşıyan ses, birleşik ses olarak adlandırılır. // TDBTS 2014: —

Birleşik sıfat birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Mürekkep sıfat*; Fr. *Adjectif composé*; İng. *Compound adjective*; Alm. *Zusammengesetztes Eigenschaftswort*) Birleşik kelime şeklinde kurulmuş sıfat: *Açıkgöz adam, pisboğaz çocuk, birtakım olaylar* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** (Osm. *sıfat-ı mürekkebe*; Fr. *adjectif composé*). Birden çok kelimedenden meydana gelen ve sıfat olarak kullanılan öbek. krş. **Birleşik kelime.** // **GTS 1992:** (Alm. *zusammengesetztes Eigenschaftswort*; Fr. *adjectif composé*; İng. *compound adjective*; Osm. *mürekkep sıfat, sıfat-ı mürekkebe*) Sıfat tamlaması şeklinde kurularak özel anlamlar kazanmış sıfat türü. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Birleşik söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*compound word, composite word*): Bir kavram ya da nesneyi karşılamak amacıyla, anlam değerlerini yitiren iki veya daha çok sözün birleştirilmesi ile oluşturulan yeni sözlerdir. // TDBTS 2014: —

Birleşik yazı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*ligature*): Birleştirmeli yazıdır. Biçim birimlik yazıdan farklı olarak, bir işâretin birden fazla ses birimini temsil ettiği yazıdır. // TDBTS 2014: —

Birleşik zaman birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Mürekkep sıyga, mürekkep zaman*; Fr. *Temps composé*; İng. *Compound tense*; Alm. *Zusammengesetztes Tempora*) (Derl. *Bileşik zaman, bileşik zamanlı fiil, fiillerin bileşik çekimleri*) Yalın zamanlı ve çekimli bir eylemin -di (i-di), -miş (i-miş), -se (i-se) eklerinden birini alarak bildirdiği zaman: *Sevdiydi* (*sev-di-y-di < sev-di+i-di*), *sevmişti* (*sev-miş-ti < sev-miş+i-di*), *severse* (*sev-er-se < sev-er+i-se*) vb. // **DDTS 1980: — //**

DBTS 1989: (Osm. *ezmine-i mürekkebe, sîga-i mürekkebe*; Fr. *temps composé*; karşıtı basit zaman). Basit zamanlı çekimli bir fiilden sonra cevher fiilinin *-DI* (*- i-di*), *-miş* (*- i-miş*), *-sA* (*- i-se*) biçimlerinden birinin getirilmesiyle oluşturulan zaman. hikâye, rivayet ve şart birleşik zamanı olmak üzere üç şekli vardır. krş. **Katmerli birleşik zaman, zaman.** // **GTS 1992:** (Alm. *zusammengesetztes Tempora*; Fr. *temps compose*; İng. *compound tense*) Bildirme ve tasarlama kiplerinin bağlı oldukları şekil ve zamanın görülen geçmiş zaman (hikaye), duyulan geçmiş zaman (rivayet) içinde meydana geldiğini veya şarta bağlı olarak ortaya çıktığını ifade etmek için kullanılan ve *i-(<er-)* ek fiilinin yardımıyla kurulan zaman Karşıtı basit zamandır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birleşik zarf birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *zarf-ı mürekkeb*; Fr. *adverbe composé*) Birden çok kelimelerden meydana gelen ve zarf olarak kullanılan öbek. Ör. *Bugün geldi. Hiç şüphesiz gideceğiz.* krş. **Birleşik kelime.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birleşim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kombination*] [Fr. *combinaison*] [İng. *combination*]: Bir birimin dilin dizimsel boyutundaki öbür birimlerle kurduğu bağıntı; bu türlü bir bağıntıdan kaynaklanan birleşme. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*combination*) *genel* Bir birimin dizimsel boyutta başka birimlerle kurduğu bağıntı. // **DBTS 2013:** (*combination*): Her düzlemde dil öğelerinin, yani ses, biçim ve söz dizimi öğelerinin birleşmesi ve bu birleşme sonucu elde edilen yapılar. // **TDBTS 2014:** —

Birleşim değeri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *valenz, wertigkeit*] [Fr. *valence*] [İng. *valence*]: Bağımsal dil bilgisinde, eylemleri, onlara bağımlı eyleyenlerin sayısına göre nitelendirme ve sınıflandırma ölçütü. (Ör. *Öğretmen çalışkan öğrenciye armağan verdi* tümcesinde üç eyleyen, bundan ötürü de vermek eyleminin üç birleşim değeri vardır. bkz. **Eyleyen.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birleşimsel değişke birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kombinatorische variante*] [Fr. *variante combinatoire*] [İng. *combinatory variant*]: Aynı ses biriminin ya da anlam biriminin çeşitli iç bağlam ya da çevrelerde değişik gerçekleştirmelerinin her biri. (Bağımsal değişke de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birleşimsel ses bilgisi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Seslerin bağlam içindeki konumlarına göre birbirini etkilemesini inceler. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birleşkebirim *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Fr. *synthème*]: Söz dizimsel düzlemde, bir anlam birimi gibi işlem gören, ancak iki ya da daha çok sayıda anlamlı birime bölünebilen, birden çok gövdeden oluşan birim. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birleşme *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (coalescence) *tarihsel dil bilimi, ses bilgisi, ses bilimi* **1-**Tarihsel dil bilimi çalışmalarında başlangıçta farklı olan birimlerin daha sonra birleşmesi. **2-** Ses bilgisi ve ses biliminde benzeşme türlerinden biri. // **DBTS 2013:** (*syncretism*): **1-** Ses bilgisinde: Birden fazla sesin, çeşitli ses olaylarıyla tek bir ses hâline gelmesidir. **2-** Biçim bilgisinde: Birden fazla biçimin, çeşitli ses ve anlam olaylarıyla, tek bir biçime dönüşmesidir. **3-** Anlam bilgisinde: krş. **Bulaşma.** // **TDBTS 2014:** —

Birleştirme *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *konjunktion*] [Fr. *conjonction*] [İng. *conjunction*]: İki ayrı derin yapıyı bir tek tümcede bir araya getirme. (Ör. *Ahmet yemek yiyor* ile *Mehmet yemek yiyor*, ve bağlacıyla birleştirilir, sonra silme dönüştürümü aracılığıyla özdeş öğeler atılır, ikinci ad dizimine yer değiştirilir, böylece *Ahmet ve Mehmet yemek yiyor* elde edilir.) // **DBTS 1989:** (Osm. *terkîb-i kelâm*; Fr. *composition*) Basit kelimelerin genellikle yeni bir anlam ifade etmek üzere bir araya getirilmesi. Ör. *karafatma, hanımeli, dilberdudağı, yüzbaşı, akbaba, imambayıldı.* krş. **Türetme.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birlik *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Terme) Cümle öğelerinden birini (özne, nesne, tümleç, fiil, yüklem) meydana getiren kelime veya kelime öbeği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birliktelik *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kookkurrenz*] [Fr. *cooccurrence*] [İng. *cooccurrence*]: Aynı sözcüde iki ya da daha çok sayıda dil biriminin bir arada bulunması. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*collocation*) *söz dizimi* Sözcüklerin düzenli bir biçimde birlikte kullanılmaları durumu; örn. *sigara içmek, yemek yemek, toplantı yapmak, konferans düzenlemek (konferans*

yapmak olmaz). Yabancı dillerde kimi eylemlerle ilgeçler de birlikte kullanılır. Eşdizimlilik de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Birliktelik “ile” hali (durumu) *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** bkz. “ile” hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *komitativus*] [Fr. *comitatif*] [İng. *comitative*]: Birlikte olmayı belirten ad durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*comitative*) *biçim bilimi* Birlikte olmayı anlatan ad durumu Türkçe’de bu durum -(y)la biçimcesi ile belirtilmektedir; örn. *Zeynep arkadaşlarıyla oyun oynuyor* tümcesinde *arkadaşlarıyla* birliktelik durumundadır. // **DBTS 2013:** (*comitative*): Varlık-varlık ilişkisinde bir bütünü bildiren birliktelik bilgisi, varlık-eylem ilişkisinde araç bilgisine dönüşür. Bir varlığın bir başka varlıkla bir arada oluşu, bir birliktelik durumu; bir varlığın bir eylemi başka bir varlıkla gerçekleştirmesi ise, araç durumudur. // **TDBTS 2014:** —

Bir okunuşlu *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Homonyme) Yazılışları başka başka olduğu halde aynı şekilde okunan kelimelere denir: Fr. *sain, Saint, sein, ceint, seing* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bir yanlı *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Unilatéral) Dilin bir tarafından çıkarılan bir çeşit *L* sesi için kullanılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bir zamanlı *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Synchronique) Zamanla olan gelişimleri düşünülmezsizin belli bir çağ içinde göz önünde tutulan dil olaylarının vasfı (bir zamanlılık, Synchroïne). bkz. **Zamanlar süresi.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bir zamanlı kanunlar *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Lois synchroniques) Bir dilde tek bir çağda yürürlükte olan kanun ve kurallar. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitim *i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *endung*] [Fr. *terminaison*] [İng. *ending*] [Es. T. *lâhika*]: Son ek ya da çekim ekini belirten genel nitelikli terim. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitim gevşemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ses çıkarken örgenlerin bulundukları durumdan ayrılarak dingin bir hal almaları durumu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitimli stf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (telic) *anlam bilimi* Eylemlerin ve durumların kılınış bakımından doğal ve belirli bir sonu olmasıyla ilgili özellikleri. krş. **Bitimsiz.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitimsiz stf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (atelic) *anlam bilimi* Eylemlerin ve durumların kılınış bakımından doğal ve belirli bir sonu olmayan, herhangi bir noktada kesilmesi mümkün olma özelliği; örn. *Sanatçı piyano çalıyor* tümcesinde piyano çalma eylemi bitimsiz bir olayı belirtir, sanatçı herhangi bir an piyano çalmasına ara verebilir. krş. **Bitimli.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitirilmemiş eylem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*incomplete verb*): Henüz tamamlanmamış, sürekliliği devam eden eylem. // **TDBTS 2014:** —

Bitirme aoristi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Eski Yunancada geçmişin belirsiz bir anında bir işin sona erdiğini anlatmak üzere kullanılan aoristlere verilen ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitirme fiili birl. i. FGT 1942: İntiha fiili - *Verbe accompli* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitirme kılınışı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Sevmiş olmak* şeklinde bitirme bildiren kılınış. bkz. **Kılınış.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitişik bileşik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bileşenlerin arasına başka kelimeler giremezse bitişik bileşik adını alır. bkz. **Bileşim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitişik göçme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ses değişimi sırasında bir sesin yanındakinin yerine geçmesine verilen ad. bkz. **Göçme.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitişiklik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*contiguity*): Gerek varlığın nitelendiği yapılan olan söz öbeklerinde gerekse eylemin nitelendiği yapılar olan cümlelerde, göstergeler ve anlamları, parça-bütün, neden-sonuç, mekân-zaman, biçim-anlam vb. ilişkilerle bir araya gelirler. Bu bir araya gelişi, dil birimleri arasındaki dilbilgisel bağdaşıklık ve anlamları arasındaki mantıksal tutarlılık sağlar. Bu ilişkileri varlığı sayesinde, sözleri, komşu bilgilerin adları olarak, eğretileme anlamlarıyla kullanmak mümkün olabilmektedir. // **TDBTS 2014:** —

Bitişik özümleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Assimilation organique ou contiguë*) Yanyana bulunan iki ses arasındaki özümleme. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitişik sözce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*adjacency pair*) *konuşma çözümlemesi* İki konuşmacının birbirini izleyen bağıntılı sözcelerinden oluşan birim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitişim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Agglutination*) Her zaman birlikte kullanıla kullanıla iki kelimenin kaynaşması: *niçin, nasıl* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [*Alm. agglutination*] [*Fr. agglutination*] [*İng. agglutination*]: Çeşitli dilbilgisel bağıntıların belirtilmesinde, köke ayrı ayrı eklerin bağlanması. bkz. **Bitişme.** / Bitişim olgusuna rastlanan dillere -sözcüğün genel yapısına bağlı sınıflandırmada- bitişimli diller denir. Türkçe bu türlü dillerdendir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitişimli diller birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Langues agglutinantes*) Gramer ilgileri, kökte türlü ekler bitleştirilmekle anlatılan diller. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [*Alm. agglutinerende, anleimende, anfügende spranhen*] [*Fr. langues agglutinantes*] [*İng. agglutinating languages, agglutinative languages*] [*Es. T. iltisaki lisanlar*]: Dillerin sözcük

düzlemindeki genel yapı özelliklerine dayanan sınıflandırmada, dilbilgisel bağıntıları köklere getirilen ayrı ayrı eklerle belirtilen, sözcüklerinde kök değişimi olmayan, bu özellikleriyle ayrışkan ve bükünlü dillerden ayrılan diller. (Bağıntılı diller, bitişken diller de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (agglutinative languages) *genel* Karşılaştırmalı dil biliminde yapısal ölçütler kullanılarak, sözcüklerin çekim biçimlerinin oluşturulma özelliklerine göre yapılan sınıflandırma çerçevesinde belirlenen ve değişik işlevli eklerin birbiri ardına eklenerek yeni birimler oluşturduğu diller. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitişken dil (diller) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *İltisakî lisan*; Fr. *Langue agglutinante*; İng. *Agglutinating language*; Alm. *Agglutinierende Sprache*) (Derl. *Bitişimli dil, eklemlî dil, bağlantılı dil*) Kelime kökleri değişmeyen dil, Türk dili, Macar dili, Moğol dili vb. // **DDTS 1980:** Dillerin sözcük düzlemindeki genel yapı özelliklerine dayanan sınıflandırmada, dilbilgisel bağıntıları köklere getirilen ayrı ayrı eklerle belirtilen, sözcüklerinde kök değişimi olmayan, bu özellikleriyle ayrışkan ve bükünlü dillerden ayrılan diller. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitişkenlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Gramer görevlerini belirtmek ve yapıyı değiştirmek için, değişmeyen kelime köklerine eklerin gelmesi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitişme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *agglutination*] [Fr. *agglutination*] [İng. *agglutination*]: Başlangıçta birbirinden ayrı olan, ama tümce içinde sık sık bir araya gelen iki ya da daha çok sayıda ögenin salt nitelikli ya da güç çözümlenebilir bir birim içinde birbiriyle kaynaşması. (Ör. *Türkçe nesne* < *ne* + *ise* + *ne*, *niçin* < *ne* + *için*, *nasıl* < *ne* + *asıl* vb.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitiştirme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adjunction*): İki veya daha çok dil birimini bir araya getirip bir biçim hâline koymak. // **TDBTS 2014:** —

Bitiştirmeli sözcük i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (polysynthetic word) *biçim bilimi*

Birden fazla ulamı, zorunlu bağımlı biçim birimlerle sıralayan sözcük. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitmemiş sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (nonperfective) *anlam bilimi, söz dizimi* Tümcede belirtilen iş ya da olayın, sözcenin yer aldığı zamanda bitmemiş olduğunu ve sonucunun konuşma anında hâlâ geçerli olduğunu belirten eylem görünüşü ve biçimi; örn. *Ahmet kitap okuyor* tûmcesinde *okuyor* bitmemişlik görünüşü belirtmektedir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitmemiş eylem birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*verbum infinitum, verbal noun*): Çekime girmemiş eylem, çekimsiz eylem, bitmemiş bir eylemdir. // **TDBTS 2014:** —

Bitmemişlik i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Infectum ou Syst me du pr sent*) L tince, bir eylemi henüz sona ermemiş olarak anlatan fiil zamanı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitmemişlik görünüşü birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [*Alm. imperfektive aktionsart*] [*Fr. aspect imperfectif, aspect inaccompli, aspect non-accompli*] [*İng. imperfect aspect, imperfective aspect, atelic aspect*]: Başlangıcı ve sonu göz önünde tutulmadan oluşumu içinde ele alınan eylemin görünüşü (Ör. *Çocuk yemek yiyor, adam yürüyordu* vb. bitmemişlik görünüşü içerir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*imperfect aspect, atelic aspect*): Eylemlerin bitmemişlik görünüşü, onların sürekliliğine veya henüz tamamlanmadığına iş ret eder. // **TDBTS 2014:** —

Bitmiş sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (perfect) *anlam bilimi, söz dizimi* Tümcede belirtilen iş ya da olayın, sözcenin yer aldığı zamandan önce bitmiş olduğunu ve sonucunun konuşma anında geçerli olduğunu belirten eylem görünüşü ve biçimi; örn. *Ahmet çıktı* tûmcesinde *çıktı* eylemi bitmiş görünüşü belirtmektedir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bitmiş eylem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*verbum finitum*): Çekime girmiş eylem, çekimli eylem, bitmiş eylemdir. // **TDBTS 2014: —**

Bitmişlik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Perfectum*) Lâtincece bir eylemi sona ermiş olarak anlatan fiil zamanı. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*perfective*)** *anlam bilimi, söz dizimi* Bir işin ya da olayın, kısa süreli, anlık bir olgu olduğunu belirten görünüş; örn. *Ahmet çıktı* tümcesinde belirtilen olay tümcenin söylendiği andan önce yer almış ve bitmiştir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bitmişlik görünüşü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [*Alm. perfektive aktionsart*] [*Fr. aspect parfait, aspect perfectif, aspect accompli*] [*İng. perfect aspect, perfective aspect, complete aspect, telic aspect*]: Bitmiş olması açısından ele alınan eylemin görünüşü. (Ör. *Gelmiş olmak, almış bulunak* vb. bitmişlik görünüşü içerir.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*perfective aspect, telic aspect, complete aspect*):** Eylemlerin bitmişlik görünüşü, onların bittiğine veya tamamlandığına işaret eder. // **TDBTS 2014: —**

Biyolojik dil türeyişi kuramı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*biological theory of root of the language*): Konuşmayı ve dil yaratımını insan organizmasının biyolojik bir sonucu olarak kabul eden dil türeyişi kuramı, biyolojik dil türeyişi kuramıdır. // **TDBTS 2014: —**

Bloomfield izleyicileri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*post-Bloomfieldians*) *genel* 1940-1950lerde ABD’de etkili olan dil bilimi kuramcılarının adı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Boğaz i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (*Alm. pharynx; Fr. pharynx; İng. pharynx*) Konuşma cihazının gırtlak ile dil kökü ve geniz boşluğu arasında kalan ve konuşma sırasında içinden geçen seslere türlü renkler veren boru parçası şeklindeki kısmı. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Boğaz abanıği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Gırtlaktan çıkan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boğaz boşluğu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Gırtlaklı ağız ile birleştiren, en üst ucu burun boşluğuna, ortası ağız boşluğuna ve altı da gırtlakla açılan, üstü geniş altı dar olan boşluğun adı. // **TDBTS 2014:** —

Boğazdanlaşma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Gutturalisation) Boğumlanma noktası yumuşak damağa götürülen bir sesin uğradığı değişiklik. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boğaz sessizi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *sâmit-i hulkumi*; Fr. *consonne pharyngale, gutturale*). Boğumlanma noktası dilin köküyle boğaz çeperi arasında art damağın gerisinde yer alan, Türkçe'ye Arapça ve Farsça'dan geçmiş bazı kelimelerle bulunan ayın (ع) ünsüzü. Ör. *ta'mir, ba'zı, cemâ'at, kâni'; şem'*. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boğazsı (boğazsıl) i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *pharyngal, guttural*] [Fr. *pharyngale, gutturale*] [İng. *pharyngeal, guttural*]: Eklemlenme noktası dilin köküyle boğaz çeperi arasında artdamağın gerisinde yer alan ünsüz. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boğuk sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *mild*] [Fr. *mat*] [İng. *mellow, non-strident*]: Keskin nitelikli seslere oranla yeğlinliği daha az, ses dalgası daha düzenli olan seslerin özelliğini belirtmek için kullanılır. /p/, /b/ dudaksılları boğuk özelliğini taşır. bkz. **Keskin, ikicilik**. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (mellow) ses *bilgisi* Ayırıcı özellikler kuramında seslerin söyleyiş ve akustik bakımdan daralma, daha az çaba, sıklık ve yeğlilikle söylenmesi. // **DBTS 2013:** (mellow): Seslerin çıkarılış biçimlerinde kullanılan bir ölçektir. // **TDBTS 2014:** —

Boğuk vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent rauque) Boğuk boğuk konuşmadaki ses özelliği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boğumlama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Articulation) Çıkarılacak sesin gerekliliğine göre ses yolunun herhangi bir yerinde bir daralma veya kapanma vücuda getirilmesi ki bu yere Boğumlama noktası (*Mahreç*, Point ou région d'articulation) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Sesleme örgenleri aracılığıyla sesleri oluşturup çıkarma; akciğerlerden gelen havanın belli konumlara girmesini sağlayan devinimlerin tümü; özellikle de, ses yolunun kimi nokta ya da bölgelerde daralma ya da kapanması. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boğumlama durağı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Base d'articulation) Boğumlama yapılmadığı zaman ses aygıtının aldığı dingin hal. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boğumlama duruşu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Base organique) Boğumlama sırasında her dile göre az çok değişen ve sese o dilin genel özelliğini veren dudak ve dil duruşu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boğumlamalı ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voix articulée) Birtakım ses öğelerine ayrılabilmesi bakımından insan sesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boğumlama vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Sesin yeğin, yani şiddetli olmasından ibaret vurgu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boğumlanma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Telâffuz*; Fr. ; İng. *Articulation*; Alm. *Artikulation*) (Derl. *Oynaklanma*) Ciğerlerden gelen havanın, ağız ve burundaki çeşitli nokta ve bölgelerde ses haline gelişi. // **DDTS 1980:** Seslenme örgenleri aracılığıyla seslerin oluşturulup çıkarılması. // **DBTS 1989:** (Osm. *teheccî*; Fr. *articulation*). Ciğerlerden gelen havanın ağız ve burundaki çeşitli bölgelerde ses haline gelirken kapanma ve daralmaya uğraması. // **GTS 1992:** (Alm. *Artikulation*; Fr. *articulation*; İng. *articulation*; Osm. *telaaffuz*) Konuşmayı sağlayan hareketlerin tümü;

ciğerlerden gelen havanın, ses yolunun belirli bölgelerinde açılma, kapanma, daralma, hışırdama vb. hareketlerle sese dönüştürülmesi olayı. // **DS 2011:** (articulation) *ses bilgisi* Sesin oluşunda kullanılan hava akımı düzenine göre, akciğerlerden, gırtlaktan veya ardamaktan gelen havanın belli konumlara girmesini sağlayarak gırtlığın üst kısmında bulunan ses organları aracılığıyla konuşma seslerini oluşturma ve çıkarma. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. articulation) Sesleme aşamasından sonra salt sesin, ağız ve gırtlak gibi boğumlanma bölgelerinde dil, dudak gibi hareket edebilen aktif boğumlayıcılar (İng. active articulators) ile damak ve diş gibi durağan konumdaki pasif boğumlayıcılar (İng. passive articulators) tarafından dil sesine dönüştürülmesi işlemine denir.

Boğumlanma bölgesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Région d'articulation*; İng. *Region of articulation*; Alm. *Artikulationstelle*) Ağız boşluğunda, seslerin meydana geldikleri çeşitli bölgeler. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *mahrec*; Fr. *point d'articulation*). Seslerin oluşması sırasında ses organlarının birbirlerine yaklaşması veya değmesi sonucu ses yolunun daraldığı ya da kapandığı yer. // **GTS 1992:** (Alm. *Artikulationsstelle*; Fr. *région d'articulation*; İng. *region of articulation*) Ağız boşluğunda seslerin meydana gelişini sağlayan çeşidi bölgeler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boğumlanma noktası (yeri) birl. i. FGT 1942: Mahreç - *Point d'articulation*. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Point d'articulation*; İng. *Point of articulation*; Alm. *Artikulationspunkt*) (Derl. *Çıkak, oynaklanma yeri, çıkış yeri, heceleşme yeri, ses teşekkül yeri*) Ağız boşluğunda seslerin meydana geldiği çeşitli noktalar. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Artikulation*; Fr. *point d'articulation*; İng. *point of articulation*) Ağız boşluğunda seslerin oluştuğu çeşitli noktalar; bir ünsüzün çıkışı sırasında ses yolunun daralan veya kapanan noktası. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boğumlanma tarzı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Artikulationsart, Artikulationsweise*; Fr. *mode d'articulation*; İng. *manner of articulation*) Dildeki seslerin çıkarılış şekli. Sesler, boğumlanma tarzlarına göre *ünlüler* ve *ünsüzler* olmak üzere ikiye ayrılır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boğumlu sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Eklemlenme yoluyla oluşturulmuş olan, eklemlenme ürünü olan. // **DBTS 1989:** — // **GTS**

1992: — // **DS 2011:** (articulated) *ses bilgisi* Eklemlleme ürünü olan ya da eklemlleme yoluyla oluşturulmuş olan ses. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boğumluluk i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Ekleml olma özelliği. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boş alan birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *leerstelle*] [Fr. *case vide*] [İng. *empty position, empty slot*]: Bağımsal dil bilgisinde, eylemlerin, birleşim değerlerine bağlı olarak çevrelerinde oluşturdukları, eyleyenlerle doldurulması gereken alan. (Ör. *Uyumak* eyleminin bir [*Ali uyuyor*], *görmek* [*Ali, Ayşe'yi görmüş*] eyleminin iki boş alanı vardır.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*empty position, empty slot*): Bir dilde göstergeleri olmayan alan, boş alandır. // **TDBTS 2014:** —

Boşaltma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (gapping) *söz dizimi* Genellikle sıralı tümcelerde, yinelenen öğenin ses bilimsel olarak gerçekleşmemesi durumu. Türkçe’de boşaltma öne ya da geriye doğru olabilir. örn. *Ali eve gitti, Mehmet okula, Ali ekmeği kesti, Mehmet yedi, Ali ekmeği kesti, yedi* vb. bkz. **Boşluk.** // **DBTS 2013:** (gapping): Bağlama öbeklerinde ve bağlı cümlelerde, yinelenen biçim birimlerinde ekonomi sağlamak veya yinelenmenin vereceği tekdüzellikten kaçınmak amacıyla, yinelenmesi gereken öğelerde azaltmaya gidilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Boş birim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kenem*] [Fr. *çeneme*] [İng. *çeneme*]: L. Hjelmslev’in kuramında, sesbirim yerine kullanılan ve ses tözü bakımından “boş” sayılan en küçük ayırıcı birim. bkz. **Dolubirim.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boş işleyici birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (empty operator) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde sesbilgisel içeriği olmayan işleyici. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boş kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Edat, takı, ek işlevi gören kelimelere Çince verilen ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Boşluk birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (gap) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin Yönetim ve Bağlama Kuramı'nda, dilbilgisel olarak (özellikle Yansıtma İlkesi'nce) belli bir konumda bulunması beklenen ama ses bilimsel olarak gerçekleşmemiş öge. Ayrıca bkz. **Asalak boşluk. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Boşluk birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (cavity) *ses bilgisi* Ses yolunda anatomik olarak bulunan ve seslerin çıkarılışını, özelliklerini ve tınlarını kazanmasıyla yakından etkili olan alanlar; örn. *Ağız boşluğu, Burun boşluğu.* // **DBTS 2013:** (cavity): Ünlü sesler çıkarabilen hayvanlar ve insanlar, bu sesleri, ağız, burun veya gırtlak boşluklarında yankılandırarak çıkarırlar. Seslerin yankılandırıldığı üç boşluk: **1-** Ağız boşluğu, **2-** Burun boşluğu, **3-** Gırtlak boşluğu. İnsan seslerinin büyük bölümü, ağızda yankılandırılan ağız sesleridir. // **TDBTS 2014: —**

Boş özne değiştirgeni birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (Null Subject Parameter) Üretici dil bilgisinde, dillerin, tümcenin özne konumundaki adlı silip silmeme özelliğini belirlemelerini olası kılan değiştirgen. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Boş söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (empty word, pointer word): Bir cümlede tam sözün (full word) yanında, işleviyle kullanılan söz, boş söz olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Boş ulam birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (empty category) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, dilbilgisel olarak (özellikle Yansıtma İlkesi'nce) y-yapıda ses bilimsel gerçekleşmesi olmayan ve ad öbeği konumlarını dolduran soyut öğelerden herhangi biri. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Boş ulam ilkesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (Empty Category Principle) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, Yönetim Kuramı'nın merkezi düzenlemelerinden biri; taşıma yapılarında yer değiştiren ögenin yerinde bıraktığı iz'in yönetilme zorunluluğunda

olduğunu belirtir ve yönetilme koşulunu belirler; bkz. **Tam yönetim, adıl, adıl.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Boşuna taşıma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (vacuous movement) söz dizimi Üretici dil bilgisi kuramında, etkisi yüzey yapıda gözlemlenmeyen taşıma türüdür ve İngilizce’de özne konumundaki *ne*-öbeklerinin, diğer konumdaki *ne*-öbekleri gibi tümleş yansımasının belirleyici konumuna taşınmasında görülür. Özne konumunun tümce yapısı içinde en solda olmasından dolayı özne konumunda olan *ne*-öbeğinin yer değiştirmesi boşuna taşıma’dır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Bozma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (abrogation):Bozma işlemi, ses düşmesi, ses türemesi, göçüşme, bulaşma, hayalet söz, kırpma söz, büzüşme, benzeşme ve aykırılaşma, yanlış örneksime, bulaşma, donuklaşma, ikizleşme vb. ses olaylarını kapsar. // **TDBTS 2014: —**

Bozuk sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (amorphous): Dilin sestten cümle ve metne kadar herhangi bir düzleminde görülen ve ölçünlü dil kullanımının dışında kalan dil birimleri ve dil yapılarının genel niteliği. // **TDBTS 2014: —**

Bozuk konuşma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (improper speech): Konuşan ile dinleyen iletişiminin açık, aydın ve anlaşılır olmayışına bozuk konuşma denir. // **TDBTS 2014: —**

Bozuk kullanım birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (malapropism): Ses ve biçim bakımından az çok benzer olan bir sözün, benzerinin yerine geçmesidir. // **TDBTS 2014: —**

Bozuk sesletim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (dysphonia, dyslalia): Bedensel veya ruhsal nedenlerle, bazı seslerin çıkarılmasındaki bozukluktur. // **TDBTS 2014: —**

Bozuk yapımlar birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*malformation, ill-formed*): Tutarsız benzetmeler yoluyla (*analogical extension*) kök sözlerden doğru olmayan sözler türetmedir. // **TDBTS 2014: —**

Bölge i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*area*): Ağız çalışmalarında kullanılan bir terimdir. Farklı dil özellikleri gösteren her alan, ayrı bir bölge sayılır. // **TDBTS 2014: —**

Bölge dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*regional dialect, local dialect*): Aynı bölge dilini konuşan insan topluluğu, konuşma toplumu olarak bilinir. Konuşma toplumu, yaş, cins, coğrafya, tarz, sosyo-ekonomik sınıf gibi değişik etkenlere dayanabilir. Bu yüzden, coğrafyaya dayalı farklılıklar, bölge dili (*geographical dialect*); yaş, cins, sosyal sınıf vb. kaynaklı farklı dil kullanımları ise, topluluk dili (*sociolect*) olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Bölgesel dilcilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*areal linguistics, geografic linguistics*): Diller arasında olduğu kadar bir dilin kendi içinde de farkların olduğu herkesin açıkça bildiği bir gerçektir. Bölgesel dilcilik, dillerde yaşanan farklı tarih ve coğrafyadan kaynaklanan farklı dil kullanımlarını inceler. // **TDBTS 2014: —**

Bölgeselleşme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*dialectalization*) *toplum dil bilimi* Ölçünlü dilin, özellikle göç ve kentleşme gibi toplumsal olguların neden olduğu diliçi girişimler sonucu lehçe ve ağızlardan fazlaca etkilenmesi, bu eşdeğişirliğin sonucu olarak ölçünlü dilde lehçe ve ağız özelliklerinin yerleşmeye başlaması nedeniyle birtakım dalgalanmaların ortaya çıkması durumu. // **DBTS 2013:** (*dialectalization*): Ölçünlü yazı dilinde yer almayan dil birimlerini yazı diline taşımaya, lehçelik kullanım veya bölgeselleşme denir. // **TDBTS 2014: —**

Bölgesel sınıflama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*areal*

classification): Bölge ve topluluk özellikleri ölçek alınarak yapılan dil sınıflandırmalarıdır.

// **TDBTS 2014:** —

Bölgesel tipler *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*areal types*): Ağzı özellikleri taşıyan dil kullanımları. // **TDBTS 2014:** —

Bölge vurgusu *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*accentuation regional*): Ölçünlü yazı dilinin ölçünlü olmayan bir yerel lehçenin vurgusuyla kullanılması, bölge vurgusu olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Bölümleme *i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *segmentierung*] [Fr. *segmentation*] [İng. *segmentation*]: Bir sözce ya da dizimsel bütünü birim ya da parçalarına ayırma işlemi. (Kesitleme de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bölümsel benzeşme *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*partial assimilation*) *ses bilimi* Sözcük içinde değişik özellikler taşıyan seslerin kimi özellikler balonundan birbirine dönüşmesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bölünmüş öncül *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*split antecedent*) *söz dizimi* Bir gönderimsel anlatım için iki (ya da daha fazla) ad öbeğinin oluşturduğu ortak öncül. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Budamlı türetme *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** Kelimeler kısaltılarak yapılan türetme türü. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Budun dil bilimi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *ethnolinguistik*] [Fr. *ethnolinguistique*] [İng. *ethnolinguistics*]: Genellikle, dili bir ekinin anlatım aracı olarak ele alan ve bildirişim durumuyla bağlantılı olarak inceleyen dal. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*ethnolinguistics*) *toplum dil bilimi* Dili budun türleri ve budunların davranışları açısından ele alan dil bilimi dalı. // **DBTS 2013:**

(*ethnolinguistics*): Bir dil ile o dili konuşan topluluk ilişkisini araştıran dil çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Budunsal yöntem bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*ethnomethodology*) *toplum dil bilimi* 1970lerde Amerikan toplumbiliminde, daha sonra dil bilimide konuşma çözümlemesinde kullanılan bir yaklaşımın adı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bulanık sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vague*): Dilin her düzleminde görülebilecek, bilgisiz ve özensiz dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Bulanıklık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*ambiguity*) *anlam bilimi, söz dizimi* Soyutlamada, bir söz dizimi yapısının birden çok anlam bilimsel yorumunun bulunması özelliği; örn. *Ali annesini sever* tümcesinde *anne Ali'ye* ait olabileceği gibi bir başkasına da ait olabilir; başka bir deyişle, tümce bulanıktır. // **DBTS 2013:** (*ambiguity*): Bir söz, söz öbeği ya da cümlelerin birden çok anlam taşıması, onun anlamını belirsiz, bulanık kılar; çünkü iletişimde, bire bir karşılık ilkesi geçerlidir. // **TDBTS 2014:** —

Bulanık ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir lehçe veya ağız özelliği olarak iki ünlünün boğumlanma noktaları arasında gidip gelen, boğumlanma niteliği bakımından duruluğunu kaybetmiş olan ünlü: *â* (bulanık *a, a-ı* arası): *parâlar; gaynânam burdâ galmış. ê* (bulanık *e, e-i* arası): *men (<ben); çerge- «sarmak». î* (bulanık *ı, ı-a* arası): *başlıyan. û* (bulanık *ü, ü-i* arası): *geldim ûşde beşde* (Zeynep Korkmaz, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, s. 3, 9) vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bulaşma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Contamination*) İki kelimenin birbiri üzerine olan etkisiyle ortalama bir şeklin meydana çıkması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [*Alm. kontamination*] [*Fr. contamination*] [*İng. contamination*]: Bir ögenin bir başka ögeyi etkileyerek her ikisinin de birtakım özelliklerini taşıyan bir başka ögenin oluşmasına yol açması. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*contamination*): Sözlerin bazen ses, bazen anlam, bazen de hem ses hem anlamca birbirlerine karışmaları, birbirlerini etkilemeleri olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Bulunma hâli (durumu) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *mef'ûlün fih*; Fr. *locatif*). Cümlede isim soylu kelimelerin, yüklem belirttiği işin gerçekleştiği yeri gösteren hali. Bugünkü Türkçe'de bulunma hali +DA ekiyle yapılır. Ör. *kapı+da beklemek, ev+de kalmak, sokak+ta rastlamak, Eyüp+te oturmak*. krş. **Hal.** // **GTS 1992:** (Alm. *Lokatif, lokalis*; Fr. *locatif*; İng. *locative*, Osm. *mef'ûlün fih*) Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yerini ve zamanını bildiren isim hali. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (locative):** Eylem cümlelerinde, eylemin gösterdiği olma veya yapmanın yerini, ad cümlelerinde de bildirilen varlığın bulunduğu yeri bildiren ad çekimidir. // **TDBTS 2014: —**

Bulunma hali (durumu) eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Fiilin bildirdiği oluş ve kılışın yerini ve içinde bulunduğu durumu gösteren isim hali eki: *DA. :okul + da, tatil + de, dışarı + da, geçenler + de, kitap + ta, saat + te* vb. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (locative suffix):** Eylem cümlelerinde, eylemin gösterdiği olma veya yapmanın yerini, ad cümlelerinde de bildirilen varlığın bulunduğu yeri bildiren ad çekiminin yapılmasını sağlayan +DA eki. // **TDBTS 2014: —**

Bulunma hali (durumu) öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*locative short phrase*): Kısaltma öbeklerinden biridir. Bulunma ekli bir ad ögesinin bir başka ad ögesi ile kurduğu söz öbeğidir. // **TDBTS 2014: —**

Bulunurluk sıfatı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: -de halindeki, bazen de yalın halindeki isimlere -ki eki getirilerek yapılan sıfat. *Evdeki, Dünkü, O zamanki, O ayardaki* gibi. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Burunculluk i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Nasal twang /İng./) Bazı dillerin genizden söylenir gibi olan nitelikleri. bkz. **Hımhımlama.** // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Burun sesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Terim, ses bilgisinde konuşma seslerinin sınıflandırılması için kullanılır. Sesin ve dolayısıyla hecenin

oluşumundan sonra ortaya çıkan havanın ağızdan değil de burundan salıverilmesiyle ortaya çıkan sesler, geniz, burun sesleridir. // **TDBTS 2014:** —

Buyrultusal sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *arbträr*] [Fr. *arbitraire*] [İng. *arbitrary*] [Es. T. *Keyfi*]: Buyrultusallık içeren. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Buyrultusallık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *arbitrarität*] [Fr. *arbitraire*] [İng. *arbitrariness*] [Es. T. *keyfilik*]: Dil göstergesinin rastlantısal olma niteliği. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Buyrum i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (command) *edimbilim, söz dizimi* İşlevi birine bir şey yapmasını söylemek olan tümce. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Buyrum kipi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Eylemin yapılması gerektiğini buyurarak anlatan isteme kipi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (imperative mood) *söz dizimi* Eylemi buyruk anlatan kip; buyrum tümcesinde kullanılan kip. Buyrum kipi daha çok üstkonumdaki kimselerce kullanılır. *Kapıyı aç! Çiçekleri koparmayın! Hemen buraya gelin!* vb. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Buyrumluk i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (directive) *edimbilim, söz dizimi* J. Searle'ün söylem sınıflamasında kullandığı kümelerden birisi. Buyrumluğun amacı bir kimseyi bir şey yapmaya yönlendirmektir. Bu yönlendirme buyrum kipi kullanılarak (*Kapıyı aç*), uygun sözcükler kullanılarak (*Lütfen kapıyı açınız. Sizce buraya oturmamda sakınca var mı?*) ya da ezgileme yoluyla yapılabilir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Buyrum tümcesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (imperative sentence) *edimbilim* Yükleme buyrum kipinde olan tümce. Buyrum tümcesi buyruk (emir) anlattığı gibi şaşkınlık, uyarı vb. de anlatabilir: *Bak şu yaramaza! Demeyin! Bunu hiç duymamıştım.* vb. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Buyursamalı kip *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Mode Jussif) Hafif bir buyuruk anlatan gelişimli kip: Bu kitabı siz de bir kere *görseniz* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Buyuru *i.* (< *buyur-u*) Bir işin yapılmasını emreden fiil kipi için kullanılır. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Buyuru (buyurum, buyrum) kipi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *Gel, gelsin* gibi emir bildiren gelişimli kip çeşidi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *imperativ*] [Fr. *impératif*] [İng. *imperative*] [Es. T. *emir siygası*]: Eylemin yapılması gerektiğini buyurarak anlatan isteme kipi. (Emir kipi de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Buyurum (buyrum) cümlesi (tümcesi) *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Buyurma görevinde kullanılan cümle. bkz. **Cümle.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *imperativer satz, befehlssatz*] [Fr. *phrase impérative*] [İng. *imperative sentence*] [Es. T. *emir cümlesi*]: Yükleme buyrum kipinde olan tümce. (Ör. *O işi yap!*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bükün (büküm) *i.* **FGT 1942:** Tasriflik, mükesserlik - *Flexion* // **DBTS 1949:** (*İnsiraf*, *Flexion*) Bükünlü diller denilen birtakım dillerde, gramatikal çeşitler meydana getirmek üzere, kelimelere takılır getirilme özelliği (bükünlü, büküngen, *Münsarif*, Fléchi, Flexionnel, Flexible). bkz. **İçbükün.** // **DTS 1969:** (Osm. *İnsiraf*; Fr. *Flexion*; İng. *Flection*; Alm. *Beugung, Flexion*) Gramer görevleri ve yapı bakımından, kelime köklerinin başında, içinde veya sonunda çeşitli değişikliklerin meydana gelmesi. // **DDTS 1980:** [Alm. *formenlehre, beugung, flexion*] [Fr. *flexion*] [İng. *flection, inflexion, accidence*] [Es. T. *insiraf*]: Bir sözcüğün kökenine bitim denilen son ekler getirerek ve/ya da köken değişimleriyle durum ve cins (adlarla, sıfatlarla, adıllarla), kişi, zaman, kip, görünüş ve çatı (eylemlerde), sayı belirten biçim bilimsel yöntem// **DBTS 1989:** (Osm. *tasrif*; Fr. *flexion*). Gramer görevleri ve yapı bakımından kelimelerin başında, içinde veya sonunda çeşitli değişikliklerin meydana gelmesi. // **GTS 1992:** (Alm. *Beugung, Flexion*; Fr. *flexion*; İng. *flection, inflexion, accidence*; Osm. *insiraf*) Yapım ve çekim sırasında kelime köklerinin farklı şekillere girmesi şeklindeki kırılma olayı. // **DS 2011:** (*inflexion, accidence*) *biçim bilimi* Geleneksel dil incelemelerinde biçim bilimi kapsamında ele alınan

dil bilimin ana bölümlerinden birisi. Sözcüğün değişik dil bilgisi işlevlerini yerine getirirken kök ya da gövdesindeki değişimleri anlatır; örn. *Velet-evlat; hüküm-hakim*. // **DBTS 2013:** (*flection, inflexion, accidence*) Yapım ve çekim sırasında, yapımlık ve çekimlik bağlı birimlerin söz köklerinin her yanına getirilebilmesine büküm denir. // **TDBTS 2014:** —

Bükün ara katkısı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Inflexion) Bükünde kök ile takı arasına giren öge. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bükün çoğulu *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Sâmi dillerde tekilin şekli değiştirilerek yapılan çoğul. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bükün (büküm) eki *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*flexional ending*): Bükümlü dillerde kullanılan ekler ve seslerdir. // **TDBTS 2014:** —

Büküngen *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Bükünlü diller denilen birtakım dillerde, gramatikal çeşitler meydana getirmek üzere, kelimelere takılır getirilme özelliği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bükünlü (bükümlü) *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Bükünlü diller denilen birtakım dillerde, gramatikal çeşitler meydana getirmek üzere, kelimelere takılır getirilme özelliği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*flectional, fusional*) *biçim bilimi* Biçimcik ile, onun zorunlu bağımlı biçim birimi arasında birebir bağlantının kurulamadığı biçim bilimsel görünüm. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bükünlü (bükümlü) dil(ler) *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Tasrifî lisan*; Fr. *Langue flexionnelle*; İng. *Inflexional languages*; Alm. *Flektierende Sprachen*) (Derl. *Tasrifli dil*) Gramer görevleri ve yapı bakımından, kelime köklerini değiştiren dil. // **DDTS 1980:** [Alm. *flektierende sprachen*] [Fr. *langues flexionnelles*] [İng. *(in)flexional languages*] [Es. T. *tasrifî lisanlar*]: Dillerin sözcük düzlemindeki genel yapı özelliklerine dayanan sınıflandırmada, dilbilgisal bağıntıları sözcüğün değişken bölümündeki değişimlerle, bir başka deyişle bükünlerle belirten, biçim birimlerin yerine

getirdiği işlevleri, gösteren düzleminde ayrı ayrı ögelere indirgemeye olanak bulamayan, bu özellikleriyle de ayrışkan ve bitişimli dillerden ayrılan diller. (Ör. *Latince* bükünlü dillerdendir.) // **DBTS 1989:** (Osm. *elsine-i tasrifıyye*; Fr. *langues flexionnelles*). Çekim ve türetme sırasında kelime kökleri değişikliğe uğrayan diller. Ör. *Almanca, Arapça, Farsça*. krş. **Eklemeli diller, tek heceli diller, dil.** // **GTS 1992:** (Alm. *flektierende Sprachen*; Fr. *langue flexionnelles*; İng. *inflexional languages*; Osm. *tasrifî lisan, elsine-i tasrifıyye*) Kelime köklerinin yapım ve çekim sırasında farklı şekillere ve kırılmalara uğradığı dil veya diller. bkz. **Büküm.** // **DS 2011:** ([in]flecional languages) *genel* Sözcük düzeyindeki yapı özelliklerine dayanarak yapılan dil sınıflamasında çeşitli dilbilgisel ve anlamsal işlevleri özellikle kökteki ünlünün değişmesiyle ve birtakım son eklerin eklenmesiyle belirten diller. // **DBTS 2013:** (*inflexional language*): Söz köklerinin yapım ve çekim sırasında önde, içte ve sonda bazı ekler alarak farklı şekillere ve kırılmalara uğradığı dil veya dillerdir. // **TDBTS 2014:** —

Bükünlü şekilleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Şekillenme bükünle veya eklenişle gerçekleşirse bükünlü şekillenme olur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bükün son eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Hint-Avrupa dillerinde takının anlamdaşıdır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bürün i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *prosodie*] [Fr. *prosodie*] [İng. *prosody*] [Es. T. *prozodi*]: Titrem, vurgu, durak, süre vb. ses olgularının genel adı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bürünbilim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *prosodie*] [Fr. *prosodie*] [İng. *prosody*]: Ses biliminin, bürünü inceleyen bölümü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bürün/bürünbilim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*prosody*) *ses bilimi* 1- Ses biliminde ritimdeki, tondaki, konuşma hızındaki, yükseklikteki değişkenlikler. 2- Kimi zaman ‘parçaüstü’ ile eşanlamlı kullanılır, ama dar anlamda (1)’deki değişiklere

gönderimde bulunur, geri kalan parçaüstü özellikler dilötesi (paralinguistic) özellikler olarak adlandırılır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bürünbirim *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *prosodem*] [Fr. *prosodème*] [İng. *prosodeme*]: Anlam ayırıcı işlev gören bürün olgusu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (prosodeme) *ses bilimi* Ses biliminde anlam ayırıcı işlevi olan bürün olgusu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bürünsel *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *prosodisch*] [Fr. *prosodique*] [İng. *prosodic*]: Bürüne ilişkin olan, bürün özelliği taşıyan. (Ör. *titrem, vurgu, durak, süre.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bürünsel özellikler *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (prosodic features) *ses bilimi* Bürüne ilişkin olan özellikler. *Ritim, ton, konuşma hızı, yükseklik, vurgu* bürünsel özelliklerdendir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bürünsel ses bilimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (prosodic phonology) *ses bilimi* Vurgu, ton, ezgi, uzunluk gibi parçaüstü ses bilimleri ve bunların bildirilişindeki görevlerini inceleyen ses bilimi dalı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bütünce *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *korpus*] [Fr. *corpus*] [İng. *corpus*]: Bir dil olayını incelemek amacıyla araştırmacının derlediği sözlü ya da yazılı örnekler bütünü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (corpus) *genel* Dil betimlemelerinde ya da dil konusundaki varsayımları doğrulamada kullanılan yazılı/sözlü veriler toplamı. // **DBTS 2013:** (*corpus*): Dilin herhangi bir alanına ait çalışmada kullanılan veriler toplamıdır. // **TDBTS 2014:** —

Bütünce düzenlemesi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (corpus planning) *toplum dil bilimi* Dil düzenlemesi kapsamında dil belirlemesi yapıldıktan sonra seçilen dilin/değişkenin ölçünleştirilerek geliştirilmesi ve işlevinin artırılması ile ilgili çalışma/çaba. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Bütüncül özellikler *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*absolute universals*): Dünyadaki bütün dillerde istisnasız olarak var olan dil özelliklerinin bütünü, diller arası bütüncül özellikler diye adlandırılır. // TDBTS 2014: —

Bütüncül yapı *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*absolute construction*): Cümlelerin başında, içinde veya sonunda yer alan, fakat cümle öğelerine dâhil olmayan cümle başı edatları, ünlem öbekleri vb. yapılarla bir bütün oluşturan dil kullanımı veya metindir. // TDBTS 2014: —

Bütünleşme *i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *integration*] [Fr. *intégration*] [İng. *integration*]: Bir bağlaşımlı ilişkisi kurma. (Ör. Türkçedeki [b], [v], [d], [z], [c], [g] sesbirimleriyle [p], [f], [t], [s], [ç], [k] sesbirimleri bir bağlaşımlı ilişkisi içinde bulunduğundan, bu düzlemde bütünleşme olgusundan söz edilir.) // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Bütünleşme motivasyonu *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*integrative motivation*): Bir dili, o dili konuşan topluluğun bir üyesi olmak için öğrenme çabası için kullanılan terimdir. // TDBTS 2014: —

Bütünleyici *i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: (Supplétif) Çekimi eksik olan (Fr. aller fiili gibi) fiillerde yer dolduran (je vais, tu vas, il va) kabilinden şekillere denir. Dilimizde *olmak* fiili bazı zaman şekillerinde *imek* fiilinin bütünleyicisi olur. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Bütünleyici dağılım *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *komplemenäre distribution*] [Fr. *distribution complémentaire*] [İng. *complementary distribution*]: Özdeş bağlamlarda bulunmayan iki dilsel öğenin dağılım özelliği. (Ör. *Ahmet* ve *uyuyor* bütünleyici dağılım içindedir.) // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*complementary distribution*) *ses bilimi* Bir ses çiftinin belirli bir ses çevresinde karşılıklı olarak birbirlerini dışlayıcı biçimde oluşma özelliği. // DBTS 2013:

(*complementary distribution*): Anlam ayırıcı değer taşımayan dal seslerin bütününün ilişkisine veya oluşturdıkları alana denir. // **TDBTS 2014:** —

Bütünleyicilik *birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*complementarity*) *anlam bilimi* Karşıt anlamlılığın bir türü. Bu tür karşıtlıkta terimler arasında bir derecelenme yoktur ve terimlerden birinin kullanımı ötekinin dışlanmasını gerektirir; örn. *evli - bekar* bütünleyici bir karşıtlıktır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —*

Büyü dili *birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*glossolalia*) *toplum dil bilimi* Kimi topluluklarda ya da mezheplerde büyü ya da ruhsal aranma amacıyla kullanılan dil türü. Çoğunlukla belli sözcük ya da yapıların esrik bir biçimde yinelenmesi biçiminde görülebilir. // **DBTS 2013:** (*glossolalia*): Bazı değişik din mensuplarının üyeleri tarafından kullanılan ve aslında dil olmayan, farklı dil gerçeklerini anlatmada bazı dil bilimciler tarafından kullanılan bir terimdir. // **TDBTS 2014:** —*

Büyük ölçekli yapı *birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*macro structure*) *metin dil bilimi* Van Dijk'in ortaya attığı, bir metnin bütüncül anlam ve edim yapısını açıklayan bir kavram. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —*

Büyük özne *birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*big subject*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, özne türlerinden biri; özellikle güçlü uyum sergileyen diller göz önünde bulundurularak, çekim öbeği'nin ve ad öbeği'nin belirleyicisi konumundaki adöbekleri dışında uyum'un da özne işlevini üstlenebileği öne sürülmüştür; büyük özne: *Siz [e kendinizi. suçlama-yın] diyorsunuz* tümcesindeki bağlama ilişkisini şöyle açıklar: *kendi dönüşüsü, yöneteni* (yerleşmiş eylem)'i ve ulaşılabilir özne'sini taşıyan, bulunduğu tümcecik içinde bağlıdır. Açıkçası ulaşılabilir özne'si alt tümce içinde bulunduğundan aynı uyum özelliklerini taşısa da ana özne ile eşdizinli olamaz. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —*

Büyükseme çoğulu *birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Pluriel de majeste*) Kendine büyüklük vermek veya başkasına saygı göstermek için zamirlerde veya fiillerde kullanılan çoğul şekli: *Bizim fermanımız şudur ki... Beyefendi geldiler mi?* gibi. // **DTS 1969:** — //*

DDTS 1980: — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Büyük sesli (ünlü) uyumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** (Osm. *Büyük ahenk kaidesi*; Fr. *Harmonie palatale*; İng. *Palatal harmony*; Alm. *Palatalharmonie*) (Derl. *Büyük ünlü kuralı, dil benzeşmesi kuralı, dil uyumu kanunu, büyük ses uyumu, ince-kalın vokal uyumu, büyük ahenk kanunu, büyük vokal ahengi, büyük sesli uyumu*) Türkçe bir kelimenin ilk hecesinde, kalın bir ünlü varsa, ondan sonra gelen bütün hecelerin kalın ünlülerle, ince bir ünlü varsa sonraki hecelerin de ince ünlülerle sürüp gitmesi kuralı: *Evlerden (ev-ler-den), gözlerin (göz-ler-in), atlardan (at-lar-dan)* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *palatalharmonie*] [Fr. *harmonie vocalique*] [İng. *palatal harmony*] [Es. T. *büyük ahenk kaidesi, umumi ahenk kanunu*]: Türkçede yalın ya da eklerle uzatılmış bir sözcüğün ilk sesleminde art ünlü varsa ondan sonraki bütün seslemlerde art ünlüler. // **DBTS 1989:** (Osm. *umûmî âhenk kaidesi*; Fr. *harmonie palatale*) Türkçe’de kalın ünlü içeren hece ile başlayan bir kelimenin sonra gelen bütün hecelerinin kalın ünlülerle, ince ünlü içeren hece ile başlayan bir kelimenin sonraki hecelerinin de ince ünlülerle devam etmesi kuralı. krş. **Ünlü uyumu.** // **GTS 1992:** (Alm. *Palatalharmonie*; Fr. *harmonie vocalique, harmonie palatale*; İng. *palatal harmony*; Osm. *büyük âhenk kaidesi, umumî âhenk kaidesi*) Yalın veya eklerle uzatılmış olan Türkçe kelimelerde, ilk hecede bulunan ünlünün taşıdığı kalınlık-incelik niteliğinin ondan sonraki hecelerde de devam etmesi kuralı. bkz. **Ünlü uyumu.** // **DS 2011:** (palatal harmony) *ses bilimi* Bir sözcük içinde bulunan ünlülerin ön ve art ünlü olması bakımından uyumu. Türkçe sözcüklerde ilk seslemede bulunan ünlünün sonraki seslemlerde bulunan ünlülerin art ya da ön ünlü olmalarını belirlemesi yoluyla ortaya çıkar. // **DBTS 2013:** (*palatal harmony*): Asıl biçim biriminin ağız boşluğunun ön veya ardında çıkarılan ünlülerden oluşu, bu biçim birime getirilen yapımlık ve çekimlik bağlı birimleri de kendisine benzetir. Türkçede bu kurala kalınlık-incelik uyumu adı verilir. // **TDBTS 2014:** —

Büyükçül buyurma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (maximal command) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir başın yalnız tümlecinin üzerinde değil de yönetim alanını oluşturan büyükçül yansıma içindeki tüm öğelerin üzerindeki etkisini belirten buyurma türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Büyükçül yansıma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (maximal projection) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin Aşamalı-X Çizelgesinde, bir başın, özelliklerini aktardığı en üst budağın dallandırdığı söz dizimsel ulam. bkz. **Aşamalı-X Çizelgesi.** // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Büyükçül yansıma taşıması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (maximal projection movement) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde taşımanın yalnızca büyükçül yansımaları uygulanabileceği, onun bir bölümüne uygulanamayacağını belirten taşıma türü. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Büyülten sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*amplificative*): Varlığı olduğundan büyük gösteren. bkz. **Abartma.** // TDBTS 2014: —

Büyültme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*augmentative*): Varlığı olduğundan büyük gösteren. bkz. **Abartma.** // TDBTS 2014: —

Büyültme eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *vergrößerungssuffix*] [Fr. *augmentatif*] [İng. *augmentative*]: Çeşitli dillerde büyültme ya da üstünlük kavramı içeren önek ya da son ek. bkz. **Küçültme eki.** // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*augmentative suffix*) *biçim bilimi* Bir sözcüğe, özellikle bir ada eklendiğinde büyüklük kavramı ekleyen ek; örn. *kocaman-koskocaman, iri- ipiri, uzun-upuzun vb.* // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Büyülmeli sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *vergrößernd*] [Fr. *augmentatif*] [İng. *augmentative*]: Büyültme eki almış biçimler için kullanılır. bkz. **Küçülmeli.** // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Büzülme i. (< *büzül-me*) Kelime içinde veya arka arkaya gelen iki kelimedeyan yana bulunan seslerin birbirlerine etkisi sonucu bir sesin düşmesiyle meydana gelen ve kısaltmaya yol açan ses olayı, kaynaşma, idgam. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Büzüşme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (contraction): Bir sözde yanyana bulunan iki veya daha çok hecedeki seslerin yahut da yanyana bulunan iki sözden birincinin son sesi ile ikincinin ön sesinin birleşip kaynaşması ve dolayısıyla hece sayısının azalması olayıdır. // **TDBTS 2014: —**

C

Câlî mastar birl. i. Osmanlı Türkçesi'nde Arapça bâzı kelimelerin (mastar, ism-i fâil, ism-i mef'ul vb.) sonuna -iyyet eki getirilerek yapılan mastar, yapma mastar, mec'ul mastar, mastar-ı ca'lî: "*Beşer-iyyet*" vb. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Canlandırma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (revival) toplum dil bilimi Dil düzenlemesi sürecinde söz varlığı düzeyinde başvuru alan yerlileştirme işlemlerinden biri; yapılan taramalar sonucu eskiden var olan ama sonradan unutulmuş öğeleri yeniden kullanılabilir duruma getirme. Dil canlandırması da denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Canlı sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: 1- [Alm. *belebtes* (genus)] [Fr. (genre) *anime*] [İng. *animate* (gender)]: Kimi dillerde canlıları belirten ve erille dişili kapsayan cins. **2-** [Alm. *belebt*] [Fr. *anime*] [İng. *animate*]: Sözlük içinde sınıflar ve alt sınıflar oluşturmaya yarayan ikili karşıtlıklardan birinin (canlı/cansız) olumlu ögesi. (Ör. *insan, kedi, kuş* "canlı" sınıfına girer.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (animate) anlam bilimi** Özellikle adların sınıflandırılmasında kullanılan, *insan, hayvan* gibi canlı adlar kümesi; anlam biliminde adları niteleyen evrensel anlam özelliklerinden birisi; örn.; *çocuk, kedi, balık* canlı adlardır; *su, taş, tahta* cansız adlardır. krş. **Cansız. // DBTS 2013: (animate):** Adların sınıflandırılmasında cansızlara ve kavramlara zıt olarak, canlılara, kişilere ve türlere gönderme yapmak için kullanılan bir terimdir. // **TDBTS 2014: —**

Canlı cins birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Gramatikal cinsiyet bulunan dillerde erille dişili kapsayan cins. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Canlı dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Halen yaşamakta, çeşitli toplumlarda konuşma ve yazı dili olarak varlığını devam ettiregelmekte olan dil. *Sumerce ölü, Arapça canlı bir dildir* vb. Karşıtı ölü dildir. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (living language):** Hâlen yaşamakta, konuşma veya yazı dili olarak varlığını sürdürmekte olan dil, canlı dildir. // **TDBTS 2014: —**

Canlı ek birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Dilde örnekleri çok olan, kullanılıştan düşmemiş ve köke kattığı anlam kolayca anlaşılan ek, yaşayan ek: *akıl+ cı, sanat + çı, süt + çü* vb. Karşıtı ölü ektir. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (living suffix):** Kullanım sıklığı yüksek olan yapımlık veya çekimlik, ekleşmiş bağlı birim canlı ektir. // **TDBTS 2014: —**

Canlı (veya etken) kelime (söz) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Mot vivant ou actif) Çin gramerinde fiil niteliğinde olan kelimelere denir. bkz. **Ölü** veya **edilgen kelime**. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** Halen kullanılan ve anlamı herkes tarafından bilinen, yaşayan kelimeler: *gözlük, yaprak, toprak, gökyüzü, hayat, deniz, merdiven, çarşaf* vb. Karşıtı ölü kelimedir. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (living word):** Kullanım sıklığı yüksek olan kök veya gövde söz, canlı sözdür. // **TDBTS 2014: —**

Canlı kök birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Halen kullanılan ve anlamı herkes tarafından bilinen kökler, yaşayan kökler: *dur-ak, söz + lük, bil-gin, ver-gi, dil + siz, dal-gıç gibi kelimelerdeki dur-, söz, bil-* vb. kökler. Karşıtı ölü köktür. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (living root):** Kullanım sıklığı yüksek, yeni türetmelere hazır olan kök söz, canlı ve yaşayan köktür. // **TDBTS 2014: —**

Cansız sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: 1- [Alm. *unbelebtes (genus)*] [Fr. (*genre*) *inanimé*] [İng. *inanimate (gender)*] Kimi dillerde, canlı sayılmayan nesneleri belirten ve doğal yansız cinsle özdeşleşen cins. 2- [Alm. *lebros*] [Fr. *inanimé, non-animé*] [İng. *inanimate*]: Sözlük içinde sınıflar ve alt sınıflar oluşturmaya yarayan ikili karşıtlıklardan birinin (canlı/cansız) olumsuz ögesi. (Ör. *masa, çakmak, yol* “cansız” sınıfına girer.) bkz. **Canlı**. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*inanimate*) *anlam bilimi* Özellikle adların sınıflandırılmasında kullanılan *su, kalem, dağ*

vb. adlar kümesi; anlam biliminde adları niteleyen evrensel anlam özelliklerinden birisi.
krş. **Canlı**. // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Cansız adı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: (*castless noun*): İnsan ve hayvanlara işâret etmeyen söz, cansızları bildirir. // **TDBTS 2014**: —

Caymaca i. FGT 1942: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: [Alm. *anakoluth*] [Fr. *anacoluthie*] [İng. *anacoluthon*]: Bir tümceyi oluştururken yapı değişikliğine başvurma, bir kuruluş biçimini bütünlemeden başkasına geçme, dizimsel bir yapıyı birden keserek bir başka yapıya yönelme biçiminde gerçekleştirilen değişmece. (Ör. *İstanbul'a gel, sonra da bize uğramamak!*) // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: (*anacoluthon*) *metin dil bilimi, söylem çözümlemesi* Olağan, beklenen tümce yapısında kesinti yaparak başka bir yapıya yönelme, bir tümce yapısını bitirmeden başka bir yapıyla sözünü sürdürme edimi. // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

-ce hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949**: (Equatif) “Bir şeye göre”, “Bir şey tarafından”, “Bir şeyin vasfına uygun olarak”, “Bir şeyin bütünüyle” gibi anlamlar veren ve -ce ekiyle yapılan isim hali: “*Bence* bu böyledir”, “Bu *herkesçe* istenilen bir şeydir”, “*Arkadaşça* muamele”, “*Ailece* gezmeye gittiler” gibi. // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Cem' i. (Ar. cem) Kelimelerin birden çok varlığı bildirmek üzere belirli ekler almış şekillerine verilen isim, çoğul. [Bu anlamda *cemi* şeklinde kullanılmıştır] // **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Cemi i. (Ar. cem) Kelimelerin birden çok varlığı bildirmek üzere belirli ekler almış şekillerine verilen isim, çoğul, çokluk. // **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Cemilendirmek oldurgan f. (< cemilen-dir-mek) Bir kelimeyi cemi (çoğul) hâline getirmek. // **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Cemilenmek *geçişsiz f. (cemi+len-mek)* (Kelime için) Cemi (çoğul) hâline gelmek. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Cenevre Okulu *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Geneva School of Linguistics) *genel* Aralarında C. Bally, A. Sechehaye, H. Freice ve R. Godel'in de bulunduğu, F. de Saussure'ün görüşlerini yorumlayıp geliştirmeyi amaçlayan dil bilimi okulu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Centum diller *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** /Kentum okunur/ (Langues centum) Hint-Avrupa dillerinden Toharca, Hititçe, Yunanca, İtalyan, Keltçe ve Germence'nin meydana getirdiği kol. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Cevap ünlemi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir konuyu uygun görme, kabul etme ve «evet» anlamında kullanılan ünlem: *Hay hay!, öyle ya! vb. Hay hay! dediğiniz gibi yaparım. vb.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Cevher fiili (cevheri fiil) *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *fi'l-i cevherî, fi'l-i isnâdî*; Fr. *verbe substantif*). İsim soylu kelimelerin yüklem görevinde kullanılmasını sağlayan fiil. Aslı eski Türkçe'de *ermek* olan cevher fiili, *irmek* → *imek* şeklinde değişmiş ve kökü eriyip bugünkü Türkçe'de *+(y)Im, +sIn, +Dir, +(y)Iz, +sInIz, +DirIAr* eklerinden ibaret bir yardımcı fiil durumuna gelmiştir. Olumsuzu *değil* kelimesiyle yapılır. Ör. *iyi+y+im, iyi+sin, iyi+dir, iyi+y+iz, iyi+siniz, iyi+dirler; iyi değil+im...* krş. **Bildirme eki.** // **GTS 1992:** (Alm. *Verbum Substantivum, Verbum Prädikativum*; Fr. *verbe substantif, verbe prédicatif*; İng. *Substantive verb, predicative verb*; Osm. *fi'l-i cevherî*) «olmak», «bir halde bulunmak» anlamında yardımcı fiil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*copula*): Varoluş bilgisine yakın olan eylem. // **TDBTS 2014:** —

Cezâ i. (Ar. *cezâ* '“iyi veya kötü karşılık”) Şart cümlelerinin ikinci kısmı, cevap: “*Dâvet ederseniz gelirim*” cümlesinde “*dâvet ederseniz*” şart, “*gelirim*” *cezâdır.*” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Cezim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** /Arapça/ Eski yazımızda bir sesin harekeli olmadığını gösteren işâret. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Cezimli muzari birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Muzarii meczum*, Jussif aoriste) Arapçada sonu cezimli olan muzari: *yaktiül* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Cezr i. (Ar. cezr) Anlam bakımından bölünemez durumda olan ek almamış sözlük kelimesi, kök. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Chomsky dil bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Chomskyan Grammar) *genel N.* Chomsky tarafından oluşturulan dil bilgisi modelleri ile bunların değişik biçimlerini anlatan terim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Cins i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Genre) Birçok dillerde isimler erkek (eril, Masculin), dişi (dişil, Feminin) ve tarafsız (Neutre) sayılır; ona göre ayrı ayrı şekillerde çekimlenir. // **DTS 1969:** (Osm. *Cins*, *keyfiyet*; Fr. *Genre*; İng. *Gender*; Alm. *Geshlecht*, *Genus*) (Derl. *Nitelik*, *dişil-eril*) Bazı dillerde kelimelerin dişilik, erkeklik veya yansızlık bakımlarından gösterdikleri farklılaşma// **DDTS 1980:** [Alm. *genus*] [Fr. *genre*] [İng. *gender*]: Kimi dillerde eril, dişil ya da yansız olma özelliği belirten dil bilgisi ulamı. // **DBTS 1989:** (Osm. *keyfiyyet*; Fr. *genre*). Bazı dillerde kelimelerin erillik, dişillik veya yansızlık bakımlarından gösterdikleri farklılaşmayı anlatan dil bilgisi kategorisi. dişil, eril ve yansız olmak üzere üç çeşidi vardır. // **GTS 1992:** Bazı dillerde kelimelerin gramer bakımından «erkeklik», «dişilik» veya «yansızlık» özelliği taşıması. // **DS 2011:** (gender) *anlam bilimi*, *biçim bilimi*, *söz dizimi* Kimi dillerde sözcükleri, sözcük kümelerini eril, dişil, yansız, canlı, cansız gibi kümelere ayırmak için kullanılan dil bilgisi ulamı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Cins çekerliği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Çekerliğin kendisini hem isim cinslerinde hem de hallerinde göstermesi durumu. bkz. **Çekerlik**. // **DTS 1969:** // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Cins ismi (adı) birl. i. FGT 1942: İsmi cins - *Nom commun* // **DBTS 1949:** (Nom commun) Bir cinsten olan varlıkların hepsine birden as olan kelime. // **DTS 1969:** (Osm. *İsm-i cins*; Fr. *Nom commun*; İng. *Common noun*; Alm. *Gattungsname*) (Derl. *Cins isim, genel isim, ortak ad, tür adı*) Bir türden olan varlıkların adı: *Ev, insan, kedi* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *Gattungsname*] [Fr. *nom commun*] [İng. *common noun*] [Es. T. *ism-i cins, cins ismi*]: Geleneksel dil bilgisinde, kapsam ölçütü çerçevesinde yapılan ayırım uyarınca, özel adlara karşıt olarak ele alınan, bir tür ya da bütünün herhangi bir ögesini ya da soyutlamayı belirten ad. (Tür adı da denir). // **DBTS 1989:** (Osm. *ism-i cins, ism-i âm*; Fr. *nom commun*; karşıtı özel isim). Aynı türden varlıkları gösteren isim. krş. **İsim.** // **GTS 1992:** (Alm. *Gattungsname*; Fr. *nom commun*; İng. *common noun*; Osm. *ism-i cins*) Aynı türden olan varlıkları veya yalın kavramları gösteren isim. Karşıtı özel isimdir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Cinsiyet i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Genus*; Fr. *genre*; İng. *gender*; Osm. *keyfiyyet*) Bazı dillerde kelimelerin gramer bakımından «erkeklik», «dişilik» veya «yansızlık» özelliği taşıması. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*gender*): Bazı dillerde sözlerin ‘erkeklik’, ‘dişilik’ veya ‘yansızlık’ özelliği taşıması, o dilin cinsiyet bildiren bir dil olgusunu gösterir. // **TDBTS 2014:** (İng. *gender*) Adların dilbilgisel cinsiyetleri ile doğal (biyolojik) cinsiyetleri arasında bir ilişki kurulması, dil biliminde karışıklığa yol açmıştır. *Dilbilgisel cinsiyet* (İng. *grammatical gender*) ile *doğal cinsiyet* (İng. *biological gender*) birbirinden tamamıyla farklıdır ve ikisi arasında bir ilişki kurulması -genellikle- söz konusu değildir. İngilizce biyolojik cinsiyetten kaçınmasına karşın bazı zamirlerde ve gösterge çiftlerinde bunun aksi bir durum da gözlemlenir: Örneğin; *he/she*; *duke/duchess* vb. (Trask, 1999:115). Bazı dillerde adlar, cinsiyet bakımından farklı sınıflara ayrılır. Örneğin; Almancada adlar cinsiyet bakımından “masculine”, “feminine” ve “neuter” olmak üzere üç gruba ayrılır. Bazı Bantu dillerinde bu sayı 16’ya kadar çıkabilir. Bazı Avustralya dillerinde ise cinsiyet, adın sahip olduğu hece sayısına bağlı olarak değişkenlik gösterir. Cinsiyetin belirlenmesinde kullanılan ölçütler de dilden dile farklılıklar gösterir. Bazı Bantu dillerinde *canlılık* (İng. *animacy*), *şekil* (İng. *shape*), *ölçü* (İng. *size*) gibi etkenler de cinsiyetin belirlenmesinde kullanılır (Horsey, 2001:34). İngilizcede ve Fransızcada kişi zamirlerinden yalnızca III. teklik kişi için kullanılan göstergelerde cinsiyet ayrımının yapılması ilgi çekicidir: “*he, she*”; “*il, elle*”. Fransızcada adlar, cinsiyet ölçütü bakımından eril (İng. *masculine*) ve dişil (İng. *feminine*) olmak üzere iki gruba ayrılır. Masculine adları

işâretlemek için “le” ve “un”; feminine adları işâretlemek için “la” ve “une” işâretleyicileri kullanılır (Jackson, 2007:36-37). Adların gramatikal cinsiyetlerindeki farklılıklar; bağlam içinde sıfatları, belirleyicileri, zamir kullanımlarını, adların çokluk şekillerini ve fiil çekimlerini de değişikliğe uğrattır.

Cinsiyet dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (genderlect) *toplum dil bilimi* Bir dilin söyleyiş, sözvarlığı, sözcük seçimi vb. yönlerden toplumsal gruplar içinde yer alan farklı cinsiyetlere göre kullanılan biçimi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Cinsiyetsiz sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Neutrum*; Fr. *neutre*; İng. *neuter*) Bazı dillerde dişi veya erkek cinsten sayılmayan ve tarafsızlık özelliği taşıyan kelime: Rus. *okno* «pencere» *jelézo* «demir», *usilie* «gayret», *yavléme* «olay», *dobro* «iyilik», Sansk. *pustaka* «kitap» vb. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Cins tekili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Singulier générique) Tekil halinde olmakla beraber bütün cinsini anlatan isim: “*İnsan fânidir*” örneğinde olduğu gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Coğrafi dilcilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*geographical linguistics, areal linguistics, geografic linguistics*): Dilin ağız ve aksanlarına göre bölgesel dağılımlarını, bu lehçe ve ağızların ayırıcı özelliklerini araştıran dilcilik çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014: —**

Coğrafi sınıflama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*geographical classification*): Dillerin bulundukları coğrafyaya göre sınıflandırılmasıdır. // **TDBTS 2014: —**

Coğrafyalık -in hali birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Génitif chorographique) -in halinde olan bir kelime bazen adaş olan yerleri birbirinden ayırmaya yarar; o takdirde dilimizde -in eki düşebilir: *İstanbul Maltepesi* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Coşku işlevi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (emotive function) *anlam bilimi* Dilin coşkusal anlamının ağırlıklı olduğu işlev. Coşku işlevi, örn. *reklam dilinde, propaganda* vb., amaçlı dil kullanımında dinleyene dönük, duygusal etkiyi ortaya çıkarır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Coşkusal işlev birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Konuşucunun duygularını, coşkularını iletirken bildirinin yerine getirdiği dilsel işlev. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Coşku vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Accent émotionnel*; İng. *Emotional Accent, emotive stress*; Alm. *Emotiver Akzent*) Coşku bakımından anlamı güçlendiren vurgu: *Yaşa, var, ol, ay* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Cum evirtimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** /Kum okunur/ (Cum inversum) Lâtince de iki tümceyi *cum* bağlacıyla bağlayarak yapılan evirtim. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Cümel i. (Ar. cumle'nin çoğul şekli cumel) Cümleler: “*Hesâb-ı cümel*: Ebced hesâbı.” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Cümle i. FGT 1942: Cümle - *phrase* // **DBTS 1949:** (Phrase) Başka bir söze bağlı olmaksızın tam bir düşünce veya hüküm anlatan söz, ki tek bir fiil kipinden ibaret olduğu gibi, birbirine gramatikal bağlarla bağlı birçok kelimeden de meydana gelmiş olabilir. // **DTS 1969:** (Osm. *Cümle*; Fr. *Phrase*; İng. *Sentence*; Alm. *Satz*) (Derl. *Tümce, hükümleme*) Bir yargı bildirmek üzere tek başına çekimli bir eylem veya çekimli bir eylemle birlikte kullanılan kelime dizisi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *cümle*; Fr. *phrase*). Bir hüküm, bir düşünce, bir duygu vb. ifade etmek üzere çekimli bir fiile veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisi. // **GTS 1992:** (Alm. *Satz*; Fr. *phrase*; İng. *sentence*) Bir fikri, bir duygu ve düşünceyi, bir oluş ve kılışı tam olarak bir hüküm halinde anlatan kelime grubu. Cümlelerin türleri için bkz. **İsim cümlesi, fiil cümlesi, basit cümle, birleşik cümle.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*sentence*): İnsanın algı ve bilgilerinin tümü, varlık ve onun değişiminden oluşur. Varlıktaki değişim, başlıca iki yolla

gerçekleşir: Olmak ve yapmak. Varlıkta görülen değişimlerin, varlığın gerçekleştirdiği bu olma ve yapmaların diğer adı ise zamandır; yani varlıktaki değişim süreçleri, zaman kavramının kaynağıdır. ‘Bir yapma ve olmanın nitelendirildiği dil yapılarına cümle denir.’ biçiminde tanımlanabilecek cümle, varlığın adı olan söz ve söz öbekleri yanında, varlıkta gerçekleşen değişimin adıdır. Olayın adıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. sentence) Biçimsel dil bilgisi anlayışına göre; cümle, anlam ve yapı bakımından eksiksiz olan, konuşma dilinde bir kesinti ve durakla, yazı dilinde ise noktalama imleri ile (., !, ?) sonlandırılan anlatılmanın en temel birimi olan dil birliğine denir.

Cümle bağlacı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (sentence connector) Cümleleri bir araya getirmeye yarayan çekimlik bağlı birimlerdir. // **TDBTS 2014: —**

Cümle başı bağlaçları birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Başında bulundukları cümleyi kendisinden önce gelen veya kendisinden sonra gelen cümle veya cümlelere çeşitli görevler ile bağlayan kelimeler. bkz. **Bağlaç. // DS 2011: — // DBTS 2013:** Başında bulundukları cümleyi kendisinden önce veya sonra gelen cümle veya cümlelerle çeşitli görevler ile bağlayan sözler, cümle başında kullanılan açıklayıcı bağlama edatlarıdır. // **TDBTS 2014: —**

Cümle bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Syntax, Satzlehre*; Fr. *syntaxe*; İng. *syntax*; Osm. *nahiv*) Bir dilde, kelimelerin, kelime gruplarının cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle türlerini inceleyen bilim dalı. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Cümlecik i. FGT 1942: Kaziye - Proposition // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Cümlede akışma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bir sıraya gelen ses, hece veya kelimelerin birbirleriyle uyularak kulağa hoş ve dile kolay meydana getirdiği cümle. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Cümle dışı ögeler(unsur) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:

Cümlelerin kuruluşuna katılmayan; fakat cümle öğeleri veya cümleler arasında bağlantı kurarak metnin oluşmasını sağlayan öğeler, cümle dışı öğelerdir. // **TDBTS 2014:** (İng. external element sentence) Söz dizimsel yapı içerisinde kurucu öge niteliği taşımayan, yükleme veya herhangi bir cümlesel ögeye doğrudan veya dolaylı olarak bağlanmayıp, bunlarla ilgili ek bilgi vermeye yarayan dil birimlerine denir.

Cümle eklemleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Articulations de la phrase) Bir cümlede tümcelerin birbirine eklendiği yerler veya bu eklemeyi sağlayan bağlaçlar. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Cümle kelime birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Mot-phrase) Tek başına bir cümle değerinde olan kelime, ki ilkel dillerin esası diye sayılmıştır. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Cümlelik bağlaç birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*subordinating conjunction*): Birden çok sözden oluşmuş ve açıklayıcı bağlayıcı olarak kullanılan yapılardır. // **TDBTS 2014: —**

Cümlemsi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: —// DTS 1969: (Fr. ; Alm. *Quasi-proposition*; İng. *Clause*) Eylemsiyle ilgili kelimeler dizisi: *Bugün İstanbul'dan gelen son tren çok kalabalıktı* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Cümlelerin öğeleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Cümle unsurları*; Fr. *Membre de phrase*; İng. *Parts of sentence*; Alm. *Satzteil, Satzglied*) (Derl. *Cümlelerin üyeleri*) Cümlelerin anlaşılmasında başlıca görevi yüklenmiş olan kelimeler: *Özne, yüklem ve tümleçler*. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Satzteil, Satzglied*; Fr. *membre de phrase*; İng. *parts of sentence*; Osm. *cümlelerin unsurları*) Cümlede bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir hükmü tam olarak anlatabilmek için kullanılan kelimelerin cümle bilgisinde aldıkları adlar. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*parts of sentence*): Söz öbekleri, niteleyen-nitelenen, tamlayan-tamlanan öğelerden oluşur. Cümlelerin ise, tek niteleneni, tek tamlananı vardır; o da yüklemidir. // **TDBTS 2014: —**

Cümle olumsuzluğu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: *Bu iş fena değildir* kuruluşundaki olumsuzluğa cümle olumsuzluğu adı verilir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Cümle perdesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Cümlelerin anlamına ve türlerine göre ayarlanan ve ses tellerindeki titreşimin yükseltilip alçaltılması ile belirlenen ton. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Konuşma sırasında seslerin titreşimindeki yükselip alçalma farklarından kaynaklanan olaya verilen ad. // **TDBTS 2014: —**

Cümle ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: İfade içinde tuttukları yer veya oynadıkları rol dolayısıyla kelimelerin uğradıkları değişiklikleri inceleyen çeşite verilen ad. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Cümle söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*sentence word, holophrase, holophrasis, isolate*): Bir cümle gibi, bir olaya ad olmuş ve tek sözden oluşan cümledir. // **TDBTS 2014: —**

Cümle söz dönemi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*holophrastic language*): Bazı dil türeyiş kuramlarına veya bebeğin ana dili edinimi sürecine göre, dil kullanımı için gerekli söz dizimi kalıplarının ilkel insanda veya bebekte henüz oluşmadığı dönemdir. // **TDBTS 2014: —**

Cümle titremi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Ton de phrase*; İng. *Sentence tone*; Alm. *Satzton*) (Derl. *Cümle tonu*) Cümlelerin anlamına göre düzenlenen titrem: *İstikbalde dahî seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dahilî ve haricî bedhahların olacaktır* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Cümle tonu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Satzton*; Fr. *ton de phrase*; İng. *sentence tone*) Cümlelerin anlamına ve türlerine göre ayarlanan ve ses tellerindeki titreşimin yükseltilip

alçaltılması ile belirlenen ton. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*sentence tone*): Cümlede aynı iki söz veya yapıyı ayırmaya yarayan söyleyiş birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Cümle türleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*kinds of sentences*): Cümlelerin anlam ve yapılarına, yüklem türü ve yerine göre çeşitleridir. // **TDBTS 2014:** —

Cümle üyesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Membre de phrase) Söz dizimi bakımından birbirine bağı olup bir cümlede yer alan kelime öbeği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Cümle vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent de phrase) Cümlelerin anlamına türlü düşünce veya duygu özellikleri katan vurgu. Buna Söz dizimi veya öbek vurgusu (Ac. syntactique ou de groupe) da denir. // **DTS 1969:** (Fr. *Accent de phrase*; İng. *Sentence stress*; Alm. *Satzakzent*) (Derl. *Değer vurgusu, mantık vurgusu, söz dizimi vurgusu*) Konuşma sırasında cümlelerin anlamıyla ilgili olarak, kelimelerde yer değiştirebilen ve kelimelerin asıl vurgularından daha kuvvetli olan vurgu: *Turgut, dün akşam İstanbul'dan geldi; Turgut dün akşam İstanbul'dan geldi; Dün akşam İstanbul'dan Turgut geldi* örneklerinde olduğu gibi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *Accent de phrase*). Konuşma sırasında, kelimelerin yüklendiği anlama göre cümledeki yerlerinin değişmesine sebep olan ve asıl vurgularından daha güçlü olan vurgu. krş. **Anlatım vurgusu, kelime vurgusu.** // **GTS 1992:** (Alm. *Satzakzent*; Fr. *accent de phrase*; İng. *Sentence Stres*) Konuşma sırasında, cümlelerin anlamına bağılı olarak, kelimeler arasında yer değiştirebilen ve kelimelerin, kelime gruplarının kendi vurgularından daha kuvvetli olan vurgu. bkz. **Vurgu.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*sentence stress, intonation*): Sözlü dil kullanımında, cümlelerin anlamına bağılı olarak, ögeler arasında yer değiştirebilen ve ögelerin, söz öbeklerinin kendi vurgularından daha güçlü olan vurgudur. // **TDBTS 2014:** —

Ç

Çabalı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Conatif) Bir işin çaba ile yapıldığını anlatmak üzere fiilin sokulduğu şekil. Lât. *parturire* (Doğum ağrıları çekmek), *parare* (Doğurmak)

fiilinin çabalı şeklidir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çabuk yazım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*tachygraphy*): Çabuk yazım, yazılı iletişimde hızı arttırmak veya gizliliği sağlamak amacıyla, bir dilin ses, hece, söz ve yaygın dil kullanım kalıplarını özel sembollerle gösteren el yazısıdır. // **TDBTS 2014:** —

Çağcılaştırma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*modernization*) *toplum dil bilimi* Dil düzenlemesi sürecinde, belirlenmiş olan dili bir iletişim aracı olarak öteki gelişmiş dillerle eşit duruma getirme süreci. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çağrı i. FGT 1942: Nida - *Vocatif (isim)* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çağrı hali (çağırma durumu) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Vocatif*) Bazı dillerde bir şeye, bir kimseye seslenirken veya hitabedilirken o şey veya kimse adının aldığı isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vocative*): İnsan veya hayvanlara seslenmelerden oluşan dil kullanımı, adların çağırma çekimi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Çağrı işlevi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [*Alm. appellfunktion*] [*Fr. fonction conative*] [*İng. conative function*]: Dilin, buyruk verme biçiminde gerçekleşen ve dinleyiciye yönelik olan işlevi. (Ör. *Buraya gel* tümcesinde çağrı işlevi egemendir.) bkz. **Anlatımsallık işlevi, gönderge işlevi, ilişki işlevi, sanat işlevi, üstdil işlevi.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*conative function*) *anlam bilimi* R. Jakobson'un belirlediği büyük ölçekli altı dil işlevinden birisi. Bu işlev dilin alıcıya, dinleyene yönelik olarak kullanımını vurgular; özellikle buyrum ve seslenme sözceleri bu işlevi yerine getirir. // **DBTS 2013:** (*vocative function*): Dilin işlevlerinden biridir. // **TDBTS 2014:** —

Çağrışım i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (*Alm. Assoziation; assoziativ; Fr. association, associatif; İng. association, associative*) Bir kelimenin anlam, şekil ve ses yakınlığı yoluyla başka

kelimelerle kurduğu bağlantılar: *agaç, kıraç, tokaç; gelen, gören, bilen; ağırbaşlılık, ciddiye, ciddilik, resmîlik, oturaklılık* vb. bkz. **Çağrışım ilişkileri.** // **DS 2011:** (association) *göstergebilim* Bir dil biriminin öteki dil birimlerini usa getirmesi. // **DBTS 2013:** (association): Bir göstergenin bir başka gösterge ve anlamı çağrıştırması, çağrışımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Çağrışım alanı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Assoziationsfeld*; Fr. *champ associatif*, İng. *associative field*) Kelimelerin yansıttıkları kavramları çevreleyen ve onlarla sürekli bir ilişki halinde bulunan diğer kavram ve tasavvurların oluşturduğu alan: *Hastane* kavramının *doktor, hemşire, hasta, beyaz gömlekliler, beyaz renk, acı çekenler, muayene, tedavi, ilôç, sedye, hastane kokusu* vb. kavramlarla olan ilişkisi gibi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (associative field): Sözlerin anlamları durağan noktalar hâlinde değil, değişken alanlar hâlinindedir. Sözlerin anlam alanlarının sınırlarını, komşu bilgiler belirler. Sözlerin yansıttıkları kavramları çevreleyen ve onlarla sürekli bir ilişki içinde bulunan komşu kavramlarla birlikte oluşturdukları anlam alanı, çağrışım alanı olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Çağrışım grameri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kelimelerin düşüncedeki çağrışımlarını inceleyen gramer türüdür. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çağrışım ilişkisi (ilişkileri) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kelimeler bir im dizisi meydana getirdikleri vakit “aralarında im dizisi ilişkisi var” denir; im dizisi dışında kaldıkları zaman hatıra getirdikleri başka kelimelerle olan ilişkileri çağrışım ilişkisi (Raport associatif) adını alır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kelimelerin ses ve şekil yapıları, çekimleri, aynı kökten gelen türevleri ile anlam ve kavram yakınlığı bakımından bağlı oldukları çağrışım ilişkileri. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (associative relations, connotative relations): İnsan dünyayı ilişkilendirerek öğrendiği için, insan zihnindeki bilgi ve anlamlar, birbirlerinden bağımsız birimler hâlinde değil, iç içe geçmiş bir örgü bütünü hâlinde dirler. Bu örgünün sözlük ve söz dizimi öğeleri, ses, biçim ve anlamca sürekli bir ilişki içindedirler. // **TDBTS 2014:** —

Çağrışım işlev birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (connotative function): Sözlerin ve söz dizimi birimlerinin gerçek anlamlarının çevresini kuşatan bütün

sosyal ve bireysel eğretilmeli anlamlar, dil birimlerinin çağrışımlık işlevleridir. // **TDBTS 2014: —**

Çağrışımsal sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *assoziativ*] [Fr. *associatif*] [İng. *associative*]: Biçim ya da anlam açısından ortak özellikler sunan sözcükler arasında söylem düzlemi dışında kurulan bağıntılara ilişkin olan, bu türlü bir nitelik taşıyan. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çağrışımsal alan birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *Assoziationfeld*] [Fr. *champ associatif*] [İng. *associative field*]: Çağrışım yoluyla aralarında biçimsel ya da anlamsal bağıntılar kurulabilen sözcüklerin oluşturduğu bütün. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çağrışımsal anlam birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (associative meaning) *göstergebilim* Bir sözcük işitildiğinde kişide çağrıştırdığı anlamların tümü. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çalım i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Ductus) Yazı yazmada kalem çalma tarzı. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çaprazlama (sınırlaması) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (cross over (constraint)) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde eşgöndergeli ad öbeklerinin birbirlerinin üzerinden atlamalarına yol açacak kimi yer değiştirme dönüşümlerinin uygulanmasını sınırlayan ilke. // **DBTS 2013: (the criss-cross, chiasmus):** Dil birimlerinin, birbirini izleyen söz öbekleri ve cümlelerde zıtlık ilişkisi içinde olmaları durumudur. // **TDBTS 2014: —**

Çarpmalı sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (flapped) *ses bilgisi* Çıkış biçimine dayalı olarak yapılan ünsüz sınıflandırmasına göre dilucunun dişetine hafifçe dokunmasıyla belirginleşen ünsüz. Türkçe’de *ara*, *sıra* gibi sözcüklerde /r/ iki ünlü arasında bulunduğu çarpmak bir ünsüzdür. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çarpma ton veya çarpma vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Ton ou Accent frappé) Bir açınığı söylemeye başlarken yapılan vurgu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çatallı bağlaç birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *ya...ya* şeklindeki bağlaç çeşidi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çatallı cümle birl. i. FGT 1942: Terdit cümlesi - *Proposition disjonctive* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çatallı soru birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** “*Şunu mu, bunu mu, yoksa ötekini mi*” şeklindeki sorulara verilen addır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çatı i. FGT 1942: Bina (fiilde) - *Voix* // **DBTS 1949:** (*Bina, Voix*) Özne ve nesne bakımından bir fiilin niteliği. bkz. **Fiil**. // **DTS 1969:** (Osm. *Bina*; Fr. *Voix*; İng. *Voice*; Alm. *Diathesis*) Özne veya nesne durumlarına göre, belirli çatı eklerinin eylem kök veya gövdelerine getirilmesiyle meydana gelen türev: *Sevin-* (*sev-in-*), *sevil-* (*sev-il-*), *seviş* (*sev-iş-*), *sevdire* (*sev-dir-*), *sevindire* (*sev-in-dir-*), *sevdirt* (*sev-dir-t-*) vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *Diathesis, genus*] [Fr. *voix*] [İng. *voice*] [Es. T. *bina*]: Öznenin eylemi yapmasına, eylemin etkisi altında kalmasına ya da belli biçimde onunla ilgili olmasına göre eylemin sunduğu durum; buna ilişkin dil bilgisi ulamı. // **DBTS 1989:** (Osm. *binâ*; Fr. *voix*). Öznenin yüklem belirtiği işi yapmasına, bu işin etkisi altında kalmasına veya bunlar dışında onunla belli biçimlerde ilgili olmasına göre, belirli çatı eklerinin fiil kök ve gövdelerine getirilmesiyle oluşturulan türev. // **GTS 1992:** (Alm. *Diathesis*; Fr. *voix*; İng. *voice*; Osm. *bina, fiil binası*) Özne veya nesnenin fiilin gerçekleşmesindeki farklı durumlarını belirtmek üzere, fiil tabanına, çekimden önce fiilden fiil türeten belirli eklerin getirilmesiyle meydana gelen değişik görünüşlerdeki fiil şekli. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*voice*): Yüklem, özne ve nesnenin anlam ilişkisi, çatı olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** (İng. *voice*) Bağlam içinde, özellikle yüklem işlevinde kullanılan eylemin başta özne ve nesne olmak üzere, tümleç ve diğer söz dizimsel öğeler ile olan ilişkilerini, özne, nesne ve diğer söz dizimsel öğelerin birbirleriyle ve yüklem konumundaki eylemle olan rollerini, bu ilişki ve rollerde ortaya çıkan anlamsal, söz dizimsel, biçimsel, kullanımsal vb. çeşitli değişimleri kapsayan fiillere özgü dilbilgisel bir kategoridir.

Çatı ekleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Fiil binası lâhikaları*) Eylem kök veya gövdelerinden, dönüşlü, edilgen, işteş, ettirgen çatılar meydana getirmeye yarayan ekler: *-(i)n-* (*sev-in-*); *-(i)l-* (*sev-il-*); *-(i)ş-* (*sev-iş-*) vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Fiil kök veya gövdelerinden olumsuzluk (*Negation, Verneinung, menfilik edatı, menfilik lâhikası*) dönüşlülük (*reflexive, mütavaat*), edilgenlik (*passiv, meçhul*), ettirgenlik (*faktiv, ta'diye*) ve işteşlik (*reziprok, müşareket*) gibi farklı görünümlere sahip fiil çatıları meydana getirmeye yarayan ekler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*voice suffixes*): Türkçe, çekirdek cümlesini oluşturan yüklem ve özne ilişkisini yapımlık bağlı birimleriyle sözlük düzleminde gerçekleştirir. Eylem kök veya gövdesine, eylemden eylem yapan ekler getirilerek, eylemlerin çatıları değiştirilir. // **TDBTS 2014:** —

Çatışma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (*hiatus*) Ünlü ile biten bir kelimenin son sesi ile ünlü ile başlayan bir kelimenin ön sesinin yanyana gelmesi veya türetme ve ekleme durumlarında ve dilimize girmiş yabancı kelimelerde iki ünlünün karşılaşması olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çekerlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Attraction*) Bir kelimenin veya sesin ilgili bulunduğu başka bir kelimeyi veya sesi kendi şekline yakın bir şekle sokması yolundaki özümleme. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çekilmek edilgen f. (< çek-i-l-mek) (-den) (Fiiller zaman ve şahıslara, isimler ismin hallerine göre) Sıralanıp söylenmek, tasrif edilmek. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çekim i. FGT 1942: Tasrif - *Déclinaison, conjugaison* // **DBTS 1949:** İsimlerin veya tümleç olabilmesi, fiillerin de zaman bildirebilmesi için takı alarak çeşitli şekiller göstermesi. // **DTS 1969:** Eylem veya ad soylu kelimeye, kişi kavramı vermek için, eklerin getirilmesi. // **DDTS 1980:** 1- [Alm. *Deklination*] [Fr. *déclinaison*] [İng. *declension*] [Es. T. *isim tasrifi*]: *Ad çekimi*: Türkçedeki çeşitli durumlarına göre adların uğradıkları biçim bilimsel değişikliklerin tümü 2- [Alm. *konjugation*] [Fr. *conjugaison*] [İng. *conjugation*] [Es. T. *fiil tasrifi*]: *Eylem çekimi*: Çeşitli zaman, kip, görünüş, çatı, sayı, kişi vb. ulamlarını belirtmek üzere eylemlerin uğradıkları biçim bilimsel değişikliklerin tümü. // **DBTS 1989:** (Osm. *tasrif*; Fr. *conjugaison, déclinaison*). Fiillerin türlü kip, zaman ve şahıslara, isimlerin

ismin hallerine göre uğradıkları değişikliklere verilen ad. // **GTS 1992:** (Alm. *Deklination*; Fr. *déclinaison*; İng. *declination*; Osm. *tasrif*) Fiillerde kip, zaman, tarz, şahıs, sayı; isim soylu kelimelerde çokluk, iyelik ve isimlerin birbirleriyle ilişkilerini belirleyen hal kavramlarını göstermek için eklerin getirilmesi. bkz. **İsim çekimi** ve **fiil çekimi**. // **DS 2011:** (inflection) *biçim bilimi* Sözlükbirimin bulunduğu yapı içinde sözcük-biçimlerini yaratma süreci; örn. *evi, evimiz, evde, eve, evin, evinin* vb. *ev* sözlükbirimin bu süreçle oluşturulmuş sözcük-biçimleridir. // **DBTS 2013:** (*declination, conjugation*): Sözlük birimlerinin bir araya getirilmesine çekim denir. // **TDBTS 2014:** (İng. inflection) Dilde bağımsız biçim birimlere getirilerek bağlam içinde, sözcükler/sözcük öbekleri arasında çeşitli dilbilgisel ilişkilerin (aitlik, benzerlik, durum, kişi, neden-sonuç, sahiplik, zaman vb.) kurulmasının sağlanması işlemine denir.

Çekim almaşımı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** İsim ve fiil çekimlerinde gövdenin eksiksiz veya eksikli olarak çeşitlenmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çekim değişkenliği *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Hétéroclisie) Çekimi başka başka gövdelerde olan bir kelimenin çekim şekli. Lat. *senec-s, sene-m* gibi. Bu gibi kelimelerde değişen çekimli (Hétéroclite) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çekim eki *birl. i.* **FGT 1942:** Lâhikai tasrifiye - *Désinence* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Tasrif lâhikası*; Fr. *Suffixe flexionnel; suffixe désinentiel, désinence*; İng. *Ending, inflexion suffix, termination*; Alm. *Flexionssuffix; Endung, Flexionsendung*) (Derl. *Tasrif eki, işletme eki*) Eylem ya da ad kök veya gövdelerine kişi kavramı vermek üzere getirilen ek. // **DDTS 1980:** [Alm. *endung, flexionsendung*] [Fr. *désinence*] [İng; *ending, termination*] [Es. T. *tasrif lâhikası*]: Çeşitli dillerde, sözcüğün değişmeyen bölümüne (kök ya da gövdeye) eklenerek bir ad ya da eylemin bağlandığı diziye özelliğini veren öge. // **DBTS 1989:** (Osm. *lâhika-i tasrifiyye*; Fr. *désinence*; karşıtı yapım eki). Fiil veya isim kök ve gövdelerinin sonuna eklenerek kelimeler arasında ilişki kurmaya yarayan ve gramer kelimeleri meydana getiren ek. krş. **Ek.** // **GTS 1992:** (Alm. *Flexionsendung, Flexionssuffix*; Fr. *désinence*; İng; *ending, termination*; Osm. *tasrif lâhikası*) Fiil veya isim soylu kelimeler üzerine gelerek, bağlı oldukları kelime gruplarına göre, kelimeler arasında hal, iyelik, çokluk, kip, zaman, şahıs, sayı vb. ilişkiler kuran ek: *ev + ler, oda + da, kapı + sı + nı* vb. // **DS 2011:** (inflection suffix, inflexion suffit) *biçim bilimi* Ad, sıfat ya da

eylem kök ve gövdelerine eklenerek eklendiği sözcüğe tümce içindeki işlevini belirtici dilbilgisel özelliğini veren ek. // **DBTS 2013:** (*ending, termination, desinence*): Sözlük birimlerini birbirlerine bağlayarak, söz dizimi oluşturulmasını sağlayan ekler, çekim ekleridir. // **TDBTS 2014:** —

Çekimin isimsel şekilleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Formes nominales de la conjugaison*) Fiilin çekiminde kişi göstermeyen *gitmek, gitme, gidiş, giden, gidici* gibi şekiller. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çekimleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*conjugation*): Sözlük birimlerinin bir araya getirilmesine çekim denir. Bu işin yapılmasına da çekimleme adı verilir. // **TDBTS 2014:** —

Çekimli sıf. Çekilmiş, çekime girmiş olan, tasrif edilmiş, insirâfî. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çekimli ad birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*oblique noun*): Çekimlik bağlı biçim birimleri sayesinde başka sözlerle ilişkiye hazır hâle gelmiş bütün sözlük birimleri, çekimli biçimlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Çekimli biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*oblique form*): Çekimlik bağlı biçim birimler sayesinde başka sözlerle ilişkiye hazır hâle gelmiş bütün sözlük birimleri, çekimli biçimlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Çekimli diller birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*inflectional languages*) *genel* Sözcük düzeyindeki yapı özelliklerine dayanarak yapılan dil sınıflamasında çeşitli dilbilgisel ve anlamsal işlevleri özellikle kökteki ünlünün değişmesiyle ve birtakım son eklerin eklenmesiyle belirten diller. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çekimli fiil (eylem) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (*Osm. Tasrifli fiil; Fr. Verbe fini; İng. Finite verb; Alm. Verbum finitum*) (*Derl. Çekimli fiil, esas fiil, tükel*

fiil) Bir hüküm bildiren ve zaman kavramıyla birlikte kişi kavramı veren eylem. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *fi'l-i munsarif*; Fr. *verbe conjugué*) Mastar halinde olmayan, zaman ve şahıs kavramı taşıyan fiil. Ör. *konuş-tu-m, konuş-tu-n, konuş-tu, konuş-tu-k, konuş-tu-nuz, konuş-tu-lar.* // **GTS 1992:** (Alm. *Verbum Finitum*; Fr. *verbe .fini, verbe conjugué*; İng. *finite verb*; Osm. *tasrifli fiil, .fi'l-i munsarif*) Zaman ve şahsa bağlı olarak bir yargı bildiren fiil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*finite verb*): Eylemler için kullanılan çekimlik bağlı biçim birimler sayesinde başka sözlerle ilişkiye hazır hâle gelmiş eylem kök ve gövdeleri, çekimli eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Çekimlik bağlı biçim birimi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*inflectional morpheme, inflectional bound morphem*): Tek başına anlam ve kullanımı bulunmayan, sözlerden önce veya sonra gelerek onları birbirine bağlayan biçim birimleri, çekimlik biçim birimleridir. // **TDBTS 2014:** —

Çekimlik değişme *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*sandhi, sandhi form*): Çekimlik değişme, sözlerde çekim sırasında görülen ses ve biçim değişikliğidir. // **TDBTS 2014:** —

Çekimlik etki *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*syntactic regment, rection, goverment*): Çekim sırasında, bir sözün başka bir sözü etkilemesi, çekimlik bir etkidir. // **TDBTS 2014:** —

Çekimlik söz öbekleri *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*inflectional word groups*): Çekimlik söz öbekleri, daha önceden birileri tarafından yapılmış, hazır söz öbekleri olmayıp, dil kullanımı sırasında oluşturulan, serbest, değişken ve bütünüyle bireysel yapılardır. // **TDBTS 2014:** —

Çekimli söz *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Çekimlik bağlı biçim birimleri sayesinde başka sözlerle ilişkiye hazır hâle gelmiş bütün sözlük birimleri, çekimli biçimlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Çekim orunlaması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Substitution flexionelle) Bir kelimenin çekim şekillerinden birinde veya bir kaçında başka bir kelimenin kullanılması. “*Ne idiği*” yerine “*ne olduğu*” sözünün geçmesi gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çekim öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (inflectional phrase) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin Yönetim ve Bağlama Kuramı ve daha sonraki evreleri çerçevesinde, baş ögesi [±zaman], [±uyum] ve belki de kiplik özellikleri içeren Çekim’in büyükçül yansıması. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çekim örneği (örneklği) birl. i. FGT 1942: Emsile - *Paradigme* // **DBTS 1949:** (*Emsile*, *Paradigme*) Örnek olarak alınan bir kelimenin çekim şekillerini gösteren tablo. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çekimsel i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*inflectional*) *biçim bilimi* Genel anlamda, çekime ilişkin olan. Biçim biliminde çekimsel ek (çekim eki), adlarda çoğul, durum, cinsiyet, sayı; eylemlerde zaman, uyum (kişi ve sayı), çatı gibi dilbilgisel ulamları içeren ektir. Bu terim, dil tipolojisinde bükümlü dilleri göstermek için de kullanılır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çekimsiz sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Indéclinable*) Bazı dillerde çekimi olmayan zarf, bağlaç, gibi kelimeler için söylenir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *undeklinierbar*] [Fr. *indéclinable*] [İng. *indeclinable*]: Ad çekimi bulunan dillerde, hiçbir durumda herhangi bir değişim göstermediğinden çekim dışı sayılan (birim). // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*uninflected*) *biçim bilimi* Bir sözcüğün tümce içindeki işlevini belirtici dilbilgisel özelliğinin bulunmadığı durumlardaki niteliği; örn. *Çocuk ‘ev’ dedi* tümcesinde ‘ev’ çekimsizdir. // **DBTS 2013:** (*indeclinable*): Çekime girmemiş olan sözlük birimidir. // **TDBTS 2014: —**

Çekimsiz ad birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*common case*): Birleşik durumda olmayan ve hiçbir yapım eki almamış ve hiçbir dilbilgisel görev üstlenmemiş olan ad. // **TDBTS 2014: —**

Çekimsiz fiil (eylem) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Şahsa bağlı olmayan fiil: *gelince, gelerek, çalışmak, okunacak kitap* gibi. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*infinite verb forms, verbalnoun*): Başka eylemler ve eklerle ilişkiye girmemiş olan eylem. // **TDBTS 2014: —**

Çekimsiz söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*non-finite*): Çekimsiz söz, yalın söz. // **TDBTS 2014: —**

Çekim yitimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*deflection*): Başlıca görevleri varlık-varlık ve varlık-eylem ilişkilerini kurmak olan, daha doğrusu, bizzat kendileri bu ilişkilerin adı olan durum ekleri veya çekim edatlarının kullanımında görülen bulanıklık, çekim yitimi diye adlandırılır. // **TDBTS 2014: —**

Çekirdek i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: 1- [Alm. *kern*] [Fr. *noyau*] [İng. *kernel*]: Kiplik ya da tümce kurucusu diye adlandırılan öğeyle birlikte tümceyi oluşturan ve ad dizimiyle eylem dizimini kapsayan öğe. **2-** [Alm. *nukleus*] [Fr. *nucléus*] [İng. *core*]: L. Tesnière'in kuramında, tümcede anlamsal bir işlev yerine getiren kurucu öğe. (Ör. *Ahmet gülüyor* tümcesinde iki çekirdek vardır: *Ahmet* ve *gülüyor*. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*nucleus, kernel*) *ses bilimi* Bir ezgi biriminde ses yüksekliği açısından en belirgin seslem; seslemin zorunlu ögesi (çoğunlukla ünlü). // **DBTS 2013:** (*nucleus, kernel*): Türevleri olan birden çok dil biriminin kökü, çekirdek olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Çekirdek tümce birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *kernsatz*] [Fr. *phrase noyau, phrase nucléaire*] [İng. *kernel sentence*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, dizimsel kuralların uygulanması ve zorunlu dönüşümlerin (etken, geçişli, bildirme tümcesi) gerçekleştirilmesi sonucu elde edilen tümce. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*kernel sentence*): Hiçbir açıklayıcının yer almadığı yüklem ile öznenen oluşan basit cümle, çekirdek cümledir. // **TDBTS 2014: —**

Çekmek (çekimlemek) geçişli f. FGT 1942: Tasrif etmek - *Décliner, conjuguer* // **DBTS 1949:** (*tasrif etmek, Conjuguer et Décliner*) Bir fiilin veya bir ismin çekim örnekliğini

yolunca sıralamak. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** —
// **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çekme zinciri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*drag chain*): Dil, sestem anlama kadar her düzlemiyle, bir çekme veya itme zinciri olarak karşımıza çıkar. // **TDBTS 2014:** —

Çektirmek ettirgen f. (-i/-e) (Bir fiilin çeşitli zaman ve şahıslara, bir ismin çeşitli hallere göre aldığı şekilleri) Sıralatıp söyletmek, tasrif ettirmek. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çelişik sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*contradictory*) *anlam bilimi* Sözcükler arasındaki işlem ilişkilerini anlatan bir terim. Çelişik tümceler içerdikleri sözcükler açısından anlam karşıtlığı gösterirler; örn. *O bekar adamın karısı avukattır* çelişik bir tümcedir, *bekar* ve *karısı* sözcükleri birbirlerini dışlayan kavramlardır. Bu tür karşıtlıklar için kimi dil bilimciler bütünlüyici karşıtlık terimini de kullanırlar. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çelişki i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*contradiction*): Birbirinin zıddı olan iki bilginin ilişkilendirilmesi, çelişkidir. // **TDBTS 2014:** —

Çene i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ağız boşluğunun alt ve üst kısmında diş ve dudaklarla çevrilmiş bulunan ve konuşma sırasında ağzın rahatlıkla hareketini sağlayan organ. Çenenin alt kesimi *alt çene*; üst kesimi de *üst çene* diye adlandırılır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*jaw*): Ağız boşluğunun alt ve üst bölümünde diş ve dudaklarla çevrilmiş bulunan ve konuşma sırasında ağzın rahatlıkla hareketini sağlayan organ, çenedir. // **TDBTS 2014:** —

Çetin abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Consonne dure*) Damak ile dilin sırtı arasından havanın dağılmasın geçmesiyle meydana gelen abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çetin açınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voyelle dure) İslavcada, kendinden önce gelen abanığı çetin hale sokan *a* ve *o* gibi açınıklara denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çetinleşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Durcissement) İmişma olayının tersi olup, bir abanığın ımişık halden çetin hale geçmesi demektir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çetinlik işâreti birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Signe dur) Rusçanın bir yazı işâreti olup sonuna konduğu abanığın çetin okunacağını gösterir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çeviri i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *übersetzung*] [Fr. *traduction*] [İng. *translation*] [Es. T. *tercüme*]: Bir dilde (kaynak dil) düzenlenmiş bildirileri anlam ve deyiş bakımından eşdeğerlik sağlayarak bir başka dile (erek dil) aktarma işlemi; bu işlemin gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkan ürün. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (translation) *genel* Bir kaynak dilde üretilmiş metin ve iletiyi yapı, anlam ve işlev düzleminde eşdeğerlik sağlamaya çalışarak başka bir dile (erek dile) aktarma işlemi; bu işlem sonucu ortaya çıkan ürün. // **DBTS 2013:** (translation): Bir dildeki bir metnin başka bir dile aktarılması işlemi ve bu süreç sonucunda elde edilen üründür. // **TDBTS 2014:** —

Çeviri bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *übersetzungswissenschaft*] [Fr. *traductologie*] [İng. *science of translation*]: Çeviri olgu ve sorunları çerçevesinde oluşmakta olan, bir çeviri kuramı aracılığıyla olguları değerlendirmeye, sorunları çözmeye çalışan, dil bilimi yanı sıra göstergebilimden de yararlanan karma nitelikli dal. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (science of translation): Çeviri ilkelerini araştıran bilim dalıdır. // **TDBTS 2014:** —

Çevirme isimler (adlar) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bazı kavramların adlandırılmasında başka dillerden çevirme yoluna başvurularak karşılanan ve anlamca o dillerdeki karşılıklarına paralel olan isimler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*qalque, translated*

meaning): Yabancı söz ve yapıların birim birim çevrilmesiyle elde edilen söz ve yapılar, çeviri sözlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Çevirme yazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Transkription, Umschrift*; Fr. *transliteration*; İng. *transliteration*) Bir yazı sistemine göre yazılmış bir kelimenin veya bir metnin, o yazıdaki işâret değerlerini koruyarak başka bir yazıya aktarılması. Bu aktarma alfabetik yazı sisteminde her harfin, hece yazı sisteminde her hecenin, ideografik yazı sisteminde her ideografının, bunlara tekabül eden özel birer harf veya işâretle karşılanması şeklindedir. Söz gelişi Arap harfleri ile yazılmış olan **دُكْرُ كَوْزُمُ يَشِينُ سَيْلَابُ هَرْدَمُ** mısraının çevirme yazı ile karşılanması *döker gözüm yaşın şeylâb her dem* şeklindedir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çevre i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *umgebung*] [Fr. *environnement*] [İng. *environment*]: Bir birimden önce ya da sonra gelen aynı türden birimlerin tümü; bunların oluşturduğu küçük bağlam. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (environment) *genel* Bir birimin bitişiğinde ya da yakınında bulunan birimlerin oluşturduğu bağlam; örn. Türkçe’de ünlü-uyumu bir birimin çevresindeki birimlere göre düzenlenir: *sorun/sorunlar, kalem/kalemler*. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çevrikleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *anagram*] [Fr. *anagramme*] [İng. *anagram*]: Bir sözcüğün harflerinin düzenini değiştirme yoluyla elde edilen sözcük. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çevrik söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*anagram*): Söz veya söz birleşmelerinde seslerin düzensiz bir biçimde yer değiştirmesiyle elde edilen sözler, çevrik söz diye de adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Çev(i)ri-yazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Transcription) Bir metni, yazılmış olduğu yazıdan, okunuşunu belirtmek suretiyle, başka bir yazıya çevirme işi, ve böylece çevrilen yazı. Buna sesçil çevri-yazı (Transcription phonétique) de denir. // **DTS 1969:** (Fr. ; İng. *Transcription*; Alm. *Transkription, Lautschrift*) (Derl. *Transkripsiyon, sesçil yazı*) Bir metnin okunuşunu göstermek üzere kullanılan yazı düzeni. // **DDTS 1980:** [Alm.

Transkription] [Fr. *transcription*] [İng. *transcription*] [Es. T. *transkripsiyon*]: Gösteren düzlemindeki ses birim ve/ya da olgularını oldukları gibi, eksiltmeden ya da çoğaltmadan yazılı biçime dönüştüren yazım türü. // **DBTS 1989:** (Fr. *transcription*). Değişik alfabe ile yazılmış bir metnin okunuşunu, seslerin gerçek değerini göstermek için kullanılan özel işâretler taşıyan yazı düzeni. krş. **Sesçil alfabe.** // **GTS 1992:** (çeviri yazı) (*fonetik yazı, ses yazısı, sesçil yazı* Alm. *Transkription, Lautschrift*; Fr. *transcription*; İng. *transcription*) Bir kelimeyi, bir yazılı metni veya bir konuşmayı, onların talaffuzdaki ses değerlerini dikkate alan özel alfabe işâretleri kullanarak yazıya geçirme. // **DS 2011:** (transcription) *genel, ses bilimi* 1- Dil seslerini düzenli ve tutarlı bir biçimde yazıya geçirme yolu. 2- Farklı abece kullanılarak yazılmış bir metni tüm özelliklerini koruyarak bir başka abeceye aktarma yolu; örn. *Arap abecesi ile yazılmış olan Kutadgu Bilig R. R. Arat tarafından çevriyazısı yapıp Latin abecesiyle yayınlanmıştır.* // **DBTS 2013:** (transcription): Bir sözlü veya yazılı dil kullanımını, bir yazılı veya sözlü metni, ses değerlerini dikkate alarak özel alfabe ve özel işâretler kullanarak yazıya geçirme, çeviri yazı olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Çevrilebilirlik i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*translatability*): Söylemek istediğimiz her şeyi, her dilde söyleyebileceğimizi ve herhangi bir dildeki bir metnin her dile çevrilebileceğini savunan dil görüşüdür. // **TDBTS 2014:** —

Çevrilemezlik birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*untranslatability*): Söylemek istediğimiz her şeyi, her dilde söyleyemeyeceğimizi ve herhangi bir dildeki bir metnin her dile çevrilemeyeceğini savunan dil görüşüdür. // **TDBTS 2014:** —

Çıkak i. **FGT 1942:** Mahreç - *Point d'articulation* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** // **DDTS 1980:** Sesler oluşturulurken eklemleyicilerin birbirine yaklaşması ya da değmesi sonucu ses yolunun daraldığı ya da tıkanıldığı yer. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çıkarım i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*inference*): Verilerden sonuç çıkarmaya, bir önermeden yeni bir önerme çıkarmaya, çıkarım denir. // **TDBTS 2014:** —

Çıkarım görünüşü birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*inferential*

aspect): Varlık-varlık ve varlık-eylem ilişkilerine, neden-sonuç ilişkisi ile yaklaşım, bir çıkarım görünüşünü de beraberinde getirir. // **TDBTS 2014:** —

Çıkış durumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *elativus*] [Fr. *élatif*] [İng. *elative*]: Kapalı bir yerden çıkma eylemini anlatan ad durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*elative*): Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin gösterdiği hareketin varlığın kendinden uzaklaşıldığını bildirmek için, uzaklaşılan varlığın adı, uzaklaşma hâlinde bulunur. Uzaklaşma durumu için daima ek kullanılır. // **TDBTS 2014:** —

Çıkma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (ablative) *biçim bilimi* Kimi çekimli dülerde ad ya da ad soylu sözcüklerde kaynak, uzaklaşma, ayrılma gösteren durum. Türkçe’de çıkma durumu {-DAn} eki ile gösterilir; örn. *Çocuk okul-dan geç geldi.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çıkma hâli (durumu) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Mef’ulünanh*; Fr. *Ablatif*; İng. *Ablative*; Alm. *Ablativ*) (Derl. *-den hali*, *uzaklaşma hali*, *ayrılma hali*, *çıkış hali*) Ad soylu kelimenin kavramından çıkışı gösteren durum. // **DDTS 1980:** [Alm. *Ablativ*] [Fr. *ablatif*] [İng. *ablative*] [Es. T. *mefulünanh*]: Ad ya da ad soylu sözcüklerde genellikle kaynak, uzaklaşma, ayrılma belirten durum. / Türkçede çıkma durumu, *-den* (*-dan*; *-ten*, *-tan*) ekiyle gösterilir. // **DBTS 1989:** (Osm. *mef’ûlün anh*, *mef’ûlün minh*; Fr. *ablatif*). Cümlede isim soylu kelimelerin, yüklem belirtiği işin nereden kaynaklandığını gösteren ve genellikle uzaklaşma, ayrılma ve sebep ifade eden hali. krş. **Hal.** // **GTS 1992:** (Alm. *Ablativ*; Fr. *ablatif*; İng. *ablative*; Lat. *ablativus*; Osm. *den’li meful*, *mef’ûlün anh*) Kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan isim hali. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ablative*): Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin gösterdiği hareketin varlığın kendinden uzaklaşıldığını bildirmek için, uzaklaşılan varlığın adı, uzaklaşma hâlinde bulunur. Uzaklaşma durumu için daima ek kullanılır. // **TDBTS 2014:** —

Çıkma hali eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kelime gruplarında ve cümlede fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan ve isimlere eklenen + *DAn* hal eki: *evden geliyorum*, *bahçeden çıktı*, *pencereden baktı*, *dağdan indi* vb. bkz. **Çıkma hali.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çıkmalı tamlama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Tamlayanı çıkma durumunda olan ve tamlananı 3. Kişi iyelik eki alan tamlama: *İnsanlardan bazıları (insanların bazıları), gelenlerden biri (gelenlerin biri), memurlardan bir kısmı (memurların bir kısmı), öğrencilerden ikisi (öğrencilerin ikisi)* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çıkmalı tümleç birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Eylemin anlamını tümleyen ve çıkma durumunda bulunan dolaylı tümleç: *Çocuklar evden çıktılar; Bakımsızlıktan hastalandı* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çıktı i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (output) *genel* İletişim modelinde kaynak birimin gönderdiği göstergelerin tümü. // **DBTS 2013:** (output): Evrende tek parçadan veya tek özellikten oluşan ne bir varlık ne de bir eylem vardır. Birden fazla varlık ve niteliğin birlikteliği sonucu ortaya çıkan varlık veya nitelik, bu birlikteliğin çıktısı; birlikteliği sağlayan öğeler ise, ortaya çıkan varlık veya olayın girdileridir. // **TDBTS 2014: —**

Çiçek dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Çiçeklerin tek başlarına veya demet halinde ele alınarak, belli bir hareketi, belli bir oluş veya kılışı saymaca bir değer ve anlam verme yoluyla ifade etmek veya haberleşmek için kullanıldığı itibari dil. Söz gelişi «*beyaz kır papatyasının «kalp açıklığını», «beyaz kamelya»nın «gururu», «beyaz leylak»ın «dostluğu»* anlatması gibi. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çift abanık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Ardarda ve arada açınık bulunmaksızın söylenen aynı abanık. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çift avurt ünsüzü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (bilateral): Dil ucunun dişlere veya diş etlerine dokunuşu sırasında, ciğerlerden gelen havanın ağız kanalını kapatan dilin iki yanından avurtlara çarparak çıkması ile oluşan yanak ünsüzü, avurt ünsüzüdür. İki avurt ünsüzünün araya ünlü almadan yan yana bulunması durumunda çift avurt ünsüzü oluşur. // **TDBTS 2014: —**

Çift doluşlu tüm süzgeci birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Doubly filled comp filter) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir tümleş budağının birden fazla açık öge içermesini engelleyen süzgeç. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çift doruklu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir hecede iki doruğun bulunması durumu. Bkz. **Doruk.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çift doruklu hece birl. i. Bazı yabancı dillerde iki defa ses yükselmesi gösteren hece. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Syllabe à double sommet*; İng. *Two peaked syllable*; Alm. *Zweigipfelige Silbe*) Bazı yabancı dillerde iki defa ses yükselmesi gösteren hece: Emr, nakl, hükm, azm, acz, kayt, sfenks vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çift dudak sessizi (ünsüzü) : birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *sâmit-i şefeveyn*; Fr. *consonne bilabiale*). İki dudağın sıkıca kapanmasıyla söylenen, soluğun ve sesin bir patlama biçiminde çıkarıldığı *b, p, m* ünsüzleri. krş. **Dudak ünsüzü.** // **GTS 1992:** (Alm. *Bilabial*; Fr. *consonne bilabiale*; İng. *bilabial*) Her iki dudağın birbirine dokunması ile boğumlanan ünsüz: *b / p / m*. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*bilabial*): Her iki dudağın birbirine dokunmasıyla çıkarılan *b, p, m* ünsüzleri, çift dudak ünsüzleri olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Çift dudaksıl birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Bilabiale*) Asıl dudaksıl ses, ki her iki dudağın işbirliğiyle çıkar. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *Bilabial*] [Fr. *bilabiale*] [İng. *bilabial*] [Es. T. *şefevi samit*]: Ses yolunun kapanması dudaklar düzeyinde ve her iki dudak aracılığıyla gerçekleştiğinde oluşna ünsüz. (Ör. [p]). // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*bilabial*) *ses bilgisi, ses bilimi* Her iki dudağın birbirine dokunmasıyla söylenen ünsüz; /p/, /b/, /m/ çift dudaksıl ünsüzlerdir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çift dudaksıl dişsel birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Bilabiodentale*) Alt dudağın üst dudağa ve üst dişlere yanaşmasıyla çıkan ses. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çifte -i hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Double accusatif*) Latince bazı fiiller iki tane -i'li nesne alabilirler. Bu dilde, “Birisine dersini okutmak” yerine “Birisini dersini

okutmak” tarzında ifade kullanılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çift eklemleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *doppelgliederung*] [Fr. *double articulation*] [İng. *double articulation*]: İki türlü çözümleme sonucu elde edilen, iki aşamalı bir seçim eylemiyle gerçekleşen sözceleri oluşturma; doğal dilin, en küçük anlamlı birimleri (sesbirimler) aracılığıyla oluşturduğu düzen. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çift eklemlilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *doppelgliederung*] [Fr. *double articulation*] [İng. *double articulation*]: Dilin hem anlambirimler, hem sesbirimler düzleminde eklemli olma niteliği. bkz. **Çift eklemleme.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (double articulation) *genel* İnsan dilinin en küçük anlamlı birimler (anlambirimler) ve en küçük ses birimleri (ses bilimler) aracılığıyla ortaya koyduğu düzen. // **DBTS 2013:** (double articulation): Gösterge biliminde düzgünün yapısını ifade etmek için kullanılan eklemlilik terimi, biden çok kurucusu olan yapılar için kullanılmıştır. // **TDBTS 2014:** —

Çift ilgilendirme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (double relativization) *söz dizimi* Bir ortaç yapısının öğelerinden birinin bir üst ortaç yapısının başı olduğu yapı; örn. [[e. e. yolladığı] mektup, geri gelen] adam. Bu örnekte *adam*, en alttaki tümcenin özne konumundaki sessiz ulam e ile eşdizinelidir ama aynı zamanda bir üstteki tümcenin de hedefidir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çiftleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *syllapse*] [Fr. *syllapse*] [İng. *syllapsis*] [Es. T. *istihdam*]: Bir sözcüğü hem öz, hem de eğretilmeli bir anlamda kullanma. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çift sesleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (ambisyllabicity) *ses bilimi* Bir dildeki seslenlendirmede iki ünlü arasındaki ünsüzlerin her iki yandaki sesleme üye olmasına izin veren kural; örn. *de-niz*, *de-ni-zal-tı* sözcüklerinde olduğu gibi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çift ünlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Çıkarılışı sırasında tınısı değişen, başlangıçta duyulan sesin bitişte yerini başkasına bırakması yoluyla gerçekleşen ünlü, ikili ünlü de denir. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çift ünsüz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *doppelkonsonant*] [Fr. *consonne double, consonne géminée*] [İng. *double consonant*] [Es. T. *şedde*]: Gerilme ve gevşeme evreleri arasında geçen sürenin iki eklemleme izlenimi verdiği ünsüz. **// DBTS 1989: bkz. Ünsüz ikizleşmesi. // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (double consonant):** Çeşitli özellikleriyle birbirlerinin dengi veya karşılığı olan ünsüzler, çift ünsüz veya ünsüz çifti olarak bilinirler. **// TDBTS 2014: —**

Çift yönlü karşıtlık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (bilateral opposition) ses bilimi, söz dizimi Prag Okulu ses bilimi anlayışında kabul edilen bir karşıtlık türü. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çitişme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Crase) Bir kelime sonu ile arkadan gelen kelimenin başında bulunan iki açının kaynaşıp uzun bir açınık veya bir ikinlik meydana getirmesi şeklinde bir çeşit derilme. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çivi yazısı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Hattu mihi, Ecriture cunéiforme) Bir ucu çivi gibi başlı, öbür ucu sivri birtakım çizgilerden ibaret olduğu için bu adı alan ve Sümerlilerle Akatlılar ve komşuları tarafından kullanılmış olan bir çeşit hece yazısı. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (cuneiform, cuneiform writing):** Kavram yazının (*logograph*) güzel bir örneği olarak ve 5-6 bin yıl önce Yakın Doğu'da Sümerler, Babiller, Asurlar ve Hititler tarafından kullanılan yazı sistemi çivi yazısıdır. **// TDBTS 2014: —**

Çizgisel sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *linear*] [Fr. *linéaire*] [İng. *linear*]: Zaman içinde gerçekleşen dilsel göstergenin tek boyutlu, çizgi özelliği taşıyan yayılımına ilişkin olan, bu türlü bir yayılım gösteren. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çizgisellik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *linearität*] [Fr. *linéarité*] [İng. *linearity*]: Ayrık öğelerin dizimsel boyutta art arda

sıralanması. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (linearity) *genel* Zaman içinde gerçekleşen dil öğelerinin/ göstergelerin yalnızca tek bir boyutta dizilebileceği, çizgi özelliği taşıyan bir sıralanma/yayılma göstereceği konusundaki özellik. Çizgisellik, doğal dillerin temel özelliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çocuğun dil edinimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*child language acquisition*): Çocuğun dil öğrenirken geçtiği farklı aşamalar. // **TDBTS 2014:** —

Çocuk dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langage enfantin) Küçük çocukların konuşmaya başlamadan önce kullandıkları tek tük ve basit kelimelerden ibaret dil. // **DTS 1969:** (Fr. *Langage enfantin*; İng. *Nursery language*; Alm. *Kindersprache*) Küçük çocukların bazı belirli kelimelerle kullandıkları dil: *Mama, bebe, atta* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *Kindersprache*] [Fr. *langage enfantin*] [İng. *little language, nursery language*]: Küçük yaştaki çocukların kimi sözcükleri bozarak ya da kendilerine özgü kullanımlara başvurarak oluşturdukları anlatım. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Kindersprache*; Fr. *langage enfantin*; İng. *little language, nursery language*) Konuşmaya ve ana dilini öğrenmeye başlayan küçük yaştaki çocukların söyleme güçlüğüne yenmek üzere bazı kelimeleri ses yapıları bakımından bozarak veya bazı nesneleri kendilerine has adlandırmalara başvurarak yaptıkları anlatım. // **DS 2011:** (child language, infant speech) *ruh dil bilimi* Kimi araştırmacılara göre ilk anlamlı sözcüklerin söylenişinden, kimilerine göre daha birkaç aylıkken farklı ezgileri (altı temizlendiğinde, karnı doyduğunda, sancısı olduğunda vb.) kullandığı andan başlayarak yetişkinlerin yapılarını kullanmaya kadar olan gelişme evresinde çocuğun kullandığı dil. // **DBTS 2013:** (*little language, nursery language, childe language*): Konuşmaya ve ana dilini edinmeye başlayan küçük yaştaki çocukların söyleme güçlüğüne yenmek üzere bazı sözleri ses yapıları bakımından bozarak veya bazı nesneleri kendilerine has adlandırmalara başvurarak gerçekleştirdikleri dil kullanımı, bebek dili olarak da bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Çocuk kelimesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Mot enfantin, Lallwort /Alm./) Küçük çocukların veya küçük çocuklarla konuşanların kullandığı *mama, atta, cici* gibi kelimeler. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çoğul *i. ve sıf.* **FGT 1942:** Cemi - *Pluriel* // **DBTS 1949:** (*Cemi*, *Pluriel*) Bazı dillerde, aynı türden olmak üzere birden, bazılarında ise ikiden artık varlık göstermek için isimlerin ve isimlere bağlı bulunan fiil gibi başka kelimelerin aldıkları şekil. (bkz. **Bükün, Büyüксе, Eksilti, Kısık, Küçükse, Mantıkça, Obartma, Sanat, Saygı, Tumturaklı ç.**) // **DTS 1969:** (Osm. *Cemi*; Fr. *Pluriel*; İng. *Plural*; Alm. *Plural, Mehrzahl*) (Derl. *Çokluk*) Belirli eklerle birden çok varlığı veya kişiyi bildirme biçimi. // **DDTS 1980:** [Alm. *plural*] [Fr. *pluriel*] [İng. *plural*] [Es. T. *cemi*]: Tekile karşıt olarak çokluğu bildiren dil bilgisi ulamı. (Ör. *kapılar, dereler.*) // **DBTS 1989:** (Osm. *cem*’; Fr. *pluriel*; karşıtı **TEKİL**). İsim ve zamirlerde birden çok varlığı, çekimli fiillerde birden çok kişiyi belirli ekler vasıtasıyla gösteren biçim. Bugünkü Türkçe’de isimlerin çoğul biçimi +*lar* ekiyle yapılır. krş. **Sayı**. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*plural*) *biçim bilimi* Nicelik bakmandan birden çok varlığı gösteren dil bilimi ulamı. Türkçe’de adların çoğulu -*lar* ekinin eklenmesi ile yapılır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çoğulcul *i.ve sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Pluralia tantum*) Hep çoğul şekliyle kullanılan kelimelere denir. *Erenler*, Fr. *moeurs* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çoğul ek(ler)i birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Cemi lâhikaları*; Fr. *Désinence du pluriel, suffixe du pluriel*; İng. *Plural ending*; Alm. *Pluralsuffix, Pluralzeichen, Pluralendung*) (Derl. *Çokluk eki, cemi tasrif eki*) Çoğul kavramı veren belirli ekler: -*ler* (*ev-ler, ordu-lar, geldi-ler*); -*imiz* (*ev-imiz, ev-ler-imiz*); -*k* (*gel-di-k; gel-se-k*); -*iniz* (*geldi-n-iz*); -*uz* (*geliyor-uz*); -*lim* (*gele-lim*) vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Eklemeli diller, çoklukları eklerle bildirirler. Türkçe de çokluk çekimini ekle yapan bir dildir. Çokluk eki, adların çokluk şekillerini yapmak için kullanılan çekim ekidir. // **TDBTS 2014:** —

Çoğunluk dili birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*majority language*) *toplum dil bilimi* Bir ülkede daha çok sayıda insan tarafından konuşulan ve baskın olan dil; örn. Almanya’da Almanca, Fransa’da Fransızca çoğunluk dilidir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çok anlamlı birl. sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *polysem, mehrdeutig*] [Fr. *polysémie*] [İng. *polysemy*]: Birçok anlamı olan, çokanlamlılık gösteren. bkz. **Çokanlamlılık**. // **DBTS 1989:** (Fr. *polysémique*; karşıtı tek anlamlı). Birden çok anlamı olan, çok anlamlılık gösteren (kelime). Ör. *Oyun, baş, burun*,

çekmek, almak. // **GTS 1992:** (Alm. *polysemie*, *Mehreutig*; Fr. *polysemie*; İng. *polysemantic*, *polysemy*) Bir kelimenin temel anlamı yanında, temel anlamı ile ilgili yeni kavramları da karşılar durumda olması niteliği. bkz. **çok anlamlılık.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*polysem*, *polysemantic*): Birden çok bilgiye işâret eden dil birimi veya gösterge, çok anlamlı birim veya gösterge olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** (İng. *polysemic*) Bir çekirdek anlam çerçevesinde, bu temel anlamla bağlantılı, çeşitli anlam ilişkileri kurulması yoluyla somut ve/veya soyut yan anlamlar kazanan dilsel birimlere denir.

Çok anlamlılık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Polysémie*) Birçok anlama gelen bir kelimenin hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *polysemie*, *mehrdeutigkeit*] [Fr. *polysémie*] [İng. *polysemy*]: Bir gösterenin birçok gösterilen belirtme özelliği, bir birimin birçok anlam içermesi durumu. (Ör. Türkçede *baş* anlambirimi çokanlamlılık içeren bir ögedir.) // **DBTS 1989:** (Fr. *polysémie*; karşısı Tek anlamlılık). Bir kelimenin asıl anlamını kaybetmeden bu anlamıyla ilgili başka kavramları anlatır duruma gelmesi. // **GTS 1992:** (Alm. *Polysemie*, *Vieldeutigkeit*, *Mehrdeutigkeit*; Fr. *polysemie*; İng. *polysemantic*, *polysemy*) Bir kelimedede temel anlamla bağlantılı birden çok anlamın bulunması; bir kelimenin, anlam gelişmesi yoluyla, asıl anlamı ile olan ilişkisini kaybetmeden yeni anlamlar kazanması. // **DS 2011:** (*polysemy*) *anlam bilimi, söz dizimi* Bir sözcük ya da tümcenin birden fazla anlamı olması durumu. // **DBTS 2013:** (*polysemy*): Bir dil biriminin birden çok anlam ve işlev için kullanılması durumudur. // **TDBTS 2014:** (İng. *polysemy*) Bir göstergenin bir çekirdek anlam (İng. *default meaning*, *dominant meaning*, *primary meaning*) çerçevesinde bu anlamla bağlantılı olmak üzere yeni somut ve/veya soyut yan anlamlar kazanmasına, yani birden çok anlama sahip olmasına denir.

Çok bağlaçlı birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*polysyndeton*): Aşırı bağlaç kullanımıyla gerçekleştirilmiş dil kullanımı. // **TDBTS 2014:** —

Çok bağlaçlılık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *polysyndese*] [Fr. *polysyndète*] [İng. *polysyndeton*]: Benzer işlevi olan öğelerin art arda bağlaçla birlikte kullanılması. (Ör. *O da, sen de, ben de bu konuya ne o gün değindik, ne de bugün.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çok bağlaçlı yapı *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*syndetic construction*): Birden fazla bağlaçla birbirine bağlanan yapı. // TDBTS 2014: —

Çok bireşimli dil (diller) *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: Kavramların türlü oranlarını bir araya toplayarak bir kelimeyi cümle hâline getiren dillere denir. // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *polysynthetische sprachen*] [Fr. *langues polysynthétiques*] [İng. *polysynthetic languages*]: Anlambirimleri, sözcükleri tümceden ayırmaya neredeyse olanak bırakmayacak denli kaynaştıran diller. Gövdeleyici dil de denir. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Çok çekimli *birl. sıf.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*heteroelite*): Birden çok çekim ögesi taşıyan yapıdır. // TDBTS 2014: —

Çok değişikli *birl. sıf.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*polylectal*) *toplum dil bilimi* Ölçünlü dil yanında dilin öteki değişke ve kullanımlarını dikkate alan dil bilgisi modeli. krş. **Tümdeğişkeli**. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Çok dilbilir *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Polyglotte*) Birçok dil bilen kimse (çok dilbilirlik, *Polyglossie*) // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Çok dilli *birl. i. ve sıf.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*polyglot*) *genel* Birden çok dil bilen kimse. // DBTS 2013: (*polyglot*): Birden çok dil bilen kişidir. // TDBTS 2014: —

Çok dilli konuşma *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*multilingua*): Birden çok dil kullanılarak yapılan konuşma veya sohbettir. // TDBTS 2014: —

Çok dillilik *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *multilingu(al)ismus*] [Fr. *multilinguisme, plurilinguisme*] [İng. *multilingualism*]: Bir bireyin ikiden çok dil bilmesi ya da bir toplumda ikiden çok dil konuşulması // DBTS 1989: (Fr. *multilinguisme, plurilinguisme*). Bir kişinin ikiden çok dil bilmesi veya bir toplumda ikiden çok dilin konuşulması. // GTS 1992: — // DS 2011: (*multilingualism*,

plurilingualism, polylingualism) *toplum dil bilimi* Bireyin birden çok dil bilmesi ya da bir dilsel toplulukta birden çok dil kullanılması durumu. İsviçre çok dilliliğin olduğu bir ülkedir. krş. **Tekdillilik**. // **DBTS 2013:** (*multilingualism, polylingualism, plurilingualism*): Terim, iki veya daha çok dili kullanma yetenek ve becerisine işâret etmektedir. // **TDBTS 2014:** (İng. multilingualism, plurilingualism) -En az birisi ana dili olmak kaydıyla- ikiden fazla dilin kullanıldığı, çokkültürlülüğün söz konusu olduğu ailelerde, sosyal ortamlarda yaşamak durumunda olan çocukların/grupların/toplulukların bu dillerde iletişim kurabilmesine, o dillerin gerektirdiği dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma gibi temel dil becerilerine sahip olmaları durumuna denir.

Çok dilli sözcük birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (karşıtı tek dilli sözcük). Birden çok dilin kelime hazinesini işleyen sözlük. Ör. Şemsettin Sami'nin *Kāmûs-i Fransevî*'si (Türkçe'den Fransızca'ya ve Fransızca'dan Türkçe'ye) ile Zenker'in *Türkçe-Fransızca-Almanca Sözlük*'ü. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çok ekli yinelem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*polytoton*): Aynı kökten türemiş olan kökteş sözleri tekrar etmektir. // **TDBTS 2014:** —

Çok harflilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Tek bir sesi karşılamak için birden çok harfin kullanılması: Alm. *sch* (ş), *tsch* (ç); Mac. *sz* (s), *zs* (s); Fr. *au* (u), *ch* (ş,k); İng. *sh* (ş), *ch* (ç) vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Tek bir sesi karşılamak için birden çok harfin kullanılmasıdır. // **TDBTS 2014:** —

Çok heceli birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Polysyllabe*) Birçok hecesi olan (kök, taban, kelime). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*multisyllable, polysyllable*): Birden çok heceden oluşan dil birimi, çok heceli birimdir. // **TDBTS 2014:** —

Çok kökenlilik kuramı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*polygenesis theory*): Dillerin doğup gelişmeleriyle ilgili bir kuramdır. Dillerin tek bir ata dilin bölünmesi ve dallara ayrılmasıyla oluştuklarını ileri süren soy ağacı kuramına karşı çıkan bir kuramdır. // **TDBTS 2014:** —

Çoklu anlam birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (multiple meaning): Bir dil biriminin birden çok anlam ve işlev için kullanılması durumudur. // **TDBTS 2014: —**

Çoklu birleşik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (polysynthesis): Eklemeli dillerde görülen, birden çok biçim birimden oluşan sözler, çoklu birleşik söz olarak da adlandırılır. // **TDBTS 2014: —**

Çokluk i. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (plural): Bütün dillerde, sayı göstergesi vardır. Sayı bilgisi, hem varlık-varlık hem de varlık-eylem ilişkisinde ortaya çıkan bilgidir. Varlıkların birden çok olduğu, onların çokluk çekimine sokulmasıyla elde edilir. // **TDBTS 2014: —**

Çokluk birinci şahıs eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Çekimli fiillerde, şekil ve zaman kalıbına dökülmüş bir oluş ve kılışın çokluk birinci şahsa bağlanması için kullanılan ek. // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Çokluk eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *pluralsuffix*, *plural.endung*, *pluralzeichen*; Fr. *désinence du pluriel*, *suffixe du pluriel*; İng. *plural ending* Osm. *cemi lahikası*) İsimlerde ve zamirlerde aynı türden birden çok varlıkları anlatmak için; fiillerde, fiilin gösterdiği oluş ve kılışı yapanın, yani şahsın çokluk olduğunu göstermek için kullanılan özel ekler: *ağaç + lar*, *çiçek + ler*, *oda + lar*, *bey + ler*, *okul + umuz*, *bahçe + lerimiz*, *çocuk + lan + mız*; *biz + ler*, *on + lar*, *anlattı-k*, *anladı-nız*, *geliyor-uz*, *gidecek-ler* vb. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (plural ending):** Eklemeli diller, çoklukları eklerle bildirirler. Türkçe de çokluk çekimini ekle yapan bir dildir. Çokluk eki, adların çokluk şekillerini yapmak için kullanılan çekim ekidir. // **TDBTS 2014: —**

Çoklu konuşma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (polylogue): Birden çok kişi tarafından gerçekleştirilen sözlü dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014: —**

Çok seslemli birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (polysyllabic) ses bilimi Birden çok seslemden oluşma ile ilgili özellik. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çok sesli birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Polyphone) Birden artık ses temsil edebilen harf veya yazı işareti. Fr. *loti*'de *t* ve *lotion*'da *s* sesi veren *t* gibi. (çokseslilik, Polyphonie) . // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (polyphone):** Farklı söz, metin veya yerlerde farklı sesleri ifade eden harf. // **TDBTS 2014: —**

Çok seslilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (polyphony): Farklı söz, metin veya yerlerde farklı sesleri ifade eden harfler, şüphesiz dil dışı bir konudur. Ar. '*kef*' harfi, Türkçede *k, g, n* ve *v* sesleri için kullanılmıştır. // **TDBTS 2014: —**

Çok yanlı (yönlü) karşıtlık (zıtlık) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. multilaterale opposition] [Fr. opposition multilatérale] [İng. multilateral opposition]: İki ögesinin ortak yanına, düzgünün öbür karşıtlıklarında da rastlanan karşıtlık (Ör. *Latin abecesindeki P/R biçimleri arasındaki karşıtlık çokyanlıdır, çünkü P (ortak öge) B'de de karşımıza çıkar*). bkz. **İkiyanlı karşıtlık.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (multilateral opposition) ses bilimi** Prag Okulu ses bilimi anlayışında iki ses bilim arasındaki ilişkinin ikiden çok ayırıcı özelliğe dayanması ile ilgili karşıtlık. // **DBTS 2013: (multilateral opposition):** Birden çok özellikleriyle birbirine zıt veya karşılık olan ünsüzler, çok yanlı zıtlık ilişkisi içindedirler. // **TDBTS 2014: —**

Çok zamanlılık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (plexity): Çok zamanlılık, bir ara zaman oluşmasıdır. Bütün dillerde geniş zaman, bir ara zamandır. // **TDBTS 2014: —**

Çözme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (decoding): Alıcıların, metinleri, ilişkili oldukları düzgülere ve kendilerinin sahip oldukları eski bilgilere gönderim yaparak algılamaları ve yorumlamaları, bir gönderge veya gösterge çözümüdür. // **TDBTS 2014: —**

Çözülme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Détente*; İng. *Final glide*, *off-glide*; Alm. *Ausgang*) (Derl. *Çözülüm*, *gevşeme*) Bir sesin meydana gelişinden sonra, organların eski haline geçmesi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Çözülme aşaması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*detente*): Ses organlarının, bir sesin çıkarılması sırasında, ‘hazırlık’ ve ‘duraklama’ aşamalarından sonra girdiği üçüncü ve son aşamadır, gevşeme ve boğumlanma aşamasıdır. // **TDBTS 2014:** —

Çözümleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Tahlil*, *Analyse*) Bir söylemi meydana getiren kelimelerin çeşidini ve cümledeki rollerini belirtme işi. // **DTS 1969:** (Osm. *Tahlil*; Fr. *Analyse*; İng. *Analysis*; Alm. *Analyze*) Kelimenin veya cümlelerin yapısını ve özelliklerini belirtme. // **DDTS 1980:** [Alm. *analyse*] [Fr. *analyse*] [İng. *analysis*]: Dil bilimcinin, ele aldığı verileri ayrıştırarak daha küçük öğelere indirgemesi, bir bütünü öğelerine ayırması; bu öğelerin öz nitelik ya da işlevlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği değişik türden işlemlere yer verilen ortak ad. // **DBTS 1989:** (Osm. *tahlil*; Fr. *analyse*). Bir bütünü öğelerine ayırmak, kelime ve cümlelerin yapısını, özelliklerini belirtmek için yapılan işlemlere verilen ad. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*analysis*) *genel* Dil birimlerinin yapı, anlam ve işlevlerini ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilen işlem; örn. ses birimlerinin özelliklerini ortaya çıkarmak için ses bilgisi çözümlemesi, anlam bileşenlerini bulgulamak için anlam çözümlemesi yapılır; söylem çözümlemesi ise daha bütüncül biçimde iletişim ediminin ve dil kullanımının incelenmesidir. // **DBTS 2013:** (*anlysis*, *parsing*): Çeşitli dil birimlerinin ses, biçim, işlev ve öğelik birimlerine ayrılarak incelenmesi, çözümlemedir. // **TDBTS 2014:** —

Çözümlemeci i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*analytic*): Her bütün parçalardan oluşur. Bütünü ve bütünün yapısını anlamak için parçaları kullanmak, çözümlemeciliktir. // **TDBTS 2014:** —

Çözümlemeci biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*analytic form*): Parça-bütün ilişkisiyle söz diziminden ayrılan her yapı, çözümlenmiş biçimleri verir. // **TDBTS 2014:** —

Çözümlemeci diller birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*analytic languages, language with analytic structure*): Uzun sözlü geçmişleri ile, bağlı biçim birimleri ekleşmiş, biçim bilgisi ağırlıklı diller, çözümlemeci diller olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Çözümlemek geçişli f. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*analyze*) *genel* Dil birimlerinin yapı, anlam ve işlevlerini ortaya çıkarmak. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çözümlemeli sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*analytic*) *genel* Bir dilbilgisel ulamı, sözcük-biçimler yaratarak değil de birkaç sözcük-biçimle ayrı ayrı sunan kuruluşa ait niteleme; örn. İngilizce'de *will have been broken* tümcesinde dört ayrı sözcük-biçim birlikte ama ayrı ayrı belirli bir dilbilgisel zamanı yansıtır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çözümlenebilir i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*analysable*): Çözümlemeye müsait olan. bkz. **Çözümleme.** // **TDBTS 2014: —**

Çözümlenebilirlik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*analyzability*) *genel* Bir sözcükteki parçaların anlam ve biçim ilişkilerini yansıtır olması. Buna göre *tuzluk* sözcüğünün, *tuz* parçası *tuzcu*, *tuzlu*, *tuzum* vb. bağlamlarda, *-luk* parçası da *buzluk*, *ağaçlık*, *taşlık* vb. bağlamlarda görüldüğünden sözcük *tuz* ve *-luk* diye çözümlenebilir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çözümleyici diller birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *analytische sprachen*] [Fr. *langues analytiques*] [İng. *analytic languages*]: Bireşimli dillere karşıt olarak, dilbilgisel bağıntıları özel biçimler kullanarak belirtmeye yönelik, ad çekiminin bulunmadığı ya da çok dar boyutlara indirgenmiş olduğu, sık sık belirleyici sıfat, ilgeç ve tanımlık kullanan diller. (Ör. *Fransızca.*) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çözümlü dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Fikrin türlü öğelerini ayrı ayrı kelimelerle anlatan dil türü. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Çözülme safhası birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Ses organının bir sesin boğumlanması sırasında, «hazırlık» ve «duraklama» safhalarından sonra girdiği üçüncü safha. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

D

Dağar birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (repertoire) *genel* Konuşucunun sahip olduğu ve değişik roller ve amaçlar için kullandığı değişke ve biçemlerin tümü. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dağılım i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *distribution*] [Fr.*distribution*] [İng. *distribution*]: Bir sesbirimin, anlambirimin ya da dizimin değişik kullanım ya da bağlamlardaki çevrelerinin tümü. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (distribution) *genel* Bir dil biriminin (ses bilimi, biçim birimi, sözcük...) bulunabileceği tüm bağlam ya da ortamları anlatmak için kullanılan bir terim. // **DBTS 2013:** (*distribution*): Dil ve kültür çalışmalarının değişik alanlarında kullanılan bir terimdir. Herhangi bir konudaki bir dil biriminin sınırları, onun dağılımıdır. // **TDBTS 2014: —**

Dağılımcı i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *distributionalist*] [Fr. *distributionnel*] [İng. *distributionalist*]: Dağılımcılıktan yana olan, dağılımsal dil bilimi görüşünü benimseyen. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dağılımcılık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *distributionalismus*] [Fr. *distribution(n)alisme*] [İng. *distributionalism*]: Dil incelemelerinde dağılımlara öncelik veren, öğeleri dağılımlarına göre saptayıp sınıflandıran Amerikan yapısalcılığı; dağılımsal dil bilimi. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dağılımlı sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (distributed) *ses bilimi* Ayırıcı özellikler kuramında kullanılan çıkış yeri ile ilgili bir terim. Dağılımlı sesler hava akımı yönünde daha uzun süre daralma ya da kapanma ile karşılaşır. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Dağılımsal sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *distributionell*] [Fr. *distributionnell*] [İng. *distributional*]: Dağılıma, dağılımlara ilişkin olan; dağılımları ele alan. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Dağılımsal çözümleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *distributionsanalyse*] [Fr. *analyse distributionnelle*] [İng. *distributional analysis*]: Dizimsel boyuta yönelen ve bir öğeyi işlevi açısından değil de söz zincirindeki konumu bakımından tanımlayan çözümleme türü. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*distributional analysis*): Dil birimlerinin, dağılımlarıyla birlikte, bir bütün oluşturdukları göz önünde tutularak yürütülen çözümleme çalışmasıdır. // TDBTS 2014: —

Dağılımsal dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *distributionelle linguistik*] [Fr. *linguistique distributionnelle*] [İng. *distributional linguistics*]: Dil incelemelerinde dağılımlara öncelik veren, öğeleri dağılımlarına göre saptayıp sınıflandıran Amerikan yapısalcılığı; dağılımsal dil bilimi. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Dağılımsallık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*distributivity*): Eylemin birden fazla özelliğe gönderme yapma özelliği dağılımsallıktır. // TDBTS 2014: —

Dağılma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*diffusion*): Fizik çalışmalarından dilciliğe ve başka alanlara taşınmış bir terimdir. Herhangi bir düzlemdeki dil birimlerinde görülen ve dil birimini oluşturan öğeler arasındaki bağlantının kopmasına işâret eden bir terimdir. // TDBTS 2014: —

Dağınık sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *diffus*] [Fr. *diffus*] [İng. *diffuse*]: Başlıca iki biçimlendiricinin birbirinden uzakta kaldığı

seslerin niteliğini belirtmek için kullanılır. / /t/, /d/ dişsilleri, /f/, /v/ dudaksıl-dişsilleri, /i/, /ü/, /u/ gibi kapalı ünlüler dağınık özelliği taşır. bkz. **Yoğun, ikicilik.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*diffuse*): Dağılıma uğramış olan. // **TDBTS 2014:** —

Dahl kanunu *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Loi de Dahl) Misyoner Dahl tarafından Bantu dillerinde kaydedilen bir ses kanunu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dal i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*allo-*): Dildeki birliğin kimliğini etkilemeyen, anlam veya görev değişikliğine yol açmayan, fark edilir her bir değişikliğe gönderme yapmak için kullanılan bir terimdir. // **TDBTS 2014:** —

Dal anlam *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*alloseme, allosym*): Bir sözün anlam alanını oluşturan ilişkili anlamlara dal anlam denir. // **TDBTS 2014:** —

Dal biçim birimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*allomorph*): Dildeki biçim biriminin kimliğini etkilemeyen, anlam veya görev değişikliğine yol açmayan, fark edilir her bir değişiklik, dal biçim birimi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Dal biçim kullanımı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*allology*): Her türden dil birimi, belirli dal birimlerinin toplamından oluşur. dolayısıyla, ses biçim, yapı ve anlam alanlarındaki birimlerin her farklı kullanımı, bir dal birim kullanımıdır; her değişik biçim birimi ve biçim birimi kullanımı da, bir dal biçim birimi kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dalga biçimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*wave form*): Dil ve kültür etkileşimlerini araştırırken kullanılan bir terimdir. // **TDBTS 2014:** —

Dalga kuramı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *wellentheorie*] [Fr. *théorie des ondes*] [İng. *wave theory*]: Komşu diller arasında görülen benzerlikleri açıklamak amacıyla J. Schmidt'in 1872 yılında oluşturduğu kuram. //

DBTS 1989: — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (wave theory) *tarihsel dil bilimi, toplum dil bilimi* Dil değişmesini, yan yana yaşayan dillerdeki, özellikle aynı dilin lehçe ve ağızlarındaki değişki ve değişkenlikleri belli bir alandan çıkarak yayılma ile açıklayan kuram. // **DBTS 2013:** (wave theory): Dillerin doğup gelişmeleriyle ilgili bir kuramdır. Dillerin tek bir ata dilin bölünmesi ve dallara ayrılmasıyla oluştuklarını ileri süren soy ağacı kuramına karşı çıkan bir kuramdır. // **TDBTS 2014:** —

Dalgalı vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent circonflexe) Yüksekliği aynı hece üzerinde önce çoğalıp sonra azalan vurgu ve bu vurgunun işareti. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dal harf birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (allograph): Bir sesin iki ayrı harfle gösterilebilmesi durumudur. // **TDBTS 2014:** —

Dal kökler birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (root allomorphs): Dillerin söz türetme düzeneği gelişmeden veya diller yazıyla buluşmadan önce, aynı söz kökünün farklı söyleyişleri, komşu bilgileri adlandırmak için kullanılmıştır. Bu yüzden, söz kökleri, dillerin sözlüklerinde, eski şiveler arası bölgesel alıntıları ifade eden dal biçimleriyle birlikte yer alırlar ki bunlara kardeş kökler denir. // **TDBTS 2014:** —

Dallanma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (branching) *söz dizimi* Öbek yapı kurallarının gösterim tekniklerinden biri. Üretici dil bilgisinde budaklar ikili dallanma ilkesine göre oluşur. bkz. **Yeniden yazma, Ayraçlama.** // **DBTS 2013:** (branching, branching rule, branching node): Dil çalışmalarında, ses biçim ve cümle öğelerinin asıl ve bağlı öğelerini veya dil dallanmalarını göstermek için kullanılan çeşitli şemalar, dallanma şemalarıdır ve bölünmeyi veya öge paylaşımını göstermeye yardım ederler. // **TDBTS 2014:** —

Dal ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (allophone): Bir ses, kişilere, komşu sözlere veya sözün bulunduğu yere göre farklı çıkarılır. Aynı sesin farklı biçimleri, dal sesler (allophones) olarak bilinir. Bu dal seslerin bileşkesi, o sesi, ses birimi

(*phonem*) hâline getirir. Dal sesler, aynı ses biriminin bir bütünlük içindeki dal sesleridir, değişkenleridir. // **TDBTS 2014:** —

Dal seslik varyant birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*allophonic variant*): Ses birimi değişkenidir. // **TDBTS 2014:** —

Dal titremleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*allotone*): Titrem değişkeni, dal titremlemedir. // **TDBTS 2014:** —

Damak i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ağız boşluğunun üst kısmını çevreleyen ve belirli seslerin oluşmasında görev alan kubbemsi yer. // **DS 2011:** (*palate*) *genel, ses bilgisi* Ağzın tavanını oluşturan kemer biçimindeki kemikli yapı. Ön bölümüne sert damak, arka bölümde küçükdile kadar uzanan ve hareket edebilen bölüme yumuşak damak denir.// **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Damaklılaşmış birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*palatalised*): Damak sesi olmayan bir sesin ön damak veya art damak sesi hâline gelmiş olması. // **TDBTS 2014:** —

Damak n'si (ñ) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Dil sırtının ön veya art damağa dokundurulması ile boğumlanan *n* ünsüzü. Eski ve Orta Türkçede bol görülen bu ses, bugün yazı dilimizde dış n'sine dönüşmüştür. Ancak, bir kısım Anadolu ağızlarında korunagelmıştır: *baña, añlamak, deñiz, öñ, soñ, geñiz, evin, yoluñ* vb. bkz. **Geniz n'si.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Damak sesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*guttural*): Dil sırtının tümseklenip ön veya art damağa yaklaşması veya dokunması ile çıkarılan ünsüz türleri, damak sesleridir. // **TDBTS 2014:** —

Damak sessizi (ünsüzü) birl. i. FGT 1942: (Damaksıl) Hanekî samit - *Palatale* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Hanekî samit*; Fr. *Consonne gutturale*; İng. *Guttural*; Alm.

Guttural, Kehlkopflaut) (Derl. *Boğazlı, damak sessizi, damak fonemi, damaksı, damaksıl*) Dil sırtı yardımı ile öndamakta veya artdamakta meydana gelen ses: *g (ğ), k (k), h (h), n (n), y* ünsüzleri gibi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *sâmit-i hanekî*; Fr. *consonne palatale*). Dil sırtının damağa dokunması veya yaklaşmasıyla oluşan ünsüz. krş. **Ünsüz.** // **GTS 1992:** (Alm. *Guttural, Kehlkopflaut*; Fr. *consonne gutturale*; İng. *guttural*; Osm. *samit-i hanekî*) Dil sırtının tümseklenip ön veya art damağa yaklaşması veya dokunması ile çıkarılan ünsüz türleri. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*guttural consonant*): Dil sırtının ön veya arka damaklara dokunduğu yerlerde çıkan seslerdir. // **TDBTS 2014:** —

Damaksı (damaksıl) i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *palatal, gaumenlaut*] [Fr. *palataisation, mouillure*] [İng. *palatal vowel, front vowel*]: Damakta oluşturulan ve pek çok türü bulunan ünlü ve ünsüzlerin ortak adı. (Ör. *ke*di sözcüğündeki [e] sesi de, *kim* sözcüğündeki [k] sesi de damaksıdır.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (palatal) *ses bilgisi, ses bilimi* Dil sırtının ön tarafı ile sert damak arasında çıkarılan sesler. // **DBTS 2013:** Dil sırtının tümseklenip ön veya art damağa yaklaşması veya dokunması ile çıkarılan ünsüz türleri, damak sesleridir. // **TDBTS 2014:** —

Damaksıl abanık birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Dilin ön damağa abanmasıyla çıkan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Damaksıl açınık birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Boğumlanma yeri damağın ön tarafı olan açınık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Damaksılaşma i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *palatalisation*). Boğazdan veya art damaktan çıkan bir sesin ön damakla dilin orta kısmı arasında boğumlanarak oluşması: *ka* 'nın *ke*, *ga* 'nın *ge* olması veya *alma* → *elma*, *inanmak* → *inanmak* gibi. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Damaksıl hışırtılı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (palatal fricative) *ses bilgisi, ses bilimi* Dilin gövdesinin yükseltilerek sert damağa yaklaştırılması ile oluşturulan dar açıklıktan havanın sürtünme ile geçirilmesi sonucu oluşan sürtünmeli ünsüz; örn.

Türkçe’de ihtiyaç, ihlal, hiç sözcüklerinde kapalı ön ünlüsünden önce ve sonra gelen gırtlaksıl sesin ses-birimciği. Damaksıl sürtünmeli de denir. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Damaksıllaşma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. ; İng. *Palatalisation*; Alm. *Palatalisierung*) (Derl. *Öndamaksıllaşma*) Bir kelimedeki artdamaktan çıkan bir ünsüzün veya kalın bir ünlünün öndamağa kayıp yumuşaması ve incelmesi: *Yung* > *yün*, *yana* > *yine*, *alma* > *elma*, (*inanmak*) > *inanmak* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *palatalisierung*, *mouillierung*] [Fr. *palatalisation*, *mouillure*] [İng. *palatalisation*]: Bir sesin eklemleme bölgesinin artdamak bölgesinden öndamak bölgesine kayması. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*palatalisation*) *ses bilgisi*, *ses bilimi* Bir sesin çıkış yerinin art damaktan ön damağa kayması. // **DBTS 2013:** (*palatalisation*): Damak sesi olmayan bir sesin ön damak veya art damak sesi hâline gelmesi olayı, damaksıllaşma olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Damaksıl sesletim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*palatalisation*): Damaksıl sesleri söyleyiş bilgisi. // **TDBTS 2014: —**

Damaksızlaşma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*depalatalisation*): Damak seslerinin diş ve dudak sesleri veya akıcı, sızıcı ve yarı-ünlü hâline gelmesi olayıdır. // **TDBTS 2014: —**

Damak uyumu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*palatal harmony*): Damak seslerindeki ses uyumları, damak uyumu olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Daralma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: // DTS 1969: (Fr. *Rétrécissement*, *fracture*, *brisure*; İng. *Breaking*, *fracture*; Alm. *Brechung*) (Derl. *Darlaşma*, *kırılma*) Geniş ünlülerin yanlarındaki bazı ünsüzlerin etkisiyle darlaşması: *Eğmek* > (*iymek*), (*geymek*) > *giymek*, (*geymeyen*) > (*giymiye*), (*yene*) > *yine* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** (Fr. *rétrécissement*). Bir geniş ünlünün yanındaki ünsüzün etkisiyle sar ünlüye dönüşmesi. // **GTS 1992: 1-** Bazı seslerin boğumlanması sırasında ses yolunda meydana gelen daralma. **2-** Yanlarındaki geniş ünlüleri daraltma etkisi yapan bazı ünsüzlerin etkisi altında geniş ünlülerin *a* > *ı*, *o* > *u*, *e* > *i*, *ö* > *ü* biçimindeki daralması olayı. // **DS 2011:** (*constriction*)

ses bilgisi Sesin çıkarılışı sırasında ses yolunda meydana gelen küçülme. // **DBTS 2013:** (*reduction, constriction*): Hem ses hem de anlam bilgisinde kullanılan bir terimdir. // **TDBTS 2014:** —

Daraltı i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *konstriktion, enge*] [Fr. *constriction*] [İng. *constriction*]: Ses yolunda, sürtüşmeyi andıran bir ses çıkmasına yol açan daralma. bkz. **Daraltılı.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Daraltılı i. ve sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *konstriktiv, engelauf*] [Fr. *constrictive*] [İng. *constrictive*]: Ses yolunda bir daralma, eklemleyici ögenin çeperinde bir sürtüşme sonucu oluşan çeşitli ünsüzlere verilen ortak ad. (Sürtüşmeli de denir.) (Ör. [f], [v] daraltılılardır.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Daraltılı abanık birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Consonne constrictive) Ses borusu sadece daraltılarak çıkarılan abanıklar. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dar çevriyazı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bir dildeki sesleri tüm söyleniş özellik ve ayrıntılarıyla gösteren çevriyazı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dar düzgülü birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*restricted code, narrow code*): Sınırlı veya kısır dil kullanımıdır. Toplumun alt katman mensuplarının kullandıkları, yüzey yapısı sınırlı söz ve yapılardan oluşan bir dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dar kod birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*restricted code*) *toplum dil bilimi* B. Bernstein'in toplumsal dizgeye ve rollerin niteliğine bağlı dil kullanımı türlerinden biri; az eğitim görmüş, alt katman insanların kullandıkları dil biçimi. Kısıtlı düzenek de denir. krş. **Geniş kod**; Ayrıca bkz. **Sınırlı dil.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dar oylumlu dil bilimi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*microlinguistics*) *genel Dil*

bilimi dar anlamda salt dil içi konularla sınırlayan dil bilimi anlayışı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dar sesli (ünlü) birl. i. FGT 1942: Dar sâit - *Voyelle étroite* // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** (Fr. *Voyelle étroite*; İng. *Narrow vowel*; Alm. *Engvokal*) (Derl. *Kapalı ünlü, kapalı vokal, dar sesli, dar vokal, daralmış ünlü, yüksek vokal*) Alt çenenin az açılmasıyla meydana gelen ünlü: ı, i, u, ü vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *enger vokal*] [Fr. *voyelle étroite*] [İng. *narrow vowel*] [Es. T. *dar sait*]: Kimi sınıflandırmalarda, dil kaslarının gerilmesi, böylece ses yolunun daralması sonucu oluşan ünlü. // **DBTS 1989:** (Osm. *sâit-i gayr-i mebsût*; Fr. *voyelle étroite*; karşıtı geniş ünlü). Alt çenenin az açılmasıyla ses yolunun daralması sonucu meydana gelen ı, i, u, ü ünlüleri. krş. **Ünlü.** // **GTS 1992:** (Alm. *enger Vokal, geschlossener Vokal*; Fr. *voyelle étroite*; İng. *narrow vowel*, Osm. *sâit-i gayr-ı mebsût*) Alt çenenin az açılması ve ses yolunun daralması ile boğumlanan ı / i, u / ü ünlüleri. Karşıtı geniş ünlüdür. Ayrıca bkz. **Kapalı ünlü.** // **DS 2011:** (*narrow vowel*) ses bilgisi, ses bilimi Çıkarılışı sırasında geniş ünlülere oranla ağız açıklığı daha dar olan ünlü. bkz. **Kapalı ünlü.** // **DBTS 2013:** (*closed vowel, narrow vowel, high vowel*): Ağzın başka ünlülerin çıkarılışından daha kapalı ve ağız boşluğunun daha dar durumda çıkarılan ünlü, kapalı veya dar ünlü olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Datif i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dative*): Eylemin yönünü gösteren ve yaklaşma ifade eden durumdur. // **TDBTS 2014:** —

Davranma fiili birl. i. FGT 1942: Niyet fiili - *Verbe intentionnel* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Değer i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *wert*] [Fr. *valeur*] [İng. *value*]: Bir göstergenin anlam dizgesindeki konumundan, öbür göstergelerle aynı dilsel yapı içinde kurduğu bağıntılardan kaynaklanan görece durum. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*value*) *genel* Bir dilsel ögenin birlikte bulunduğu öteki ögelerle aynı dilsel yapı içinde kurduğu bağıntılardan kaynaklanan işlevsel kimliği. // **DBTS 2013:** (*value*): Bir varlık veya kavramın, belirli ölçekler kullanılarak ölçülebilen nitelik ve nicelikleridir. // **TDBTS 2014:** (İng. *value*) Bir dil biriminin benzerleriyle ve farklılık gösterdikleri ile ilişkileri sonucunda, bağlam içinde kazandığı semantik ve sentaktik rollerinden doğan soyut karşılığa denir.

Değerlenme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (valorization): Dil birimlerinin birbirleriyle ilişkilerinde ortaya çıkan değer in gerçekleşebilmesidir. // **TDBTS 2014: —**

Değişebilirlik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (interchangibility): Değişebilirlik, bir dil biriminin yerini başka bir dil birimine bırakabilme olayıdır. // **TDBTS 2014: —**

Değiş i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. permutation] [Fr. permutation] [İng. permutation]: Söz zincirinde yer alan öğelerin sıra değiştirmesi. (Ör. *yok ile koy sözcüklerinde /k/ ve /y/ sesbirimleri açısından değiş i vardır.*) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Değişik biçimlenme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (suppletion): Asıl ve bağlı biçim birimlerinin düzensiz kullanımlarıdır. // **TDBTS 2014: —**

Değişim i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: 1- [Alm. wandel] [Fr. changement] [İng. change]: 1- Bir dilin belli bir evresinden bir sonraki evresine değ in birimlerin ya da birim topluluklarının gösteren ya da gösterilen açısından başka duruma girmesi ya da yerlerini başka öğelere bırakması. **2- [Alm. kommutation] [Fr. commutation] [İng. commutation]:** Değiştirim sonucu ortaya çıkan durum. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (variation) genel** Bir dilin zaman, uzam ve toplum içinde ses bilimi, biçim bilimi ve söz dizimi bakımından değişik biçimlere bürünme özelliği. // **DBTS 2013: (change):** Dilcilik tarihi, büyük ölçüde, dillerin sest en söz dizimine kadar, herhangi bir düzlemindeki değişikliklerini izlemekten ibarettir. Sesten vurguya, biçimden anlama kadar dilde görülen değişimleri izlemeyi, dilciler temek görev saymışlardır. Dilin iletişim ve etkileşimleri izleme aracı, bir dili yabancılara öğretme, kullanılan dilden kişinin psikolojisine veya toplumun sosyolojisine gitme vb. amaçlarla izlemenin tarihi çok yenidir. Dilcilik tarihi, bu yüzden, çok büyük kısmıyla, dil değişimlerini izlemenin tarihi olmuştur. // **TDBTS 2014: —**

Değişimli ünsüzler birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Fr. allophone). Ünsüz uyumuna bağ li olarak ötümlülük ve

ötünsüzlük bakımından birbirinin yerine geçen ünsüzler. Ör. *b/p, c/ç, d/t*. // **GTS 1992:** (Alm. *Korrelation, Wechselbeziehung*; Fr. *allaphone*; İng. *correlation*) Ünsüz uyumuna veya iki ünlü arasındaki ses değişmesi olaylarına bağlı olarak tonluluk ve tonsuzluk bakımından birbirinin yerine geçen *t / d, ç / c, p / b, k / g* gibi ünsüzler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*correlation*): Bulundukları ortamlara göre birbirlerinin yerine geçebilen ünsüzler, değişimli veya nöbetleşmeli ünsüzlerdir ve bütün üyeleriyle birlikte topluca bir ses birimi oluştururlar. // **TDBTS 2014:** —

Değişke i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *variante*] [Fr. *variante*] [İng. *variant*]: Bir dil biriminin değerinde herhangi bir değişiklik olmadan büründüğü biçimlerin her biri. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*variety/lect*) *toplum dil bilimi* Bir dilsel topluluktaki, dil kesitlerinden her biri; bölgesel, toplumsal, kişisel, meslekle ilgili vb. değişik türleri anlatmak için kullanılan genel bir kavramdır. Dil türü de denir. bkz. **Alt değişke, Üst değişke.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Değişke çözümlemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*variety analysis*) *toplum dil bilimi, metin dil bilimi* Konuşma çözümlemesinin tersine, dil bilgisi yapılarının bir metnin içinde belli anlamları ve işlevleri olduğu varsayımına dayanarak yapılan işlem. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Değişken i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*variable*) *genel* Genel anlamda, herhangi bir belirginleşmiş özellikler dizisini göstermek üzere kullanılan imge. // **DBTS 2013:** (*variant*): Bir dil biriminin anlam ve işlev değerini değiştirmeden büründüğü biçimlerin her biri, o dil biriminin değişkenidir. // **TDBTS 2014:** —

Değişkenlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *variation*] [Fr. *variation*] [İng. *variation*]: Bir dilin, süre, uzam ve toplum içinde değişik biçimlere bürünme özelliği// **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*variation*) *genel* Bir dilin zaman, uzam ve toplum içinde ses bilim, biçim bilimi ve söz dizimi bakımından değişik biçimlere bürünme özelliği. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Değişken ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Allophon*; Fr. *allophoné*; İng. *allophone*) Fonem

denilen bir ses bilgisi biriminin boğumlanma özelliğinden kaynaklanan değişik türleri. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Değişken şekil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *allomorph*; Fr. *allomorphe*; İng. *allomorph*) Aynı anlam ve görevdeki bir şekil bilgisi biriminin ses yapısı bakımından farklılaşan türü; şekil bilgisinin anlamlı bir küçük ögesi olan bir kelime kökünün veya belirli görevler ile buna eklenen bir ekin farklı ses yapısına girmiş olan şekli. Söz gelişi lehçe ve ağız ayrılıklarına göre ve çeşitli sebeplerle bazı köklerin *bez / böz*, *er / ir* «erken», *çez- / çöz-*, *erte / örte* «ertesı gün»; *baba/ buba*, *bıldır / bildir* «geçen yıl», *ıldız / yıldız / yulduz* şekillerinde ses değişmesine uğraması. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Değişken şekillik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *allomorph*; Fr. *allomorphe*; İng. *allomorph*) Aynı anlam veya görevdeki bir şekil bilgisi biriminin ses yapısı bakımından çeşitlenmesi. bkz. **Değişken şekil.** // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Değişki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (variant) *genel* Bir dil biriminin, değerinde herhangi bir değişiklik olmadan büründüğü biçimlerden her biri. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Değişmece i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *tropus, trope, figur*] [Fr. *trope, figure*] [İng. *trope, figure*] [Es. T. *mecaz*]: Bir gösterge ya da göstergeler bütünüünün gerçek anlamı dışında kullanılması. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (figure, trop) *anlam bilimi* Bir sözcüğün ya da dizimin gerçek anlamı dışında kullanılması. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Değişmeceli sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *figurativ*] [Fr. *figüre*] [İng. *figurative*] [Es. T. *mecazi*]: Değişmece sonucu ortaya çıkan anlam için kullanılır. (Ör. *Aslanlar maçı kazandı* sözünde “güçlülük vb.” belirten *aslan* sözcüğü, değişmeceli anlam içerir.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (figurative) *anlam bilimi* Değişmece kullanımı sonucu ortaya çıkan anlam. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Değişmezlik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (invariance): Değişkenleri, dal biçimleri bulunmayan dil birimleri, değişmezlik özelliği taşıyan birimlerdir. // **TDBTS 2014: —**

Değişmez söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (invariable word): Değişmez söz, değişkeni olmayan söz. // **TDBTS 2014: —**

Değişmez söz dizimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (fixed word order): Kalıplaşmış söz dizimi. // **TDBTS 2014: —**

Değiştirgen birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (parameter) genel Dillerin birbirlerinden farklı davranış sergileyecekleri yapısal özellik. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Değiştirici i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — [Alm. permutation] [Fr. permutation] [İng. permutation]: Değiş yapma. bkz. **Değiş.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Değiştirim i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: 1- [Alm. *kommutation*] [Fr. *commutation*] [İng. *commutation*]: Anlatım ya da içerik düzleminde bir ögenin yerine bir başka öge koyarak bu değişikliğin öbür düzlemde de herhangi bir değişikliğe yol açıp açmadığını sınıama işlemi; dizimsel düzlemde, aynı dizide yer alan öğelerden birinin yerine bir başkasını koyma. **2-** [Alm. *substitution*] [Fr. *substitution*] [İng. *substitution*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, silinen bir kurucu yerine bir başka kurucu getirme. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: 1-** (commutation) *metin dil bilimi* Karşıtlığı göstermek amacıyla aynı dizide yer alan öğelerden birinin yerine bir başkasını koyma işlemi. **2-** (substitution) *genel* Bir yapıda bir birimin yerine başka bir birim koyma işlemi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

-De hâli i. FGT 1942: Mefulü fih - Locatif // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Dekartçı dil bilimi *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (Cartesian linguistics) *genel* Kimi dil bilimicilerce Fransız felsefecisi Descartes'in ve Port Royal dil bilgisinin etkisini göstermek amacıyla kullanılan yaklaşım ve yöntemlere dayalı dil bilimi anlayışı. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Demet i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (bundle) *ses bilimi* Prag Okulu ses bilimi anlayışında bir ses bilimi oluşturan ayırıcı özelliklerin tümü. // DBTS 2013: (*bundle*): Ses bilgisinde kullanılan bir terimdir. Ses çıkarma organlarının tek bir hareketiyle çıkarılan sesler topluluğu olan hece yerine kullanılır. // TDBTS 2014: —

Denek i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *informant*] [Fr. *informateur*] [İng. *informant*]: Bütünce oluşturarak bir dili ya da dilsel olguyu incelemeyi amaçlayan dil bilimciye dilsel gereç sağlayan birey. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (informant) *genel* Araştırmacıya veri sağlayan kişi, dil bilimcinin belirli bir dil verisinin benimsenirliği konusunda yargılarına başvurduğu kişi. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Denetim i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (control) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir yantümcenin sessiz öznesinin, ana tümcedeki bir ad öbeği ile aynı gönderimsel özellik taşıması; örn. *Biz [söz dizimi çalışmak] istiyoruz* tümcesinde *çalışmak* eyleminin sessiz öznesi *istiyoruz* eyleminin öznesi ile eşgönderimlidir, onun tarafından denetim altındadır. bkz. **Denetim Kuramı**. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Denetim kuramı *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (Control Theory) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin Yönetim ve Bağlama Kuramının, adının yorumlanmasını düzenleyen alt kuramı. Ayrıca bkz. **Zorunlu denetim, seçimlik denetim, özne denetimi, nesne denetimi, soyut denetim**. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Deneyimci *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (experienter) *anlam bilimi, söz dizimi* Eylemin belirttiği olguyu algılayan temel öğeye verilen anlamsal rol; eylem ile temel öğeleri arasındaki anlamsal ilişkilerden biri; eylem ile algılayan ilişkisi içinde bulunan

adların özellikleri, canlı, istek belirtebilen ve bilinçli hareket eden, eylemin belirttiği olgudan etkilenen varlıklar olmalarıdır; *gör, duy, anla* eylemlerinin öznelarının anlamsal rolü; örn. *Çocuk arkadaşını gördü* tümcesinde *çocuk* söz dizimsel olarak *gör* eyleminin öznesi, anlamsal olarak algılayandır. Deneyimci de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Deneyli ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Phonétique expérimentale*; İng. *Experimental phonetics*; Alm. *Experimentalphonetik*) (Derl. *Denemeli ses bilgisi, deneyli ses bilimi*) Seslerin özelliklerini belirten araçlarla deneyler yapan ses bilgisi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Deneyisel ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Seslerin çıkarılışını, aktarılışını ve algılanışını çeşitli araçlar kullanarak inceler, yalın gözlemin ulaşamadığı özellikleri saptar. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (experimental phonetics) *ses bilgisi* İnsanın konuşma aygıtının işleyişinden, çıkarılan seslerin ve ses bileşimlerinin niteliklerine ve ses bilgisinin başka alanlardaki sorunlarına kadar çeşitli konularda deneye dayanarak çözüm getirmeyi amaçlayan, bunun için laboratuvarlardan ve oradaki araç ve gereçlerden de yararlanan ses bilgisi dalı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dengeleyici i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*compensatory*): Ses düşmeleri sonucu bozulan hecelerde, yeni ses demetleri oluşturmaya yarayan ses, dengeleyici sestir. // **TDBTS 2014:** —

Dengeleyici uzunluk birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*compensatory lengthening*): Bir sesin düşmesiyle ortaya çıkan uzunluk, dengeleyici uzunluktur. // **TDBTS 2014:** —

Dengeli iki dillilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (balanced bilingualism) *toplum dil bilimi* İki dilin birbirine karıştırılmadan kullanıldığı, dillerden biri kullanılırken hiçbir şekilde ötekinin izi bulunmayan iki dillilik durumu. Bazı araştırmacılar yalnızca bu

ikidilliliği gerçek iki dillilik olarak kabul ederler. İdeal iki dillilik, dengeli iki dillilik de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

-Den hâli i. FGT 1942: Mefulü anh, mefulü minh - *Ablatif* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Denklik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*correspondence*): Ortak bir ana dilden doğmuş diller veya uzun süreli komşuluk yaşamış diller arasında gördüğümüz, bir sesin, bir biçimin veya bir yapının diğer dildeki bir başka ses, biçim veya yapıya karşılık oluşu, denkliktir. // **TDBTS 2014:** —

Denklik dizisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*correspondence set*): Kökeni ortak dillerde, hepsi ortak eski bir sesten türeyen sesler topluluğudur. // **TDBTS 2014:** —

Deponens i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** /Lât/ (Déponent) Lâtince de edilgenlerin çekimine uyduğu halde anlamca etken olan fiillere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Derece i. FGT 1942: Derece - *Değré* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Derece zarfı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Adverbe de degré*) *En, daha, kadar, dek* gibi zarflar. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Derilme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*İdgam, Contraction*) Yanyana bulunan açınıkların birleşip tek bir ses halinde çıkması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kontraktion, zusammenziehung*] [Fr. *contrantion, coalescence*] [İng. *contrantion*]: Söz zincirinde yan yana olan kimi ünlülerin kaynaşarak tek ünlüye ya da ikili ünlüye dönüşmesi. (Ör. *cumartesi* < *cuma+ertesi*). // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*contraction*) *ses bilgisi 1-* Birbirini izleyen ayrı seslemlere ait iki ünlünün ya bir tek

ünlü ya da kayan ünlü olarak tek seslemde toplanması. 2- Bir sözcükte birbiri ardından gelen iki birimin, birbirinden ayırdedilemeyecek biçimde birbirine kaynaşması. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Derin yapı (d-yapı) *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980:* [Alm. *tieffenstruktur*] [Fr. *structure profonde*] [İng. *deep structure*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, söz dizimsel bileşende elde edilen, evrensel nitelikli olduğu varsayılan, biçimsel, soyut tümce yapısı. bkz. **Yüzeysel yapı.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (deep structure) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde öbek yapı kuralları ve ulamsal kuralların ürettiği ve dönüşümsel bileşene girdi olacak söz dizimsel yapıdaki soyut yapı. bkz. **d-yapı, yüzey yapı, yüzey-yapı (y-yapı).** // **DBTS 2013:** (*deep structure, phrase structural rule, underlying structure*): Dil göstergelerinin göstereni yüzey yapı, gösterileni derin yapıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. deep structure) -yüzey yapı (İng. surface structure) karşıtlığı derin yapı ve yüzey yapı kavramları, dil biliminde Chomsky tarafından literatüre giren Üretici-dönüşümsel dil bilgisi kuramı (İng. transformational-generative grammar) çerçevesinde; standart teori (İng. standard theory), genişletilmiş standart teori (İng. extended standard theory) ve revize edilen genişletilmiş standart teori (İng. revised extended standard theory) ile daha da geliştirilmiştir. Chomsky, iletinin oluşturulmasında I. aşama olarak gördüğü derin yapı aşamasında doğal dil konuşucusunun seçtiği fiillerle doğru özne ve nesnelerin kullanılması gerektiğini savunur. Chomsky, zihinde; bu işlemin doğru yapılmasını sağlayan dönüşümler (İng. transformation), silme (İng. delete) ve yer değiştirme (İng. moving) diye adlandırdığı çeşitli kurallar olduğunu savunmuş ve ortaya çıkan son yapının (İng. resulting structure) ise yüzey yapı aşamasında gerçekleştiğini dile getirmiştir (Horsey, 2001:26). Derin yapı ve yüzey yapı kavramları ileti değeri taşıyan dil birimleri (gösterge, sözce vb.) için söz konusudur. Bu yaklaşıma göre; ileti değeri taşıyan her dil biriminde başlıca iki katman vardır: Derin yapı ve yüzey yapı. Yüzey yapı (İng. surface structure), göstergenin “gösteren” yönünü; derin yapı (İng. deep structure) ise “gösterilen” yönünü karşılar. Yüzey yapı, göstergenin ses ve işitimi imgesi olarak somut yönünü (söylenen ve yazılan yönünü) belirtirken; derin yapı, kavrama ve algılama bakımından göstergenin soyut yönünü (anlam/kavram yönünü) belirtir. Yüzey yapı daha çok dilbilgisel (İng. grammatical) bir karakter taşıırken, derin yapı ise anlamsal/kavramsal (İng. semantics/conceptual) bir karakter taşır. Üretici-dönüşümsel anlayış içerisinde, bildirişim derin yapıdan yüzey yapıya olduğu gibi, yüzey yapıdan - derin yapıya doğru da ilerleyebilir. Yüzey yapıdaki ipuçları derin yapıdaki anlamsal/kavramsal boşlukların

tamamlanmasını kolaylaştırdığı gibi, bağlam da derin yapı çözümlemesinde alıcıya yardımcı olur. Söz dizimsel incelemelerde “derin özne”, “derin nesne” gibi çözümlemeler yapmak da derin yapının anlaşılmasında etkili olur. Ancak, derin yapı kavramının öznel karakterli olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Çünkü, dil dizgesi gönderici ve alıcı arasında kodlama ve kod çözme işlemine dayalı olarak gerçekleşir. Derin yapı, yüzey yapıda sunulan ipuçları doğrultusunda bütün dil kullanıcıları tarafından aynı şekilde çözümlenmelidir. Aksi takdirde dilin en önemli işlevi olan karşılıklı anlaşılabilirlik ya istenilen düzeyde ya da hiç gerçekleşmeyebilir.

Derlem i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (corpus): Dilin herhangi bir alanına ait çalışmada kullanılan veriler toplamıdır. // **TDBTS 2014: (İng. corpus)** Belirlenen zaman aralığındaki güncel veya tarihî metinlerden, metin kesitlerinden, deşifre edilmiş konuşmalardan ya da bunların karışımından elde edilen dil malzemesinin başlangıçta yazılı ortamlarda, günümüzde ise elektronik ortamlarda toplanmasına ve dil bilimsel analiz ve betimleme yaklaşımıyla işlenmesine denir.

Derlem dil birimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: (İng. corpus linguistics) Belirlenen zaman aralığındaki metinlerden, metin kesitlerinden, deşifre edilmiş konuşmalardan ya da bunların karışımından elde edilen dil malzemesinin deneysel ve betimlemeli dil bilimsel inceleme yöntemi ışığında değerlendirerek, genel bir alanın ya da özel bir alanın başta söz varlığı olmak üzere, sözcüksel çeşitliliği, sözlüksel örüntüleri, biçim birimsel, sözlüksel ve söz dizimsel ayırıcı nitelikleri, iç yapı ve dış yapı özelliklerini vb. belirlemeyi amaçlayan dil bilimi dalına denir.

Derleme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (compiling) genel Aynı ölçünlü dilin birleştirdiği lehçe ve ağızların sözvarlığının ortaya konması amacıyla yapılan alan çalışması. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Derleşik aorist birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Eski Yunancada geçmişin belirsiz bir anında bir işin devam ettiğini anlatmak üzere kullanılan aoristlere verilen addır. bkz. **Aorist // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Derli açınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voyelle contractée) Bir derilme sonucu olan açınık. bkz. **Derilme // DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** —// **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Derli çekim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Déclinaison ou Conjugaison contractée) Yunancada, gövde sonundaki açınıkla takı başındaki açınığın kaynaştıkları çekim. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Derli şekil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Forme contractée) Derilmeye uğramış şekil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Derslik söylemi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (classroom discourse) *uygulamalı dil bilimi* Derslikte kullanılan dil sonucu oluşan söylem. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Destekleme açınığı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voyelle déappui) Girişim açınığının başka bir adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Destekli abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne appuyée) Bir hecede yanyana gelen iki abanıktan ikincisi. Alt kelimesindeki *t* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Destekli kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Mot appuyé) Başa veya sona sığınık kelimelere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Destek söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*prop word, empty category*): Metnin içinde kendi başına ayrıca bir anlamı olmayan, bağlam oluşturmak üzere, art gönderimlerde kullanılan söz veya söz öbekleri, destek sözlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Devam belirticileri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (continuers) *konuşma çözümlemesi* Haber tartışmalarında yineleme, haber, onay ya da konuşmaya devam edilmesine izin verildiğini gösteren sözcük ya da sözcük öbekleri. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Devinim i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (action) *anlam bilimi* Bir olgunun ortaya çıkış ve gelişme süreci. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Devinimsel sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (actional) *anlam bilimi* Bir olgunun oluş sürecini belirten birim; örn. Türkçe’de {-mA} adlaştırma eki devinimseldir. *Biz [onun şarkı söylemesini] biliyoruz* tümcesinde *[onun şarkı söylemesini]* yantümcesi devinim belirtir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Devrik sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (inverted): Kurallı olmayan dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014: —**

Devrik cümle birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Anacoluthé*; İng. *Anacoluthon*; Alm. *Anakoluth*) (Derl. *Devrik tümce*) Yükleme öteki kelimelerden daha önce gelen cümle. // **DDTS 1980:** Türkçede yükleme sonda olmayan tümce. bkz. **Devrikleme.** // **DBTS 1989:** (Osm. *cümle-i ma’kûse*; Fr. *phrase inverse*). Türkçe’nin tabii söz dizimine aykırı olarak yükleme cümlelerin öteki öğelerinden önce gelen cümle. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*anacoluthon, inverted sentence*): Cümle öğeleri bulunmaları gereken yerde yer almayan cümle, devrik cümledir. // **TDBTS 2014: —**

Devrikleme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *anastrophe*] [Fr. *anastrophe*] [İng. *anastrophe*]: Sözcüklerin tümce içindeki olağan dizilişine uymayan sıralanış. (Ör. *Buraya gel yerine Gel buraya; zamanın çoğu yerine çoğu zaman.*) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (inversion) *söz dizimi* Vurgulama, yeni bilgiyi öneleme ya da bir bilgiyi ardalana taşıma amacıyla sözcüklerin olağan düzenleri yerine eylem sonrasında sıralanması. bkz. **Oynaklık.** // **DBTS 2013:** (*anastrophe*): Cümle yapısının ters çevrilerek yinelenmesi, devriklemedir. // **TDBTS 2014: —**

Devrikleşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*inversion*): Kurallı olmayan bir dil kullanımına doğru gidiş, bir devrikleşmedir. // **TDBTS 2014:** —

Devrim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bildirişim ve dil içi denge gereksinimlerinin sonucu olarak bir dili yabancı öğelerin egemenliğinden kurtarmak amacıyla girişilen ve her türlü anlatımı o dilin olanaklarıyla, bir başka deyişle dil içi aktarım, türetme ve bileştirme yollarıyla sağlamaya, böylece dili yenileştirmeye ve varsıllaştırmaya dönük uygulama. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Deyilik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Rème ou Rhème*) Bir söylemi meydana getiren birimlerden her biri. *Ben geldim* iki deyimlikli bir söylemdir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Deyim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Locution*) Belli bir anlama gelmek üzere iki veya ikiden artık kelimeden meydana gelmiş söz öbeği. bkz. **Artlaç deyimi, Bağlaç d. Fiil d. İsim d. Önleç d. Ulaç d. Zarf d.** // **DTS 1969:** (*Osm. Tabir; Fr. ; İng. Locution, idiom; Alm. Ausdruck, Redensart*) Anlatım gücünü artırmak için, gerçek anlamı dışına kayan, bazı kelimeleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlenebilen kalıplaşmış birden çok kelime. // **DDTS 1980:** [*Alm. ausdruck, redensart*] [*Fr. locution*] [*İng. locution, formula, phrase*] [*Es. T. tabir*]: Bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplama; genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz. // **DBTS 1989:** (*Osm. ta'bîr; Fr. locution*). Çekici bir anlatım özelliği taşıyan, genellikle gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış kelime öbeği. // **GTS 1992:** (*Alm. Ausdruck, Redensart; Fr. locution; İng. locution, idiom; Osm. tâbir*) Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime öbeği. // **DS 2011:** (*idiom*) *genel* Kendisini oluşturan sözcüklerin anlamından ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz kümesi. // **DBTS 2013:** (*idiom*): Bireysel ve nedenli olan bir söz dizimi biriminin genelleşip yaygınlaşarak nedenliliğini yitirmesiyle ortaya çıkan ve tek bir sözlük birimi gibi algılanan söz öbeğine deyim denir. // **TDBTS 2014:** (*İng. idiom*) Kurucu ögesi genellikle fiil olmak suretiyle, çeşitli anlamsal yollarla sözlüksel anlam değişikliğine uğrayan; kurucu ögeye bağlı bir veya daha çok öge içeren, kalıplaşmış söz öbeklerine denir.

Deyim aktarımı (aktarması) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *metapher*; Fr. *métaphore*, İng. *metaphore*; Osm. *istiâre*) Aralarında uzaktan veya yakından ilgi bulunan iki şey arasında bir benzetme ilişkisi kurarak, bunlardan birinin adını, geçici olarak kendisine benzetilen diğer şeyin adı ile karşılama olayı. // **DS 2011:** (metaphor) *anlam bilimi* Aralarında eşdeğerlik ilişkisi kurulan anlamlı öğelerden birini, öteki yerine kullanma sonucu oluşan değişmece türü. Eğretileme de denir. // **DBTS 2013:** (*metaphore*): Bir varlığın bir başka varlığın göstereni olması durumudur. // **TDBTS 2014:** (İng. metaphor) Deyim aktarması, esasen göstergelerin figüratif anlamda (İng. figurative meaning, non-literal meaning) kullanılması ile oluşur ve dilin esnekliğini ve yaratıcılığını en iyi gösteren örneklerdir.

Deyim bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*phraseology*): Kalıp sözler, kalıp sözlerin yapı ve türleriyle ilgilenen dilcilik dalı, deyim bilimidir. // **TDBTS 2014: —**

Deyimce i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Glose) Eski, yabancı veya diyelek malı olduğu için herkes tarafından bilinmeyen kelime. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Deyimler sözlüğü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*idioms*): Bir dildeki deyimleri alfabe sırasına göre düzenleyen sözlüktür. // **TDBTS 2014: —**

Deyimlik kullanım birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*idiomatic usage*): Bir sözün birleşik söz, deyim veya atasözü gibi söz dizimi kaynaklı bir sözlük birimi içindeki kullanımıdır. // **TDBTS 2014: —**

Deyim-yapı kuralı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*phrase-structure rule*): Birleşik söz, deyim veya atasözü gibi söz dizimi kaynaklı sözlük birimlerinin oluşma kuralıdır. // **TDBTS 2014: —**

Değiş i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *stil*] [Fr. *style*] [İng. *style*] [Es. T. *üslup*]: Bir tümceler bütününe (sözlü ya da yazılı) ayırıcı nitelik kazandıran özelliklerin tümü; bireyin düşüncesini anlatabilmek ve söylemine özellik

katabilmek için dilsel gereç ve olanakları kendine özgü ölçütlerle seçip kullanışı. (Biçem de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (style) *metin dil bilimi* Bir metindeki dil kullanımının, bir yazar ya da döneme özgü dil özelliklerinin tümü. Biçem de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Deyişbilim *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *stilistik*] [Fr. *stylistique*] [İng. *stylistics*]: Deyiş, dilin ya da bireyin anlatım araç ve olanaklarını dil bilimsel ilkelerle inceleyen dal. (Anlatımbilim de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (stylistics) *metin dil bilimi* Dil bilimi ilke ve yöntemlerinden yararlanarak biçemin incelenmesi, biçem ölçütlerinin belirlenmesi ile uğraşan inceleme alanı. Biçembilim de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dışa dönük ünlem *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*exclamatory word*): İnsanın, dış dünyada kendi dışındaki kimseler ve hayvanlar ile olan iletişim ilişkisini seslenme, gösterme, sorma, onaylama, cevap verme yollarıyla ortaya koyan ünlem türleri. // **TDBTS 2014:** —

Dış akışma *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Kelimelere dayanan akışmaya dış akışma denir. bkz. **Akışma**. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Yan yana bulunan iki sözcük arasında görülen akışma türüdür. bkz. **Akışma**. // **DBTS 1989:** İki kelime arasındaki akışmaya da dış akışma adı verilir. bkz. **Akışma**. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dış anlam *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*external meaning*): Bir sözün bağlama bağlı olan anlamı, onun dış anlamıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dışa patlama *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Explosion) İçe patlamadan ve kapantıdan sonra ses yolunun birdenbire açılmasıyla meydana gelerek, kapantılı bir abanın çıkışını sağlayan üçüncü evre. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dışa patlamalı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Ses borusu kapatılıp hemen bir patlama sesiyle birdenbire açılarak çıkarılan abanıklar. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dışa verimli seslik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Havayı dışa vererek çıkardığımız bayağı seslere dışa verimli seslik (Phonème expiratoire) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dış bağlam birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Duruma, konuşucu ve dinleyicinin dil dışı, toplumsal, etkinsel, ruhsal nitelikli deneyim ve bilgilerine ilişkin ortak verilerin tümü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dış çıkışlı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (egressive) *ses bilgisi* Soluğun vücuttan dışarı verilmesi sırasında çıkarılan seslerin tümü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dış gösterici birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Duruma gönderme yapan göstericiye verilen addır. bkz. **Gösterici.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dışındalı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Exclusive) Bazı dillerde çoğul birinci kişi iki türlü olur: Konuşan kimse kendisiyle birlikte karşısındakileri de kastederse içindeli (Inclusive) şekli, yalnız kendi tarafını kastederse dışındalı (Exclusive) şekli kullanılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dışındalık hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Extraessif) Bazı dillerde bir şeyin “dışında” olanları anlatmak için kullanılan isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dış merkezli bileşik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (exocentric compound) *biçim bilimi, söz dizimi* Başın bir alt türünü göstermeyen bileşik; örn. *açıkgöz* bir göz türü değildir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dış nesne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** “*Uykusunu uyumak*” misalinde uyku kelimesinin anlattığı fikir “uyumak” fiilinde esasen var olduğundan buna iç nesne, buradaki “uyumak” fiiline de görünürde nesneli fiil (V. effectif) denir. Bu bakımdan, bunun dışındaki nesneler dış nesne (Objet externe) adını alır. // **DTS 1969:** — // **DDTS**

1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Dış patlama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *explosion*] [Fr. *explosion*] [İng. *explosion*]: Kapantılılar oluşurken iç patlama ve duralamayı izleyen sonuncu ve en önemli evre. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dış patlamalı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *explosiv, explosivlaut, verschlusslaut*] [Fr. *explosive*] [İng. *explosive*]: Kapantının hava akışından sonra patlaması durumunda ortaya çıkan patlamalı türü. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dışsal öge birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (external argument) söz dizimi Üretici dil bilgisi çerçevesinde, yüklemelerin zorunlu üye yapısında, derin yapıda özne konumunda bulunan ve Çekim öbeği'nin Göstericisi konumundaki zorunlu üye. bkz. **Üye yapısı.** krş. **İçsel öge. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dışsal rol birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (external theta role) söz dizimi Üretici dil bilgisinde dışsal üyelere yüklenen rol. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dış sandhi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bir kelimenin başındaki veya sonundaki sesin cümle içinde uğradığı değişikliğe verilen addır. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dış söz dizimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Alışılmış, sıradan söz dizimine verilen ad. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dıştan gelme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Kelimede önüm olayı neticesinde yoktan var olan sese verilen ad. bkz. **Önüm.** // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dış yönetik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Régime externe) Dış nesne anlamdaşı. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Diftong i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*diphthong*): İki ünlülü veya benzeri sesin tek bir hecede kullanılmasıdır diye bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Digamma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Eski Yunan alfabesinin altıncı harfi, ki boğazdan çıkarılan v sesi değerinde idi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dikey işleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (top down processing) *metin bilimi* Bir metnin çözümleme ve yorumlanmasında en küçük öğeden (örn. sözcükten) başlayıp metnin bütününe yönelme yaklaşımı. bkz. **Düşey işleme.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Diksiyon i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*diction*): Konuşmada ve okumada seslerin, sözlerin, vurguların, anlam ve heyecan duraklarının açık ve anlaşılır olmasına dikkat eden konuşma biçimi; düzgün söz söyleme sanatıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dil i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Lisan, Langue*) Bir insan topluluğu içinde kullanılan sözlü dillik yollarının bütünü (bkz. **Dillik**). // **DTS 1969:** (Osm. *Lisan*; Fr. *Langue*; İng. *Language*; Alm. *Sprache*) İnsanların duygu ve düşüncelerini bildirmek üzere kelimelerle veya gereçlerle yaptıkları anlaşma: *Türkçe, Fransızca, İngilizce, Almanca veya işâret dili* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *Sprache*] [Fr. *langue, langage*] [İng. *language*] [Es. T. *lisan*]: 1- Belli bir insan topluluğuna özgü, çift eklemli sesli göstergeler dizgesi. 2- Bildirişim sağlama aracı olarak kullanılan ve doğal dışında kalan her türlü göstergeler dizgesi, anlatım yöntemi. (Ör. *sinema dili, arıların dili*.) // **DBTS 1989:** (Osm. *lisân*; Fr. *langue, language*). Düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan faydalanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş sistem. // **GTS 1992:** (Alm. *Sprache*; Fr. *langue, parole*; İng. *language*) İnsanlar arasında karşılıklı haberleşme aracı olarak kullanılan; duygu, düşünce ve isteklerin ses, şekil ve anlam bakımından her toplumun kendi değer yargılarına göre şekillenmiş ortak kurallarının yardımı ile başkalarına aktarılmasını sağlayan, seslerden örülü çok yönlü ve gelişmiş bir sistem. // **DS 2011:** (language) *genel* Nedensiz simgelerden oluşan, bildirişimin gerçekleşmesini sağlayan dizge; çok boyutlu kavramlar bütünü. N. Chomsky'e göre insana özgü bir yeti ve bir dizi kurallardan oluşan bir dizgedir. // **DBTS 2013:**

(*language*): Dil, insana, ait olduğu gerçek dünyadan ayrı ve onun kanunlarına bağlı olmayan yapay bir dünya kurma ve tabiata tarihi katma imkânı veren, toplumsal uzlaşılarla dayalı bir saymacalar sistemi ve ses-anlam ilişkisi bütünüyle nedensiz olan, seslerden örülü ortak eğretilmeler toplamıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. *language*) Dil, birbirine düzenli ve kesintisiz bir biçimde, bir etkileşimle karşılıklı olarak bağlanan ve kendi içinde bir bütünlük oluşturan alt dizgelerden oluşmuş, karşılıklı anlaşılabilirliği sağlayan en gelişmiş bildirişme dizgesi; gerçekleşme düzlemleri farklılıklar gösteren bir göstergeler dizgesidir.

Dil ailesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Famille de langues*) Aynı kaynak dilden çıkmış dillerin topu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *Sprachfamilie*] [Fr. *famille de langues*] [İng. *family of languages, linguistic family*]: Aynı anadilden türemiş, ortak bir kökene bağlanan dillerin oluşturduğu bütün. // **DBTS 1989:** (Fr. *famille de langues*). Aynı ana dilden türeyen dillerin oluşturduğu bütün. Ör. *Hâmî-Sâmî, Çin-Tibet dil aileleri*. krş. **Dil akrabalığı.** // **GTS 1992:** (Alm. *Sprachfamilie*, Fr. *famille de langues*; İng. *family of language, linguistic family*) Aynı ana dilden türeyen ve aralarında akrabalık ilişkileri bulunan dillerin oluşturduğu bütün. // **DS 2011:** (*language family*) *tarihsel dil bilimi* Ortak bir kökene, varsayımsal bir anadile bağlanan, dolayısıyla aralarında ses dizgesi, dil bilgisi ve sözvarlığı açısından çeşitli yakınlıklar bulunan dillerin oluşturduğu bütün. // **DBTS 2013:** (*family of language, linguistic family*): Dil ailesi, birbiriyle aynı kökten gelen akraba dil topluluğuna verilen addır. // **TDBTS 2014:** (İng. *language family*) Yapısal ve işleyiş açısından benzerliklerin yanısıra aynı kaynak dilden geldiği varsayılan dillerin oluşturduğu kümeye denir.

Dil ailesi kuramı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*pedigree theory*): Aynı kökten türediğine inanılan veya bugün bir yapı benzerliği içinde bulunduklarının tek bir dilden geldiklerini savunan dil görüşüdür. bkz. **Soy ağacı kuramı, dalga kuramı.** // **TDBTS 2014:** —

Dil akrabalığı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Parenté de langues, parenté linguistique*; İng. *Relationship of languages, types of languages, linguistic segmentation*; Alm. *Sprachverwandtschaft*) (Derl. *Dil hısımlığı*) Bir anadilden türeyen diller arasındaki yakınlık: *Türkçe ve Moğolca arasındaki veya Fransızca ve İspanyolca arasındaki yakınlık* gibi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *parenté de langues*). Bir ana dilden türeyen diller arasındaki bağlantı. Ör. *Türkçe ile Moğolca akraba dillerdir*. krş.

Dil ailesi. // **GTS 1992:** (Alm. *Sprachverwandschaft*; Fr. *parenté de langues*; İng. *relationship of languages, linguistic affinity, linguistic segmentation*) Aynı ana dilden gelen diller arasındaki ses sistemi, şekil yapısı ve söz dizisi yakınlıklarından kaynaklanan bağlantı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*relationship of languages, linguistic affinity, linguistic segmentation*): Aynı kökten türemiş dillerin değişik yönlerde geliştiklerini ileri süren görüş. // **TDBTS 2014:** —

Dil alanı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*linguistic area*): Aynı dil özelliklerini paylaşan bir bölge, o dil için, dil alanıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dil ardı birl. i. ve sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dorsum*): Dilin arka damak ile ilgili olan arka bölümü, dil ardı. // **TDBTS 2014:** —

Dil ardı-damak birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dorso-velar*): Dil ardı damaksıl sesi. // **TDBTS 2014:** —

Dil ardı-diş yuvası birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dorso-alveolar*): Art diş yuvası sesi. // **TDBTS 2014:** —

Dil ardı veya dil kökü abanığı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Consonne posté ro-linguale ou radicale) Dilin ardının veya kök kısmının abanmasıyla çıkan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil arkası birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dorsal*): Dilin arka kısmıyla çıkarılan ses, dil üstü ünsüzü. // **TDBTS 2014:** —

Dil aşınması birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*language attrition*) *ruh dil bilimi, dil edinimi* Bir dilin konuşurlar tarafından kullanılmamaya başlaması sonucu kurallarının unutulması. bkz. **Dil ölümü.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil atlası birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Atlas linguistique*) Dilleri, lehçeleri veya dil olaylarını yayılış bölgelerine göre tespit eden atlas: Fransız ağızları dil atlası gibi. // **DDTS 1980:** [Alm. *sprachatlas*] [Fr. *atlas linguistique*] [İng. *linguistic atlas*]: Bir bölgedeki belli bir dilsel biçimin değişik lehçelerde büründüğü görünüşleri yansıtan ya da dil ve lehçelerin dağılımını gösteren çeşitli haritaların oluşturduğu bütün. // **DBTS 1989:** (Fr. *atlas linguistique*). Dilleri, lehçeleri ve çeşitli dil olaylarını yayılış bölgelerine göre belirleyen haritaların oluşturduğu bütün. // **GTS 1992:** (Alm. *Sprachatlas*; Fr. *atlas linguistique*, İng. *linguistic atlas*) Dilleri, lehçeleri, ağızları ve dildeki çeşitli olayları yayılış bölge ve alanlarına göre belirleyen haritaların oluşturduğu atlas. // **DS 2011:** (language atlas) *toplum dil bilimi* Dilsel birimlerin ses bilgisi, ses bilimi, dil bilgisi, sözcüklüğü ve anlam açısından ölçünlü dilden farklılıklar gösteren yönlerini ve çeşitli yörelerdeki dağılımlarını gösteren haritalar bütünü. // **DBTS 2013:** (*linguistic atlas, linguistic chart, linguistik map*): Bölge dilciliğinde veya ağız çalışmalarında dilin genellikle ses bilgisi düzlemindeki benzerlik ve aykırılıkları gösteren harita, dil atlası olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Dil becerisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*linguistic skill*): Çocuğun dil edinimine olan yatkınlığı, becerisi. bkz. **Edinim, çocuğun dil edinimi** // **TDBTS 2014:** —

Dil belirlemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (language determination) *toplum dil bilimi* Bir dilsel toplulukta birleştirici işleve sahip olacak dilin ya da değişkenin belirlenmesi, ona resmi dil ve öğretim dili olarak işlev kazandırma çabası. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil benzerliği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Dillerin benzerliklerinden kaynaklanan akraba olma düşüncelerinin temeli. bkz. **Dil akrabalığı**. // **TDBTS 2014:** —

Dil benzeşmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *palatale Assimilation*; Fr. *assimilation palatale, loi de l'harmonie labial*; İng. *assimilation*) Yalın veya eklerle genişletilmiş bir kelimenin ilk hecesinde kalın veya ince düz bir ünlü varsa, ondan sonraki hece ünlülerinin de kalın

düz veya ince düz olmaları kuralı: *ana, aslan, balık, yıldız, taşındılar* gibi örneklerdeki dil benzeşmesine aykırı oluşumların, ses değişimleri ile ilgili özel sebepleri vardır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilbilgisel sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *grammatisch*] [Fr. *grammatical*] [İng. *grammatical*]: 1- Dil bilgisine ilişkin olan, dil bilgisiyle ilgili. 2- Dil bilgisine uygun olan. bkz. **Dilbilgisellik.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*grammatical*): Dil bilgisi ile ilgili her şey. // **TDBTS 2014:** —

Dilbilgisel aykırılık birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *agrammatikalität*] [Fr. *agrammaticalité*] [İng. *agrammaticality*]: Bir dilin yapısına, kurallarına uymama durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilbilgisel bağımlılık birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*grammatical dependency*): Bir dilin ses, söz ve yapı düzlemlerinde görülen kurallara uygunluğun yarattığı dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dilbilgisel çözümleme birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *satzanalyse*] [Fr. *analyse grammaticale*] [İng. *grammatical analysis*]: Tümcedeki öğelerin dil bilgisi ulamlarını ve işlevlerini belirlemeye yarayan işlem. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*grammatical analysis*) *genel* Tümce öğelerinin yapı ya da biçim açısından çözülmesi işlemi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilbilgisel değişim birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*grammatical change*): Dil değişimleri, bilindiği gibi sesteki cümleye kadar bir dilin bütün birimlerinde söz konusu olabilir. İşte bu dil değişimlerinin bir bölümü sözlük birimlerinde görülürken, bir bölümü de dil bilgisinde görülmektedir. // **TDBTS 2014:** —

Dilbilgisel kategori birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *grammatical category*) Bir dildeki ses bilgisi, yapı bilgisi, sözcük bilgisi, söz dizimi, anlam bilgisi gibi çeşitli düzlemlere ait olan ve aralarında temel özellikler (işlevsel, anlamsal, yapısal ve kullanımsal vb.) bakımından ilgi ve benzerlik bulunan birimlerin,

bağlam içinde diğer birimlerle kurdukları ilişkiler ve roller çerçevesinde oluşturdukları dilbilgisel karakterdeki sınıfa, öbek yapıya denir.

Dilbilgiselleşme *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980:* [Alm. *grammatikalisierung*] [Fr. *grammaticalisation*] [İng. *grammaticalisation*]: Dilin evrim süreci içinde bir sözlükbirimin biçim birimine dönüşmesi. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: —// DBTS 2013:** (*grammaticalisation*): Sözlük ile söz dizimi ilişkisinde ortaya çıkan anlam bilgisel bir olaydır. Bir asıl biçim biriminin bağlı biçim birimi h;Aline gelmesi, bir sözlük biriminin yaygınlaşarak genelleşmesi ve dilbilgisel bir birim hâline gelişi, dilbilgiselleşmedir. // **TDBTS 2014: —**

Dilbilgisellik *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980:* [Alm. *grammatikalität*] [Fr. *grammaticalité*] [İng. *grammaticality*]: Dil bilgisine, bir dilin tümce yapısına uygunluk. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*grammaticality*) *genel* Belirli bir verinin, dile ait olup olmama açısından, bir dil bilgisi kuramı karşısındaki konumu; dil bilgisine, bir dilin yapısına uygun olma durumu. // **DBTS 2013:** (*grammaticality*): Dil bilgisi ile ilgili veya dil bilgisine uygun oluş. // **TDBTS 2014: —**

Dilbilgisel rol *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:*(*grammatical role*) *söz dizimi* Söz dizimsel yapıda, kurucuların, “...(n)In öznesi”, “...(n)In nesnesi” gibi işlevlerle yüklendikleri rol. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dilbilgisel sözcük *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:*(*grammatical word*) *biçim bilimi, söz dizimi* Bir sözlük-birimin, tümcedeki konumuna göre belirlenen biçimciklerinden her biri; örn. *EV* sözlükbirimi, söz dizimsel yapıda *evi, eve, evde, evimin, evinizdekini...* vb. biçimde görünebilir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dil bilgisi *birl. i. FGT 1942:* (Gramer) Sarf ve nahiv, kavait - *Grammaire* // **DBTS 1949:** Bir dili meydana getiren ses, kelime yapılışı, kelime hazinesi, anlam değişimleri, cümle kuruluşu gibi öğeleri inceleyip kurallara bağlayan bilim. // **DTS 1969:** (Osm. *Sarf ü nahiv*; Fr. *Grammaire*; İng. *Grammar*; Alm. *Grammatik, Sprachlehre*) Bir dili bütün ayrıntılarıyla inceleyip, kurallarını belirten bilim (bkz. **Gramer**). // **DDTs 1980:** [Alm. *grammatik*] [Fr. *grammaire*] [İng. *grammar*] [Es. T. *sarfü nahiv, gramer*]: **1-** Bir dilin işleyişini ve sunduğu düzeni ortaya koyan, özellikle de biçim bilimiyle söz dizimi kapsayan inceleme. **2-** Dilsel

kullanımın kimi yönlerini kurala bağlamayı amaçlayan buyurucu ve kuralcı inceleme. 3- Üretici-dönüşümsel anlayışta, bir dilin konuşucu-dinleyicilerince geçerli sayılan tümceleri üretebilecek bir düzenek oluşturmak üzere dil bilimcinin kurduğu biçimsel dizge. 4- Konuşucu-dinleyicinin tümceleri üretmesini ve anlamasını sağlayan iç dizge ve bilgi; edinç. // **DBTS 1989:** (Osm. *ilm-i sarf ü nahv, ilm-i kavâid*; Fr. *gramaire*). Bir dili ses, kelime yapısı, cümle kuruluşu bakımından inceleyen ve bunlarla ilgili kuralları ortaya koyan bilim. krş. **Biçim bilimi, ses bilgisi, söz dizimi, dil bilimi.** // **GTS 1992:** çeşitli düzeydeki okullarda, Türkçenin ses, şekil ve cümle yapısı ile cümlelerin öğeleri arasındaki anlam ilişkilerini öğreten bilgi dalı; bu bilgileri veren dersin ve kitapların adı. bkz. ve krş. **Gramer.** // **DS 2011:** (grammar) *genel* Bir dilin işleyişindeki yapısal kurallar bilgisi. // **DBTS 2013:** (grammar): Bir dilin sesteki söz dizimine kadar bütün birimlerini, bu birimlerin yapı ve anlam özelliklerini araştıran bilim dalı, dil bilgisidir. // **TDBTS 2014:** (İng. grammar) Bir dilin ses birim gibi anlam ayırıcı en küçük biriminden sözce gibi en temel birimine kadar dilbilgisel nitelikteki bütün birimleri ses, yapı, söz dizimi ve anlam bakımından inceleyen, bu birimlerin oluşturdukları dilbilgisel kategorileri belirleyen, bağlam içinde yüklendikleri dilbilgisel ilişkileri, dilbilgisel işlevleri genellikle betimleyici bir anlayışla veya karşılaştırma tekniği kullanarak irdeleyen bilim dalına denir.

Dil bilgisi birimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (grammatical unit, grammatical item): Sözlük birimleri dışındaki bütün birimler. // **TDBTS 2014: —**

Dil bilgisi çözümlemesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (grammatical analysis) Ses, biçim, söz öbeği ve cümle çözümlemelerinin bütünü, dil bilgisi çözümlemeleri olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Dil bilgisi dışı birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (agrammatical, ungrammatical): Dil bilgisi yapı ve yasaları dışında kalan özellik, dil bilgisi dışı olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Dil bilgisi dışılık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (agrammatism, agrammaticality): 1- Dilin dil bilgisi kurallarını kullanmada görülen bozukluktur. 2- Bazı karma dillerde görülen ve dil yasalarıyla açıklanamayan bozukluklar. // **TDBTS 2014: —**

Dil bilgisi kümesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*grammatical category, category grammatical*): İnsan bilgilerinin bütününü oluşturan varlık ile varlık-varlık ve varlık-eylem ilişkilerinde ortaya çıkan ortak özelliklerin oluşturdukları anlam kümelerinin insan dillerine yansımış biçimidir. // **TDBTS 2014: —**

Dil bilgisinde belirsizlik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*ambiguity grammatical*): Bir söz, söz öbeği ya da cümlenin birden çok anlam taşıması, onun anlamını belirsiz kılar; çünkü iletişimde, bire bir karşılık ilkesi geçerlidir. Dil bilgisinde geçen bu belirsizliğe verilen addır. // **TDBTS 2014: —**

Dil bilgisine aykırılık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*agrammaticality*) *söz dizimi* Bir dilin kurallarına, yapısına uygun düşmeme, aykırı olma durumu. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dil bilgisi yetisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*competence grammatical*): Çocuğun dil öğrenme kapasitesi, yeteneği. bkz. **Dil edinimi, çocuğun dil edinimi.** // **TDBTS 2014: —**

Dil bilgisi yitimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *agrammatismus*] [Fr. *agrammetisme*] [İng. *agrammatism*]: Biçim birimi kullanamama yoluyla beliren, tümceleri salt sözlükbirim sıralanışlarına ingirgeyen sözyitimi. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dil bilimi, dil bilimi veya dilcilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Lisaniyat, Linguistique*) Dili ve hele sözlü dili her bakımdan inceleyen bilim. bkz. **Karşılaştırmalı, Tarihsel, Duralı, Bir zamanlı, Evrimli, Zamanlar süresi ve Genel dil bilimi.** // **DTS 1969:** (Osm. *Lisaniyat*; Fr. *Linguistique général*; İng. *General linguistics*; Alm. *Allgemeine Sprachwissenschaft*) (Derl. *Genel dil bilimi, umumî dil bilgisi*) Konuşulan diller hakkındaki bilim. // **DDTS 1980:** [Alm. *Sprachwissenschaft, linguistik*] [Fr. *linguistique*] [İng. *linguistics*] [Es. T. *lisaniyat, lengüistik*]: Kendine özgü yöntemlerle genel olarak dil olayını, özel olarak da doğal dilbilgileri yapıları, işleyişleri, süre içindeki değişimleri vb.

açısından inceleyen insan bilimi. // **DBTS 1989:** (Osm. *ilm-i elsine, ilmi'l-lisân, lisâniyyat*; Fr. *linguistique*). Dillerin doğuşunu, gelişmesini, dünyaya yayılmasını ve aralarındaki ilişkileri ses, biçim, anlam, özel isimler, söz dizimi ve lehçe bilimi bakımından genel veya karşılaştırmalı olarak inceleyen bilim. krş. **Anlam bilimi, biçim bilimi, dil bilgisi, işâret bilimi, kelime bilimi, köken bilimi, lehçe bilimi, özel isim bilimi, ses bilgisi, ses bilimi, söz dizimi, sözlük bilimi.** // **GTS 1992:** (Alm. *Sprachwissenschaft*; Fr. *linguistique*; İng. *linguistics*; Osm. *lisaniyat, ilmi'l lisân*) Sosyal bir kurum olan dilin genel ve özel niteliklerini ve dil olaylarını inceleyen; dillerin doğuşlarını, zaman içindeki gelişmelerini, yeryüzündeki yayılışlarını ve aralarındaki ilişkileri araştıran ve niteliği bakımından diğer birtakım bilim dalları ile de yakın ilişkileri bulunan bilim dalı. bkz. **Art zamanlı yöntem, eş zamanlı yöntem.** // **DS 2011:** (linguistics) *genel* Dilin bilimi; dilin bilimsel yöntemlerle incelenmesiyle uğraşan bilim dalı. // **DBTS 2013:** (linguistics): Dil bilimi, insana, ait olduğu gerçek dünyadan ayrı ve onun kanunlarına bağlı olmayan yapay bir dünya kurma ve tabiata tarihi katma imkânı veren, bir saymacalar sistemi olan ve adına 'dil' dediğimiz ortak eğretilmeler toplamının genel yapısını araştıran genel dilticilik veya genel dil bilimi ile tek bir dilin incelendiği özel dilticilik veya filolojiden oluşmaktadır. // **TDBTS 2014:** (İng. linguistics) Genelde dil denilen soyut bildirişme dizgesinin derin işleyişini evrensel bir bakış açısıyla inceleyerek genelgeçer eğilimleri, ilke ve kuralları tespit eden; özelde ise insanların, toplulukların, ulusların kullandıkları dillerin kökenini, gelişmesini, farklılaşmasını, yayılmasını araştıran, -genellikle- dünya üzerinde yaşayan diller arasındaki ilişkileri ses, yapı, anlam, söz dizimi, kullanım vb. çeşitli bakımlardan karşılaştırma tekniği kullanarak inceleyip farklılıkları ve benzerlikleri bulgulayan bilim dalına denir.

Dil bilimi karşılaştırması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Comparaison linguistique) Türlü diller arasında hısımlık veya başka türlü ilişkileri belirtmek üzere yapılan karşılaştırma. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil bilimsel sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *linguistisch*] [Fr. *linguistique*] [İng. *linguistic*]: Dil bilimi ile ilişkin olan, dil bilimi ile ilgili. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil bilimsel coğrafya birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sprachgeographie*] [Fr. *géographie linguistique*] [İng. *linguistic geography*]:

Dil olgularının uzamdaki dağılışı alanlarını inceleyen bilim. (Uzamsal dil bilimi de denir.) bkz. **Dil atlası. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dil birimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *glossem*] [Fr. *glosséme*] [İng. *glosseme*]: L. Hjelmslev'in kuramında, değiştirim yoluyla saptanan, biçimsel olarak tanımlanan ve anlatım ile içerik düzlemlerinin en küçük ögesi olarak ortaya çıkan birim. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*glosseme*) *genel* Glosematik çalışmalarında dil bilimi çözümlemelerinde kullanılmak üzere oluşturulan soyut, değişmez, en küçük birim. **// DBTS 2013:** (*tagmeme, unit, episemem*): Dilin ses, biçim, yapı, anlam ve titremleme düzlemlerini oluşturan birimler, dil birimleridir. **// TDBTS 2014: —**

Dil birimi bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*tagmemics*): Dilin ses, biçim, yapı, anlam ve titremleme düzlemlerini oluşturan dil birimlerini inceleme bilgisidir. **// TDBTS 2014: —**

Dil birimi çözümlemesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*tagmemic analysis*): Dil birimlerini çözümleme çalışmalarıdır. **// TDBTS 2014: —**

Dil bozuklukları birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: (İng. *language disorders, specific language impairments*) Zekâ düzeyleri normal olan insanlar dili aynı yollarla ve aynı hızla öğrenirler. Zekâ düzeyi çok düşük olanlar ve çeşitli gelişimsel problemler yaşayanlar dil yetilerini istenilen düzeyde kullanamazlar. Bunun doğal sonucu olarak da; dil ediniminde (İng. *acquisition of language*) ve dil kullanımında (İng. *use of language*) büyük sorunlar yaşarlar. Beyindeki dil merkezinde oluşan hasarlar ve genetik kusurlar (İng. *genetic defects*), dilin öğrenilme yollarında ve öğrenme hızında çeşitli işleyiş sorunlarına, dil bozukluklarına (İng. *aphasia*) yol açar. Afazi, dil kullanımını tamamen ortadan kaldırdığı gibi, aşırı derecede olumsuz olarak zorlayabilir. Bu durumdaki hastalar, sözcükleri ya tamamen kullanamaz ya da sınırlı olarak kullandığı sözcüklerle diğer sözcükler arasında bir ilişki kuramaz. Bazı hastalar fiil kullanımında sorun yaşarken, bazı hastalar adların kullanımında benzer sorunu yaşarlar. Şunu da belirtmek gerekir ki; *kekemelik* (İng. *stuttering*) ve *peltekçe konuşma* (İng. *lisping*) doğrudan dil bozuklukları ile

ilgili değildir. Bu iki kusur, kas ve sinir sisteminin kontrolünde yaşanan problemlerden kaynaklanmakta ve “konuşma bozuklukları” (İng. speech disorders) olarak adlandırılmaktadır (Horsey, 2001:49).

Dil bozuntusu *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Jargon) Bozuk ve anlaşılmaz dil. Almanca bozuntusu, Arapça bozuntusu. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Dil coğrafyası *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Géographie linguistique) Dil olaylarının yayılış alanlarını belirtmeyi konu olarak alan bilim kolu. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (linguistic geography) toplum dil bilimi Dil olgularının uzamdaki dağılışının, yayılım alanlarının incelendiği, bir dilin sınırlan içine giren çeşitli bölgelerdeki dilsel biçimleri haritalara işleyerek dil atlaslarının oluşturulmasını öngören dal. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Dil çözümlemesi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (linguistic analysis): Dil birimlerini çözümleme çalışmalarıdır. // TDBTS 2014: —*

Dil dağarı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (linguistic repertoire) genel Konuşucunun sahip olduğu ve değişik roller ve amaçlar için kullandığı değişke ve biçemlerin tümü. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Dilde değişme *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:(language change) tarihsel dil bilimi Bir dilde belli bir sürede görülen değişiklik. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Dil değişimi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (linguistic change): Dilcilik tarihi, büyük ölçüde, dilin sestən söz dizimine kadar, herhangi bir düzlemdeki değişikliklerini izlemekten ibarettir. // TDBTS 2014: —*

Dil değişkeni *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (variety in language, language variety): Dil birimlerinden birbirleriyle yer değiştirebilenleri, dil değişkenleri olarak bilinir. // TDBTS 2014: —*

Dil değışkesi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (linguistic variety) toplum dil bilimi* Bir dilsel topluluktaki, dil kesitlerinden her biri; bölgesel, toplumsal, kişisel, meslekle ilgili vb. değışik türleri anlatmak için kullanılan genel bir kavramdır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dil değıştirimi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (language switching) toplum dil bilimi* Bir söylem ya da tümce içinde iki farklı dilin yan yana kullanılması durumu. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dil değıştirme *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (code switching):* Değışik dil olayları ve olguları için kullanılmaktadır. 1- Bir dilden diğetine geçme; 2- Konuşanların bir başka dil veya lehçeden diğetine geçme veya bir dil birimi yerine başka dil veya lehçeden yapılan alıntıyı koyma; 3- Konu değıştirme. // **TDBTS 2014: —**

Dilde ölçünlüleşme *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (language standardisation):* Ses, biçim, yapı, anlam ve yazım gibi her düzleminde büyük çeşitlilik yaşamakta olan dillerin, her kişinin, her bölge, grup ve meslek üyesinin ortaklaşacağı bir genelliğe kavuşması ve yazı dili hâline gelişi, ölçünleşmedir. // **TDBTS 2014: —**

Dil determinizmi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (linguistic determinism):* İnsan düşüncesinin veya dünya görüşünün dil tarafından belirlendiğini savunan görüş, dil determinizmi görüşüdür. // **TDBTS 2014: —**

Dilde tutumluluk *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:(language economy) söz dizimi* Dilsel açıdan en az çabayı harcayıp iletişim açısından en çok etki sağlama ile ilgili ilke. Tutumluluk İlkesi de denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dil devrimi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. sprachrevolution] [Fr. révolution linguistique] [İng. linguistic revolution]:* Bildirişim ve dil içi denge gereksinimlerinin sonucu olarak bir dili yabancı öğelerin egemenliğinden kurtarmak amacıyla girişilen ve her türlü anlatımı o dilin olanaklarıyla, bir başka deyişle

dil içi aktarım, türetme ve bileştirme yollarıyla sağlamaya, böylece dili yenileştirmeye ve varsıllaştırmaya dönük uygulama. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil dışı birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (extralinguistic) *genel* Dil dışındaki dünyada dille ilgili oluşumlar. ‘Dildışı özellikler’ iletişimde kullanılan ama dilsel terimlerle açıklanamayan jest, mimik, ses tonu gibi özellikleri ve iletişim durumuna ilişkin özellikleri (yer, zaman, konuşanların rolleri vb.) anlatır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil dışı bağlam birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Duruma, konuşucu ve dinleyicinin dil dışı, toplumsal, etkinsel, ruhsal nitelikli deneyim ve bilgilerine ilişkin ortak verilerin tümü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil dışı ölçek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*criteria non-linguistic*): Dillerde görülen çeşitli biçim, yapı ve anlam olaylarını açıklamak için bazen tarih, coğrafya, ekonomi, siyaset vb. ölçekler de kullanılır ki bunlar, dil dışı ölçeklerdir. // **TDBTS 2014:** —

Dil dışı özellik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*extralinguistic feature*): Dilin yapısından bağımsız, onunla ilgisi olmayan dil özellikleri, dil dışı özelliklerdir. // **TDBTS 2014:** —

Dil duygusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Conscience linguistique) Bir dili ana dili gibi konuşanların ondaki doğruyu ve güzeli seçme duygusu. // **DTS 1969:** (Fr. *Conscience linguistique*; İng. *Linguistic conscience*; Alm. *Sprachgefühl*) Dil bakımından doğruyu ve güzeli seçme duygusu. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil düzenlemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (language planning) *toplum dil bilimi* Ulusal ölçekli dil sorunlarına örgütlü bir biçimde çözüm arama amacıyla girişilen, ölçünlü bir dil oluşturmayı amaçlayan, yönetimin onayladığı, uzun süreli, kesintisiz, bilinçli ve kurama dayalı çalışma. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil düzeyi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *sprachebene*] [Fr. *niveau de langue*] [İng. *linguistic level*]: Toplumsal ölçütler açısından dilsel gerçekleştirmelerin, çeşitli kullanımların bağlandıkları düzlemlerin her biri. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dil edinimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (language acquisition) *ruh dil bilimi* Dilin doğal olarak öğrenilmesi. özellikle Krashen'in resmi ortamda öğrenmeye karşıt olarak ürettiği bir kavramdır; edinim öğretim olmaksızın anadilinin ya da ikinci dilin kazanılmasını belirtir. // **DBTS 2013:** (*prelinguistics, philogeni, language acquisition, linguistic competence*): Bireyin, hiçbir emek harcamaksızın, içinde yaşadığı toplumun dilinin edinilmesi süreci ile bu süreç sonunda, elde edilen ilk dile işâret eden bir terimdir. // **TDBTS 2014:** (İng. acquisition of language) Bir dili, ana dili olarak ya da ikinci dil olarak öğrenmeye, o dili temel dil becerileri olan konuşma, yazma, okuma, dinleme/izleme bakımından yeterli düzeyde kullanabilme yetisine denir.

Dilek i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Temenni*; Fr. *Désideratif*; İng. *Desiderative*; Alm. *Desiderativum, Wunschform*) (Derl. *Dilek-şart kipi*) Dileyiş kavramı veren kip. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dilek cümlesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Birleşik cümlelerde, temel cümleye dilek kipi ile bağlanarak istek bildiren yarcımcı cümle: *İstanbul'a git sem, aradığım kitapları bulabilirim.* vb. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dilek görünüşü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*desiterative aspect*): Bir olayın gerçekleşmesini dilemek, ummak veya beklemek, dilek görünüşü olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Dilek kipi (kipleri) birl. i. FGT 1942: İnşai sıygaalar - *Subjonctif* // **DBTS 1949:** *Gele* şeklinde bir dilek belirten gelişimli kip türü. bkz. **Gelişimli kipler.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980:** Dilek kavramı içeren isteme kipi. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dilekli i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*İltizami*, Optatif ou Optatif de souhait) Dilek anlatan kip. *İnayet ola, Allah versin, Ah bir gitsem* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilek-şart(koşul) kipi birl. i. FGT 1942: Temenni sıygası, fiili temenni, fiili şart - *Désidératif, conditionnel* // **DBTS 1949:** Gelse şeklinde bir dilek belirten gelişimli kip türü. bkz. **Gelişimli kipler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *desiderativum*] [Fr. *désidératif*] [İng. *desiderative*] [Es. T. *siyga-i temenni*]: Dilek kavramı içeren isteme kipi. // **DBTS 1989:** (Osm. *sığa-i temenni*; Fr. *désidératif*). Dilek kavramı içeren isteme kipi. krş. **İsteme kipleri.** // **GTS 1992:** (Alm. *Desiterativum, Wunschform*; Fr. *désidératif*; İng. *desiterative*; Osm. *sığa-i temennî*) Esas cümledeki oluş ve kılışın gerçekleşmesini şarta veya dileğe bağlayan yardımcı cümle yüklemine kipi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*desiterative*): Bir olayın gerçekleşebilmesi için gerekli bir başka olayı bildiren kip. // **TDBTS 2014:** —

Dileme kipleri birl. i. Dilek-şart, emir, gereklilik ve istek kiplerinin ortak adı, isteme kipleri. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil engeli birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (language barrier) *toplumdibilim* Ana dilleri değişik olan kimselerin iletişim sırasında karşılaştıkları güçlük. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil felsefesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*philosophy of language*): Dil felsefesi, hem dilin yapısını hem bu yapının gerçek dünya ile olan ilişkisini hem de dilin insan için taşıdığı anlamı ele alır. // **TDBTS 2014:** —

Dil gelişimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (language development) *toplum dil bilimi* C. Ferguson'a göre dil seçimi sonrasında, belirlenen dilin ya da değişkenin yazılaştırma, ölçünleşme ve çağcillaştırması için girişimlerde bulunulması süreci. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil gelişme yasaları *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*law in linguistics*): Dillerin var oluşları ve yaşayıp gelişmeleri, sestem cümleye kadar bütün edinim ve kullanım düzlemleri, belirli özellikler taşır; bunlara o dilin kuralları denir. // **TDBTS 2014:** —

Dil grubu *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. language group) Yapısal ve işleyiş açısından benzerlikler gösteren dillerin oluşturduğu kümeye denir.

Dil haritası *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sprachkarte*] [Fr. *carte linguistique*] [İng. *linguistic chart*]: Dil atlasının bölümlerinden her biri. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** bkz. **Dil atlası.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil hazırlığı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*linguistic repertoire*): Bir kişi veya dil topluluğunun konuşma ve yazma uygulamalarında kullanılan bir terimdir. Bir kişinin ilk dil edinimi veya ikinci dil öğrenimindeki durumu, dili öğrenme düzeyi, onun dil hazırlığıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dil hısımlığı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Parenté de langues ou Parenté linguistique) Aynı kaynaktan çıkan dillerin arasındaki ilgi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil içi bağlam *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce ya da sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim ya da birimler bütünü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Diliçi girişim *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (intralinguistic interference) *toplum dil bilimi* Çeşitli etkenler sonucu iki farklı dil değişkesinin karşı karşıya gelmesiyle ortaya çıkan sesbilgisel-ses bilimsel, dilbilgisel, sözcüksel- anlamsal olgular. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Di'li geçmiş öncesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Plus-que-parfait déterminé) *Geldi idi* suretindeki *geçmiş* zaman şekli. bkz. **Bileşik zaman. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Di'li geçmiş zaman birl. i. FGT 1942: Mazii şuhûdî - *Passé déterminé* // **DBTS 1949: // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dil ilişkileri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*language relations*): Birden çok dil arasında gerçekleşen etkileşim, dil ilişkilerini belirtir. // **TDBTS 2014: —**

Dilim i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Tranche) Uğradığı ses değişimleri bakımından bir kelimenin incelenmek üzere bölünmüş sayıldığı üç parçadan her biri (baştaki dilim, T. initiale, orta veya iç dilim, T. Médiane ou intérieure ve sondaki dilim, T. finale). // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dilin açık veya dış şekli birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Forme extérieure de la langue) Bir dilin gereçlerini meydana getiren deyi işâretleri ve araçları. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dilin doğuşu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*appearing of language*): Saymacalar ve kabuller yapmak, semboller kullanmak, kısacası bir varlığı bir başka varlık ile anlatmak, yalnızca insana ait bir yetenektir. Düşüncenin dil sembolleriyle gerçekleşebilmesine bakarak, eskilerin ‘insan düşünen hayvandır’ sözünü, ‘İnsan sembol kullanabilen, saymacalar ve eğretilmeler yapabilen bir varlıktır.’ şeklinde daha köklü hâle getirmek mümkündür. Dilin doğuşu, bu amaçla yapılan etkinlikler neticesinde gerçekleşen olaya verilen addır. // **TDBTS 2014: —**

Dilin işlevleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*functions of the language*): Fizik dünyanın zaman-mekân eksenine dayalı yapısından uzak ve yansıma söz yapısındaki üç-beş unsuru dışında, bütünüyle ortaklaşa saymacalara dayalı yapay bir

sistem olarak dil, insan-insan (konuşma) ve insan-varlık (öğrenme) iletişimleri biçimindeki başlıca iki görevini yerine getirir. Dilin en önemli iki işlevi bunlardır. // **TDBTS 2014:** —

Dilin kapalı veya iç şekli birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Forme intérieure de la langue) Bir dilde açık şeklin gösterdiği genel yönelme.. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilin kaynağı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*source of language*): Dillerin kaynaklarına göre sınıflandırılmasında, karşılaştırmalı-tarihsel dil biliminin veri ve bulgularına dayanılarak, yeryüzündeki diller, muhtemel kaynak birlikteliklerine göre çeşitli dil ailelerine ayrılır. Dillerin ailelere ayrılma sebebine dilin kaynağı denilebilir. // **TDBTS 2014:** —

Dilin kronolojisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*glotto-chronology*): İstatiksel dil çalışmasıdır. Belli bir dil grubu veya dil ailesine ait dalların ortak bir dil ailesinden ayrıldığı muhtemel bir tarihe ve dil ailelerinin ilişkilerine dair istatistiksel karşılaştırmalara dayanarak sonuç çıkarma yöntemidir. // **TDBTS 2014:** —

Dilin öz sözleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*native words*): Bir dilin söz varlığı, yani sözlük öğeleri, başlıca iki kaynağa dayanmaktadır. Birincisi, mevcut öğeleri ses ve anlamca değiştirme, ikincisi ise, başka dillerden almaktır. Bu yüzden, her dilin söz varlığı, iç öğeler ve dış öğeler diye ikiye ayrılır. Dilin iç öğelerinin en önemlisi dilin öz sözleridir. // **TDBTS 2014:** —

Dilin ruhu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*sprit of the language*): Bir dil, o dili konuşan kişi veya toplumun göstergesi sayan; kişiyi veya toplumu, ‘Kişi veya toplum dilin arkasındadır’ görüşüyle, kullandıkları dilde aramak gerektiğini savunan görüştür. // **TDBTS 2014:** —

Dilin yapısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*structure of the language*): Bir dilin ses, biçim, söz dizimi, yapı ve anlam özelliklerinin toplamı, bize o dilin yapısını verir. // **TDBTS 2014:** —

Dil karışması *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*interference*): İlk dil edinimi ve yabancı dil kazanımı sırasında yaşanan dil kullanım bozukluğu ve bulanıklığıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dil kayması *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*language shift*) *toplumdil bilimi* Bir birey ya da grubun göreceli olarak ya da birdenbire bir dili bırakıp öteki dili kullanmaya başlaması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil kenarı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*rim*) *ses bilimi* Seslerin oluşumunda en etkin organ olan dilin kenarları. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil kökeni *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*origin of language*): Dillerin kaynaklarına göre sınıflandırılmasında, karşılaştırmalı-tarihsel dil biliminin veri ve bulgularına dayanılarak, yeryüzündeki diller, muhtemel kaynak birlikteliklerine göre çeşitli dil ailelerine ayrılır. Dillerin ailelere ayrılma sebebine dilin kaynağı, kökeni denilebilir. // **TDBTS 2014:** —

Dil kökü abanığı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Dilin ardının veya kök kısmının abanmasıyla çıkan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil kullanıcılarının incelenmesi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*linguistic demography*): Bir dilin kullanıcılarının tarih, coğrafya, ırk, kültür vb. yönleriyle irdelendiği çalışmalardır. // **TDBTS 2014:** —

Dil kullanım biçimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*style*): Varlık ve eylem adlarından oluşan sözlük birimleri, varlık ve eylemlerin özelliklerine inmeksizin, onları kavramlar hâlinde bildirirler. Bu birimler, sosyal birer genellemedirler ve nesiller arası aktarılan bir sosyal birası temsil ederler. Söz dizimi ise, bütünüyle bireysel olup dil kullanımını temsil eder. // **TDBTS 2014:** —

Dil kullanımı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (linguistic performance, speech act, locutionary act):* Dil, beş duyu ile algılanabilir gerçekliğin, seslerden örölü yapay bir yapıda yeniden kurulmasıdır. Bu gerçekliğı dil dediğimiz yapay yapıda yeniden kurmaya ise, dil kullanımı veya düşünmek denir. // **TDBTS 2014: —**

Diller arası dilcilik *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (interlanguage):* Çeşitli uluslararası dillerin, yani esperanto, ido, makina dili gibi dillerin araştırılmasıyla uğraşan dilcilik çalışmaları, diller arası dilcilik olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Dillerarası etkileşim *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (language contact) toplum dil bilimi* Farklı diller arasında çeşitli toplumsal etkenler nedeniyle ortaya çıkan etkileşim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dillerarası girişim *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (interlinguistic interference) toplum dil bilimi* Çeşitli etkenler sonucu iki farklı dil dizgesinin karşı karşıya gelmesiyle ortaya çıkan sesbilgisel-ses bilimsel, dilbilgisel, sözcüksel-anlamsal olgular. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Diller birleşmesi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (sprachbund):* Genetik anlamdaki farklılıkları (*heterogeneity*) ne olursa olsun, ayrı ayrı ata dillerden doğma dillerin tipolojik anlamda benzeşmesine doğru giden yola, dil birleşmesi denir. // **TDBTS 2014: —**

Diller çarpışması *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Lutte des langues) Birbirini ortadan kaldırmak için aynı çevrede konuşulan dillerin arasındaki çarpışma. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Dillerin sınıflandırılması *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (classification of World languages):* Dillerin sınıflandırılması iki ayrı ölçeğe göre yapılır:

1. Kökensel (*genetic*) sınıflandırma; 2. Yapısal (*tipologic*) sınıflandırma. // **TDBTS 2014:**

—

Dillik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langage) Bireyler arasında anlaşmaya yarayan her çeşit işâret dizgesi. Bu işâretler beş duyumuzdan herhangi biri için olabilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil ortası veya dil sırtı abanıği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne médio-linguale ou dorsale) Dilin üst ortasının abanmasıyla çıkan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sprachgruppe*] [Fr. *groupe de langues*] [İng. *linguistic group*]: Herhangi bir ortak köken kavramına başvurulmadan çeşitli açılardan yapılan sınıflandırmalarda, bir bütün oluşturduğu varsayılan dil topluluklarına verilen ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil ölümü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (language death) *toplum dil bilimi* Bir dilin bir dilsel toplulukta kullanılmaz olması. Ölüm birden değil yavaş olursa dil aşınması terimi kullanılır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil önü birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*front*): Dilin ortalarından başlayıp dilin ucuna kadar uzanan bölge, dil önüdür. // **TDBTS 2014:** —

Dilönü, dilucu veya dil tacı abanıği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne antéro-linguale, apicale ou coronale) Dilin uç kısmının bir yere abanmasıyla çıkan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*blade*) *ses bilimi* Dil gevşek durumda iken ucu ile ortası arasında kalan ve dişlerle dişetine karşılık gelen kısmı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil önü sesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*fronted*): Dili bir sesin asıl pozisyonundan daha ileri kaydırmak suretiyle çıkarılan ses. // **TDBTS 2014:** —

Dil önüyle ilgili birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (frontal): Dilin ön kısmıyla çıkarılan ses. // **TDBTS 2014: —**

Dil ötesi birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (paralanguage, paralinguistic): Sözlü dil kullanımında, dil birimlerinin anlamları dışında, çeşitli ses ve vurgulamalardan, titremlemeden ve beden dilinden yardım almak, dil dışı konuşmalardır. // **TDBTS 2014: —**

Dil paleontolojisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (linguistic paleontology): Yeniden yapılandırılmış dilleri kullanan topluluklar hakkında sosyal, kültürel ve coğrafi sonuçlar çıkarmak için, yeniden yapılandırılmış bu dillerdeki sözler ve anlamlar üzerine yapılan çalışmalar, dil paleontolojisidir. // **TDBTS 2014: —**

Dil planlaması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (language planning) toplum dil bilimi Ulusal ölçekli dil sorunlarına örgütlü bir biçimde çözüm arama amacıyla girişilen, ölçünlü bir dil oluşturmayı amaçlayan, yönetimin onayladığı, uzun süreli, kesintisiz, bilinçli ve kurama dayalı çalışma. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: (İng. language planning)** Bir ülkede resmî dil dışında konuşulan/yazılan diğer dillerin öğrenilmesinin, öğretilmesinin ve eğitim, kültür, medya, yargı vb. alanlarda kullanılmasının -genellikle- devlet tarafından çeşitli yasalarla düzenlenmesine ve bu işin de devlet eliyle oluşturulan çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülmesine denir.

Dil psikolojisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (psychology of the language): Kişi ve toplumların dil kullanımlarını veya bir dilin yapı ve sözlüğünü kullanarak, o kişi toplumun ruhunu anlamaya girişen dil çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014: —**

Dil ruh bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Psychologie linguistique) Bir dili meydana getiren varlıklardaki değişikliklerin zihin ve düşünce ile ne dereceye kadar ilgili bulunduğunu araştıran ruh bilimi kolu. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dil seçimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (language choice) *toplum dil bilimi* Dil düzenlemesinin ilk aşaması olarak diller ya da değişkeler arasında seçim yapma girişimi. Dil seçimi, dil belirlemesi ve dil gelişimi olarak ayrımlaştırılmaktadır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilsel sıf. *FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sprachlich*] [Fr. *linguistique, langagier*] [İng. *linguistic*]: Dille ilgili, dile ilişkin olan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilsel ayrışma *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (speech divergence) *toplum dil bilimi* Dil seçiminde bireyin, konuştuğu kişinin yararına yönelik herhangi bir çabada bulunmaması, onun gereksinimini karşılayacağı bir değişke seçmemesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilsel azınlık *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (linguistic minority) *toplum dil bilimi* Yaşadıkları ülkede çoğunluğun dilinden, baskın dilden başka bir dil kullanan insanlar topluluğu; örn. İngiltere’de İtalyan, Pakistan, Hintli vb. grupların konuştuğu yüzün üzerinde azınlık dili vardır ve bunları konuşan topluluklar dilsel azınlık oluşturur. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilsel bağlam *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (co-text) *metin dil bilimi* Salt diliçi ilişkilerden oluşan bağlam. bkz. **Bağlam.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilsel bağlılık *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (language loyalty) *toplum dil bilimi* Dilin tehlikede olduğunun düşünülmesi durumunda söz konusu dilin geleneksel biçimini koruma davranışı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilsel baskınlık *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (language dominance) *toplum dil bilimi* Çok dilli bir dilsel toplulukta bir dilin ötekilere göre daha çok önemsenmesi durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilsel bilinçlilik *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (language awareness) *toplum dil bilimi* Kişinin kendisinin ve başkalarının dil kullanımına ilişkin duyarlılığı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilsel değişke *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (linguistic variety) *toplum dil bilimi* Dilin bölgeye, mesleğe, toplumsal gruplara, farklı durumlara vb. bağlı olarak kullanılan türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilsel değişki *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (linguistic variant) *genel* Bir dil biriminin, değerinde herhangi bir değişiklik olmadan büründüğü biçimlerden her biri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilsel düzensizlik *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (language disorder) *beyindil bilimi* Konuşma ya da yazma sırasında görülen olağandışı bozukluk. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilsel görecelik *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (linguistic relativity) *toplum dil bilimi* E. Sapir ile B. L. Whorf'un geliştirdikleri dil-düşünce, dil-dünya görüşü ilişkisini irdeleyen görüş. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilsel görecelik ilkesi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (linguistic relativity principle) *toplum dil bilimi* Her dilin kendine özgü dünya görüşü olduğu, her dilin doğayı kendine özgü biçimde bölümlendirdiği ve tüm kavram dizgesinin göreceliği ve bunun da dile bağımlı oluşu konusundaki ilke ya da varsayım. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilsel topluluk *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sprachgemeinschaft*] [Fr. *communauté linguistique*] [İng. *linguistic community, speech community*]: Aynı dili konuşan bireylerin oluşturduğu topluluk. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (language community) *toplum dil bilimi* 1- Aynı dilsel dizgeyi paylaşan bireylerin oluşturduğu topluluk. 2 - Ortak dilsel tutumlara sahip olan bireylerin oluşturduğu topluluk. 3- Kimlik, güvenlik, kazanç, eğlence, ibadet ve toplumda

var olan herhangi bir amaca göre bir araya gelen bireylerin oluşturduğu topluluk. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dilsel tutum *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (language attitude) toplum dil bilimi* Kişilerin kendi dili ve öteki diller karşısındaki duygusal tutumu. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dil sınıfları *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Classes de langues) Dillerin en çok göze çarpan vasıflarına göre ayrıldıkları çözümlü, bireşimli, bükünlü, bitişimli gibi sınıflar. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Dil sınırı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (language boundary): Bir dil veya lehçenin konuşulduğu alanın sınırları, bölgesel dilcilik çalışmalarında, dil sınırı olarak bilinir. // TDBTS 2014: —*

Dil sırtı abanığı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Dilin üst ortasının abanmasıyla çıkan abanık. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Dil sürçmesi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (slip of tongue) genel Konuşmada söylenmek istenenden başka bir sözcüğün kullanılması. // DBTS 2013: (perseveration, tongue slip, slip of tongue): Dil psikolojisi çalışmalarında kullanılan bir terimdir. Konuşma sırasında, genellikle zor çıkarılan seslerin düzensiz bir biçimde art arda gelişlerinin yol açtığı söyleyiş bozukluğunu ifade eder. // TDBTS 2014: —*

Dil sürdürümü *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (language maintenance) toplum dil bilimi* Başka dillerin konuşulduğu ülkelerde yaşasalar da bireylerin anadillerini kullanmayı sürdürmeleri durumu. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dil tacı abanığı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Dilin uç kısmının bir yere abanmasıyla çıkan abanık. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Dil tarihle(ndir)mesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *glottochronie*] [Fr. *glottochronologie*] [İng. *glattochronology*]: Aynı aileden iki dilin birbirinden ayrıldığı tarihi ya da iki dil durumu arasında geçen süreyi belirlemek için kullanılan yöntem. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (glottochronology) *tarihsel dil bilimi* İki ya da daha çok dilin bir ortak kaynaktan ayrılma dönemlerini belirlemeyi amaçlayan, eşasılı sözcüklere dayalı sayısal belirleme yöntemi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dil topluluğu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Communauté linguistique) Aynı dili konuşan topluluk. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*linguistic community, speech community*): Belirli bir dil sınırı içinde aynı dil veya lehçeyi konuşan insan topluluğu, dil topluluğu olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Dil toplumbilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (sociology of language) *toplum dil bilimi* Toplum ve dil arasındaki eşdeğişirliğin /etkileşimin toplumbilim ağırlıklı olarak incelendiği dal. Dille ilişkili olarak toplum üzerine çalışma yapılan alan. bkz. **Toplum dil bilimi.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dil türü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (linguistic variety) *toplum dil bilimi* Bir dilsel topluluktaki, dil kesitlerinden her biri; bölgesel, toplumsal, kişisel, meslekle ilgili vb. değişik türleri anlatmak için kullanılan genel bir kavramdır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dilucu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (apex) *ses bilgisi* Dilin en uç noktası. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dilucu abanığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Dilin uç kısmının bir yere abanmasıyla çıkan abanık. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dilucu ünsüzü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *apicale*] [Fr. *apicale*] [İng. *apical*]: Dilin sert damağın ön bölümünde (dişlere ya da diş yuvalarına) yaklaştırılmasıyla elde edilen ünsüz. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — //**

DS 2011: (apical) *ses bilgisi* Dilucunun öndişler veya dişyuvasına değmesi ile oluşturulan ünsüz; İngilizce’de /t/ sesi dilucu ünsüzüdür. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dilüstü ünsüzü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *dorsal*] [Fr. *dorsale*] [İng. *dorsal*]: Eklemlene noktası, dilin üst bölümleriyle sert ya da yumuşak damak arasında yer alan ünsüz. (Ör. *Damaksıllar*, dilüstü ünsüzleridir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil üretimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (language generation) *söz dizimi* İnsan ya da bilgisayarlar tarafından sözlü, yazılı iletilerin üretilmesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil yapısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*linguistic typology*): Yapı benzerliği, yalnızca aynı kaynaktan yayılan diller arasında değil, farklı kaynaklardan doğan diller arasında da bulunabilir. // **TDBTS 2014:** —

Dil yasası birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*law in linguistic*): Dillerin var oluşları ve yaşayıp gelişmeleri, sestene cümleye kadar bütün edinim ve kullanım düzlemleri, belirli özellikler taşır; bunlara o dilin kuralları denir. // **TDBTS 2014:** —

Dil yetisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sprache, spranhfähigkeit*] [Fr. *langage*] [İng. *language*]: İnsanın sesli göstergeler aracılığıyla ya da doğal diller kullanarak anlaşma, bildirişme sağlama yetisi. bkz. **Dil, söz.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Fr. *langage*) *genel* Saussure’e göre bireysel nitelikli sözü ve toplumsal nitelikli dil’i kapsayan yeti. krş. **Söz, dil.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil yitimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (language loss) *ruh dil bilimi* Beyin hasarı ya da şok gibi nedenlerle bireyin dil kullanımını kaybetmesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dil yozlaşması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (creolisation): Ölçünlü dilin dışına taşan dil kullanımları, dil yozlaşması veya dil kirlenmesi olarak bilinir. **// TDBTS 2014: —**

Din dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (liturgical language): Dinsel iletişim dilidir. **// TDBTS 2014: —**

Dinleyici i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *hörer*] [Fr. *auditeur*] [İng. *listener*]: Bildirişim eyleminde konuşucunun, bildirisini yönelttiği, kendine özgü kurallarla gerçekleşen bildiriği algılayıp çözümleyen kişi. Bildirişim kuramında dinleyiciye alıcı denir. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (listener) genel** İnsanlar arasındaki iletişimde hedef birim durumundaki birey. **// DBTS 2013: (listener):** Dinleyici veya alıcıdır. **// TDBTS 2014: —**

Dinleyiş ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (auditory phonetics) ses bilgisi Dil seslerinin dinleyenlerce duyulması ve değerlendirilmesi ile ilgili işlemlerin incelendiği ses bilgisi dalı. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Direnme vurgusu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Accent de persistance) Anlatılan fikirde ısrar edildiğini işâret eden ton. **// DTS 1969: (Fr. Accent de persistance; İng. Accent of persistance; Alm. Beharrlichkeitsakzent)** Anlamda direnildiğini göstermek için, kelimenin bazı seslerindeki baskılı vurgu: *Olmaqaz!* , *haayır!* , *eveet!* , *gideriiz!* vb. **// DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dirimdil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (biolinguistics) genel Hem insan ırkının dil tarihi hem de bireyin dil gelişimi açılarından, insanda dil gelişiminin ve kullanımının önkoşullarını ele alan inceleme alanı. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Disimilasyon i. (Fr. dissimilation) Yan yana veya birbirine yakın bulunan aynı cinsten iki sesin birbirinden ayrılması, benzeşmezlik, aykırılışma. **// FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Diş abanığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Consonne dentale) Dilin dişlere abanmasıyla çıkan abanık. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dişardı abanığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Postdentale) Dilin ön kenarı, üst dişlerin arka tarafına abanmakla çıkan abanık. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Diş damak ünsüzü (Damak-diş ünsüzü) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Haneki sinnî*; Fr. *Consonne dentale palatalisée*; İng. *Palatalised dental*; Alm. *Palatalisierter Zahnlaut*) (Derl. *Damak-diş konsonantı, diş arası damaksıl*) Dil ucunun, üst dişetleriyle öndamağa dokunmasından meydana gelen ünsüz: *c, ç, z, s, n, j, ş* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** (Fr. *consonne affriquée*). Dişlerde kapanma ile başlayıp diş etlerinde daralma ile biten *c* (= *d + j*) ve *ç* (= *t+ş*) ünsüzü. krş. **Diş ünsüzü.** // **GTS 1992:** (Alm. *alveo-palatal; alvéo-palatale*; İng. *alveo-palatal*) Dil tacının diş yuvaları ile öndamak arasındaki bölgeye dokunması ile boğumlanan ünsüz türü. bkz. ayrıca **Diş-eti ünsüzü.** // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*alveolar, gingival, post dental*): Dil tacının dişeti-damak noktalarına dokunması ile çıkarılan patlayıcı ünsüz türleri. // **TDBTS 2014: —**

Diş-dudak sessizi (ünsüzü) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Şefevî sinnî*; Fr. *Consonne labio-dentale*; İng. *Labio-dental*; Alm. *Labiodental*) (Derl. *Diş-dudak konsonu, diş-dudaksıl konson, dudak-diş fonemi, dudaksıl dişsel*) Alt dudağın üst dişlere dokunmasıyla meydana gelen dudak ünsüzü: *f, v* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** (Osm. *sâmit-i sinnî-şefevî*; Fr. *consonne dentilabiale*). Alt dudağın üst ön dişlere değmesiyle meydana gelen *f, v* ünsüzleri. krş. **Dudak ünsüzü.** // **GTS 1992:** (Alm. *labiodental Konsonant, Lippenzahnlaut, dentilabial Konsonant*; Fr. *consonne labio dentale, consimne dentilabiale*; İng. *labia-dental consonant, dentilabial consonant*; Osm. *sâmit-i sinnî-şefevî*) Alt dudağın üst dişlere dokunması ile boğumlanan *v, f* ünsüzleri. bkz. **Dudak ünsüzleri.** // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*labio-dental consonant, dentilabial consonant*): Üst çenedeki ön dişerin alt dudağa yakınlaşması sonucunda oluşan ünsüzler: *f, v* gibi. // **TDBTS 2014: —**

Diş eti ünsüzü (ünsüzleri) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Consonne alvéolaire*; İng. *Alveolar, gingival*; Alm. *Alveolar*) (Derl. *Dişeti konsonu, dişetsi konson*) Dil ucunun dişetine dokunmasından meydana gelen diş ünsüzü: *j, ş* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** (Fr. *consonne alvéolaire*). Dil tacı ile diş etleri arasından çıkan *j, ş*

ünsüzleri. krş. **Diş ünsüzü.** // **GTS 1992:** (Alm. *alveolarer Laut*; Fr. *consonne alvéolaire*; İng. *alveolar*) Dil tacının diş-eti-damak noktalarına dokunması ile boğumlanan patlayıcı ve sızıcı ünsüz türleri. bkz. **Diş-damak ünsüzü.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*alveolar, alveopalatal*): Dil ucunun diş etine veya diş yuvalarına dokundurulduğu yerde oluşan seslerdir. // **TDBTS 2014:** —

Dişil i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Müennes*; Fr. *Féminin*; İng. *Feminine*; Alm. *Weiblich, Femininum*) (Derl. *Dişilik, dişi*) Bazı dillerde diş cinsten sayılan kelime. // **DDTS 1980:** [Alm. *femininum*] [Fr. *féminin*] [İng. *feminine*] [Es. T. *müennes*]: Kimi dillerde diş cinsten sayılan anlamlı birimlerin aldığı biçim. // **DBTS 1989:** (Osm. *müennes*; Fr. *féminin*; karşıtı eril). Bazı dillerde diş cinsten sayılan kelimelerin görüldüğü biçim. Ör. Arapça *kâtib* → *kâtibe, muallim* → *muallime*; Fransızca *la chaise* “sandalye”, *la femme* “kadın”. krş. **Cins.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*feminine*) *biçim bilimi* Doğal cins (erkek, dişi) ayrımından ayrı olarak, özellikle ad, adıl, niteleyici ve tanımlıkları birbirinden ayırmaya dayanan ve diş cinsten sayan dilbilgisel cins. krş. **Eril, yansız.** // **DBTS 2013:** (*feminine*): Dişilik bildiren asıl veya bağlı biçim birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Dişilik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *weiblich, Femininum*; Fr. *féminin*; İng. *feminine*; Osm. *müennes*) Cinsiyet kavramının söz konusu olduğu dillerde diş cinsten sayılan kelimenin aldığı biçim. bkz. **Cinsiyet.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*feminine*): Cinsiyet kavramının söz konusu olduğu dillerde diş cinsten sayılan sözün niteliği veya aldığı biçim ve anlam, dişilik olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Dişlerarası i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*interdental*) *ses bilgisi* Dilucunun alt ve üst dişler arasına girmesi ve dişlere değmesiyle oluşan ünsüz. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dişlerarası abanıği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*İnterdentale*) Dilin ön kenarı, aralık bırakılan alt ve üst dişlerin arasına abanmakla çıkan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dişler arası ünsüzü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Fr. *consonne interdantele*). Dil ucunun ön dişler arasına dokunmasıyla meydana gelen peltek *z* (*d*) sesi. İngilizce'deki *th* ile Arapça'daki peltek *s* (*ṣ*) de dişler arası ünsüzü sayılır. // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*interdentals*): Dilin hareketsiz kalarak, havanın dişler arasından bırakılmasıyla çıkarılan ısıklı seslerdir: *z*, *s* gibi. // **TDBTS 2014: —**

Diş önü ünsüzü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*predental*): Dilin ön kısmının üst dişlere dokunmasıyla veya yaklaşmasıyla oluşan ünsüz. // **TDBTS 2014: —**

Dişsel dudaksıl birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Dentilabiale*) Alt dudağın üst dişlere abanmasıyla çıkarılan (abanık). // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Diş sessizi (ünsüzü) birl. i. FGT 1942: (Dişsel) Sinnî samit - *Dentale* // **DBTS 1949: — // DTS 1969:** (Osm. *Sinnî samit*; Fr. *Consonne dentale*; İng. *Dental*; Alm. *Dental*; *Zahnlaut*) (Derl. *Diş konsonu*, *dişsi konson*, *diş sesi*) Dil ucunun üst dişetlerine dokunmasıyla meydana gelen ünsüz: *d*, *t*, *c*, *ç*, (*th*) vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** (Osm. *sâmit-i sinnî*; Fr. *consonne dentale*). Dil ucunun üst diş etlerine dokunmasıyla meydana gelen *c*, *ç*, *d*, *t*, *j*, *ş*, *z*, *s*, *n*, *l*, *r* ünsüzleri. krş. **Damak-diş ünsüzü, diş eti ünsüzü, ünsüz.** // **GTS 1992:** (Alm. *Dental*, *Zahnlaut*; Fr. *consonne dentale*; İng. *dental*; Osm. *sâmit-i sinnî*) Dil ucunun veya dil tacının üst dişlere, diş etine veya diş eti-damak sınırına dokunması veya yaklaşması ile boğumlanan ünsüzler. bkz. **Yerlerine.** // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*dental*): Çıkış yeri dişler olan ünsüzler, diş ünsüzleridir. // **TDBTS 2014: —**

Dişsi, dişsil i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *dental*, *zahnlaut*] [Fr. *dentale*] [İng. *dental*] [Es. T. *sinni samit*]: Dilin uç bölümünün dişlere dokunmasıyla oluşan ünsüz. (Ör. [*t*] [*d*]). // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*dental*) *ses bilgisi* Dil ucunun ya da dil önünün üst dişlere, dişetine dokunması ya da yaklaşması ile çıkarılan ünsüz. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dişsil-dudaksıl i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *labiodental*, *lippenzahnlaut*, *dentilabial*] [Fr. *labiodentale*; *dentilabiale*] [İng. *labio-dental*, *dentilabial*] [Es. T. *şefevi sinni*]: Alt dudağın üst dişlere dokunmasıyla oluşan ünsüz. (Ör. [*f*], [*v*] dişsil-dudaksıldır.) (Dudaksıl-dişsil de denir.) // **DBTS 1989: — // GTS**

1992: — // **DS 2011:** (labiodental) *ses bilgisi* Alt dudağın üst dişlere dokunması ile söylenen ünsüz. Diş-dudak ünsüzü de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dişüstü i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Supradental) Dilin, üst dişlerin kök hizasına abanmasıyla çıkarılan (ses). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dişyuvasıl birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Am. *alveolar*] [Fr. *alvéolaire*] [İng. *alveolar, gingival*]: Üst diş yuvalarının bulunduğu bölgeye dil ucunun dokunmasıyla oluşan dişsil. (Ör. Türkçedeki [j], [ʃ]). // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (alveolar) *ses bilgisi* Ağızda üst dişlerin arkasında bulunan, hafif tümseğimsi nokta; dil önünün dişyuvasına değmesi ya da yaklaştırılması ile oluşturulan ses. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dişyuvasıl-damaksıl birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *alveo-palatal*] [Fr. *alvéo-palatale*] [İng. *alveo-palatal*]: Diş yuvalarıyla sert damak arasındaki bölgeye dil ucunun ya da dilin ön üst yüzeyinin dokunmasıyla oluşan ses. (Ör. Türkçedeki [ç], [c], [ʃ], [j]). // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (alveo-palatal/palato-alveolar) *ses bilgisi* Dil önünün dişyuvası ile öndamak arasındaki bölgeye dokunması ya da yaklaşması ile çıkarılan ünsüz. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Diyafram i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (diaphragm) *ses bilgisi* Göğüs boşluğunda bulunan ve soluk alıp verme sırasında akciğerleri genişletip daraltan kubbe biçimdeki ince, güçlü kas demeti. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Diyalekt(ik) i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bir dilin, tarihsel, toplumsal, ekinsel nedenlerle zaman ya da uzamda söyleyiş, dil bilgisi ve sözlük açılarından ayrılaşmış biçimi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dialectic*): Lehçe, ölçünlü dilin egemenliğindeki coğrafyanın bir parçasında kullanılan ve ölçünlü dilin bozuk ve aşağı görülen bir kullanımından ibarettir. // **TDBTS 2014:** —

Diyalektoloji i. (Fr. *dialectologie*) Bir dilin çeşitli lehçelerini inceleyen ilim, lehçe bilimi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Diyaşozon i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (diapason): Bir dil biriminin yaygınlık derecesi, onun ses, biçim, yapı ve anlamca sıklığı, onun kullanım sıklığıdır. // **TDBTS 2014: —**

Diyelek i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Lehçe, Dialecte) Bir dilin ayrı gelişimler sonunda, öğrenilmeden anlaşılmayacak dereceyi bulmamak şartıyla, yayıldığı alanın türlü yerlerinde gösterdiği değişik şekillere denir. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Diyelek aşırılığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Hyperdialectique) Bir diyeleğe göre yazılan yazıda o diyeleğin kurallarını gereksiz yerlerde kullanma. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Diyezleşmemiş sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *nicht-spitz*] [Fr. *non-diésé*] [İng. *non-sharp*]: Diyezleşmiş seslerin karşıtlarının niteliğini belirtmek için kullanılır. bkz. **Diyezleşmiş, ikicilik.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Diyezleşmiş sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *spitz*] [Fr. *diésé*] [İng. *sharp*]: İkinci biçimlendiricinin yüksek frekanslara yönelmesi, ağzın daralması, boğazın gevşemesiyle tanımlanan seslerin niteliğini belirtmek için kullanılır. bkz. **Diyezleşmemiş, ikicilik.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dizem i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *rhythmus, takt, sprechakt*] [Fr. *rythme*] [İng. *rhythm*] [Es. T. *ahenk*]: Çeşitli sesçil olguların (ses niteliği, uzunluk, vurgu) söz zincirinde düzenli biçimde ve belli aralıklarla yinelenmesiyle ortaya çıkan titreleme olgusu. bkz. **Titreleme.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (rhythm) ses bilgisi, ses bilimi** Çeşitli sesbilgisel ve ses bilimsel özelliklerin söz zincirinde düzenli biçimde ve belli aralıklarla yinelenmesi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dizge i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *system*] [Fr. *système*] [İng. *system*] [Es. T. *sistem*]: 1- Öğeleri ya da bölümleri çeşitli ilkeler uyarınca birbirine bağlı düzenli bütün; yapı. 2- Dizisel düzeydeki ilişkilerden oluşan bütün.

// **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (system) *genel* En genel anlamıyla dilde yapısal ilişkilerin oluşturduğu ağ. Dil, dizge olarak nitelendirilir, hatta aşamalı biçimde dizilmiş birimlerin oluşturduğu bir dizgeler düzeni olarak anılır. // **DBTS 2013:** (system): Ögeleri veya bölümleri çeşitli ilkeler uyarınca birbirine bağlı, düzenli bütün veya yapıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dizgesel i. ve sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *systemisch*] [Fr. *systemique*] [İng. *systemic*]: Dizge niteliği taşıyan, dizgeye ilişkin olan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dizgesel ses bilgisi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (systematic phonetics) *ses bilgisi* Bir dildeki ses bilimlerin özelliklerinin ayrıntılı çevriyazısını ortaya koyan ses bilgisi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dizi i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *paradigma*] [Fr. *paradigme*] [İng. *paradigm*] [Es. T. *emsile*]: Aynı söz dizimsel bağlam içinde birbirinin yerini alabilecek olan ve gücül bir karşıtlık bağıntısı kuran öğelerin oluşturduğu bütün. (Paradigma da denir.) bkz. **Dizim.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (paradigm) *biçim bilimi* Sözlüksel birimin, bir dilbilgisel ulamın bileşenlerini ayrı ayrı yansıtmak üzere sergilediği sözcük-biçimlerin tümünden oluşan bütünlük. // **DBTS 2013:** (*serie, paradigma*): Dil birimlerinin belirli ölçeklere göre gösterdikleri ortaklaşalıklar bir dizi oluştururlar. // **TDBTS 2014:** —

Dizibilim birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *paradigmatik*] [Fr. *paradigmatique*] [İng. *paradigmatics*]: Dizim bilimine karşıt olarak, söz zincirinin her noktasında konuşucunun dil birimlerini seçme eylemini inceleyen dal. bkz. **Dizisel bağıntı.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dizileme grameri birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Kelimelerin düzenlenişini ele alan gramer türüne verilen ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Diziliş i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sequenz*] [Fr. *séquence*] [İng. *string*]: Dizimsel eksen üstünde çizgisel biçimde soldan sağa sıralanan

birimler düzeni. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dizim i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *syntagma*] [Fr. *syntagme*] [İng. *syntagm*]: Söz zincirinde birbirini izleyen ve belli bir birim oluşturan öğeler birleşimi. (Sentagma da denir.) bkz. **Dizi.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*syntagm*) *söz dizimi* İlk olarak İsviçreli dil bilimci F. de Saussure tarafından dil biliminde kullanılan, kurucuların birbiri ardına sıralanması olarak görülen, söz zincirinde birbirini izleyen ve belli bir birim oluşturan, öğeler birleşimi. // **DBTS 2013:** (*syntagma*): Dil birimlerinin birbirleriyle ilişkiye girerek, anlamlı veya işlevli bir birim oluşturacak biçimde art arda birleşmesiyle oluşan yapı, dizimdir. // **TDBTS 2014:** —

Dizim bilgisi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *syntax*) Kurucu ya da oluşturuşu dil birimlerinin bağlam içinde birbiriyle yatay (İng. *syntagmatic*) ve düşey (İng. *paradigmatic*) düzlemde kurdukları ilişkileri, yüklendiklerii işlevlerini araştıran, sözcenin toplam (İng. *total meaning*) ya da bölgesel (İng. *local meaning*) anlamına yaptıkları katkıları betimleyici veya karşılaştırmalı olarak inceleyen dil bilgisi dalına denir.

Dizimbilim birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *syntagmatik*] [Fr. *syntagmatique*] [İng. *syntagmatics*]: Dizi bilimine karşıt olarak dil birimlerini söz zincirinde birbirlerini izlemeleri bakımından inceleyen dal. bkz. **Dizimsel bağıntı.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dizim çözümlemesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*syntagmatic analysis*): Bir cümle veya genellikle de metindeki yüzey yapıyı çözümleyerek, bu yüzey yapıyı hazırlayan öğeleri bulup sıralamak, dizim çözümlemesidir. // **TDBTS 2014:** —

Dizimleme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Bir düşüneyi anlatacak olan kelimeleri veya tümceleri uygun bir sıraya koymakla beraber karşılıklı durum ve ilgilerine göre de onları gramerce şekillendirip birbirine bağlama işi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dizimleme kuruluğu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Construction syntaxique) Her dildeki kullanışın gösterdiği şekilde kelimelerin cümle içinde sıralanışı. Buna söz dizimi kuruluğu da denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dizimleme ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: İfade içinde tuttıkları yer veya oynadıkları rol dolayısıyla kelimelerin uğradıkları değışiklikleri inceleyen çeşite verilen ad. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dizimlik ilişki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*syntagmatic relation*): Aynı dil kullanımında bir arada bulunan ve birbirini izleyen dil birimleri arasındaki her türden ilişki, dizimlik ilişkidir. // **TDBTS 2014: —**

Dizimlik örneksene birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*syntactic analogy*): Dil dizimlerini oluşturan dil birimleri arasındaki örneksene, dizimlik örneksenedir. // **TDBTS 2014: —**

Dizimsel i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *syntagmatisch*] [Fr. *syntagmatique*] [İng. *syntagmatic*]: Dizime ilişkin, dizimle ilgili olan. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dizimsel bağıntı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *syntagmatische relation*] [Fr. *rapport syntagmatique*] [İng. *syntagmatic relation*]: Bir tümcede, dizimde, anlambirimde birbirini izleyen ve aynı düzeye bağlanan birimler arasında kurulan yatar bağıntı. bkz. **Dizisel bağıntı.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*syntagmatic relation*) *söz dizimi* Bir yapı içinde kurucular ve dizimler arasındaki yatay bağıntı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dizimsel belirtici birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *syntagmatische markierung*] [Fr. *indicateur syntagmatique, marqueur syntagmatique*] [İng. *syntagmatic marker*]: Üretici dil bilgisinde bir tümcenin yapısını ağaç ya da ayraçlar yoluyla soyut biçimde ortaya koyan gösterim. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dizimsel durgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İfadede bağlantı yerlerini göstermek üzere yapılan duraklamaya verilen addır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dizimsel olumsuzluk birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Olmadı, gelmedi* şeklinde yapılan olumsuzluğa verilen ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dizin i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *index*] [Fr. *index*] [İng. *index*]: Sözlükçülükte, bir bütüncedeki sözlüksel birimlerden oluşan abecesel dizelge. bkz. **Bağlamlı dizin.** // **DBTS 1989:** (Fr. *index*). 1- Bir kitap veya derginin içindekileri şahıs, konu, yer ismi vb. bakımından tasnif eden ve bunların geçtiği yerleri numaralarıyla belirten, genellikle eserin arkasında yer alan veya ayrı bir kitap halinde basılan alfabetik liste. Ör. *‘Türk Dili’ Dizini, Türk Tarih Kurumu Belleteni Sizini.* 2- Bir eserin, özellikle önemli bir metnin kelime hazinesinin, metindeki anlamlarıyla geçtiği yerlerin belirtildiği alfabetik sözlük. Bu ikinci anlamdaki dizine metin sözlüğü de denir. Ör. *Kutadgu Bilig Dizini, Dîvânü Lugâti’t-Türk Dizini, Dede Korkut Kitabı Dizini.* // **GTS 1992:** (Alm. *index*; Fr. *index*, İng. *index*) Bir kitap içinde geçen kişi adları, yer adları, kavramlar, terimler vb. ile bir dergi cildinin yazar ve konularını eser sonunda veya müstakil bir kitap halinde, tasnifli olarak ve geçtiği sayfaları belirterek gösteren alfabetik liste. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*index*): İlişkili olanların oluşturduğu her türlü yapı, dizindir. // **TDBTS 2014:** —

Dizisel sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *paradigmatisch*] [Fr. *paradigmatique*] [İng. *paradigmatic*]: Diziye ilişkin, diziyle ilgili olan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dizisel bağıntı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *paradigmatische relation*] [Fr. *rapport paradigmatic*] [İng. *paradigmatic relation*]: Değiştirim sonucu birbirinin yerini alabilen ve aynı düzeye bağlanan birimler arasında kurulan düşey bağıntı. bkz. **Dizimsel bağıntı.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*paradigmatic relation*) *söz dizimi* Değiştirme yoluyla birbirinin yerini alabilen ve aynı düzeye bağlanabilen birimler arasında kurulan dikey bağıntı. // **DBTS 2013:** (*paradigmatic relation*): Aynı dil kullanımında bir arada bulunan ve birbirini izleyen dil birimleri arasındaki her türden ilişki. // **TDBTS 2014:** —

Dizisel çözümleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (paradigmatic analysis): Bir cümle veya genellikle de metindeki yüzey yapıyı çözümleyerek, bu yüzey yapıyı hazırlayan öğeleri bulup sıralamak. // **TDBTS 2014: —**

Dizme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (sequencing): Dil birimlerini belirli ölçekler içinde ve bir dizin oluşturacak biçimde düzenlemektir. // **TDBTS 2014: —**

Doğadan sanlık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Epithète de nature) Bir şeyde mutlaka bulunması gereken bir niteliği anlatan sanlık. bkz. **Sıfat // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Doğalcılık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (naturalism): Naturalizm, bazı bağlamlarda realizmin indirgenmiş bir biçimi olarak görülür. Varlık ve olayların görünüşlerinin yüzeydeki yani görünen göstergelerin ayrıntılı bir biçimde ortaya koyulması gerekliliğini savunan bir bakış açısıdır. // **TDBTS 2014: —**

Doğal cins birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Genre naturel) Gramatikal cinse karşı olarak, gerçek erkeklik ve dişilik bölümüne dayanan erillik, dişillik hali. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Doğal dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. natürliche sprache] [Fr. langue naturelle] [İng. natural language]: Yapay dillere karşıt olarak, bütün insan türüne özgü sesli, çift eklemli bildirişim ve anlatım araçlarının ortak adı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (natural language) genel** İnsana özgü çift eklemli iletişim araçlarının adı. krş. **Yapay dil. // DBTS 2013: (natural language):** Çeşitli dil topluluklarının kullandıkları dillerin hepsi, doğal dildir. // **TDBTS 2014: —**

Doğal ikil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: İki göz gibi aslında daima iki olan şeyleri anlatan şekillere doğal ikil adı verilir. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Doğal karşılamama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*denaturalization*): Toplumsal kaynaklı olguları açığa çıkarmak amacıyla, yabancılaştırma çabasından esinlenerek kullanılan bir terimdir. // **TDBTS 2014: —**

Doğallaşmış söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*naturalized word*): Başka dilden alınan, fakat alıntıyı yapan dildeki sözlere benzemesi için, ses-biçim bakımından değiştirilen sözdür. // **TDBTS 2014: —**

Doğallaştırma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*naturalization*): Bir kültürde çok geniş bir alana yayılan gösterge ve sistemlerin, çok erken yaşta öğrenildikleri için, sonradan oluşturulmuş gibi değil de doğal sayılmasıdır. // **TDBTS 2014: —**

Doğal sınıf birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*natural class*) *ses bilimi* Kendisini oluşturan birimlerin betimlenmesi için gereken özelliklerden daha azı ile tanımlanabilen sınıf; örn. Ses biliminde, ötümsüz patlamalı ünsüzler olan [p t k] sesleri doğal bir sınıf oluştururlar. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Doğan dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: (İng. *natural language*) Geleneksel dil bilgisi anlayışına göre diller, ortaya çıkış şartları bakımından ikiye ayrılır: *Doğal dil* (Almanca, Arapça, Farsça, İngilizce, Türkçe vb.) ve *yapay dil* (Esperanto, programlama dilleri, trafik işâretleri vb.). Doğal dillerin, bağımsız olarak tarihsel bir gelişimi ve arka planı vardır. Doğal diller, karşılıklı anlaşılabilirlik bakımından sistematik bir donanıma sahiptir ve bu özellik de diğer doğal dillerle çeşitli açılardan karşılaştırma(lar) yapılmasını, dahası onların öğrenilmesini mümkün kılar. Doğal dillerde anlamsal açıdan genişlemelere, esnek kullanımlara sıkça rastlanır. Doğal dillere verilen bir başka isim de doğan dildir.

Doğru biçimlenmiş birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*well-formed*): Kurallara göre yapılmış ve kullanılmış dil birimidir. // **TDBTS 2014: —**

Doğruluk i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (correctness) *genel* Kuralcı dil bilimi çerçevesinde doğru olma durumunu anlatan, kullanımla ilgili bir değer yargısı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Doğruluk değeri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*truth value*): Bütünüyle saymaca bir yapı olan dildeki doğruluk ölçeği, zaman ve mekân bakımından yaygınlık ve birlikteliktir. // **TDBTS 2014: —**

Doğruluk koşullu kiplik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*alethic modality*) *anlam bilimi* Mantıksal kip incelemelerinde zorunlu ya da olası gerçekliklerle ilgili kipliğin durumu. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Doğruluk koşulu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*truth condition*) *anlam bilimi* Belli bir duruma ilişkin bir tümcenin doğru ya da geçerli olması için gerekli varsayım. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Doğru söyleyiş birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*orthophony, orthoepy*): Dil seslerinin çıkarılışları sırasında ses organlarının yaptığı hareketlerin bütünü, telaffuz, söyleyiştir. Her yazı dilinde, söyleyişin genel için ortak ve kalıplaşmış belli ölçüleri bulunur. Bunlarla ilgili ilkeler bütünlüğü doğru söyleyiş adını alır. // **TDBTS 2014: —**

Doğru yazım birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*orthography*): Bir dilin ses sistemini ve biçim birimlerini hiçbir karışıklığa yol açmadan yazıya geçirme işidir. // **TDBTS 2014: —**

Doğuştanlık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*essentialism*): Dünyada hiçbir varlık veya olay, tek bir özellikli değildir. Her varlık ve eylemin birçok özelliği vardır. Gerçek varlık ve eylemlerin gerekse bunların ilişkilerinin eskilerin deyimiyle

eşyanın tabiatından olarak, önceden, varlık ve eylemin var oluşuyla birlikte gerçekleştiğini savunan dil ve kültür kuramıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dokunaklı sıra birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Ordre pathétique) Bir etki sağlamak için kullanılan kelime sıralaması şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dokunak vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent pathétique) İfadeye dokunaklılık katan vurgu. // **DTS 1969:** (Fr. *Accent pathétique*; İng. *Pathetic Accent*; Alm. *Pathetischer Akzent*) Acıma bildiren ünlemlerdeki vurgu: *Eyvaqah!* , *yazıuk!* , *vaah vaah!* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dokunma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (tap) ses bilgisi Dilin tek hareketiyle ağız tavanına dokunmasıyla çıkarılan ses. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dokunmalı dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langage tactile) Dokunma şekillerine birer anlam vererek kurulan işâret dili. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolaşıcı kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Alm. *wanderwort*). Bir dilden çıktığı halde hemen bütün dillere girip yerleşen kelime. Ör. *şeker, çay, kahve, biber.* krş. **Kelime.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolaylama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *periphrase*] [Fr. *périphrase*] [İng. *periphrasis*] [Es. T. *itnab-ı makbul*]: Bir tek sözcükle belirtilebilecek bir kavramı birçok sözcükle anlatma. (Ör. *Kısrak* yerine *dişi at* demek gibi.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (periphrasis) *anlam bilimi* Tek sözcükle ya da çekim ekleriyle belirtilebilecek bir kavramı birden çok sözcükle anlatma; örn. *Mükemmel* yerine *çok çok güzel.* // **DBTS 2013:** (periphrase): Bir ya da birçok sözle ifade edilebilecek bir kavramı, bir bilgiyi, daha fazla sözle, dolaylı olarak ifade etmek, dolaylama veya artıklı ifade olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Dolaylamalı çekim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Conjugaison périphrastique) *Kazanmış olacak idim* gibi birçok kelimedenden meydana gelen çekim şekli. // **DTS 1969:** —

// **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolaylı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*indirect*): Dil kullanımında doğrudan doğruya yapılmayan her şey, dolaylıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dolaylı anlatım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *oratio abliqua, redeerwähnung, indirekte rede*] [Fr. *discours indirect*] [İng. *indirect speech, reported speech*]: Dolaysız anlatıma karşıt olarak, bir sözün kişi, zaman, gösterici değişiklikleriyle aktarılan biçimi. (Ör. *Bana şöyle dedi: “Yarın geleceğim”* sözü dolaylı anlatımda *Bana, yarın [ya da ertesi gün] geleceğini söyledi* biçimine girer.) bkz. **Dolaysız anlatım.** // **DBTS 1989:** (Fr. *discours indirect*; karşıtı dolaysız anlatım). Bir sözün aynen söylendiği gibi nakledilmeyip şahıs ve zaman değişiklikleriyle aktarılan biçimi. krş. **Anlatım.** // **GTS 1992:** (Alm. *indirekte Rede*; Fr. *discours indirect*; İng. *indirect speech*) Bir sözün olduğu gibi kelimesi kelimesine değil de konuşan veya yazan tarafından kip ve şahıs değişikliğine uğratılarak dolaylı şekilde ve bir rapor tekniği içinde aktarılması. bkz. **Dolaysız anlatım.** // **DS 2011:** (*indirect speech*) *söz dizimi* Bir konuşurun sözlerini olduğu gibi değil de kişi, zaman vb. değişiklikleri yaparak aktarma; örn. *Ali ‘Yarın geliyorum’ dedi* yerine *Ali yarın geleceğini söyledi.* // **DBTS 2013:** (*indirect speech*): Dolaylı dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dolaylı hal birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Cas oblique) İsim hallerindeki yalın halden gayrisına verilen ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolaylı konuşma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*indirect speech act*): Dolaylı dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dolaylı özne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Sujet logique, sujet reel*; İng. *Logical subject*; Alm. *Logisches Subjekt*) (Derl. *Örtülü özne, gerçek özne, mantıkça özne, sözde özne*) Edilgen eylemle kurulmuş cümlede tümleç olarak görünen kelimenin örttüğü gerçek özne: *Bu mektup kardeşi tarafından yazılmış; Yanlışlık öğretmen tarafından düzeltildi* örneklerinde olduğu gibi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolaylı soru birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Soru, tümleç durumundaki uyumlu bir cümlede olursa dolaylı soru adını alır. bkz. **Soru.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolaylı söylem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (indirect speech act) *söz dizimi*, *edimbilim* Söz eylem türlerinden birisi; sözcenin dilsel biçiminin iletişim amacını doğrudan, açıkça değil de örtük biçimde anlatan söylem; örn. *Burası çok soğuk sözcüsü*, *kapıyı kapatırsanız iyi olur* anlamında dolaylı bir söylem olabilir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolaylı tümleç birl. i. FGT 1942: Mefulü gayrisarih - *Complément indirect* // **DBTS 1949:** Yardımcı tümlecin bir türüdür. // **DTS 1969:** (Osm. *Gayri sarih meful*; Fr. *Complément indirect*; İng. *Indirect object*; Alm. *Entfernteres Objekt*) (Derl. *Dolaylı tamamlayıcı*, *yer tamamlayıcısı*, *dolaylı nesne*) Eylemin anlamını tümleyen ve yönelme, kalma, çıkma durumlarından birinde bulunan veya ilgeç alan tümleç: *Çocuklar eve geldi*; *Bu haksızlığa dayanılır mı?* örneklerinde olduğu gibi. // **DDTS 1980:** [Alm. *indirektes objekt*] [Fr. *complément indirect*] [İng. *indirect object*] [Es. T. *gayri sarih meful*]: İkincil ve zorunlu olmayan bir belirleme getiren tümleç. // **DBTS 1989:** (Osm. *mef'ûl-i gayr-i sarih*; Fr. *complément indirect*, *complément de lieu*). Cümlede yüklem anlamını tamamlayan ve yönelme, buluna, çıkma hallerinde bulunan tümleçlerin ortak adı. krş. **Tümleç.** // **GTS 1992:** (Alm. *indirektes Objekt*, *entfernteres objekt*; Fr. *complément indirect*, İng. *indirect object*, Osm. *gayr-i sarih mef'ûl*, *mef'ûl-i gayr-i sarîh*) Cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan ve kesinleştiren; bulunma, yönelme ve çıkma hali eklerinden biriyle veya bir edatla birlikte bulunan yalın veya grup halindeki ismin cümle bilgisindeki adı. (T. Buğra, *Yalnızlar*, s. 231). // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*indirect object*): Cümlede yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan ögedir. // **TDBTS 2014:** —

Dolaylı tümleç öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Dolaylı tümleçle birlikte kullanılan kelimelerin tümü: *Köşke varınca, fındık dallarından yapılmış bir kanepeye ilişti*; *İnşallah, Eskişehir'den muvaffakiyetle dönüşünüzde görüşürüz* örneklerinde olduğu gibi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolaylı zarf birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Fille ilgili göründükleri halde öznenin veya nesnenin bir halini belirten zarflar. bkz. **Zarf.** // **DTS 1969:** — // **DTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolaysız anlatım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *oratio recta, direkte rede*] [Fr. *discours direct*] [İng. *direct speech*]: Dolaylı anlatıma karşıt olarak, olduğu gibi, söylendiği biçimde aktarılan anlatım. (Ör. *Bana şöyle dedi: “Yarın geleceğim”.*) bkz. **Dolaylı anlatım.** // **DBTS 1989:** (Fr. *discours direct*; karşıtı dolaylı anlatım). Bir sözün değiştirilmeden, aynen söylendiği gibi aktarılan biçimi. krş. **Anlatım.** // **GTS 1992:** (Alm. *Oratio recta, direkte Rede*; Fr. *discours direct*, İng. *direct speech*) Bu sözün, dolaylı anlatımda olduğu gibi herhangi bir değişikliğe uğratılmadan, söylendiği gibi verilmesi. bkz. **Dolaylı anlatım.** // **DS 2011:** (*direct speech*) *söz dizimi* Bir konuşurun sözlerini hiç değiştirmeden olduğu gibi başkasına aktarma krş. **Dolaylı anlatım.** // **DBTS 2013:** (*direct speech*): Dolaysız dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dolaysız bileşik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bileşiğin anlamının, bileşenlerin anlamından doğrudan doğruya çıktığı bileşik türüdür. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolaysız durum birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*direct case*): Adın hiçbir varlık veya özellik ile ilişkilendirilmediği durumdur. // **TDBTS 2014:** —

Dolaysız hal birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Cas direct) İsim hallerindeki yalın hale verilen bir ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolaysız kurucu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *unmittelbare konstituente*] [Fr. *constituant immédiat*] [İng. *immediate constituent*]: Bir üst düzeye bağlanan bir kuruluşun iki kurucusundan her biri. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*immediate constituent*) *söz dizimi* Dil bilimi çözümlemelerinde, herhangi bir düzlemde söz dizimi yapısının ilk ya da ana kurucularına verilen ad; örn. *Ahmet mektubu okudu* tümcesinde dolaysız kurucular *Ahmet* ve *kitabı okudu* 'dur. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolaysız zarf birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Fiilin, sıfatın, başka bir zarfın veya bir ifadenin anlamını sınırlandıran veya niteleyen kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolgu i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (expletive) *söz dizimi* İngilizce gibi dillerde, sözlüksel (anlamsal) içeriği olmayan ve dilbilgisel gereksinmelerle (bkz. **Genişletilmiş Yansıtma İlkesi**) özne konumunda bulunan öge. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolgubirim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (dummy) *söz dizimi* Tümcede salt biçimsel, yapısal bir rolü bulunan, anlam açısından boş sayılan, dolgu görevini yerine getiren birim; örn. *it is hard to learn Chinese* tümcesinde *it* dolgubirimdir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolgu n'si birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Nu éphelcystique) Söylemede akışma sağlamak ve özellikle gedik kapamak için Yunancada sonu açık olan bir kelimeden sonra getirilen *n* sesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dolu birim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *plerem*] [Fr. *plérème*] [İng. *plereme*]: L. Hjelmslev'in kuramında anlambirimcik yerine kullanılan ve içerik düzlemine ilişkin olan birim. bkz. **Boş birim.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (plereme) *anlam bilimi* Bileşen çözümlemesinde anlam ya da kavram birime verilen ad. Terim Hjelmslev tarafından kavramsal içeriği olan en küçük birim olarak tanımlanmıştır. // **DBTS 2013:** (*plerem*): Tek başına bir anlamı olan ve tek başına kullanılabilen, cümle ögesi olabilecek bir bütünlüğe sahip olan birimdir. // **TDBTS 2014:** —

Dolu kelime (söz) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Mot plein) Çin gramercileri Çincedeki kelimeleri ikiye ayırırlar; isim, sıfat, fiil gibi kendi başlarına anlamı bulunanlara dolu; edat, takı, ek işi görenlere de boş (Mot vide) derler. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*full word*): Tek başına bir anlamı olan ve tek başına kullanılabilen, cümle ögesi olabilecek bir bütünlüğe sahip olan kök veya türemiş sözdür. // **TDBTS 2014:** —

Donanım i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (hardware): Bilişim teknolojisinde kullanılan bir terimdir. **1-** Bir işareti alan, işleyen ve ileten birimlerin bütünüdür. **2-** Bireylerin anlama yeteneğini oluşturan güç. **3-** Bilgisayarda yürütülebilen programlar bütününe anlatan birimlerin tümü. // **TDBTS 2014: —**

Donuk açık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Voyelle tenne) Ö açınığına denir. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Donuklaşma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (fossilization): Türlü nedenlerle ortaya çıkan ses ve anlam değişmelerinden dolayı asıl biçim birimi veya asıl biçim birimi-bağlı biçim birimi ilişkisi sezilemeyen yapılardır. // **TDBTS 2014: —**

Donuklaşmış biçim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (fossilized form): Türlü nedenlerle ortaya çıkan ses ve anlam değişmelerinden dolayı asıl biçimi unutulmuş veya asıl biçim-bağlı biçim ilişkisi sezilemeyen yapılardır. // **TDBTS 2014: —**

Donuklaşmış söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (frozen word): Türlü nedenlerle ortaya çıkan ses ve anlam değişmelerinden dolayı asıl biçimi unutulmuş veya asıl biçim-bağlı biçim ilişkisi sezilemeyen yapılardır. // **TDBTS 2014: —**

Donuk söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (frozen word, fossilized, survival, fossil form): Türlü nedenlerle ortaya çıkan ses ve anlam değişmelerinden dolayı asıl biçimi unutulmuş veya asıl biçim-bağlı biçim ilişkisi sezilemeyen yapılardır. // **TDBTS 2014: —**

Donuşmuş öge birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Elément fixé ou fiğe) Dilde artık bağımsız bir varlığı, kendi başına bir kuruluşu, bir evrimi olmayan bir çeşit ölü kelime. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Doruk i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Sommet) Sesin, keskinliği, yeğlinliği, duyulurluğu en yüksek olan kısmı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Doruksal, beyinsel veya ortadamaksıl abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne cacuminale, cérébrale ou médiopalatale) Dilin orta damağa abanmasıyla çıkan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dönemeçli yazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Boustrophédon) Sapan izi gibi arası kesilmeksizin sağdan sola ve soldan sağa gitmek üzere yazılan yazı yöntemi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dönemönü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Protase) Bir cümleinin, birbirine bağlı olup her biri bağımsız bir fikir anlatan iki kısmından ilki. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dönemsonu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir cümleinin, birbirine bağlı olup her biri bağımsız bir fikir anlatan iki kısmından ilkinde dönemönü denir ki dönemsonu (Apodose) denilen son kısmına yol açmış olur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Döngü i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (cycle) *söz dizimi* Üretici dil bilimide, kuralların uygulandığı ve işlemlerin yer aldığı söz dizimsel alan. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Döngüsel sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (cyclical) *söz dizimi* Üretici dil bilimide kuralların belli bir düzende, en derindeki yantümceden başlamak üzere, aşamalı düzende sırayla daha üst düzeylerde birbiri ardına uygulanmasına olanak sağlayan ilke. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Döngüsellik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (cyclicity) *söz dizimi* Üretici dil bilgisi

kuramının y(önetim) ve b(ağlama) Evresi öncesinde dönüşümlerin, yb sonrasında a-taşımalar'ın, en içteki yapıdan en dıştaki yapıya yinelenerek uygulanması. bkz. **Uzak taşıma, yakın taşıma, yinelemeli döngüsel taşıma.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dönüşlü sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (reflexive) *söz dizimi, biçim bilimi* Bir yapının öğeleri arasında anlam ve gönderge özdeşliği. İşi yapanın da, işten etkilenenin de aynı olduğunu gösteren eylemlere dönüşlü eylem denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dönüşlü çatı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Mutavaat*; Fr. *Voix réfléchie, pronominal*; İng. *Reflexive*; Alm. *Reflexiv*) (Derl. *Dönüşlü çatılı fiil, öze dönüşlü, edingen fiil*) Eylemdeki kavramın özneye döndüğünü bildiren çatı. // **DDTS 1980:** [Alm. *reflexif*] [Fr. *voix réfléchie, voix pronominale*] [İng. *reflexive*] [Es. T. *mutavaat*]: Eylemin içerdiği kavramın özneye dönük olduğunu belirten çatı. (Ör. *sevinmek, yorulmak, gelişmek...*) // **DBTS 1989:** (Osm. *binâ-i mutâvaat*; Fr. *voix réfléchie, voix pronominale*). Öznenin yaptığı işin doğrudan doğruya kendi üzerine döndüğünü belirten çatı. krş. **İkili çatı, çatı.** // **GTS 1992:** (Alm. *Reflexiv*; Fr. *voix réfléchie*; İng. *reflexive*; Osm. *mutavaat, bina-i mutâvaat*) Fiildeki oluş ve kılışın doğrudan doğruya özneye dönüşünü gösteren, yani öznenin bir işi kendi kendine yaptığını belirten fiil çatısı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dönüşlü (öze dönüşlü) fiil (eylem) birl. i. **FGT 1942:** *Mutavaat fiili - Verbe réfléchi* // **DBTS 1949:** bkz. **Fiil.** // **DTS 1969:** (Osm. *Mutavaat fiili*; Fr. *Verbe réfléchi, verbe pronominal*; İng. *Reflexive verb*; Alm. *Reflexiv*) (Derl. *Dönüşlü fiil, dönüşlü çatılı fiil*) Kavramın özneye dönmesini sağlamak üzere çok defa -n- bazen de -l- veya -ş- çatı ekleriyle kurulan eylem. // **DDTS 1980:** [Alm. *reflexives verb*] [Fr. *verbe pronominal*] [İng. *reflexive verb*] [Es. T. *mutavaat fiili*]: İşi yapanın da, yapılan işten etkilenenin de aynı özne olduğunu göstermek için dönüşlü çatı ekleriyle kurulan eylem. // **DBTS 1989:** (Osm. *fi'l-i mutâvaat*; Fr. *verbe féfléchi, verbe pronominal*). Dönüşlü çatı ekleriyle oluşturulan ve işi yapanın da yapılan işten etkilenenin de aynı kişi veya nesne olduğunu gösteren fiil. krş. **Fiil.** // **GTS 1992:** (Alm. *Reflexiv, Reflexives verb*; Fr. *verbe réfléchi verbe pronominal*; İng. *reflexive verb*; Osm. *mutavaat fiili, fi'l-i mutavaat*) Fiildeki oluş ve kılışın doğrudan doğruya özneye dönüşünü gösteren ve çoklukla fiillerden -^on-, hazan da -^ol- ve -^oş- ekleri

ile kurulan fiil şekli. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*reflexive verb*): Eylemin bildirdiği yapma ve olmanın doğrudan doğruya özneye çevrildiğini gösteren, yani öznenin bir işi kendi kendine yaptığını belirten eylem çatısıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dönüslü iyelik sıfatı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Adjectif possessif réfléchi*) Bazı dillerde dönüslü zamir yerine kullanılan iyelik sıfatı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dönüslüleştirme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [*Alm. reflexivierung*] [*Fr. réflexivisation*] [*İng. reflexivation*]: Temel tümcede nesne ile özne durumundaki ad dizimi özdeş olduğunda nesnenin yerine dönüslü adıl ya da eşdeğer bir ek getirilmesiyle gerçekleştirilen dönüştürüm. (Ör. *Adam adamı yıkıyor* → *Adam kendini yıkıyor* ya da → *Adam yıkanıyor*.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dönüslülük i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*reflexiveness*) *genel* İnsan dilinin belirleyici özelliklerinden birisi; bu kavram dilin anlatımı için dilin kendisinin kullanılması demektir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (*İng. reflexivity*) Öznenin söz konusu eylemden doğrudan doğruya etkilenecek bizzat kendisine gönderimde (*İng. reference*) bulunması (özne=nesne) ya da söz konusu eylemden dolayı olarak etkilenecek kendisinden farklı bir şeye gönderimde bulunması durumuna denir.

Dönüslü (dönüslülük) zamir(i) (adıl(ı)) *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (*Osm. Mutavaat zamiri; Fr. Pronom réfléchi; İng. Reflexive pronoun; Alm. Rückbezügliches Fürwort*) (*Derl. Özlük zamiri, öze dönüslü zamir, dönüslü zamir*) Kişi kavramını pekiştirerek belirten adıl. Türkçede bu kavram kendi kelimesiyle sağlanır. // **DDTS 1980:** [*Alm. reflexivpronomen, rückbezügliches fürwort*] [*Fr. pronom réfléchi*] [*İng. reflexive pronoun*] [*Es. T. mutavaat zamiri*]: Kişi kavramını güçlendirerek belirten adıl. // **DBTS 1989:** (*Osm. zamir-i mutâvaat; Fr. pronom réfléchi*). Şahıs kavramını güçlendirerek belirten, iyelik eki alarak bütün şahısları karşılayabilen *kendi* zamiri. krş. **Zamir.** // **GTS 1992:** (*Alm. Reflexivpronomen, rückbezügliches Fürwort; Fr. pronom réfléchi; İng. reflexive pronoun; Osm. zamir-i mutavaat, mutavaat zamiri*) Söz içinde yapılan işin yapana döndüğünü anlatan ve şahıs kavramını pekiştirerek belirten kendi

zamiri. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*reflexive pronoun*): Adları farklı farklı olan kişi ve varlıkların özlerine, içlerine işâret eden zamir, dönüşlülük zamiridir. // **TDBTS 2014:** —

Dönüşme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Décomposition*; İng. *Decomposition*; Alm. *Dekomposition*) Kelime içinde, yan yana düşen iki sestten birincinin, ikincisinin etkisiyle değişmesi: *Geçti* > (*geşti*), *açtı* > (*aştı*), *açlık* > (*aşlık*), *Necdet* > *Nejdet*, *Neclâ* > *Nejlâ*, *İclâl* > *İjlâl* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Dekomposition*; Fr. *décomposition*; İng. *decomposition*) Kelime içindeki seslerin birbirleri üzerindeki etkileri ile bir sesin başka bir sese veya bir kelimenin bütünü ile daha değişik bir ses yapısına dönüşmesi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*conversion*): Bir sözün biçiminde herhangi bir değişiklik olmadan, bir yapı değişikliğine gidilmeden türünü değiştirmesi, dönüşme veya tür değiştirme olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Dönüştürüm i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *transformation*, *umformung*] [Fr. *transformation*] [İng. *transformation*]: Dönüşümün gerçekleşmesini sağlama. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dönüşüm i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *transformation*, *umformung*] [Fr. *transformation*] [İng. *transformation*]: **1-** Bir tümcenin derin yapısından yüzeysel yapısına geçilmesini sağlayan kural ve bu kuralın yüzeysel yapısına geçilmesini sağlayan kural ve bu kuralın uygulanmasıyla ortaya çıkan süreç. **2-** Anlatı göstergebiliminde, derin gösterge yapıları düzeyinde yer alan mantıksal işlemler. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*transformation*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, derin yapılan yüzey yapılara döşeyen söz dizimsel işlem. Ayrıca bkz. **Ad öbeği-taşıma** ve **ne-taşıma**. // **DBTS 2013:** (*transformation*): Dönüşüm, dal ses, dal biçim, dal yapı ve dal anlamların nöbetleşmesinden ibarettir. // **TDBTS 2014:** —

Dönüşüm bileşeni birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*transformation component*): Dönüşüme katılan her birim, dönüşüm bileşenidir. // **TDBTS 2014:** —

Dönüşümcü i. ve sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *transformationalist*] [Fr. *transformation(n)aliste*] [İng. *transformationalist*]:

Dönüşümcülüktən yana olan, dönüşümcülüğü benimseyen. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dönüşümcülük i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *transformationalismus*] [Fr. *transformation(n)alisme*] [İng. *transformationalism*]: Dönüşüm olgularını incelemeye öncelik tanıyan dil bilimi akımı. bkz. **Dönüşümsel dil bilgisi, üretici-dönüşümsel dil bilgisi.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dönüşüm kuralları birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*transformation rules*): Dönüşümün gerçekleşmesi için gerekli olanlar. bkz. **Dönüşüm.** // **TDBTS 2014:** —

Dönüşümsel sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *transformationell*] [Fr. *transformationnel*] [İng. *transformational*]: Dönüşüme ilişkin olan, dönüşüm niteliği taşıyan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dönüşümsel bileşen birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *transformationsteil, transformationelle komponente*] [Fr. *composante transformationnelle*] [İng. *transformational component*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, derin yapı biçimlerini yüzeysel yapıya dönüştüren işlemlere verilen ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dönüşümsel dil bilgisi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *transformationelle grammatik*] [Fr. *grammaire transformationnelle*] [İng. *transformational grammar*]: Çeşitli tümce türleri arasındaki eşdeğerlik ilişkilerini ortaya koyacak kurallar saptayan ve tümceleri açık seçik işlemler aracılığıyla betimleyen dil bilgisi. bkz. **Dönüşüm.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Transformational Grammar-TG) *söz dizimi* Genel anlamda, bir dönüşüm bileşeni içeren dil bilgisi türüdür. YB çerçevesinde, yayınlanması 1975'i bulan ama gerçekte daha 1955'te tamamlanan Chomsky 1975'teki dil bilgisi düzenlemesi olarak bilinir. Üretken-dönüşümlü Dil bilgisi (Generative- Transformational Grammar), Üretken Dil bilgisi (Generative Grammar) diye de adlandırılır. // **DBTS 2013:** (*transformational gramer*): Dönüşümsel dil bilgisidir. // **TDBTS 2014:** —

Dönüşüm sözcəsi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Bir durum sözcisini, bir başka durum sözcisine dönüştüren eylem süreci. Edim sözcəsi de denir. // **DBTS 1989: // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dönüşüm-üretim dil bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*transformational-generative gramer*): Genel anlamda, bir dönüşüm bileşeni içeren dil bilgisi türüdür. // **TDBTS 2014: —**

Dördünlük i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Tétraphtongue) Bazı dillerde bir araya gelip tek bir hece meydana getiren dört açınık. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dört dilde birl. sıf. ve zf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Quadrilingue) Dört dil üzerine yazılmış. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dörtlü harf birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Tétragraphe) Tek bir ses göstermek üzere yanyana getirilen dört taneden ibaret harf öbeği: *Almancadaki tsch (= ç)* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dörtlü kök birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Rübai*, Quadrilitère) Arapça gibi bazı dillerde dört sestten meydana gelen kök. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dört sesli hece birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Bir ünlü ve üç ünsüzden kurulan tek hece: *Türk, dört, kırk, yurt, sırt, sarp, dost, post* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Döşeme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (mapping) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, bir sunuluştan diğerine (derin-yapıdan yüzey-yapıya, yüzey-yapıdan Mantıksal Biçim'e) yapı aktarma işleminin genel adı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dudak i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (labio-): Alt çene ile üst çeneyi birleştiren, dişleri örten ve konuşma sırasında yuvarlak ünlüler ile dudak ünsüzlerinin çıkarılmasında başlıca etken olan organ, alt ve üst dudaklardır. // **TDBTS 2014: —**

Dudak-art damak birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (labio-velar): Dudaksıl-art damaksıl ses. // **TDBTS 2014: —**

Dudak benzeşmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Attraction labiale*; İng. *Labial attraaction*; Alm. *Labialattraktion*) (Derl. *Dudak çekiciliği, dudak uyumu*) Dudak ünsüzlerinin veya yuvarlak ünlülerin düz ünlüleri etkileyip yuvarlaklaştırması: (*aldı*) > *oldu*, (*oturdı*) > *oturdu*, (*okudı*) > *okudu* vb. // **DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Labialattraktion*; Fr. *attraction labiale*; İng. *labial attraction*)** Yalın veya eklerle genişletilmiş bir kelimenin ilk hecesinde yuvarlak bir ünlü varsa, ondan sonraki hece ünlülerinin ya dar yuvarlak yahut da düz geniş olmaları kuralı. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (labial attraction, labial assimilation):** Dudak ünlüleri *u, ü, o, ö* arasında, dudak ünsüzleri *b, p, m, v, f* arasında veya dudak ünlüleriyle dudak ünsüzleri arasında gerçekleşen benzeşme ve uyum, bir dudak benzeşmesidir. // **TDBTS 2014: —**

Dudak çekerliği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Yuvarlak açıklıkların düz olanları yuvarlaklaştırmasına dudak çekerliği denir. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Dudak-ön damak birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (labio-palatal): Dudaksıl-damaksıl ses. // **TDBTS 2014: —**

Dudak sesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (labial sound): Çıkarılma yeri dudaklar olan ve ciğerlerden gelen havanın, yuvarlanan dudaklar arasından çıkması ya da dudaklarda engellenerek şekillenmesi ile oluşan ünlü veya ünsüzler, dudak sesleridir. // **TDBTS 2014: —**

Dudak sessizi (ünsüzü) birl. i. FGT 1942: (Dudaksıl) Şefevî samit - *Labiale* // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Şefevî samit*; Fr. *Consonne labiale*; İng. *Labial*; Alm. *Labial*, *Lippenlaut*) (Derl. *Dudak konusunu, dudaksı, dudak fonemi, dudak sesi, dudak patlayıcısı,*

dudak sızıcısı) Ağız boşluğundan gelen havanın dudaklara çarpıp patlamasıyla veya dudakların aralığından sızmasıyla meydana gelen ünsüz. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *sâmit-i şefevî*; Fr. *consonne labiale*). İki dudağın birbirine veya alt dudağın üst dişlere dokunmasıyla meydana gelen *b, p, m, f, v* ünsüzleri. krş. **Ünsüz.** // **GTS 1992:** (Alm. *Labial, Lippenlaut*; Fr. *consonne labiale*; İng. *labial*; Osm. *şefevî sâmi, sâmit-i şefevî*) Her iki dudağın birbirine veya alt dudağın üst dişlere dokunması ile boğumlanan patlayıcı *b, p*; sızıcı *v, f, m* ünsüzleri. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*labial*): Her iki dudağın birbirine veya alt dudağın üst dişlere dokunması ile çıkarılan patlayıcı *b, p*; sızıcı *v, f* ve geniz sesi *m* ünsüzleri, dudak ünsüzleridir. // **TDBTS 2014:** —

Dudaksı (dudaksıl) i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *labial, lippenlaut*] [Fr. *labiale*] [İng. *labial*] [Es. T. *şefevî samit*]: **1-** Dudak devinimiyle oluşan ünsüz. **2-** Dudakların yuvarlaklaşmasıyla oluşan ünlü. (Ör. *[o], [u]*). // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*labial*) *ses bilgisi* **1-** Her iki dudağın birbirine ya da alt dudağın üst dişlere dokunması ile çıkarılan ünsüz; örn. */b/, /p/, /m/, /v/, /f/*. **2-** Dudakların yuvarlaklaşmasıyla oluşan ünlü; örn. */o/, /u/*. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dudaksıl veya ağızdışı abanık birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Consonne labiale ou extra – buccale*) Dudakların birbirine veya dişlere abanıp açılmasıyla çıkan abanık: *b, p, m, f, v*. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dudaksıl - art damaksıl birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Labio - vélaire*) Lâtince *qu-* abanıgı gibi aynı zamanda hem dudak, hem artdamak sesi veren abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *labiovelar*] [Fr. *labiovélaire*] [İng. *labio-velar*]: Dudakların yuvarlaklaşması ve dil sırtının yumuşak damağa doğru kalkmasıyla oluşan ünsüz. (Ör. Kimi Afrika dillerinde rastlanan *[kp], [gb]* kapantılıları.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*labiovelar*) *ses bilgisi* Dudakların yuvarlaklaşmasıyla aynı anda ve kendiliğinden dilin arka kısmının yumuşak damağa doğru kalkmasıyla oluşan ünsüz. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dudaksıl-damaksıl i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *labiopalatal*] [Fr. *labiopalatale*] [İng. *labio palatal*]: Dudakların yuvarlaklaşması ve sert damak düzeyinde daralma olması sonucu oluşan ses. (Ör. *Öndamaksıl [ş]*,

dudaksıllaşmış damaksıl ünlü [ö] dudaksıl-damaksıldır). // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dudaksıl-dişsil(dişsel) i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Labio - dentale) Dişsel dudaksıl anlamdaşı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Alt dudağın üst dişlere dokunmasıyla oluşan ünsüz. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dudaksıllaşma i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. ; İng. *Labialisation*; Alm. *Labialisierung*) (Derl. *Dudaksıllaşma, dudaklaştırmak, dudaksıllık*) Bazı kelimelerde çeşitli sebeplerden düz ünlülerin yuvarlaklaşması veya bazı ünsüzlerin dudak ünsüzlerine dönmesi: (*savırmak*) > *savurmak*, (*kavırmak*) > *kavurmak* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *Labialisierung*] [Fr. *labialisation*] [İng. *labialisation*]: Dudaksıl özelliği kazanma. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Labialisierung*; Fr. *labialisation*; İng. *labialisation*) Yuvarlak ünlüler yanındaki ünsüzlerle dudak ünsüzleri yanında bulunan ünsüzlerin boğumlanma noktaları bakımından dudak ünsüzüne dönüşmesi olayı. // **DS 2011:** (*labialization*) *ses bilgisi* Sese dudaksıl özelliği kazandıran ikincil oluşum süreci. // **DBTS 2013:** (*labialisation*): Yuvarlak ünlüler olarak bilinen dudak ünlüleri ile dudak ünsüzleri yanında bulunan ünlü ve ünsüzlerin yuvarlaklaşması veya dudak ünsüzüne dönüşmesi olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dudaksıllık i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Labialisation*) Dudaksıl açınık veya abanıkların ortak halı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Dudaksıl ses birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Çıkarılma yeri dudaklar olan ve ciğerlerden gelen havanın, yuvarlanan dudaklar arasından çıkması ya da dudaklarda engellenerek şekillenmesi ile oluşan ünlü veya ünsüzler, dudak sesleridir. // **TDBTS 2014:** —

Dudak uyumu birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*labial harmony*): Küçük ses uyumu veya düzlük-yuvarlaklık uyumudur. // **TDBTS 2014:** —

Durağan sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*constant*) *ses bilimi 1- Prag Okulu ses bilimi*

anlayışında var olan bir karşıtlık türü. Bir durağan karşıtlık, bütün üyeler tüm olası durumlarda bulunursa vardır. 2- (fixed): Ses bilgisinde bir dil birimi yapısının değişmeyen yönü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Durağan olmayan birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*unstable*): Değişme ve dallanmalara eğimli sesler için genellikle ses bilgisinde kullanılan bir terimdir. // **TDBTS 2014:** —

Durağan vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Değişken olmayan vurgudur. bkz. **Vurgu.** // **TDBTS 2014:** —

Durak i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Söylemede kelimeler arasında yapılan duraklama. // **DTS 1969:** (Fr. ; İng. *Pause*; Alm. *Pause*, *Ruhepunkt*) Konuşmada, anlamın gerektirdiği şekilde, kelimeler arasındaki ses kesintisi: *Peki | sonra ne oldu? ; Ne dersiniz | gidelim mi? ; E | ne yapalım? ; Kader, | elden ne gelir?* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *pause*] [Fr. *pause*] [İng. *pause*]: Söz zincirinde, belli bir süre kapsayan kesinti. // **DBTS 1989:** (Osm. *tevakkuf*; Fr. *pause*). Konuşmada, ayrıca hece vezniyle yazılan şiirlerde anlamın gerektirdiği şekilde kelimeler arasında meydana gelen ses kesintisi. // **GTS 1992:** (Alm. *Pause*, *Ruhepunkt*; Fr. *pause*; Osm. *tevakkuf*) 1- Konuşma sırasında bir düşünceden bir düşünceye, bir konudan başka bir konuya geçerken yapılan dereceli duraklama. 2- Kelimeler arasındaki anlamın gerekli kıldığı ses kesintisi: bkz. **Ahenk durağı.** // **DS 2011:** (*pause*) *ses bilimi* Konuşma sırasında anlam seçimine bağlı olarak birimler arasında yapılan kesinti. // **DBTS 2013:** (*pause*): Ses organlarının işleyişinde heceler, sözler, cümle öğeleri arasında veya şiir okumada görülen duraklama, durak olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Duraklama safhası (aşaması) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Haltung*, *Stellung*, *Verschlussdauer*; Fr. *tenué*; İng. *retention*; Osm. *tevakkuf*) Bir sesin boğumlanması sırasında, *hazırlık safhası* ile *çözülme safhası* arasında kalan ve boğumlanmayı gerçekleştiren safha. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*retention*): Bir sesin çıkarılması sırasında, *hazırlık aşaması* ile *çözülme aşaması* arasında kalan ve boğumlanmayı gerçekleştiren aşamadır. // **TDBTS 2014:** —

Duraklamalı ünsüz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Patlamalı, sürtünmeli, sızıcı ve genizsi sesler, ses geçidini büzerek ve hava akışını engelleyerek çıkarılan sesler, duraklamalı seslerdir. // **TDBTS 2014: —**

Dural i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *statisch*] [Fr. *statique*] [İng. *static*]: Süre etkenini, evrim boyutunu, değişim olgularını göz önünde tutmadan salt eşsüremlî öğelerin oluşturduğu dil durumlarına yönelen, bu durumlara ilişkin olan, durağan, eşsüremlî. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Duralama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *haltung, verschlussdauer*] [Fr. *tenue*] [İng. *retention*]: Bir sesin oluşmasında gerilmeyi izleyen, gevşemeden önce gelen ve ses örgenlerinin, oluşturulan sesin gerektirdiği konumda bulunduğu evre. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dural dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *statische sprachwissenschaft*] [Fr. *linguistique statique*] [İng. *static linguistics*]: Evrimsel dil bilimiye karşıt olarak, incelenen dil kesitinde değişim olmadığı varsayımından kalkarak dural olguları ele alan dil bilimi akımı; eşsüremlî dil bilimi. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Duralı anlam bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Kelime anlamlarını başka kelimelerinkilerle karşılaştırarak inceleyen bilim dalına verilen isim. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Duralı dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Zamanla olan gelişimleri düşünülmeksizin belli bir çağ içinde göz önünde tutulan dil olaylarını inceleyen bilim dalı. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Duralı ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Belli bir zamanı veya zamanlar süresini göz önünde tutan ses bilimi dalına verilen ad. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Dural ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Sesleri tarihsel süreç içindeki bir evrede, zaman etkenini işe karıştırmadan ele alan ses bilgisi dalı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Duramdan sanlık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir şeyin ancak ele alınan bir durumdaki niteliğini anlatana verilen ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Durgu i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Vakfe*, *Repos* ou *Pause*) Söylemede kelimeler arasında yapılan duraklama. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Durgun dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (static linguistics) *genel* Dil olgularını belli bir dil kesitindeki durumu açısından ele alan dil bilimi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Duru açıklık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Voyelle claire*) Keskin açıklıklardan *e* ve *i* açıklıklarına denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Durum i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kasus*] [Fr. *cas*] [İng. *case*] [Es. T. *hal*]: Adın tümcedeki işlevini gösteren biçimsel değişimlerini ya da çekim eklerini belirten dil bilgisi ulamı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** İsmin cümle içinde bulunduğu dil bilgisi şekli; yalın veya eklerle genişletilmiş olarak aldığı geçici durum. // **DS 2011:** (case) *biçim bilimi*, *söz dizimi* Sözcüklerin, özellikle adların tümcede değişen işlevlerini gösteren dil bilgisi ulamı. bkz. **Durum Türleri.** // **DBTS 2013:** (*declension, case*): Dil kullanımında, varlık ile varlık (söz öbeği) veya varlık ile eylem (cümle) yapılarındaki ilişkilerin adlarına ad çekimi veya durum çekimi denir. // **TDBTS 2014:** —

Durum dil bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kasusgrammatik*] [Fr. *grammaire des cas*] [İng. *case grammar*]: Tümceyi bir eylem ve bu eyleme belli durum ilişkileriyle bağlı ad dizimleri olarak ele alan, bunlar arasındaki anlam bağıntısını derin yapıda incelemeyi öngören dil bilimi kuramı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Durum ek(ler)i birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (case endings): Uzun sözlü devirler yaşamış yaşlı dillerde, durum çekimi birimleri ekleşmiştir ve bunlar ad-durum ekleri veya durum ekleri olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Durum ergimesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (case absorption) söz dizimi Üretici dil bilgisinde bir söz dizimsel süreç sonucu (özellikle edilgen biçim bilimi nedeniyle) eylemlerin yapısal durum yüklemesi yapamaz olması (bkz. **Edilgenleştirme**). // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Durum fiili (eylemi) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Uyumak, durmak gibi bir durum bildiren fiil. bkz. Fiil. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (stative verb) biçim bilimi, söz dizimi, anlam bilimi Sürekli zamanlarla ve çoğu zaman buyrum kipiyle kullanılmayan, bir iş ya da eylem yerine oluş ya da durum bildiren eylem türü; örn. *olmak, bulunmak*. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Durum kuramı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (Case Theory) söz dizimi Üretici dil bilgisinde ad öbeklerinin hangi durumu yüklendiklerini, durum yükleyicilerin neler olabileceğini ve durum yüklemenin yapısal özelliklerini düzenleyen alt kuram. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Durumluk i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (positional): Bulundukları yerlere göre dönüşüm ve değişim geçiren dil birimlerinin bu özellikleri, onların durumluk özellikleridir. // **TDBTS 2014: —**

Durumluk değişken birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (positional variant): Bir dil biriminin, bulunduğu yere göre, geçirdiği dönüşüm ve değişimle ortaya çıkan dal biçimler, o dil biriminin durumluk değişkenleridir. // **TDBTS 2014: —**

Durumluk hareket birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (positional

mobility): Bir dilin dil birimleri, o dilin varlık ve olayları belirli kişilere göre katogerize ediş biçimini yansıtan durum çekimine göre hareket ederler. // **TDBTS 2014:** —

Durumsal kod değiştirimi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (situational code switching) *toplum dil bilimi* Aynı dilin konuşulduğu ortamlarda değişkeler arasında, farklı dillerin konuşulduğu ortamlarda diller arasında duruma bağlı olarak değiştirim yapma, değişke ya da dil seçip kullanma. krş. **Eğretilemeli kod değiştirimi.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Durum sözcəsi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Fr. *énoncé d'état*]: Özne ile nesne arasındaki ilişkiden doğan, bir oluş, bir süreklilik belirten temel sözce türü. bkz. **Edim sözcəsi.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Durum süzgeci *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Case Filter) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde durum kuramının merkezi ilkesidir ve adöbeldlerinin durum yüklenmesini güdüler. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Durum türleri *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Case types) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde durumlar biçim bilimsel gerçekleşmeleri, belirlenme düzlemleri gibi etmenlerle türlere ayrılırlar. İlki soyut durum-biçim bilimsel durum ayrımı yapar; İkincisi yapısal durum-işsel durum. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Durum yükleme, durum belirleme *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (case assignment, case marking) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde durum yükleyiciler tarafından, adöbeklerine, ilgili durumları yükleme. bkz. **Durum Süzgeci, görünürlük gereksinimi.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Durum yükleyici, durum belirleyici *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (case assigner, case marker) *söz dizimi* Ad öbeklerine işsel olarak durum yükleme özelliği olan öğe. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Duyguca özne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Sujet psychologique) “*Kardeşim bana bir mektup getirdi, o beni çok sevindirdi*” sözündeki o öznesinin kardeşimi mi yoksa mektubu mu temsil ettiğini ancak konuşanın o sıradaki duygusunu bilmekle kabil olur. Bu gibi hallerde özne diye alınan kelimeye duyguca özne denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Duyguca yüklem veya haber birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** “*Gelen budur*” veya “*İyi olan budur.*” sözlerinde gramatikal haber (Attribut grammatical) “*bu*” zamiri olduğu halde bu cümleler “*Bu geldi*” ve “*Bu iyidir*” değerinde olduğundan mantıkça, “*Gelen*” sözü yüklem, “*İyi olan*” sözü de haber sayılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Duygu kuruluşu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Sözün, dil bilgisi kurallarına uyacak yerde, zihnimizdeki düşünceye uyarak anlatılması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Duygu tonlaması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*emotional intonation*): Sözlü dil kullanımında, titremlemenin anlam ayırıcı olarak kullanılması söz konusudur. // **TDBTS 2014:** —

Duygu ünlemi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Teessürî nida*) (Derl. *Duygu ifade eden ünlem, duygulanma edatı, dokuncalı nida*) Şaşırtma, acıma, coşku bildiren ünlem: *A!, ay!, vay!, eyvah!, o!, of!, yaşa!, Aferin!* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Duygu vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Affektbetonung*; Fr. *accent affectif*; Ing. *emotional stress*) Duygu bakımından anlam kuvvetlendiren vurgu: *Yaşa! varol! ay, çok güzel! ne demek!* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*emotional stress*): Duygu bakımından anlamı güçlendiren vurgu. // **TDBTS 2014:** —

Duyulan geçmiş zaman birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Unbestimmte Vergangenheit*; Fr. *passé irraditional, passé indetermine*; Ing. *past indefinite*; Osm. *naklî mâzî, mâzi-i naklî,*

mâzi-i gayr-i muayyen) Fiilin karşıladığı oluş ve kılışı, kişinin başkasından duyduğunu, sonradan gördüğünü veya farkında olmadan işlediğini anlatan zaman. Karşıtı görülen geçmiş zamandır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Türkçede iki geçmiş zaman çekimi vardır. Bu iki zaman, aynı zamanda biçim de bildirirler ve bu özellikleriyle birbirinden ayrılırlar. Bunlardan öğrenilen geçmiş zaman da, görülen geçmiş zaman gibi, geçmişte gerçekleşmiş ve tamamlanmış kesin bir zamandır; görülen geçmiş zamandan farkı, eylemin sonradan öğrenilmesi veya bilinmemesidir. // **TDBTS 2014:** —

Duyulan geçmiş zaman eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Duyulan geçmiş zamanda yapılan bir hareketi haber veren şekil ve zaman eki: *-mlş / -mUş: bil-miş, çalış-mış, oku-muş, gül-müş* vb. Karşıtı görülen geçmiş zaman ekidir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Duyulurluk i. , FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Perceptibilité) Bir sesin kulak tarafından duyulma derecesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Duyusal i. ve sıf. FGT 1942: Teessürî - *Affectif* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Duyusal anlam birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (emotive meaning) *anlam bilimi* Anlamın konuşanın duygularını, dinleyene karşı tutumunu, anlatımın duygusal etkisini anlatan türü; örn. *seni sevmiyorum*’a karşıt olarak *senden nefret ediyorum* duyusal tonu daha ağırlıklı bir sözcüktür. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Duyuş cümlesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Duyuş bildiren, duyuş görevinde olan cümle. bkz. **Cümle.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Duyuş titremi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Intonation affective*; İng. *Affective intonation*; Alm. *Gefühlston, Affektbetonung*) (Derl. *Teessürî tonlanma, duygusal tonlanma, duyuş tonlanması*) Cümlede duyuş özelliğine göre düzenlenen ses titreşimi: *Öh, hava ne güzel!, Eyvâh, mahvolduk!, Amân ne güzel çocuk!*,

Am n bıktım bu i ten! vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Duyuş tonlaması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Heyecan, acıma, alay gibi duygular anlatan tonlama. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Duyuş vurgusu birl i. FGT 1942: Teess ri vurgu - *Accent affectif* // **DBTS 1949:** (*Accent affectif*) İfadeye herhangi bir duygu katan vurgu. // **DTS 1969:** (Fr. *Accent affectif*; İng. *Contrasting accent, stress*; Alm. *Affektbetonung*) (Derl. *Teess r  Vurgu*) Kelimenin anlamını duygu bakımından kuvvetlendiren vurgu: *Y zık!*, *güzel!*, *def l!*, *ya a!* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düğüm i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *knoten*] [Fr. *noeud*] [İng. *node*]: L. Tesni re'in bağımsal dil bilgisinin öngördüğü özel gösterim ya da a a  düzleminde ve üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, kendisine bağılı birimlere egemen olan, bu birimlerce belirlenen birim. ( r. Bağımsal dil bilgisinde, *Küçük  ocuklar top oynuyor* tümcesindeki * ocuklar* ve *top* düğüm, *oynuyor* ise düğümlerin düğümüdür.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*code*): Alt bilgi-üst bilgi, alt kavram-üst kavram ilişkisinde, her üst bilgi veya üst kavram, kendi alanı içindeki alt kavramların düğümü olarak kabul edilir. // **TDBTS 2014:** —

Düğüm   zme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*decode*): Bir t mdengelimdir. Üst bilgi ve kavramlardan, bu kavramların altında yer alan alt bilgi ve kavramlara inme, parça ve ögelere ayırma, düğüm   zmedir. // **TDBTS 2014:** —

D ğ ml me i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*encode*): Bir tümevarımdır. Alt bilgi ve kavramlardan, bu kavramların üstünde yer alan üst bilgi ve kavramlara ulaşma, parça ve ögeleri birleştirme, d ğ ml medir. // **TDBTS 2014:** —

Dünya dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Tüm dünyaca kabul edilirliliğı bulunan, tüm dünyada geçerli olan dil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düşen ton birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Yüksekliği baştan beri derece derece azalan hece sesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düşey işleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (bottom up processing) *metinbilim* Artalan bilgisinden ve metnin bütününden yola çıkılarak söylemin çözümlenme ve yorumlanma . bkz. **Dikey işleme.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düşleme işlevi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*function imaginative*): Kurgulama eylemidir. // **TDBTS 2014:** —

Düşlem söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vox nihili*): Açık, anlaşılır olmayan, gösterdiği bir bilgi veya gösterileni bulunmadığı için gösterge değeri taşımayan söz veya söz öbeğidir. // **TDBTS 2014:** —

Düşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Chute) Yerine göre öndüşü (Aphérèse) , içdüşü (Syncope) ve artdüşü (Apocope) adını alan ve bir sesin veya ses grubunun ortadan kalkmasından ibaret olan olay. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *terhîm*; Fr. *élision*). Ünlü ile biten bir kelime, ünlü ile başlayan başka bir kelime veya ekle birleşirken karşılaşılan iki ünlüden birinin düşmesi. Ör. (*ne+asıl*) → *nasıl*, *ne olur* → *n'olur*, *ne için* _ *niçin*, (*ne+ise+ne*) → *nesne*. krş. **Kaynaşma, hece düşmesi, ünlü boşluğu.** // **GTS 1992:** Çeşitli fonetik etkiler altında, kelimelerin ön, iç ve son seslerinde bulunan ses veya seslerin düşmesi olayı. bkz. **Ünlü düşmesi, ünsüz düşmesi, hece düşmesi, kaynaşma ve ünlü boşluğu.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dissapearance, segment, delation*): Bir dil biriminin ortadan kalkması olarak da değerlendirilebilecek düşme olayı, yalnızca ses düşmeleri için kullanılmaktadır. // **TDBTS 2014:** —

Düşük sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Caduc) Düşme denilen olaya uğramış ses. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düşünce cümlesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Fikir cümlelerinin bir düşüncüyü tam olarak ifade eden düşünceler haline gelmiş şekli. bkz. **Fikir cümlesi.** // **DTS 1969:** —

// **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düşünce yazı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ideogram*): Harfleri, gösterdikleri varlığın doğrudan doğruya kendisi olan yazı türüdür. // **TDBTS 2014:** —

Düşünme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*thinking*): Toplumsal uzlaşılarından doğan dil kurallarının kılavuzluğunda, yine toplumsal bir mirası temsil eden sözlük birimleri arasında yapılan bireysel gezintidir. // **TDBTS 2014:** —

Düşünsel sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*ideational*) *genel* Konuşurun dış dünyaya ilişkin bilişini ya da dış dünyada nesnel olarak doğrulanabilecek yanını yansıtan bölümü; anlam türlerini sınıflamada kullanılan bir terim, kavramsal anlam. bkz. **Kişilerarası anlam.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düşün yazı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Çeşitli somut ya da soyut çizimlerle kavramları, anlambirimleri gösteren yazı türü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düşürümlü gölgelenme birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Ötümsüz bir abanık yerine bir ötümlü gelmesi durumunda meydana gelen gölgeleme. bkz. **Gölgelenme.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düşüş yanlısı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*prodop*): Düşüş yanlısı dil, cümlelerinde zamirleri şartlı veya şartsız bir biçimde düşürebilen dildir. // **TDBTS 2014:** —

Düşüt i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Hyphérèse*) Bazı Yunan diyeleklerinde *eo* öbeğinden *e* sesinin düşmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düz sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (unrounded): Çıkarılmaları sırasında dudakların büzüşmediği sesler için kullanılan sıfattır. // **TDBTS 2014: —**

Düz açıklık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Dudakların düz şekil almasıyla ortaya çıkan abanık. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Düz anlam birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *denotation*] [Fr. *dénotation*] [İng. *denotation*]: 1- Bir gösterenin gösterilenini oluşturan kavramın kaplamı, gösterenin belirttiği nesneler sınıfı. 2- Yananlama karşıt olarak, bir birimin mantıksal, değişmez, nesnel anlamı. / Bilimsel yazılarda düzanlam, yazınsal yapıtlarda yananlam egemendir. // **DBTS 1989: // GTS 1992: — // DS 2011: (denotation) anlam bilimi** Sözcüğün, söz öbeğinin sözlük anlamı birincil anlam. krş. **Gönderimsel anlam, bilişsel anlam. // DBTS 2013: (denotation):** Dil birimlerinin nedensiz kullanımları, onların düz anlamlarını verir. // **TDBTS 2014: (birincil anlam)** (İng. *denotation*) Bir kavramın genellikle zihinlerde ilk anda akla gelen, o kavramı o şey yapan zorunlu anlam birimcik(ler)den oluşmuş çekirdek, temel anlamına denir.

Düz anlamlı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (denotative): Nedensiz ve sosyal uzlaşmaya dayalı bir saymacalıkla kullanılan dil birimleri, düz veya gerçek anlamlıdır. // **TDBTS 2014: —**

Düzdeğişmece birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *metonymie*] [Fr. *métonymie*] [İng. *metonymy*] [Es. T. *mecaz-ı mürsel, mürsel mecaz*]: Eğretilmeye karşıt olarak, tümcede dizimsel bir bağıntı kuran ya da belirtilen gerçeklik düzleminde yan yana bulunan öğelere ilişkin olarak, benzetme yapılmaksızın sonucun neden, içerenin içerilen, bütünün bölüm, genelin özel, somut adın soyut kavram yerine kullanılması yoluyla oluşan değişmece türü. (Ör. *Bütün kentte oturanlar yerine bütün kent, bir kadeh dolusu içmek yerine bir kadeh içmek* vb. denildiğinde düzdeğişmece yapılmış olur. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (metonymy) anlam bilimi** Benzetme amacı gütmeksizin tümce ya da dizimde bulunan öğeler arasında bütün- parça, neden- sonuç, genel-özel, somut-soyut ilişkiler kurulması yoluyla oluşan değişmece türü; örn. *doğmak yerine dünyaya gelmek, tenisçi yerine raket, televizyon için ekran* dendiğinde

düzdeğişmece yapılmış olur. Ad aktarımı da (eskiden *mecaz-ı mürsel*) denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düzdeğişmeceli birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *metonymisch*] [Fr. *métonymique*] [İng. *metonymical*]: Düzdeğişmece niteliği taşıyan. (Ör. *Bir kadeh içti* tümcesi düzdeğişmeceli bir anlatımdır.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düzeltici ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Dil deneyliklerinde ya da derslikte yabancı bir dille ilgili söyleyiş bozukluklarını özel yöntem ve uygulamalarla düzeltmeyi amaçlayan ses bilgisi dalı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düzeltilme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (repair) *toplum dil bilimi* Konuşma çözümlemesinde konuşurların etkileşimdeki bir yanlışlığı ya da eksikliği düzeltme davranışı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düzeltilmecii dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (clinical linguistics) *genel* Dil bilimi kuram yöntem ve bulgularının bir dil bozukluğunun çözülmesinde kullanılmasıyla ilgili dil bilimi dalı. // **DBTS 2013:** (clinical linguistics): Yaygın olarak yapılan dil kullanımı yanlışlıklarını irdelleyen dilcilik çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Düzeltilme işâreti birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *signe de correction*). Kalın ünlülerle birlikte söylenen ve alıntı kelimelerde bulunan *g, k* harflerini ince okutmak veya bu kelimelerde uzun okunması gereken ünlüleri belirtmek için kullanılan işâret (^). Ör. *gâh, zâdegân, kâğıt, mekân, sükûnet; âdil, emîr, duhul.* krş. **Ayırıcı işâret.** // **GTS 1992:** (Fr. *signe de correction*) Dilimize yabancı dillerden geçmiş bulunan kelimelerde, kalın ünlüler ile birlikte söylenen *k, g, l* ünsüzlerini ince okutmak, bu kelimelerdeki uzun ünlüleri belirtmek veya yazılışları aynı fakat anlamları farklı olan kelimeleri birbirinden ayırmak için kullanılan (^) şeklindeki işâret. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir dilin yazıya geçirilişinde kullanılan işâretlere ayırıcı işâret denir. // **TDBTS 2014:** —

Düzen i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *ordnung*] [Fr. *ordre*] [İng. *order*]: Özellikle, aynı eklemlene noktasında oluşturulan ünsüz

sesbirimlerin kurduğu bütün. (Ör. Türkçedeki [p], [b], [m] sesbirimleri çifttadaksıl olduklarından bir düzen oluştururlar.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*order*): Sözlük birimlerinde seslerin ve bağlı biçim birimlerinin; söz diziminde ise, söz öbekleri ve cümlelerin kurallı yapılarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Düzenek i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (code) *genel 1-* İletişim sürecinde bildirilerin aktarılmasında ve çözümlenip yorumlanmasında kullanılan göstergelerin ve bunlar arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların tümü. *2-* Bir dilsel toplulukta konuşucu (verici) ile dinleyicinin (alıcının) iletişimde kullandığı dilsel göstergeler kümesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düzenleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (arrangement, configuration) *genel 1-* (item and arrangement) Dil birimlerinin değişik düzlemlerdeki durumlarının, dağılımlarının düzeni; örn. seslem içinde seslerin, tümce içinde sözcüklerin düzenlenmesi. *2-* (configuration) Dil öğelerinin biçimsel bakımdan belli bir düzene göre kuruluşları. // **DBTS 2013:** (*regulation*): Kurallara bağlı kalarak bir birim oluşturmaktır. // **TDBTS 2014:** —

Düzenleyici i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*regulative*): Kurallara bağlı kalarak bir birim oluşturunucudur. // **TDBTS 2014:** —

Düzenli eylem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*weak verb*): Düzenli bir çekimi olan, yanlış biçimlenmelerle kırılmamış eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Düzenlilik görüşü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*regularity hypothesis*): Belirli bir dilin her sesinin, benzer olaylar karşısında, aynı şekilde değişmiş olabileceği hakkındaki görüştür. // **TDBTS 2014:** —

Düzenli ses birimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*autonomous phoneme*): Kural dışına çıkmayan ses birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Düzenli ses değişmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*autonomous sound change, spontaneous sound change*): Bir dildeki seslerin belirli bir düzene bağlı olarak, kurallı biçimde gerçekleşen değişimleri, düzenli ses değişimleridir. // **TDBTS 2014: —**

Düzenli söz dizimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*autonomous syntax*): Kural dışına çıkmayan söz dizimidir. // **TDBTS 2014: —**

Düzenli vurgu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*fixed accent, fixed stress*): Değişken olmayan vurgudur. // **TDBTS 2014: —**

Düzensiz sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*irregular*): Kuralsız birim veya yapıdır. // **TDBTS 2014: —**

Düzensiz değişme varyantı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*combinatory variants, conditioned variant, contextual variant, positional variant, contextual variant*): Çevredeki şartlara bağlı olarak orataya çıkan dal ses, dal biçim veya dal anlamdır. // **TDBTS 2014: —**

Düzensiz eylem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*irregular verb*): Çekimde belirli bir düzenlilik göstermeyen eylem kök veya gövdesidir. // **TDBTS 2014: —**

Düzensizlik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*irregularity*): Düzensiz olma durumu, kuralsızlıktır. // **TDBTS 2014: —**

Düzensiz ses değişmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*conditioned sound change, dependent sound change, heteronomous sound change*): Bir dildeki bazı ses

değişmesi olaylarının belirli bir düzene bağlı olamadan kuralsız olarak gerçekleşmesi, düzensiz ses değişimleridir. // **TDBTS 2014:** —

Düzensiz vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*free word accent, free stres, free accent, thought stres*): Vurgudan anlam ayırıcı olarak yararlanılan dillerde görülür. // **TDBTS 2014:** —

Düzey/Düzlem i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *ebene*] [Fr. *niveau*] [İng. *level*]: **1-** Bir dilin anlatım düzlemi bakımından ya da bildirilerin üretilmesi açısından içerdiği varsayılan katmanların her biri. **2-** Yabancı dil öğretiminde birbiri ardı sıra ulaşılmaya çalışılan aşamaların her biri. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*level*) *genel* **1-** Genel bir terim olarak, yapı düzleminin bağımsız olarak inceleyebilecek başlıca boyutlarından birisi; örn. *Ses bilimi, dil bilgisi, anlam bilimi düzeyleri*. **2-** Üretimsel dil bilgisinde bir tümcenin üretilmesinde karşılaşılan değişik simgeleme düzeyleri; örn. *Derin ve yüzey yapı düzeyleri*. **3-** Bir dilsel aşamada değişik yapı katmanları; örn. *Tümce, tümcecik, öbek, sözcük, biçim birimi düzeyleri*. **4-** Biçembilim ve toplum dil biliminde belli bir toplumsal duruma uygun anlatım biçimi; örn. *Resmi düzey, gündelik düzey*. // **DBTS 2013:** (*level*): Fizik biliminden dilciliğe taşınan bir terimdir. Dillerde görülen ses-biçim ve anlam olaylarının gerçekleşme niceliğidir. // **TDBTS 2014:** —

Düzey atlama birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*level skipping*): Dillerde görülen ses-biçim ve anlam olaylarının gerçekleşmemesidir. // **TDBTS 2014:** —

Düzey gerilemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*backward downgrading*) Dillerde görülen ses-biçim ve anlam olaylarının gerçekleşme niceliğinde görülen azalmadır. // **TDBTS 2014:** —

Düzeylenme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*leveling*): Örneksenin baskısıyla, dal seslerin, dal biçimlerin, dal anlamların birbirine yaklaşması olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Düzey uyumu *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*congruence of level*) Dillerde görülen ses-biçim ve anlam olaylarının gerçekleşme dizisinde görülen düzenlilik ve uyumdur. // **TDBTS 2014:** —

Düzgü i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Norme) Bir topluluğun dilini sınırlayan ve konuşanları tarafından uyulmaya dikkat edilen özelliklerin bütünü. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kode*] [Fr. *code*] [İng. *code*]: Hem bildiri oluşturmayı, hem de bildiriye doğru olarak çözümleyip yorumlamayı sağlayan saymaca nitelikli simgeler ve kurallar dizgesi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*code*): Parçalardan oluşan birimlerin, bu parçaların sıralanış ve bağlanış biçimleriyle sergiledikleri yapıdır. // **TDBTS 2014:** —

Düzgü çözme *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*decoding*): İletişimde kullanılan göstergenin içeriğine ulaşmak için yapılan çözümleme eylemidir. // **TDBTS 2014:** —

Düzgü değiştirme *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*code switching*): Aynı dilin kullanımında veya iki ayrı dilin kullanımında ortaya çıkan düzgü değişikliğidir. // **TDBTS 2014:** —

Düzgü grameri *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Bir dilin, doğru ve düzgüye uygun sayılan şekline göre yazılmış gramerine verilen ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düzgü kopyalama *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*code copying*): Herhangi bir dile ait bir birim veya yapının bir başka dile aktarılması eylemidir. // **TDBTS 2014:** —

Düzgüleme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*codification, encoding*): Parçaları bir araya getirerek, bütünlük özelliği taşıyan bir birim oluşturmaktadır. Bireysel olan dil kullanımındaki düzgülerin toplumsal bir uzlaşa hâline gelmesi, dil kurallarını yaratır. // **TDBTS 2014:** —

Düzgölü tonlama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (İntonation normale) Düz tonla konuşmaya dikkat eden biri tarafından kullanılan veya belli bir dilin ıralayıcı özelliği gibi sayılan tonlama. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Düzgün söyleyiş birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Orthophonie) Yanlış ve olağandışı olmayan söyleyiş (düzgün söyleyişli, Orthophone). // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Düzlem i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*plane*): Çeşitli sosyal bilimlere geometriden taşınmış bir terimdir. Boyutu olmayan bir belirti olarak noktanın doğrusal izine, doğru; doğrunun değişik yönlerde hareketinden elde edilen yüzeye, düzlem denir. // **TDBTS 2014: —**

Düzlenme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (neutralization) *biçim bilimi, ses bilimi* Belirli bir çevrede iki sesbirim arasındaki farklılığın ortadan kalkması. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Düzleşme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Désarrondissement) Yuvarlak bir açının düz bir hal alması: o'nun *a* olması gibi. // **DTS 1969:** (Fr. *Désarrondissement, délabialisation*; İng. *Unrounding, delabialisation*; Alm. *Entrundung*) Bazı kelimelerde, çeşitli sebeplerden, yuvarlak ünlülerin düz ünlülere dönmesi. // **DDTS 1980:** [Alm. *entrundung*] [Fr. *désarrondissement, délabialisation*] [İng. *unrounding, delabialisation*]: Bir yuvarlak ünlünün düz ünlüye dönüşmesi. // **DBTS 1989:** (Fr. *désarrondissement*; karşıtı yuvarlaklaşma). Bir yuvarlak ünlünün çeşitli sebeplerle düz ünlüye dönüşmesi. // **GTS 1992:** (Alm. *Entrundung*, Fr. *désarrondissement, délabialisation*; İng. *unrounding*) Küçük ünlü uyumu dediğimiz dudak benzeşmesinin düz ünlülerden sonra düz ünlülerin gelmesi yönündeki gelişmesinde, çeşitli etkenlere bağlı ses değişimiyle kök kelimedeki yuvarlak ünlünün düz sıraya geçmesi. Karşıtı yuvarlaklaşmadır. // **DS 2011:** (unrounding, delabialization) *ses bilimi, ses bilgisi* Yuvarlak ünlülerin tarihsel süreç içinde düz ünlülere dönüşmesi. // **DBTS 2013:** (*delabialization, unrounding*): Yuvarlaklaşmanın tersi olan bir ses olayıdır. bkz. **Yuvarlaklaşma.** // **TDBTS 2014: —**

Düzlük-yuvarlaklık uyumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Türkçe kelimelerin ilk hecelerindeki ünlülerin düz veya yuvarlak oluşlarına göre onu takip eden hecelerdeki ünlülerin, kelimenin ilk hecesi düz ünlülü ise düz, yuvarlak ünlülü ise dar yuvarlak veya geniş düz olarak gelmesi kuralı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*labial harmony, labial assimilation*): Bu ses olayında, asıl biçim birimi, ünlüsünün çıkarılış biçimine ve bu sırada dudakların aldığı biçime göre, kendisine getirilen yapımlık ve çekimlik bağlı biçim birimlerinin ünlülerini de kendisine benzetir. // **TDBTS 2014:** —

Düz sesli birl. i. FGT 1942: ... - *Voyelle non-arrondie* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düz sıra birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Ordre direct*) Her zaman kullanılan cümle tiplerindeki kelime sıralama şekli. // **DTS 1969:** (Fr. *Classe non-arrondie*; İng. *Unrounded serie*; Alm. *Ungerundete Reihe*) Bir kelimedeki düz ünlülerin sırası: *Anne, çiçek, eşit, inanmak, bırakılanlardan, alınmışlar, elemişler* örneklerinde olduğu gibi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *classe non-arrondie*; karşıtı yuvarlak sıra). Türkçe bir kelimedede bulunan düz ünlülerin sırası. // **GTS 1992:** (Alm. *Ungerundete Reihe*; Fr. *class non-arrondie*; İng. *unrounded serie*) Türkçe kelimelerde, heceleri düz ünlülerin oluşturması ile kurulan ünlü sırası. Karşıtı yuvarlak sıradır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*unrounded serie*): Sesletimlerinde dudakların düz olarak kaldığı seslerdir. // **TDBTS 2014:** —

Düz söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *lokution*] [Fr. *locution*] [İng. *locution*]: Dil bilgisine uygun olarak ve bir sözlük aracılığıyla dilin gerçekleşmiş biçimi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*locution*) *edimbilim* Anlamalı, dilbilgisel bir sözcenin söylenmesi. bkz. **Edimsöz, etkisöz.** // **DBTS 2013:** (*locution*): Sözlü veya yazılı dil kullanımı; dil kullanım biçimidir. // **TDBTS 2014:** —

Düz söz edimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*locutionary act*) *edimbilim* Sözeylem kuramında, bir sözcenin söylenmesi sonucu oluşan edim; anlamalı, dil bilgisine uygun sözce üretilmesi. bkz. **Edimsöz edimi, etkisöz edimi.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düz söz söyleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*locutionary act*): Sözlü veya yazılı dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Düz tonla birl. zf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Recto tono) Konuşma tonuna hiçbir heyecan veya düşünce rengi katmaksızın. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düz tümleş birl. i. FGT 1942: Mefulü sarif - *Complément direct* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Nekre, mef'ul ü sarîh*; Fr. *Complément direct indéterminé*; İng. *Indetermined direct object*; Alm. *Unbestimmtes näheres Objekt*) (Derl. *Belirtisiz tümleş, belirtisiz nesne, dolaysız tümleş, vasıtasız tamlayıcı nesne, düz nesne*) Yalın durumda bulunan tümleş: *Para almak, defter kalem almak, başkan seçmek* vb. // **DDTS 1980:** 1- Tümcede yüklemi bütünleyen, eylemsel yüklem olanaklı yayılımları arasında yer alan, geçişli eylemin zorunlu kıldığı tümleş. Ör. *Denizi görüyorum tümcesinde deniz.* 2- Göstergebilimde, öznenin ayrı düştüğü ya da birlikte olduğu işlevsel değer yüklü eyleyen. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Cümlede öznenin, dolayısıyla fiili geçişli olan yüklem etkilediği şahsı veya şeyi gösteren, yalın veya yükleme hali eki almış kelime. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Genel anlamıyla konuşan veya yazan 'ben' ile dinleyen veya okuyan 'sen' dışındaki her şey, nesnedir. Nesne, iletişimin, gösterici ve alıcı dışındaki üçüncü ayağı olan göstergeyi temsil eder. // **TDBTS 2014:** —

Düz tümleş öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Düz tümleşle birlikte kullanılan kelimelerin tümü: *Ali, hem manalı, hem de kafiye, vezinli güzel şiirler yazar; O kendisi için küçük fakat yeni ve şirin bir ev arıyordu* örneklerinde olduğu gibi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Düz ünlü (sesli) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Voyelle non-arrondie*; İng. *Unround vowel*; Alm. *Ungerundeter Vokal*) (Derl. *Düz vokal, düz sesli, düz sesli harf*) Dudakların gerilip düzleşmesiyle meydana gelen ünlü: *a, e, ı, i* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *ungerundeter vokal*] [Fr. *voyalle non-arrondie*] [İng. *unrounded vowel*] [Es. T. *gayri şefevi sait, simni sait, yayık vokal*]: Dudakların gerilmesiyle oluşan ünlü. // **DBTS 1989:** (Osm. *sâit-i gayr-i şefevî*; Fr. *voyelle non-arrondie*; karşıtı yuvarlak ünlü). Dudakların gerilip düz bir biçim almasıyla meydana gelen *a, e, ı, i* ünlüleri. krş. **Ünlü.** // **GTS 1992:** (Alm. *Ungerundeter vokal*, Fr. *voyalle non arrondie*, İng. *unrounded vowel*,

Osm. *sait-i gayr-i şefevî*) Dudakların düz ve yayvan duruma getirilmesi ile boğumlanan ünlü. Karşıtı yuvarlak ünlüdür. bkz. **Ünlü.** // **DS 2011:** (unrounded vowel) *ses bilimi* Dudakların gerilmesiyle çıkarılan ünlü. Türkçe’de /a/, /e/, /ı/, /i/ düz ünlülerdir. krş. **Yuvarlak ünlü.** // **DBTS 2013:** (unrounded vowel): Dudakların düz ve yayvan duruma getirilmesi ile boğumlanan ünlü. // **TDBTS 2014:** —

Düz yazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*prose*): İletişim dışında başka bir amacı bulunmayan, estetik, ahenk vb. endişelerden uzak gerçekleştirilen kurallı dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Dvandva i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** /Sanskritçe/ Ulamalı bileşiğe, Hint gramercilerinin verdiği ad. bkz. **Bileşim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

E

Edat i. FGT 1942: Edat - *Outil grammatical, particule* // **DBTS 1949:** (Particule) Kendi başına tam bir anlamı olmayıp ancak özerkli kelimelerin arasındaki gramatikal ilgileri göstermeye yarayan yardımcı kelime: *ve, dahi, yahut, ama, fakat* gibi (Bunlara gramatikal kelime, Mot grammatical de denir). bkz. **Artlaç, Önleç, Bağlaç.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Partikel, Nachstellung*; Fr. *postposition, particule*; İng. *postposition, particle*) Yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak, isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli müstakil kelime. // **DS 2011:** (adverb) *biçim bilimi, söz dizimi* Karşılaştırma ve en üstünlük dereceleri olan, işlev olarak genellikle eylemin anlattığı iş, oluş ve durumun tarzını belirleyen sözcük türü. // **DBTS 2013:** (*postposition, particle, pointer word, adposition, preposition*): Edat terimi, bugünkü Türk dilciliğinde, çekimlik bağlı birimlerin ekleşmemiş olanları için kullanılmaktadır. // **TDBTS 2014:** (İng. *particle*) Bağlam içinde yalın olarak veya durum tamlayıcıları ile birlikte kullanılarak oluşturduğu öbek yapılarda araç, benzerlik, birliktelik, karşılaştırma, konum, koşul, ölçü, yönelim vb. işlevler yüklenen, söz varlığının sınırlı bir bölümünü oluşturan ve yeni sözcük türetiminde çok da elverişli olmayan dil birimlerine denir.

Edat grubu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir isim veya isim soylu kelimedenden sonra gelen edatin

eklendiği kelime ile birlikte oluşturduğu grup. *Yumruk kadar çocuk; Komşuya ait eşya; Kıştan beri bekliyoruz; Yemekten sonra geliriz* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edât-ı haber birl. i. İsim cümlelerinde yüklem durumundaki ismin sonuna gelerek onu fiil hâline getiren ek, bildirme eki, koşaç. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edât-ı istifham birl. i. Türkçe’de soru kavramı veren “mi” eki, soru eki. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edât-ı rabt birl. i. Yalnız başına anlamı olmayıp aynı fonksiyondaki kelimeleri, kelime öbeklerini veya cümleleri birbirine bağlamaya yarayan kelime, bağlaç. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edatlaşma i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*particulation*): Edat hâline gelme. bkz. **Biçim birimi, çekimlik bağlı biçim birimi.** // **TDBTS 2014:** —

Edat öbeği birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*postpositional phrase*): Ekleşmemiş çekim edatlarıyla elde edilen yapılara edat öbeği adı verilir. // **TDBTS 2014:** —

Edatsız bağlama birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*connection without particle*): Çekimlik bağlı birim, çekim eki veya edat kullanmaksızın birden çok sözün birbirine bağlanmasıdır. // **TDBTS 2014:** —

Edebî dil birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (*Osm. lisân-ı edebî; Fr. langue littéraire*). Edebî eserlerde kullanılan ve sanat değeri olan dil. krş. **Dil.** // **GTS 1992:** (*Alm. Literatursprache; Fr. langue littéraire, İng. literary language*) Edebi eserlerin dili, sanat değeri, taşıyan dil. bkz. ve krş. **Yazı dili.** //

DS 2011: — // **DBTS 2013:** (*literary language*): Günlük iletişim dilinin belirli kalıplara bağlanmış biçimine edebî dil denir. // **TDBTS 2014:** —

Edebî sanat(lar) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*literary art*): Hammaddesi, malzemesi dil olan sanattır. // **TDBTS 2014:** —

Edebiyat dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*literary language*) *genel* Gündelik dile karşıt olarak yazınsal işlevi ağırlıklı olan, yazın yapıtlarında kullanılan dil. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edebiyat kelimesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Mot littéraire*) Yalnız edebiyatta kullanılan kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

-E dek hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Lâtif*) Bazı dillerde “... e kadar” fikrini veren isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eden i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*agent*) *anlam bilimi, söz dizimi* Eylemin belirttiği hareketi yapan öge; eylem ile kılıcı ilişkisi içinde bulunan öğelerin özellikleri canlı, istek belirtebilen ve bilinçli hareket eden varlıklar olmalarıdır; örn, *Çocuk topa vurdu* tümcesinde *çocuk*, *vur* eyleminin edenidir. Kılıcı da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eden adı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*agentive noun*) *söz dizimi* Eylemin belirttiği hareketi yapan ad; örn. *Çocuk topa vurdu* tümcesinde *çocuk*, *vur* eyleminin eden adıdır. Kılıcı adı da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eden durumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*agentive case*) *biçim bilimi, söz dizimi* Eylemin belirttiği hareketi yapan adın durumu; Örn. *Çocuk topa vurdu* tümcesinde *çocuk* eden durumundadır. Kılıcı durumu da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ederlik -in hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Génitif de prix) Bazı dillerde fiyat veya değer anlatan -in hali. *Une pièce de deux francs* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edevat i. (Ar. *edāt'in çoğul şekli edevāt*) Genellikle tek başına anlamı olmayan, isim soylu kelimelerden sonra gelerek onların söz içinde başka öğelerle bağlantı kurmalarını sağlayan kelime türü için kullanılan edat sözcüğün çoğul hâli. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edici ismi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*İsmi fail*, Nom d'agent) Kendisinden herhangi bir eylem çıkan kimseyi veya şeyi anlatan kelime. *Yazıcı, Okuyucu* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edilgen sıf. FGT 1942: Meçhul - *Passif* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (passive) *söz dizimi* Tümcenin eylemiyle etkilenen ilişkisi içinde olan ögenin yapısal olarak özne konumunda ve eden ilişkisi içinde olan ögenin de yapısal olarak eğik konumda bulunduğu yapı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edilgen çatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Meçhul fiil*; Fr. *Voix passive*; İng. *Passive voice*; Alm. *Passiv, Passivum*) (Derl. *Edilgen çatılı*) Çok defa - (i)l-, bazen de -(i)n- çatı ekleriyle kurulan çatı: *Sevilmek (sev-il-), yenmek (ye-n-), söylenilmek (söyle-n-il-), yaptırılmak (yap-tır-ı-l-), getirilmek (getir-i-l-)* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *passiv, passivum*] [Fr. *voix passive*] [İng. *passive voice*] [Es. T. *meçhul bina*]: Dil bilgisinde öznenin, yapılan işin etkisi altında kaldığını belirten çatı. // **DBTS 1989:** (Osm. *binâ-i meçhul*; Fr. *voix passive*; karşıtı etken çatı). Öznenin, yüklem belirtiği işin etkisi altında kaldığını gösteren çatı. krş. **Çatı, ikili çatı.** // **GTS 1992:** (Alm. *passiv, passivum*; Fr. *voix passive*; İng. *passiv voice*; Osm. *Meçhul çatı, bina-yı meçhûl*) Geçişli ve geçişsiz fiillerden -l- ve -n- ekleri ile kurulan; ancak, fiilin gösterdiği işin kimin tarafından yapıldığı belli olmayan, öznesi belirsiz fiil çatısı. // **DS 2011:** (passive voice) *biçim bilimi, söz dizimi* Tümcenin eylemiyle etkilenen ilişkisi içinde olan ögenin yapısal olarak özne konumunda ve eden ilişkisi içinde olan ögenin de yapısal olarak eğik konumda bulunduğu yapıda bulunan eyleme eklenen biçim birimi. // **DBTS 2013:** (passive voice, inactive

voice): Yalnızca özneye yönelen, yalnızca özneyi etkileyen eylemler, edilgen çatılı, yani edilgen görünüşlü eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Edilgen fiil (eylem) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Özne görünürde edici durumda bulunur da hakikatte o işe uğratılmış olursa edilgen fiil yapılmış olur. // **DTS 1969:** (Osm. *Meçhul fiil*; Fr. *Verbe passif*; İng. *Verb passive*; Alm. *Passiv, passivum, Leideform*) (Derl. *Edilgen fiil, edilgen çatılı fiil*) Gerçek öznesi belli sayılmayan eylem. // **DDTS 1980:** [Alm. *Passiv, Passivum*] [Fr. *verbe passif*] [İng. *passive verb*] [Es. T. *meçhul fiil*]: Edilgen çatıyla kurulmuş eylem. // **DBTS 1989:** (Osm. *fi'l-i meçhul*; Fr. *verbe passif*, karşıtı ETKEN FİİL). Edilgen çatı ekleriyle yapılan ve gerçek öznesi belirtilmeyen veya belli olmayan fiil. krş. **Fiil**. // **GTS 1992:** (Alm. *Passiv, Passivum, Leide form*; Fr. *verbe passif*; İng. *passive verb*; Osm. *bina-yı meçhûl*) Geçişli ve geçişsiz fiillerden -^ol- ve -ⁿ- ekleri ile kurulan ve öznesi belli olmayan, yani fiilin gösterdiği işi yapan şahsın veya nesnenin açıkça bildirilmediği çekimli fiil // **DS 2011:** (passive verb) *biçim bilimi, söz dizimi* Edilgen biçim biriminin eklenmiş olduğu eylem. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edilgen gerilim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ses çıkarken kasların etkisi ile veya havanın basıncıyla kırıların gerilmesine gerilim adı verilir. Birincisine etken gerilim (T. active), ikincisine de edilgen gerilim (T. passive) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edilgen görünüşlü eylem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*deponent verb*): Türkçenin edilgenlik görünüşü, bir kılınış, sözlüklük bir görünüştür ve biçim bilgisi düzleminde sağlanır. // **TDBTS 2014:** —

Edilgen iki dillilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (passive bilingualism) *toplum dil bilimi* Bireyin ikinci dilde yazılı ve sözlü biçimleri anlayarak edilgen becerilerini geliştirdiği, ancak konuşma ve yazma gibi etkin becerilerini geliştiremediği iki dillilik durumu. krş. **Üretken iki dillilik**. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edilgen kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Çin gramerinde isim niteliğinde olan kelimelere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edilgenleştirme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (passivization) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin ilk dönemlerinde, derin yapıda, daha sonra yüzey yapıda dile-özgü görünümelerini kazanacak edilgen ögesini içeren temel yapının, ilgili yüzey yapı ile etkileşimlerinden oluşan süreç. // **DBTS 2013:** (passivisation): Etken bir eylemi edilgen bir eyleme veya etken bir özneyi edilgen bir özneye dönüştürme, edilgenleştirmedir. // **TDBTS 2014:** —

Edilgenlik hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bazı dillerin isim çekimlerinden yalnız iki hal vardır. Her çeşit tümleş rolünü görebilen hâle edilgenlik hâli adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edilgen mastar birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (İnfinitif passif) Edilgen çatısında olan mastar (Mastarlar her dilde fiilin çatısını göstermezler) bkz. **Etken mastar.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edilgen özne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (passive subject): Edilgen eylemlerin öznesi, edilgen öznedir. // **TDBTS 2014:** —

Edilgen sözvarlığı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (passive vocabulary) *genel* Kişinin anladığı ancak günlük kullanımda sıkça kullanmadığı sözlüksel birimlerin tümü. Edilgen sözvarlığının etken sözvarlığının iki-üç katı olduğu belirtilmektedir. krş. **Etken sözvarlığı.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edilgen yüklem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (passive verb): Yönü özneye çevrili yüklem, edilgen çatılı eylemlerle kurulur. Bu eylemler, etme değil edilme, yapma değil yapılma birdirirler. // **TDBTS 2014:** —

Edim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *performanz*] [Fr. *performance*] [İng. *performance*]: 1- Üretici-dönüşümsel dil bilgisi anlayışında, edinç denilen dilsel yeteneğin somut nitelikli konuşma eyleminde gerçekleştirilmesi. 2- Göstergebilimde, anlatı izlencesinin üçüncü evresi. // **DBTS 1989:**

— // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (performance) *genel* Üretici dönüşümlü dil bilgisi kuranımda, soyut dil yetisine (edinç) karşıt olarak, gerçekteki somut dil kullanımı. // **DBTS 2013:** (performance): Bir kimsenin dil kullanımını anlatmak için Türkçe’de kullanılmaya çalışılan, henüz içi boş bir terim. // **TDBTS 2014:** —

Edim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (activity, process) *anlam bilimi* Eylem takımının gösterdiği devinim, sürerlik ve ereklilik özelliklerine göre tanımlanan beş hal türünden devinimli, sürerli ve ereksiz olanı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edimbilim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm.*pragmatik*] [Fr.*pragmatique*] [İng.*pragmatics*]: Özellikle yeni olgucu (neopozitivist) mantıkçıların tasarladığı göstergebilim kuramında, dilsel göstergelerin birleşim kurallarını inceleyen söz dizimiyle, bunların göndergelerle ilişkisini sağlayan anlam bilimine karşıt olarak bildirişim durumu içindeki konuşucuların göstergeleri kullanmasını, bu edime eşlik eden çeşitli olguları (güdülenme, tepki, etkileşim vb.) inceleyen göstergebilim dalı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (**pragmatics**) *genel* Dili kullanıcı açısından ele alan dal; dil-bağlam ilişkisini inceleyen alan. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. pragmatics) Edim bilim, söz eylem (İng. speech act), rica/nezaket stratejisi (İng. politeness phonemona), gönderim (İng. reference), gösterim (İng. deixis), ima (İng. implicature) kuramı ve yaklaşımlarıyla esas itibarıyla sözcelerin bağlam içinde nasıl yorumlandığı ile ilgilenir (Cruse, 2006:136).

Edimsel (eylem) sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *performativ*] [Fr. *performatif*] [İng. *performative*]: Konuşucunun sözü ile sözün içerdiği eylemin aynı anda gerçekleşmesi durumunda, oluşturulan sözceyi, kullanılan eylemi nitelendirmek için kullanılır. (Gerçekleştirici de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (performative (verb)) *edimbilim, söz dizimi* Söylenişi bir edim/eylem değeri taşıyan tümce ya da eylem; örn. *Özür dilerim* tümcesi salt özne+yüklemden oluşan bir yapı değerinde değildir; aynı anda özür dileme eylemini de gerçekleştirdiğinden bir sözzeylemdir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edimsel bileşen birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *pragmatische komponente*] [Fr. *composante pragmatique*] [İng. *pragmatic component*]: Genel gösterge kuramında, söz dizimsel ve anlamsal bileşenlerin dışında kalan, dilin kullanımına ilişkin yönleri, bildirişim süreci içinde yer alan, belli bir durumda

göstergelerle konuşucular arasındaki bağıntıyı içeren bileşen. (Kullanımsal bileşen de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edim söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *illokution*] [Fr. *illocution*] [İng. *illocution*]: Konuşucuyla dinleyici arasındaki ilişkiyi etkileyen bir olgu niteliğine bürünen söz. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*illocution*) *edimbilim* Bir sözce ya da tümcenin söylenmesi ile ifade edilen işlemin yerine getirilmesi. bkz. **Düzsöz, etkisöz.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edim sözcesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Fr. *énoncé de faire*]: Bir durum sözcesini, bir başka durum sözcesine dönüştüren eylem süreci. (Dönüşüm sözcesi de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edimsöz edimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*illocutionary act*) *edimbilim* Bir sözcenin söylenmesiyle yerine getirilen işlev; örn. *Kapıyı aç!* tümcesi, söyleyen kişiye, duruma bağlı olarak rica, öneri, buyruk değerinde bir edimsöz olabilir. bkz. **Düzsöz edimi, etkisöz edimi.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Edinç i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kompetenz*] [Fr. *compétence*] [İng. *competence*]: 1- Üretici-dönüşümsel dil bilgisi anlayışında, konuşucu-dinleyicilerin edinmiş oldukları, daha önce hiç duyup söylemedikleri tümceleri de kapsayan sonsuz sayıda tümce oluşturup anlamalarını sağlayan dilsel bilgi. 2- Göstergebilimde, anlatı izlencesinin ikinci evresi; gönderenle yaptığı sözleşme uyarınca gerekli işlemlerde bulunmak, zorunlu dönüşümleri gerçekleştirmek, bir eyleme geçebilmek için öznenin gereksindiği yetenek ve bu yeteneklerin edinildiği evre. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*competence*) *genel* Üretici dil bilgisi kuramında, bir dilde daha önce hiç üretilmemiş tümcelerin konuşucu-dinleyiciler tarafından üretilip yorumlanabilmelerini açıklayan içsel dil bilgisi, dil yetisi. krş. **Edim.** // **DBTS 2013:** (*competence*): Bir kimsenin dil edinimini anlatmak için Türkçede kullanılmaya çalışılan, henüz içi boş bir terim. // **TDBTS 2014:** —

Edinilmiş dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*competed language*):

Edinilmiş veya denenmiş dil, ana dili veya ilk dil için; kazanılmış veya öğrenilmiş dil ise öğrenilen yabancı dil için kullanılan sıfatlardır. // **TDBTS 2014:** —

Edinim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (acquisition) *Ruh dil bilimi* Öğretim olmaksızın anadilinin ya da ikinci dilin kazanılmasını belirtir. // **DBTS 2013:** (*competence*): Bir dilin sözlük birimlerini, söz türetme yollarını (*lexical competence*) ve söz dizimi kurallarını (*grammatical competence*) edinme süreci, çocuğun dil kullanımına geçmesiyle (*communicative competence*) olgunlaşır ve bu süreç, bir ömür sürer. // **TDBTS 2014:** —

-E doğru hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Directif) Bazı dillerde ve eski Türkçede bir şeye doğru fikrini veren isim hali. *İçeri, Dışarı, Yukarı, İleri* kelimeleri bu isim halinden kalma sayılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eğik sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (oblique) *biçim bilimi* Bir tümcede eylemin özne, nesne ve dolaylı tümleci dışında eylemle ilişkisi olan diğer adlar. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eğik durum birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (oblique case) *biçim bilimi* Bir tümcede eylemin özne, nesne ve dolaylı tümleci dışında diğer adların eylemle olan ilişkisini belirten durum. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eğitimsel dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (educational linguistics) *genel* Genel dil bilimi, ruh bilimi, ruh dil bilimi, toplum dil bilimi kuramlarına dayalı olarak yapılan betimlemelerden, dil öğrenme ve kullanma konusunda ortaya konan yaklaşımlardan beslenen dil eğitimi ve öğretimi ile ilgili dil bilimi alanı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eğretileme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *metapher*] [Fr. *métaphore*] [İng. *metaphor*] [Es. T. *istiâre*]: Düzdeğişmeceye karşıt olarak, dizisel bağıntılar düzleminde, ortak anlambirincikler kapsadıklarından aralarında eşdeğerlik ilişkisi kurulan anlamlı öğelerden birini öbürü yerine ve karşılaştırma yapılmasını sağlayan sözcükleri (Ör. *gibi*) kaldırarak kullanma sonucu oluşan değişmece

türü. (Ör. *Yaşamın ilkbaharı* sözünde, “gençlik” çağını belirten *ilkbahar* eğretileme ürünüdür.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (metaphor) *anlam bilimi* Aralarında eşdeğerlik ilişkisi kurulan anlamlı öğelerden birini, öteki yerine kullanma sonucu oluşan değişmece türü. Deyim aktarması da (eskiden *istiâre*) denir. // **DBTS 2013:** Bir varlığın bir başka varlığın göstereni olması durumudur. // **TDBTS 2014:** —

Eğretilemeli sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *metaphorisch*] [Fr. *métaphorique*] [İng. *metaphoric, metaphorical*]: Eğretileme niteliği taşıyan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eğretilemeli kod değiştirimi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (metaphorical code switching) *toplum dil bilimi* İki dillilerin konuyu ve konuşma ortamını değiştirmek amacıyla yaptıkları kod değiştirimi. krş. **Durumsal kod değiştirimi.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

-E hâli i. **FGT 1942:** Mefulü ileyh - *Datif* // **DBTS 1949:** (*Mefûlünileyh*, *Datif*) İsim çekiminde -e ekiyle meydana getirilen hal. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ek i. **FGT 1942:** *Lâhika* - *Affixe* // **DBTS 1949:** (*Lâhika*, *Affixe*) Bir kelimeye eklenerek ona yeni bir değer veya yeni bir görev veren öge. bkz. **Önek, İçek, Son ek.** // **DTS 1969:** (Osm. *Lâhika*; Fr. *Affixe*; İng. ; Alm. *Affix*) Kelime türetmek veya kelimenin görevini belirtmek için kullanılan biçim verici ses ya da sesler. // **DDTS 1980:** [Alm. *affix*] [Fr. *affixe*] [İng. *affix*] [Es. T. *lahika*]: Bir sözcükte kökün önüne, içine ya da sonuna katılarak onun anlamını, dilbilgisel değerini ya da işlevini değiştiren öge. bkz. **Çekim eki, içek, önek, son ek, takı, yapım eki.** // **DBTS 1989:** (Osm. *lâhika*; Fr. *affixe*). Yeni bir kelime türetmek veya cümle içinde kelimeler arasında ilişki kurmak için kök veya gövdelerin sonuna getirilen öge. // **GTS 1992:** (Alm. *Affix*; Fr. *affixe*; İng. *affix*; Osm. *lâhika*) Cümle içinde kelimeler arasında geçici anlam ilişkileri kurmak veya yeni bir kelime türetmek üzere kök ve gövdelerin sonuna eklenen ses veya seslerden oluşan öge. bkz. **Çekim eki, yapım eki.** // **DS 2011:** (affix) *biçim bilimi* Bir kök ya da gövdeye eklenip onun yapı, anlam ya da işlevini değiştiren öge. // **DBTS 2013:** (affix): getirildikleri asıl biçim birimleri ile sesçe bütünleşmiş bağlı birimlere ek denir. // **TDBTS 2014:** —

Ek eylem çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Olumsuzu değil kelimesiyle kurulan eylem çekimi: *Yorgunum (yorgun değilim), yorgundur (yorgun); yorgundu, yorgunmuş, yorgunsa vb.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ek fiil (eylem) birl. i. FGT 1942: Fiili cevheri - *Verbe substantif* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Cevher fiili*; Fr. *Verbe substantif, verbe copule, verbe prédictatif*; İng. *Substantive verb, predicative, verb of predication*; Alm. *Verbum substantivum, Kopula, Verbum prädikativum*) (Derl. *İmek fiili, varlık fiili, ek fiil*) Kelimelerin eylem görevinde kullanılmalarına yardım eden, -*dir* ekinden yararlanarak çekimleri tamamlanan ve olumsuzu *değil* kelimesiyle kurulan yardımcı eylem: *Hastayım (hasta değilim), hastasın, hasta (hastadır)* örneklerinde olduğu gibi. // **DDTS 1980:** [Alm. *verbum substantivum, verbum prädikativum*] [Fr. *verbe substantif, verbe prédictatif*] [İng. *Substantive verb, predicative verb, verb of predication*] [Es. T. *fiil-i cevheri, cevheri fiil, ek-fiil, takı-fiil*]: Ad soylu dil birimlerinin yüklem işlevi üstlenmesini sağlayan eylem. bkz. **Koşaç.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Verbum Substantivum, Kopula Verbum Prädikativum*; Fr. *verbe Substantif, verbe copule, verbe prédictatif*; İng. *Substantive verb, predikative verb, verb of predication*; Osm. *cevher fiili*) Eski Türkçedeki ermek yardımcı fiilinin *ermek >irmek> imek* şeklinde eklenmesinden oluşan ve isim soylu kelimelerin yüklem olarak kullanılmasını sağlayan fiil. krş. **Bildirme eki.** // **DS 2011:** (substantive verb, predicative verb) Adları ya da ad soylu öğeleri yüklemleştiren eylem. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ek kalıplaşması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*metaanalysis*): Bir bağlı biçim biriminin anlam ve işlevce anlam boşalmasına (*asemantication*) uğrayarak, asıl biçim biriminde kimliğini yitirmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Ekleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *adjunktion*] [Fr. *addition*] [İng. *addition*]: Üretici dil bilgisinde, bir dönüşüm işlemi sırasında anlama değişiklik getirmeden sözceye öge katma. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*agglutination, affixation, addition*): Genellikle söz kök ve gövdelerine yapımlık ve çekimlik eklerin getirilmesini ifade eder. // **TDBTS 2014:** —

Eklemleri diller birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *elsine-i iltisâkiyye*; Fr. *langues agglutinantes*). Değişmeyen kelime köklerinin sonuna ekler getirilmek suretiyle anlam ve ilişki değişikliği yapılan diller. Ör. *Türkçe, Moğolca, Macarca*. krş. **Bükünlü diller, tek heceli diller, dil. // GTS 1992:** (Alm. *agglutinierende Sprachen*; Fr. *langues agglutinantes*; İng. *agglutinating languages, agglutinative languages*; Osm. *elsine-i iltisakiyye*) Kelime köklerini sabit tutup, birbirinden farklı görevlerle yüklü çekim ve yapım eklerini, değişmeyen sabit köklere ekleyen diller. bkz. **Ön eklemeli dil, son eklemeli dil. // DS 2011:** (agglutinative languages) *biçim bilimi* Karşılaştırmalı dil biliminde yapısal ölçütler kullanılarak, sözcüklerin çekim biçimlerinin oluşturulma özelliklerine göre yapılan sınıflandırma çerçevesinde belirlenen ve değişik işlevli eklerin birbiri ardına eklenerek yeni birimler oluşturduğu diller. // **DBTS 2013:** (*agglutinative languages*): Yapımlık ve çekimlik bağlı biçim birimleri eklenmiş olan diller, eklemeli dillerdir. // **TDBTS 2014: —**

Eklemleri i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *artikulation*] [Fr. *articulation*] [İng. *articulation*]: Sesleme örgenleri aracılığıyla sesleri oluşturup çıkarma; akciğerlerden gelen havanın belli konumlara girmesini sağlayan devinimlerin tümü; özellikle de, ses yolunun kimi nokta ya da bölgelerde daralma ya da kapanması. (Boğumlama ya da üyeleme de denir.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (articulation) *ses bilgisi* Sesin oluşunda kullanılan hava akımı düzenine göre, akciğerlerden, gırtlaktan veya artdamaktan gelen havanın belli konumlara girmesini sağlayarak gırtlığın üst kısmında bulunan ses organları aracılığıyla konuşma seslerini oluşturma ve çıkarma. Oluşturma, boğumlanma da denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eklemleri biçimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *artikulationsart, artikulationsweise*] [Fr. *mode d'articulation*] [İng. *manner of articulation*]: Akciğerlerden gelen havanın ses yolundan geçme biçimi. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (manner of articulation) *ses bilgisi* Ünsüzlerin oluşumunda, akciğerlerden, gırtlaktan veya artdamaktan gelen havanın, sesin eklemleri noktasından geçiş biçimi. Oluşturma biçimi de denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eklemleri bölgesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *artikulationsort, artikulationsstelle*] [Fr. *région d'articulation*] [İng. *region of articulation*] [Es. T. *mahreç*]: Sesler oluşturulurken eklemleyicilerin birbirine yaklaşması

ya da değmesi sonucu ses yolunun daraldığı ya da tıklandığı yer. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*region of articulation*): Dil seslerinin bir ünlü veya bir ünlü çevresinde toplanmış ses demetlerinin ağız, burun veya yutaktaki yankılanma yerleridir. // **TDBTS 2014:** —

Eklemlenme noktası birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *artikulationspunkt*] [Fr. *point d'articulation*] [İng. *point of articulation*] [Es. T. *mahreç*]: Sesler oluşturulurken eklemlenimciyelerin birbirine yaklaşması ya da değmesi sonucu ses yolunun daraldığı ya da tıklandığı yer. (Çıkak da denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*place of articulation*) *ses bilgisi* Ünsüzlerin oluşumunda, akciğerlerden, gırtlaktan veya artdamaktan gelen havanın, gırtlığın üst kısmında bulunan ses organlarının birbirlerine yaklaşıp akışının değişik düzeyde engellendiği nokta; Oluşturma noktası da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eklemlenme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *artikulation*] [Fr. *articulation*] [İng. *articulation*] [Es. T. *oynaklanma*]: Seslenme örğenleri aracılığıyla seslerin oluşturulup çıkarılması. (Boğumlanma ya da üyelenme de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eklemlenimci i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *artikulator*] [Fr. *articulateur*] [İng. *articulator*]: Akciğerlerden gelen havanın geçişi sırasında çeşitli devinimleriyle tınlatıcı boşlukların biçimini değiştiren, seslere kendilerine özgü tınıyı veren ses örğenleri (*dudaklar, dişler, dişyuvaları, sert ve yumuşak damak, dil, küçükdil, boğaz, gırtlak*). // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*articulator*) *ses bilgisi* Ses aygıtında bir sesin üretilmesini sağlayan organ ya da bölüm. Oluşturucu da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eklemlili/Eklemlenmiş sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *artikuliert*] [Fr. *articulé*] [İng. *articulated*]: Eklemlenme yoluyla oluşturulmuş olan, eklemlenme ürünü olan (Boğumlu ya da üyeli de denir). // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*articulated*) *ses bilgisi* Eklemlenme ürünü olan ya da eklemlenme yoluyla oluşturulmuş olan ses. Oluşturulmuş ya da boğumlu da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eklemlilik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *artikulation*] [Fr. *articulation*] [İng. *articulation*]: Eklemlili olma özelliği. (Boğumluluk da

denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eklenti i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (adjunct) *söz dizimi* 1- Üretici dil bilgisinde, bir tümcede yapı bakımından zorunlu olmayan, seçmeli ikincil öge. 2- Üretici dil bilgisinde, herhangi bir sözlüksel baş tarafından seçilmemiş, Aşamalı-X Çizelgesine göre niteleyen konumundaki öge. 3- Kimi dil bilimciler (Quirk) bu terimi belirteçlerin bir altkümesini anlatmak için kullanırlar. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eklenti soru birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (tag question): Bir yargıdan sonra getirilen soru biçimidir. // **TDBTS 2014:** —

Eklenti tümceciği birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (adjunct clause) *söz dizimi* Tümce değerli eklenti, yantümce. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eklentileme birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (adjunction) *söz dizimi* Üretici dil bilgisi Kuranımda, zorunlu olmayan bir ögenin içinde bulunduğu yapıyla olan ilişkisi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ekleşme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (agglutination): Bağlı biçim birimlerinin ek hâline gelişine ekleşme denir. // **TDBTS 2014:** —

Ekleşmek *geçişsiz f.* (< ek+leş-mek) Ek durumuna gelmek: “Şimdiki zaman eki -yor, Eski Türkçe’deki yorı-mak “yürümek” fiilinin geniş zamânı olan yo- rı-r’ın ekleşmesiyle meydana gelmiştir. ” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ekleyici i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (additive): Asıl biçim ve öge ile bağlı biçim ve ögeleri bir araya getiren, sıralayıcı veya açıklayıcı dil birimleridir. // **TDBTS 2014:** —

Ekleyici eylem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (catenative) *söz dizimi* Çekimsiz eylemin biçimini yönlendiren eylem türü; örn. İngilizce’de *She wanted to go home* tümcesinde *wanted* eylemi *go*’nun biçimini (mastar olarak kullanılması gerektiğini) belirlediği için bir ekleyici/bağlayıcı eylemdir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eksel dönüşüm birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *verbafigierungstransformation*] [Fr. *transformation affixale*] [İng. *verb affixation transformation*]: Üretici dil bilgisinde Ek + E (eylem) dizilişindeki öğelerin sırasını değiştiren dönüşüm. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eksen i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (axis) *genel* Özellikle Saussure’ün kullandığı, dil çözümlemelerinde birbirini kesen düzlemlerin adı; örn. *Eş zamanlılık eksen*i, *ardışıklık/artzamanlılık eksen*i. // **DBTS 2013:** (axis): Dil çalışmalarında, dilin hangi yönüyle ve hangi düzlemde incelendiği, konunun eş zamanlı veya art zamanlı mı; biçimce mi anlamca mı irdelendiği gibi ölçekler, çalışmanın eksen

Eksikli i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *defektiv*] [Fr. *défectif*] [İng. *defective*]: Ad ya da eylem çekimine girmekle birlikte, benzer öğelerdeki bütün biçimleri içermeyen öğeler için kullanılır. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (defective, deficient) *biçim bilimi* Belli bir kullanım dizgesinin tümüne uymayan, tüm biçimleri içermeyen öğe. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eksikli cümle birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*non-favorite sentence, elliptic sentence*): Genellikle sözlü dil kullanımında yer alan ve bazı öğeleri eksiltilerek söylenip, anlamı dinleyenin anlayışına bırakılan veya yüklemi kullanılmadan yargı bildiren cümledir. // **TDBTS 2014: —**

Eksikli hal birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Cas faible) Bükünlü dillerde, gövdenin kısa derecesiyle yapılan isim hallerine denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eksiklik derecesi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Az ufak gibi bir eksikliği bildiren anlam derecesine verilen ad. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Eksikli kişi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Personne faible) Bükünlü dillerde, gövdenin kısa derecesiyle yapılan fiil kişisi şekillerine denir. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Eksiklik kuramı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (deficit theory) toplum dil bilimi B. Bernstein'in tezi doğrultusunda, orta katman konuşurlarıyla karşılaştırıldığında, alt katman konuşurlarının sözelleştirmelerinde eksiklikleri olduğuna ilişkin toplum dil bilimi kuramı. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Eksikli kullanım *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (zeugma): Artıklı dil kullanımının tersi olan bir dil kullanımıdır. // TDBTS 2014: —*

Eksiklik varsayımı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (deficit hypothesis) toplum dil bilimi B. Bernstein'in tezi doğrultusunda, orta katman konuşurlarıyla karşılaştırıldığında, alt katman konuşurlarının sözelleştirmelerinde eksiklikleri olduğuna ilişkin toplum dil bilimi kuramı. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Eksikli veya uysal şekil *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Forme faible ou Formation faible) Bükünlü dillerde, gövdenin kısa derecesiyle yapılan şekillere denir. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Eksikli yazı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (defective writing): Ses birimlerini değil, biçim birimlerini yansıtmayı amaçlayan, biçimcil (*morphemic*) bir yazımdır. // TDBTS 2014: —*

Eksik ögeli karşıtlık *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. privative opposition] [Fr. opposition privative] [İng. privative opposition]:*

Öğelerinden birindeki gösterenin öbür öğedeki gösterende bulunmayan anlamlı bir yan ya da belirti içerdiği her türlü karşıtlık. (Ör. *Geliyor/geliyordu* arasındaki karşıtlık eksik öğeli bir karşıtlıktır.) bkz. **Eş öğeli karşıtlık**. // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: (privative opposition) *ses bilimi* Prag Okulu ses bilimi anlayışında bir karşıtlık oluşturan iki sestten birinin bir özelliğe sahip olurken ötekini olmayışına dayanan karşıtlık türü. // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Eksiksiz cümle birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: (*favourite sentence*): Bütün öğeleri bulunan cümledir. // **TDBTS 2014**: —

Eksiksiz hal birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: (Cas fort) Bükünlü dillerde, gövdenin kısa derecesiyle yapılan isim hallerine denir. // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Eksiksiz kişi birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: (Personne forte) Bükünlü dillerde, gövdenin tam derecesiyle yapılan fiil kişilerine denir. // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Eksiksiz veya berk şekil birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: (Forme forte) Bükünlü dillerde, gövdenin tam derecesiyle yapılan şekillere denir. // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Eksik yazım birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: (*defective writing, plene writing*): Ses birimlerini değil, biçim birimlerini yansıtmayı amaçlayan, biçimcil (*morphemic*) bir yazımdır. // **TDBTS 2014**: —

Eksilişli ikinlik birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: Güçlü açınığın başta, zayıf açınığın sonda bulunduğu ikinlik türü. bkz. **İkinlik**. // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Eksilti i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: (*Hazfû takdir*, Ellipse) Anlaşılması için zarurî olmayan bir veya birkaç kelimenin bir sözden kaldırılması (eksilteli, Elliptique). // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: [Alm. *ellipse*, *auslassung*] [Fr. *ellipse*] [İng. *ellipse*] [Es. T. *hazfû takdir*]: Olağan koşullardaki biçimine oranla kimi öğeleri eksik olan ama anlamayı

aksatmayan biz dizim ya da tümce kullanma. // **DBTS 1989:** (Osm. *hazf ü takdir*; Fr. *ellipse*). En az çaba kuralı gereğince anlatımda kısalığı sağlayan, ancak anlamayı aksatmayan dil olayı. krş. **Kısaltma**. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (ellipsis) *söz dizimi* Tümcede kimi öğelerin silinmesi, eksik olması ya da kullanılmaması; örn. *Şekeri/kalbi var* (*Şeker/kalp hastalığı var yerine*). // **DBTS 2013:** (*ellipse*): Eksiltmenin gerçekleşmesine sebep olan, eksilen şey. bkz. **Eksiltme**. // **TDBTS 2014:** (İng. ellipsis) Ses bilgisel, biçim bilgisel, söz dizimsel, kısacası dilsel bir birimin derin yapı-yüzey yapı karşıtlığı içinde yüzey yapıdaki kullanımının kısaltılması, sınırlandırılması/daraltılması, silinmesi; derin yapıdaki varlığının yani anlamsal içeriğinin ise korunması işlemine denir.

Eksiltili i. ve sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *elliptisch*] [Fr. *elliptique*] [İng. *elliptical*] [Es. T. *mahzuf*]: Eksilti içeren birim. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (elliptical) *söz dizimi* Eksiltisi bulunan yapı; örn. *Ahmet patates sever, Mehmet de kabak* tümcesi eksiltili tümcedir çünkü sev eylemi ikinci yapıda tekrarlanmamıştır, *Mehmet'in kabak sevdiği* bağlamdan anlaşılmaktadır. // **DBTS 2013:** Eksilti olayına uğramış dil birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Eksiltili anlatım birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Hazf-ü takdir*; Fr. ; Alm. *Ellipse*; İng. *Ellipsis*) (Derl. *Kısaltmalı, eksiltili*) Dikkati çekmek ve kolaylık sağlamak için, bazı kelimeleri eksik olan anlatım: *Şöför dikkat!* ; *Sarkmayınız!* ; *Dikkat, ölüm tehlikesi!* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eksiltili çoğul birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Pluriel elliptique) Kendinden gayrı, daha başka şeyler de anlatmak üzere çoğul şeklinde kullanılan kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eksiltim i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Ellipse, Auslassung*; Fr. *ellipse*; İng. *ellipsis*; Osm. *hazf u takdîr*) Anlatımda kolaylık sağlamak üzere bir kelimenin bir kelime grubunun veya bir cümlelerin bazı öğelerinin atılıp eksiltilerek kullanılması olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eksiltimli i. ve sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *elliptisch*; Fr. *elliptique*; İng. *elliptical*) Eksiltim

olayına uğramış şekil. Eksiltimli kelime, eksiltimli cümle gibi. bkz. **Eksiltim.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eksiltimli cümle birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *elliptischer Satz*; Fr. *proposition elliptique*; İng. *elliptique clause*) Genellikle günlük konuşmalarda yer alan ve bazı öğeleri kesilerek söylenen veya fiili kullanılmadan yargı bildiren cümle: *Dikkat düşeceksin yerine dikkat! Bana yaptığınız yardımlar için size teşekkürler...* vb. bkz. **Eksiltim.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eksiltme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ellipsis*): Dilin her düzleminde görülen bir olaydır. Bu yüzden eksiltme, ses, söz, ek veya cümle ögesi eksiltmesi gibi çok değişik yapıda ortaya çıkabilir. // **TDBTS 2014:** —

Eksiltmeli sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*elliptical*): Eksilti olayına uğramış dil birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Eksiltmeli cümle birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*elliptic sentence, elliptic clause, word sentence, abridged clause, holophrase, holophrasis, isolate*): Genellikle sözlü dil kullanımında yer alan ve bazı öğeleri eksiltilerek söylenip, anlamı dinleyenin anlayışına bırakılan veya yüklemi kullanılmadan yargı bildiren cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Eksiltmeli söz birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*elliptical word*): Sözlerin anlam değiştirme yollarından biri de, çeşitli söz öbeklerini eksiltmeli yapılara dönüştürmektedir. // **TDBTS 2014:** —

Eksiz biçim birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*zero-modification*): Dil kullanım sürecinde söylenmeyen veya yazılmayan; fakat, söz dizimindeki yeri gereği metinde var olan biçim birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Eksiz biçim birimi *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*zero-morpheme*): Dil kullanım sürecinde söylenmeyen veya yazılmayan; fakat, söz dizimindeki yeri gereği metinde var olan biçim birimidir. // TDBTS 2014: —

Ekvatif *i.* (Fr. *equatif* < Lat.) Cümlede isim soylu kelimelerin belirttiği kavramla yüklem arasında bir eşitlik, bir benzerlik veya karşılaştırmanın söz konusu olduğunu gösteren hal, eşitlik hâli. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Ek yığılması *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *terâküm*; Fr. *cumul*). Bir ekin veya aynı görevi yapan şekilce farklı eklerin kelime içinde arka arkaya sıralanması. // GTS 1992: (Alm. *pléonasmus*, *Endungsheufung*, Fr. *pléonasme*; İng. *pleonasm*; Osm. *terâküm*) Bir ekin veya aynı görevi yüklenmiş şekilce farklı eklerin kelime içinde arka arkaya sıralanması olayı. // DS 2011: — // DBTS 2013: (*pleonasm*): Ek kalıplaşması sonucu oluşan yeni biçimlere, aynı veya ayrı türden başka eklerin getirilmesi süreci, ek yığılması olarak da bilinir. // TDBTS 2014: —

Elektrokimograf *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*electrokymograph*) *ses bilgisi* Konuşma sırasında ağız ve burundaki hava akışında meydana gelen değişikliği kaydeden aygıt. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Elektropalatograf *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*electropalatograph*) *ses bilgisi* Konuşma sırasında dil ve damak arasındaki ilişkiyi kaydedebilen aygıt. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Eleştirel söylem çözümlemesi *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: (İng. *critical discourse analysis*) “Güç, iktidar, değerler, kimlik, ideoloji, sınıf farklılığı ve sınıfsal çatışmalar” gibi çeşitli sosyo-politik olguların dildeki yansımalarını araştıran/inceleleyen yöntem denir.

El-yüz bilgisi *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*kinesics*) *göstergebilim* Beden

hareketlerinin, yüz anlatamlarının dizgeli bir biçimde anlam iletmesini belirtmek için kullanılan bir terim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Emir - emr i. **FGT 1942:** *Emir - Impératif* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Emir sıygası*; Fr. *Impératif*; İng. *Imperative*; Alm. *Imperativ, Befehlsform*) (Derl. *Buyurum kipi*) Eylemin yapılmasını dileyen veya emreden isteme kipi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Tasarlanan, yapılması istenen işi emir veya dilek şeklinde ifade eden, zaman ve şahıs kavramının aynı ekle verildiği tasarlama kipi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*imperative*): Zaman bildirmeyen, yalnızca bir şekil veya kip çekimidir. // **TDBTS 2014:** —

Emir cümlesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *cümle-i emriyye*; Fr. *phrase impérative*). Yükleme emir kipinde olan cümle. Ör. *Dışarı çık. Oturmadan bir bardak su ver. Açtırma bayramlık ağzımı.* krş. **Cümle.** // **GTS 1992:** (Alm. *Imperativer Satz, Befehlsatz*; Fr. *phrase impérative* İng. *imperative sentence*; Osm. *cümle-i emriyye*) Fiil cümlesinin yükleme emir kipi olan türü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Emir çekimi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*imperative sentence*): Bir eylemin emir çekimidir; emir çekimi zaman bildirmez, yalnızca bir şekil veya kip çekimidir. // **TDBTS 2014:** —

Emir görünüşü birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*imperative aspect*): Emir görünüşü, yaşlı ve genç birçok dilde söz diziminde ve emir kipi ile elde edilir. // **TDBTS 2014:** —

Emir kipi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Eylemin yapılması gerektiğini buyurarak anlatan isteme kipi. // **DBTS 1989:** (Osm. *sîga-i emriyye*; Fr. *impératif*). Bir işin yapılması gerektiğini buyurarak anlatan isteme kipi. krş. **İstek (kipi), isteme kipleri.** // **GTS 1992:** (Fr. *impératif*; İng. *imperative*; Alm. *Imperativ*) Tasarlanan, yapılması istenen işi emir veya dilek şeklinde ifade eden, zaman ve şahıs kavramının aynı ekle verildiği tasarlama kipi. // **DS 2011:** (*imperative mood*) *söz dizimi, anlam bilimi* Eylemi buyruk anlatan kip; buyrum tümcesinde kullanılan kip. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Emir sözleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (imperative words): Emir çekimini söz diziminde veya vurgu ile yapan dillerde, bazı sözlere verilen ad. // **TDBTS 2014: —**

Emr-i gâip birl. i. Emir kipinin üçüncü şahsı: “*Gitsin, yesin, içsinler.*” // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Emr-i hâzır birl. i. Emir kipinin ikinci şahsı: “*Gel, oku, iç.*” // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

En az çaba kuralı (yasası, ilkesi) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Loi du moindre effort*; İng. *Least effort*; Alm. *Geringste Anstrengung*) Konuşmayı kolaylaştırmak amacıyla kelime içindeki ses benzeşmelerine ve ses düşmelerine sebep olan kural: (*hanım+nine*) > **haminne**, (*anne+ile*) > **anneyle**, (*durur*) > **-dur**, (*varır*) > **var** örneklerinde olduğu gibi. // **DDTs 1980:** [Alm. *geringste anstrengung*] [Fr. *loi du moindre effort*] [İng. *least effort*] [Es. T. *sa'y-i ekal kanunu*]: Belli bir amacın gerçekleştirilmesi için gereken çabayı insanoğlunun en aza indirmesi ilkesi; özellikle hem birinci, hem ikinci eklemlilik düzleminde birimleri yalınlaştırma ve genelleştirme eğilimlerini anlatan yasa. // **DBTS 1989:** (Osm. *kanûn-i sa'y-i ekal*; Fr. *loi du moindre effort*). Daha çok konuşmada kolaylığı sağlayan bazı ses olaylarının sebebi olan kural. // **GTS 1992:** (Alm. *geringste Anstrengung*; Fr. *loi du moindre effort*; İng. *least effort*; Osm. *kanun-ı sa'y-i ekal*) Konuşma sırasında zamandan ve emekten tasarruf ederek kolaylık sağlamak amacıyla ses düşmesi, ses benzeşmesi, ses ve hece kaynaşması (Contraktion) gibi olaylara yol açan kural. // **DS 2011:** (least effort principle) *genel* Dilsel üretimde harcanması gereken çabanın en aza indirilmesi ilkesi. Bu ilke birinci ve ikinci eklemlilik düzleminde dilsel birimleri yalınlaştırma ve genelleştirme eğilimlerini anlatır. // **DBTS 2013:** (*least effort law*): Dil kullanımı sırasında zamandan ve emekten tasarruf ederek kolaylık sağlamak amacıyla, ses düşmesi, ses benzeşmesi, ses ve hece kaynaşması gibi olaylara yol açan, en az çaba kuralıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. principle of least effort; minimization of effort) Dilde anlatılmak istenen şeyin, mevcut söz varlığındaki seçenekler arasından, özellikle ses bilgisi, sözlük bilgisi, söz dizimi bakımından en kısa şekilde, gereksiz yapılardan, yinelemelerden kaçınılarak düşüncenin etkili bir şekilde ifade edilmesi olgusuna denir.

Engel i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (barrier) *söz dizimi* Üretici dil bilgisi kuramında yönetim gibi bazı dilbilgisel olguların etki alanlarını belirleyen ya da yer değiştirme işlemini kısıtlayan ulam. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Engelli sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *gehemmt*] [Fr. *bloqué*] [İng. *checked*]: Kısa bir sürede yüksek oranda enerji boşalmasıyla belirlenen seslerin niteliğini göstermek için kullanılır. bkz. **Engelsiz, ikicilik.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** 1- (interrupted) *ses bilgisi* Patlamalı ünsüzlerde olduğu gibi, ses yolunda tam bir engellenme ile oluşturulan ünsüz. Kesintili de denir. 2- (obstruent) *ses bilgisi* Hava akımının ağızda engellenmesiyle çıkan, patlamalı, sürtünmek, patlamalı-sürtünmeli ünsüz; örn. [p s c] vb. ünsüzleri engelli seslerdir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Engelli ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *gedeckter vokal*] [Fr. *voyelle entravée*] [İng. *blocked vowel, checked vowel*]: Ünsüzle biten kapalı bir hecedeki ünlü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Engelsiz sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *ungehemmt*] [Fr. *non bloqué*] [İng. *unchecked*]: Engelli olmayan seslerin özelliğini belirtmek için kullanılır. bkz. **Engelli, ikicilik.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (unchecked) *ses bilgisi* Engelli olmayan sesbirimsel özellik. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Engelsiz ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *freier vokal*] [Fr. *voyelle libre*] [İng. *free vowel*]: Açık bir hecedeki ünlü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

En küçük asıl birim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*minimal free form*): En küçük asıl birim, söz olarak kabul edilebilecek en küçük dil birimidir. // **TDBTS 2014:** —

En küçük çift birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *minimalpaar*] [Fr. *paire minimale*] [İng. *minimal pair*]: Biri dışında bütün sesbirimleri aynı ve anlamları ayrı gösterge çifti. (Ör. Türkçedeki *kil/kıl, el/il, sen/ben* vb.)

// **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (minimal pair) *ses bilimi* Ses biliminde biri dışında tüm birimleri aynı, ama anlamları farklı sözcük çifti. // **DBTS 2013:** (*minimal pair*): Tek ses ile farklı duruma gelen sözler, en küçük çiftlerdir. // **TDBTS 2014:** —

En küçük zıtlık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*minimal contrast*): Yalnızca bir özellikleriyle birbirinden ayrılan sesler arasındaki durumdur. // **TDBTS 2014:** —

Enstrümantal (İnstrümantal) hâli birl. i. İşin hangi araç veya âletle yapıldığını belirten hal, araç hâli, araç durumu, vâsıta hâli. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

En üstünlük birl. i. FGT 1942: Tafdil - *Superlatif (isim)* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

En üstünlük derecesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (superlative degree) *biçim bilimi* Sıfat/niteleyici ve belirteçlerin karşılaştırılmasında, ikiden çok öge arasındaki en üst nitelik. En üstünlük Türkçe’de sıfat ve belirteç önüne ‘en’ birimi getirilerek yapılır: *en küçük, en zayıf, en hızlı, en temiz vb.* // **DBTS 2013:** (*superlative degree*): Sıfarlarda özelliğin en üstün olduğunu bildiren, hem nitelik hem nicelik değeri olan bir ad çekimi. // **TDBTS 2014:** (İng. superlative degree) Niteleme işlevli göstergelerdeki en üstünlük derecesi, karşılaştırmaya dayalı olarak niteliğin en üst düzeyini göstermektedir. Türkiye Türkçesinde en üstünlük derecesi (İng. superlative degree) söz dizimsel yolla, genellikle niteleme sıfatının önüne getirilen *en* göstergesi aracılığıyla yapılmaktadır. İlgi veya bulunma durumu da en üstünlük (İng. superlative) yapıları için kullanılabilir: “Bu şehrin en güzel yeri Bebek’tir” (*The most beautiful place of this place is Bebek*); “Bu şehirde en güzel yer Bebek’tir” (*The most beautiful place in this city is Bebek*); “Dünyanın en büyük binaları nerede?” (*Where are the biggest buildings in (of) the world?*)” (Underhill, 1963:226). Bugün Türkiye Türkçesinde en üstünlük derecesi yanlış olarak üstünlük derecesi gibi kullanılmaktadır. “En” olan tektir, bir ikincisi (kavram/nesne/şey) yoktur.

En yakınlık koşulu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (minimality condition) söz dizimi Üretici dil bilgisi kuramında, bir söz dizimsel öğeye k-buyurma Özelliği taşımakla olası yöneten konumunda bulunan baş öğelerden, bu söz dizimsel öğeye ancak en yakın olanının gerçek yöneten olabileceğine ilişkin gereklilik. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Erek birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (goal) anlam bilimi, söz dizimi Eylemin dile getirdiği işten etkilenen nesne; örn. *Çocuk okula gitti* tümcesinde *okula, git* eyleminin erek'idir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Erek dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. zielsprache] [Fr. langue cible, langue d'arrivée] [İng. target language]: Çeviri işleminde varış noktasını oluşturan, çevrilen metnin aktarıldığı dil. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (target language) çeviribilim** Çevirinin ya da aktarmanın ve yorumlamanın yapıldığı dil. Türkçe'den Japonca'ya yapılacak bir çeviride erek dil Japonca'dır. Amaç dil de denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eril i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: Kelimelerin eril olanlarına verilen isim. // DTS 1969: (Osm. Müzekker; Fr. Masculin; İng. Masculine; Alm. Männlich, Maskulin) (Derl. Erillik, erkeklik) Bazı dillerde erkek cinsten sayılan kelime: *Arapçada kâtip, muallim, müdir; Fransızcada le livre (kitap), le mur (duvar); Almandada der Tisch (masa), der Stuhl (iskemle)* vb. // **DDTS 1980: [Alm. maskulinum] [Fr. masculin] [İng. masculine] [Es. T. müzekker]:** Kimi dillerde erkek cinsten sayılan anlamlı birimlerin aldığı biçim. // **DBTS 1989: (Osm. müzekker; Fr. masculin; karşıtı dişil).** Bazı dillerde erkek cinsten sayılan kelimelerin görüldüğü biçim. krş. **Cins.** // **GTS 1992: — // DS 2011: (masculine) biçim bilimi** Kimi dillerde dilbilgisel olarak erkek cinsten sayılan birimler ile ilgili dilbilgisel cins. krş. **Dişil, yansız.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Erişme hali birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Allatif) -e halinin, bir işin yöneldiği nesneyi gösteren çeşidi. Eve gitmek, Birisine söylemek gibi. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Erk birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (capacity) *genel* Üretici dil bilgisinde dil bilgisinin üretici gücü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Erkeklik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Maskulin, Maskulinum, männlich*; Fr. *masculin*; İng. *masculine*; Osm. *müzekker*) Gramer bakımından cinsiyet kavramının söz konusu olduğu dillerde, kelimenin erkek cinsten sayılması durumu. Karşıtı dişiliktir. bkz. **Cinsiyet.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*masculine*): Sözlük veya söz dizimlik düzlemlerinde cinsiyet kavramının söz konusu olduğu dillerde, sözlerin bir bölümünün erkek cinsten sayılması durumudur. // **TDBTS 2014:** —

Ertelme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*procrastinate*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisi tarafından öne sürülen evrensel ilkelerden biri; dil yapısında olabilecek herhangi bir değişikliğin mümkün olduğunca ve zorunlu olmadıkça ertelenmesi gerektiğini belirtir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Esas cümle birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Birleşik bir cümlede ana fikri taşıyan ve esas yargıyı üzerinde bulunduran cümle. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Karmaşık (*complex sentence*) ve birleşik (*compound sentence*) cümlelerinin temel cümlesi, ana cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Esas eylem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*stem, stemverb*): Herhangi bir yardımcı söze ihtiyacı olmadan, kendi başına anlamı olan eylem. // **TDBTS 2014:** —

Eski sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *arkaistisch*; Fr. *archaique*; İng. *archaic*) Eskiye ait, eski devirden kalma arkaik, kalıntı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*archaic*): Bugün kullanılmayan herhangi bir dil birimi veya yapı özelliğidir. // **TDBTS 2014:** —

Eski biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*archilexeme, revival form*): Bir sözün yazıya geçirilmiş en eski biçimidir. // **TDBTS 2014:** —

Eski biçim kelime birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Miras kelime*; Fr. *Archaïque*; İng. *Archaic*; Alm. *Erbwort*) (Derl. *Kalıntı kelime, arkaik kelime*) Çağdaş dil kurallarına aykırı olarak eski biçimini koruyan kelime: *Kaygu, haşmetlu, idük vb. // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Eski bilgi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (given/old information) *söylem* Bir sözcenin içerdiği bilgi türlerinden birisi. Eski bilgi konuşur /yazarın, dinleyence/okurca bilindiğini varsaydığı bilgidir. Ayrıca bkz. **Odaklama, öznellik, yeni bilgi, yüklendik. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eskicil biçim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (archaism) *genel* Dilin geçmiş evrelerinde kullanılmış olup artık kullanılmayan sözcük ya da dil bilgisi özelliği. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eskicilik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Archaismus*; Fr. *archaïsme*; İng. *archaism*) Eskiye bağlılık, artık kullanılıştan düşmüş olan eski kelimeleri veya kelimelerin eski şekillerini kullanma; kalıntı kelimeleri kullanma. bkz. ve krş. **Eskilik, eski kelime. // DS 2011: — // DBTS 2013:** (archaism): Eski söz, ek veya yapı kullanma veya dil birimine eski veya unutulmuş anlamlar yükleme, eskicilik eğilimi olarak bilinir. **// TDBTS 2014:** (İng. archaism) Bir dilin tarihî dönemlerinde kullanılmış ancak; ölçünlü dilde veya geçerli olan zaman diliminde kullanım yaygınlığını ve sıklığını kaybetmiş, hemen hemen unutulmuş ses, yapı ve sözlüksel biçimlerinin tarihî dönemlerdeki formuna yakın bir şekilde kullanılmasına denir.

Eski kelime (söz) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *ta'bir-i mehcûr, ta'bir-i metruk*; Fr. *mot archaïque*; karşıtı yeni kelime). Artık kullanılmayan veya eski biçimi korunarak kullanımı sürdürülen kelime. krş. **Kelime. // GTS 1992:** (Alm. *Erbwort*; Fr. *mot archaïque*; İng. *archaic Word*; Osm. *miras kelime, ta'bir-i metrûk, ta'bir-i mehcûr*) Bugün artık kullanılıştan düşmüş bulunan veya eski şekli ile kullanılan kelime; arkaik kelime. **// DS 2011: — // DBTS 2013:** (archaic word): Eski devirlere ait sözdür. **// TDBTS 2014: —**

Eskil biçim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *archaismus*] [Fr. *archaïsme*] [İng. *archaism*]: Kullanımdan düşmüş bulunan sözlüksel birim, söz dizimsel olgu vb. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eskilik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: bkz. **eski kelime.** // **GTS 1992:** (Alm. *Archaismus*; Fr. *archaïsme*; İng *archaism*), Eskiden kalma; yazı ve konuşma dilinde artık kullanılıştan düşmüş olan, dilin daha eski veya tarihi devirlerine ait kelime, deyim ve şekiller. Ayrıca bkz. **Eski kelime.** // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*archaism*): Bugün kullanılmayan veya eski biçim ve anlamıyla kullanılan herhangi bir dil birimi. // **TDBTS 2014: —**

Eski taş yazısı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*petrogram, petroglyph*): Kayaların üzerine, mağara duvarlarına kazınan veya boyanan resim yazılar. // **TDBTS 2014: —**

Eski yazı bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*palaography*): İlk ve orta çağa ait yazıların kaynağını, tarihini ve doğru çözümlerini belirlemek için yapılan çalışmalardır. // **TDBTS 2014: —**

Esre i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Kesre*) Eski yazımızda kısa *ı* ve *i*'yi gösteren hareke. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*iso-*): Dillerin sestən söz dizimine değişik düzlemlerinde biçim ve anlam bakımından eş olan ses, biçim veya söz diziminin sıfatı olarak kullanılır. // **TDBTS 2014: —**

Eş adlı birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *homonym*] [Fr. *homonyme*] [İng. *homonym*] [Es. T. *mütecanis, mütecanis lafız*]: Eş adlılık gösteren sözcükler için kullanılır. bkz. **Eşadlılık.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*homonym*): Sesleri aynı, anlamları farklı dil birimleri, eş sesli dil birimleridir. // **TDBTS 2014: —**

Eş adlılık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *homonymie*] [Fr. *homonymie*] [İng. *homonymy*]: Gösterileni ayrı, göstereni özdeş olan sözcüklerin özelliği. (Ör. Bir “renk” belirten *kara* ve “toprak parçası” belirten *kara* sözcükleri.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (homonymy) *anlam bilimi* Göstereni (biçimi) aynı, gösterileni (anlamları) ayrı sözcükler. // **DBTS 2013:** (*homonymy*): Sesçe aynı, anlamca farklı olan dil birimlerinin ilişkisi, bir eş seslilik durumudur. // **TDBTS 2014: —**

Eş ad silinmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*equip deletion*): Eş sesli, yani ayrı bilgilerin adı olan aynı ses değerindeki iki sözden birinin kullanım dışı kalması olayı, eş ad silinmesi olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Eş ağırlıklı zıtlık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*equipollent opposition*): Zıtlık, varlığın var oluş biçimlerinden biri olarak, bilgiler arasındaki en önemli komşuluklardan biridir. // **TDBTS 2014: —**

Eş anlamlı birl. i. ve sıf. FGT 1942: Müteradif - *Synonyme* // **DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *synonym*, *bedeutungsgleich*] [Fr. *synonyme*] [İng. *synonym*] [Es. T. *müteradif*]: Eşanlamlılık gösteren sözcükleri belirtmek için kullanılır. bkz. **Eşanlamlılık.** // **DBTS 1989:** (Osm. *elfâz-ı müteradife*; Fr. *synonyme*; karşıtı karşıt anlamlı). Eş anlamlılık gösteren (kelimeler). krş. **Yakın anlamlı, kelime.** // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*synonym*): Anlamları aynı veya birbirine yakın olan dil birimleri eş anlamlı dil birimleri olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** (İng. *synonymy*) Farklı söyleyiş ve yazım özelliğine sahip aynı dildeki yerli göstergelerin veya farklı dillerden, lehçe, şive, ağız vb. aynı dilin katmanlarından alıntılanan göstergelerin anlamca birbirine çok yakın veya özdeş olması durumuna denir.

Eş anlamlı birleşik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*tautological compound*): İki veya daha fazla eş anlamlı sözün yan yana getirilmesiyle oluşturulan birleşik söz, eş anlamlı birleşiktir. // **TDBTS 2014: —**

Eş anlamlı ikileme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Hendiadyoin*; Fr. *Hendiadiyoin*; İng.

hendiadiyoin; Osm. *terkib-i ihmalî*) Bir kavramı ifade için kullanılan aynı veya yakın anlamda iki yahut daha fazla kelimenin belirli diziliş kuralıyla yan yana getirilmesinden oluşan ikileme. bkz. **İkileme**. // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: (*hendiadyoin*): Bir kavramı ifade için kullanılan aynı veya yakın anlamda iki yahut daha fazla sözün belirli diziliş kuralıyla yan yana getirilmesinden oluşan söz öbeği. // **TDBTS 2014**: —

Eşanlamlı kelime (kelimeler) birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: (Osm. *Müteradif*; Fr. *Synonyme*; İng. *Synonym*; Alm. *Synonym, Gleichbedeutend*) (Derl. *Anlamdaş, eşit anlamlı*) Anlamları aynı veya yakın olan kelimeler: *Ak ve beyaz, kara ve siyah, yıl ve sene, çehre ve surat* vb. // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: (Alm. *synonym, bedeutungsgleich*; Fr. *synonyme*; İng. *synonym synonymous*; Osm. *müteradif, elfâz-ı müterâdife*) Anlamları aynı veya birbirine yakın olan kelimeler. // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Eş anlamlılık birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: [Alm. *Synonymie*] [Fr. *synonymie*] [İng. *synonymy*] [Es. T. *teradüf*]: İki ya da daha çok sayıda göstergenin aynı anlama gelme, ayrı gösterenlerin aynı gösterileni belirtme özelliği. (Ör. *siyah* ve *kara* birçok bağlamda eşanlamlılık gösteren sözcüklerdir.) // **DBTS 1989**: (Osm. *terâdüf*; Fr. *synonymie*; karşıtı karşıt anlamlılık). İki veya daha çok kelimenin aynı anlama gelmesi, ayrı kelimelerin aynı anlamı belirtmesi. krş. **Yakın anlamlılık**. // **GTS 1992**: (Alm. *Synonymie*; Fr. *synonymie*; İng. *synonymy*; Osm. *terâdüf*) İki veya daha çok kelimenin aynı veya birbirine yakın anlam taşıması: *kızmak / sinirlenmek, öfkelenmek / hiddetlenmek* gibi. bkz. **Eş anlamlı (kelime)**. // **DS 2011**: (*synonymy*) *anlam bilimi* Sözcük ve tümcelerin özdeş anlamlı olmaları durumu. // **DBTS 2013**: (*synonymy*): Anlam veya işlevce birbirinin aynı veya benzeri olan dil birimlerinin ilişkisi, eş anlamlılık olarak bilinir. // **TDBTS 2014**: —

Eşasılı birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: (cognate) *tarihsel dil bilimi* Aynı kökten gelen dilsel biçim; örn. İng. *two*, Fr. *deux*, Alm. *zwei* ‘iki’ sözcükleri eşasılıdır. // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Eş bağımlı birl. i. ve sıf. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: (coordinate) *söz dizimi* Ögelerinden biri ortak olan, anlam ilişkisi parçaüstü özellikler ya da bağlaçlarla sağlanan

sıralı yapı türü; örn. *Zeynep'le Aylin eş bağımlı ad öbekleri, içeri girdi ve elindekileri yere bıraktı* eş bağımlı eylem öbekleridir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eş bağımlı tümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (coordinate sentence) *söz dizimi* Öğelerinden biri ortak olan, anlam ilişkisi parçaüstü özellikler ya da bağlaçlarla sağlanan sıralı tümce türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eş bağımlı yapı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (coordinate structure) *söz dizimi* Eş bağımlılık ilişkisi içinde bulunan öbek veya tümce; örn. *Berna ve Tarkan eş bağımlı ad öbeği, Adam gazeteyi aldı ve sedire oturdu eşbağımlı eylemöbeği ve Çocuk içeri girdi ve annesi onu yanma çağırdı* eş bağımlı tümcedir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eş bağımlılık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (coordination) *söz dizimi* Bir tümce içinde aynı türden olan, aynı işlevi gören ve yapı bakımından eşdeğerli sözcük, sözcük öbeği ya da tümcecikler gibi dil birimlerinin arasındaki bağlantı ilişkisi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eş bağlam birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (co-text): Aynı bağlam içinde yer alan metinlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Eş biçim birim çizgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (isomorphic line): Sözlük veya söz diziminde aynılık veya benzerlik gösteren söz, söz öbeği ve cümlelerin yayılma sınırlarını belirten çizgiler. // **TDBTS 2014:** —

Eş biçim birimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (isomorph): Eş biçimli asıl veya bağlı biçim birimi. // **TDBTS 2014:** —

Eş biçimlenme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (configurationality) *söz dizimi* Genel anlamda, bir ögenin tümce içinde belirli bir konum (veya biçimde) bulunmasının, bir başka

öğenin bulunmasına ya da belirli bir biçimde olmasına dayanması özelliği. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eş biçimli birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (isomorphic) *biçim bilimi* Eş biçimli olan; örn. *yap-ıl-abil-ir* ve *gör-ül-ebil-ir* eşbiçimli sözcüklerdir, eş biçim birimi ulamları vardır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eş biçimlik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *allomorphe*). Bir biçim biriminin aynı görevi yapan, ancak ses bakımından farklı olan değişik biçimi. Ör. *-mİş* biçim biriminin ünlü uyumuna bağlı olarak dört ayrı eş biçimliği vardır: *-mış*, *-miş*, *-muş*, *-müş*. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eş biçimlilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *isomorphie*] [Fr. *isomorphisme*] [İng. *isomorphism*]: Değişik düzeyden iki ya da daha çok yapının oluşturucuları arasında aynı türden ilişkiler bulunması. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (isomorphism) *biçim bilimi* İki ya da daha çok yapının öğeleri arasında bire bir çakışma olması durumu. // **DBTS 2013:** (*isomorphism, homology*): Bir dilin değişik düzlemlerindeki yapıları arasında aynı tür ilişkilerin bulunması, eş biçimlilik oluşturur. // **TDBTS 2014:** —

Eş çıkışlı birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (homorganic) *ses bilgisi* Çıkış yerleri aynı olan sesler; örn. dudaksıl [p], [b], [m] gibi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eş çıkışlı ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*homorganic sounds*): Çıkış yerleri aynı, fakat çıkış biçimleri farklı olan sesler, eş çıkışlı seslerdir. // **TDBTS 2014:** —

Eş çıkışlı ses birim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*homorganic phonemes*): Çıkış yerleri aynı, fakat çıkış biçimleri farklı olan sesler, eş çıkışlı seslerdir. // **TDBTS 2014:** —

Eşdeğerlik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (equivalence) *söz dizimi, çeviribilim* 1- Değişik dilbilgileri arasında güç eşitliği ilişkisi; örn. *Aynı tümce dizilerini üreten iki dil bilgisi eşdeğerlidir.* 2- Dağılımsal eşdeğerlik aynı ortamda kullanılan dil bilimlerinin niteliği. 3- Üyeleri mantıksal açıdan eşit olan, eksik ögeli ile aşamalı karşıtlıktan ayırt edilebilen karşıtlık. 4- Çeviride kaynak ve erek dillerde yapı, anlam ve işlev ilişkisi kurma ile ilgili nitelik. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş değerli karşıtlık (zıtlık) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (equipollent opposition) *ses bilimi* Prag Okulu ses bilimi anlayışına göre üyelerinin mantıksal açıdan eşit olduğu, eksik ögeli ile aşamalı karşıtlıktan ayırt edilebilen karşıtlık türü. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eşdeğerlik kısıtlaması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (equivalence constraint) *toplum dil bilimi* Sankoff ve Poplack anlayışı doğrultusunda ikidilli etkileşim ortamında, iki dil arasındaki farklar nedeniyle bir dildeki yapıların öteki dildeki yapıyı aralarına almamaları ile ilgili kısıtlama. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş değerlilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (equivalence): Dil birimlerinin kendi aralarında gösterdikleri anlam ve görev aynılığı, eş değerliliktir. // **TDBTS 2014: —**

Eş değişirlik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *kovarianz*] [Fr. *covariance*] [İng. *covariance*]: Dilsel verilerle toplumsal olguların birbirine koşut değişkenliği. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (covariance) *toplum dil bilimi* Toplumsal ve dilsel olguların birbirine koşut olarak değişmesi; toplumsal olgulara koşut olarak dilin de değişmesi. // **DBTS 2013:** (covariance): Ses ve biçim birimlerinin birlikte değişimidir. // **TDBTS 2014: —**

Eşdil alanları birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Aires d'isoglosses) Bir dilin konuşulduğu alan içinde, aynı değişik özelliklerin görüldüğü bölgeler. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş dil çizgileri birl. i. // FGT 1942: — // DBTS 1949: (Lignes d'isoglosses) Eş dil alanlarını başka eş dil alanlarından ayıran sınırlar. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Eş dillilik çizgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *isoglosse linie*] [Fr. *ligne d'isoglosse*] [İng. *isoglotic line*]: Lehçesel özellikler arasındaki sınır. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (isogloss) *toplum dil bilimi* Harita üzerinde belli bir dilsel özelliğin (ses, sözcük vb.) kullanım sınırını gösteren çizgi. // DBTS 2013: (*isogloss, isogloss area, isoglottic line, isograph*): Ses, biçim veya söz dizimindeki ayrılığı belirten dil haritası çizgisidir. // TDBTS 2014: —

Eş dizim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*isocolon*): Yalnız yapı değil, uzunluk bakımından da görülen benzerliktir. // TDBTS 2014: —

Eş dizim çizgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*isosyntagmatic line*): Belirli bir söz dizimi özelliğini paylaşan bölgeyi gösteren çizgi, eş dizim çizgisidir. // TDBTS 2014: —

Eş dizimlilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *kollokation*] [Fr. *collocation*] [İng. *collocation*]: İki ya da daha çok sayıda dil biriminin genellikle aynı dizimde yer alması. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*collocation*) *söz dizimi* İki ya da daha fazla sayıda birimin aynı dizimde bulunması. bkz. **Birliktelik. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş dizinleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*coindexation*) *söz dizimi* Eş gönderimli birimlerin bu ilişkiyi gösterir biçimde imlenmesi, Üretici dil bilgisinde eş gönderimli ad öbeklerinin alt imlerle imlenmesi; örn. *Ali hep kendini düşünür*. Eş dizinlemenin olmadığı farklı alt imlerle gösterilir; örn. *Ali onu sever*. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Eş gönderge birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *koreferenz*] [Fr. *coréférence*] [İng. *coreference*]: İki ya da daha çok sayıda göstergenin göndergesi. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*co-reference*): Bir dilin değişik düzlemlerindeki yapıları arasında aynı tür ilişkileri bulunan göndergeler. // TDBTS 2014: —

Eş gönderim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (coreference) söz dizimi İki ya da daha çok sayıda birimin tek göndergeyi belirtmesi; örn. *Ahmet, dün bize uğradı, biz onu çok özlemiştik* sözcesinde *Ahmet ve onu* eşgönderim belirtir. Eşgönderim, birimlerden sonra yazılan altımla gösterilir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş gönderimli birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (coreferential) söz dizimi Tek göndergeyi belirten iki ya da daha çok sayıda birimin özelliği. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş gönderimlilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (coreferentiality) söz dizimi Belirli bir söz dizimsel yapıda iki ad öbeğinin gönderiminin özdeş olması durumu. bkz. **Eşdizinleme**. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş heceli birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Isosyllabique) Heceleri aynı miktarda olan (kelime, söz). // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş hecelilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (isosyllabism): Değişik ölçeklere göre aynı değerdeki hecelere sahip olma durumu, eş hecelilik olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Eşil i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. doppelform, dublette] [Fr. doublet] [İng. doublet, alternative]: Aynı kökene bağlanan, ama biçimce ayrılık gösteren iki sözcükten her biri. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (doublet) tarihsel dil bilimi** Aynı kökenden olup biçimce ayrılık gösteren iki sözcükten her biri. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş işlevli birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (ergative): Bağlı biçim birimlerinde görülen, aynı veya benzer işlevli biçim birimleri, eş işlevlidirler. // **TDBTS 2014: —**

Eşit (veya) değişiksiz ton birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Ton égal ou uniforme) Bütün süresince aynı yükseklikte kalan sesin tonu. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eşit heceli çekim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Déclinaison parisyllabe) Bazı dillerin isim hallerinde hece sayısı değişmeyen isim çekimi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eşit ikinlik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Her iki ögenin açık nitelikleri eşit olan ilinliklere verilen ad. bkz. **İkinlik**. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eşit ikiz ünlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Her iki ögesindeki ünlü aynı ve boğumlanma süreleri eşit olan ikiz ünlü türü. Türkçe aslında ikiz ünlüsü bulunan bir dil olmadığı için, görülen örnekler daha çok iki ünlü arasındaki bir ünsüzün eriyip kaybolması ile oluşmuştur: seyrek rastlanan ve ağızlarda görülen bir ikiz ünlü türüdür: *aa*, *ii*, *uu*: *Nev.ağz. yaa* < *yağar*, *baa* (< *bağa*), *babayi _idiñ* (< *babayiğidin*), *duun* < *düğün* vb. bkz. **İkiz ünlü**. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eşitlemeli cümle birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*equational sentence*): Birbirlerine benzeyen yapı kalıplarıyla kurulan cümlelerdir. // **TDBTS 2014: —**

Eşitleşme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Egalisation) Tam özümleme. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eşitlik i. FGT 1942: Müsavat - *Egalité* // **DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*equative*): Eşitlik, hem varlık+varlık hem de varlık+eylem ilişkisinde ortaya çıkan bir bilgidir. // **TDBTS 2014: —**

Eşitlik derecesi birl. i. FGT 1942: Müsavat derecesi - *Degré équatif* // **DBTS 1949:** Bunun kadar ufak şeklindeki derece çeşidi. // **DTS 1969:** (Osm. *Derece-i müsavat*; Fr. *Degré d'équatif*; İng. *Equative degree*; Alm. *Aquative Grade*) Gibi veya kadar ilgeçleriyle

kavramların karşılaştırılıp eşit ölçüde gösterilmesi: // **DDTS 1980:** [Alm. *äquativus*] [Fr. *équatif*] [İng. *equative*] [Es. T. *müsavat derecesi*]: Kimi dillerde özel bir anlatımı bulunan ve çeşitli kavramların eşit ölçüde gösterilmesini sağlayan karşılaştırma yolu. // **DBTS 1989:** (Osm. *derece-i müsâvât*; Fr. *degré d'équatif*). Sıfatların belirttiği kavramların nesnelerde veya kişilerde eşit ölçüde bulunduğunu göstermek için başvurulmuş karşılaştırma yolu. krş. **Karşılaştırma**. // **GTS 1992:** (Alm. *äquative Grade*; Fr. *degré d'équatif*; İng. *equative degree*; Osm. *derece-i müsâvât*) Sıfat ve zarflar ile belirtilen kavramların kişilerde ve nesnelerde, nitelik ve nicelik bakımından eşit derecede bulunduğunu göstermek üzere başvurulmuş karşılaştırma yolu. // **DS 2011:** (*equative*) *biçim bilimi* Sıfat ve belirteçlerin karşılaştırılmasında çeşitli kavramların eşit ölçüde gösterilmesini sağlayan karşılaştırma biçimi. // **DBTS 2013:** (*equative degree*): Sıfat ve zarflar ile belirtilen kavramların kişilerde ve nesnelerde, nitelik ve nicelik bakımından eşit derecede bulunduğunu göstermek üzere başvurulmuş karşılaştırma yoludur. // **TDBTS 2014:** —

Eşitlik durumu (hali) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *müsâvât*; Fr. *équatif*). Cümlede isim soylu kelimelerin belirttiği kavramla yüklem arasında bir eşitlik, bir benzerlik veya karşılaştırmanın söz konusu olduğunu gösteren hal. krş. **Hal**. // **GTS 1992:** (Alm. *Kasus Äquativus*; Fr. *équatif*; İng. *equative case*; Osm. *müsâvât hali*) İsimlerde ve isim soylu kelimelerde nitelik ve nicelik bakımından karşılaştırmaya dayanan eşitlik gösterme hali. // **DS 2011:** (*equative case*) *biçim bilimi, söz dizimi* Eşitlik, benzerlik ya da karşılaştırma, oran kurma anlatan ad durumu. {-CA} eki Türkçe'de en eski yazılı ürünlerden bu yana eşitlik durumu anlatmak üzere kullanılmaktadır. // **DBTS 2013:** (*equative case*): Söz öbeklerinde, iki varlığın denliğini; cümlelerde ise, eylemin nasıl ve ne şekilde olduğunu veya yapıldığını, eylemin oluş veya yapılış biçimini bildirmek için, ad eşitlik çekimine girer. // **TDBTS 2014:** —

Eşitlik eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Equatif*; İng. *Equative*; Alm. *Äquativus*) (Derl. *Gibilik eki, görelilik eki*) Kelimeye gibi, göre anlamı katan ek. Türkçede bu kavramları -ce ve -si ekleri verir: *Bence (ben-ce)*, *insanca (insan-ca)*, *aptalca (aptal-ca)*, *erkekçe (erkek-çe)*, *çocuksu (çocuk-su)* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** // **GTS 1992:** (Alm. *Äquativus*; Fr. *équatif*; İng. *equative*) İsimlerde ve isim soylu kelimelerde eşitlik derecesi gösteren ek. Ayrıntı için bkz. **Eşitlik derecesi, eşitlik hali**. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eşitlik öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (equative short clause): Eşitlik eki veya edatı almış bir ad ögesinin bir başka ad ögesi ile kurduğu söz öbeğidir. // **TDBTS 2014: —**

Eşitsiz heceli çekim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Déclinaison imparisyllabique) Türlü hallerinde hece sayısı eşit kalmayan isim çekimi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş köklü birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (etymological doublet, etymon, paronym, roots, root allomorphs): Bir dildeki iki farklı sözün aynı köke ait olması, onları eş köklü sözler yapar. // **TDBTS 2014: —**

Eşleme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (apposition) genel Aynı dil bilgisi düzleminde yapısal işlevleri ve gönderimleri benzer ya da özdeş olan birimler. *Yaşar Kemal, büyük Türk romancısı, Nobel'e aday gösterildi* tümcesinde *Yaşar Kemal ile büyük Türk romancısı* bir eşleme yapı örneği sergilemektedir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eşleyici i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (equative) söz dizimi Yükleme ile bağımlı iki ad öbeğinin gönderimlerinin benzer olması; örn. *Mehmet öğretmendir* tümcesinde *Mehmet ve öğretmen* aynı kişiye gönderimde bulunmaktadır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş mânâlı birl. i. ve sıf. Anlamları aynı veya birbirine çok yakın olan (kelimeler), anlamdaş, eş anlamlı, müterâdif, sinonim. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş ögeli karşıtlık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. aquipollente opposition] [Fr. opposition équipollente] [İng. equipollent opposition]: Bağıntıları, mantıksal bir dışındalık bağıntısı oluşturabilecek, iki ögesi de eşdeğerli karşıtlık. (Ör. *aygır/kısrak* arasındaki karşıtlık.) bkz. **Eksik ögeli karşıtlık.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (equipollent opposition.) ses bilimi** Prag Okulu ses bilimi anlayışına göre üyelerinin mantıksal açıdan eşit olduğu, eksik ögeli ile aşamalı karşıtlıktan ayırt edilebilen karşıtlık türü. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş ses çizgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (isophonic lines): Belirli bir ses özelliğini paylaşan bölgeyi gösteren çizgi, eş ses çizgisidir. // **TDBTS 2014: —**

Eş sesli birl. sıf. ve i. DBTS 1949: (Isophone, Isophonique) Dil coğrafyasında aynı sesi kullanan bölgelere denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *homophon*] [Fr. *homophone*] [İng. *homophone*]: Eşseslilik gösteren sözcükler için kullanılır. bkz. **Eşseslilik.** // **DBTS 1989:** (Osm. *elfâz-ı mütecânise*; Fr. *homonyme*). Eş seslilik gösteren (kelimeler). // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (homonym, homophone):** Sesleri aynı, anlamları farklı dil birimleri, eş sesli dil birimleridir. // **TDBTS 2014: —**

Eş sesli çatışma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (homophonic clash): Dil kullanımı sırasında, eş seslilerin iletişimi zorlaştırması, bir eş sesli çatışmasıdır. // **TDBTS 2014: —**

Eş sesli kelime, ek birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Mütecanis lâfız*; Fr. *Homonyme*; İng. ; Alm. *Homonym*) (Derl. *Eşsesli kelimeler, adaş, sesteş*) Söylenişi aynı, anlamı ayrı olan kelime: *Yüz (sayı), yüz (çehre); kara (renk), kara (toprak parçası)* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Homonym*; Fr. *homonyme*; İng. *homonym*; Osm. *Mütecanis kelimeler, elfaz-ı mütecanise*) Söyleniş ve yazılışları birbirinin aynı olup da anlamları (veya görevleri) ve gösterdikleri kavramlar açısından birbirleriyle hiç bir ilişkisi bulunmayan ek ve kelimelerdir. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş seslilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *homophonie*] [Fr. *homophonie*] [İng. *homophony*]: Kimi dillerde görülen yazılışları ayrı, söylenişi aynı olan sözcüklerin özelliği. (Ör. Fransızca’da *seau* “kova”, *saut* “atlama”, *sot* “budala”, *sceau* “mühür”.) // **DBTS 1989:** (Osm. *tecânüs*; Fr. *homonymie*). Bazı kelimelerin yazılış ve söyleniş bakımından aynı, anlam bakımından ayrı olması özelliği. // **GTS 1992:** (Alm. *Homonym*; Fr. *homonyme*; İng. *homonym*; Osm. *tecânüs*) Ayrı anlam veya görevdeki kelime ve eklerin ses ve yazılış bakımından aynı olmaları durumu. bkz. **Eş sesli.** // **DS 2011:** (homophony) Söylenişleri aynı, anlamları değişik olan sözcükler için kullanılan bir terim. // **DBTS 2013: (homophony):** Sesçe aynı, anlamca farklı olan dil birimlerinin ilişkisi, bir eş seslilik durumudur. // **TDBTS 2014:** (İng. *homophony*) Yerli

veya ödünç nitelikli, yazılış ve söyleyişleri aynı olmasına karşın, anlamsal ve işlevsel açıdan aralarında önemli farklılıklar bulunan dil birimlerinin bulunması durumuna denir.

Eş seslilik eğilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (paranomasia): Sesleri aynı, ama anlamları ayrı olan sözleri kullanmaktır. // **TDBTS 2014: —**

Eş soyluluk görüşü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (monogenesis theory, nostratic theory): Dünyadaki bütün dillerin ortak bir dilden kaynaklandığını savunan bu görüş, dil türeyiş kuramlarından biridir. // **TDBTS 2014: —**

Eş söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (tautology) anlam bilimi Bir kavramı aynı anlamda sözcüklerle anlatma, bir sözcük ya da düşünceyi benzer sözcüklerle gereksiz yere yineleme; örn. *Bu adam bir yetişkindir* önermesi bir eşsözdür. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş sözlü birl. i. ve şif. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (tautology): Her biri aynı anlam değerine sahip, iki veya daha fazla sözden oluşan yapı, eş sözlü yapıdır. // **TDBTS 2014: —**

Eşsüremlilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. synchronie] [Fr. synchronie] [İng. synchrony]: Süre içinde geçirdiği evrimden ve art süremden bağımsız olarak, sürenin belli bir nokta ya da kesiti içindeki işleyişi açısından ele alınan bir dil durumu. (Eşsüremlilik, eş zamanlılık da denir.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş süremlilik birl. i. ve şif. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. synchronisch] [Fr. synchronique] [İng. synchronic]: 1- Evrim dışında ve süreden, art süremden bağımsız olarak ele alınan; birbiriyle aynı dizge içinde bağıntılar kuran öğeleri, olguları vb. belirtmek için kullanılır. (Eşzamanlı da denir.) 2- Olguları, öğeleri evrim dışında ve süreden bağımsız olarak bir dizge biçiminde ele alan. bkz. **Eşsüremlilik dil bilimi. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş süremlilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *synchronische sprachwissenschaft*] [Fr. *linguistique synchronique*] [İng. *synchronic linguistics*]: Bir dilin belli bir dönemdeki, bir süremlilik durumu içindeki durumunu, evrim etkenini göz önünde bulundurmadan ele alan inceleme. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (synchronic linguistics) *genel* Dilbilim olguları zaman içindeki değişimlerini göz önünde bulundurmaksızın, belli bir kesit içindeki durum açısından inceleyen dil bilimi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş süremlilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Süre içinde geçirdiği evrimden ve art süremlilikten bağımsız olarak, süremliliğin belli bir nokta ya da kesiti içindeki işleyişi açısından ele alınan bir dil durumu. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (synchrony) *genel* Dilbilim olguları evrim boyutu dışında, gelişmelerden bağımsız olarak ele alan, sürecin belli bir kesitinde bu olguların durumunu göz önünde bulunduran bakış açısı ve inceleme yöntemi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş süremlilik ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Sesleri tarihsel süreç içindeki bir evrede, zaman etkenini işe karıştırmadan ele alan ses bilgisi dalı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş süremlilik ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Bir dilin belli bir evresinde yer alan ses bilimsel dizgeyi ele alan ses bilimi dalı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eşleşlik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (adjacency) *söz dizimi* Bir birimin yapı içindeki konumunun başka bir birimin hemen yanında olduğunu belirten özellik. Yandaşlık da denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş titrem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Isoton, isotonique*; İng. *Isoton, isotonic*; Alm. *Isotonisch*) (Derl. *Eştitrem, eşit ton, eşton*) Konuşmada aynı kalan titrem: *Bugün yapılacak çok iş var; Dün gezmeye gittik; Her gün erken kalkarız vb.* // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş tonlu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Isoton, Isotonique) Aynı tonda olan. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş yapılı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Isomorphe, Isomorphique) Yapılışları aynı olan kelimeler için kullanılır. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eş yazı(m)lı birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *homograph*] [Fr. *homographe*] [İng. *homograph*]: Eşyazımlılık gösteren sözcükler için kullanılır. bkz. **Eşyazımlılık. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*homograph, homonym*): Yazılışları aynı, fakat okunuş ve anlamları farklı olan sözler, eş yazılı sözlerdir. // **TDBTS 2014: —**

Eş yazı(m)lılık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *homographie*] [Fr. *homographie*] [İng. *homography*]: Kimi dillerde görülen söyleniş ayrı yazılış aynı olan sözcüklerin özelliği. (Ör. Fransızcada *fil* [*fil* iplik”in çoğulu] ile *fils* “oğul”). // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*homography*) *genel* Yazılışları aynı, anlamları değişik sözcükleri anlatmak için kullanılan terim; örn. *eş* (ad), *eş* (eylem-eşmek). // **DBTS 2013:** (*homograph*): Eş yazımlılık, iki veya daha fazla sözün aynı yazılışının olmasıdır. // **TDBTS 2014: —**

Eş yazım birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*homogram*): Yazılışları aynı, fakat okunuş ve anlamları farklı olan sözler. // **TDBTS 2014: —**

Eş yazımlılık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*heterographic spelling*): Aynı işaretin her zaman aynı sesi ifade ettiği ve belli bir sesin yalnızca bir ve aynı işaretle ifade edildiği yazı sistemi. // **TDBTS 2014: —**

Eş zamanlı birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: 1- Evrim dışında ve süreden, art süremden bağımsız olarak ele alınan; birbiriyle aynı dizge içinde bağıntılar kuran öğeleri, olguları vb. belirtmek için kullanılır. // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Synchronisch*; Fr. *synchronique*; İng. *synchronic*) Bir dil olayının, bir dil konusunun tarihi devirlerdeki değişme ve gelişmelerini dikkate almayarak, yalnız belirli bir zaman kesiti içindeki durumunu inceleyen. bkz. **Eş zamanlılık. // DS 2011: — //**

DBTS 2013: (*synchronic*): 1- Eş zamanlılık yöntemi. 2- Eş zamanlı dil birimi. 3- Bir dil olayını belli bir yer ve zaman diliminde inceleme. // **TDBTS 2014:**

Eş zamanlı anlam bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: Gelişme ve değişmelerden uzak olarak kelime, kavram, anlam, kapsam konularıyla eş anlamlılık, eş adlılık ve çok anlamlılık meselelerinin ele alındığı anlam bilimi dalı eş zamanlı anlam bilimi adı verilir. // **GTS 1992:** (Alm. *synchronische Semantik*; Fr. *sémanitique synchronique*; İng. *synchronic semantics*) Dilin belirli bir zaman dilimindeki kesitini tarihî değişme ve gelişmelere girmeden inceleyen anlam bilimi dalı. bkz. **Anlam bilimi.** // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*synchronic semantics*): Bir dilin belirli bir yer ve zaman dilimindeki anlam birimlerini ve anlam yapısını, tarihsel değişme ve gelişme süreçlerine girmeden inceleyen anlam bilimi çalışması, eş zamanlı anlam bilimidir. // **TDBTS 2014: —**

Eş zamanlı çeviri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*simultaneous interpreting*): Sözlü dil kullanımı sırasında, konuşucu veya dinleyicilerden birinin hemen o anda yaptığı çeviri simultane çeviri olarak da bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Eş zamanlı çözümleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*synchronic analysis*): Bir sözü veya söz dizimini şimdiki biçim ve anlamı ile çözümleme yöntemi, eş zamanlı çözümlemedir. // **TDBTS 2014: —**

Eş zamanlı dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: Bir dilin zaman içindeki gelişmesi sırasında belirli bir dönemde ortaya çıkan olgularını inceleyen dil bilimi dalı. // **GTS 1992:** (Alm. *synchronische Sprachwissenschaft, Linguistik synchronik*; Fr. *linguistique synchronique*; İng. *synchronic linguistics*) Dil olaylarını değişme ve gelişme seyrine bakmadan belirli bir zaman süreci içinde inceleyen dil bilimi. bkz. **Dil bilimi.** // **DS 2011: (synchronic linguistics) genel** Dilsel olguları zaman içindeki değişimlerini göz önünde bulundurmaksızın, belli bir kesit içindeki durum açısından inceleyen dil bilimi. Eşsüremlili dil bilimi de denir. krş. **Artzamanlı dil bilimi.** // **DBTS 2013:** (*synchronic linguistics*): Dil olaylarını değişme ve gelişme seyrine bakmadan belirli bir zaman süreci içinde inceleyen dil bilimi, eş zamanlı dil bilimidir. // **TDBTS 2014: —**

Eş zamanlılık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: Süre içinde geçirdiği evrimden ve art süremden bağımsız olarak, sürenin belli bir nokta ya da kesiti içindeki işleyişi açısından ele alınan bir dil durumu. // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Synchronie*; Fr. *synchronie*; İng. *synchrony*) Bir dil olayının, bir dil konusunun incelenmesinde, tarihi devirlerdeki değişme ve gelişmeleri dikkate almadan, tasvirici bir metodla belirli bir zaman kesiti içinde durumunu ortaya koyma. // **DS 2011: 1-** (*synchrony*) *genel* Dilsel olguların evrim boyutu dışında, gelişmelerden bağımsız olarak ele alan, sürecin belli bir kesitinde bu olguların durumunu göz önünde bulunduran bakış açısı ve inceleme yöntemi. Eşsüremlilik de denir, krş. **Artzamanlılık. 2-** (*simultaneity*) *anlam bilimi* Zaman çizgisinde tamamen ya da kısmen örtüştüğü varsayılan olay ya da durumların zaman aralıklarının özelliği, aynı anda gerçekleşme özelliği. // **DBTS 2013: (synchrony):** Dil biliminin tarihi, dillerin tarih boyunca geçirdikleri ses-biçim ve anlam değişmelerini izlemelerin tarihi gibidir. Eş zamanlılık, genel dil biliminin doğuşu yıllarında, bu tarihselliğe tepki olarak doğmuş ve doğuşu yıllarında, bir süre aşırılıklara da gitmiş, bir dil çalışma yöntemidir. // **TDBTS 2014: —**

Eş zamanlı ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (synchronic phonemics): Bir dilin seslerini ve ses olaylarını tarihsel gelişme ve değişme süreçlerine bakmadan, belirli bir yer ve zaman dilimi içinde inceleyen çalışmalar, eş zamanlı ses bilgisi çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014: —**

Eş zamanlı yöntem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *synchronisch*; Fr. *Synchronique*; İng. *Synchronic*) Dil olaylarını belirli bir süre içinde ve tarihi değişme ve gelişmelere bağlı olmadan durağan (*statique*) olarak inceleme yöntemi. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (synchronic):** Dil olaylarını belirli bir süre içinde ve tarihsel değişme ve gelişmelere bağlı olmadan, durağan (*static*) olarak inceleme yöntemidir. // **TDBTS 2014: —**

Etimoloji i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Bir dilin söz köklerini, köklerin türevleriyle olan ilişkisini, sözlerin nedensiz ve saymaca göstergeler olarak kullanıldıkları temel anlamları ile nedenli ve eğretilmeli göstergeler olarak kullanıldıkları anlamlarının ilişkisini inceleyen dil bilgisi koludur. // **TDBTS 2014: —**

Etken sıf. FGT 1942: Malûm - *Actif* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Etkencil i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Activa tantum*) Yalnız etken çatısı olan fiiller için kullanılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Etken çatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [*Alm. aktiv, aktivum*] [*Fr. voix active*] [*İng. active voice*] [*Es. T. malum bina*]: Dilbilgisel öznenin belirtilen işi yaptığını gösteren çatı. // **DBTS 1989:** (*Osm. binâ-i ma'lûm; Fr. voix active; karşıtı edilgen çatı*). Öznenin, yüklem belirtiği işi doğrudan yaptığını gösteren çatı. Ör. *Çocuk camı kırdı. Evden çıktı. Ona yolda rastladım.* krş. **Çatı.** // **GTS 1992:** (*Alm. Aktivum, Aktivum, Tätigkeitsform; Fr. voix active; İng. active voice; Osm. binâ-yı ma'lûm*) Yüklem tarafından belirtilen işin özne tarafından doğrudan doğruya yapıldığını gösteren fiil çatısı. Karşıtı edilgen çatıdır. bkz. **Fiil çatısı.** // **DS 2011:** (*active voice*) *biçim bilimi* İş yapan özneyi öne çıkaran, dilbilgisel öznenin eylemin edeni/kılıcısı olduğunu gösteren çatı biçimi; edilgen karşıtı. // **DBTS 2013:** (*active voice, active verb*): Yapan ve olanın özne olduğu eylemler, etken çatılı, yani etken görünüşlü eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Etken fiil (eylem) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Malûm fiil, Verbe actif*) *Sevmek, yaşamak* gibi öznesi gerçekten o işin edicisi olan fiil. // **DTS 1969:** (*Osm. Malûm fiil; Fr. Verbe actif, İng. Active verb; Alm. Aktivum, Aktiv, Tatform*) (*Derl. Etken fiil*) Öznesi belli olan eylem. // **DDTS 1980:** [*Alm. aktiv, aktivum*] [*Fr. verbe actif*] [*İng. active verb*] [*Es. T. malum fiil*]: Etken çatıyla kurulmuş eylem. // **DBTS 1989:** (*Osm. fi'l-i ma'lûm; Fr. verbe actif; karşıtı edilgen fiil*). Doğrudan doğruya öznenin yaptığı işi anlatan fiil. krş. **Fiil.** // **GTS 1992:** (*Alm. Aktivum, Aktiv, Tatform; Fr. verbe actif; İng. actif, active verb; Osm. malûm fiil, fi'l-i ma'lûm*) Öznesi belli olan ve öznesiyle kesin ilişkisi bulunan fiil: Karşıtı edilgen fiildir. bkz. **Etken çatı.** // **DS 2011:** (*active verb*) *biçim bilimi* İş yapanın, kılıcının öznesi olduğu, dilbilgisel öznenin eylemin kılıcısı olduğunu gösteren eylem biçimi. krş. **Edilgen eylem.** // **DBTS 2013:** (*active verb*): Yapan ve olanın özne olduğu eylemler, etken çatılı, yani etken görünüşlü eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Etken gerilim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ses çıkarken kasların etkisi ile veya havanın basıncıyla kırıların gerilmesine gerilim adı verilir. Birincisine etken gerilim (*T. active*), ikincisine de edilgen gerilim (*T. passive*) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Etken görünüş birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (active aspect): Yapan ve olanın özne olduğu eylemler, etken çatılı, yani etken görünüşlü eylemlerdir. // **TDBTS 2014: —**

Etken kelime birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Çin gramerinde fiil niteliğinde olan kelimelere denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Etkenleştirme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (activation): Edilgen bir eylemi etken bir eyleme veya edilgen bir özneyi etken bir özneye dönüştürme, etkenleştirmedir. // **TDBTS 2014: —**

Etkenlik veya öznellik hali birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Cas actif ou Cas sujet) Bazı dillerin isim çekimlerinde yalnız iki hal vardır: Bunlardan biri özne olarak kullanılır (etkenlik veya öznellik hali) ; öbürü ise her çeşit tümleç rolünü görebilir (edilgenlik veya yönetilik hali, Cas passif ou Cas régime). // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Etken mastar birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Infinitif actif) Etken çatısında olan mastar. bkz. **Edilgen mastar.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Etken özne birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (active subject): Etken eylemlerin öznesi, etken öznedir. // **TDBTS 2014: —**

Etkici ses birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Inducteur, assimillant*; İng. *Assimilatory*; Alm. *Assimilierend*) (Derl. *Etken ses*) Bir kelimeye başka bir sesi etkileyen ses. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Etken sözvarlığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (active vocabulary) *genel* Kişinin günlük konuşmasında, her konumda ve ortamda kullandığı sözlüksel birimlerin tümü. krş. **Edilgen sözvarlığı. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Etki alanı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (scope) *söz dizimi, anlam bilimi* Bir tümcede olumsuzluk, soru, belirteç, niceleyici gibi öğelerin anlam bakımından yarattıkları etki. // **DBTS 2013:** (*affective domain*): Bir dil biriminin ses ve anlamca etkili olduğu alan, etki alanıdır. // **TDBTS 2014: —**

Etkilenen sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (theme, patient) *anlam bilimi, söz dizimi* Tümce çözümlemelerinde eylemin anlattığı oluş ya da durumdan etkilenen öğe. // **DBTS 2013:** (*affected*): Bir eylemin yöneltildiği amaca, geçişli bir eylemin etkisinde kalan varlığa etkilenen denir. // **TDBTS 2014: —**

Etkilenme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Affection) Ses kuralları gereğince, bir sesin uğrayabileceği özümleme, yardımlama, alması gibi değişikliklerin ortak adı. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Etkilenme çekimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Conjugaison affective) Gürcü dilinde bir çeşit edilgenlik anlatan fiil çekimi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Etkileşim örüntüsü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (exchange) *edimibilim, uygulamalı dil bilimi* Özellikle derslik söylemi çözümlemesinde kullanılan temel etkileşim örüntülerinden birisi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Etkileşimsel toplum dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (interactive sociolinguistics) *toplum dil bilimi* Dil ve toplum ilişkisinin incelenmesinde bağlamın önemine işaret eden; dilin hem bir bağlam içinde oluştuğunu hem de bağlamın dili ortaya çıkardığını; bağlamın kimine göre toplumsal ortam ya da durum, kimine göre bireysel ve kültürel bilgi olduğunu savunan toplum dil bilimi dalı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Etkileyici söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*perlocutionary*): Dinleyici veya okuyucuyu etkilemeyi hedef alarak gerçekleştirilen dil kullanımı,

yaratılması düşünölen etki için en gerekli sözleri seçer. Bu seçilen sözler, o alandaki en etkili sözlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Etkili sıf. *FGT 1942:* — // *DBTS 1949:* — // *DTS 1969:* — // *DDTS 1980:* — // *DBTS 1989:* — // *GTS 1992:* — // *DS 2011:* — // *DBTS 2013:* (*affective*): Anlamların sınıflandırılmasında kullanılan anlam birimi terimidir. // **TDBTS 2014:** —

Etkili anlam birl. i. *FGT 1942:* — // *DBTS 1949:* — // *DTS 1969:* — // *DDTS 1980:* — // *DBTS 1989:* — // *GTS 1992:* — // *DS 2011:* — // *DBTS 2013:* (*affective meaning*): Bilgilenmenin ve dolayısıyla anlam dallanmasının çok olduğu ve çağrışım alanları geniş olan sözler, etkili dil kullanımının temel öğeleridir ve anlamları, etkili anlamdır. // **TDBTS 2014:** —

Etkili dil kullanımı birl. i. *FGT 1942:* — // *DBTS 1949:* — // *DTS 1969:* — // *DDTS 1980:* — // *DBTS 1989:* — // *GTS 1992:* — // *DS 2011:* — // *DBTS 2013:* (*perlocutionary act*): Dil kullanımını etkili biçimde gerçekleştirmek, etkili dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Etkili söz birl. i. *FGT 1942:* — // *DBTS 1949:* — // *DTS 1969:* — // *DDTS 1980:* — // *DBTS 1989:* — // *GTS 1992:* — // *DS 2011:* — // *DBTS 2013:* Dinleyici veya okuyucuyu etkilemeyi hedef alarak gerçekleştirilen dil kullanımı, yaratılması düşünölen etki için en gerekli sözleri seçer. Bu seçilen sözler, o alandaki en etkili sözlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Etkili şıva birl. i. *FGT 1942:* — // *DBTS 1949:* Hint-Avrupa dillerinin tanımlanmasında başaşağı bir *e* ile gösterilen silik *ı* sesine şıva adı verilir. İbranicede bu sesi gösteren işarete de etkili şıva adı verilir. // *DTS 1969:* — // *DDTS 1980:* — // *DBTS 1989:* — // *GTS 1992:* — // *DS 2011:* — // *DBTS 2013:* — // **TDBTS 2014:** —

Etkili zıtlık birl. i. *FGT 1942:* — // *DBTS 1949:* — // *DTS 1969:* — // *DDTS 1980:* — // *DBTS 1989:* — // *GTS 1992:* — // *DS 2011:* — // *DBTS 2013:* (*affective reactions*): Zıtlık, varlığın var oluş biçimlerinden biri olarak, bilgiler arasındaki en önemli komşuluklardandır. // **TDBTS 2014:** —

Etkin fiil birl. i. Doğrudan doğruya fâilin yaptığı işi anlatan fiil, mâlûm fiil, aktif fiil, fi'l-i ma'lûm, etken fiil. // *FGT 1942:* — // *DBTS 1949:* — // *DTS 1969:* — // *DDTS 1980:* — // *DBTS 1989:* — // *GTS 1992:* — // *DS 2011:* — // *DBTS 2013:* — // **TDBTS 2014:** —

Etkisel anlam birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (affective meaning) *anlam bilimi* Anlamanın duygusal yanını, kişinin dinleyene karşı tutumunu gösteren anlam türü. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Etkisiz şıva birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Açınık değeri sıfır olan şıvaya verilen ad. bkz. *Şıva*. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Etki söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *perlokution*] [Fr. *perlocution*] [İng. *perlocution*]: Konuşucunun dinleyici üzerinde dolaylı biçimde bir etki yapmasını sağlayan söz. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (perlocution) *edimbilim* Söz eylem kuramında sözcenin anlattığı edimin sonucunu ya da etkisini anlatan terim. bkz. **Edimsöz, düzsöz.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Etkisöz edimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (perlocutionary act) *edimbilim* Bir sözcenin ifade ettiği işlev. bkz. **Düzsöz edimi, edimsöz edimi.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ettirgen şif. FGT 1942: (Müteaddiden) *tadiye - Causatif, factitif* // **DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (causative) *biçim bilimi, söz dizimi* Neden olma ilişkisi gösteren, öznenin bir işi başkasına yaptırdığını belirten dil bilgisi ulamı; örn. *yap-tır-t-, yap-tır-t-tır-mak*. Oldurgan da denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ettirgen çatı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Müteaddi*; Fr. *Causatif, voix factitif*; İng. *Causative, factitive voice*; Alm. *Faktiv, Kausativum*) (Derl. *Ettirgen çatılı fiil*) Taşıdığı kavram, bir nesneye aktarılabilen ve geçişli veya geçişsiz eylem kök veya gövdesine *-ir-, -tir-, -t-* eklerinden birinin veya ikisinin üst üste getirilmesiyle kurulan çatı: *İçirmek (iç-ir-mek), sevdirmek (sev-dir-mek)* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *kausativ, kausativum, faktitiv, faktitivum*] [Fr. *voix causative, voix factitive*] [İng. *causative voice, factitive voice*] [Es. T. *tadiye (müteaddi'den), araçlı geçişli*]: Öznenin, eylemin belirttiği işi yaptırdığını gösteren çatı. // **DBTS 1989:** (Osm. *ta'diye [müireaddi'den]*; Fr. *voix factitive*). Bir işin başkasına yaptırıldığını, fiilin belirttiği hareketin başka bir nesneye aktarıldığını gösteren çatı. krş. **Oldurgan çatı, çatı.** // **GTS**

1992: (Alm. *Faktiv, Kausativum*; Fr. *causatif, voix factitif*; İng. *causative, factitive voice*; Osm. *ta'diye*) Fiilin, belirtilen oluş ve kılışın başka bir nesneye aktarıldığını gösteren, geçişsiz fiilleri geçişli fiile dönüştüren, geçişli fiillerden asıl hareketin başkalarına yaptırıldığını gösteren çift geçişli fiiller kuran *-r-*; *-Tlr-* /*-TUR-*, *-t-* eklerinden biriyle veya ikisinin üst üste getirilmesiyle oluşturulan fiil çatısı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*causative, factitive voice*): Yaptırma ve oldurma bildiren ve öznenin etken özne olduğu eylemler, ettirgen çatılı, yani ettirgen görünüşlü eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Ettirgen fiil (eylem) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Müteaddi fiil*; Fr. *Verbe causatif, verbe factitif*; İng. *Causative verb, factitive verb*; Alm. *Faktiv, Kausativum*) (Derl. *Ettirgen fiil, ettirgen çatılı fiil*) Taşıdığı kavram, bir nesneye aktarılabilen çatılı eylem. // **DDTS 1980:** [Alm. *kausativ, kausativum, faktitiv, faktitivum*] [Fr. *verbe causatif, verbe factitif*] [İng. *causative verb, factitive verb*] [Es. T. *tadiye (müteaddi'den), araçlı geçişli*]: Ettirgen çatılı eylem. // **DBTS 1989:** (Osm. *ta'diye [müteaddi'den]*; Fr. *verbe factitif*). Ettirgen çatı ekleriyle yapılan fiil. Ör. *açtırmak, ağırlatmak*. krş. **Oldurgan fiil.** // **GTS 1992:** (Alm. *Faktiv*; Fr. *verbe causatif verbe factitif*; İng. *causative verb, factitive verb*) Hareketin her zaman özne dışındaki bir varlığa yöneldiği, geçişli veya geçişsiz fiil kök ve gövdelerine *-r-*, *-Tlr-* /*-TUR-*, *-t-* ettirgenlik eklerinden birinin veya ikisinin üst üste getirilmesiyle kurulan fiil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*factitive verb*): Yaptırma ve oldurma bildiren ve öznenin etken özne olduğu eylemler, ettirgen çatılı, yani ettirgen görünüşlü eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Ettirgen görünüş birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*causative aspect*) Yaptırma ve oldurma bildiren ve öznenin etken özne olduğu eylemler, ettirgen çatılı, yani ettirgen görünüşlü eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Ettirgenlik eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ettirgen çatı kuran *-r-*, *-Tlr-* /*-TUR-*, *-t-* ekleri. bkz. **Ettirgen çatı.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*factitive suffix*) Ettirgen görünüşlü eylemler elde etmek için kullanılan ekler, ettirgenlik ve oldurganlık olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Ettirimli fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Yazdırmak* gibi öznesi doğrudan doğruya işin yapıcısı olmayıp herhangi bir şekilde o işe sebep durumunda olan fiillere

verilen ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Evet-hayır sorusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (yes-no question) *genel* Beklenen yanıtı “evet” veya “hayır” olan soru; örn. -*Ali eve geldi mi? -Evet/Hayır.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Evirtik i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (İnverti) Dilin, üst dişlerin kök hizasına abanmasıyla çıkarılan (ses). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Evrensel sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (universal) *genel* Bütün insan dillerinde var olduğu kabul edilen ortak özellik. Genelce, tümel de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Evrenselcilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*universalism*): Genel dil biliminin iki ünlü akımından biri görecelikçilik, diğeri de evrenselciliktir. Bu görüş, dillerin yüzey yapıları değişik olmakla birlikte, her dilin altında yatan yapının aynı olduğunu savunur. // **TDBTS 2014:** —

Evrensel dil bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** — (İng. universal grammar) Evrensel dil bilgisi, Noam Chomsky tarafından önceki çalışmaları doğrultusunda geliştirilen; esasında sınırlı dilbilgisel kurallarla ve sözcüklerle sınırsız sayıda, önceden hiç söylenmemiş sözceler oluşturulabildiği tezine dayanan bir kuramdır.

Evrensel eğilim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*universal tendency*): Dünya dillerinin çoğunda rol oynayan ortak dil özellikleri bulunduğunu ileri süren ve bunları araştıran eğilimdir. // **TDBTS 2014:** —

Evrlik ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Son inverse) Havayı dışarıya verecek yerde içeriye çekmek suretiyle çıkarılan ses. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Evrili sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Roulé) Dilin kıvrılmasıyla çıkan R sesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Evrin i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *wandel, entwicklung, evolution*] [Fr. *évolution*] [İng. *evolution*] [Es. T. *tekâmül*]: Dil olgularının biçim ve anlam açısından art arda geçirdikleri değişimlerin oluşturduğu süreç// **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Evrimli anlam bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kelime anlamlarının zaman içindeki gelişimlerini gözönünde tutarak inceleyen bilim dalına evrimli anlam bilimi adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Evrimli dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Zaman içinde göz önünde tutulan dil olaylarının vasfını inceleyen dil bilimi türü. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Evrimli ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Belli bir zamanı veya zamanlar süresini göz önünde tutan ses bilimi türü. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Evrimsel sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *evolutiv*] [Fr. *évolutif*] [İng. *evolutionary*]: 1- Evrim gösteren. 2- Evrimi inceleyen, evrim olgularını ele alan. bkz. **Evrimsel dil bilimi.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Evrimsel dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *evolutive sprachwissenschaft*] [Fr. *linguistique évolutive*] [İng. *evolutive linguistics*]: Art süremlili dil biliminin bir başka adı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (evolutive linguistics) *genel* Dilsel bilimleri ve sözcükleri birlikte olduğu öğelerle bağıntıları göz önünde bulundurulmaksızın, yalnızca uğradıkları değişimler açısından ele alan dil bilimi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Evrimsel ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Seslerin süre içinde geçirdikleri değişimi belirleyen ses bilgisi dalı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Evrşik stf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (converse) *anlam bilimi* 1- Karşıtanamlılık türlerinden birisi. Bu tür anlamsal ilişkide bir sözcüğün anlamı ötekiyle karşılıklı bağlaşım içindedir, çiftlerden birisi ötekini çağrıştırır. 2- Görece nitelikte karşıtanlamı olan terimlerin her biri; örn. *almak/vermek, işçi/işveren, aşağı/yukan, otur/kalk*. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Evrşim i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (conversion) *söz dizimi, biçim bilimi, anlam bilimi* Bir ulama bağlı olan bir birimin, ses bilimsel içeriği olan ya da ses bilimsel içeriği olmayan dilbilgisel anlambirimlerin eklenmesiyle bir başka ulama bağlı olması. krş. **Sıfır türetim.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Eylem i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Fiil*; Fr. *Verbe*; İng. *Verb*; Alm. *Verb, Verbum, Zeitwort*) (Derl. *İşlev*) Olumlu veya olumsuz olarak, zaman kavramı taşıyan veya zaman kavramı ile birlikte kişi kavramı veren kelime. // **DDTS 1980:** [Alm. *verb, verbum, zeitwort*] [Fr. *verbe*] [İng. *verb*] [Es. T. *fiil*]: 1- Geleneksel dil bilgisinde, özenin yaptığı ya da konusu olduğu işi, oluşu, kılışı vb. özenin durumunu, varlığını ya da yüklemle özne arasındaki bağıntıyı kişi, sayı, zaman kavramlarını içerek belirten sözcük. 2- Yapısal dil bilimide, çevresiyle belirlenen, kişi, sayı ve zaman belirtileriyle tanımlanan, dizim kurucu (eylem dizimi) öge. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (verb) *biçim bilimi* Biçim bilimsel olarak kişi, sayı, zaman, kip, görünüş, olumsuzluk ulamları ile çekilen ulama bağlı olan birimlerden biri. // **DBTS 2013:** (verb): Varlıktaki değişime eylem denir. // **TDBTS 2014: —**

Eylem adı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*infinitive*): Eylem adlarının nitelendirilmediği, bir varlık, zaman veya şekille ilişkilendirilmediği yalın yapılarına, eylem adı denir. // **TDBTS 2014: —**

Eylem adı eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*infinitive suffix*):

Türkçenin eylemden eylem yapan -mAk, -mA ve -Iş ekleri, eylem adı ekleri olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Eylemcil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (verbal) *biçim bilimi* Sözlüksel ulamların, özellik kalıbına göre [+Eylem, -Ad] özellikli üyeleri ve bunlara ait herhangi bir özelliğin nitelemesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eylemcil bileşik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (synthetic verbal compound) *biçim bilimi* Başı bir eylemcil tabandan oluşmuş bileşik; örn. *ayiboğan, arabulucu, içedönük* vb. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eylemcil uyum birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (verbal agreement) *söz dizimi, biçim bilimi* Uyumun eylemler üzerinde görünen türü. Türkçe’de eylemcil uyum ile adsıl uyum farklılaşır: *gitti-m, gitse-n, gid-e-lim.* vb. / *çanta-m, çanta-n, çanta-mız.* bkz. **Uyum**; krş. **Adsıl uyum.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eylem cümlesi (tümcesi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Phrase verbale*; İng. *Verbal sentence*; Alm. *Verbaler Satz*) (Derl. *Fiil cümlesi, fiilcil cümle*) Bildirme veya isteme kiplerinden biriyle kurulan ve olumsuzu ancak -me ekiyle yapılabilen cümle: *Ali geliyor; Çiçekler açtı; Yarın İstanbul’a gideceğiz* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *verbaler satz*] [Fr. *phrase verbale*] [İng. *verbal sentence*] [Es. T. *fiil cümlesi*]: Yükleme eylem olan tümce. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (verbal sentence) *söz dizimi* Yükleme eylem olan tümce. // **DBTS 2013:** (verbal sentence): Yükleme çekimli bir eylem veya birleşik eylem olan cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Eylem çekim(i) ek(ler)i birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Tasrif lâhikası*; Fr. *Suffixe flexionnel, suffixe désinentiel, désinence*; İng. *Ending, termination*; Alm. *Flexionssuffix, Endung, Flexionsendung*) (Derl. *Fiil çekim ekleri, işletme eki, tasrif ekleri*) Eylem veya ad kök veya gövdelerine zaman kavramıyla birlikte kişi kavramı bildirmek üzere kullanılan ek. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (conjugation suffixes, verbal endings): Dillerin eylem çekiminde, yani cümle kuruluşunda, yani eylem çekiminde kullandıkları çekimlik

bağlı biçim birimleri vardır; bu bağlı biçim birimleri, bazı dillerde ekleşmiştir. // **TDBTS 2014:** —

Eylem çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Tasrif, fiil tasrifi*; Fr. *Conjugaison*; İng. *Conjugation*; Alm. *Konjugation*) Eylem, ad kök veya gövdelerine zaman kavramıyla birlikte kişi kavramı bildiren eklerin getirilmesi: *Geldim* (*gel-di-m*), *geldin* (*gel-di-n*), *geldi* (*gel-di*), *geldik* (*gel-di-k*) vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *konjugation, abwandlung*] [Fr. *conjugaison*] [İng. *conjugation*] [Es. T. *fiil tasrifi*]: Eylemin zaman, kip, kişi, sayı vb. belirterek girdiği değişik biçimlerin tümü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*conjugation*) *biçim bilimi* Eylem kök ve gövdesinin zaman, kişi, sayı, kip vb. belirterek aldığı değişiklik. // **DBTS 2013:** (*conjugation*): Bir eylemin belirli bir zaman ve görünüş içinde bir özneyle bağlandığı yapıdır. // **TDBTS 2014:** —

Eylemde karşıt görünüm birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Emir kipi dışındaki isteme kiplerinin, hikâye veya rivayet birleşik zamanlarından biriyle kullanılmasından doğan bazı durumlarda, olumlu çekimlerin olumsuz, olumsuz çekimlerin olumlu kavramlar vermesi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eylemden ad yapma eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*deverbal noun*): Yapımlık bağlı birimlerin bir türüdür. Çeşitli eylem soylu sözlerden yeni adlar yapan, ekleşmiş bağlı birimlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Eylemden eylem yapma eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*deverbal verb*): Yapımlık bağlı birimlerin bir türüdür. Çeşitli eylem soylu sözlerden yeni eylem adları yapan, ekleşmiş bağlı birimlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Eylemden türeme birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*deverbative*) *biçim bilimi* Eylemlerden yapım ekleriyle türetilmiş olan biçimler; örn. *sev-in-mek*, *sev-il-mek*, *sev-iş-mek*, *sev-dir-mek* vb. eylemden türeme eylem; *sev-gi*, *sev-inç*, *sev-i*, *sev-im-li* vb. eylemden türeme adlardır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eylemden türeme ad birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Fiilden müştak isim*; Fr. *Nom déverbal*; İng. *Deverbal noun*; Alm. *Nomen deverbativum*,

deverbales Substantiv) (Derl. *Fiilden isim, fiilden türek isim, fiil soyundan isim, fiilden ad, fiilden türemiş ad*) Eylem kökünden yapım ekleriyle türetilen ad gövdesi: *Sevgi (sev-gi), gelmek (gel-mek), söylenti (söyle-n-ti), gülüşme (gül-üş-me)* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*deverbal noun*): Yapımlık bağlı biçim birimlerinin bütünü, çekimlik bağlı biçim birimlerinin büyük bölümü ekleşmiş olan Türkçede, eylem kök veya gövdelerinden eylemden ad yapma ekleriyle türetilmiş adlardır. // **TDBTS 2014:** —

Eylemden türeme biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *deverbativum, verbalabstraktum, deverbale*] [Fr. *déverbal, déverbatif*] [İng. *deverbative*]: Addan türeme biçimlere karşıt olarak, bir eylemden türetilmiş biçim. (Ör. Türkçe *aldı*, < al -gı, *bilinç* < bil -inç, *vermek* < ver -mek vb.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eylemden türeme eylem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Fiilden müştak fiil*; Fr. *Verbe déverbal*; İng. *Deverbal verb*; Alm. *Verbum deverbativum, deverbales Verb*) (Derl. *Fiilden fiil, fiil kökünden fiil, fiilden türemiş fiil, fiil soyundan fiil*) Eylem kökünden yapım ekleriyle türetilen eylem gövdesi: *Sevdir- (sev-dir-), seviş- (sev-iş-), sevin- (sev-in-), sevil- (sev-il-), sevdirtme- (sev-dir-t-me-)* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*deverbal verb*): Yapımlık bağlı biçim birimlerinin bütünü çekimlik bağlı biçim birimlerinin büyük bölümü ekleşmiş olan Türkçede, eylem köklerinden eylemden eylem yapma ekleriyle türetilmiş eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Eylemde şekil ve zaman birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*mood and tense*): Varlık ve varlığın algılanmasıyla, onun ‘var oluş’ süreciyle başlayan eylemleri, insanın bilgi dünyasının temelidir. İnsanın bütün bilgileri, varlık ile varlığın eylemlerinden ibarettir. // **TDBTS 2014:** —

Eylem fiili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Yürümek, düşünmek* gibi eylem bildiren fiillere verilen ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eylem gövdesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Thème verbal*; İng. *Verbal stem*; Alm. *Verbalstamm*) (Derl. *Fiil gövdesi, fiil tabanı, fiillik taban*) Eylem

veya ad kökünden yapım ekleriyle türetilen gövde: *Sevdir-* (*sev-dir-*), *sevin-* (*sev-in-*), *seviş-* (*sev-iş-*)vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *verbalstamm*] [Fr. *thème verbal*] [İng. *verbal stem*] [Es. T. *fiil gövdesi*]: Eylem ya da ad kökünden türetilen gövde. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (verbal stem) *biçim bilimi* Eylem ya da ad kökünden yapım ekleriyle türetilen ve eylem olarak kullanılan gövde. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eylem işletme eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*verbal inflectional suffix*): Dillerin eylem çekiminde, yani cümle kuruluşunda, yani eylem çekiminde kullandıkları çekimlik bağlı biçim birimleri vardır; bu bağlı biçim birimleri, bazı dillerde ekleşmiştir. // **TDBTS 2014:** —

Eylem kökü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Fiil cezri*; Fr. *Racine verbale*; İng. *Verbal root*; Alm. *Verbalwurzel*) (Derl. *Fiil kökü, işlevlik kök, fiillik kök*) Eylem soylu bir kelimenin bölünemeyen anlamlı kısmı: *Sev-, gel-, al-, yap-, tat-* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *verbalwurzel*] [Fr. *racine verbale*] [İng. *verbal root*] [Es. T. *fiil cezri*]: Eylem nitelikli bir sözcüğün sözlükbirim niteliği taşıyan anlambirimi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (verbal root) *biçim bilimi* Eylem nitelikli sözcüklerde sözlüksel nitelik taşıyan anlamlı en küçük birim. // **DBTS 2013:** (*verbal root*): Olma ve yapma bildireneylem soylu sözlerin yapı bakımından daha küçük öğelere bölünemeyen anlamlı bölümü, eylem köküdür. // **TDBTS 2014:** —

Eylemlilik i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Nom d'action ou substantif verbal) Dilimizde, fiilin kişi ve çoğu vakit zaman göstermeyip ancak eylem bildiren ve tümleş alabilen şekillerine denir. // **DTS 1969:** (Osm. *Mastar*; Fr. *Infinitif*; İng. *Infinitive*; Alm. *Infinitiv*) (Derl. *İsim-fiil*) Tümleş alan ve ad gibi kullanılan eylem soylu kelime: *Eve gelmek (gel-mek, gel-me-mek), yazmak (yaz-mak, yaz-ma-mak)* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *infinitiv*] [Fr. *infinitif*] [İng. *infinitive*] [Es. T. *mastar, isim-fiil*]: Başlıca işlevi, eylemin belirttiği oluşu göstermek olan ad özellikli eylemsi. Eylemliğe ad-eylem de denir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (infinitive) *biçim bilimi* Bir eylemin zaman ve uyum göstermeyen, çekimsiz biçimlerinden biri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eylem öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (verb phrase) *söz dizimi* Baş ögesi eylem olan büyükçül yansıma. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eylemsi i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Fer'i fiil*; Fr. *Quasi-proposition*; İng. *Verbalia*; Alm. *Infinitivum+Participium+Gerundium*) (Derl. *Fiilimsi, şahıssız fiil sıygası, fiilisi*) Olumsuzu yapılan, tümleç alan fakat eylem çekimine girmemiş bulunan kelime: *Eve gitmek (gitmemek), kitap okumak (okumamak)* vb. // **DDTS 1980:** [Es. T. *fiilimsi, fer-i fiil*]: Eylemliklerle ortaçlara ve ulaçlara dilimizde verilen ortak ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*verbals*): Eylemlerin yüklem olarak kullanımları yanında, bir de eylemsi (eylem adı, ad-eylem ve zarf-eylem) kullanımları vardır. Eylemsiler, eylemden türetilmiş adlardır. // **TDBTS 2014:** —

Eylemsi öbekleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*verbal phrases*): Eylemsilerle kurulmuş olan söz öbeklerine eylemsi öbeği adı verilir. // **TDBTS 2014:** —

Eylem soylu kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Zaman kavramı veren veya zaman kavramı ile birlikte kişi kavramı da belirten, olumlu veya olumsuz yapılabilen kelime. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eylem tabanı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*verbal stem*): Eylem veya ad kökünden eylem yapma ekleri ile türetilen gövde, eylem tabanıdır. // **TDBTS 2014:** —

Eylem takımı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*verb constellation*) *anlam bilimi* Eylem ve onun çevresinde yer alarak eylemin anlamını tamamlayan özne ve nesneyi kapsayan bütün. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eyletim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Fr. *manipulation*] [İng. *manipulation*]: Göstergebilimde anlatı izlencesinin ilk evresi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eyleyen sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *aktant*] [Fr. *actant*] [İng. *actant*]: 1- L. Tesnière'in kuramında, eylemin belirttiği oluşa etken ya da edilgen biçimde katılan varlık ya da nesnelerin her biri. (Ör. *Öğretmen çalışkan öğrenciye armağan verdi* tümcesinde üç eyleyen vardır: *Öğretmen, öğrenci,*

armağan) 2- Söz diziminden örnek alan yapısal anlatı incelemelerinde *özne, nesne, gönderen, gönderilen, karşıçıkan ve yardımcıdan* biçiminde belirlenen işlevlerin her birine verilen ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Eyleyen-iş-erek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (actor-action-goal) Tümceyi anlam temelinde, işlevleri öne çıkararak çözümlemeyi anlatan belirleme. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ezgi i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Ahenk*; Fr. *Mélodie*; İng. *Melody*; Alm. *Melodie*) (Derl. *Sözün ezgisi*) Söylemede sese verilen özel titrem. // **DDTS 1980:** [Alm. *melodie*] [Fr. *mélodie*] [İng. *melody*] [Es. T. *ahenk*]: Bir tümce ya da sözcükteki titreleme. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (intonation) ses bilimi Ses biliminde tümcenin melodisini oluşturan ve seslemden büyük öğeler üstündeki ton değişiklikleri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ezgi dilleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (intonational languages) *genel* Perde ayrımlarının yapılar arasındaki işlev farkını belirttiği diller; örn. Türkçe ve İngilizce birer ezgi dilidir. krş. **Ton dilleri.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ezgi vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Sesin yükselmesinden ibaret olan vurgu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

F

Faaliyet ismi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Nomen agentis*; Fr. *Nom d'agent, participe présent*; İng. *agent noun, present participle*; Osm. *fail ismi, ism-i fail*) Fiiller üzerine -An sıfat-fiil ekinin getirilmesiyle kurulan ve geniş zaman kavramı taşıyan; sıfat olarak kullanıldığı gibi «bir işi yapan» anlamıyla isim olarak da kullanılan türetme. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fail i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (subject, agent): Cümlede bir var oluşu veya bir yapma ve olmayı gerçekleştiren öge. // **TDBTS 2014: —**

Faktitif sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Hareketin her zaman özne dışındaki bir varlığa yöneldiği, geçişli veya geçişsiz fiil kök ve gövdelerine *-r-*, *-Tİr-* / *-TUr-*, *-t-* ettirgenlik eklerinden birinin veya ikisinin üst üste getirilmesiyle kurulan (fiil). // **DS 2011: — // DBTS 2013: (faktitive):** Yaptırma ve öldürme bildiren ve öznenin etken özne olduğu eylemler. // **TDBTS 2014: —**

Faktitif eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Ettirgen çatı kuran *-r-*, *-Tİr-* / *-TUr-*, *-t-* ekleri. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Faydacı dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*pragmalinguistics*): Dili yalnızca bir iletişim aracı olarak değerlendirip, iletişimde dili ve beden dilini en iyi biçimde kullanmanın yollarını araştıran dilcilik yaklaşımı, faydacı dil bilimi olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Felsefesal dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*philosophical linguistics*) *genel* Dilin bir yandan felsefe kavramlarının anlaşılmasında, öte yandan dil kuram ve yöntemlerinin felsefesal konumlarının belirlenmesindeki rolünü inceleyen dil bilimi dalı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Felsefel dilcilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*philosophical linguistic*): Bir yandan felsefe kavramlarının açıklanması ve kavramlanmasında dilin rolü, bir yandan da dil ve dilcilik kuramları üzerinde felsefenin rolü üzerinde çalışan genel dil biliminin az gelişmiş bir dalıdır. // **TDBTS 2014: —**

Fısıldama, Fısıltı i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Chuchotement*) Ötümsüz söyleyiş, ki ses kırımlarının, hava geçerken titreşim yapmayacak kadar, birbirinden ayrılmış olmasıyla meydana gelir (fısıltılı ses, *Voix chuchotée*). // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*whisper*): Ses çıkarma

biçimlerinden biridir. Ağız boşluğu ile çene açısı mümkün olduğu kadar dar tutularak çıkarılan seslerdir. // **TDBTS 2014:** —

Fısıltılı ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*murmur vowel*): Fısıltılı hâlinde duyulan ünlü. // **TDBTS 2014:** —

Figür i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*figure*): Birçok alanda oldukça değişik anlamlarda kullanılan figür, dil çalışmalarında da değişik kullanımlara sahiptir. Ses bilgisinde sesler ve harfler birer figürdür. // **TDBTS 2014:** —

Fiil - fi'l i. FGT 1942: Fiil - *Verbe* // **DBTS 1949:** (*Verbe*) Eylem, oluş veya durum veya bir kelime ile, süreç anlatan kelime. bkz. **Kılış.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (*Osm. fiil; Fr. verbe*). Bir kılış, oluş veya durumu anlatan kelime türü. krş. **Yüklem, bağımsız kelime.** // **GTS 1992:** (*Alm. Verb, Verbum, Zeitwort; Fr. verbe; İng. verb; Osm. fiil*) Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekillere girebilen kelime. bkz. **Çatı, fiil çekimi, fiil çekim eki.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Varlıktaki değişime eylem denir. // **TDBTS 2014:** (*İng. verb*) Geleneksel dil bilgisi anlayışı içinde fiil; aşağı yukarı şöyle tanımlanmıştır: “İş, oluş, hareket bildiren olumlu veya olumsuz olarak çekimlenen, zaman kavramı taşıyan ve zaman kavramı ile birlikte kişi kavramını da gösteren sözcük, eylem”.

Fiil бүкүнү birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Flexion verbale*) Hint-Avrupa dilinde fiil çekimi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fiil cümlesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Yüklemleri fiil olan cümlelere fiil cümlesi adı verilir. bkz. **Cümle.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (*Osm. cümle-i fi'liyye; Fr. phrase verbale; karşıtı isim cümlesi*). Yüklemleri çekimli bir fiil olan cümle. Ör. *Bugün bu işi halletmeğe çalışacağım. Yarın okula gelmeliyim.* krş. **Cümle.** // **GTS 1992:** (*Alm. verbaler Satz; Fr. Phrase verbale; İng. verbal sentence; Osm. cümle-i fi 'liyye*) Yüklemleri çekimli fiil olan cümle: Karşıtı isim cümlesidir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fiil çekim eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (*Alm. Flexionssuffix, Flexionsendung; Fr. Suffixe*

fiexionnel, suffix désinentiel, désinence; İng. *ending, termination*) Fiil ve isim kök veya gövdelerine zaman ve şahıs kavramını yüklemek için kullanılan ek. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fiil çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *tasrif-i ef'âl*; Fr. *conjugaison*). Cümle içinde fiilin kip, zaman, şahıs ve sayı belirtmek üzere değişik biçimlere girmesi. Ör. *bil-i-yor-um, bil-i-yor-sun, bil-i-yor, bil-i-yor-uz, bil-i-yor-sunuz, bil-i-yor-lar; yap-ar-ım...* krş. **İsim çekimi, çekim.** // **GTS 1992:** (Alm. *Konjugation, Abwandlung*; Fr. *conjugaison*; İng. *conjugation*; Osm. *tasrif-i ef'âl*) Cümlede yüklem görevinde bulunan fiil veya isim soylu kelimelerin zaman, şahıs, teklik ve çokluk kavramı veren eklerle girdiği şekil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fiil çekiminde almaşım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Fiil çekimlerinde gövdenin eksiksiz veya eksikli olarak çeşitlenmesi. bkz. **Gövde almaşımı.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fiilden ad (isim) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Nom déverbal ou déverbatif) Fiilden türeme olup kişi ve zaman fikri bildirmediği gibi tümleç de almayan adlara denir. *Sevi, Sevim, Sevgi, Sevinç...* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** İsim kök ve gövdelerine gelerek onları fiile dönüştüren yapım eklerine verilen ad. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fiilden fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Fiil kök ve gövdelerine gelerek onları farklı biçim ve anlamda fiile dönüştüren yapım eklerine verilen ad. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fiilden fiil yapma eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Verbum deverbativum, deverbales Verb*; Fr. *verbe déverbal*; İng. *deverbal verb*; Osm. *fiilden müştak fiil lâhikası*) Fiil kök veya gövdelerinden fiil yapan ek: *-n-(uzan-), -t-(uza-t-), -l-(gör-ül-), -ş-(bula-ş-)* vb. bkz. **Yapım eki.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fiilden isim yapma eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *deverbales Substantiv, Nomen*

deverbativum; Fr. *nom déverbal*; İng. *deverbal noun*; Osm. *fiilden müştak isim lâhikası*) Fiil kök veya gövdelerinden isim ve sıfat türeten ek: *-ek (bin-ek)*, *-gü (büzgü)*, *-gın (dal-gın)* vb. bkz. **Yapım eki**. // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Fiilden sıfat birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949**: (Adjectif déverbal) Fiil kökünden yapılp nesne almamak suretiyle ortaçtan ayrılan sıfat: *Kırık, taşkın* gibi. bkz. **Ortaç**. // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Fiilden türeme fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: (Alm. *Verbum deverbativum, deverbales verb*; Fr. *verbe déverbal*; İng. *deverbal verb*; Osm. *fiilden müştak fiil*) Fiil köklerinden fiilden fiil yapma ekleriyle türetilmiş fiil: *sardır-(<sar-dır-)*, *anlaş-(<anla-ş-)* vb. // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Fiilden türeme isim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: (Alm. *Nomen Deverbativum, deverbales Substantiv*; Fr. *nom déverbal*; İng. *deverbal noun*; Osm. *fiilden müştak isim*) Fiil kök veya gövdelerinden fiilden isim yapma ekleriyle türetilmiş isim: *çözmek (<çöz-mek)*, *kavurma (<kavur-ma)* vb. // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Fiil deyimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949**: (Lucution verbale) *İleri gelmek, meydana çıkmak* gibi birden artık kelimeli fiil. // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Fiil gövdesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: (Fr. *thème verbal*; karşıtı isim gövdesi). Fiil veya isim kökünden yapım ekleriyle türetilen ve fiil olarak kullanılan gövde. Ör. *sön-dür-mek*, *al-ı-n-mak*. krş. **Gövde**. // **GTS 1992**: Fiil veya isim kökünden fiil yapma ekleri ile türetilen gövde. // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Fiil grubu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: (Alm. *Verbalgruppe Verbalkomposition*; Fr. *groupe verbal*; İng. *Verbal group*) Esas veya yardımcı bir fiilin, yalın veya çekim eklerinden biri ile genişletilmiş isim yahut sıfatlarla oluşturduğu grup: *geç kalmak*, *öne düşmek*, *ileriye bakmak*, *kar yağmak* gibi. // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Fiilimsi i. FGT 1942: Feri fiil - *Participe, infinitif, g ron dif* // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *m  stakk-ı f 'l*). Fiilden türetilen, ancak çekime girmeyip yalnız olumsuzu yapılabilen fiil ismi, isim-fiil ve zarf-fiil'in ortak adı.  r. *Eve gitmek, okuldan ayrılmamak.* // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Fiil ismi (isimleri) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Noms verbaux, verbalia) Fiilden sıfatlarla eylemliklerin ve orta ların ortak adı. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *masdar, masdar-ı muhaffef*; Fr. *infinitif, nom d'action*). Fiilin şahsa ve zamana bağlı olmayan, yalnızca kılı  veya oluş bildiren isim şekli. kr . **Mastar, fiilimsi.** // GTS 1992: Fiilin isim gibi kullanılması; isim gibi kullanılan fiil. // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Fiil işletme eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Fiil ve isim kök veya gövdelerine zaman ve şahıs kavramını yüklemek için kullanılan ek. // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Fiil kökü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *cezr-i f 'l *; Fr. *racine verbale*; karşıtı isim kökü). Bir fiilin bir anlam ifade eden bölünemeyen temel kısmı.  r. *Bak-mak, gel-mek, yak-mak.* kr . **Kök.** // GTS 1992: (Alm. *Verbalwurzel*; Fr. *racine verbale*; İng. *verbal root*; Osm. *fiil cezri, cezr-i f  'l *) Olu , kılı  veya durum bildiren fiil soylu kelimenin yapı bakımından daha küçük ögelere bölünemeyen anlamlı kısmı. // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Fiille isim bile i i birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: *Ala a ı (etmek),  al ene, Gelberi* gibi bir fiil ve bir isimle bileşen kelimelere fiille isim bile i i adı verilir. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Fiiller bile i i birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: *Dedikodu, Kaptıkaçtı, Vurdumduymaz* gibi iki fiilin oluşturduğu bile ime denir. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Fiillik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Adverbal) Fiille kullanılan veya fiile bağlı olan. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Fiillik hal birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Cas adverbial) Bazı dillerde fiillerin tümleçleri tek bir halde olur; kelimenin bu haline fiillik hal denir. bkz. **İsimlik hal. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Fiil öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Fr. *groupe verbal*). Bir fiil ismiyle ona bağlı olarak nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci öğelerinden bir veya bir kaçının meydana getirdiği öbek. // **GTS 1992:** Esas veya yardımcı bir fiilin, yalın veya çekim eklerinden biri ile genişletilmiş isim yahut sıfatlarla oluşturduğu grup. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Fiil öneki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Préverbe) Bazı dillerde fiillerin başına getirilerek yeni fiillerin yapılmasına yarayan ek. Fr. *préposer* kelimesindeki *pré* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Fiil sıfatı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Adjectif verbal) Bazı dillerde, geniş anlamıyla, tümleç alan ve almayan ortaçlar, dar anlamıyla tümleç almayan ortaçlar. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Fiilsiler i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Eylemliklerin, ortaçlar ve ulaçların ortak adı. bkz. **Kişisiz kip. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Fiil tabanı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Verbalstamm*; Fr. *thème verbal*; İng. *verbal stem*) Fiil veya isim kökünden fiil yapma ekleri ile türetilen gövde: *durdur*-(*<durdur-*), *görüş*-(*<gör-üş-*) vb. Karşıtı isim tabanıdır. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Fiil tümleci birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Complément du verbe) Fiilin anlamını tamamlayan isim. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Fiil zamirleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Özne rolü oynamak üzere fiillere takılan özne zamirleri. *-im, -sin, -iz, -lim, -sınız...* // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Fi'l-i cevherî birl. i. Aslı eski Türkçe'de ermek iken irmek > imek olarak değişen ve kökü eriyip bugün sâdece “şu veya bu durumda bulunmak” anlamındaki idi, imiş, ise, iken şekilleri kullanılan fiil, isim fiili, ek fiil, imek fiili, cevherî fiil, cevher fiil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i hikâye birl. i. Basit zamanlı çekimli bir fiilin gösterdiği hareketin belirli geçmiş zamanda meydana geldiğini bildiren birleşik çekim, hikâye-i hal, hikâye-i istikbal, hikâye-i mâzî [Asıl fiil kipleriyle cevher fiilinin belirli geçmiş zamanının birleşmesiyle yapılır]: “Söyler idim.” “Soruyor-du.” “Git- miş-tiniz.” “Yaptı idi.” “Karşılaşacak-tık.” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i iâne birl. i. Tek başına anlamı olmakla birlikte isimlerin sonuna gelerek onların fiil gibi kullanılmasını sağlayan fiil, fi'l-i iâne. “Etmek, eylemek, olmak, kılmak yardımcı fiillerdir.” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i iktidârî birl. i. -e ekiyle yapılan zarf-fiiller- den sonra *bilmek* yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle, olumsuzu ise -eme- ekiyle oluşturulan ve “gücü yetme, bir işi yapma husûsunda başkasına ihtiyaç göstermeyecek güçte olma” kavramı taşıyan birleşik fiil, iktidar fiili, iktidârî fiil, fi'l-i iktidârî: düşün-e+bil- mek, yap-ama-mak vb. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i iltizâmî birl. i. İstek ve niyet kavramı ifâde eden isteme kipi, iltizâmî sîga, sîga-yı iltizâmiyye. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i istimrârî birl. i. -e ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra *durmak, kalmak, görmek, gelmek* yarı yardımcı fiillerinin getirilmesiyle yapılan birleşik fiil, istimrârî fiil, fi'l-i istimrârî. “Geledurmak, bakakalmak” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i lâzım birl. i. Nesne almayan fiil, geçişsiz fiil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i mâlûm birl. i. Doğrudan doğruya fâilin yaptığı işi anlatan fiil, mâlûm fiil, etkin fiil, aktif fiil, etken fiil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i mâzî birl. i. Geçmiş zaman ifâdesi taşıyan fiil kipi, geçmiş zaman kipi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i meçhul birl. i. Edilgen çatı ekleriyle yapılan, gerçek fâili belirtilmeyen fiil, meçhul fiil, edilgen fiil, pasif fiil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i menfi birl. i. Bir işin olmadığını veya olmaması gerektiğini ifâde eden fiil , olumsuz fiil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i mukârebe birl. i. -e ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra *yazmak* yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşturulan birleşik fiil, yakınlık fiili, yaklaşma fiili: “*Düş-e+yazmak.* ” “*Öl-e+yazmak.*” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i mutâvaat birl. i. Dönüşlü çatı ekleriyle yapılan fiil, mutâvaat fiili, dönüşlü fiil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** - // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i muzârî birl. i. Fiillerde işin her zaman yapıldığını, yapılmakta olduğunu veya yapılacağını bildiren zaman, muzârî, geniş zaman kipi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i mürekkep birl. i. Bir yardımcı fiille bir isim veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime öbeği, mürekkep fiil, birleşik fiil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** —

— // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:**
— // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i müsbet birl. i. Bir işin doğru ve olabilir olduğunu veya olması gerektiğini ifade eden fiil, müspet fiil, olumlu fiil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i müşâreket birl. i. Eylemin bildirdiği işi iki kişi veya iki tarafın karşılıklı yaptığını gösteren fiil çatısı, işteşlik fiili, karşılıklı fiil, ortaklaşa fiil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i müteaddî birl. i. Nesne alan fiil, geçişli fiil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i rivâyet birl. i. Basit zamanlı çekimli bir fiilin gösterdiği hareketin belirsiz geçmiş zamanda meydana geldiğini bildiren birleşik zaman, rivâyet-i hal, rivâyet-i istikbal, rivâyet-i mâzî , rivâyet birleşik zamânı. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i şartî birl. i. Türkçe'de -se ekiyle kurulan ve dileme, isteme ifade eden kip, dilek kipi, şart kipi, temennî sîgası, sîga-yı temenni, şart ve dilek-şart kipi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i ta'cîlî birl. i. -i ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra vermek yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle yapılan ve çabukluk, kolaylık ifade eden birleşik fiil, tâcil fiili, tezlik fiili. “Gelivermek.” “Söyleyivermek.” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fi'l-i temennî birl. i. Türkçe'de -se ekiyle kurulan ve dileme, isteme ifade eden kip, dilek kipi, şart kipi, temennî sîgası, sîga-yı temenni, dilek-şart kipi. // **FGT 1942:** — // **DBTS**

1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Fi'l-i vücûbî birl. i. Fiilin belirttiği kılış veya oluşun yapılması gerektiğini gösteren isteme kipi, sîga-yı vücûbiyye, gereklik kipi. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Fikir cümlesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Phrase-idée) Bir fikre ancak işâret eden eksik cümle: *Alkışlar. Ölüm tehlikesi! Şoför yavaş!* gibi. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Fikir imi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Idéogramme) Doğrudan doğruya bir fikir temsil eden şekil, ki ya resim veya herhangi bir işâret olur. (fikir imli yazı, Ecriture idéographique). // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Fikir yazımı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Idéographie) Fikir imleri kullanılan yazı yöntemi. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Filoloji i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: Yazılı betikler, özellikle de yazınsal yapıtlar aracılığıyla geçmiş uygarlıkları tanımayı amaçlayan, iç ve dış ölçütlere dayanarak betiklerin aktarılması, tarihlendirilmesi, çözülmesi, değişik betik biçimlerinin ve el yazmalarının karşılaştırılması, eleştirel açıdan değerlendirilmesi, vb. sorunlarla ilgilenen dal. Betik bilimi de denir. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (philology) *genel* Metinleri belirleyip saptamayı, yorumlamayı ve açıklamayı amaçlayan; bu inceleme aracılığıyla edebiyat tarihi, töreler, uygarlıklar, kurumlar ve kültür ile uğraşmaya yönelen dal. // **DBTS 2013:** (philology): Özel dil bilimi alanının öteki adıdır. Eski yazı ve metinlerin anlaşılması ve açıklanması ile uğraşan bilim dalı, filoloji olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** (İng. philology) Dünyadaki tarihî ve yaşayan dillerin yapısını, tarihsel gelişimini, birbirleriyle olan akrabalık ilişkilerini, sözcük alışverişlerini inceleyen bilim dalıdır.

Filozof işi dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Felsefe alanında filozofların kullandığı dil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fiziksel ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Seslerin havanın titreşimleriyle konuşucudan dinleyiciye aktarılışı sırasında ortaya çıkan fiziksel nitelikli olguları ele alır. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fizik sıfat birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Adjectif physique) Eski gramercilerin *büyük, kalın, ağır* gibi nesnel sıfatlara verdikleri ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fizikötesi sıfat birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Adjectif métaphysique) Eski gramercilerin fizik olmayan sıfatlara verdikleri ad: *İnsaflı, merhametli* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fizyolojik ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Ses aygıtının anatomisini, seslenme örgenlerinin devinimlerini inceler. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (physiological phonetics) *ses bilgisi* İnsan seslerinin çıkarılmasını gerçekleştiren soluma ve ses organlarının yapısını, işlevlerini, niteliklerini ve çalışma biçimlerini inceleyen ses bilgisi dalı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fonem i. FGT 1942: Savt unsuru - *Phonème* // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Konuşma organının belirli hareketleri ile meydana gelen ve belli bir biçimde sıralanarak aynı dili konuşanlar arasında bir kavramın ifadesi için kullanılan kelimeleri oluşturan anlam ayırt edici ses. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Ayırıcı olmayan ve bütünleyici dağılımda veya ses benzerliği ilişkisi içinde bulunan sesler dizisi, ses birimini oluşturur. // **TDBTS 2014:** —

Fonematik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Ses birimleri ya da parçasal ses birimlerini çeşitli açılardan (bölümleme, belirleme, sınıflandırma) inceleyen ses bilimi dalı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Fonetik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir dilin seslerini; oluşmaları, boğumlanma özellikleri, kelimelerdeki sıralanışları, yüklendikleri görevler ve uğradıkları çeşitli değişimler açısından inceleyen gramer dalı. // DS 2011: — // DBTS 2013: İnsanın ses organları ve insan dili seslerinin nitelikleri ve dillerin özel ses bilgileri arasındaki ortaklaşalıklar üzerine çalışmalar yapan dal. // TDBTS 2014: —

Fonetik alfabe birl. i. Konuşma dilinin ses özelliklerini ayrıntılı olarak veren alfabe, sesçil alfabe. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Fonetik imlâ birl. i. Konuşma dilinin ses özelliklerini tam olarak yansıtan imlâ, sesçil imlâ. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Fonetik yazı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir kelimeyi, bir yazılı metni veya bir konuşmayı, onların talaffuzdaki ses değerlerini dikkate alan özel alfabe işâretleri kullanarak yazıya geçirme. // DS 2011: — // DBTS 2013: Bir sözlü veya yazılı dil kullanımını, bir yazılı veya sözlü metni, ses değerlerini dikkate alarak özel alfabe ve özel işâretler kullanarak yazıya geçirme. // TDBTS 2014: —

Fonoloji i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Çeşitli dillerdeki sesleri bir bütün olarak inceleyen, bu seslerin nasıl meydana getirildiğini, ne gibi nitelikler taşıdığını, dinleyenin bu sesleri alışını, özet olarak dilin ve bildirişmenin ses yönünü ele alan ve insan dilinin seslerini dil sistemi içindeki görevleri açısından değerlendiren bilim dalı. // DS 2011: — // DBTS 2013: Herhangi bir dilin seslerini, bu seslerin özelliklerini inceleyen özel ses bilimidir. // TDBTS 2014: —

G

Gâbir i. (Ar. *gâbir*) Şimdiki zamânı ve yakın geleceği ifâde eden muzârî sîgası. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Gaip - gaib *sıf. ve i.* (Ar. *ğayb - ğiyāb* “kaybolmaksan *ğā’ib*) Çekimli fiillerde veya zamirlerde hakkında konuşulana, adı geçene verilen isim, üçüncü şahıs. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gama-imleme *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (gamma-marking) *söz dizimi* Üretici dil bilgisi kuramında büyük uyum ilkesinin yerine getirildiğini belirleyen varsayımsal imleme türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gazete dili *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*journalese*): Yazının yaygınlık kazanmasında ve okur-yazarlığın artmasında önemli bir yeri olan gazete , günlük dil ile konuşma diline çok yakın bir dildir. // **TDBTS 2014:** —

Gecikme *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*delayed*): Ünlüleri olmayan ses daha doğrusu hece, gürültüdür. Hayvan ve insan ise, ünlülü ses demetleri çıkarır. Ünsüzün ayırt edici özelliğini yitirmeksizin çıkarılabilmesi, ancak kendilerinden önce veya sonra gelen ünlülerle mümkündür; ünsüz, ünlü sayesinde ağız, burun veya gırtlak boşluğunda yankılanmadıkça işitilemez. İşte seslerin ve hecelerin çıkarılışında ünlüden ünsüze veya ünsüzden ünlüye geçiş, gecikme olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Geçer anlam *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Sens usuel) Bir kelimenin en çok bilinen ve kullanılan anlamı. bkz. **Anlam.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçer dil *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Lingua franca) Bir yerde en çok bilinen ve kullanılan dil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (lingua franca) *toplum dil bilimi* Ortak bir doğal dile sahip olmayan bireyler arasında iletişim aracı olarak kullanılan dil. // **DBTS 2013:** (*lingua franca*): Dilleri ortak olmayan bireylerin iletişimini sağlayan ortak iletişim dilidir. // **TDBTS 2014:** —

Geçerli *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (acceptable) *söz dizimi, anlam bilimi, edimbilim* Üretici dil bilgisi kuramı çerçevesinde, bir yapı ya da sözcenin anadili konuşucusu tarafından kabuledilebilirlik ve yorumlanabilirlik derecesini belirleyen niteliği ve dile aitlik

yargısındaki özelliği. // **DBTS 2013:** (*acceptable*): Bir dilin seslerinden yazımına kadar her düzleminde, konuşan-yazan ile dinleyen-okuyan ilişkisini sağlayan göstergenin, yani dil biriminin yapısının değerlendirilebilir olması, o dil biriminin iletişimde geçerli bir birim olması demektir. // **TDBTS 2014:** —

Geçerlik i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*acceptability*) *söz dizimi, anlam bilimi, edimbilim* Üretici dil bilgisi kuramı çerçevesinde, bir yapı ya da sözcenin anadili konuşucusu tarafından kabul edilebilirlik ve yorumlanabilirlik derecesini belirleyen boyut. Benimsenirlik de denir, bkz. **Geçerli.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçerlilik i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *akzeptabilität*] [Fr. *acceptabilité*] [İng. *acceptability*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisi anlayışında, bir sözcenin belli bir durum ve bağlam içinde uygun görülmesi. **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*acceptability, validity*): Bir dilin seslerinden yazımına kadar her düzleminde, konuşan-yazan ve dinleyen-okuyan ilişkisinde yer alan göstergenin, yani dil biriminin yapısının değerlendirilebilir olması gerekir. Dil göstergeleri, gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin sağlamlığıyla değer kazanırlar; çünkü gösteren-gösterilen ilişkisinin tamlığı, dil birimlerine geçerlilik kazandırır. // **TDBTS 2014:** —

Geçici hareket ismi (adı) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Sıfat-fiil ekleriyle kurulan isim: *duyulmadık (söz), görmedik (insan); akacak (kan), kör olası (şeytan); görünmez (kaza), tükenmez (ka/em)* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçirimsiz sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*opaque*) *anlam bilimi* Anlamı kendisini oluşturan parçacıklardan anlaşılamayan sözcük; örn. *baklava* sözcüğü *bak* ya da *bakla* ile ilişkisi olmadığından geçirimsiz, *kapıcı* sözcüğü *kapı* ile ilişkili olduğu için geçirimlidir. krş. **Saydam.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçişim i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*incorporation*) *söz dizimi* Karşı-seçenekli olarak birbirinden bağımsız görünebilen kök sözcüklerin tek bir sözcük gibi davranmak üzere birleşmesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçişli sıf. **FGT 1942:** Müteaddi - Transitif // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *transitiv*] [Fr. *transitif*] [İng. *transitive*] [Es. T. *müteaddî*]: Nesneyle kullanılan eylem. (Ör. *Kapıyı açtı* tümcesindeki *açmak* eylemi.) bkz. **Oldurgan çatı, ettirgen çatı.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Transitiv*; Fr. *transitif*; İng. *transitive*; Osm. *müteaddî*) bkz. **Geçişli fiil.** // **DS 2011:** (transitive) *biçim bilimi, söz dizimi* Nesne alan bir eylem veya böyle bir eylemi olan tümce. // **DBTS 2013:** (transitive): Öznenin bir başka varlığı doğrudan etkileyebilecek eylemleri. // **TDBTS 2014:** —

Geçişli eylem (fiil) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *Görmek, Bakmak* gibi fiille anlatılan kavramın özneyi aşarak başka konulara da geçtiği eylemlere geçişli eylem denir. // **DTS 1969:** (Osm. *Müteaddî*; Fr. *Transitif*; İng. *Transitive*; Alm. *Transitiv*) (Derl. *Geçişli fiil, geçişli çatılı fiil, nesnel fiil, nesnel eylem*) Nesne ile kullanılabilen eylem: *Sevmek* (*okuma-y-ı sevmek*), *görmek* (*ev-i görmek*) vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *fi'l-i müteaddî*; Fr. *verbe transitif*; karşıtı geçişsiz fiil). Nesne alan fiil. krş. **Fiil.** // **GTS 1992:** (Alm. *Transitives-Verb*; Fr. *verbe transitif*; İng. *transitive verb*; Osm. *müteaddî, fi 'li müteaddî*) Söz içinde bir varlık veya nesneyi etkileyen, yani nesne isteyen fiil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (transitive verb): Öznenin bir başka varlığı doğrudan etkileyebilecek eylemleri, geçişli eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Geçişlilik birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. transitivity) -geçişsizlik (İng. intransitivity) karşıtlığı Bağlam içinde bir fiilin doğal olarak ya da kullanımı gereği nesne (İng. direct object) alıp almaması durumuna denir.

Geçişlilik ekleri birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Geçişsiz fiilleri geçişli fiil, geçişli fiilleri de çift geçişli fiil yapan ekler. Ettirgen fiil çatıları yapan ekler geçişlilik ekleridir. bkz. **Ettirgenlik ekleri.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçiş sesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir kelimenin ses yapısı bakımından zaman içinde uğradığı değişme ve gelişmede ara merhaleyi oluşturan ses: *Sub > suw > su; yabız > yawuz > yavuz* vb. // **DS 2011:** (transitional sound) *ses bilimi* Kök/gövde ile ekin ses yapısına bağlı olarak eklenme sırasında ortaya çıkabilen bağlayıcı ses. // **DBTS 2013:** (transitional sound, intermediate sound): iki sesin özelliğine sahip olan ve bu iki ses arasındaki geçiş simgeleyen ses, geçiş sesidir. // **TDBTS 2014:** —

Geçiş sesliği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Phonème de transition) Bir sestən başka sese geçerken arada çıkan ve pek fark edilmeyen ses. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçişsiz sıf. FGT 1942: Lâzım - *Intransitif* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** // **DDTS 1980:** [Alm. *intransitiv*] [Fr. *intransitif*] [İng. *intransitive*] [Es. T. *lazım, gayri müteaddi*]: Nesnesiz kullanılan eylem. (Ör. *Çocuk ağlıyor* tümcesindeki *ağlamak* eylemi.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Intransitiv*; Fr. *intransitif*; İng. *intransitive*; Osm. *lâzım*) bkz. **Geçişsiz fiil.** // **DS 2011:** (*intransitive*) *biçim bilimi, söz dizimi* Nesne almayan bir eylem veya böyle bir eylemi olan tümce. // **DBTS 2013:** (*intransitive*): Öznenin bir başka varlığı doğrudan etkileyemeyeceği eylemleri. // **TDBTS 2014:** —

Geçişsiz eylem (fiil) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** bkz. **Fiil.** // **DTS 1969:** (Osm. *Lâzım*; Fr. *Verbe intransitif*; İng. *Intransitive*; Alm. *Intransitiv*) (Derl. *Geçişsiz fiil, öznel fiil, nesnesiz fiil*) Nesne ile kullanılmayan eylem: *Gülmek, ağlamak, düşmek, gitmek, küsmek, barışmak* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *fi'l-i lâzım*; Fr. *verbe intransitif*, karşıtı geçişli fiil). Nesne almayan fiil. krş. **Fiil.** // **GTS 1992:** (Alm. *Intransitives Verb*; Fr. *verbe intransitif*; İng. *intransitive verb*; Osm. *lâzım fiil, fi'l-i lâzım*) Gösterdiği oluş ve kılış yapana yönelen, yani özneyi etkileyen ve nesne istemeyen fiil. Karşıtı geçişli fiildir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*intransitive verb*): Öznenin bir başka varlığı doğrudan etkileyemeyeceği eylemleri, geçişsiz eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Geçmiş bağlı gelecek zaman birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Geleceğe yönelik olarak meydana gelecek bir hareketi bir oluş ve kılışın gerçekleşmediğini gösteren birleşik zaman. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir olayın geçmiş zamanda bildirilmesi, geçmiş zamanda bildirme veya geçmiş zamanın hikâyesi olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Geçmiş göstermeliği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Démonstratif anaphorique) Söylem sırasında, daha önce geçen bir söze veya sözü geçen bir şeye işâret eden gösterme zamiri. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçmişin az öncesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Passé antérieur) Fransızcada *J'eus lu* şeklindeki kuruluşun anlattığı zaman. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçmişlik mastarı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Infinitif passé) Bazı dillerde, geçmiş zamanı gösteren mastar şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçmiş öncesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Plus-que-parfait) *Görmüştüm* (-miş'li geçmiş öncesi, *Hikâyei mazii naklî*) ve *gördü* idim (-di'li geçmiş öncesi, *Hikâyei mazii şuhudi*) şeklindeki bileşik zaman. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçmişte gelecek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Hikâyei istikbal fil mazi*, Futur imparfait) *Gelecekti* şeklindeki kuruluşun anlattığı zaman. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçmişte geniş zaman birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Hikâyei muzari*, İmparfait) *Görüürdüm* şeklindeki fiil zamanı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçmişlilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (İmparfait) Hint-Avrupa dillerinde, geçmişte yapılmakta iken tamamlanmamış olarak düşünülen bir işi anlatmaya yarar fiil zamanı, ki bizim *Geçiyordum* şeklindeki geçmişte şimdilik zamanının karşılığı olabilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçmişte şimdilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Hikâyei hal fil mazi*, İmparfait duratif) *Geçiyordum*, *geçmekte idim* şekillerindeki kuruluşun anlattığı zaman. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçmiş yapıtlı şimdilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Prétérito-présent) Cermen diline özgü bir zaman şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçmiş zaman (geçmişlik) birl. i. FGT 1942: Mazi - *Passé* // **DBTS 1949:** (*Mazi*, *Passé*) Geçmiş zaman Türkçede iki şekilde olur: Ya *Gördü*, *Gitti* gibi -di'li geçmiş zaman veya *Görmüş*, *Gitmiş* gibi -miş'li geçmiş zaman. Birincisi yakından olan bir bilgiyi, ikincisi ise başkasından duyulan veya farkına varılmadan yapılan bir işin haberini vermeye yarar. bkz. **Alışkı geçmişliği. // DTS 1969:** (Osm. *Mazi*; Fr. *Passé*; İng. *Past tense*; Alm. *Vergangenheit*) Eylemin belirttiği zaman kavramının, içinde bulunulan zamandan önceye ait olması. // **DDTS 1980:** [Alm. *vergangenheit*] [Fr. *passé*] [İng. *past*] [Es. T. *mazi*]: Eylemin belirttiği oluş, iş, edim vb. nin içinde bulunulan zamandan önce yapıldığını gösteren zaman. // **DBTS 1989:** (Osm. *mâzî*; Fr. *passé*; karşıtı gelecek zaman). Fiilin belirttiği kılış veya oluşun içinde bulunulan zamandan önce yapıldığını bildiren zaman. krş. **Bildirme kipleri, basit zaman. // GTS 1992:** (Alm. *Vergangenheit*; Fr. *passé*; İng. *past tense*; Osm. *mazî*) Bir kılış veya oluşun meydana gelişinin şimdiki zamandan önceye ait olması. // **DS 2011:** (*past tense*) *biçim bilimi* Eylemin gösterdiği iş, oluş ya da durumun içinde bulunulan zamandan önce olduğunu belirten zaman. // **DBTS 2013:** (*past tense*): Geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zamanla birlikte, üç ana zamandan biridir. Yapma ve olmaların geçmişte gerçekleştiğini bildiren zaman, geçmiş zamandır. // **TDBTS 2014:** —

Geçmiş zaman görünümü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Aspect parfait*; İng. *Perfective aspect*; Alm. *Perfektive Aktionsart*) Belirsiz geçmiş zaman ortacıyla, yardımcı eylemin veya başka bir eylemin birlikte kullanılmasından meydana gelen ve olayın tamamlanmış olduğu kavramını veren görünüm: *Gelmiş olmak*, *gitmiş olmak*, *yapmış olmak*, *vermiş bulunmak* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geçmiş zamanın hikâyesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*past perfect*): Bir olayın geçmiş zamanda bildirilmesi, geçmiş zamanda bildirme veya geçmiş zamanın hikâye birleşik çekimi olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Geçmiş zaman isim-fiili (ad-eylemi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *ism-i mef'ûl*; Fr. *participe passé*). Geçmiş zaman kavramı içeren, sıfar ve isim gibi kullanılan isim-fiil. krş. **İsim-fiil. // GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*past participle*): Geçmiş zaman ekleri *-Dİk* , *-DUk* ve *-mİş*, *mUş* ile kurulan söz öbekleri, geçmiş zamana ait olayların adları olarak,

cümlelerde özne ve nesne, söz öbeklerinde, nitelendirme öbeklerinde varlığın eylem sıfatı olarak kullanılırlar. // **TDBTS 2014:** —

Geçmiş zaman kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Fiilin karşıladığı hareketin geçmişte olup bittiğini anlatan zaman kipi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Geçmişte olup bitmiş bir olay ya da durumu anlatan zaman kipi. // **TDBTS 2014:** —

Geçmiş zaman ortacı (sıfat-fiili) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *İsm-i mef'ul*; Fr. *Participe passé*; İng. *Past participle*; Alm. *Partizipium*) Geçmiş zaman kavramı veren ve ad, sıfat gibi kullanılan ortaç. // **DDTS 1980:** Geçmiş zaman anlamı taşıyan ve *-Dık*, *-DUk* ve *-mUş*, *-mİş* ekleriyle kurulan ortaç türü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Perfektpartizipium*, *Mittelworte der Vergangenheit*; Fr. *participe passé*; İng. *past participle*; Osm. *ism-i mef'ul*) Fiilin *-Dık* / *DUk* veya *-mİş* / *-mUş* ekleriyle geçmiş zamana bağlı olarak isim veya sıfat gibi kullanılan şekli. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gedik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İki açınığın yanyana gelmesi, ki ya *süel* gibi aynı kelimede veya *ulu orta* gibi iki kelime arasında olur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (gap) *biçim bilimi* Bir dizide bulunması gereken dil biriminin yokluğundan ileri gelen boşluk; örn. *babaanne*, *anneanne* karşıtı olarak iki ayrı terim bulunmaması bir gedik (lexical gap) ortaya çıkarır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gelecek göstermeliği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Démonstratif anticipatif ou préparatif) Arkadan söylenecek bir şeye işaret eden gösterme zamiri. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geleceklik mastarı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (İnfinitif futur) Bazı dillerde gelecek zaman gösteren mastar şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gelecek öncesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Futur antérieur ou parfait) *Gelmiş olacağım* şeklindeki fiil zamanı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gelecekte şimdiki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Futur duratif) *Gelir olacağım, gelmekte olacağım* şekillerindeki zaman şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gelecek zaman (geleceklik) birl. i. FGT 1942: *İstikbal - Futur* // **DBTS 1949:** (*İstikbal* veya *Müstakbel*, Futur) Bir işin ilerdeki zamanda olacağını gösteren fiil şekli. bkz. **İstemli gelecek, Tasarımlı gelecek, Geçmişte gelecek, Gelecekte şimdiki, Yakın gelecek.** // **DTS 1969:** (Osm. *İstikbal*; Fr. *Futur*; İng. *Future*; Alm. *Futur, Futurum*) Eylemin belirttiği zaman kavramının, içinde bulunulan zamandan sonraya ait olması. Türkçede bu zaman başlıca *-ecek* ekiyle kurulur. // **DDTS 1980:** [Alm. *Futur, Futurum*] [Fr. *futur*] [İng. *Future*] [Es. T. *istikbal*]: Eylemin belirttiği iş, oluş, edim vb.nin geleceğe ilişkin olduğunu gösteren zaman ve kip. // **DBTS 1989:** (Osm. *istikbâl*; Fr. *futur*; karşıtı geçmiş zaman). Fiilin belirttiği kılış veya oluşun içinde bulunulan zamandan sonra yapılacağını bildiren zaman. krş. **Bildirme kipleri, basit zaman.** // **GTS 1992:** (Alm. *Futur, Futurum*; Fr. *futur*; İng. *Future*; Osm. *istikbal*) Fiilin gösterdiği hareketin geleceğe bağlı olduğunu belirten zaman. bkz. **Gelecek zaman kipi.** // **DS 2011:** (*future*) *biçim bilimi* Eylemin anlattığı iş, oluş ve durumun sözcenin yer aldığı zamandan sonra olacağını belirleyen zaman. // **DBTS 2013:** (*future tense*): Geçmiş ve şimdiki zamanla birlikte dillerin üç ana zamanından biridir. Yapma ve olmanın gelecek zamanda gerçekleşeceğini bildirir. // **TDBTS 2014:** —

Gelecek zaman görünümü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Gelecek zaman ortacıyla, yardımcı eylemin birlikte kullanılmasından meydana gelen ve niyet kavramı veren görünüm: *Gidecek olmak, gelecek olmak, verecek olmak, yapmayacak olmak* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gelecek zamanın hikâyesi (hikâye birleşik çekimi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Geleceğe yönelik olarak meydana gelecek bir hareketi bir oluş ve kılışın gerçekleşmediğini gösteren birleşik zaman: *Bu aptallık bukağılarını söküp atacaktı; gidecekti; gerçek hayata ve hayatının gerçeklerine dönecekti* (Tarık Buğra, *Yalnızlar*, s. 145). // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*future past*): Bir olayın geçmiş zamanda bildirilmesi, geçmiş zamanda bildirme veya geçmiş zamanın hikâyesi olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Gelecek zamanın kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — //

DS 2011: — // **DBTS 2013:** Gelecek zamanın kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi, gelecek zamandaki iki olayın geniş zamanda bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Gelecek zamanın rivayeti (rivayet birleşik çekimi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Gelecekte gerçekleşmesi beklenen, umulan bir hareketi, bir oluş ve kılışı gösteren fiilin birleşik zamanı. *Aaa... Ben neye gelecekmişim?* (Reşat Nuri Güntekin, Kızılıcık Dalları, s. 135) vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gelecek zamanın şartı (şart birleşik çekimi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Hareketin gelecekte gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini şarta bağlı olarak gösteren birleşik zaman: *Sevdiklerimin yanında uzun uzun kalmaya katlanamıyorum... sevgimi söyleyemeyeceksem* (Tarık Buğra, *Yalnızlar*, s. 21) vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gelecek zaman isim-fiili (ad-eylemi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *participe futur*). Gelecek zaman kavramı içeren, sıfat ve isim gibi kullanılan isim-fiil. Bugünkü Türkçe’de gelecek zaman isim-fiili -(y)AcAk ve -(y)AsI ekleriyle yapılır. Ör. *görülecek iş, söyleyecek söz, geleceği düşünmek, batası yer, sönmeyesi ocak, göresi gelmek*. krş. **İsim-fiil.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*future participle*): Gelecek zaman eki -AcAk ile kurulan söz öbekleri, gelecek zamana ait olayların adları olarak, cümlelerde özne ve varlık, söz öbeklerinden nitelendirme öbeklerinde ise, varlığın eylem sıfatı olarak kullanılırlar. // **TDBTS 2014:** —

Gelecek zaman kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *futur, Futurum*; Fr. *futur*; İng. *future*; Osm. *istikbal*) Fiilin anlattığı işin şimdiki zamandan sonraki bir zamana ait olduğunu gösteren kip. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gelecek zaman ortacı (sıfat-fiili) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Ad veya sıfat gibi kullanılan ve gelecek zaman kavramı veren ortaç. // **DDTS 1980:** AcAk ekiyle kurulan ortaç. bkz. **Ortaç.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Fiilin gelecek zamana bağlı olarak isim veya sıfat gibi kullanılan şekli. Türkçede gelecek zaman sıfat fiili -AcAk, -AsI ekleriyle kurulur: *Eskisi gibi yemek yapacak hal mi kaldı bende?*. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gelenekli yazılış birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bir kelimenin, söylenişi değişmiş olduğu halde, eski söylenişine göre olan şekilde yazılmasına devam olunması. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Geleneksel dil bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*traditional grammar*): Eski çağlardan beri, bir dilin yapısını ve bu yapı ile doğrudan ilgili olan, düşünce, insan, toplum vb. ilişkilerini de araştırmayı amaçlayan dil bilgisi, geleneksel dil bilgisidir. // **TDBTS 2014: —**

Geleneksel sözbilim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*traditional rhetoric*) *genel* Aristo, Cicero ve Quintillan'ın genel ilkelerini belirlediği etkili dil kullanım sanatı. Genel çizgileriyle buluş, düzenleme, biçem, bellekte kurgulama ve sunuş aşamalarından oluşur. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gelenek vurgusu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Accent traditionnel*) Kelimenin içinde o yerde bulunması hiçbir sebebe veya şarta bağlı olmayan vurgu. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gelişim dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*development linguistics*): Gelişim veya öğrenim psikolojilerine ait olan bu terim, çocuğun dil edinim sürecini inceleyen dil çalışmalarına işaret eder. // **TDBTS 2014: —**

Gelişimli kipler (veya) Gelişik anlamlı kipler birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Modes obliques ou indirects*) Masterlarındaki anlamdan başka ikinci bir anlam daha taşıyan kipler, ki yapılarında soyut fiilin yer almış olup olmadığına göre *Gelişimli bileşik kip* veya *Gelişimli yalın kip* halinde olurlar. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gelişki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Crément*) Eski gramercilerin eklere ve takılara verdikleri genel ad. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gelişmeli dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (evolutive linguistics) *genel* Dilsel bilimleri ve sözcükleri birlikte olduğu öğelerle bağıntıları göz önünde bulundurulmaksızın, yalnızca uğradıkları değişimler açısından ele alan dil bilimi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gelişimsel dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (developmental linguistics) *genel ruh dil bilimi* Çocuklarda dil ediniminin incelenmesiyle ilgili dil bilimi dalı. Kimi zaman gelişimsel ruh bilimi olarak da adlandırılır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Genel sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*general, common*): Bir dilin bütününe veya bütün dillere ait ortak özelliklerin adı. // **TDBTS 2014: —**

Genel ad birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*common noun*): Bütün sözlük birimleri birer genellemeyi temsil ederler; sözlükteki her birim bir genellemedir. // **TDBTS 2014: —**

Genelce i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (universal) *genel* Bütün insan dillerinde var olduğu kabul edilen ortak özellik. Evrensel, tümel de denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Genel dil bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *allgemeine grammatik*] [Fr. *grammaire générale*] [İng. *general grammar*]: Bütün dillerde geçerli ilkeleri ortaya koymaya yönelik, özellikle XVII. ve XVIII. yüzyıllarda, düşünce yasalarından kaynaklandığı öne sürülen dilin niteliği üstüne varsayımlar oluşturan akım. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*general grammar, universal grammar*): Dünyadaki bütün dillerde var olan dil özelliklerini belirlemeye çalışan dil çalışmaları, genel dil bilgisi çalışması olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Genel dil bilimi (dil bilimi) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Linguistique générale) Aralarında hısımlık veya tarihsel ilgi bulunup bulunmadığını hesaba katmaksızın bütün dillerdeki olayları inceleyen bilim. // **DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *allgemeine sprachwissenschaft*] [Fr. *linguistique générale*] [İng. *general linguistics*] [Es. T. *umumi*

lengüistik, umumi lisaniyat]: Dilleri bir bütün olarak ele alıp bunların ortak özelliklerini, işleyiş ve evrim koşullarını araştıran, dil olayının genel görünümünün yanı sıra bu olaya uygulanan temel kavramları, kuramları, yöntemleri vb. inceleyen, elde edilen bütün verilerin bireşimini yapmayı amaçlayan dil bilimi dalı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *allgemeine Sprachwissenschaft*; Fr. *linguistique générale*; İng. *general linguistics*; Osm. *umumî lengüistik, umumî lisaniyat*) Dünyadaki dilleri bir bütün olarak ele alıp, bunların ortak özelliklerini, işleyiş ve gelişme şartlarını inceleyen; dil denen varlığı bütün yönleriyle ve bütün belirtileriyle araştıran bilim dalı. // **DS 2011:** (general linguistics) *genel* Dil bilimi kuramının bütün dillere uygulanabilirliğini vurgulama amacı taşıyan dil bilimi. // **DBTS 2013:** (*general linguistics*): Dünyadaki dilleri bir bütün olarak ele alıp, bunların ortak özelliklerini, işleyiş ve gelişme şartlarını inceleyen; dil denen varlığı bütün yönleriyle ve bütün belirtileriyle araştıran bilim dalıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. general linguistics) Dillerin yapılarını, gelişmelerini, değişmelerini ve kökenlerini tarihsel bağlam içerisinde araştırarak, karşılaştırmalı olarak inceleyip bütün diller için kapsayıcı, genelgeçer dil özellikleri belirlemeyi amaçlayan bilim dalına denir.

Genel geçerli yazım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*pasigraphy*): Evrensel anlama sahip işaretleri kullanan bir yazı sistemidir. // **TDBTS 2014:** —

Genel gramer birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ayrı bir dil üzerinde durmaksızın genel olarak dillerin ortak vasıflarını belirten gramer türü. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Genellemeler i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*generalisations*): Dünyada pek çok dil konuşulmaktadır. Bu diller arasında ses bakımından pek fark yoktur; çünkü insanın fizik yapısı, küçük farklar dışında, her yerde aynıdır. Genel ses bilimcilerin yaptıkları çalışmalara göre, bugün bütün dillerde kullanılan sesler, dal biçimleriyle birlikte, yetmiş civarındadır. // **TDBTS 2014:** —

Genelleşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (generalization) *anlam bilimi* Kimi özel adların anlamlarının genişleyerek aynı türden başka nesnelere de ad olması durumu. //

DBTS 2013: (*generalization*): Özel adın işâret ettiği varlığın herkesçe bilinir olması. krş. **Kavramlaşma, dilbilgiselleşme. // TDBTS 2014:** —

Genelleştirilmiş ad birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*generalization of proper names and terms, antonomasia*): Bu olay, ansiklopediden sözlüğe giden yoldur. Özel ad işâret ettiği varlığın herhangi birinin herkesçe bilinir olması noktasında, genel ad hâline gelebilir. Genel adın özel ada dönüşmesinin ters yönlü bir eşi de vardır: Özel adlar da genel ada dönüşebilirler, genelleşebilirler. // **TDBTS 2014:** —

Genelleştirilmiş sezdirim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*generalized implicature*) *anlam bilimi* Belirli bir bağlama bağlı olmaksızın hep aynı anlamı ileten konuşma sezdirimi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Genel ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bütün dillerdeki ses gerçekleştirmelerini inceler. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*general phonetics*) *ses bilgisi* Dil ya da konuşucu göz önünde bulundurulmaksızın dil ya da konuşma seslerinin doğasını yöneten evrensel ilkeleri ve bu sesleri çözümleme yöntemlerini ortaya koymayı amaçlayan ses bilgisi dalı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Genel ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bütün dillerin ses bilimsel dizgeleriyle bunların işleyiş yasalarını inceler. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*general phonetics*): Bütün dillerin seslerini bir bütün olarak ele alarak, bunların türlerini, özelliklerini inceleyen ve bütün ses bilimi dallarını içine alan geniş kapsamlı ses bilimi çalışmasıdır. // **TDBTS 2014:** —

Genel sözlük birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Özel bir alana yönelmeden bir yazı dilinin bütün kelimelerini ele alıp inceleyen sözlük. // **GTS 1992:** Bir yazı dilinin kendisine mal edilmiş ve yaygınlaşarak genellik niteliği kazanmış olan bütün kelime ve deyimlerini, özel bir alana yönelmeden tanımlayan ve açıklamalara bağlayan sözlük. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*essential dictionary*): Bir yazı dilinin kendisine mal edilmiş ve yaygınlaşarak genellik niteliği kazanmış olan bütün söz ve deyimlerini, özel bir alana yönelmeden tanımlayan,

açıklamalara bağlayan ve günlük hayatta herkesin kullandığı sözlüktür. // **TDBTS 2014:**

—

Genel Türkçe birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Türk dilinin belirli bir devrini veya belirli bir lehçesini değil, coğrafi sınırlar içindeki bütün kollarını içine alan tamamı. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (turkic):** Türk dilinin belirli bir dönemine veya belirli bir lehçesine değil, bütününe işâret eden terim, genel Türkçe terimidir. // **TDBTS 2014: —**

Geniş açınık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Dil ile damak arasındaki yolun genişliğine göre açının aldığı addır. *a, e, o, ö* geniş açınıklardır. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Geniş çevriyazı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: Yalnızca işlevsel ses olgularını, bir başka deyişle sesbirim ve bürünbirimleri gösteren çevriyazı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (broad transcription) ses bilgisi** Sesbilgisel çevriyazı türlerinin sınıflandırılmasında sesleri sesbirim düzeyinde yansıtan çevriyazı türü. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Geniş geçmişlik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Prétérit) Türkçedeki *yazdım* ve *yazardım* şeklindeki fiil zamanları için bazı dillerde tek bir şekil kullanılır, ona geniş geçmişlik ve geri zaman denir. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Geniş kod birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (elaborated code) *toplum dil bilimi* B. Bemstein'ın toplumsal dizgeye ve rollere bağlı dil kullanım türlerinden biri. Bir konuşur dilsel olanakların tümünden yararlanabiliyor, çevresiyle olan karmaşık ilişkileri anlatabiliyor, dilin yardımıyla sorunları çözebiliyorsa geniş koddan yararlanmaktadır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Geniş (veya) kümeli hal birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Cas large ou synchrétique) Bir çok görevi olan isim hali. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Genişleme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Kelime içindeki dar sıradan, *ı, i, u, ü* ünlülerinin çeşitli sebeplerle boğumlanma özellikleri bakımından geniş sıradan *a, e, o, ö* ünlülerine dönüşmesi olayı. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Söz içindeki dar sıradan, *ı, i, u, ü* ünlülerinin çeşitli sebeplerle boğumlanma özellikleri bakımından geniş sıradan *a, e, o, ö* ünlülerine dönüşmesi olayıdır. // **TDBTS 2014: —**

Genişletilmiş ölçünlü kuram birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (Extended Standard Theory- EST) *söz dizimi* Üretici dil bilgisindeki ölçünlü kuramın özellikle Chomsky (1970, 1971) ve Jackendoff (1972)'deki çözümlemelerle farklılaştığı biçimdir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Genişletilmiş yansıtma ilkesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (Extended Projection Principle) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde her yüklem bir öznesi bulunması gerektiğini belirten evrensel ilke. krş. **Yansıtma İlkesi.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Genişlik derecesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *öffnungsgad*; Fr. *aperture*; İng. *opening*)
1- Ünlülerin boğumlanmaları sırasında ağız yolunun ve çene açısının açıklık bakımından gösterdiği özellik: *a* ve *e* ünlülerinin genişlik dereceleri *o* ve *ö* ünlülerinden daha fazladır.
2- Bir dil sesinin özellikle bir ünlünün boğumlanması sırasında ses yolunun kişilere ve ağızlara göre değişebilen açılma durumu. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*opening*): Ünlülerin boğumlanmaları sırasında ağız yolu ile çene açısının açıklık bakımından gösterdiği özellik, genişlik olarak adlandırılır. Genişliğin açıklık oranına ise genişlik derecesi adı verilir. // **TDBTS 2014: —**

Geniş oylumlu dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (macrolinguistics) *genel* Dil incelemelerini dilin iç yapısıyla sınırlamak yerine dille ilgili toplum, insan, beyin, ruh bilimi, dil öğretimi vb. alanlarla ilişkilendirerek ele alan dil bilimi anlayışı. krş. **Dar oylumlu dil bilimi.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Geniş sesli (ünlü) birl. i. FGT 1942: Geniş sâit - *Voyelle large* // **DBTS 1949: — // DTS 1969:** (Fr. *Voyelle large*; İng. *Wide vowel*; Alm. *Breitvokal*) (Derl. *Açık ünlü, geniş sesli,*

geniş vokal, alçak vokal) Altçenenin açılmasıyla meydana gelen ünlü: *a, e, o, ö* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *breiter vokal*] [Fr. *voyelle large*] [İng. *vide vowel*] [Es. T. *geniş sesli, geniş sait*]: Dil kaslarının gevşemesinden ötürü ses yolunda açılma olmasıyla belirlenen ünlüler için kullanılır. // **DBTS 1989:** (Osm. *sâit-i mebsût*; Fr. *voyelle large*; karşıtı dar ünlü). Alt çenenin fazla açılmasıyla ses yolunun genişlemesi sonucu meydana gelen *a, e, o, ö* ünlüleri. krş. **Ünlü.** // **GTS 1992:** (Alm. *breiter Vokal, niedriger Vokal, tiefer Vokal*; Fr. *voyelle large, voyelle basse*; İng. *vide vowel, low vowel*) Ağız kanalının ve çene açısının herhangi bir daralmaya uğramadan, açık durumunda iken boğumlanan ünlü türü. Karşıtı dar ünlüdür. // **DS 2011:** (wide vowel) *ses bilgisi, ses bilimi* Alt çene ile üst çene arasındaki açıklığın geniş olduğu durumlarda çıkarılan ünlü. bkz. **Açık ünlü.** // **DBTS 2013:** (wide vowel, low vowel, open vowel): Ağızın başka ünlülerin çıkarılışından daha açık ve ağız boşluğunun daha geniş durumunda çıkarılan ünlü, açık veya geniş ünlü olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Geniş şimdiki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Konuşulduğu sırada yapılmakta olan bir işi anlatmak üzere fiile verilen şekil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geniş zaman birl. i. FGT 1942: Muzari - Aoriste // **DBTS 1949:** (Aoriste, Présent indéfini, Présent aoriste, Présent atemporel) Türkçedeki *Yazarım, Giderim* şeklindeki kuruluşun zamanı, ki birden bütün zamanları anlattığı ve gereklik ile alışkı da bildirdiği gibi yerine ve sırasına göre geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman için de kullanılabilir. // **DTS 1969:** (Osm. *Muzari*; Fr. *Aoriste, atemporel*; İng. *Aorist, timeless*; Alm. *Aorist, Zeitlos*) (Derl. *Zamansızlık, zaman dışı olmaklık*) Eylemin her zaman yapıldığını veya yapılmakta olduğunu ya da yapılacağını belirten zaman. // **DDTS 1980:** [Alm. *Aorist*] [Fr. *aoriste, atemporel*] [İng. *aorist, timeless*] [Es. T. *muzari*]: Eylemin belirttiği oluş, iş, edim vb.nin her zaman yapıldığını ve yapılabileceğini belirten kip (bildirme kipi). // **DBTS 1989:** (Osm. *muzâri*; Fr. *aoriste*). Fiilin belirttiği kılış veya oluşun her zaman yapıldığını ve yapılabileceğini bildiren zaman. krş. **Bildirme kipleri, basit zaman.** // **GTS 1992:** (Alm. *Aorist Zeitlos*; Fr. *aoriste atemporal*; İng. *aorist, timeless*; Osm. *muzâri*) Geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman gibi bütün ana zamanları içine alan, yani fiilin gösterdiği oluş ve kılışın her zaman yapıldığını veya yapılacağını gösteren zaman. // **DS 2011:** (aorist) *biçim bilimi, söz dizimi* Eylemin gösterdiği iş, oluş ya da durumun her zaman olduğunu, sürekli geçerliğini koruduğunu anlatan görünüş biçimi. // **DBTS 2013:** (aorist, timeless): Geçmiş,

şimdiki ve gelecek zaman gibi bütün ana zamanları içine alan, bir sınırlama ve kesinlik kavramı taşımayan bir ara zamandır. // **TDBTS 2014:** —

Geniş zaman eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Fiilin gösterdiği hareketin geniş zamanda olduğunu gösteren, fiile geniş zaman kavramı veren ek. Türkçede geniş zaman eki *-Ar(I)r*'dir: *ağla-r*, *bak-ar*, *gül-er*, *çalış-ır*, *getir-ir*, *otur-ur*, *güldür-ür*. bkz. **Geniş zaman.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*aorist suffix*): Olma ve yapmanın şimdide, geçmişte ve gelecekte, yani bütün zamanlarda gerçekleşiyor olduğunu, gerçekleşmiş olduğunu veya gerçekleşeceğini bildiren eklerdir. // **TDBTS 2014:** —

Geniş zaman görünümü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Geniş zaman ortacıyla, yardımcı eylemin birlikte kullanılmasından doğan görünüm: *Gelmez olmak*, *görünmez olmak*, *anlar olmak* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geniş zamanın hikayesi (hikâye birleşik çekimi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Präsens historisches*, *erzählendes Präsens*; Fr. *perfectif de l'aorist*, *présens narratif*; İng. *historic present*; Osm. *hikaye-i muzâri*) Geniş zamanın ifade ettiği anlamların geçmişte olduğunu gösteren, geçmişe aktarılmış sınırsız bir şimdiki zaman anlatan, ayrıca geçmişte süren bir hareketin bir oluş ve kılışın artık devam etmediğini veya gerçekleşmediğini belirten birleşik zaman: *Kalfa büyük hanımla hiç geçinemezdi.* (Reşat Nuri Güntekin, *Kızılıcak Dalları*, s. 90). // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*historic present*): Geniş zamanın hikâye birleşik çekimi, geniş zamandaki bir olayın görülen geçmiş zamanda bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Geniş zamanın kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Geniş zamanın kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi, geniş zamandaki bir olayın geniş zamanda bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Geniş zamanın rivayeti (rivayet birleşik çekimi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Geniş zamanın hikayesinin bilgiye, görgüye dayanmayan rivayete dayanım türüdür. // **DS 2011:** — //

DBTS 2013: Geniş zamanın rivayet birleşik çekimi, geniş zamandaki bir olayın öğrenilen geçmiş zamanda bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Geniş zamanın şartı (şart birleşik çekimi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Konditional reales*; Fr. *conditionnel de l'aorist*; İng. *conditional tenses*; Osm. *şiga-i şartiyye*) Şimdiki zamanı ve geleceğe doğru geniş bir zamanı kaplayarak bir oluş ve kılışın şarta bağlı olarak meydana geldiğini veya geleceğini, oluş ve kılışın sonucunun fiilin gerçekleşip gerçekleşmemesine bağlı olduğunu gösteren birleşik zaman. bkz. **Şart kipi.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*conditional tense*): Geniş zamanın şart birleşik çekimi, geniş zamandaki bir olayın şartta bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Geniş zaman isim-fiili (ad-eylemi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *ism-i fâil*; Fr. *participe présent*). Geniş zaman kavramı içeren, sıfat ve isim gibi kullanılan isim-fiil. krş. **İsim-fiil.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*aorist participle*): Geniş zaman eki *-r* ve *-Ar* ile kurulan söz öbekleri, geniş zamana ait olayların adları olarak, cümlelerde özne ve varlık, söz öbeklerinden nitelendirme öbeklerinde ise, varlığın eylem sıfatı olarak kullanılırlar. // **TDBTS 2014:** —

Geniş zaman kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Aorist, Zeitlos*; Fr. *aoriste atemporal*; İng. *aorist, timeless*; Osm. *muzâri sigası, şiga-i muzâri*) Fiilin sürekli olarak yapıldığını, halen yapılmakta olduğunu veya yapılacağını belirten zaman ve kip. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geniş zamanlı (veya) zamansız birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Atemporel) Bütün zamanları kapsayan veya böyle olduğu için belli bir zamanla ilgisi olmayan fiil şekli. “*Dünya dönüyor*” sözünde “*dönüyor*” fiili geniş zamanlı sayılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geniş zaman ortacı (sıfat-fiili) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Eylemin her zaman yapıldığını veya yapılmakta olduğunu ya da yapılacağını bildiren ortaç. // **DDTS 1980:** . *-r, -Ir/-Ar, -mAz* ekleriyle yapılan ve geniş zaman bildiren sıfat-fiil. //

DBTS 1989: — // **GTS 1992:** Fiilin karşıladığı hareketi geniş zamana bağlı olarak belirten sıfat-fiil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Genitif i. (Fr. *genitif* < Lat.) . İsmi başka bir isimle ilgisi olduğunu ve kendisinden sonra gelen isme tâbi bulunduğunu gösteren, bazen eksiz, bazen da -in, -nin eklerinden birini almış durumu, -in hâli, ilgi durumu, ilgi hâli. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geniz i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ağzın arka kısmı; burun boşluğunun arka kısmı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geniz abanıği birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Consonne nasale) Geniz sesi veren abanık: *m,n*. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geniz açınıği birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Voyelle nasale) Geniz sesi veren açınık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Genizlenme birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Nasalisation) Bir sesin genzel bir vasıf alması veya bir sese genzel olan başka bir sesin katılması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Genizli gölgelenme birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Kelt dilinde, kelimelerin başındaki seslerin genizlenmesine genizli gölgelenme adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geniz sesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Nasenlaut*; *Nasal*; Fr. *nasale*; İng. *nasal*) Yumuşak damağın aşağı inmesiyle çıkarılan ses. bkz. **Geniz ünlüsü, geniz ünsüzü.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*nasal*): Terim, ses bilgisinde konuşma seslerinin sınıflandırılması için kullanılır. Sesin ve dolayısıyla hecenin oluşumundan sonra ortaya çıkan havanın ağızdan değil de burundan saliverilmesiyle ortaya çıkan sesler, geniz sesleridir. // **TDBTS 2014:** —

Geniz sessizi (ünsüzü) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Hayşumî samit*; Fr. *Consonne nasale*; İng. *Nasal*; Alm. *Nasal*) (Derl. *Genizsi konson, geniz sesi, burun sesi, damak-burun konsonu, genzel*) Geniz yoluyla çıkan ünsüz. // **DDTS 1980:** Geniz yoluyla çıkarılan ses. // **DBTS 1989:** (Osm. *sâmit-i hayşûmî*; Fr. *consonne nasale*; karşıtı ağız ünsüzü). Geniz yoluyla çıkarılan *m, n, ñ* ünsüzleri. krş. **Ünsüz.** // **GTS 1992:** (Alm. *Nasal*; Fr. *consonne nasale*; İng. *nasal*; Osm. *hayşûmî sâmit, sâmit-i hayşûmî*) Art damağın alçalması, yutaktan gelen havanın hem ağızdan hem de burundan geçirilmesi yoluyla oluşan ünsüz türü. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*nasal consonant*): Terim, ses bilgisinde konuşma seslerinin sınıflandırılması için kullanılır. Sesin ve dolayısıyla hecenin oluşumundan sonra ortaya çıkan havanın ağızdan değil de burundan salıverilmesiyle ortaya çıkan sesler, geniz sesleridir. // **TDBTS 2014: —**

Genizsi (genizsil) i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *nasenlaut, nasal*] [Fr. *nasale*] [İng. *nasal*]: Geniz yoluyla çıkarılan ses. (Ör. [m]) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*nasal*) *ses bilgisi, ses bilimi* Yumuşak damağın açılması, yutaktan gelen havanın hem ağza hem de buruna geçirilmesi yoluyla oluşan ses. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Genizsileşme (genizsilleşme) i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. ; İng. *Nasalisation*; Alm. *Nasalisierung*) (Derl. *Genizlenme, genzelleşme*) Dudak ünsüzünün, geniz ünsüzüne dönmesi. // **DDTS 1980:** [Alm. *Nasalisierung*] [Fr. *nasalisation*] [İng. *nasalisation*]: Ağızsıl bir sesin genizsil nitelik alması. // **DBTS 1989:** (Fr. *nasalisation*). Ağız ünsüzünün geniz ünsüzüne dönüşmesi. // **GTS 1992:** (Alm. *Nasalisierung*; Fr. *nasalisation*; İng. *nasalisation*) Geniz ünsüzlerinin benzeştirme yolu ile yakınındaki ünsüzleri kendi boğumlanma noktasına çekmesi olayı. // **DS 2011:** (*nasalisation*) *ses bilimi* Ağız ünlü ve ünsüzlerinin genizsil nitelik alması. // **DBTS 2013:** (*nasalisation*): Genizsileşme, hem ünlüler hem de ünsüzlerde görülen bir geniz sesi benzeşmesidir. // **TDBTS 2014: —**

Genizsizleşme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*denasalisation*): Geniz sesinin ağız sesi hâline gelişidir. // **TDBTS 2014: —**

Geniz ünlüsü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Voyelle nasale*; İng. *Nasalişed vowel*; Alm. *Nasalenlaut, nasaliertes Vokal*) (Derl. *Genizsi vokal, burun vokali, geniz vokali*) Geniz yoluyla çıkan ünlü. // **DDTS 1980:** Geniz yoluyla çıkarılan ses.

// **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Nasalenlaut, nasaliertes Vokal*; Fr. *voyelle nasale*; İng. *nasalised Vowel*) Geniz yolu açıkken boğumlanan ünlü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*nasal vowel, nasalised vowel*): Geniz yolu açıkken çıkarılan ünlüdür. // **TDBTS 2014:** —

Geniz vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent nasal) Genizden konuşanların seslerindeki özellik. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Genzel sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Nasal) *M, n* gibi, söylenirken geniz boşluğunda bir seselim yapan (seslik). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerçek sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*actual, real*): Saymaca seslerden oluşan asıl ve bağlı biçim birimler ile söz dizimi hâlindeki dil kullanımının gerçek olma durumudur. // **TDBTS 2014:** —

Gerçekleme zarfı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Adverbe d'affirmation) *Gerçekten, sahiden, muhakkak* gibi olumlama anlatan zarf. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerçekleşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *aktualisierung*] [Fr. *actualisation*] [İng. *actualisation*]: Bir dil biriminin somut söz düzleminde kullanılması. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*actualisation, realization*): Seslerin veya ses demetlerinin kökler, yapımlık veya çekimlik birimlerde yerlerini alması ve böylece, dil birimlerinin kullanımlarının gerçekleşmesi durumudur. // **TDBTS 2014:** —

Gerçekleştirme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *aktualisierung*] [Fr. *actualisation*] [İng. *actualisation*]: Bir dil birimini belli bir bağlam ve/ya da durum içinde kullanma. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*realization*) *genel* Soyut bir dil biriminin somut düzlemde ortaya konması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerçekleştirici i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *aktualisator, performativ*] [Fr. *actualisateur, performatif*] [İng. *actualiser,*

performative]: Bir dil biriminin gerçekleşmesini, sözlük düzleminden söz dizimi düzlemine aktarılmasını sağlayan öge. (Ör. *bu masa* diziminde *bu* gerçekleştiricidir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerçekli sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Réal) Lâtincede gerçeksiz kuruluşa karşı olarak gerçekleşebilir bir fikri anlatmaya yarayan fiil kuruluşu. bkz. **Gerçeksiz.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerçek nesneli fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir *tahta delmek* denildiği zaman *tahta, delmek* işinin gerçek nesnesi olduğundan *delmek* fiili gerçek nesneli fiil (V. affectif) durumundadır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerçek özne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Sujet reel) İğreti ve görünürde özneye karşı olarak fiilin gerçekten yapıcısı olan özne. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *logisches Subjekt*; Fr. *sujet logique, sujet reel*; İng. *logical subject*) Edilgen fiillerle kurulmuş olan cümlelerde açıkca söylenmediği için örtülü kalan, ancak, mantık yoluyla bilinen ve işi yapan gerçek özne. Buna bkz. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerçeksiz sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (İrréal) Gerçekleşmeyeceği bilinen bir eylemi olacaktı gibi anlatmaya yarayan Lâtince bir fiil kuruluşu. bkz. **Gerçekli.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerçek şart cümlecığı birl. i. FGT 1942: Cümlei şartiyei hakikiye - *Proposition conditionnelle réelle* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerekirlik ortacı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Participe d'obligation) “Yapılacak işler” sözündeki *yapılacak* ortacı gibi, ki bir anlamıyla “Yapılması gereken” değerindedir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gereklik (gereklilik) i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Vücubi sıygası*; Fr. *Nécessitatif*; İng. *Necessitative*; Alm. *Notwendigkeitsform*) (Derl. *Gereklik*,

gerekirlik, gerekirlik dizisi) Eylemin yapılması gerektiğini belirten isteme kipi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yapılması gerekli olduğunu bildiren ve Türkçede *-mAlI* eki ile kurulan kip. // **DS 2011:** (*necessitate*) *anlam bilimi, biçim bilimi* Bir işin ya da olayın gerçekleşmesinin zorunlu olduğunu belirten kip. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gereklilik (gereklik) kipi *birl. i. FGT 1942:* Vücup sıygası - *Nécessitatif* // **DBTS 1949:** *Gelmeli* şeklinde olan ve bir gereklilik bildiren gelişimli kip türü. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *notwendigkeitsform*] [Fr. *nécessitatif*] [İng. *necessitative*] [Es. T. *vücup sıygası*]: Eylemin belirttiği oluşun gerçekleşmesi gerektiğini gösteren isteme kipi. // **DBTS 1989:** (Osm. *sîga-i vüçûbî*; Fr. *nécessitatif*). Fiilin belirttiği kılış veya oluşun yapılması gerektiğini gösteren isteme kipi. *krş. İsteme kipleri.* // **GTS 1992:** (Alm. *Notwendigkeitsform*; Fr. *nécessitatif*; İng. *necessitative*; Osm. *vüçubî sigası, sîga-i vüçubî*) Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yapılması gerekli olduğunu bildiren ve Türkçede *-mAlI* eki ile kurulan kip. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*necessitative*): Gereklilik çekimi, yalnızca şekil bildirir. Gereklilik çekimi, tasarlanan ve gerçekleşmesi gereken bir olaya işâret eden çekimdir. // **TDBTS 2014:** —

Gereksime fiili *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** *Göreceği veya göresi gelmek* şeklindeki karmaşık fiil türü. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gereksiz doğru *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Hypercorrect) Bozulmuş veya yanlış sayılan bir kelimenin yerine doğru diye kullanılan şekil. Bedava yerine *Badiheva* demek gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerektirim *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*entailment*) *anlam bilimi, edimbilim* Birbirini izleyen iki tümceden ikincisinin doğruluğunun, ilk tümcenin doğruluğuna bağlı olması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gergin *sıf. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *gespannt*] [Fr. *tendu*] [İng. *tense*]: Ağız kaslarının büyük bir gerilme konumuna girmesiyle ve biçimlendiricilerin belirgin olmasıyla tanımlanan seslerin niteliğini belirtmek için kullanılır. bkz. **Gevşek, ikicilik.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*tense*)

ses bilgisi, ses bilimi Kasların büyük bir gerilme konumuna girmesiyle ve biçimlendiricilerin belirgin olmasıyla tanımlanan seslerin niteliği; örn. Türkçe’de /i/, /ü/ gergin ünlülerdir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gergin abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne forte) Eski bir sınıflamaya göre, söylenirken ses yolu kaslarının gerildiği abanık: *p, t, k* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geri bağlanma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (backlooping/loopback) *söz dizimi* Dil bilimsel (tagmemic) dil bilgisinde üst düzey yapıların daha alt düzey yapı boşluklarına alınması. // **DBTS 2013:** (backlooping): Bir söz, söz öbeği veya cümleyi, kendisinden önceki dil birimine veya yapıya bağlamaktır. // **TDBTS 2014:** —

Geri iletim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (feedback) *toplum dil bilimi* Konuşurun aktardığı ileti konusunda kendisine bilgi, dönüt sağlanması. // **DBTS 2013:** (feedback): İletinin alıcıya ulaşmasıyla ortaya çıkan değişime, tepki, geri besleme, dönüt veya geri iletim denir. // **TDBTS 2014:** —

Gerilek bileşik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İş, oluş ikinci takdirde ise gerilek bileşik (Regressif) denir. *Günebakan, Ağaçkakan* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerilek özümleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Assimilation regressive) Arkadan gelen sesin öncekini özümlemesi: *Iztırap*’tan *Istırap* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerilek vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Vurgunun, son heceden daha önceki hecelerde olması hali: *hemen, hayır, kardeşim, öyle, şöyle, Ankara, Erzincan, nasıl? orada* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerileyici sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (regressive): Bir ses

biriminin kendisinden önce gelen bir başka ses birimini etkilemesi olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Gerileyici aykırılma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*regressive dissimilation, regressive differentiation*): Bir dil biriminde yer alan seslerin çıkış noktası ve söyleyiş niteliği bakımından birbirinden uzaklaşmasıdır. // **TDBTS 2014:** —

Gerileyici benzeşme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Assimilation régressive*; İng. *Regressive assimilation*; Alm. *Regressive Assimilation, rückschreitende Assimilation*) (Derl. *Gerileyen benzeşme, gerilek özümleme*) Kelimedede, sonraki sesin önceki sesi etkilemesi: (*sübaşı*) > *subaşı*, *eczacı* > (*ezzacı*), (*o+ile*) > *öyle* vb. // **DDTS 1980:** // **DBTS 1989:** (Fr. *assimilation régressive*). Kelime içinde sonraki sesin önceki sesi etkileyerek kendine benzetmesi. krş. **Benzeşme.** // **GTS 1992:** (Alm. *Regressive Assimilation, rückschreitende Assimilation*; Fr. *assimilation régressive*; ing. *regressive assimilation*) Kelime içinde önce gelen sesin sonraki sese boğumlanma niteliği bakımından kısmen veya tamamen benzeşmesi olayı. Karşıtı ilerleyici benzeşmedir. bkz. **Benzeşme.** // **DS 2011:** (*regressive assimilation*) *ses bilimi* Bir sözcükte sonra gelen sesin kendinden önceki sese etkide bulunup onu çıkış yeri ve biçimi bakımından kendisine eş ya da benzer kılması. krş. **İlerleyici benzeşme.** // **DBTS 2013:** (*regressive assimilation*): Bir dil biriminde yer alan seslerin çıkış noktası ve söyleyiş niteliği bakımından birbirine yaklaşmasıdır. // **TDBTS 2014:** —

Gerilim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Tension) Ses çıkarken kasların etkisi ile veya havanın basıncıyla kırıların gerilmesi. bkz. **Başlama gerilimi.** // **DTS 1969:** (Fr. ; İng. *Tension*; Alm. *Spannung*) (Derl. *Gerilme*) Konuşmada bir sesin meydana gelmesi için ses kırılarının gerginleşmesi // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerilim kayması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Anglitt /Alm./) Bir sestten başka sese geçerken gerilimin ara vermeden gereken şekli alması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerilme i. FGT 1942: ... - *Tension* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *spannung*] [Fr. *tension*] [İng. *tension*]: Bir sesin oluşmasında, duralamadan önce

gelen ve ses örgenlerinin gerekli konuma girdiği ilk evre. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Spannung*; Fr. *tension*; İng. *tension*) Bir sesin tek başına boğumlanması sırasında, konuşma organlarının o sesin çıkmasına yarayacak duruma gelmesi. // **DS 2011:** (on-glide/tension) *ses bilgisi* Bir sesin üretilmesi için ses organlarının gerekli konuma girdiği ilk aşama. // **DBTS 2013:** (*tension*): Konuşma sesleri, malzeme olarak kullanıldıkları ciğerlerden gelen havayı, ses çıkarma organlarının değişik noktalarına yönlendirmekle elde edilirler. // **TDBTS 2014:** —

Gerioluşum *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (backformation) *biçim bilimi* Bir sözcükten belli bir parçayı atarak başka bir sözcük oluşturma işi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geri tarihlendirme *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*back dating*): Tarihi belli olmayan bir olgu veya olayın tarihini bulma çalışmaları, tarihlendirmedir. // **TDBTS 2014:** —

Geriye kıvrık *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Dilin orta damağa abanmasıyla çıkan ses, doruksal ses. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Geri zaman *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Türkçedeki *yazdım* ve *yazardım* şeklindeki fiil zamanları için bazı dillerde tek bir şekil kullanılır, ona geniş geçmişlik ve geri zaman denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerundium *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Bazı Hint-Avrupa dillerinde fiil isimlerinin bir çeşidi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gerundivum *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Bazı Hint-Avrupa dillerinde gelecekte gereklilik anlamı veren ortaçlara denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gevşek *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *ungespannt*] [Fr. *lâche*] [İng. *lax*]: Ağız kaslarının çok az gerilmesiyle ve

biçimlendiricilerin belirgin özellik taşınamamasıyla tanımlanan seslerin niteliğini belirtmek için kullanılır. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (lax) *ses bilimi* Ayırıcı özellikler kuramında gergin seslerle karşılaştırıldığında daha az kas gücü ile çıkarılan ve oldukça kısa ve belirsiz olan ses. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gevşek abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne douce) Ses yolu kasları gevşek durarak söylenen abanık: *b, d, g* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gevşek imleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir dili, bilimsel incelemeler için ses bilimi yazısına geçirirken veya çevriyazı yaparken seslerin tam değerini belirtmek için kullanılan ve en ince farkları gösteren işaretler yöntemine sıkı imleme, belli başlı farkları gösterene gevşek imleme (N. large) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gevşek ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*lax, lene, loose*): Ses çıkarma organlarında veya bu organların ses oluşumunu sağlayan kısımlarında fazla kas gerilmesi olmaksızın çıkarılan ses, gevşek sestir. // **TDBTS 2014:** —

Gevşek vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent à coupe faible) Açının yeğlinliği azalmaya başlarken kapanığın meydana çıkması halindeki vurgu. // **DTS 1969:** (Fr. *Accent à coupe faible*; İng. *Open stress*; Alm. *Schwachgeschilener Akzent*) Üzerinde vurgu olan bir ünlüden sonra, ünsüzle başlayan bir hecenin gelişyle zayıflayan vurgu: *Evinin, kapılar, odadakiler* örneklerinde olduğu gibi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gevşeme i. FGT 1942: ... - *Détente* // **DBTS 1949:** (Détente) Ses çıkarken örgenlerin bulundukları durumdan ayrılarak dingin bir hal almaları (bitim gevşemesi, Absatz /Alm./) veya başka bir ses çıkarmak üzere hazırlanmaları (gevşeme kayması, Abglitt /Alm./) . // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *ausgang*] [Fr. *détente*] [İng. *final glide, off-glide*]: Bir sesin oluşmasında, duralamadan sonra gelen ve ses örgenlerinin girmiş oldukları konumu bırakmaya başladıkları evre. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (off-glide) *ses bilgisi* Ses üretildikten sonra ses organlarının girmiş oldukları konumdan çıkmaya başladıkları aşama. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gevşeme-gerilme geçişi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (off on-glide) ses bilgisi Bir ses organının sesi çıkardıktan sonra yeni sesi çıkaracağı duruma doğru geçişi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gevşeme kayması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Ses çıkarken başka bir ses çıkarmak örgenlerin bulundukları durumdan ayrılarak üzere hazırlanmaları. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gezgin kelime (söz) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: // DTS 1969: (Alm. *Wanderwort*) (Derl. *Dolaşan kelime, yaygın kelime*) Birçok dilde yaygın bir şekilde kullanılan kelime: *Paşa, begüm, atom* vb. // **DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** Bir dilden çıktığı halde diğer dillere de girip yerleşen kelime. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Bir dilden çıkarak pek çok dile geçen ve pek çok dilde tanınan sözler, gezgin sözlerdir. // **TDBTS 2014: —**

Gezici kelime (söz) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Wanderwort* /Alm./) Birçok dillerde kullanılan ve kaynağı bilinmeyen kelime. *Kedi, Kiraz, Zurna* gibi. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Wanderwort*) Bir dilden çıktığı halde diğer dillere de girip yerleşen kelime. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*wanderwort*): Bir dilden çıkarak pek çok dile geçen ve pek çok dilde tanınan sözler, gezgin sözlerdir. // **TDBTS 2014: —**

Gıgılama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Grasseyement*) *R* sesinin *g* gibi boğazdan çıkarılması (gıgılı, *Grasseyé*) . // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gırtlak i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Kistak veya Boğaz abanığı (*Consonne laryngale, faucale ou gutturale*) Gırtlaktan çıkan abanık. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Kehlkopf*, Fr. *larynx*; İng. *larynx*; Osm. *hançere*) Nefes borusunun bittiği ve ses borusunun başladığı yerde, nefes borusunun en üst halkası üzerine oturtulmuş beş parça kıkırdaktan oluşan ve içindeki ses telleri (ses dudakları) yardımıyla insan sesinin oluşmasını sağlayan küçük kutu şeklindeki organ. // **DS 2011:** (*larynx*) ses bilgisi Soluk borusunun üst bölümü. // **DBTS 2013:** (*larynx*): Nefes borusunun bittiği ve ses borusunun başladığı yerde, nefes borusunun en üst halkası üzerine oturtulmuş beş parça

kıkırdaktan oluşan ve içindeki ses telleri yardımıyla insan sesinin oluşmasını sağlayan küçük kutu biçimindeki organdır. // **TDBTS 2014:** —

Gırtlak altı ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*oesophageal*): Terim, yemek borusu altında veya üstünde çıkarılan ss veya sesler için ses biliminde kullanılır. // **TDBTS 2014:** —

Gırtlak çarpması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*glottal stop*) *ses bilgisi* Ses tellerinin birbirine yapışması sonucu hava akışının birdenbire engellemesi ile oluşan ve bir kesinti izlenimi veren ses ya da özellik. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gırtlak kapağı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Kehldeckel*; Fr. *epiglote*; İng. *epiglottis*; Osm. *şiraulhanek*) Dil tabanının biraz altında, gırtlığın üst kısmında bulunan, kıkırdaktan yapılmış hareketli kapakçık. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*epiglottis*): Dil tabanının biraz altında, gırtlığın üst kısmında bulunan, kıkırdaktan yapılmış hareketli kapakçıktır. // **TDBTS 2014:** —

Gırtlak kapantısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Occlusive laryngale*) Gırtlak kapantısı ile olduğu için sert girişime denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gırtlak kapantısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Hemze, Occlusion laryngale*) Bazı dillerde, örnekleyin Arapçada, bir açının veya ötümlü bir abanın sonunda gırtlığın birdenbire kapanmasıyla olan ve bir vuruşu andıran özellik. Buna tepi (*İmpulsion*) da denir. bkz. **Hemze**. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gırtlak sesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*glottalic*) *ses bilgisi ses bilimi* Gırtlakta ses yarığının daralması ya da kapanması ile çıkan ses; [h] sesi gırtlaksıl sestir. // **DBTS 2013:** (*glottal, laryngal*): Ses telleri arasındaki boşluk kısa bir süre için kapandıktan sonra, bir ünlüyle birlikte tekrar açılır ve sesin gırtlak boşluğunda yankılanması sağlanır. Bu yolla çıkarılan ses, gırtlak sesidir. // **TDBTS 2014:** —

Gırtlak sessizi (ünsüzü) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Hañçere samiti*; Fr. *Consonne laryngale*; İng. *Laryngal*; Alm. *Laryngal, Kehlaut*) (Derl. *Gırtlak sessizi, gırtlak üfleme fonemi, soluma fonemi, gırtlak sürtünme fonemi*) Ciğerlerden gelen havanın gırtlaktaki yarı kapalı engellere çarpıp gevşemesi ile meydana gelen süreksiz ünsüz: *h (h)* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** (Osm. *sâmit-i hancerî*; Fr. *consonne laryngale*). Ciğerlerden gelen havanın gırtlaktaki yarı kapalı engellere çarpıp gevşemesiyle meydana gelen *h* ünsüzü. krş. **Boğaz ünsüzü.** // **GTS 1992:** Ses tellerinin soluk alma durumuna oranla birbirlerine daha çok yaklaşarak veya dokunarak meydana getirdiği ses. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gırtlaksı (gırtlaksıl) i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *laryngal, kehllaut, glottal*] [Fr. *laryngale, glottale*] [İng. *laryngeal, glottal*] [Es. T. *hañçere samiti*]: Gırtlakta oluşan, eklemleme yeri gırtlakta bulunan ünsüz. (Ör. *daraltılılardan [h]*) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (laryngeal) ses bilgisi Gırtlakta çıkarılan ses. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gırtlaksılaşma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir sesin çeşitli etkenler altında gırtlak sesine dönüşmesi olayı. Yazı dilimizde görülmeyen bir olaydır. // **DS 2011:** (glottalization) ses bilimi 1- Herhangi bir sesin söylenişinde gırtlakta bir daralma oluşması. 2- (laryngealisation) Bir sesin çeşitli etkenler altında gırtlak sesine dönüşmesi. // **DBTS 2013:** (glottalisation): Ağız seslerinin çıkış yerini gırtlak sesi olarak değiştirmeleri, gırtlaksılaşma olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Gırtlaksılaşmış birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (glottalized): Gırtlaksılaşmış ağız veya burun sesi. // **TDBTS 2014: —**

Gırtlaksıl patlamalı birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (glottal stop) ses bilgisi Ses tellerinin birbirine yapışması sonucu hava akışının birdenbire engellemesi ile oluşan ve bir kesinti izlenimi veren ses ya da özellik. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gırtlak vuruşu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *kehlkopfverschluss, stimmlippenverschluss, knacklaut*] [Fr. *coup de glotte*] [İng. *glottal catch, stop*][Es. T. *hemze*]: Gırtlakta, ses tellerinin birbirine yapışması sonucu

havanın akışını birdenbire engellemesiyle oluşan ve bir kesinti izlenimi veren kapantılı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Girdi i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (input) *edimbilim* İletişim modelinde hedef birimin alıcısının yakaladığı göstergelerin tümü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Giriş durumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *illativus*] [Fr. *illatif*] [İng. *illative*]: Kapalı bir yere girme edimini belirten ad durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (illative) *biçim bilimi* Bazı dillerde kapalı bir yere girmeyi belirten ad durumu; zengin bir durum dizgesi bulunan Fince'de adların giriş durumu bulunur. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Girişik cümle (tümce) birl. i. FGT 1942: Mudil cümle - *Proposition complexe* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Mudil cümle*; Fr. *Phrase complexe*; İng. *Complex sentence*; Alm. *Satzgefüge*) (Derl. *Karmaşık cümle*) Bir temel cümle ile bir veya birkaç eylemsiden kurulan cümle: // **DDTS 1980:** Bir temel tümceyle bir ya da birden çok eylemsiden oluşan cümle. (Ör. *Gülerek baktı.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** *söz dizimi* İçinde birden çok yargı bulunan, dolayısıyla asıl yargının bildirildiği temel tümce ile türlü yollarla ana yargıyı tamamlayan yan tümcelerden oluşan tümce. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Girişikek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (transfix) *biçim bilimi* Özellikle Hami-Sami dillerinde görülen, bir tabanın ses yapısını kestirilemez biçimde değiştirmeye dayanan biçim bilimsel süreç için varsayılan ek. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Girişik tamlama birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** İçinde tümleç, sıfat tamlaması ya da belirteç bulunan tamlama. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Girişim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Attaque) Başta gelen bir açınığı söylemeden önce gırtlakta ve bunun dolayındaki örgenlerde meydana gelen kımıldama. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *interferenz*] [Fr. *interférence*] [İng. *interference*]: Konuşucuların iki ya da çok dilliliğinden ötürü bir dildeki biçim ya da anlamların etkisiyle bir başka dilde çeşitli değişimlere yol açan süreç. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (interference) *dil öğretimi, toplum dil bilimi* 1- Yabancı dil öğretiminde konuşurun kendi

diliyle ilişkide bulunduğu, öğrendiği dilin ayrımları nedeniyle ortaya çıkan görünüm. 2- Toplum-dil biliminde birden çok dilin ya da değişkenin etkileşimi nedeniyle bir dilde ortaya çıkan olgu/görünüm. // **DBTS 2013:** (*interference*): İki dilli ortamlarda veya yabancı dil öğreniminde ortaya çıkan, iki dilin sözlük birimlerinin veya yapı özelliklerinin birbirine karıştırılması durumudur. // **TDBTS 2014:** —

Girişim açınığı veya Önümlü açınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voyelle d'attaque ou anaptyctique) Türkçede olduğu gibi kelimelerin başında bulunan bazı abanıklardan veya abanık öbeklerinden önce getirilen açınık. *İskele, İstasyon, Üsküdar, İlimon, İrecep*'teki baştalık açınıklar gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gizli dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Toplumdaki sınırlı bazı kesimlerin veya bazı esnaf zümresinin başkalarınca anlaşılmasına engel olmak için kelimelere özel bir takım anlamlar vererek konuştukları dil. bkz. ve krş. **Argo.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*secret language*): Bir toplumda belli bir topluluğun konuştuğu ve o topluluk üyeleri dışındaki kişi ve toplulukların anlamadığı dile, gizli dil denir. // **TDBTS 2014:** —

Glosematik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *glossematik*] [Fr. *glossématique*] [İng. *glossematics*]: Danimarkalı dil bilimci L. Hjelmslev'in dillerin biçimsel yapısını incelemek üzere bir tür dil cebiri olarak tasarladığı kuruma verilen ad. bkz. **Kopenhag Okulu.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*glossematics*) *genel* 1930'larda Kopenhag Okulunda L. Hjelmslev ve arkadaşlarının geliştirdikleri dil yaklaşımı. // **DBTS 2013:** (*glossematics*): Dilin biçimsel yapısını incelemek üzere bir tür dil cebiri olarak tasarlanan kuram ve yöntemdir. // **TDBTS 2014:** —

Göçme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Métathèse ou transposition*) Bir kelimede bir sesin yer değiştirmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Göçmen dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*immigrant language*): Göç yoluyla ortaya çıkan iki dillilik durumunda, bir ülkeye yeni gelenlerin dilidir. // **TDBTS 2014:** —

Göçüşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir kelimede bir sesin yer değiştirmesi. // **DTS 1969:** (Fr. *Métathèse*; İng. *Metathesis*; Alm. *Metathesis*, *Umstellung*, *Methathese*) (Derl. *Göçme*, *yer değişimi*, *aktarma*) Bazı kelimelerde, seslerin yer değiştirmesi. // **DDTS 1980:** [Alm. *metathesis*, *lautversetzung*] [Fr. *métathèse*] [İng. *metathesis*]: Bir sözcük içinde birbirini izleyen iki sesbirimin yer değiştirmesi. // **DBTS 1989:** (Fr. *métathèse*). Kelime içinde iki sesin yer değiştirmesi. Türkçe’de göçüşmeye daha çok halk dilinde ve içinde *r*, *l* ünsüzleri bulunan kelimelerde rastlanır. // **GTS 1992:** (Alm. *Metathesis*, *Umstellung*, *Metathese*; Fr. *métathèse*; İng. *metathesis*) Kelime içindeki komşu veya uzak seslerin yer değiştirmesi olayı. bkz. **Yakın göçüşme, uzak göçüşme.** // **DS 2011:** (metathesis) *ses bilgisi* Sözcük içinde seslerin, genellikle ünsüzlerin yer değiştirmesi. // **DBTS 2013:** (metathesis): Düzensiz ses olayları arasında sayılan göçüşme, dillerin canlı yapılarından kaynaklanan diğer değişikliklerden uzakta, onlardan daha mekanik bir özelliğe sahiptir. Gerçekleşme biçimine göre çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmasına rağmen, türleri henüz net olarak belirlenip adlandırılmayan göçüşme, bir söz içindeki iki ses biriminin göçüşmesidir. // **TDBTS 2014:** (İng. *metathese*) Daha çok ölçünlü dilin kullanım alanı dışında, konuşma dilinde ve ağızlardaki sözcüklerde görülen komşu/uzak ünsüz veya ünlü seslerin konumlarının yer değiştirilmesi olayına denir.

Göğüs kasılması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (ehest pulse) *ses bilgisi* Havanın akciğerlerden dışarı atılması sırasında göğüs kaslarında meydana gelen kasılma. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gölgelenme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Eclipse) Kelt dilinde, kelimelerin başındaki seslerin genizlenmesi (genizli gölgelenme, E. *nasalis*) veya ötümsüz bir abanık yerine bir ötümlü gelmesi (düşürümlü gölgelenme, E. *destituens*). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gönderen sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *adressant*] [Fr. *destinateur*] [İng. *addresser*]: 1- Bildiri oluşturup dinleyiciye yönelten kişi, konuşucu. 2- Göstergebilimde, söz dizimsel anlatı yapısının durağan, ama sürekli olarak var olan eyleyeni. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (addressor) *edimbilim* Bir içeriği sözlü ya da sözsüz göstergelere dönüştürerek iletişim oluğuna bırakan öge. //

DBTS 2013: (*adresser, sender*): Bir dil kullanarak bir bilgiyi başkalarına gönderen, bildiri oluşturup alıcıya yönelten kişidir. // **TDBTS 2014:** —

Gönderge i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *referent*] [Fr. *réfèrent*] [İng. *referent*]: Bir göstergenin belirttiği ve dış dünyada yer alan nesne ya da varlık. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*referent*) *anlam bilimi* Sözcüğün/sözcenin dış dünyada gönderimde bulunduğu nesne, durum, olgu vb. // **DBTS 2013:** (*referent*): Gösterendir. Gösterge, gösteren-gösterilen ilişkisinin toplamıdır. // **TDBTS 2014:** —

Gönderge aracı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*medium*): Bildirinin iletilmesini sağlayan fiziksel ya da teknik araçtır. // **TDBTS 2014:** —

Gönderge işlevi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *referentielle funktion*] [Fr. *fonction référentielle*] [İng. *referential function*]: Dilin, gönderge ya da düzanlama yönelik bildirişim işlevi. (Ör. *Bugün hava güzel* tümcesinde gönderge işlevi egemendir.) (Gönderim işlevi de denir.) bkz. **Anlatımsallık işlevi, çağrı işlevi, ilişki işlevi, sanat işlevi, üstdil işlevi.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*referential function*): Dil göstergeleri, aracılı gönderge yanigösteren ile gösterilenden oluşurlar. Buradaki gönderge veya gösterenin aracılı oluşu da, onun, ancak sosyal bir uzlaşa ile gösterge değeri taşıyabilmesindendir. // **TDBTS 2014:** —

Göndergesel sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *referentiell*] [Fr. *référentiel*] [İng. *referential*]: Göndergeye ilişkin olan, göndergeyle ilgili. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Göndergesel yanılıgı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*referential fallacy*): Göstergelerdeki gösteren veya gönderge ile gösterilen ilişkisindeki tutarsızlık ve yanılıgdır. // **TDBTS 2014:** —

Gönderici i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adresser, sender*): Bir dil kullanarak bir bilgiyi başkalarına gönderen, bildiri oluşturup alıcıya yönelten kişidir. // **TDBTS 2014:** —

Gönderilen i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *adressat*] [Fr. *destinataire*] [İng. *addressee*]: 1- Bildiriyi alan kişi, dinleyici. 2- Anlatı izlencesinin eyletim aşamasında gönderenin, isteğini ilettiği ve bu istek uyarınca eyleme geçecek olan işlemleyici özne. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*addressee*) *edimbilim* İletişimde oluktan gelen iletiyi alan öge. // **DBTS 2013:** (*addressee*): İletişimde göstergelerin ulaştığı kişi veya alıcıdır. // **TDBTS 2014: —**

Gönderim i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*reference*) *anlam bilimi* Bir dil birimi ile bunun dış dünyada anlattığı varlık arasındaki ilişki; örn. *kalem* sözcüğünün göndereni yazma aracı olan ‘kalem’dir, kalem nesnesidir. bkz. **İçlem, öngönderim.** // **DBTS 2013:** (*reference*): Bir göstergeyi göndergeye veya gösterene bağlama işlemidir. // **TDBTS 2014:** (İng. *reference*) Gönderim ilişkisini sağlayan *gönderim ögelerinin* (İng. *reference items*) metinle ilgili salt kendilerine ait anlamsal yorumları yoktur. Gönderim ögeleri, anlamsal yorumlarını bir diğer ögeyle kurdukları gönderim ilişkisinin değerlendirilmesi sonucunda kazanır. Her metinde başka ögelere göre yorumlanabilecek art gönderimsel (İng. *anaphoric*) ve ön gönderimsel (İng. *cataphoric*) birimler bulunur. Bu tür yapılar, sıralı cümlelerde dil ekonomisi adına yapılır, daha uzun aralıklarla yapılanlarda ise, metnin tutarlılığı bağıntısı içinde değerlendirilir.

Gönderimsel anlam birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*referential meaning*) *anlam bilimi* Bir dil birimi ile dış dünyada gönderimde bulunduğu varlık, nesne ilişkisinden doğan anlam türü; örn. *kitap* sözcüğünün anlamı ‘kitap’ nesnesidir. Düzanlam da denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gönderimsel anlatım birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*referential expression*) *anlam bilimi* Genel anlamda, gönderimi olan öge. Bu anlamda bütün adöbegi türleri, gönderimsel anlatımlardır. bkz. **Bağlama İlkeleri**.krş. **Gönderge, adılsıl.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gönderimsel dizin birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*referential index, indices*) *anlam bilimi, söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, bir tümcenin birimlerinin gönderimlerindeki

benzerliği ya da ayrımı anlatmak için kullanılan belirticilere verilen ad. // **DBTS 2013:** —
// **TDBTS 2014:** —

Gönderimsel işlev birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (referential function) *anlam bilimi, edimbilim* Dilin düzanlamını öne çıkaran, bilgi verme amaçlı kullanımına dayanan işlevi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gönderimsel özellik kalıbı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (referential feature matrix) *söz dizimi, anlam bilimi* Üretici dil bilgisinde, adöbeklerinin, gönderimini bağlama alanı içinde kurup kurmamalarına göre sergiledikleri ikili özelliğin (göndergesel veya adılsıl) etkileşim olasılığını belirten kalıp. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gönderme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *referenz*] [Fr. *référence*] [İng. *reference*]: Bir göstergeyi dış dünyada yer alan bir nesne ya da varlığa bağlama. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Görece birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (relative) *genel* Bir başka ögeye göre belirlenen biçim ya da kullanım. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Görecelik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Paraplasme) Başka bir kelimeye bakarak bir kelimeye verilen yeni şekil: Geleceksin yerine Geleceğim’e göre yapılan *Geleceğin* şekli gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Görecelik ilkesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (linguistic relativity principles) *toplum dil bilimi* Her dilin kendine özgü dünya görüşü olduğu, her dilin doğayı kendine özgü biçimde bölümlendirdiği ve tüm kavram dizgesinin göreceliği ve bunun da dile bağımlı oluşu konusundaki ilke ya da varsayım. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Görelilik hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Equatif) Kelimeye “bir şeye göre” fikrini katan ve dilimizde –ce ekiyle yapılan hal: *Bence, Sanatça* gibi. // **DTS 1969:** — //

DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Görelilik –i hali birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Yunancada bir kelimeye bazı önleçler getirildiği vakit o kelime –i haline girer. Buna görelilik –i hali denir. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Görelilik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (relativity): Olay ve olguların bulundukarı yer ve zamana göre değişkenliğidir. **// TDBTS 2014: —**

Görelili zaman birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Birleşik zamanların (*J'ai vu* gibi) bazıları şekil bakımından bileşik olmakla kalmayıp (*J'avais vu* gibi) geçmişte geçmişlik (geçmiş öncesi) suretinde zaman içinde zaman anlattıklarından görelili zaman (T. relatif) adıyla anılırlar. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Görev i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Dilin, dil birimlerinin, duş dünya, düşünce, konuşan bireylet vb. açısından yerine getirdiği, üstlendiği iş; dilin, dil birimlerinin belli bir amaçla kullanılışı. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (function) genel 1-** Dilin, sözcenin, bir dil biriminin kullanılma amacı; söylem, metin ya da tümcede dil birimlerinin görevleri ya da gördükleri iş. **2-** Dil öğretiminde işlevler davranış kümeleri olarak tanımlanır. **3-** Dili kendi içinde ayrı bir dizge yerine, toplumsal etkileşimin bir aracı olarak ele alan yaklaşım işlevsel dil bilimi olarak adlandırılır. **4-** Birimlerin tümce içindeki işlevleri tümce yapısı içindeki ilişkilerini belirtir. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Görevsel sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Bildirişim sürecinde belirli bir yeri bulunan, bildirişim açısından etkinliği olan. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Görevselci i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: İşlevselcilikten yana olan, işlevselciliği savunan. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (functionalist) genel** İşlevsel dil bilimi kuramını savunan. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Görevselcilik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: Dildeki öğeleri ve bunların bağıntılarını, bildirişimdeki işlevleri açısından ele alan, dil olgularının saptanmasında ve değerlendirilmesinde bildirişim işlevine öncelik ve ayrıcalık tanıyan, dilsel betimlemeyi bu kavram aracılığıyla gerçekleştirmeye özen gösteren yapısalcı dil bilimi akımı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Görülen geçmiş zaman birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *bestimmte Vergangenheit, Perfektum, Perfekt*; Fr. *passé défini, passé simple, parfait, passé déterminé, perfectum*; İng. *past definite, perfect*) Fiilin karşıladığı hareketin geçmişte kişinin görgüsü ve bilgisi altında olup bittiğini anlatan zaman. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (past definite, perfect):** Türkçede iki geçmiş zaman çekimi vardır. Bu iki zaman, aynı zamanda şekil (kip) de bildirirler ve bu özellikleriyle birbirlerinden ayrılırlar. Bunlardan görülen geçmiş zaman, görülen ve bilinen bir zamanı bildirir. // **TDBTS 2014: —**

Görülen geçmiş zaman eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir oluş ve kılışın görülen geçmiş zamanda ortaya çıktığını haber veren şekil ve zaman eki: *-DI / -DU : bildi, yazdı, güldü, okudu, gelişti, çalıştı, görüş-tü, konuş-tu vb.* // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Bir yapma ve olmanın görülen geçmiş zamanda gerçekleştiğini bildiren ek. // **TDBTS 2014: —**

Görülen geçmiş zamanın hikaye birleşik çekimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Görülen geçmiş zamanın hikâye birleşik çekimi, görülen geçmiş zamandaki bir olayın görülen geçmiş zamanda bildirilmesidir. // **TDBTS 2014: —**

Görülen geçmiş zaman(ın) isim-fiili (ad-eylemi) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*past participle*) Görülen geçmiş zaman eki *-DI, DU* ile kurulan söz öbekleri, geçmiş zamana ait olayların adları olarak, cümlelerde özne ve nesne, söz öbeklerinden nitelendirme öbeklerinde ise, varlığın eylem sıfatı olarak kullanılırlar. // **TDBTS 2014: —**

Görülen geçmiş zaman kipi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Fiilin karşıladığı oluş ve kılışın geçmişte

olup bittiğini anlatan kip. bkz. **Görülen geçmiş zaman.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** —
// **TDBTS 2014:** —

Görülen geçmiş zaman(ın) kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Görülen geçmiş zamanın kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi, görülen geçmiş zamandaki bir olayın geçmiş zamanda bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Görülen geçmiş zamanın rivayet birleşik çekimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Görülen geçmiş zamanın rivayet birleşik çekimi, görülen geçmiş zamandaki bir olayın öğrenilen geçmiş zamanda bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Görülen geçmiş zamanın şart birleşik çekimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Görülen geçmiş zamanın şart birleşik çekimi, görülen geçmiş zamandaki bir olayın şartta bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Görülmeyen geçmiş zaman *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Fiilin karşıladığı oluş ve kılışı, kişinin başkasından duyduğunu, sonradan gördüğünü veya farkında olmadan işlediğini anlatan zaman. Karşıtı görülen geçmiş zamandır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Görülmeyen geçmiş zaman eki *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Duyulan geçmiş zamanda yapılan bir hareketi haber veren şekil ve zaman eki. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Görülü dil *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Langage visuel) Gözle görülen işâretlere birer anlam vererek kurulan işâret dili. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Görünmez gösterenler *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*absent*

signifiers): Bir metnin içinde bulunmadığı hâlde o metinde kullanılan ve kendisiyle aynı dizide yer alan bir başka gösterenin anlamını etkileyen gösterenler. // **TDBTS 2014:** —

Görüntüsel gösterge birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *ikon*] [Fr. *icône*] [İng. *icon*]: Dış gerçekle bir benzerlik ilişkisi kuran gösterge. (Ör. *Bir portre, görüntüsel gösterge niteliği taşır.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (icon) *yazıbilim* Benzerlik izlenimi uyandıracak biçimde dış gerçekliği yansıtan gösterge. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Görüntüsellik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (iconicity) *yazıbilim* Bir dilsel gösterge ile gönderimde bulunduğu varlık ya da süreç arasında yakın bir fiziksel ilişki bulunması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Görüntüsel yazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *bilderschrift*] [Fr. *écriture pictographique*] [İng. *pictographic writing*]: Bildirişim amacıyla kullanılan, sözlü dile gönderme yapmayan, saymaca nitelikli görüntülerden oluşan yazı. bkz. **Kavramsal yazı, sesçil yazı.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (pictographic writing) *yazıbilim* Sözlü dile gönderme yapmadan, dildışı dünyadaki görüntüleri kullanarak bildirişimi sağlayan yazı türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Görüntü sembol birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (iconic symbol): Göstereni ile gösterileni aynı olan göstergelerdir. // **TDBTS 2014:** —

Görünüm i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Aspect, aspect intensif*; İng. *Aspect, intensive aspect*; Alm. *Aktionsart, intensive Aktionsart*) (Derl. *Görünüş, karmaşık fiil*) Eylem kavramlarında, meydana geliş tarzı: *Atıldı atılacak, düştü düşecek, oldu olacak vb.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Görünürde kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bazı dillerde kelimelerin belli başlı bir varlığı olmayıp onlar daima birbirleriyle ekleşirler; bunlara görünürde kelime (M. *apparent*) adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Görünürde nesnel fiil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Verbe effectif) Nesneli bir fiil, o fiilin sonucu durumunda olan bir kelimeyi nesne olarak aldığı vakit bu adla adlanır. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Görünürlük gereksinimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (visibility requirement) *söz dizimi* Üretici dil bilgisi kuramında, dil bilgisinin iki aracını, durum süzgeci ve rol ölçütünü birbirine dolaylı olarak bağlayan, bir ad öbeğinin, (soyut) durum yüklenebilmesi için ses bilimsel olarak gerçekleşmiş olması gerektiğini belirten sav. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Görünüş i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Aspect, Vid /Islavca/) En çok İslav dillerinde eylemin bitmiş veya bitmemiş olduğunu göstermek üzere fiillerde görülen şekil farkı. **// DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *aspekt,aktionsart*] [Fr. *aspect*] [İng. *aspect*]: Eylemin anlattığı edim, iş, olay, oluş vb.ni konuşucunun nasıl gördüğünü belirten dil bilgisi ulamı. **// DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Aspekt*; Fr. *aspect*, İng. *aspect*) Fiilin, çekimli şekliyle anlattığı işin ve gösterdiği zamanın dışında özel değerlendirmeye dayanan kişisel ve özel bir anlam taşıması ve farklı bir oluş, farklı bir meydana geliş tarzı göstermesi durumu. **// DS 2011:** (aspect, aspectuality, grammatical aspect) *anlam bilimi, biçim bilimi* Çoğunlukla eylemlerin çekimlenmesinde söz konusu olan ve eylemin gösterdiği iş veya oluştaki süremin iç düzenlemesini ve sürekliliğini belirleyen dilbilgisel ulam. bkz. **Kılınış. // DBTS 2013:** (*aspect*): Geniş anlamıyla bütün bilgilerin, yani bütün varlık ve olayların özellikleri toplamıdır. **// TDBTS 2014:** (İng. aspect) Dil ve zaman yakından ilgili olup, dillerin zaman kavramını ifade etmek için çeşitli yolları vardır. En açık yol ise zaman kavramı içeren sözlüksel birimlerin kullanımıdır. Buna da görünüş adı verilir.

Görünüş örnekçesi kuramı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (Aspects model/theory) *söz dizimi* N. Chomsky'nin 1965'te yayınlanan *Aspects of the Theory of Syntax* kitabında açıklanan üretimsel dil bilimi kuramı. Ölçünlü kuram olarak da adlandırılır. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gösteren sf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *signifikant*] [Fr. *signifiant*] [İng. *signifier*]: Gösterilenle birleşerek göstergeyi oluşturan ses ya da sesler bütünü; göstergenin özdeksel yönünü oluşturan işitim imgesi. (Ör. *Yıldız*

göstergesinin göstereni [y ı l d ı z]dır. (İmleyen de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (signifier) *göstergebilim* Göstergeyi oluşturan iki bileşenden biri; ses/harf kümesi, sözcük, simge, ad. // **DBTS 2013:** (signifier, significant): Göstergenin iki yüzünden biri gösteren, diğeri ise gösterilendir. // **TDBTS 2014:** —

Gösterge i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *zeichen*] [Fr. *signe*] [İng. *sign*] [Es. T. *işâret*]: Genel olarak bir başka şeyin yerini alabilecek nitelikte olduğundan kendi dışında bir şey gösteren her türlü nesne, biçim ya da olgu; özel olarak, dilsel bir gösterenle bir gösterilenin birleşmesinden doğan birim. (İm de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (sign) *göstergebilim* 1- Gösteren (signifier) ile gösterilen (signified) arasındaki iki yanlı nedensiz ilişkilerin oluşturduğu birim. 2-İletişim modelinde bildirinin vericiden geçtikten sonra temsil edildiği fiziksel biçim. // **DBTS 2013:** (sign): Kendisinden başka bir şeyin yerini tutan anlamlı birim, göstergedir. // **TDBTS 2014:** (İng. sign) Ferdinand de Saussure tarafından dil bilimi literatürüne sokulan gösterge, iki boyutlu bir kavramdır. Saussure’a göre; her gösterge bir kağıdın iki farklı yüzü gibi bir *gösteren* (görsel ve işitimsel imge) ile bir *gösterilenden* (anlamsal imge) oluşur.

Gösterge alanı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (semiosphere): Herhangi bir göstergeye bağlanmış gösterilenler demeti, o göstergenin alanını oluştururlar. // **TDBTS 2014:** —

Gösterge aracı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (sign vehicle): Bazı göstergeler araç veya aracı kullanırlar. // **TDBTS 2014:** —

Gösterge bilimi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *semiologie, semeologie, semiotik*] [Fr. *sémiologie, sémiotique*] [İng. *semiology, semiotics*]: Gösterge dizgelerini inceleyen dal. (İmbilim de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (semiotics, semiology) *genel* Göstergelerin ve kullanımlarının incelenmesi ile ilgilenen çalışma alanı. // **DBTS 2013:** (semiotics, semiology): Göstergeleri ve göstergelerden oluşan sistemleri, gösterge türlerini inceleyen bir bilimdir. // **TDBTS 2014:** (İng. semiotic) Yalnızca dilsel göstergelerin değil, gerçekleşme düzlemleri farklı olan anlamlı her türlü göstergenin (davranış, trafik işâreti, görüntü, müzik eseri, reklam afişi, tiyatro gösterisi, kültürel sembol vb.) üretilmesi, anlaşılması ve yorumlanması

aşamalarına dayanan süreci araştırıp; göstergelerin birbirleriyle olan ilişkilerini, oluşturdukları gösterge dizilerini inceleyen, arka planda ise insanlar arasındaki veya insanlarla doğa arasındaki etkileşimi dikkate alarak yorumlayan, özellikle anlam bilimi, söz dizimi ve edim bilimi ile yöntem bilimi ve veri kullanımı bakımından ortak özellikleri bulunan dil biliminin alt dalına denir.

Gösterge bilimlik ekonomi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*semiotic economy*): Dillerdeki sınırlı sayıdaki ses birimlerini ve bunlardan elde ettiği ses demetlerini gösteren olarak kullanan dil göstergelerinin sınırsız sayıda söz ve söz dizimi yapabilme özelliğinin adıdır. // **TDBTS 2014: —**

Gösterge bilimlik üçgen birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*semiotic triangle*): Göstergeyi (*sign*), oluşturan nesne (*object*) ve kavram (*concept*) birlikteliğidir. // **TDBTS 2014: —**

Göstergebilimsel stf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *semiotisch, semiologisch*] [Fr. *sémiologique, sémiotique*] [İng. *semiological, semiotic, semiotical*]: Göstergebilime ilişkin olan, göstergebilimle ilgili. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Göstergebilimsel dörtgen birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *semiotisches viereck*] [Fr. *carré sémiotique*] [İng. *semiotic square*]: Bir anlam evreninin gerçekleşmesini sağlayan anlambirimlerin oluşturduğu ilişki ağını ve bu birimler arasındaki ayrılıkların eklemlenişini gösteren mantıksal örnek; bu örneğin çizimsel gösterimi; anlamlamanın temel yapısı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gösterge dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*gesture language, sign language*): El işaretlerinden, mendil, bayrak, renk, koku, çiçek vb. araçlardan yararlanılarak anlaşma ve haberleşmenin sağlanmasında kullanılan saymaca dil. // **TDBTS 2014: —**

Gösterge işlevi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*function of sign*):

Dil göstergeleri, aracılı gönderge yani gösteren ile gösterilenden oluşurlar. Bunlardaki gönderge veya gösterenin aracılı oluşu da, onun, ancak sosyal bir uzlaşa ile gösterge değeri taşıyabilmesindendir. // **TDBTS 2014:** —

Göstergesel sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *semiotisch*] [Fr. *sémiologique, sémiotique*] [İng. *semiological, semiotic, semiotical*]: Göstergeye ilişkin olan, göstergeyle ilgili olan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Göstergesel işlev birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (semiosis) *göstergebilim* Göstergeye ilişkin olan, göstergeyle ilgili olan işlev. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gösterici i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *hinweisender ausdrück, deiktischer ausdrück*] [Fr. *déictique*] [İng. *deictic*]: Bir sözceyle ilgili durum ya da bağlama, sözcenin üretildiği süre dilimine (eylemin zaman ve görünüşü), konuşan bireyle (kipleştirme) dinleyiciye gönderme yapan, somut bir düzanlam içermeyen, göndergesi değişken olan ve ancak durum ve bağlamla ilişkili olarak yorumlanabilen her türlü dilsel öge. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (specifier SPEC) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde öbeklerin Aşamalı-X yapısına göre büyükçül yansımanın en üstteki budağının çocuğu ve öbek başının tek aşamalı-X yansımasında başın kardeşi konumundaki ulamları içeren üst terim. // **DBTS 2013:** (*deictic*): Gösterenin fiziksel yönüdür. // **TDBTS 2014:** —

Gösterici işlevi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*deictic function*): Gösterenin fiziksel yönünü oluşturan göstericinin, gösterilen ile olan ilişkisidir. // **TDBTS 2014:** —

Gösterici söz birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*deictic word*): Gösterenin fiziksel yönünü oluşturan göstericinin oluştuğu sözdür. // **TDBTS 2014:** —

Gösterilen sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *signifikat*] [Fr. *signifié*] [İng. *signified*]: Gösterenin kavram yönü, gösterenle birleşerek göstergeyi oluşturan içerik. (Ör. *Yıldız* göstergesinin gösterileni “yıldız”dır.) (İmlenen de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (signified) *göstergebilim*

Göstergeyi oluşturan iki bileşenden birisi; gösterenin gönderimde bulunduğu, anlattığı somut nesne ya da soyut kavram, içerik. // **DBTS 2013: (signified):** Göstergeyi oluşturan iki yüzeyden biri, gösterenin kavramsal yönüdür. Gösterge, gösteren ile gösterilenden oluşur. Gösterilen, gösteren ile bağlantısı toplumsal uzlaşa ile kurulmuş, saymaca bir bağıntıdır. // **TDBTS 2014: —**

Gösterim i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *deixis*] [Fr. *deixis*] [İng. *deixis*]: Gösterici kullanarak sözce oluşturma, dili söze dönüştürme. bkz. **Gösterici.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*deixis*) *anlam bilimi, söz dizimi* Bir sözcük ya da sözceyi doğrudan bir yer, zaman ve kişiyle ilişkilendirme; göndergesinin doğru olarak saptanabilmesi için, içinde yer aldığı sözceyi çevreleyen dildışı bağlama başvurusunun gerekliliği. // **DBTS 2013: (deixis):** Bir göstergeyi göndergeye veya gösterene bağlama işlemidir. // **TDBTS 2014: —**

Gösterim işlevi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: Dilin, gönderge ya da düzanlama yönelik bildirişim işlevi. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gösterimsel sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*deictic*) *anlam bilimi, söz dizimi* Bir sözcük ya da sözceyi doğrudan bir yer, zaman ve kişiyle ilişkilendiren terim ya da sözcük. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Gösterme belirteci birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *İşâret zarfı*) Bir eylemin, bir adın veya başka bir belirtecin anlamını, gösterme yoluyla sınırlayan belirteç: *İşte geldik; İşte burada oturuyoruz; Ta uzaklara gitti vb.* // **DDTs 1980:** [Alm. *demonstrativadverb*] [Fr. *adjectif démonstratif*] [İng. *demonstrative adverb*] [Es. T. *işâret zarfı*]: Eylem ve eylemsileri gösterme yoluyla belirleyen belirteç. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*demonstrative adverb*) *biçim bilimi* Gösterme yoluyla eylem ve eylemsileri belirten belirteç. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Göstermelik sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Démonstratif*) Soyut veya somut bir şeyin zamandaki, uzaydaki veya düşüncedeki yerini işâret etmeye yarayan sıfat (gösterme sıfatı, *Adjectif démonstratif*) veya zamir (gösterme zamiri, *Pronom démonstratif*). “Ben bu kitabı değil şunu isterim” ifadesindeki “*bu*” göstermeliği sıfat, “*şu*” ise zamir olarak

kullanılmıştır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Göstermelik kök birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir şeyi gösterip belirtmeye yarayan köklere verilen ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gösterme sıfatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Soyut veya somut bir şeyin zamandaki, uzaydaki veya düşüncedeki yerini işâret etmeye yarayan sıfat. // **DTS 1969:** (Osm. *İşâret sıfatı*; Fr. *Adjectif démonstratif*; İng. *Demonstrative adjective*; Alm. *Demonstrativum*, *Zeigebeiwort*) Bir adı, gösterme yoluyla belirten sıfat: **Bu** kitap, **şu** adam, **o** çocuk vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *demonstrativadjektiv*] [Fr. *adjectif démonstratif*] [İng. *demonstrative adjective*] [Es. T. *İşâret sıfatı*]: Adları göstererek belirten sıfat, belirtme sıfatlarının bir türü. // **DBTS 1989:** (Osm. *sıfat-ı işâret*; Fr. *adjectif démonstratif*). Bir ismi gösterme yoluyla belirten sıfat. krş. **Belirtme sıfatları.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (demonstrative adjective) *biçim bilimi* Gösterme yoluyla adları belirten sıfat. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gösterme zamiri (adılı) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Soyut veya somut bir şeyin zamandaki, uzaydaki veya düşüncedeki yerini işâret etmeye yarayan sıfat. // **DTS 1969:** (Osm. *İşâret zamiri*; Fr. *Pronom démonstratif*; İng. *Demonstrative pronoun*; Alm. *Zeigefürwort*) (Derl. *İşâret zamiri*, *gösterme zamiri*) Varlıkların yerini, işâret yoluyla tutan adıl: *Bu*, *şu*, *o*, *bunlar*, *şunlar*, *onlar* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *zeigefürwort*, *demonstrativpronomen*] [Fr. *pronom démonstratif*] [İng. *demonstrative pronoun*] [Es. T. *işâret zamiri*]: Varlıkları gösterme yoluyla belirten adıl. (Ör. *bu*, *şu*, *o*.) // **DBTS 1989:** (Osm. *zamir-i işâret*; Fr. *pronom démonstratif*). Varlıkların yerini gösterme yoluyla tutan zamir. krş. **Zamir.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (demonstrative pronoun) *biçim bilimi* Adlarını söylemeden gösterme yoluyla varlıkları belirtilen adıl. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gövde i. FGT 1942: Maddei asliye - *Thème* // **DBTS 1949:** (*Thème*) Bir kelimedenden çekim takıları çıktıktan sonra geri kalan kısım. // **DTS 1969:** (Fr. *Thème*; İng. *Stem*; Alm. *Stamm*) (Derl. *Taban*, *türemiş kelime*) Köklere yapım eklerinin getirilmesiyle meydana gelen türev: *Evli* (*ev-li*), *evci* (*ev-ci*), *evlenmek* (*ev-le-n-mek*), *evermek* (*ev-er-mek*) vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *stamm*] [Fr. *thème*] [İng. *stem*] [Es. T. *madde-i asliye*]: Kök ile ona katılan kimi eklerden oluşan sözcük bölümü, türev, bileşik biçim. // **DBTS 1989:** (Fr. *thème*). Köklere

yapım eklerinin getirilmesiyle oluşturulan türev. krş. **Kök, köken, taban.** // **GTS 1992:** (Alm. *Stamm*; Fr. *thème*; İng. *stem*) İsim ve fiil köklerine yapım eklerinin eklenmesiyle oluşturulan türemiş kelime. // **DS 2011:** (*stem*) *biçim bilimi* Çekim eklerinin eklendiği taban. // **DBTS 2013:** (*stem*): Yapımlık bağlı biçim birimlerle genişletilmiş ad veya eylem kökleri, ad veya eylem gövdeleri olurlar. // **TDBTS 2014:** —

Gövde açınığı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voyelle thématique) Gövde yapmaya yarayan açıklık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gövde alması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Alternance thématique) İsim ve fiil çekimlerinde gövdenin eksiksiz veya eksikli olarak çeşitlenmesi (isim çekiminde alması, fiil çekiminde alması, Al. De déclinaison, Al.de conjugaison). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gövde bükünü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Flexion thématique) Hint- Avrupa dillerinde görüldüğü gibi takıları doğrudan doğruya köke değil de, gövdeye getiren bükün. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gövde hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (nominatif) İsmi her hangi bir ek almamış, yalın hali. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*nominatif*): Adın hiçbir varlık veya özellik ile ilişkilendirilmediği bir durumdur. // **TDBTS 2014:** —

Gövdeleyici dil(ler) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kavramların türlü oranlarını bir araya toplayarak bir kelimeyi cümle hâline getiren dillere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *inkorporierende sprachen*] [Fr. *langues incorporantes*] [İng. *agglomerating languages*]: Anlambirimleri, sözcükleri tümceden ayırmaya neredeyse olanak bırakmayacak denli kaynaştıran diller. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*incorporating languages*) *genel* Sözcük düzeyindeki yapı özelliklerine dayanarak yapılan dil sınıflamasında dilbilgisel bağıntıları belirten öğelerin kök öğelerle kaynaştığı diller. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gövdeli bileşik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bileşenlerden bir tanesi fiil gövdesi olan bileşimlere verilen ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gövdelikli oluşum birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Formation thématique) Bir gövde açınığının yardımıyla olan oluşum. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gövdeliiksiz oluşum birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Formation athématique) Gövde açınığı almaksızın ekin doğrudan doğruya köke gelmesiyle olan oluşum. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gövde son eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Gövde türetmeye yarayan son eke gövde son eki adı verilir. bkz. **Son ek.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gövde taban birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Dil bilimi bakımından yapılacak açıklamalar için ele alınan gövdeden ibaret kelime parçasına verilen ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gövde yapılığı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Morphème thématique) Gövde meydana getirmek üzere köke eklenen yapılık. (bkz. **Kelime yapılığı**) // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gözden-geçirilmiş genişletilmiş ölçünlü kuram birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — (Revised Extended Standard Theory-REST) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde Genişletilmiş Ölçünlü Kuramın öbek yapı kurallarının aşamalı-X kuramına uygun ve dönüşümlerin atışma ile betimlenen evresi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gözle alıntı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Emprunt visuel) Bir dile söylenişiyile değil, yazılı şekliyle alınan yabancı kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gözlemleyici i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: Edimsel tümceye karşıt olarak, oluşu, edimi, durumu vb. yalnızca betimlemekle yetinen tümceleri, eylemleri belirtmek için kullanılır. Betimleyici de denir. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Gözlem yeterliği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (observational adequacy) *genel* Bir dil bilgisinin belirli bir veri örneğini bütünüyle üretebilmesine denir. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Gramatikal sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Grammatical) Mantıkçanın, duygucanın ve doğalin karşıtı olarak kullanılıp gerçeğe ve kavrama bağlı olmaksızın sırf deyi gereğince olan (özne, haber, yüklem, cins...). // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Gramatikal alması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Abanık alması çekimlerde gramatikal farklar doğurursa buna gramatikal alması denir. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Gramatikal çözümleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Gramerin verdiği değerlere göre gerçekleşen çözümlemelere verilen ad. bkz. **Çözümleme.** // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Gramatikal dolaylama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Périphrase grammaticale) “*Geliyorum*” sözü karşısında “*Gelmekteyim*” gramatikal bir dolaylamadır. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Gramatikal durgu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: İfadede bağlantı yerlerini göstermek üzere yapılan durguya verilen ad. bkz. **Durgu.** // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Gramatikal harç birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Outil grammatical) Ek, takı ve edat gibi anlamca bağımsız olmayan veya yeni kelime türetmeye veya kelimeler arasındaki

ilgileri belirtmeye yarayan dil öğelerine denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gramatikal kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kendi başına tam bir anlamı olmayıp ancak özerkli kelimelerin arasındaki gramatikal ilgileri göstermeye yarayan yardımcı kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gramatikal kip birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Mode grammatical) İfade arasında kendi gerçek görevinden başka bir görevle kullanılan ve bundan dolayı değeri ancak gramatikal olan kip. *Söylese bir dilek kipi olduğu halde “Söylese inanırlar” sözünde şart kipi olarak kullanılmış olduğundan dilek hali ancak gramatikaldir.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gramatikal özne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Sujet grammatical) Cümlelerin gramerce çözümünde ister gerçek, ister iğreti, ister görünürde olsun, özne olarak sayılan kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gramatikal sıra birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Ordre grammatical) Gramerin gösterdiği kelime sırası. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gramatikleşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*grammaticalisation*): Bir sözlük biriminin söz dizimi birimi hâline gelişi, onun gramatik bir öge olmasına yol açar. İşte bu süreç, gramatikleşmedir. // **TDBTS 2014:** —

Gramer i. FGT 1942: Sarf ve nahiv, kavait - *Grammaire* // **DBTS 1949:** (*Kavait, Grammaire*) Bir dili meydana getiren ses, kelime yapılışı, kelime hazinesi, anlam değişimleri, cümle kuruluşu gibi öğeleri inceleyip kurallara bağlayan bilim. // **DTS 1969:** Bir dili bütün ayrıntılarıyla inceleyip, kurallarını belirten bilim. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Grammatik, Sprachlehre*; Fr. *grammaire*; İng. *grammar*; Osm. *ilm-i sarf ü nahv, ilm-i kavâid*) Bir dili ses, şekil ve cümle yapıları ile dilin çeşitli öğeleri arasındaki anlam ilişkileri açısından inceleyerek bunlarla ilgili kuralları ve işleyiş özelliklerini ortaya koyan bilim. bkz. ve krş. **Dil bilgisi.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:**

(*grammar*): Bir dilin sesten söz dizimine kadar bütün birimlerini, bu birimlerin yapı ve anlam özelliklerini araştıran bilim dalı. // **TDBTS 2014:** —

Gramerce özne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *nâib-i fâil*; Fr. *sujet grammatical*; karşıtı mantıkça özne). Edilgen fiille kurulan bir cümleinin öznesi gibi görünen, gerçekte ise nesnesi olan kelime veya kelime öbeği. Ör. *Mektup (benim tarafımdan) yazıldı; Büyük taş (çocuk tarafından) atıldı* cümlelerinde gramerce özne *mektup* ve *büyük taş* ise de mantıkça özne *ben* ve *çocuk*'tur. krş. **Özne.** // **GTS 1992:** Edilgen fiillerle kurulmuş olan cümlelerde, cümleinin öznesi gibi görünen fakat gerçekte nesnesi olan kelime ve kelime grupları. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gramer dışı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir dilin gramer kurallarına uygun olmayan. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gramer genliği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Licence grammaticale) Eski bir şekil, eski bir kuruluş kullanmanın hoş görülebilmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gramer kelimesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *mot grammatical*; karşıtı sözlük kelimesi). Yalın halde veya mastar şeklinde olmayan, cümlede kullanılmak üzere çekim eki almış kelime. Ör. *Evdeki, taşlardan, gideceğiz, içilebilir.* krş. **Kelime.** // **GTS 1992:** (Fr. *mot grammatical*) Kök ve gövdelerin oluşturduğu sözlük kelimesi grubuna girmeyen ve yalın halde olmayıp cümle içinde çekim ekleri alarak başka kelimelerle ilişkili hale gelen kelime. Karşıtı sözlük kelimesidir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gramer kuralı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Règle de grammaire) Dilin herhangi bir konusunda üstün olan kullanım. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gramer öncesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Prégrammatical) Dilde gramer denecek bir yöntem temelleşmeden önceki zamana değin olan. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gramer ulamları *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Catégories grammaticales)* Niteliklerine, şekillerine veya görevlerine göre kelimelerin ayrıldıkları sınıflar. İsim ulamı, fiil ulamı, cins ulamı, sayı ulamı, kişi ulamı, kip ulamı gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Grek –i hali *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Accusativus graecus)* Yunancada bir kelimeye bazı önleçler getirildiği vakit o kelime –i haline girer; buna görelik –i hali veya belirtme –i hali (Ac. de relation ou de détermination) da denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Grimm yasası (kanunu) *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Loi de Grimm)* Hint-Avrupa dilinden Cermenceye geçerken kapantılı seslerin değişimini çerçeveleyen ses bilimi kanunu. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Grup - gurup *i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. Gruppe; Fr. groupe; İng. group)* Birden çok kelimededen oluşan fakat yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir öge gibi işlem gören ve yargı bildirmeyen söz dizisi. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (group):** Birden çok dil biriminden oluşan, kendi içinde bir bütünlüğü olan yapı. // **TDBTS 2014: —**

Grup dili *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (sociolect, group dialect)* *toplum dil bilimi* Bölgesel ya da yerel kullanımlara karşıt olarak dilin toplumsal gruplara (toplumsal katmanlara / sınıflara, aileye, cinsiyete, yaşa, eğitime, politik gruplara, mesleğe vb.) özgü, özellikle sözvarlığı açısından farklı kullanılan türü. // **DBTS 2013: (sociolect, genre):** Bir sosyal grubun veya bir sosyal sınıfın kullandığı dil. // **TDBTS 2014: —**

Grup vurgusu *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. Akzent der Wortgruppe; Fr. accent de groupe; İng. accent of group)* Kelime vurgusunun yerine iki veya daha çok kelimededen oluşan bir kelime grubunda, yoğunluğu kelime vurgusundan daha güçlü bir vurgunun yer alması: *pencere perdesi; çocuk arabası; mor menekşe, yarın geleceğim, nasıl bir iş vb.* // **DS 2011:**

— // **DBTS 2013:** (*accent og group*): Söz vurgusunun yerini söz öbeğinde daha güçlü bir vurgunun almasıdır. // **TDBTS 2014:** —

Güçlü sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*fortis*) *ses bilgisi* Ünsüzlerin göreceli olarak daha yüksek bir kas ve soluk çabasıyla çıkarılmasını belirten nitelik. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Güdü i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*motivation*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, yapısal oluşumu açıklayan neden; örn. Edilgen yapının yapısal özelliklerinin güdüsü evrensel dil bilgisinde var olduğu varsayılan durum, rol kuramları gibi bir dizi ilkedir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Güdümlü sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*motivated*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, oluşum açısından bir nedene bağlı, bir neden çerçevesinde açıklanabilen. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Güdümlü bilimi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kybernetik*] [Fr. *cybernétique*] [İng. *cybernetics*]: Canlı örgenliklerin ya da insanın sinir dizgesinin uzantısı sayılan aygıtlardaki ya da bunlar arasındaki bildirişim ve özdenetim düzeneklerini inceleyen bilim. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*cybernetics*): Parçalardan oluşan bir sistemin yapısı hakkında bilgi toplayabilecek ve bu bilgileri değerlendirerek, bu sistemin yönetilmesine yarayan yolları bulmak, güdümlü bilimin çalışma alanıdır. // **TDBTS 2014:** —

Gündelik dil birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *alltagssprache, umgangssprache*] [Fr. *langue courante*] [İng. *colloquial speech*]: Bir dilsel topluluk çerçevesinde, özellikle günlük gereksinimlerle ilgili bildirişim durumlarında yaygın biçimde gerçekleşen, yazınsal, bilimsel vb. dillere karşıt olarak ele alınan kullanımların tümü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*colloquial speech*) *toplum dil bilimi* Bir dilsel toplulukta günlük iletişimde yaygın olarak, tanıdık, içtenlikli, resmiyet dışı bir bağlamda gündelik iletişim gereksinimlerini anlatmada kullanılan dil ya da konuşma biçimi. Gündelik dil de denir. // **DBTS 2013:** (*colloquial speech*): Gündelik

hayatta her yaştan, her meslekten, her topluluk ve her çevreden insanların ortaklaşalığını ifade eden dil, ortak iletişimi sağlayan dil. // **TDBTS 2014:** —

Güneş harfleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Hurufu şemsiye*, *Lettres solaires*) Arapçada tanım edatının *L'sini* özümleyen abanıklara denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Günlük dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ordinary language*, *colloquial language*): Günlük hayatta her yaştan, her meslekten, her topluluk ve her çevreden insanların ortaklaşalığını ifade eden dil, ortak iletişimi sağlayan dil. // **TDBTS 2014:** —

Gür açınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Voyelle éclatante*) Ağır açınıklardan *a* açınığı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gürelilik vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Sesin yeğin, yani şiddetli olmasından ibaret vurgu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Gürültü i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *geräusch*, *störung*, *lärm*] [Fr. *bruit*] [İng. *noise*]: Bildirişim kuramında, bildiri aktarımını bulandıran her türlü olgu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Geräusch*; Fr. *bruit*; İng. *noise*) Titreşimi düzenli olmayan sesler. // **DS 2011:** (*noise*) *genel* İletişimde kaynak birimin gönderdiği bildiri ile hedef birimin aldığı bildiri arasında ortaya çıkan ayırım. // **DBTS 2013:** (*noise*): Düzensiz titreşimli sesler, gürültü olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Güzel adlandırma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*euphemism*) *anlam bilimi* Rahatsız edici, ayıp, hakaret sayılacak bir şey yerine ılımlı, kulağı tırmalamayan, dolaylı bir sözcük ya da sözce kullanılması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

H

Haber i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Attribut ou Terme prädicatif) İsim cümlelerinde yüklem ki isim, sıfat, zamir veya zarf olabilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Haber belirticileri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (newsmarks) *konuşma çözümlemesi* Günlük konuşmada konuşmacıyı dinleyen kişiler tarafından şaşkınlıklarını göstermek, aktarılan bilginin yeni bir haber niteliğinde olduğunu belirtmek ve sonraki konuşma konusunu yeni haber üzerine kurmayı hedeflemek amacıyla kullanılan belirticiler. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Haber kipleri birl. i. Belirli bir zaman kavramı taşıyan geçmiş, gelecek, geniş ve şimdiki zaman kiplerinin ortak adı, ihbar sîgaları, sîga-ı ihbâriyye, bildirme kipleri. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Haberleşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Kommunikation*; Fr. *communication*; İng. *communication*) Kişiler veya kişiler ile teknik cihazlar arasındaki bilgi ve haber aktarımı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*communication*): Gönderen, konuşan veya yazan (ben) ve alan, dinleyen veya okuyan (sen) arasındaki gösterge, ses ve yazıdan oluşan (o) üçlüsünü ifade eden insan-insan (konuşma) ve insan-varlık (öğrenme) ilişkisinin adı. // **TDBTS 2014:** —

Haber zamirleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Özne rolü oynamak üzere haberlere takılan özne zamirleri. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hafif erkeli muzarı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*En'li muzari*, *Energique léger*) Arapçada cezimli muzarının sonuna *-en* getirilen şekil: *yaktülen* (=öldürecektir). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hafifleme fiili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Gülümsemek*, *Ağlamsamak* gibi hafif bir eylem anlatan uzamalı fiil şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hafif taban *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Base légère) Hint-Avrupa dillerinde kısa bir açıklıkla biten taban. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hal (isim halleri) *i.* **FGT 1942:** Hal - Cas // **DBTS 1949:** İsimlerin (ad, sıfat, zamir) veya isim diye alınan her türlü ifadenin tümleç olabilmesi için takı alarak çeşitli şekiller göstermesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *ahvâl-i ism*; Fr. *cas*). Bir ismin cümle içinde başka bir kelimeyle ilgi kurmak üzere yalın olarak veya ek alarak girdiği durum. // **GTS 1992:** (Alm. *Kasus*; Fr. *cas*; İng. *case*; Osm. *ahvâl-i ism*) İsmin cümle içinde bulunduğu dil bilgisi şekli; yalın veya eklerle genişletilmiş olarak aldığı geçici durum. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *case*) Ad ve zamirin bağlam içinde benzer sözcüklerle, edatlarla ve fiillerle kurduğu söz dizimsel ilişkileri, bağlam içinde kazandığı rolleri belirleme işlemi sonucunda ortaya çıkan dilbilgisel kategoriye denir.

Hal aykırılığı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Antiptose) Mantığın gerektirdiği halden başka bir isim halinin kullanılır olması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hal çekerliği *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Hâllerde görülen çekerliğe verilen isim. bkz. Çekerlik. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hâl eki (ekleri) *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Kasus Endungen*, *suffix des Kasus* Fr. *suffix de cas*; ing. *case ending*) Cümle içinde isimleri başka kelimelerle olan ilişkilerine göre çeşitli hallere sokan ekler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hâl-i mücerret *birl. i.* İsmin yalnız taşıdığı kavramı bildiren, cümle içinde diğer kelimelerle bağlantı kuracak bir çekim eki almamış durumu, nominatif, yalın hal. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hal ismi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Nom d'état) Eylemlilik isimlere karşı olarak herhangi bir halde bulunma fikrini veren isimlere denir: *Çalışkanlık, okumuşluk* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Halka kıkırdak birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Ringknorpel*, Fr. *cartilage cricoide*; Osm. *gudrûf-ı halkavî*) Gırtlak, kıkırdaktan oluşan ve yüzük kaşına benzeyen tarafı arkaya çevrilmiş olarak nefes borusunun üstüne oturtulmuş bulunan ve öteki kıkırdaklara taban vazifesi gören halka biçimindeki parçası. bkz. **Gırtlak. // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*cartilage*): Gırtlak, kıkırdaktan oluşan ve yüzük kaşına benzeyen, arkaya çevrilmiş olarak nefes borusunun üstüne oturtulmuş bulunan ve öteki kıkırdaklara taban işlevi gören halka biçimindeki parçasıdır. // **TDBTS 2014: —**

Halk dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *lisân-ı avâm*; Fr. *langue populaire*). Bir dilin, lehçeler içinde ses, yapı ve anlam bakımından bazı ayrılıklar içeren halkın konuştuğu değişik biçimi. Ör. *Kayseri ağzı, İstanbul ağzı*. krş. **Konuşma dili, şive, lehçe, dil. // GTS 1992:** (Alm. *Volksprache*; Fr. *langue vulgare, langage populaire*.) Bir dilin ses, şekil ve anlam bakımından, ağızlardan da etkilenecek yazı diline oranla bazı değişiklikler gösteren ve halk tarafından konuşulan şekli. Ayrıca bkz. **Konuşma dili ve sözlü dil. // DS 2011:** (public language) *toplum dil bilimi* B. Bemstein'in ilk yazılarında geçen ve kısa, dil bilgisi bakımından basit, çoğunlukla bitirilmemiş tümcelerin, etken eylem biçimlerinin yeğlendiği, yetersiz sayılan söz dizimsel yapıların bulunduğu, çoğunlukla alt katman ve işçi sınıfı üyelerinin kullandığı dil. krş. **Kurallı dil. // DBTS 2013:** (*vulgarism*): Bir dilin ses, biçim ve anlam bakımından ölçünlü dil dışına çıkan, yazı diline oranla bazı değişiklikler gösteren ve halk tarafından konuşulan biçimidir. // **TDBTS 2014: —**

Halk kelimesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Kaynağını halktan alan kelimelere verilen ad. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Halk kökbilgisi (etimolojisi) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Etymologie populaire*; İng. *Folk etymology*; Alm. *Volksetymologie*) (Derl. *Halk kökbilimi, halk türekleme, halk etimolojisi*) Halkın kökünü bilmediği kelimeyi bildiği kelimeye benzetmesi: *Anadolu (Aslı sanılan kelimeler: Ana+dolu), karakol (Aslı sanılan kelimeler: kara+kol)* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014:** (İng. *folk etymology*; popular etymology) Bir dilde görünüşte anlaşılması veya sesletimi zor olan -genellikle- alıntı kaynaklı bir sözcük ya da cümlelerin, yakıştırma yoluyla orijinal etimolojik yapısından uzaklaştırılarak halk arasında

daha anlaşılır kılınması amacıyla ses yapısının ve şeklinin değiştirilerek, o dildeki benzer ses ve yapılarla ilişkilendirilmesi işlemine denir.

Halk köken bilimi (halk etimolojisi) *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980:* Kökeni bilinmeyen bir sözcüğe gerçeğe uymayan bir köken yakıştırma. *// DBTS 1989:* (Fr. *étymologie populaire*). Bir dil için yabancı olan, anlamı bilinmeyen bir kelimenin sesçe ona yakın yerli öğelerden faydalanılarak yerleştirilmesi, bir çeşit yakıştırma ile o dilin bir kelimesiyle değiştirilmesi. *krş. Köken bilimi. // GTS 1992:* (Alm. *Volksetymologie*; Fr. *étymologie populaire*; İng. *folk etymology*) Bir dil için anlamı bilinmeyen veya unutulmuş olan bir kelimenin yakıştırma yoluyla ses ve anlam bakımından dilin kendi kelimelerinden birine benzetilerek yerleştirilmesi: bkz. **Köken bilimi.** *// DS 2011:* (folk etymology) *genel* Anlamı bilinmeyen/tanınmayan bir sözcüğün sesbilgisel-ses bilimsel ve biçim bilimsel yönden bilinen/tanınan öğelerle değiştirilmesi. *// DBTS 2013:* (*folk etymology*): Gerek dil kullanımı gerekse dilcilik çalışmaları sırasında ortaya çıkan, dil ve dilcilik konusundaki bilgisizlikten kaynaklanan bir dil tutumudur. *// TDBTS 2014: —*

Halk türekleme *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949:* (Etymologie populaire) Halkın aslını bilmediği kelimeleri bildiği kelimelere benzetip onlardan türemiş sayması. *// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Hal ortacı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969:* (Osm. *İsm-i fail*; Fr. *Nom déagent, participe présent*; İng. *Agent noun, present participle*; Alm. *Nomen agentis*) Geniş bir zaman kavramı taşıyan, ad ve sıfat gibi kullanılan ortaç. Türkçede bu ortaç *-en* ekiyle kurulur: *Yatanın yürüyene borcu vardır* vb. *// DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Hal ulacı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969:* (Fr. *Gérondif d'état, gérondif concordant*; İng. *Gerund of state, concordant gerund*; Alm. *Gerundium von Zustand, übereinstimmendes Gerundium, Gerundium von Konkordanz*) (Derl. *Durum ulacı*) Eylemin durumunu belirten ulaç: *Güle güle gitmek* (gül-e gül-e), *söylenerek gitmek* (söyle-n-erek) vb. *// DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Hal zarfı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Fiilin meydana geliş biçimini, sıfat ve zarfların niteliklerini belirten zarf, tarz zarfı, nitelik zarfı. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Haççere i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Nefes borusunun bittiği ve ses borusunun başladığı yerde, nefes borusunun en üst halkası üzerine oturtulmuş beş parça kıkırdaktan oluşan ve içindeki ses telleri (ses dudakları) yardımıyla insan sesinin oluşmasını sağlayan küçük kutu şeklindeki organ. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Nefes borusunun bittiği ve ses borusunun başladığı yerde, nefes borusunun en üst halkası üzerine oturtulmuş beş parça kıkırdaktan oluşan ve içindeki ses telleri yardımıyla insan sesinin oluşmasını sağlayan küçük kutu biçimindeki organdır. // **TDBTS 2014: —**

Haploloji i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir kelimedede ses bakımından birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin zamanla eriyip kaybolması olayı. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Hareke i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Harekei resmiye*, Point-voyelle) Samî dillerde açık değerde olmak üzere abanıkların altına veya üstüne konulan işâretlere denir (Eski yazıda harf şeklinde olan açınıklara *Harekei harfiye* ve *Hurufu imlâ* denirdi) bkz. **Üstün, Esre, Ötrü, Cezim. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*masoretic points, matres lectionis*): İbrani yazısında ünsüzün soluna, aşağısına ve yukarısına yazılan ve bu ünsüzden sonra çıkarılacak olan kısa ünlüyü belirten işârete hareke denir. // **TDBTS 2014: —**

Hareket ismi (adı) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir durumu, bir oluş ve kılışı isim olarak anlatan ve fiillerden *-mAk*, *-mA*, *-Iş* / *-Uş*, *-IcI* / *-UcU* vb. eklerle kurulan isim. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*action noun*): Eylem adlarının nitelendirilmediği, bir varlık, zaman veya şekille ilişkilendirilmediği yalın yapılarına verilen ad. // **TDBTS 2014: —**

Hareketsiz dil ünsüzü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*coronal*) ses bilgisi, ses bilimi Dilin ses oluşturma öncesindeki yerini değiştirerek oluşturulan ünsüz. Ayırıcı özellikler

kuranımda söyleyiş yeri ile ilgili bir terim; örn. [t], [d]. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Harf i. FGT 1942: Harf - *Lettre* // **DBTS 1949:** (*Lettre*) Ses temsil eden alfabe işâreti. // **DTS 1969:** (Osm. *Harf*; Fr. *Lettre*; İng. *Letter*; Alm. *Buchstabe*) Bir dilin başlıca seslerini yazıda göstermeye yarayan işâret: *a, b, c, ç, f, g, i* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *Buchstabe*] [Fr. *lettre*] [İng. *letter*]: Bir abeceyi oluşturan ve tek başına ya da kendisiyle aynı türden öğelerle birlikte bir sesi ya da ses öbeğini göstermek için kullanılan yazı öğelerinin, çizimsel belirtkelerin her biri. (Yazaç da denir.) // **DBTS 1989:** (Osm. *harf*; Fr. *lettre*). Bir alfabeyi meydana getiren, tek başına veya başka öğelerle birlikte bir sesi, bir ses öbeğini yazıda göstermek üzere kullanılan işâretlerden her biri. // **GTS 1992:** (Alm. *Buchstabe*; Fr. *lettre*; İng. *letter*) Bir dilin alfabesini oluşturan ve tek başına veya başka öğelerle birlikte o dildeki sesleri göstermek üzere kullanılan işâretlerden herbiri. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*letter*): Bir ses birimi veya ses birimi demetini, yani sesi veya heceyi yazıya geçirirken kullanılan işârete harf denir. // **TDBTS 2014:** —

Harf bozukluğu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dysgraphia*): Harf bozukluğu, genellikle hecelemede görülen yazma düzensizliğidir. // **TDBTS 2014:** —

Harf çevirisi (çevrimi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Translitération*) Bir metni, yazılmış olduğu yazıdan harfi harfine başka bir yazıya çevirme işi ve böylece çevrilen yazı. // **DTS 1969:** (Fr. ; İng. ; Alm. *Translitteration*) Bir metindeki harflerin başka bir alfabedeki karşılıklarıyla gösterilmesi: اولدى: *oldı*, اولدى: *öldi*, اولىر: *olur* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *Transliteration*] [Fr. *translit(t)ération*] [İng. *transliteration*]: Bir yazı dizgesindeki harfleri bir başka yazı dizgesine, belirttikleri sesleri göz önünde tutmadan, yalnızca karşılıklarını göstererek aktarma. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Transliteration*; Fr. *translittération*, İng. *transliteration*) Herhangi bir alfabeyle yazılmış olan bir metindeki harfleri, belirttikleri seslerin niteliklerini dikkate almadan yalnızca karşılıklarını gösterme; bir metni harf çevirimine dayanarak başka bir yazı ile yazma. // **DS 2011:** (*transliteration*) *metin dil bilimi* Bir yazı sisteminde yazılmış bir metni başka bir yazı sistemine aktarma işlemi; örn. Arap harfleri ile yazılmış bir metni Latin harfleri ile yazmak. Yazaç çevirisi de denir. // **DBTS 2013:** (*transliteration*): Herhangi bir alfabeyle yazılmış olan bir metindeki harfleri, belirttikleri seslerin niteliklerini dikkate almadan

yalnızca karşılıklarını gösterme, bir metni harf çevirimine dayanarak başka bir yazı ile yazma, harf çevirisi olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Harf kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Lettre-rood /İng./) Birtakım kelimelerin ilk harflerinden meydana getirilen *Naylon, Unesco* gibi kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Harf yazısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Fikrin ve sözün maddi işaretlerle gösterilmesine yazı denir. Bu işaretlerin ses veya hece gösterenine harf yazısı adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Has isim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Tek bir kişiyi, belli bir varlığı veya topluluğu gösteren ad. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hava akımı (akış) düzeneği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (airstream mechanism) *ses bilgisi* Seslerin çıkarılışı için gereken gücü sağlayan fizyolojik düzenek. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hayalet söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*phantom word, ghost word, voix nihili*): Yanlış söz, yanıltıcı biçim. Yazıcı, basımcı veya okuyucu gibi herhangi bir kullanıcının hatası sonucu, yanlış bir etimolojiyle ortaya çıkan sözdür. // **TDBTS 2014:** —

Haykırı i. FGT 1942: Nida - *Exclamation* // **DBTS 1949:** (Exclamation) Tam bir cümle olmamakla beraber söylendiği ton dolayısıyla tam bir cümleden daha çok anlatımlı olan söz. Hoş karşılanmayan bir haber karşısında *Tamam!* demek gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Haykırı mastarı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (İnfinitif d'exclamation) Bir haykırı cümlesinde kullanılan mastar: *Üstelik de kimseyi saymamak!* gibi. // **DTS 1969:** — //

DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Hayvan dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Langage animal) Türlü duygularını anlatmak üzere hayvanların içgüdü ile çıkardıkları çeşitli sesler. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Fr. *communication animale*; İng. *animal communication*) Aynı türden hayvanların iç güdülerine dayanarak gerçekleştirdikleri ve belirli anlamlı hareketler veya seslerden yararlanarak aralarında haberleşmeyi sağladıkları iletişim sistemi. **// DS 2011: — // DBTS 2013:** (*animal communication*): Aynı türden hayvanların beş duyularına dayanarak gerçekleştirdikleri ve belirli anlamlı hareketler veya seslerden yararlanarak aralarında haberleşmeyi sağladıkları iletişim sistemidir. **// TDBTS 2014: —**

Hayvan haberleşmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: (İng. *animal communication*) Haberleşme yalnızca insanlar arasında değil hayvanlar arasında da söz konusu olan bir ihtiyaç, karşılıklı etkileşime dayanan bir eylemdir. Hayvan iletişimi konusu ile ilgili temel sorunsal; hayvan iletişiminin insan dillerinden ne gibi farklılıklar gösterdiğidir. Örneğin; maymunlar kendi aralarında farklı sesler çıkararak birbirlerini leopar, kartal, yılan vb. çeşitli tehlikeler karşısında uyaran bir alarm sistemine sahiptir. Buna hayvan haberleşmesi adı verilir.

Hayvan iletişim bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*zoosemiotics*): İnsan iletişiminin nitelik ve özelliklerini araştırırken hayvan iletişiminde görülen benzer iletişim yasalarından yararlanan dil bilimi alanıdır. **// TDBTS 2014: —**

Hazırlık kılınışı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: *Sevmek üzere olmak* gibi bir hazırlığı ifade eden kılınışa verilen ad. bkz. **Kılınış. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Hazırlık safhası (aşaması) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir sesin boğumlanması sırasında, konuşma organlarının gerilerek o sesin çıkmasına elverişli duruma geçişi; bir sesin boğumlanmasını gerçekleştiren «*hazırlık*», «*oluşum*» ve «*çözülme*» basamaklarından ilki.

bkz. **Gerilme.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir sesin boğumlanması sırasında, konuşma organlarının gerilerek o sesin çıkmasına elverişli duruma geçişi. // **TDBTS 2014:** —

Hece i. FGT 1942: Heca - *Syllobe* // **DBTS 1949:** (Syllabe) Kelimeyi meydana getiren boğumlardan her biri, ki en az bir açıklıktan ve bazen bir açıklıkla birlikte bir arada söylenebilen birkaç abanıktan ibarettir. // **DTS 1969:** (Osm. *Hece*; Fr. *Syllabe*; İng. *Syllable*; Alm. *Silbe*) Bir solukta çıkarılan ses veya ses birliği: *Ah, oh, bak, üst, alt, kalk, dört, oda (o-da), üzüm (ü-züm)* vb. // **DDTS 1980:** Bir tek sesleme eylemiyle çıkarılan ses ya da sesler öbeği. // **DBTS 1989:** (Osm. *hecâ*; Fr. *syllabe*). En az bir ünlüden ya da bir ünlüyle birlikte söylenebilen bir veya birkaç ünsüzden meydana gelen ve kelimeyi oluşturan ses öbeklerinden her biri. // **GTS 1992:** (Alm. *Silbe*, Fr. *syllabe*, İng. *syllable*) Bir nefes hamlesi içinde çıkan, tek bir ses veya ses grubundan oluşan ses birimi. // **DS 2011:** (syllable) *ses bilimi* Tek bir sesleme eylemiyle çıkarılan ses ya da sesler öbeği. // **DBTS 2013:** (syllable): Ses organlarının tek hareketiyle çıkarılan ses veya sesler demeti, hecedir. // **TDBTS 2014:** (İng. syllable) Çekirdeğinde (İng. nucleus) ünlü bir ses bulunan, dillerin ses bilgisel karakteristiğine göre bir veya daha çok ünsüzle birlikte kullanılabilen ses bilgisel biçime denir.

Hece başlangıcı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (onset): Konuşmayı sağlayan organların bir sesin oluşumu için gerekli pozisyonlara doğru hareket etmeleri, hece başlangıcıdır. // **TDBTS 2014:** —

Hece binişmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Superposition syllabique) Yanyana gelen iki benzer heceden birinin yok olması: *Pazar ertesi*'nden *Pazartesi* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hece bölümü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Division syllabique*; İng. *Syllabic division*; Alm. *Silbentrennungsgesetz*) Yabancı dillerden gelen bazı kelimelerde, Türkçenin yapısına uymayan hecelerin, Türkçede iki heceye ayrılması: (*emr*) > *emir*, (*hükm*) > *hüküm*, (*nötr*) > *nötür* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hece dengesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Hece tevazüni*; Fr. *Equilibre syllabique*; İng. *Syllabic equilibrium*; Alm. *Syllabisches Gleichgewicht*,

Silbengleichgewicht) Uzun ünlüsü olan bir hecenin, kısa ünlüsü olan iki heceye ayrılıp denkleşmesi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hece denkleşmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Syllabisches Gleichgewicht*, *Silbengleichgewicht*; Fr. *équilibre syllabique*; İng. *syllabic equilibrium*; Osm. *hece tevazunu*) Uzun ünlü taşıyan bir hecenin kısa ünlüsü olan iki heceye ayrılarak denkleşmesi olayı: *Ana T. kōk*, *T. kōk* «gök», *Moğ. köke*; *T. ēr*, *Moğ. ere* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hece doruğu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Sesin, keskinliği, yeğinliği, duyulurluğu en yüksek olan kısmı; bir hecenin vurgusu, tonu, ötümlülüğü. // **DTS 1969:** (Fr. *Sommet de syllabe*, *sommet de hauteur*; İng. *Syllabic peak*; Alm. *Silbengipfel*) (Derl. *Yükseklik doruğu*) Hece içinde en yüksek olan ses: *Bal*, *alt*, *üst*, *Türk kelimelerindeki ünlüler gibi*. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Silbengipfel*, Fr. *sommet de syllabe*, İng. *peak of the syllabe*) Hecenin duyulma gücünün en yüksek olduğu nokta. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*syllabic peak*, *peak of syllable*, *peak of prominence*): Hecenin duyulma gücünün en yüksek olduğu noktadır ve bu noktada bir ünlü bulunur. // **TDBTS 2014:** —

Hece düşmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *haplologie*). Bir kelimedede arka arkaya gelen ve ses bakımından birbirine benzeyen iki heceden birinin düşmesi. krş. **Kaynaşma, düşme**. // **GTS 1992:** Bir kelimedede ses bakımından birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin zamanla eriyip kaybolması olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*haplology*): Bir sözdeki hecelerden birinin terk edilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Hece eksilmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir kelimedede ses bakımından birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin zamanla eriyip kaybolması olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hece işâreti birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ses bakımından değeri hece olan işâret: *v = ev*, *q = aq*, *l =*

al vb. // DS 2011: — // DBTS 2013: (syllable sign, syllogram): Heceyi ifade eden işâret. // **TDBTS 2014: —**

Hece kaynaşması *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. Kontraktion, Zusammenziehung; Fr. contraction; İng. contraction)* Bir kelimedede yanyana bulunan iki veya daha çok hecedeki seslerin yahut da yanyana bulunan iki kelimededen birincinin son sesi ile ikincinin önsesinin birleşip kaynaşması ve dolayısıyla hece sayısının azalması olayı. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (contraction):** Bir sözde yanyana bulunan iki veya daha çok hecedeki seslerin yahut da yanyana bulunan iki sözden birincinin son sesi ile ikincinin ön sesinin birleşip kaynaşması ve dolayısıyla hece sayısının azalması olayıdır. // **TDBTS 2014: —**

Heceleme *i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: Dilsel sesleri çıkarma, oluşturma. // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. Syllabierung; Fr. syllabation; ing. syllabication, syllabification)* Kelimeyi hecelere ayırma: *baş-la-ya-bi-lir-mi-yim?, ge-le-cek-ler-di, o-tu-ru-yoruz vb. // DS 2011: — // DBTS 2013: (syllabication, syllabification):* Dil birimlerini ancak heceleyerek çıkarabilir; çünkü, dilin anlamlı asıl ve bağlı birimleriyle hiçbir ilişkisi olmayan hece, ses organlarının yapısıyla ilgili bir yapıdır ve onun, dilin biçim-anlam yapısıyla da hiçbir ilişkisi yoktur. // **TDBTS 2014: —**

Hecelik ikileme *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Yunancada hecelik ve zamanlık ikileme (R. syllabique, R. temporel) denilen gramatikal değerde ikilemeler vardır. bkz. İkileme. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Hecelikli seslik *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Hecede yer alan açınığa veya bazı dillerde kimi vakit selenliye hecelikli seslik adı verilir. bkz. Hece. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Heceliksiz *sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Asyllabique) Kendi başına bir hece özeği meydana getiremeyen (seslik). // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Heceli üstem *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Hece değerinde olan üsteme heceli üstem adı verilir. bkz. Üstem. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Hece oluşturmeyan ses birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*asyllabic*): Hece oluşturmak için yetersiz olan veya bir hece çekirdeği olarak görev yapamayan ses, ünsüz. // **TDBTS 2014: —**

Hece özeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Hecede yer alan açınığa veya bazı dillerde kimi vakit selenliye hece özeği adı verilir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Hecese i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Syllabation) Bir ses dizgesini hecelere ayırma. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Hece sınırı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Limite ou frontière de la syllabe) Bir hecenin bitip ötekinin başladığını gösteren ses aralığı. // **DTS 1969:** (Fr. *Limite de la syllabe*; İng. *Syllabic limit*; Alm. *Silbengrenze*) Bir hecenin bitip ötekinin başladığını gösteren ses aralığı: *Araba (a-ra-ba)*, *evlerden (ev-ler-den)*, *ağaçların (a-ğaç-lar-ın)* örneklerinde olduğu gibi. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Silbengrenze*, Fr. *frontiere de syllabe*, İng. *syllabic limit*) Birden fazla heceden oluşan bir kelimenin telâffuzunda, ciğerlerden gelen hava akımının başlangıç noktası ile bitiş noktasını birleştiren aralığı. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*syllable limit, syllabic limit*): Birden fazla heceden oluşan bir sözün çıkarılışında, ciğerlerden gelen hava akımının başlangıç noktası ile bitiş noktasını birleştiren aralık, hece sınırıdır. // **TDBTS 2014: —**

Hece sonu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*coda*): Hece sonunda yer alans estir. // **TDBTS 2014: —**

Hecesiz üstem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Kelimenin başındaki açınığı uzatan veya onunla bir ikinlik meydana getiren üsteme verilen ad. bkz. **Üstem.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Hece vezni birl. i. Mısrâlardaki hece sayısına dayanan nazım ölçüsü, parmak hesâbı: *Hece vezninin ve güzel Türkçe'nin siz yapıcıları bu mefkürenin yayıcıları da olmalısınız* (Yusuf Z. Ortaç). // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Hece vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent syllabique) Kelimede hecelerden birini yükseklikle, yeğinlikle veya her ikisiyle ötekilerden ayıran söyleyiş özelliği. bkz. **Yükseklik vurgusu** ve **Yeğinlik vurgusu**. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hece yazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*syllable writing, acrophonic writing, acrophony*): Bir dildeki sözlerin her sesini değil de her hecesini ayrı bir işâretle gösteren yazı sistemidir. // **TDBTS 2014:** —

Hece yazımı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*syllabary*): Heceleri belirten işâretlerden oluşan yazı sistemi. // **TDBTS 2014:** —

Hece yazısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Fikrin ve sözün maddi işâretlerle gösterilmesine yazı denir. Bu işâretlerin ses veya hece gösterenine harf yazısı adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hece yitimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*haplology*) *ses bilimi* Eşit ya da benzer seslerden oluşmuş iki seslemden birinin söylenmemesi, yitirilmesi durumunda ortaya çıkan ses olayı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hece yutumu (yutulması) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Haplologie, syncope*; İng. *Haplology, syncopation*; Alm. *Haplologie, Synkope*) (Derl. *Hece düşmesi, hece gizlenimi, büzülme, aşınma*) Ünlüyle biten bir kök veya gövdeden sonra ünlü ile başlayan bir kök veya ek getirilince ünlülerin çatışıp kaynaşmasından doğan hece kaybı. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Haplologie, Silbenschichtung*; Fr. *haplologie*; İng. *haplology*) Bir kelimede ses bakımından birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin zamanla eriyip kaybolması olayı: *pazar ertesi* > *pazartesi* vb. krş. **Hece kaynaşması**. // **DS 2011:** (*haplology*) *ses bilimi* Eşit ya da benzer seslerden oluşmuş iki seslemden birinin söylenmemesi, yitirilmesi durumunda ortaya çıkan ses olayı. // **DBTS 2013:** (*haplology*): Bir sözdeki hecelerden birinin terk edilmesidir. //

TDBTS 2014: (İng. haplology) Ardışık ve birbirinin aynı ya da benzeri olan hecelerden birisinin düşürülerek yeni dil formunun elde edildiği biçim birimsel sürece denir.

Hedef i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (recipient) *anlam bilimi,söz dizimi* Çift-geçişli eylemi bulunan tümcelerde eylemin belirttiği hareketin hedeflendiği ad ile eylem arasındaki anlamsal ilişki. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Hedef birim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (target unit) *genel, söz dizimi* 1- İletişimde bildirinin gönderildiği birim. İki makine arasındaki iletişimde alıcı, iki insan arasındaki iletişimde dinleyici hedef birimdir. krş. **Kaynak birim.** 2- Üretici dil bilgisinde yerdeğiştiren bir birimin yerdeğiştirme sonucunda gittiği konum. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Hemnam i. ve sıf. (Fars, *hem-* eki ve *nām* “ad” ile *hem-nām*) Ses ve şekil bakımından aynı, anlamları ayrı olan (kelimeler), addaş, eş adlı, sesteş, elfâz-ı mütecânise, homonim, eş sesli kelime. **// FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Hemze i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Hamza) Arapçada gırtlaktan çıkarılan ve ırlak dediğimiz gırtlak kapağının birdenbire kapanmasıyla meydana gelerek bir çarpış etkisini veya sesin ansızın kesilmesi etkisini yapan ses. bkz. **Gırtlak kapantısı.** **// DTS 1969:** (Osm. *Hemze*; Fr. *Coup de glotte*; İng. *Glottal catch, stop*; Alm. *Stoss, Schliessabsatz, Knacklaut*) (Derl. *Gırtlak kapama fonemi, gırtlak çarpması*) Ciğerlerden gelen havanın gırtlığa çarpıp kesilmesiyle meydana gelen ses. **// DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Knacklaut, Schliessabsatz, Glottisschlag*; Fr. *coup de glotte*; İng. *glottal catch, stop*) Ciğerlerden gelen havanın gırtlığa çarparak kesilmesinden oluşan ses. **// DS 2011: — // DBTS 2013:** (*glottal catch, stop*): Arapçanın gırtlak yarı ünlüsüdür. **// TDBTS 2014: —**

Hemzeli fiil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Mehmuz, Verbe hamzé*) Kökünde hemze yani gırtlak kapantısı sesi bulunan Arapça fiil. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Herzamanlı kanun *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949:* (Loi panchronique) Her zaman yürürlükte bulunan kanun. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Heyecan tonlaması *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949:* Heyecan, acıma, alay gibi duygular anlatan tonlama. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Heyecan tonu *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949:* (Ton émotionnel) Heyecanla söylenen sözdeki ton. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Heyecan vurgusu *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949:* (Accent émotionnel) İfadede heyecanı anlatan cümle vurgusu. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Hımhımlama *i. FGT 1942: — // DBTS 1949:* (Nasillement) Bütün sesleri genizden söyleme hali, ki kişisel olduğu gibi bir topluluk dilinin vasfı da olabilir. bkz. **Burunculluk.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Hışırtilı *sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949:* (Chuintante) Ş ve J seslerine denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *zischlaut*] [Fr. *chuintante*] [İng. *palatal fricative*]: Dilin ön bölümleriyle iki sıra diş arasında bir tınlama boşluğu oluşmasıyla belirlenen damaksıl sürtüşmeli. (Ör. [ş]) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Hışırtilı ünsüz *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:* (Alm. *Zischlaut, Pfeifend*; Fr. *consonne sifflante*; İng. *affricates, sibilant, palatalfricative*) Çıkış yerleri diş eti ve diş eti-damak arası olan *s, z, ş, j* gibi sızıcı ünsüzlerden her biri. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*affricates, sibilant, palatal fricative, hissing sound*): Çıkış yerleri diş eti ve diş eti-damak arası olan *s, z, ş, j* gibi sızıcı ünsüzlerden her biridir. // **TDBTS 2014: —**

Hızlı gidiş *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949:* (Allure allegro) Sözün acele söylenme tarzı. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Hızlı şekil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Forme allegro) Hızlı gidişte kelimelerin aldığı eksik ve kısa şekil: *Efendim? yerine Efem? gibi.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hızsız gidiş birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Allure lento) Sözün acelesiz, tane tane söylenme tarzı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hızsız şekil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Forme lento) Hızlı şekle karşı olarak, ağır söylendiği için kelimelerin tam olarak çıkarılan şekil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hikâye birleşik çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*imperfect, pluperfect*): Olay, yani cümle bildirmelerinden biridir. Belirli şekil ve zaman ekleriyle kurulmuş bir cümlenin öğrenilen geçmiş zamanda bildirilmesine hikâye birleşik çekimi denir. // **TDBTS 2014:** —

Hikâye birleşik zamânı birl. i. FGT 1942: Fiili hikâye - *Imparfait, plus-que-parfait* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Hikâye*; Fr. *Imparfait, imparfait du conditionnel, plus-que-parfait*; İng. *Imperfect, pluperfect*; Alm. *Imperfectum, Imperfekt, Plusquamperfektum*) (Derl. *Hikâye tarzı, hikâye kipleri, hikâye şekli*) Yalın zamanlı bir eylemin geçmişte yapıldığını anlatan kip. Türkçede bu birleşik zamanlı kip. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *hikâye-i hâl, hikâye-i istikbâl, hikâye-i mâzî*; Fr. *imparfait, plus-que-parfait*; karşıtı rivayet birleşik zamanı). Basit zamanlı çekimli bir fiilin gösterdiği hareketin belirli geçmiş zamanda meydana geldiğini bildiren birleşik zaman. krş. **Birleşik zaman.** // **GTS 1992:** (Alm. *Imperfektum, Imperfekt, Plusquamperfektum*; Fr. *imparfait, imparfaitdu conditionnel, Plus-que-parfait*; İng. *imperfect, plu-perfect*; Osm. *hikâye-i hal, hikâye-i istikbâl, hikâye-i mazi*) Fiil kipinin gösterdiği oluş ve kılışın geçmiş zamanda gerçekleştiğini bildiren birleşik çekim şekli. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hikâye dilek şart kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Gelse idi* şeklinde yapılan katmerli kip çeşidi. bkz. **Katmerli kipler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hikâye gereklik şart kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Gelmeli idiyse* şeklinde yapılan katmerli kip çeşidi. bkz. **Katmerli kipler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hikâye mastarı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (İnfinitif historique ou de narration) Bazı dillerde bir şey hikâye edilirken geçmiş zaman kipi yerine kullanılan mastar. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hikâye sorusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** “*Bugün yolda falana rasgelmez miyim!*” şeklinde oluşturulan soru çeşidi. bkz. **Soru.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hikâye şart kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Geldi idiyse; geliyor idiyse* şeklinde yapılan katmerli kip çeşidi. bkz. **Katmerli kipler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hikâye şimdikiliği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Présent historique) Geçmiş bir şey anlatılırken bazen kullanılan şimdiki zaman şekli. *Tam kaçacakları vakit yakalanıyorlar* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Homonim i. ve sıf. (Fr. *homonyme* < Lat. < Yun.) Biçimleri, söylenişleri aynı ancak anlamları farklı olan kelimelere verilen ad, eş sesli, addaş, sesteş, homonim, eş adlı. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hoş seslilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*euphony*): Hoş sesli oluş durumu. // **TDBTS 2014:** —

Humâsî i. ve sıf. (Ar. *hamse* “beş”ten *humasî*) Arapça’da beş harften meydana gelen (kelime). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Hüküm i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Rechtshandel*; Fr. *jugement*; İng. *judgement*) Yüklemin bir

duygu, düşünce, arzu, karar bildirmesi: *gelecek, okuyacağız, alsın, çalış* vb. // **DS 2011:** —
// **DBTS 2013:** Yüklemin bir duyguyu, bir düşünceyi, bir isteği veya bir durumu, bir oluş
ve kılışı karar olarak bildirmesi, yargı. // **TDBTS 2014:** —

Hükümleme grubu (cümle) birl. i. FGT 1942: Hüküm grubu - *Proposition* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

I

İmışık abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne molle ou mouillée) Damak
ile dilin sırtı arasından havanın dağılarak geçmesiyle meydana gelen abanık. // **DTS 1969:**
— // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:**
— // **TDBTS 2014:** —

İmışma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Mouillement, Mouillure) Dil sırtının, ağız
boşluğunun üst kısmına yaklaşmasıyla meydana gelen hafif engelden geçerken havanın bir
sürtme sesi vermesinden ibaret boğumlama. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İrlak abanığı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne glottale) İrlaktan çıkan
abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İrlak çarpısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Arapçada gırtlaktan çıkarılan ve ırlak
dediğimiz gırtlak kapağının birdenbire kapanmasıyla meydana gelerek bir çarpış etkisini
veya sesin ansızın kesilmesi etkisini yapan ses. Hemze de denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İrlak kapantılısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Occlusive glottale) Gırtlak
kapantısı ile olduğu için sert girişime denir. Gırtlak kapantılısı da denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İrlak vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent glottal) Bazı kelimelerin
başında bulunan açıkların söylenmesinden önce ırlağın birdenbire kapanmasıyla yapılan

girişim. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İrlak vurusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Arapçada gırtlaktan çıkarılan ve ırlak dediğimiz gırtlak kapağının birdenbire kapanmasıyla meydana gelerek bir çarpış etkisini veya sesin ansızın kesilmesi etkisini yapan ses. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İrlamalı vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent chantant) Şarkı söyler gibi konuşmadaki ses özelliği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İşlikli sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sibilant*] [Fr. *sifflante*] [İng. *sibilant*]: Dilin ön orta bölümünün bir tür oluk biçimini almasıyla oluşan kimi daraltılı ünsüzlerin, işitimsel izlenimden kaynaklanan adı. (Ör. [s], [z] *ışıklılardandır.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** // **DS 2011:** (sibilant) *ses bilgisi* Çıkış yeri dişeti ve dişeti-damak olan kimi sızıcı ünsüzlerin niteliği. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İşlikli abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Sifflante) Ötümsüz olan S ve ötümlü olan Z seslerinin ortak adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İşlikli konuşma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*whistle speech*): Bütün sesleri çıkarırken, havanın bir kısmının dil ucu aracılığıyla üst dişler arasından bırakılması yoluyla yapılan söyleyiş veya konuşmadır. // **TDBTS 2014:** —

İşliklileşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*assibilation*): İşlikli olmayan bir ünsüzün ıslıklı bir ünsüz hâline gelişi. // **TDBTS 2014:** —

İşlikli sessiz (ünsüz) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** (Fr. *Consonne sifflante*; İng. *Affricates*, *sibilant*, *palatalfricative*; Alm. *Pfeifend*, *Zischlaut*) (Derl. *İşlikli konson*, *ışıklı ses*) Vızıltılı ve hışırtılı bir ses veren sızıcı ünsüz: s, z, ş, j ünsüzleri gibi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *sâmit-i safîr*; Fr. *consonne sifflante*). Dilin ön bölümüyle iki sıra diş arasında bir tınlama boşluğu meydana gelmesiyle çıkan sürekli

ünsüz. krş. **Diş ünsüzü.** // **GTS 1992:** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*affricates, sibilant, palatal fricative, whistlibg consonant*): Dilin ön bölümüyle iki sıra dış arasında oluşan tınlama boşluğundan ıslık sesi gibi gelen sızıcı ses. // **TDBTS 2014:** —

Ismarlama dileklisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Optatif prescriptif) Asıl Dileklinin başka bir adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İ

İbriksi kıkırdaklar birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Fr. *cartilage aryénoide*; Osm; *tercihal kıkırdağı, qudruf-ı tercihalî*) Gırtlığın, küçük iki kıkırdaktan oluşan, yukarıdan halka kıkırdağın başı üzerine oturtulmuş bulunan ve kalkan kıkırdağın kanatları arasına düşen, üçgen piramit şeklindeki ibriğe benzer kıkırdaklar parçası. bkz. **Gırtlak.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*cartilage arytenoide*): Gırtlığın, küçük iki kıkırdaktan oluşan, yukarıdan halka kıkırdağın başı üzerine oturtulmuş bulunan ve kalkan kıkırdağın kanatları arasına düşen, üçgen piramit şeklindeki ibriğe benzer kıkırdaklar parçasıdır. // **TDBTS 2014:** —

İç i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*interior, inner*): İç terimi, dil biliminin değişik alanlarında kullanılır. 1- Sözüün içine getirilen ses veya ek gibi bağlı biçim birimleri. 2- Sözüün söz dizimine girmeden içinde taşıdığı anlam, asıl anlam. 3- Dile ve dilin yapısına ait olan özellik. 4- Bir dilin kendisine ait ses, biçim veya söz dizimi özelliği. 5- Sessiz dil kullanımı, iç konuşma. // **TDBTS 2014:** —

İç akışma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir kelimedeki ses ve hecelere dayanan akışmaya iç akışmaya iç akışma denir. bkz. **Akışma.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** İç akışma, bir tek bir tek sözcüğü ilgilendiren akışma olgusunu belirtir. bkz. **Akışma.** // **DBTS 1989:** Aynı kelime içindeki akışmaya iç akışma denir. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İç aralık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*internal open juncture*): İçteki açık hecedir. // **TDBTS 2014:** —

İç bağlam *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce ya da sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim ya da birimler bütünü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (co-text) *metinbilim* Dil öğelerinin birbirleriyle ilişkilerinden oluşan, dış dünyaya gönderimde bulunmaksızın oluştuğu düşünülen bağlam, metin içi bağlam. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İç bükün (büküm) *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Flexion interne) Bazı dillerde, kelimenin temel kısmında değişimler olması şeklinde görülen bükün. // **DTS 1969:** (Fr. *Flexion interne*; İng. *Internal inflexion*; Alm. *Innere Flexion*) Bazı yabancı dillerde kelimenin içesinde meydana gelen bükün. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Innere Flexion*; Fr. *flexion interne*; İng. *internal flexion*) Türkçe dışındaki bazı dillerde kelimenin içerisinde meydana gelen büküm. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*internal flexion*): Yapımlık ve çekimlik bağlı biçim birimlerin, kök ve gövde sözlerin içine katıldığı dil tipi, iç bükümlülüktür. // **TDBTS 2014:** —

İç cümle *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Derl. *Nesnel cümle*) Bir cümle içinde tümleç gibi kullanılan bir başka cümle: *Bakan, aylıklar yılbaşından önce verilecektir, dedi vb.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** İç içe birleşik cümlelerde, aynı zamanda cümlenin bir tümleci olan yardımcı cümle. krş. **İç içe birleşik cümle.** // **GTS 1992:** İç içe girmiş birleşik bir cümlede, tümleç görevi yüklenen ve anlamca temel cümlenin nesnesi durumunda olan yardımcı cümle: // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İç değişim *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*internal change*): Dil birimlerinin içinde gerçekleşen değişim veya bir dilin kendi içinde gösterdiği değişim, iç değişimdir. // **TDBTS 2014:** —

İç dil *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Langage intérieur) İnsan düşünürken kafası içinde kullandığı dil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İç dilim *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Uğradığı ses değişimleri bakımından bir kelimenin incelenmek üzere bölünmüş sayıldığı üç parçadan içte olan. // **DTS 1969:** — //

DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İçdüşü ve İçdüşülü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: *Yayılım*’dan *yaylım* gibi kelime içinde gerçekleşen düşme. bkz. **Düşme. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İçe çekimli seslik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Phonème inspiratoire) Bazı dillerde havayı içe çekmek suretiyle çıkarılan ses. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İçe doğru hali birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Cas illatif) Bazı dillerde bir şeyin “içine doğru” fikrini veren isim hali. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İç ek birl. i. FGT 1942: ... - Infixe // DBTS 1949: (İnfixe) Bazı dillerde, bir ek göreviyle köklerin yapısı içine giren seslik (iç ekleyiş, İnfixation). // **DTS 1969:** (Fr. *Infixe*; İng. ; Alm. *Infix*) Kelimenin iç yapısına giren ek. // **DDTS 1980:** [Alm. *infix*] [Fr. *infixe*] [İng. *infix*]: Sözcüğün içinde, kimi durumlarda kökte yer alan ek. // **DBTS 1989:** (Fr. *infixe*). Doğrudan doğruya kelimenin içine eklenen ek. krş. **Ek. // GTS 1992:** (Alm. *İnfix*, Fr. *infixe*, İng. *infiks*) Kelime kök veya gövdesi içine eklenen ek. // **DS 2011:** (infix) *biçim birimi* Taban veya köke ait parçalan solda ve sağda bırakacak biçimde eklenen ek. // **DBTS 2013:** (*infixe*): Sözün kök ve gövdesi içine katılan yapımlık ve çekimlik bağlı birimler, iç eklerdir. // **TDBTS 2014: —**

İçekleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (infixation) *biçim bilimi* Taban veya köke ait parçalan solda ve sağda bırakacak biçimde ek ekleme süreci. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İçe patlama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Inplosion) Kapantılı bir abanık çıkarılırken örgenlerin kapanma durumu alması, ki boğumlamanın birinci evresinden ibarettir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İçe patlar birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (İmplosif) Ses yolunun büsbütün kapanmasıyla sanki içe doğru bir patlama olur gibi meydana gelen kapantılı sesler için

kullanılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İçerik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *inhalt*] [Fr. *contenu*] [İng. *content*] [Es. T. *muhteva*]: 1- Bir göstergenin anlamı, gösterilen yanı. 2- Anlatım düzlemine karşıt olarak, bir bildirinin anlamsal, kavramsal bölümü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İçerik çözümlemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *inhaltsanalyse*] [Fr. *analyse du contenu*] [İng. *content analysis*]: Konuşucu ya da dinleyiciyi göz önünde tutmadan bildiri ya da betiği, içeriği açısından nicel ve/ya da nitel olarak inceleme yöntemi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (content analysis) *metinbilim* Bir metnin nesnel ve düzenli betimlemesini yapmak amacıyla uygulanan inceleme yöntemi. // **DBTS 2013:** (content analysis): Metin çözümlemesinin daha geniş bir biçimi, birden çok metin ve girdi kullanarak, bu metinlerin biçim ve içerik bakımından yorumlanmasıyla genel sonuçlara varma çalışmasıdır. // **TDBTS 2014:** —

İçerikli söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (content word): Bir dilin sözlüğünde yer alan ve bir bilgiye işaret eden bütün sözler, içerikli sözlerdir. // **TDBTS 2014:** —

İçeriksel sözcük birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (content word) *biçim bilimi, anlam bilimi* Belirli bir sözcük anlamı olan sözcük türü; işlevsel sözcük karşıtı. krş. **İşlevsel sözcük.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İçerim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (intension) *anlam bilimi* Bir gösterenin kullanılabilirliğini belirleyen tanımlayıcı öğeleri anlatır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İçe yerleşik birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (embedding) *söz dizimi* İlgi tümcecikleri, adlaşmış tümceler gibi bir tümcenin bir başka tümcenin kurucusu olması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İçe yerleştirme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (embedding) *söz dizimi* İlgi tümcecikleri, adlaşmış tümceler gibi bir tümcenin bir başka tümcenin kurucusu olma süreci; örn. *Herkes [senin Ankara'ya gideceğin]i duymuş* tümcesinde *senin Ankara'ya gideceğini* yantümcesi içeyerleştirilmiş bir tümcedir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İçe yerleşmiş birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (embedded) *söz dizimi* İlgi tümcecikleri, adlaşmış tümceler gibi bir tümcenin kurucusu olmuş bir başka tümce. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İç gösterici birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Betik içi öğelere gönderme yapan gösterici. bkz. **Gösterici.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İç içe birleşik cümle birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: Bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesiyle meydana gelen birleşik cümle. krş. **Birleşik cümle.** // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*embedded clause*): Bir cümlenin herhangi bir görevle başka bir cümlenin içinde yer aldığı cümledir. // **TDBTS 2014: —**

İçindeli sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bazı dillerde çoğul birinci kişi iki türlü olur: Konuşan kimse kendisiyle birlikte karşısındakileri de kastederse içindeli şekli kullanılır. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İçindelik durumu (hali) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (İnessif) Bazı dillerde bir şeyin “içinde” bulunanı anlatmak için kullanılan isim hali. // **DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *inessivus*] [Fr. *inessif*] [İng. *inessive*]: Kapalı bir yerde bulunulduğunu belirten ad durumu. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (inessive) *biçim bilimi, söz dizimi* Bir nesnenin, kapalı bir yerin içinde bulunduğunu belirten ad durumu. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İç kafiye birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Mısra ortasındaki kelime ile mısra sonundaki kelime arasındaki kafiye; mısra ortasında bulunan kafiye. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Mısra

ortasındaki söz ile mısra sonundaki sözün ses uyumundan kaynaklanan kafiye, mısra ortasında bulunan kafiye, iç kafiyedir. // **TDBTS 2014:** —

İç karşıtlık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ambivalent*): Karşıtlık, insan bilgileri arasındaki en önemli ölçeklerden biridir ve bütün bilgiler, karşıt bilgilerle var olabilirler. Dil birimlerinde görülen iç karşıtlık, hem söz hem de söz dizimi düzlemlerinde gerçekleşebilir. // **TDBTS 2014:** —

İçkin i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *immanent*] [Fr. *immanent*] [İng. *immanent*]: Dilsel öğelerin salt yapı içindeki bağıntı ve konumlarını ele alarak dil dışı herhangi bir olgu ya da ilkeye yer vermeyen incelemeler için kullanılır. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İçkinlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *immanenz*] [Fr. *immanence*] [İng. *immanence*]: İçkin olma durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İç konuşma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*interior speech*): Sessiz dil kullanımı, iç konuşma olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

İçlem i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*sense*) *anlam bilimi* 1- Dil içi anlam; bir sözcüğün, söz öbeğinin bir dilin sözvarlığındaki öteki bağıntılı sözcüklerle ilişkisi sonucu ortaya çıkan anlam, dilsel anlam. 2- Bir sözcüğün gönderimini belirlemeye katkıda bulunan dil içi, bağlamsal ve dil dışı bilgi; örn. *stadların fatihi* futbolda rakiplerini yenen, başarılı takımı belirtir. bkz. **Anlam, gönderimsel anlam.** // **DBTS 2013:** (*intension*): Bir göstergenin işaret ettiği anlamlar toplamına içlem denir. // **TDBTS 2014:** —

İçlem ilişkileri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*sense relations*) *anlam bilimi* Bir sözcüğün ya da sözcük kümesinin dildeki öteki sözcüklerle bağlantıları sonucu oluşan anlam ilişkileri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İç merkezli birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (endocentric) *söz dizimi* Kurucularından birinin dağılımıyla aynı özelliğe sahip söz dizimsel yapı; örn. *Çok yorgun bir savaşçıyla tanıştım* tümcesinde *çok yorgun* dizimi *yorgun* ögesiyle aynı dağılım içinde bulunduğu için *yorgun*’a göre içmerkezlidir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İçmerkezli bileşik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (endocentric compound) *biçim bilimi, anlam bilimi* Baş’ın bir alt türünü gösteren bileşik; örn. *üstgeçit*, bir geçit türüdür. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İçme seslik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Phonème avulsif) Bazı Afrika dillerinde görülen bir çeşit iç çekimli seslik. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İç nesne birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Objet interne) “*Uykusunu uyumak*” misalinde uyku kelimesinin anlattığı fikir “uyumak” fiilinde esasen var olduğundan buna iç nesne adı verilir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İç öge birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*interior member*): Çeşitli öğelerden oluşan dil birimlerinden içte yer alanı. // **TDBTS 2014: —**

İç önüm, İç önümlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Kelime başında yoktan bir sesin peyda olması. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İç örnekseme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: *Çarşamba*’ya bakarak *Pençşembe*’nin *Perşembe* olması şeklindeki örnekseme. bkz. **Örnekseme.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İç patlama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *implosion*] [Fr. *implosion*] [İng. (*im*)*plosion*]: Kapantılılar oluşurken ses örgenlerinin kapanma durumuna girdiği, duralama ve dış patlamadan önce gelen evre. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İç patlamalı birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *implosiv*] [Fr. *implosive*] [İng. (*im*)*plosive*]: Ses yolunun kapanıp açılmaması sonucu oluşan kapantılı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*implosive*) *ses bilgisi* Gırtlaksıl hava akımı düzeneğinin içe yönelik durumu ile çıkarılan patlamalı ünsüz. // **DBTS 2013:** (*implosion*): Ağızdaki hava yolunun tamamen kapanmasıyla duyulan sestir. // **TDBTS 2014: —**

İç rol birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*internal theta role*) *söz dizimi* İç öge alan eylemler tarafından bu ögeye yüklenen anlamsal rol. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İç sandhi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Komşu seslerin etisiyle iç kısmında meydana gelen ses değişikliğine iç sandhi (S. İterne) denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İçsel durum birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*inherent case*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir eylemin iç ögesi olan ad öbeğine yüklenen -(y)I eki dışındaki durum. krş. **Yapısal DURUM. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İçsel öge birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*internal argument*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde eylemin temel öge yapısında, derin yapıda tümleş konumundaki öge; örn. *Öğrenciler makaleyi okudu* tümcesinde *makaleyi* derin yapıda ve yüzey yapıda içsel ögedir. krş. **Dışsal öge. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İçsel özellikler birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*inherent features*) *söz dizimi, anlam bilimi* Üretici dil bilgisinde sözcüklerin özünde bulunduğu varsayılan, bağlamdan kaynaklanmayan özellikler. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İç ses birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Consonne médiale*; İng. *Internal*; Alm. *Inlaut*) Kelimenin önses ve sonsesi arasında kalan ses veya sesler: *Baş (b-a-ş), bekleyiş (b-ekleyi-ş)* örneklerinde olduğu gibi. // **DDTS 1980:** [Alm. *inlaut*] [Fr. *phonème intérieur*] [İng. *internal phoneme*]: Önsesle sonses arasında yer alan ses. // **DBTS**

1989: (Fr. *phonème intérieur*). Ön sesle son ses arasında yer alan ses veya sesler. // **GTS 1992:** (Alm. *Inlaut*; Fr. *phonème médiale*; İng. *internal*) Bir kelimenin ön ve son sesleri dışında kalan ve o kelimenin içinde bulunan ses veya sesler. // **DS 2011:** (medial) ses bilimi Sesbilimde bir dil **biriminin** seslem içinde ilk ve son konum dışında bulunduğu yer. // **DBTS 2013:** (*internal*): Bir sözün ön ve son sesleri dışında kalan ve o sözün içinde bulunan ses veya sesler, iç ses olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

İç ses düşmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. ; İng. *Syncope*; Alm. *Synkope*) Kelime içindeki bir ünsüzün kaybolması. // **DDTS 1980:** [Alm. *Synkope*, *ausstossung*] [Fr. *syncope*] [İng. *syncope*]: Sözcük içindeki bir sesin kullanılmaz olması. // **DBTS 1989:** (Fr. *syncope*). Kelime içindeki bir sesin kaybolması. krş. **Ses düşmesi.** // **GTS 1992:** (Alm. *Synkope*; Fr. *syncope*; İng. *syncope*) Kelime içinde aynı hecede bulunan iki ünsüzden birinin söyleyişi kolaylaştırmak gayesiyle düşmesi. // **DS 2011:** (*syncope*) ses bilimi Konuşma sırasında sözcük içindeki bir sesi söylememe, onu düşürme olayı. // **DBTS 2013:** (*syncope*): Bir sözün ön ve sons esleri dışında kalan ve o sözün içinde bulunan seslerden birinin düşmesi, iç ses düşmesi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

İç seste ünlü türemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Türkçenin hece yapısına aykırı olan yabancı kelimelerde talaffuzu kolaylaştırmak, Türkçe kelimelerde de anlama güç katmak üzere kelimenin içsesinde ünlü türemesi olayı. bkz. **Ünlü türemesi.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İç ses türemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Epentese*; Fr. *epenthèse*; İng. *epenthesis*) Çeşitli sebeplere bağlı olarak kelime içinde ses türemesi olayı. Ayrıca bkz. **İç seste ünlü türemesi.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*epenthesis, anaptytic, excrescent*): Bir sözün ilk ve son sesleri arasında, çeşitli nedenlere bağlı olarak, yeni seslerin ortaya çıkışı, iç ses türemesi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

İç söz dizimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Alışılmış söz dizimi kuralları dışında olarak *Dua tepe, Sümer bank, Baba anne, Ben yaşıta* vb. gibi gramer harçları kullanılmadan yapılan kelime takımlarındaki söz dizimi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İçten dışa hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Cas élatif) Bazı dillerde, bir yerin “içinden dışına” fikrini veren isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İçtenlikli sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*familiar form*): Hazırlıksız, doğaçlama ve genellikle de sözlü dil kullanımı, içtenlikli biçim olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

İçte soluklama birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bazı sesler çıkarılırken bunlarla birlikte çıkan *h* gibi bir soluğa soluklama adı verilir. Bu soluk kelimenin içinde olursa içte soluklama adını alır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İç türeme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Epenthèse*; İng. *Epenthesis*; Alm. *Epenthese*, *Einschub*) (Derl. *Araya sokulma*) Kelimenin aslında bulunmayan bir ünlünün veya bir ünsüzün içste belirmesi: *Kral (k-ı-ral)*, *spor (s-i-por)* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *epenthese*, *einschub*] [Fr. *épenthèse*] [İng. *epenthesis*]: Bir sözcüğün içinde kökensel olmayan bir sesin oluşması. // **DBTS 1989:** (Fr. *épenthèse*). Kelimenin aslında bulunmayan bir ünlü veya ünsüzün kelime içinde belirmesi. krş. **Ses türemesi.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*epenthesis*) *ses bilimi* Bir sözcüğün içinde fazladan bir sesin türemesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İç uyumlaşım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accord ad sensum) Sözü, dil bilgisi kurallarına uyacak yerde, zihnimizdeki düşünceye uyarak anlatılması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İç ünlü değişimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*umlaut*, *metaphony*): Bir sesin çıkarılış özelliğinde, kendinden sonraki sesin etkisiyle oluşan değişiklik, iç ünlü değişimidir. // **TDBTS 2014:** —

İç ünlü düşmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*syncope*): İç ses durumundaki ünlünün düşmesi, iç ünlü düşmesi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

İç ünlü türemesi *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*vowel epenthesis, anaptyctic vowel, anaptyxis*): İç ünlü türemesi, birçok dilde görülen ve değişik biçimlerde gerçekleşen bir ses olayıdır. // TDBTS 2014: —

İç ünsüz düşmesi *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*syncope*): İç ünsüzlerin düşme ve değişmesi, bütün dillerde görülen en yaygın ses olaylarından biridir. Bu olay, *b, d, g, ğ* gibi ötümlü patlamalı ünsüzlerin, *r, l, m, n, y* gibi bol sesli akıcı ünsüzlerden birine dönüşmesi olayıdır. // TDBTS 2014: —

İç ünsüz türemesi *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*consonant epenthesis, excrescent consonant, parasitic*): Bir sözün ilk ve son sesleri arasında, çeşitli nedenlere bağlı olarak, yeni seslerin ortaya çıkışı, iç ses türemesi olarak bilinir. // TDBTS 2014: —

İç yapıyı yeniden kurma *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*internal reconstruction*): Bir dilin eş zamanlı tanım için, mevcut ses, biçim, birim ve yapılardan yararlanarak, o dilin tarihindeki bir devreyi açıklayan yöntemdir. // TDBTS 2014: —

İç yönetik *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: “*Uykusunu uyumak*” misalinde uyku kelimesinin anlattığı fikir “uyumak” fiilinde esasen var olduğundan buna iç yönetik adı verilir. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İdeal iki dillilik *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*ideal bilingualism*) *toplum dil bilimi* İki dilin birbirine karıştırılmadan kullanıldığı, dillerden biri kullanılırken hiçbir şekilde ötekinin izi bulunmayan iki dillilik durumu. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İdealizm *i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*idealizm*): Varlık karşısında bir duruş biçimidir. Gerçekliğin bireysel olduğunu ve insanlar tarafından kullanılan yapay göstergelerle kurulduğunu ileri süren yaklaşım, idealizmdir. // TDBTS 2014: —

İdeolojik düzgü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (ideological code): Çeşitli görüş ve kuramlar çevresinde sistemleşen yapılar, ideolojik düzgü olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

İfade i. (Ar. feyd “fayda hâsıl olmak”tan ifâde) [“Anlatma” ve “söyleme” anlamlarını Türkçe’de kazanmıştır] Zihinde tasarlanan bir şeyi söz veya yazı ile anlatma, söyleme, bildirme. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İfade bağlamı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (context of utterance): Bir ifadenin içinde yer aldığı bağlam. // **TDBTS 2014: —**

İğreti özne birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Sujet temporaire) Bazı dillerde gerçek özne fiilden sonra geldiği zaman başta kullanılan özne: Fr. “Il est honteux de mentir” de Il gibi. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

-İ hâli i. FGT 1942: Mefulü bih - Accusatif // DBTS 1949: (Mefulünbih, Accusatif) Nesneli fiil nesnelerinin en çok büründüğü isim hali. Kitabı okumak, ilâcı içmek gibi. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İhbar sığaları birl. i. Belirli bir zaman kavramı taşıyan geçmiş, gelecek, geniş ve şimdiki zaman kiplerinin ortak adı, haber kipleri, sîga-ı ihbâriyye, bildirme kipleri. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İhbârî sıf. (Ar. iḥbār ve nispet eki -î ile iḥbārî) Olmuş veya olacak bir hâdiseyi bildiren (fiil) ve bu fiille kurulmuş (cümle): “Geldi, gelecekmiş birer iḥbârî fiildir. ” // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İ-içinde-i süzgeci birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (i-witbin-i Filter) söz dizimi Üretici dil bilgisinde ulaşılabilir özne tanımında sözü edilen ilkelerden biridir; kuram

çerçevesinde bağlamanın A ilkesini yıkıyor görünmesine karşın dilbilgisel olan tümceleri açıklamak üzere düzenlenmiştir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İki adlı eylem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*two place verb*): Anlamları aynı, yazılışları farklı olan eylemler. // **TDBTS 2014:** —

İkicilik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *binarismus*] [Fr. *binarisme*] [İng. *binarism*]: Dil birimleri arasındaki bağıntıları, özellikle de çeşitli dillerdeki sesbirimlerin içerdiği ayırıcı nitelikleri iki ögeli karşıtıklara indirgeyen kuram. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*binarism*) *genel, ses bilgisi* Ayırıcı özellikler kuramında dil birimleri özellikle ses bilimler arasındaki bağıntıları iki seçenekli karşıtıklara indirgeyen ve iki seçeneğe göre öbeklendiren kural. // **DBTS 2013:** (*binarism*): Bir varlık alanının iki bölüm, iki öge veya iki kategoriden oluştuğunu ileri süren görüştür. // **TDBTS 2014:** —

İki değişkelilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*diglossia*) *toplum dil bilimi* Bir ülkede dilin iki farklı değişkesinin bulunması durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İki deyilikli cümle birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Ben gidiyorum, sen çekil, Haydi yürüyelim* gibi cümle türlerine verilen ad. bkz. **Cümle.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İki dilde birl. i. ve zf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Bilingue*) İki dil üzere yazılmış olan. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İki dilli birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*bilingual*): İki dilli olan kişi veya toplum. // **TDBTS 2014:** —

İki dillilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *bilingualismus, zweisprachigkeit, diglossie*] [Fr. *bilinguisme, diglossie*] [İng. *bilingualism, diglossia*]: Bir bireyin iki dil bilmesi ya da bir toplumda iki dil kullanılması durumu. // **DBTS 1989:** Bir kişinin ikiden çok dil bilmesi veya bir toplumda ikiden çok dilin konuşulması. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*bilingualism*) *toplum dil bilimi, ruh dil bilimi*

Bir bireyin iki dil bilmesi ya da bir toplumda iki dil kullanılması durumu. // **DBTS 2013:** (*bilingualism, diglossia*): Bir kişi, bir meslek, bir topluluk veya bütün bir dil toplumunda görülen iki dil kullanma durumu, iki dillilik olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** (İng. *bilingualism*) Ana dili ve geçerli toplum dili farklı olan, yani birbirinden farklı doğal ve kültürel ortamlarda yetişen, özellikle göçmen (veya azınlık gruplarına üye) çocukların hem kendi ana dilinde, hem de yaşadığı toplumun dilinde; dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma gibi temel dil becerilerini kullanabilmesi, iletişim kurabilme becerisine sahip olması durumuna denir.

İki doruklu ton *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Ton à double sommet) Aynı açınıktaki veya açınık öbeğinde sesin iki ayrı yükselişi şeklinde olan ton. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İki halli *birl. i. ve sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Diptote) Bazı dillerde yalnız iki isim hali olan kelimelere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İki heceli *birl. sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Disyllabe) İki hecesi olan (kök, taban, kelime). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*disyllabic*): İki heceden oluşan söz. // **TDBTS 2014:** —

İki kültürlülük *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*biculturalism*): Savaş, göç ve çok değişik nedenlerle oluşmuş iki dilli ve kültürlü ortamların yaşantısı. // **TDBTS 2014:** —

İkil/ikillik *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Tesniye, Duel*) Bazı dillerde bir şeyden iki tane anlatmak üzere kullanılan gramatikal isim veya fiil şekli. // **DTS 1969:** (Fr. *Duel*; İng. *Dual*; Alm. *Dual, Dualis*) Birbirini hatırlatan iki varlığı belirtme. // **DDTS 1980:** [Alm. *dual, dualis*] [Fr. *duel*] [İng. *dual*] [Es. T. *tesniye*]: Kimi dillerde, tekil ve çoğul dışında yer alan, iki varlık ya da nesnenin söz konusu olduğunu belirten, ad ve eylem çekimlerinde kullanılan dilbilgisel sayı (Ör. Ar. > T. *ebeveyn*). // **DBTS 1989:** (Osm. *tesniye*; Fr. *duel*). Bazı dillerde tekil ve çoğul dışında yer alan, isim ve zamirlerde iki varlığı, çekimli fiillerde iki kişiyi gösteren biçim. krş. Sayı. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*duality, dualism*) *genel*
1- Kimi dillerde tekil ve çoğul dışında, iki nesne gösteren dilbilgisel sayı. 2- Dil birimleri

ile göndermeleri (varlıklar, durumlar vb.) arasında, doğrudan iki yanlı ilişki olması durumu. Kimi anlam kuramları biçim, gönderge, anlam arasında üç yanlı bir ilişkiyi savunurlar. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İki lehçeli birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (bidialect): Ana dilinin yanı sıra, aynı dilin başka bir lehçesini ya da ağzını, ses bilgisi veya biçim bilgisi düzlemlerinde iki değişik düzgüleme yoluyla kullanabilen. // **TDBTS 2014: —**

İki lehçelilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (bidialectism): Bir dil kullanıcısının, ana dilinin yanı sıra, aynı dilin başka bir lehçesini ya da ağzını, ses bilgisi veya biçim bilgisi düzlemlerinde iki değişik düzgüleme yoluyla kullanabilmesi ve sosyal ilişkilerini her iki lehçede de yürütebilmesi durumu, dil biliminde iki lehçelilik olarak adlandırılmaktadır. // **TDBTS 2014: —**

İkilem i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (paradox): İkilem, zıt anlamlı ve o ölçüde de anlamsız olmasına rağmen, bir bakıma, gerçeği de içine alan söyleyiş. // **TDBTS 2014: —**

İkileme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Redoublement) Bir kelimede bir parçanın tekrarlanması. bkz. **Kelime ikilemesi.** // **DTS 1969: (Fr. ; İng. ; Alm. Hendiadyoin)** (Derl. *Koşma, koşuk, kelime koşması, eş deyim*) Anlamı güçlendirmek için, aynı kelimenin tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması: *Yavaş yavaş, ağır ağır* vb. // **DDTS 1980: [Alm. verdoppelung, reduplikation, reduplizierung] [Fr. redoublement, reduplication] [İng. reduplication]:** Anlama güç katmak amacıyla bir birimi yineleme, aralarında benzerlik bulunan birimleri art arda kullanma. // **DBTS 1989: (Osm. terkîb-i ihmâlî, mühmelât; Fr. hendiadyoin).** Anlama güç katmak amacıyla kelimelerin veya bazı seslerin tekrarlanması; bu şekilde yapılan kelime öbeği. // **GTS 1992: (Alm. Hendiadyoin; Fr. hendiodyoin; İng. hendiadyoin; Osm. terkib-i ihmâlî, mühmelât)** Aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yanyana gelmesi. // **DS 2011: (reduplication) biçim bilimi** Bir tabanın belirli bir parçasını ya da tamamını yineleyerek, bu tabandan başka ek ve sözcükler türetme süreci. Yineleme de denir. // **DBTS 2013:**

(*hendiadyoin, doubling*): Bir varlığı veya bir eylemi karşılamak üzere eş görevli iki sözün oluşturduğu söz öbeğidir. // **TDBTS 2014:** —

İkilemeli tamlama *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** İkilemeli Kelimelerden kurulu tamlama türü: *Güzeller güzeli, tatlılar tatlısı, arslanların arslanı, anaların anası* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** İkilemeli sözlerden kurulu tamlama türüdür. // **TDBTS 2014:** —

İkilenme *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *diärese*] [Fr. *diérèse*] [İng. *dieresis*]: Aynı sözcükte yan yana bulunan iki ünlünün iki seslem oluşturacak biçimde söylenmesi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkili adlandırma *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*binome, binomial*): İlk olarak matematikte ‘iki terimli’ ve biyolojide ‘iki sayılı’ karşılığıyla kullanılmaya başlanan ve daha sonra sözlük biliminde de kullanılan bu terim, iki farklı addan oluşan ve içerdiği bu adlardan yalnız birisinin veya her ikisinin taşıdığı anlamdan kaynaklanan, ama o anlam ya da anlamları çağrıştırmayan bambaşka bir sözlük birimidir. // **TDBTS 2014:** —

İkili biçim *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*doublet, binary variable, alternant*): Aynı anlam alanı veya aynı dil kümesinde kullanılan bütün ikili ses, biçim, yapı ve ögeler, ikili biçim sayılır. // **TDBTS 2014:** —

İkili çatı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Synchrétisme*; İng. *Syncretism*; Alm. *Synkretismus*) İki görevde de kullanılabilen çatı. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *synchrétisme*). Hem dönüşlü, hem edilgen olarak kullanılabilen fiil çatısı. krş. **Ortada fiil.** // **GTS 1992:** (Alm. *Synkretismus*, Fr. *syncretèsm*; İng. *syncretism*) Bir fiil çatısının hem dönüşlü hem de edilgen olarak kullanılması. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*syncretism*): Bir çatının iki işlevli olma durumudur. // **TDBTS 2014:** (İng. *syncretism*) Türkçenin yapısal karakteristiği çerçevesinde *-(I)n-* ve *-Il-* biçim birimlerinin hem edilgenlik, hem de dönüşlülük işleviyle kullanılabilmesi durumuna denir.

İkili çokluk *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dual*): Bazı dillerde

adların, zamirlerin teklik-çokluk açısından iki varlığı, iki nesneyi berlitmesi veya çekimli eylemlerde iki kişiyi göstermesi, ikili çokluktur. // **TDBTS 2014:** —

İkili dallanma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (binary branching) *söz dizimi* Üretici dil bilgisine göre, öbek yapısında, bir budaktan yalnızca iki dal çıkabilmesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkili ekleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** İyelik eki almış bazı kelimelerde, aynı görevde olmak üzere, bir ekin iki ayrı şekilde kullanılması: *İnönü'ye* (*İnönü-y-e*), *İnönü'ne* (*İnönü-n-e*) vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkili harf birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Digraphe) Tek bir ses göstermek üzere yanyana getirilen iki harften ibaret harf öbeği: *Fr. ch* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*digraph, consonantal digraph*): İki harfin tek sesi ifade etmek için kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

İkilik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Dual, Dualismus*; Fr. *duel*; İng. *dual*; Osm. *tesniye*) Bazı dillerde isimlerin, zamirlerin teklik-çokluk açısından iki varlığı, iki nesneyi belirtmesi, çekimli fiillerde iki kişiyi göstermesi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkili karşıtlık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *binäre opposition*] [Fr. *opposition binaire*] [İng. *binary opposition*]: İki seçenekli ayırıcı özelliklere indirgenmiş bir dizgede, öncelikle de ses bilimsel dizgelerde bir özelliğin varlığı/yokluğuyla ya da aynı türün iki zıt ögesini oluşturan özelliklerin varlığıyla belirlenen karşıtlık.(Ör. “*Titreşimlilik*”/“*titreşimsizlik*”, “*pes*”/“*tiz*” *ikili karşıtlıklardandır.*) bkz. **İkicilik**. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkili konuşma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dialogue*): Karşılıklı konuşma. // **TDBTS 2014:** —

İkili kök birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Sünai*, Bilitère) Sâmi dillerde iki abanıktan ibaret olan kök. // **DTS 1969:** (Osm. *Muhtelit kök*) Hem ad kökü hem de eylem kökü gibi kullanılan kök. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Hem isim, hem de fiil kökü olarak kullanılan kök. krş. **Kök.** // **GTS 1992:** (Osm. *muhtelit kök*) Hem isim hem de fiil kökü olarak kullanılan kök. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*syncretic case*): Bir kök biçim biriminin bir başka kök biçim biriminin anlam ve işlevinde kullanılmasıdır. // **TDBTS 2014:** —

İkililik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*diglossia*): Bir dilin farklı biçimlerde kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

İkili olumsuz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*double negative*): Çifte olumsuz. // **TDBTS 2014:** —

İkili sesli (ünlü) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Diphthongue*; İng. *Diphthong*; Alm. *Diphthong*, *Doppellaut*) (Derl. *İkiz vokal*, *ikili vokal*) Bir hecede yan yana bulunan iki ünlü. // **DDTS 1980:** [Alm. *diphthong*] [Fr. *diphthongue*] [İng. *diphthong*] [Es. T. *diftong*]: Çıkarılışı sırasında tınısı değişen, başlangıçta duyulan sesin bitişte yerini başkasına bırakması yoluyla gerçekleşen ünlü. (Çift ünlü de denir.) // **DBTS 1989:** (Fr. *diphthongue*). İki ünlünün tek bir hece halinde birleşmesi. Ör. *Fransızca air* (*hava*), *outo* (*otomobil*); *İngilizce Europe* (*Avrupa*). krş. **Ünlü boşluğu.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*diphthong*) ses bilgisi Aynı seslem içinde yer alan ve başlangıçta duyulan sesin bitişte yerini başkasına bırakması yoluyla gerçekleşen ünlü. Kayan ünlü de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkili şekil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Abstufung*, *Stufenwechsel*; Fr. *alternance*, İng. *gradation*) Bir kelime kökündeki anlamı etkileyen veya etkilemeyen ses değişimi: *el* «*el*», *el* «*yabancı*». // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*doublet*, *binary variable*, *alternant*): Aynı anlam alanı veya aynı dil kümesinde kullanılan bütün ikili ses, biçim, yapı ve ögeler, ikili şekil sayılır. // **TDBTS 2014:** —

İkili ünlüleşme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *diphthongierung*] [Fr. *diphthongaison*] [İng. *diphthongisation*] [Es. T. *diftonglaşma*]:

Eş süremlili ya da art süremlili düzlemde, bir ünlünün, tek hece oluşturan ve biri öbüründen daha kapalı olan iki ünlüye dönüşmesi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (diphthongization) *ses bilgisi, ses bilimi* Bir ünlünün zaman içinde veya farklı lehçelerde kayan ünlü haline gelmesi.bkz. **Kayan ünlü.**// **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkinci çokluk şahıs (kişi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Zamirlerde ve çekimli fiillerde belirtilen « dinleyenler»; siz zamirinin ve çekimli fiillerin iyelik eki ve zamir kökenli *-nIz / -nUZ , -sInIz / sUnUZ, -In / -Un, -Inız / -UnUZ* 2. şahıs çokluk ekleri. bkz. **İkinci şahıs**, krş. **İkinci teklik şahıs.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*second plural person*): İletişimde alıcı konumunda olan kişinin çokluğudur. // **TDBTS 2014:** —

İkinci dereceden köken birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İki kuruluş eki almış olan kökenlere verilen ad. bkz. **Köken.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkinci dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*second language*) *toplumdilbilim, uygulamalı dil bilimi* Kişinin anadili olmayan, iletişim amacıyla öğrenilen dil. // **DBTS 2013:** (*second language, auxiliary language*): Bir bireyin ana dili olmayan bir başka dili, o dilin ana dili olarak konuşulup yazıldığı bir yerde öğrenmesi sonucunda doğan dile ikinci dil denir. // **TDBTS 2014:** —

İkinci eklemlendirme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *zweite gliederung*] [Fr. *deuxième articulation*] [İng. *second articulation*]: En küçük ses birimlerinden (sesbirimler) oluşan eklemlendirme düzeyi. bkz. **Çift eklemlendirme.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkinci eklemlilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*secondary articulation*) *genel, ses bilgisi* 1- Dilde çizgisellik sonucu en küçük ses birimlerinden oluşan eklemlilik düzeyi. krş. **Birinci eklemlilik.** 2- Ses oluşturmada, seslerin oluşma noktası ve biçimi özelliklerinin eklemlenmesinin yanısıra dudaksıllaşma, damaksıllaştırma, art damaksıllaşma gibi süreçlerin eşzamanlı uygulanması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkincil ayrışma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*secondary split*):

Bir ses biriminin dal seslerinden birinin ses birimi hâline gelerek yeni bir ses birimi oluşturması olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

İkincil birleşik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*secondary compound*): Basit, birleşik ve iki birleşik sözden oluşan sözdür. // **TDBTS 2014:** —

İkincil değişme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Changement secondaire*) Asıl anlam ile sonraki anlam arasındaki münasebet belli olmaktan çıkarsa buna ikincil değişme denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkincil dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*embedded language*) *toplum dil bilimi, ruh bilimi* İki dilli etkileşimde baskın olan temel dilin belirlediği yapısal çerçeve içinde kendisinden aktarma yapılan, işlevsel öğelerinden pek yararlanılmayan dil. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkincil gövde birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kendisinde iki ek bulunan gövdeye ikincil gövde adı verilir. bkz. *Gövde*. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkincil iki dillilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*secondary bilingualism*) *toplum dil bilimi, uygulamalı dil bilimi* İkincil dilin örgün eğitim içinde birincil dile ek olarak öğrenildiği iki dillilik durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkincil köken birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İki kuruluş eki almış bulunan kökene verilen ad. bkz. *Köken*. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkincil oluşum birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Doğrudan doğruya kökten türemiş görünen kelimedenden türeyen kelimeye verilen isim. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkincil özellik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*secondary feature*): Asıl özellik dışındaki özellik. // **TDBTS 2014:** —

İkincil son ek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Gövdeye gelen son eklere ikincil son ek adı verilir. bkz. **Son ek.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkincil takı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Hint-Avrupa dillerinde geçmiş zaman takılarına verilen ad. bkz. **Takı.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkincil türetme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ele alınan kelimenin kendisi türeme ise buna ikincil türetme denir. bkz. **Türetme.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkincil uzunluk birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir kelimenin ilk veya daha sonraki hecelerinde ses değişimleri veya kaynaşmaları ile oluşmuş bulunan uzunluk, ikaame uzunluğu: *Yağmur* > *yāmur*, *çekerken* > *çekēken* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*secondary length*): Bir sözün ilk biçiminde bulunmayan, daha sonradan ses ve anlam değişimleri ile ortaya çıkmış bulunan uzunluk, ikincil uzunluktur. // **TDBTS 2014:** —

İkincil vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Accent secondaire*) Bir kelimede asıl vurgudan başka ikinci bir vurgu. bkz. **Vurgu.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Nebenton*; Fr. *accent secondaire*; İng. *secondary stress*) Bir kelimenin asıl vurgusu dışında kalan ve cümle içindeki kullanılış biçimine bağlı olan vurgusu. *Yarın gelecek*, (normal vurgulu *şekil yarın*) vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*secondary stress*): Bir sözün asıl vurgusu dışında kalan ve söz öbeklerindeki ve cümledeki kullanımında ortaya çıkan vurgu değişikliğidir. // **TDBTS 2014:** —

İkincil yapılık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Morphème secondaire*) İsimlere getirilen yapılık. bkz. **Birincil yapılık.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkincil zamanlar birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Temps secondaires*) Hint-Avrupa dillerinde geçmişlik ve aorist zamanlarına denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkinci sona sığınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Synenclitique) “Onunladır” sözünde *-dır* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkinci şahıs (kişi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Konuşanın kendisine söz söylediği kimseden bahsederken zamirlere ve fiillere verilen şekil. bkz. **Kişi.** // **DTS 1969:** Adıllarda ve çekimli eylemlerde belirtilen dinleyen veya dinleyenler. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *muhâtab*; Fr. *deuxième personne*). Zamirlerde ve çekimli fiillerde dinleyen veya dinleyenlere verilen ad. Ör. *sen, geldin, gelirsin, gel; siz, geldiniz, gelirisiniz, gelin.* krş. **Şahıs.** // **GTS 1992:** (Alm. *Zweite Person*; Fr. *deuxième personne*; İng. *second person*; Osm. *muhatap*) Zamirlerde ve çekimli fiillerde belirtilen « dinleyen» veya « dinleyenler». bkz. **İkinci teklik şahıs, ikinci çokluk şahıs.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkinci teklik şahıs (kişi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Zamirlerde ve çekimli fiillerde belirtilen «dinleyen» sen zamiri ve çekimli fiillerin *-n, -sIn / -sUn* teklik şahıs ekleri. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*second singular person*): İletişimde alıcı konumunda olan kişi, ikinci teklik kişisidir. // **TDBTS 2014:** —

İkinci vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Accent secondaire*; İng. *Secondary stress*; Alm. *Nebenton*) Bir kelimedede asıl vurgudan başka, meydana gelen vurgu: *Annem geldi (annem geldi), kediye bak (kediye bak).* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkinlik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Diphtongue) İki açınığın tek bir hece halinde kaynaşması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İki okunuşlu söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*palindrome*): İki okuyuşlu söz. Bu iki okunuşlu sözler, genellikle değişik kaynaktan gelen ve yalnızca yazılışları aynı olan sözlerdir. // **TDBTS 2014:** —

İkircimli seslik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Phonème ambigu) İki türlü söylenebilen açınık: *Yokarı veya yukarı'daki o/u açınığı gibi.* // **DTS 1969:** — // **DDTS**

1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İkiseslemlili birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (disyllabic) ses bilgisi, ses bilimi
İki seslemenden oluşan birim. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İki ünlülü hece birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (diphthong): İki ünlülü veya benzeri sesin tek bir hecede kullanılmasıdır diye bilinir. // TDBTS 2014: —

İki ünlüleşme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (diphthongisation): İki ünlülü hece hâline gelme. // TDBTS 2014: —

İkişerli vurgu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Accent binaire) Sonraki Lâtince de bir çeşit şartlı vurgu. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İki yanlı birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Bilatérale) Dilin iki yanından çıkan L sesine denir. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İkiyanlı karşıtlık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. bilaterale opposition] [Fr. opposition bilatérale] [İng. bilateral opposition]: İki ögenin ortak yanının ya da karşılaştırma temelinin düzgünün öbür karşıtlıklarından hiçbirinde bulunmadığı karşıtlık. bkz. Çokyanlı karşıtlık. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (bilateral opposition) ses bilimi, söz dizimi Prag Okulu ses bilimi anlayışında kabul edilen bir karşıtlık türü. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İkiz abanık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Consonne double) Ardarda ve arada açıklık bulunmaksızın söylenen aynı abanık. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İkiz dilli birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Bilingue) Ana dili iki olan (kimse). (ikiz dillilik, Bilinguisme). // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İkizleme (İkizleşme, İkizlenme) i. FGT 1942: Atıf grubu - ... // **DBTS 1949:** (Gémination) Yazıda aynı harfin söylemede aynı sesin tekrarı. bkz. **İkiz abanık. // DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Gemination*; Fr., İng. *gemination*) İç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin boğumlanmalarındaki tekrarlanma: *İki / ikki, yedi / yeddi, yetti, otuz / ottuz, tokuz / tokkuz* gibi. // **DS 2011:** (gemination) *ses bilgisi* İç seste iki ünlü arasında bulunan ve vurguyu üzerinde bulunduran ikinci seslem başındaki ünsüzün ilk seslemdeki ünlünün etkisi altında kendi seslem sınırını aşarak yinelenmesi. // **DBTS 2013:** (gemination): İç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin ikiz çıkarılması, ikizleşmedir. // **TDBTS 2014:** —

İkiz söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Aynı veya yakın anlamdaki iki sözün oluşturduğu tek sözdür. // **TDBTS 2014:** —

İkiz ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Çıkarılışı sırasında tınısı değişen, başlangıçta duyulan sesin bitişte yerini başkasına bırakması yoluyla gerçekleşen ünlü. (Çift ünlü de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Diphtong, Doppellaut, Zweilaut*; Fr. *diphtongue*; İng. *diphtong*) Aynı nefes baskısı altında boğumlanan ve tek bir ünlü değerinde olan çift ünlü: *ai, ei, au, äu* gibi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İkiz ünsüz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Aynı hece içinde bulunan ve ses değeri bakımından tek bir ünsüz durumunda olan ünsüz: Ar. *hiss, zann, hakk, redd* vb. // **DS 2011:** (geminate) *ses bilgisi* Bir sözcük içinde aynı ünsüzün art arda gelmesi sonucu yalın halinden daha uzun söylenen ünsüz; örn. *elli sözcüğündeki [l:] sesi*. // **DBTS 2013:** (gemination): Aynı hece içinde bulunan ve ses değeri bakımından aynı olan iki ünsüz, ikiz ünsüzdür. // **TDBTS 2014:** —

İktidarı fiil (eylem) (iktidar fiili) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Fiilin karşıladığı işin, hareketin mümkün veya muhtemel olup olmadığını göstermek için, olumlu durumda *bil-*, olumsuz durumda da bugün eriyerek kaybolmuş Eski Türkçe *u-* iktidar fiilinin anlamını üzerine alan (-A) zarf-fiil ekleriyle kurulan tasvir fiili. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Yapma ve olmanın gerçekleşmesinin mümkün olduğunu belirten eylem. // **TDBTS 2014:** —

Îlâl i. (Ar. *illet* “hastalanmaktan *i'lâl*) Arapça’da kökünde elif, vav, yâ harfleri bulunan kelimelerin ses değişikliğine uğraması. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

“İle” hali birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Mefulünmaah*, Instrumental) “İle” artlacı en çoğu bir takı gibi kullanılarak eklendiği kelimenin niteliğine göre *-le* veya *-la* şekline girer ki bu şekilde çekimlenmiş bulunan kelimenin isim haline “ile” hali denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlerlek bileşik birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Uyrumlu ve tümleçli bileşiklerde uyruğun veya tümlecin sonda bulunduğu bileşim türü. bkz. **Bileşim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlerlek girişim birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Ses girişlerinin gerilmeden önce kapanmadığı girişim türü. bkz. **Girişim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlerlek özümleme birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Assimilation progressive) Önceki sesin arkadan geleni özümlemesi: *Git+di = Gitti* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlerleyici sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*progressive*): Benzeşme veya aykırılma tiplerini sınıflandırmada bir ölçek olarak, ses biliminde ve ses bilgisinde kullanılan bir terimdir. // **TDBTS 2014:** —

İlerleyici aykırılma birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*progressive dissimilation*): Bir gramer birliğinde yer alan seslerin çıkış noktası ve söyleyiş niteliği bakımından birbirinden uzaklaşmasıdır. // **TDBTS 2014:** —

İlerleyici benzeşme birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Assimilation progressive*; İng. *Progressive assimilation*; Alm. *Fortschreitende Assimilation, progressive Assimilation*) (Derl. *İlerlek benzeşme, ilerleyen benzeşme*)

Kelimede önceki sesin sonraki sesi etkilemesi: (*yok-dur*) > *yoktur*, (*gelmiş-dur*) > *gelmiştir* ve bütün ünlü uyumlarında olduğu gibi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *assimilation progressive*). Kelime içinde önceki sesin sonraki sesi etkileyerek kendine benzetmesi. krş. **Benzeşme.** // **GTS 1992:** (Alm. *Progressive Assimilation*, *fortschreitende Assimilaion*; Fr. *assimilation progressive*; İng. *progressive assimilation*) Kelime içinde yanyana bulunan ünsüzlerden öncekinin kendinden sonrakini etkileyerek boğumlanma niteliği bakımından kısmen veya tamamen kendisine benzetmesi olayı. Karşıtı gerileyici benzeşmedir. bkz. **Benzeşme.** // **DS 2011:** (*progressive assimilation*) *ses bilgisi, ses bilimi* Sözcük içinde önce olan sesin sonra gelen sesi etkileyerek kendisine eş ya da benzer hale getirmesi. krş. **Gerileyici benzeşme.** // **DBTS 2013:** (*progressive assimilation*): Söz içindeki seslerden birinin kendisinden sonrakini etkileyerek, çıkış yeri ve biçimi bakımından kısmen veya tamamen, bu sesi, kendisine benzetmesi olayı, ilerleyici benzeşmedir. // **TDBTS 2014:** —

İleti i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Dilsel bildirişim eyleminde konuşucunun dinleyiciye yönelttiği göstergesel bütün. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*message*) *genel* İnsanlar arasındaki iletişimde kaynak birimdeki içeriğin bir seçim sürecinden geçirilmiş anlatımı. // **DBTS 2013:** (*message*): İletişimde, göndericiden alıcıya gönderilen şey, iletidir. // **TDBTS 2014:** —

İletim i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Konuşucunun dinleyiciye bildiri yöneltmesi; bildirişim eyleminin tek yönlü görünümü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İletişim i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Konuşucu (dinleyici) ile dinleyici (konuşucu) arasında bildiri alışverişi, karşılıklı bildiri aktarımı; bildirim eyleminin çift yönlü görünümü. Bildirişim de denir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Kommunikation*; Fr. *Communications*; İng. *Communication*) Bir bilginin, bir haberin, bir niyetin, bir konuşmanın ilkel veya gelişmiş bir işâret sisteminden yararlanılarak bir zihinden başka bir zihne yahut da bir merkezden başka bir merkeze ulaştırılması. Dil en önemli iletişim aracıdır. // **DS 2011:** (*communication*) *genel* Gönderen (konuşur, yazar) ile alıcı (dinleyen, okur) arasında karşılıklı bilgi ya da ileti aktarımı. Bildirişim de denir. bkz. **İşlev.** // **DBTS 2013:** (*communication*): Bir bütünde tepkiye veya durum değiştirmeye neden olan her türlü etkiye iletişim denir. // **TDBTS 2014:** (İng. *communication*) En gelişmiş işleyişi ile insanlar arasında olan; özellikle insanlarla insanlar,

insanlarla hayvanlar, hayvanlarla hayvanlar ve belki de insanlarla makineler arasında farklı özelliklere sahip ortamlarda ve şartlarda gerçekleşen; her türlü duygu ve düşüncenin, beslenme, üreme ve hayatta kalma gibi çeşitli yaşamsal değere sahip bilgilerin sözlü, yazılı veya daha farklı spesifik yöntem ve araçlarla iletişim sürecindeki diğer katılımcılara aktarılmasına, karşılıklı etkileşmeye dayanan haberleşme eylemine denir.

İletişim birimi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (communication unit) genel* Birbiriyle karşılıklı bildiri alışverişi yapan insan, hayvan ya da makinenin her biri. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İletişim edinci *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (communicative competence) genel* İletişimde belli bir bağlam ve amaca uygun dil kullanma yetisi. İletişim yetisi de denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İletişim etnografyası *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (ethnography of communication) toplum dil bilimi* İletişimin amacına nasıl ulaştığının anlaşılması ile ilgili bütün etkenlerin betimlendiği alan. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İletişim yapısı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (information structure):* Anlatımdaki önemlerine göre, üzerine ışık tutulan veya arka planına gidilen bir cümledeki belirli unsurların yapı takı tabakası. // **TDBTS 2014: —**

İletişim yetisi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (communicative competence) genel* İletişimde belli bir bağlam ve amaca uygun dil kullanma yetisi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İlgeç *i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. Edat; Fr. Postposition, particule; İng. Postposition, particle; Alm. Partikel, Nachstellung) (Derl. Edat, ilgeç)* Bir kelimedenden sonra gelerek, o kelime ile ötekiler arasında, ilgi kuran kelime. // **DDTS 1980: [Alm. präposition, vorwort; nanchstellung, postposition, partikel] [Fr. préposition, postposition, particule] [İng. preposition, portposition, particle] [Es. T. edat]:** Çeşitli dillerde, önünde yer aldığı ya da ardından geldiği birimle başka bir birim ya da tümcenin

geri kalan bölümü arasından ilgi kurmaya yarayan, anlamı, aynı bağlamdaki öbür birimlerle belirginleşen işlevsel biçim birimi. (Ör. Türkçe *ile, göre, üzere, gibi, dolayı, için* vb. biçim birimleri) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (pre-/postposition) *biçim bilimi* Tümce içinde dilbilgisel işlevi bulunan, dillerde az sayıdaki kapalı sözcük kümesinin üyesi olan, dilin söz dizimsel özelliğine bağlı olarak tümlecinin önünde veya ardında yer alan, tümleci ile tümcenin eylemi arasında ilgi kuran, anlamı eylemle olan ilişkisi ile belirlenen biçim birimi. // **DBTS 2013:** Bugünkü Türk dilciliğinde, çekimlik bağlı birimlerin ekleşmemiş olanları için kullanılmaktadır. // **TDBTS 2014:** —

İlgeçli tümleş birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Derl. *Edatlı tümleş, edat tümleci*) İlgeçle kurulmuş tümleş: *Makine gibi çalışıyor; Yaşına göre giyinmiş; Eve doğru gitti* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlgeçli tümleş öbeği birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** İlgeçli tümleşle birlikte kullanılan kelimelerin tümü. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlgeç öbeği birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (pre-/postpositional phrase) *söz dizimi* Baş ögesi ilgeç olan büyükçül yansıma. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlgeçten ad birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Aslında ilgeç olan kelimenin iyelik eki alarak ad olmuş biçimi: *Senin gibisini görmedim; Bu kadarı fazla* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlgeçten sıfat birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Bir adla birlikte, başka bir adın önüne gelerek sıfat görevinde kullanılan ilgeç: *Gül gibi kız; Nur topu gibi çocuk* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlgi cümlesi (tümcesi) birl. i. **FGT 1942:** Nispet cümlesi - *Proposition relative* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bileşik tümceyi meydana getiren, asıl tümceyi tamlayan tümce. bkz. **Bileşik tümce.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (relative clause) *söz dizimi* Bir baş adı niteleyen yantümce. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlgi durumu öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*genitival short clause*): İlişkilendirme öbeklerinin ve ad tamlamasının temel durumudur. // **TDBTS 2014: —**

İlgi (hâli) eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Suffixe mixte, suffixe pronominal*; İng. *Mixed suffix, pronominal suffix*; Alm. *Vermischtes Suffix, pronominales Suffix*) Bağlantı kavramı veren ek. Türkçede bu kavram ad soylu kelimeye -ki ekinin bağlanmasıyla sağlanır. Bu ek ünlü uyumlarına aykırı düşer ve çok defa kalma durumuyla kalıplaşır: *Evdeki, odadaki, sokaktaki* örneklerinde olduğu gibi. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Genitiv Endung*, Fr. *Suffixe génitif*; İng. *genitive suffix*) Eklendiği isim ile başka bir isim arasında, asıl görevi itibariyle ilgi bağı kuran ek. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İlgi hâli (durumu) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *izâfet*; Fr. *génitif*). İsim tamlamalarında bir kavramın başka bir kavrama bağlandığını, onunla tamamlandığını gösteren hal. krş. **Hal.** // **GTS 1992:** (Alm. *Genitiv*; Fr. *génitif*; İng. *genitive*; Osm *izafet*) Tamlamalarda bir ismin başka bir isimle ilgili olma hali. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (*genitive*):** Bu durum, adın başka bir adla ilişkisi olduğunu ifade eden durumdur. // **TDBTS 2014: —**

İlgi hâli (durumu) eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Eklendiği isim ile başka bir isim arasında, asıl görevi itibariyle ilgi bağı kuran ek. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (*genitive suffix*):** Türkçe, ilgi durumu çekimini eklemiş bağlı birimlerle yapmaktadır. // **TDBTS 2014: —**

İlgileme cümlesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Relativsatz*; Fr. *proposition relative*; İng. *relative clauses*) İlgi zamirleriyle (*ki*) kurulan birleşik cümle türü: *Vatan muhabbeti ki, muhabbetlerin muhakkak en temizidir* vb. bkz. **İlgi zamiri.** // **DS 2011: — // DBTS 2013: (*relative clause*):** İlgi zamiri *ki* ile kurulan birleşik cümle türüdür. // **TDBTS 2014: —**

İlgileme zamiri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir kelimeyi, bir kelime grubunu veya bir cümleyi, başka bir kelimeye, kelime grubuna veya cümleye bağlayan zamir, *ki* zamiri. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Söz öbeklerinde tamlayıcı ve niteleyicileri, cümlelerde de açıklayıcıları

sonradan getiren dillerde bulunan ve cümlelerin herhangi bir ögesinin yerini tutan ilgi zamiri, tamlayıcı, niteleyici ve açıklayıcıları asıl ögeye bağlayan bir zamirdir. // **TDBTS 2014:** —

İlgilendirme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (relativization) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir temel tümceciği, bir ad öbeğinin niteleyeni yapan süreç; örn. Türkçe’de *Ali’nin yırttığı kitap* yapısının *Ali kitabı yırttı* tümcesinden ilgilendirme sonucu türetilmesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlgilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Relatif) Madem *ki*, şöyle *ki*, o kadar *ki* gibi bağlaç öbeklerini meydana getiren üyelerden ikincisi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlgilik eşi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Madem *ki*, şöyle *ki*, o kadar *ki* gibi bağlaç öbeklerini meydana getiren üyelerden ikincisine ilgilik, Birincisine ilgilik eşi (Corrélatif) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlgilikli uyumlu tümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Baştümceye bir ilgilik ile bağlanan uyumlu tümceye verilen ad. bkz. **Tümce.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlgisizlik durumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Position d’indifférence) Susma halinde iken ses aygıtının bulunduğu dinlenme durumu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlgi tümceciği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (relative clause) *söz dizimi* Bir baş adı niteleyen yantümce; örn. [*dün okuduğum*] *kitap* öbeğinde *dün okuduğum* dizimi, *kitap* sözcüğünü niteleyen ilgi tümcesidir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlgi zamiri (adılı) birl. i. FGT 1942: Nispet zamiri - *Pronom relatif* // **DBTS 1949:** (Nispet zamiri, Pronom relatif) Kendinden önce geçen ismin yerini tutarak başında bulunduğu tümceyi o ismi sıfat haline getiren “ki” zamiri. *Bir adam ki sözünde durmaz, ondan ne beklersiniz!* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *relativpronomen*] [Fr.

pronom relatif] [İng. *relative pronoun*] [Es. T. *nispet zamiri*]: Kimi dillerde açıklayıcı ya da belirleyici bir işlev yerine getiren bir yantümceyi, daha önce anılmış bir ögeye (öncül) bağlayan adıl. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Relativpronomen*, Fr. *pronom relatif*; İng. *relative pronoun*) Hem zamir hem de bağlaç görevini yerine getiren, bir kelimeyi bir kelime grubuna veya cümleleri ve cümlecikleri birbirine bağlayarak aralarında anlam bakımından ilgi kuran zamir. // **DS 2011:** (*relative pronoun*) *biçim bilimi* Bazı dillerde, bir adı niteleyen yantümcede bulunan ve nitelenen ad ile eşgöndermeli olan, yantümceyi baş ada bağlayan adıl. // **DBTS 2013:** (*relative pronoun*): Kendisinden önce gelen bir söz veya söz öbeğinin yerini tutan ve yerini tuttuğu söz veya söz öbeği ile kendisinden sonra gelen açıklayıcıyı birbirine bağlayan zamirdir. // **TDBTS 2014:** —

İlim dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir bilim dalına mensup kişiler tarafından kullanılan ve içinde o bilim dalıyla ilgili terim ve deyimlerin bulunduğu dil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Herhangi bir bilim dalında çalışanların kullandıkları, genel dilin bütün bireylerce kullanılan söz ve anlamlarından ayrı bir dil kullanımı, bilim dili olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

İlişiksizlik sıfatı veya zarfı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Abessif) Bir şeyin dışında kalınarak onunla ilişiklik bulunulmadığını gösteren sıfat. Yatısız okul, kusursuz insan, Uğramaksızın geçmek gibi. bkz. **Yoksunluk sıfatı.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlişki i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*contact*) *toplum dil bilimi, genel Coğrafi bütünlük* ve çeşitli nedenlerin yol açtığı toplumsal yakınlık nedeniyle diller ve ağızların birbirini etkilemesi durumu. // **DBTS 2013:** (*contact*): Dil birimleri arasındaki dil birimlerinin varlığını ortaya çıkaran her türden ilişkidir. // **TDBTS 2014:** —

İlişki dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*contact linguistics*) *toplum dil bilimi* İlişki sonucu ortaya çıkan dilsel olguların özellikle yapısal ve toplum dil bilimsel açıdan ele alındığı ve açıklanmaya çalışıldığı dal. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlişki dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (contact language) *toplum dil bilimi* Bir doğal dilin sözvarlığı ve dilbilgisi özelliklerinin azaltılması, karmaşık yapıların ve düzensizliklerin elenerek yalınlaştırılması sonucunda ortaya çıkmış dil. Kıрма dil de denir. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İlişki iletişimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*phatic communication*): Bu terim, bilgileri veya görüşleri değiştirmekten ziyade sosyal bir temas veya bir çevre sağlamak için kullanılan dile karşılık kullanılmıştır. **// TDBTS 2014: —**

İlişki işlevi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *phatisch funktion*] [Fr. *fonction phatique*] [İng. *phatic function*]: Bildirişimin salt konuşucu ile dinleyici arasındaki ilişkiyi kurmak ya da sürdürmek amacıyla gerçekleştiği durumlarda ortaya çıkan işlev. (Ör. *Beni duyuyor musunuz?* tümcesinde ilişki işlevi egemendir.) bkz. **Anlatımsallık işlevi, çağrı işlevi, gönderge işlevi, sanat işlevi, üstdil işlevi.** **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*phatic communion*) *anlam bilimi, edimbilim* İnsanbilimci Malinowski'nin ürettiği ve bilgi aktarmaktan çok toplumsal ilişki kurmak ya da sürdürmek amacıyla dil kullanımını anlatmak için kullanılan bir terim. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İlişkilendirme öbekleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*relative word groups*): Dillerde, varlıkların nitelendiği yapılar, söz öbekleri; olayların nitelendiği yapılar, cümle olarak bilinir. **// TDBTS 2014: —**

İlişkilik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*phatic*): İnsan-insan ilişkileriyle ilgili olan her şey. **// TDBTS 2014: —**

İlk sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*proto*): Birçok sosyal bilimle birlikte tarihsel dil bilimi çalışmalarında da kullanılan ilk terimi, bir ilk olanı, ana veya ata olanı, kaynak olanı bildirir. **// TDBTS 2014: —**

İlk ayrışma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*primary split*): Bir ses

biriminin bazı dal ses birimlerini etkileyip başka bir ses birimle birleşmesi sonucunda ortaya çıkan ses değişikliği, ilk ayrışma olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

İlk biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ancestor form, main form, proto form, pre-form, archetype*): Bilindiği gibi, dilin eskilik özelliği kazanması için kesinlikle yazıya geçirilmesi gerekmektedir. Dilin yazıya geçirilmiş biçimi, ilk biçimdir. // **TDBTS 2014:** —

İlk birleşik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*primary compound*): İki sözden oluşmuş birleşik söz. // **TDBTS 2014:** —

İlk edinilen dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*first language*): İnsanın doğup büyüdüğü aile veya toplum içinde ilk öğrendiği dil onun ilk dilidir. // **TDBTS 2014:** —

İlkel zaman birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Temps primitif) Fiillerde, başka zamanların kuruluşuna temel olan zaman. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlk hece vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Accent régressif*; İng. *Regressive Accent*; Alm. *Regressiver Akzent*) (Derl. *Başta vurgu, gerilek vurgu*) Yer adlarında, belirteç, bağlaç ve ünlem olarak kullanılan bazı kelimelerde, ilk hecede bulunan vurgu: *Ankara, Köyceğiz, ansızın, apaçık, ancak, mademki, Ahmet!* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlkinden fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Verbe primaire) Başka bir fiilden veya başka kelimedenden türemiş olmayan fiil. *Gelmek, Yemek, Almak* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlk konum birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (initial position) *genel* Bir dil birimindeki ilk öge; örn. /b/ sesi, *baş* sözcüğünde ilk konumdadır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İlksel bileşik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (primary compound) *biçim bilimi* Kök sözcüklerden kurulu bileşik. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İlk ses birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (primary sound): Sözü başında veya önünde yer alan sestir. // TDBTS 2014: —

İlk söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (prime word): Başka söz ve dil birimlerinden oluştuğu gösterilemeyen söz. // TDBTS 2014: —

İlk tip birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (prototype): Dilcilik çalışmaları yanında, hal bilimi çalışmalarında da alt tür ve bölgesel türlerin (oicotype) bir ilk tipten, bir asli türden, bir kaynak biçimden (archetype) çoğalıp geliştikleri söz konusu edilir. // TDBTS 2014: —

İlk türemiş birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (primary derivate): Türemiş olmayan bir sözden türetilmiş söz, ilk gövde veya ilk türemiştir. // TDBTS 2014: —

İlm-i isticak birl. i. Bir dildeki kelimelerin köklerini, ses ve anlam bakımından geçirdikleri değişiklikleri inceleyen dil bilimi dalı, köken bilimi, etimoloji, isticak ilmi, kök bilimi. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İltisâkî sıf. (Ar. *iltisâk* “yapışmak” ve nispet eki *-î* ile *iltisâkî*) Kelime kökleri değişmeyen, anlam değişiklikleri ve kelimeler arasındaki ilgi köklere getirilen eklerle sağlanan diller; bitişimli, bitişken, elsine-i iltisâkiyye, eklemeli (diller). // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: - // TDBTS 2014: —

İltisâkî diller birl. i. Kelime kökleri değişmeyen, anlam değişiklikleri ve kelimeler arasındaki ilgi köklere getirilen eklerle sağlanan diller; bitişimli, bitişken, elsine-i iltisâkiyye, eklemeli (diller). // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS

1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İltizâmî sıf. (Ar. *iltizām* ve nispet eki *-î* ile *iltizāmî*) İstek ve niyet kavramı ifâde eden isteme kipi, iltizâmî sîga, sîga-yı iltizâmiyye, istek kipi, fi'l-i iltizâmî. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İm i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980:** Genel olarak bir başka şeyin yerini alabilecek nitelikte olduğundan kendi dışında bir şey gösteren her türlü nesne, biçim ya da olgu; özel olarak, dilsel bir gösterenle bir gösterilenin birleşmesinden doğan birim. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İm bilimi birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949:** (Sémiologie) Genel olarak işaretler bilimi. Dil bilimi, imbilimin özel bir koludur. // **DTS 1969: — // DDTS 1980:** Gösterge dizgelerini inceleyen dal. Göstergebilim de denir. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İm dizisi birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949:** (Syntagme) Daha özel bir kavram meydana getirmek üzere bir araya gelmiş iki veya ikiden artık söz işâreti. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İm dizisi ilişkisi birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949:** (Rapport syntagmatique) Kelimeler bir im dizisi meydana getirdikleri vakit “aralarında im dizisi ilişkisi var” denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İmek hali birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949:** (Essif) Bazı dillerde haber durumunda olan isimlerin girdikleri çekim hali. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İmiş’li buyurum kipi birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949:** *Gelsinmiş* şeklinde yapılan gelişimli kip türü. bkz. **Gelişimli kipler.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İmiş’li dilek kipi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *Gele imiş* şeklinde yapılan gelişimli kip türü. bkz. **Gelişimli kipler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İmiş’li gereklilik kipi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *Gelmeli imiş* şeklinde yapılan gelişimli kip türü. bkz. **Gelişimli kipler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İmlâ i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *İmlâ*; Fr. *Ortographie*; İng. *Orthography*; Alm. *Rechtschreibung, Orthographie*) (Derl. *Yazılış, sağıyazı*) Bir dilin belli kurallarla yazıya geçirilmesi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *imlâ*; Fr. *ortographe*). Bir dili belli kurallara göre yazma, o dildeki kelimeleri yazıda gösterme biçimi. // **GTS 1992:** Bir dilin söz varlığını o dilde yürürlükte olan ses, şekil, köken vb. kurallara uygun olarak yazıya geçirme; dildeki kelimeleri kurallarına uygun olarak yazma. // **DS 2011:** (*spelling*) *genel* Bir dili yazılaştırma sonucunda ortaya konan kurallara uygun olarak yazma. // **DBTS 2013:** (*spelling*) Bir dilin yazı bilgisinin sunduğu ilkeler çerçevesinde ve genellikle de, geçerli yazım ilkelerinin hemen hemen şu veya bu ölçüde yararlanarak yazıya geçirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

İmleme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Signification) Kelimeler birer im (işâret) diye alındığı vakit bunların görevlerine, yâni bir anlam vermelerine imleme denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*notation*) *genel* Üzerinde belirli bir yorumlama açısından anlaşma bulunan dil-dışı gösterim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İmlenen sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Göstergenin kavram yönü, gösterenle birleşerek göstergeyi oluşturan içerik. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İmleyen sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Gösterilenle birleşerek göstergeyi oluşturan ses ya da sesler bütünü; göstergenin özdeksel yönünü oluşturan işitim imgesi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İnce sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *vorder*] [Fr. *antérieur*] [İng. *front*]: Ağız boşluğunun ön bölümünde oluşan ünlüler için kullanılır.

(Ör. *Türkçedeki [e], [i], [ö], [ü]*) bkz. **Ön.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İnce // *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (clear *DJ*) *ses bilgisi* Akıcı /l/ ünsüzünün dilin ağız içinde daha ön konumda bulunmasıyla oluşturulan ses. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İnce açınık *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Ağzın ön tarafından çıkan *e, i, ö, ü* açıklıklarına verilen ad. bkz. **Açınık.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İnce fark *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kelimeler arasındaki küçük anlam farkı, nüans. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İnceleşme *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Psilose) Yunancada olduğu gibi, kelime bulunan sert soluğun yumuşak bir vasıf alması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İncelik *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (politeness) *toplum dil bilimi* İnsanların toplumsal ilişkileri kurmaları, sürdürmeleri ve desteklemeleri amacıyla kullandıkları iletişim stratejilerinin genel adı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İncelme *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Palatalisierung*; Fr. *palatalisation*; İng. *palatalisation*) : *Inanmak > inanmak, yeşil > yeşil, şış > şış* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*palatalisation, fronting*): Herhangi bir sesin çıkış yerinin ön damak, diş, dudak veya ağızın ön boşluğu olarak değişmesidir. // **TDBTS 2014:** —

İnceltme işareti *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Arapça ve Farsça kelimelerde *g, k, l*; Batı kaynaklı kelimelerde *l* ünsüzünün ince okunduğunu göstermek için bu ünsüzlerden sonra gelen *a* ve *u* ünlülerinin üzerine konulan işaret (^) *dergâh, hikâye, kâr* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Türkçede kullanılan bir yazım işaretidir. Türkçenin en büyük ve en kesin ses kuralı

olan ünlü-ünsüz uyumu, Türkçenin kendi sözlerinde böyle bir işâretin kullanılmasına gerek bırakmaz. // **TDBTS 2014:** —

İnce sesli (ünlü) birl. i. FGT 1942: İnce sâit - *Voyelle palatale (antérieure)* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Voyelle antérieure*; İng. *Front vowel*; Alm. *Vorderer Vokal*) (Derl. *İnce vokal, ince sesli, damak ünlüsü, ön vokal*) Dilin ileriye sürülmesiyle öndamakta meydana gelen ünlü. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *voyelle antérieure*; karşıtı kalın ünlü). Ağız boşluğunun ön bölümünde oluşan *e, i, ö, ü* ünlüleri. krş. **Ünlü.** // **GTS 1992:** (Alm. *vorderer Vokal*; Fr. *voyelle antérieure*; ing. *front vowel*) Dilin ileriye sürülmüş durumunda ve ağız boşluğunun ön tarafında boğumlanan *e, i, ö, ü*, ünlülerinden her biri. Karşıtı kalın ünlüdür. // **DS 2011:** (front vowel) *ses bilimi* Söyleyiş sırasında dilin ağız boşluğunda ön konumda bulunması ve tınlamanın önde gerçekleşmesi ile oluşan ünlü. // **DBTS 2013:** (*front vowel, bright vowel, palatal vowel*): Ünlülerin boğumlanma yerlerine göre sınıflandırılmasında, dilin arka damağa doğru kabarmasıyla çıkarılan kalın ünlüler (*back vowel, velar, broadvowel, deep, dark vowel*) *a, ı, o, u* oluşurken, dilin ön damağa doğru kabarmasıyla da ince ünlüler (*front vowel, bright vowel, palatal vowel*) *e, i, ö, ü* elde edilir. // **TDBTS 2014:** —

İnce sıra birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Classe antérieure*; İng. *Front series*; Alm. *Vordere Reihe*) Türkçe bir kelimedeki ince ünlülerin sırası: *İpekli* (*ipek-li*), *iplikten* (*iplik-ten*) vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Yalın veya eklerle genişletilmiş Türkçe kelimelerin, ünlüleri bakımından *e, i, ö, ü*, gibi dilin ileriye sürülmüş durumunda ve ağız boşluğunun ön tarafında boğumlanan ince ünlüleri taşımaları. Karşıtı kalın sıradır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*front series*): Ünlülerin sınıflandırılmasında, çıkarılış yerlerine göre, ağzın ön boşluğunda çıkarılan ince ünlü (*front vowel, bright vowel, palatal vowel*) olarak adlandırılan *e, i, ö, ü* gibi seslerin oluşturulduğu dizi, ince dizidir. // **TDBTS 2014:** —

İncirar i. (Ar. *cerr* “çekmek, kelimenin son harfini “i” yapmak”tan *incirār*) Harf-i cerli veya izâfetli kelimelerde son harfin “i” şeklinde okunması. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İndirgemecilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*reductionism*):

Varlık ve olayları sınıflandırmada, bilgiler yardımıyla formüllere gitmede kullanılan indirgemecilik yöntemi. // **TDBTS 2014:** —

İndirim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Réduction) Bir kelimenin tüm şekil (Forme pleine) denilen eksiksiz şekli yerine daha kısa bir şeklin (indirimli şekil, Forme réduite) geçmesi. (bkz. **Düşme, Kısa ad**). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İndo-European birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bütün üyeleri, Proto-Hint-Avrupa olarak adlandırılan bir ata dilin torunları olan ve Orta Asya'da yaklaşık 5000 yıl önce konuşulmuş bir dil ailesi. // **TDBTS 2014:** —

-İn hâli i. FGT 1942: Muzafunileyh hali - *Génitif* // **DBTS 1949:** (*Muzafünileyh*, Génitif) İsim hallerinden, kendisine başka bir şeyin ilişik bulunduğunu gösteren hal. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İniş durumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *delativus*] [Fr. *délatif*] [İng. *delative*]: İnme ya da uzaklaşma belirten ad durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (delative) *biçim bilimi* Bir yerden inme ya da o yerden uzaklaşma belirten ad durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İnsan bilimsel (bilimiyle ilgili) dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (anthropological linguistics) *genel* Dillerin kültür bağlamında incelenmesi ile ilgili dil bilimi dalı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İnsan dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langage humain) İçgüdüye dayanan hayvan diline karşı olarak, insanların birer toplumsal olay halinde doğmuş bulunan dilleri. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İnsiraf i. (Ar. *şarf*'tan inşirāf) Arapça kelimelerin vezne uygun şekilde çekilmesi işi, çekim. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İnşa i. (Ar. *neş'et* “ortaya çıkmak, gelişmek”ten *inşā*) Türkçe’de -se ekiyle kurulan ve dileme, isteme ifâde eden kip, dilek-şart kipi, dilek kipleri. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İotlaşma birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Iotacisation ou Iotacisme) Özellikle Yunancanın klâsik sonrasında olduğu gibi *e, y, ei, oi* gibi bazı seslerin *i* değerine geçmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İroni i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*irony*): Dil birimlerinin eğretilme anlamlarını ve genellikle de zıt anlamlarını kullanarak gerçekleştirilen bir dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

İsim - ism i. **FGT 1942:** İsim - *Nom* // **DBTS 1949:** (Nom) Çok defa ad (substantif) anlamına kullanılıyorsa da bu, ad, sıfat, zamir ve sayı kavramlarının ortak terimi olarak kabul edilmiştir. bkz. **Ad.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *isim*; Fr. *nom, substantif*) Canlı varlıklarla nesneleri, kavramları, duyguları vb. belirtmeye yarayan kelime türü. krş. **Bağımsız kelime.** // **GTS 1992:** (Alm. *Substantiv, Gegenstandswort*; Fr. *substantif, nom*; İng. *noun, substantive*) Canlı ve cansız varlıklara, çeşitli somut ve soyut kavramlara ad olan kelime türü. // **DS 2011:** (noun) *biçim bilimi, söz dizimi* Çekim özellikleri bakımından durum, iyelik, nicelik (tekil/ çoğul/ çift) ekleri gibi ulam belirleyici eklerle çekilebilen, tümce içinde belli bir dağıtım olan ve belli söz dizimi işlevlerini (özne, tümleç, nesne gibi) yerine getiren sözcük ulamının üyesi; dağılım özellikleri bakımından ad öbeğinin baş ögesidir. // **DBTS 2013:** Gerçekler dünyasındaki varlıkların ve eylemlerin dildeki ifadesidir. // **TDBTS 2014:** —

İsim bükünü birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Flexion nominale) Hint-Avrupa dilinde isim çekimi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsim cümlesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Yükleme isim olan cümle. bkz. **Cümle.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *cümle-i ismiyye*; Fr. *phrase nominale*; karşıtı fiil cümlesi). Yükleme isim veya isim soylu bir kelime olan ve cevher fiiliyle kurulan cümle. krş. **Cümle.** // **GTS 1992:** (Alm. *Nominalsatz*; Fr. *phrase nominale*;

İng. *nominal sentence*; Osm. *cümle-i ismiyye*) Yükleme çekimli bir fiil değil isim veya isim soylu bir kelime olan ve cevher fiili ekleri ile hükme bağlanan cümle. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*nominal sentence*): Yükleme çekimli bir eylem değil, ad veya ad soylu bir söz olan cümle. // **TDBTS 2014:** —

İsim çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*İsim tasrifî, Déclinaison*) İsimlerin (ad, sıfat, zamir) veya isim diye alınan her türlü ifadenin tümleç olabilmesi için takı alarak çeşitli şekiller göstermesi: *Ev, evi, eve... Ben, beni, bana... Size söylediğim, size söylediğimi, size söylediğime...* gibi. bkz. **Belirtmeli ve Belirtmesiz isim çekimi.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *ahvâl-i ism*; Fr. *déclinaison*). Cümle içinde isim soylu kelimelerin hal ekleri alarak değişikliğe uğraması. krş. **Fiil çekimi, çekim.** // **GTS 1992:** (Alm. *Deklination*, Fr. *déclinaison*, İng. *declension*; Osm. *isim tasviri, ahvâl-i ism*) Cümlelerin çeşitli öğeleri arasında geçici anlam ilişkileri kurmak üzere isim veya isim soylu kelimelerin hal ekleri alarak girdikleri çekim. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Varlık-varlık ve varlık-eylem ilişkilerinde bulunan aitlik, ilgi, etkileme, yönelme, bulunma, uzaklaşma, neden-sonuç, parça-bütün, benzerlik-zıtlık vb. türden ilişkilerin adları olan çekim edatlarını veya onların ekleşmiş biçimleri olan durum eklerini kullanarak, adları başka adlar veya eylemlerle birleştirmeye isim çekimi denir. // **TDBTS 2014:** —

İsim çekiminde alması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İsim çekimlerinde gövdenin eksiksiz veya eksikli olarak çeşitlenmesi. bkz. **Gövde alması.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsimden fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Boyamak, Ellemek, Gözlemek, Azımsamak* gibi isim kökünden ekleşerek fiil olan. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Yapım eki ile isim kökünden fiil olan gövde. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsimden isim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Yapım eki ile isim kökünden yine isim olan ancak anlamı değişen gövde. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsimden türeme fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Denominales Verbum*; Fr. *verbe dénominal*; İng. *denominative verb*; Osm. *isimden müştak fiil*) İsim kök veya

gövdelerinden isimden fiil yapma ekleriyle türetilen fiil: *bekleşmek* < *bek* + *le-ş-*, *dertleşmek* < *dert*+ *le-ş* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Ad kök veya gövdelerine yapımlık bağlı birimler getirerek elde edilmiş ve getirildiği ad ile ilgili görülmüş bir eylemin, bir yapma veya olmanın adını bildiren yeni söz, addan türemiş eylem gövdesidir. // **TDBTS 2014:** —

İsimden türeme isim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Denominales Substantive* Fr. *nom dénominal*; İng. *demoninative noun*) İsim kök veya gövdelerinden isimden isim yapma ekleriyle türetilen isim: *Başlık* < *baş* + *lık*, *yazlık* < *yaz* + *lık*, *ağaçlık* < *ağaç* + *lık* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Addan türemiş ad gövdesidir. Addan türeyen ad, sözün kökü ile ilgili yeni bir bilginin adıdır. // **TDBTS 2014:** —

İsim deyimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Locution nominale) Topu birden isim görevinde olan deyim. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsim-fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *fer'-i fi'l*, *sîga-i müştereke*; Fr. *participe*). Zaman ve hareket kavramı taşıyarak nesneleri karşılayan, anlam bakımından isim soyundan olan fiilimsi. krş. **Fiilimsi.** // **GTS 1992:** (Alm. *Deverbales Nomen*; Fr. *nom déverbal*; İng. *deverbal noun*; Osm. *fiilden müştak isim*) Fiilin isim gibi kullanılması; isim gibi kullanılan fiil. bkz. **Mastar** ve **kılış ismi.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Eylemlerin yüklem olarak kullanımları yanında, bir de eylemsi (eylem adı, ad-eylem ve zarf-eylem) kullanımları vardır. Eylemsiler, eylemden türetilmiş adlardır; cümlelerin, yani kip ve zaman bildiren ad-eylemler, aylem adları ve onların çekimli biçimlerinden doğan zarf-eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

İsim-fiil cümlesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Phrase nominale-verbale) Yüklemlik ifadelerle yapılan cümle: *Bu vazo orada güzel duruyor* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsim fiili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Eski Türkçedeki ermek yardımcı fiilinin *ermek* > *irmek* > *imek* şeklinde ekleşmesinden oluşan ve isim soylu kelimelerin yüklem olarak kullanılmasını sağlayan fiil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsim-fiil öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Fr. *groupe participiel*). Bir isim-fiille ona bağlı öğelerden meydana gelen öbek. Ör. *denize giren, haber gelir gelmez yola çıkan, (herkesin) çok yakından tanıdığı*. // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İsim gövdesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Fr. *thème nominal*; karşıtı fiil gövdesi). İsim veya fiil kökünden yapım ekleriyle türetilen ve isim olarak kullanılan gövde. Ör. *şarkı+cı+lık, iş+çi, vatan+daş; okuma, gel-iş*. krş. **Gövde**. // **GTS 1992:** (Alm. *Nominalstamm*; Fr. *thème nominale*; İng. *nominal stem*) İsim veya fiil kökünden yapım ekleri ile türetilen isim. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Ad kök ve gövdelerinin çekim eki almamış durumları. // **TDBTS 2014: —**

İsim hal(ler)i birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: İsimlerin (ad, sıfat, zamir) veya isim diye alınan her türlü ifadenin tümleç olabilmesi için takı olarak çeşitli şekiller göstermesi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** İsmi cümle içinde bulunduğu dilbilgisi şekli; yalın veya eklerle genişletilmiş olarak aldığı geçici durum. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Dil kullanımında, varlık ile varlık (söz öbeği) veya varlık ile eylem (cümle) yapılarındaki ilişkilerin adlarına isim halleri denir. // **TDBTS 2014: —**

İsim işletme eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Ad çekimini ekleşmiş bağlı biçim birimleriyle gerçekleştirilen dillerde bulunan ve adların adlarla veya adların eylemlerle ilişkisini sağlayan eklerdir. // **TDBTS 2014: —**

İsim kökü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *cezr-i ismî*; Fr. *racine nominale*; karşıtı fiil kökü). İsim soylu bir kelimenin bir anlam ifade eden bölünemeyen temel kısmı. krş. **Kök**. // **GTS 1992:** (Alm. *Nominalwurzel*; Fr. *racine nominale*; İng. *nominal root*; Osm. *cezr-i ismî*) Somut veya soyut varlıkları veya onların vasıf, durum ve ilişkilerini gösteren ve yapı bakımından bölünemeyen isim. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Sözlüklerde, eylem adları dışındaki bütün kök sözler, ad kökleridir. // **TDBTS 2014: —**

İsimle fiil bileşiği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: *Çıtkırıldım, sinekkaydı, kuşkonmaz* gibi isim ile fiilin bir araya gelmesiyle oluşan bileşim. bkz. **Bileşim**. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İsimler bileşiği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Babaanne, tepegöz, sürüsepel, gözkuşak (olmak), elpençe (divan durmak)* gibi isimlerin bir araya gelmesiyle oluşan bileşim. bkz. **Bileşim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsimle sıfat bileşiği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Duvarbir, kankırmızı* gibi bir isim ve bir sıfatın bir araya gelmesiyle oluşan bileşim.bkz. **Bileşim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsimlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İsimle ullanılan veya isme bağlı olan. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsimlik hal birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Cas adnominal) Bazı dillerde fiillerin (matar, ortaç gibi) isimsel şekillerine getirilen tümleçler tek halde olur; bu tek hale isimsel hal denir. bkz. **Fiillik hal.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsimli zamir öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Adı geçen bir şeyi, değgin bulunduğu varlıkla (iyesiyle) birlikte işâret etmeye yarayan *-ki* zamirine iyeli zamir denir. Bu zamir *-in* halindeki kelimelerin sonuna gelerek *Benimki, Ahmedinki* gibi isimli zamir öbekleri (Pronoms possessifs) meydana getirir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsim soylu kelime (söz) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir oluş veya kılışı bildiren fiiller dışında kalan isim, sıfat, zamir, edat, zarf, bağlaç ve ünlüm türündeki bütün kelimelere verilen genel ad; ismin geniş anlamlı sınırları içinde yer alan fiil dışındaki gramer bölükleri. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir oluş veya kılışı bildiren eylemler dışında kalan ad,sıfat, zamir, edat, zarf, bağlaç ve ünlem türündeki bütün sözlere verilen genel addır. // **TDBTS 2014:** —

İsim takımı birl i. FGT 1942: Terkibi izafi, izafet - ... // **DBTS 1949:** (*İzafet terkibi, Rapport d'annexion*) Biri ötekine mal edilen iki isimden meydana gelmiş söz dizimi öbeği. *Bizim arkadaş, Arkadaşın evi, Arkadaş hatırı* birer isim takımıdır. Buna isim tamlaması da

denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsim tamlaması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** bkz. **İsim takımı.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *terkîb-i izâfî*; Fr. *complément dun om; rapport déannexion*). İki veya daha çok isimden kurulan tamlama. krş. **Zincirleme isim tamlaması, tamlama.** // **GTS 1992:** (Alm. *Genitiv Konstruktion*; Fr. *rappurt d'annexion, rappurt possessif*; İng. *possessive construction*; Osm. *terkîb-i izaft*) İyelik bağlantısı ile birbirine bağlanmış iki veya daha çok isimden oluşan tamlama. bkz. **Zincirleme isim tamlaması.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** İsim tamlaması, ilişkilendirme öbeklerinden biridir. İsim tamlaması, bir varlığı, bir başka varlık veya kişi ile ilişkilendirerek daha belirli hâle getiren bir yapıdır. // **TDBTS 2014:** —

İsim tümleci birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Evin kapısı, Büyük oda, İşe elverişli* misallerinde *ev, büyük* ve *iş* kelimeleri kapı, oda ve elverişli sözlerinin tümleçleridir. Bunlara isim tümleci adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsm-i âm birl. i. Bir tür içinde yer alan canlılara veya nesnelere verilen isim, cins ismi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsm-i câmi birl. i. Teklik olduğu halde sayısı belirsiz çokluk anlatan isim, ism-i cem, topluluk ismi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsm-i cem birl. i. Teklik olduğu halde sayısı belirsiz çokluk anlatan isim, ism-i câmi, topluluk ismi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsm-i cins birl. i. Bir tür içinde yer alan canlılara veya nesnelere verilen isim, cins ismi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsm-i fail birl. i. İş yapanı ifâde eden isim: “*Kâtip: Yazma işini yapan, yazan.*” “*Şâir. Şiir yazan.*” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsm-i has birl. i. Bir tek varlığı, belli bir topluluk, kuruluş veya olayı gösteren isim, özel ad, has isim, alem, özel isim. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsm-i meful birl. i. Yapılan işe mâruz kalanı ifâde eden isim: “*Maktul: Öldürülen.*” “*Maznun: Zan altında bulunan.*”. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsm-i mekân birl. i. Yer bildiren isim, yer ismi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsm-i mensup birl. i. Mensûbiyet bildiren isim. *Konevî: Konyalı. Brusevî: Bursalı.* // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsm-i mürekkep birl. i. İki veya daha çok ismin birleşip yeni bir anlam ifâde etmek üzere kalıplaşmasından meydana gelen kelime öbeği, mürekkep isim, birleşik isim. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsm-i tafdil birl. i. Üstünlük ismi: “*Ekber. En büyük.*” “*Ahsen: En güzel.*” “*Ekmel: En mükemmel.*” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsm-i tasgir birl. i. Küçültme ismi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İskan i. (Ar. *sükûn* “sakin olmak”tan *iskân*) ” Bir harfî harekesiz, sâkin duruma getirme: “*Deveran kelimesi vav harfinin iskânı ile devran okunur.*” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsnat öbeği birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Tükçenin söz

öbeklerinden biridir. İsnat öbeği, kısaltma öbeklerinden yapımlık bir söz öbeğidir. // **TDBTS 2014:** —

İspat - isbat i. (Ar. *subūt* “yerinde, devamlı ve sağlam olmak”tan *işbāt*) Yüklemin anlattığı kılış veya oluşu doğru, olabilir veya zorunlu gösteren kategori, olumluluk. Karşıtı nefiy. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İstek i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *İltizamî*; Fr. *Optatif*; İng. *Optative*; Alm. *Optativ*) (Derl. *Temenni, dileklik*) İstek ve niyet kavramı veren isteme kipi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İstek cümlesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Wünschsatz, optativer Satz*; Fr. *proposition optative; proposition Désidérative*; İng. *optative senterice*; Osm. *cümle-i iltizamiyye*) Yükleme istek kipi olan cümle türü: *Kendi yalanımla bile bile neden uğraşayım?* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İstek fiili birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *Susamak, Evsemek* gibi bir şeyin istenildiğini anlatan türeme fiil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İstek kipi birl. i. **FGT 1942:** İltizam sıygası - *Optatif-subjonctif*. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *optativ*] [Fr. *optatif*] [İng. *optative*] [Es. T. *iltizami siyga*]: Eyleme istek kavramı katan isteme kipi. // **DBTS 1989:** (Osm. *sîga-i iltizâmîyye*; Fr. *optatif*). İstek ve niyet kavramı ifade eden isteme kipi. krş. **Emir (kipi), isteme kipleri.** // **GTS 1992:** (Alm. *Optativ*; Fr. *optativ*; İng. *optative*) Fiile istek, niyet, arzu kavramlarını veren tasarlama kipi. // **DS 2011:** (optative) *biçim bilimi* Özlem, dilek, istek, belirsizlik, geçicilik anlatan kip. // **DBTS 2013:** (*desiderative, optative mood, subjunctive mood*): İstek çekimi, yalnızca şekil bildirir ve tasarlanan, umulan ve istenilen bir eylemi ifade eder. // **TDBTS 2014:** —

İstek yutumu birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Derl. *İstek kipi kısalması*) Kökü ve gövdesi ünlü ile biten istek kiplerinde, aynı ünlüden birinin düşmesi: *Söyleyim (söyle-y-e-yim), bekleyim (bekle-y-e-yim)* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsteme kipi (kipleri) *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *İnşai sıygalar*; Fr. *Mode subjonctif*; İng. *Mood*; Alm. *Modus, Aussageweise*) (Derl. *Dilek kipleri, tasarlama kipleri*) Dilek, istek, gereklik ve emir kavramları veren kipler: *Gelse (gel-se), gele (gel-e), gelmeli (gel-meli), gelsin (gel-sin)* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *subjunktiv, konjunktiv*] [Fr. *subjonctif*] [İng. *subjunctive*] [Es. T. *inşai sıyga*]: Eylemin belirttiği kavramı öznel açıdan dilek, istek, gereklik, buyrum biçiminde anlatan kip. // **DBTS 1989:** (Osm. *sîga-i inşâiyye*; Fr. *modes subjonctifs*; karşıtı bildirme kipleri). dilek-şart, emir, gereklik ve istek kiplerinin ortak adı. krş. **Kip.** // **GTS 1992:** Fiilin olumlu veya olumsuz nitelikteki gerçekleşmesini, tasarlanan dilek, istek, gereklik veya emir kavramları içinde veren kipler. // **DS 2011:** (subjunctive) *biçim bilimi* Eylemin anlattığı iş, oluş, vb.'ni, bildirme kiplerine karşıt olarak, tutum belirtir biçimde anlatan kip. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İstemli gelecek *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Futur simple, volitionnel ou volontatif) Kesinlik anlatan gelecek zaman, ki bazı dillerde tasarlama anlatan Tasarımli gelecek zamana karşı tutulur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İstemli kip *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Mode volitif, volitionnel ou volontatif) Bazı dillerde “*gidelim*” gibi irade anlatan bir kip. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İsteyişli fiil *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Verbe désidératif ou méditatif) Bazı dillerde bir şeyi yapmak arzusunu veya çabasını anlatmak üzere fiillere verilen şekil: *Lât. scrip-urio (= yazmaya can atıyorum)* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İstifham *i.* (Ar. *fehm* “anlamak”tan *istifhām*) Sorulan şey, soru. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İstikbal *i.* (Ar. *kabl* “bir şeyi önüne almak”tan *istikbāl*) Fiilin belirttiği kılış veya oluşun içinde bulunulan zamandan sonra yapılacağını veya olacağını bildiren zaman, gelecek zaman. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İstisna i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*exception*): Kurala aykırı olma, kurala uymama durumudur. // **TDBTS 2014:** —

İşâret i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *signal*; Fr. *signe*; İng *sign*) İnsanlar arasında anlaşmayı görüşmeyi sağlayan bütün semboller. // **DS 2011:** (*sign*) *göstergebilim* 1- Gösteren (*signifier*) ile gösterilen (*signified*) arasındaki iki yanlı nedensiz ilişkilerin oluşturduğu birim. 2-İletişim modelinde bildirinin vericiden geçtikten sonra temsil edildiği fiziksel biçim. // **DBTS 2013:** Kendisinden başka bir şeyin yerini tutan anlamlı birim. // **TDBTS 2014:** —

İşâret bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *sémiologie*). Anlaşmayı sağlayan işâretlerin niteliklerini, bunların hangi kurallara bağlı olduğunu araştıran dil bilimi dalı. krş. **Dil bilimi.** // **GTS 1992:** (Alm. *Semiologie, Semiotik*; Fr. *sémiologie, sémiotique*; İng. *semiology, semiotics*) Anlaşmayı sağlayan, karşılıklı iletişimi kuran, işâretlerin niteliklerini ve bağlı oldukları kuralları inceleyen dil bilimi dalı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Göstergeleri ve göstergelerden oluşan sistemleri, gösterge türlerini inceleyen bir bilimdir. // **TDBTS 2014:** —

İşâret dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Langue de signes*) Sözlü dil de bir işâret dizgesi olmakla beraber bu “İşâret dili” teriminden ses dışındaki işâretler dizgeleri anlaşılır. // **DTS 1969:** (Fr. *Langage des gestes*; İng. *Gesture language*; Alm. *Gebärdensprache*) Konuşulan ve yazılan dilin dışında, renk, bayrak, işâret, kokui mendil gibi araçlarla yapılan anlaşma yolu. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *langue de signes*). Konuşma ve yazı dilinin dışında renk, bayrak, koku, mendil vb. araçlarla gerçekleştirilen ve bu araçlar vasıtasıyla anlaşmayı sağlayan dil. krş. **Dil.** // **GTS 1992:** (Alm. *Gebärdensprache*; Fr. *langage des gestes, langue de signes*; İng. *gesture language, sign language*) El işâretlerinden, mendil, bayrak, renk, koku, çiçek vb. araçlardan yararlanılarak anlaşma ve haberleşmenin sağlanmasında kullanılan saymaca dil. // **DS 2011:** (*sign language*) *genel* Seslerin oluşturulmasıyla ifade edilen konuşulan dillerin aksine el hareketleri, yüz ifadesi ve vücut hareketleri ile görsel boyutta ifade edilen ve bir toplumdaki işitme engelliler tarafından kullanılan dil. // **DBTS 2013:** (*sign language, gesture language*): 1- Sözlü dil kullanımı öğelerinden biridir. Beden dili, göstergenin anlamla bütünleştiği, göstergenin anlamın bizzat kendisi olduğu bir dil kullanımıdır. bkz.

Beden dili. 2- İşitme engelliler tarafından kullanılan, dilin ses birimleri yerine beden dili ile gerçekleştirilen konuşmadır. // **TDBTS 2014:** —

İşâret sıfatı (sıfatları) *birl. i. FGT 1942:* Sıfâtı işariye - *Adjectifs démonstratifs* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Demonstrativum*; Zeigebeiwort; Fr. *adjectif démonstratif*; İng. *demonstrative adjective*) Somut ve soyut varlıklarla türlü nesne ve kavramları yer, zaman ve tasavvurda uzaklığına göre belirten, işâretleyen sıfatlar. bkz. **Sıfat.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İşâret zamiri (zamirleri) *birl. i. FGT 1942:* Zmairi işariye - *Pronoms démonstiatifs* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Zeigefürwort*; Fr. *pronom démonstratif*; İng. *demonstrative pronoun*) Nesneleri işâret etme, gösterme yoluyla karşılayan kelime. Bugün Türkçede kullanılan işâret zamirleri *bu, şu, o* (teklik) *bunlar, şunlar, onlar* (çokluk)'dır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İşbirliği ilkesi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (cooperative principle) *edimibilim* Grice'in ortaya attığı, konuşma ediminde konuşurların işbirliği yapmaya, yardımlaşmaya yatkın oldukları sayılıtısını öne süren ilke. // **DBTS 2013:** (*cooperative principle*): Kullanılan dil birimi ile anlattığı şeyin farklı olması durumunda, konuşucular ile dinleyicilerin dikkate almaları gereken ve bir dizi buyruktan oluşan iletişim ilkesi, iş birliği ilkesidir. // **TDBTS 2014:** —

İş dili *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (transactional language) *toplum dil bilimi* İş, meslek, hizmet amaçlı dil kullanımının adı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İşitimli ses bilgisi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*psychophonetics*): Seslerin çıkarılma ve işitilme kurallarını araştıran fiziksel ses bilgisi. // **TDBTS 2014:** —

İşitme organları *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Sesleri işitmeye yarayan organlar. // **TDBTS 2014:** —

İşitsel ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Seslerin duyuluşu, algılanışı ve bununla ilgili çeşitli olgular üstünde durur. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992: — // DS 2011:** (auditory phonetics) *ses bilgisi* Dil seslerinin dinleyenlerce duyulması ve değerlendirilmesi ile ilgili işlemlerin incelendiği ses bilgisi dalı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İşlek sıf. FGT 1942: ... - Productif // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (productive) *genel* Türetme olasılığının, belirli bir ulamsal alanda kısıtlanmamış olma özelliği. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İşlek ek(ler) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*productive suffix*): Eklemeli dillerin yapımlık ve çekimlik bağlı birimlerinin kullanım sıklıklarının yüksek oluşu, onların işlek ek olduklarını, kullanım sıklıklarının düşük olması ise, işlek olmayan ekler olduklarını gösterir. // **TDBTS 2014: —**

İşleklik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*productivity*): Dil bilimde işleklik, kullanım sıklığıdır. // **TDBTS 2014: —**

İşlek olmayan ek birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*unproductive suffix*): Eklemeli dillerin yapımlık ve çekimlik bağlı birimlerinin kullanım sıklıklarının yüksek oluşu, onların işlek ek olduklarını, kullanım sıklıklarının düşük olması ise, işlek olmayan ekler olduklarını gösterir. // **TDBTS 2014: —**

İşlem i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*procedure*): Dil birimlerini anlamak ve anlatmak için, bu birimler üzerinde yapılan her türden dil incelemesi, birer işlemdir. // **TDBTS 2014: —**

İşlemleyici/İşlemsel süreç birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (algorithm) *genel* Siberetik, bilgisayar vb. alanlardan alınmış karmaşık bir işlemin, sınırları kesin biçimde belirlenmiş daha yalın bir dizi işlemciler süreci olarak düzenlenmesini belirten terim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İşlemsel süreç birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *algorithmus*] [Fr. *algorithme*] [İng. *algorithm*]: Biçimsel bir dizgeye ilişkin açık seçik, uygulamada birbirini izleyen işlem ya da kurallar bütünü. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İşletme ekleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Endung, Flexionsendung*; Fr. *désinence*; İng. *ending, termination*) İsim ve fiil kök veya gövdeleri üzerine gelerek hal, sayı, durum, zaman, kişi gibi gramer ilişkileri kuran ekler. *Bu insan-lar-ı bir uykusuzluk gece-si-n-de sadece bir gölge gibi gör-müşüm.* vb. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İşlev i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *funktion*] [Fr. *fonction*] [İng. *function*]: 1- Dilin, dil birimlerinin, düşünce, konuşan bireylet vb. açısından yerine getirdiği, üstlendiği iş; dilin, dil birimlerinin belli bir amaçla kullanılışı. (Görev de denir.) bkz. **Anlatımsallık işlevi, çağrı işlevi, gönderge işlevi, ilişki işlevi, sanat işlevi, üstdil işlevi.** 2- Bir tümce ya da dizgede bir dil biriminin öbür birimlerle ilişkisi aracılığıyla yerine getirdiği iş, görev. (Ör. *Özne işlevi, ayırıcı işlev.*) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** 1- Dilin, sözcenin, bir dil biriminin kullanılma amacı; söylem, metin ya da tümcede dil birimlerinin görevleri ya da gördükleri iş. 2- Dil öğretiminde işlevler davranış kümeleri olarak tanımlanır. 3- Dili kendi içinde ayrı bir dizge yerine, toplumsal etkileşimin bir aracı olarak ele alan yaklaşım işlevsel dil bilimi olarak adlandırılır. 4- Birimlerin tümce içindeki işlevleri tümce yapısı içindeki ilişkilerini belirtir. // **DBTS 2013:** (*function*): Bir parçanın bir başka parça ile veya parçaların bütün ile ilişkisi işlevdir. // **TDBTS 2014:** (İng. *function*) Bir birimin kullanıldığı bağlam içinde yarattığı anlamsal, biçimsel, görevsel, türsel ve kullanımsal değişikliğe veya sürdürülebilirliğe denir.

İşlevci i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*functionalist*): Dili kendi içinde ve kendi yapısında, dil dışı alanlardan ayrı bir biçimde incelemek gerekliliğini savunan dilcilik görüşüdür. // **TDBTS 2014: —**

İşlevcilik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*functionalism*): Varlık ve olayların, var oluşlarını gerçekleştirirken, bu oluşu sağlayan parça veya öğelerin işlevlerine

dikkati çeken, bütündeki parçaların etkisini vugulayan düşünce akımıdır. // **TDBTS 2014:**

—

İşlev değişmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*transmutation, functional change*): Bir sözün biçimini koruyarak çeşitli türlerde kullanılması, sözün, söz dizimindeki işlevinin değişmesidir. // **TDBTS 2014:** —

İşlevsel sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *funktionell, funktional*] [Fr. *fonctionnel*] [İng. *functional*]: 1- Bildirişim sürecinde belirli bir yeri bulunan, bildirişim açısından etkinliği olan. (Görevsel de denir.) 2- Tümcedeki öbür anlambirimlerin söz dizimsel işlevini belirten ya da birlikte kullanıldığı öğelerin bağlandığı sınıfı gösteren dilbilgisel anlam bilimi için kullanılır. (Ör. *İlgeçler, bağlaçlar, tanımlıklar işlevsel öğelerdir.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*functional*): Dillerin bağlı biçim birimleri işlevsel birimlerdir. // **TDBTS 2014:** —

İşlevselci i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *funktionalist*] [Fr. *fonctionnaliste*] [İng. *functionalist*]: İşlevselcilikten yana olan, işlevselciliği savunan. (Görevselci de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*functionalist*) *genel* İşlevsel dil bilimi kuramını savunan. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İşlevselcilik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *funktionalismus*] [Fr. *fonctionnalisme*] [İng. *functionalism*]: Dildeki öğeleri ve bunların bağıntılarını, bildirişimdeki işlevleri açısından ele alan, dil olgularının saptanmasında ve değerlendirilmesinde bildirişim işlevine öncelik ve ayrıcalık tanıyan, dilsel betimlemeyi bu kavram aracılığıyla gerçekleştirmeye özen gösteren yapısalcı dil bilimi akımı. (Görevselcilik de denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*functionalism*) *genel* bkz. Prag Dil bilimi Okulu'nun benimsemiş ve geliştirmiş olduğu dil bilimi kuramı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İşlevsel değişim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*regrammatization, functional change*): Bir çekimlik bağlı biçim biriminin işlevinde görülen başkalaşma, değişiklik, onu söz diziminde işlev değişimine götürür. // **TDBTS 2014:** —

İşlevsel değişke birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (functional variety) *toplum dil bilimi* Bir dilin çeşitli değişkelerinin işlevsel olarak, bir başka deyişle yere ve duruma göre kullanımı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İşlevsel dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *funktionelle linguistik*] [Fr. *linguistique fonctionnelle*] [İng. *functional linguistics*]: Dildeki öğeleri ve bunların bağıntılarını, bildirişimdeki işlevleri açısından ele alan, dil olgularının saptanmasında ve değerlendirilmesinde bildirişim işlevine öncelik ve ayrıcalık tanıyan, dilsel betimlemeyi bu kavram aracılığıyla gerçekleştirmeye özen gösteren yapısalcı dil bilimi akımı. (Görevsel dil bilimi de denir.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (functional linguistics) *genel Prag Dil bilimi Okulu'nun* benimsemiş ve geliştirmiş olduğu dil bilimi kuramı. // **DBTS 2013:** (*functional linguistics*): Dil biçim birimleri ve yapılarının işlevleri üzerine odaklanır ve dil öğeleri arasındaki ilişkileri, iletişimdeki işlevleri açısından ele alır. // **TDBTS 2014: —**

İşlevsel ilişki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*phatic function*): Dil kullanımı, bir ilişkilendirme işlevidir. // **TDBTS 2014: —**

İşlevsel ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (functional phonetics) *ses bilgisi* Seslerin ayırıcılık yönünü temel alan ve aralarındaki karşıtlığı gözetken ses bilgisi dalı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İşlevsel sözcük birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (function word) *biçim bilimi* Tümcedeki görevi bir kavram anlatmaktan çok, tümcenin öğeleri arasındaki yapısal ilişkileri göstermek olan sözcükler. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İşlevsel tümce yaklaşımı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (functional sentence perspective) *genel Prag Okulu dil bilimcilerinin* sözceyi içerdiği bilgi açısından inceleme yöntemlerini anlatmakta kullandıkları bir terim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İşleyici i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (*sujet*) Fiilin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye

verilen ad; bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şey. // **DS 2011:** (İş) (operator) *söz dizimi, anlam bilimi* Üretici dil bilgisinde, tümcenin tamamını ya da bir bölümünü açısı içinde bulunduran öge. // **DBTS 2013:** (*suje*): Cümlede bir var oluşu veya bir yapma ve olmayı gerçekleştiren öge. // **TDBTS 2014:** —

İşteş sıf. Bir işin birden fazla özne tarafından yapıldığını gösteren fiil çatılan için kullanılır, müşâreket. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İşteş çatı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Müşareket fiili*; Fr. *Réciproque*; İng. *Reciprocal*; Alm. *Wechselbezüglich, Reziprok*) (Derl. *İşteş fiil, işteş çatılı fiil*) Bir eylemin birden fazla özne tarafından meydana geldiğini belirten çatı. Türkçede bu çatı, -(i)ş ekiyle kurulur: *Görüşmek (gör-ü-ş-), gülüşmek (gül-ü-ş-)* vb. // **DDTS 1980:** [Alm. *resiprokes medium*] [Fr. *moyen réciproque*] [İng. *reciprocal verb*] [Es. T. *müşareket*]: Eylemi birden çok öznenin yaptığını gösteren çatı. // **DBTS 1989:** (İştâş çatı) (Osm. *binâ-i müşâreket*; Fr. *voix réciproque*). Bir işin birden çok özne tarafından yapıldığını belirten çatı. Türkçe’de bu çatı -(I)ş- ekiyle kurulur. krş. **Çatı.** // **GTS 1992:** (Alm. *resiprokes Medium*; Fr. *voix réciproque*; İng. *reciprocal middle*; Osm. *müşareket, bina-i müşareket*) Fiilin gösterdiği hareketin birden fazla kişi tarafından karşılıklı veya toplu olarak yapıldığını gösteren çatı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*reciprocal middle*): Eylemin gösterdiği oluş ve kılışın birden fazla kişi tarafından karşılıklı veya toplu olarak yapıldığını gösteren çatıdır. // **TDBTS 2014:** —

İşteş fiil (eylem) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Müşareket fiili*; Fr. *Verbe réciproque*; İng. *Verb reciprocal*; Alm. *Reziprok verbum*) (Derl. *İşteş fiil, işteş çatılı fiil*) Bir eylemin birden fazla özne tarafından meydana geldiğini belirten çatılı eylem. // **DDTS 1980:** [Alm. *resiprokes verb*] [Fr. *verbe réciproque*] [İng. *reciprocal verb*] [Es. T. *müşareket fiili*]: Bir işin öznelerce karşılıklı ve ortaklaşa yapıldığını belirten eylem. // **DBTS 1989:** (İştâş fiil) (Osm. *fi’l-i müşâreket*; Fr. *verbe réciproque*). İştâş çatı ekiyle yapılan fiil. krş. **Fiil.** // **GTS 1992:** (Alm. *resiprokes Verbum*; Fr. *verbe réciproque*; İng. *reciprocal verb*; Osm. *müşareket fiili, fiil-i müşareket*) Bir hareketin, bir oluş ve kılışın birden fazla kişi tarafından karşılıklı veya toplu olarak yapıldığını gösteren ve -ş, Iş / Uş çatı eki ile kurulan fiil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*reciprocal verb*): Özne, yapma ve olmayı bir başka varlıkla birlikte gerçekleştirmiştir. // **TDBTS 2014:** —

İşteşlik i. FGT 1942: Müşareket - *Réciprocité* // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (reciprocal) *söz dizimi* Bir eylemin öğelerinin birbirlerini etkilediğini belirten ilişki. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: Bağlam içinde fiilin belirttiği eylemin eş zamanlı olarak birden çok katılımcı tarafından karşılıklı (İng. reciprocal) ya da ortaklaşa (İng. cooperative) olarak yapıldığının bildirilmesine denir.

İşteşlik eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Fiil kök veya gövdelerine gelerek hareketin birden fazla kişi tarafından karşılıklı ya da toplu olarak yapıldığını gösteren ve işteş çatı kuran ek; -ş-, *İş / Uş* ekleri. // DS 2011: — // DBTS 2013: Türkçede işteş eylemler -ş- işteşlik ekiyle yapılır. // TDBTS 2014: —

İşteşlik fiili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Öznelerin bir işi birlikte yaptıklarını anlatan *uçuşmak, gülüşmek* gibi fiiller. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İşteşlik görünüşü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (reciprocal aspect): Özne, yapma ve olmayı bir başka varlıkla birlikte gerçekleştirmiştir. // TDBTS 2014: —

İşteşlik “ile” hali birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: “*Falanla konuştum*” denildiğinde falan kelimesi işteşlik ile hâlinedir. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İştikak i. (Ar. *şakḳ* “yarmak, belirmek”ten *iştiḳāḳ*) (Kelimeler için) Bir kökten gelme, aynı kökten türeme: “*İştikak ilmi: Kök bilimi, köken bilimi, ilm-i iştikak.*” // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İtalaşma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (İtacisme) Özellikle Yunancanın klâsik sonrasında olduğu gibi *e, y, ei, oi* gibi bazı seslerin *i* değerine geçmesi. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

İtme zinciri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*push chain*): Bir ses biriminin aynı yönde değişmesine neden olarak görülen ve birleşmekten kaçınılan başka bir ses birimindeki ses değişikliğidir. // **TDBTS 2014: —**

İvedi bırakım birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*abrupt release*) *ses bilgisi* Patlamalı seslerin oluşumunda, sesin oluşum noktasında eklemleyicilerin birbirlerinden seri bir biçimde ayrılarak hava akımının dışarıya çıkması. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İye i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*possessor*): İsan-varlık ilişkisinin bir türüdür. Bir varlığın bir kişiye ait oluşu, o kişiyi iye konumuna sokar. // **TDBTS 2014: —**

İyelik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*possessive*) *söz dizimi, biçim bilimi, anlam bilimi* İki ad öbeği arasında, anlam bilimsel olarak birinin diğerine aitliği yönünde yorumlanmasını sağlayan ilişki. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İyelik durumu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*possesive case*): İyelik, bir varlığın bir kişiye veya bir başka varlığa bağlı ve ait oluşudur. // **TDBTS 2014: —**

İyelik düşmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Yapım eki getirilen bazı ad tamalamalarında iyelik ekinin kullanılmaması: *Edirnekapılı* (*Edirne+kapı-sı-lı*), *tahin helvacı* (*tahin helva-sı-cı*). // **DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

İyelik eki (ekleri, zamirleri) birl. i. FGT 1942: Zamairi mülkiye, zamairi izafiye - *Pronoms possessifs* // **DBTS 1949: — // DTS 1969:** (Osm. *Aidiyet eki, mülkiyet eki*; Fr. *Suffixe possessif*; İng. *Possessive suffix*; Alm. *Possessivsuffix*) Ad soylu kelimeyi kişi kavramına bağlayan ek: *-im* (*ev-im*), *-in* (*ev-in*), *-i* (*ev-i*), *-imiz* (*ev-imiz*), *-iniz* (*ev-iniz*), *-leri* (*ev-ler-i*) vb. // **DDTs 1980:** [Alm. *possessivsuffix*] [Fr. *suffixe possessif*] [İng. *possessive suffix*] [Es. T. *aidiyet lahikası, mülkiyet lahikası*]: Adlarla ad görevli sözcükleri kişi kavramına bağlamak için kullanılan ek. // **DBTS 1989:** (Osm. *lâhika-i mülkiyyet*; Fr. *suffixe possessif*). İsim soylu kelimeleri şahıs kavramına bağlayan ek. // **GTS 1992:** (Alm.

Possessivsuffix; Fr. *suffixe possessif*, İng. *possessive suffix*; Osm. *lâhika-i mülkiyyet*) İsmın karşıladiğı nesnenin bir şahsa veya nesneye ait olduğunu belirten çekim ekleri. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İyelik –in hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İyelik gösteren –in *hâli*. bkz. –**İn hali.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İyelikli bileşik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Kırkayak, altıparmak, alyanak* sahibini vasıflayan veya vasfıyla gösteren bileşikler. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İyelikli niteleyici birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Ögelerden biri veya her ikisi de aynı iyelik eklerini alan ve tamlamanın birinci ögesi ikincinin sıfatı gibi kullanılan tamlamadır. // **TDBTS 2014:** —

İyelikli tamlama birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Her iki ögesi de aynı iyelik eklerini alan ve tamlamanın birinci ögesi ikincinin sıfatı gibi kullanılan tamlama: *Canım evlâdım, güvencemiz çocuklarımız* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İyelik öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*possesive short clause*): Tamlayanı kişi zamiri olan ilişkilendirme öbeğidir. // **TDBTS 2014:** —

İyelik ögesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *possesiv*] [Fr. *possesif*] [İng. *possessive*] [Es. T. *aidiyet, mülkiyet*]: İyeliği belirten, çeşitli dillerde sıfat, adıl biçimlerinde gerçekleşen öge. (Ör. *Fransızcada mon (benim) iyelik sıfatlarından, le mien (benimki) iyelik adıllarındandır.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İyelik sıfatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Adjectif possessif*) Bazı dillerde bizdeki iye zamirleri rolünde olup söz dizimi bakımından sıfat görünüşünde bulunan (Fr. *mon, ton, son* gibi) kelimelere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İyelik takımı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Katıldığı ismin, kendisinin bildirdiği gramatikal kişiye değgin olduğunu gösteren zamire iye zamiri adı verilir: *Evim, Kitabın, Kalemî* sözlerinde *-im, -ın ve -i* birer iye zamiridir; sözlerin kendileri ise birer zamirli isim öbeği meydana getirirler. Bu sözler *Benim evim, Senin kitabın, Onun veya Ahmedin kalemi* şeklinde *-in* halinde birer isme bağlanınca birer İyelik takımı olurlar. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İyeli zamir birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Zamiri vasfî*) Adı geçen bir şeyi, değgin bulunduğu varlıkla (iyesiyle) birlikte işâret etmeye yarayan *-ki* zamiri. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İye zamiri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Zamiri izafî*) Katıldığı ismin, kendisinin bildirdiği gramatikal kişiye değgin olduğunu gösteren zamir. bkz. **İsim takımı.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İyileşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Kötü anlamalı bir sözün zamanla iyi bir anlam kazanması olayı. // **TDBTS 2014:** —

İz i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*trace*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin Yönetim ve Bağlama Kuramı'nda, bir ögenin yer değiştirdikten sonra yüzey yapıda (ve sonraki düzeylerde) arkasında bıraktığı boş ulam. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İzâfet i. (Ar. *zayf* “yaklaşmak”tan *izâfet*) İsmın başka bir isimle ilgisi olduğunu ve kendisinden sonra gelen isme tâbi bulunduğunu gösteren, bazen eksiz, bazen da *-in, -nin* eklerinden birini almış durumu, *-in hâli*, ilgi durumu, genitif. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İzâfet terkibi birl. i. İki veya daha çok isimle kurulan tamlama, isim tamlaması. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İzine dönüş birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Anapodoton) Araya başka bir cümlelele girmesiyle tamamlanmamış kalan bir sözün, daha sonra arkası getirilmek üzere, yeni bir şekilde ele alınması: *Siz isterseniz - pek ummam ya - Arzunuz bu yolda olduğu takdirde...* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İzinlik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Permissif) “*Almama izin verir misiniz*” yerinde söylenen “*Alabilir miyim*” fiilinin kipine izinlik kip denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İzin verme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (licensing) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, dilbilgisel yapılarda öğelerin görünmesi ile sonuçlanan olgu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İzlem sözleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (action projection) *konuşma çözümlemesi* Haber tartışmalarında sunucunun izlemeyi planladığı yolu ya da ilk dilsel eylemini tanımlamak için kullandığı sözler. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

İzleyici sorular birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (pursuing questions) *konuşma çözümlemesi* Haber tartışmalarında sunucuların yönelttikleri sorular. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

J

Jargon birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. jargon) Aynı meslek, sanat/zanaat, spor vb. alanlarda faaliyet gösteren ya da ortak özellikleri dolayısıyla toplumdaki özel sosyal gruplara üye insanların, ölçünlü dile dayanmakla birlikte büyük ölçüde ilgi alanlarının gerektirdiği özel söz varlıklarını oluşturmak suretiyle kullanıkları sınırlı dile denir.

K

Kaba sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*vulgar*): Yazı dilinde veya edebî dilde belirli amaçlarla kullanılan kaba söz ve yapılar, sövgü sözleridir. // TDBTS 2014: —

Kaba kullanım birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*vulgarism*): Yazı dilinde veya edebî dilde belirli amaçlarla kullanılan kaba söz ve yapılar, sövgü sözleridir. // TDBTS 2014: —

Kabul edil(ebil)irlilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*acceptability*) *söz dizimi, anlam bilimi, edimbilim* Üretici dil bilgisi kuramı çerçevesinde, bir yapı ya da sözcenin anadili konuşucusu tarafından kabul edilebilirlik ve yorumlanabilirlik derecesini belirleyen boyut. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Kaçamak tavır saptayıcı anlatımlar birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*sanctioning covert refusal to answer*) *konuşma çözümlemesi* Haber tartışmalarında, katılımcılara yönelttikleri sorulara yanıt alamadıklarında, katılımcıların bu tavırlarını açıkça dile getiren anlatımlar. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Kakofoni i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bazı kelime ve söz öbeklerinde, boğumlanma noktaları aynı veya birbirine yakın seslerin tekrarından doğan uyumsuzluk. // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Kakışma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Tenafür, Cacophonie*) Bir araya gelen ses, hece veya kelimelerin birbirleriyle uyuşamayarak kulağa hoş gelmeyen bir etki yapmaları (*Kakışık, Mütenafır, Cacophone*). // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *kakophonie*] [Fr. *cacophonie*] [İng. *cacophony*] [Es. T. *tenafür*]: Kimi seslerin yinelenmesi, art arda gelmesi sonucu beliren uyumsuzluk. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*cacophony*) *ses bilimi* Seslerin yinelenmesi ve art arda dizilmesi sonucu beliren ses uyumsuzluğu. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Kaldırılma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Ecthlipse*) Birbiri ardınca gelen iki kelimedenden birincisinin sonundaki açınığın ikincisinin başındaki açınık karşısında düşmesi:

“*Ne eyliyeyim*” yerine “*Neyliyeyim*” gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kalıcılık görünüşü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*permissive aspect*): Belirli bir zamana bağlı olmadan sürekli gerçekleştirilen eylemler, kalıcılık görünüşüne sahiptir. // **TDBTS 2014:** —

Kalın sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *hinter*] [Fr. *postérieur*] [İng. *back*]: Ağız boşluğunun art bölümünde oluşan ünlüler için kullanılır. (Ör. *Türkçedeki [a], [ı], [o], [u]*) bkz. **Art.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kalın açınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kapantı veya fazla daraltı yapmaksızın dudakların ve ağız içinde dilin aldığı çeşitli durumlarda açık ağızla soluğun dışarıya verilmesinden meydana gelen seslere açınık denir. Açınınığın boğumlanma yeri ağzın arka tarafıysa kalın açınık adını alır.. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kalın /l birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*dark/1/*) *ses bilgisi, ses bilimi* **Art** ünlüler çevresinde söylenen akıcı /l / ünsüzünün ağzın art bölümünde oluşturulan biçimi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kalınlaşma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Fr. *vélarisation*: İng. *velarisation*) Belirli ünsüzlerin kalınlaştırma etkilerine bağlı olarak veya kelime içinden gelen başka sebeplerle ince ünlülerin kalın sıraya geçmesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*velarisation, backing*): Herhangi bir sesin çıkış yerinin arka damak olarak değişmesi olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Kalınlık-incelik uyumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Yalın veya eklerle uzatılmış olan Türkçe kelimelerde, ilk hecede bulunan ünlünün taşıdığı kalınlık-incelik niteliğinin ondan sonraki hecelerde de devam etmesi kuralı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*palatal harmony*): Asıl biçim biriminin ağız boşluğunun ön veya ardında çıkarılan ünlülerden oluşu, bu biçim birime getirilen yapımlık ve çekimlik bağlı birimleri de kendisine benzetir. Türkçede bu kurala kalınlık-incelik uyumu adı verilir. // **TDBTS 2014:** —

Kalın sesli (ünlü) birl. i. FGT 1942: Kalın sâit - *Voyelle vélair (postérieure)* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Voyelle postérieure*; İng. *Back vowel*; Alm. *Hinterer Vokal*) (Derl. *Kalın vokal, kalın sesli, art vokal, art damak vokali*) Dilin geriye çekilmesiyle artdamakta meydana gelen ünlü. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *voyelle postérieure*; karşıtı İNCE ÜNLÜ). Ağız boşluğunun art bölümünde oluşan *a, ı, o, u* ünlüleri. krş. **Ünlü.** // **GTS 1992:** (Alm. *hinterer vokal*; Fr. *voyelle postérieure*; İng. *back vowel*) Dilin, ağız boşluğunun arka bölümünde tümseklenmesi ile boğumlanan *a / ı / o / u* ünlülerinden her biri. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*back vowel, velar, broadvowel, deep, dark vowel*): Ünlülerin boğumlanma yerlerine göre sınıflandırılmasında, dilin arka damağa doğru kabarmasıyla çıkarılan kalın ünlüler *a, ı, o, u* oluşurken, dilin ön damağa doğru kabarmasıyla da ince ünlüler *e, i, ö, ü* elde edilir. // **TDBTS 2014:** —

Kalın sıra birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Classe postérieure*; İng. *Back series*; Alm. *Hintere Reihe*) Türkçe bir kelimedeki kalın ünlülerin sırası: *Adamların (adam-lar-ın), odunluk (odun-luk), odadan (oda-dan)* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *hintere Reihe*; Fr. *classe postérieure*; İng. *back series*) Yalın veya eklerle genişletilmiş kelimedeki ünlü veya ünlülerin, dilin geriye çekilmiş ve ağız boşluğunun arka tarafında boğumlanan *a, ı, o, u* gibi kalın ünlüler olması durumu. Karşıtı ince sıradır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Ünlülerin sınıflandırılmasında, çıkarılış yerlerine göre, ağzın arka boşluğunda çıkarılan ince ünlü (*back vowel, velar, broadvowel, deep, dark vowel*) olarak adlandırılan *a, ı, o, u* gibi seslerin oluşturulduğu dizi, kalın dizidir. // **TDBTS 2014:** —

Kalıntı kelime (söz) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bugün artık kullanılıştan düşmüş bulunan veya eski şekli ile kullanılan kelime; arkaik kelime. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Eski devirlere ait sözdür. // **TDBTS 2014:** —

Kalıplaşma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Bir kelimeye eklenen çekim veya yapım ekinin belirli göreviyle kullanılmayıp farklı bir anlam ifade edecek şekilde o kelime ile birleşip kaynaşması. // **GTS 1992:** Herhangi bir kelimeye eklenen çekim veya yapım ekinin bilinen belirli görevi ile değil de eklendiği kelime ile beklendiğinden ayrı yeni bir anlam meydana getirecek şekilde birleşip kaynaşması olayı. // **DS 2011:** (configurationality) *söz dizimi* Genel anlamda, bir ögenin belirli bir konumda (veya biçimde) bulunmasının, bir başka ögenin

bulunmasına ya da belirli bir biçimde olmasına dayanması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kalıplaşmış iyelik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Görünürde, belirli bir kelimeyle bağlantısı kurulamayan ve bazı kelimelerde kalıplaşmış olarak bulunan 3. kişi iyelik eki: Vaktiyle (vakt-i-y-le) güzel ipekliler varmış vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kalıplaşmış söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*expression*): Belli durumlarda söylenmesi konusunda toplumun bireyleri arasında üzerinde anlaşmaya varılmış söz öbekleri veya cümlelerdir. // **TDBTS 2014:** —

Kalıplı diller birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *analogische sprachen*] [Fr. *langues analogues*] [İng. *analogical languages*]: Dillerin genel özellikleri açısından yapılan sınıflandırmada, tersinir dillere karşıt olarak tümcenin belli bir kalıp uyarınca kurulduğu diller. (Ör. *Özne, eylem ve tümleç düzeniyle Fransızca kalıplı dillerdendir*) bkz. **Ternisir diller.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (analogical/configurational languages) *söz dizimi* Tümcede kurucuları belirli konumlarda üretilen diller. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kalıpsama birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Claque) Yabancı bir kalıba göre yapılmış kelime, deyim, cümle... *Arsiulusal kelimesi ve Tramvayı almak kullanışı* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kalıp söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (formula) *biçim bilimi* Geleneksel bir amaca hizmet eden, genellikle değişmez bir sıra düzeninde kullanılan sözcük kümesi. // **DBTS 2013:** (*phrase*): Bireysel veya nedenli olan bir söz dizimi biriminin genelleşip yaygınlaşarak nedenliliğini yitirmesiyle ortaya çıkan ve tek bir sözlük birimi gibi algılanan söz öbeği veya cümleye denir. // **TDBTS 2014:** —

Kalıtm i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (inheritance) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin son aşaması olan yetinmecî çizgide tüm dilbilgisel özelliklerin evre başlarında olduğu ve

bunun sonucu olarak da zaman başının uyum özelliğini kalıtım yoluyla tümleyiciden aldığı varsayılmaktadır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kalkan kıkırdak birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Fr. *cartilage thyroïde*) Gırtlakın arka kıkırdak üzerine oturmuş bulunan ve iki kanadı ön tarafta birbiriyle birleşerek katlanmış kalkanı andırır bir çıkıntı meydana getiren kısmı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adam's apple*): Gırtlakın arka kıkırdak üzerine oturmuş bulunan ve iki kanadı ön tarafta birbiriyle birleşerek katlanmış kalkanı andırır bir çıkıntı meydana getiren kısmıdır. // **TDBTS 2014:** —

Kalma hâli (durumu) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Mef'ulünfih*; Fr. *Locatif*; İng. *Locative*; Alm. *Lokativ, Lokalis*) (Derl. *Bulunma hali, -de hali*) Ad soylu kelimenin taşıdığı kavramda bulunuşu bildiren durum. // **DDTS 1980:** [Alm. *lokativ, lokalis*] [Fr. *locatif*] [İng. *locative*] [Es. T. *mefulünfih*]: Eylemin belirttiği edimin gerçekleştiği yeri gösteren ad durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*locative*) *biçim bilimi* Dil bilgisi ilişkilerini çekim ekleriyle gösteren dillerde eylemin belirttiği edimin gerçekleştiği yeri gösteren ad durumu. // **DBTS 2013:** (*locative*): Eylem cümlelerinde, eylemin gösterdiği olma veya yapmanın yerini, ad cümlelerinde de bildirilen varlığın bulunduğu yeri bildiren ad çekimidir. // **TDBTS 2014:** —

Kalmalı tümleş birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Eylemin anlatımını tümleyen ve kalma durumunda bulunan dolaylı tümleş: *Çocuklar evde yalnız oturuyorlar* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kanal i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*channel*) *genel* Bildirinin konuşucudan dinleyiciye aktarılmasını sağlayan ortam. // **DBTS 2013:** (*channel*) Bir göstergenin konuşucudan dinleyiciye aktarılmasını sağlayan her türlü araç. // **TDBTS 2014:** —

Kanıtlanabilir birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*evidential*) *biçim bilimi* Sözcede aktarılan bilginin kaynağının niteliğini belirten kiplik biçimi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kanıtlanabilirlik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (evidentially) *anlam bilimi* Sözcude aktarılan bilginin kaynağının niteliğini belirten kiplik. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kapalı sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *geschlossen*] [Fr. *fermé*] [İng. *close, closed*]: Ses yolundaki bir daralma ya da kapanma sonucu oluşan sesler için kullanılır. // **DBTS 1989: // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kapalı dizi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*closed set*): Ünsüzle biten kapalı hecelerin oluşturduğu heceler, kapalı heceler dizisidir. // **TDBTS 2014: —**

Kapalı e birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *geschlossenes e*; İng. *closed e*) Boğumlanma noktası *i* ve *e* ünlüleri arasında bulunan *e* sesi (é). // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*closed e*): Boğumlanma noktası *i* ve *e* ünlüleri arasında bulunan, yarı dar *e* sesi yada yarı açık veya yarı geniş *i* sesidir. // **TDBTS 2014: —**

Kapalı hece birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: bkz. **Hece.** // **DTS 1969:** (Fr. *Syllabe fermée*; İng. *Closed syllable*; Alm. *Gedeckte Silbe, geschlossene Silbe*) Ünsüzle veya uzun ünlüyle biten hece. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** (Fr. *syllabe fermée*; karşıtı açık hece). Ünsüzle biten hece. krş. **Hece.** // **GTS 1992:** (Alm. *gedeckte silbe, geschlossene silbe*; Fr. *syllabe fermée*; İng. *closed syllable*) Ünlü + Ünsüz, ünsüz + ünlü + ünsüz ve sonu ünsüz veya uzun ünlü ile biten hece. Karşıtı açık hecedir. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*closed syllable, blocked syllable, checked syllable*): Bir ünsüz ile biten heceye kapalı hece denir. // **TDBTS 2014: —**

Kapalı veya İç söz dizimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Syntaxe intérieure) Alışılmış söz dizimi (açık veya dış söz dizimi, S. Extérieure) kuralları dışında olarak *Dua tepe, Sümer bank, Baba anne, Ben yaşta* v.b. gibi gramer harçları kullanılmadan yapılan kelime takımlarındaki söz dizimi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kapalı küme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*closed class*) *biçim bilimi* Öğeleri sınırlı

ya da değişmez olan sözcük kümesi. // **DBTS 2013:** (*closed class*): Ünsüzle biten kapalı hecelerin oluşturduğu heceler, kapalı heceler kümesidir. // **TDBTS 2014:** —

Kapalılık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Fermeture*) Kapalı denilen seslerin hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [*Alm. schliessung, verschluss*] [*Fr. fermeture*] [*İng. closure*]: Kapalı nitelikli seslerin özelliği. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kapalı metin birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*closed text*): Kişisel olan anlamlandırmaya veya yoruma kapalı olan metindir. // **TDBTS 2014:** —

Kapalı ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Son fermé*) Ses aygıtının epeyce veya büsbütün kapanmasıyla çıkan ses. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kapalı sözler birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*closed class*): Bağlı biçim birimlerin bir başka adıdır. // **TDBTS 2014:** —

Kapalı seslem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Ünsüzle son bulan seslem. bkz. *Seslem*. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*closed syllable*) *ses bilimi* Sonu ünsüz ya da uzun ünlü ile biten seslem. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kapalı ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*closed vowel, high vowel*) *ses bilgisi* Çıkarılışı sırasında açık ünlülere oranla ağız kanalının daha kapalı/dar olduğu ünlü. // **DBTS 2013:** (*closed vowel, narrow vowel, high vowel*): Ağzın başka ünlülerin çıkarılışından daha kapalı ve ağız boşluğunun daha dar durumunda çıkarılan ünlü. // **TDBTS 2014:** —

Kapanış i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Fermeture*) Ses yolunun kapanma derecesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kapanışlı ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Son fermant*) Ses yolunun büsbütün kapanmasıyla sanki içe doğru bir patlama olur gibi meydana gelen kapantılı sesler için

kullanılır, içe patlar ses. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kapanma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *schliessung*] [Fr. *fermeture*] [İng. *closure*]: Ses yolunun kapalı duruma girmesi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *schliessung, verschluss*; Fr. *fermeture*; İng. *closure*) Patlayıcı ünsüzlerin boğumlanması sırasında ses yolunun önce bir kapanma durumuna geçmesi: *c, ç, d, t, p, k, g* ünsüzlerinin boğumlanmasında görüldüğü gibi. // **DS 2011:** (*closure*) *ses bilgisi* Bir sesin çıkarılışı sırasında ses organlarının ağız ya da burundaki hava akımını kapatması. // **DBTS 2013:** (*closure, occlusive, stop*): Patlayıcı ünsüzlerin oluşumu sırasında hava akışının kapalı duruma geçmesi, kapanma olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Kapantı i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Occlusion) Kapantılı abanıkların çıkışında patlamadan önce ses yolunun kapanması. // **DTS 1969:** (Fr. *Occlusion*; İng. *Stop*; Alm. *Verschluss*) Patlayıcı ünsüzün meydana gelişinden önceki boğumlanma noktasının kapanması: *Kap, kat, top* örneklerinde olduğu gibi. // **DDTS 1980:** [Alm. *verschluss*] [Fr. *occlusion*] [İng. *stop, retention*]: Dış patlamadan önce ses yolunda gerçekleşen ve kapantılıların söylenişindeki ikinci evreyi oluşturan bir anlık kapanma. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kapantılı i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *verschlusslaut, vollverschlusslaut*] [Fr. *occlusive*] [İng. *occlusive, stop*]: Ses yolundaki kapantı sonucu oluşan ünsüz. (Ör. [*p*], [*b*], [*t*], [*d*]) (Patlamalı da denir.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*occlusive, plosive*) *ses bilgisi* Ses yolundaki kapanma sonucunda soluğun patlama biçiminde dışarı itilmesiyle oluşan ünsüz. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kapantılı, Patlamalı veya Dışa patlamalı abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne occlusive, plosive ou explosive) Ses borusu kapatılıp hemen bir patlama sesiyle birdenbire açılarak çıkarılan abanıklar ki bir anda olup bittikleri için bunlara birandalık (Momentanée) de denir. bkz. **Yarı kapantılı.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kaplam i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*extension*) *anlam bilimi 1-* Bir sözcük ya da

sözcenin kapsadığı nesneler kümesi. 2- Tarihsel anlam biliminde bir sözcüğün anlamının zamanla genişlemesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kapsam i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Inhalt des Wortes, Wortinhalt: wortbedeutung*; İng. *contextual meaning*) Bir kelimenin söz içindeki diğer unsurlarla birlikte ve bu unsurların yardımıyla bir kavramı karşılamak üzere meydana getirdiği anlam. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*extension*): Kapsam, bir varlık veya olayın, yani bir bilginin geçerli olduğu alanların toplamıdır. // **TDBTS 2014:** —

Kapsama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*İstihdam, Syllepse*) Her biri ayrı bir cümle kuruluşunu gerektiren birkaç ögenin tek bir kuruluş içine alınması. *Biz de, siz de bunu biliriz* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*inclusion*) *anlam bilimi 1-* Altanlamlık ilişkisi gösteren bir anlam bilimi terimi. 2- Dil bilgisinde bir yapının bileşeni olan öge. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kapsamlama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Zikri kül iradei cüzü ve aksi, Synecdoque*) Aralarında cinsle tür, tümle parça gibi karşılıklı ilgi bulunan şeylerden birini ötekinin adıyla anlatma. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*synechdoche*): Bir parçanın, bir bütünün yerine konulması, parçanın kapsam alanının genişletilmesi, kapsamlamadır. // **TDBTS 2014:** —

Kapsamalı dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kavramların türlü oranlarını bir araya toplayarak bir kelimeyi cümle haline getiren dillere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kapsamlayış i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *synekdoche*] [Fr. *synecdoque*] [İng. *synecdoche*] [Es. T. *zıkr-i kül, irade-i cüz, zıkr-i cüz, irade-i kül*]: Bir sözcüğü, kapsamını genişleterek ya da daraltarak, bütün-parça, cins-tür, tekil-çoğul ilişkisi içinde bulunduğu bir başka sözcük yerine kullanma. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kapsar cins birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Eril veya dişil kelimelerin meydana getirdiği cins. bkz. **Cins.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kapsayıcı i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (generic) *anlam bilimi, biçim bilimi* Sözcüğün dilbilgisel ve anlamsal çözümlemelerinde bir nesne kümesini anlatan terim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Karasız sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (İnstable) Türlü çeşitleri söylenen ses veya ses öbeği. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kararsız ikinlik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Her iki ögenin açık nitelikleri eşit olan ikiniklere verilen ad. bkz. **İkinlik.** // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kardeş i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (sister) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde tümce yapısı içinde aynı budaktan dallanan iki ögenin birbirine göre konumlarını belirleyen adlandırma. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kardeş dil(ler) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Aralarında hısımlık bulunan diller. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (sister language, descendant language): Ortak bir soydan gelen akraba dil. // **TDBTS 2014: —**

Kardeş kökler birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (rooth etymons, cognates, rooth allomorphes): Dillerin söz türetme düzeneği gelişmeden veya diller yazıyla buluşmadan önce, aynı söz kökünün farklı söyleyişleri, komşu bilgileri adlandırmak için kullanılmıştır. Bu yüzden, söz kökleri, dillerin sözlüklerinde, eski şiveler arası bölgesel alıntılarını ifade eden dal biçimleriyle birlikte yer alırlar ki bunlara kardeş kökler denir. // **TDBTS 2014: —**

Karışık anlatım birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (telescoped expression): Birden çok anlatımın aynı anda gerçekleştirilmesi veya bir anlatımın karışık ve dağınık oluşudur. // **TDBTS 2014: —**

Karışık söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*telescop, telescoped word*): İki veya daha çok sözden alınan parçalardan oluşan birleşik sözdür. // **TDBTS 2014: —**

Karışım i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *verquickung*] [Fr. *amalgame*] [İng. *amalgam*]: İki ya da daha çok sayıda anlambirimin çözümlenemeyecek biçimde birbiriyle kaynaşması sonucu ortaya çıkan gösteren. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*amalgam*) *anlam bilimi* İki ya da daha çok sayıda anlambirimin birbirinden kesin bir biçimde ayrıştırılamayacak biçimde kaynaşması ile oluşmuş biçim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Karıştırma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*blend*): Kısaltmanın bir türüdür. // **TDBTS 2014: —**

Karma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*blending*) *biçim bilimi* İki ayrı birimden tek birim oluşturacak biçimde yapılan kısaltma. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Karma açınık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Voyelle mixte*) Dil damağın orta kısmına yaklaştırılmakla çıkarılan *ö* açınığı. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Karmacılık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*spoonerism*): Karmacılık, farklı hece veya sözlerin etkilenen bölümlerinde sıranın değişmesi olup, uzak yer değiştirme (*distant metathesis*) olarak da bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Karma çekim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Déclinaison ou Conjugaison mixte*) Bazı dillerde tek tip üzere olmayıp ayrı ayrı tipler gösteren çekim şekli. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Karma dil (diller) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *mischsprachen*] [Fr. *langues mixtes*] [İng. *mixed languages*]: Çeşitli dillerin karışımından oluşan diller. // **DBTS 1989:** (Osm. *lisân-ı muhtelit*; Fr. *langue mixte*).

Genellikle medeniyet bakımından alt seviyede bulunan toplulukların, ilişki kurdukları üst seviyedeki milletlerin dilinden aldıkları türlü öğelerle meydana getirilen dil. krş. **Dil.** // **GTS 1992:** (Alm. *Mischsprache*; Fr. *langue mixte*; İng. *mixed language*; Osm. *lisan-ı muhtelit*) Çeşitli dillerin karışmasından oluşan dil; daha kolay anlaşabilmek amacıyla, aşağı bir uygarlık düzeyinde bulunan toplulukların ilişkide bulundukları veya birarada yaşadıkları üstün uygarlıktaki toplulukların dillerinden aldıkları türlü öğelerle meydana getirdikleri karma dil. // **DS 2011:** (mixed language) *toplum dil bilimi* bkz. Bir doğal dilin sözcüklüğü ve dil bilgisi özelliklerinin azaltılması, karmaşık yapıların ve düzensizliklerin elenerek yalınlaştırılması sonucunda ortaya çıkmış dil, kırma dil. // **DBTS 2013:** (*creol, pidgin, mixed language*): Çeşitli dillerin karışmasından oluşan dil, karma dildir, karışık veya melez dildir. // **TDBTS 2014:** (İng. *mixed language*) İki ya da daha çok dilin çeşitli tarihî, coğrafi, siyasî ve kültürel yakınlıklar sonucu, özellikle de ekonomik çıkarlar nedeniyle karşılıklı anlaşılabilirliği (İng. *mutual intelligibility*) sağlamak ve kolaylaştırmak amacıyla baskın olan kültürden -genellikle- sözcük ve diğer dil birimleri alıntılanması suretiyle karışmasından meydana gelen, kendine özgü bir yapı ve işleyiş kazanmış olan yeni dile, sınır dile denir.

Karma ses (söz) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*portmanteau word, telescope word*): Bir sözün ilk kısmıyla ikinci sözün son kısmının birleştirilmesiyle oluşturulan yeni söz. // **TDBTS 2014:** —

Karmaşık ad öbeği birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (complex np) *söz dizimi* Baş adın tümleci ve(ya) niteleyeni konumunda tümceciklerin bulunduğu ad öbeği. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karmaşık ad öbeği kısıtlaması birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Complex np Constraint) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir karmaşık ad öbeğinin içinden taşınma olamayacağını söyleyen ad kısıtlaması türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karmaşık aorist birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Eski Yunancada geçmişin belirsiz bir anında bir işin devam ettiğini anlatmak üzere kullanılan aoristlere verilen ad. bkz. **Aorist.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karmaşık cümle birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: İki veya daha çok tümcesi olan cümle. bkz. **Cümle.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (complex sentence):** Türkçenin birleşik cümlelerinden olan içiçe birleşik cümledir. // **TDBTS 2014: —**

Karmaşık veya Çifte ton birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Ton complexe ou double) İki hareketli, yani yükselip alçalan ton. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Karmaşık fiil(ler) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Verbe complexe) İkincisi yardımcı olarak kullanılan iki fiilden ibaret fiil öbeği: // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *komplexes verbum*; Fr. *verbe complexe*; İng. *complex verb*; Osm. *mudil fiil*) Öncelik, başlama, niyet gibi fiilin zamanı ve tarzıyla ilgili özelliklerini gösteren ve *olmak* fiilinin bazı sıfat fiillere getirilmesiyle kurulan birleşik fiil. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (complex verb):** Karmaşık eylem, bir cümleye olayın adı işlemi yaparak, yardımcı eylemlerle, olaya yeni görünüşler sağlayan yapılardır. // **TDBTS 2014: —**

Karmaşık gösterge birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (complex sign): İçinde birden çok gösterge veya iletişim birimini barındıran göstergeler, karmaşık göstergelerdir. // **TDBTS 2014: —**

Karmaşık parça birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (complex segment): Kendisi de birleşik olan parça, karmaşık parçadır. // **TDBTS 2014: —**

Karmaşık simge birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (complex symbol): İçinde birden çok gösterge veya iletişim birimini barındıran göstergeler, karmaşık simgelerdir. // **TDBTS 2014: —**

Karmaşık söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (complex word): Birden fazla sözün katılımıyla doğmuş yeni söz, karmaşık sözdür. // **TDBTS 2014: —**

Karma tamlama birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Ad tamlamasındaki adlardan birinin veya ikisinin sıfat almasıyla kurulan tamlama. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karma yazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*tansitional writing*): Hem resim yazısı hem söz yazı hem de harf yazı özellikleri taşıyan yazı sistemi. // **TDBTS 2014:** —

Karşı anlıkçılık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *antimentalismus*] [Fr. *antimentalisme*] [İng. *antimentalism*]: Davranışçılıktan kaynaklanan ve her türlü özelliği bir yana iterek gözlemlenebilir dilsel davranışları betimleme ve açıklamaya yönelik dil bilimcilerin anlayışı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karşı çıkan birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *opponent*] [Fr. *opposant*] [İng. *opponent*]: Bir söz dizimsel anlatı birimi olan öznenin amaçladığı anlatı izlencesini engellemeye çalışan eyleyen, karşıt özne. bkz. **Eyleyen.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*opponent*): Bir dil kuralına direnen birim ve yapılarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Karşı k-buyurma koşulu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*anti-c-command condition*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir ögenin söz dizimsel olarak bulunmamasının, bu ögeye k-buyurulmamasından kaynaklandığını belirten koşul. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karşılaştırma i. FGT 1942: Mukayese - *Comparaison* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *komperation*] [Fr. *comparaison*] [İng. *comparison*] [Es. T. *mukayese*]: 1- İki ya da daha çok sayıda dilin birbirine benzeyen ve benzemeyen yanlarını ortaya koymak amacıyla yapılan inceleme. 2- Bir niteliği çeşitli derecelerini (eşitlik, artıklık, üstünlük) belirtme olgusu. // **DBTS 1989:** (Osm. *mukayese*; Fr. *comparaison*). Bir niteliğin artıklık, eşitlik ve üstünlük bakımından çeşitli derecelerini belirtme. Ör. *daha güzel, onun kadar güzel, en güzel*. // **GTS 1992:** (Alm. *komperation*; Fr. *comparaison*; İng. *comparison*; Osm. *mukayese*) İki veya daha çok sayıdaki dilin birbirine benzeyen ve

benzemeyen yanlarını ortaya koymak üzere yapılan karşılaştırma. // **DS 2011:** (comparison) *genel 1-* İki ya da daha çok dilin arasındaki benzerlik ve ayrımları ortaya çıkarmak amacıyla yapılan inceleme. *2-* Bir niteliğin çeşitli derecelerini belirtme. // **DBTS 2013:** (comparison): İnsan bilgileri varlık (söz, söz öbeği) ve olaylardan (cümle) ibarettir. Karşılaştırma bilgisi ise, hem varlıklar hem de olaylar için söz konusu olan bir bilgidir. // **TDBTS 2014:** —

Karşılaştırma bağlaçları birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Cümlelere kattıkları başka anlamlar yanında, «eşitlik», «Üstün tutma», «oranlama», «birlikte olma», «birlikte olmama» gibi anlamlarla iki veya daha çok unsur arasında bağlantı kuran bağlaçlar. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karşılaştırmacı i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *komparatist*] [Fr. *comparatiste, comparativiste*] [İng. *comparative linguist*]: Karşılaştırmalı dil bilimi uzmanı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karşılaştırmacılık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *komparatistik*] [Fr. *comparatisme*] [İng. *comparativism*]: Karşılaştırma yöntemiyle çeşitli diller arasındaki ilişkileri, benzerlikleri belirleyip dil ailelerini saptamayı amaçlayan inceleme. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (comparativism): Dil ve yapıları karşılaştırarak sonuçlara ulaşmaya çalışmak, dilcilikte karşılaştırmalı çalışma yapmaktır. // **TDBTS 2014:** —

Karşılaştırma derecesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Derece-i tafdil, mukayese*; Fr. *Comparatif*; İng. *Comparative*; Alm. *Komparativ, Mehrstufe*) Daha, çok, fazla, ziyade gibi kelimelerle kavramların karşılaştırılıp üst derecede gösterilmesi: *Ondan daha güzel çocuk görmedim; Daha uygun fiyat bulunmaz vb.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *komparativ, mehrstufe*; Fr. *comparatif*; İng. *comparative*; Osm. *mukayese, derece-i tafdil*) Sıfatlarda ve zarflarda biribiri ile yapılan karşılaştırmaların nitelik ve nicelik bakımından eşitlik, üstünlük ve en üstünlük derecelerinde olması. Karşılaştırma derecesi, sıfat ve zarfların önüne getirilen *gibi, kadar, denli, daha, çok, ziyade, fazla, en, pek* gibi kelimelerle karşılanır: bkz. **Karşılaştırma sıfatı, karşılaştırma zarfı.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (comparative):

Yapılan karşılaştırmaların nitelik, nicelik bakımından eşitlik, üstünlük ve en üstünlük derecelerinde olması, karşılaştırma derecesi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Karşılaştırma durumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*comparative case*): Söz öbeklerinde ve cümlelerde, varlığın başka varlıklar ile, eylemin gerçekleşme biçiminin de başka eylemlerle karşılaştırıldığını göstermek için, karşılaştırmaya konu olan ad, karşılaştırma çekimine girer. // **TDBTS 2014:** —

Karşılaştırma edatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*comparative particle*): Varlık ve olayların karşılaştırılmasında kullanılan edatlar, karşılaştırma edatlarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Karşılaştırma eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Sıfatlarda kuvvetlendirme ve karşılaştırma derecesi kurmak için kullanılan ek: + *rAK*. bkz. ve *krş.* **Karşılaştırma derecesi ve karşılaştırma sıfatı.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*comparative suffixe*): Eski Türk yazı dilleri, varlıkları, biçim bilgisi düzleminde, yapımlık bağlı birimlerle de karşılaştırmaktaydı. Eski Türk yazı dillerinde kullanılan *-rak²* eki, tam bir karşılaştırma işleviyle kullanılmaktaydı. // **TDBTS 2014:** —

Karşılaştırmalı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *komparativ*] [Fr. *comparé, comparatif*] [İng. *comparative*] [Es. T. *mukayeseli*]: İki ya da daha çok dilin karşılaştırılmasına dayanan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*comparative*) *genel* İki ya da daha çok dil ve dil biriminin karşılaştırılmasına dayanan durum, özellik. // **DBTS 2013:** (*comparative*): Dil ve yapıları karşılaştırarak sonuçlara ulaşmaya çalışmak, dilcilikte karşılaştırmalı çalışma yapmaktır. // **TDBTS 2014:** —

Karşılaştırmalı anlam birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *comparative meaning*) Farklı nitelikleri karşılayan niteleme işlevli dil birimlerini birbirinden ayırmak son derece kolaydır. Ancak yoğunluk bakımından birbirine yakın olan nitelikleri ayırt etmek kolay değildir. Bu noktada mutlaka karşılaştırma

yapılması gerekmektedir. İşte birbirine benzer nitelikli iki ya da daha çok kavramın karşılaştırılması sonucunda “karşılaştırmalı anlam derecesi” çıkmaktadır.

Karşılaştırmalı biçim bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*comparative morphology*): Bir dilin biçim birimlerinin, asıl biçim birimleri ile yapımlık ve çekimlik bağlı biçim birimlerinin, o dilin çeşitli lehçeleri arasındaki durumunu karşılaştırmalı olarak inceleyen biçim bilgisi dalıdır. // **TDBTS 2014: —**

Karşılaştırmalı dil bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Grammaire comparée*; İng. *Comparative grammar*; Alm. *Vergleichende Grammatik*) (Derl. *Karşılaştırmalı gramer, mukayeseli gramer*) Akraba dilleri ve lehçeleri karşılaştırarak inceleyen dil bilgisi. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** (Fr. *grammaire comparée*; karşıtı tasvirî dil bilgisi). Aynı ana dilden gelen dilleri, yahut bir dilin hecelerini karşılaştırıp inceleyen dil bilgisi kolu. krş. **Dil bilgisi. // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*comparative grammar*): Dillerin yapılarını karşılaştırarak sonuçlara ulaşmaya çalışmak, dilcilikte karşılaştırmalı çalışma yapmaktır. Karşılaştırma her düzlemde yapılabilir. Sesten biçime, söz diziminden anlama kadar her türden dil birimi, karşılaştırma konusu olarak seçilebilir. // **TDBTS 2014: —**

Karşılaştırmalı dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Linguistique comparative*) Hısım dillerin karşılıklı uygunluklarını inceleyen dil bilimi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *vergleichende sprachwissenschaft*] [Fr. *linguistique comparative, grammaire comparée*] [İng. *comparative philology*] [Es. T. *mukayeseli gramer*]: Karşılaştırma yöntemiyle çeşitli diller arasındaki ilişkileri, benzerlikleri belirleyip dil ailelerini saptamayı amaçlayan inceleme. (Karşılaştırmalı dil bilgisi de denir.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *vergleichende sprachwissenschaft*; Fr. *linguistique comparée*; İng. *comparative philology*) Dilleri birbirleriyle karşılaştırarak, aralarındaki benzerlik ve yakınlıklar ile benzemeyen yönlerin tespiti yoluyla, ortak ana şekillerin farazî olarak ortaya çıkarılmasını ve dil tiplerinin belirlenmesini inceleyen bilim dalı. // **DS 2011:** (*comparative linguistics*) *genel* Ortak tarihsel kökeni olduğu düşünülen diller arasındaki ilişkileri araştıran dil bilimi. // **DBTS 2013:** (*linguistics comparative*): Dilleri birbirleriyle karşılaştırarak, aralarındaki benzerlik ve yakınlıklar ile benzemeyen yönlerin tespiti yoluyla, ortak, ilk ve ana biçim ve yapıların ortaya çıkarılmasını ve dil tiplerinin belirlenmesini inceleyen bilim dalıdır. // **TDBTS 2014: —**

Karşılaştırmalı dilcilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*comparative linguistics, comparative philology*): Dilleri birbirleriyle karşılaştırarak, aralarındaki benzerlik ve yakınlıklar ile benzemeyen yönlerin tespiti yoluyla, ortak, ilk ve ana biçim ve yapıların ortaya çıkarılmasını ve dil tiplerinin belirlenmesini inceleyen bilim dalıdır. // **TDBTS 2014: —**

Karşılaştırmalı dil kullanım biçimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*comparative stylistics*): Çeşitli diller arasındaki dil kullanım biçimlerini, bunlar arasındaki benzerlik ve ayrılıkları araştırma çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014: —**

Karşılaştırmalı filoloji birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*comparative philology*) *genel* Dil tarihi, metinlerin özellikle yazın metinlerinin incelenmesi ve betimlenmesi ile ilgili çalışma alanı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Karşılaştırmalı gramer birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Grammaire comparée*) Karşılaştırmalı dil bilimi anlamdaşı. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (*Alm. vergleichende Grammatik; Fr. grammaire comparée; İng. comparative grammar.*) Aynı dil ailesine giren dilleri veya bir dilin lehçelerini ses, şekil, cümle ve anlam bilgileri bakımından karşılaştırmalı olarak inceleyen gramer. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Karşılaştırmalı ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: İki ya da daha çok sayıda dili, sesleri açısından karşılaştırır. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*comparative phonetics*): Bir dilin seslerinin ve ses olaylarının, o dilin çeşitli lehçeleri arasındaki durumunu karşılaştırmalı olarak inceleyen ses bilgisi dalıdır. // **TDBTS 2014: —**

Karşılaştırmalı söz dizimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*comparative syntaxis*): Bir dilin söz öbeklerinin ve cümle yapılarının, o dilin çeşitli lehçeleri arasındaki durumunu karşılaştırmalı olarak inceleyen söz dizimidir. // **TDBTS 2014: —**

Karşılaştırmalı yeniden kurma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*comparative reconstruction*): Birkaç kardeş dilin tanıklığından sonuç çıkarmak yoluyla, bir ilk ve ata dilin yapısını ve söz varlığını ortaya çıkarmak için kullanılan tarihsel dil bilimi yöntemidir. // **TDBTS 2014: —**

Karşılaştırma ögeleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*comparative articles*): Varlıkları ve olayları karşılaştırmakta kullanılan dil ögeleri, karşılaştırma ögeleri olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Karşılaştırma sıfatı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Komparativ, Vergleichsstufe*; Fr. *adjectif comparé*; İng. *comparative degree*) Bağlı olduğu ismin, karşılaştırılan diğer isme göre nitelik ve miktar bakımından derecesini gösteren sıfat(lar). bkz. **Karşılaştırma derecesi.** // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Karşılaştırma sözleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*words of comparative degree*): Varlık ve olayların karşılaştırılmasında kullanılan sözlerdir. // **TDBTS 2014: —**

Karşılaştırma zarfı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Komparativ, Vergleichsstufe*; Fr. *adverbe comparatif*; İng. *comparative degree*) Bir fiilin, sıfatın veya zarfın derecesini belirten zarf. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Karşılıklı anlaşılabilirlik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*mutual intelligibility*) *genel* Dil ve lehçe ayrımında kullanılan dil bilimsel ölçüt. // **DBTS 2013:** (*mutual intelligibility*): Dil bilimi çalışmalarının, dil ve lehçe ayrımında kullandıkları bir ölçektir. // **TDBTS 2014: —**

Karşılıklı benzeşme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Assimilation réciproque*; İng. *Reciprocal assimilation*; Alm. *Reziproke Assimilation, doppelseitige Assimilation*) İki sesin birbirini etkileyerek benzeşmeleri: (*bu+ile*) > *böyle*, (*şu+ile*) > *şöyle* vb. // **DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: —**

// **DBTS 2013:** (*reciprocal assimilation*): Bir dil biriminde yer alan seslerin çıkış yeri veya çıkış biçimi bakımından birbirine yaklaşması. // **TDBTS 2014:** —

Karşılıklı fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Sevişmek, çekişmek* gibi öznelerin kendi aralarında karşılıklı olarak hem özne hem nesne olduklarını anlatan fiiller. bkz. **Fiil.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *fi'l-i müşâreket*; Fr. *verbe réciproque*) Bir işin birden çok özne tarafından birbirine karşı yapıldığını belirten fiil. Karşılıklı fiilin özneleri birbirine göre aynı zamanda nesne durumundadır. Ör. *sevişmek (birbirini sevmek), dövüşmek (birbirini dövmek), çekişmek, görüşmek, vuruşmak.* krş. **İştâş fiil.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karşılıklı göçme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ayrı bulunan iki ses birbiriyle yer değiştirirlerse karşılıklı göçme adını alır. bkz. **Göçme.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karşılıklı özümleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Assimilation réciproque*) İki sesin birbiri üzerine özümleyici etki yapması. *O bir'in öbür olması* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karşılıklı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Adversatif*) *Fakat, ama, lâkin* gibi karşı gelme fikri anlatan bağlaçlara denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karşılıklı zarfı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Adverbe d'opposition*) *İnadına, tersine olarak ...e rağmen* gibi fiillerin anlamına bir karşılıklı katan zarflar veya zarf deyimleri. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karşı-örnek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*counter-example*) *genel* Bir varsayımı çürüten bir veri örneği. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karşıt anlam birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*antonym, antithesis*): Bir söz, söz öbeği veya cümle anlamının karşısındaki anlamdır. // **TDBTS 2014:** —

Karşıt anlamlı birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Antonyme) *Beyaz ile kara, gece ile gündüz* karşıt anlamlı kelimelerdir. // **DTS 1969:** (Fr. *Antonyme*; İng. *Antonym*; Alm. *Antonym, gegensätzliches Wort*) Anlamları birbirine karşıt olan kelimeler. // **DDTS 1980:** [Alm. *antonym*] [Fr. *antonyme*] [İng. *antonym*] [Es. T. *zıtanlamalı*]: Anlam bakımından birbirinin karşıtı olan öğelerin her biri. bkz. **Karşıtanlamlılık**. // **DBTS 1989:** (Osm. *elfâz-ı mütezâdde*; Fr. *antonyme*; karşıtı eş anlamlı). Karşıt anlamlılık gösteren (kelimeler). krş. **Kelime**. // **GTS 1992:** (Alm. *Antonym, gegensätzliches wort*; Fr. *antonyme*; İng. *antonym*) Anlamları bakımından birbirine karşıt olan; birbirine zıt anlam taşıyan (kelimeler). Karşıtı eş anlamlıdır. // **DS 2011:** (antonym) *anlam bilimi* Anlam bakımından birbirinin karşıtı olma durumu. // **DBTS 2013:** (antonym): Anlamları bakımından birbirine karşıt olan, birbirine karşı duran bilgilerin adları olan sözlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Karşıt anlamlılık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *Antonymie*] [Fr. *antonymie*] [İng. *antonymy*]: Karşıt anlamlı olma özelliği. // **DBTS 1989:** (Osm. *tezâd*; Fr. *antonymie*; karşıtı eş anlamlılık). İki kelimenin anlam bakımından karşıt olması, birbirine aykırı iki anlamı belirtmesi. // **GTS 1992:** (Alm. *Antonymie, gegensätzlichkeit*; Fr. *antonymie*; İng. *antonymy*; Osm. *tezaad*.) İki kelimenin birbirine aykırı, birbirine karşıt anlam vermesi durumu. // **DS 2011:** (antonymy) *anlam bilimi* Karşıtanlamlı olma. // **DBTS 2013:** (antonymy): Anlamda karşıtlık, anlamla birlikte ulaşılan bir bilgidir. // **TDBTS 2014:** (İng. *antonymy*) Sözlüksel anlam birimler arasındaki nitelik ve durum bakımından birbirine aykırı olma durumuna denir.

Karşıt anlamlı yineleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*antimetabole*): Birbirinin karşısında duran bilgilere ad olan sözlerden kurulmuş yinelemeler, karşıt anlamlı yinelemeler olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Karşıtlam i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *antithese*] [Fr. *antithèse*] [İng. *antithesis*] [Es. T. *mukabele*]: Aralarında anlam karşıtlığı bulunan iki sözcüğü, dizimi vb. bir arada kullanma. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karşıtlama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *antiphrasis, wortironisierung*] [Fr. *antiphrase*] [İng. *antiphrasis*] [Es. T. *tesmiye binnakis*]: Bir yargıyı karşıt anlamda kullanma. (Ör. “*hatalanmak*” yerine *şifayı kapmak* deyimini

kullanma.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (antiphrasis) *edimbilim* Bir yargının karşıt anlamda kullanılması. // **DBTS 2013:** (*antiphrasis*): Bir kelimenin karşıt anlamda kullanılması. // **TDBTS 2014:** —

Karşıtlı cümlecik birl. i. FGT 1942: Cümlei istidrakiye - *Proposition adversative* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karşıtlık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *opposition*] [Fr. *opposition*] [İng. *opposition*]: Bir dilsel birimle, belli bir bağlamda onun yerini alabilecek birim ya da birimler arasındaki bağıntı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (1- *opposition*, 2- *contrast*) *genel* 1- Belli bir bağlamda bir dilsel birimle onun yerini alabilecek birim/birimler arasındaki bağıntı. 2- Birimlerin anlam ve görevlerini ayırt etmeye yarayan özellik. // **DBTS 2013:** (*opposition*): Bir dil birimiyle, belli bir bağlamda, onun yerini alabilecek birim ya da birimler arasındaki ilişkinin adıdır. // **TDBTS 2014:** —

Karşıtlık cümlesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** İki yargıdan birini diğerine karşı çıkararak aralarında karşıtlık ilişkisi kurulan, yardımcı cümle aracılığı ile temel cümlenin anlamını sınırlayan veya az çok çürüten; bağlaçlı veya bağlaçsız olarak oluşturulabilen cümle. // **TDBTS 2014:** —

Karşıtlık çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*concessive conjunction*): Söz öbeklerinde ve cümlelerde, varlığın başka varlıklar ile, eylemin gerçekleşme biçiminin de başka eylemlerle karşılaştırıldığını göstermek için, karşılaştırmaya konu olan ad, karşılaştırma çekimine girer. // **TDBTS 2014:** —

Karşıtlık sanatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*oxymoron*): Karşıt ve çelişik iki sözün bir arada veya bir sözün karşıt anlamda kullanılmasıdır. // **TDBTS 2014:** —

Karşıtsal dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*contrastive linguistics*) *genel* İki dilin dizgelerinin, örn. ses bilim ve dil bilgisi dizgelerinin, eşzamanlı yaklaşımla

karşılaştırılması yoluyla aradaki ayrımları, aykırılıkları ortaya çıkarmaya çalışan dil bilimi.

// **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karşıtsallık i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (converseness) *anlam bilimi* Karşıtsal anlamın bir türü; terimlerden birisi ötekini çağrıştırır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Karşıit sorular birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (counters) *konuşma çözümlemesi* Haber tartışmalarında sunucuların katılımcıların görüşlerini çürütecek nitelikte sorduğu sorular. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katılğan harfler birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Hurufu zaide, Lettres serviles*) Arapçada ve başka sâmi dillerde çekim şekillerinin meydana getirilmesi için kökün harflerine katılan *a, h, l, m, n, t, s, v, y* gibi harfler. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katışık fiil birl. i. **FGT 1942:** *Mudil fiil - Verbe complexe* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katma i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Adjoint) Yüklemlik fiillerin yüklemine denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *adjunktion*] [Fr. *addition*] [İng. *adjunction*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, dizimsel bir yapıya yeni bir öge ekleyen dönüştürüm işlemi. (Ör. *Türkçede olumsuzluk, katma işlemiyle [-me, -ma] gerçekleşir.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (adjunction) *söz dizimi* Üretici Dilbilgisi Kuranımda, zorunlu olmayan bir ögenin içinde bulunduğu yapıyla olan ilişkisi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katma -i hali birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Nesneli yüklemlik fiillerde yüklem bazı dillerde -i halinde olur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katmalık “İle” hali birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** “*Kağıtla kalem*” şeklinde oluşturulan ile hali. bkz. “İle” hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katmalık türetme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ek katma yoluyla var olan bir kelimeden başka kelimeler çıkarma işi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katman i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*stratum*): Bu fizik terimi, dilcilikte, dil biliminin anlam bilgisi çalışmalarında ve dilciliğin bazı dil dışı konularında kullanılır. // **TDBTS 2014:** —

Katmansal dil bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*stratificational grammar*) *genel* S. M. Lamb tarafından öne sürülmüş olan, dilin çeşitli yapısal katmanlardan oluşan bir dizge olduğu görüşünü benimseyen dil bilgisi kuramı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katmerleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Dittologie*) Yanlışlıkla bir sesi veya bir kelimeyi iki defa söyleme. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katmerli birleşik kip birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*double compound mode*): Olay bildirmesinin katlamalı olanıdır. // **TDBTS 2014:** —

Katmerli birleşik (bileşik) zaman birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Temps surcomposé*) Fransızca *J'avais eu fini* gibi iki yardımcı ile yapılan zaman. // **DTS 1969:** (*Osm. Katmerli mürekkep sıyga*; *Fr. Temps surcomposée*; *İng. Secondary compound tense*; *Alm. Tempus kompositum*) (*Derl. Katmerli bileşik kip*) Yalın zamanlı bir eylemle, ek eylemin iki zamanının birlikte kullanılması. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (*Osm. mürekkeb-i muzâaf*; *Fr. temps surcomposé*). Hikâye ve rivayet birleşik zamanlarına -sA ekinin getirilmesiyle oluşturulan birleşik zaman. *krş. Birleşik zaman.* // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katmerli çatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Aynı görevi belirtmek üzere, iki çatı ekinin üst üste getirilmesiyle kurulan çatı: **Yenilen yemek nefis, dinlenen konser güzeldi** vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katmerli çoğul birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Cemül-cemi*) Bazı dillerde özellikle Arapçada iki defa çoğul şekline konmuş kelime. Dilimizde *bizler, sizler* birer katmerli çoğuldur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katmerli ettirimli birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Double factitif) *Yazdırtmak, Söylettirmek* gibi iki araçlı fiil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katmerli fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Muzaaf*, Verbe sourd) Arapçada son iki abanığı aynı olan üçlü fiil: *redd, hiss* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katmerli iyelik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Üst üste kullanılmış iki iyelik eki: *Kimisi (kim-i-si), birisi (bir-i-si), hepsi (hep-i-si)* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katmerli kipler birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bileşik kipler, aralarında bir bileşme daha yaparak katmerli kipleri meydana getirirler. bkz. **Olanaksız şart kipi.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katmerli soru birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** “*Kim neyi nasıl anladı*” şeklinde oluşturulan soru. bkz. **Soru.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Katmerli türev birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Hystérogène*) Türeme bir kelimedenden yapılan türev: *Sağlam-laştırmak* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kavram i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *Begriff*] [Fr. *concept, notion*] [İng. *concept, notion*] [Es. T. *mefhum*]: Ortak özellikler taşıyan bir dizi olgu ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, değişik deneyimlere uygun düşen, dilsel kökenli her türlü simgesel tasarım düşünüşü, imge; bir nesne ya da oluşun anlıksal imgesi. // **DBTS 1989:** (Osm. *mefhum*; Fr. *concept, nation*). Aynı dil birliğinden kimselerde ortak olan genel tasavvurlardan her biri. Kavram dünyadaki

varlıkların, nesnelerin, olgu ve durumların dilde anlatım bulmasıdır. // **GTS 1992:** (Alm. *begriff*; Fr. *concept, notion*; İng. *concept, notion*) Dünyadaki nesnelerin, durumların, hareketlerin ve tasavvurların dildeki ifadesidir. Kavramın değeri, niteliği aynı dili konuşan kimselerce aşağı yukarı aynıdır: *ekmek, su, susuzluk, tembellik, delikanlı, dörtlü, tutumlu* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*concept*): Sözlük birimleri, tümevarım sonucu ulaşılmış, sosyal ve nedensiz genellemelerden ibarettir. Varlık ve eylem adlarından oluşan sözlük birimleri, varlık ve eylemlerin özelliklerine inmeksizin, onları kavramlar hâlinde bildirirler. // **TDBTS 2014:** —

Kavram alanı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Zihinde aynı veya birbirine yakın kavramlar oluşturan kelimelerin meydana getirdikleri ortak alan. // **DS 2011:** (*conceptual field*) *anlam bilimi* Belli bir kavram alanındaki sözcüklerin anlam ilişkilerinin oluşturduğu bütünlük. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kavram bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *semasiologie*] [Fr. *sémasiologie*] [İng. *semasiology*]: Anlatımdan, adlardan, gösterenlerden kalkarak bunların belirttiği kavramları, gösterilenleri inceleyen anlam bilimsel araştırma. bkz. **Ad bilimi.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*semasiology*) *anlam bilimi, göstergebilim* Gösterenlerden yola çıkarak bunların belirttiği kavramları, dil birimlerinin anlamını, dilsel birimler arasındaki anlam ilişkilerini ve anlam değişmelerini gösteren anlam bilimi alt alanı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kavram çekirdeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kelimenin ifade ettiği ilk ve asıl anlam. bkz. **Temel anlam.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Sözüň işâret ettiği ilk ve asıl anlam, kavram çekirdeği olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Kavram dizini birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*thesaurus*): Aynı anlam alanına ait sözlerin tek maddede toplandığı bir eş anlamlılar sözlüğü ve sözlerin anlamalarına göre değerlendirildiği bir kavramlar dizinidir. // **TDBTS 2014:** —

Kavram ilişkileri ağı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*conceptual relational network*): Komşu kavramların oluşturduğu örgüdür. // **TDBTS 2014:** —

Kavramlaştırma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (conceptualisation): Kavramlaştırma, varlığı eş ve benzer özellikler eksenlerinde öbeklendirme eylemidir. // **TDBTS 2014: —**

Kavramsal ad bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (onomasiology) genel Bir dizi kavramın bunları anlatan dilsel biçimlerle bağıntısının incelenmesi ile uğraşan ad bilimi alanı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kavramsal alan birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *begriffsfeld*] [Fr. *champ conceptuel, champ notionnel*] [İng. *conceptual field*]: Bir sözlüksel alanda anlatımını bulan anlamsal alanın dış gerçeklik düzlemindeki kavramsal karşılığı. bkz. **Anlamsal alan, sözlüksel alan.** // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kavramsal yazı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *begriffsschrift*] [Fr. *écriture idéographique*] [İng. *ideographic writing*]: Çeşitli somut ya da soyut çizimlerle kavramları, anlambirimleri gösteren yazı türü. (Ör. *Çin yazısı ve çivi yazısı*) (Düşün yazı da denir.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kavşak i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *junktur, fuge*] [Fr. *joncture, jointure*] [İng. *juncture*]: Bir sözcükteki anlambirim sınırı. (Ör. *Gelmek* eylemindeki *gel-* ve *-mek* anlambirimleri arasında kavşak vardır.) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (juncture) ses bilimi** Biçim birimi, sözcük ya da tümce gibi birimlerin sınırlarını bildiren susma, tonlama gibi sınır özelliklerini anlatan terim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kayan ünlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (diphthong) ses bilgisi, ses bilimi Aynı seslem içinde yer alan ve başlangıçta duyulan sesin bitişte yerini başkasına bırakması yoluyla gerçekleşen ünlü. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kayan ünlüleşme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (diphthongization) ses bilimi,

tarihsel dil bilimi Bir ünlünün zaman içinde veya farklı lehçelerde kayan ünlü haline gelmesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kaydırma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *katachrese*] [Fr. *catachrèse*] [İng. *catachresis*]: Bir adın çeşitli biçimlerde kurulan bir benzerlik bağıntısı aracılığıyla bir başka olguya ilişkin olarak da kullanılması. (Ör. *Dağın etekleri, sandalyenin ayakları, iğnenin gözü* vb. kullanımlarda *etek, ayak, göz* kaydırma sonucu yer almaktadır.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011: 1-** (catachresis) *anlam bilimi* Bir adın, kurulan benzerlik bağıntısıyla bir başka olguya ilişkin olarak kullanılması. 2- (dislocation) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, bir tümce kurucusunun özgün yerinden tümcenin başına ve sonuna kaydırılarak, yerine, eşgönderimli olacağı bir adılın getirilmesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kayırlı biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*attested form*): Bir dilin tarihsel belge ve eserlerinde kaydına rastlanabilen söz veya yapıdır. // **TDBTS 2014:** —

Kayma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (conversion) *söz dizimi, biçim bilimi, anlam bilimi* Bir ulama bağlı olan bir birimin, ses bilimsel içeriği olan ya da ses bilimsel içeriği olmayan dilbilgisel anlambirimlerin eklenmesiyle bir başka ulama bağlı olması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kayma seslik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Çabuk konuşmada, dil bir boğumlama noktasından ötekine kayıp geçerken çıkan sesliğe verilen ad. bkz. **Seslik.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kaynak birim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (source unit) *genel İletişimde bildirinin* kaynaklandığı, oluştuğu birim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kaynak dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *ausgangssprache*] [Fr. *langue source, langue de départ*] [İng. *source language*]: Çeviri işleminde kalkış noktasını oluşturan, çevrilen betiğin yazılmış olduğu dil. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (source language) *çeviribilim* Bir dilden diğerine

çevirilecek metnin yazılmış olduğu dil. // **DBTS 2013:** (*source language*): Herhangi bir alıntının yapıldığı dil, kaynak dil olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Kaynaşma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *contraction*). Bir kelimedede iki veya daha çok ses ögesinin bir öge haline gelmesi. krş. **Hece düşmesi.** // **GTS 1992:** (Alm. *Kontraktion, Zusammenziehung*; Fr. *contraction*; İng. *contraction*) Ayırı hecelerdeki iki ünlünün bir tek ünlüde veya birden çok hecedeki seslerin tek hecede toplanması olayı. // **DS 2011:** (*contraction, fusion*) *ses bilimi, biçim bilimi* 1- Birbirini izleyen ayrı seslemlere ait iki ünlünün ya bir tek ünlü ya da kayan ünlü olarak tek seslemde toplanması. 2- Bir sözcükte birbiri ardından gelen iki birimin, birbirinden ayırdedilemeyecek biçimde birbirine kaynaşması. // **DBTS 2013:** (*merger, coalescence, fusion*): Birden çok ve değişik dil biriminin, aynı işi yapan tek bir birime dönüşmesi ve bu birimle yer değiştirmesi, kaynaşmadır. // **TDBTS 2014:** —

Kaynaştırıcı (kaynaştıran) diller birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *amalgamierende sprachen*] [Fr. *langues amalgamantes*] [İng. *amalgamating languages*]: Dillerin genel özellikleri açısından yapılan sınıflandırmada, dil bilgisi bağlarını belirten öğelerin kökensel öğelerle kaynaştığı bükünlü dillere verilen bir başka ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*incorporating, polysynthetic languages*) *genel* Sözcük düzeyindeki yapı özelliklerine dayanarak yapılan dil sınıflamasında dilbilgisel bağıntıları belirten öğelerin kök öğelerle kaynaştığı diller. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kaynaştırma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. ; İng. *Contraction*; Alm. *Kontraktion, Zusammenziehung*) (Derl. *Daraltı, büzülme, vokal birleşmesi, sıkışma, aşınma, derilme, hece gizlenimi, gizlenim, hece yutulması*) Ünsüzle biten bir kök ve gövdeden sonra ünlüyle başlayan bir başka kök getirilince, ünlülerin çatışmasından doğan hece kaybı: (*gele+umadım*) > *gelemedim*, (*cuma+ertesi*) > *cumartesi*, (*ne+asıl*) > *nasıl* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kaynaştırma harfi (sesi) birl. i. FGT 1942: Vikaye harfi - ... // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Asıl birimler ile yapımlık ve çekimlik bağlı biçim birimleri arasına, söyleyişte kolaylık ve ahenk sağlamak amacıyla getirilen ve anlam değiştirici olmayan ses. // **TDBTS 2014:** —

Kaynaştırma ünlüsü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Ünsüzle biten kök ve gövdeye ünsüz ile başlayan bir ekin getirilmesi sırasında kullanılan ve asıl birim ile bağlı birimi birbirine bağlama görevi yüklenmiş olan ünlü. // **TDBTS 2014: —**

Kaynaştırma ünsüzü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Ünlü ile biten kök ve gövdeye ünlü ile başlayan bir ek eklendiğinde, aradaki ses boşluğunu doldurmak ve ünlü çatışmasını önlemek için kullanılan ünsüz, yardımcı ünsüzdür. // **TDBTS 2014: —**

K-buyurma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (c-commanding) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir budağın, kendisini doğrudan dallandıran budağın dallandırdığı diğer budaklarla arasındaki yapısal ilişki, kurucu buyurma. // **DBTS 2013: - // TDBTS 2014: —**

Kelime i. FGT 1942: Kelime - *Mot* // **DBTS 1949:** (Mot) “Başlı başına bir anlamı olan veya söz içinde anlama yardım eden bir veya birkaç heceden ibaret ses” diye tanımlayabileceğimiz kelime kavramı için A. Meillet şöyle diyor: “Kelime, gramerce herhangi bir kullanışa elverişli olmak üzere belli bir anlam ile bir ses kümesinin elele vermesinden meydana gelir”. bkz. **Cümle kelime, Kök kelime, Dolu, Boş, Canlı ve Ölü kelimeler.** // **DTS 1969:** (Fr. *Mot*; İng. *Word*; Alm. *Wort*) Anlamı olan ses veya ses birliği; *O, ev, baş, çocuk, yok, var, değil, gibi, ah* vb. // **DDTs 1980: — // DBTS 1989:** (Osm. *kelime*; Fr. *mot*). Tek başına anlamı olan veya anlamlı kelimeler arasında ilişki kurmaya yarayan, bir veya birden çok heceden oluşan ses öbeği. // **GTS 1992:** (Alm. *Wort*; Fr. *mot*; İng. *word*) Bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan, aynı dili konuşan kişiler arasında zihinde tek başına kullanıldığında belli bir kavrama karşılık olan somut veya belli bir duygu ve düşüncüyü yansıtan soyut yahut da somut ve soyut kavramlar arasında ilişki kuran dil birimi. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kelime bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *ilm-i vaz', ilmi'l-luga*; Fr. *lexicologie*). Bir dilin kelime hazinesini çeşitli yönlerden inceleyen dil bilimi dalı. krş. **Sözlük bilimi, dil bilimi.** // **GTS 1992:** (Alm. *Lexicologie*, Fr. *lexicologie*, İng. *lexicology*, Osm. *ilmü'l-lüga*) Bir dilin kelime varlığını şekil bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi açısından ele alarak türetmede, görev alan birimlerini, birleşik kelimelerini, kalıplaşmış şekillerini, deyimlerini, atasözlerini, alıntı kelime vb. öğelerini inceleyen, bunların köken yapılarını araştıran, şekil ve anlam

bilimi açısından geçirdikleri değişme ve gelişmeleri belirleyen dil bilimi dalı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kelime coğrafyası birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Géographie lexicologique) Kelimelerin yayılış alanlarını belirtmeyi konu olarak alan dil bilimi kolu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kelime hayatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Vie des mots) Nesilden nesile geçtikçe kelimelerin ses, şekil ve anlam bakımından uğradıkları değişikliklerin topu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kelime grubu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. Wortgruppe; Fr. groupe de mot; İng. wordgroup) Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yanyana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kelime hazinesi (hazinesi) birl. i. FGT 1942: Kelime hazinesi - Vocabulaire (Wortschatz) // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. Vocabulaire; İng. Vocabulary; Alm. Wortschatz) (Derl. Söz hazinesi) Bir dildeki kelimelerin bütünü. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. vocabulaire). Bir dilde var olan veya bir kişinin, bir topluluğun kullandığı kelimelerin bütünü. // **GTS 1992:** (Alm. Wortschatz; Fr. vocabulaire; İng. vocabulary) Bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kelime ikilemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Réduplication) Aynı kelimenin iki defa tekrarlanması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kelime öbekleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yanyana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve

herhangi bir yargı bildirmeyen kelime toplulukları. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kelime sınıf(lar)ı *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Classe de mots) Bazı dillerde, kelimelerin, gerek anlattıkları varlıkların ve eşyanın niteliğine göre ayrıldıkları ve gerek sınıf ismi veya sınıflayıcı (Indice de classe ou Classificateur) denilen eklerle ayrılmış bulundukları sınıflara denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Cümledeki işleyişleri, aldıkları çekim ve yapını ekleri ve taşıdıkları kavramlar bakımından aralarındaki ortak noktalara göre ayrılmış olan kelime türü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kelime sırası *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Ordre des mots) Kelimelerin bir söz içinde birbirlerine göre bulundukları yer. bkz. **Düz, Olağan, Kullanılabilen, Ters, Rasgele, Gramatikal, Mantıkça, Ruh bilimince, Dokunaklı, Tumturaklı sıra ve Beşte üç** gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kelime türü *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Kelime sınıfı*; Fr. *Parti du discours*; İng. *Parts of speech*; Alm. *Redeteile*) (Derl. *Sözbölüğü, kelime çeşidi, lakırdı bölüğü*) Yapı, kavram, görev bakımlarından aralarındaki benzerliğe göre ayrılmış bulunan kelime türlerinden her biri. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *aksâm-ı kelâm*; Fr. *partie du discours*). Nitelikleri, biçimleri ve görevleri bakımından kelimelerin ayrıldıkları çeşitlerden her biri. // **GTS 1992:** (Alm. *Redeteile*; Fr. *partie de discours*; İng. *parts of speech*; Osm. *aksâm-ı kelâm*) Yapıları, görevleri ve nitelikleri bakımından, kelimelerin, cümle içindeki işleyişlerine göre ayrıldıkları her bir bölümü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kelime vurgusu *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Accent de mot) Kelimelerin belli hecelerindeki vurgu. // **DTS 1969:** (Fr. *Accent de mot*; İng. *Word-stress*; Alm. *Wortakzent*) Bir kelimedede bir hecenin öteki hecelerden daha baskılı olan vurgusu: Ankara, ancak, yapma (olumsuz eylem), yapma (yapma çiçekler) vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *Accent du mot*) Kelimedede bir hecenin diğerinden daha güçlü olan vurgusu. krş. **Anlatım vurgusu, cümle vurgusu.** // **GTS 1992:** (Alm. *Wortakzent*; Fr. *accent de mot*; İng. *word-stress*) Tek heceli kelimelerde çoğunun, çok heceli, kelimelerde hecelerden birinin diğerlerine göre daha yüksek ses tonuyla, söyleyiş süresi uzatılarak diğer

hecelerden daha belirgin biçimde söylenmesi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kelime yapılışı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Morphème suffixal) Kelime meydana getirmek üzere gövdeye eklenen yapılık (bkz. **Gövde yapılışı**). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kelime yapımı *birl. i.* **FGT 1942:** Kelime teşkili - *Formation de mot* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kelime yazısı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (*İdyografi*) Belli bir kavramı yansıtan kelimelerin işâretlerle gösterildiği yazı türü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kemikleşme *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*fixation*): Kemikleşmiş biçim, donuk biçimdir. // **TDBTS 2014:** —

Kemiyet *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** 1- Kelimedeki seslerin veya hecelerin boğumlanma süresindeki uzunluk veya kısalık; bir fonem veya fonem grubunun telaffuz süresi. 2- Kelimelerin belirttiği canlıları, nesneleri ve kavramları miktar yönünden değerlendirmeye dayanan gramer kategorisi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Varlıktaki teklik çokluk ilişkisinin adı. // **TDBTS 2014:** —

Kemleyici *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Péjoratif) Kötü anlam verici veya kötü anlamda kullanılan. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kendi kendini seçme *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (self-select) *konuşma çözümlemesi* Haber tartışmalarındaki soru-yanıt düzeninde, sunucunun adını söyleyerek konuşucuyu belirlemediği durumlarda katılımcının konuşmacı olarak kendi kendini belirlemesi/seçmesi durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kendiliğinden değişme *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Değişmenin sesin kendi öz niteliğinden gelmesi. bkz. **Ses değişikliği.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kent dili *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (urban language) *toplum dil bilimi* Çeşitli coğrafi bölgelerden gelmiş toplumsal katman, ırk, yaş, cinsiyet vb. gruplarının kentlerde, özellikle büyük kentlerde kullandıkları değişke. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kent lehçebilimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (urban dialectology) *toplum dil bilimi* Kentlerde konuşulan dillerin klasik lehçebilim çalışmalarından farklı olarak, dikey boyutta ve toplumsal değişkenlere göre incelendiği dal. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kentli dili *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*urbanism, hyper urbanism*): Şehirliilerin dil kullanımı olup her türlü argo, jargon, ağız kullanımı ve aksanlı dil kullanımına karşı koyan dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Kerteli değişme *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Birtakım ara şekillerden geçerek meydana gelen ses değişmesi. bkz. **Ses değişikliği.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kerteli girişim *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Ses kırımlarının gerilmeden önce kapanmadığı girişim türü. bkz. **Girişim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kesik cümle *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *elliptischer Satz*; Fr. *proposition elliptique*; İng. *elliptic clause*) Konuşma sırasında, bir parçasının dinleyenin anlayışına bırakıldığını göstermek üzere bir kısmı kesilerek söylenen, yüklemi kullanılmadığı halde bir yargı bildiren cümle. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Genellikle sözlü dil kullanımında yer alan ve bazı öğeleri eksiltilerek söylenip, anlamı dinleyenin anlayışına bırakılan veya yüklemi kullanılmadan yargı bildiren cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Kesik kelime *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Forme réduite*; İng. *Clipped word, stump word, clipper*; Alm. *Abgetrumpftes Wort, Stumpfwort, Kurzform*)

(Derl. *Kırpık kelime, kırpma kelime*) Bir kısmı, kesilerek kullanılan kelime: *Foto (fotoğraf, fotoğrafçı), oto (otomobil ve benzeri)* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kesikli gidiş birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Allure staccato) Sözü kesik kesik söylenme tarzı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kesimli gereklik kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Gelmelidir* şeklindeki gelişimli kip türü. bkz. *Gelişimli kipler*. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kesimlik kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Gelmiştir, geliyordur* şeklindeki gelişimli kip türü. bkz. *Gelişimli kipler*. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kesintili sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Değeri bağlamdan ya da çeşitli koşulların yol açtığı değişikliklerden etkilenmeyen, benzer öğelerden ayrı olan, yalnızca varlık ya da yokluğuyla değer taşıyan birimler için kullanılır. Ayrık da denir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (interrupted) *ses bilgisi* Patlamalı ünsüzlerde olduğu gibi, ses yolunda tam bir engellenme ile oluşturulan ünsüz. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kesir ismi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Nom de fraction) Bir sayının bölündüğü parçalardan birini yahut bir kaçını anlatan kelime veya deyim: *Ondalık ve beşte üç* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kesirli (kesir) sayı sıfatı (sıfatları) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Adların kesirli biçimde sayısını gösteren sıfatlar. bkz. *Sayı sıfatı*. // **DBTS 1989:** (Osm. *sıfat-ı adediyye-i kesriyye*; Fr. *adjectif numéral fractionnaire*). Varlıkların parçalarını belirten sayı sıfatı. krş. *Sayı sıfatı*. // **GTS 1992:** (Fr. *Adjectif numeral fractionnaire*) Nesnelerin sayıca bir parçasını belirten sıfatlar; tam sayıların bir parçasını, kesirli sayıları gösteren sayı sıfatları. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kesir sayıları birl. i. FGT 1942: Âdadı kesriye - *Adjectifs numéraux fractionnaires* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kesişme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (cross-over) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir ad öbeğinin, eşgönderimli olduğu bir başka ad öbeğini atlayacak biçimde taşınması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kesit i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Dağılım ve değiştirim ölçütleri aracılığıyla çeşitli düzlemlerde saptanan ses birimi, biçim birimi, dizim, kimi durumlarda da tümce gibi öğelerin her biri; bir dilsel bütünden soyutlanmış bölüm. Parça da denir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (register) *toplum dil bilimi* Toplum dil bilimi ve biçembilimde değişik toplumsal durumlarda kullanılan dil değişikliğine verilen ad. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kesitleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bir sözce ya da dizimsel bütünü birim ya da parçalarına ayırma işlemi. Bölümleme de denir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Keskin sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *scharf*] [Fr. *strident*] [İng. *strident*]: Büyük yeğnlik gösteren bir gürültünün yanı sıra ses dalgasının düzensizliğiyle belirlenen seslerin niteliğini belirtmek için kullanılır. bkz. **Boğuk, ikicilik.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (strident) *ses bilgisi* Yeğn bir gürültü ve ses dalgasının düzensizliği ile oluşturulan sesbirimlerinin özelliği. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Keskinlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Acuité) Keskin vurgulu bir açının hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Keskin vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent aigu) Sesi belirten yüksek vurgu ve bunun yazıdaki işareti. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kesme işareti birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *apostrophe*). Özel isimlere getirilen ekleri, iki kelimenin birleşmesiyle

ortaya çıkan ses düşmesini veya bazı alıntı kelimelerde hecelerin kesilerek okunacağını belirtmek için kullanılan işâret ('). krş. **Ayırıcı işâret.** // **GTS 1992:** (Alm. *Apastroph*, *Auslassungszeichen*; Fr. *apostrophe*; İng. *apostrophe*) Özel adlara, gerçek kısaltmalara, sayılara getirilen çekim eklerini ayırmak, iki kelimenin birleşmesiyle ortaya çıkan ses düşmesini belirtmek, bir harf veya ekten sonra gelen ekleri veya alıntı kelimelerde hecelerin kesilerek okunacağını göstermek üzere kullanılan işâret, (-') işâreti. bkz. ve krş. **Ayırıcı işâret.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*apostrophe*): Yazılı dil kullanımında, değişik birkaç amaçla kullanılan satır üstü virgülü, (-') işâreti, kesme işâreti olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Kezlemeli birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Multiplicatif) Bazı dillerde iki kez, üç kez gibi defa anlatan sayı zarflarına denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kılıcı sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (agent) *anlam bilimi, söz dizimi* Eylemin belirttiği hareketi yapan öge. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kılımış i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Aspect, Aktionsart / Alm. /) Gerek yalın anlamlı (ilkinden fiil, türeme ve bileşik olan) mastarlarla ve gerek betimlemeli (Descriptif) dediğimiz karmaşık anlamlı mastarlarla anlatılan işin sürerlik, bir anda olup bitme, tezlik gibi bakımlardan oluş özelliği. bkz. **Betimlemeli fiil.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *aktionsart*] [Fr. *ordre de procés*] [İng. *manner of action*]: Eylemin belirttiği oluşun zaman bakımından niteliğini, bir başka deyişle başlama mı, bitiş mi, süreklilik mi belirttiğini gösteren anlamsal ulam. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (aksionsart, manner of action) *anlam bilimi, söz dizimi* Eylemin belirttiği oluşun başlama, bitiş, sürekliliği ifade ettiğini gösteren anlamsal ulam. // **DBTS 2013:** (*manner of action, aktionart*): Geniş anlamıyla bütün bilgilerin, yani bütün varlık ve olayların özellikleri toplamıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. *aktionsart*) Görünüş kavramı ile karıştırılan kılımış; fiilin mastar şeklinin temel alındığı sözlüksel anlama bağlı olarak devinim (İng. *activity*), oluş (İng. *achivement*), tamamlanma (İng. *accomplishment*) ve durum (İng. *state*) bildiren fiillere özgü anlam bilimsel nitelikli bir kategoridir (Jackson, 2007:22).

Kılış fiili (eylemi) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *verbe d'action*; karşıtı oluş fiili). Anlatılan işin kılma, yapma niteliği taşıdığını belirten fiil. Ör. *almak, taşımak, yürümek, düşünmek.* krş. **Fiil.** // **GTS**

1992: (Alm. *Handlungsverb*; Fr. *verbe d'action*; İng. *action verb, verb of action*) Cümlede yüklemnin gösterdiği işin yapma niteliği taşıdığını, yapanın dışında bir nesneye yöneldiğini gösteren fiil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kılış ismi (adı) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Nomen-actionis, Geschehenbezeichnung*; Fr. *nom d'action*; İng. *action noun*) Bir durumu, bir oluş ve kılışı isim olarak anlatan ve fiillerden *-mA*, *-mA*, *-Iş* / *-Uş*, *-IcI* / *-UcU* vb. eklerle kurulan isim. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*action noun*): Eylem adlarının nitelendirilmediği, bir varlık, zaman veya şekille ilişkilendirilmediği yalın yapılarına verilen ad. // **TDBTS 2014:** —

Kırık çoğul birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Cemi mükesser, Pluriel brisé*) Sâmi dillerde tekilin şekli değiştirilerek yapılan çoğul. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kırılma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Brisure, Fracture*) Özellikle Gotça'da bazı açınıkların, kendi yakınlarındaki birtakım belli seslerin etkisiyle değişmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kırma anadili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*creole*) toplum dil bilimi Anadili durumuna gelmiş olan kırma dil. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kırma dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*pidgin*) toplum dil bilimi Bir doğal dilin sözcük varlığı ve dil bilgisi özelliklerinin azaltılması, karmaşık yapıların ve düzensizliklerin elenerek yalınlaştırılması sonucunda ortaya çıkmış dil. // **DBTS 2013:** (*creole, pidgin, hybrid language*): Çeşitli dillerin karışmasından oluşan dil. // **TDBTS 2014:** —

Kırmalaşma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İki kelimenin birbiri üzerine olan etkisiyle ortalama bir şeklin meydana çıkması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kırpma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Abrégement*) Bir kelimenin bir parçasını çıkarıp onu daha kısa bir şekle sokma işi, // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*clipping*) biçim bilimi Anlamında değişiklik olmadan bir

sözcüğün belirli bir parçasının atılması yoluyla yapılan kısaltma. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kırpma söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*clipped word, curtailed word*): İki sözün belirli kısımları alınarak elde edilen söz, kırpma sözdür. // **TDBTS 2014:** —

Kısa sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir sesin sürdüğü zamana nicelik denir, ki buna göre sesler uzun (long) veya kısa (bref) diye ayrılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. kurz] [Fr. bref] [İng. short]: Karşılaştırıldığı öğelere oranla süre içinde daha az yer kaplayan sesler için kullanılır. (Ör. *Sevgi* sözcüğündeki ünlüler kısadır.) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısa açıklık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Süresi kısa süren açıklık.bkz. **Açıklık.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısa ad birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Kurzname /Alm./) Bir ismin ve özellikle bir özel adın bir parçasını atarak ve kalanını bazen biraz değiştirerek meydana getirilen kısa ad. *Zeynelâbidin yerine Zeynel, Afyon Karahisar yerine Afyon* gibi. bkz. **Okşamalık.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısa hece birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *hecâ-i maksure*; Fr. *syllabe brève*; karşıtı uzun hece). İçinde uzun ünlü bulunmayan hece. krş. **Hece.** // **GTS 1992:** (Alm. *kurze Silbe*; Fr. *syllabe breve*; İng. *short syllable*; Osm. *hece-i meksure*) Ünlü veya ünsüz + ünlü kuruluşunda olan hece; ünlüsü kısa olan hece: *o-lu-şum, ki-şi, bi-ze, i-yi* vb. Bir de bkz. **Açık hece.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*short syllable*): Tek ünlü veya ünsüz+ünlü kuruluşunda olan heceler, kısa ünlülü heceler olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Kısa ikinlik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kuvvetli açınığın kısa olduğu ikinlik. bkz. **İkinlik.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısalık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Brévit ) Kısa açınıkların nicelik hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *k rze*] [Fr. *bri vet *] [ ng. *shortness*]: Bir sesin kısa bir süre kaplaması. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*shortness*): Ses bilgisinde ünlüler ve heceler için kullanılan nitelik adı. // **TDBTS 2014:** —

Kısalma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Abr gement) Uzun sürenin kısa süreye geçmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*shortening*): Bir ses, biçim veya söz dizimi biriminin daha kısa ve daha ekonomik h le gelmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Kısaltılmış kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *elliptisch*; Fr. *elliptique*;  ng. *elliptical*) Bir parçası s yleyi ten d  m   olan kelime: *di li  ark* > *di li, yazma eser* > *yazma vb.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısaltılmış  l      me birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Comparaison abr g , Comparatio compendiaria /L t./)  l      len şekillerin tamamıyla anılmadı ı bir  l      me: “D    ncesi başkalarının d    ncesinden farklı olan” diyecek yerde “*d    ncesi başkalarından farklı olan*” demek gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısaltma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** 1- (Abr gement) Yunancada bazı uzun hecelerin kısa sayılması. Attika kısaltması da denir. 2- (Abr viation) Yazıda bir kelimeyi kısaca göstermek üzere ondan alınarak kullanılan harf  be i. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** 1- [Alm. *zeichenk rzung, abk rzendes nennen*] [Fr. *raccourcissement*] [ ng. *clipping*]: Bir sözcüğü ya da sözcük  be ini daha kısa duruma getirme. 2- [Alm. *abbreviation, abk rzung*] [Fr. *abr viation*] [ ng. *abbreviation*] [Es. T. *ihtisar*]: Kısaltılmış sözcük ya da sözcük öbeği. ( r. *TDK, Türk Dil Kurumunun kısaltmasıdır.*) // **DBTS 1989:** (Osm. *ihtis r*; Fr. *abr viation*). Kısaltılmış kelime veya kelime öbeği. kr . **Eksilti.** // **GTS 1992:** (Alm. *Abbreviation, Abk rzung*; Fr. *abr viation*;  ng. *abbreviation*) Sık kullanılan kelimelerin, şahıs, yer ve kurulu  adlarının, yer kazanmak, kolaylık sağlamak gibi pratik gayelerle yazıda kısaltılmış  ekli. // **DS 2011:** (*abbreviation*) *biçim bilimi* Bir sözcüğü ya da dizimi daha kısa duruma getirme. // **DBTS 2013:** (*abbreviation*): Günlük konuşmalarda ve bilhassa da yazışmalarda sık sık kullandığımız kısaltmaların sözlükle doğrudan bir ilişkisi yoktur; fakat çok değişik biçimlerde yapılan bu kısaltmalar, zaman zaman sözlüklere yeni sözler kazandırır. // **TDBTS 2014:** —

Kısaltmaca i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Brachylogie) “*Onda gelmek pek geç olur, sekizde ise pek erken*” sözünün ikinci kısmında kısaltmaca var, “*gelmek*” ve “*olur*” kelimeleri esirgenmiştir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısaltmalı ad birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. acronym) Çoğunlukla sözcüklerin ilk harflerinden oluşturulan ve genellikle metin içinde büyük harflerle temsil edilen kısaltmalı yapıya denir.

Kısaltmalı (kısaltma) kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Birden fazla kelimenin baş harfleriyle kurulmuş kelime: *Nato, Cento, Unesco, Gima* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Birkaç kelimededen oluşan kurum ve kuruluş adlarının her kelimesinin ilk harfi alınarak kurulmuş kelime: Ayrıca bkz. **Kısaltma.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısaltma öbekleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*shortened phrases*): Çok kullanılan söz dizimi birimlerinin, sık sık, genelleşip donuklaşarak birleşik söz, deyim ve ata sözlerini yaratmaları, her dil için söz konusu olan bir olgudur. Böylece, kısaltma öbekleri hâlindeki söz dizimi birimleri, sözlük birimleri hâline gelişi doğru ilk adımı atmış olurlar; bu donuklaşma sonrası gelecek genelleşme, söz dizimi birimlerini sözlük birimleri hâline getirir. // **TDBTS 2014:** —

Kısaltma söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*acronym*): Kurum ve kavram adlarının beş seslerinin veya birkaç sesinin yan yana gelmesinden oluşur. // **TDBTS 2014:** —

Kısa seslem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kurze silbe*] [Fr. *syllabe brève*] [İng. *short syllable*] [Es. T. *kısa hece*]: Uzun ünlü kapsamayan seslem. (Ör. *Yine sözcüğünde iki kısa seslem vardır.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*short syllable*) *ses bilimi* içinde uzun ünlü bulunmayan seslem. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısa sesli (ünlü) birl. i. FGT 1942: Kısa sâit - *Voyelle courte* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Kısa sâit*; Fr. *Voyelle courte*; İng. *Short vowel*; Alm. *Kurzvokal*) (Derl. *Kısa*

vokal, kısa sesli) Süresi uzun olmayan ünlü: *At, alan, ipek, sevgi, al, kır* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *voyelle brève*; karşıtı uzun ünlü). Ses süresi uzun olmayan ünlü. krş. **Ünlü.** // **GTS 1992:** (Alm. *Kurzvokal*; Fr. *voyelle courte*; İng. *short vowel*) Normal ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boğumlanan ünlü. // **DS 2011:** (short vowel) *ses bilgisi, ses bilimi* Karşılaştırıldığı ünlülere oranla daha kısa sürede çıkarılan ünlü. // **DBTS 2013:** (short vowel): Çıkarılış süresi, diğer ünlülerin altında kalan ünlü, kısa ünlüdür. // **TDBTS 2014:** —

Kısa süresi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Durée de brève) Kısa bir sesi söylemek için verilen zaman. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısıp sız. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (creaky) *ses bilgisi* Ses tellerinin çok yavaş titreşmesiyle oluşan ses niteliği. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısıltı veya Kısıltılı ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Chuche ou voix chuchée) Az ötümlü ses. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısıltılı açınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voyelle chuchée) Sönük bir solukla çıkarılan ö açınığı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısımlı sıfat birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Adjectif partitif) *Birkaç, birçok, bazı* gibi tümün az veya çok bir kısmını anlatan sıfat. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısımlı soru birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Soru, cümlelerin yalnız bazı öğelerine değgin olursa kısımlık soru olur. bkz. *Soru.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısımlı tanımlık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kısımlılık bildiren tanımlık. bkz. *Tanımlık.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısımlı yönetik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Régime partitif) Bazı dillerde, örnekleyin Fransızcada, bizim belirsiz nesne (nekre) dediğimiz hale karşılık olabilen

yönetik. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısıtlama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (constraint) *genel* Bir dil bilgisi kuralının uygulanmasını sınırlandıran koşul. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısıtlı düzenek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (restricted code) *toplum dil bilimi* B. Bernstein'in toplumsal dizgeye ve rollerin niteliğine bağlı dil kullanımı türlerinden biri; az eğitim görmüş, alt katman insanların kullandıkları dil biçimi. Dar kod da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kısmalı ad birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. clipping) Çok heceli bir sözcükteki bazı öge/öğeleri kısaltarak ya da yerlerini değiştirerek türetilmiş yeni sözcüğe denir.

Kısmalı birleşik ad birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. clipping compound) En az bir ögesi kısmalı ad olan yapılara denir.

Kısma yazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Sténographie) Söylenen sözleri, söylendiği kadar çabuk yazmaya elverişli, pek kısa ve sade işaretlerden ibaret yazı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kıstak abanıği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Gırtlaktan çıkan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kıvrımlı yineleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*anadiplosis*): Bir söz öbeği veya cümlede sonunda kullanılan bir sözü, o cümleyi izleyen söz öbeği veya cümlede başında kullanmak, kıvrımlı yineleme olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Kıyas i. (Ar. *kıyās*) Benzetme yoluyla kelime türetme, örnekseme. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ki bağlacı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Relativpronomen*; Fr. *pronom relatif*; İng. *relative pronoun*) Ki'li birleşik cümlelerde ana cümleyi yardımcı cümleye bağlayan ve dilimize Farsçadan geçmiş olan ki nispet zamiri. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*relativ pronoun*): Açıklayıcı ve tümleçleri sonradan gelen dillerde bulunan ve cümlelerin herhangi bir ögesinin yerini tutan ilgi zamiri, açıklayıcı ve tümleçleri asıl ögeye bağlayıcı zamirdir. // **TDBTS 2014:** —

Ki'li birleşik cümle birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Bağlama zamiri *ki* veya *kim* ile kurulan birleşik cümle.. Ör. *Görüyorum ki çalışmışsın. “Nemrut buyurdu kim o yıl içinde niçe oğlan doğarsa boğazlayalar”.* krş. **Birleşik cümle.** // **GTS 1992:** Ki veya kim bağlacı ile kurulan birleşik cümle türü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*compound sentence with ‘ki’*): Türkçenin söz dizimi yapısına ters olarak, yardımcı cümlelerin ana cümleden sonra geldiği bir cümle türüdür. // **TDBTS 2014:** —

Kim-ne sorusu birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (wh-question) söz dizimi *Ne, nasıl, niçin, neden, nereye, kim* vb. soru sözcüğü ile kurulmuş soru. Ne-kim sorusu da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kinaye i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*allegoric meaning, implicit meaning*): Yüzey yapıları düz anlamlı, derin yapıları ise, yan veya eğretilmeli anlamlı dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Kip i. **FGT 1942:** Sıyga - *Mode* // **DBTS 1949:** (*Sıyga, Mode*) Bir fiile, bildirdiği zaman ve kişi kavramları dışında konuşan tarafından başka düşünce veya duygular katıldığını anlatan türlü çekim şekilleri. bkz. **Salt kip, Gelişimli kipler, Ulaş.** // **DTS 1969:** (Osm. *Sıyga, fül tasrifi*; Fr. ; İng. *Paradigme*; Alm. *Paradigma*) (Derl. *Şekil, çekim örneği*) Eylemlerde belirli bir zamanla birlikte konuşanın, dinleyenin ve hakkında konuşulunun tekil ya da çoğul olarak belirtilmiş biçimi: Bildirme kipleri, isteme kipleri vb.

// **DDTS 1980:** [Alm. *modus*] [Fr. *mode*] [İng. *mood, mode*] [Es. T. *siyga*]: Eylemin belirttiği oluş karşısında konuşucunun tutumunu, bir başka deyişle salt bildirmeyle mi yetindiğini, yoksa bir yorumda mı bulunduğunu, istek, dilek, koşul, gereklik, buyrum mu anlattığını gösteren eylem biçimlerinin özelliği. // **DBTS 1989:** (Osm. *sîga*; Fr. *mode*). Bir fiile zaman ve şahıs kavramları dışında konuşan tarafından başka düşünce ve duyguların katılıp katılmadığını anlatan, yani fiilin belirttiği kılış veya oluş karşısında konuşanın sadece bildirmeyle mi yetindiğini, yoksa bir yorumda mı bulunduğunu gösteren fiil biçimi. // **GTS 1992:** (Alm. *Modus*; Fr. *mode*; İng. *mood, mode*) Fiil kök veya gövdesinin gösterdiği oluş ve kılışın zaman ve şahıs kavramlarına bağlı olarak ne şekilde yapıldığını veya olduğunu gösteren gramer kategorisi. // **DS 2011:** (*mood*) *anlam bilimi, biçim bilimi* Belli bir söylem ortamında konuşurun iş, olgu, durum karşısındaki tutumunu belirleyen dil bilgisi ulamı. // **DBTS 2013:** (*mood, mode*): Kip, varlık+eylem ilişkisinde ortaya çıkan bir bilgidir. Kip, eylemin gerçekleşme biçiminin bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** (İng. *mood*) Konuşanın niyetine bağlı olarak bağlam içinde; -bildirme zamanı ve gerçekleşme zamanının ayırdı çerçevesinde- kendisinin veya diğer iletişimsel katılımcıların ya eylemsel/durumsal bir hazırlığı tamamladığını, böyle bir hazırlık içinde olduğunu, böyle bir hazırlığı planlı veya plansız, yakın veya uzak zaman diliminde gerçekleştireceğini, ya da eylemsel/durumsal bir hazırlıkla ilgili olarak yine kendisinin veya diğer iletişimsel katılımcıların duygu, düşünce, tasar, istek ve tespitlerini aktardığı fiillerle ilgili dilbilgisel kategoriye denir.

Kip çekerliği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Başka dillerde ayrı olması gerekirken bazen uyumlu tümcelerin fiil kipleri baştümcedeki kipin çekerliğine kapılarak onların şeklini alırlar. Bu duruma kip çekerliği adı verilir. bkz. **Çekerlik.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kipçe özümleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Assimilation modale) Başka dillerde ayrı olması gerekirken bazen uyumlu tümcelerin fiil kipleri baştümcedeki kipin çekerliğine kapılarak onların şeklini alırlar. Bu duruma kip çekerliği adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kip(sel)leştirme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *modalisierung*] [Fr. *modalisation*] [İng. *modalisation*]: Konuşan bireyin söz ya da

sözcesine, onu benimseyip benimsememesi, kişiselliğini ortaya koyup koymaması, dinleyiciyle arasında gerilim yaratıp yaratmaması yoluyla kazandırdığı nitelik. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*modalisation*): Bir eylem kök veya gövdesini, çeşitli görünüş ögeleri yardımıyla kip bildirir hâle getirmedi. // **TDBTS 2014:** —

Kiplik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *modalität*] [Fr. *modalité*] [İng. *modality*]: 1- Konuşucu ile dinleyici arasındaki bildirilişimin türüne göre tümcenin içerdiği yapının özelliği. 2- Bir başka anlambirimi belirleyen dilbilgisel anlambirim. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*modality*) *anlam bilimi* Bir konuşmacının karşılıklı bildirilişimde bir olay ya da durum karşısındaki tutumunu anlatma biçimi. // **DBTS 2013:** (*modality*): Kip, varlık+eylem ilişkisinde ortaya çıkan bir bilgidir. Kip, eylemin gerçekleşme biçiminin bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** (İng. *modality*) Kiplik; fiilin karşıladığı anlamın doğruluk ve geçerlilik ölçütü açısından kaynağını bilgi ve inançlardan alan “bilgi (olasılık)” veya eylemin gerçekleştirilmesini isteyen/sağlayan kişi(ler)in öznel bakış açısını yansıtan ve bunu gerçekleştirmesi beklenen kişi/kişilerin tutumunu gösteren “yükümlülük (gereklilik)” işlevleriyle ifade edilmesidir.

Kiplik açık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Voyelle modale*) Kip meydana getirmeye yarayan gövde açımı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kipsel sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*modal*) *anlam bilimi, biçim bilimi* Kiple ilgili. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kipselleştirici i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*modalizer*) *anlam bilimi, biçim bilimi* Bir konuşucunun ilettiği durum ya da olayın gerçekleşmesinin olasılık derecesini belirten öge. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kirlenme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*contagion*): Ölçünlü dilin dışına taşan dil kullanımları, dil yozlaşması veya dil kirlenmesi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Kişi i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Şahıs, Personne*) Konuşanın kendisinden, kendisine söz söylediği kimseden veya başkasından bahsettiğine göre zamirlere ve fiillere verilen

şekil. // **DTS 1969:** (Osm. *Şahıs*; Fr. *Personne*; İng. ; Alm. *Person*) Çekimli eylemlerde ve adılarda, konuşan, dinleyen, hakkında konuşulan. // **DDTS 1980:** [Alm. *person*] [Fr. *personne*] [İng. *person*] [Es. T. *şahıs*]: Konuşan (birinci kişi), kendisine söz yöneltilen (ikinci kişi) ya da kendisinden söz edilen kimseye, varlığa, nesneye (üçüncü kişi) göre değişik biçimlere bürünen dil bilgisi ulamı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*person*): Eylemin gösterdiği işin hangi kişi tarafından yapıldığını belirten dil bilgisi kümesidir. // **TDBTS 2014:** —

Kişi adı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*antroponym*): Özel adların bir türü. İnsanlara verilen adlara kişi adı denir. // **TDBTS 2014:** —

Kişi adlı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Şahıs zamiri*; Fr. *Pronom personnel*; İng. *Personal pronoun*; Alm. *Personliches Fürwort*) (Derl. *Kişi zamiri, şahıslık*) Kişilerin yerine kullanılan adıl: *Ben, sen, o, biz, siz, onlar*. // **DDTS 1980:** [Alm. *personalpronomen*] [Fr. *pronom personnel*] [İng. *personal pronoun*] [Es. T. *şahıs zamiri*]: Dilbilgisel kişiyi belirten ya da kişi adlarının yerini tutan adıl. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kişi ağız birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Idiolekt*; Fr. *idiolecte*; İng. *idiolect*) Bireyler üstü dil sisteminin belli bir kimse tarafından kendine özgü kullanılışı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*idiolect*) Bireysel olan bir dili işâret eder. // **TDBTS 2014:** —

Kişi bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (indice-index) *anlam bilimi* Dil bilimide, dil kullanıcısının konuşma ve yazmadaki özelliklerini anlatmak için kullanılan bir terim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kişi dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*idiolect*): Kişi dili terimi, bireysel olan bir dili işâret eder. O, bir kişinin dil edinim ve kullanımının toplamıdır. // **TDBTS 2014:** —

Kişi eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Zamir-i fiilî*; Fr. *Désinence personnelle*; İng. *Personal ending*; Alm. *Personalendung*) (Derl. *Şahıs eki, şahıs bildirici ek*) Eylem çekimlerinde kullanılan ve kişi gösteren ek. // **DDTS 1980:** [Alm.

personaledung] [Fr. *désinence personnelle*] [İng. *personal ending*] [Es. T. *şahıs lahikası, zamir-i fiili*]: Eylem çekiminde kişi belirten ek. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*personal ending*): Eylem çekiminde kişi belirten ek, kişi ekidir. // **TDBTS 2014:** —

Kişilerarası anlam birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (interpersonal meaning) *edimbilim* Toplumsal ilişkilerin, rollerin, biçem düzlemi ve kişisel özelliklerin anlama kattığı boyut olarak anlaşılabilir. // **DBTS 2013:** (*interpersonal meaning*): Bir dil biriminin herkesçe bilinen en yaygın anlamıdır. // **TDBTS 2014:** —

Kişileştirme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (personification) *anlam bilimi* İnsana özgü özelliklerin doğadaki varlıklara aktarılmasıyla gerçekleşen eğretileme türü. // **DBTS 2013:** (*personification, prosopoeia*): Soyut kavramlara insan niteliği vermek. // **TDBTS 2014:** —

Kişili i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Personnel) Kişisiz fiillere karşı kişi anlatan fiil şekillerine denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kişisiz i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Impersonnel) Kişi fikri vermeyen fiil şekli. *Gitmek, giden, gidince, giderek* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *unpersönlich*] [Fr. *impersonnel*] [İng. *impersonal*]: Kişi belirtisi almayan eylem kipleriyle 3. kişi çekimlerinde öznesi belli olmayan eylem biçimleri için kullanılır. (Ör. *Eylemlilik kişisizdir; aklıma geliverdi sözündeki eylem de öznesi belli olmadığından, kişisiz sayılır.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*impersonal*): Kişi göstergesi bulunmayan söz dizimidir. // **TDBTS 2014:** —

Kişisiz edilgen birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (impersonal passive) *söz dizimi* Eylemi edilgen biçim birimi taşıyan ama yüzey-yapıda açık sözlüksel öznesi bulunmayan kuruluş. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kişisiz kip birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Mode impersonnel) Eylemliklerin, ortaçlar ve ulaçların ortak adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kişi takısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Fiillerin kişisini ya da kişi sayısını gösteren takılara verilen ad. bkz. **Takı.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kişi zamir(ler)i birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Ben, sen, o* şeklindeki ayrılı zamir türü. bkz. **Ayrılı zamirler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*personal pronoun*): Eylemin gösterdiği işin hangi kişi tarafından yapıldığını belirten dil bilgisi kümesidir. // **TDBTS 2014:** —

Klâsik sîf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Classique*) Bir dilin, metinlerden çıkarılıp bir öğretim konusu yapılan şekli (klâsik öncesi, *Pré-classique*; klâsik sonrası, *Post-classique*). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kobat dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Patois*) Geri bir topluluğun konuştuğu bölge dili. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kod i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*code*) *toplum dil bilimi 1-* İletişim sürecinde bildirilerin aktarılmasında ve çözümlenip yorumlanmasında kullanılan göstergelerin ve bunlar arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların tümü. *2-* Bir dilsel toplulukta konuşucu (verici) ile dinleyicinin (alıcının) iletişimde kullandığı dilsel göstergeler kümesi. // **DBTS 2013:** (*code*): Parçalardan oluşan birimlerin, bu parçaların sıralanış ve bağlanış biçimleriyle sergiledikleri yapıdır. // **TDBTS 2014:** —

Kod çözme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*decoding*) *edimbilim* İletişimde kodlanarak gelen bildirinin içeriğine ulaşmak için yapılan çözümleme süreci. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kod değiştirimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*code switching*) *toplum dil bilimi* Bir söylem ya da tümce içinde iki farklı kodun yan yana kullanılması durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kod karıştınımı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (code mixing) toplum dil bilimi Baskın ve temel bir kodun kullanılması sırasında konuşucunun ikinci bir kodu kullanması durumu. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kod kopyalama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (code copying) toplum dil bilimi Hem birimler hem de bloklar halindeki dil öğelerinin B dilinden (çoğunluk dili/ ikinci dil) A diline (azınlık dili/temel dil) kopyalanması. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kodlama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (coding) toplum dil bilimi İletişimde bildirinin içeriğinin bir koda dönüştürülmesi süreci. **// DBTS 2013: (codification):** Parçaları bir araya getirerek, bütünlük özelliği taşıyan bir birim oluşturmaktadır. Bireysel olan dil kullanımındaki düzgülerin toplumsal bir uzlaş hâline gelmesi, dil kurallarını yaratır. **// TDBTS 2014: —**

Koine i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Koinê) Milâttan önce dördüncü yüzyılda türlü Yunan ağızlarının kaynaşmasıyla meydana gelen kamu dili. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Koku dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Langage olfactif) Kullanılan kokulara birer anlam vererek kurulan işâret dili. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Kolaylık kılınışı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Sevivermek şeklinde gerçekleşen kılınış. bkz. Kılınış. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Komşuluk i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (synecdoche): Komşuluk terimi, aynı türden dil birimleri arasındaki ilişkilere işâret etmek üzere, ses, biçim ve daha çok da anlam bilgisi alanlarında yapılan çalışmalarda kullanılır. // TDBTS 2014: —

Komşuluk anlam değişmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:

(*syndoché*): Varlıklar arasındaki benzerlik dışındaki neden-sonuç, eşlik-zırlık, parçalık-bütünlük, zaman-mekân, iş-araç, üretim-tüketim vb. türden ortak özellikler, birbirlerini çağrıştıracı komşuluk ilişkileri yaratır. // **TDBTS 2014:** —

Komşu ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir dil sesinin çevresinde bulunan ses. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Çıkarılış yeri veya çıkarılış biçimi bakımından bir sese komşu olan ses, komşu ses olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Konma noktası birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (landing site) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, yer değiştirme sonucu üretildiği konumdan ayrılan bir ögenin taşınmasma çeşitli ilkelere uygunluk taşıyan konum. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Konson i. (Fr. *consonne* < Lat.) Ses yolundaki bir kapanma ile veya bir engele çarparak meydana gelen ses, ünsüz, sedâsız, sâmit, konsonant, sessiz. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Konsonant i. (Fr. *consonant* < Lat.) Ses yolundaki bir kapanma ile veya bir engele çarparak meydana gelen ses, sessiz, ünsüz, sedâsız, konson. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Konu i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (theme, topic) *metin dil bilimi* Sözcede söz edilen kişi, olgu ya da nesne. // **DBTS 2013:** (*topic*): Bir konuşma veya yazının merkezidir. // **TDBTS 2014:** —

Konu değiştirme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (topical (agenda) shift) *konuşma çözümlemesi* Haber tartışmalarında katılımcıların, sunucuların sordukları sorulara doğrudan yanıt vermek yerine konuya yeni bir yön ya da boyut kazandırmaları edimi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Konu dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *objektsprache*] [Fr. *langage objet*] [İng. *object language*]: Üst dilin konusu olması

bakımından ele alınan doğal dil. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Konulaştırım i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (topicalization) *söz dizimi* Tümcede bir ögeyi, tümcenin ya da sözcenin konusu yapma. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Konum i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (position) *söz dizimi* Tümce yapısında, tümcenin kurucularının bulunduğu ve genellikle işlevlerini de belirleyen sıralamadaki yer. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Konum düzenlemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (status planning) *toplum dil bilimi* Çok dilli toplumlarda konuşulan dillerden birinin, çeşidi değişkelerin bulunduğu dilsel toplulukta belli bir değişkenin seçimi, öteki dil ve değişkelerle ilişkilerinin irdelenmesi ve seçilen dilin/değişkenin ötekiler karşısında konumunun yükseltilmesi amacıyla yapılan uygulama. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Konuşma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sprechen*] [Fr. *action de parler, parole*] [İng. *speech*] [Es. T. *tekellüm*]: 1- Sözü kullanma, söz söyleme; konuşmak eylemi; düşünceyi sözle anlatma. 2- İki ya da daha çok sayıda bireyin sözlü bildiri alışverişinde bulunması. // **DBTS 1989:** (Osm. *tekellüm*; Fr. *action de parler, parole*). Belli bir dil topluluğuna mensup olan kişiler arasındaki sözlü anlaşma. // **GTS 1992:** (Alm. *Sprechen*; Fr. *parole*; İng. *speech*) Düşünceyi sözle ifade etme işi. Aynı dil konuşan bireyler arasında sözle anlaşma biçimi. // **DS 2011:** (conversation) *genel* İki ya da daha çok kişi arasındaki sözel etkileşim. // **DBTS 2013:** (*diction, speech, speaking*): Sözlü dil kullanımı, konuşma olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Konuşma aygıtı (cihazı) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Telâffuz cihazı*; Fr. *Appareil de la parole*; İng. *Organs of speech*; Alm. *Sprachwerkzeuge*) (Derl. *Konuşma cihazı*) Konuşmada kullanılan seslerin meydana gelmesine yarayan organların tümü. // **DDTS 1980:** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Sprechorgane*; Fr. *organes de la parole*; İng. *organs of speech*) Çeşitli hareketlerle konuşma faaliyetini gerçekleştiren diyafram, gırtlak, kıkırdaklar, ses telleri, ses yarığı, yutak, damak, dil, ağız gibi organların bütünü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Konuşma biçimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (diction): Konuşmada ve okumada seslerin, sözlerin, vurguların, anlam ve heyecan duraklarının açık ve anlaşılır olmasına dikkat eden konuşma biçimi; düzgün söz söyleme sanatıdır. // **TDBTS 2014: —**

Konuşma bozukluğu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (speech disorder, speech defect): Konuşma kusurudur. // **TDBTS 2014: —**

Konuşma bozukluğu bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (speech pathology): Konuşma bozukluklarını ve bu bozuklukların kaynaklarını araştıran dil çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014: —**

Konuşma çözümlemesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (conversation analysis) edimbilim, toplum dil bilimi Karşılıklı konuşmada ya da konuşma gerektiren öteki etkileşim biçimlerinde insanların kullandıkları yöntemlerin çözümlenmesine verilen ad. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Konuşma dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Langue parlée*; İng. *Spoken language*; Alm. *Lautsprache*) (Derl. *Geçer dil*) Günlük yaşayışta kullanılan ve yazı dilinden az çok farklarla ayrılmış bulunan dil. // **DDTs 1980:** Yazı diline karşıt olarak, gündelik konuşmalarda kullanılan dil. // **DBTS 1989:** (Fr. *langue parlée, langue orale*; karşıtı yazı dili). Konuşmada kullanılan ve yazı dilinden farklı olarak çeşitli söyleyiş özellikleri taşıyan dil. krş. **Halk dili, dil.** // **GTS 1992:** (Alm. *Gesprochene Sprache*; Fr. *langue parlee*; İng. *spoken language*) Çeşitli söyleyiş özellikleri olan ve yazı dilinden farklı olan dil. Karşıtı yazı dilidir. // **DS 2011:** (spoken language) *genel* Günlük konuşmalardan parlamento konuşmalarına, konferanslardan meydanlardaki konuşmalara, kitle iletişim araçlarındaki konuşmalardan tiyatro sahnelerindeki oyuncuların konuşmalarına kadar her türlü sözlü iletişimde kullanılan dil. // **DBTS 2013: (spoken language):** Bir dilde ağızdan ağıza geçişerek çeşitli söyleyiş özellikleri taşıyan ve yazı dilinden farklı olan dil, konuşma dilidir. // **TDBTS 2014: —**

Konuşma eğitimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (elocution): Doğru ve güzel konuşma yollarının öğretimidir. // **TDBTS 2014: —**

Konuşma eylemi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (speech act): Dil kullanımının ilk ve en yaygın biçimi, sözlü dil kullanımını temsil eden konuşmadır. // **TDBTS 2014: —**

Konuşma hızı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (tempo) ses bilimi Seslerin birim zamandaki söyleniş hızı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Konuşma ilkeleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (conversational maxims) edimbilim Gündelik konuşmanın etkili ve iletişimsel olması için uyulması gereken, yazılı olmayan genel ilkeler. // **DBTS 2013: (maxims of conversation, conversational maxims):** Güzel konuşma ilkeleri üzerindeki çalışmalar, dilciliğin başlangıç noktası olmuştur. // **TDBTS 2014: —**

Konuşmanın gidişi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Allure du débit) Sözü çabuk veya ağır ağır söylenmesi hali. bkz. **Hızlı, Hızsız ve Kesikli gidiş. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Konuşma olayı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (speech event) edimbilim, toplum dilbilim Kendi içinde bütünlüğü olan, çoğunlukla birkaç söylemle oluşan gündelik konuşma, konferans, görüşme vb. konuşma edimi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Konuşma organları birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (organs of speech) ses bilgisi Konuşma sırasında seslerin üretilmesini sağlayan akciğerler, diyafram, gırtlak, yutak, ağız gibi organların ortak adı. // **DBTS 2013: (organs of speech, members of speaking):** Çeşitli hareketleriyle ses çıkarma ve konuşma eylemlerini gerçekleştiren akciğerler, diyafram, gırtlak, kıkırdaklar, ses telleri, yutak, ön ve art damak, dil, diş, dudak, ağız ve burun gibi organların bütünüdür. // **TDBTS 2014: —**

Konuşma örgenleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — DDTS 1980: Seslemeyi sağlayan akciğerler, gırtlak, ağız, dil vb. ile bunları yönete kaslar. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Konuşma sırası birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Ordre oratoire) Söz söylerken, gereğine göre yapılan kelime sırası. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*turn taking*): Konuşmanın gerçekleştirilme biçimidir. // **TDBTS 2014: —**

Konuşma sözleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*spoken words*): Yalnızca konuşma dilinde kullanılan sözler. // **TDBTS 2014: —**

Konuşma tedavisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*speech therapy*): Konuşarak ve konuşturarak sağaltma. // **TDBTS 2014: —**

Konuşma titremi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Ton de parole*; İng. *Speech tone*; Alm. *Sprechton*) (Derl. *Konuşma tonu*) Kişinin konuşmasındaki özel titrem. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Konuşma topluluğu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*speech community*) *toplum dil bilimi* Aynı dil dizgesini paylaşanların oluşturduğu bölgesel ya da toplumsal nitelikli insan grubu. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Konuşma zinciri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*speech chain*): Belli bir durumda konuşmanın akışı, konuşma akışı, konuşma dizisidir. // **TDBTS 2014: —**

Konuşucu i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *sprecher*] [Fr. *locuteur*] [İng. *speaker*]: Dilsel bildiriye oluşturarak dinleyiciye yönelten kişi, konuşan birey. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*speaker*) *genel* İnsanlar arasındaki iletişimde kaynak birim durumundaki birey. // **DBTS 2013:** (*speaker*): Sözlü dil kullanımını gerçekleştiren kişidir. // **TDBTS 2014: —**

Koronis birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Coronis) Çitişme işâreti (‘). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kopenhag okulu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — **DDTS 1980:** 1931 yılında kurulan Kopenhag dil bilimi çevresinde, özellikle F. De Saussure ve Prag dil bilimi çevresinin etkisiyle oluşan yapısal dil bilimi akımı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Kopenhagen School) *genel* 1930larda L. Hjelmslev’in önderliğinde kurulan dil bilimciler topluluğu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kopuk sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (isolated) *ses bilimi* Prag Okulu ses bilim anlayışında kimi seslerin başka seslerle karşıtlık ilişkilerinin olmayışı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kopukluk i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (asydeton) *söz dizimi* Aralarında ilişki olduğunu belirten bir bağlama ögesi bulunmayan yalın ilişki içindeki iki öge veya dizim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koruma ünsüzü veya koruyucu ünsüz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Vikaye harfi*; Fr. *Consonne intercalaire, euphonique*; İng. *Intervocalic euphonic consonant*; Alm. *Eingeschalteter euphonischer Konsonant*) (Derl. *Kaynaştırma ünsüzü, yardımcı konsonant, koruyucu “y”, koruyucu ünsüz*) Türkçede ünlü ile biten bir kelimeye ünlüyle başlayan bir ek getirilince araya giren -y- ünsüzü: *Anneye (anne-y-e), babaya (baba-y-a)*. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *eingeschalteter euphonischer Konsonant*; Fr. *consonne intercalaire euphonique*; İng. *intervocalic euphonic consonant*) Ekleme ve kaynaşma sırasında kendini gösteren ünlü çatışmasını (hiatus) önlemek için ünlüler arasına getirilen ünsüz, y ünsüzü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşaç i. FGT 1942: Edatı haber - *Copule* // **DBTS 1949:** (*Haber edatı, Couple*) Yüklemini özneye bağlayan (koşan) kelime: “*Ev büyüktür*”, “*Ev yeni idi*” sözlerinde -*dir* ve *idi* birer *koşaçtır*. // **DTS 1969:** Başlı başına anlam taşımayan, birlikte kullanıldığı kelimeye olumluluk veya olumsuzluk, sürerlik, kesinlik, kuvvetli ihtimal kavramları veren -*dir* eki veya *değil* kelimesi (bkz. **Olumlu Koşaç** ve **Olumsuz Koşaç**) // **DDTS 1980:** [Alm.

kapula] [Fr. *copule*] [İng. *copule*] [Es. T. *edad-ı haber*]: Yükleme özneye bağlayan öge. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (copula) *biçim bilimi*, *söz dizimi* Dil bilgisi çalışmalarında kendi başına çok az anlamı olan, asıl görevi özne ile yüklem bağlamak olan öge. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. copula) Yükleme ad sınıfına ait dil birimleri ile oluşturulan cümlelerde; özne ile yüklem arasındaki dilbilgisel bağın kurulmasını ve yükleme “çıkarım, güçlü olasılık, tahmin, olumlulama, olumsuzlama, denklik (eşitlik), kesinlik, süreklilik, yoğunluk” vb. işlevler yüklenmesini sağlayan işlevsel dil birimlerine denir.

Koşaçlı bileşik birl. i. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (copulative compound) *biçim bilimi* Her biri aynı biçim bilimsel konumda olan öğelerden kurulu bileşik. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşaçlık i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Copulatif) Koşaç görevinde olan kelime veya daha geniş bir anlamla ve bağlacı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşku i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Zeugma) Cümlelerin yalnız bir tümcesinde geçen bir kelimenin rolünü öbür tümcelere de koşma işi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşul i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (condition) *genel 1-* Dil biliminde bir kuramı ya da dil bilgisini değerlendirmede gözönüne alınması gereken etmenler. *2-* Daha özgül anlamda belirli bir çözümlemeden önce bulunması gereken ölçütler. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşul birleşik zamanı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Şart sıygası*; Fr. *Conditionnel, imparfait du conditionnel*; İng. *Conditional*; Alm. *Konditional, Bedingungsform*) (Derl. *Şart tarzı, şart kipleri*) Koşul kavramı veren zaman. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşul durumu birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *essivus*] [Fr. *essif*] [İng. *essive*]: Hangi koşul içinde bulunduğu belirten ad

durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşullanma i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (conditioning) *genel* Genel anlamda, bir birimin belirli bir özelliğe bağlı olarak görünmesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşullu sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (conditioned) *genel* Bir dil biriminin bir ölçüde ya da tümüyle içinde bulunduğu bağlam tarafından belirlenen biçimi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşullu yancümle birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Şart cümlesi*; Fr. *Proposition conditionnelle*; İng. *Conditional clause*; Alm. *Bedingungssatz*) Birleşik cümlelerde koşul kavramı veren yancümle: **Gençlikte çalışılırsa, ihtiyarlıkta rahat edilir** vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşulluluk i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (conditioning) Bir birimin alacağı biçimin bir parça ya da bulunduğu tüm bağlam tarafından belirlenmesi durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşulsuz ses değişimleri birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*unconditioned sound change*): Bir sesin meydana gelişinde, düzensiz bir faktör nedeniyle oluşan değişikliktir. // **TDBTS 2014:** —

Koşul tümcesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Koşul kavramı içeren ve yüklemi *-se, -sa* eki alan tümcedir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (conditional sentence) *söz dizimi* Dil bilgisi betimlemelerinde görevi varsayım ya da koşul anlatmak olan tümceciklere verilen ad. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşulu büküm birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Kelt dilinde öneklilerin bükününe verilen ad. bkz. **Saltık bükün.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşum i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Atfi tefsir, Hendiadyoin*) Aynı anlamda olan iki kelimenin yan yana kullanılması: *Deli divane, Sağ sağlam* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşuntu i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Atfi beyan, Apposition*) Biri ötekinin belirteni durumunda olmak üzere iki ismin birbirine koşulması. *Hoca Ali, Kardeşim Mehmet* gibi. (koşuntulu, Appositif). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *apposition*] [Fr. *apposition*] [İng. *apposition*] [Es. T. *atf-ı beyan*]: Belirleyen ya da tamlayan işlevi yerine getirmek üzere bir başka adla birlikte kullanılan san belirtici öge ya da ögeler bütünü. // **DBTS 1989:** (Osm. *bedel, atf-ı beyân*; Fr. *apposition*). Belli bir dil bilgisi kalıbına bağlı olmaksızın, açıklama vazifesi görmek üzere, bir kelime veya kelime öbeğiyle birlikte kullanılan ve ondan sonra gelen öge veya ögeler bütünü. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşuntulu bileşik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Büyük baba, başçavuş* gibi bileşenlerden birinin ötekini nitelediği bileşimler. bkz. **Bileşim**. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Koşut gelişme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*parallel development*): Aynı türden dil birimleri arasında görülen ve birlikte gerçekleşen dil değişme ve gelişmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Koşutluk i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*parallelism*): Dil birimlerinin ses, biçim, yapı ve anlamca gösterdikleri eş değerliliğidir. // **TDBTS 2014:** —

Koyu açınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Voyelle sombre*) Ağır açınıklardan *u* açınığı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kök i. FGT 1942: *Cezir - Racine* // **DBTS 1949:** (*Cezir, Racine*) Bir kelimenin, şekil ögeleri çıkarıldıktan sonra artık daha yalın bir hale konamayan kısmı (bkz. **Gövde, Köken, Taban**). // **DDTS 1980:** [Alm. *wurzel*] [Fr. *racine*] [İng. *root*] [Es. T. *cezir*]: Bir sözcük ailesinin çeşitli biçimlerinde yer alan, tarihsel dil bilimin, değişik türevleri belirlemek için

yararlandığı, çoğu kez gövdeyle özdeşleşen, sözcükten dil bilgisi ve yapım öğeleri çıkarılarak elde edilen bölüm. bkz. **Köken.** // **DBTS 1989:** (Osm. *cezir*; Fr. *racine*). Kendisinden yapım ve çekim ekleri çıkartılarak elde edilen ve anlam bakımından bölünemez durumda olan sözlük kelimesi. krş. **İkili kök, gövde, köken, taban.** // **GTS 1992:** (Alm. *Wurzel*; Fr. *racine*; İng. *root*) Kelimelerin bütün yapım ve çekim eklerini çıkardıktan sonra ayrılamayan ve esas (temel) anlamı taşıyan bölümü. // **DS 2011:** (root) *biçim bilimi* Bir sözcük-biçimde bütün çekimsel ve türetimsel parçalar çıktıktan sonra kalan bölüm. // **DBTS 2013:** (root, radical, etymon, main word): Birçok eş kaynaklı sözün yapısında bulunan, anlamlı ve daha küçük öğelere ayrılamayan söz, kök sözdür. // **TDBTS 2014:** (İng. root) Sözlüksel birimlerden -eş zamanlı yöntem ışığında- bağımlı biçim birimler çıkarıldıktan sonra elde edilen, çekim (İng. inflection), türetim (İng. formation) ve büküm (İng. flexion) gibi dil işlemlerinin gerçekleşmesine dayanak olan en temel biçim bilgisi birimidir.

Kök açınığı veya Köksel açınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voyelle radicale) Kelime kökündeki açınık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kök anlam (anlamı) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Semanthème*, *Sème*; İng. *Semanteme*; Alm. *Bedeutungselement*) (Derl. *Kökanlam, anlamlık*) Aynı kökten türemiş kelimelerdeki ortak anlam: *Sevgi (sev-gi), sevinç (sev-inç), sevmeye (sev-me)*. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *semanteme*). Aynı kökten türemiş kelimelerdeki ortak anlam ögesi. krş. **Anlam.** // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (semanteme): Anlamın en eski ve en küçük ögesi, kök anlamıdır. // **TDBTS 2014:** —

Kök bileşik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (root compound) *biçim bilimi* Kök sözcüklerden kurulu bileşik. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kök bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *İştikak*; Fr. *Etymologie*; İng. *Etymology*; Alm. *Etymologie*) (Derl. *Kökbilim, menşe bilgisi, türeme bilgisi*) Kelimenin aslını ve gelişimini kök ve ek bakımından inceleyen bilgi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kök bilimi *birl. i.* Bir dildeki kelimelerin köklerini, ses ve anlam bakımından geçirdikleri değişiklikleri inceleyen dil bilimi dalı, köken bilimi, etimoloji, ıstıkak ilmi, ilm-i ıstıkak. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kök birincisi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Sâmi dillerde kökü meydana getiren ilk sıradaki abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kök bükünü *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Flexion radicale) Sâmi dillerde olduğu gibi, takıları doğrudan doğruya köke getirilmekle yapılan bükün. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kök çekimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*root inflection*): Söz anlamlarının ön, iç veya son ek kullanmaksızın iç ses değışmeleriyle belirlenmesi, bükümlü dillerde kök çekimi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Köken *i.* **FGT 1942:** Cezir, maddei asliye - *Radicale* // **DBTS 1949:** (Radical) Kök görevinde olduğu halde daha yalın bir şekle, yani gerçek köke doğru sadeleştirilebilen kelime veya kelime parçası. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** 1- [Alm. *radikal*, *wurzel*, *stammwort*] [Fr. *radical*] [İng. *radical*]: Bir sözcükten ekler çıkarıldıktan sonra geriye kalan anlambirim. bkz. **Kök.** 2- [Alm. *etymon*] [Fr. *étymon*] [İng. *etymon*] [Es. T. *müştakunminh*]: Bir sözcüğün türediğı, geldiğı kaynak biçim. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*etymon*, *main word*): Eş kaynaklı bütün türemiş sözlerin yapısında bulunan anlamlı ve daha küçük öğelere ayrılamayan söz, kök sözdür. // **TDBTS 2014:** —

Köken bilgisi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir kelimenin hangi köke dayandığını, ilk hangi kavramı taşıdığını, zaman içinde gösterdiği gelişmeleri vb. konuları inceleyen dal. bkz. **Köken bilimi.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*etymology*): Bir dilin söz köklerini, köklerin türevleriyle olan ilişkisini, sözlerin nedensiz ve saymaca göstergeler olarak kullanıldıkları temel anlamları ile nedenli ve eğretilmeli göstergeler olarak kullanıldıkları yan anlamlarının ilişkisini inceleyen dil bilgisi koludur. // **TDBTS 2014:** —

Köken bilimi (etimoloji) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *etymologie*, *wortgeschichte*] [Fr. *étymologie*] [İng. *etymology*] [Es. T. *menşe bilgisi*]: Bir dildeki biçimlerin gösterenlerin kaynağını, ne zaman ortaya çıktıklarını, nereden geldiklerini, hangi evrelerden geçtiklerini araştıran dil bilimi dalı. // **DBTS 1989:** (Osm. *ilm-i iştikak*; Fr. *étymologie*). Bir dildeki kelimelerin hangi köke dayandıklarını, ne zaman ortaya çıktıklarını, hangi evrelerden geçerek ne gibi gelişmeler gösterdiklerini vb. inceleyen bilim dalı. krş. **Halk köken bilimi, dil bilimi. // GTS 1992:** (Alm. *Etymologie*, *Wortgeschichte*; Fr. *étymologie*; İng. *etymology*; Osm. *ilm-i iştikak*) Bir dildeki kelimelerin şekil yapıları ile anlamları arasında bağlantı kuran, o kelimelerin yapı ve anlamlarını kökenlerine doğru izleyerek ilk defa hangi köklere dayandıklarını hangi kavramları yansıttıklarını ve zaman içinde hangi evrelerden geçerek ne gibi gelişmeler gösterdiklerini inceleyen ve köken bilgisi ile ilgili diğer konuları araştıran dil bilimi dalı. // **DS 2011:** (etymology) *genel* Bir dildeki biçimlerin ve sözcük anlamlarının kökeninin (kaynağı, ne zaman ortaya çıktığı, nereden geldiği gibi) ve tarihinin (hangi gelişme evrelerinden geçtiği gibi) araştırıldığı dal. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014:** (İng. *etymology*) Bir dilin sözcüklerinin kaynağını gösteren, o dile ait olan sözcüklerin yazılı metinlerin/belgelerin tanıklığında ilk defa ne zaman kullanıldıklarını, alıntılanmış olanlarının ise hangi dilden ya da lehçeden/şiveden/ağızdan, hangi ilişkiler bağlamında (siyasî, ticarî, kültürel, akrabalık vb.) hedef dile geçtiklerini, özellikle köklerini belirleyerek bugünkü formuna ulaşana kadar ses, yapı ve anlam bakımından ne tür değişimler, başkalaşımalar geçirdiklerini araştıran dil bilimi dalına denir.

Köken dışı özellik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*inorganic feature*): Bir sözün kök ve türevlerine ait olmayan özelliktir. // **TDBTS 2014: —**

Köken yakıştırma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (folk etymology) *genel* Anlamı bilinmeyen/tanınmayan bir sözcüğün sesbilgisel-ses bilimsel ve biçim bilimsel yönden bilinen/tanınan öğelerle değiştirilmesi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kökleştirme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Paronomase*, *forme etymologique*; İng. ; Alm. *Paronomasia*) (Derl. *Kökdeşleme*, *kökdeşlik*, *kökdeş kelime kullanma*) Anlatımı kuvvetlendirmek için, aynı kökten gelen fakat ayrı yapı ve ayrı görevde olan kelimelerin yan yana kullanılması: *Soru sormak, uyku uyumak, yemek yemek*

vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kök harfleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Hurufu asliye, Lettres radicales*) Sâmi dillerde kökü meydana getiren abanıklar. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kök ikincisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Sâmi dillerde kökü meydana getiren ikinci sıradaki abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kök isim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Nom – racine) Kendisinde hiçbir ek bulunmayan, kök durumunda isim: *El, su* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kök taban birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Dil bilimi bakımından yapılacak açıklamalar için ele alınan kökten ibaret kelime parçasına denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kökteş i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Aynı kökten gelen çeşitli yapı ve görevdeki kelimeler: *Sevgi, sevinç, sevme*. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Aynı kökten gelen, ancak yapı ve görevleri farklı olan kelimeler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*paronym pattern, cognate, doublets, triplets, quadruplets, morphological doublets, reflex, reduplicative*): Aynı kökten gelen sözler, kökteş sözlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Kökteş tümleç birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Objet interne, forme étymologique*; İng. *Cognate object, internal object*; Alm. *Inneres Objekt*) Eylemle aynı kökten olan tümleç: *Çalgı çalmak, ekin ekmek* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kök üçüncüsü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Sâmi dillerde kökü meydana getiren üçüncü sıradaki abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kök ünlüsü değişimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (ablaut, apophony) ses bilimi Bir

sözcüğün kök ünlüsünün değişimi ile değişik biçimlerinin, oluşturulması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kök yapımı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*root creation*): Seslere ve ses demetlerine saymaca değerler yükleyerek elde edilmiş, dil dediğimiz yapay sistem, kişileri sıkıca birbirine bağlar; onlara hayvan topluluklarının çok ötesinde olan bir organik bütünlük, bir birliktelik sağlar. // **TDBTS 2014:** —

Köşeli ayraç (parantez) *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*bracket*) *ses bilimi, söz dizimi* 1- Ses biliminde bir ayırıcı özelliği ya da ses değişkesini belirtmekte kullanılan ayraç. 2- Söz diziminde öbek yapılarını belirtmekte kullanılan ayraç. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kötü deyi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Kakemphaton) Bölünerek başka türlü öbeklendikleri takdirde hoşla gitmez bir söz meydana çıkabilen seslerden ibaret söz. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kreol i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Çeşitli toplumsal ve tarihsel nedenlerle anadili düzeyine yükselmiş karma dil. bkz. **Karma diller.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kreol ağız *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Parler créole) Antillerde yerliler tarafından, ticaret dili olarak İngilizce, Fransızca veya İspanyolca yardımıyla meydana getirilmiş basit dillere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kûfiyun i. (*Kûfi* “Kûfe’ye mensup, Kûfeli”den çoğul eki *-ûn* ile *Kûfiyyûn*) Arap dilcilerinin Kûfe ve Basra denen iki ekolünden Kûfe ekolüne mensup olanlar: ...*Ulemâ-yı nahviyyeden Kûfiyun indinde "fasl" ve Basriyun indinde "imâd" ile...* (Ahmet A. Konuk). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kulaktan alıntı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Emprunt auditif) Yazılı şekline göre değil de söylenişine göre alınan yabancı kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kullanılabilirlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *verfügbarkeit*] [Fr. *disponibilité*] [İng. *disponibility*]: Belli bir alana özgü olan, bütün konuşucuların bildiği, ama ancak o alana değinildiğinde kullanılan birimlerin özelliği. (Ör. *Çeşitli taşıt türlerini belirten adlar, kullanılabilirlik gösteren birimlerdir.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (availability) *genel* Genellikle tüm anadili konuşucuları tarafından bilinen, ancak belli bir alana özgü olduğu için ancak o alandan söz edilmesi durumunda kullanılan birimlerin özelliği. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kullanılagelen sıra birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Her zaman kullanılan cümle tiplerindeki kelime sıralama şekli. Düz sıra da denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kullanım i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sprachgebrauch*] [Fr. *usage, emploi*] [İng. *usage*]: 1- Bir toplulukta ve belli bir dönemde geçerli yaygın ve ortak dilsel kuralların tümü. 2- Dilbilgisel ya da sözlüksel bir birimi kullanma, söz düzleminde gerçekleştirme. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (usage) *genel* Soyut dil dizgesinin somut dil olguları olarak gerçekleşmesi; dilbilgisel tümce kurma yetisi. // **DBTS 2013:** (performance): Bireyin bebekliğinden başlayan dil ediniminin işletilmesi, kullanımdır. // **TDBTS 2014:** —

Kullanım bileşeni birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (pragmatic component): Kullanım değişkenidir. // **TDBTS 2014:** —

Kullanım bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (pragmatics): Dil kullanımını, sözlüklük ve söz dizimlik göstergeler ile onları kullanan kişiler arasındaki ilişkileri konu edinen bilim dalı, kullanım bilgisidir. // **TDBTS 2014:** —

Kullanım çevirisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (pragmatic translation): Dil kullanımını anında yapılan çeviridir. // **TDBTS 2014:** —

Kullanım değişkeni birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (diatype): Dil kullanımı sırasında, dilin herhangi bir düzleminde ortaya çıkan dal ses, dal biçim, dal anlam, dal deyimlik ve dal yapılar, kullanım değişkenleri olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Kullanımlık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (performative): Dil bilgisinin çeşitli alanlarına ait incelemelerde ortaya çıkan bir terimdir. // **TDBTS 2014: —**

Kullanımlık söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (illocution): Söz dizimlik anlamından farklı bilgi ve durumlar için kullanılan söz ve söz dizimidir. // **TDBTS 2014: —**

Kullanımsal bileşen birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: — Genel gösterge kuramında, söz dizimsel ve anlamsal bileşenlerin dışında kalan, dilin kullanımına ilişkin yönleri, bildirişim süreci içinde yer alan, belli bir durumda göstergelerle konuşucular arasındaki bağıntıyı içeren bileşen. bkz. Edimsel bileşen de denir. // **TDBTS 2014: —**

Kullanım sıklığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (word frequency, frequency, frequency of occurrence, functional yield): Bir dil biriminin kullanımdaki sıklık veya seyreklik, onun kullanım sıklığıdır. // **TDBTS 2014: —**

Kullanış i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (use) genel Soyut dil bilgisi kurallarını etkili iletişim amacıyla kullanma yetisi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kullanışa aykırılık birl. i. -FGT 1942: — // DBTS 1949: (Cacologie) İçinde gramer yanlışı olmadığı halde kullanışa aykırı düşen sözün hali. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kumaşık kuruluş birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Construction apo koinou) İsim halleri ayrı olan iki tümlecin tek bir fiile bağlanması: “*Sakladıkları şeyler ve yerler belli olmadı*” gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kural i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Kaide, Règle*) Dilin aynı cinsten olaylarında görülen birlikten çıkarılmış hüküm. // **DTS 1969:** Dil olayları arasındaki düzen: *Ünlü uyumları, ünsüz uyumu* gibi. // **DDTS 1980: 1-** [Alm. *norm, regel*] [Fr. *norme, regle*] [İng. *norm, rule*] [Es. T. *kaide*]: Buyurucu nitelik taşıyan geleneksel dil bilgisinde, genellikle kullanımın duraksama uyandıran yönlerine ilişkin olan, söyleyiş, biçim bilimi, deyişbilim, yazım vb. alanlarda tek doğru sayılan, iyi yazmak ve konuşmak için uyulması zorunlu görülen örnek; zorlayıcı ilke, yasa. **2-** [Alm. *regel*] [Fr. *regle*] [İng. *rule*]: Çağdaş dil bilimide, genel bir kuram çerçevesinde oluşturulan varsayım; özellikle, üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, biçimsel bir dizge içinde doğru oluşturulmuş simge birleşimlerini belirten ilke. // **DBTS 1989:** (Osm. *kaide*; Fr. *regle*). Dil bilgisinde, genellikle dilin çok kesin olmayan, tereddüt uyandırabilecek yönlerine ait söyleyiş, biçim bilimi, anlatım bilimi, imlâ gibi konularda doğru sayılan, iyi yazmak ve konuşmak için uyulması mecburi kabul edilen örnek, zorlayıcı ilke. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (rule) *genel* Dilin ses bilimsel, biçim bilimsel, söz dizimsel ve anlam bilimsel yapısı ile ilgili bir genelleme. // **DBTS 2013:** (*norm*): Dilin yapı ve kullanımına ait her türlü özellik, bir dil kuralıdır. // **TDBTS 2014:** —

Kuralcı i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *normativ, präskriptiv*] [Fr. *normatif, prescriptif*] [İng. *normative, prescriptive*]: Gerçekten kullanılan olguları ortaya koymaya çalışan betimsel dil bilimiye karşıt olarak, bir dilde zorunlu olarak ortaya çıkan yeni biçimleri, ülküsel ve donmuş bir örnek uğruna yadsıyan, “iyi kullanım”ı, “güzel kullanım”ı, “yanlış” diye nitelendiren biçimlere karşı savunan, sorunları yanlış-doğru karşıtlığı içinde ele alan geleneksel dil bilgisini nitelemek için kullanılır. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*prescriptive, normative*): Dil kurallarının kesinlikle ve tam olarak öğrenilmesi ve öğretilmesi gerekliliğini savunan dil tutumudur. // **TDBTS 2014:** —

Kuralcı dil bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*normativ grammar, prescriptive grammar*): Dili oluşturan öğeleri ses bilgisi, biçim bilgisi, cümle

bilgisi ve anlam bilgisi açısından inceleyen ve dildeki yanlış kullanımları düzeltme amacı güden dil inceleme ve öğretme yöntemidir. // **TDBTS 2014: —**

Kuralcı gramer birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Dili oluşturan öğeleri ses bilgisi, biçim bilgisi, cümle bilgisi ve anlam bilgisi açısından inceleyen ve dildeki yanlış kullanımları düzeltme amacı güden dil inceleme ve öğretme yöntemidir. // **TDBTS 2014: —**

Kuralcılık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*prescriptivism*): Dilin nasıl kullanılmaması gerektiğini vurgulayarak, doğruluğun kurallarını, ölçünlü biçim ve yapıları temel alan dil öğretimi görüşüdür. // **TDBTS 2014: —**

Kural dışı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *İstisna*; Fr. *Anomalie*; İng. *Anomaly*; Alm. *Anomalie*) (Derl. *Aykırılık*) Dil kurallarına aykırı düşen kelimeler veya olaylar. Ses uyumlarına karşı, kural dışı durumunda olan kelimelerin bazıları şunlardır: Anne, kardeş, hani, hangi, yağmur, onunki vb. // **DDTs 1980:** Kurala uymama durumu. bkz. *Aykırılık*. // **DBTS 1989: // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kural dışı durum belirleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (Exceptional case marking-ecm) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde normalde dışarıdan yönetime engelolan büyükçül yansımaların öznesine, bazı anatümce eylemleri tarafından durum yüklenmesi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kural dışı kelime birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: Yanlış türetilmiş kelimelere verilen ad. bkz. *Yanlış türetme*. // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kural dışılık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*anomia, anomy, anomaly*): Kural dışılık, dil çalışmalarının düzlemlerinde değişik bilgilerin adıdır. 1- Bireysel ve toplumsal sıkıntılardan kaynaklanan düzensizlik ve bu rahatsızlıkların yol açtığı düzensiz dil kullanımıdır. 2- Belirli amaçlarla, aynı kökten gelen sözleri yan yana

kullanmak ve böylece, anlamın daha etkili olacağını düşünmek, ortaya pek hoş olmayan bir metin çıkarır. // **TDBTS 2014:** —

Kurallı sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *regelmässig*] [Fr. *régulier*] [İng. *regular*] [Es. T. *kıyasî*]: Kural sayılan, en çok sayıda biçimi açıklayabilecek bir diziye, bir örneğe uygun, belli bir kurala göre oluşturulmuş olan. // **DBTS 1989:** (Osm. *kıyâsî*; Fr. *régulier*; karşıtı kurallı). Dil kurallarına uygun olan (kelime veya olay). // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kurallı biçim birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*canonical, regular, strong verb*): Dil çalışmalarında kullanılan kurallı biçim terimi, ölçünlü dilin ses, hece veya cümle öğeleri dizisini bildirir. // **TDBTS 2014:** —

Kurallı cümle birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*canonical, regular, strong verb, sentence*): Yüklemi sonda bulunan cümle, kurallı cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Kurallı dil birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (formal language) *toplum dil bilimi* Bernstein'in ilk yazılarında geçen, kişisel özellikler ve mantıksal işlem açısından zengin, dil bilgisi açısından karmaşık tümce yapılan, yan tümceler ve bağlaçlar açısından zengin olan orta sınıfın kullandığı dil türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kurallı yapı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (canonical structure) *söz dizimi* Bir dilde, olasılıklar dizisi içinde en tipik olan, en sık rastlanan yapı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kural sıralaması birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ordering of rules*): Dil kuralları dizisidir. // **TDBTS 2014:** —

Kuralsız sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *unregelmässig*] [Fr. *irrégulier*] [İng. *irregular*] [Es. T. *gayri kıyasî*]: Kurallı sayılan bir örneğe uymayan, belli bir kurala bağlanmayan. // **DBTS 1989:** (Osm. *gayr-i kıyâsî*; Fr.

irrégulier; karıştı kurallı). Dil kurallarına uymayan (kelime veya olay). Ör. *Anne, kardeş, hani* kelimeleri ünlü uyumu kuralına göre kuralsız kelimelerdir. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Kuralsız cümle birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Cümle öğeleri bulunmaları gereken yerde yer almayan cümle. Devrik cümle de denir. // **TDBTS 2014:** —

Kuramsal cümle birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*hypothetical clause*): Herhangi bir metinde geçmeyen, yalnızca dil çalışmalarında yapay olarak kurulan cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Kuramsal dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*theoretical linguistics, linguistics theoretical*): Çeşitli dillere ait verilere dayanarak, dil üzerine genel bilgiler üretmeye çalışan, bütün dillerde olabilecek orta özellikleri bulup çıkarmaya çalışan genel dilcilik çalışmaları, kuramsal dil bilimi çalışmaları olarak da adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Kurgu i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*fiction*): Gerçek dünyada var olmayan, insanın yapay dil dünyasında üretilmiş her türlü varlık ve olay, kurgudur. // **TDBTS 2014:** —

Kurgulama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*abduction, fiction*): Dil ve düşünce dünyasında, gerçek dünyada bulunmayan bir varlık veya olayı yaratmaktır. // **TDBTS 2014:** —

Kurucu i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *konstituente*] [Fr. *constituant*] [İng. *constituent*]: Kendisinden daha geniş bir bütüne bağlanan her türden anlambirim ya da dizim. bkz. **Dolaysız kurucu.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*constituent*) *söz dizimi* Daha büyük bir yapının ögesi olan dil birimi. // **DBTS 2013:** (*constituent*): Bir cümlede daha büyük bir unsurun parçası olarak işlev gören söz dizimi her birim, kurucudur. // **TDBTS 2014:** —

Kurucu buyurma *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (constitute commanding) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir budağın, kendisini doğrudan dallandıran budağın dallandırdığı diğer budaklarla arasındaki yapısal ilişki. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Kurucu çözümleme(si) *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (constituent analysis) *söz dizimi* Aşamalı bir biçimde düzenlenen kurucu dizilerine ayırıştırma işlemi. // DBTS 2013: (*constituent analysis*): Bir dil birimini, kendisini oluşturan ögelere ayırmak, çözümlemektir. Bu ögeler kurucu ögeler olduğundan bu işleme kurucu çözümlemesi adı verilir. // TDBTS 2014: —

Kurucu tümce (cümle) *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *konstituentensatz*] [Fr. *phrase constituante*] [İng. *constituent sentence*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, yerleştirme işlemi sonucu bir ana tümceye katılan her türlü tümce. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*constituent sentence*): Çeşitli cümlelerden oluşan bir metinde, ana düşünceyi barındıran cümle, kurucu cümledir. // TDBTS 2014: —

Kurucu yapı *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*constituent structure*): Bir dildeki söz dizimi yapısıdır. // TDBTS 2014: —

Kuruluş *i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: (*İnşa, Construction*) Kelimelerin ve tümcelerin cümle içindeki sıralanma tarzı. // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *konstruktion, wortfügung*] [Fr. *construction*] [İng. *construction*] [Es. T. *inşa*]: Söz dizimsel kurallar uyarınca, sözcüklerin tümce içinde anlam ve işlevleri bakımından öbeklenişi. // DBTS 1989: (Osm. *inşâ, tekîb-i kelâm*; Fr. *construction*). Kelimelerin cümle içinde söz dizimi kurallarına göre sıralanması. // GTS 1992: — // DS 2011: (construction) *söz dizimi* Sözcüklerin tümce içinde, söz dizimi kurallarının belirlediği biçimde, anlam ve işlev açısından öbeklenmesi sonucu ortaya çıkan yapı. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Kurumsallaşma *i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (institutionalization) *biçim bilimi* İşlek bir

biçim bilimsel süreç yoluyla türetilmiş sözcüğün toplumda yaygınlık kazanması. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kusursuz ünlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (monophthong): Çevresinde yarı ünlü bulunmayan ünlüdür. // **TDBTS 2014: —**

Kutupluk i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Polarité) Bir kelimenin birbirine karşıt iki anlamı olması hali: *Bitme'nin hem yok olmak hem tamamlanmak anlamına gelmesi* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kuvvetlendirme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Kök kelimenin belirttiği özelliği çeşitli yollarla yoğunlaştırma. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Kuvvetl, yoğun hale getirme. // **TDBTS 2014: —**

Kuvvetlendirme eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Verstärkungsendung*; Fr. *particule d'intensite*) İsim veya isim soyundan bir kelimeye gelerek anlamını kuvvetlendiren ek veya ekleşmiş edat. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Pekiştirme işlevi olan ek. // **TDBTS 2014: —**

Kuvvetli çekim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Déclinaison forte) Belirtmesiz isim çekimi anlamdaşı. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kuvvetli girişim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Başta gelen bir açınığı söylemeden önce gırtlakta ve bunun dolayındaki örgenlerde meydana gelen kımıldamaya girişim adı verilir. Girişim, ses kırılganlığının gerilmeden önce kapanmadığına göre yumuşak veya kerteli yahut ilerlek (*Douce, graduelle ou progressive*), kapandığına göre de sert veya açık yahut kuvvetli (*dure, claire ou forte*) gibi adlarla anılır. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kuvvetli harf birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Sahih harf, Lettre forte) Sâmi dillerde zayıf dedikleri sesler dışında kalan ve hiçbir değişikliğe uğramayan seslere denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kuvvetli sezdirim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (strong implicature) *edimbilim* Bir sözce tarafından kuvvetle ve öncelikli olarak sezdirilen anlam. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kuvvetli ünlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Voyelle forte*; İng. *Strong vowel*; Alm. *Starker Vokal*) (Derl. *Güçlü ünlü, kuvvetli vokal*) Bol sesli geniş ünlü: *a, o* vb. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kuvvetli vurgu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Accent forte) Yeğînliğı çok olan vurgu. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kuyruk takma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (pied-piping) *söz dizimi* İngilizce gibi dillerde, bir ilgecin tümleci konumundaki ne-öbeklerinin tümce başına taşınırken, baş ilgeci de yanında getirmesi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Küçük dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Zäpfchen*; Fr. *luette, uvule*; İng. *uvula*) Yumuşak damağın arka ucunu oluşturan ve boğaza doğru sarkan küçük organ. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*uvula*): Yumuşak damağın arka ucunu oluşturan ve boğaza doğru sarkan küçük organdır. // **TDBTS 2014: —**

Küçük dilden birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Uvulaire) Küçük dilin titreşimiyle meydana gelen (ses). // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Küçükdil ünsüzü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Derl. *Küçükdil kayıcı konsonu*) Ciğerlerden gelen havanın, artdamakta küçükdilin etrafından sızarak çıkmasıyla meydana gelen ünsüz. // **DDTS 1980:** [Alm. *uvular*] [Fr. *uvulaire*] [İng. *uvular*]: Dil sırtının küçükdile doğru kalkmasıyla oluşan ünsüz. (Ör. *Paris ağzındaki [r] küçükdil ünsüzüdür.*) // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*uvular*) *ses bilgisi, ses bilimi* Dil sırtının geriye, küçük dile doğru yükselmesi ile çıkarılan ünsüz. // **DBTS 2013:** (*uvular*): Dil sırtının küçük dile doğru yükseltilmesiyle çıkarılan ünsüzdür. Türkçede küçük dil ünsüzü yoktur. // **TDBTS 2014: —**

Küçüklemeli birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Diminutif) Bir şeyin küçüğünü anlatmaya yarayan ek veya bu eki almış kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Küçükseme çoğulu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Pluriel de modestie) Gönül alçaklığı duygusuyla kullanılan *biz* zamiri için söylenir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Küçük sesli (ünlü) uyumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Küçük ahenk kaidesi*; Fr. *Harmonie labiale, assimilation labiale*; İng. *Labial harmony, labial assimilation*; Alm. *Labialharmonie, Labialassimilation*) (Derl. *Dudak uyumu, dudak uyumu kanunu, küçük ahenk kanunu, dudak benzeşmesi, düzlük yuvarlaklık uyumu*) Türkçe bir kelimede, düz ünlüden sonra düz ünlünün; yuvarlak bir ünlüden sonra, dar yuvarlak veya geniş düz ünlünün gelmesi. // **DDTS 1980:** [Alm. *labialharmonie, labialassimilation*] [Fr. *harmonie labiale, assimilation labiale*] [İng. *labial harmony, labial assimilation*] [Es. T. *küçük ahenk kaidesi, hususi ahenk kanunu*]: Türkçede yalın ya da eklerle uzatılmış bir sözcüğün ilk sesleminde düz ünlü varsa sonraki seslemlerde de düz ünlüler; yuvarlak ünlü varsa öbür seslemlerde dar yuvarlak ya da geniş düz ünlüler bulunması yoluyla oluşan uyum. // **DBTS 1989:** (Fr. *assimilation labiale, harmonie labiale*). Türkçe kelimelerde düz ünlüden sonra düz ünlünün, yuvarlak ünlüden sonra dar-yuvarlak veya düz-geniş ünlünün gelmesi kuralı. krş. **Ünlü uyumu.** // **GTS 1992:** (Alm. *Labialharmonie, Labialassimilation*; Fr. *harmonie labiale, assimilation labiale*; İng. *labial harmony, labial assimilation*) Türkçe kelimelerin ilk hecelerindeki ünlülerin düz veya yuvarlak oluşlarına göre onu takip eden hecelerdeki ünlülerin, kelimenin ilk hecesi düz ünlülü ise düz, yuvarlak ünlülü ise dar yuvarlak veya geniş düz olarak gelmesi kuralı. // **DS 2011:** (labial harmony) *ses bilgisi* Türkçe sözcüklerin ilk sesleminde bulunan ünlünün sonraki seslemlerde bulunacak ünlüleri düz ve yuvarlak ünlü olarak belirlemesi yoluyla, ortaya çıkan uyum. // **DBTS 2013:** Bu ses olayında, asıl biçim birimi, ünlüsünün çıkarılış biçimine ve bu sırada dudakların aldığı biçime göre, kendisine getirilen yapımlık ve çekimlik bağlı biçim birimlerinin ünlülerini de kendisine benzetir. // **TDBTS 2014:** —

Küçük tümcecik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (small clause) *söz dizimi* Çekimli eylemin bulunmadığı yantümce. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Küçültme i. FGT 1942: Tasgir - *Diminutif* // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*litotes*): Bir varlık veya olayı, oldukça değişik nedenlerle, olduğundan küçük, önemsiz ve değersiz gösteren anlatım biçimi, bir küçültmedir. // TDBTS 2014: —

Küçültme eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Tasgir eki*; Fr. *Diminutif*, *suffixe diminutif*; İng. *Diminutive suffix*; Alm. *Verkleinerungssuffix*) Kelimelerin anlamına, küçüklük, azlık, sevgi, şefkat kavramları katan ekler. // DDTS 1980: [Alm. *Verkleinerungssuffix*] [Fr. *suffixe diminutif*] [İng. *diminutive suffix*] [Es. T. *tasgir lahikası*]: Adlara, sıfatlara küçüklük, sevgi, acıma vb. anlamı katan ek. // DBTS 1989: (Osm. *lâhika-i tasgîriyye*; Fr. *suffix diminutif*). Kelimelerin anlamına küçüklük, azlık, sevgi, acıma vb. kavramlar katan ek. // GTS 1992: (Alm. *Verkleinerungssuffix*; Fr. *suffixe diminutif*; İng. *diminutif*; İng. *diminutive*; Osm. *lâhika-i tasgiriyye*) Üzerlerine geldiği kelimelerin anlamına küçüklük, azlık, sevgi, şefkat kavramları katan ekler. // DS 2011: (*diminutive suffix*) *biçim bilimi* Genel olarak sözcüklere küçüklük, sevgi, acıma vb. anlamı katan ek. // DBTS 2013: (*diminutive suffix*): Sözlere küçültme anlamı katan, ekleşmiş bağlı biçim birimidir. // TDBTS 2014: —

Küçültmeli sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *diminutiv*] [Fr. *diminutif*] [İng. *diminutive*] [Es. T. *ism-i tasgir*]: Küçültme eki almış biçimler için kullanılır. bkz. **Büyütmeli.** // DBTS 1989: (Osm. *tasgiri*; Fr. *diminutif*). Küçültme ekiyle yapılmış (kelime). Ör. *yavrucak*, *kuzucuk*, *çocukcağz*. // GTS 1992: — // DS 2011: (*diminutive*) *biçim bilimi*, *anlam bilimi* Küçültme eki takılmış biçimlerin özelliği. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Küçültmeli isim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Daha çok sevgi ve acıma ifade eden isim: *adamcağz*, *küçücük*, *yavrucak*, *yavrucuk*, *biricik*, *Mehmetçik*, *yürecik* vb. // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Küçültmeli sıfat birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Üzerine küçültme eklerinden birini alarak gösterdiği kavram ve nitelik küçülmüş ve azalmış olan sıfat. // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Küçültme sıfatı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Üzerine küçültme eklerinden birini alarak gösterdiği kavram ve nitelik küçülmüş ve azalmış olan sıfat. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kültür i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (culture): Bütün varlıklar çevreleriyle birlikte vardır. Bir varlığın çevresiyle birlikte oluşturduğu birlikteliği sağlayan bütün unsurların toplamı, kültürdür. // **TDBTS 2014: —**

Kültür dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (cultural language): Bilgilenmelerin yoğun olarak yaşandığı diller, kültür dilleridir. // **TDBTS 2014: —**

Kültürel aktarım birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (cultural transmission) toplum dil bilimi İnsanın bir dili konuşma yeteneğinin kuşaktan kuşağa kalıtsal olarak değil, öğrenme yoluyla geçtiğini açıklayan ilke. // **DBTS 2013: (cultural transmission):** Kuşaklar veya halklar arasında gerçekleşen kültür etkileşmesidir. // **TDBTS 2014: —**

Kültürel dağılma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (cultural diffusion): Bütün varlıklar çevreleriyle birlikte vardır. Bir varlığın çevresiyle birlikte oluşturduğu birlikteliği sağlayan bütün unsurların toplamı, kültürdür. Belirli bir insan grubu tarafından oluşturulan ve sürdürülen yerleşik kurallar ve pratikler bütünüdür. Bu bütünün bozulmasına kültür dağılması denir. // **TDBTS 2014: —**

Küme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (class) ses bilimi, biçim bilimi Bir dil çalışmasında kimi biçim ve anlam özelliklerini paylaşan bir dizi birimin oluşturduğu topluluk. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Küme dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (sociolect, dialect) toplum dil bilimi Bölgesel ya da yerel kullanımlara karşıt olarak dilin toplumsal gruplara (toplumsal katmanlara / sınıflara, aileye, cinsiyete, yaşa, eğitime, politik gruplara, mesleğe vb.) özgü, özellikle sözvarlığı açısından farklı kullanılan türü. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Kümele(n)me i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Synchrétisme) Bir dilde kullanıştan düşen şekillerdeki görevlerin başka bir şeklin üzerine toplanması (kümeli, Synchrétique) // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*categorisation*): Dil bilgisi kümesi hâline sokma. // **TDBTS 2014: —**

Küme simgesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*category symbol*): Dil bilgisi kümesinin sembolüdür. // **TDBTS 2014: —**

Kütle adı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (mass noun, uncountable noun) *biçim bilimi* Sayılabilen, ayrılabilen tek tek birimler yerine sürekliliği olan, doğal sınırlan bulunmayan adlan anlatan terim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

L

Lakırdı i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Kelâm, Parole*) Genel ve soyut bir kavram halinde alınan dil kavramına karşı olarak, kişilerin ağızlarında gerçekleşen sözlü dil şekli. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: — // TDBTS 2014: —**

L'leşme (leleşme) i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Lambdaïsme) Herhangi bir abanın *L* sesine dönmesi: *Yasdanmak'tan yaslanmak* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*lamdaism*) Herhangi bir sesin 'l' sesine dönüşmesi, l'leşme olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Lâhika i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Cümle içinde kelimeler arasında geçici anlam ilişkileri kurmak veya yeni bir kelime türetmek üzere kök ve gövdelerin sonuna eklenen ses veya seslerden oluşan öge. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Getirildikleri asıl biçim birimleri ile sesçe bütünleşmiş bağlı birimlere ek denir. // **TDBTS 2014: —**

Lâhikai mütekaddime birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Kimi dillerde bir sözlüksel birimin önüne getirilen yapım ögesi. // **DBTS 1989:** Bazı yabancı dillerde kelimenin önüne gelerek anlamını değiştiren ek. Ör. *Fransızca avantaj – dezavantaj, Farsça günah – bî-günah* vs. // **GTS 1992:** (Alın. *Präfixe*; Fr. *prefixe*; İng. *prefix*; Osm. *lâhika-i mütekaddime*) Bazı yabancı dillerde, genellikle kelime türetmede

veya çekim esnasında rastlanan kök kelimenin başına ön sestem önce gelen ve kelimeye belirli bir anlam katan ek. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** — // **TDBTS 2014:** —

Lâhikai tasrifîye birl. i. Fiil ve isim kök ve gövdelerine getirilen ve onlara şahıs, hal, sayı ve zaman kavramı katarak cümle içinde kullanılmalarını sağlayan ek, takı, tasrif eki, çekim eki. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** — // **TDBTS 2014:** —

Lâzım i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Nesne ile kullanılmayan eylem. // **DDTS 1980:** Nesnesiz kullanılan eylem. (Ör. *Çocuk ağlıyor tümcesindeki ağlamak eylemi.*) // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Gösterdiği oluş ve kılış yapana yönelen, yani özneyi etkileyen ve nesne istemeyen fiil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Öznenin bir başka varlığı doğrudan etkileyemeyeceği eylemleri, geçişsiz eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Lefif i. (Ar. *leff* “dürüp bükme”ten *lefif*) (Arapça’da) İki harf-i illet olan kelime [Kökün birinci ve üçüncü harfleri illetli olursa *lefif-i mefruk*, ikinci ve üçüncü harfleri illetli olursa *lefif-i makrun* denir]. “*Velî, hayy.*” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** — // **TDBTS 2014:** —

Lehçe i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Lehçe*; Fr. *Dialecte*; İng. *Dialect*; Alm. *Dialekt*) Bir anadilin, ses, yapı ve sözdizimi bakımlarından gösterdiği büyük ayrılık: *Anadolu lehçesi, Çuvaş lehçesi Yakut lehçesi vb.* // **DDTS 1980:** [Alm. *Dialekt*] [Fr. *Dialecte*] [İng. *Dialect*]: Bir dilin, tarihsel, toplumsal, ekinel nedenlerle zaman ya da uzamda söyleyiş, dilbilgisi ve sözlük açılarından ayrılaşmış biçimi. // **DBTS 1989:** (Osm. *Lehçe, luga*; Fr. *Dialecte*) Tarihî ve siyasî sebeplerden dolayı bir dilin çeşitli bölgelerde ses, yapı ve kelime hazinesi bakımından önemli farklarla ayrılan değişik biçimi. // **GTS 1992:** (Alm. *Dialekt*; Fr. *dialecte*; İng. *dialect*) Bir dilin tarihi, siyasî, sosyal ve kültürel sebeplerle değişik bölgelerde, zamanla ses yapısı, şekil yapısı ve kelime hazinesi bakımından önemli farklarla birbirinden ayrılan kolları. // **DS 2011:** (*dialect*) *toplum dil bilimi* Dilin özellikle belli bir alanda yaşayan topluluk tarafından konuşulan biçimi. Dilbilimde, dil ile lehçe arasındaki fark karşılıklı anlaşılabilirlik ilkesine bağlı olarak tanımlanır. // **DBTS 2013:** (*dialect*): Lehçe, ölçünlü dilin egemenliğindeki coğrafyanın bir parçasında kullanılan ve ölçünlü dilin bozuk ve aşağı görülen bir kullanımından ibarettir.

(*lehçe alanı, lehçe alıntısı, lehçe atlası gibi Ayverdi Lugatında olmayan madde başları için ne yapacağız?*) // **TDBTS 2014:** (İng. Dialect) Bir dilin tarihî, coğrafi, siyasî vb. sebeplerden dolayı ses, yapı, söz dizimi ve söz varlığı özellikleri bakımından önemli sayılabilecek farklılıklar gösteren, aynı dile mensup diğer lehçelerle karşılıklı anlaşılabilirlik düzeyi düşük, yaşayan (modern) veya tarihî her bir koluna denir.

Lehçe alanı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dialect area*): Lehçe sınırları içinde kalan bölge, lehçe alanı olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Lehçe alıntısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dialect borrowing*): Aynı dilin değişik lehçelerinden ölçünlü dile alınmış dil ögesidir. // **TDBTS 2014:** —

Lehçe atlası birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*dialect atlas*) *toplum dil bilimi* Dilsel birimlerin sesbilgisi, sesbilim, dilbilgisi, sözvarlığı ve anlam açısından ölçünlü dilden farklılıklar gösteren yönlerini ve çeşitli yörelerdeki dağılımlarını gösteren haritalar bütünü. // **DBTS 2013:** (*linguistic atlas, dialect atlas*): Bir dilin veya bir lehçenin ağızlarındaki ses bilgisi, şekil bilgisi özelliklerine ve söz varlığına göre hazırlanmış olan, bunların yayılış alanlarını gösteren haritaların oluşturduğu atlasıdır. // **TDBTS 2014:** —

Lehçe bilimi biri. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *Dialektologie*] [Fr. *Dialectologie*] [İng. *Dialectology*]: Bir dilin ayrıştığı lehçelere, ağızlara ilişkin olguların saptanması ve betimlenmesiyle ilgilenen bilim dalı. // **DBTS 1989:** (Fr. *Dialectologie*) Bir dilin lehçe ve ağızlarını çeşitli yönlerden inceleyen dil bilimi dalı. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*dialectology*) *toplum dil bilimi* Bir dil içindeki lehçe ve ağızlara ilişkin olguların saptandığı ve betimlendiği dal. // **DBTS 2013:** (*dialectology*): Belirli bir dilin lehçe ve bölge dillerini araştıran dil çalışmaları, lehçe biliminin konularıdır. Lehçelerin derlenmesi, sınıflandırılması ve incelenmesiyle uğraşan dil bilgisi koluna lehçe bilgisi adı verilir. // **TDBTS 2014:** (İng. Dialectology) Bir dilin yaşayan (modern) veya tarihî lehçelerini ses bilgisi, yapı bilgisi, sözcük bilgisi, söz dizimi, anlam bilgisi ve söz varlığı gibi çeşitli dil bilimsel düzlemler açısından betimleyici veya karşılaştırmalı bir yöntemle inceleyen bilim dalına denir.

Lehçe coğrafyası birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (dialect geography): Lehçe sınırları içinde kalan bölge. // **TDBTS 2014: —**

Lehçe çalışmasıyla ilgili birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (dialectological): Bölgesel dil çalışmalarıyla ilgili olan konular ve işlerdir. // **TDBTS 2014: —**

Lehçe karışımı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (dialect mixture) toplum dil bilimi Çok sayıda bölgesel kullanıma sahip olan topluluklarda ve bireylerde konuşma sırasında farklı lehçe ve ağızların seçiminden kaynaklanan durum. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Lehçe sınırı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (dialect boundary) toplum dil bilimi Bir bölgedeki lehçe ya da ağız başka bölgelerde kullanılan lehçe ya da ağızdan ayıran sınır. Türkiye’de lehçe ve ağız sınırlarını belli eden dil atlası henüz ortaya konamamıştır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Lehçe sınır çizgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (isogloss) toplum dil bilimi Harita üzerinde belli bir dilsel özelliğin (ses, sözcük vb.) kullanım sınırını gösteren çizgi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Lehçe sözü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (dialectal word): Bir lehçe veya blge diline ait olup da yazı dilinde kullanılmayan söz. // **TDBTS 2014: —**

Lehçelik dil kullanımı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (dialectism): Ölçünlü yazı dilinde yer almayan dil birimlerini yazı diline taşımağa, lehçelik kullanım veya blgesel dil kullanımı denir. // **TDBTS 2014: —**

Lehçeler arası birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (interdialect): Birden fazla lehçede bulunan ses, söz, söz dizimi veya anlam birimi, lehçeler arası özellik

taşır. Birden fazla lehçeyi konuşanların anladıkları ortak lehçe de aynı özelliği taşır. // **TDBTS 2014: —**

Lehçeleşme i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (dialectalisation):** Bir yazı dilinin, ölçünlü bir dilin çok değişik nedenlerle girdiği bölünme süreci, lehçeleşme olara bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Lenguistik i. (Fr. *linguistique*) Dillerin gelişmelerini, zaman içinde uğradıkları değişiklikleri, aralarındaki bağları ses, şekil, anlam ve söz dizimi bakımından genel veya karşılaştırmalı olarak inceleyen ilim, lisâniyat, dil bilimi. [*Lengüistik* şeklinde de kullanılır]. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Lingua franca birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** Ortak bir dili paylaşmayan insan toplulukları arasında, iletişim için kullanılan dildir. Son derece basitleştirilmiş, yalnızca birlikte yaşayışı sağlayacak kadar bir sözlüğü olan, ticaret ve günlük iletişim ihtiyaçlarına cevap veren dil, ortak dildir. // **TDBTS 2014: —**

Lisan i. (Ar. *lisān*) Düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan faydalanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş sistem,dil. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Lisâniyat i. (Ar. *lisānî* > *lisāniyye*'nin çoğul eki *-āt* almış şekli *lisāniyyāt*) Dilleri inceleyen ilim kolu, dil bilimi, lengüistik [XX. yüzyıl Türkçesi'nde filoloji karşılığı olarak kullanılmıştır]. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Lokatif i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (locative):** Eylem cümlelerinde, eylemin gösterdiği olma veya yapmanın yerini, ad cümlelerinde de bildirilen varlığın bulunduğu yeri bildiren ad çekimidir. // **TDBTS 2014: —**

Lugat-lugat i. (Ar. *luġat*) Bir dilin kelimelerini belli bir sıraya göre ele alıp anlam veren eser, sözlük: *Seyahat, askerlik, lüğat üzerine belki doksan cilt* (Refik Halit Karay). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Lugatçe-lugatçe i. (Ar. *luġat*'tan Farsça küçültme ekiyle *luġat-çe*) Dilin bir kısım kelimelerini veya belli bir konuya âit kelimeleri içine alan küçük sözlük. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

M

Madde başı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*entry*): Bir bütünü oluşturan parçaların açıklandığı her bölüm, madde başıdır. // **TDBTS 2014:** —

Madde örneksemesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *Çarşamba'ya bakarak Pençşembe'nin Perşembe olması şeklindeki örnekseme. bkz. Örnekseme.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mahmul sıf. (Ar. *haml* “yüklenmek”ten *maḥmūl*) Cümlelerin ifâde ettiği hüküm, düşünce ve duyguyu içeren, fiil veya isim soylu bir kelime olabilen, cümlelerin bütün öğelerinin bağlı olduğu temel öge, haber, müsnet, yüklem. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mahreç -Mahrec i. (Ar. *hurūc* “çıkma”tan *maḥrec*) Seslerin meydana gelişi sırasında ses organlarının birbirine yaklaşması veya değmesi sonucu ses yolunun daraldığı veya kapandığı yer, çıkak, boğumlanma noktası. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Makaslama i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Contrepéterie, Contrepetterie*) Yanyana söylenen iki kelimenin başındaki seslerin, hecelerin veya tam kelimelerin, yahut iki heceli bir kelimedeki hecelerin birbiriyle yer değiştirmesi şeklindeki dil sürçmesi. *Taş basması* yerine *Baş tasması*, *Parmağı ağzında kaldı* yerine *Ağzı parmağında kaldı* demek gibi. //

DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Makinalı çeviri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (mechanical translation): Bir dildeki bir metnin başka bir dile makine ile aktarılması işlemi ve bu süreç sonucunda elde edilen üründür. // TDBTS 2014: —

Malgamalı dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Langue amalgamante) Bükünlü dil anlamdaşı. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Mâlûm sıf. ve i. (Ar. ‘ilm “bilmek”ten ma’lûm) Doğrudan doğruya fâilin yaptığı işi anlatan. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Mâlûm fiil birl. i. Doğrudan doğruya fâilin yaptığı işi anlatan fiil, etkin fiil, aktif fiil, fi’l-i ma’lûm, etken fiil. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Mantıkça çoğul birl.i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Topluluk ismi olmadığı halde cinsinin topunu birden anlatmak üzere kullanılan tekil kelime. “Çocuğun biri”, “işsizlik insanı üzer” örneklerinde çocuk ve insan mantıkça çoğuldur. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Mantıkça çözümleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Mantıkça çıkarılan hükümlere göre yapılan çözümleme. bkz. Çözümleme. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Mantıkça özne birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: 1- “Bu mektup benim tarafımdan yazıldı” söyleminde gramatikal özne (görünürde özne veya öznellik, Sujet apparent) “mektup” ise de gerçek öznenin “ben” olduğu kolayca anlaşılır, buna mantıkça özne denir. 2- “Bugün size gelen adam kardeşimdi” söyleminde gramatikal özne “adam” ise de mantıkça özneyi “Bugün size gelen adam” kelime takımı meydana getirir. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: Edilgen fiillerde açıkça belirtilmeyen, gerçekte işi yapan özne. Ör. Şarkılar (bizim tarafımızdan) söylendi cümlesinde gramerce özne şarkılar,

mantıkça özne biz'dir. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir yapma veya olmayı gerçekleştiren varlık veya kişinin bilinmediği cümlelerin öznesidir. // **TDBTS 2014:** —

Mantıkça uyrum ve uyumlu birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Bir tümcenin mantıkça bağımlı bulunduğu baştümceye karşı olan durumu. bkz. **Uyrum.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mantıkça yüklem veya haber birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Prédicat ou attribut logique) “Gelen budur” veya “İyi olan budur.” sözlerinde gramatikal haber (Attribut grammatical) “bu” zamiri olduğu halde bu cümleler “Bu geldi” ve “Bu iyidir” değerinde olduğundan mantıkça, “Gelen” sözü yüklem, “İyi olan” sözü de haber sayılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mantık düzgüleri birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*logocial codes*): İnsan-varlık ilişkisini anlamlandırmayı, bu ilişkiyi gösterge ve formüllere dökmeyi işlev edinen düzgülerdir. // **TDBTS 2014:** —

Mantık kuruluşu birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Sözün, dil bilgisi kurallarına uyacak yerde, zihnimizdeki düşünceye uyarak anlatılması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mantıksal biçim birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Logical Form) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin, yapıların anlam açısından yorumlanmasının yer aldığı düzey. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mantık tonlaması birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** İnanç, tereddüt, şüphe gibi düşünceler anlatan tonlama. bkz. **Anlatımlı tonlama.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mantık veya anlık vurgusu birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Accent logique, intellectuel ou inttellectif) İfade edilen şeyin düşünce tarafını belirten cümle vurgusu. //

DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Mârife i. (Ar. *‘irfân* “bilmek”ten *ma’rife*) Arapça’da başında harf-i târif (el-) bulunan, gösterdiği nesne veya kavram açıkça belirlenmiş kelime. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Masdar-i câlî birl. i. Osmanlı Türkçesi’nde Arapça bâzı kelimelerin (mastar, ism-i fâil, ism-i mef’ul vb.) sonuna –iyyet eki getirilerek yapılan mastar, yapma mastar, mec’ul mastar, câlî mastar. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Masdar-ı mîmî birl. i. Başında mim harfi bulunan Arapça matar: “*Mârifet, merhamet*” vb. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Masdar-ı muhaffef birl. i. Fiilin şahsa ve zamâna bağlı olmayan, yalnızca kılış veya oluş bildiren isim şekli. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mastar - Masdar i. **FGT 1942:** Mastar (isim-fiil). // **DBTS 1949: 1-** Dilimizde, fiilin kişi ve çoğu vakit zaman göstermeyip ancak eylem bildiren ve tümleç alabilen şekillerine denir. **2-** Bazı dillerde mastar çatı göstermez, bazı dillerde ise zaman da gösterir. bkz. **Amaçlık, Betimleme, Edilgen, Etken, Geçmişlik, Geleceklik, Haykıri, Hikâyelik, Şimdikiilik mastarı.** // **DTS 1969: — // DDTs 1980:** Başlıca işlevi, eylemin belirttiği oluşu göstermek olan ad özellikli eylemsi. // **DBTS 1989:** (Osm. *Masdar*, ism-i *masdar*; Fr. *Infinitif*) Fiilin şahıs ve zaman belirtmeyen, yalnızca kılış ve oluş anlatan isim şekli. Ör. *ara-mak, sev-mek*. // **GTS 1992:** (Alın. *Infinitiv*; Fr. *Infinitif*; İng. *Infinitive*) Fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları şahıs ve zamana bağlı olmadan göstermek üzere *-mak, -ma* ve *-iş* ekleri ile kurulan fiil ismi. // **DS 2011:** (infinitive) *biçim bilimi* Bir eylemin zaman ve uyum göstermeyen, çekimsiz biçimlerinden biri. Türkçe’de eyleme {*-mak*} ekinin eklenmiş biçimi. // **DBTS 2013:** Eylemden türetilmiş adlardır; cümlelerin, yani kip ve zaman bildiren ad-eylemler, eylem adları ve onların çekimli biçimlerinden doğan zarf-eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** (İng. *Infinitive*) Söz diziminde bir sözcüğün –genellikle– kişi (İng. *Person*), zaman (İng. *Tense*), bitmişlik (İng. *Finite*),

görünüş (İng. Aspect), kip (İng. Mood) kategorilerini bildiren işaretleyiciler içermeksizin, fiil sınıfına ait olduğunu bildiren soyut forma denir.

Mastar eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Fiil kök ve gödelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları gösteren fiil isimleri kurmak için kullanılan *-mAk, -mA, -Iş /-Uş* ekleri: *oku-mak, gül-mek, anla-ma, işle-y-iş* vb. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mastarlı çift edilgen birl. i. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (infinitival double passive) *söz dizimi* Yüklemcil eylemi edilgen biçimbirimi taşıyan ve {-mAk} ile kurulmuş mastar olan yerleşmiş tümce içeren, yüklemcil eylemi yine edilgen olan tümce; örn. *[Bu bölgede yeni bir yapılaşma planının başlatılması] düşünülüyor.* // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mastar şekilleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Dilimizde, fiilin kişi ve çoğu vakit zaman göstermeyip ancak eylem bildiren ve tümleç alabilen şekillerine denir. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mastar tümceciği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (infinitive clause) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, çekim budağının [-zaman, -uyum] özellikli olduğu tümcecik. Örn. *Zeynep [adıl deneyini bitirmek] istiyordu.* // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Matematiksel dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*mathematical linguistics*): Dil bilimin, yine kendisi gibi bir saymacalar sistemi olan matematiğe benzeyen ve benzemeyen yönleri kadar, dil çalışmalarında matematiksel ve istatistiksel veri ve yöntemlerden yararlanan çalışmalar da matematiksel dilcilik olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Mâtuf sıf. (Ar. ‘atf “eğmek, bağlamak”tan ma’tūf) Kendinden önceki kelimeye bir atıf harfi (bağlaç) ile bağlanan, atfedilen (kelime). // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mâzî i. (Ar. *muẓî* “geçmek”ten *mâzî*) Fiilin belirttiği kılış veya oluşun, içinde bulunulan zamandan önce yapıldığını bildiren fiil zamânı, fi’l-i mâzî, geçmiş zaman. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mecaz i. İfâdeye kuvvet ve güzellik vermek için benzerlik veya daha değişik bir ilgiye dayalı olarak gerçek anlamı dışında kullanılan söz: *Yasemin, lâle, sümbül, gül, menekşe, zerrin, zambak, şakayık, nilüfer, nar ve şeftali, daha birçok benzerleri ile birlikte sâde bahçede birer çiçek değil aynı zamanda dilde birer mecazdır.* // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mecaz anlam alanları birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*marginal areas, metaphora, figure of speech, figure of rethoric*): Söz, söz öbeği ve cümle gibi bir dil biriminin gerçek ve eğretileme anlamlarının oluşturduğu alana, anlam alanı denir. Anlamın mecaz olması durumunda ise bu alana mecaz anlam alanı adı verilir. // **TDBTS 2014:** —

Mecâzî mânâ (anlam) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Ma’nâ-i mecâzî*; Fr. *Sens figuré*). Kelimelerin asıl ve yan anlamlarının dışında, ilişki ve benzerlik yoluyla başka bir kavramı ifade etmek üzere kazandıkları anlam. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mecrur sıf. (Ar. *cerr* “çekmek”ten *mecrūr*) Arapça gramere göre son harfinin harekesi esre olup “ı, i” şeklinde okunan (kelime): “*Harf-i cerle mecrur.* ” “*İzafetle mecrur.* ” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mecrûrat i. (Ar. çoğul eki *-ât* ile) Mecrur olan kelimeler. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Meçhul-mechul sıf. (Ar. *cehl* “bilme-mek”ten *meçhûl*) Edilgen çatı ekleriyle yapılan, gerçek fâili belirtilmeyen fiil, fi’l-i meçhul, pasif fiil, edilgen fiil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Meçhul Fiil *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Geçişli ve geçişsiz fiillerden -1- ve -n- ekleri ile kurulan ve öznesi belli olmayan, yani fiilin gösterdiği işi yapan şahsın veya nesnenin açıkça bildirilmediği çekimli fiil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Meçhul görünüş *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*unknownness aspect*): Yapanın ve olanın bilinmediği eylem, bilinmezlik görünüşü içindedir. // **TDBTS 2014:** —

Medeniyet dili *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Lisân-ı medeniyet*; Fr. *Langue de civilisation*). Bir medeniyetin, bir kültürün yayılmasına aracılık eden, başka dilleri de etileyen dil. Ör. *Arapça, İslâm medeniyetinin yayılmasına aracılık eden büyük bir medeniyet dilidir.* // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Meftuh *sıf. (Ar. feth “açmak, fethetmek”ten meftūh)* Harekesi üstün yâni fetha olup “a, e” şeklinde okunan, fethalı (harf). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mef’ul *sıf. (Ar. fa’l-fi’l “yapmak”tan mef’ul)* Yüklemin anlamını çeşitli açılardan tamamlamak, belirginleştirmek, pekiştirmek için kullanılan kelime veya kelime öbeği, mütemmim, tümleç. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mefûlün-anh *birl. i.* Cümlede isim soylu kelimelerin, yüklemin belirttiği işin nereden kaynaklandığını gösteren ve genellikle uzaklaşma, ayrılma ve sebep ifâde eden hâli, çıkma durumu, uzaklaşma hâli, ayrılma hâli, ayrılma durumu, -den hâli, ablatif, çıkma hâli. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mefûlün-bih *birl. i.* 1- Cümlede yüklemin doğrudan etkisinde kalan, geçişli fiilin zorunlu kıldığı tümleç, düz tümleç, nesne. 2- Geçişli bir fiille kurulan cümlede yüklemin doğrudan etkisinde kalan nesnenin -i ekini alarak, bâzan da ek almadan girdiği hal, belirtme hâli, yapma hâli, -i hâli, akuzatif, yükleme hâli. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS**

1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Mefûlün-bih gayr-i sarîh birl. i. Cümle öğelerinden olan nesne, eylemi geçişli olan cümlelerde bulunur. Geçişli eylemler, öznenin etkilediği kişi veya varlığa yönelmiş eylemlerdir. Türkçede yapma durumu eki almamış olan varlık, belirsiz nesnedir. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mefûlün-bih sarîh birl. i. Yüklemin belli bir kişiyi veya şeyi etkilemesiyle ortaya çıkan ve yükleme hali eki almış olan nesne, belirli nesne. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mefûlün-fih birl. i. 1- Fiilin anlamını tamamlayan ve yönelme, bulunma, çıkma hallerinden biri durumunda olan tümleçlerin ortak adı, mef'ûl-i gayr-i sarîh, dolaylı tümleç. 2- Cümlede fiilin belirttiği işin gerçekleştiği yeri gösteren isim hâli, bulunma durumu, -de hâli, kalma hâli, lokatif, bulunma hâli. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mefûlün-ileyh birl. i. Cümlede yükleme bağlı olarak isim soylu kelimelerin gösterdiği nesneye veya şahsa ya da belirttiği kavrama yöneliş, dönüş, yaklaşma, girme vb. bildiren hal, yaklaşma hâli, datif , yönelme hâli. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mefûlün-maa birl. i. İşin hangi araç veya âletle yapıldığını belirten hal, enstrümantal hâli, vâsıta hâli, araç durumu. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mefûlün-minh birl. i. Cümlede isim soylu kelimelerin, yüklemnin belirttiği işin nereden kaynaklandığını gösteren ve genellikle uzaklaşma, ayrılma ve sebep ifâde eden hâli, çıkma durumu, uzaklaşma hâli, ayrılma hâli, ayrılma durumu, -den hâli, mef'ûlün-anh, ablatif, çıkma hâli. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mehmuz sıf. (*Ar. hemze'den mehmûz*) Arapça'da köklerindeki üç asıl harften biri hemze olan (isim, fiil). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Meinhof kanunu birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Loi de Meinhof*) Bantu dillerine değgin bir ses kanunu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mekân zarfı birl. i. Yüklemin anlamını yer kavramı bakımından tamamlayan zarf, zarf-ı mekân, yer zarfı. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Meksur sıf. (*Ar. kesr “kırmak; esre ile okumaktan meksûr*) Esre (kesre) ile harekeli olup “ı, i” şeklinde okunan, kesreli (harf). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Melez i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Hybride) Ögeleri başka başka dillerden olan kelime. Bisiklet kelimesinin *bi* öneki Lâtince, *sikl* kelimesi Yunanca , *et* eki Fransızca, imlâsı ise Türkçedir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Melez dil birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*pidgin, hybrid, creole, creolized, corrupt, mixed, mongrel, impure language*): Çok değişik nedenler yüzünden, birden çok dilin kullanıldığı bir toprak parçası hâline gelen bir ülkede, bu dillerin sözlük ve söz dizimi öğelerinin karışmasıyla ortaya çıkan dile, karma dil, karışık dil veya melez dil denir. // **TDBTS 2014:** —

Melez söz birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*hybrid, creolized, corrupt, mongrel word, loanword*): Dil ilişkilerinde, alınan sözün, alındığı dilin ses ve anlam yapısına uygun hâle getirilmesi, melez sözleri ortaya çıkarır: *Fars. narduban ‘iskele, merdiven, basamak’ > TT merdiven ‘baskıç, basamak’* // **TDBTS 2014:** —

Melezleme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*pidginise, pidginization,*

acrolect): Diğer dillerle karşılaştırıldığında, üslubu ve sözlüğü, dil bilgisi yapısı, önemli derecede azaltılan bir dili ifade eder. Yapıları bu şekilde azaltılanlar, melezeleştirilmiş diye de ifade edilir. Sonuçta, melez dillerin ölçünlü dil hâline gelişi, melezeleme olur. // **TDBTS 2014: —**

Melezeleşme i. FGT 1942: — // DBTS 1949:(Hybridation) İki veya ikiden artık dilin karışmasından yeni bir dil meydana çıkması. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Melodik vurgu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Ahenk durağı ile birbirinden ayrılmış kelime öbeklerinde, çok defa vurgulu hece üzerine düşen ve anlamı güçlendirmek üzere onun yeğinliğini artıran vurgu: *Ey Türk Gençliği/ Birinci vazifeni Türk istiklalini/ Türk Cumhuriyetini/ ilelebet muhafaza/ ve müdafafaâ etmektir./ Mevcudiyetinin! ve istikbalinin! yegane temeli/ budur./ Bu temel senin en kıymetli hazinendir. (M.K. Atatürk, Nutuk, s. 607).* // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Ahenk duraklarının titremlemesine, ahenk vurgusu denir. Ahenk vurgusu, metni okuyanın duygularına göre biçimlenen bir titremlemedir. Buna melodik vurgu adı da verilir. // **TDBTS 2014: —**

Menfi sıf. (Ar. nefy “uzaklaştırmak, sürmek; inkâr etmekten menfi) Beklenen ve istenen şekilde gerçekleşmeyen, olumsuz. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Menfi cümle birl. i. Yükleme olumsuz bir fiil olan cümle, cümle-i menfiyye, olumsuz cümle. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Menfi fiil birl. i. Bir işin olmadığını veya olmaması gerektiğini ifâde eden fiil, olumsuz fiil. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Menhut sıf. (Ar. naht “yontmak; birkaç kelimeden bir kelime yapmak”tan menhūt) İki veya daha çok kelime birleştirilmek sûretiyle tek kelime hâline getirilmiş, birleştirilmiş, birleşik. *“Elhamdülillah’tan hamdele, bismillâhirrahmânirrahim ’den besmele gibi. ”* // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Merci i. (Ar. *rucû* ‘ “dönmek”ten *merci*”) Bir zamirin yerine kullanıldığı daha önce adı geçmiş olan nesne veya şahıs, öncül. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Merfu sıf. (Ar. *ref* ‘yükseltmek, kaldırmaktan *merfû*’) Arap gramerine göre son harfinin harekesi ötre olup “u, ü, o, ö” şeklinde okunan (isim veya muzâri fiil). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Merkez i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (center) *genel* İletişim sürecinde kaynak birimde gönderilecek bildirilerin içeriğinin (duygu, düşünce, niyet, eylem, güdü vb.) oluştuğu ve gönderilmek üzere seçildiği, hedef birimde ise alınıp çözüldüğü bölüm. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Meslek adı (ismi) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Berufsnahme*; *Professionsnahme*; Fr. *nom de profession*; İng. *name of profession*) + *llk* / + *lUk*, eki ile kurulan, meslek ve uğraşı alanlarını bildiren isim: *aşçılık*, *boyacılık*, *işçilik*, *gözcülük*, *balıkçılık*, *ebelik*, *doktorluk*, *kitapçılık* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*name of profession*): Türkçede meslek algısı, ad ve eylem kökenli oluşa göre *-cı* ve *-ıcı* ekleriyle birlikte doğar. Bu bir işi yapana, yani özneye ait meslek bilgisi, *-lık* kavram ekiyle meslek adına dönüştürür. // **TDBTS 2014:** —

Meslek dili birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vocational language*): Herhangi bir mesleğe ait olan dil kullanımı, meslek dili olarak bilinir. Meslek dilinin kullandığı sözlük, bir mesleğe ait terim sözlüğüdür. // **TDBTS 2014:** —

Met-Med i. (Ar. *medd*) Bir hecenin bir harfini, bilhassa elif sesini uzatarak telaffuz etme: *Med verdi elif ile nûna / Verir hareke kimi sükûna* (Ziyâ Paşa’dan). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Metafor i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*metaphor*): Bir varlığın başka varlığın göstereni olması durumudur. // **TDBTS 2014:** —

Metatez i. (Fr. *métathèse*) Kelime içinde iki sesin yer değiştirmesi, göçüşme. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Metin i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *metn-i ibâre*; Fr. *texte*). Dil bilgisinde inceleme konusu olan kelimelerin veya sözlerin bütünü. Ör. *Orhun Yazıtları'nın metni*. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (text) *genel* Genel olarak betimleme ve çözümleme amaçlı dil bütüncesi. Son dönemlerde metindilbilim ve söylem çözümlemesi çalışmalarının gelişmesi ile bu geleneksel tanım değişmiştir. Günümüzde metin, 'metinselliğin yedi ölçütünü içeren iletişimsel oluşum' biçiminde tanımlanmaktadır. Bu yedi ölçüt: bağlaşıklık, bağdaşıklık, amaçlılık, benimsenirlik, bilgisellik, durumsallık ve metindeşliktir. Metinler sözlü ya da yazılı olabilir. // **DBTS 2013:** (texte): Metin, kendisini oluşturan söz öbeği ve cümle dizelerinin birbirlerine bağdaşıklık ve tutarlılık ölçekleriyle bağlanarak bir anlam bütünü oluşturdıkları, elli bir amaçla üretilmiş, başı ve sonu kesin çizgilerlesınırlandırılmış, yazılı ya da sözlü bir dil ürünüdür. // **TDBTS 2014:** (İng. text) Metin, cümlelerin/sözcelerin basit, rastgele, ardışık olarak sıralanması ile oluş(turul)muş basit bir yapı değildir. Metin; tarihsel, kültürel ve sosyal değişim süreci içinde düşünce ve duyguların düzenlendiği, dile dayalı biçimlendirmelerdir.

Metin bilgisi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *ilm-i mütûn*; Fr. *philologie*). Bir dilin yazılı eserlerinin belirlenmesi, bugüne aktarılması, tarihlendirilmesi, çözülmesi, değişik el yazmalarının karşılaştırılması ve eleştirilerek değerlendirilmesini konu alan ilim dalı. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Metincilik i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (textuality): Metinle ilgili oluş. // **TDBTS 2014:** —

Metin çıkışlı bilim birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (text-presented knowledge): Herhangi bir metne dayalı bilgi, kayıtlı bilgi. // **TDBTS 2014:** —

Metin çözümlemesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (textual

analysis): Yazılı veya sözlü, görüntülü veya sesli bir metnin gösterge birimlerinin değerlendirilmesine metin çözümlemesi denir. // **TDBTS 2014:** —

Metin determinizmi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (literalism):* Bir metnin anlamının, yalnızca o metnin içinde bulunduğunu, anlamın metnin oluşma şartlarından çok, metnin kendisi tarafından belirlendiğini savunan yaklaşımdır. // **TDBTS 2014:** —

Metin dışı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (non-text):* Bir metin oluşturmaya veya metin ile ilişkili olmayan dil kullanımlarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Metin dil bilimi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (textlinguistics) genel* Metni oluşturan öğelerin ve metindeki dilsel düzenlerin çözümlenmesi ile ilgili dil bilimi dalı. // **DBTS 2013: (textlinguistics):** Bir dil verisini ait olduğu bütünlük içinde ele alıp değerlendirilen ve inceleyen çalışmalar, metin dili bilimi çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. text linguistics) Yazılı metinlerdeki metin birimler (sözcükler) arasında var olan ve metinsel bütünlüğü, metinsel birliği sağlayan yapısal bağlantıları, mantıksal/anlamsal tutarlılıkları inceleyen, “metinleşme süreci”, “metinsellik ölçütleri” gibi problematikleri irdeleyen, başta gösterge bilimi, anlam bilimi, edim bilimi olmak üzere dil biliminin çeşitli kollarıyla ilke, yöntem ve veri paylaşımı içinde olan bir disiplindir.

Metinlerarasılık *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (intertextuality, dialogizm):* Bir metin eski metinden aldıkları, bu sonraki metnin önceki metinlerle ilişki ve ilişkilendirilme biçimi metinlerarasılıktır. // **TDBTS 2014:** (İng. intertextuality) Bir metnin içirme (İng. inclusion) yoluyla ya da knayeli (İng. allusion) olarak, açıkça veya örtülü biçimde başka metin ya da metinlerle ileti, anlam, yapı, söylem vb. bakımlardan bağlantılı olması, birbirini çağrıştırmaya durumuna denir.

Metinlik düzgüler *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (textual codes):* Bir dilde bulunan, o dilin sözlük birimleri gibi bir bütün çalışan ve o dilde metin

üretimini sağlayan, kalıplaşmış ve toplumsal nitelikli metin kurma yollarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Metin sözlüğü *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** 1- Bir kitap veya derginin içindekileri şahıs, konu, yer ismi vb. bakımından tasnif eden ve bunların geçtiği yerleri numaralarıyla belirten, genellikle eserin arkasında yer alan veya ayrı bir kitap halinde basılan alfabetik liste. Ör. *‘Türk Dili’ Dizini*. 2- Bir eserin, özellikle önemli bir metnin kelime hazinesinin, metindeki anlamlarıyla geçtiği yerlerin belirtildiği alfabetik sözlük. Bu ikinci anlamdaki dizine metin sözlüğü de denir. Ör. *Kutadgu Bilig Dizini*. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Metin yapısı evren yapısı kuramı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*text structure world structure theory*): Bir metnin yapısının o metni kuranın dünyasını yansıttığını abul eden kuramdır. // **TDBTS 2014:** —

Mevsuf sıf. (Ar. *vaşf* “nitelemek, tavsif etmekten *mevşûf*) Tamlamalarda anlamı belirtilen ve isim olan ikinci unsur, belirtilen, muzaf, nitelenen, tamlanan. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mezid sıf. (Ar. *Zeyd-ziyāde* “artmak, çoğalmak”tan *mezîd*) Arapça’da asıl köküne başka harf veya harfler eklenmek sûretiyle çatısı değiştirilmiş (fiil). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mırıltılı ses *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Voix murmurée) Bazı dillerin genizden söylenir gibi olan nitelikleri. Burunculluk da denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Miktar zarfı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir sıfatta, bir oluş veya kılışta azlık çokluk gösteren, *ne kadar? ne derece?* sorularını karşılayan miktar ve derece bildiren zarflar. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Nicelik adlarının eylemleri nitelemek üzere zarf olarak kullanılmış biçimleridir. // **TDBTS 2014:** —

Millî alfabe birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Her milletin belirli bir alfabe sistemine dayanarak, ses-harf bağlantısı ve harf şekilleri bakımından kendi dilinin özelliklerine uygun değişiklikler yaparak oluşturduğu alfabe. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Millî dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *lisân-ı millî*; Fr. *langue nationale*). Bir bayrak altında yaşayan insanların kullandığı, kanunla belirlenmiş orta dil. Ör. *Türkçe Türkler'in millî dilidir.* // **GTS 1992:** (Alm. *Nationalsprache*; Fr. *langue nationale*; İng. *national language*; Osm. *lisan-ı millî*) Bir millete mensup kişilerin kullandığı ortak dil: *Rirk dili, Rus dili, Macar dili, İngiliz dili, Arap dili, Japon dili, Kore dili* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

M'li ikileme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Tekrarlama esasına dayanan ve asıl kelimenin anlamına yaygınlaştırma, çokluk hale getirme gibi anlam ifadeleri katan, ünlüyle başlayan kelimenin başına veya ünsüzle başlayan kelimede kelime b aşındaki ünsüzün kaldırılıp yerine m- sesinin getirilmesiyle kurulan ikileme. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*hendiadyoin with m-*): m- ön sesiyle yapılan bir yinelemedir: *tarla marla, ağaç mağaç.* // **TDBTS 2014:** —

Mimlenme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Mimation) Arapçanın nunlanmasına karşı, bazı sâmi dillerde takıların sonuna m sesinin gelmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mimli mastar birl. i. Arapça'da ilk harfleri “mim” olan mefalet, mefilet, mef'ulet, mef'al ve mefil vezinlerindeki ma'delet, mârifet vb. mastarlardan her biri. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Misal i. (Ar. misâl) Arapça'da üç kök harfinden birincisi illet harflerinden vav yâhut yâ olan kelime. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

-miş'li geçmiş öncesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Plus-que-parfait indéterminé) *Gelmişti* şeklindeki geçmiş zaman kipi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

-miş’li geçmiş zaman birl. i. FGT 1942: Mazii naklî – *Passé indéterminé*. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Modernizm i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*modernism*): 19. yüzyılın sonundan itibaren görülen, 1910-1930 arasında zirve dönemini yaşayan ve 1970’li yılların sonlarına kadar devam eden edebiyat ve sanat akımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Modül i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*module*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin yönetim ve bağlama kuramında, her biri alt kuram olan, birbirleriyle etkileşim içinde ama tümcelerin düzgünlüğünü bağımsız olarak belirleyecek araçları bulunan alt kural dizgelerinden her biri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Montague dil bilgisi birl. i. FGT 1942:— // **DBTS 1949:**— // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*Montague grammar*) *genel* Amerikalı mantıkçı Montague’nun çalışmalarından esinlenen, biçimsel mantığa dayanan yapay dillerin anlam bilimine ilişkin dil kuramı. Bu dil bilgisi söz dizimi ve anlam bilimi bileşeninden oluşur ve bu iki bileşenin iki düzlemde bire bir örtüşmesini içerir. Anlam bilimi anlayışı doğruluk koşullu bir anlam anlayışına ve mantık temeline dayanır ve kavramsal bir anlayıştan yola çıkar. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Morfem i. (Fr. morpheme) FGT 1942: Şekil unsuru – *Morphème*. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (*Alm. Morphem; Fr. morpheme, İng. morpheme*) Dilde daha küçük parçalara ayıramayan anlamlı en küçük birim. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*morpheme*): Anlamı olan, anlam değiştirici veya anlam birleştirici olan ses veya ses demeti, biçim birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Morfoloji i. (Fr. morphologie) Kelimelerin kök, gövde ve eklerinin yapısını, uğradıkları anlam ve biçim değişikliklerini inceleyen dilbilgisi dalı, biçim bilimi, şekliyat, şekil bilgisi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Morfolojik sf. (Fr. morphologique) Morfolojiyle ilgili: *Türkçe’nin fonetiğine ve morfolojik yapısına da aykırıdır* (Ergun Göze). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS**

1969: — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Morgagni cepheleri birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Gırtlığın iç yüzeyinde ve ses tellerinin hemen üzerinde sağlı sollu yukarıya doğru uzanan ve ses tellerinin serbestçe hareketini sağlayan oyuklar. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Muhaffef mastar birl. i. Fiilin şahsa ve zamâna bağlı olmayan, yalnızca kılış veya oluş bildiren isim şekli, fiil ismi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mukāyese i. (Ar. *ķīyās* “ölçmek, kıyaslamak”tan *muķāyese*) Nesne veya kişilerin benzer yâhut farklı yönlerini karşılaştırarak değerlendirme, karşılaştırma, kıyaslama. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Munfasıl sıf. (Ar. *infişāl* “ayrılmak, uzaklaşmak”tan *munfaşîl*) Kendisinden sonraki harfe bitişmeyen (harf, zamir). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Munsarif sıf. (Ar. *inşirāf* “geri dönmek, ayrılmak; çekim yapılmak”tan *munşarîf*) Arapça’da yerine göre kesre ve tenvin dâhil her türlü hareke ile okunabilen (isim). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mûreb sıf. (Ar. *i'rāb*’dan *mu'reb*) Arapça’da son harfinin harekesi veya son harfi kullanıldığı yere göre değişen (kelime). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Musaggar sıf.ve i. (Ar. *taşgîr* “küçültmekten *muşagğar*) Sonuna *-cik*, *-cek*, *-ceğiz* gibi küçültme eklerinden biri getirilmiş (isim), küçültme ismi, ism-i tasgir: “Adam-cık.” “Yavru-cak.” “Köy-ceğiz.” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS**

1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Mutâbakat i. (Ar. *ṭabk* “uygun gelmek, rast gelmek”ten *muṭābakat*) Türkçe’de özne ile yüklemın şahıs ve sayı bakımından, bâzı dillerde ise sıfat ile ismin cins ve sayı yönünden birbirine uyması durumu, uygunluk. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mutation i. **FGT 1942:— // DBTS 1949:— // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (mutation):** Dil birimlerinde ve genellikle de ses birimlerinde görülen değışmeleri ifade etmek üzere, tarihsel dil biliminde kullanılan bir terimdir. // **TDBTS 2014: —**

Mutâvaat fiili birl. i. Dönüşlü çatı ekleriyle yapılan fiil, fi’l-i mutâvaat, dönüşlü fiil. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mûtel sıf. (Ar. *i’tilāl* “hastalanmak; illetli harfi bulunmaktan *mu’tell*) Asıl harfleri arasında illet harflerinden (vav, yâ, elif) biri bulunan (Arapça kelime). *Kavi* “söz”. *Sa’y* “çalışma ” gibi. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Muttasıl sıf. (Ar. *ittişāl* “bitişmek”ten *muttaşıl*) Kendisinden sonraki harfe bitişen (harf, zamir). // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Muzâaf sıf. ve i. (Ar. *muṣā’afe* “bir şeye mislini ilâve etmek”ten *muṣā’af*) Arapça’da illetli olmayan üç asıl harfinden ikinci ve üçüncüsü aynı olduğu için birleştirilerek şeddeli okunan (kelime): “*Hadd, killet, redd.* ” // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Muzaf sıf. (Ar. *izāfe* “isnat etmek” ve *izāfet* “tamlama”dan *muṣāf*) Tamlamalarda anlamı belirtilen ve isim olan ikinci unsur, belirtilen, mevsuf, tamlanan. // **FGT 1942: — // DBTS 1949:— // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: —// DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Muzâfunileyh i. (Ar. *muẓāf*'ın tenvinli şekli *muẓāfun* “izâfe edilen” ve *ileyhi* > *ileyh* “ona” ile *muẓāfun-ileyh*) 1- İsmi başka bir isimle ilgisi olduğunu ve kendisinden sonra gelen isme tâbi bulunduğunu gösteren, bazen eksiz, bazen da -in, -nin eklerinden birini almış durumu, -in hâli, ilgi durumu, genitif, ilgi hâli. 2- Tamlamalarda tamlananın anlamını belirten birinci unsur, belirten, tamlayan. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Muzâri i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Aoriste ou Imparfait) Sâmi dillerde henüz başlamamış veya başlayıp da tamamlanmamış eylemleri anlatan zaman şekli. bkz. **Ağır erkeli muzari, hafif erkeli muzari, üstünlü, örtülü ve cezimli muzari.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mübâlağa-Mubâlağa i. (Ar. *Bulūğ* “vâsıl olmak, ulaşmaktan *mubâlağa*) 1- Bir şeyi gerçekte olduğundan daha fazla, daha büyük gösterme, abartma. 2- Bir fikir veya duyguyu etkisini arttırmak için abartarak ifâde etme sanatı. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mübâlağa-i ism-i fâil – Mübâlağa-i fâil birl. i. Arapça’da mübâlağa ifâde eden fa’âl veznindeki ism-i fâil [*Kâzib* “Yalancı” > *Kezzâb* “Çok yalancı.” *Kâhir* “Kahreden” > *Kahhar* “Çok kahreden” kelimeleri mübâlağa ile ism-i faildir]. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mücerret – Mücerred sıf. (Ar. *tecrîd* “soymak”tan *mucerred*) Arapçada üç veya dört asıl harfi olan, asıl harflerine elif, te, mim, vav, yâ gibi zâit harflerden biri eklenmemiş bulunan (fiil veya mastar): “*Sülâsî mücerret: Üç harfli mücerret (fiil veya mastar).*” “*Rubâîmücerret: Dört harfli mücerret (fiil veya mastar).*” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mücerret isim birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Varlığı düşünce yoluyla kabul edilen ve söylendiğinde, zihinde belli bir görüntü veya tasavvur uyandırmayan kavramın adı: *Soy, ün, düz, korku,*

söz, bilgi, gönül, kötülük, güzellik, doğruluk vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Müdgam *sıf.* (Ar. *idgām* “girdirmek, ithal etmek”ten *mudgam*) Arapça’da birbirinin aynı olan yan yana iki harften şeddeli tek harf elde etmek için diğerine katılan, idgam edilen birincisi [İkincisine *müdgamün-fih* denir]. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Müennes *sıf. ve i.* (Ar. *te’nîs* “kelimeyi müennes yapmak”tan *mu’ennes*) Kelimeleri dişî yâhut erkek olarak ayıran Arapça, Fransızca gibi dillerde, dişî cinsten sayılan (kelime), dişîl. Fr. Femmin. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Müfret-Mufred *i. ve sıf.* (Ar. *ferd* > *ifrād* “bir nesneyi grubundan ayırıp tek hâline getirmek”ten *mufred*) İsim ve zamirlerde bir varlığı, çekimli fiillerde bir kişiyi gösteren biçim, tekil: “*Müfret mütekellim: Birinci tekil şahıs.*” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mühmel *sıf.* (Ar. *ihmāl* “kendi hâline bırakmak; harflere nokta koymamak”tan *muhmel*) Arap ve Osmanlı alfabesinde noktasız (harf): *Hadîka tahta-i ta’lîm olup riyâhından / Yazıldı mühmel ü mu’cem ana hurûf-ı hecâ (Fuzûlî).* // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mühmelât *i.* (Ar. *mühmel* ve çoğul eki *-ât* ile *muhmelât*) Kendi başına bir anlam ifâde etmeyen kelimeler, takılar. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Mülkiyet eki (zamiri) *birl. i.* İsim soylu kelimeleri şahıs kavramına bağlamak için kullanılan ek, lâhika-i mülkiyyet, iyelik eki. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Münâdâ i. (Ar. *nidâ* ‘seslenmek, çağırmak’ tan *munâdâ*) Başına ünlem getirilen kelime: “*Yâ Muhammed*”, “*Ey âşık*”, “*Yâ Ali*” örneklerinde *Muhammed*, *âşık*, *Ali* kelimeleri *münâdâ*dır. ” // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Münekker sıf. (Ar. *tenkîr* “belirsiz duruma getirmek”ten *munekker*) Nekre durumunda olan (işim). // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Müphem sıfat birl. i. Bir ismi tam belirlenmemiş bir niteliğiyle gösteren sıfat, belirsiz sıfat. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Müphem zamir birl. i. Varlıkları kesin bir biçimde göstermeden karşılayan zamir, belirsiz zamir. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Müphemat - **Mübhem**at i. (Ar. *mubhem* “belirsiz” ve çoğul eki *-ât* ile *mubhemât*) Belirsiz sıfatlar, belirsiz zamirler. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Müptedâ - **Mübtedâ** i. (Ar. *ibtidâ* ‘başlamak’ tan *mubtedâ*) İsim cümlelerinde fâil durumunda bulunan kelime veya kelime öbeği, müsnedün-ileyh: “*İlim faydalıdır.*” “*Başkalarına yardım etmek insanlık gereğidir.*” // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Mürekkebat i. (Ar. *murekkeb* “birleştirilmiş, terkip edilmiş” ve çoğul eki *-ât* ile *murekkebât*) Birleşik fiil, isim, sıfat, zarf gibi kelime gruplarına verilen ortak isim, birleşikler: *Yalnız gül kelimesinin müştakkâtından ve mürekkebatından yüzlerce sıfat ve isim vardır* (Ahmet Hâşim). // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Mürekkep - **Mürekkebat** sıf. (Ar. *terkîb* “toplamak, birleştirmek”ten *murekkeb*) Birden fazla şeyin bir araya gelmesinden meydana gelmiş, birleşik. // FGT 1942: — // DBTS

1949:— // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Mürekkep cümle birl. i. Bir ana cümle ile onun anlamım tamamlayan bir veya daha çok yardımcı cümleden meydana gelen cümle, cümle-i mürekkebe, birleşik cümle. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mürekkep fiil birl. i. Bir yardımcı fiille bir isim veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime öbeği, fi'l-i mürekkep, birleşik fiil. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mürekkep isim birl. i. İki veya daha çok ismin birleşip yeni bir anlam ifâde etmek üzere kalıplaşmasından meydana gelen kelime öbeği, ism-i mürekkep, birleşik isim. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mürekkep kelime birl. i. Birden çok kelimenin yeni bir anlam ifâde etmek üzere birleşip kalıplaşmasıyla meydana gelen öbek, birleşik kelime, kelime-i mürekkebe. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mürekkep sıfat birl. i. Birden çok kelimenin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan ve sıfat olarak kullanılan kelime öbeği, sıfat-ı mürekkebe, birleşik sıfat. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mürekkep zaman birl. i. Basit zamanlı çekimli bir fiilden sonra cevher fiilinin *-di, -miş, -se* şekillerinden birinin getirilmesiyle oluşturulan zaman, mürekkep zaman, sîga-yı mürekkebe, birleşik zaman. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mürekkep zarf birl. i. Birden çok kelimenin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan ve zarf olarak kullanılan kelime öbeği, zarf-ı mürekkep, birleşik zarf. // **FGT 1942: — // DBTS**

1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Mürselmecaz birl. i. Bir varlığın bir başka varlığın göstereni olması durumudur. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (metonymy):** Bir varlığın bir başka varlığın göstereni olması durumudur.

Müsennâ sıf. (Ar. *tesniye* “ikilemek”ten *musennā*) 1- Arap alfabesinde altında veya üstünde iki noktası olan, iki noktalı (harf). *Te* gibi. 2- Arapçada ikili (kelime), tesniye. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Müsnet - Müsned sıf. (Ar. *isnād* “nispet etmek, dayandırmak”tan *musned*) Cümlelerin ifâde ettiği hüküm, düşünce ve duyguyu içeren, fiil veya isim soylu birkelime olabilen, cümlelerin bütün öğelerinin bağlı olduğu temel öge, haber, yüklem. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Müsnedün-ileyh birl. i. (*musned*’in tenvinli şekli *musnedun* “isnat olunan” ve *ileyh* “ona, kendisine” ile) İsim cümlelerinde fâil durumunda bulunan kelime veya kelime öbeği, müptedâ. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Müspet - Müsbet sıf. (Ar. *isbât* “sâbit kılmak, doğrulamaktan *musbet*) Beklenene, tasarlanana uygun olarak gerçekleşen, olumlu. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Müspet cümle birl. i. Yükleme olumlu bir fiili olan cümle, olumlu cümle. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Müspet fiil (eylem) birl. i. Bir işin doğru ve olabilir olduğunu veya olması gerektiğini ifâde eden fiil, fi’l—i müsbet, olumlu fiil. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** Olumlu hareketi karşılayan, olma ve yapma ifade eden; -ma olumsuzluk eki almamış fiil kök veya gövdesi: *al-*, *otur* vb.

// **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Eylemin olumlusu da olumsuzluğu da onun varlığıdır. Eylemin olumlu veya olumsuzluğu, onun var veya yok olduğunu bildirmez; onun gerçekleşip gerçekleşmediğini bildirir. Müspet fiiller eylemin gerçekleştiği fiillerdir. // **TDBTS 2014:** —

Müstakbel *sıf.* (Ar. *istikbāl* “birini karşılamak”tan *mustakbel*) Gelecek zaman sîgası. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Müstevî *sıf.* (Ar. *istivā*’ “düz ve denk olmak”tan *müstevî*) Arapça’da müzekkeriyle müennesi aynı olan (kelime). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Müşareket *i.* (Ar. *şirket* “ortağı olmaktan *muşāreket*) Bir eylemin birden fazla özne tarafından meydana geldiğini belirten çatı, işteş çatı. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Müşareket fiili birl. i. İşteş çatı ekleriyle kurulan fiil, işteşlik fiili, fi’l-i müşareket, işteş fiil, ortaklaşa fiil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Müşedded *sıf.* (Ar. *teşdîd* “şiddetlendirmek; şeddelemek”ten *muşedded*) Arapça’da üzerine şedde (‘) konmuş, şeddeli (harf). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Müştak *sıf. ve i.* (Ar. *istiḳāk* “türetmek”ten *muştakḳ*) 1- Bir kök veya mastardan türetilmiş (kelime). 2- *i.* İsim veya fiil kök ve gövdelerine yapım ekleri getirilmek sûretiyle yapılan kelime, türemiş kelime, türev. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Müştak-ı fiil birl. i. Fiilden türetilen, ancak çekime girmeyip yalnız olumsuz yapılabilen fiil ismi, isim-fiil ve zarf-fiilin ortak adı, fiilimsi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** —

DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Müşükkun-minh birl. i. Kendisinden kelime türetilmiş olan kök, mastar vb. kelime. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Müteaddî sıf. (Ar. *te'addî* “saldırmak”tan *mute'addî*) Nesne alan (fiil), geçişli. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Müteaddî fiil birl. i. 1- Nesne alan (fiil), geçişli fiil. 2- Ettirgen çatı ekleriyle yapılan fiil, fakatif fiil, ettirgen fiil. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mütecânis sıf. (Ar. *tecânus* “bir cinsten olmaktan *mütecânis*) Ses ve şekil bakımından aynı, anlamları ayrı olan (kelimeler), addaş, eş adlı, sesteş, elfâz-ı mütecânise, hemnam, homonim, eş sesli. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Müteharrik sıf. (Ar. *teharruk* “hareket etmek, harekete geçmekken *müteharrik*) Harekesi olan, harekeli (harf). // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mütekellim i. (Ar. *tekellüm* “söylemek, konuşmaktan *mütekellim*) Zamirlerde ve çekimli fiillerde konuşana veya konuşanlara verilen isim, birinci şahıs. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Mütemmim i. (Ar. *tetmîm* “tamamlamaktan *mütemmim*) Yüklemin anlamını çeşitli açılardan tamamlamak, belirginleştirmek, pekiştirmek için kullanılan kelime veya kelime öbeği, mef'ul, tümleç. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Müteradif *sıf.* (Ar. *terāduf* “birbirini tâkip etmek; anlamdaş olmak”tan *müterādif*) Yazılışları ayrı, anlamları bir olan (kelimeler), eş anlamlı, sinonim. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Müzekker *sıf. ve i.* (Ar. *tezķîr* “erkek kılmak, müzekker yapmaktan *muzeķker*) Arapça ve Fransızca gibi, kelimeleri dişi veya erkek olarak kabul edilen dillerde erkek cinsten sayılan (kelime), eril. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

N

Nâfi *sıf.* (Ar. *nefy* “uzaklaştırmak, sürmek; inkâr etmekten *nâfi*) Olumsuz duruma getiren. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nahiv-Nahv *i.* (Ar. *Naḥv*) Kelimelerin bir öbek veya cümle meydana getirecek şekilde bir araya gelme kurallarını, bir cümlelerin öğeleri arasındaki bağlantıları inceleyen dil bilgisi dalı, cümle bilgisi, sentaks, söz dizimi, cümle bilgisi, sentaks. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Naklî mâzî birl. *i.* Fiilin belirttiği işin, içinde bulunulan zamandan önce olup bittiğini belirsiz olarak gösteren veya başkalarından duyularak öğrenildiğini bildiren zaman, -miş’li geçmiş, öğrenilen geçmiş zaman, mâzî-i naklî, belirsiz geçmiş zaman. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nâsıp - Nâsıb *i. ve sıf.* (Ar. *naşb* “dikmek, tâyin etmek; kelimeyi mansup okumak”tan *nâşib*) Arapça kelimelerin son harfini üstün okutan (harf). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nasp - Nasb *i.* (Ar. *naşb*) Arapça’da bir kelimenin son harfinin üstün (a, e) okunması. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nazal ses birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Terim, ses bilgisinde konuşma seslerinin sınıflandırılması için kullanılır. Sesin ve dolayısıyla hecenin oluşumundan sonra ortaya çıkan havanın ağızdan değil de burundan salıverilmesiyle ortaya çıkan sesler, nazal ses, geniz sesleridir. // **TDBTS 2014: —**

Ne-adası kısıtlaması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (Wh-island Constraint) Üretici dil bilgisinde, bir soru sözcüğünün, içeyerleşmiş ne-sorulu bir yapının dışına taşınamayacağı beliren sözdizimsel ada kısıtlaması türü; örn. İngilizce'deki dilbilgisel olmayan **Which books do you know AU who bought?* ve **Who did you tell Ali when you have seen?* yapıları. — // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Neden durumu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (causative): Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin hangi nedenle gerçekleştiğini göstermek için o nedenin adı olan söz, neden durumuna girer. // **TDBTS 2014: —**

Nedenli sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *motiviert*] [Fr. *motivé*] [İng. *motivated*]: Nedenlilik taşıyan, bir nedene bağlanabilen, açıklanabilen. Örn. *Sucu sözcüğü su ve -cu anlambirimleriyle açıklanabildiği ölçüde dilsel açıdan nedenli sayılır.* // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (motivated)** söz dizimi Üretici dil bilgisinde, oluşum açısından bir nedene bağlı, bir neden çerçevesinde açıklanabilen; örn. *edilgen yapının yapısal özellikleri evrensel dilbilgisinde olduğu varsayılan bir dizi ilkeler tarafından güdülenmektedir.* // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Nedenlilik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *motiviertheit, motivierung*] [Fr. *motivation*] [İng. *motivation*]: Konuşucunun anlamlı bir birimin göstereniyle gösterileni arasında kurduğu zorunlu bağ; gösterenin ilgili olduğu gösterileni bir başka deyişle anlamını açıklayıcı nitelikler sunması, bu yönden saydam olması. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (motivation)** *anlam bilimi, söz dizimi 1-* Gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin saydam olması. Dil göstergeleri nedensizdir ancak yansıma sözcükler nedenlilik gösterebilir; örn, *vız denildiğinde akla arı gelir ya da güm denildiğinde vurma anlamı çıkar.* **2-** Üretici dil bilgisinde sözdizimsel işlemlerin yapısal bir özellikten dolayı uygulanması. // **DBTS 2013: (non-arbitrariness):**

Dilciler, ilk çağlardan beri, kavram ve varlıklar ile adları arasında nedenli bir ilişki olup olmadığını araştırmışlardır; bugün ise, böyle bir ilişkinin sözünü bile eden yoktur. Söz ve işaret ettiği varlık arasındaki ilişki nedensizdir. Dil göstergelerinin gösteren-gösterilen ilişkisi, doğal yollarla değil, toplumsal bir uzlaşa ile gerçekleşmiş saymaca bir ilişki ile kurulmuştur. // **TDBTS 2014:** —

Nedensel sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Causal) *Çünkü, Şundan ki* gibi sebep anlatan bağlaçlara veya bu bağlaçların bağladığı tümcelere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nedensiz sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *immotiviert*, (kimi kullanımlarda) *arbiträr*] [Fr. *immotivé*, (kimi kullanımlarda) *arbitraire*] [İng. *unmotivated*, (kimi kullanımlarda) *arbitrary*] Nedenlilik taşımayan, bir nedene bağlanamayan. Ör. *Dil gstergesi, ilkece nedensizdir.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (arbitrariness) *genel* Dil birimleriyle (gösteren) bu birimlerin gönderimde bulunduğu dış dünyadaki nesneler (gösterilen) arasında doğal, zorunlu bir ilişki olmadığı anlatan özellik; örn. *masa* sözcüğü ile bu sözcüğün anlattığı nesne arasında bire bir, doğal bir ilişki yoktur, öyle olsa bütün dillerde *masa* sözcüğünün kullanılması gerekirdi; nedensizlik insan dilinin önemli bir özelliğidir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nedensiz açıklayıcı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Yardımcıları, tamlayıcıları, açıklayıcıları sonradan gelen Hint-Avrupa dillerinde gereksiz gönderme veya art gönderim, nedensiz açıklayıcı olarak açıklanır. // **TDBTS 2014:** —

Nedensizlik i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *arbitrarität*] [Fr. *arbitraire*] [İng. *arbitrariness*]: Gösterenle gösterilen arasında doğal, zorunlu bir iç bağ bulunmaması. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (arbitrariness): Gösterenle gösterilen arasında doğal bir bağın bulunmaması, dil çalışmalarında nedensizlik olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Nefesli ünsüz birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Boğumlanması sırasında kendisi ile birlikte bir h soluk sesi duyuran ünsüz. *Korece ph gibi. Alm. pass [p(h) ass] «geçit».* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Genellikle bazı ötünsüz patlayıcı ünsüzlerin boğumlanmasında göze çarpan bu

solukluluk, Türkçede *paşa, piliç, toz, tuz vb.* kelimelerdeki *p, t* ünsüzlerinde de görülür. // **TDBTS 2014:** —

Nefiy - Nefy i. (Ar. *nefy*) Olumsuz olma durumu, olumsuzluk. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nefiy edatı birl. i. Fiillere olumsuzluk anlamı katan *-me-* eki, edât-ı nefy. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nefs-i mütekellim birl. i. Zamirlerde ve çekimli fiillerde konuşana veya konuşanlara verilen isim, birinci şahıs. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nefs-i mütekellim vahde birl. i. Zamirlerde, konuşanı, işi yapanı gösteren ben zamiri, tekil birinci şahıs. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nefs-i mütekellim maa'l-gayr birl. i. Çoğul birinci şahıs. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nefyetmek - Nefyeylemek birl. geçişsiz f. (Ar. *nefy + Türk, etmek, eylemek*) Olumsuz kılmak. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nehiy-Nehy i. (Ar. *nehy*) Emir kipinin olumsuzu. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ne-izi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (wh-trace) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, soru sözcüklü som yapılarında, som sözcüğünün bulunması beklenen konumdan başka bir konumda bulunduğu dillerde, *ne-* taşıması yoluyla taşınmış *ne-öbeğinin* arkasında bıraktığı eşdizinli iz türü; örn. *Who. was Ali. talking to* yapısında, tümce başında bulunan *who* sözcüğü o konuma *to* ilgecinin tümleci konumundan gelmiştir ve bu taşınma sırasında *to*

tümlecinin konumunda bir iz bırakmıştır. Türkçe’de yüzey yapıda ne-taşması bulunmadığından, ne-izi de yüzey yapı sonrası mantıksal bileşende görünür. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ne-kim sorusu *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (wh-question) *söz dizimi Ne, nasıl, niçin, neden, nereye, kim* vb. soru sözcüğü ile kurulmuş soru. Kim-ne sorusu da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nekre *i. ve sıf. (Ar. nekre)* Arapça’da başında harf-i târif bulunmayan, gösterdiği nesne veya kavram açıkça belirlenmemiş olan kelime. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nesne *i. FGT 1942:* Objekt-Objet. // **DBTS 1949:** Fiildeki anlamın tam olarak anlaşılabilmesi için cümle içinde bulunması mutlaka gerekli bulunan tümleç. // **DTS 1969:** (Osm. *Marîfe, mef’ulü sarîh*; Fr. *Complément direct déterminé, object*; İng. *Determined direct object*; Alm. *Bestimmtes näheres onjekt*) Geçişli fiili tümleyen ve yükleme halinde bulunan tümleç. // **DDTS 1980:** [Alm. *Objekt*] [Fr. *Complément d’objet direct, objet*] [İng. *Direct object, object*] [Es. T. *Mefulünbih sarîh, mefulünbih gayri sarîh*]: **1-** Tümcede yüklemi bütünleyen, eylemsel yüklem olanaklı yayılımları arasında yer alan, geçişli eylemin zorunlu kıldığı tümleç. Ör. *Denizi görüyorum tümcesinde deniz.* **2-** Göstergebilimde, öznenin ayrı düştüğü ya da birlikte olduğu işlevsel değer yüklü eyleyen. // **DBTS 1989:** (Osm. *Mef’ûlün bih*; Fr. *Complément direct, objet*). Geçişli fiilin zorunlu kıldığı, cümlede yüklem doğrudan etkisinde kalan tümleç. Ör. *yazıyı yazmak, yazı yazmak* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *Objekt, bestimtes nahere objekt*; Fr. *complement d’objet direct, objet*; İng. *direct object, object*) Cümlede öznenin, dolayısıyla fiili geçişli olan yüklem etkilediği şahsı veya şeyi gösteren, yalın veya yükleme hali eki almış kelime: *Abdullah Efendi gecenin sükuneti içinde bu manzarayı doya doya seyretti* (A.H. Tanpınar, *Abdullah Efendinin Rüyaları*, s. 52). // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*direct object, object*): Genel anlamıyla konuşan veya yazan ‘ben’ ile dinleyen veya okuyan ‘sen’ dışındaki her şey, nesnedir. Nesne, iletişimin, gösterici ve alıcı dışındaki üçüncü ayağı olan göstergeyi temsil eder. // **TDBTS 2014:** (İng. *object*) Özne ile geçişlilik işleviyle kullanılan yüklem konumundaki fiilin; işlevsel, anlamsal vb. ilişkisinin daha iyi anlaşılmasını sağlayan, - varsa- öznenin diğer öznelerle olan ilişkilerini ve rollerini belirlemeye yardımcı olan,

yüklem̄in işaretlediği eylemden etkilenme biçiminin doğrudan mı, yoksa alıcı, yararlanıcı gibi ilişkilerin söz konusu olduğu dolaylı etkilenme mi olduğunu ya da yüklem̄in işaretlediği eyleme yalnızca konu mu olduğunu bildiren söz dizimsel işleve denir.

Nesne açıklayıcısı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir cüm̄lenin nesnesini daha belirgin duruma getirmek, vasıflandırmak veya pekiştirmek için kullanılan ve yine nesne durumunda olan kelime veya kelimeler: *Azize, o kelebek ruhlu çocuk, sefir karısı olmak ve hayatını Avrupa'nın kibar dünyasında geçirmek hülyasını kuran süslü kız, şimdi Hasan beyi, yani parasız ve mevkii , rütbesi yüksek olmayan genç yeğenini seviyordu* (H.E. Adivar *Kalp Ağrısı*, s. 34). **// DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Nesne denetimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (object control) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, mastarlı yapılarda bulunan boş adıl adılı denetleyenin nesne olduğu denetim türü. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Nesne öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Nesneyle ilgili olarak kullanılan kelimelerin tümü. Ör. *Bir adam, yan taraftaki geniş kapının iki kanadını birden açtı.* **// DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ne-taşıma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (wh-movement) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, bir ne-öbeğinin taşınmasını içeren taşıma türü. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Nevâsib i. (Ar. *nâşib*'in çoğul şekli *nevâşib*) Arapça'da bâzı kelimelerin sonunu üstün (a, e) okutan harfler için kullanılır. **// FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Nevrolinguistik i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** Yazılı ve sözlü dil kullanımları ile sessiz dil kullanımının, yani iç kouşmaların beyin ve sinir sistemiyle ilişkileri sistemi üzerine çalışmalar yapan dil bilmi dalıdır. **// TDBTS 2014: —**

Nicel dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *Quantitative linguistik*] [Fr.*linguistique quantitative*] [İng. *Quantitative linguistics*]: Dil olgularını, özellikle de sözlük verilerini, nicelik açısından inceleyen dilbilim dalı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (quantitative linguistics) *genel* Sözcük verileri gibi dilin değişik özelliklerini nicelik açısından inceleyen dil bilimi alanı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Niceleyici i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: 1- Dil bilgisi betimlemelerinde adlarla kullanılan, nicelik (miktar) anlatan sözcük ya da söz öbeği; örn. *çok, birkaç, biraz ve bütün sayılar*. 2- Anlam ya da mantık çözümlemelerinde nicelik bakımından karşıtlıkları anlatan bir dizi sözcük; örn. *tümü, kimisi vb.* // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Niceleyici yükseltme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (quantifier raising) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, niceleyicilerin yüzey yapı konumlarından yorumlanmak üzere mantıksal biçimde tümcenin başına eklenmesi işlemi; örn. [*Herkes birini seviyor*] *tümcesinin çok anlamlı olmasının nedeni niteleyici yükseltmesi sonucu birini niceleyicisinin mantıksal biçimde herkes sözcüğünü açısı içine almış olmasındandır.* // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Nicelik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Quantité) Bir sesin sürdüğü zaman, ki buna göre sesler uzun (long) veya kısa (bref) diye ayrılır. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Nicelik değişmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Changement quantitatif) Bir seste niceliğin kısıdan uzuna veya uzundan kısaya geçmesi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Nicelik göçmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Açınıklarda yalnız niceliğin yer değiştirmesinden ibaret olan bir göçmeye verilen ad. bkz. **Göçme.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Nicelik ilkesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Nicelik ilkesi, insanın dil ve düşünce dünyasının anlam kümelerinden biridir. // **TDBTS 2014: —**

Nicelik veya süre vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent de quantité ou temporel) Çıkışı epeyce uzun sürdüğü sezilen sesin vurgusu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nicelik zarfı (zarfları) birl. i. FGT 1942: Kemiyet zarfları-*Adverbes de quantité*. // **DBTS 1949:** (Adverbe de quantité) *Az, çok, fazla, büsbütün, eksik* gibi zarflar. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Zarf-ı mikdâr*; Fr. *Adverbe de quantité*) Ölçü, derece, sayı vb. nicelikleri belirten zarf. Ör. *çok okumak, az uyumak* vb. // **GTS 1992:** Bir sıfatta, bir oluş veya kılışta azlık çokluk gösteren, *ne kadar? ne derece?* sorularını karşılayan miktar ve derece bildiren zarflar: *en, az, çok, eksik* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Nicelik adlarının eylemleri nitelemek üzere zarf olarak kullanılmış biçimleridir. // **TDBTS 2014:** —

Nicelikçi dil bilmi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** İstatistik biliminin verilerini dil çalışmalarına uygulayan bir dilcilik çalışması yöntemidir. Bu yöntem, dil birimlerini ve dil kullanımlarını istatistiksel sayılara dökerek, dil çalışmalarının daha açık ve daha kesin sonuçlara ulaşabileceğini savunur. // **TDBTS 2014:** —

Nidâ i. FGT 1942: 1- Çağrı. 2- Haykırı. 3- Ünlem. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Bir duyguyu, bir düşüncüyü anlatan veya bir tabiat sesini yansıtan kelime: *Vah vah!* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nispet eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Ya-yi nisbî*; Fr. *suffixe de relation*; İng. *suffix of relation*; Alm. *relationssuffix*) Bazı yabancı adların anlamlarına bağlı yabancı sıfatlar kuran ek. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Lahîka-i nisbet*). Arapça, Farsça asıllı kelimelerin sonuna eklenen ve bunların anlamlarına bağlı sıfatlar yapan ek. Ör. *millî, efsânevî* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *Relationsuffix*; Fr. *suffixe de relation*; İng. *suffix of relation*) Arapça ve Farsça isimlerden, bağlandığı isimle ilgili sıfatlar yapmaya yarayan ek (i): *tarihî, mülkî* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nispet zamiri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Kendisinden önce gelen

bir söz veya söz öbeğinin yerini tutan ve yerini tuttuğu söz veya söz öbeği ile kendisinden sonra gelen açıklayıcıyı birbirine bağlayan zamirdir. // **TDBTS 2014:** —

Niteleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (attribution) *anlam bilimi* Bir birimin özelliklerinin başka bir birim tarafından belirtilmesi; örn. *büyük ev, çalışkan öğrenci ev'in büyüklüğü ve öğrenci'nin çalışkanlığı, büyük ve çalışkan niteleyicileri tarafından belirtilmektedir.* // **DBTS 2013:** (qualification): Bir söz veya söz dizimi biriminin, yardımcı bir birim olarak, bir başka birimi nitelemesi, tamlaması veya açıklaması, dil çalışmalarının söz dizimi dalında, niteleme olarak bilinir. Geniş anlamıyla niteleme, bütün söz dizimini veya dil kullanımını ifade eder. // **TDBTS 2014:** (İng. attribution) Özdeş olmayan nesneleri, olguları, olayları, durumları vb. içinde bulunduğu kümedeki diğer üyelerden “sınırlandırma/daraltma, ek/yeni nitelik donatma, sahiplik ilişkisi ve aitlik ilişkisi kurma” gibi alt işlevlerle ayırıcı hâle getirerek, adı geçen kavramların *tanımlayıcı, ayırıcı, öznelleştirici* niteliklerinin dile getirilmesini sağlayan işleve denir.

Niteleme belirteci birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Suret zarfı, hal zarfı*; Fr. *adverbe de qualité*; İng. *adverb of quality*; Alm. *adverb der art und weise*) Bir eylemin, bir sıfatın ya da bir başka belirtecin anlamını nitelik bakımından etkileyen belirteç. Ör. *Böyle konuşmayınız.* // **DDTS 1980:** [Alm. *Adverb der art und weise, modaladverb*] [Fr. *adverbe de maniere*] [İng. *adverb of manner*] [Es. T. *hal zarfı*]: Belli bir nitelik kavramı içeren ve “nasıl?”, “ne biçimde?” türünden sorulara yanıt olan belirteç. Ör. *Doğru konuştu, iyi görüyor yanlış anladı tümcelerindeki doğru, iyi, yanlış ögeleri.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Niteleme sıfatı (sıfatları) birl. i. FGT 1942: Sıfâtı tavsifiye-*Adjectifs qualificatifs.* // **DBTS 1949:** Bir ismin niteliğini anlatmak üzere kendisine katılan kelime. // **DTS 1969:** (Osm. *Tavsifi sıfat*; Fr. *Adjectif qualificatif*; İng. *Qualificative adjective*; Alm. *Qualifikatives beiwort, eigenschaftswort*) Bir adı niteleyen sıfat. // **DDTS 1980:** [Alm. *qualifikatives beiwort, attributives adjective*] [Fr. *adjectif qualificatif*] [İng. *qualificative adjective*] [Es. T. *tasvifi sıfat*]: Birlikte kullanıldığı adın niteliğini belirten sıfat. Ör. *Büyük bir kitap aldım tümcesindeki büyük.* // **DBTS 1989:** (Osm. *Sıfat-ı tavsîfiyye*; Fr. *adjectif qualificatif*). Bir ismin niteliğini belirten sıfat. Ör. *beyaz yalı, fırtınalı gece vb.* // **GTS**

1992: — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*qualificative adjective*): Varlıkları durum, biçim, renk vb. bakımlardan niteleyen sıfat, niteleme sıfatıdır. // **TDBTS 2014:** —

Nitelendirme öbekleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*attributive constructions, descriptive word groups*): Sözlükteki ad ve kavramları niteleme, belirtme, yer gösterme, sorma gibi çeşitli yönlerden niteleyen, belirleyip özelleyen yapılar, nitelendirme öbekleridir. // **TDBTS 2014:** —

Nitelenen sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Mevsûf*; Fr. *qualifié*; karşıtı niteleyen). Sıfat tamlamasının isim olan ikinci ögesi. Ör. *soğuk su vb.* // **GTS 1992:** İsim ve sıfat tamlamalarında tamlamanın ikinci ögesini oluşturan ve anlamı belirtilen isim: *yaz yağmuru vb.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Niteleyen sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Sıfat*; Fr. *qualifiant, épithète*; karşıtı nitelenen). Sıfat tamlamasının sıfat olan birinci ögesi. Ör. *Eski dost vb.* // **GTS 1992:** İsim ve sıfat tamlamalarında tamlamanın birinci ögesini oluşturan isim veya sıfat: *Yaz yağmuru vb.* // **DS 2011:** (*modifier*) *biçim bilimi, söz dizimi* 1- Nitelenen ad ya da ad öbeğinin niteliğini gösteren sıfat ya da adlan anlatan terim; örn. İlginç bir kitap aldım tümcesinde ilginç, kitap sözcüğünün niteleyicisidir. 2- Üretici dil bilgisinde, baş tarafından seçilmeyen öge için kullanılan üst terim ad öbekleri için sıfat işlevindeki, eylem öbekleri için belirteç işlevindeki ögeler. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Niteleyici sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*adjective, attributive*) *biçim bilimi* 1- (*adjective*) Karşılaştırma ve en üstünlük dereceleri bulunan sözcük; örn. *eski ev, sağlıklı yaşam.* 2- (*attributive*) Bir ad öbeğinin başını niteleyen öge; örn. *kırmızı kokuk'ta.* // **DBTS 2013:** (*qualifier; qualitative, modifier*): Bir söz veya söz dizimi biriminin, yardımcı bir birim olarak, bir başka birimi nitelemesi, tamlaması veya açıklaması, dil çalışmalarının söz dizimi dalında, niteleme olarak bilinir. Bir başka sözün anlamını niteleyen, sınırlayan veya değiştiren söz, niteleyicidir. Geniş anlamıyla niteleme, bütün söz dizimini veya dil kullanımını ifade eder. Niteleyiciler (niteleme öbeği), tamlayıcılar (ilişkilendirme öbeği) ve açıklayıcılar (cümle ögesi), varlık veya olayları niteleme ögeleridir. // **TDBTS 2014:** —

Niteleyici öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (adjective phrase) *söz dizimi* Baş ögesi niteleyici olan büyükçül yansıma; örn. *Çok büyük, oldukça ilginç* vb. Sıfat öbeği de denir. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Nitelik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Qualité) Seslerin çeşidi, ki açınıklarda sesin rengine, abanıklarda boğumlanma tarzına dayanır. *A* açınığının *E*, *B* abanığının *M* olması birer nitelik değişmesi (Changement qualificatif) tir. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (quality) *ses bilgisi* Dinleyiş sesbilgisi ve sesbilimde bir sesin kimliğini oluşturan sıklık yayılımının sonucu olan tını özelliklerini belirtir. **// DBTS 2013:** (*quality*): Bir adın veya bir eylemin gerçek değeri, yani anlamı, onun niteliklerinin toplamıdır. Değer veya anlam, ölçülebilir niteliklerden oluşur. Dilcilikte nitelik, bir dil birimini eşdeğerlerinden ayıran özelliktir. Ses bilgisinde de kullanılır ve buna anlam ayırıcı özellik denir. **// TDBTS 2014:** (İng. attribute) Değişken olan, bize o kavramı oluşturan paradigmlar içinden, duyu ve algılarımıza, bilincimize ve sezgimize, kullanım ve ihtiyaçlarımıza uygun olanını seçme, tercih etme imkânı sunan anlam birimciklere denir.

Nitelik –de hali birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: -de halinin bir şeyin taşıdığı niteliği anlatması durumu. bkz. **–de hali.** **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Nitelik ilkesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*maxim of quality*): Bir varlığın özelliklerini kaynak bakımından ikiye ayırmak mümkündür. Bunlar, varlığın var oluşundan kaynaklanan anadan doğma özellikleri ile, varlığın gerçekleştirdiği eylemlerle kazandığı eylem sıfatları, sonradan ortaya çıkan özellikleridir. Bu yüzden, bütün dillerde varlığı niteleyen sıfat tamlamaları, bu iki özellik grubundan birine aittir ve üçüncüsü de yoktur. **// TDBTS 2014: —**

Nitelik –in hali birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Génitif de qualité) Türkçede nitelik anlatan -de haline karşılık, başka dillerde –in hali kullanılır: Un homme *de bon naturel* (= *İyi tabiatla bir insan*). **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Nitelikli bileşik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Büyük baba, başçavuş* gibi bileşenlerden birinin ötekini nitelediği bileşim türü. bkz. **Bileşim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nitelik sıfatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *qualifikatives Beiwort, Eigenschaftswort*; Fr. *adjectif qualificatif*; İng. *qualificative adjective*; Osm. *sıfat-ı tavsifiyye*)Varlıkları durum, biçim, renk vb. bakımlardan niteleyen sıfat: *Sonra Türk kumandanının daha toz konmamış olan yumuşak ve geniş koltuğuna yerleşti.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nitelik zarfı (zarfları) birl. i. FGT 1942: Keyfiyet zarfları-*Adverbes de manière.* // **DBTS 1949:** (Adverbe de qualité) *İyi bilmek, fena kullanmak, güzel söylemek* gibi zarflar. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Zarf-ı hâl*; Fr. *adverbe de qualité, adverbe de maniere*). Belli bir nitelik kavramı ifade eden ve “nasıl, ne şekilde” gibi sorulara cevap olan zarf. Ör. *güzel giyinmek* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *Adverb der Akt und Weise, Modaladverb*; Fr. *adverbe de maniere*; İng. *adverb of manner*; Osm. *hal zarfı, zarf-ı hal*) Fiilin meydana geliş biçimini, sıfat ve zarfların niteliklerini belirten zarf: *güzel konuşmak* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adverb of manner*): Eylemin özelliklerini bildirmek için kullanılan söz, eylemin nitelik zarfıdır. // **TDBTS 2014:** —

Niyet (amaç) görünüşü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*destinative aspect*): Sözlüğün ve söz diziminin amaç bildiriminde kullanılması, amaç görünüşü olarak bilinir. Eylemin bir sonuca yöneldiği görünüş, amaç görünüşüdür. // **TDBTS 2014:** —

Noktalama (işaretleri) i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Tenkit, Punctuation*) Bir cümlelerin başlıca parçalarını ve tümcelerini birbirinden ayırmak için virgül, noktalı virgül, tırnak, nokta gibi işaretleri kullanma. // **DTS 1969:** (Osm. *Tenkit*; Fr. *punctuation*; İng. *punctuation*; Alm. *interpunktion, satzzeichensetzung*) Yazının daha iyi anlaşılması için, belirli işaretlerin gereken yerlerde kullanılması. Ör. “.” *Nokta*,”,” *virgül*,”,” *noktalı virgül.* // **DDTS 1980:** [Alm. *Interpunktion, satzzeichensetzung*] [Fr. *ponctuation*] [İng. *punctuation*] [Es. T. *tenkit*]: Söz dizimsel nitelikli ayrımların yanı sıra belli oranlarda

bürün olgularını belirtmek için kullanılan yazı göstergeleri bütünü. // **DBTS 1989:** (Osm. *Tenkit*; Fr. *punctuation*). Bir yazının daha iyi anlaşılabilmesi için gereken yerlere belli işaretlerin konması. // **GTS 1992:** (Alm. *Interpunktion*, *Satzzeichensetzung*; Fr. *punctuation*, İng. *punctuation*; Osm. *tenkit*)Yazıda okumayı kolaylaştırmak için birtakım işaretlerin kullanılması: *İki nokta (:), ünlem işareti (!)* vb. // **DS 2011:** (*punctuation*) *genel* Konuşma diline dayalı dizgeyi dil bilgisel, kimi zaman da bürünsel özellikleriyle yazı diline aktarabilmek için kullanılan yazı göstergelerinin bütünü. // **DBTS 2013:** (*punctuation marks*): Yazıda okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak için birtakım işaretlerin kullanılmasına noktalama denir. Dili yazıya geçirirken, karışabilecek bilgilere işaret eden ses ve sözlerin yazımında, değişik işaretler kullanılır; bunların bütününe ise, belirticiler denir. // **TDBTS 2014:** —

Nominatif i. (Fr. *nominatif* < Lat.) İsmi yalnız taşıdığı kavramı bildiren, cümle içinde diğer kelimelerle bağlantı kuracak bir çekim eki almamış durumu, yalın hal. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nöbetleşim i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*alternation*) *toplum dil bilimi* Tümceiçi kod değiştiriminin yerleştirim olarak görüldüğü yaklaşımda tümcelerarası kod değiştirimini iki dilin sıra ile (değişimli) kullanılması olarak benimseyen yaklaşım. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Nöbetleşme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*phonetic substitution, alternation*):Anlam ayırıcı, anlam değiştirici veya işlev farklılaştırıcı olmayan dil birimleri değişkenlerinin birbirleri yerine kullanımı, nöbetleşmedir. // **TDBTS 2014:** —

Nunlama i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Tenvin, Nunation*) Arapçanın isim çekiminde takıların sonuna *n* sesinin gelmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

O

Obartıcı i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Augmentatif ou Amplificatif*) Bazı dillerde, bizim küçüklemeli *-cik* ekimize karşı olarak “alışıldan büyük” fikrini veren yapı eki. //

DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Obartma çoğulu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Pluriel augmentatif ou amplificatif) *Topraklarda yatmak, Güneşlerde gezmek* sözlerindeki topraklar ve güneşler birer obartma çoğuludur. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Obartma derecesi bir. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: *Ufacık, pek ufak, çok ufak* şeklindeki anlam derecesi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Objekt i. FGT 1942: Nesne-objet. // **DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Obruk L birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (L creuse) Dilin çukurlaşarak arkaya doğru dönmesiyle çıkarılan bir L sesine denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Odak i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (focus) *söz dizimi, anlam bilimi* Bir tümcede yeni bilgi taşıyan birim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Odaklama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (focusing) *söz dizimi* Tümcenin aktardığı bilgi çerçevesinde bir öğeyi taşıdığı bilgi içeriği bakımından öne çıkarma edimi. // **DBTS 2013:** (topicalisation): Bir varlık veya olayı yapma (topicalisation); bir varlık veya olayın merkezini bulma (focusing), odaklama olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Okşamalık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Hypocoristique) Sevgi ve okşama duygusu katmak için özel adların sokuldukları şekil, ki kırpılarak ve sonu değiştirilerek de yapılır: *Fatoş, Aliş* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Okşar i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Paronyme) Bir kelimeye, dış şekli bakımından yakın olan başka kelime. *Ellemek*’le *elemek* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Okul sözlüğü *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. school dictionary) Eğitim-öğretimin çeşitli kademelerinde öğrenim gören çocuklara yönelik olarak onların dil becerileri, psikolojik ve sosyal gelişimlerini esas alıp, düzeylerine uygun edebî eserlerden ve konuşma, yazma uygulamalarından edinilen derlem ışığında çocuğa görelilik ilkesi doğrultusunda hazırlanan, farklı tasarım özellikleri ve zengin görsel kullanımı ile çocukların ana dili becerilerini ve dil yeterliliklerini geliştirmeyi amaçlayan sözlüklere denir.

Okuma i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (reading) *genel, uygulamalı dil bilimi* Bir dizi yazılı **simgenin** bilgiye dönüştürüldüğü çözümlemeli, bireşimsel süreç. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Okuma bozukluğu *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dyslexia*): Bir kişinin sözlerdeki sesleri veya ses düzenini tanıma yeteneğini yitirdiği okuma düzensizliğidir. // **TDBTS 2014:** —

Okuma yitimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*alexia*) *ruh dil bilimi* Söz yitimi olarak adlandırılan genel dil kullanım bozukluğunun bir bölümü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Okunabilirlik i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. readability) Okunabilirlik, metnin yansıtıldığı ortamı önceleyen, materyal odaklı, teknik ve nicel bir süreç olarak değerlendirilebilir.

Okunuşu değişik *birl. sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Hétéronyme*) Bazı dillerde aynı harflerle yazıldığı halde başka başka okunan ve ayrı anlamı olan kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Okuryazarlık *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*literacy*) *genel* Okuma yazma yeteneğine sahip olma durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Olağan sıra birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Her zaman kullanılan cümle tiplerindeki kelime sıralama şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Olanaklı şart kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Conditionnel potentiel) Olanaksız şart kipi dışında olarak bütün şart kiplerinin ortak adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Olanaksız şart kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Conditionnel irréal) Hikâye dilek-şart kipi, dilek anlatmadığı vakit olmamış veya olmayacak bir işe bağlı şart anlatır: *Gelseydi görürdün gibi ki, “gelmediği için görmedin” yerindedir.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Oldukçalık derecesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Ufarık, ufakça* şeklindeki anlam derecesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Oldurgan çatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Es. T. *tadiye* (*lazım*’dan)]: Geçişli değilken bir ek katılarak geçişli duruma getirilen çatı. // **DBTS 1989:** (Osm. *ta’diye* [*lâzım*’dan] ; Fr. *voix causative*). Öznenin, fiilin belirttiği işin yapılmasına sebep olduğunu gösteren çatı. Ör. *çık-ar-mak* vb. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Oldurgan fiil (eylem) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Es. T. *tadiye* (*lazım*’dan)]: Oldurgan çatılı eylem: Ör. *uyutmak* vb. // **DBTS 1989:** (Osm. *ta’diye* [*lâzım*’dan] ; Fr. *verbe causatif*). Oldurgan çatı ekleriyle yapılan fiil. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (transitivized verb) *biçim bilimi* Geçişli hale getirilmiş geçişsiz eylem; örn. *gül-dür, ağla-t*. Ettirgen eylem de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Oldurganlaştırma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (transitivize) *söz dizimi, biçim bilimi* Geçişli olmayan bir çatıyı geçişli hale getirmek. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Olgusal sıf. // FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (factitive) *anlam bilimi* Bir olay ya da

olgunun gerçekleşmiş olduğunu belirten birim ya da yapı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Olu durumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *translativ, faktivus*] [Fr. *translatif, factif*] [İng. *translative*]: Değişim, oluş belirten ad durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Oluk i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kanal*] [Fr. *canal*] [İng. *channel*]: Bildirinin konuşucudan dinleyiciye aktarılmasını sağlayan her türlü özdeksel gereç. Ör. *Sözlü bildirişimde hava oluk işlevini yerine getirir.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*channel*) *genel* Bildirinin konuşucudan dinleyiciye aktarılmasını sağlayan ortam. Kanal da denir. // **DBTS 2013:** (*channel*): Bir göstergenin konuşucudan dinleyiciye aktarılmasını sağlayan her türlü araç, oluktur, kanaldır. // **TDBTS 2014:** —

Oluklu sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*Groove*): Dil ortası hafif yuvarlaklaştırılarak çıkarılan sesler, oluklu seslerdir. // **TDBTS 2014:** —

Olumlu sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Müspet*, *Positif*) Olumsuzluk anlatmayan (kelime, söylem, cümle...). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*affirmative*): Bütün insan bilgileri, varlık ve olaydan oluşur. Olumluluk veya olumsuzluk, varlığın değil, olayın özellikleri arasındadır. Olumluluk veya olumsuzluk, eylemlerin en önemli niteliklerindendir. Varlık adları ise, varsa var, yoksa yok olan bilgilerin adıdır; bu yüzden, varlık adlarının, yani sözlerin ve söz beklerinin olumsuz biçimleri yoktur. Oysa eylem adları, ancak bir varlık ile ortaya çıkabilen bilgilerin adları olarak, başta eylemi yapan veya olan varlık olmak üzere, birçok niteleyici ile gerçekleşebilen adlardır ve tabii ki hem olumlu hem olumsuz biçimleri vardır. // **TDBTS 2014:** —

Olumlu cümle (tümce) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Müspet cümle*; Fr. *Phrase positive*; İng. *Positive sentence*; Alm. *Positiver Satz, Behauptungssatz*) Yüklemleri olumlu olan cümle. // **DDTS 1980:** [Alm. *Affirmativer Satz*] [Fr. *Phrase affirmative*] [İng. *Affirmative sentence*] [Es. T. *Müspet cümle*]: Olumluluk içeren tümce. // **DBTS 1989:** (Osm. *Cümle-i Müspete*; Fr. *Phrase Affirmative*; karşıtı

olumsuz cümle). Yüklemleri olumluluk kavramını içeren cümle. Ör. *Kapıyı açtı.* // **GTS 1992:** (Alm. *Affirmativer Satz*; Fr. *phrase affirmative*; İng. *affirmative sentence*; Osm. *müsbet cümle, cümle-i müsbete*) Yüklemleri olumlu yargı bildiren cümle: *İkisi de manalı manalı gülümsedi.* // **DS 2011:** (affirmative sentence) *anlam bilimi, söz dizimi* Olumsuzluk içermeyen, eylemin anlattığı iş, oluş ya da durumun gerçekliğini anlatan yargı tümcesi. // **DBTS 2013:** (affirmative sentence): Yargının gerçekleştiğini anlatan cümle, olumlu cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Olumlu fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Müşpet fiil*; Fr. *verbe positif*; İng. *positive verb*; Alm. *verbum positivum*) Olumlu kavram veren eylem. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Fi'l-i müsbet*; Fr. *verbe positif*; karşıtı olumsuz fiil). Olumluluk kavramını bildiren çekimli fiil. Ör. *gitmeliydi.* // **GTS 1992:** (Alm. *Verbum positivum* ; Fr. *verbe positif*; İng. *positive verb*) Olumlu hareketi karşılayan, olma ve yapma ifade eden; -ma- olumsuzluk eki almamış fiil kök veya gövdesi: *al-*, *dile-* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Olumlu koşaç birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Sıyga-i haber, haber edatı*; Fr. *copule*; İng. *copula*; Alm. *kopula*) Sürelik, kesinlik veya kuvvetli bir ihtimal kavramlarını vermek üzere yüklem sonuna gelen ve bazen belirteç gibi kullanılan durur kelimesinin eklenmiş şekli olan —dir eki. Ör. *Ankara Atatürk zamanında başkent olarak kurulmuştur.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Olumluluk i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *bejahung, affirmation*] [Fr. *Affirmation*] [İng. *Affirmation*] [Es. T. *tasdik, icap*]: Olumsuzluğa karşıt olarak, tümcenin yüklemine anlattığı oluşu doğru, olanaklı, olası, zorunlu olarak gösteren ulam. Ör. *Arkadaşım geliyor tümcesi olumluluk içerir.* // **DBTS 1989:** (Osm. *İsbât*; Fr. *affirmation*; karşıtı olumsuzluk) Yüklemin anlattığı kılış veya oluşu doğru, olabilir ya da zorunlu gösteren kategori. Ör. *Kapı açılıyor.* // **GTS 1992:** (Alm. *Bejahung, Affirmation*; Fr. *affirmation*; İng. *affirmation* Osm. *ispât*) Doğrudan doğruya fiilin karşıladığı hareketi gösteren, fiil kök veya gövdesinin -ma- olumsuzluk tabanı eki almamış haldeki dilbilgisi kategorisi: *oku-*, *yaz-* vb. // **DS 2011:** (affirmation) *anlam bilimi, söz dizimi* Olumlu tümcenin durumu; olumsuzluk karşıtı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Olumluluk görünüşü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*affirmative aspect*): Eylemin gerçekleştiğini, gerçekleşmekte olduğunu veya gerçekleşeceğini bildiren cümleler, olumlu görünüşlü cümleler olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Olumsuz sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Menfi, Négatif*) Olumsuzluk anlatan (Kelime, söylem, cümle...). // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*negative*) *anlam bilimi, söz dizimi* Tümcenin içerdiği anlamın bir bölümünü ya da bütünü yadsımayı anlatan süreç ya da yapı. // **DBTS 2013:** (*negative*): Varlık ve varlığın algılanmasıyla, onun var oluş süreciyle başlayan eylemleri, bilgi dünyamızın temelidir. Var oluş bilgisi, bütün algılanmışları, bütün varları ilgilendiren bir bilgidir ve bu varların, varlığın olumlusu veya olumsuzluğu olamaz; ama varlık hareketle ve değişimle vardır ve ancak varlıktaki hareketin veya değişimin olumlusu veya olumsuzluğu olabilir. Zaman olarak da bilinen, varlığın genel var oluş eyleminden her türlü özel eylemine kadar uzanan, varlıktaki bütün hareket veya değişim sürecinin en temel niteliği, olumluluk veya olumsuzluktur. // **TDBTS 2014: —**

Olumsuz cümle (tümce) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Menfi cümle*; Fr. *Phrase négative*; İng. *negative sentence*; Alm. *Negativer Satz*) Yükleme olumsuzluk kavramı veren cümle. Ör. *Çocuk hasta değilmiş; Parası yok; Gelmezsiniz biz de gitmeyiz.* // **DDTS 1980:** [Alm. *Negativer satz*] [Fr. *Phrase négative*] [İng. *Negative sentence*] [Es. T. *Menfi cümle*]: Olumsuzluk içeren tümce. // **DBTS 1989:** (Osm. *Cümle-i menfiyye*; Fr. *Phrase négative*; karşıtı olumlu cümle) Yükleme olumsuzluk kavramı içeren cümle. Ör. *Çalışmazsak başaramayız.* // **GTS 1992:** Yükleme olumsuz yargı bildiren cümle. Fiil cümlesinin olumsuzluğu, -ma- olumsuzlukekiyle, isim cümlesinin olumsuzluğu değil kelimesiyle kurulur: *Kamaranın alt salonunda yemekten sonra, bizden başka kimse kalmamıştı.* // **DS 2011:** (*negative sentence*) *anlam bilimi, söz dizimi* Olumsuzluk belirten tümce; örn. *Dün işe gitmedim. Kapı açık değil.* // **DBTS 2013:** (*Negative sentence*): Cümle öğeleri arasındaki ilişkinin gerçekte olmadığını veya olmayacağını, dil kullanımının değişik düzlemlerinde ve değişik araçlarla bildirilmesi, olumsuz cümledir. // **TDBTS 2014: —**

Olumsuz fiil (eylem) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Menfi fiil*; Fr. *verbe négatif*; İng. *negative verb*; Alm. *verbum negativum*) Olumsuzluk kavramı veren eylem. Türkçede, -me olumsuzluk eki alan veya olumsuz koşul *değil* kelimesiyle

kullanılan eylem. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Fi'l-i menfi*; Fr. *verbe négatif*; karşıtı olumlu fiil) Olumsuzluk kavramı bildiren çekimli fiil. Ör. *gitme*. // **GTS 1992:** (Alm. *Verbum Negativum*; Fr. *verbe négatif*, İng. *negative verb*) Fiil kök veya gövdelerine olumsuzluk kavramı veren -ma- ekinin getirilmesiyle kurulan fiil: *alma-*, *dileme- vb.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*negative verb*): Olumsuz cümle kuran, yargılara olumsuzluk kazandıran eylemdir. // **TDBTS 2014:** —

Olumsuz kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Asla, kimse, hiçbir şey* şeklindeki kelimeler. bkz. **Olumsuzluk**. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Olumsuz koşaç birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Cümle içinde, art arda kullanılan iki veya daha çok özneyi, tümleci, yüklemi, aralarından bazısına olumsuzluk çekimini sağlayan kelime. Ör. *Bana insan değil ağlar melekler; Bu işi Ali, Ahmet değil Ayşe yapar*. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Olumsuzluk i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Nefi, Négation*) Bir şeyin oluş alanına çıkmadığını, şu bu olmadığını anlatan (asıl olumsuzluk, n. *Proprement dite*) veya oluş alanına çıktığını, şu bu olduğunu kabul etmeyen (yadsıma, *Dénégation*) ifadenin hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *Negation, verneinung*] [Fr. *négation*] [İng. *negation*] [Es. T. *Nefi*]: Tümcenin içerdiği yüklemın anlattığı oluşu yadsıma yoluyla gerçekleştiren ulam. Ör. *Arkadaşım gelmeyecek tümcesi olumsuzluk içerir*. // **DBTS 1989:** (Osm. *Nefy*; Fr. *Négation*; karşıtı olumluluk).Yüklemın anlattığı kılış veya oluşu inkar ya da reddetme yoluyla gerçekleştiren kategori. Ör. *Parayı kaybetmedi*. // **GTS 1992:** (Alm. *Negation, Verneinung*; Fr. *négation*; İng. *negation*; Osm. *nefy*) Cümlede yüklemın bildirdiği oluş ve kılışın olumsuz olarak gerçekleştiğini gösteren dilbilgisi kategorisi. Türkçede fiile olumsuzluk kavramı -ma- ekiyle, isim cümlelerinde değil kelimesinin eklenmesiyle verilir: *Gözlerini pencereden ve kulaklarını kapıdan ayırmıyordu*. // **DS 2011:** (*negative*) *anlam bilimi, söz dizimi* Tümcenin içerdiği anlamın bir bölümünü ya da bütününü yadsımayı anlatan süreç ya da yapı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *negation*) Bildirinin gerçek değerinin anlam bakımından tersine çevrilmesi, yani önceki anlam değeri olumlu iken olumsuzlanması durumuna denir.

Olumsuzluk edatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Verneinungspartikel*; Fr. *particule de*

négation; İng. *negation particle*) İsim cümlesinin olumsuz çekimini sağlayan veya cümlede art arda kullanılan iki veya daha çok özneyi, tümleci ve yüklemi aralarından bazılarına olumsuzluk kavramı vererek biri birine bağlayan kelime, değil kelimesi: *Bu eve düşen şaşkınlık arasında kim duaya muhtaç, kim irade aczi içinde değildi ? İtikat zayıflığı da yalnız Ferid'in değil, dünyanın hali. // DS 2011: — // DBTS 2013: (Negation particle):* Olumsuzluk, varlık için değil, olay için söz konusu olan bir bilgidir; bu yüzden, olumsuzluk deyince, bütün dillerde cümle (olay) anlaşılır. Yine bütün dillerde, ad ve eylem cümleleri vardır. İşte ad ve eylem cümlelerinde olumsuzluk bilgisine işaret eden bağlı birimler, ya ekleşmemiş edatlar ya da ekleşmiş ekler hâlinindedir. // **TDBTS 2014: —**

Olumsuzluk eki (ögesi) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. Menfi edatı; Fr. particule de négation; İng. negation particle; Alm. verneinungspartikel) Eylem soylu kelimeye olumsuzluk kavramı veren ek.// **DDTS 1980:** [Alm. verneinungspartikel] [Fr. particule de négation] [İng. negation particle] [Es. T. nefi edatı, menfi lahikası]: Olumsuzluk kavramı taşıyan biçimbirim. Türkçede eyleme ilişkin olumsuzluk ögesi -me (-ma) ekidir. // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** Fiil kök veya gövdelerine olumsuzluk kavramı veren ek, -ına- eki: *yazmama* (<yaz-ma-ma), *yazmayış* (<yaz-ma-yış), *yazmayan* (<yaz-ma-yan) vb. // **DS 2011:** (negative partide) *biçim bilimi* Sözcük ya da tümceye olumsuzluk anlamı katan öge. // **DBTS 2013: (negative particle):** Olumsuzluk, varlık için değil, olay için söz konusu olan bir bilgidir, bu yüzden, olumsuzluk deyince, bütün dillerde cümle (olay) anlaşılır. Yine bütün dillerde, ad ve eylem cümleleri vardır. İşte ad ve eylem cümlelerinde olumsuzluk bilgisine işaret eden bağlı birimler, ya ekleşmemiş edatlar ya da ekleşmiş ekler hâlinindedir. // **TDBTS 2014: —**

Olumsuzluk görünüşü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (negative aspect): Eylemin gerçekleşmediğini, gerçekleşmemekte olduğunu veya gerçekleşmeyeceğini bildiren cümleler, olumsuz görünüşlü cümleler olarak bilinir. Olumluluk veya olumsuzluk görünüşleri, var oluş eylemi (ad cümlesi) dâhil, bütün eylemler (eylem cümlesi) için söz konusu olan niteliklerdir. // **TDBTS 2014: —**

Olumsuzluk sözleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (negative words): Olumsuzluğun söz dizimi düzleminde bildirdiği yapılarda kullanılan sözlerdir: *değil, yok, hiç, ne, ne...ne*, vb. // **TDBTS 2014: —**

Oluş i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *vorgang*] [Fr. *Procès*] [İng. *process*] [Es. T. *vetire*]: Eylemin belirttiği çeşitli temel kavramları (iş, devim, edim, kılış, oluşum, durum) göstermek için kullanılan terim. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Oluş durumu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (translative, essive) *biçim bilimi* Değişim, oluş belirten ad durumu. Fince'de 'oluş durumu' bulunmaktadır. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Oluş fiili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: *Büyüme, eskime* şeklindeki oluş bildiren fiil. bkz. **Fiil.** // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Fr. *Verbe devenir*; karşıt kılış fiili). Anlatılan işin olma niteliği taşıdığını belirten fiil. Ör. *doymak*. // GTS 1992: (Alm. *Vorgangsverb*. Fr. *verbe devenir*; İng. *verb of process*) Cümlede yüklem gösterdiği işin olma niteliği taşıdığını, yapana yöneldiğini belirten fiil: *bulun-*, *gel-*, *doy-* vb. // DS 2011: — // DBTS 2013: (*verb of process*): Cümlede yüklem gösterdiği işin olma niteliği taşıdığını, öznenin kendi içinde, başka bir varlığa yönelmeyen bir yapma gerçekleştirdiğini bildiren eylem türüdür. // TDBTS 2014: —

Oluşturma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (articulation) *ses bilgisi* Sesin oluşunda kullanılan hava akımı düzenine göre, akciğerlerden, gırtlaktan veya artdamaktan gelen havanın belli konumlara girmesini sağlayarak gırtlığın üst kısmında bulunan ses organları aracılığıyla konuşma seslerini oluşturma ve çıkarma. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Oluşturma biçimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (manner of articulation) *ses bilgisi* Ünsüzlerin oluşumunda, akciğerlerden, gırtlaktan veya artdamaktan gelen havanın, sesin eklemleme noktasından geçiş biçimi. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Oluşturma noktası birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (place of articulation) *ses bilgisi* Ünsüzlerin oluşumunda, akciğerlerden, gırtlaktan veya artdamaktan gelen havanın, gırtlığın üst kısmında bulunan ses organlarının birbirlerine yaklaşıp akışının değişik düzeyde engellendiği nokta. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Oluşturucu sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *formativ*] [Fr. *formant*] [İng. *formative*]: Üretici-dönüşümsel dilbilgisinde kullanılan ve yaklaşık olarak yapısalıcıların biçimbirimine (=anlambirim) denk düşen, ama ondan daha soyut bir nitelik taşıyan birim. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (formative) *biçim bilimi* Herhangi bir anlamla bire bir bağlantısı olmayan biçim bilimsel öge. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Oluşturucu öge birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*formative form*): Bir dil birimini oluşturan parçalardan her biri, o dil biriminin oluşturucu ögesidir. // TDBTS 2014: —

Oluşturulmuş sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (articulated) *ses bilgisi* Ekleme ürünü olan ya da ekleme yoluyla oluşturulmuş olan ses. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Onomastik i. Dillerde özel isim sayılan kelimeler üzerinde duran, bunları kök bilgisi ve târihî gelişme yönünden inceleyen bilim dalı, özel isim bilimi. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Orantılı sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*proportional*): Dil biliminde, dil bilgisi kurallarına uygunluğu ya da anlamsal ve mantıksal tutarlılığı bildirmek için kullanılan terim, orantılı sözüdür. Bu yapıyla orantılı sözü, hem dil bilgisel bağdaşıklıkla hem de anlamsal ve mantıksal tutarlılığa işaret eder. // TDBTS 2014: —

Orantılı karşıtlık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *proportionelle opposition*] [Fr. *opposition proportionnelle*] [İng. *proportional opposition*]: Ögeler arasındaki ayrılığın bir örnek niteliği sunduğu karşıtlık. Ör. *Almanca Mann “adam”/ Männer “adamlar” orantılı karşıtlıktır.* // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (proportional opposition) *genel* Birden fazla birim arasında bir örnek özelliği gösteren karşıtlık. // DBTS 2013: (*proportional opposition*): Dal ses birimi demetlerinin, yani ses birimlerinin başka ses birimleriyle oluşturdukları benzemezlikleri bildirir. // TDBTS 2014: —

Ornatma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *substitution, stellvertretung*] [Fr. *substitution*] [İng. *substitution*]: Bir sözcede yer alan öğelerden birinin yerine bir başka öge koyma. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Orta i. - FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Moyen) Bazı dillerde, özel bir yapısı olup çatı bakımından etken ile edilgen arasında sayılan fiil şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *mittel*] [Fr. *Moyen*] [İng. *medium*] Ön ya da art seslere karşıt olarak ses yolunun orta bölgesinde oluşan ya da açık ve kapalı sesler arasında yer alan sesleri belirtir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Orta boğaklı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Phonème moyen) Boğumlama noktası ses kanalının ortasında bulunan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ortacıl sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Media tantum) Bazı dillerde yalnız orta çatısı olan fiillere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ortaç i. FGT 1942: Feri fiil-Participe. // **DBTS 1949:** (Feri fiil, Participe) Fiil kökünden yapılan ve fiil gibi zaman bildirerek nesne alabildiği için, fiil ve isimle ortak sayılan kelime: İstanbul'a akşamları *kalkan* tren gibi. // **DTS 1969:** (Osm. *Fer'i fiil*; Fr. *participe*; İng. *participe*; Alm. *partizip, participium*) Tümleç alabilen, ad ve sıfat gibi kullanılan eylem soylu kelime.Ör. *Hiç tanıdığım (tanı-dığ-ım) kalmadı.* // **DDTS 1980:** [Alm. *partizip, partizipium*] [Fr. *participe*] [İng. *participe*] [Es. T. *fer-i fiil*]: Eylemden türemiş, çoğunlukla sıfat, arada da ad olarak kullanılan eylemsi. Ör. *güler yüz, geçmiş yıllar vb.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (participe) *biçimbilim, sözdizim* Köküne veya gövdesine eklenen bir ekle bir adı niteleyen sığata dönüştürülmüş eylem // **DBTS 2013:** Eylemlerin yüklem olarak kullanımları yanında, bir de eylemsi (eylem adı, ad-eylem ve zarf-eylem) kullanımları vardır. Eylemsiler, eylemden türetilmiş adlardır; cümlelerin, yani kip ve zaman bildiren ad-eylemler, aylem adları ve onların çekimli biçimlerinden doğan zarf-eylemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Ortaçtan tümleç birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Çeşitli ortaçlardan meydana gelen tümleç. Ör. *Hiç tanıdık göremedim.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ortada fiil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: Kullanılışına göre anlam farkıyla bazan geçişli, bazan geçişsiz olan fiil. Ör. *geçmek (yarışmada birini geçmek, (gün) geçmek, karşıdan karşıya geçmek)* // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ortada koşku birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Cümlelerin yalnız bir tümcesinde geçen bir kelimenin rolünü öbür tümcelere de koşma işine koşku denir. Kelime ortada ise ortada koşku adını alır. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Orta damaksıl abanık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Consonne cacuminale, cérébrale ou médiopalatale) Dilin orta damağa abanmasıyla çıkan abanık. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Orta damak ünsüzü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*medio-palatal*): Ön damağın ortasında oluşan sestir. // **TDBTS 2014: —**

Ortada soluklama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Aspiration) Bazı sesler çıkarılırken bunlarla birlikte çıkan *h* gibi bir soluğa soluklama adı verilir. Bu soluk kelimenin içinde olursa ortada soluklama denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ortada ünlü düşmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Son hecelerinde dar ünlü bulunan Türkçe kelimelerin bir grubu isim çekimi ve iyelik ekleri aldıklarında, iç heceye geçen son hecedeki dar ünlülerin, eklerle genişletilmiş bazı kelimelerde de, Türkçenin ses tarihi içinde geçirdiği çeşitli gelişmeler sonunda vurgunun kendinden sonraki heceye kayması yüzünden, içseste kalan veya bağlantı görevi yapan ünlülerin düşmesi olayı: *ağız > ağzı, ağza, ağzın; ilerilemek > ilerlemek, süpürüntü > süprüntü*, vb. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*haplology, syncopation*): Genellikle benzer ve vurgusuz olan orta hecelerin düşmesi olayıdır ve birçok dilde görülür. // **TDBTS 2014: —**

Ortada ünlü türemesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Epenthese*; Fr. *épenthèse*; İng. *epenthesis*) Kelime başında ve içinde birden fazla ünsüzü olan Avrupa dillerinden geçmiş kelimelerle

sonu iki ünsüzle biten tek heceli Arapça kelimelerde ve -cık / -cuk ekiyle genişletilmiş bazı Türkçe kelimelerde çift ünsüzler arasında veya ekten önce bir ünlünün türemesi olayı: *fikr* > *fikir*, *kayp* > *kayıp*, *daracık* (< *dar-a-cık*) vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ortada ünsüz türemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Yabancı kelimelerin içseslerindeki ünlü çarpışmasını önlemek için iki ünlü arasında, Türkçe ve Türkçeye girmiş yabancı kelimelerde, sebebi ünsüzler arasındaki senkronizmin bozulmasına bağlanan ünsüz türemesi olayı: *mai* > *mavi*, *tüfek* > *tüfenk* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Orta dilim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Uğradığı ses değişimleri bakımından bir kelimenin incelenmek üzere bölünmüş sayıldığı üç parçadan ortadaki. bkz. **Dilim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Orta hece birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Hece sayısı ikiden fazla olan kelimedede ortada bulunan hece: *a-tı-lım*, *ka-ran-lık* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*medio-syllable*): Hece sayısı ikiden fazla olan sözlerde ortada bulunan hece, orta hecedir: *u-ğul-tu*, *ça-lış-mak*, *a-tı-lım*, *ka-ran-lık*, *a-la-ca*, *ça-ğt-mız* vb. // **TDBTS 2014:** —

Orta hece düşmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Haplologie, Synkope*; Fr. *haplologie, syncope*; İng. *haplology, syncopation*) Son hecelerinde dar ünlü bulunan Türkçe kelimelerin bir grubu isim çekimi ve iyelik ekleri aldıklarında, iç heceye geçen son hecedeki dar ünlülerin, eklerle genişletilmiş bazı kelimelerde de, Türkçenin ses tarihi içinde geçirdiği çeşitli gelişmeler sonunda vurgunun kendinden sonraki heceye kayması yüzünden, içseste kalan veya bağlantı görevi yapan ünlülerin düşmesi olayı: *ağız* > *ağzı*, *ağza*, *ağzın*; *kokulamak* > *koklamak* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*haplology, syncopation*): Genellikle benzer ve vurgusuz olan orta hecelerin düşmesi olayıdır ve birçok dilde görülür. // **TDBTS 2014:** —

Orta hece yutumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *haplologie, syncope*; İng. *haplology, syncopation*; Alm. *haplologie, synkope*) Eklerin etkisiyle, orta

hece durumuna geçen bazı seslerin kaybolması. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ortak cins birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Hem eril hem dişil olarak kullanılan isimler. bkz. **Cins.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ortak dil veya ortak diyelek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Koinê ou Coenédialecte) Türlü diyeleklerin kaynaşmasıyla meydana gelen kamu dili. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *germeinsprache*] [Fr. *langue commune*] [İng. *common language*] Belli bir alana yayılmış lehçe ya da ağızlardan birinin alanın tümünde kullanılmaya başlaması sonucu aldığı ad. // **DBTS 1989:** (Osm. *Lisân-ı müşterek*; Fr. *langue commune*). Bir dilin belli bölgelerde kullanılan lehçe ve ağızlarından birinin yaygınlaşarak o alanın bütününde herkes tarafından benimsenip kullanılmasıyla aldığı isim. // **GTS 1992:** (Alm. *Gemenisprache*; Fr. *langue commune*; İng. *common language*) Bir ülkede konuşulan lehçe ve ağızlar içinde yaygınlaşarak hakim duruma geçen, ortak yazı ve edebiyat dili olarak kullanılan dil. // **DS 2011:** (1- koine dialektos, 2- common language) *toplum dil bilimi* 1- Lehçelerden biri iken ölçünlü dil durumuna gelen ve tüm ülkede yaygınlaşan dil. 2- Bir dilin ölçünlü türü de içinde olmak üzere lehçe ve ağızlar, grup dillerim ve biçemlerini birleştiren dil dizgesinin adı. // **DBTS 2013:** (*common language*): Bir ülkede konuşulan lehçe ve ağızlar içinde, çok değişik nedenlerle ölçünlü yazı dili haline gelmiş lehçeye, ortak dil denir. // **TDBTS 2014:** —

Ortak iletişim dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*lingua franca*): Ortak iletişim dili, ortak bir dili paylaşmayan insan toplulukları arasında, iletişim için kullanılan dildir. // **TDBTS 2014:** —

Ortaklaşa fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Fi'l-i muâvenet*; Fr. *verbe de coopération*). Bir işin irden çok özne tarafından birlikte yapıldığını belirten fiil. Ör. *koşuşmak*. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ortaklaşma eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Fiil kök veya gövdelerine gelerek hareketin birden fazla kişi tarafından karşılıklı ya da toplu olarak yapıldığını gösteren ve işteş çatı kuran ek;

-ş-, ış / uş ekleri: *at-ış-mak, bak-ış-mak* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Türkçede işteş eylemler -ř- işteşlik ekiyle yapılır. // **TDBTS 2014:** —

Ortaklaşma fiili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir hareketin, bir oluş ve kılışın birden fazla kişi tarafından karşılıklı veya toplu olarak yapıldığını gösteren ve -ř, -ış- / -uş- çatı eki ile kurulan fiil: *çek-iş-mek* < *çek-iş-mek*, *görüşmek* < *gör-üş-mek* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Özne, yapma ve olmayı bir başka varlıkla birlikte gerçekleştirmiştir. // **TDBTS 2014:** —

Ortaklaşma görünüşü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*reciprocal aspect*): Özne, yapma ve olmayı bir başka varlıkla birlikte gerçekleştirmiştir. // **TDBTS 2014:** —

Ortak nesne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Birleşik cümlelerde birbirinden farklı kılışları gösteren fiillerin anlamlarını tamamlayan ve onlara ortaklaşa nesnelik eden nesne: *postacı adresi buldu ama bize bildirmedi. Gözleri yanıyor ve çakıyordu.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*common object*): Birleşik ve bağlı cümlelerde birbirinden farklı eylemleri gösteren ve tabii ki yapma bildiren eylemlerin anlamlarını tamamlayan ve onlara ortaklaşa nesnelik eden varlık, ortak nesnedir. // **TDBTS 2014:** —

Orta konum birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*medial position*) *ses bilimi* Ses biliminde bir dil biriminin seslem içinde ilk ve son konum dışında bulunduğu yer; örn. *dil sözcüğünde /i/ orta konumdadır*, krş. İlk konum, son konum. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ortak öge birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*common part*): Her türden birleşik cümlede, yüklem dışındaki cümle ögelerinden bir veya birkaçının ortak olması durumuna, ortak öge denir. // **TDBTS 2014:** —

Ortak özne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Çeşitli eylemlerin ve eylemsilerin aynı olan öznesi.Ör.*Yüzbaşı atına atladı ve kışlaya gitti.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Birleşik cümleyi oluşturan esas ve yardımcı cümleler ile

bağımlı sıralı cümlelerde aynı olan özne, özne ortaklığı: *İhtiyar feylesof anlattıkça müteheyyiç oluyor, müteheyyiç oldukça en küçük tefferruatı canlı bir ifade ile tafsil ediyor, ellerini kaldırıyor, bazan ayağa kalkıyor, tekrar kanepeye bitap düşüyor, hikayesine hararet ve hareketle devam ediyordu.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (common subject): Birleşik ve bağlı cümlelerdeki özne ortaklığına, ortak özne denir. // **TDBTS 2014:** —

Ortak tümleç birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Aynı eylemlerin ve eylemsilerin anlamını tamamlayan aynı tümleç.Ör. *Ali kitabı karaladı, Ahmet sildi.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Orta kullanım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (mesolect) toplum dil bilimi Kıırma anadili alanında üst ve alt kullanım arasında yer alan değişke ya da kullanım, krş. **Üst kullanım, alt kullanım.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ortak yüklem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Birden çok öznenin meydana getirdiğı aynı yüklem.Ör. *Biri alemi aldı, bürü de kitabı.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Birden çok öznesi olan yüklem, birden fazla öznenin bağı olduğu yüklem: *Kız okula başladı, oğlan evde, gazetelerin A'larını B'lerini seçmeye.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (common verb): Basit, birleşik veya bağı cümlelerin içinde, ancak ve ancak bir yüklem olabilir ve ne kadar yüklem varsa, o kadar cümle vardır. Ortak yüklem, bir eylemi, birden çok öznenin yaptığını bildiren tek cümledir; oysa, diğerk ortak öğeler, cümleler arası ortak olan öğelerdir. Birden çok öznesi olan yüklem, birden fazla öznenin bağı olduğu yüklem, ortak yüklemidir. // **TDBTS 2014:** —

Ortak zarf birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Birden çok öznenin meydana getirdiğı aynı yüklem.Ör. *Biri alemi aldı, bürü de kitabı.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Birleşik cümlelerin, bağımlı sıralı cümlelerin yüklemelerinin aynı olan zarf, ortaklaşa zarf: *Sonra denizi gördüler, fırtınalı havalarında büyük dalgaların göğed doğru kalkışını, küçük çırpıntıların her türlü hayal oyununa elverişli köpüklerini, dalgaların sedef rengi kumsallarda ilerleyip gerileyişini, denizi ve onun değişik yüzlerini gördüler.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (common adverb): Birleşik ve bağı cümlelerin yüklemelerinin ortak özelliğı, onların ortak zarfı olurlar. // **TDBTS 2014:** —

Ortalama dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (mesolect): Ortalama dil terimi, *acrolect* ve *basilect* arasında kalan dil varyasyonlarının ortasına ilişkin olarak birçok dilin karışıp birleştiği melez dillerin (*creole*) gelişimi konusundaki çalışmalarda bazı toplum dil bilimcileri tarafından kullanılır. // **TDBTS 2014: —**

Ortam i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (medium): Her türden gösterge ile gerçekleştirilen iletişimin gerçekleştirilme şartlarının toplamı, iletişim ortamıdır. // **TDBTS 2014: —**

Orta ses(lik) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Médiale, Médiane) Boğumlama yeri ağız boşluğunun ortasında olan seslik: *İ* ve *O*'ya göre *A* gibi. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (central) ses bilgisi** Söyleyiş sesbilgisinde ağız boşluğunda dilin orta kesiminde çıkarılan ünlü. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ortası ötümsüz birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Médio-sourde) Söylenişinin ortasında ötümsüzleşen ötümlü abanıklara denir. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ortası zayıf fiil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Arapçada, harflerinden ikincisi zayıf olan fiillere verilen ad. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Orta ünlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (central vowel, mid-vowel): Ağız boşluğunun ortasında çıkarılan ünlüdür. Türkçenin ünlüleri, ya ağız ön boşluğunda ya da arka boşluğunda çıkarılır. // **TDBTS 2014: —**

Orunlama i. FGT 1942: — // DBTS 1949:(Substitution) Bir kelimenin başka bir kelime anlamını alarak onun yerine geçmesi: *Gece* kelimesinin *tün* anlamına geçerek onun yerine kullanılması gibi. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Orunlamalı ikil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Konuşma arasında bahsi geçen iki şeyi anmak için “her ikisi” anlamında kullanılan kelimeler. bkz. **İkil.** // **DTS 1969: — //**

DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Oylaşımlı kip birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Mode délibératif) Gelişimli kiplerden, “Gideyim mi gitmeyeyim mi” gibi kendi nefesine danışma niteliğinde olan şekil. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Oynaklık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (scrambling) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, özellikle sözcük dizilişi özgür dillerde, yüzey yapıdaki yeniden dizilişleri sağlayan işlem. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Oynamaz vurgu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Accent fixe) Bulunduğu kelime çekim, bükün gibi herhangi bir değişikliğe uğrasa da kendi yeri değişmeyen vurgu. bkz. **Şarhı vurgu. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ö

Öbek i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Groupe) Kendileri esasen birim sayılan kelimelerin, aralarında meydana getirdikleri ikinci dereceden birimlere denir. Bu birimlerin dayanağı anlam, kuruluş, ses görünüşü, taylam, vurgu, tartı, ton olduğuna göre öbekler türlü adlar alır: *Anlam öbeği, Sözdizimi öbeği, Ses öbeği, Sasil öbek, Taylam öbeği, Vurgu öbeği, Tartı öbeği, Ton öbeği* (Bu kelimelere bakınız) **// DTS 1969:** Özne, yüklem veya çeşitli tümleçlerle birlikte kullanılan kelimelerin tümü. **// DDTS 1980:** [Alm. *gruppe*] [Fr. *groupe*] [İng. *group*]: Dolaysız kuruculara, ad, eylem, sıfat, ilgeç dizimlerine, iki durak arasında yer alan ya da bir vurgu çevresinde toplanan öğeler bütününe verilen ad. **// DBTS 1989:** (Fr. *groupe*). Birden çok kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle içinde tek öge olarak işlem gören söz dizisi. Ör. *her akşam evde iki saat çalışmak*. **// GTS 1992:** Birden çok kelimedenden oluşan fakat yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir öge gibi işlem gören ve yargı bildirmeyen söz dizisi. **// DS 2011: — // DBTS 2013:** (*phrase, group*): Birden çok dil biriminden oluşan, kendi içinde bir bütünlüğü olan yapı, ya bir anlam bütünlüğü (*phrase*) ya da bir biçim (*group*) bütünlüğüdür. **// TDBTS 2014: —**

Öbek vurgusu *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949:* Cümlelerin anlamına türlü düşünce veya duygu özellikleri katan vurgu. // **DTS 1969:** (Fr. *accent de groupe*; İng. *group accent*; Alm. *gruppenakzent*) Bir anlam etrafında öbeklenmiş kelimelerden bazılarının bir te hecesindei kuvvetli vurgu. Ör. *Pek akıllı bir kız; Zehir gibi çocuk.* // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** Kelime vurgusunun yerine iki veya daha çok kelimedenden oluşan bir kelime grubunda, yoğunluğu kelime vurgusundan daha güçlü bir vurgunun yer alması. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*accent of group*): Söz vurgusunun yerini söz öbeğinde daha güçlü bir vurgusunun almasıdır. // **TDBTS 2014: —**

Öbek yapıcı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:* (*phrase marker*): Söz öbekleri veya cümlelerin oluşturulmasını sağlayan dil birimleri, öbek yapıcı (*phrase marker*) veya niteleyici eklenti (*labelled bracketing*) olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Öbek yapısı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:* (*phrase structure*): Söz öbekleri, öbekleri olabilir. Yapımlık söz öbekleri, diller arasında oldukça farklı yollarla kurulurken, çekimlik öbekler, bütün dillerde ad ve sıfat tamlamalarından ibarettir. // **TDBTS 2014: —**

Ödünç kelime (söz/sözlük) *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:* Bir dile başka bir dilden girmiş ve o dilde benimsenmiş olan kelime. // **DS 2011:** (loan word, borrowed word) *biçim bilimi* Bir dile başka bir dilden doğrudan, çeviri yoluyla ya da kayram uyarlaması yoluyla aktarılan sözcük; örn. Türkçe’de *radıyo, televizyon*. Alıntı sözcük, yabancı sözcük de denir. // **DBTS 2013:** Her kişi ve topluluk, kendisinden farklı tarihî ve coğrafi ortamlarda yaşayan, farklı bilgilenme yollarından geçmiş bir başka kişi ve topluluktan, akraba veya komşu kavimlerden bir şeyler öğrenir ve dolayısıyla bu öğrendiklerinin adlarını kendi diline taşır. Bir kişi veya toplumun birbaşka kişi veya toplumdan kendi diline aldığı sözler, alıntı veya alıntı söz olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Ödünçleme *i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:* (borrowing) *genel* Bir başka dilden öge alma; çeşitli siyasal, toplumsal, kültürel, ekonomik vb. nedenlere dayanan ödünçleme, sesbirim, sözcük, biçimbirim ve sözdizim düzeylerinde olmak üzere dilin her düzeyinde

görülebılır. Kod-kopyalama da denir. // **DBTS 2013:** (*loan, loan word*): Akrafa olan diller veya bir dilin lehçeleri arasında görülen alıntı türüdür. // **TDBTS 2014:** —

Ödünçlemeli çeviri *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*loan translation, calque*) *biçim bilimi* Her bir birimin çevirildiği dilde tek tek eşdeğerli birimlere dönüştürölmesi biçimindeki anlam ödünçlemesi yöntemi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ödönlü türetme *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Var olan bir kelimededen başka kelimeler çıkarma yolu türetmedir. Türetme ek değıştirme yoluyla gerçekleşirse buna ödönlü türetme adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ödönlü uzatma *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Kısa bir açınığı uzun söylemeye uzatma denir. Uzatma arkadan gelen bir veya birkaç sesliğı düşmesi sonucu olursa ona ödönlü uzatma denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Öge *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*item, segment, participant*): Evren bütününde olduğı gibi, dilde de bir bütünü oluşturan parçaların öteki adıdır. // **TDBTS 2014:** —

Öge çözümlemesi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*item analysis, segmental analysis*): Bir dil birimini oluşturan ögeleri, bu ögelerin yapı ve işlevlerini belirleme ve anlama çalışmaları, çözümleme olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Ögeler üstü *birl. sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*suprasegmental*): Dil birimleri dışında kalan iletişim, bir ögeler üstü iletişimdir, dil dışı bir dil kullanımıdır. Dil dışı dil kullanımı, dil birimleri dışındaki başka birimleri, iletişim için kullanma, genellikle sözlü dil kullanımı sırasında, bilgiyi göndermek için yararlanılan fotoğraf, resim ve şemalar da, ögeler üstü bir dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Ögelerine ayırma *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:**

(*segmentation*): Bir dil birliğini oluşturan ögeleri, bu ögelerin yapı ve işlevlerini belirleme ve anlama işlemi, ögelerine ayırmadır. // **TDBTS 2014:** —

Ögelik i. ve sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*segmental*): Bir dil birliğini oluşturan birim veya ögelerle ilgili olan. // **TDBTS 2014:** —

Öğrenilen geçmiş zaman birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Fiilin karşıladığı oluş ve kılışı, kişinin başkasından duyduğunu, sonradan gördüğünü veya farkında olmadan işlediğini anlatan zaman. Karşıtı görülen geçmiş zamandır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*past indefinite*): Türkçede iki geçmiş zaman çekimi vardır. Bu iki zaman, aynı zamanda biçim de bildirirler ve bu özellikleriyle birbirlerinden ayrılırlar. Bunlardan öğrenilen geçmiş zaman da, görülen geçmiş zaman gibi, geçmişte gerçekleşmiş ve tamamlanmış kesin bir zamandır; görülen geçmiş zamandan farkı, eylemin sonradan öğrenilmesi veya bilinmemesidir. // **TDBTS 2014:** —

Öğrenilen geçmiş zaman eki birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Duyulan geçmiş zamanda yapılan bir hareketi haber veren şekil ve zaman eki: *-mlş / -mUş*. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*suffix of past indefinite*): Öğrenilen geçmiş zaman, belirli bir geçmişte ve kesin biçimde tamamlanmış, fakat sonradan öğrenilmiş veya kesinliği hala bilinmeyen bir olma ve yanmaya işaret eder ve *-miş* ekiyle yapılır. // **TDBTS 2014:** —

Öğrenilen geçmiş zamanın ad-eylemi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*indefinite past participle*): Öğrenilen geçmiş zaman eki *-miş* ile kurulan söz öbekleri, öğrenilen bir geçmiş zamana ait olayların adları olarak, cümlelerde özne ve nesne, söz öbeklerinden nitelendirme öbeklerinde ise, varlığın eylem sıfatı olarak kullanılırlar. // **TDBTS 2014:** —

Öğrenilen geçmiş zamanın kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Öğrenilen geçmiş zamanın kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi, öğrenilen geçmiş zamandaki bir olayın geniş zamanda bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Öğrenilen geçmiş zamanın hikaye birleşik çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Öğrenilen geçmiş zamanın hikaye birleşik çekimi, öğrenilen geçmiş zamandaki bir olayın görülen geçmiş zamanda bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Öğrenilen geçmiş zamanın rivayet birleşik çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Öğrenilen geçmiş zamanın rivayet birleşik çekimi, öğrenilen geçmiş zamandaki bir olayın, yine öğrenilen geçmiş zamanda bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Öğrenilen geçmiş zamanın şart birleşik çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Öğrenilen geçmiş zamanın şart birleşik çekimi, öğrenilen geçmiş zamandaki bir olayın şartta bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Ölçek i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*criterion*): Bir varlığı, bir nitelik veya niceliği aynı türden başka nitelik ve niceliklerle karşılaştırmada kullanılan ölçme birimi veya ölçü birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Ölçü i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *metrum*, *versmass*] [Fr. *mètre*] [İng. *meter*] [Es. T. *vezin*]: Koşuklardaki dizelerin seslem ve durak açısından denkliği. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ölçü belirteci birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Miktar zarfı*; Fr. *adverbe de quantité*; İng. *adverb of quantity*; Alm. *quantitätsadverb*) Bir eylemin veya eylemsinin, bir sıfatın ya da başka bir belirtecin anlamını azlık çokluk baımlarından etkileyen belirteç. Ör. *Çok çalıştı; Az verdi.* // **DDTS 1980:** [Alm. *quantitätsadverb*] [Fr. *adverbe de quantité*] [İng. *adverb of quantity*] [Es. T. *miktar zarfı*]: Azlık, çokluk, derece, sayı vb. anlamı içeren belirteç. Ör. *Bu öğrenci çok çalışıyor* tümcesindeki *çok.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ölçü bilimi i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *metrik*] [Fr. *métrique*] [İng. *metrics*] [Es. T. *ilm-i evzan*]: Koşuk ölçülerini ele alan dal. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*metrics*) *ses bilimi* Özellikle sesbilgisi

tekniklerini kullanarak şiirdeki ses, vurgu, ritim düzenini ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışma alanı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ölçü birimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir varlığı, bir nitelik veya niceliği aynı türden başka nitelik ve niceliklerle karşılaştırmada kullanılan ölçme birimi veya ölçü birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Ölçümlü sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (eline) *söz dizimi* Halliday okulunda sınırsız derecelenme olasılıklarındaki sürekliliği anlatan, aşamalı bir ilişkiden farklı olarak belli sayıda birimleri içermektense sınırsız ayrımcılığı olası kılan tek boyutlu dil bilgisel çizgi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ölçünaltı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (substandard) *toplum dilb bilimi* Ölçünlü dile ait olmayan ses, biçim, sözcük ya da yapı kullanımının betimleyici olmayan, yargılayıcı dilbilimsel yaklaşım içinde nitelendirilmesini anlatan bir terim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ölçünleş(tir)me *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (standardization) *toplum dilb bilimi* Bölgelerüstü ve en işlevsel olarak kabul edilen kullanımların tüm dilsel toplulukta yaygınlaştırılması ve kalıcı kılınıp kurumlaş (tırıl)ması süreci. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ölçünlü dil *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (standard language) *toplum dil bilimi* Bir dilsel toplulukta ortak normlara dayanan, hem yazı hem de konuşma dili olarak düzenlenmiş ve bölgelerüstü anlaşma aracı olarak benimsenip kurumlaşmış olan dil. // **DBTS 2013:** (*standartized language*): Toprağı, bayrağı, asker gücü ve alfabesi olan lehçeye yazı dili denir. Konuşma lehçelerinden herhangi birinin yazı dili haline geliş, bağımsız oluştan ayrı bir ulus oluşa kadar pek çok girdisi olan bir konudur. Yazı dili haline geliş, dilin kendi yapısından değil, dil topluluğunun sosyal ve tarihsel boyutlarından kaynaklanan bir konudur. // **TDBTS 2014:** (İng. standard language) Ölçünleştirme (İng. standardization) süreci sonucunda, özellikle edebî kullanım ve kültürel prestij bakımından

tercih edilen, dil bilgisi ve sözlük gibi temel kaynaklarda esas alınan ve doğal dil konuşurlarının büyük çoğunluğu tarafından sesletim, söz varlığı, dil bilgisi ilkeleri benimsenen ve ortak iletişim kanalı olarak dilin etkin biçimde kullanılan şekline denir.

Ölçünlü kuram *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Standard Theory) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin Chomsky 1965'teki biçimi. Bu kuram dönüşümsel dil bilgisinden özellikle sözlükçenin belirginleştirilmesi bakımından farklılık taşır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ölçünlüleşme *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*standardisation, dedialectalization*): Bölge dilinden ve bölgesel dil kullanımından uzaklaşma, ölçünlüleşmedir. // **TDBTS 2014:** —

Ölçünlü söyleyiş *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*orthoepy*): Dil, toplumda kullanılan en gelişmiş ve en temel iletişim dizgesidir; başka bir deyişle, bir kurallar bütünüdür. Ölçünlü dilden farklı kullanımlar, kuralsız dil kullanımı olarak görülmektedir. // **TDBTS 2014:** —

Ölçünsüz *stf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (nonstandard) *toplum dil bilimi* Bir dilsel toplulukta kabul, edilen ölçünlü dil dışındaki biçimlere verilen ad. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ölçüştürme -den hali *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *Taştan sert* şeklinde bir miktar anlatan -den hali. bkz. **-den hali.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ölçüştürmeli tümce *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *Onun söylediği kadar* şeklinde bir ölçüştürme bildiren tümce. bkz. **Tümce.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ölçüt *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Fr. *critere, criterium*; İng. *criterion*) Özde bir olan konuların karşılaştırılması sırasında alınan esas veya esaslar. // **DS 2011:** (criterion) *genel* Bir dil

çözümlemesinin belli bir biçimde yapılmasına temel olan ilke; amaca göre (sesbilim, sözdizim vb.) ya da belli bir sorunla ilgili belli etmenlere göre belirlenir. // **DBTS 2013:** Bir varlığı, bir nitelik veya niceliği aynı türden başka nitelik ve niceliklerle karşılaştırmada kullanılan ölçme birimi veya ölçü birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Ölü dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langue morte) Ana dili olarak konuşanı kalmamış dil. // **DTS 1969:** (Fr. *langue morte*; İng. *dead language*; Alm. *tote sprache*) Belgeleri bilinen fakat hiçbir ülkede artık konuşulmayan dil. Ör. *Sümer dili*, *Hitit dili*, *Latince gibi*. // **DDTS 1980:** [Alm. *tote sprache*] [Fr. *langue morte*] [İng. *dead language*]: Günümüzde artık bildirişim aracı olarak kullanılmayan, dilsel bir toplulukça konuşulmayan, yalnız bıraktığı çeşitli yazılı belgelerle tanınan dil. // **DBTS 1989:** (Osm. *Lisân-ı metruk*; Fr. *langue morte*; karşıtı yaşayan dil). Yazılı belgeleri bilinen, fakat günümüzde hiçbir toplulukça anlaşma aracı olarak kullanılmayan dil. Ör. *Sümer dili*. // **GTS 1992:** (Alm. *wte Sprache*; Fr. *langue morte*; İng. *dead language*) Günümüzde artık konuşma ve yazı dili olarak hiç bir toplum tarafından kullanılmayan, tarihi devirlerdeki varlığı, bıraktığı çeşitli yazılı belgelerden anlaşılan dil // **DS 2011:** (*dead language*) *toplum dil bilimi*, *tarihsel dil bilimi* Geçmişte kullanılmış, ancak artık herhangi bir topluluk tarafından iletişim aracı olarak kullanılmayıp yalnızca bıraktığı yazılı belgelerle tanınan ya da çeşitli nedenlerle artık hiç konuşuru kalmamış olan dil. // **DBTS 2013:** (*dead language*, *extinct language*) Eski devirlerdeki varlığı, bıraktığı çeşitli yazılı belgelerden anlaşılan, günümüzde ise, konuşma ve yazı dili olarak hiçbir toplum tarafından kullanılmayan dil, ölü dildir. // **TDBTS 2014:** —

Ölü ek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Tamamen kullanımdan çıkmış veya canlılığını kaybedip, kalıplaşmış yahut da yeni anlamlar kazanmış ek. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dead suffix*): Anlam değiştirici veya söz birleştirici değerini yitirmiş yapımlık veya çekimlik bağlı birimler, ölü eklerdir. // **TDBTS 2014:** —

Ölü kök birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Tamamen kullanımdan çıkmış veya canlılığını kaybederek kalıplaşmış ya da dildeki türetmeleri yeni anlamlarla kullanılan kök. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dead root*): Bugün bazı türevleri yaşıyor olsa bile, ayrı bir kök biçim birimi olarak sezilmeyen söz kökü, ölü köktür. // **TDBTS 2014:** —

Ölü söz (kelime) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir dilin tamamen kullanımdan çıkmış olan kelimesi. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (*dead word*):** Sözlük birimlerinin unutulmuş olarak kullanımdan düşmesi, ölü sözleri ortaya çıkarır. // **TDBTS 2014: —**

Ölü veya edilgen kelime birl. i. FGT 1942:— // DBTS 1949: (Mot mort ou passif) Çin gramerinde isim niteliğinde olan kelimelere denir. bkz. **Canlı veya etken kelime.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ön i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *vorder*] [Fr. *antérieur*] [İng. *front*]: Eklemlenme oktası ağız boşluğunun ön bölümünde yer alan sesler için kullanılır. Ör. *Kil sözcüğündeki k bir ön ünsüzdür.* // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (anterior) *ses bilimi* Ses biliminde ayırıcı özellikler kuramında ağızın ön tarafında oluşturulan seslerde var olan özellik. // **DBTS 2013: (*initial*):** Ön, önde olan, ilk. // **TDBTS 2014: —**

Ön açınık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Ağızın ön tarafından çıkan açınık. bkz. **Açınık.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ön avurt sessizi (ünsüzü) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *Consonne latérale alvéolaire*; İng. *Alveolar lateral*; Alm. *Alveolarlaterale, alveolarer seitenlaut*) Dil ucunun öndamağa çarpmasından oluşan ve dilin yanlarından akan ses. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** (Fr. *consonne latérale alvéolaire*; karşıtı art avurt ünsüzü). Dil ucunun ön damağa dokunmasıyla oluşan ve dilin yanlarından çıkan ünsüz. Ör. *döl, bilmek kelimelerindeki l ünsüzü.* // **GTS 1992:** (Alm. *Alveolar laterale*; Fr. *lateral seitenlaut*; İng. *alveolar lateral*) Dil ucunun dişlere dokunması, dil sırtının önde biraz çukurlaşarak yanlarını açık bırakması ve ciğerlerden gelen havanın gevşek kalan bu yanlardan avurtlara çarpması ile oluşan ön boğumlanmalı *l* ünsüzü // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Dil ucunun dişlere dokunması, dil sırtının geriye doğru yatıp büyükçe bir çukur oluşturması ve ciğerlerden gelen havanın daha geriden avurtlara çarpması ile oluşan kalan (*l*) ünsüzü, avurt ünsüzüdür. // **TDBTS 2014: —**

Ön bağlayıcı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (precoordinator): Öne gelen bağlayıcı. krş. **Ön ek. // TDBTS 2014: —**

Ön biçimce FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (proclitic) biçim bilimi Sözcüğe benzeyen ancak bir sözcede tek başına bulunmayan, yapısal olarak tümce içinde bulunması kendinden sonra gelen sözcüğün niteliğine bağlı olan biçim. krş. **Biçimce, artbiçimce. // TDBTS 2014: —**

Ön bilgi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (given information): Bireyin önceden edindiği düşünülen ve hemen hatırlanmaya elverişli olan bilgidir. **// TDBTS 2014: —**

Önceden belirlenmiş soru-yanıt düzeni birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (turn-type preallocation) edim dil bilimi, toplum dil bilimi Kurumsal nitelik kazanmış ortamlarda (hastane, toplantı, mahkeme, haber tartışmaları vb.) gerçekleşen soru-yanıt şeklindeki iletişimde kimin, ne söylemesi gerektiğine ilişkin önceden belli olan düzen. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Önce gelme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (precedence) söz dizimi Dizim içindeki bir birimin başka bir birimden önce gelmesi. **// DBTS 2013: (precedence):** Öne gelmek, öncelik veya önce gelme durumudur. **// TDBTS 2014: —**

Önce küçükler ilkesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (elsewhere principle) ses bilimi, biçim bilimi Özgün olarak sesbilim ve biçimbilim (özelde sözlüksel ses bilimi 'Lexical Phonology') alanında geliştirilen, biri daha dar diğeri daha geniş olan iki gereklilikten her ikisinin birden belirli bir yapıya uygulanabilir olduğu, yani çakıştığı durumlarda, her zaman daha dar olan gerekliliğin öncelik taşıyacağı ilkesi. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Önceleme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (foregrounding) söz dizimi Bir tümce ya da

sözcede kimi öğeleri sözce ya da tümcenin başına getirme durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Öncül i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *antecedent*] [Fr. *antécédent*] [İng. *antecedent*] Bir adılın gönderme yaptığı ve adıldan önce gelen öge. Ör. *Kadın çocuğu kucağına aldı, sonra onu yatağına yatırdı tümcesinde çocuk o adılının öncülüdür.* // **DBTS 1989:** (Osm. *merci*’; Fr. *antécédent*). Bir zamirin, yerine kullanıldığı daha önce adı geçmiş nesne veya şahıs. *Öğrenci kitabı raftan aldı, sonra onu masanın üstüne koydu cümlesinde kitap, o zamirinin öncülüdür.* // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*antecedent*) *söz dizimi* Bir göndergesel ya da adılıslım gönderim kaynağı olan öge. // **DBTS 2013:** (*antecedent*): Söz dizimini sağlayan, söz dizimini metin yapan her türlü art gönderimin işaret ettiği varlık veya olay, onun öncülüdür. // **TDBTS 2014:** —

Öncül-yönetimi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*antecedent-government*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir ögenin, k-buyurduğu ögeyle eşdizinli olduğu yönetim türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön damak birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alın. *Palatum*, *Vorderpalat*; Fr. *prepalate*; İng. *prepalate*, *hard palate*) Ağız boşluğunun üst kısmını çevreleyen kubbemsi yapıdaki damağın *k*, *g*, *n* gibi ince sıradan ünsüzlerin boğumlanmasında görev alan ön tarafı. Karşıtı art damaktır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön damak n'si birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (genzel *n*: *ñ*, *ng*) (Alm. *Nasal*; Fr. *nasale*, İng. *nasal*) *e*, *i*, *ö*, *ü* gibi ince ünsüzlerle hece kuran ve damağın ön damak kesiminde boğumlanan *ñ*, *ng* ünsüzü: *denk*, *engel*, *yenge* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön damak sesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*prepalate*, *hard palate*): Ağız boşluğunun üst kısmını çevreleyen kubbemsi yapıdaki sert damak, ön damaktır ve burada çıkarılan sesler, ön damak sesleridir. // **TDBTS 2014:** —

Ön damak sessizi (ünsüzü, öndamaksıl) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *Consonne prépalatale*, *consonne gutturale prépalatele*; İng. *prepalatal guttural*, *front guttural*; Alm. *vorderpalatal*, *vorder palatalguttural*) Ciğerden gelen havanın dil sırtı

yoluyla öndamağın çeşitli noktalarında patlayarak veya sızarak meydana getirdiği ses. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *consonne prépalatale*; karşıtı art damak ünsüzü). Dil sırtının ön tarafı ile ön damak arasında meydana gelen boğumlanma noktasından çıkan ünsüz. Ör. *çekmek, güzel, değerli, bey kelimelerindeki k, g, ğ, y ünsüzleri.* // **GTS 1992:** (Alm. *Palatal, Vorderpalatal, Vordergaumenlaut*, Fr. *palatale, consonne prepalatale*; İng. *palatal*) Dil sırtının ön tarafı ile ön damak arasında boğumlanan ünsüz türü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*palatal consonant*): Çıkış yeri ön damak olan ünsüzler, ön damak ünsüzleridir. // **TDBTS 2014:** —

Ön damaksıl veya sadece damaksıl abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne prépalatale ou palatale) Dilin ön damağa abanmasıyla çıkan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *Vorderpalatal*] [Fr. *prépalatale*] [İng. *prepalatal*]: Öndamak bölgesinde oluşturulan ses. Ör. *Kil sözcüğündeki k.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön damak ünlüsü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*palatal vowel*): Ön damakta yankılanan ünlüler, ön damak ünlüleri veya ince ünlülerdir. // **TDBTS 2014:** —

Ön damaksıllaşma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Çeşitli sebeplerle bir kelimedeki kalın sıradan ünlü veya ünsüzlerin ince sıraya geçmesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*palatalisation*): Dilin sesi ön damağa çarptırmasıyla elde edilen ünsüzler ile ağız boşluğunun ön bölümünde oluşan ünlüler, ön damak sesleri olarak bilinir. krş. **İncelme.** // **TDBTS 2014:** —

Öndüşü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kelimenin önünde gerçekleşen ve bir sesin veya ses grubunun ortadan kalkmasından ibaret olay. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Öne bağlı birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Anaphorique) Önce geçen bir kelimeyi işaret etmek üzere zamir gibi kullanılan kelimelere sıfat olur: *Adı geçen, kendisi, mezkûr, her ikisi, her biri...* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Öne çekme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (fronting) *söz dizimi* Bir ögenin yüzey yapıda tümcenin başına getirilmesi sürecini içeren yerdeğiştirme. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön ek birl. i. FGT 1942: Lâhikai mütekaddime, dâhile. // **DBTS 1949:** (Préfixe) Bazı dillerde kelimenin baş tarafına gelen ek. (öne ekleyiş, Préfixation). // **DTS 1969:** (Osm. *Lahika-i mütekaddime*; Fr. *préfixe*; İng. *prefix*; Alm. *präfixe*) Bazı yabancı dillerde, kelime kökünün önüne gelerek kelimeye belirli anlam katan eki. // **DDTS 1980:** [Alm. *präfixe*] [Fr. *préfixe*] [İng. *prefix*] [Es. T. *lâhika-i mütekaddime, dahile*]: Kimi dillerde bir sözlüksel birimin önüne getirilen yapım ögesi. Ör. *Fransızca indécomposable* “ayrıştırılmaz” sözcüğünde birbirine eklenmiş üç önek vardır: *in-dé-com-*. // **DBTS 1989:** (Osm. *lâhika-i mütekaddime*; Fr. *préfixe*). Bazı yabancı dillerde kelimenin önüne gelerek anlamını değiştiren ek. Ör. *Farsça günah* → *bî-günah*. // **GTS 1992:** (Alm. *Präfixe*; Fr. *prefixe*; İng. *prefix*; Osm. *lâhika-i mütekaddime*) Bazı yabancı dillerde, genellikle kelime türetmede veya çekim esnasında rastlanan kök kelimenin başına ön sestten önce gelen ve kelimeye belirli bir anlam katan ek. // **DS 2011:** (prefix) *biçim bilimi* Bir tabanın başına eklenen ek. // **DBTS 2013:** (prefix, pre-base): Bir kök ya da gövdenin hemen önüne eklenen yapımlık veya çekimlik bağlı birimlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Ön ekleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (prefixation) *biçim bilimi* Bir tabanın/kökün başına ek ekleme süreci. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Önelme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Anticipation) Bir sesin kendinden önce bulunan başka bir ses üzerinde yaptığı gerilek etki: *Iztırap* kelimesinin *Istırap* olması gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Öneli buyurum kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (İmpératif futur) Bazı dillerde, ileride yapılacak bir iş için kullanılan buyurum kipi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Önelsiz buyurum kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Impératif présent) Öneli buyurum kipi kullanan dillerde söylendiği anda yapılacak bir iş için kullanılan buyurum

kipi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Önerme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *proposition*] [Fr. *proposition*] [İng. *proposition*] [Es. T. *kaziye*]: 1- Mantıksal açıdan doğru ya da yanlış yargısına konu olabilecek sözce. 2- [Alm. *satzteil, satzglied*] [Fr. *proposition*] [İng. *clause*]: Kimi dilbilimcilerin, temel, sıralı, bağımsız tümcelerle yan tümcelere verdikleri ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (proposition) *söz dizimi, anlam bilimi* Felsefeden alıntılanan dil bilgisel ve anlamsal incelemelerin temelini oluşturan, yüklemleme ilişkisi üzerine kurulu, yüklem ile yüklemın içerdiği olgu ya da durumun etkisini belirleyen birimleri içeren anlam birimi. // **DBTS 2013:** (proposition): Önerme, bilimsel yöntemle göre, olgular arasındaki ilişkileri araştırmak ve ortaya çıkarmak için geçerliliği ve doğruluğu kabul edilen varsayımlardır. // **TDBTS 2014:** —

Önerme tavrı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (propositional attitude) *edim bilimi* İnsanlar bildirişim sırasında dile getirdikleri düşüncelerle birlikte kaygılarını, sevgilerini, nefretlerini, tutkularını, pişmanlıklarını vb. iletirler; örn. *Dün yağmur yağdı* gibi bir önerme aslında *Allahtan dün yağmur yağdı, Sonunda dün yağmur yağdı*, ya da *Ne yazık ki dün yağmur yağdı* şeklinde dile getirilen bir önerme tavrı içinde aktarılmış olabilir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Önermesel sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (axiomatic) *söz dizimi* Mantıktan alınmış olan bir terim. Bir kuramın başlangıç olarak doğru kabul ettiği bir önerme dizisiyle ilgili olma niteliğini anlatır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Önerti i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Merci, Antécédent*) 1- Zamirin temsil ettiği kelime. 2- Arapçada isim takımına ulama denir. Bu takımın birinci ögesine ise önerti denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Öngörölü kip birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Mode prospectif) Bazı dillerde, bir şeyin ileride olması ihtimalinin önceden düşünüldüğünü bildiren gelişimli kip. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Önleç i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Préposition) Bazı dillerde kelimelerin başına getirilen türlü edatların genel adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Önleç deyimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Locution prépositive) Önleç değerinde olan deyim. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Önleme i. // FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *prolepse*] [Fr. *prolepse*] [İng. *prolepsis*] [Es. T. *sual-i mukaddere cevap*]: Dinleyicinin öne sürebileceği karşı görüşe önceden yanıt verme. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön sayılı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (presupposition) *anlam bilimi* Bir sözcede açık olarak dile getirilmeyen ancak konuşmacı tarafından var olduğu peşin olarak kabul edilen durum ya da durumlara ilişkin bütün arkaplan bilgisi. Ön varsayım da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *initiale*; İng. *initial*; Alm. *anlaut*, *wortanlaut*) Bir kelimenin başındaki ilk ses. // **DDTS 1980:** [Alm. *anlaut*] [Fr. *phonème initial*] [İng. *initial phoneme*]: Bir sözcüğün kapsadığı seslerin ilki. Ör. *Dil sözcüğündeki d*. // **DBTS 1989:** (Fr. *phonème initial*, *initiale*). Bir kelimenin aşındaki ilk ses. Ör. *güzel* kelimesindeki *g* ön sestir. // **GTS 1992:** (Alm. *Anlaut*; Fr. *phoneme initial*, İng. *initial phoneme*) Kelime başında bulunan ses. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*initial phoneme*): Söz başında bulunan ses, ilk ses veya ön sestir. *aç-*, *bit-*, *dur-*, *güz*, *taş*, *uzak*, *yalın* sözlerindeki *a-*, *b-*, *g-*, *t-*, *u-*, *u-*, *sesleri*, *ön sestir*. // **TDBTS 2014:** —

Ön ses değişmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*initial mutation*): Sözü ilk ünsüzünün kendisinden önce gelen sözün son sesine göre veya sözün cümledeki konumuna göre değişmesi, ön ses değişmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Ön ses düşmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *aphérèse*; İng. *aphaeresis*; Alm. *aphärese*) Kelime başındaki bir sesin kaybolması. // **DDTS 1980:** [Alm. *aphärese*, *aphäresis*] [Fr. *aphérèse*] [İng. *apheresis*]: Bir sözcüğün baş tarafındaki sesin kullanılmaz olması Ör. *ısıcak* > *sıcak*. // **DBTS 1989:** (Fr. *aphérèse*) Bir kelimenin

başındaki sesin kaybolması. Ör. *uş+ol* → *şol*. // **GTS 1992:** (Alm. *Apharese*, *Aphareses*; Fr. *aphérèse*; İng. *apheresis*) Boğumlanma şartları, tekrarlı kullanımlar (reduplikeler) gibi çeşitli sebeplerle kelimenin başındaki sesin düşmesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*apheresis*): Bir sözün ilk sesinin veya ilk hecesinin düşmesi, ön ses düşmesi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Ön seslik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Antérieur) Ağız boşluğunun ön kısmında boğumlanan seslik: *i* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön seste ünlü türemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Prothese*; Fr. *prothèse*; İng. *prothesis*) Türkçede *r*, *l*, *n* gibi ünsüzler ile kelime başlamadığı ve ön seste çift ünsüz de bulunmadığı için, yabancı dillerden geçmiş bu nitelikteki kelimelerin söz konusu ünsüzlerini ön ses durumundan kurtarmak üzere, kelime başına aslında olmayan bir ünlünün eklenmesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön seste ünsüz türemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ünlü ile başlayan bazı kelimelerin ön hecelerindeki vurgusuz veya zayıf kelime başı ünlülerinin ses değerlerini koruma vb. sebeplerle *y*, *h*, *v* gibi boğumlanma noktaları zayıf olan ünsüzlerin türemesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön ses türemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Prothese*; Fr. *prothèse*; İng. *prothesis*) Seslerin özelliklerine veya birbirleri ile birleşme şartlarına bağlı bazı sebeplerle kelime başında bir ünsüz veya ünlünün belirmesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*prothesis*): Bir sözün ilk sesinin önüne bir ses veya bir hece getirilmesine ön ses türemesi denir. // **TDBTS 2014:** —

Ön ses ünsüzleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir dilin ses sisteminde kelime başında bulunan ünsüzler. Türkçenin ön ses ünsüzleri: / *b* / *ç* / *d* / *g* / *f* / *k* / *s* / *t* / *v* / *y* / *m* /. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön ses yolu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (supraglottal) ses bilgisi Ses yolunun gırtlığın üst tarafında kalan bölümü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön takı birl. i. FGT 1942: Harfi cer-*Préposition*. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön tümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Baş tümce bazı dillerden en çoğu cümlelerin baş tarafında bulunduğu için buna ön tümce adı verilir. bkz. **Tümce.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön türeme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *prothèse*; İng. *prothesis*; Alm. *prothese*) Kelime aslında bulunmayan bir ünsüzün veya ünlünün önseste belirmesi. // **DDTS 1980:** [Alm. *prothese*] [Fr. *prothèse*] [İng. *prothesis*] Bir sözcüğün önünde, kökensel olmayan bir sesin oluşması. Ör. *Vurmak eylemindeki v sesi öntüreme ürünüdür.* // **DBTS 1989:** (Fr. *prothèse*) Kelimenin aslında bulunmayan bir ünlü veya ünsüzün kelime başında belirmesi. Ör. *ılan → yılan.* // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (prothesis) ses bilimi Sözcük başında bir ünsüz ya da ünlünün belirmesi durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Önüm i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Anaptyxe) (Önmek == Peyda olmak, zuhur etmek) Kelimede yoktan bir sesin peyda olması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Önümlü açınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Türkçede olduğu gibi kelimelerin başında bulunan bazı abanıklardan veya abanık öbeklerinden önce getirilen açınık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Önünelik hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:**(Praeëssif) Bazı dillerde bir şeyin “önünde” anlamını veren isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (front vovd) ses bilgisi Söyleyiş sırasında

dilin ağız boşluğunda ön konumda bulunması ve tınlamanın önde gerçekleşmesi ile oluşan ünlü. Türkçe'deki /e/, /i/, /ö/ ve /ü/ önünlülerdir. İnce ünlü de denir. // **DBTS 2013:** Ünlülerin boğumlanma yerlerine göre sınıflandırılmasında, dilin arka damağa doğru kabarmasıyla çıkarılan kalın ünlüler (*back vowel, velar, broadvowel, deep, dark vowel*) *a, ı, o, u* oluşurken, dilin ön damağa doğru kabarmasıyla da ince ünlüler (*front vowel, bright vowel, palatal vowel*) *e, i, ö, ü* elde edilir. // **TDBTS 2014:** —

Ön ünlüleşme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (umlaut) *ses bilimi* Bir sözcüğün arka ünlüsünün, so- nek eklenmesi sonucu önünlü olması. // **DBTS 2013:** Herhangi bir sesin çıkış yerinin ön damak, diş, dudak veya ağzın ön boşluğu olarak değişmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Ön varsayım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *präsupposition*] [Fr. *présupposition*] [İng. *presupposition*]: Bir sözcede dinleyiciye ulaştırılmak istenen bildirinin dışında kalan, tartışma götürmeyecek biçimde sunulan bilgi. Ör. *Arkadaşımın çocuğu hasta tümcesinin içerdiği arkadaşımın çocuğu var ve çocuk hasta önermelerinden birincisi önvarsayım, ikincisi ise sunulan bilgidir.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** Bir sözcede açık olarak dile getirilmeyen ancak konuşmacı tarafından var olduğu peşin olarak kabul edilen durum ya da durumlara ilişkin bütün arkaplan bilgisi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ön vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*initial accent, initial stres*): Sözlerin başlama vurgusu. bkz. **Vurgu.** // **TDBTS 2014:** —

Ön yarı ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*initial glide*): Söz başındaki yarı ünlü, ön yarı ünlüdür. // **TDBTS 2014:** —

Ön yinelem(e) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *anapher*] [Fr. *anaphore*] [İng. *anaphora*]: Deyiş özelliği sağlamak için bir sözcüğü ya da daha uzun bir söz parçasını tümce ya da önermenin başında yineleme, bir kez daha kullanma. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** Bir dil biriminin tümcede daha önce kullanılan bir birimle bağıntısını gösteren dilbilgisi ilişkisi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Örgü karışıklığı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Synchyse) Değişir sıralı dillerdeki cümle örgüsünde bazen kelimeleri sıralama serbestliğinden doğan karışıklık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Örnek i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *modell*] [Fr. *modèle*] [İng. *model*]: Aralarında çeşitli bağıntılar kurulan bir dizi süreci açıklamak için kullanılan mantıksal ya da mamtematiksel yapı; belli bir dil olgusunun ya da kuramın biçimsel (biçimselleştirme yoluyla) gösterimi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*model*): Varlık ve olayların belirli ölçeklere göre öbeklendirilmesi sonucunda, öbek öğelerinin her biri, öbek bütününe örnek ve model olur. Örnek, bir bütünü temsil eden bir teklik ögedir; örnek, tümevarımı sağlayan bir tumdengelim ögesidir. // **TDBTS 2014:** —

Örnek biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (citation form) *biçim bilimi* Konuşma sırasında bir sözcüğün tek olarak söylenen biçimi; Türkçe’de eylemlerin örnek biçimi master biçimleridir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Örnek dışı birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Anomal) Kurala bağlı örneklere aykırı bir şekil gösteren (örnek dışılık, Anomalie). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Örneklem i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*paradigm*): Bir sözün yapım ve çekimlik birimleriyle oluşturulan dal biçimler dizisidir. // **TDBTS 2014:** —

Örnekseme (örnekleme) i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Kıyas*, Analogie) Bir kelimenin herhangi bir ilgi ile kendisine yakın sayılan başka bir kelimeye şekilce veya anlamca örnek tutulması. // **DTS 1969:** (Osm. *kıyas*; Fr. *analogie*; İng. *analogy*; Alm. *analogie*, *angleihung*) Bir kelime örnek tutularak başka kelimelerin yaratılması. Ör. *Sağlam kelimesi örnek tutularak toplam kelimesinin yaratılması*. // **DDTS 1980:** [Alm. *analogie*] [Fr. *analogie*] [İng. *analogy*] [Es. T. *kıyas*]: Var olan dilbilgisel ya da sözlüksel örneklere uygun yeni öğeler yaratılmasına, dilsel birimler arasındaki bir bağıntı aracılığıyla kurulan bir orantıdan kalkılarak yeni biçimler oluşturulmasına, kimi öğelerin, anlıkta bağıntı kurdukları başka öğelerin etkisiyle onlara benzer bir biçime girerek değişmesine yol açan

süreç. Ör. *söylem terimi eylem sözcüğü örnek alınarak üretilmiş, örnekseme ürünü bir biçimdir.* // **DBTS 1989:** (Osm. *kıyâs*; Fr. *analogie*). Dildeki bazı kelime ve biçimlerden örnek alınarak veya bunların etkisinde kalınarak yeni kelimeler türetilmesini sağlayan benzetme yolu. Ör. *sağlam kelimesi örnek alınarak toplam kelimesinin türetilmesi.* // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (analogy) *genel* Dil birimleri arasındaki bağıntıdan yola çıkarak dilde var olan örneğe benzer bir birim oluşturulması işlemi ya da süreci. // **DBTS 2013:** (*analogie, back formation, analogic creation, analogical creation, analogical change, proportional analogy*): Örnekseme, iki şey arasındaki bilinen bir benzerlikten henüz bilinmeyen bir benzerliğe ulaşma yoludur. // **TDBTS 2014:** (İng. analogy) Dilde daha önceden bilinen sözlük birim, anlam birim, biçim birim ya da ses birim temel alınarak, benzetim ve yakıştırma yoluyla paralel sözlük birim, anlam birim, biçim birim ve ses birimlerin kullanılmasına denir.

Örneksemeciler i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *analogisten*] [Fr. *analogistes*] [İng. *analogists*]: İ.Ö. II. yüzyılda, dil olgularını incelerken düzenlilik ve kurala verilmesi gereken önem konusuna ilişkin bir tartışmada, kurallı biçimler üstünde durarak aykırılıkçılara karşı çıkan, kuralı yansıtıcı dizi örnekleri oluşturarak sözcükleri bunlara indirgeyen eski Yunan dilbilgicileri. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (analogists) *genel* Dilin çıkışı ve oluşumu konusundaki tartışmalarda, aykırılıkçılara (*anomalists*) karşıt olarak, dilde düzenlilik ve kurallılık bulunduğunu, dilin dizge oluşturan örneklerle açıklanabileceğini öne süren düşünürlere verilen ad. bkz. **Aykırılıkçılar.** // **DBTS 2013:** (*analogists*): Dilin yapısını da örneksemelerin temel olduğunu ileri sürenler. // **TDBTS 2014:** —

Örneksemeli değişme birl. i. FGT 1942:— // **DBTS 1949:** (Changement analogique) Örnekseme etkisiyle meydana gelen değişiklik. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Örneksemeli gösterge birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*analogical sign*): İletişimin gerçekleşmesi için gerekli şartlardan biri de, göstergenin örnekli olmasıdır. // **TDBTS 2014:** —

Örtmece i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Edebi kelâm, Euphemisme*) Kötü bir şeyi kendi adıyla değil de başka bir yoldan anlatma. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *euphemismus*] [Fr. *euphémisme*] [İng. *euphemism*] [Es. T. *edeb-i kelâm*]: Dolaysız biçimde

söylenmesi uygun görülmeyen bir olguyu örterek dolaylı yoldan anlatma. Ör. *Cinleri anlatmak için iyi saatte olsunlar demek.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (euphemism) *anlam bilimi* Rahatsız edici, ayıp, hakaret sayılacak bir şey yerine ılımlı, kulağı tırmalamayan, dolaylı bir sözcük ya da sözce kullanılması. Güzel adlandırma da denir. // **DBTS 2013:** Kötü anlamlı bir sözün zamanla iyi bir anlam kazanması olayı. // **TDBTS 2014:** (İng. euphemism, taboo avoidance) Bir toplum içinde müstehcen, hakaret, tabu olarak algılanan; duyulmasından, gerçekleşmesinden, yayılmasından korkulan, utanılan veya sakıncalı görülen olumsuz kavramların değiştirilerek hafifletilmesi; eski karşılıklarından kaçınılarak toplumsal normlar açısından daha uygun karşılıkların kullanılmasına denir.

Örtük öge birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (implicit argument) *söz dizimi* Ses bilimsel olarak gerçekleşmesi seçimlik olan ve eksikliği dilbilgisi-dışılığa yol açmayan öge. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Örtük özne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (implicit subject) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bağlamanın B ilkesinin gerçekte yıkılmamasını sağlamak için (Chomsky 1986'da) geliştirilen kavram. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Örtük saygınlık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (covert prestige) *toplum dil bilimi* Yerel biçimlere, ölçün dışı kullanımlara dayanışma nedeniyle önem verilen dil anlayışının niteliği. krş. **Açık saygınlık.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Örtülü sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (covert) *söz dizimi* Dil bilgisi incelemelerinde dil birimleri arasında yüzey yapıda gözlenemeyen ancak bir dizi tümce bir arada ele alındığında ortaya çıkan ilişkileri anlatmak için kullanılan bir terim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Örtülü anlam birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (implicit meaning) *anlam bilimi* Bir sözcenin içerdiği açık anlam ile bu açık anlam üzerinden erişilebilecek öncüller) aracılığıyla sezdirilen anlam. // **DBTS 2013:** (implicit meaning): Sözlüksel ve dil bilgisel

yapıdan değil de, metin, bağlam, titreleme gibi dil bilgisi dışı birimlerden çıkarılan anlamdır. // **TDBTS 2014:** —

Örtüşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (1, 2- correspondence, 3- overlapping) *tarihsel dil bilimi, ruh dil bilimi, ses bilimi* 1- Akriba dillerde sözcük ya da yapılar arasındaki benzerlikleri anlatmak için kullanılan bir terim; örn. İng. *six*, Fr. *six*. 2- Ruh dil biliminde dil bilgisel türetmelerle ruhsal işlemler arasında bir uyum olduğunu öne süren görüş. Ancak dil bilimdeki yeni gelişmeler nedeniyle bu görüş etkinliğini yitirmiştir. 3- Bir ses değişkesinin birden fazla ses bilime ait olabilirliliği. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Öte derilme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Yan yana bulunan açıklıkların birleşip tek bir ses halinde çıkmasına derilme denir. *Ne+için* → *niçin* örneğindeki gibi yeni ses eğer ikinci sesin vasfında olursa buna öte derilme adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Öteleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *metalepsis*] [Fr. *métalepse*] [İng. *metalepsis*] [Es. T. *zıkr-i lazım irade-i melzum, zıkr-i melzum irade-i lazım*]: Bir şeyi belirtmek için ondan önceki ya da sonraki olayları söyleme. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ötesindelik hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Transessif) Bazı dillerde, bir şeyin “ötesinde” anlamını veren isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ötrü i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Zamme*) Eski yazımızda kısa *o*, *u*, *ö* ve *ü*’yü gösteren hareke. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ötrülü muzari birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Muzarii merfu*, Indicatif aoriste) Arapçada sonu ötrülü olan muzari: *Yaktülü* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ötüm i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (voice) *ses bilgisi* Seslerin üretimi sırasında ses tellerinde meydana gelen titreşme durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ötümlü sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Ses tellerinin titreşimiyle nitelenen sesler için kullanılır. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (voiced) *ses bilgisi* Ses tellerinin titreşmesiyle oluşan sesin niteliği. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Ötümlüleşme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Titreşimli niteliğini kazanma. // DBTS 1989: (Fr. *sonarisation*; karşıtı ötümsüzleşme) Bazı ötümsüz üzsüzlerin, kendilerinden sonra ünlüyle başlayan bir ek gelmesi sonucu ötümlü ünsüze dönüşmesi. Ör. *tabağı* ← *tabak+ı*. // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*voicing, sonorisation*): Ötümsüz ünsüzlerin ses yolunu genişleterek çıkarılan eşleri olan ötümlü ünsüzlere dönüşmeleri, ötümlüleşme olarak bilinir. // TDBTS 2014: —

Ötümlülük i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Ses tellerinin titreşmesinden kaynaklanan ve titreşimli sesleri niteleyen özellik. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Ötümlü ses birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: (İng. voiced sound) Boğumlanma aşamasında ciğerlerden gelen ses tellerinin titreşmesi sonucu oluşan seslere denir.

Ötümlü ünsüz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *sâmit-i tannân*; Fr. *consonne sonore*; karşıtı ötümsüz ünsüz). Ciğerden gelen havanın ses yolundaki gerilmiş ve kapalı bir engele çarpmasıyla meydana gelen ünsüz. Ör. *b, c, d, g* vb. // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*unvoiced consonant, voiceless consonant*): Ciğerlerden gelen havanın ses tellerinde titreşime uğramadan, bir fısıltı veya gürültü biçiminde boğumlanması ile oluşan ünsüzdür. // TDBTS 2014: —

Ötümlü veya açığınımsı abanık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Consonne sonore, vocalique) Söylenirken ses kırımlarında titreşme yapan abanık, ki ötedenberi “yumuşak” dediğimizdir: *b, c, d, g* gibi. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Ötümsüz sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Ses telleri titreşmeden oluşan sesler için kullanılır. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:

(devoiced, unvoiced, voiceless) *ses bilgisi* Ses telleri titreşmeden oluşan ünsüzün niteliği. //

DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Ötümsüzleşme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980:

Titreşimli niteliğini kaybetme. // **DBTS 1989:** (Fr. *assourdissement*; karşıtı ötümlüleşme)

Yabancı dillerden Türkçe'ye geçen bazı kelimelerde hece sonunda bulunan ötümlü ünsüzlerin ötümsüz ünsüz haline gelmesi. Ör. *bab* → *bap*, *şehid* → *şehit*. // **GTS 1992: —**

// **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*loss of voicedness, devoicing*): Ötümlü ünsüzlerin ses yolunu darlaştırarak çıkarılan eşleri olan ötümsüz ünsüzlere dönüşmeleri, ötümsüzleşme olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Ötümsüz ses birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: —

// **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014:**

(İng. voiceless sound) Boğumlanma aşamasında (İng. articulation) ciğerlerden gelen ses tellerinde herhangi bir titreşme gerçekleşmeyen seslere denir.

Ötümsüz ünsüz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980:

— // **DBTS 1989:** (Osm. *sâmit-i gayr-i tannân*; Fr. *consonne sourde*; karşıtı ötümlü ünsüz). Ciğerlerden gelen havanın ağız boşluğundaki tam veya yarı kapalı engellere çarpmasıyla meydana gelen ünsüz. Ör. *p, ç, t vb.* // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS**

2013: (*unvoiced consonant, voiceless consonant*): Ciğerlerden gelen havanın ses tellerinde titreşime uğramadan, bir fısıltı veya gürültü biçiminde boğumlanması ile oluşan ünsüzdür. // **TDBTS 2014: —**

Ötümsüz veya üflele abanık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Consonne sourde ou soufflée)

Söylenirken söz kırımlarında titreşim yapmayan abanık, ki ötedenberi “sert” dediğimizdir: *p, ç, t, k* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS**

1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Öyküntü i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm.

lehnübersetzung] [Fr. *calque*] [İng. *calque*]: Bir dilden öbürüne, genellikle sözcüğü sözcüğüne çeviri yoluyla gösterilen ve –bileşik biçimler söz konusu olduğunda– sıralanmış

düzeni aktarma; bu işlem sonucunda ortaya çıkan biçim. Ör. *Bilim-kurgu İngilizce kökenli bir öyküntüdür.* // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — //**

TDBTS 2014: —

Öz açıklık *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Söylenişi kesin olan, tarafsız olmayan açıklık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Öz ad bilgisi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Onomastique) Bir dilin kapladığı alanda veya bir bölgede kullanılan özel adları inceleyen bilim kolu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Özcelik *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Idiotisme) Bir dile özel olup başka dillerde kelimesi kelimesine çevrildiği zaman anlamını kaybeden ifade, ki bu her dile göre ayrı ad alır: Gallicisme (Fransızca özceliği), Anglicisme (İngilizce özceliği), Turquisme (Türkçe özceliği) . . . (Özcelikli, Idiomaticque) . // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Özdeklik -in hali *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Génitif de matière) Türkçede yapım maddesi anlatan -den haline karşılık başka dillerde -in hali kullanılır: *Table de noyer* (=ceviz ağacından masa). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Özden *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*automatic*): Dil kullanımı sırasında yapılmayan her türlü eksilteli cümle, söz cümle ve kalıp sözler, söz dizimi bilgisinde özden, otomatik dil kullanımları olarak görülür. // **TDBTS 2014:** —

Özden anlamlı deyim *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*autosemantic phrase*): İletişimde tek başına anlaşılabilen, bir metin çevresine gereksinim duymayan, başka söz öbekleri veya cümleler olmadan da anlaşılabilen dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Özdenlik *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*automatisme*): İletişimde bir söz, söz öbeği veya cümlelerin başka bir söz, söz öbeği veya cümleye gerek duymadan kullanılabilirliği, onun özdenlik özelliğinden kaynaklanır. // **TDBTS 2014:** —

Özdillik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Idiome) Bir topluluğun malı olması bakımından dil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Özedönüslü fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Yıkanmak, çekilmek* gibi aslında geçişli öznesi aynı zamanda nesne sayılan fiiller. bkz. **Fiil.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Özedönüş zamiri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Kendini, kendine* şeklindeki zamirler. bkz. **Ayrılmı zamirler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Özegeçişlilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (ergativity) *söz dizimi* Geçişsiz eylemin öznesi ile geçişli eylemin nesnesinin aynı durum eki ile belirtildiği, buna karşın geçişli eylemin kılıcısının geçişsiz eylemin öznesinden ayrı bir biçimbirim ile belirtildiği dilbilgisel yapı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Özel ad (isim) birl. i. FGT 1942: İsmi has-nom propre. // **DBTS 1949:** (*Has isim, Nom propre*) Belli ve tek varlığı anlatan ad. // **DTS 1969:** (Osm. ism-i has; Fr. *nom propre*; İng. *proper noun*; Alm. *eigenname*) Tek varlığı bildiren ad. // **DDTS 1980:** [Alm. *eigenname*] [Fr. *nom propre*] [İng. *proper noun*] Ayrı olarak ele alınan bir tek varlık ya da nesneyi belirten ad. // **DBTS 1989:** (Osm. *alem, ism-i hâs*; Fr. *nom propre*; karşıtı cins ismi). Bir tek varlığı, belli bir topluluk, kuruluş veya olayı gösteren isim. Ör. *Mehmet, Türk Dil Kurumu, İstiklal Savaşı vb.* // **GTS 1992:** (Alın. *Eigenname*; Fr. *nom propre*; İng. *proper noun*) Tek bir kişiyi, belli bir varlığı veya topluluğu gösteren ad. Kişi, yer, kuruluş, din vb. adları özel adlardır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*proper name, name world, naming world, proper noun*): Genel adın özel ad olarak kullanılışıdır. Özel ad, ses ve heceden cümleye kadar herhangi bir dil biriminin anlam boşalmasına (*asemantication*) uğratılarak kullanılmasıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. *proper name, private name*) Bir kişiye, bir hayvana, bir varlığa, en küçüğünden en büyüğüne çeşitli insan topluluklarına, bir yere verilen ve kavramsal olarak aynı kümede bulunan benzer üyelerden farklılaşmasını, tikelleşmesini sağlayan, yalnızca o şey için kullanılan ada denir.

Özel ad (isim) bilimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Özel ad niteliği taşıyan kişi ya da yer adlarının köken ve gelişimini inceleyen sözlükbilim dalı. // **DBTS 1989:** (Fr. *onomastique*). Bir dilde özel isim sayılan kelimeler üzerinde duran, bunları köken bilimi, tarihî gelişme yönünden ve çeşitli dil ve kültür konuları açısından inceleyen dil bilim dalı. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Özel dil *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *langue spéciale*; İng. *vocational slang*; Alm. *sondersprache*) Ticaret veya sanat sahiplerinin aralarında kullandıkları bir çeşit argo. Ör. *Bahkçı dili, kalaycı dili, gemici dili*. // **DDTS 1980:** [Alm. *sondersprache*] [Fr. *langue spéciale, langue spécialisée, langue de spécialité*] [İng. *vocational slang*]: Genel bir dilin belli bir çevrede kullanılan özel biçimi, özel bir deneyim alanına giren bilgilerin aktarıldığı bildirişim durumlarında kullanılan dil. // **DBTS 1989:** (Osm. *lisân-ı hâs, lisân-ı mahsûs*; Fr. *langue spéciale*). Bir dilin belli bir çevrede kullanılan, sınıfa, yaşa, özellikle mesleğe göre değişiklik gösteren ve daha çok kelime bakımından farklılıkları olan biçimi. Ör. *denizci dili, külhanbey dili*. // **GTS 1992:** (Alm. *Sondersprache*; Fr. *langue spéciale, langue spécialisée, langue de spécialité*; İng. *vocational slang*) Bir toplumda, bireyin içinde bulunduğu sınıfa, yaşa, özellikle mesleğe göre belirlenen dil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vocational slang, special language, register*): Bir dil topluluğu içinde, bölgelere, tarihsel farklılıklara, mesleklere, çeşitli sosyal gruplara, hatta cinsiyete göre oluşan farklılıklar özel dilleri oluşturur. // **TDBTS 2014:** —

Özelleştirilmiş sezdirim *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (particularized implicature) *edim bilimi, anlam bilimi* Yalnızca belirli bir bağlamda sezilebilir olan sezdirim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Özellik *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *merkmal*] [Fr. *trait*] [İng. *feature*]: Bağımsız varlığı olmayan, ancak bir sesbirim ya da anlambirimde gerçekleşebilen nitelik. bkz. **Anlam birimcik, ses birimcik**. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (1-feature, 2-attribute) *söz dizim, ses bilimi* Genel anlamda bir dilbilgisi ulamının taşıdığı değerler. // **TDBTS 2014:** (İng. *feature*) Bir kavramın özünü oluşturan, duruma ve şarta göre değişmeyen, kalıcılık gösteren genel geçer anlam birimciklere denir.

Özellik aktarma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (feature percolation) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir başta bulunan bir özelliğin hemen altındaki başa aktarılması. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Özel sözcük birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*vocational dictionary, special dictionary, dictionary of terms*): Özel dillerin sözlükleri, özel sözlüklerdir. Bunların en ünlüleri, ağız sözlükleri, mesleklerin terim sözlükleri, argonun sözlükleridir. // **TDBTS 2014: —**

Özendirme kipi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*exhortative*): Bir eylem kök veya gövdesinin teşvik ve özendirme görünüşüyle çekimidir. // **TDBTS 2014: —**

Özenli dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (formal language) *toplum dil bilimi* Resmi ortamlarda ya da konuşucudan daha büyük yaşta ya da toplumsal değerlere göre daha yüksek konumda bulunan kişilerle yapılan konuşmalarda kullanılan dil. bkz. **Özenli konuşma. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Özenli konuşma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (formal speech) *toplum dil bilim* Ölçünlü dil kullanılması gereken, durumlarda ve daha çok resmi ortamlarda, ölçünlü dilin özelliklerine uygun, dilbilgisel ve kullanımsal doğruluğa ve seçimlere önem verilerek yapılan konuşma. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Özensiz konuşma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (informal speech) *toplum dil bilimi* Dil bilgisel ve kullanımsal doğruluk önemsizmeden, daha çok resmi olmayan ya da samimi ortamlardaki konuşma. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Özerk i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (autonomous) *genel* Dil biliminde birimlerin, kavramların kendi içlerinde, başka birimlerden, alanlardan bağımsız olarak tartışılmasını dile getiren terim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Özerkli kelime *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: Kelimelerin isim, sıfat, fiil gibi başlı başına anlamları olanlarına verilen ad. bkz. **Kelime.** // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Özerk parça ses bilimi *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (autosegmental phonology) *ses bilimi* Sesbilimdeki parça kuramlarıyla çelişen bir yaklaşıma dayanan sesbilim alanının adı. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Özerk ses birimi *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (autonomous phoneme) *ses bilimi* Ses biliminde dilbilgisi yapısıyla olan ilişkisi göz önünde bulundurulmadan ele alınan ses birimi. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Özerksiz kelime *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: Edatlar gibi ancak özerkli kelimelerarasındaki ilgileri sağlamaya yarayan kelimeler. bkz. **Kelime.** // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Özgeleme *i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: (Dissimilation) Yanyana olmamak şartıyla yakın yerlerde tekrarlanan aynı veya benzer seslerden birinin başka bir değer alması. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Özgür açıklık *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: (Voyelle libre) Açık hecelerdeki açıklık: Saçak kelimesindeki birinci *a* gibi. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Özgür hal *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: (Cas libre) Nesne rolünde olmayan isim hallerine denir. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Özgür ortaç tümcecığı *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (free relative clause) *söz dizimi* Nitelediği başın sesbilimsel olarak görünmediği ilgi tümcecığı. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Özgür vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accente libre) Gelenek vurgusunun başka bir adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Özleştirme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (purism, purification) *toplum dil bilimi 1-* Bir dildeki kimi öğeleri arı, ötekileri yabancı olarak niteleyen yaklaşım. *2-* Çeşitli dış etkenler sonucu dile girmiş olan yabancı öğelerin yerine dilin kendi sözcüklerinin kullanılmasını öngören dil düzenlemesi görünümlerinden biri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Özne i. FGT 1942: Fail, müpteda, müsnedünileyh, sübjekt-Sujet. // **DBTS 1949:** (Fail, Müpteda Sujet) Bir cümledeki hüküm veya haber kendisine yöneltmiş bulunan cümle ögesi. “Ev büyüktür” ve “Ev çöktü” cümlelerindeki büyük ve çökme hükmü ev kavramına yöneltmiş olduğu için ev kelimesi bu cümlelerin öznesidir. (bkz. **Mantıkça ve Gramatikal özne**) . // **DTS 1969:** (Osm. *müsnedün ileyh, fail, müpteda*; Fr. *sujet*; İng. *subject*; Alm. *subjekt, satzgegenstand*) Çekimli eylemin bildirdiği veya ulacın meydana gelmesini sağlayan kişi ya da şey. Ör. *Bu metubu ben yazdım; Çocuklar camı kırdılar.* // **DDTS 1980:** [Alm. *subjekt, satzgegenstand*] [Fr. *sujet*] [İng. *subject*] [Es. T. *fail, müpteda, müsnedünileyh*]: **1-** Geleneksel dilbilgisinde, eylemin belirttiği oluşu gerçekleştiren ya da bu oluşa konu olan öge; çağdaş dilbilimde, yüklemi gerçekleştiren ve onunla birlikte en küçü sözceyi oluşturan ögenin söz dizimsel işlevi; ad dizimiyle eylem diziminden kurulu çekirdek tümcede ad diziminin dilbilgisel işlevi. Ör. *Çocuk ağlıyor tümcesindeki çocuk öznedir.* **2-** Göstergibilimde, öz niteliği ancak temel sözceyi oluşturan birime (nesne) göre belirlenen sözdizimsel öge. // **DBTS 1989:** (Osm. *fâil, mübtedâ, müsnedün ileyh*; Fr. *sujet*). Cümlede yüklemnin belirttiği işi yapan veya bir oluşa konu olan öge. Ör. *Polis suçluyu yakaladı.* // **GTS 1992:** (Alm. *Subjekt, Satzgegenstand*; Fr. *sujet*; İng. *subject*; Osm. *fail, müpteda, müsnedünileyh*) Fiilin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şey. // **DS 2011:** (subject) *söz dizimi* Dil bilgisel işlev çözümlemelerinde tümce ya da tümceciğin iki temel ögesinden birisi. Tümcenin temel öğelerinden eylemler, özne ile uyum gösterir // **DBTS 2013:** (*subject, agent, actant, argument*): Cümlede bir var oluş veya bir yapma ve olmayı gerçekleştiren öge, öznedir. // **TDBTS 2014:** (İng. *suje*) Bağlam içinde kip, kiplik, çatı, görünüş, kılış gibi fiillerle ilgili dil bilgisel kategorilerde söz konusu edilen

eylemi/durumu yapan/gerçekleştiren, yapılmasını sağlayan, ilgili eyleme/duruma konu olan veya hakkında bilgi verilen söz dizimsel ögeye denir.

Özne açıklayıcı birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir cümlenin öznesini daha belirgin duruma getirmek, vasıflandırmak veya pekiştirmek için kullanılan ve yine özne durumunda olan kelime veya kelimeler. **// DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Özne denetimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (subject control) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde denetleyenin özne olduğu denetim türü. **krş. Nesne denetimi. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Özne dışı üçüncü kişi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*abviative*): Kuzey Amerika yerli dillerinde kullanılan dördüncü bir kişi şekline işaret etmek için kullanılır. **// TDBTS 2014: —**

Özne-eylem-amaç birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*actor-action-goal*): Türkçede, eyleyen-iş-erek, özne-yüklem-tümleç, eylem-özne-varlık gibi adlarla anılan, cümlenin temel ögeleri, söz dizimi bilgisinde sıkça kullanılır. **// TDBTS 2014: —**

Öznelik i. FGT 1942:— // DBTS 1949: “*Bu mektup benim tarafımdan yazıldı*” cümlesinde gramatikal özne konumundaki mektup kelimesi için kullanılır. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (theme) *söz dizimi* Prag okulu işlevsel tümce yaklaşımında (*functional sentence perspective*) yüklemlige (*rheme*) karşıt olarak kullanılan terim. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Öznelik hali birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bazı dillerin isim çekimlerinde yalnız iki hal vardır. Bunlardan özne olarak kullanılabilecek olanı verilen addır. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Öznelik -in hali birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Génitif subjectif) -in halinde bulunan isim, bir fiil cümlesinde yer aldığı takdirde özne veya nesne durumuna geçeceğine göre öznelik -in hali veya nesnelik -in hali (G. objectif) adını alır. **// DTS 1969: — //**

DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Özne öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Özneye ilgili olara kullanılan kelimelerinin tümü. Ör. *Zamanın adetince çocuğu soymak, giydirmek, yatağına yatırmak..* // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Öznesiz cümle birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*subjectiveness sentence*): Birçok dilde öznesi bilinmeyen eylemlere dayalı yüklemeler vardır. Bir yapma veya olmayı gerçekleştiren varlık veya kişinin bilinmediği bu tür öznesiz cümlelerin öznesi, bilinmez öznedir (*unknown subject*). Yükleme bilinmez çatılı olan cümlelerde, özne bilinmez bir öznedir. // **TDBTS 2014: —**

Özne-yüklem uygunluğu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Kongruenz, Übereinstimmung*; Fr. *accord*; İng. *concord/agreement*) Cümlede özne ile yüklem sayıca uyumu. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*concord agreement*): Cümlede özne ile yüklem uyumu, özne yüklem uygunluğudur. // **TDBTS 2014: —**

Özne zamirleri birl.i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Özne rolü oynamak üzere haberlere ve fiillere takılan zamirler. bkz. **Sığınık zamirler.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Özümlleme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Temsil, Assimilation*) Yanyana veya birbirine yakın bulunan başka başka iki sesin ortak vasıflar alması (uyarlanma, accomodation) veya aynileşmesi (tüm özümlleme, as. totale ou egalisation) : *Görür+ idi = görürdü ve geçit+den = geçitten* gibi. bkz. **İlerlek, Gerilek, Karşılıklı, Bitişik, Uzaktan veya Uyumlu, Kipçe, Zamanca, Yazıda özümlleme, Sözdizimi özümllemesi, Açınıklar uyumu, Ayartan, Ayartık.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Özümllemeli örnekseme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: *Çarşamba'ya bakarak Perşembe'nin Perşembe olması* şeklindeki örnekseme. bkz. **Örnekseme.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

P

Paradigma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: Aynı sözdizimsel bağlam içinde birbirinin yerini alabilecek olan ve gücöl bir karşıtlık bağıntısı kuran ögelerin oluşturduğu bütün. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Parça i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *segment*] [Fr. *segment*] [İng. *segment*]: Dağılım ve değıştirim ölçütleri aracılığıyla çeşitli düzlemlerde saptanan sesbirim, biçimbirim (=anlambirim), dizim, kimi durumlarda da tümce gibi ögelerin her biri; bir dilsel bütünden soyutlanmış bölüm. Sesbirim, en küçük parçadır. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (segment) *ses bilimi, biçim bilimi, söz dizimi* Dilin çeşitli düzlemlerinde saptanabilen birimlerin her biri. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Parça ayırıcı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (segmentator) *ses bilgisi* Deneyssel ses bilgisinde kaydedilmiş olan bir konuşmayı küçük zaman aralıklarıyla geri alıp yeniden dinlemek suretiyle parçaların daha iyi incelenmesine olanak sağlayan aygıt. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Parçacık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (particle) *biçim bilimi, söz dizimi* Biçim açısından değışikliğe uğramayan, büyük ölçüde dil bilgisel anlamı olan sözcük; örn. ünlemler, ilgeçler. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Parçalama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (segmentation) *ses bilimi, biçim bilimi, söz dizimi* Bir sözce ya da dizimsel bütünü birim ya da parçalarına ayırma işlemi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Parçalar üstü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*suprasegmental*): Dil birimleri dışında kalan iletişim, bir ögeler üstü iletişimdir, dil dışı bir dil kullanımıdır. Dil dışı dil kullanımı, dil birimleri dışındaki başka birimleri, iletişim için kullanma, genellikle sözlü dil kullanımı sırasında, bilgiyi göndermek için yararlanılan fotoğraf, resim ve şemalar da, ögeler üstü bir dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014: —**

Parça özellik çerçevesi birl. i. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (segmental tier) *ses bilimi* Ünlü ve ünsüzleri belirleyen parça özelliklerini içeren çerçeve. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Parçasal sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *segmental*] [Fr. *segmental*] [İng. *segmental*]: Parçaya ilişkin olan ya da parça niteliği taşıyan. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Parça ses birimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (segmental phoneme) *ses bilimi* Tek bir parçaya ya da sese bağlı, düşey karşıtlıkta birbirinin yerine geçebilen ses bilimi. Ünlüler, ünsüzler, kayanünlüler parça ses bilimleridir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Parça üstü birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *suprasegmental*] [Fr. *suprasegmental*] [İng. *suprasegmental*]: Söz zincirindeki hiçbir parçaya indirgenemeyen ve gösteren düzleminde yer alan, ürünsel nitelik taşıyan. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (suprasegmental) *ses bilgisi* Söz zincirinde tek bir parçaya indirgenemeyen ya da birden çok parçayı örten, bürünsel nitelik taşıyan sesletim özelliği. Vurgu, ezgi, ton vb. parça üstü dil özellikleridir. Bürünsel de denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Parça üstü ses birimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (suprasegmental phoneme) *ses bilimi* Söz zincirinde bir parçaya indirgenemeyen ya da birden çok parçayı örten sesletim birimi. Bürün de denmektedir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Parlak açıklık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Voyelle éclatante) Ağır açıklıklardan *a* açıklığına denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Partisip i. (participe < Lat.) Zaman ve hareket kavramı taşıyarak nesneleri karşılayan, anlam bakımından isim soyundan olan fiilimsi, ad-fiil, sıfat-fiil, ortaç, fer'-i fiil, ism-i fâil ve ism-i mef'ul, isim-fiil. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Pasif çatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Geçişli ve geçişsiz fiillerden *-l-* ve *-n-* ekleri ile kurulan; ancak, fiilin gösterdiği işin kimin tarafından yapıldığı belli olmayan, öznesi belirsiz fiil çatısı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Pasif fiil birl. i. Edilgen çatı ekleriyle yapılan, gerçek fâili belirtilmeyen fiil, meçhul fiil, fi'l-i meçhul, edilgen fiil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Patlama i. FGT 1942: İnfilâk-Explosion. // **DBTS 1949:** (Plosion) İç ve dış patlamaların ortak adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (explosion, plosion): Seslerin çıkarılış biçimlerinden birisi de patlamadır. // **TDBTS 2014:** —

Patlamalı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ses borusu kapatılıp hemen bir patlama sesiyle birdenbire açılarak çıkarılan abanıklar ki bir anda olup bittikleri için bunlara birandalık (Momentanée) de denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Ses yolundaki kapantı sonucu oluşan ünsüz. Ör. *p, b, t*. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (plosive, stop) ses bilgisi Oluşum noktasında eklemleyici-lerin birbirlerinden seri bir biçimde ayrılarak hava akımının dışarıya aniden ve basmıç altında çıkmasıyla oluşturulan ünsüzler; [*p t k*] ötümsüz, [*b d g*] ötümlü patlamalılarıdır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Patlamalı-sızıntılı birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (affricate) ses bilgisi Bir kapantılı ile bir sürtünücünün birleşiminden oluşan ünsüz. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Patlamalı-sürtünmeli birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (affricate) ses bilgisi Bir kapantılı ile bir sürtünücünün birleşiminden oluşan ünsüz. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Patlayıcı gırtlak ünsüzü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Boğumlanma noktası gırtlak olan tonlu patlayıcı *g* ünsüzü. Ağızlarda görülür. *gaygı < kaygı* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Patlayıcı sessiz (ünsüz) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *consonne occlusive, consonne momentanée, consonne plosive*; İng. *occlusive, stop momentary, plosive*; Alm. *verschlusslaut*) Ciğerlerden gelen havanın, ağızdaki tam kapalı engellere çarparak patlaması ile meydana gelen ünsüz. *b, p, d, t, c, ç, g, k.*// **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Verschlusslaut, Vollverschlusslaut*; Fr. *occlusive*; İng. *occlusive, stop*) Ağız kanalının kapanması ve ciğerlerden gelen havanın patlama biçiminde dışarı itilmesiyle oluşan ünsüz; *p, b, m, t, d, k, g* ünsüzlerinden herbiri. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*stop, plosive, explosive, mute, occlusive*): Patlayıcı, seslerin çıkarılış biçimlerine göre sınıflandırılmasında kullanılan bir terimdir. // **TDBTS 2014:** —

Pekinme vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent d'insistance) Söylenen fikrin pekitildiğini anlatan ton. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Pekiştici i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (intensifier) *biçim bilimi* Niteleyici, belirteç ve eylemlerin anlamını pekiştirmek, güçlendirmek amacıyla kullanılan sözcükler; örn. *çok, pek çok, daha, en, bütünüyle, kesinlikle, son derece* vb. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirilmiş özne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Dönüşlülük zamirleriyle kuvvetlendirilmiş özne. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*intensive subject*): Dönüşlülük zamirleriyle kendilerine art gönderimde bulunulan özne, pekiştirilmiş öznedir. // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirilmiş söz (kelime) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Intensivum*; Fr. *intensif*; İng. *intensive*) Türkçede isim, sıfat ve zarf soylu kelimelerin açık veya kapalı ilk hecelerinin *p, m, r, s* ünsüzlerinden biriyle kapatılması ve meydana gelen hecenin kelimenin başına eklenmesiyle, benzer hecelerın tekrarı (*paronomasie*) esasına dayanılarak kurulan ve bu yolla ilgili olduğu isim veya fiilin taşıdığı anlamı yoğunluk bakımından kuvvetlendiren kelime. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*intensive word*): Dillerde aynı türden niteliyici, ilişkilendirici ve açıklayıcılar ile sözlerin pekiştirilmesi, söz dizimi öğelerinin vurgulanması söz konusudur. // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirme i. FGT 1942: Tekit-*Intensitif*. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kök kelimenin belirttiği özelliği çeşitli yollarla yoğunlaştırma. bkz. **Pekiştirilmiş kelime.** // **DS 2011:** *biçim bilimi, anlam bilimi* Niteleyici, belirteç ve eylemlerin çeşitli yollarla anlamlarının artırılması işlemi. // **DBTS 2013:** (*intensity*): Yoğunlaştırma ve kuvvetlendirmedir. // **TDBTS 2014:** Türkiye Türkçesinde niteleme işlevli sıfatların kullanım bakımından önemli bir özelliği de anlam bakımından pekiştirilebilmesidir. Türkiye Türkçesinde niteleme sıfatları, karşılamış oldukları niteliği daha yoğun olarak belirtmek amacıyla pekiştirerek kullanabilmektedir.

Pekiştirme edatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** *dahi, da ki, bile* gibi kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonlarına gelerek onları önceki veya sonraki kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlayan; bu bağlama görevleri yanında sonuna geldiği dil birliklerine dikkati çekme, kuvvetlendirme, belirtme işlevi de katan edatlar. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*intensitive particle*): Pekiştirme işlevi olan bağlı biçim birimlerinin diğer adı, pekiştirme edatıdır. // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirme eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Verstärkungsendung*; Fr. *renforcement, intensif*; İng. *reinforcement, intensive*; Osm. *lâhika-i te'kîd*) İsim veya isim soyundan bir kelimeye gelerek anlamını kuvvetlendiren ek veya ekleşmiş edat. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*reinforcement intensive, intensive suffixe*): Pekiştirme işlevi olan bağlı biçim birimlerinin ekleşmiş olanları, pekiştirme eki olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirme hecesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Pekiştirilmiş kelime yapısında kurulmuş kelimelerde pekiştirmeyi sağlayan ve kök kelimenin ilk hecesinin tamamı veya bir bölümünün açık hece durumundan alınarak *p, m, r, s* seslerinden biriyle kapalı duruma getirilmiş hece veya böyle hecelerle kök kelime arasında türeyen ünlülerle iki açık hece durumuna gelen heceler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir veya daha çok dil biriminin tamamen veya kısmen tekrarlanması, dilticilikte yineleme olarak bilinir. Bu işlevi yerine getiren heceye pekiştirme hecesi denir. // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirmeli sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *intensivum*] [Fr. *intensif*] [İng. *intensive*] [Es. T. *tekidi*]: Kökün belirttiği özelliği arttırıcı nitelik taşıyan ek almış ad, sıfat, belirteç ya da eylemler için kullanılır. Ör. *kupkuru*,

yemyeşil vb. // **DBTS 1989:** (Osm. *te'kîdî*; Fr. *intensif*). Kökün belirttiği anlamı güçlendirici nitelik taşıyan, yani anlamı pekiştirilmiş olan isim, sıfat ve zarflar için kullanılır. Ör. *ap+açık, tor+top* vb. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (intensive) *biçim bilimi* Eklerle anlamı güçlendirilmiş, kökte belirtilen niteliği artırılmış niteleyici, belirteç ve eylemler. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirmeli ad birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Pekiştirmeli kelime biçiminde kurulmuş ad. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirmeli belirteç birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Pekiştirmeli kelime biçiminde kurulmuş belirteç. Ör. *Apansız karşılaştık; Apansızın geldi.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirmeli kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Türkçede çok defa sıfatın, bazen adın ilk hecesindeki ünlünün, baştaki ünsüzle birlikte, -p-, -m-, -r-, -s- ünsüzlerinden biriyle veya ünlüyle başlayan bir adın ya da sıfatın yalnız -p- ünsüzüyle kapatılmasından meydana gelen hecenin, aynı sıfatın veya aynı adın başına eklenmesiyle kurulan kelime. // **DDTS 1980:** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirmeli özne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Pekiştirmeli adıyla kuvvetlendirilmiş özne. Ör. *Ben, kendim gördüm; Sen, kendin istedin.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirmeli sıfat birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *tekit sıfatı*; Fr. *intensif*; İng. *intensive*; Alm. *intensivum*) Pekiştirmeli kelime biçiminde kurulmuş sıfat. Ör. *Kupkuru ağaç, sapasağlam adam.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirme sıfatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Niteleme sıfatlarının ilk hecelerini *m, p, s, r* ünsüzlerinden biriyle kapayarak benzer hecelerın tekrarı esasına göre kurulan ve vasfın niteliğini yoğunluk bakımından en yüksek derecesiyle gösteren sıfat. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir veya daha çok dil biriminin tamamen veya kısmen tekrarlanması,

dilcilikte yineleme olarak bilinir. Bu işlevi yerine getiren sıfata pekiştirme sıfatı denir. // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirme ünlüsü (seslisi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Pekiştirmeli kelimelerde kavramı kuvvetlendirmek için türeyen ünlü. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** İsim, sıfat ve zarf türünden pekiştirilmiş kelimelerde anlamı daha da güçlendirmek için pekiştirme ögesi ile asıl kelime arasına eklenen (A) ünlüsü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*intensitive vowel*): Ad, sıfat ve zarf türünden pekiştirilmiş kelimelerde anlamı daha da güçlendirmek için pekiştirme ögesi ile asıl kelime arasına eklenen (A) ünlüsü: *çep-çevre* > *çepe-çevre*, *güp-gündüz* > *güp-e-gündüz*, *yapayalnız* > *yap-a-yalnız* vb. // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirme vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Akzent Intensivum*; Fr. *accent intensif*, İng. *accent intensive*) Söz içinde çoğu zaman vurguyu üzerinde taşıyan hecenin daha şiddetli vurgulanmasıyla, bir maksadın, bir duygunun daha iyi belirtilmesini sağlayan vurgu. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*accent intensive, intensity accent*): Söz içinde, çoğu zaman vurguyu üzerinde taşıyan hecenin daha şiddetli vurgulanmasıyla, bir maksadın, bir duygunun daha iyi belirtilmesini sağlayan vurgudur. // **TDBTS 2014:** —

Pekiştirme zarfı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Önüne geldiği sıfat veya fiilin nitelik veya kılışını yoğunluğu bakımından kuvvetlendiren zarf. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir veya daha çok dil biriminin tamamen veya kısmen tekrarlanması, dilcilikte yineleme olarak bilinir. Bu işlevi yerine getiren zarfı pekiştirme zarfı denir. // **TDBTS 2014:** —

Pekitmeli soru birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** “*Olur mu olur!*”, “*Zengin mi zengin!*” “*Hiç mi hiç görmedim!*” şeklindeki soru. bkz. **Soru.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Pekitmeli zamir birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Pronom assévératif) “*Ben kendim gördüm*” sözündeki “*kendim*” kelimesi pekitmeli zamir rolündedir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Peltek diş ünsüzü (dişsil) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *consonne interdental*; İng. *interdental*; Alm. *interdentalis*) Dil ucunun, ön dişlerin arasına girmesiyle meydana gelen diş ünsüzü. // **DDTS 1980:** [Alm. *interdentalis*] [Fr. *interdentale*] [İng. *interdental*]: Dilin ön ucunun alt ve üst dişler arasında açık bırakılan boşluğa girmesi ve üst dişlere değmesiyle oluşan dişsil. Ör. *İngilizcedeki thin, İspanyolcadaki cinco sözcüklerinin önsesleri.* // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Interdentalis*; Fr. *consonne interdental*; İng. *interdental*) Dil ucunun ön dişlerin arasına girmesi ve üst dişlere dokunmasıyla oluşan ünsüz. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Peltekleşme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Diş-dişeti bölgesinde boğumlanan tonlu z ünsüzüyle tonsuz s ünsüzünün dişeti bölgesine kayarak c ve ç ünsüzlerinin boğumlanma niteliklerine yakın bir ses değeri kazanması. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (lispıng):** Bütün sesleri çıkarırken, havanın bir kısmının dil ucu aracılığıyla alt dişler arasından bırakılması yoluyla yapılan söyleyiş veya konuşmadır. // **TDBTS 2014: —**

Peltek ünsüz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Ağızlarda: katı, yarı-sızıcı, tonsuz, diş-dişeti ünsüzü (peltek s) katı, yarı-sızıcı, tonlu, diş-dişeti ünsüzü (peltek z). // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Perde i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Konuşma sırasında seslerin titreşimlerindeki yükselip alçalma farklarından kaynaklanan perdelenme olayı, ses perdelenmesi; hecenin tiz veya pes söylenişi. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (pitch):** Sesin yükseklik (*frequency*), başka bir deyişle, kalınlık ve incelik ölçeği, perde olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Perdelenme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Intonation*; Fr. *intonation*; İng. *intonation*) Konuşma sırasında, konuşmaya hakim olan esas tonda çeşitli anlam incelikleri sağlayan değişiklikler. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Pes (ses) sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *dunkel*] [Fr. *grave*] [İng. *grave*]: Enerjinin düşük frekanslarda toplandığı, aşağı biçimlendiricinin ağır bastığı seslerin niteliğini belirtmek için kullanılır. // **DBTS 1989: —**

// **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (grave) *ses bilimi* Jakobson ve Halle'nin ayırıcı özellikler kuramında, tize karşıt olarak, eklemleme yerindeki değişkenlikleri gösteren ses özelliklerinden biri. krş. **Tiz.** // **DBTS 2013:** (grave): Ses bilgisinin anlam ayırıcı özellik çalışmalarında, söyleyiş yerindeki değişiklikleri ele almak için ortaya atılan ve sesin kalın olduğunu bildiren bir terimdir. // **TDBTS 2014:** —

Peslik vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (grave accent): Sözde bir hecenin veya söz diziminde bir cümle ögesinin pes söylenişi ve bu tarz sözleyişinin anlam ayırıcı oluşudur. // **TDBTS 2014:** —

Peşin değer birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Valeur prégnante) İleride gerçekleşecek bir şeyi evvelden olmuş gibi gösteren kelime veya sözün hali. “*Kaatil tabancasını çekip adamı vurdu*” sözünde *Kaatil peşin değerdedir, çünkü tabancasını çektiği zaman henüz kaatil değildi.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Picin i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Çeşitli dillerin karışımından oluşan diller. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Pidgin – English i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Uzakdoğu limanlarında uluslararası durumunda olan Çince gramerli ve İngilizce sözlüklü karma bir dil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Port Royal birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** *genel* Descartes'm düşüncelerini izleyen bir grup 17. yüzyıl bilginine verilen ad. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Prag okulu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** 1926 yılında kurulan Prag Dil bilimi Çevresiyle bu çevrenin çalışmalarına katılan çeşitli ülkelerden dilbilimcilerce oluşturulan yapısal dil bilimi okulu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Prague School) *genel* Prag dil bilimi çevresinden ve bu çevrenin çalışmalarından etkilenen dil bilimciler topluluğu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Prâkrit i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Sanskritçe) Sanskritçeden gelişen orta Hintçe diyeleklerine denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Pronominal fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Verbe pronominal) Fransızcada nesne olarak “se” zamirini almış olan fiil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

R

R’leşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (rhotacisme) Z sesinin R sesine geçmesi. *Gözükleme / Görükme* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (rhotacism) *ses bilimi* Bir sesin [r] sesine dönüşmesi. Türkçe’de *gör-göz* biçimlerinin bulunmasını açıklayan süreç. // **DBTS 2013:** Genellikle s ve z seslerinin r’ye dönüşmesi. // **TDBTS 2014:** —

Râbit i. (Ar. rabt “bağlamak”tan rābiṭ) Yalnız başına anlamı olmayıp aynı fonksiyondaki kelimeleri, kelime öbeklerini veya cümleleri birbirine bağlamaya yarayan kelime, bağlama edatı, rabit edatı, edât-ı rabt, bağlaç. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Râbit edatı birl. i. Yalnız başına anlamı olmayıp aynı fonksiyondaki kelimeleri, kelime öbeklerini veya cümleleri birbirine bağlamaya yarayan kelime, bağlama edatı, edât-ı rabt, bağlaç, râbit. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Rabtiyye i. (Rabtî kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı mânâdaki müennes şekli: “Sîga—i rabtiyye) Şahıs ve zaman belirtmeden yalnız hareket kavramı ifâde eden fiilimsi, bağ-fiil, ulaç, sıra sîgası, gerundium, zarf-fiil. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Rasgele sıra birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Düz sıraya aykırı olan sıra. Ters sıra da denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Raslamalı değişme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Changement singulier) Belli bir münasebet yokken bir şey adının başka bir şeye de ad olması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Rastlantısal boşluk birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (accidental gap) *biçim bilimi* Bir dilde, seslerin dağılımı açısından dilin ses yapışma uygun olmasına karşın dilde bulunmayan olası sözcük. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ref^o i. (Ar. ref) Arapça bir kelimenin sonunu ötre ile okuma. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Renk i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:**(Couleur) Açınıklar bazan bir takım renk sıfatlarıyla anılırlar: *A parlak, U koyu, E duru, Ö donuk açınık adını alır.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Renk adı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Renk gösteren kelime: *al, yeşil, sarı, kara, kırmızı, mavi* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (colour term): Renk gösteren *al, yeşil, sarı, kara, kırmızı, mavi* vb. sözler, renk adlarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Renk dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Renklere belli değer ve anlamlar yükleyerek anlaşmanın sağlandığı saymaca dil türü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (colour language): Renk adlarına belirli saymaca anlamlar yükleyerek bilgi aktarmaya çalışan dil, renk dilidir. // **TDBTS 2014:** —

Renkser vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Sesin yükselmesinden ibaret olan vurgu. bkz. **Ton.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Renk vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent de timbre) Aynı açınıktaki ses rengi farklarına denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Resim yazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Fikrin ve sözün birtakım resimlerle gösterildiği yazı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*hieroglyphic wririting*): Alfabe oluşumunun başladığı, kulak ile gözün, dil ile yazının buluştuğu noktadaki ilk yazı, resim yazıdır. // **TDBTS 2014:** —

Resmi dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *langue officielle*; İng. *offical language*) Bir ülkede kannunla kabul edilen dil. Ör. *Türkiye'nin resmi dili Türkçedir.* // **DDTS 1980:** [Alm. *offizielle sprache*] [Fr. *langue officielle*] [İng. *official language*]: Bir devletin ülkesinde yasa uyarınca, uluslararası bir kuruluşun yönetmeliği gereğince resmi nitelik taşıyan işlemlerde kullanılması zorunlu olan dil. Ör. *Türkiye Cumhuriyetinin resmi dili türkçedir.* // **DBTS 1989:** (Osm. *lisân-ı resmî*; Fr. *langue officielle*). Bir ülkede kanunla kabul edilen, işlemlerde ve resmî yazışmalarda kullanılması mecburi olan dil. Ör. *Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi dili Türkçe'dir.* // **GTS 1992:** (Alm. *Offizielle Sprache*; Fr. *langue officielle*; İng. *official language*; Osm. *lisan-ı resmî*) Bir ülkede kanunla kabul edilen ve resmi yazışmalarda kullanılan dil // **DS 2011:** (*official language*) *toplum dil bilimi* Bir toplumda tüm devlet ve eğitim kurumlarında yazılı ve sözlü olarak kullanılan dil. // **DBTS 2013:** (*official language*): Bir ülkede devletin kabul ettiği veya kanunla kabul edilen ve resmi yazışmalarda kullanılan dil, o ülkenin resmi dilidir. // **TDBTS 2014:** —

Resmi dil argosu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*gobbledegook, officialese*): Resmi dilin ölçünlü dilden farklı olan sözlük ve söz dizimidir. // **TDBTS 2014:** —

Resmi konuşma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*formal speech*): Resmi dilin kalıp ifadelerini kullanarak gerçekleştirilen dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Resmileştirme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*officialization*) *toplum dil bilim* Bir dilin resmi dil durumuna getirilmesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Retorik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Rhetorik*; Fr. *rhétorique*; İng. *rhetoric*; Osm. *belâgat*) Söz

sanatı; sözün veya yazının anlatım temizliğini, güzelliğini etkinliğini sağlamak için başvurulmuş yolları inceleyip kurallara bağlayan sanat. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*rhetoric*): Söz sanatı; sözün veya yazının anlatım temizliğini, güzellik ve etkinliğini sağlamak için başvurulmuş yolları inceleyip kurallara bağlayan sanattır. // **TDBTS 2014:** —

Retorik öğeler *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*rhetoric members*): Metnin tam etkisini sağlamak için kullanılan sözlük ve söz dizimi öğeleridir. // **TDBTS 2014:** —

Retorik sorusu *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*rhetorical question, erotema*): Herhangi bir şeyi sormaktan çok, soruyu vurgulayarak onun doğruluğuna inandırmak, beğenilip beğenilmediğini vurgulamak vb. gibi cevap alma amacını taşımaksızın kurulan soru cümlesidir. // **TDBTS 2014:** —

Retorik ünlem *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*rhetorical exclamation*): Cansız veya soyut varlıklara, konuşmaya katılmayanlara seslenerek elde edilen ifadedir. // **TDBTS 2014:** —

Ritim *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*rhythm*) *ses bilgisi, ses bilimi* Çeşitli ses bilimsel ve ses bilimsel özelliklerin söz zincirinde düzenli biçimde ve belli aralıklarla yinelenmesi. Düzenlilikler ve yinelemeler vurgulu-vurgusuz, uzun-kısa seslemeler, yüksek-alçak ton vb. ile açıklanır. Dizem de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Rivâyet birleşik (bileşik) zamânı (çekimi) *birl. i.* **FGT 1942:** Fiili rivayet-Forme *composée dubitative*. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *dubitatif, narratif*; İng. *dubitative, narrative*; Alm. *dubitativ, zweifelhaft, narrativ, erzählungsform*) Yalın zamanlı bir kiple, ek eylemin belirsiz geçmiş zaman kavramı veren (-imiş) -miş ekinin birlikte kullanılmasından meydana gelen birleşik zaman. // **DDTS 1980:** Yardımcı eylem ya da Türkçede olduğu gibi ekeylemlerle oluşturulan zaman. Türkçede yalın zamanlı ve çekimli bir eylem, ek eylemin -di (<i>-i-di</i>), -miş (<i>-i-miş</i>), -se (<i>-i-se</i>) biçimlerinden birini alarak hikâye, rivayet ve koşul bileşik zamanlarını oluşturur. // **DBTS 1989:** (Osm. *rivâyet-i hâl, rivâyet-i istikbâl, rivâyet-i mâzî*; karşıtı hikâye birleşik zamanı) Basit zamanlı çekimli bir

fiilin gösterdiği hareketin belirsiz geçmiş zamanda meydana geldiğini bildiren birleşik zaman. Ör. *geziyor-muş-um* (←*gezi-yor+i-miş-im*). // **GTS 1992:** (Alın. *Dubitativ, Zweifelhaf, Erzählungsform*; Fr. *dubitatif, narratif*, İng. *dubitative, narrative*; Osm. *rivayet-i hal, rivayet-i istikbal, rivayet-i mazi*). Bildirme kiplerine cevher fiilinin belirsiz geçmiş zamanının getirilmesiyle meydana gelen birleşik zaman. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dubitative, narrative*): Rivayet birleşik zamanı veya bir olayın öğrenilen geçmiş zamanda bildirilmesi, rivayet birleşik çekimdir. // **TDBTS 2014:** —

Rivayet görünüşü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*narrative aspect*): Bir olayın üçüncü kişi ağzından anlatımı, rivayet görünüşüdür. // **TDBTS 2014:** —

Rivayet tarzı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Cevher fiilinin duyulan geçmiş zamanını oluşturan ekin (-miş), bildirme kiplerine getirilerek ve zamanı, görülmeyen, belirsiz bir zamana aktararak yapılan tarz. bkz. **Rivayet birleşik zamanı.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

R-konumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (q-position) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir ad öbeğinin başı olan birimin eylem tarafından verilen anlamsal rolü yükleyebildiği konum. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

R'-konumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (q'-position) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir adöbeğinin başı olan birimin eylem tarafından verilen anlamsal rolü yüklediği konumlar. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

R'li bölge birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (rhotic area) *ses bilimi* İngilizce'de ünlüden sonra 'r'nin i seslendirildiği bölge için kullanılan bir terim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Rol i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (theta role) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde eylem

tarafından ad öbeklerine yüklenen ve başın anlamsal içeriğiyle belirlenen anlam bilimsel özellik. bkz. **Rol dökümü.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Rol dökümü birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (inventory of thematic roles) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde eylemler tarafından ad öbeklerine yüklenen ve başın anlamsal içeriğiyle belirlenen anlambilimsel özelliklerin tümü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Rol kuramı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Theta Theory) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin, rolleri, hangi sözlüksel başların, hangi konumdaki adöbeklerine yükleneceğini düzenleyen alt kuramı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Rol ölçütü birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Theta Criterion) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde her üyenin yalnızca bir rol yüklenebileceğini ve her rolün de yalnızca bir üyeye yüklenebileceğini belirleyen ölçüt. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Rubâi - rübâi i. (Ar. Rubā' "dörder" ve nispet eki -î ile rubā'î) Dört harfli mastar. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Rubâi-yi menzûdün-fîh birl. i. Üç aslî harfe bir harf ilâvesiyle yapılan mastar. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ruhbilimce sıra birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Ordre psychologique) Konuşanın ruh durumunu gösteren kelime sırası. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ruh dil bilimi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *psycholinguistik*] [Fr. *psycholinguistique*] [İng. *psycholinguistics*]: Bireye ilişkin dilsel üretim, anlama, belleme, tanıma olgularını, bireysel davranış biçimleri olan söz edimlerini, dilin edinilmesini, vb. inceleyen, ruhbilimle dilbilimin arakesit bölgesinde oluşmuş dal. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (psycholinguistics) *genel* Dil davranışı ile bu davranışın temelinde bulunan ruhbilimsel süreçleri inceleyen dilbilim dalı.

// **DBTS 2013:** (*psycolinguistics*): Dil bilimi çalışmalarında, kişilerin veya toplumların kullandıkları dillerden, onların niteliklerini öğrenmeğe ve açıklamağa çalışan dil bilimi çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. *psycholinguistics*) Dil/söz ayrımı çerçevesinde daha çok dilin somut gerçekleşmesine sayanan, bireysel nitelikli özel bir olgu olan “söz”e odaklanan, bireylerin dili edinmesinde ve kullanmasında etkili olan ruhsal süreçleri inceleyen dil biliminin uygulamalı bir dalıdır.

R-yönetimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011: 1-** (Θ -government) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde rolünü bir üye-konumunda alan ad öbekleri için söz konusu olan yönetim türü. krş. **R’-yönetimi. 2-** (Θ’-government) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir baş tarafından rol yüklenmeyen, yani R-yönetimli olmayan öbekler için söz konusu olan yönetim türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

S

Sabir i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Fransız, Provensal, İspanyol, Katalan, Yunan, İtalyan ve Arap dillerinin karışmasından meydana gelip Akdeniz limanlarında kullanılan karma bir dil. Bu şekilde meydana gelmiş karma dillerin ortak adı olarak da kullanılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** eşitli dillerin karışımından oluşan diller. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sada i. Bir kulağın duyabileceği frekans ve özellikteki titreşim. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sağa dallanma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (right branching) *söz dizimi* Bir öbek içindeki niteleyenlerin, başın sağında bulunduğu bileşen yapısı; *İngilizce sağa-dallanmalı bir dildir.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Saędeyi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Tecvit, Orthoépie, Presodie, /Yunanca için/*) Kelimelerin söylenişinde seslerin hakkını verme, hecelerin vurgusu, uzunluğu, kısalığı gibi özelliklere dikkat etme işi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sağır abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne muette) Eski Yunan gramercilerinin kapantılı abanıklara verdiği ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sağlam açınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voyelle forte) Bantu dillerinde uçuk (V. furtive) diye vasıflanan ve sıfır değerinde olan açınıklara karşı olarak, dayanıklı açınık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sağlam çoğul birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Cemi salim*) Arapçada kırık çoğula karşı olarak, kelime şekli bozulmadan takı ile yapılan çoğul. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sağsözlük zaman birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Temps gnomique) Sağsöz (cümlei hikemiye) niteliğinde olan deyimlerde, her dile göre kullanılan zaman ki, dilimizde en çok geniş zamandan ibarettir. *Çok bilen çok yanılır* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sağ vurgulu birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Orthotonique) Vurgusuz ve sona sığınık olan kelimelere karşı olarak daima kendi vurgusu bulunan kelimelere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sağ yazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*İmlâ*, Orthographe ou Orthographie) Kelimelerin, yetkililer tarafından kabul edilen harflerle herkesin benimsediği belirli bir düzende yazılması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sahih sıf. (Ar. şihhat “sağlıklı olmak, gerçek olmak”tan şshîh) Asıl harfleri arasında hurûf-ı illet adı verilen vav, yâ, eliften biri bulunmayan, sâlim. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sâit i. (Ar. şavt “seslenmek veya ses”ten sâ’it) Ses yolunda bir engele çarpmadan dudaklar ve dilin hareketiyle meydana gelen ses, ünlü, sedâlı, sâit, vokal, sesli, ünlü. // **FGT 1942:**

— // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:**
— // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sâit-i şefevî birl. i. Dudakların toplanıp yuvarlak bir biçim almasıyla meydana gelen o, ö, u, ü seslileri, yuvarlak ünlü. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sâkin i. ve sıf. (Ar. *sâkin*) Sesli harf yerini tutan hareketlerden biriyle okunmayan ve üzerine sükûn işâreti konan, cezimli (harf): “İnşâ kelimesindeki *n* (nun) harfî sâkindir. ” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sâlim sıf. ve i. (Ar. *selâmet* “kurtulmak, sağlıklı olmak”tan *sâlim*) Arapça’da kelimenin yapısı bozulmadan sonuna çoğul ekleri *-în*, *-ûn* veya *-ât* getirilmek sûretiyle yapılan. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Salt anlam birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. pure meaning) Niteleme işlevli sıfatların küçültme, pekiştirme, üstünlük ve en üstünlük dereceleri salt anlam derecesi ile karşılaştırılmaları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Salt baştalık birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Initiale absolue) Bir durgudan sonra gelen cümle ilk kelimenin ilk sesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Salt fiil birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Yükleme yâni “*Dün hasta idim*” şeklinde kullanılan *-imek* fiili. bkz. **Fiil.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Saltık бүкүн birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Flexion absolue) Kelt dilinde, öneki olmayan yalın fiillerin бүкүнү. Öneklilerin бүкүнüne koşulu бүкүн (Flexion conjointe) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Saltık durum birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Sâmi dillerinde kelimelerin ulama durumuna girmeden önceki halleri. bkz. **Ulama durumu.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:**

— // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014:
—

Saltık “ile” hali birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: “*Elle dokunmak*” örneğinde olduğu gibi araç fikri veren ile hali. bkz. “İle” hali. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Saltık -i hali birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Accusatif absolutif) Bazı dillerde saltık kuruluşlu -i hali. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Saltık -in hali birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Génitif absolu) Yunancada saltık kuruluşlu -in hali. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Saltık kuruluş birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Construction absolue) Cümlelerin başka parçalarıyla gramerce bağlı olmayan kuruluş: *Kış kıyamet, bu havada kim çıkar!* gibi. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Saltıklı zarf birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Adverbe absolutif) Sanskrit dilinde bir zarf çeşidi. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Saltık yalın hal birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Nominatif absolu ou absolutif) Saltık kuruluşlu yalın hal: “*Yol, o da ayrı bir mesele*” sözündeki “yol” gibi. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Saltık zaman birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Zaman eklerinin tek başlarına kullanıma durumu. bkz. **Zaman.** // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Salt isim cümlesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Fiili veya koşacı söylenmeyen *Bu kitapların hepsi faydalı*” gibi cümlelere verilen ad. bkz. **Cümle.** // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Salt iyelikçi zamir birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Possessif absolu) İyelik zamirinin bir adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Salt (anlamalı) kip birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*İhbarî sîyga*, Mode indicatif, direct ou principal) Esas mastarındaki anlamdan başka anlamı olmayan kip: *Geldi, geliyor* (yalın zamanlı salt kip) ve *Geldi idi, geliyor idi* (bileşik zamanlı salt kip) gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Salt olumsuzluk birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Hayır, yok* gibi ifadelerle oluşturulan olumsuzluk. bkz. **Olumsuzluk.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Salt sondalık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir kelimenin veya cümlemin son ögesine sondalık denir. Bu ögeden sonra durgu varsa salt sondalık adını alır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sâmit sıf. ve i. (Ar. şamt “susmak”tan şâmit) Ses yolundaki bir kapanma ile veya bir engele çarparak meydana gelen ses, sedâsız, konson, konsonant, sessiz, ünsüz. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Samprasârana i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Sanskritçe) Bir selenli ile bir abanık yanyana bulunduğu vakit selenlinin bir açınığa dönmesinden ibaret ses olayı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

San i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Unvan*; Fr. *apposition*; İng. *apposition*; Alm. *apposition*) Özel addan önce veya sonra kullanılan sıfat görevli ad. Ör. *Sultan Ahmet, Ayşe Sultan, Hemşire Ayşe, Ayşe Hemşire.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sanal sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*virtual*): Genel anlamıyla sanal

terimi, gerçek dünyada var olmayan, dil ile kurulan bir dünyayı veya varlığı bildirir. // **TDBTS 2014:** —

Sanat işlevi/Sanatsal işlev birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *poetische funktion*] [Fr. *fonction poétique*] [İng. *poetic function*]: Bildirinin salt kendisine dönük olduğu, yazınsal yapıtlar dışında da örneklerine sık sık rastlanan, deyişsel yanı ağır basan bütün ildirilerde gerçekleşen işlev. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*poetic function*): Dil göstergelerinin iletişimden çok sanatsal işlev için kullanılması durumudur. // **TDBTS 2014:** —

Sandhi i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Sankritçe) Bir kelimenin başındaki veya sonundaki sesin cümle içinde uğradığı değişikliğe dış sandhi (s. externe) , komşu seslerin etisiyle iç kısmında meydana gelen değişikliğe de iç sandhi (S. Interne) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sanlık i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Kelime başında söylenen sıfat. bkz. **Sıfat.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bir adı ya da ad değerli bir birimi belirleyen birim; özel olarak, adla tamlama kuran sıfat. Ör. *büyük ev dizimindeki büyük.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sapak sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Anomal) Genel kuruldan ayrılmış olan (şekil, yapı...) (sapaklık, anomalie). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sapık şehir özentisi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Hyperurbanisme) Şehir ağzına uymak gayretiyle yapılan yanlış. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sapıntılı sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Aberrant) Herhangi bir çeşitlenmede, temel diye sayılan şekilden uzaklaşmış (kelime): *Bana, sana* gibi, ki “bene”, “sene” olması gerekirdi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sapma i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *aberrant*; İng. *gradation, sound-shift*; Alm. *abstufung*) Bazı kelimelerin kurallara göre almaları gereken biçimlerden uzaklaşmaları. // **DDTS 1980:** [Alm. *abweichung*] [Fr. *écart*] [İng. *deviation*]: Bir dili

konuşan bireylerin ortaklaşa uydukları kuralların dışına çıkan her türlü kullanım. // **DBTS 1989:** Dil kurallarına uymayan (kelime veya olay). Ör. *Anne, kardeş, hani kelimeleri ünlü uyumu kuralına göre kuralsız kelimelerdir.* // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir metnin veya söylemin metin ve söylem dışı cümle ve cümleleri, metin bütününden sapma olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014:** —

Sapmalı *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*deviant*): Metin ve söylem dışı kalan cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Sapma saptaması *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (sanctioning of departures) *konuşma çözümlemesi* Haber tartışmalarında katılımcıların, tartışmaların kurumsal niteliğinin dışına çıkan davranışlarda bulunduklarında sunucuların katılımcıların davranışlarını adlandırarak yaptıkları saptama; örn. *Bir şey rica edeceğim sizden, daha sakın bir konuşma rica edeceğim.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sarf *i.* (Ar. *şarf*) Kelimelerin kök, gövde ve eklerinin yapısını, uğradıkları anlam ve biçim değişikliklerini inceleyen dilbilgisi dalı, biçim bilimi, morfoloji, şekliyat, şekil bilgisi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sarf ve nahiv *i.* Bir dilin ses, şekil ve cümle yapısını inceleyen, bunlarla ilgili kuralları ortaya koyan, doğru kullanım kâidelerinin tamamı hakkında bilgi veren ilim dalı, gramer, dil bilgisi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Satem diller *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Hint-İran, Ermenice, Baltça-İslavca ve Arnavutça'yı içine alan dil grubu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Savt *i.* (Ar. *şavt*) Bir kulağın duyabileceği frekans ve özellikteki titreşim. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Savtî *sıf.* (Ar. *şavt* ve nispet eki *-î* ile *şavtî*) Ses yolunda bir engele çarpmadan dudaklar ve dilin hareketiyle meydana gelen ses, sedâlı, sâit, vokal, sesli, ünlü. // **FGT 1942:** — //

DBTS 1949: — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Savt-ı taklîdî birl. i. Ses taklidi kelime, onomatopée. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Savtiyat i. (Ar. *şavtî* > *şavtiyye*'nin çoğul eki *-āt* almış şekli *şavtiyyāt*) Bir dilin kelimelerini ses yapısı, boğumlanma noktası ve özellikleri bakımından inceleyen dil bilgisi dalı, ses bilgisi, fonetik. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sayarlık fiili birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *Azımsamak, Mühimsemek* gibi bir şeyin şöyle veya böyle sayıldığını anlatan türeme fiil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Saydam i. ve sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (transparent) *anlam bilimi* Anlamı kendisini oluşturan parçacıkların anlamından çıkanlabilen sözcük ya da sözce; : örn. *ev-siz* (*evi olmayan*) *parasız* (*parası olmayan*) vb. sözcüklerin anlamları parçacıklarının anlamlarından anlaşılabilir. krş. **Geçirimsiz.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Saydamlık i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (transparency): Bir iletişim şebekesinin alıcılara başarılı, saydam, doğru ve anlaşılır bir biçimde ulaşması, saydamlıktır. // **TDBTS 2014:** —

Saygı çoğulu (çokluğu) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Saygı göstermiş olmak için kullanılan “sen” yerine siz, “o” yerine kendileri gibi çoğul şekilllerine denir. // **DTS 1969:** (Fr. *pluriel de majesté, pluriel augmentatif*; İng. *plural of majesty, augmentative plural*; Alm. *höflichkeits plural, vergrössernder plurel*) Aslında tekil olan varlıklara saygı göstermek için kullanılan çoğul biçim.Ör. *Beyefendi edeler mi ?*, *Zatı âlileri ne düşünürler ?* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *pluriel de majesté*) Aslında tekil olan varlıkları belirttiği halde saygı göstermek veya alay etmek için kullanılan çoğul biçime verilen ad. Ör. *Zât-ı âlileri ne zaman dönecekler? (Ne zaman döneceksin? yerine)* // **GTS 1992:** (Alm. *Höflichkeitsplural, vergrössernder plural*; Fr. *pluriel de majesté, pluriel augmentatif*; İng.

plural of majesty, augmantative plural) Aslında tek bir varlığı gösterdiği halde, anlatıma saygı, nezaket ve alçak gönüllülük inceliği katmak üzere kullanılan çokluk biçimi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*plural of majesty, augmantative plural*): Tek bir varlık söz konusu olmasına rağmen, anlatıma saygı, alçak gönüllülük ve incelik katmak üzere kullanılan çokluk biçimi, saygı çokluğudur. // **TDBTS 2014:** —

Saygılı biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*honorific form*): Saygılı dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Sayı i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Nombre) Kelimelerin anlattıkları kavramın tek veya çok (bazı dillerde ikili, üçlü) olması temeline dayanılarak yapılan ayırma. bkz. **Tekil, Çoğul, İkili, Üçlü.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *numerus*] [Fr. *nombre*] [İng. *number*]: Birçok dilde tekliği çokluktan ayırt etmeye yarayan dilbilgisi ulamı. // **DBTS 1989:** (Osm. *Kemmiyyet*; Fr. *nombre*). Kelimelerin anlattığı kavramın tek veya çok (bazı dillerde ikili) olması esasına dayanan dilbilgisi kategorisi. // **GTS 1992:** (Alm. *Numerus*; Fr. *nombre*; İng. *number*; Osm. *kemmiyyet*) Bir kelimenin karşıladığı kavramın teklik-çokluk yani sayı bakımından görünümünü yansıtan dil bilgisi kategorisi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Varlıkların miktarını, tane olarak hesabını bildiren sözler, sayı adlarıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. *number*) Adları, zamirleri, sıfatları, belirtenleri ve fiilleri ilgilendiren dil bilgisel kategorilerden birisidir.

Sayı adı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Aded ismi, Nom de nombre ou Substantif numéral*) Sayı anlatan kelimelere, tek başlarına oldukları vakit sayı adı, bir isme sanlık gibi getirildikleri vakit sayı sıfatı (*adjectif numéral*) denir. bkz. **Asıl sayı, Sıra sayısı, Üleştirme sayısı, Topluluk sayısı, Kesir sayısı.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *zahlwort, numerale*] [Fr. *nom de nombre*] [İng. *numeral*] [Es. T. *adet ismi*]: Sayı kavramı içeren ad. Ör. *bir, iki, üç* vs. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alın. *Zahlwort Numerale*; Fr. *nom de nombre*, İng. *numeral*) Sayı kavramını gösteren ad. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*numeral*): Varlıkların miktarını, tane olarak hesabını bildiren sözler, sayı adlarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Sayı ismi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Numéral*) Ad olsun sıfat olsun sayıların genel adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sayılabilir sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*countable*): Varlık, kişi ve eylemlere ait teklik ve çoklukları ifade etmede kullanılan bir terimdir. // TDBTS 2014: —

Sayılar i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Varlıkların miktarını, tane olarak hesabını bildiren kelimeler. Sayılar soyut sayıları bildirdiklerinde ve isimleştiklerinde müstakil kullanılırlar. // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Sayı öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Fr. *groupe numéral*). Sıfat tamlaması meydana getirmeden iki sayının bir araya gelmesiyle oluşan öbek. Ör. *on bir, yirmi beş vb.* // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*numeral grup*): Türkçe’de tam sayılar, tek sözle veya sıfat tamlamasıyla ifade edilirken, ara sayıların adlandırılmaları, sayı öekleriyle yapılır. // TDBTS 2014: —

Sayı sıfatı (sıfatları) birl. i. FGT 1942: Sıfâtı adediye-*Adjectifs numéraux*. // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Sıfat-ı adediye*; Fr. *adjectif numéral*; İng. *numeral adjective*; Alm. *zahlwort*) Adı, sayı kavramı bakımından belirten sıfat. // DDTS 1980: [Alm. *zahladjektiv*] [Fr. *adjectif numéral*] [İng. *numeral adjective*] [Es. T. *adet sıfatı*]: Sayı kavramı içeren sıfat. Ör. *on yıl, birer kişi vs.* // DBTS 1989: (Osm. *Sıfat-ı adediyye*; Fr. *adjectif numéral*). Bir ismi sayı kavramı bakımından belirten sıfat. Ör. *üç kitap, üçte bir vb.* // GTS 1992: (Alm. *Zahladjektiv*; Fr. *adjectif numéral*; İng. *numeral adjective*; Osm. *sıfat-ı adediyye*)Varlıkları, miktar, sıra, üleştirme, birliktelik vb. bakımlardan belirten sıfatlar. // DS 2011: — // DBTS 2013: (*numeral adjective*): Varlıkları, miktar, sıra, üleşme, topluluk vb. bakımlarından belirten sıfatlar, sayı sıfatlarıdır. // TDBTS 2014: —

Sayısal anlatım bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*stylostistics*): Dil kullanımları üzerinde, çeşitli istatistiksel çalışmalar yaparak, dil kullanıcılarının dil ve düşünce dünyasını açıklamaya çalışan bir dil sosyolojisi terimidir. // TDBTS 2014: —

Sayı zarfı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Adverbe numéral) *Birincileyin, ikincileyin* gibi zarflara denir. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Saymaca i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *konventional, konventionell*] [Fr. *conventionnel*] [İng. *conventional*]: Anlamı doğal bir ilişkiden kaynaklanmayıp toplumsal bir anlaşmanın, bireyler arası üstü kapalı bir uzlaşmanın ürünü olan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*symbol*): Genel tanımıyla, bir varlığı, varlığın kendisiyle değil, varlık adına toplumsal uzlaşılarla dayanılarak belirlenmiş bir başka varlıkla anlatmaktır. // **TDBTS 2014:** —

Sebep i. FGT 1942: Sebep-cause. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sebeplik soru birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** “Çocuk biraz geç kaldı mı annesini bir üzüntü alır” şeklinde gerçekleştirilen soru. bkz. **Soru.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sebeplik tümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *O söylediği için.* Şeklinde bir sebep bildiren tümce. bkz. **Tümce.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sebep gösterme eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** + *çun* / + *çün* Eski Türkçedeki *uçın* / *üçin* edatının ön sesini kaybedip + *çun* / + *çün* şeklinde ekleşmesi ile meydana gelmiş bir isim hali ekidir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Seçenek i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (alternative) *genel* Bir dil biriminin değişik biçimleri ya da değişkeleri arasındaki ilişkileri anlatan terim. // **DBTS 2013:** (alternative): Dil birimlerinin değişkenleridir. // **TDBTS 2014:** —

Seçenekli cümle birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (alternatifli cümle) Bağlaç vazifesi gören bazı gramer şekillerinin yardımı ile iki yargı arasında nöbetleşe bir gerçekleşme sırası kuran cümle. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (alternative sentence): Bağlaç görevi yüklenen bazı söz dizimi öğelerinin yardımı ile iki yargı arasında nöbetleşe bir gerçekleşme sırası kuran cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Seçimlik denetim *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (optional control) söz dizimi* Üretici dil bilgisinin yönetim ve bağlama kuramında sessiz ulamlardan olan ve master yapılarının özne konumunda bulunan adılın, bir ad öbeği ile denetlenmesinin yanı sıra soyut yorumlanma olasılığının da bulunduğu denetim türü. krş. **Zorunlu denetim.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Seçimlik dönüşüm *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. fakultative transformation] [Fr. transformation facultative] [İng. optional transformation]: N. Chomsky'nin üretici-dönüşümsel dil bilgisi kuramının ilk aşamasında, zorunlu dönüşüme karşıt olarak, konuşucunun uygulayıp uygulamamakta özgür olduğu dönüşüm. Edilgen dönüşüm seçimlik dönüşümlerdendir. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —*

Seçimli kural *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (optional rule):* Birbirinin yerine geçebilen dilin dal ses, dal biçim, dal yapı, dal deyim ve dal anlamlarının kullanılabilirliğidir. // **TDBTS 2014: —**

Seçme *i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. selektion, auswahl] [Fr. choix, sélection] [İng. selection, choice]:* Konuşucunun söylemini oluştururken aynı diziye ilişkin seçeneklerden birini yeğlemesi; aynı dizedeki öğelerden birini kullanma eylemi. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (selection) söz dizimi** Üretici dil bilgisinde sözlüksel başların, ne gibi anlambilimsel özellikleri, ne tür sözdizimsel ulamların taşıyacağını belirlemesi. // **DBTS 2013: (selection):** Dil kullanımı sırasında dil birimi değişkenlerinden birini seçmektir. // **TDBTS 2014: —**

Seçme eksen *i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (axis of selection paradigmatic axis):* Dil kullanımı sırasında, dil kullanıcısı tarafından seçilen dil birimlerinin oluşturduğu eksenidir. // **TDBTS 2014: —**

Seçme kuralları *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. selektionsregeln] [Fr. règles de sélection] [İng. selection rules]:* Birimlerin kullanılmasına yön veren anlamsal kurallar. Ör. *ev sözcüğü, yürümek eyleminin öznesi*

olamaz. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sedalı – sadalı *i. ve sıf.* Ses yolunda bir engele çarpmadan dudaklar ve dilin hareketiyle meydana gelen ses, sedâlı, sâit, vokal, sesli, ünlü. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sedâlılaşma – sadâlılaşma *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Ötümsüz ünsüzlerin ses yolunu genişleterek çıkarılan eşleri olan ötümlü ünsüzlere dönüşmeleri, ötümlüleşme. // **TDBTS 2014:** —

Sedasızlaşma *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Ötümlü ünsüzlerin ses yolunu darlaştırarak çıkarılan eşleri olan ötümsüz ünsüzlere dönüşmeleri, ötümsüzleşme. // **TDBTS 2014:** —

Sedâlı (sadâlı) sessiz Ciğerlerden gelen havanın ses yolundaki gerilmiş ve kapalı bir engele çarpmasıyla meydana gelen sessiz, *yumuşak sessiz*, ötümlü sessiz: *b, c, d, g, ğ, j, v, z.* // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sedâsız - sadâsız *i. ve sıf.* Ses yolundaki bir kapanma ile veya bir engele çarparak meydana gelen ses, sedâsız, sâmit, konson, konsonant, sessiz, ünsüz. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Selen *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Son) Gürültü niteliğinde olmayan ses. Açınıklar, selenliler, akıcılar ve geniz abanıkları birer selendir. bkz. **Gürültü.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Selendeş *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Consonante) Bir hece özeğinin etrafında yer alıp onunla birlikte söylenen sesliklere denir: Kart kelimesinde *k, r, t* selendeştir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Selenli sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Sonnante) Bir hece özeği olabilen seslik: *r, l, m, n, s, ş* gibi. // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *sonant*] [Fr. *sonante*] [İng. *phone, sonant*] [Es. T. *tannan*]: Havanın geçişi sırasında oluşturulan engelin en az düzeye indiği, bu nedenle de ünlülere yaklaşan genizsiz ünsüzlerin, akıcıların, titreklelerin, yarı ünlülerin ortak adı. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Selensiz sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *konsonant*] [Fr. *consonante*] [İng. *consonant, unsyllabic*]: Selenlilere karşıt olarak, sürtüşmeli ve kapantılılara verilen ad. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Semâî sıf. (Ar. *semâ* ‘‘ışıtme’’ ve nispet eki *-î* ile *semâ’î*) Kurala bağılı olmadan ışıtıldığı gibi kullanılan (kelime). Karşıtı kıyâsî. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Sembol i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Genel tanıımıyla, bir varlığı, varlığın kendisiyle değıl, varlık adına toplumsal uzlaşılara dayanılarak belirlenmiş bir başka varlıkla anlatmaktır. // TDBTS 2014: —

Sentagma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Söz zincirinde birbirini izleyen ve belli bir birim oluşturan öğeler birleşimi. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Sentaks i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Tümcelere ilişkin olguların, tümce düzeyinde dilsel birimler arasında kurulan bağıntıların tümü. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Serpik biçim birimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (discontinuous morpheme) *biçim bilimi* Bir bütün oluşturan ancak başka bir öge tarafından bu ardışıklığı, bütünlüğü bozulan biçim birimi; örn. *Arapça kökbiçimlerde ünsüzlerin ünlülerle ayrılması*. bkz. **Ayrık ek.** // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Serpme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Sporadique) Tek tük halinde olan; öbek karşıtı. (serpme değişiklik, changement sporadique). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sert damak birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Ağız boşluğunun üst kısmını çevreleyen kubbemsi yapıdaki damak. // **TDBTS 2014:** —

Sert damak ünlüsü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (hard palatal vowel) *ses bilgisi* Dilin kenarları sert damağa yaklaşarak havanın geçişini sağlarken çıkarılan ünlü. Ön dil ünlüleri olan /e/, /i/, /ö/, ve /ü/ aynı zamanda sert damak ünlüleridir. // **TDBTS 2014:** —

Sert girişim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Girişimin ses kırımlarından önce kapanması durumu. bkz. *Girişim*. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sertleşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ses tellerinin ciğerlerden gelen havayı titreştirmemesi ve ton vermemesi; ünsüzlerin boğumlanma sırasında titreşimlerini kaybederek tonsuzluk niteliği kazanması, tonsuzlaşma. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Ötümlü ünsüzlerin ses yolunu darlaştırarak çıkarılan eşleri olan ötümsüz ünsüzlere dönüşmeleri, ötümsüzleşme. // **TDBTS 2014:** —

Sert sessiz (ünsüz) i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *fortis, gespannter konsonant*] [Fr. *consonne forte*] [İng. *strong consonant*] [Es. T. *sert sessiz, sert samit*]: Ağız örgenlerindeki kasların gergin durumunda ve ağız yolundan geçen havadaki basıncın artmasıyla gerçekleşen ünsüz. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ciğerlerden gelen havanın ses tellerinde titreşime uğramadan ve ton almadan boğumlanması ile oluşan ünsüz, tonsuz ünsüz. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*strong consonant, fortis*): Sert ünsüz, titreşimi bulunmayan ötümsüz ünsüzdür. // **TDBTS 2014:** —

Ses i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Son, Phonème) Ses kelimesi sırasına göre Fr. *son* karşılığı olarak kullanıldığı gibi *phonème* anlamına da gelir. Bunları kesinlikle ayırmak gerektiği vakit birincisine selen, ikincisine ise seslik demek uygun olur. // **DTS 1969:** (Fr.

phonème, son; İng. *sound, phonem*; Alm. *laut, spechlaut*) Kulağın duyabildiği titreşim. // **DDTS 1980: 1-** [Alm. *laut*] [Fr. *son*] [İng. *sound*] [Es. T. *savt*]: Kulağın algıladığı titreşim. 2- [Alm. *stimme*] [Fr. *voix*] [İng. *voice*] [Es. T. *sada*]: Akciğerlerden gelen havanın etkisiyle sesleme örgenlerinde oluşan titreşim. // **DBTS 1989:** (Osm. *Savt*; Fr. *voix, son*). Ciğerlerden gelen havanın etkisiyle ses çıkarma organlarında oluşan, kulağın algılayabildiği titreşim. // **GTS 1992:** (Alm. *Laut*; Fr. *Son, Voix*; İng. *Sound*; Osm. *Savt*) Ciğerlerden gelen havanın ses yolunun herhangi bir noktasındaki boğumlanması ile oluşan ve yayılarak kulakla algılanan titreşim: *a, m, n, y, s*. // **DS 2011:** (sound, phone) *ses bilgisi* 1- Akciğerlerden gelen havanın etkisiyle ses organlarında oluşan ve kulakla algılanan titreşim. 2- Soyut olan ses bilimin somut ve fiziksel anlamda gerçekleştirilmesi. // **DBTS 2013:** (*sound, phone*): Dil, insana, ait olduğu gerçek dünyadan ayrı ve onun kanunlarına bağlı olmayan yapay bir dünya kurma ve tabiata tarihi katma imkânı veren bir saymacalar sistemi ve ses-anlam ilişkisi bütünüyle nedensiz olan, seslerden örülü ortak iğretilemeler toplamıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. *voice*) Birinci derecede ses telleri olmak üzere oynak (hareketli) ve durgun ses organlarının rol aldığı, *soluk alma* (İng. *inspiration*), *soluk verme* (İng. *expiration*), *sesleme* (İng. *phonation*) ve *boğumlanma* (İng. *articulation*) aşaması sonucunda çıkarılan, çevresel koşullara göre farklılıklar gösterebilen, salt olmayan seslere konuşma sesi, dil sesi denir.

Ses abecesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (phonetic alphabet) *sesbilgisi* Sesleri aslına en uygun biçimde yazıya geçirmek amacıyla oluşturulan çevriyazı dizgesi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses aktarımı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (metathesis) *ses bilimi* Sözcük içinde seslerin, genellikle ünsüzlerin yer değiştirmesi; örn. *kibrit>kirbit, yanlış>yallış*. Göçüşme de denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses-anlam dılcılığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*phonaesthetics*): Dil biliminde bazen sesin estetik özellikleriyle, özellikle de seslerin ezgi özellikleriyle ilgili çalışmaların adı olarak kullanılan bir terimdir. // **TDBTS 2014: —**

Ses anlam simgeciliği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (synaesthesia) *anlam bilimi*,

biçim bilimi Dolaysız ses-anlam çakışmasına verilen ad; örn. *mini mini, çıtı pıtı* ses ve anlam uyumuna örnek olabilir. bkz. **Yansıma**. // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Ses aygıtı birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: [Alm. *sprechorgane*] [Fr. *appareil vocal, appareil phonatoire*] [İng. *organs of speech*] [Es. T. *ses cihazı*]: Ses örgenleriyle bunlara ilişkin kasların tümüne verilen ad. // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Ses ayrışımı (ayrışması) birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: (Fr. *archiphonème*; İng. *archiphoneme*; Alm. *archiphonem*) Birleşik sanılan bir sesin başka sesleri meydana getirtmesi. // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: (Alm. *Archiphonem*; Fr. *archiphonème*, İng. *archiphoneme*) Birleşik karakterli seslerin çeşitli yönlerdeki değişimler ile çözüntüye uğraması. // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Ses benzeşimi birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: [Alm. *paranomasie*] [Fr. *paranomase*] [İng. *paranomasis*]: Birbirine yakın sesler içeren sözcüklerin sıralanışından doğan uyum. Ör. *Az gitti uz gitti, dere tepe düz gitti sözünde sesbenzeşimi vardır*. // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Ses biçim bilgisi birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: (*morphonology*): Ses-biçim bilgisi görüşü, ses bilgisi olayları ile biçim bilgisi olayları bütünüyle birbirinden bağımsız olaylar olarak düşünme eğilim ve geleneğinden farklı olarak, bu iki olayı birbirinden bağımsız olarak incelemenin imkânsızlığını savunur. // **TDBTS 2014**: —

Ses bilgisel birl. sıf. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: [Alm. *phonetisch*] [Fr. *phonétique*] [İng. *phonetic*]: Ses bilgisine ilişkin olan. // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Ses bilgisel çözümleme birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: (*phonetic analysis*) *ses bilgisi* Ses bilgisinde dil seslerinin kulakla ya da makineyle tek tek niteliklerinin saptanarak ortaya konması işlemi. // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Ses bilgisi i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Savtiyat*; Fr. *phonétique*; İng. *phonetics*; Alm. *phonetik, lautlehre*) Bir dilin kelimelerini ses yapısı bakımından inceleyen bilim. // **DDTS 1980:** [Alm. *phonetik, lautlehre*] [Fr. *phonétique*] [İng. *phonetics*] [Es. T. *savtiyat, mephas-ı esvat*]: Dilbilimsel işlevlerini, bildirişim açısından taşıdıkları özellikleri göz önünde bulundurmada sesleri somut gerçeklikleri içinde, oluşturulmaları, aktarılmaları ve algılanmaları bakımından inceleyen dal. // **DBTS 1989:** (Osm. *Savtiyyât*; Fr. *phonétique*). Bir dilin kelimelerini ses yapısı, boğumlanma noktası, boğumlanma özellikleri bakımından inceleyen dil bilgisi dalı. // **GTS 1992:** (Alm. *Phonetik, Lautlehre*; Fr. *phonétique*; İng. *phonetics*; Osm. *savtiyyat*) Bir dilin seslerini; oluşmaları, boğumlanma özellikleri, kelimelerdeki sıralanışları, yüklendikleri görevler ve uğradıkları çeşitli değişmeler açısından inceleyen gramer dalı. // **DS 2011:** (*phonetics*) *genel* İnsan dilinin seslerini, işlevlerini ve iletişim açısından taşıdıkları özellikleri göz önünde bulundurmaksızın salt fiziksel yönleriyle inceleyen dal. // **DBTS 2013:** (*phonology*): Herhangi bir dilin seslerini, bu seslerin özelliklerini inceleyen özel ses bilimidir. // **TDBTS 2014:** —

Ses bilgisi kuralı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*phonological rule*): Bir dilin sesleri ve bu seslerin bir araya gelişleriyle ilgili özelliği bildiren kuraldır. // **TDBTS 2014:** —

Ses bilgilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*phonetic*): Ses bilgisiyle ilgili olan, ses bilgisel. // **TDBTS 2014:** —

Ses bilimci birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ses bilimi alanında çalışan, araştırma yapan kimse. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*phonetist, phonologist*): Ses bilimi alanında çalışan, araştırma yapan kimse, ses bilimi uzmanıdır. // **TDBTS 2014:** —

Ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Phonétique*) Sözlü dildeki seslerin fizik ve fizyoloji bakımından meydana gelişlerini ve uğradıkları değişiklikleri inceleyen bilim kolu. // **DTS 1969:** (Fr. *phonologie*; İng. *phonology, phonemics*; Alm. *phonologie*) Dillerin seslerini inceleyen bilim. // **DDTS 1980:** [Alm. *phonologie*] [Fr. *phonologie*] [İng. *phonology, phonemics*]: Sesleri bildirişimdeki işlevleri açısından inceleyen bilim dalı. // **DBTS 1989:** (Osm. *Mebhas-i asvât-ı melfûze*; Fr. *phonologie*). Dillerdeki sesleri bir bütün

olarak ele alıp insan dilinin seslerinin nasıl meydana geldiğini, niteliklerini, ses dalgalarıyla dinleyene nasıl ulaştığını, kısaca dilin ve anlaşmanın ses yönünü inceleyen dil bilimi dalı. // **GTS 1992:** (Alm. *Phonologie, Phonemik*; Fr. *phonologie*, İng. *phonology, phonemics*; Osm. *mebhas-i asvât-ı melfûze*) Çeşitli dillerdeki sesleri bir bütün olarak inceleyen, bu seslerin nasıl meydana getirildiğini, ne gibi nitelikler taşıdığını, dinleyenin bu sesleri alışını, özet olarak dilin ve bildirişmenin ses yönünü ele alan ve insan dilinin seslerini dil sistemi içindeki görevleri açısından değerlendiren bilim dalı. // **DS 2011:** (phonology) *genel* Dillerin ses dizgelerini araştıran dilbilim dalı. // **DBTS 2013:** (*phonetics, phonemics, general phonetics*): Genel ses bilgisidir. İnsanın ses organları ve insan dili seslerinin nitelikleri ve dillerin özel ses bilgileri arasındaki ortaklaşalıklar üzerinde çalışmalar yapar. // **TDBTS 2014:** (İng. phonology) Dil seslerinin oluşumları için gerekli fiziksel şartları; sesin oluşumunda doğrudan veya dolaylı olarak rolü olan ses organlarının ve boğumlanma bölgelerinin işlevlerini, anatomik yapısını; sesin anlam ayırıcı özelliklerini ve deneysel incelemeler ışığında ton, sıklık, tını gibi çeşitli yönlerini araştıran dil biliminin alt disiplinine denir.

Ses bilimsel birl. şif. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*phonological*): Ses bilimiyle ilgili olan, anlam bilimsel. // **TDBTS 2014:** —

Ses bilimsel birl. şif. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *phonologisch*] [Fr. *phonologique*] [İng. *phonological*]: Sesbilime ilişkin olan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses bilimsel bileşen birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *phonologische komponente*] [Fr. *composante phonologique*] [İng. *phonological component*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, söz dizimsel bileşende üretilmiş olan soyut biçimlerin yüzeysel yapıda nasıl seslendirileceğini belirleyen bileşen. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses bilimsel çeviriyazı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *phonologische transkription*] [Fr. *transcription phonologique*] [İng. *phonological transcription*]: Yalnızca işlevsel ses olgularını, bir başka deyişle sesbirim ve bürünbirimleri gösteren çeviriyazı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses bilimsel sözcük birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (phonological word) *biçim bilimi* Genellikle yazımsal sözcükle karşıtlık kurmak üzere kullanılan bir terim. krş. **Yazımsal sözcük. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sesbirimcik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *phonologisches merkmal*] [Fr. *phème*] [İng. *phonological feature*]: Sesbirimi oluşturan ayırıcı özelliklerin her biri. Ör. *Türkçedeki b sesbirimi “çift dudaksıl” ve “titreşimli” sesbirimcilerinden oluşur.* // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (allophone, çeneme) *ses bilimi* (allophone) 1- Aynı sesbilimin duyulabilir, fakat anlam ayırımına yol açmayan farklı gerçekleştirmeleri. 2- (çeneme) Glosematik’te bir dilin sesbilim dizgesinde bulunan en küçük birim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sesbirimcik demeti birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Fr. *phénème*]: Bir sesbirimi oluşturan ayırıcı özellik ya da sesbirimciklerin tümü. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses birimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Phonie) Belli bir uzaklıktan duyulabilen en hafif ses. // **DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *phonem*] [Fr. *phonème*] [İng. *phoneme*]: En küçük ayırıcı, kesintili, işlevsel, karşıtlığa dayanan, sesbirimciklerden oluşan ve ikinci eklemlilik düzenine bağlanan birim. // **DBTS 1989:** (Fr. *phonème*) Anlamı olan bir ses birleşimindeki ayırıcı özelliğe sahip en yalın öge. Ör. *sürü kelimesinde üç, sökükel kelimesinde dört, durak kelimesinde beş ses birimi vardır.* // **GTS 1992:** (Alm. *Phonem, Laut*; Fr. *phonème*; İng. *phoneme*) Konuşma organının belirli hareketleri ile meydana gelen ve belli bir biçimde sıralanarak aynı dili konuşanlar arasında bir kavramın ifadesi için kullanılan kelimeleri oluşturan anlam ayırt edici ses. // **DS 2011:** (phoneme) *ses bilimi* Bir dilin ses dizgesinin en küçük birimi, anlam ayırt edici soyut birim. Ses bilimlerin gerçekleşmesine ses ya da ses birimcik denir. // **DBTS 2013:** (*phoneme, phonematic unit*): Ayırıcı olmayan ve bütünleyici dağılımda veya ses benzerliği ilişkisi içinde bulunan sesler dizisi, ses birimini oluşturur. // **TDBTS 2014:** (İng. *phonem*) Anlam değiştirici özelliği olan, diğer ses birimleri ile aralarında ses karşıtlığına dayalı bir ilişki bulunan, ses bilimsel çevre koşullarının etkisiyle farklı eş-sesliklere (İng. *allophone*) ayrılabilen, ses biliminin temel birimine denir.

Ses birimi bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*phonematics*): Bir dilin ses birimleriyle ilgilenen ses bilgisi alanıdır. // **TDBTS 2014: —**

Ses birimi bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *phonematik, phonemik*] [Fr. *phonématique*] [İng. *phonematics, phonemics*]: Sesbirimleri ya da parçasal sesbirimlerini çeşitli açılardan (bölümleme, belirleme, sınıflandırma) inceleyen sesbilim dalı. Fonematik de denir. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sesbirimsel değişke birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *allophon*] [Fr. *allophone*] [İng. *allophone*]: Bir sesbirimin birleşimsel değişkesi. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses birleşmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Boğumlanma noktaları birbirine yakın seslerin birleşerek birleşik karakterli sese dönüşmesi olayı. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Boğumlanma noktaları birbirine yakın seslerin birleşerek birleşik karakterli bir sese dönüşmesi olayıdır. // **TDBTS 2014: —**

Ses boşluğu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*hiatus*): Ünlü ile biten söz kök ve gövdeleri, ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında veya ünlü ile başlayan başka bir sözle birleştiklerinde iki ünlü arasında oluşan ses boşluğudur. // **TDBTS 2014: —**

Ses bozukluğu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*dysphasia*): Hastanın sözlerin doğru düzenini tanıma yeteneğini kaybettiği okuma düzensizliğidir. // **TDBTS 2014: —**

Ses bulanıklığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*phonetic interference*): Bireyin veya bütün bir dil topluluğunun ilk diline ait ses sistemi ile ikinci dildeki seslerin anlaşılıp yeniden yapılandırılması sırasında oluşan bulanıklıktır. // **TDBTS 2014: —**

Ses cihazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir dilin seslerinin çıkarılmasını sağlayan ses organlarının bütünü. Bkz. **Ses organları.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir dilin seslerinin çıkarılmasını sağlayan ses organlarının bütünüdür. // **TDBTS 2014:** —

Ses coğrafyası birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Géographie phonétique) Ses değişikliklerinin yayılış alanlarını belirtmeyi konu olarak alan dilbilim kolu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sesçe aralık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*phonological space*): Ses bilgisinde kullanılan ve dal seslerin ses birimi hâline geliş sürecine işaret eden terim. // **TDBTS 2014:** —

Sesçe karşıtlık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*phonological contrast*): Ses birimlerinin zıtlık özelliklerini ve zıtlık ilişkisi içinde bulundukları sesleri belirten terimdir. // **TDBTS 2014:** —

Sesçe özellik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*acoustic feature, phonological feature*): Anlam ayırıcı olmayan ses özelliği, yalnızca sesçe ortaya çıkmış özelliktir. // **TDBTS 2014:** —

Sesçil sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *phonetisch*] [Fr. *phonétique*] [İng. *phonetic*] [Es. T. *savti*]: Sesle ilgili, sese ilişkin olan. bkz. **Ses bilgisel.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sesçil abece (alfabe) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Alphabet phonétique) Seslerin en ince ayrıntılarını gösteren alfabe. // **DTS 1969:** (Fr. *écriture phonétique*; İng. *phonetic alphabet*; Alm. *lautschrift*) Bir konuşmanın ses özelliklerini belirten alfabe. // **DDTS 1980:** [Alm. *phonetisches alphabet*] [Fr. *alphabet phonétique*] [İng. *phonetic alphabet*]: Çeviriyazıda kullanılan alfabe. // **DBTS 1989:** (Fr. *alphabet phonétique*) Konuşma dilinin ses özelliklerini ayrıntılı olarak belirten, her ses için tek biçim bulunması ve her biçimin bir tek sesi göstermesi ilkesine dayanan, çeviriyazıda da kullanılan alfabe. // **GTS 1992:** — //

DS 2011: — // **DBTS 2013:** (*phonetic alphabet, phonetic notation*): Konuşmadaki bütün ses özelliklerini yazıya aktarabilmek için kullanılan ve yazı dili alfabesine oranla çok daha fazla özel ünlü ve ünsüz işaretlerine sahip olan alfabe türüdür. // **TDBTS 2014:** —

Sesçil biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*phonetic form*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde söz dizimi bileşeni çıktılarının döşendiği iki yorumlama bileşeninden ses bilimsel olanı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sesçil çevriyazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir metni, yazılmış olduğu yazıdan, okunuşunu belirtmek suretiyle, başka bir yazıya çevirme işi, ve böylece çevrilen yazı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *phonetische transkription*] [Fr. *transcription phonétique*] [İng. *phonetic transcription*]: Bir dildeki sesleri tüm söyleniş özellik ve ayrıntılarıyla gösteren çevriyazı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*phonological transcription, phonetic transcription*): Sesleri esas alan çevriyazı. // **TDBTS 2014:** —

Sesçil yazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Écritue phonétique ou phonologique*) 1- Harf ve hece yazılarının ortak adı (bkz. **Yazı**). 2- Söylenişi olabildiği kadar doğru gösterebilmek için düzenlenen çevriyazı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *phonetische umschrift, lautschrift*] [Fr. *écriture phonétique*] [İng. *phonetic script*]: Sözcük öğelerini ya da sesleri belirten, soyut nitelikli göstergelerden oluşan yazı türü. bkz. **Görüntüsel yazı, kavramsal yazı.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir kelimeyi, bir yazılı metni veya bir konuşmayı, onların talaffuzdaki ses değerlerini dikkate alan özel alfabe işaretleri kullanarak yazıya geçirme. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*phonetic writing, phonetic spelling*): Yazılı işaretlerin her birinin bir sesi temsil ettiği yazı sistemi veya alfabedir. krş. **Sesçil alfabe, alfabe yazısı, alfabe.** // **TDBTS 2014:** —

Sesçil yazılış birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Graphie phonétique*) Sesçil bir alfabe kullanılarak yazılan yazı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** —. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses çizer birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*sonograph*) *ses bilgisi* Ses çözümlemesi sırasında, dönen bir silindir üzerindeki kağıda seslerin süre, sıklık ve yenginliğini çizen aygıt. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses çizim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (sonogram) *ses bilgisi* Ses çizlerden elde edilen ve sözcüklerin söylenişi sırasında hangi seslerin hangi niteliklerle çıkarıldığını, çıkarılmayan seslerin olup olmadığını belirlemeyi olanaklı kılan çıktı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses çözümlemesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*phonometrics*): Genel ses biliminin verileri ışığında, bir dilin sözlerindeki sesleri çözümleme çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014: —**

Ses değişmesi (değişimi) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Changement phonétique*) Bir dilin gelişme süresince seslerin uğradığı her türlü değişiklik. // **DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *lautwandel, lautwechsel*] [Fr. *changement phonétique*] [İng. *phonetic change*]: Bir dilin evrimi sırasında çeşitli nedenlerle ve türlü biçimlerde seslerin geçirdiği değişim. Ör. *İngek, öpke, men ses değişimi sonucu inek, öfke, ben olmuştur.* // **DBTS 1989:** (Fr. *changement phonétique*). Bir dilin seslerinde zaman içinde, çeşitli sebeplerle ve türlü biçimlerde meydana gelen değişme. Ör. *öpke → öfke gibi.* // **GTS 1992:** Bir dilde kendiliğinden veya o dilin ses eğilimlerine bağlı olarak, kelime veya eklerde, bir sesin yerini genellikle kendisine yakın başka bir sese veya gelişme yolu ile kendisinden türemiş başka bir sese bırakması olayı. // **DS 2011:** (*phonetic change*) *tarihsel dil bilimi* Tarihsel süreçte seslerin geçirdiği değişim. // **DBTS 2013:** (*phonetic change, sound change, phone substitution*): Kişilere ve küçük topluluklara ait dal seslerin ortak sesler hâline gelişine, dilcilikte, ses değişimleri denir. // **TDBTS 2014: —**

Ses denkliği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*phoneic correspondence, sound correspondences*): Bir dilin tarihinin iki ayrı yer ve zamandaki birbirinin devamı olan iki ses arasındaki ilişki, ses denkliği veya ses nöbetleşmesi olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Ses dizgesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*sound system*) *ses bilimi* Bir dilin ses bilimini oluşturan ve sesbilgisel olarak gerçekleşen seslerin oluşturduğu dizge. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses dizimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (phonotactics) *ses bilimi* Bir dilin ses bilimlerinin sözcük içinde dizilişlerini ve sıralanma kurallarını inceleyen ses bilimi dalı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses dizimi bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (phonotactics): Seslerin belirli seslerle bir araya gelebildiklerini ifade eden kuralların bilgisidir. // **TDBTS 2014: —**

Ses dolgunluğu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Sonorité) Sesin duyulurluk derecesi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses düşmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *chute*; İng. *disappearance*; Alm. *schwund*, *ausstossung*) Kelimede bir sesin kaybolması. // **DDTS 1980:** [Alm. *schwund*, *ausstossung*] [Fr. *chute*] [İng. *disappearance*]: Bir ses ya da ses öbeğinin sözcük başında, içinde ya da sonunda söylenmez olması. // **DBTS 1989:** (Fr. *chute*) Kelimede bir ünlü veya ünsüzün söylenmez olması. Ör. *ısıcak* → *sıcak gibi*. // **GTS 1992:** (Alm. *Schwund*, *Ausstossung*; Fr. *chute*; İng. *disappearance*) Kelimelerin ön iç ve sonlarında bulunan seslerden birinin, çeşitli etkenlerle yitilmesi olayı. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Bir sözün içinde bulunan seslerden birinin düşmesi. // **TDBTS 2014: —**

Ses ekleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (intrusion) Sözcük ya da seslemlerde bulunmadığı halde konuşmada araya eklenen ses. Türkçe’de *tren* > *tiren*, *spor* > *sıpor* vb. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses evrimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Evolution phonétique) Bir kelimenin seslerinde zamanla olan değişiklik. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses gediği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Hiatus) İki açının yanyana gelmesi, ki ya *süel* gibi aynı kelimede veya *ulu orta* gibi iki kelime arasında olur. Gediği kapamak için dil çok defa toplaşma, derilme, çitişme, önüm veya bağlama çarelerinden birine başvurur. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses gelişmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir dilde kelime veya eklerde bir sesin gelişme yolu ile yerini kendisinden türemiş başka bir sese bırakması şeklindeki değişme olayı: *tur-* > *dur-*, *tüz-* > *düz-* vb. Ayrıca bkz. **Ses değişmesi. // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses gizlenmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (absorption): Bir sesin gizlenmesi veya hemen ardındaki veya önündeki seslerle birleşmesidir. **// TDBTS 2014: —**

Ses hızı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (rate) ses bilgisi Seslerin birim zamandaki söyleniş hızı. Konuşma hızı da denir. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses ikizleşmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. gemination; İng. gemination; Alm. gemination) Bazı kelimelerde çeşitli nedenlerle, aynı ünlünün veya aynı ünsüzün yan yana bulunması. **// DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sesil kelime birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Mot phonétique) Ses yinelemesi veya uyaklılık meydana getiren kelime öbeği. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sesil öbek birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Groupe phonique) Ses yinelemesi veya uyaklılık meydana getiren kelime öbeği. *pılı pırtı, ufak tefek* gibi. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses itişmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. Tenâfür-i hurûf; Fr. cacophonie; karşıtı akışma). Kulakta hoş bir etki bırakmayan ses, hece veya kelimelerin art arda gelmesi sonucu ortaya çıkan uyumsuzluk. **// GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses karşılanması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. substitution phonétique; phonetic Substitution; Alm. phonetische Substitution, Lautstellverstellung) Bir dide bulunmayan bir sesi benzeri bir sese çevirme. **// DDTS 1980: — // DBTS 1989: — //**

GTS 1992: (Alm. *phonetische Substitution, Lautstellverstellung*; Fr. *substitution phonétique*; İng. *phonetic Substitution*) Bir sesin başka bir sesin yerine geçmesi veya bir dilde bulunmayan bir sesin ona yakın başka bir sesle karşılanması olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses kayması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir ünsüzün yerini kendisine yakın başka bir ünsüze bırakması. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*sound shift*): Bir dildeki seslerin bütünü etkileyen düzenli ses değişiklikleridir. // **TDBTS 2014:** —

Ses kaynaşması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Aynı hecelerdeki iki ünlünün bir tek ünlüde veya birden çok hecedeki seslerin tek hecede toplanması olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Birden çok ve değişik dil biriminin, aynı işi yapan tek bir birime dönüşmesi ve bu birimle yer değiştirmesi. // **TDBTS 2014:** —

Ses kırışları birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *cordes vocales*; İng. *vocal cords*; Alm. *stimmänder, stimm lippen*) Sesi meydana getiren, gırtlaktaki kas kıvrımları. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Önde halka ve kalkan kıkırdakların iç kenarlarına yerleşmiş olan, arkada üçgen piramit şeklindeki ibriksi kıkırdakların iç yüzüne bağlı bulunan, gırtlığın ortasında üçer kenarlı iki kırış oluşturan ve sesin oluşmasında en önemli rolü oynayan kaslar. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Seslem i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *silbe*] [Fr. *syllabe*] [İng. *syllable*]: Bir tek sesleme eylemiyle çıkarılan ses ya da sesler öbeği. Ör. *Kapı sözcüğünde iki seslem vardır: ka-pı*. Hece de denir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*syllable*) *ses bilimi* Tek bir sesleme eylemiyle çıkarılan ses ya da sesler öbeği. Hece de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sesleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Phonation) Ses örgenleri yardımıyla sesler çıkarma. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *phonation*] [Fr. *phonation*] [İng. *phonation*]: Dilsel sesleri çıkarma, oluşturma. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*phonation*) *ses bilgisi* Dil seslerini çıkarma, oluşturma. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sesleme aygıtı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Ses örgenleriyle bunlara ilişkin kasların tümüne verilen ad. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sesleme örgenleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Seslemeyi sağlayan akciğerler, gırtlak, ağız, dil vb. ile bunları yöneten kaslar. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Seslemleme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. syllabierung] [Fr. ayllabation] [İng. syllabication]: Söz zincirindeki ses dizilişlerini seslemlere ayırma. Heceleme de denir. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Seslemsel yazı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. silbenschrift] [Fr. écriture syllabique] [İng. syllabic writing]: Sesleri göstermeyip seslemleri belirtmekle yetinen sesçil yazı türü. Ör. *Fenike yazısı, seslemsel yazı türüne bağlanır.* // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Seslem yutumu (yitimi) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. haplologie, silbenschichtung, silbendissimilation] [Fr. haplologie, hapaxépie] [İng. haplology]: Bir sözcükteki bir seslemin söylenmemesiyle ortaya çıkan değişim, seslem düşmesi. Ör. *pazarertesi > pazartesi.* // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (haplology) *ses bilimi* Eşit ya da benzer seslerden oluşmuş iki seslemden birinin söylenmemesi, yitirilmesi durumunda ortaya çıkan ses olayı. Hece yitimi, hece yutumu da denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Seslendirme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (phoneticization): Yazılı bir metnin seslendirilmesi veya bir metnin ses ses çevriyazıya geçirilmesini bildiren terimdir. // **TDBTS 2014: —**

Seslenen i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (addresser): **1-** Seslenen, çağıran. **2-** Bir dil kullanarak bir bilgiyi başkalarına gönderen, bildiri oluşturup alıcıya yönelten kişidir. **3-** I. Teklik kişi. // **TDBTS 2014: —**

Seslenilen *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*addressee*): 1- Seslenilen, çağrılan. 2- İletişimin üç ayağından biridir. Beş duyu organıyla gerçekler dünyası olan doğadan algılar ve dil yoluyla da saymacalardan oluşan yapay bir dünya olan dil ve düşünce dünyasından bilgiler alan kişi. 3- II. Teklik kişi. // **TDBTS 2014:** —

Seslenme durumu *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *vocatif*, İng. *vocative*; Alm. *vokativ*) Hitap kavramı veren ad durumu. Ör. *Ey Türk Gençliği; Muallimler, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır.* // **DDTS 1980:** [Alm. *vokativ*] [Fr. *vocatif*] [İng. *vocative*]: Söz yöneltme kavramı içeren ad durumu. Ör. *Latince seslenme durumu ikinci ad çekimine bağlanan kimi eril sözcüklerde özel bir ekle belirtilir: -e.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Seslenme kuramı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vocative theory*): Dil türeyiş kuramlarından biri olan seslenme kuramı, dilin kaynağını sürü hâlinde yaşayan ilk insana benzer maymunların bağırıışlarıyla ilişkilendirilen dil türeyiş kuramıdır. // **TDBTS 2014:** —

Seslenme sözü *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*address*): Kime ve neye seslenildiğini bildiren söz veya söz birleşmesi, seslenme öbeğini oluştururlar. // **TDBTS 2014:** —

Seslenme ünlemi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Çağırma, haber vermeye ve cümledeki seslenmeyi kuvvetlendirmeye yarayan ünlemler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Çağırma, haber vermeye ve cümledeki seslenmeyi güçlendirmeye yarayan ünlemlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Sesletim *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*articulation*): Dil seslerinin çıkarılışları sırasında ses organlarının yaptığı hareketlerin bütünü, telaffuzdur. // **TDBTS 2014:** —

Sesletim araçları *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*articulator*):

Akciğerlerden dudak ve burun ucuna kadar uzanan soluk alma ve verme organları, ses çıkarma; kulak ise ses algılama organıdır. bkz. **Ses organları, sesletim aşaması. // TDBTS 2014: —**

Sesletim aşaması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*phase of articulation*): Konuşma sesleri, malzeme olarak kullandıkları ciğerlerden gelen havayı, ses çıkarma organlarının değişik noktalarına yönlendirmekle elde edilirler. Bu sürece sesletim aşaması adı verilir. // **TDBTS 2014: —**

Sesletim biçimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*manner of articulation*): Ünsüzlerin çıkış yerlerinden kaynaklanan özelliklerinden sonra, ikinci önemli özellikleri, çıkış biçimlerine göre kazandıkları niteliklerdir. // **TDBTS 2014: —**

Sesletim bölgesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*region of articulation*): Ünsüzler, bir ünlünün öncesinde veya sonrasında, havanın ses çıkarma organlarına çarptırılmasıyla elde edilirler. Her çarpma öncesi veya sonrasında, ağız, burun veya yutak boşluklarında çıkarılırlar. Dillerde en çok çıkarılan ünsüzler, ağız ünsüzleridir; genellikle ağzın dudak, diş ve damak bölgelerinde çıkarılırlar. Çıkış yerleri onlara kimlik kazandırır. Bu yüzden, ünsüzlerin çıkış yerleri, onların temel niteliklerinden biridir. // **TDBTS 2014: —**

Sesletimsel ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*articulatory phonetics*): Bir dilin seslerinin ses organları tarafından çıkarılış yer ve biçimlerini araştıran ses bilimi dalıdır. // **TDBTS 2014: —**

Sesletim yeri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Ünsüzler, bir ünlünün öncesinde veya sonrasında, havanın ses çıkarma organlarına çarptırılmasıyla elde edilirler. Her çarpma öncesi veya sonrasında, ağız, burun veya yutak boşluklarında çıkarılırlar. Dillerde en çok çıkarılan ünsüzler, ağız ünsüzleridir; genellikle ağzın dudak, diş ve damak bölgelerinde çıkarılırlar. Çıkış yerleri onlara kimlik kazandırır. Bu yüzden, ünsüzlerin çıkış yerleri, onların temel niteliklerinden biridir. // **TDBTS 2014: —**

Sesli i. ve stf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voisé) Açınıklara ve ötümlü olan abanıklara denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Seslik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Phonème) Birkaçı bir araya gelerek hece veya kelime meydana getiren ses ögesi, daha doğrusu, başlı başına ve ötekilerden ayrı bir birlik meydana getirdiği düşünülen ses. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Seslik bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Phonologie) Sözlü dilde anlam farkı meydana getiren yakın ses birimlerini dil yapısı bakımından inceleyen dilbilim kolu. Örnekleyin, bizim şimdi aynı imlâ ile yazdığımız ve biri birinci kişi zamiri olan, öbürü tendeki benek anlamına gelen “ben” kelimesi bir seslik bilim konusudur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Seslik işlem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*phonetic process*): Birtakım sesletim güçlükleri olan bir ses veya ses dizisinin, böyle bir güçlüğü bulunmadığı başka bir ses veya ses dizisiyle yer değiştirmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Seslikler grameri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kelimeleri ses bakımından araştıran gramer türü. bkz. **Gramer.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sesli uyumu birl. i. Bâzı dillerde ve özellikle Türkçe’de kelimelerdeki seslilerin incelik-kalınlık, düzlük-yuvarlaklık bakımından benzeşmesi, ünlü uyumu. // FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses nöbetleşmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*sound graduation*): Dal seslerin birbirinin yerine kullanılması. // **TDBTS 2014:** —

Ses olayı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Dil seslerinin oluşturdukları anlamlı ve görevli ses

birliklerinde (kelime ve hece) uğradıkları değişmeler. *Ses türemesi, ses düşmesi, benzeşme, ses birleşmesi* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses oluşumu *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *phonation*; İng. *phonation*; Alm. *stimm-bildung, lauterzeugung*) Ciğerden gelen havanın ses halie gelmesi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses organları *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Sprechorgane*; Fr. *organes de la parole*; İng. *organs of Speech*) Konuşma işleminin gerçekleşmesini sağlayan organlar. // **DS 2011:** (vocal organs) *ses bilgisi* Konuşma sırasında seslerin üretilmesini sağlayan akciğerler, diyafram, gırtlak, yutak, ağız gibi organların ortak adı. // **DBTS 2013:** (*organs of speech*): Ses çıkarmayı ve çıkarılan sesleri algılamayı sağlayan organlara, ses organları denir. // **TDBTS 2014:** (İng. sound organs) Dil sesinin oluşumu aşamasında görev alan kimi oynak (hareketli) ve aktif, kimi durgun ve pasif nitelikli organlara denir.

Ses orunlaması *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Substitution phonétique) Başka bir dilden alınan bir kelimenin herhangi bir sesi yerine başka bir sesin geçmesi. Arapçadan aldığımız “*hidmet*” kelimesini “*hizmet*” yapmamız gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses öbeği *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** (Groupe phonétique) İki soluk veya iki durgu arasında kalan kelime öbeği. Buna soluk öbeği (Gr. *respiratoire*) da denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses örgerleri *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sprechorgane*] [Fr. *organes de la parole*] [İng. *organs of speech*] [Es. T. *ses organları*]: Seslemeyi sağlayan akciğerler, gırtlak, ağız, dil vb. ile bunları yönete kaslar. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses simgeçiliği *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (sound symbolism) *anlam bilimi* Biçim ve anlam arasında doğrudan ilişki bulunması durumu. bkz. **Yansıma.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sessiz i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Invoisé) Ötümlü olmayan abanıklara denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sessiz uyumu Bir kelimede yan yana bulunan sessizler arasında görülen benzeşme, ünsüz uyumu. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses taklidi birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Lafz-ı taklîdî*; Fr. *onomatopée*). Tabiattaki ses ve gürültüleri taklit veya tasvir yoluyla aktarıp ifade eden (kelime). Ör. *gümbür gümür, şırıltı vb.* // **GTS 1992:** Tabiattaki sesleri yansıtmaya yönelik, bu bakımdan dilin kabul ettiği ses birleşimiyle, gösterilen arasında yakın bir bağ bulunan, dolayısıyla oluşması bir sebebe dayanan dil birlikleri. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses telleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Stimmbänder, Stimmlippen*; Fr. *cordes vokaies*, İng. *vocalcords*; Osm. *hubul-ı savtiyye*) Önde halka ve kalkan kıkırdakların iç kenarlarına yerleşmiş olan, arkada üçgen piramit şeklindeki ibriksi kıkırdakların iç yüzüne bağlı bulunan, gırtlığın ortasında üçer kenarlı iki giriş oluşturan ve sesin oluşmasında en önemli rolü oynayan kaslar. // **DS 2011:** (vocal cords) *sesbilgisi* Gırtlığın ortasında kalan kıkırdağın (adem elması) içiyle halka kıkırdağın iç kenarları arasında yer alan ve sesin oluşumunda birinci derecede rol oynayan esnek iki kas. // **DBTS 2013:** (*vocalcords*): Önde halka ve kalkan kıkırdakların iç kenarlarına yerleşmiş olan, arkada üçgen piramit şeklindeki ibriksi kıkırdakların iç yüzüne bağlı bulunan, gırtlığın ortasında üçer kenarlı iki giriş oluşturan ve sesin oluşmasında en önemli etken olan kaslardır. // **TDBTS 2014:** —

Sesten alıntı birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Emprunt phonétique) Kulaktan alıntı anlamdaşı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sesteş-sestaş sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Homophone) Aynı sesi veren harf. S ile T Fr. *torsion* ve *portion* kelimelerinde sesdeştir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses türemesi FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *anaptyxe, adventice*; İng. *anaptyxis, adventitious sound*; Alm. *einschubvokal, sprossilbe, vokalentfaltung*,

anaptyxis, adventivlaut) Bir kelimenin aslında bulunmadan bir ünlü veya ünsüzün sonradan türemesi. Ör. *ılan* → *yılan* gibi // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *anaptyxe*) Bir kelimenin aslında bulunmayan bir sesin sonradan ortaya çıkması. // **GTS 1992:** (Alm. *Einschubvokal, sprossilbe, Vokalentfaltung, Anaptyxis, Adventivlaut*; Fr. *anaptyxe, adventice*; İng. *anaptyxis, adventitious sound*). Seslerin özelliklerine veya birbirleriyle birleşme şartlarına bağlı bazı sebeplerle, Türkçe ve dilimize girmiş yabancı kelimelerin ön, iç ve son seslerinde ünlü veya ünsüz türemesi biçiminde kendini gösteren ses olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*appearance, segment addition, anaptyxis, adventitious sound*): Türeme, seslerin kendi yapıları ve birbirleriyle etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir ses olayıdır; fakat ses türemeleri, genellikle seslerin söyleyiş kolaylığıyla ilgili görülür. // **TDBTS 2014:** —

Ses ucu yazısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Resmedilmemiş eşya isimlerinin başındaki sese değer verilen yazı çeşidi. bkz. **Yazı.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ses uyumsuzluğu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Kakophonre, Cacophonie*; Fr. *cacophonie*; İng. *cacophony*; Osm. *tenafür, tenafür-i hurûf*) Bazı kelime ve söz öbeklerinde, boğumlanma noktaları aynı veya birbirine yakın seslerin tekrarından doğan uyumsuzluk. Dil bu uyumsuzluğun kulakta bıraktığı rahatsızlığı ve dilde yarattığı zevksizliği giderici bazı ses düzenlemeleri yapar. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*cacophony*): Bazı söz ve söz öbeklerinde, boğumlanma noktaları aynı veya birbirine yakın seslerin tekrarından doğan uyumsuzluk, ses uyumsuzluğudur. // **TDBTS 2014:** —

Ses uyumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Yalın veya eklerle gen işletilmiş Türkçe kelimelerde kelimeyi oluşturan ünlü veya ünsüz türünden seslerin birbirlerini çeşitli bakımlardan kurallı biçimde etkileyerek benzeşmeleri. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Sesler arasındaki benzeşme. // **TDBTS 2014:** —

Ses yansımali ünlemler birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** İnsanoğlunun tabiattaki canlı cansız bütün varlık ve nesnelere ait sesleri benzetme ve taklit yolu ile oluşturduğu ünlemlerdir. *Güm, küt küt, uf vb.* krş. **Ünlem.** // **TDBTS 2014:** —

Ses yarığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Glottis*; Fr. *glotte*; İng. *glottis*; Osm. *mizmar*) Gırtlaktaki kalkan kıkırdağın iki kanadı arasında bulunan ve normal nefes alma durumunda iken ikizkenar üçgen biçiminde açık olan kısım. // **DS 2011:** (*glottis*) *ses bilgisi* Ses telleri arasında kalan ve nefes alıp vermayla çıkarılan ses durumuna göre şekil değiştiren boşluk. // **DBTS 2013:** (*glottis*): Gırtlaktaki kalkan kıkırdağın iki kanadı arasında bulunan ve normal nefes alma durumunda iken ikizkenar üçgen biçiminde açık olan ses yarığının arka tarafı nefes yarığıdır. // **TDBTS 2014: —**

Ses yasası birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*sound law, phonetic law*): Bir dilin ses yapısını oluşturan özellikleri her biri, o dilin ses yasalarındandır. // **TDBTS 2014: —**

Ses-yazı harfleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*phonograms*): Sesleri tek tek karşılayan harfler. bkz. **Sesçil alfabe.** // **TDBTS 2014: —**

Ses yazısı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir kelimeyi, bir yazılı metni veya bir konuşmayı, onların talaffuzdaki ses değerlerini dikkate alan özel alfabe işaretleri kullanarak yazıya geçirme. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*phonetic script*): Bir dilin seslerini boğumlanma niteliklerine göre ve çıkış değerlerine bağlı kalarak gösteren yazı türü, transkripsiyon alfabesine dayanan yazı, transkripsiyonlu yazı. krş. **Çeviri yazı, sesçil yazı.** // **TDBTS 2014: —**

Ses-yazıyla yazma düzeneği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*phonographic writing system*): Anlama dikkat etmeden ses veya ses dizilerini temsil eden sembolleri kullanan yazı sistemidir. bkz. **Sesçil alfabe.** // **TDBTS 2014: —**

Ses yinelemesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Alliteration*) Bir kelimenin heceleri, veya yanyana gelmiş kelimelerin ilk heceleri başında aynı sesin bulunması (ses yinelemeli, allitératif) . // **DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *alliteration*] [Fr. *allitération*] [İng. *alliteration*]: Bir sesin ya da ses öbeğinin, aynı sözcenin birçok seslem ya da sözcüğünde yinelenmesi sonucu sağlanan uyum. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses yitimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (dephonologization): Bir sese kimlik kazandıran niteliklerin yitirilmesi olayıdır. // **TDBTS 2014: —**

Ses yoldamı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Procédé phonique) Yansıma, benzekli uyumda, ses yinelenmesinde ve uyakta olduğu gibi seslerden bir etki çıkarma yolu. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ses yolu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *lautrohr, ansatzrohr*] [Fr. *chenal vocal, conduit vocal, canal vocal*] [İng. *vocal tract*]: Ses aygıtının ses yarığı üstünde kalan bölümü. // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** Ciğerlerden gelen havanın, her sesin özelliğine göre değişik işlemlerle dil seslerine dönüştürülmesi sırasında nefes borusu vasıtasıyla geçtiği yollar. // **DS 2011: (vocal tract) ses bilgisi** Ses aygıtının gırtlak üst kısmında kalan bölümü. // **DBTS 2013: (sound way):** Ciğerlerden gelen havanın, her sesin özelliğine göre değişik işlemlerle dil seslerine dönüştürülmesi sırasında, sesin ciğerlerden başlayarak geçtiği nefes borusu, gırtlak, boğaz, ağız kanalı, geniz ve burun boşluğu, ses yolunu oluşturan organlardır. // **TDBTS 2014: —**

Seşelemeli sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Sibilant) Islıklı ve hışırtılı abanıkların (s, z, ş, j) ortak adı. *S, z, ş, j gibi.* // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Seşelenme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Assibilation) K, G gibi seslerin seşelemeli ses haline geçmesi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sevimli sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (hypochoristic) anlam bilimi Sevecen bir anlatım için kullanılan biçimlerin niteliği; örn. *kedicik.* // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sezdirim i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (implicature) anlam bilimi, edim bilimi Bir sözcenin biçiminden çıkarılan ancak o sözcenin doğruluk koşullarını belirlemeyen her türlü anlam. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sezgisel dil bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (intuitive knowledge of language) *genel* Doğal konuşucularda bulunan, dilsel veri hakkındaki benimsenirlik yargılarıyla sonuçlanan, doğuştan gelen bir yetenekle ulaşılan, bilinç-dışı edinilmiş bilgi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sezgiye aykırı birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (counter-intuitive) *genel* Dil bilimcinin ya da dil kullanıcısının sezgisine bütünüyle aykırı düşen çözümleme için kullanılan bir terim; örn. *düz tümcelerin soru tümcelerinden çıktığını öne süren bir yaklaşım sezgiye aykırıdır.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıfat i. FGT 1942: Sıfat-Adjectif. // **DBTS 1949:** (Adjectif) Bir ismin niteliğini anlatmak (niteleme sıfatı, adj. qualificatif) veya onu başkaları arasında belirtmek (belirtme sıfatı, adj. déterminatif) yahut onu öbürlerinden ayırt etmek (ayırtlama sıfatı, adj. distinctif) üzere kendisine katılan kelime. // **DTS 1969:** (Osm. *Sıfat*; Fr. *adjectif*; İng. *adjective*; Alm. *adjektiv, eigenschaftswort*) Bir adı niteleyen veya belirten kelime. // **DDTS 1980:** [Alm. *adjektiv, eigenschaftswort*] [Fr. *adjectif*] [İng. *adjective*]: Adın niteliğini belirten ya da onu belirleyen sözcük. Ör. *Mutlu çocuk diziminde yer alan mutlu.* // **DBTS 1989:** (Osm. *Sıfat*; Fr. *adjectif*). Bir ismi belirten veya niteleyen kelime türü. Ör. *o gün, yedi kişi vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Adjektiv, Eigenschaftswort*; Fr. *adjectif*; İng. *adjective*) İsimleri niteleme, belirtme, gösterme gibi çeşitli yönlerden bildiren, sınırlayan kelime türü. // **DS 2011:** (adjective) *biçim bilimi* (adjective) Karşılaştırma ve en üstünlük dereceleri bulunan sözcük; örn. *eski ev, sağlıklı yaşam.* // **DBTS 2013:** (adjective): Sözcüklerin dilbisel tasnifinde, adların niteliklerini belirten sözlere gönderme yapmak için kullanılan bir terimdir. // **TDBTS 2014:** (İng. adjective) Bir tanım yapılırken, bir şey anlatılırken, betimlenirken; tanımı yapılan, anlatılan, betimlenen kavramların özelliklerini ve niteliklerini karşılayan ve söz varlığı içinde oldukça geniş yer tutan dil birimidir.

Sıfat cümlesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (adjective clause): Bir addan sonra gelerek, o adın işâret ettiği varlığı niteleyen yan cümle, sıfat cümlesidir. // **TDBTS 2014:** —

Sıfat ekleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** İsimlerden ve fiillerden sıfat yapan ekler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıfat-fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Partizip, Participium*; Fr. *participe*; İng. *participle*) Sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şekli. *Tanımlanmış kişi, olmadık sözler* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıfat-fiil grubu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Sıfat gibi kullanılan fiil şekilleri ile oluşturulan ve cümle içinde sıfat , öz ne, nesne, zarf gibi görevler yüklenebilen kelime grubu. Örnekler için bkz. **Sıfat-fiil eki, sıfat tamlaması.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıfât-ı adediye birl. i. FGT 1942: Sayı sıfatları veya sadece sayılar-*Adjectifs numéraux*. // **DBTS 1949:**— // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıfat-ı adediyye-i asliyye birl. i. İsimlerin sayısını belirten sıfat, asıl sayı sıfatı: “*Üç, beş, on asıl sayı sıfatlarıdır.*” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıfat-ı adediyye-i kesriyye birl. i. Varlıkların parçalarını belirten ve bulunma hâli eki (-de) ile yapılan sayı sıfatı, kesirli sayı sıfatı: “*Onda bir, yüzde otuz.*” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıfat-ı adediyye-i rütbiyye birl. i. Sıra kavramı belirten sayı sıfatı, sıra sayı sıfatı. .” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıfat-ı adediyye-i tevziyye birl. i. Paylaştırma kavramı belirten sayı sıfatı, tevzî sayı sıfatı, üleştirme sayı sıfatı. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS**

1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Sıfât-ı istifhamiye birl. i. Bir ismi soru yoluyla belirten sıfat, soru sıfatı. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıfât-ı işâriyye birl. i. Bir ismi gösterme yoluyla belirten sıfat, gösterme sıfatı, işâret sıfatı: “*Bu ev.*” “*Şu binâ.*” “*O ülke.*” // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıfât-ı müphemme birl. i. Bir ismi tam belirlenmemiş bir niteliğiyle gösteren sıfat, belgisiz sıfat, müphem sıfat, belirsiz sıfat: “*Bâzı kimseler.*” “*Birçok eşyâ.*” // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıfat-ı mürekkebe birl. i. Birden çok kelimenin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan ve sıfat olarak kullanılan kelime öbeği, mürekkep sıfat, birleşik sıfat. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıfâtı tavsifiye birl. i. . Bir ismin niteliğini belirten sıfat, tavsif sıfatı, niteleme sıfatı: “*Güzel hava.*” “*iyi insan.*” “*Gürültülü ev.*” // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıfâtı ta’yîniyye birl. i. Belirsiz sıfat, gösterme, sayı ve soru sıfatı olmak üzere dört çeşidi bulunan ve isimleri çeşitli bakımlardan niteleyen sıfatların ortak adı, tâyin sıfatı, belirtme sıfatı. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıfatla isim bileşiği birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: Altıparmak, karagöz** gibi bir sıfat ve bir ismin bileşimi. bkz. **Bileşim.** // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıfatlarda karşılaştırma birl. i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** Bağlı olduğu ismin, karşılaştırılan diğer

isme göre nitelik ve miktar bakımından derecesini gösteren sıfat(lar). // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıfatlarda küçültme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Üzerine küçültme eklerinden birini alarak gösterdiği kavram ve nitelik küçülmüş ve azalmış olan sıfat. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıfatlaştırıcı i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *adjektivierungsaffix*] [Fr. *adjectivisateur, adjectivateur*] [İng. *adjectiviser*]: Anlamalı bir birimi, adlar sınıfından sıfatlar sınıfına geçiren biçimbirim. Ör. *kuramsal birimindeki –sal soneki*. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adjectiviser*): Bir dil birimini sıfat hâline getiren bağlı biçim birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Sıfatlaş(tır)ma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *adjektivierung*] [Fr. *adjectivisation, adjectivation*] [İng. *adjectivation*]: Ad nitelikli bir ögeyi, sıfata dönüştürme. Ör. *Gösterge [kuramı]dizimindeki gösterge sıfatlaştırma sonunda göstergesel [kuram] olur*. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adjectivation*): Bir adı veya eylemsiyi sıfat olarak kullanma. // **TDBTS 2014:** —

Sıfatlık i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adnominal adjectival*): Sıfat olarak kullanılmış ad veya cümle. // **TDBTS 2014:** —

Sıfatlık tümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** “*Onun söylediği fikirler*” şeklinde kurulan cümleler. bkz. **Tümce**. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıfat öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*adjectival phrase*) *söz dizimi* Baş ögesi niteleyici olan büyükçül yansıma; örn. *Çok büyük, oldukça ilginç* vb. Niteleyici öbeği de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıfat tamlaması (takımı) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Sıfat terkihi, Construction adjective*) Bir sıfatla bu sıfatın nitelediği bir isimden meydana gelmiş sözdizimi öbeği: *Büyük ev, Taş bebek, Gelen çocuk, Üç elma* gibi. // **DTS 1969:** (Osm.

Sıfat terkibi; Fr. *construction adjective*; İng. *adjectival construction*; Alm. adjektivkonstruktion) Sıfatların kendilerinden sonra gelen bir adı niteleyerek veya elirterek kurduğu tamlama. // **DDTS 1980**: Sıfatların birlikte kullanıldıkları adı belirterek ya da niteleyerek oluşturdukları tamlamalara denir. Ör. *bu araba, güzel günler*. // **DBTS 1989**: (Osm. *Terkîb-i vasfî*; Fr. *groupe qualificatif, construction adjective*). Bir sıfatın kendinden sonra gelen bir ismi niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlama. Ör. *güzel çocuk*. // **GTS 1992**: (Alın. *Adjektivkonstruktion*; Fr. *construction adjective*; İng. *adjectival construction*; Osm. *Terbîb-i vasfî*)İsimleri nitelemek veya belirtmek maksadıyla isim ve ona bağlı sıfatın tamlama dizilişinde oluşturdukları kelime grubu. // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: (*adjectival construction*): Varlık ve eylem adları, varlık ve eylemleri tanımlamazlar, onlara yalnızca işaret ederler. // **TDBTS 2014**: —

Sıfat – zamir birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: (Adjectif – pronom) Bazı dillerde zamir gibi kullanılan ve bir sıfatla bir zamirden ibaret olan takım. Fransızca *celuici, chacun* gibi. // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Sıfır i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: (*null, zero-unit*): 1- Anlam değiştirici veya işletici hiçbir birimin kullanılmamış olma durumu. 2- Söz dizimindeki uygulamada, etkisiz özne veya etkisiz öge gibi genel anlamda boş veya sıfır için bu terim kullanılır. krş. **Etkisiz biçim birimi**. // **TDBTS 2014**: —

Sıfır biçim birimi(birimcik) birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: [Alm. *nullmorphem*] [Fr. *morphème-zéro*] [İng. *zero-morpheme*]: Bir dizgede biçimsel ya da anlamsal ayırıcı özellik belirtisi taşımayan bir ögenin ayırıcı niteliği. Ör. *Gelirim, gelirsin, gelir... dizisinde gelir sıfır biçimbirimiyle nitelenir*. // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: (*zero morpheme*) *biçim bilimi* Ses bilimsel olarak gerçekleşmeyen biçim birimi. // **DBTS 2013**: Dil kullanım sürecinde söylenmeyen veya yazılmayan; fakat, söz dizimindeki yeri gereği metinde var olan biçim birimidir. // **TDBTS 2014**: —

Sıfır derece birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: Herhangi bir almasımda görülen çeşitlerin her biri ki tam (Plein), kısa (Réduit) ve uzun (Long) şekillerinde olur. Açınık yok olduğu hallerde sıfır derece (Degré zéro) denir. // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Sıfır ek birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Nullmorphem*; Fr. *morpheme-zero*; İng. *zero-morpheme*) Zaman, tarz, şahıs, sayı, ilgi vb. kavramların Türkçede özel eklerle ve çekim yoluyla sağlandığı bilinmektedir. Böyle çekimi gerektiren durumlarda bazen belirtilmek istenen kavramın özel bir ekle gösterilmeyip varlığı takdirle anlaşılan ek. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıfır takı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Désinence zéro*) Yok olduğu halde varmış gibi düşünülen takı: *Gel, git gibi tekil ikinci kişi buyurumunda ve fiillerin tekil üçüncü kişilerinde kişi takısı sıfırdır.* // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıfır türetim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*zero derivation*) *söz dizimi* Bir sözcüğün, herhangi bir açık biçimbilimsel belirleyici olmadan birden çok sözcük türünü yansıtması. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıfır ünlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*zero grade*): Hint-Avrupa dil grubunun kök ünlüsü bulunmayan söz kökleri. // **TDBTS 2014: —**

Sıfır vurgu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Tonalité zéro*) Bir kelimedede vurgu olmaması. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıfır yapı(lık) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Morphème zéro*) Yok olduğu halde varmış gibi düşünülen yapılık: *Boya'dan yapılan boya-mak* fiilinde gövde yapı(lık) sıfırdır. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014:** (İng. *absolute construction*) Anlam ve niyet (İng. *intension*) bakımından sözcenin derin yapısında sezilen ve çıkarımı yapılabilen, ancak yüzey yapıda gösterilmeyen dil birimlerine/ dil birliklerine denir.

Sıgınlık zamirler birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Muttasıl zamirler*) A. - Özne rolü oynamak üzere haberlere ve fiillere takılan özne zamirleri: **1-** Haber zamirleri (*Nisbî zamirler*): *-im, -sin, (dir), -iz, -sınız, (dirler).* **2-** Fiile zamirleri (*Fiilî zamirler*): *-im, -sin, (.), -iz (-lim), -sınız, -ler;* ve *-m, -n, (.), -ik, -in -iniz, -ler.* B. - Katıldığı ismin, kendisinin bildirdiği gramatikal kişiye değgin olduğunu gösteren zamir. C. - Adı geçen bir şeyi,

değgin bulunduğu varlıkla (iyesiyle) birlikte işâret etmeye yarayan *-ki* zamiri. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıkı imleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Notation étroite) Bir dili, bilimsel incelemeler için sesbilim yazısına geçirirken veya çevriyazı yaparken seslerin tam değerini belirtmek için kullanılan ve en ince farkları gösteren işaretler yöntemi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıkışık sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Pressé) Sâmi dillerde, gırtlığın basılmasıyla bir özellik kazanan seslikler için kullanılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıkı vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent à coupe forte) Açınık daha yeğlinliğinin en yüksek derecesinde iken kapanığın meydana çıkmaya başlaması halindeki vurgu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıklık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *frequenz*] [Fr. *fréquence*] [İng. *frequency*]: Belli uzunlukta bir konuşma ya da yazıda aynı dilsel olgu ya da birimin gerçekleşme sayısı. // **DBTS 1989:** (Osm. *Tekerrür*; Fr. *fréquence*): Bir dilde veya o dile yazılmış bir yazıda bazı kelimelerin öteki kelimelere oranlara daha çok veya daha az kullanılması. // **GTS 1992:** (Alm. *Frequenz*; Fr. *fréquence*; İng. *frequency*; Osm. *tekerrür*) Bir konuşmada, bir yazıda veya bir yazarın eserinde bazı kelimelerin öteki kelimelere oranla daha çok ya da daha az kullanılması durumu. // **DS 2011:** (frequency) *genel, ses bilgisi 1-* Bir dilde bir birimin ya da yapının kullanım sayısı; örn. *bir dilde kimi sözcüklerin diğerlerine oranla daha çok ya da seyrek kullanılması durumu. 2-* Sesin bir saniyedeki yalın titreşimlerinin sayısı. Hertz ile ölçülür. Sıklığın azalıp çoğalması, kulakta ses tonunun alçalıp yükselmesi izlenimini verir. // **DBTS 2013:** (frequency): **1-** Seslerin çıkarılışında ses tellerinde görülen titreşim sayısı. **2-** Bir konuşmada, bir yazıda veya bir yazarın eserinde bazı sözlerin öteki sözlere oranla daha çok ya da daha az kullanılması durumudur. krş. **Kullanım sıklığı.** // **TDBTS 2014:** —

Sıklık çözümlemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (frequency

analysis): Kullanım sıklığından yararlanarak psikolojik ve sosyolojik sonuçlar elde etmeye çalışmak. // **TDBTS 2014:** —

Sıklık görünüşü *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*frequency aspect*): Bir eylemin sıklıkla mı yoksa ara sıra mı gerçekleştiğinin bildirilmesi, olaya sıklık görünüşü katar. // **TDBTS 2014:** —

Sıla sığası *birl. i.* Şahıs ve zaman belirtmeden yalnız hareket kavramı ifâde eden fiilimsi, bağ-fiil, ulaç, gerundium, zarf-fiil, sığa-yı sila. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sınıf *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *klasse*] [Fr. *classe*] [İng. *class*]: 1- Ortak özellikler sunan öğeler bütünü. 2- Dağılımsal dilbilimde, belli bir bağlamda belli bir öğenin yerini alabilecek öğelerin bu öğeyle birlikte olurturduğu bütүн. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Klasse*; Fr. *classe*; İng. *class*) Cümledeki işleyişleri, aldıkları çekim ve yapını ekleri ve taşıdıkları kavramlar bakımından aralarındaki ortak noktalara göre ayrılmış olan kelime türü. // **DS 2011:** (*dass*) *ses bilimi*, *biçim bilimi* Bir dil çalışmasında kimi biçim ve anlam özelliklerini paylaşan bir dizi birimin oluşturduğu topluluk; örn. *ünlü*, *ünsüz sınıfı*; *ad*, *eylem sınıfı*. Küme de denir. // **DBTS 2013:** Sözlük, bütünüyle adlandırmadan ibarettir. Bu adlar, söz diziminde kullanıldıkları görevlere göre, işlevlerine göre, bir çeşitlilik gösterirler. Bunlara sınıf adı verilir. // **TDBTS 2014:** —

Sınıf değiştirme *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*anthimeria*): Bir sözün söz diziminde değişik işlevlerde, değişik söz türü olarak kullanımıdır. krş. **Tür değiştirme**. // **TDBTS 2014:** —

Sınıf imi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Kelimelerin sınıflara ayrılmasını sağlayan ek. bkz. **Kelime sınıfları**. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sınıflandırma *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *klassifikation*, *klassifizierung*] [Fr. *classification*] [İng. *classification*]: Dil birimlerini dağılımsal, anlamsal, biçimbilimsel, sözdizimsel vb. özelliklerine göre sınıflara ayırma. //

DBTS 1989: — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*classification*): Çeşitli dil birimlerini belirli ölçeklerde öbekler hâline getirmektir. // **TDBTS 2014:** —

Sınıflayıcı (sınıflandırıcı) sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Kelimelerin sınıflara ayrılmasını sağlayan ek. bkz. **Kelime sınıfları.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*classifier*): Çeşitli dil birimlerini sınıflandırmak ve öbeklere ayırmak için kullanılan ölçekler, sınıflandırıcılardır. // **TDBTS 2014:** —

Sınıfsal sıf. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*generic*): Sınıflandırılmış dil birimleriyle ilgili. // **TDBTS 2014:** —

Sınır dili birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*peripheral language*): Birden fazla dil veya lehçe arasındaki karışık dil, sınır dilidir. bkz. **Ortak iletişim dili, iki dillilik.** // **TDBTS 2014:** —

Sınırlama i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*terminative, limitation*): Varlık-eylem ilişkisinde ortaya çıkan bir ilişkinin adıdır. Sınırlamada, eylemin sınırına işaret edilir. // **TDBTS 2014:** —

Sınırlama budağı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*bounding node*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir tümce içinde öğelerin yer değiştirmesine yol açan taşıma işlemini sınırlayan ve bir ögenin ne kadar uzağa taşınacağını belirleyen budak. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sınırlama durumu (hali) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Limitatif*) Bazı dillerde, fiille anlatılan eylemin yayılış sınırını göstermek üzere ismin girdiği çekim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (*Alm. Kasus Limitativus; Fr. cas limitative; İng. limitative case*) + GA > + A yönelme hali eki ile + ÇA eşitlik hali ekinin birlikte kullanılması ile oluşan, mekanda ve zamanda sınırlama gösteren hal. Örnekler için bkz. **Sınırlama eki.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*terminative case, limitative case*): Söz öbeklerinde ve cümlelerde, eylemin sınırını veya eylemin

gerçekleşmesinin sınırlı oluşunu göstermek için, sınırın adı olan söz, sınırlama çekimine sokulur. // **TDBTS 2014:** —

Sınırlama eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Limitativus*; Fr. *limitative*; İng. *limitative*) İsimlere yönelme ekinden sonra gelerek mekanda ve zamanda sınırlama gösteren ek: GAÇA < GA + ÇA eki. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*terminative, limitative suffix*): Sınırlama çekimi, yeni Türk yazı dillerinde genellikle çekim edatlarıyla yapılırken, Eski Türk yazı dillerinde -gAÇA ekiyle de yapılırdı. Adlara yaklaşma ekinden sonra gelerek mekanda ve zamanda sınırlama gösteren bir ek olarak işlev görürdü. // **TDBTS 2014:** —

Sınırlamasız sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (non-restrictive) *söz dizimi* Bir niteleme yapısında niteleyen ile nitelenen arasındaki anlam ilişkisi ile ilgili bir özellik. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sınırlandırma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *begrenzung, eingrenzung*] [Fr. *délimitation*] [İng. *delimitation*]: Değiştirim yoluyla söz zincirini en küçük birimlerine ayırma işlemi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sınırlandırma görünüşü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*terminative aspect*): Eylemin yer ve süre bakımından gerçekleşme düzeyinin belirtildiği görünüştür. // **TDBTS 2014:** —

Sınırları belirsiz birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (fuzzy) *anlam bilimi* Anlam bakımından belirli sınırları olmayan dil birimleri ile ilgili özellik; örn. *epeyce, oldukça* belirteçleri; *akarsu, ırmak, nehir sınırları belirsiz sözcüklerdir*. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sınırlayıcı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *grenzsihnal*] [Fr. *démarcatif*] [İng. *demarcative*]: Gösterenlerin başlangıç ya da bitiş sınırlarını gösteren sesçil ya da bürünsel olgular için kullanılır. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sınırlı dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (restricted language) *toplum dil bilimi, edim bilimi* Genellikle belli iletişim amacına hizmet etmek üzere ya da belli bağlamda kullanılan dil. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sınırsız gösterme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*unlimited semiosis*): Bir göstergenin gösterileninin değişik ortamlara göre sürekli değişebildiğine işaret etmek için kullanılan bir özellik adıdır. // **TDBTS 2014: —**

Sınır simgesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*boundary symbol*): Dil çalışmalarında dil birimlerini çözümlemek için kullanılan ayırıcı işaretler. // **TDBTS 2014: —**

Sıra i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *reihe*] [Fr. *série*] [İng. *series*]: Aynı ayırıcı özelliği içeren ve ses yolu üstünde sıralanan ünsüz sesbirimlerin oluşturduğu bütün. Ör. *Türkçedeki b, v, d, z, c, g sesbirimleri titreşimli olduklarından bir sıra oluşturur.* // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (turn) *konuşma çözümlemesi* Konuşma çözümlemesinde konu- şanların konuşma düzenlerini anlatan çevrim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıradaşlı bileşik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bileşenlerinden biri ötekine uyumsuz olan bileşim. bkz. **Bileşim.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıradaşlık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Coordination) Biri ötekine bağımlı olmaksızın aynı sıraya alınan kelime veya sözlerin hali (sıradaş, coordonné) bkz. **Uyum.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıralama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (coordination) *söz dizimi* Söz dizimsel olarak eşdeğer konumda olan birimlerin (tümcecik, ad öbeği vb.) bağlanması. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıralama eksenî birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*axiz of combination*): Metinsel bir yapının çözümlenmesinde ‘yatay’ düzlem için kullanılan yapısalıcı bir terim; dizim (syntagm) düzlemi. // **TDBTS 2014: —**

Sıralanış i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*conjoining*) *söz dizimi* Üretimsel dil bilgisinde bir yapının ötekisiyle *ve*, *fakat* gibi sıralama bağlaçları ile yan yana sıralanması. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıralayıcı diller birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *anreihende sprachen*] [Fr. *langues juxtaposantes*] [İng. *juxtaposing languages*]: Dillerin genel özellikleri açısından yapılan sınıflandırmada, dilbilgisi bağıntılarını ve ikincil kavramları, temel kavramı belirten anlambirime getirilen örneklerle anlatan diller. Ör. *Bantu dilleri sıralayıcı dillerdendir.* // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıralayıcı yapı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*coordinate construction*): Sıralayıcı bağlama edatlarıyla kurulmuş bağlama öbekleri veya sıralı bağlı cümleler, sıralayıcı bir yapıdadır. // **TDBTS 2014: —**

Sıralı (bağlı) birleşik cümle birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Koordinierter satz, beigeordneter satz*; Fr. *proposition coordonnée*; İng. *coordinate sentence*) Yalnız başlarına kullanıldıklarında da birer anlam taşıyan hükümlü cümlelerin yan yana gelmesiyle, noktalı virgül veya bağlaçlarla birbirine bağlanarak kurulan birleşik cümle. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*coordinate sentence*): Sıralama edatlarıyla kurulan bir yapıdır. // **TDBTS 2014: —**

Sıralı cümle birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Tertipli cümle*; Fr. *proposition coordonnée*; İng. *coordinate sentence*; Alm. *koordinierter satz, beigeordneter satz*) Anlam yakınlığıyla bağlanmış cümleler. Ör. *Sazının üstüne saz yok, yarenlerin üstüne söz yok; Anası gözyaşı dökmüş, babası boynuna sarılmış, yarenleri yolunu kesmiş, onu dödürememişler.* // **DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sıralı iki dillilik *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (coordinate bilingualism) *toplum bilimi* Bireyin dilleri farklı çevrelerde öğrenmesinden kaynaklanan ve her iki dilin sözcüklerinin kendi anlamlarıyla ayrı ayrı korunduğu iki dillilik durumu. krş. **Bileşik ikidillilik, alt sıralı ikidillilik.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıralık i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Başlıktan sonra gelen küçük harflere verilen ad. bkz. **Başlak.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıralılık ilkesi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*cooperative principle*): Dil kullanıcısının metindeki sözleri nasıl üreteceği ve metni nasıl kuracağı konusunda, birlikte ve iş birliği içinde çalışan dört ilke. // **TDBTS 2014:** —

Sıralı yapı kısıtlaması *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Coordinate Structure Constraint) *sözdizim* Üretici dil bilgisinde sıralı yapıda her iki (veya daha fazla) yapının, tek bir kuraldan etkilenemeyeceğini söyleyen ada kısıtlaması türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sıra sayıları (sayısı) *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Rütbi aded, Ordinal*) Birinci, ikinci gibi bir şeyin sıradaki yerini göstermeye yarayan sayı sıfatı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. Ordinalzahl; Fr. adjectif numeral ordinal; İng. ordinal numeral adjective) Sayı adlarından + *IncI* /+ *UncU* ekiyle genişletilerek sıra kavramı bildiren sayılar: *ikinci, altıncı, yedinci, onuncu, üçüncü* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ordinal number*): Varlıkların sırasını veya derecesini bildirmek üzere sayı adlarından *-ncI/-ncU* ekiyle türetilen ve sayı kavramı bildiren sayılar: *beşinci, ikinci, onuncu* vb. // **TDBTS 2014:** —

Sıra sayı sıfatı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Adad-ı rütbiye*; Fr. *adjectif numeral ordinal*; İng. *ordinal numeral adjective*; Alm. *ordinalzahl*) Sıra kavramı bildiren sayı sıfatı. // **DDTS 1980:** Sayı kavramı içeren sıfat. Sıra sayı sıfatları adların sırasını belirtir. Ör. *ikinci gün.* // **DBTS 1989:** (Osm. *Sıfat-ı adediyye-i rütbiyye*; Fr. *adjectif numeral ordinal*). Sıra kavramı belirten sayı sıfatı. Ör. *sekizinci blok.* // **GTS 1992:** Sayı adlarından *-(I)ncI*, + *(U)ncU* ekiyle kurulan ve sıra kavramı bildiren

sıfat // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Sayı adlarında *-(I)ncI*, + *(U)ncU* ekiyle türetilen ve sıra kavramı bildiren sıra sayısının sıfat olarak kullanılışıdır: *birinci ders, üçüncü yıl vb.* // **TDBTS 2014:** —

Sıyga-sîga i. (Ar. *şîga*) Bir fiilin, zaman ve şahıs kavramları dışında konuşan tarafından o fiile başka duygu ve düşüncelerin katılıp katılmadığını gösteren biçimi, fiilin çekiminden ortaya çıkan çeşitli şekillerden her biri, kip. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sızıcı sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *spirans*] [Fr. *spirante*] [İng. *spirant*]: Ses yolunun çok az açılmasıyla belirlendikleri için daraltılı ya da sürtüşmelilere verilen bir başka ad. bkz. **Daraltılı.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Spirant*; Fr. *spirante*; İng. *spirant*) Ses yolunun daralmasıyla sızar gibi çıkan seslerin taşıdığı nitelik. Bkz. **Sızıcı ünsüz.** // **DS 2011:** (*spirant*) *ses bilgisi* Ses yolunun çok az açılmasıyla belirlendikleri için daraltılı ya da sürtünmelilere verilen bir başka ad. // **DBTS 2013:** (*spirant, fricative*): Ses yolunun daralmasıyla sızar gibi çıkan seslerin taşıdığı nitelik adıdır. krş. **Sızıcı ünsüz.** // **TDBTS 2014:** —

Sızıcılaştırma i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *spirantisation*; İng. *spirantisation*; Alm. *spiranswerden*) Bazı patlayıcı seslerin, sızıcı hale geçmeleri. // **DDTS 1980:** [Alm. *spirantisierung*] [Fr. *spirantisation, lénition*] [İng. *spiraqntisation*]: Bir kapantılılığın sızıcıya dönüşmesi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Spiranstwerden, Spirantisierung*; Fr. *spirantisation*; İng. *spirantisation*) Patlayıcı ünsüzlerin çeşitli sebeplerle sızıcı ünsüze dönüşmesi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*spirantisation*): Patlayıcı ünsüzlerin çeşitli nedenlerle sızıcı ünsüzlere dönüşmesi olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Sızıcı ünsüz birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *consonne affriquée spirante, sonsonne constrictive, consonne fricative*; İng. *affricate, spirant, fricative*; Alm. *affrikate, spirans, konstriktiv, frikative, reibelaut*) Ciğerlerden gelen havanın ağız boşluğundaki hafif kapalı engele çarpıp sızması ile meydana gelen ünsüz. *v, f, z, s, j, ş, ğ, h.* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Affrikate, Spirant, Konstriktiv, Frikative, Reibelaut*; Fr. *consonne, affriquée spirante; consonne constrictive, consonne fricative*; İng. *spirant, fricative*) Ağız kanalının çeşitli yerlerinde oluşan bir daralma sonunda sürtünerek veya sızarak çıkarılan ünsüz: *f, v, y, h, s, z, ş, j, ğ ünsüzleri*

Türkçenin sızıcı ünsüzleridir. // DS 2011: — // DBTS 2013: (spirant, fricative): Hava akışının çok dar tutulması ve havanın nerdeyse kapalı olan bu yoldan itilmesiyle elde edilen sesler, sürtünmeli sesler olarak bilinir. Hava akışının hemen hemen kapalı olduğu dar bir delikten havanın itilmesiyle elde edilirler. // **TDBTS 2014: —**

Sîga-yı emriyye birl. i. Bir işin yapılmasını emreden fiil kipi, buyuru kipi, emir kipi. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sîga-yı ihbariyye birl. i. Belirli bir zaman kavramı taşıyan geçmiş, gelecek, geniş ve şimdiki zaman kiplerinin ortak adı, haber kipleri, ihbar sîgaları, bildirme kipleri. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sîga-yı iltizâmiyye birl. i. İstek ve niyet kavramı ifâde eden isteme kipi, iltizâmî sîga, istek kipi. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sîga-yı inşâiyye birl. i. Dilek-şart, emir, gereklilik ve istek kiplerinin ortak adı, dileme kipleri, inşâî sîgalar, isteme kipleri. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sîga-yı mübalağa birl. i. Sıfatların belirttiği kavramlar arasında yapılan karşılaştırmada en üst derece, üstünlük derecesi. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sîga-yı mürekkebe birl. i. Basit zamanlı çekimli bir fiilden sonra cevher fiilinin -di, -miş, -se şekillerinden birinin getirilmesiyle oluşturulan zaman, mürekkep zaman, birleşik zaman. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sîga-yı şartiyye birl. i. Basit zamanlı çekimli bir fiile şart kavramı veren birleşik zaman, şart birleşik zamanı. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sîga-yı temennî birl. i. Türkçe’de -se ekiyle kurulan ve dileme, isteme ifâde eden kip, dilek kipi, şart kipi, temennî sîgası, dilek-şart kipi. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sîga-yı vücûbî birl. i. Fiilin belirttiği kılış veya oluşun yapılması gerektiğini gösteren isteme kipi, fi’l-i vücûbî, gereklilik kipi. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Silikleşme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Amuissement) Bir kelimedeki bir sesin artık söylenmez olması veya pek az duyulacak bir hal alması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Silinme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Hazif, Elision) Kelime sonunda bulunan bir açınığın, alt yanındaki kelime başında bir açıklık bulunduğu zaman düşmesi. “*Ne eylesin*” yerine “*neylesin*”, “*Kahve altı*” yerine “*Kahvaltı*” gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Silme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *deletion, tilgung, löschung*] [Fr. *suppression, effacement*] [İng. *deletion*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, bir tümce kurucusunu ortadan kaldırma işlemi. Ör. *Bu adam içki içer yerine silme işlemiyle Bu adam içer denilir.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (deletion) *söz dizimi, ses bilimi, biçim bilimi* Üretici dil bilgisinde, yönetim ve bağlama kuramı öncesinde, dönüşümsel bileşenin çıktılarına uygulanan ve bir “kestirilebilirlik koşulu (recoverability condition)” altında çalışan, belli yapılardan bazı öğeleri atma işlemi. // **DBTS 2013:** (deletion, segment deletion): Sesten cümleye kadar herhangi bir dil birimini, iletişim eksilmesine yol açmayacak biçimde çıkarmak, öge silme olarak bilinir. krş. **Eksilme, eksilteli cümle, söz cümle.** // **TDBTS 2014:** —

Simge i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *symbol*] [Fr. *symbole*] [İng. *symbol*]: 1- Göstereniyle gösterileni arasında doğal bir bağ izine rastlanan nedenli, ama yine de saymaca bir değer içeren öge. 2- Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde yeniden yazım ya da dönüşüm kurallarını belirtmek için kullanılan sözcük ya da

baş harflere verilen ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*symbol*): Gösteren-gösterilen ilişkisi, sosyal bir uzlaşıyla kurulmuş, nedensiz ve saymaca (*symbolic*) bir ilişki olan göstergedir. // **TDBTS 2014:** —

Simgesel sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *symbolisch*] [Fr. *symbolique*] [İng. *symbolic*]: Simgeye ilişkin olan ya da simge özelliği taşıyan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** // **TDBTS 2014:** —

Sing sing kuramı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*sing sing theory*): Müzik kökenli dil kuramıdır. // **TDBTS 2014:** —

Sinik harf birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Lettre quiescente ou quiescible) İbrani yazısında ancak harekeli olduğu vakit okunan harflere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sinme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Irradiation) Bir kavramı anlatan kelimenin, o kavramın bitişiğindeki başka bir kavrama geçmesi: *Kalem kelimesinin yazı işleri görülen daireye ad olması gibi.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sinonim i. ve sıf. Anlamları aynı veya birbirine çok yakın olan (kelimeler), anlamdaş, eş mânâlı, sinonim, eş anlamlı, müterâdif. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sivrili ton (vurgu) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Ton ou accent aiguisé) Uzatılarak söylenilen bir açının ortasında yapılan vurgu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sivrilme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Relief) Bir kelime veya bir söz üzerine dikkati çekmek için onun üzerinde durma veya yerini değiştirme, onu tekrar etme gibi yollara başvurulması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sivriltme edatı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Sivriltilme için kullanılan *hani, hele, illâ, ya, yok mu* gibi edatlara denir: *Ya buna ne buyrulur? Hani, hiç de acıkmış değilim.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Soğurma i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Absorption) Bir açının düşmesi veya “samparasana” denilen hale uğraması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sokulma i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Insertion) Kelime başında yoktan bir sesin peyda olması. İçönüm anlamdaşı. bkz. **Önüm.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sola dallanma *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (left branching) *söz dizimi* Bir öbek içinde niteleyenlerin başm solunda bulunduğu bileşke yapısı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Soldalılık koşulu *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (leftness condition) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde yönetim ve bağlama kuramı öncesi geliştirilen kesişme türlerini, bağlama kuramında birleştirmek üzere önerilen bu koşul. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Soluk i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Esprit) Yunancada bazan kelime başındaki açınıkların özel bir söylenişle çıkarılmalarını sağlayan boğaz sesliği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Soluk durgusu *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Kelimeler arasında soluk almak amacıyla yapılan durgu. bkz. **Durgu.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Soluklama i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Aspiration) Bazı sesler çıkarılırken bunlarla birlikte çıkan *h* gibi bir soluk. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (aspiration) *ses bilgisi* Patlamalı ünsüzler gibi belli bazı seslerin söylenişine eşlik eden duyulabilir soluk işlemi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Soluklu sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *aspirata*, *aspirierter laut*] [Fr. *aspirée*] [İng. *aspirate*]: Gevşeme evresinde ve bir ünlüden önce soluk sesi duyuran ünsüz. Ör. *İngilizce ve Almancada önses durumunda olan titreşimsiz kapantılar vurgulu seslemde soluklu niteliği taşır: İng. kin “akrabalık”.* // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (1- aspirated, 2- breathy) ses bilgisi 1- Gevşeme evresinde ve bir ünlüden önce soluk sesi duyuran ünsüz. 2- Ses yarığı hafif açık durumda iken bırakılan havanın meydana getirdiği ses etkisinin özelliği. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Soluklu abanık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Consonne aspirée) Ötümlü olsun, ötümsüz olsun patladıktan sonra bir zaman soluklu bir sesle devam edebilen abanık. bkz. **Tarazsız.** // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Soluklu h birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (H aspiré) Fransızcada bazı kelimelerin başında bulunup hiçbir ses değeri olmadığı halde bağlama ve silinme olayına engel olan *h* harfi. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Soluklulaşma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*aspiration*): Patlayıcı seslerden sonra gelen *l, r, v, y* gibi sürtünmesiz seslerin patlayıcı seslerin bu özelliklerini kısmen gidermesi olayıdır. krş. **Akıcılaşma.** // TDBTS 2014: —

Soluklu ötümlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Türkçe’de bulunmayan *bh, dh, gh* gibi ötümlüler. bkz. **Ötümlü abanık.** // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Soluklu ötümsüz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Sourd aspiré) Bazı dillerde bulunan ve soluklu bir ses veren *ph, th, kh* gibi ötümsüz abanıklara denir. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Soluklu ünsüz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (Alm. *Aspirata*, *aspirierter Laut*; Fr. *aspirée* İng. *aspirate*) Boğumlanması sırasında kendisi ile birlikte bir *h* soluk sesi duyuran ünsüz. // DBTS 2013: (*aspirate, breathy*): Genellikle bazı ötümsüz patlayıcı ünsüzlerin

boğumlanmasında göze çarpan bu solukluluk, Türkçede *paşa, piliç, toz, tuz* vb. kelimelerdeki *p, t* ünsüzlerinde de görülür. krş. **Akıcılaşıma.** // **TDBTS 2014:** —

Soluk öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İki soluk veya iki durgu arasında kalan kelime öbeği. bkz. **Ses öbeği.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Soluksuz sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (unaspirated) *ses bilgisi* Ötümlü ünsüzler gibi belli bazı seslerin söylenişinde duyulabilir soluğun olmayışı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Soluksuzlaşma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Désaspiration) Soluklu bir abanın soluksuz olması (soluksuzlaşmış, désaspiré) . // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Soluk verme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. Zefir; Fr. expiration; İng. expiration; Alm. expiration, ausatmung) Sesi meydana getirme üzere ciğerlerin havayı itmesi. // **DDTS 1980:** [Alm. expiration, ausatmung] [Fr. expiration] [İng. expiration] [Es. T. zefir]: Akciğerlerdeki havayı ses yolu aracılığıyla dışarı atma eylemi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Solunum vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Sesin yeğin, yani şiddetli olmasından ibaret vurgu. bkz. **Asıl vurgu.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Somut sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Concret) Madde halindeki bir varlığı anlatan (kelime): *Ağaç, taş, kâğıt* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Somut anlatım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Dilde, kavramların cabiate bağlı olarak ifade edilmesi. *Türkçede çeşitli renk tonlarını gösteren camgöbeği, limonküfü, tenrengi, ördekbaşı, kankırmızı, sütbeyazı, vişneçürüğü* gibi renk adları somut anlatım örnekleridir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (concrete discourse): Gösterdikleri ve belirttikleri varlıklar beş duyu

organlarıyla algılanabilen somut szleri kullanarak, varlık ve olayları gerçekçi dil kullanımlarıyla anlatan dil kullanımı, somut dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Somut isim (ad(ı)) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Müşahhas isim*; Fr. *substantif de matière, nom concret*; İng. *concrete noun*; Alm. *stoffname, materialia konkretum, konkretes substantivum*) Beş duyudan biriyle veya birkaçıyla tespit edilen varlığın adı. // **DDTS 1980:** [Alm. *stoffname, konkretes substantiv*] [Fr. *nom concret*] [İng. *concrete noun*] [Es. T. *müşahhas isim*]: Soyut ada karşıt olarak, duyuların algılama alanına giren nesne ya da varlıklara verilen addır. // **DBTS 1989:** (Osm. *İsm-i müşahhas*; Fr. *nom concret*; karşıtı soyut isim). Duyularla algılanabilen maddî varlıklara ad olan kelime. Ör. *kitap, rüzgâr*. // **GTS 1992:** (Alm. *Stoffname, Materiale Konkretum, konkretes Substantivum*; Fr. *substantif de matière, nom concret*; İng. *concrete noun*) Gösterdikleri, belirttikleri nesneler duyular yoluyla algılanan ve maddî varlıklara ad olan isim türü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*concrete discourse*): Gösterdikleri ve belirttikleri varlıklar beş duyu organlarıyla algılanabilen sözler, somut sözler olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Somut kavram birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Aynı dil birliğinden kimselerde somut kelimelerin zihinde uyandırdıkları genel tasavvurlar. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*concrete concept*): Dış dünyaya ait gösterileni doğrudan gösterilebilen ve görülebilen zihinsel biçimdir. // **TDBTS 2014:** —

Somutlaştırma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Dildeki soyut kavramları somut kavramlardan yararlanarak anlatıma yönelme. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*concretization*): Dil kullanımında, soyut kavramları somut kavramlardan yararlanarak anlatmaya ynelmektir. // **TDBTS 2014:** —

Sona bağlı sözdizimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Tümcede fiilin tümleçlerden sonra, cümlede ise baş tümcenin sona alındığı söz dizimi türü. bkz. **Sözdizimi**. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sona sığınım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Enclise) Bir kelimenin kendi vurgusunu bırakarak bazan da şeklini kısaltarak beraberce bir ses birliği meydana getirmek üzere, önceki kelimenin sonuna sığınırçasına bağlanması: *Benim ile*’den *benimle* gibi.

(sona sığınık, synenclitique) bkz. **Başa sığınım.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Son çekim edatı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak, isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli müstakil kelime. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sondaki dilim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Uğradığı ses değişimleri bakımından bir kelimenin incelenmek üzere bölünmüş sayıldığı parçalardan sonda olanı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sonda koşku birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Koşku işlevi gören kelimenin son tümcede geçtiği koşku türü. bkz. **Koşku.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sondalık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Finale) Bir kelimenin veya cümlelerin son ögesi. Bu ögeden sonra durgu varsa salt sondalık (finale absolu) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sondaki hece birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Syllabe finale) Bir kelimenin son hecesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sondan eklemeli dil(ler) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *agglutinierende, anleimende, anfügende Sprachen*; Fr. *langues agglutinantes*; İng. *agglutinating languages, agglutinative languages*) Kelime çekimi ve türetiminin son eklerle yapıldığı dil. Türkçe son eklemeli bir dildir. *gül-dür-e-me-dik+ler+i-miz+den, al-da-n-dı-nız, bak-acak-mı-sınız* vb. Karşıtı önden eklemeli dildir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*agglutinating languages, agglutinative languages, suffixing languages*): Söz yapım ve çekiminin eklerle yapıldığı, yapımlık ve çekimlik bağlı birimlerini büyük ölçüde ekletmiş olan diller, sondan eklemeli diller olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Sondan ikinci birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Pénultième) Heceler için kullanılır (sondan ikinci vurgulu, paroxyton) . // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sondan önceki vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*proxytone*): Bitiş vurgusunu kaldırarak, onu bir önceki heceye alan vurgulama, sondan önceki vurgu olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Sondan üçüncü birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Antépénultième) Heceler için kullanılır (sondan üçüncü vurgulu, proparoxyton) . // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sondan vurgulu birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*oxytone*): Vurguyu son hecede kullanan dildir. // **TDBTS 2014:** —

Sondan vurgulu dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*oxytone language*): Vurguyu son hecede kullanan dildir. // **TDBTS 2014:** —

Sonda türeme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Epithesis*; Fr. *epithese*; İng. *epithesis*) Kelime sonunda ünlü veya ünsüz türemesi olayı: *kehruba /kehribar, radyo/radyon, belki/bekit vb.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sonda ünlü türemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kelime sonunda bir ünlünün türemesi. Türkçede yazı dilinde örnekleri yoktur. Ağızlarda da çok az rastlanan bir olaydır: *hem / hemi vb.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sonda ünsüz türemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kelime sonunda bir ünsüzün türemesi. Fransızca *kehruba* Türkçe *kehribar*. Daha ziyade ağızlarda rastlanan bir ses olayıdır: *radyo / radyon, gibi / givin vb.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Son ek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Suffixe) Kökün veya kökenin sonuna eklenerek yeni bir gövde veya yeni bir kelime türetmeye yarayan şekil ögesi. // **DTS 1969:**

(Osm. *Lahika-i müteahhire*; Fr. *suffixe*; İng. *suffix*; Alm. *suffix*) Kelime sonuna gelen ek. // **DDTS 1980:** [Alm. *suffix*] [Fr. *suffixe*] [İng. *suffix*] [Es. T. *lahika*]: Çeşitli dillerde kök, köken ya da gövdeye getirilen ek. Ör. *Gözlük sözcüğünde bulunan -lük*. // **DBTS 1989:** (Osm. *Lâhika-i müteahhire*; Fr. *suffixe*; karşıtı ön ek). Kök veya gövdelerin sonuna eklenerek yeni kelime türetmeye ya da kelimeler arasında ilişki kurmaya yarayan ek. Ör. *+lık (korku+lık), +ar (oş+ar)* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *Suffix*; Fr. *suffixe*; İng. *suffix*) Kelime kök veya gövdesinin sonuna eklenen ek. // **DS 2011:** (*suffix*) *biçim bilimi* Bir tabanın sağına eklenen ek. Türkçe'deki ekler genellikle sonektir. // **DBTS 2013:** (*suffix, postfix*): Söz kök veya gövdesinin sonuna eklenen ek. // **TDBTS 2014:** —

Son ek getirme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*suffixation*): Söz tabanından sonra ek getirilmesidir: *ağaç-lık*. // **TDBTS 2014:** —

Son ekleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*suffixation*) *biçim bilimi* Bir tabanın sağına ek ekleme süreci; örn. *göz-le-m-ci, yap-ı-sal-cı-lık*. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Son konum birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*final position*) *söz dizimi, biçim bilimi, ses bilimi* Bir birimin son ögesinin bulunduğu yer; örn. *baş sözcüğünde /ş/ son konumdadır*. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sonorisation i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ünsüzlerin boğumlanması sırasında, ciğerlerden gelen havaya ses tellerinin titreşerek ton vermesi, ünsüzlerin tonluluk niteliği kazanması, *b, c, d, g*, vb. ünsüzlerin boğumlanmasında olduğu gibi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Son öncesi dalgalı birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Propérispomène*) Yunancada, sondan ikinci hecesinde dalgalı vurgu bulunan (kelime). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sonraki sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Récent ou Bas*) Bir dilin yükseliş sonrasını anlatmak için kullanılır. *Klâsik Lâtinceye karşılık olarak Sonraki Lâtince* gibi. // **DTS**

1969: — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Son ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *phonème finale*; İng. *final sound*; Alm. *auslaut*) Kelime sonundaki ses. // **DDTS 1980:** [Alm. *auslaut*] [Fr. *phonème final*] [İng. *final phoneme*]: Sözcük sonunda yer alan ses. Ör. *dil sözcüğündeki l.* // **DBTS 1989:** (Fr. *phonème final*) Kelime sonunda bulunan ses. Ör. *kalem kelimesindeki m son sestir.* // **GTS 1992:** (Alm. *Auslaut*; Fr. *phonème final*; İng. *final phoneme*) Kelime sonunda bulunan ses. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*final phoneme*): Söz sonunda bulunan sestir. // **TDBTS 2014:** —

Son ses düşmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *apocope*; İng. *apocope*; Alm. *apokope*) Kelime sonundaki bir sesin kaybolması. // **DDTS 1980:** [Alm. *apokope*] [Fr. *épithèse*] [İng. *epithesis*]: Bir sözcüğün sonundaki sesin kullanılmaz olması. Ör. *kışlag > kışla.* // **DBTS 1989:** (Fr. *apocope*) Kelime sonundaki bir sesin kaybolması. Ör. *yaylağ > yayla.* // **GTS 1992:** (Alm. *Apokope*; Fr. *apocope*; İng. *apocope*) Kelimede son ses durumunda olan sesin düşmesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*apocope*): Bir sözün son sesinin düşmesi olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Son ses türemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kelime sonunda ünlü veya ünsüz türemesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*epithesis, proparalepsis, paragogic sound*): Herhangi bir türetmelik nedeni olmaksızın, sözün söylenişinde kolaylık sağlamak kaygısıyla bir sözün anlamını etkilemeden, değiştirmeden, bu sözün sonuna bir ses veya hece eklenmesi, son ses türemesi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Son türeme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *epithesis*] [Fr. *épithèse*] [İng. *epithesis*]: Bir sözcüğün sonunda kökensel olmayan bir sesin belirmesi. // **DBTS 1989:** (Fr. *épithèse*). Kelimenin aslında bulunmayan bir ünlü veya ünsüzün elimenin sonunda belirmesi. Ör. *peydâ → peydah+lamak, tâli' → talih vb.* // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sonuçlamalı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** Anlamı bir sonuç ya da çıkarım anlatan tümcecik ya da tümcecik ögesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sonuçlayıcı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (resulting) *söz dizimi, anlam bilimi* Anlamı bir sonuç ya da çıkarım anlatan tümcecik ya da tümcecik ögesi; örn. *Türkçe’de -mek için, öyle ki, o kadar ki vb. birimlerden sonra sonuçlamalı tümcecikler kullanılır.* Sonuçlamalı da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sonuçta tamamlanmış fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Bulmak, susamak, iyi etmek, atabilmek* şeklindeki kılınış fiili. bkz. *Kılınış.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sonu dalgalı birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Périspomène) Yunancada son hecesinde dalgalı vurgu bulunan (kelime). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sonu ötümlü birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Mi-sonore) Sonuna doğru ötümleşen abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sonu ötümsüz birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Sonore assourdie) Sonuna doğru ötümü kalmayan ötümlü abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sonu vurgulu birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Oxyton) Son hecesi vurgulu (kelime). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sonu zayıf fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Arapçada üçüncü harfi zayıf olan fiil. bkz. *Zayıf fiiller.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Son ünlü düşmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *elision*] [Fr. *élision*] [İng. *elision*]: Bir sözcüğün sonunda yer alan bir ünlünün bir sonraki sözcüğün başında bulunan ünlünün etkisiyle silinmesi. Ör. *Fransızcada le tanımlığı ünlüyle başlayan bir sözcükle kullanılırken sonünlü düşmesi olur: l’enfant “çocuk”.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (apocope) *ses bilimi* Bir sözcüğün tarihsel süreç içinde son ünlüsünün düşmesi durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Soru i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*İstifham*, Interrogation) Cevap almak üzere söylenilen cümle şekli, ki cümleyi meydana getiren öğelerden herhangi birine “*mi*” edatının katılmasıyla veya *kim, ne, hangi, ne zaman, nasıl* gibi birtakım kelimeler kullanılmasıyla olur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*question, interrogation*): Soru, bildirmenin öbür ucudur. Bir bildirme, bir yargı, kısacası bir cümledir. // **TDBTS 2014:** (İng. *interrogatif*) Soru(lama), dilde hem diyalog ortamında cevap(lama) ile birlikte gerçekleşen ve tamamlanan iletişimsel ve sosyal bir süreç, hem de kavramsal içeriklerin oluşturulması ve zenginleştirilmesi amacıyla başvurulmuş bir yöntemdir.

Soru adılı(zamiri) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Kim, hangisi* şeklindeki ayrılı zamir türü. bkz. **Ayrılmış zamirler.** // **DTS 1969:** (Osm. *İstifham zamiri*; Fr. *pronom interrogatif*; İng. *interrogative pronoun*; Alm. *fragefürwort*) Adların yerini soru yoluyla tutan adıl. Ör. *Neyi kaybettiniz?* // **DDTS 1980:** [Alm. *fragefürwort, fragepronomen*] [Fr. *pronom interrogatif*] [İng. *interrogative pronoun*] [Es. T. *istifham zamiri*]: Soru kavramı içeren adıl. Ör. *Kim gelecek? tümcesindeki kim.* // **DBTS 1989:** (Osm. *Zamîr-i istifhâm*; Fr. *pronom interrogatif*). Varlıkların yerini soru yoluyla tutan zamir. // **GTS 1992:** (Alm. *Fragefürwort, Fragepronomen*; Fr. *pronom interrogatif*; İng. *interrogative pronoun*; Osm. *istifham zamiri, zamir-i istifham*) Yerini tuttuğu varlığı soru yoluyla temsil eden zamir. Ör. *Kimi gördü? Kim hasta?* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*interrogative pronoun*): Soru sözlerinin varlığı temsil için kullanılması, o sözleri soru zamiri yapar. // **TDBTS 2014:** —

Soru belirteci(zarfı) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Adverbe interrogatif) *Niçin, nasıl, neden* gibi zarflar. // **DTS 1969:** (Osm. *İstifham zarfı*; Fr. *adverbe interrogatif*; İng. *interrogative adverb*; Alm. *frageadverb*) Bir eylemin anlamını soru yoluyla açıklayan belirteç. Ör. *Nasıl yaptınız?* // **DDTS 1980:** [Alm. *interrogativadverb*] [Fr. *adverbe interrogatif*] [İng. *interrogative adverb*] [Es. T. *istifham zarfı*]: Belirteçlerin, eylemleri soru yoluyla belirleyen türü. Ör. *Ne yapabilir ki? tümcesindeki ne.* // **DBTS 1989:** (Osm. *Zarf-ı istifhâm*; Fr. *adverbe interrogatif*). Yüklemin anlamını soru yoluyla belirleyen zarf. Ör. *Nasıl çalışıyorsunuz? Niçin küstün?* // **GTS 1992:** (Alm. *interrogativadverb*; Fr. *adverbe interrogatif*; İng. *interrogative adverb*; Osm. *istifham zarfı, zarf-ı istifham*) Fiillerin yer, yön, zaman, sebep, nitelik ve derecelerini soru yoluyla açıklayan ve soru zamirlerinden yararlanılarak kurulan zarf. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*interrogative adverb*): Soru sözlerinin eylemi nitelemek için kullanılması, o sözleri soru zarfı yapar. // **TDBTS 2014:** —

Soru cümlesi (tümcesi) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *İstifham cümlesi*; Fr. *phrase interrogative*; İng. *interrogative sentence*; Alm. *fragesatz*) Herhangi bir ögesinde soru anlamı bulunan cümle. // **DDTS 1980:** [Alm. *fragesatz*] [Fr. *phrase interrogative*] [İng. *interrogative sentence*] [Es. T. *istifham cümlesi*]: Konuşucunun dinleyiciye bir şey sormak için kullandığı, özel öğelerin yanı sıra kendine özgü bir titremleyle belirlenen tümce türü. Ör. *Çocuk geldi mi?* // **DBTS 1989:** (Osm. *Cümle-i istifhâmiyye*; Fr. *phrase interrogative*). Herhangi bir cümlesinde soru anlamı bulunan cümle. Ör. *bu iş burada bitecek mi?* // **GTS 1992:** (Alm. *Fragesatz*; Fr. *phrase interrogative*; İng. *interrogative sentence*; Osm. *cümle-i istifhamiyye*) Soru kavramı kazandıran *hangi? ne? kim? kaç? nasıl?* gibi soru kelimelerinden biriyle ya da "evet" veya "hayır" karşılığını isteyen soru eki *mi?* ile kurulan cümle türü. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*interrogative sentence*): Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümle, soru cümlesidir. // **TDBTS 2014:** (İng. *interrogative sentence*) Geleneksel dil bilgisi anlayışında soru cümlesi “anlamı soru olan/soru içeren cümle” şeklinde tanımlanmıştır. Soru cümlesinin “içinde en az bir sorgulama ögesi bulunan cümle” şeklinde tanımlanması dil bilimsel açıdan daha uygundur.

Soru eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *İstifham lâhikası*; Fr. *particule interrogative*; İng. *interrogative particle*; Alm. *fragepartikel*) Türkçe’de soru kavramı veren *-mi* eki. // **DDTS 1980:** [Alm. *fragepartikel*] [Fr. *particule interrogative*] [İng. *interrogative particle*] [Es. T. *istifham lahikası*]: Soru kavramı içeren ek. // **DBTS 1989:** (Osm. *Edât-ı istifhâm*; Fr. *particule interrogative*). Türkçe’de soru kavramı veren *-mı* eki. Ör. *O mu geldi?* // **GTS 1992:** (Alm. *Fragepartikel*; Fr. *particule interrogative*; İng. *interrogative particle*; Osm. *edat-ı istifham*) Soru kavramı veren *mi/ mu* eki. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*interrogative particle*): Soru kavramını gerçekleştiren ekleşmiş ve çekimlik bağlı biçim birimi, diğer adıyla soru ekidir. // **TDBTS 2014: —**

Soru görünüşü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*interrogative aspect*): Olayın soru görünüşünde oluşudur. // **TDBTS 2014: —**

Soru işâreti birl. i. Soru anlamı ifâde eden sözlerden sonra yazılan noktalama işâreti. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Sorulama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: Gönderici ve alıcı arasında gerçekleşen, birincil amacı alıcı aracılığı ile “bilgilenmek” olan, ancak dil içi (söylemsel) ve dil dışı (edimsel) çeşitli etkenlerin de katkısıyla ikincil amaçları da kapsayan iletişimsel ve sosyal etkileşimin başlangıcı, bir değişirim/dönüştürüm sürecine (İng. transformational process) denir.

Sorulu görünüm birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Soru şeklindeki bir eylemin bir başka eylemden önce gelerek, zaman belirteci görevinde kullanılması. Ör. *Temiz öğrenci eve geldi mi, heen okul önlüğünü çıkarır.* // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Soru sıfatı (sıfatları) birl. i. FGT 1942:Sıfâtı istifhamiye. // **DBTS 1949:** (Adjectif interrogatif) *Hangi, ne, nasıl* gibi soru için kullanılan sıfatlar. // **DTS 1969:** (Osm. *İstifham sıfatı*; Fr. *adjectif interrogatif*; İng. *interrogative adjective*; Alm. *fragewort*) Adı, soru yoluyla belirten sıfat. // **DDTS 1980:** [Alm. *fragewort*] [Fr. *adjectif interrogatif*] [İng. *interrogative adjective*] [Es. T. *istifham sıfatı*]: Belirtme sıfatlarının adları soru yönünden belirten türü. // **DBTS 1989:** (Osm. *Sıfat-ı istifhâmiyye*; Fr. *adjectif interrogatif*). Bir ismi soru yoluyla belirten sıfat. Ör. *Ne vakit? Hangi deniz?* // **GTS 1992:** (Alm. *Fragewort*; Fr. *adjectif interrogatif*; İng. *interrogative adjective*)İsimleri soru yoluyla belirten sıfat. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*interrogative adjective*): Soru sözlerinin varlığı nitelemek için kullanılması, o sözleri soru sıfatı yapar. // **TDBTS 2014: —**

Soru sözü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*question word, interrogative word*): Soru bildiren ekleşmemiş çekimlik bağlı biçim birimidir: *kim, ne, niçin* vb. // **TDBTS 2014: —**

Soru şekli birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: İsimlerde ve fiillerde soru kavramı veren şekil. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sosyal anlam birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*social meaning*): Bir sözün bireysel çağrışımlardan doğan eğretilmeli anlamları dışındaki, gerçek anlamı ve sosyal çağrışımlara dayalı eğretilmeli anlamları, sosyal anlamdır. // **TDBTS 2014: —**

Soyadı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*family name*): Dil birimlerinden bir veya birkaçının, bir kişinin mensup olduğu aileye işaret etmek üzere kullanılışına soyadı denir. // **TDBTS 2014:** —

Soy ağacı kuramı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*family tree hypothesis*): Aynı kökten türediğine inanılan veya bugün bir yapı benzerliği içinde bulunan dillerin tek bir dilden geldiklerini savunan dil görüşüdür. // **TDBTS 2014:** —

Soy sınıflaması veya tarihsel sınıflama birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Classification généalogique ou historique) Dillerin hangi anadilden çıkıp ürediklerine bakılarak yapılan sınıflama. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Soyut sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Abstrait) Madde halinde olan bir varlığı değil de, sırf fikir niteliğinde olan bir kavramı anlatan (kelime): *renk, duygu, çabukluk* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Soyut anlatım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*abstract discourse*): Gösterdikleri ve belirttikleri varlıklar beş duyu organlarıyla algılanamayan ve ancak alıcının eski bilgileri içinde varsa, iletişim değeri taşıyabilen soyut sözleri kullanarak, varlık ve olayları gerçeklik dışı kullanımlarıyla anlatan dil kullanımı, soyut dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Soyut denetim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (arbitrary control) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin yönetim ve bağlama kuramında sessel içeriği olmayan adıl için, yer aldığı tümcede açık bir denetleyenin bulunmadığı, yorumlamanın tümce dışından belirgin olmadan gerçekleştiği denetim türü. bkz. **Adıl.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Soyut durum birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (abstract case) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, yüzey yapıda biçim-sesbilimsel olarak gerçekleşmeyen durum. krş. **Biçimsel durum.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Soyut fiil birl. i. FGT 1942:— // DBTS 1949: Yükleme yâni “*Dün hasta idim*” şeklinde kullanılan -imek fiili. bkz. **Fiil. // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Soyut isim (ad(ı)) birl. i. FGT 1942:— // DBTS 1949:— // DTS 1969: (Osm. *Mücerret isim*; Fr. *nom abstrait*; İng. *abstract noun*; Alm. *abstraktname*) Düşüce yoluyla kabul edilen varlığın adı. // **DDTS 1980:** [Alm. *abstraktes nomen, abstraktes substantiv*] [Fr. *nom abstrait*] [İng. *abstract noun*] [Es. T. *mücerret isim*]: Somut ada karşılık olarak salt düşünsel düzleme ilişkin kavramları belirten ad. Ör. *iyilik, dostluk vb.* // **DBTS 1989:** (Osm. *İsm-i mücerred*; Fr. *nom abstrait*; karşıtı somut isim). Düşünce yoluyla algılanabilen manevi kavramlara ad olan kelime. Ör. *duygu, sevgi vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *abstraktes nomen, abstraktes substantiv*; Fr. *nom abstrait*; İng. *abstract noun*; Osm. *mücerret isim, ism-i mücerret*) Varlığı düşünce yoluyla kabul edilen ve söylendiğinde, zihinde belli bir görüntü veya tasavvur uyandırmayan kavramın adı. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Soyut kavram birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Zihinde belli bir görüntü veya tasavvura sahip olmayan, varlığı kelimeyle sıkı sıkıya bağlı olan kavram: *Gönül, bilgi, kutsal, doğruluk, ülkü vb.* // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*abstract concept*): Dış dünyaya ait göndergesi doğrudan gösterilemeyen ve görülemeyen zihinsel biçimdir. // **TDBTS 2014: —**

Soyutlama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: İnsan zihninin dış dünyadaki canlı ve cansız varlıkları, duygu, düşünce ve hareketleri kendine has bir biçimde anlayıp yorumlayarak kelimelere dönüştürme olayı. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*abstraction*): Bütünüyle soyut bir dünya olan dil ve düşünce dünyası, soyut saymaca katmanlardan oluşur. Soyutlama, bütün sözlük birimlerini ifâde eden bir genelleme sürecidir. // **TDBTS 2014: —**

Soyut söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*abstract noun*): Gösterdikleri ve belirttikleri varlıklar beş duyu organlarıyla algılanamayan sözler, soyut sözler olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Söyümseme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Cacophémisme) Örtmece ile söylenmesi gereken bir şeyi aşağılık bir deyimle anlatma. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Söylem i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Ifade*, Enoncé) Bir şey bildirirken konuşanın ağzından çıkan sözlerin bütünü. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *diskurs*, *rede*] [Fr. *discours*] [İng. *discourse*, *speech*]: 1- Söz; dilin sözlü ya da yazılı gerçekleşmesi, konuşan bireyin kullanımı. 2- Sözce; bir ya da birçok tümceden oluşan, başı ve sonu olan bildiri. 3- Tümce sınırlarını aşan, tümcelerin birbirine bağlanması açısından ele alınan sözce. // **DBTS 1989:** (Fr. *diction*). Konuşma veya okuma sırasında seslerin, kelimelerin hakkını vererek söylenmesi; vurgunun, anlam ve heyecan duraklarının gereği gibi belirtilmesi. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (discourse) *metin dil bilimi* Yapısal yaklaşıma göre tümce ötesi, tümceden büyük dil birimi; dilin toplumsal boyutu vurgulandığında ise dilsel büyüklüğüne bakılmaksızın (*tek sözcük*, *tümce*, *paragraf* vb.) işlevsel, iletişim değerli birim olarak tanımlanabilecek sözce. // **DBTS 2013:** (discourse): Metnin ve metnin oluşum şartlarının birlikteliğine söylem denir. // **TDBTS 2014:** (İng. discourse) Saussure'nin geliştirdiği dil (language)-söylem (parole) karşıtlığı çerçevesinde dil “sosyal bir olgu” iken; söylem “bireysel bir eylem”e dayanır. “İletinin yalnızca içeriğini” değil, “konuşucunun/anlatıcının niyeti”ni, “dinleyicinin/okurun beklentisi”ni, “ikisi arasındaki ilişkiyi ve rol dağılımı”nı da kapsayan, iletiyi bütün boyutları ve oluşum süreci itibarıyla ortaya koyan, kendi içinde içerik ve mantık tutarlılığı olan kişiye özel dil kullanımına denir.

Söylem çözümlemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *diskursanalyse*] [Fr. *analyse de discours*] [İng. *discourse analysis*]: Tümce sınırlarını aşarak daha üst düzeyde yer alan söz ürünlerine yönelen çözümleme. Sözce çözümlemesi de denir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (discourse analysis) *genel* Yazılı ve sözlü dilde tümcelerin, sözcelerin ya da işlevsel birimlerin daha büyük birimler oluşturmalarının, kısacası dil kullanımının incelenmesi işlemi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. discourse analysis) Metni oluşturan sözceler ve sözceler arasındaki anlamsal, mantıksal, yapısal, işlevsel, kullanımsal vb. açılardan içinde bulundukları dil içi ve dil dışı bağlamlar temelinde irdeleyerek, metinselleşme ve metnin anlamlandırılması/anlaşılması süreçlerini gönderici ve alıcı arasındaki çeşitli ilişkilere dayanarak ortaya çıkarmayı amaçlayan, özellikle sosyal psikoloji, dil bilimi, iletişim, felsefe gibi disiplinlerle ilke, veri ve yöntem açısından işbirliği içinde olan inceleme yöntemine denir.

Söylenmez h birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (H muet) Fransızcadaki bazı kelimelerin başında bulunduğu halde ne ses değeri ne de gramatikal görevi olmayan *H* harfi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Söylentili dilek-şart kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Gelse imiş* şeklindeki katmerli kip türü. bkz. **Katmerli kipler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Söylentili şart kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Geliyor imişse, gelecek imişse* şeklinde kurulan katmerli kip türü. bkz. **Katmerli kipler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Söylev türü konuşma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*oratorical speech*): Bir topluluğa karşı yapılan, daha önceden hazırlanmış veya doğaçlama olarak gerçekleştirilen sözlü dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Söyleyim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *ausdrucksweise, redekunst*] [Fr. *diction*] [İng. *diction*] [Es. T. *diksiyon*]: Konuşma ya da sözü kullanma eyleminin öğeler arasındaki bağlantıları, durakları, vurgulamayı, titremlemeyi vb. ilgilendiren bölümü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*diction*) *genel* Dilin ses bilimsel, ses bilimsel, yapısal ve anlamsal özelliklerine uygun olarak, duruma göre bürünsel açıdan duygu ve heyecan odaklarını da öne çıkararak sesleri, sözcükleri, tümceleri, metni sesletme, onları söyleme biçimi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Söyleyiş i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *aussprache*] [Fr. *prononciation*] [İng. *pronunciation*] [Es. T. *telaaffuz*]: Sesleme edimi sırasında seslerle bürünsel öğeleri söyleme, gerçekleştirme biçimi. // **DBTS 1989:** (Osm. *Telaaffuz*; Fr. *prononciation*). Bir kelimenin ses, hece, vurgu vb. bakımından söylenme biçimi. // **GTS 1992:** (*pronunciation*) *genel* Sesleme edimi sırasında sesleri ve bürünsel öğeleri söyleme, gerçekleştirme. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Dil seslerinin çıkarılışları sırasında ses organlarının yaptığı hareketlerin bütünü, telaaffuzdur. // **TDBTS 2014:** —

Söyleyiş aşaması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Konuşma sesleri, malzeme olarak kullandıkları ciğerlerden gelen havayı, ses çıkarma organlarının değişik noktalarına yönlendirmekle elde edilirler. Bu sürece söyleyiş, sesletim aşaması adı verilir. **// TDBTS 2014: —**

Söyleyiş ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: Ses aygıtının anatomisini, sesleme örgenlerinin devinimlerini inceleyen dal. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (articulatory phonetics) *ses bilgisi* Konuşmanın gerçekleşmesi, söyleyiş sırasmda seslerin üretilişi, çıkış yerleri ve çıkış biçimleri, dil seslerinin öbeklendirilmesi gibi konular üzerinde çalışan ses bilgisi dalı. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Söz i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Kelâm*; Fr. *discours, parole*; İng. *speech*; Alm. *rede*) Kelime veya kelime dizisi. **// DDTs 1980:** [Alm. *rede, sprechen*] [Fr. *parole*] [İng. *speech*] [Es. T. *kelam*]: Dil yetisinin kişisel bir istenç ve anlak eylemiyle özdeşleşen bireysel yanı. **// DBTS 1989:** (Osm. *Kelâm*; Fr. *discours*). Ağızdan çıkan, bir veya birkaç heceden oluşan kelime veya kelime dizisi. **// GTS 1992:** (Alm. *Rede, Sprechen*; Fr. *parole*; İng. *speech*; Osm. *kelâm*) Bir maksadı anlatmak üzere söylenen kelime veya kelimelerden oluşan dizi; toplumsal bir kurum olan dilin kişi tarafından özel olarak kullanılması. **// DS 2011:** (Fr. *parole*) *genel* Saussure'e göre, dile karşıt olarak, dil yetisinin bireysel nitelikli bölümü. krş. **Dil.** **// DBTS 2013:** (*word, lexeme*): Bir dil biriminin seslerden oluşan fiziksel yapısıdır. **// TDBTS 2014: —**

Söz açmazlık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *präterition*] [Fr. *préterition*] [İng. *preterition*]: Bir konuya değinmeyecekmiş gibi görünüp değinme. Ör. *İşlerin kötü gitmesine değinmeyeceğim türünden bir anlatımda sözaçmazlık vardır.* **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Söz(cük) ailesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: [Alm. *wortfamilie*] [Fr. *famille de mots*] [İng. *family of words*] [Es. T. *aile-i kelimat*]: Aynı kökten türeme sözcüklerin tümü. **// GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*family of words, cognates, roots, root allomorphs and morphonological changes*): Söz türetme biçimleri veya sözleri bir araya getirme yolları ölçek alınarak belirlenen ailelerdir. **// TDBTS 2014: —**

Söz anlam bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*lexical semantics*): Bir dilin asıl ve bağlı biçim birimleri yardımıyla sözcük birimlerinin anlamları üzerinde yürütülen anlam bilgisi çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014: —**

Söz ayırma aralığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*plus juncture*): Ses biçimce benzer sözler arasındaki ayırıcı özellik taşıyan ses birimlerinin yarattığı farklılıktır. // **TDBTS 2014: —**

Sözbesöz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*word of word*): Genellikle çeviri çalışmalarında kullanılan, bir dili bir başka dile olduğu gibi, söz söz çevirmeye işaret eden terimdir. krş. **Çeviri.** // **TDBTS 2014: —**

Söz biçimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*wordform*): Bir sözün değişik durum ve konumlarda kullanılmak üzere çekimle alabileceği bütün biçimlerin her birine *söz biçimi* veya *çekimsel dizin* denir. // **TDBTS 2014: —**

Söz bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *rhetorik*] [Fr. *rhétorique*] [İng. *rhetoric*] [Es. T. *ilm-i belagat*]: Söz sanatlarını, her şeyden önce de buluş, düzenleme, tümcedeki sözcüklerin seçilme ve sıralanması (deyiş) sorunlarını, anlatım yöntemlerini uygulamaya koyma etkinliğini ele alan dal. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (*rhetoric*) *genel* Etkili konuşma ve yazma yollarının, konuşmayı, yazmayı planlama yöntemlerinin incelenmesiyle uğraşan dil alanı. // **DBTS 2013:** (*lexicology*): Sözleri, seslerinden yapım biçimlerine, anlamlarından söz dizimindeki işlevlerine kadar, dil biliminin her düzleminde inceleyip açıklamaya çalışan dilticilik koludur. // **TDBTS 2014: —**

Söz bölümleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Aksamı kelâm, Parties du discours*) Kelimelerin, cümle içinde veya dışında tam bir söylem değerinde olup olmamaları (*ünlem* ve *ötekiler*), olmayanların anlamca bağımlı veya bağımsız olmaları (*edat* ve *ötekiler*), bağımsız olanların bir arada iş, zaman ve kişi fikri verip vermemeleri (*fiil* ve *ötekiler*), vermeyenlerin varlık veya nitelik anlatımları (*isim, sıfat, zarf*) gibi farklara göre

ayrıldıkları sınıflar. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** —
// **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sözce i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *äusserung*] [Fr. *énoncé*] [İng. *utterance*] [Es. T. *ifade*]: Bir konuşucunun ürettiği, iki susku arasında yer alan söz zinciri parçası; sözceleme edimiyle ortaya çıkan söylem. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*utterance*) *genel, söylem çözümlemesi* Bir konuşurun iki durak(lama) arasında ürettiği söz birimi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *utterance*) Yapısal dil bilimi anlayışında benimsenen cümlelerin sınırları içinde değil, bazen tek bir sözcük/sözcük öbeği, bazen tek cümle, bazen birden çok cümleden oluşan bir dil birimi hacminde gözlemlenebilen; birbiriyle anlam, mantık, yapı, işlev, kullanım vb. açılardan bağlantılı olan, ancak başlangıç ve erişim noktalarına sahip olması dolayısıyla da, temel iletinin anlaşılmasına katkısı olan özerk dil birliğine denir.

Sözce çözümlemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Tümce sınırlarını aşarak daha üst düzeyde yer alan söz ürünlerine yönelen çözümleme. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sözceleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *äusserung*] [Fr. *énonciation*] [İng. *enonciation*]: Sözce üretme edimi; bireyin sözceleri belli bir bağlam ve durum içinde gerçekleştirmesi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sözcük i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *wort*] [Fr. *mot*] [İng. *word*] [Es. T. *kelime*]: Bir ya da birden çok sesbirimin oluşturduğu, yazıda iki boşluk arasında yer alan, çoğu kez anlamsal bir birim oluşturan, söylemde belli bir biçimsel birlik sunan, çeşitli dizimsel kullanımlarda biçimce ya hiç değişmeyen ya da, bükünlerde olduğu gibi, bir bölümüyle değişim gösteren eklemli ses ya da sesler öbeği. Ör. *Çocuk geldi tümcesinde iki sözcük, üç anlambirim [çocuk, gel-, -di] vardır.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*word*) *biçim bilimi* Kendisinden önce ve sonra bir boşluk bulunabilen, anlam taşıyan birim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *word*) Yazı dilinde aralarında belli bir boşluk bırakılan, konuşma dilinde ise belli duraklamalarla sezilen; çekim ve türetim gibi işlemlere tabi olarak çeşitli biçimleniş özellikleri gösteren - ya da yeni biçimlenişleri olmayıp, çeşitli vugu ve diziliş özellikleri gösteren- genellikle

yeri ve konumu değiştirilebilen, bağlam içinde bir anlam, işlev ve değer kazanan, dilin çok yönlü özellikler gösteren en temel birimidir.

Sözcük alanı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (lexical field/semantic field) anlam bilimi* Bir dilin söz varlığında anlam açısından birbiriyle bağıntılı sözcüklerin kümeler oluşturarak içinde yer aldıkları varsayılan alan. Anlam alanı da denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sözcük-biçim *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (word-form) biçim bilimi* Bir sözlük birimin, çekimsel bağlamlardaki biçimlerinden her biri; örn. *evi, evim, evde, evimi- zinki vb.* // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sözcük bilgisi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: —* Sözlük yapımıyla ve bu etkinliğe ilişkin ilke, yöntem, vb. ile uğraşan uygulamalı sözlük bilimi dalı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sözcük bilimi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: —* Bir dildeki sözlüksel birimleri, bir başka deyişle, anlambirimlerin sözlükbirim niteliği taşıyanlarıyla, dilbilgisel olmayan ve sözlükbirimler gibi işlem gören çeşitli birleşimleri dilbilim yöntemleriyle inceleyen, bu arada sözlük yapımının kuramsal sorunlarını ele alan dal. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (lexicology) genel** Bir dilin sözvarlığın, sözcüklerin ve öteki sözvarlığı öğelerinin yapılarını, oluşumlarını ve gelişimlerini araştıran alan. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: (İng. lexicology)** Sözcüklerin yapılarını araştıran, tarihî süzgeç içinde geçirdiği ses, yapı, anlam, işlev, kullanım vb. değişmelerini bulgulayan, bağlam içinde yülendikleri anlam, işlev, değer ve kullanım özelliklerini inceleyip yatay ve düşey düzlemde diğer sözcüklerle ve dil birimleriyle olan ilişkilerini ve rollerini betimleyici veya karşılaştırmalı bir anlayışla yüzey yapı-derin yapı karşıtlığında irdeleyen dil bilimi dalına denir.

Sözcük dağarcığı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: —* [Alm. *wortschatz*] [Fr. *vocabulaire*] [İng. *vocabulary*] [Es. T. *kelime hazinesi*]: Bir bireyin kullandığı ya da bir bütüncede yer alan sözcüklerin tümü. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (vocabulary) genel** Bir dilin sözlüksel birimlerinin ve sözlükçesinin tümü;

sözlüksel birimlerin oluşturduğu açık dizge. // **DBTS 2013:** Bir dilin bütün sözleri. // **TDBTS 2014:** —

Sözcük dizilişi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (word order) *söz dizimi* Sözcüklerin tümce içindeki çizgisel sıralanışı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sözcük öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. wort group) Her dilin kendi yapısal karakteristiğine uygun olarak -aynı veya farklı- sözcüklerden oluşturulmuş; sözcükler arasındaki anlam ve yapı bağı kalıplaşmaya uğrayarak -genellikle- konum ve çekim itibarıyla değiştirilmez ve dilde kalıcı nitelikteki ya da anlam ve yapı bağı zayıflayarak (dilsel anlamda özgürleşerek) -genellikle- konum ve çekim itibarıyla değiştirilebilir, geçici nitelikteki yeni kavramları karşılamaya yarayan sözcük birliklerine denir.

Sözcük sayılama birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (lexicostatistics) *tarihsel dil bilimi* Dil tarihlendirmesinde sözlüksel birimlerdeki değişme oranları arasında niceliksel karşılaştırma yapmak amacıyla kullanılan teknik. bkz. **dil tarihlendirmesi.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sözcük sınıfı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. word class) Sınıf (cins) “ortak özellikleri olan kavramları kapsayan genel kavram”dır. Tür, “sınıfın altında bazı özellikleri dolayısıyla sınıfla kısmen özdeş olan kavram”dır. Yani; sınıf üst-kavram; tür ise alt-kavram konumundadır.

Sözcük sırası birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. word order) Bağlam içinde konuşucunun niyetini alıcıya en iyi şekilde aktarmaya yarayan, o dilin yapısal karakteristiği doğrultusunda bir sözcüğün söz dizimsel konumunu; bir sözcüğün işlevsel, anlamsal, kullanımsal açıdan kendisinden farklı sözcüklerle ya da kendisiyle benzerlik gösteren sözcüklerle söz dizimindeki ardışıklık ilişkilerini belirleyen zorunlu veya seçimlik nitelikteki dizilimlere denir.

Sözcük türü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *wortart*] [Fr. *artie du discours*] [İng. *part of speech*] [Es. T. *aksam-ı kelam*]: Nitelikleri, biçimleri, işlevleri açısından geleneksel olarak sözcüklerin ayrıldıkları ulamların her biri. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (part of speech) *biçim bilimi* Bir sözcüğün ait olduğu dilbilgisel ulam; örn. *ad, eylem, niteleyici, belirteç*, vb. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014:** (İng. word class) Sınıf (cins) “ortak özellikleri olan kavramları kapsayan genel kavram”dır. Tür, “sınıfın altında bazı özellikleri dolayısıyla sınıfla kısmen özdeş olan kavram”dır. Yani; sınıf üst-kavram; tür ise alt-kavram konumundadır.

Sözcük yapımı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *wortbildung*] [Fr. *formation de mots*] [İng. *word formation*]: Türetme ya da bileştirme yoluyla sözlükbirimlerden yeni birimler yaratılmasını sağlayan dilsel üretim süreçlerinin tümü. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014:** (İng. word formation) Dilde sosyo-kültürel, ekonomik, teknolojik, politik vb. ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkan yeni kavramları karşılamak için yeni sözcükler oluşturulması işlemine denir.

Sözcük yayılması birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (lexical diffusion) *tarihsel dil bilimi* Bir sözcüğün belli bir bölgede belirli bir dönemde kullanımının artması. Bu, dildeki değişimlerin birdenbire değil zaman içinde oluştuğunu vurgular. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Söz cümle birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*sentence word, halophrase, halophrasis, isolate*): Genellikle sözlü dil kullanımında yer alan ve bazı öğeleri eksiltilerek söylenip, anlamı dinleyenin anlayışına bırakan veya yüklemi kullanılmadan yargı bildiren cümledir. // **TDBTS 2014: —**

Söz cümle dönemi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*halophrastic language*): Bazı dil türeyiş kuramlarında veya bebeğin ana dili edinimi sürecine göre, dil kullanımı için gerekli söz dizimi kalıplarının ilkel insanda veya bebekte henüz oluşmadığı dönemdir. // **TDBTS 2014: —**

Sözde bileşik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Composé improprement dit) Her biri kendi anlamında olduğu halde çoğu zaman birlikte kullanılan kelime öbeği. *Pek âlâ, çok iyi* gibi. Bunlara toplaşık veya yandaş kelimeler (composé de mots ou mots juxtaposés) de denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sözdeki değişiklik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*lexical change*): İnsan-varlık ilişkisi değişkenidir. Bu değişkenlik, gerçekleştiği yer ve zamanın insanların varlığı sembolleştirmekte kullandıkları işaretler sistemine, yani dillerine de yansır ve tabii bu değişimler, dillerin hem ses hem anlam yapılarında ortaya çıkar. // **TDBTS 2014: —**

Sözde özne birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *grammatisches Subjekt*; Fr. *sujet grammatical*; İng. *grammatical Subject*; Osm. *naib-i fail*) Edilgen fiillerle kurulmuş olan cümlelerde, cümlelerin öznesi gibi görünen fakat gerçekte nesnesi olan kelime ve kelime grupları. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Söz dışı iletişim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*kinesics*) *gösterge bilimi* Beden hareketlerinin, yüz anlatamlarının dizgeli bir biçimde anlam iletmesini belirtmek için kullanılan bir terim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sözdizimce çözümleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Kelimelerin karşılıklı ilgi ve durumlarına göre yapılan çözümleme. bkz. **Çözümleme.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Söz dizimi (dizimleme) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Nahiv, Syntaxe*) Bir düşüncüyü anlatacak olan kelimeleri veya tümceleri uygun bir sıraya koymakla beraber karşılıklı durum ve ilgilerine göre de onları gramerce şekillendirip birbirine bağlama işi. bkz. **Kapalı söz dizimi.** // **DTS 1969:** (Osm. *Haniv*; Fr. *syntaxe*; İng. *syntax*; Alm. *ayntax, satzlehre*) Dil bilgisinde cümle yapısını inceleyen bölüm. // **DDTS 1980:** [Alm. *syntax*] [Fr. *syntaxe*] [İng. *syntax*] [Es. T. *nahiv*]: **1-** Tümcelere ilişkin olguların, tümce düzeyinde dilsel birimler arasında kurulan bağıntıların tümü. **2-** Tümcebilim, tümceyi inceleyen dal.

// **DBTS 1989:** (Osm. *İlm-i nahv*; Fr. *syntaxe*). Kelimelerin bir öbek ya da cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmesinin kurallarını, bir cümleyi meydana getiren öğeleri ve kurallar arasındaki ilişkileri inceleyen dil bilgisi dalı. // **GTS 1992:** Bir dilde, kelimelerin, kelime gruplarının cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle türlerini inceleyen bilim dalı. // **DS 2011:** (syntax) *genel* Tümce yapısını araştıran dilbilim dalı. // **DBTS 2013:** (*syntagma, analytism*): Dil kullanımı, sözlük ve söz diziminden oluşur. Bu iki olgu, dil dediğimiz bir bütünün iç içe geçmiş iki eksenidir. Sözlük, geçmişin; söz dizimi ise, şimdinin ve geleceğin dilidir. Bir başka ifadeyle, sözlük, dilin geçmişteki; söz dizimi ise, şimdi ve gelecekteki eksenidir. // **TDBTS 2014:** (İng. syntax) Sözlü veya yazılı dil ortamlarında bağlam içinde yer alan ve söz dizimsel kullanım değeri kazanan dil birimlerinin birbiriyle olan yatay veya düşey ilişkilerini, bağlamın oluşmasındaki ardışıklık görünümünü, yüzey yapı-derin yapı karşılığında inceleyen, kuramsal ve uygulamalı düzlemde bunlarla ilgili ilke ve eğilimleri belirleyen, problematikleri irdeleyen dil bilgisinin alt dalına denir.

Söz dizimi bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (syntax): Söz dizimi, söz öbeği (varlık+varlık) ve cümle (varlık+eylem) birimlerinin genel adıdır. // **TDBTS 2014:** —

Söz dizimi birimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (syntagmeme): Söz dizimi yapmayı sağlayan öğelerle bir araya getirilmiş her türden söz öbeği veya cümle söz dizimi birimidir. bkz. **Çekimlik bağlı birim.** // **TDBTS 2014:** —

Söz dizimi eşili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Doublet syntactique) Fransızca *bel* ve *beau*, Türkçede “dahi” anlamındaki *de* ve *da* gibi sözdizimi gereğince kâh biri kâh ötekisi kullanılan eşillere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Söz dizimi kelimesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Mot syntaxique) Söz dizimi bakımından birlik meydana getiren kelime öbeği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Söz dizimi kuruluşu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Her dildeki kullanışın gösterdiği şekilde kelimelerin cümle içinde sıralanışı. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Söz dizimi öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Groupe syntaxique) Söz dizimi bakımından birlik meydana getiren kelime öbeği: *Arzusu olmak* gibi. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Söz dizimi ögesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*syntactic component*): Söz öbeği ve cümle olarak başlıca iki biçimde gerçekleştirilen söz dizimine bir bütün olarak katılan her öge, söz dizimi ögesidir. krş. **Söz öbekleri, cümle. // TDBTS 2014: —**

Söz dizimi vurgusu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Cümlelerin anlamına türlü düşünce veya duygu özellikleri katan vurgu. **// DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Söz dizimli bileşik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Söz dizimine uygun olan bileşim. bkz. **Bileşim. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Söz dizimlik birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*syntactic, syntagmatic*): Diller, sözlük ve söz dizimi yapılarından oluşurlar. Bir dilin sözlüğünde bulunmayıp da söz diziminde ortaya çıkan her türlü özellik, söz dizimlik özelliktir. **// TDBTS 2014: —**

Söz dizimlik belirtici birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*syntagmatic marker*): Söz diziminde kullanılan, anlam ve işlev değiştirici her türlü öge, söz dizimlik belirticidir. krş. **Çekimlik bağlı birim. // TDBTS 2014: —**

Söz dizimlik ilişki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*syntagmatic*

relation): Sözlük birimleri arasındaki ilişkinin adı, söz dizimlik ilişkidir ve dillerin çekimlik bağlı biçim birimleriyle gerçekleştirilir. // **TDBTS 2014:** —

Söz dizimlik olmayan kategori birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*unsyntactic category*): Biçim birimlerle sözlükte yapılan, söz dizimine taşınmayan anlam kümesi veya kategorisidir. // **TDBTS 2014:** —

Söz dizimsel sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *syntaktisch*] [Fr. *syntaxique*] [İng. *syntactic*]: Sözdizime ilişkin olan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Söz dizimsel bileşen birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *syntaktische komponente*] [Fr. *composante syntaxique*] [İng. *syntactic component*]: 1- Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, derin yapı biçimlerinin oluşturulduğu temel bileşen. 2- Genel gösterge kuramında, anlamsal ve edimsel bileşenler dışında kalan, göstergelerin birleşim kurallarını içeren bileşen. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*syntactic component*): Aynı derin yapısı olan dil bilgisel yüzey yapılar, birbirlerinin değişkenleri veya söz dizimsel bileşenleridir. bkz. **Değişken, çekimlik değişme.** // **TDBTS 2014:** —

Söz edimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sprechakt*] [Fr. *acte de parole*] [İng. *speech act*]: Belli bir konuşucunun belli bir durumda gerçekleştirdiği söz ya da sözce. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sözel dağar birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (verbal repertoire) *genel* Konuşucunun sahip olduğu ve değişik roller ve amaçlar için kullandığı değişke ve biçemlerin tümü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Söz eylem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (speech act) *edim bilimi* Sözcenin bir eylem ile bütünleşmesi. J. A. Austin'in ortaya attığı bu kavrama göre kimi durumlarda dilsel etkinlik eş zamanlı olarak bir eylem demektir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. speech act) “Söz-eylem”, ya da “dil-eylem” olarak bilinen kuramın ortaya çıkışı John

Langshaw Austin'in *How to Do Things with Words* adlı kitabına dayandırılabilir. Bu kurama göre; birçok sözce davranışlarla eşdeğerdir.

Söz grubu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Cümle oluşturmaya söz dizimi birimleri. // **TDBTS 2014: —**

Söz haz(i)nesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Vocabulaire) Bir dilde, bir topluluk veya sınıfta, bir devirde veya bir yazarın yazılarında kullanılan kelimelerin topu (söz hazinesi uygunluğu, concordance de vocabulaire). // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*vocabulary, verbal repertoire*): Bir dilin bütün sözleri; bir kişinin veya topluluğun söz dağarcığında yer alan sözler toplamı, o dil, kişi veya topluluğun söz hazinesi olarak bilinir. krş. **Söz varlığı.** // **TDBTS 2014: —**

Sözleşmeli dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Langage conventionnel) Önceden sözleşerek bazı işaretlere belli anlamlar vermek suretiyle kararlaştırılan yapma dil; *renk dili, çiçek dili gibi.* // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sözleştirme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*lexicalisation*): Söz dizimi birimlerinin sözlük birimi oluşu. bkz. **Sözlükselleşme.** // **TDBTS 2014: —**

Sözlü sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Bir dilin kelimelerini alfabe sırasıyla açıklayan kitap. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sözlü dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *gesprochene sprache*] [Fr. *langue parlée, langue orale*] [İng. *spoken language*]: Yazı diline karşıt olarak, gündelik konuşmalarda kullanılan dil. Konuşma dili de denir. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sözlü dil kullanımı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*spoken language usage*): İnsanın dili konuşma biçiminde kullanması, yazılı kullanımına göre, daha sık ve daha başarılıdır; çünkü konuşma sırasında insan, vurgu ve titremlemeden

yararlandığı gibi, genellikle beden dilini de kullanır. Konuşma, edebî, duygusal, aksanlı olabilir veya ölçünlü dil kullanımıyla gerçekleştirilebilir. Her türden sözlü dil kullanımı, konuşma ve işitme organlarını kullanır. // **TDBTS 2014:** —

Sözlü edebiyat birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*oral literature*): Yazı ile dilin buluşmadığı dönemlere ait sözlü ve manzum edebiyat. // **TDBTS 2014:** —

Sözlük i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Lûgat*, Dictionnaire, Lexique) Bir dilin eski ve yeni bütün sözlerini veya belli bir çağdaki kelimelerini belli bir sıra ile alarak onları anlam, türetim, karşılıklı ilgi ve daha bu gibi türlü bakımlardan birine veya bir kaçına göre açıklayan kitap. // **DTS 1969:** (Osm. *Lûgat*; Fr. *dictionnaire*; İng. *dictionary*; Alm. *wörterbuch*) Bir dilin kelimelerini alfabe sırasıyla açıklayan kitap. // **DDTS 1980: 1-** [Alm. *lexikon*, *wörterbuch*] [Fr. *dictionnaire*, *lexique*] [İng. *dictionary*, *lexicon*] [Es. T. *lugat*]: Bir dildeki sözlüksel birimlerin tümünü ya da bir bölümünü, genellikle abece düzenine, kimi durumlarda da konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları, tanıkları, söylenişleri, kökenleri, kullanımları, dilbilgisi ulamları, eşanlamlıları vb. ya da bir başka dildeki karşılıklarıyla sunan yapıt. **2-** [Alm. *lexikon*, *wortschatz*] [Fr. *lexique*, *vocabulaire*] [İng. *lexicon*, *word stock*, *vocabulary*] [Es. T. *kelime hazinesi*]: Bir dildeki sözlüksel birimlerin tümü. // **DBTS 1989:** (Osm. *lugat*; Fr. *dictionnaire*). Bir dilin ya da bir dilin bir bölümünün bütün veya belirli bir zamanda kullanılmış kelime ve deyimlerini genellikle alfabe sırasına, bazan da konu yahut kavram alanlarına göre ele alarak aynı dille tanımlarını yapan, örnek vererek açıklayan veya başka bir dildeki karşılıklarını yazan kitap. // **GTS 1992:** (Alm. *Wörterbuch*; Fr. *dictionnaire*; İng. *dictionary*; Osm. *lugât*) Bir dildeki kelimeleri esas alarak, onların temel anlamlarını, kazandıkları yan anlamlar ile başka kelimelerle kurdukları ifadelerdeki anlam inceliklerini, değişik kullanımlarını, deyimlerini gösteren ve o dilin bütün kelime varlığını içine alan kitap. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dictionary*): Bir dilin bütününün veya o dilin bir bölümünün sözlerini içeren esere sözlük denir. // **TDBTS 2014:** (İng. *dictionary*) Genellikle bir dilin (veya karşılaştırmalı olarak birden çok dilin) belli bir döneminin -özellikle de son döneminin- söz varlığının bütününün veya çeşitli uzmanlık alanlarını ilgilendiren özel bir bölümünün, alfabetik veya kavramsal olarak ortaya konulmasını amaçlayan; içerdiği söz varlığındaki *sözlüksel birimlerin* (İng. *lexeme*) ölçünlü dildeki (veya kullanıldığı alandaki) ana biçimlerini, bu biçimlerin vurgu ve tonlamaya göre geçirdiği ses temelli değişiklikleri, kökenleri, bağlam içindeki kullanım

alanlarını, dâhil olduğu çeşitli dilsel tabakaları; bir dil birimi olarak ait olduğu sınıf ve türleri, bağlam içinde gösterdiği çeşitli dil bilgisel özellikleri, anlam/anlamlarını - genellikle- ortak yazı dilinden taranarak belirlenmiş tanıklı (imzalı) örneklerle tanımlayarak veren, bu sözlüksel birimlerin geçtiği atalar sözü, deyim, kalıp söz, birleşik şekilli dil öğelerini de kapsayan, ana dili ve yabancı dil öğrencileri için temel başvuru kaynağıdır.

Sözlük alanı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (lexical field):* Komşu bilgilerin adları belirli bir anlam alanı oluştururlar ve buna sözlük alanı denir. krş. **Anlam alanı.** // **TDBTS 2014: —**

Sözlük anlamı *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:* Bir kelimenin yansıttığı ilk ve asıl anlam. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (lexical meaning):** Dil göstergesinin, kendisini oluşturan gösteren-gösterilen ilişkisinin sosyal uzlaşıya dayalı, nedensiz kullanımıdır. Bir sözün sözlük anlamı, onun sözlükteki ad kullanımıdır. krş. **Düz anlam, gösterge.** // **TDBTS 2014: —**

Sözlük bilgisi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. lexicographie] [Fr. lexicographie] [İng. lexicography]:* Sözlük yapımıyla ve bu etkinliğe ilişkin ilke, yöntem, vb. ile uğraşan uygulamalı sözlükbilim dalı. Sözcük bilgisi, sözlükçülük de denir. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Sözlük bilimi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Lexicologie)* Kelime ve sözlük bilgisi. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. lexicologie] [Fr. lexicologie] [İng. lexicology] [Es. T. leksikoloji]:** Bir dildeki sözlüksel birimleri, bir başka deyişle, anlambirimlerin sözlükbirim niteliği taşıyanlarıyla, dilbilgisel olmayan ve sözlükbirimler gibi işlem gören çeşitli birleşimleri dilbilim yöntemleriyle inceleyen, bu arada sözlük yapımının kuramsal sorunlarını ele alan dal. Sözcük bilimi de denir. // **DBTS 1989: (Osm. İlm-i lugat; Fr. lexicographie).** Bir dilin veya karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin kelime hazinesini sözlük biçiminde ortaya koyma kurallarını belirleyen dil bilimi dalı. // **GTS 1992:** Bir dilin veya karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koyma yöntemlerini ve uygulama yollarını gösteren dil bilimi dalı. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (lexicography, lexicology):** Sözlük hazırlama yöntemleri üzerinde duran

bilim dalı veya bir dile veya o dilin değişik alanlarına ait sözleri, belirli yöntemlerle bir araya getirme çalışmasıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. lexicography) Sözlük hazırlamadaki aşamaları ortaya koyup, sözlüklerin içeriksel olarak daha da gelişmesini sağlayan; söz varlığının belirlenmesinde ve geliştirilmesinde uygun yöntemler önerip, özellikle sözlük hazırlayıcılarının dikkat etmesi ve uyması gereken ilkeler koyan bir dil bilimi dalıdır.

Sözlük birimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *lexem, lexikalisches morphem*] [Fr. *lexème, monème lexical*] [İng. *lexeme, lexical morpheme*]: Anlam birimin –biçimbirime karşıt olarak– dil bilimsel nitelik taşımayan türü; bir tek anlam birimden oluşan sözlüksel birim. Ör. *oda, yol, ev vb.* // **DBTS 1989:** (Fr. *lexème, monème lexical*; karşıtı biçim birimi). Genellikle bir tek anlam biriminden oluşan sözlük kelimesi. Ör. *dağ, deniz vb.* // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (lexeme) *biçim bilimi* Bir dilin anlam dizgesindeki en küçük ayırıcı birim. // **DBTS 2013:** (lexeme, lexical item, lexical unit): Sözlük sosyal bir olgu, söz dizimi ise bireysel bir eylemdir. Sözlükte yer alan ve birer genellemeyi temsil eden birimler, söz diziminde özellenir, belirgin hâle getirilir, nitelenir veya açıklanırlar. Sözlük birimleri, tümevarım sonucu ulaşılmış, nedensiz genellemelerden ibarettir. // **TDBTS 2014:** (İng. lexeme) Sözlüklerde madde başı öge niteliği taşıyan, kesinleşmiş veya yaygınlaşmış yazım ve söyleyiş biçimleri olan, çekim, türetim, birleşme vb. gibi dilsel işlemlerde yeni dil öğelerinin oluşmasına kaynaklık eden, anlam bakımından bağımsız dil birimlerine denir.

Sözlük birimi katmanı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (lexeme stratum): Dil göstergesini oluşturan sosyal ve saymaca bir uzlaşıdan ibaret olan anlam birimi (moneme) ile biçim birimi (morpheme) ilişkisinin oluşturduğu katmandır. // **TDBTS 2014:** —

Sözlükçe i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Lûgatçe, Vocabulaire*) Kelimelerin yalnız anlamını pek kısa olarak gösteren veya yalnız bir sanat, bir bilim yahut bir halk sınıfının kullandığı kelimeleri içine alan küçük sözlük. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (lexicon) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin ölçünlü kuramından bu yana temel düzenlenişi değişmeyen, dilbilgisinin, sözlüksel birimleri sözlüksel kütükleri ile birlikte sunan depolama bileşeni. // **DBTS 2013:** (glossary): Bir kişinin kullandığı veya bir eserin içerdiği sözler toplamına sözlükçe veya lûgatçe denir. bkz. **Sözlük.** // **TDBTS 2014:** —

Sözlükçe örnekseme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Yalancı* kelimesinin şekline bakılarak *sahici* yapılması şeklindeki örnekseme. bkz. **Örnekseme.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sözlükçü i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*lexicographer*): Genel veya özel sözlük bilimi üzerinde çalışan kişidir. // **TDBTS 2014:** —

Sözlükçülük i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Lexicographie*) Sözlük nevinden eserler meydana getirme işi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Sözlük yapımıyla ve bu etkinliğe ilişkin ilke, yöntem vb. ile uğraşan uygulamalı sözlük bilimi dalı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*lexicography*) *genel* Sözlük hazırlama ve yazma kurallarını içinde bulunduran alan. // **DBTS 2013:** (*lexicography*): Herhangi bir dilin sözlüğünü hazırlama işi veya bilgisidir. // **TDBTS 2014:** —

Sözlük dağılması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*lexical diffusion*): Sözlük birimleri arasında bulunması gereken ses ve biçim ilişkisinin zayıflamasına, sözlük dağılması denir. // **TDBTS 2014:** —

Sözlük kelimesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kelimelerin isim, sıfat, fiil gibi başlı başına anlamları olanlarına verilen ad. bkz. **Kelime.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *mot lexicographique*; karşıtı gramer kelimesi). Sözlükteki yalın biçimiyle görünen çekim eki almamış kelime. Ör. *taş, nine vb.* // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sözlüksel alan birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *wortfeld*] [Fr. *champ lexical*] [İng. *lexical field*]: Aynı gerçeklik düzlemini belirten sözlüksel birimlerin oluşturduğu yapısal düzen. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *lexical field*) Aynı çekirdek temaya ya da aynı kavrama gönderimde bulunabilen, çağrışım yapılmasına imkân sağlayan göstergelerden teşkil edilmiş yapısal oluşuma denir.

Sözlüksel belirleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*lexical marking*) *söz dizimi*

Üretici dil bilgisinde sözlüksel ulamların tümleçlerine yönelik dilbilgisel belirlemeyi, sözlüksel olmayanlannkinden ayırmak üzere geliştirilen belirleme türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sözlüksel bileşen birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** 1- Bir dildeki sözlüksel birimlerin tümünü ya da bir bölümünü, genellikle abece düzenine, kimi durumlarda da konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları, tanıkları, söylenişleri, kökenleri, kullanımları, dilbilgisi ulamları, eşanlamlıları vb. ya da bir başka dildeki karşılıklarıyla sunan yapıt. 2- Bir dildeki sözlüksel birimlerin tümü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sözlüksel birim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *lexikalische einheit*] [Fr. *lexie*] [İng. *lexical unit*]: Sözlük birimi, türev, bileşik biçim vb. değişik boyutta birimlere verilen ortak ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (lexical item) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, belirli bir kuramsal konumu sezdirmek üzere sözcük yerine kullanılan terim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sözlüksel kütük birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (lexical entry) *söz dizimi* Bir sözlüksel birimin sesbilimsel, anlambilimsel özellikleriyle ulamsal ve altulamsal özellikleri, eğer varsa kendine özgülüklerini de kodlayan sözlükçe bölümleri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sözlükselleşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (lexicalization) *biçim bilimi* Kısır bir biçim bilimsel süreç yoluyla sözcük türetme; örn. *yanaş-* eylemi, yalnızca bu eylemde görünen bir ekle yan tabanından türemiştir. // **DBTS 2013:** (lexicalisation): Dil bilgiselleşmenin ters yönüdür. Sözlük ile söz dizimi ilişkisinde ortaya çıkan anlam bilgisel bir olaydır. Bir bağlı biçim biriminin asıl biçim birimi hâline gelmesi, bir söz dizimi biriminin kalıplaşarak ve anlam daralmasına uğrayarak, bir sözlük birimi hâline gelişi, sözlükselleşmedir. // **TDBTS 2014:** —

Sözlüksel tanım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. lexical definition) Bir sözlük biriminin anlam veya anlamlarından birisinin bağlam içindeki kullanımlarını sıklık (İng. frequency) ve yaygınlık (İng. exyensity) ölçütleri

çerçevesinde ele alıp zorunlu ve seçimlik anlam birimcikleri bulgulararak, o kavramın hiyerarşik yapısını ortaya çıkarmayı amaçlayıp, sözlüğün hedef kitlesinin düzeyine uygun açık ve anlaşılır olarak, bildirme kipliği yapısında, nesnel bir şekilde açıklamaya denir.

Sözlüksel ulam *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (lexical category) *söz dizimi* Sözlükçede listelenmiş sözlüksel birimlerin sergilediği ulam. Genel kullanımda sözcük türü de denir. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Sözlüksel yapı *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (lexical structure) *söz dizimi* Sözlüksel kütük alanının daha küçük bir bölümünü göstermek üzere kullanılan bir terim. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Sözlüksel yapıştırma *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (lexical insertion) *söz dizimi* Sözlükçeden sözlüksel birimleri derin yapıya yerleştirme işlemi. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Sözlük varlığı *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (word stock): Bir dilin bütün sözleri; bir kişinin veya topluluğun söz dağarcığında yer alan sözler toplamı. Söz hazinesi de denir. // TDBTS 2014: —

Söz öbeği *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (wordgroup, unpredictable word component, syndeton word group): Söz öbekleri, söz dizimi birimleridir. Cümle oluşturmayan söz dizimi birimleri olarak tanımlanır. // TDBTS 2014: —

Söz sanatları *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Anlatıma güç kazandırmak, etkili olmak amacıyla kelimelerin sanatlı kullanımları; deyim aktarması (istiare), benzetme. // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Söz sayımı *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (word count): İstatiksel

dilcilikte kullanılan bir çalışma yöntemidir. Dilin herhangi bir düzleminde araştırma yaparken, sözleri sayarak ve sınıflandırarak sonuçlar çıkarmaya çalışan yapısalci bir yöntemdir. // **TDBTS 2014:** —

Söz sınıfı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Sözlük, bütünüyle adlandırmadan ibarettir. Bu adlar, söz diziminde kullanıldıkları görevlere göre, işlevlerine göre, bir çeşitlilik gösterir. Bu çeşitliliğe söz sınıfı adı verilir. // **TDBTS 2014:** —

Söz sınırı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*word boundary*): Sözlerin anlamları, sabit noktalar hâlinde değil, değişken alanlar hâlinindedir ve bu alanlar, komşu bilgilerin alanlarıyla sınırlıdır. Sözün anlam sınırı, yer ve zamana, mesleklere, ortamlara, cinsiyete vb. göre değişkenlik gösterebilmektedir. krş. **Anlam alanı.** // **TDBTS 2014:** —

Sözsüz iletişim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*non-verbal communication*) *genel* Beden hareketleri, bedenin duruşu, yüz ifadeleri vb. yollarla sağlanan iletişim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Söz türetme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*derivation*): Söz kök ve gövdelerine, bağlı biçim birimleri getirerek, yeni sözler elde etme eylemi, söz türetmedir. // **TDBTS 2014:** —

Söz türü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*part of speech, wprd class*): Sözlük, bütünüyle adlandırmadan ibarettir. Bu adlar, söz diziminde kullanıldıkları görevlere göre, işlevlerine göre, bir çeşitlilik gösterir. Bu çeşitliliğe söz sınıfı adı verilir. // **TDBTS 2014:** —

Söz uzatımı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

[Alm. *pleonasmus*] [Fr. *pléonasme*] [İng. *pleonasm*] [Es. T. *haşv-i melih*]: Değişik gösterenler aracılığıyla aynı gösterileni aynı sözcede yineleme. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sözün gidişi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Mouvement de la parole) Sözün çabuk veya ağır ağır söylenmesi hali. Konuşma gidişinin anlamdaşı. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Söz varlığı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı. // **DS 2011: (vocabulary) genel** Bir dilin sözlüksel birimlerinin ve sözlükçesinin tümü. // **DBTS 2013: (vocabulary):** Bir dilin, bir alanın veya bir eserin söz varlığı, söz hazinesidir. // **TDBTS 2014: —**

Söz vurgusu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (Word-stress, lexical stress): Birden çok heceli sözlerde, hecelerden birinin ötekilere göre daha yüksek ses tonuyla, daha baskılı olarak ve öteki hecelerden daha belirgin biçimde söylenmesi, söz vurgusu veya vurgudur. krş. **Vugu, titremleme.** // **TDBTS 2014: —**

Söz yapımı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (word formation): Söz kök ve gövdelerine, bağlı biçim birimleri getirerek, yeni sözler elde etme eylemi. // **TDBTS 2014: —**

Söz yitimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *aphasie*] [Fr. *aphasie*] [İng. *aphasia*] [Es. T. *zıya-i kelam*]: İşitme ya da sesleme düzleminde herhangi bir aksaklı olmamasına karşın, bireyin dilsel bildirişim yetisinde ortaya çıkan bozukluk. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (aphasia):** Dil kullanımında görülen düzensizlikler, beynin ve sinir sisteminin yaralanma vb. olaylarla işlevini tam olarak gerçekleştirememesi durumudur. // **TDBTS 2014:** (İng. *vocabulary*) Dilin bir döneminde, yaşayan/tarihî çeşitli lehçe, şive ve ağızlarında, bir katmanında, bir eserde -genellikle- bilinen bir yazar/şair/dil kullanıcısı tarafından kullanılan “sözcük, deyim, kalıp söz, atalar sözü, terim” gibi öğelerin oluşturduğu bütüncüye denir.

Söz zinciri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *lautkette*] [Fr. *chaîne parlée*] [İng. *speech chain*]: Dilin gerçekleştirdiği söz düzleminde dil

birimlerinin birbirini izlemesinden doğan ve ardışıklığa dayanan çizgisel nitelikli düzen. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Spektograf i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (spectograph) *ses bilgisi* Bir konuşmada geçen sesleri oluşturan akustik özelliklerin görüntülü karşılıklarını veren aygıt. bkz. **Ses çizim.** // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Spektogram i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: Ses çizerden elde edilen ve sözcüklerin söylenişi sırasında hangi seslerin hangi niteliklerle çıkarıldığını, çıkarılmayan seslerin olup olmadığını belirlemeyi olanaklı kılan çıktı. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Standart dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir dili toplum olarak konuşan ve yazanların hep birlikte uydukları belirli ölçü ve kurallara bağlı ortak dil. Standart Türkçe genellikle İstanbul ağzına göre şekillenmiş olan konuşma ve yazı dilidir. Ağız özellikleri taşıyan konuşmalar ve yazılı metinler standart Türkçe'nin dışında kalır (Konya ağzı, Kastamonu ağzı gibi). // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Standart Türkçe birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Konuşma ve yazıda gramer yapısı ve kelime hazinesi bakımından genellikle İstanbul ağzına göre şekillenmiş olan ortak Türkçe. // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Supinum i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Supin) Lâtince'de fiilden türeme bazı isimlere denir. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Südâsî sıf. Arapça'da altı harfli (kelime). // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Süje i. Cümlede yüklemnin belirttiği işi yapan veya bir oluşa konu olan öge, fâil, özne // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Sülâsî *sıf.* (Ar. *sulâsî*) Arapça kelimelerin kökü durumunda olan, üç aslî harfi bulunan (fiil, mastar). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sülâsî mezid (mezîdün-fih) *birl. sıf.* (Arapça'da) Üç asıl harf üzerine bir, iki veya üç zâit harf eklenmek sûretiyle elde edilen (fiil, mastar). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sülâsî mücerred *birl. sıf.* (Arapça'da) Üç asıl harften meydana gelmiş (fiil, mastar). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Süre i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Durée) Bir sesin çıkarılmasına verilen zaman. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *dauer, länge*] [Fr. *durée*] [İng. *duration length*]: Bir sesin çıkarılış ya da eklenmesi sırasında kapladığı zaman dilimi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (duration) *ses bilgisi* Bir sesin çıkarılışı sırasında kapladığı zaman dilimi. // **DBTS 2013:** (*duration, quantity, quantitative accent, quantitative length*): Ses organlarının belli bir sesin sesletimi için gerekli olan biçimde kaldıkları zaman uzunluğu, bir sesin çıkarılışı sırasında kapladığı zaman dilimidir. krş. **Akustik, sesletim.** // **TDBTS 2014:** —

Süre birimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (chorone/chroneme) *ses bilgisi* Ses biliminde ses uzunluklarının farklılığını açıklamakta kullanılan soyut birim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Süreç i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Vetire, Procès*) Fiillerin anlamında beliren iş (eylem), oluş ve durum kavramlarının ortak adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*process*): Varlıktaki değişimin adı zamandır. İki değişim aralığı ise, süre olarak bilinir. İki değişim aralığı içinde varlıkta görülen zaman ve süreye bağlı oluşum ise, süreçtir. // **TDBTS 2014:** —

Sürek i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (More) Kısa bir açının süresi ki, uzunluk için birim olarak kabul ediliyor. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sürekli sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *dauernd*] [Fr. *continu*] [İng. *continuant*]: Akciğerlerden gelip gırtlaktan geçen havanın aralıksız, kesintisiz akışıyla belirlenen seslerin niteliğini belirtir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (continuant) *ses bilgisi* Ses yolunda söyleyiş ve akustik yönden eksiksiz bir kapanmayla çıkarılan ses; örn. [s] sesi sürekli bir sestir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sürekli karşıtlık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *konstante opposition*] [Fr. *opposition constante*] [İng. *constant opposition*]: Hiçbir zaman yansızlaşmayan karşıtlık. Ör. *Türkçede o/ö karşıtlığı sürekli karşıtlık niteliği taşır.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Süreklileşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ünsüzlerin boğumlanması sırasında, ciğerlerden gelen havaya ses tellerinin titreşerek ton vermesi, ünsüzlerin tonluluk niteliği kazanması. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Süreklilik fiili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Fi'l-i istimrârî*; Fr. *verbe duratif*). -A ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra durmak, kalmak, görmek yarı yardımcı fiillerinin getirilmesiyle oluşturulan birleşik fiil. Ör. *Yap-a+durmak, kal-a+kalmak, ol-a+gelmek vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *durative Aktionsart*; Fr. *aspect duratif*; İng. *durative aspect*) *dur-, gör-, kal-* gibi tasvirici yardımcı fiillerle kurulan, oluş ve kılışa süreklilik özelliği katan birleşik fiil: *gidedurmak, okuyadurmak, bakakalmak, bekleyegörmek vb.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Süreklilik görünüşü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*durative aspect, progressive aspect*): Türkçede süreklilik, her şeyden önce sözlükteki eylemlerin var oluş özelliklerinden kaynaklanan bir sözlüklük görünüşüdür. // **TDBTS 2014:** —

Sürekli sessiz (ünsüz) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *consonne sonore, consonne douce, sonore doux, voisée*; İng. *voiced, soft consonant*; Alm. *stimmhaft, sonorlaut*) Ciğerlerden gelen havanın, ses yolundaki sivrilmiş ve gerilmiş kapalı bir engele çarpmasıyla meydana gelen ve sürekli ses veren ünsüz. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *consonne continue*; karşıtı süreksiz ünsüz). Ciğerlerden gelen havanın

ağız boşluğunda hafif kapalı bir engele çarparak sızmasıyla meydana gelen ünsüz. Ör. *f, v, ş vb.* // **GTS 1992:** Ciğerlerden gelen havaya ses tellerinin titreşip ton vermesi ile boğumlanan ünsüz türü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sürekli şimdikiilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Présent duratif ou continu) Başka dillerde, *présent* terimi geniş zamanı da anlattığı için salt şimdikiiliği ayırt etmek için kullanılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Süreksiz sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *abrupt*] [Fr. *discontinu*] [İng. *abrupt, non-continuant*]: Havanın akışının kesintiye uğramasıyla oluşan seslerin niteliğini belirtmek için kullanılır. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (discontinuous) *ses bilgisi* Patlayıcı ünsüzlerde olduğu gibi ses yolunun tamamen kapatılmasıyla çıkarılan ses. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Süreksizleşme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ses tellerinin ciğerlerden gelen havayı titreştirmemesi ve ton vermemesi; ünsüzlerin boğumlanma sırasında titreşimlerini kaybederek tonsuzluk niteliği kazanması. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Süreksiz sessiz (ünsüz) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Sert samit*; Fr. *consonne sourde*; İng. *unvoiced consonant, surd*; Alm. *stimmloser konsonant, tonloser konsonant*) Ciğerlerden gelen havanın ağız boşluğundaki tam kapalı veya yarı kapalı engellere çarpması ile meydana gelen ve verdiği ses süreksiz olan ünsüz. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *consonne momentanée*; karşıtı sürekli ünsüz). Ciğerlerden gelen havanın ağızdaki tam kapalı engellere çarparak patlamasıyla meydana gelen ünsüz. Ör. *b, p, c vb.* // **GTS 1992:** Ciğerlerden gelen havanın ses tellerinde titreşime uğramadan ve ton almadan boğumlanması ile oluşan ünsüz. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sürekli sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Daraltılı abanıklar soluğun yettiği kadar uzatılabilirler için bunlara verilen ad. bkz. **Daraltılı abanık.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sürerlik eylemi (fiili) birl. i. FGT 1942: Fiili istismari-Verbe duratif. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *İstimrar fiili*; Fr. *verbe duratif*; İng. *durative verb*; Alm. *verbum*

durativum) Devamlılık kavramı veren eylem. // **DDTS 1980:** [Alm. *verbum durativum*] [Fr. *verbe duratif*] [İng. *durative verb*] [Es. T. *fiil-i istimrari*]: Süre kavramı içeren, süre anlamı belirten eylem. Ör. *Bilmek –örneğin gelmek’e karşıt olarak – sürerlik eylemi niteliği taşır.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sürerlik görünümü (görünüşü) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *aspect duratif*; İng. *durative aspect*; Alm. *durative aktionsart*) Türkçede, bir ortaça yardımcı eylemin veya herhangi bir eylemle durmak eyleminin birlikte kullanılmasından meydana gelen ve sürerlik kavramı veren görünüm. // **DDTS 1980:** [Alm. *durative aktionsart*] [Fr. *aspect duratif*] [İng. *durative aspect*]: Eylemin gelişim ve süresi açısından ele alındığını belirten görünüş. Ör. *Konuşup duruyor sözü, sürerlik görünüşü içerir.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Süre vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Çıkışı epeyce uzun sürdüğü sezilen sesin vurgusu. bkz. **Nicelik vurgusu.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sürtünme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (friction) *ses bilgisi* Ses yolunda bir sesin daralma ve sıkışma ile çıkarılması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sürtünmeli sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*fricative, spirant*): Hava akışının çok dar tutulması ve havanın neredeyse kapalı olan bu yoldan itilmesiyle elde edilen sesler, sürtünmeli sesler olarak bilinir. Türkçenin sürtünmeli sesleri şunlardır: *v, f, ş, s, z, j, ç.* krş. **Ünsüzler.** // **TDBTS 2014:** —

Sürtünmesiz sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (frictionless) *ses bilgisi* Ses yolunda söyleyiş ve akustik yönden eksik veya az bir kapanmayla çıkarılan ses. // **DBTS 2013:** (*frictionless*): Hava akışının çok geniş tutulması ve ses organlarının birbirine dokunuşunun azaltılmasıyla çıkarılan seslerdir. Türkçenin sürtünmesiz sesleri, *m, n, ŋ, ñ* geniz sesleri, dil ucu sesi *l*, titreşim ses *r* ve *v, y, ğ, ğ* yarı ünlüleridir. krş. **Ünsüzler.** // **TDBTS 2014:** —

Sürtünmesiz sürekli birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (approximant) *ses bilgisi* Sesleri

söyleyiş biçimine göre sınıflamakta kullanılan ve /w/, /j/, /r/, /l/ gibi sesleri niteleyen özellik. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sürtünücü *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (fricative) *ses bilgisi* Sürtünme izlenimi vererek çıkarılan ünsüz. Türkçe'deki daralma ünsüzlerinden /f/, /v/, /y/ ve /h/ sürtünücü ünsüzlerdir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sürtünük *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Affriquée) Kapantılı bir nitelikte başlayıp boğumlama sonlarına doğru daraltılı bir vasıf alan abanık. Yarı kapantılı anlamdaşı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Sürtüşmeli *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *frikativa, reibelaut*] [Fr. *fricative*] [İng. *fricative*]: Sürtüşme izleniminden ötürü daraltılılara verilen ir başka ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Süzgeç *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (filter) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde herhangi bir dil bilgisel kuralın uygulanmasıyla veya bir kuralın uygulama alanı dışmda kalmasıyla ortaya çıkabilecek aşın üretimi engelleyen, bu özelliğiyle yüzey-yapı sonrasında işleyen araç. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Svarabhakti *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** /Sanskritçe/ Bir abanık öbeğinin içinde önüm yoluyla meydana gelen açınık. bkz. **Önüm.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Svarita *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** /Sanskritçe/ Bir çeşit hece durumunun adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ş

Şahıs-şahs *i.* **FGT 1942:** Kişi-personne. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Şahıs*; Fr. *personne*). Zamirlerde ve çekimli fiilerde konuşan, dinleyen ve adı geçene verilen isim. Ör. *biz, sen, konuştum vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Person*; Fr. *personne*; İng. *person*) Fiilin gösterdiği işin hangi şahıs tarafından

yapıldığını belirten dil bilgisi kategorisi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şahıs ağzı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *idiolekt*; Fr. *idiolecte*; İng. *Idiolect*) Sosyal bir kurum olan dilin belli bir birey tarafından kendine özgü kullanılışı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şahıs eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Zamîr-i fî'lî*; Fr. *désinence personnelle*). Çekimli fiillerde işi yapan veya bir oluşa konu olan şahsı belirten ek. // **GTS 1992:** (Alm. *Personalendung*; Fr. *desinence personnelle*; İng. *personel ending*; Osm. *zamir-i fî 'lî*) Fiil çekiminde şahıs belirten ek. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şahıs zamiri (zamirleri) birl. i. FGT 1942: *Zamairi şahsiye-Pronoms personnels*. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Zamîr-i şahsî*; Fr. *pronom personnel*). Bir şahsın adının yerine kullanılan zamir. Ör. *ben, sen, o, vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Personalpronomen*; Fr. *pronom personnel*; İng. *personal pronoun*; Osm. *zamir-i şahsî*) Dil bilgisinde şahıs isimlerinin yerini tutan kelime. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şakırtı i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Claquement) Bazı dillerde ses yolunun birden bire açılması ve içeriye hava çekilmesiyle meydana gelen seslere denir (şakırtılı, claquant). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şaklama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (click) *ses bilgisi* Söyleyiş biçimine göre, art damaksıl hava akımı tarafından başlatılan ünsüzlerin bir türü, küçük dil bölgesinde çıkarılır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şaklamalı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *schnalzlaut, sauglaut*] [Fr. *claquement, claquante, clic*] [İng. *click*]: Şaklamalı dillerde bulunan ve dudaklarda ya da dilin ön bölümü aracılığıyla dişlerde ya da damakta gerçekleşen birincil bir kapantının yanı sıra dilin art bölümü aracılığıyla artdamakta gerçekleşen ikincil bir kapantı yoluyla oluşan ünsüz. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şaklamalı diller birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *schmalzlautsprachen*] [Fr. *langues à clics*] [İng. *click languages*]: Şaklamalı sesler içeren ve en önemlisi Zulu dili olan kimi Bantu dilleriyle Hotanto ve Boşıman dillerine verilen ad. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (click languages) *genel* Şaklama sesinin ses birimi değeri taşıdığı diller; örn. *Zulu, Hottentot.* // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Şart i. FGT 1942: Şart-condition. // **DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Şart bileşik zamânı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *Sîga-i şartıyye*; Fr. *conditionnel*). Basit zamanlı çekimli bir fiile şart kavramı veren birleşik zaman. Ör. *Bildi-y-se-m* (← *bildi +i-se-m*) vb. // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Şart cümlesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Bedingungssatz*; Fr. *proposition conditionnelle*; İng. *conditional clause*) Yüklemleri şart eki (-sA) ile kurulan ve esas cümledeki yargının gerçekleşmesini şarta bağlayan birleşik cümle. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*conditional sentence, ifclause, protatis*): Şart çekimi, yalnızca şekil bildirir ve tasarlanan hareketin şart şeklinde olduğunu ifade eder. Şart cümlesi, bütün dillerde yardımcı cümledir. // **TDBTS 2014: —**

Şart eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Tasarlama kiplerinden şart şeklini ifade eden -sA eki. Örnekler için bkz. **Şart cümlesi ve şart kipi.** // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*conditional suffix*): Şart bildiren -sA eki. // **TDBTS 2014: —**

Şart kipi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Konditional, Bedingungsform*; Fr. *conditionnel*, İng. *conditional*; Osm. *şart sîgası, sîga-i şartıyye*) Bir oluş ve kılışın şart şeklinde düşünüldüğünü anlatan dolayısıyla, hiçbir hüküm ifade etmeyen, aynı zamanda dilek görevi de yapan tasarlama kipi. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*conditional mood*): Olayların gerçekleşme şartları, dil ve düşünce dünyasında şart kavramını ve bu şartı bildiren yapıları doğurur. Şart bilgisi, olaylar arasındaki en önemli yargılardan biridir; çünkü şart, olmazsa olmazı bildirir. // **TDBTS 2014: —**

Şart koşucu tümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Şartlı cümlelerdeki uyumlu tümce. bkz. **Tümce.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şartlanan tümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Şartlı cümlelerdeki uyumlu tümce. bkz. **Tümce.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şartlı birleşik cümle birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Yüklemlilik dilek-şart kipinde olan bir yardımcı cümle ile bir ana cümleden meydana gelen birleşik cümle. Ör. “*Âsûde olam dersin eğer gelme cihâna.*” // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Şart cümlesi, bütün dillerde yardımcı cümledir. Bir yüklem, bir şart cümlesi ile tamamlandığı cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Şartlı gereklilik kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Gelmeli ise* şeklinde kurulan gelişimli kip türü. bkz. **Gelişimli kipler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şartlı soru birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** “*Bilmiş ol, sen oraya geldin mi ben durmam*” şeklindeki soru. bkz. **Soru.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şartlı vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent conditionné) Oynamaz vurguya karşı olarak, kelimenin uzaması, büküne ve şekime uğraması, hecelerinin değişmesi, cümle içindeki yeri gibi bazı şartlar dolayısıyla yerinden oynayan vurgu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şartlayan tümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Şartlı cümlelerdeki uyumlu tümce. bkz. **Tümce.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şefevî samit birl. i. FGT 1942: Dudaksıl, dudak sessizi-labiale. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şekil i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Forme) Bir kelimenin veya bir sözün gramer bakımından dış görünüşü. bkz. **Eksiksiz, Eksikli, Bulaşma, Derli şekil.** Tüm ve İndirimli

şekiller için de bkz. **İndirim**. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*mood*): Eylemin gerçekleşme biçiminin bildirilmesidir. Kip de denir. // **TDBTS 2014:** —

Şekil bilgisi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Morphologie*) Yapılıklar ve özellikle son ekler kullanarak meydana getirilen kelime şekillerinin incelenmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (*Alm. Morphologie, Formenlehre; Fr. morphologie; İng. morphology; Osm. ilm-i sarf*) Bir dildeki kök ve ekleri, bunların birleşme yollarını, eklerin anlam ve görevlerini, dilin türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgili diğer konuları inceleyen gramer dalı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir dilin biçim birimlerini araştıran dil çalışmaları, biçim bilgisi. // **TDBTS 2014:** —

Şekil birimi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*morphologic unit*): Dillerin tamamen saymaca olan ses birimleri, anlam değiştirici olmalarına karşılık, anlam taşıyıcı değildirler. Anlamı olan, anlam değiştirici veya anlam birleştirici olan ses veya ses demeti, biçim birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Şekilce cins birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Genre*) Birçok dillerde isimler erkek (eril, Masculin), dişi (dişil, Feminin) ve tarafsız (Neutre) sayılır; ona göre ayrı ayrı şekillerde çekimlenir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şekilleniş i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Morphologie*) Kelimelerin dış görünüşleri bakımından meydana gelmesi. Şekilleniş bükünle veya eklenişle olduğuna göre bükünlü (*flexionnelle*) ve ekli (*suffixale*) diye ikiye ayrılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şekil örneksemesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *Alacağım* şekline bakılarak *Alacaksın* yerine *Alacağım* denmesi şeklindeki örnekseme. bkz. **Örnekseme**. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şekliyat i. (Ar. *şeklî* > *şekliyye* “şekille ilgili”nin çoğul eki *-āt* almış şekli *şekliyyāt*) Kelimelerin kök, gövde ve eklerinin yapısını, uğradıkları anlam ve biçim değişikliklerini inceleyen dil bilgisi dalı, biçim bilimi, şekil bilgisi, morfoloji. // **FGT 1942:** — // **DBTS**

1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Şıva i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Chva /İbranice/) Hint-Avrupa dillerinin tasımlamasında başaşağı bir *e* ile gösterilen silik *ı* sesi. İbranicede bu sesi gösteren işarete etkili şıva (chva mobile), açınık değeri sıfır olana da etkisiz şıva (chva quienscens) denir. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Şimdikilik mastarı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (İnfinitif présent) Bazı dillerde, şimdiki zamanı gösteren mastar şekli. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Şimdiki zaman (Şimdikilik) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Zamanı hal*, Présent) Konuşulduğu sırada yapılmakta olan bir işi anlatmak üzere fiile verilen şekil: *geliyorum* (Geniş şimdikilik), *gelmekteyim* (Tam şimdikilik) . bkz. **Alışkı şimdikiliği, Hikâye şimdikiliği ve Sürekli şimdikilik.** // **DTS 1969:** (Osm. *hal*; Fr. *présent*; İng. *present*; Alm. *präsens*; *gegenwort*) Eylemin belirttiği kavramın, içinde bulunulan zamanda başladığı ve devam etmekte olduğunu bildiren kip. // **DDTs 1980:** [Alm. *präsens*, *gegenwart*] [Fr. *présent*] [İng. *present*] [Es. T. *hal*]: Eylemin belirttiği iş, oluş vb. içinde bulunulan zamanda yapılmakta olduğunu gösteren zaman. // **DBTS 1989:** (Osm. *hâl*; Fr. *présent*). Fiilin belirttiği kılış veya oluşun, içinde bulunulan zamanda yapılmakta ve devam etmekte olduğunu bildiren zaman. *Çık-ı-yor-um*, *bil-i-yor-sun* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *Präsens*, *Gegenwart*; Fr. *présent*; İng. *present*; Osm. *hal*) Fiilin gösterdiği iş, oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda yapıldığını ve süregelmekte olduğunu gösteren zaman. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*present tense*): Geçmiş-şimdi-gelecek olarak sıralanan üç ana zamandan biridir. Şimdiki zaman, dil kullanım anını bildirir. // **TDBTS 2014: —**

Şimdiki zaman ad-eylemi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*present participle*): Şimdiki zaman cümlesinin ad olarak kullanılması, şimdiki zaman ad-eylemini ortaya koyar. // **TDBTS 2014: —**

Şimdiki zamanın hikâye birleşik çekimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS

2013: (*past continuous tense*): Şimdiki zamanın hikâye birleşik çekimi, şimdiki zamandaki bir olayın görülen geçmiş zamanda bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Şimdiki zamanın kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Şimdiki zamanın kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi, şimdiki zamandaki bir olayın geniş zamanda bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Şimdiki zamanın rivayet birleşik çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*past continuous tense*): Şimdiki zamanın rivayet birleşik çekimi, şimdiki zamandaki bir olayın öğrenilen geçmiş zamanda bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Şimdiki zamanın şart birleşik çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*conditional continuous tense*): Şimdiki zamanın şart birleşik çekimi, şimdiki zamandaki bir olayın şartta bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Şimdiki zaman kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Präsens, Gegenwart*; Fr. *présent*; İng. *present tense*; Osm. *hâl sigası, siga-i hâl*). Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu bildiren kip. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*present tense*): Eylemin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu bildiren kip. // **TDBTS 2014:** —

Şive i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** 1- Bir dilin bilinen tarihî seyri içinde ondan ayrılmış olup bazı ses ve şekil farklılıkları gösteren kolları, bir kavmin ayrı kabilelerinin birbirinden farklı konuşmaları. Ör. *Türkmen şivesi, Çağatay şivesi vb.* 2- Bir dilin bir bölge halkına, yabancı bir millete veya etnik gruba has söyleniş biçimi, Fransızca aksan (accent) sözünün karşılığı ve anlamdaşı. Ör. *Karadeniz şivesi, Rum şivesi vb.* // **GTS 1992:** 1- (Alm. *Mundart, Lokalsprache, Sondersprache*; Fr. *parler, parler local*; İng. *local dialect, local language*; Osm. *şive*) Bir dilin veya bir lehçenin daha küçük yerleşim bölgelerinde yazı diline oranla birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri: *Türkiye Türkçesinin İstanbul ağzı* gibi. 2- (Alm. *Idiolekt, idiolecte*; İng. *idiolect*) Yetiştikleri bölge, meslek, çevre ve öğrenim farkları gibi etkenler ve şahsi eğilimler dolayısıyla, bir dilin kişiden kişiye değişen kullanılışı ve

konuşma biçimleri. // **DS 2011:** (accent) *toplum dil bilimi* Bir dilin bir bölge halkına, yabancı bir ulusa ya da etnik gruba özgü söyleyiş biçimiyle kullanımı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** Bir dilin tarihî, coğrafi veya siyasî sebeplerden dolayı ses, yapı, söz dizimi veya söz varlığı özellikleri bakımından önemli sayılmayacak farklılıklar gösteren, yaşayan (modern) veya tarihî, yakın veya uzak her bir koluna denir.

Şivesizlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Şiveye mugayeret*, Solécisme) Yazıda dil bilgisi, söz dizimi veya anlam bakımından, sözde ise bunlardan başka olarak söyleyiş bakımından yapılan yanlış. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Şühûdî mâzî birl. i. Fiilin belirttiği işin, içinde bulunulan zamandan önce olup bittiğini kesinlikle bildiren zaman, -di'li geçmiş, görülen geçmiş zaman, **belirli geçmiş zaman, mâzî-i şühûdî.** // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

T

Taaddî – teaddî i. (Ar. ‘adv – ‘udvān “zulmetmek, haddi aşmak”tan *te’addî*) **Fiilin gösterdiği işin mef’ûle tesir etmesi, bir fiilin geçişli olması.** // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Taban i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Maddei asliye*, Base) **1-**Taban, dil bilimi bakımından yapılacak açıklamalar için ele alınan kök (kök taban, b. radicale) veya gövde (gövde taban, b. suffixale) den ibaret kelime parçasına denir. **2-** Sâmi dillerinde kelimelerin kökü durumunda olan iki veya üç abanğa da taban adı verilir. bkz. **İkili ve üçlü kök.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *basis, grundlage*] [Fr. *base*] [İng. *basis, base*]: **1-** Kök ya da gövdeye verilen ad. Ör. *Türkçede eylemlikten –mek eki atıldıktan sonra kalan bölüm eylem tabanıdır.* **2-** Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde söz dizimsel bileşenin, ulamsal bileşenle sözlüğü içeren ve derin yapıları üreten bölümü. // **DBTS 1989:** (Fr. *base*). Çekim eki almamış Türkçe kök ve gövdelerle alıntı kelimelerin orta adı. Ör. *gelmek, âfet, bakkallık vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Basis, Grundlage*; Fr. *base*; İng. *basis, base*) Kelime kök ve gövdelerinin çekim eki almamış yalın hali. // **DS 2011:** (base) *biçim bilimi, söz dizimi* **1-** Biçim biliminde kök ya da gövdeye verilen ad. **2-** Daha soyut bir düzlemde *taban biçimi* değişik biçimlerin bir ortak paydası olarak ele alınır. **3-** Üretimsel dil bilgisinin ölçünlü

modelinde (Chomsky 1965) kullanılan *taban bileşeni* terimi, söz diziminin iki ana bileşeninden birisidir ve ulamsal (catégorial) bileşen ile sözcük (lexicon) bileşeninden oluşur. // **DBTS 2013:** (*basis, base, stem, base form*): Bütün dillerde tek heceli oldukları kabul edilen kök sözler dışındaki bütün sözlük birimleri tabandır. // **TDBTS 2014:** —

Tabu i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Tabou / Polinezya dilinden /) Bazıları tarafından herhangi bir inanış dolayısıyla adı söylenmekten çekinilen şeylere tabulu (taboué) denir. Örn. *Koca kelimesi bizde bazı kadınlar tarafından tabulu bilindiğinden, onlar “Kocam” dememek için “Çocukların babası” derler.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (taboo) toplum dil bilimi Polinez kökenli, temelde yasak şeyleri anlatmak için kullanılan bir terim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tabu söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*taboo, noa word*): Korku telkin eden veya kutsal sayıldığı için kullanımından kaçınılan söz, tabu sözdür. // **TDBTS 2014:** —

Tâdiye i. (Ar. ‘adv “haddi aşmak, zulmetmek”ten ta’diye) Geçişsiz bir fiili oldurgan, geçişli bir fiili ettirgen duruma getirme işi: “*Yürümek – yürütmek, atmak – attırmak.*” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Takı i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Désinence) Bir kelimenin gövde kısmına takılıp onun çekim bakımından (isimlerde cins, sayı, hal; fiillerde çatı, zaman, kişi) durumunu göstermeye yarayan öge. // **DTS 1969:** (Fr. *suffix de cas*; İng. *case ending*; Alm. *suffix des kasus*) Adın, başka bir kelimeyle ilgi kurmak üzere aldığı ek. // **DDTS 1980:** [Alm. *suffix des kasus*] [Fr. *suffixe de cas*] [İng. *case ending*] [Es. T. *isim tasrif lahikası*]: Ad durumunu belirten ek. Ör. *Evden geliyor tümcesinde yer alan evden ögesindeki —den eki.* // **DBTS 1989:** (Osm. *Edât-ı lâhika*; Fr. *proposition*). Genellikle tek başına anlamı olmayan, isim soylu kelimelerden sonra gelerek onların söz içinde başka öğelerle ilişki kurmalarını sağlayan kelime türü. Ör. *ile, için, diye vb.* // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (affix) *biçim bilimi* Bir kök ya da gövdeye eklenip onun yapı, anlam ya da işlevini değiştiren öge. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Takılık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** İsim takısı şeklinde olup bir ismi bir edata bağlamaya yarayan (-den, -e, -in, -inle) öğelerine denir: *Bundan dolayı, Buna karşı, Bunun*

için, Bununla birlikte gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Takım i. FGT 1942: Terkip (izafet ve sıfat terkipleri) – *Rapport d'annexion.* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Takısız tamlama birl. i. Bir sıfatın kendinden sonra gelen bir ismi niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlama, sıfat takımı, sıfat-ı terkîbî, terkîb-i tavsîfî, sıfat tamlaması. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Takı öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** İsim soylu bir kelime ile ondan sonra gelen takımdan oluşan öbek. Ör. *vatan için, bundan dolayı vb.* // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Taklit i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*imitation*): Beş duyu ile algılanabilen bir gerçekliğin gözlemlenebilen özelliklerini taklit etmek ve onun benzerini yapmaktır. // **TDBTS 2014:** —

Tâlî cümle birl. i. Dil bilgisi bakımından tek başına bir cümle olarak kullanılmayan, ana cümleye bağlı cümle, yan cümle, yardımcı cümle. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tali uzunluk birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir kelimenin ilk veya daha sonraki hecelerinde ses değişimleri veya kaynaşmaları ile oluşmuş bulunan uzunluk, ikaame uzunluğu. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir sözün ilk biçiminde bulunmayan, daha sonradan ses ve anlam değişimleri ile ortaya çıkmış bulunan uzunluk. // **TDBTS 2014:** —

Tam sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*full, complete*): Gösterge değeri olan, göstergelik işlevini yerine getirebilmek için eksiği bulunmayan söz, söz öbeği veya cümleler, tam söz, tam söz öbeği veya tam cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Tamamlamalı görünüş birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (completive aspect) *anlam bilimi* Çeşitli dil bilgisel ya da sözcüksel birimler aracılığıyla olay ya da durumun tamamlanmış olmasının vurgulandığı görünüş türü; örn. *Kar yolları tamamen kapladı.* // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tamamlanmamış eylem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*verbum infinitum*): Çekime girmemiş eylem, çekimsiz eylem, bitmemiş bir eylemdir. Eylem kök ve gövdesinin şekil, zaman ve kişi ekleri almamış, bir yargıya dönüşmemiş biçimidir: *anlamak, gelmek vb.* // **TDBTS 2014: —**

Tamamlanmamışlık görünüşü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*imperfect aspect, atelic aspect, uncompleted aspect*): Eylemlerin bitmemişlik görünüşü, onların sürekliliğine veya henüz tamamlanmadığına işâret eder. // **TDBTS 2014: —**

Tamamlanmış eylem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*verbum finitum*): Çekime girmiş eylem, çekimli eylem, bitmiş eylemdir. // **TDBTS 2014: —**

Tamamlanmış kılınış birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: *Aramak, yürümek, devam etmek, atıştırmak* gibi devamlı bir iş anlatan mastarların kılınışına verilen ad. bkz. **Kılınış.** // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tamamlanmışlık görünüşü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*perfective aspect, telic aspect, complete aspect*): Eylemlerin bitmişlik görünüşü, onların bittiğine veya tamamlandığına işâret eder. // **TDBTS 2014: —**

Tam benzeşme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Angleichung, Assimilation*; Fr. *assimilation*; İng. *assimilation*). Bir kelimedede yanyana veya aralıklı olarak bulunan seslerden birinin diğerini boğumlanma noktası veya niteliği bakımından kendisine tam olarak benzeştirmesi olayı: *obir > öbür, pantolon > pantolon, gelmezse > gelmesse, gitsin > gissin* gibi. bkz. **Benzeşme.** // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*assimilation coalescent, total assimilation*):

Benzemenin sonu aynılaşımdır. Seslerin benzeşmeleri, o kadar güçlü olur ki, bazen onları aynılaştırır: *gelmezse > gelmesse; gitsin > gissin*. // **TDBTS 2014:** —

Tam cümle birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*full sentence*): Ögeleri eksik olmayan cümledir. bkz. **Tam**. // **TDBTS 2014:** —

Tam iki dillilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*full bilingualism*) *toplum dil bilimi* İki dilin birbirine karıştırılmadan kullanıldığı, dillerden biri kullanılırken hiçbir şekilde ötekinin izi bulunmayan ikidillilik durumu. İdeal iki dillilik, dengeli iki dillilik de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tam karışma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*absolute merger, complete merger, absolute neutralization*): Ses farklılığının bütünüyle ortadan kalkması, tam karışmadır. krş. **Ayrışma**. // **TDBTS 2014:** —

Tamlama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *terkip*; Fr. *groupe déterminatif*; İng. *determinative group*; Alm. *determinative gruppe, determinative wortfüge*) Bir adın anlamının tam belirtilmesi için, bir başka addan, adıldan ya da sıfattan yardım görmesi. // **DDTS 1980:** [Alm. *zusammensetzung, kompositum*] [Fr. *groupe déterminatif, syntagme déterminatif*] [İng. *determinative group*] [Es. T. *terkip*]: Bir tamlayanla bir tamlanandan oluşan dizim. Ör. *arkadaşımın evi, güzel günler* vs. // **DBTS 1989:** (Osm. *Terkîb*; Fr. *groupe déterminatif*). Bir tamlayanla bir tamlanandan meydana gelen kelime öbeği. Ör. *çocuğun çantası, senin düşüncen* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *Zusammensetzung, Kompositum*; Fr. *groupe déterminatif, syntagme déterminatif*; İng. *determinative group*; Osm. *Terkîb*) Bir ismin anlamının tam olarak belirlenebilmesi için, o ismin, tamlayan görevindeki bir isim veya isim soyundan sıfat, zamir gibi başka bir kelime ile tamamlanması. // **DS 2011:** (*compound*) *biçim bilimi* Geleneksel dil bilgisinde iki ya da daha çok sözcüğün dilin kuralları doğrultusunda bir araya gelmesi ile oluşan yapılan belirleyen terim. // **DBTS 2013:** (*determination*): İlişkilendirme öbeklerinde tamlayıcılarla, nitelendirme öbeklerinde niteleyicilerle ve cümlelerde açıklayıcılarla kurulan bütün yapılar, tamlamadır. // **TDBTS 2014:** —

Tamlama öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*determinative group*): Bir yapma ve olmanın nitelenmesinin cümleyi oluşturması gibi, bir varlığın nitelendiği yapılar da söz öbeklerini oluşturur. Olayın nitelendiği yapıya cümle, varlığın nitelendiği yapıya söz öbeği diyoruz. bkz. **Söz öbekleri.** // **TDBTS 2014:** —

Tamlanan i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *muzâf*; Fr. *déterminé*; İng. *determined*; Alm. *bestimmt*)Tamlamada anlamı, belirtilen, açıklanan ad. // **DDTS 1980:** [Alm. *grundwort, determinat*] [Fr. *déterminé*] [İng. *determined*] [Es. T. *muzâf, mevsuf*]: Bir tamlamada anlamı belirlenen öge; ad diziminin tek kurucu ögesi. Ör. *yeni araba dizimindeki araba birimi.* // **DBTS 1989:** (Osm. *Muzâf, mevsûf*; Fr. *déterminé*; karşıtı tamlayan). Tamlamalarda anlamı belirtilen ve ism olan ikinci öge. Ör. *kapının kolu, dalgalı deniz vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Grundwort, Determinat*; Fr. *détermini*; İng. *determined*; Osm. *muzâf, mevsûf*) İsim ve sıfat tamlamalarında tamlamanın ikinci ögesini oluşturan ve anlamı belirtilen isim. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*determined*): Ad ve sıfat tamlamalarında tamlananın ikinci ögesini oluşturan ve anlamı belirtilen addır. // **TDBTS 2014:** —

Tamlayan i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *muzâfunileyh*; Fr. *déterminant, déterminatif*; İng. *determining, determinative*; Alm. *bestimmend, determinativ*)Tamlamalarda esas olan bir adın anlamını açıklayan ad, adıl veya sıfat. // **DDTS 1980:** [Alm. *determinante, bestimmungswort*] [Fr. *déterminant*] [İng. *determinant*] [Es. T. *muzâfunileyh, sıfat*]: Tamlananın anlamını belirleyen, sınırladılan, ad diziminde ada bağlı olarak yer alan birim. Ör. *yeni ev diziminde yeni sözcüğü.* // **DBTS 1989:** (Osm. *Muzâfun ileyh, sıfat*; Fr. *déterminant*; karşıtı tamlanan). Tamlamalarda tamlamanın anlamını belirten ve isim tamlamalarında isim, sıfat tamlamalarında sıfat olan birinci öge. Ör. *öğrencinin kitabı, tahta kaşık vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Determinante, Bestimmungswort*; Fr. *déterminant*; İng. *determinant*; Osm. *muzâfun ileyh, sıfat*) İsim ve sıfat tamlamalarında tamlamanın birinci ögesini oluşturan isim veya sıfat. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*determinant, determiner*): Ad ve sıfat tamlamalarında tamlamanın birinci ögesi oluştan ad veya sıfattır. // **TDBTS 2014:** —

Tamlayan durumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *muzâfunileyh*; Fr. *génitif, possessif*; İng. *genitive, possessive*; Alm. *genitiv, wesfall, possessiv*)Ad soylu kelimenin taşıdığı kavramın başka bir kavrama bağlanması durumu. //

DDTS 1980: [Alm. *genitiv*] [Fr. *génitif*] [İng. *genitive*]: Bir kavramın başka bir kavrama bağlandığını, onunla bütünlendiğini gösteren durum. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tamlayıcı sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** İsim ve sıfat tamlamalarında tamlamanın birinci ögesini oluşturan isim veya sıfat. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tam yansızlaşma birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*absolute neutralization*): Sesçe farklı iki veya daha fazla birim arasındaki bu farkın bütünüyle kaybolmasıdır. krş. **Tam karışma.** // **TDBTS 2014:** —

Tam yönetim birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (proper government) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde taşıma işlemi sonucunda yerdeğiştirmiş olan bir ögenin arkasında bıraktığı izin hangi durumlarda dilbilgisel olacağını belirleyen yönetim ilişkisi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Taneli dil birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Langue atomique) Çince gibi, kelimeleri çözümlenemeyen ve birer kök durumunda olan dillere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tanım i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *definition*] [Fr. *définition*] [İng. *definition*] [Es. T. *tarif*]: Bir sözcüğün, terimin içeriğini açıklayan anlatım. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tanımlama i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*description*): Söz öbekleri ve cümleleri ile, bütün söz dizimi, varlık ve olayların tanımlanması, daha belirgin hâle getirilmesi eylemidir. // **TDBTS 2014:** —

Tanımlayıcı dil bilgisi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*descriptive grammar*): Tasvirici dil bilgisidir. Bir dilin belli bir yer ve zaman dilimindeki yapı ve

işleyişini, geçirdiği tarihsel değişme ve gelişmeleri göz önüne almadan belirlemeye çalışan dil bilgisi çalışmasıdır. // **TDBTS 2014:** —

Tanımlık (tanım edatı) i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Harfî tarif*, Article) Birtakım dillerde isimlerin başına veya sonuna getirilerek çeşidine göre o ismin taşıdığı kavrama belirlilik (belirli tanımlık, art. défini), belirsilik (belirsiz tanımlık, art. indéfini), kısımlılık (kısımlı tanımlık, art. partitif), hısımlık (hısımlık tanımlığı, art. de parenté), topluluk (topluluk tanımlığı, art. collectif) gibi ayırtılar katan kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *artikel*] [Fr. *article*] [İng. *article*] [Es. T. *harf-i tarif*]: Kimi dillerde, ad diziminin zorunlu öğeleri arasında yer alan belirleyici öge. Ör. *Fransızca le père dizimindeki le.* // **DBTS 1989:** (Osm. *Harf-i ta'rif*; Fr. *article*). Bazı dillerde isimlerin başında bulunan belirleyici öge. Ör. *Fransızca la mère “anne”, Arapça el-insân vb.* // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*article*) *biçim bilimi* Kimi dillerde adlarla birlikte kullanılan, adlar arasındaki ayrımları (tekil, çoğul, belirli, belirsiz vb.) belirleyen dil bilgisi ögesi // **DBTS 2013:** (*article*): Bazı dillerde adların belirlilik durumuna işaret eden edattır. // **TDBTS 2014:** —

Tanımlık -in hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *-in halinde* bulunan bir kelimenin tanıtmama anlamında olması. bkz. *-in hali.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tarafsız açınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voyelle neutre) Söylenişi kesin olmayıp bazan şu ve bazan bu şekilde okunan açınık. Kesin söylenişli olanlara öz açınık (voyelle franche) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tarafsız cins birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Eril ve dişil olmayan cins. bkz. **Cins.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tarama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*scan*) *tarihsel dil bilimi* Dilin eski dönemlerinde ya da eski lehçelerinde kullanılmış, ancak pek çoğu sonradan unutulmuş olan öğelerinin var olan yapıtlara dayanılarak ortaya konması işlemi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tarazlı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Yunancada aşağı yukarı f değerinde olan ph sesi. bkz. **Soluklu abanık.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tarazsız sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Tenue) Soluklu bir sesle devam etme özellikleri olmadığı için kapantılı abanıklara denir: *p* sesi *ph*'ye ve *b*'ye göre tarazsızdır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tarihî (tarihsel) dil bilgisi (gramer) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *grammaire historique*). Bir dil ailesinin, bir dilin veya bir lehçenin tarih boyunca geçirdiği değişiklikleri inceleyen dil bilgisi kolu. // **GTS 1992:** (Alm. *historische grammar*, Fr. *grammaire historique*; İng. *historical grammar*) Bir lehçenin, bir dilin veya bir dil ailesinin gramer yapısını tarihî devirlerdeki değişme ve gelişmeleri temelinde inceleyen gramer dalı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*historical grammar*): Bir lehçenin, bir dilin veya bir dil ailesinin gramer yapısını tarihî devirlerdeki değişme ve gelişmeleri temelinde inceleyen gramer dalı. // **TDBTS 2014:** —

Tarihî (tarihsel) dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Linguistique historique) Dillerin gelişmesini inceleyen dil bilimi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *historisch sprachwissenschaft*] [Fr. *linguistique historique*] [İng. *historical linguistics*]: Artsüremli dilbiliminin bir başka adı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Çeşitli dil olaylarını tarihi değişme ve gelişme süreci içinde inceleyen dil bilimi dalı. // **DS 2011:** (historical linguistics) *genel* Dilsel birimleri ve sözcükleri birlikte olduğu ögelerle bağıntılarını göz önüne almaksızın, uğradıkları değişimler açısından dilsel birimleri ve sözcükleri ele alan dil bilimi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. historical linguistics) Tek bir dilin veya birden çok dilin oluşum ve gelişim sürecini ses bilgisi, biçim bilgisi, sözcük bilgisi, söz dizimi, anlam bilgisi, köken bilgisi ve kullanım bilgisi çerçevesinde, art süremli (İng. diachronic) yöntem ışığında inceleyerek, bu dil(ler)deki değişimleri, gelişmeleri araştıran, dil ölümü olayının nedenlerini bulgulayan, diller arasındaki akrabalık ilişkilerini belirlemeyi amaçlayan bir dil bilimi koludur.

Tarihsel sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *historisch*] [Fr. *historique*] [İng. *historic(al)*] [Es. T. *tarihi*]: Bir dilin evrimini inceleyen, gelişimini ele alan ya da bunlarla ilgili olan; evrimsel, artsüremli. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tarihsel dilcilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*historical linguistics*): 20. yüzyıla kadar yapılan dil çalışmalarının büyük bölümünü, dillerin ses, biçim, söz dizimi, anlam, yazım vb. gibi çeşitli kullanım düzlemlerindeki değişmelerini izlemek oluşturmıştır. Başka bir deyişle, dilciliğin tarihi, dil değişmelerinin tarihini izlemektir. // **TDBTS 2014: —**

Tarihsel gramer birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Grammaire historique*) Dillerin gelişmesini inceleyen dil bilimi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tarihsel ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Seslerin süre içinde geçirdikleri değişimleri belirleyen sesbilgisi dalı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tarihsel ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Ses bilimsel dizgelerin evrimini, bir dil durumundan öbürüne geçişte ortaya çıkan değişimleri belirleyen ses bilimi dalı. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tarihsel (gelenekli) yazılış birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Graphie historique ou traditionnelle*) Bir kelimenin, söylenişi değişmiş olduğu halde, eski söylenişine göre olan şekilde yazılmasına devam olunması: *Kova'yı Koğa yazmak* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tarihsel sınıflama birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Dillerin hangi anadilden çıkıp ürediklerine bakılarak yapılan sınıflama.bkz. **Soy sınıflaması.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tartı kelimesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Mot métrique*) Uzun kısa hecelere dayanan tartıya göre bir tartı kalıbı içinde toplanan kelime veya hece öbeği. Tartı öbeği anlamdaşı. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tartı öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Groupe métrique) Uzun kısa hecelere dayanan tartıya göre bir tartı kalıbı içinde toplanan kelime veya hece öbeği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tarz i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Modus*; Fr. *Mode*, İng. *mood, mode*) Yüklemin bildirdiği zamanı görülen geçmişe, duyulan geçmişe ve dilek şart kipine aktararak elde edilen birleşik fiil zamanı. *Bil-iyor-du, bil-iyormuş, bil-ir-se* gibi. // **DS 2011:** (key) *söylem çözümlemesi, anlam dil bilimi* Bir söz eylemin gerçekleşmesinde kullanılan biçem, ton ya da tutum. // **DBTS 2013:** (*mood*): Eylemin gerçekleşme biçiminin bildirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Tarz -den hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Azdan başlamak, toptan satmak, birden söylemek* şeklindeki -den hali. bkz. **-den hali.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tarz zarfı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Adverbe de manière) *Şöyle, böyle, yavaş, yavaşça, hızlı, hızlıca* gibi zarflar. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Fiilin meydana geliş biçimini, sıfat ve zarfların niteliklerini belirten zarf. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Eylemin özelliklerini bildirmek için kullanılan söz, nitelik zarfı. // **TDBTS 2014:** —

Tasarımlı gelecek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Futur intentionnel) Bazı dillerde kesinlik anlatan istemli gelecek zamana karşı olarak tasarlama anlatan gelecek zaman. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tasarlama kipleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Modus, Aussageweise*; Fr. *mode subjonctif*; İng. *mood*) Fiilin olumlu veya olumsuz nitelikteki gerçekleşmesini, tasarlanan dilek, istek, gereklilik veya emir kavramları içinde veren kipler: *gitse* (<*git-se*), *gide* (<*git-e*); *gitmeli* (<*git-meli*), *gitsin* (<*git-sin*) vb. Karşıtı bildirme kipleridir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*mood*): Eylemin olumlu veya olumsuz yöndeki gerçekleşmesini, tasarlanan dilek, istek, şart, gereklilik veya emir kavramları içinde ve herhangi bir zaman değil, yalnızca görünüş veren kipler oluşturur: *gitse, gide, giderse* vb. // **TDBTS 2014:** —

Tasınlı sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Reconstruit) Metinlerde bulunmadığı halde, eldeki çeşitli şekilleri karşılaştırılarak asıl diye tasarlanıp saptanan (kök, kelime ...) (tasınlama, reconstruction). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Taslak i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *schema*] [Fr. *schéma*] [İng. *scheme*]: L. Hjeltslev'in kuramında salt biçim olarak ele alınan, öğelerin bağıntılarından oluştuğu varsayılan ve somut olgu da, ayırıcı özellik de içermeyen dil. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tasrif i. (Ar. *şarf* “çekim” ve “türetme”den *taşrîf*) Fiillerin çeşitli zaman, şahıs ve kiplere, isimlerin ismin hallerine göre uğradığı değişiklikler, insiraf, *çekim*. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tasrif etmek birl. i. (Bir fiili) Sıralayıp söylemek, *çekmek*. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tasrîfî sıf. (Ar. *taşrîf* ve nispet eki *-î* ile *taşrîfî*) *Tasrifle, çekimle ilgili*. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tasrifi diller birl. i. Arapça, Farsça, Almanca, Fransızca gibi, kelime üretimi ve çekimi sırasında kelime kökleri değişikliğe uğrayan diller; *elsine-i tasrîfiyye*, *bükünlü diller*, *çekimli diller*, *insirâfî diller*. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tasvir fiil(ler)i birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Ulaçlı birleşik eylem. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Ef'âl-i tasvîriyye*; Fr. *verbes descriptifs*). *-(y)a* ve *-(y)ı* ekleriyle yapılan zarf-fiillerden sonra vermek, bilmek, durmak, kalmak, yazmak vb. yarı yardımcı fiillerden birinin getirilmesiyle oluşturulan birleşik fiillerin ortak adı. Ör. *yap—a+bilmek*, *gid—e+durmak* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *Deskriptiv Verb*; Fr. *verbe descriptif*; İng. *descriptive verb*; Osm. *Tasvirî fiil*, *fî 'l-i tasviriyye*) Zarf-fiil biçimindeki bir esas fiille, bu esas fiildeki oluş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı

fiilin özel bir anlam meydana getirecek şekilde birleşip kaynaşmasından oluşmuş birleşik fiil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tasvirici yardımcı fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Deskriptiv-hilfsverb*; Fr. *verbe auxiliaire descriptif*; İng. *descriptive auxillary verb*.) Zarf-fiil biçimindeki esas fiilin bildirdiği oluş ve kılışı tasvir eden yardımcı fiil. *bil-*, *dur-*, *ver-*, *yaz-* gibi fiiller tasviri yardımcı fiillerdir. bkz. **Tasvir fiili.** // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tasviri dil bilgisi (tasvirici gramer) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *grammaire descriptive*; İng. *descriptive grammar*; Alm. *beschreibende grammatik*) Bir dilin, belirli bir çağını inceleyen dil bilgisi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *grammaire descriptive*; karşıtı karşılaştırmalı dil bilgisi). Karşılaştırma yapmadan bir dili veya bir lehçeyi inceleyen dil bilgisi kolu. // **GTS 1992:** (Alm. *beschreibende grammatik*, *deskriptive grammatik*; Fr. *grammaire descriptive*; İng. *descriptive grammar*) Bir dilin veya bir lehçenin belli bir zaman kesimindeki yapı ve işleyişini, sebeplerini ve geçirdiği tarihi gelişmeleri göz önüne almadan tespit etmeye çalışan gramer türü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Taşıma hedefi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (target of movement) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir taşıma işleminde, taşınacak öge. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Taşra ağzı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *provincialisme*; İng. *provincialism*; Alm. *provinzialismus*) Bir ülkede, yazı dilinin dayandığı belirli bir kent konuşması dışındaki bölge ağzı. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Provinzialismus*; Fr. *provincialisme*; İng. *provincialism*) Standart Türkçenin ve yazı dilinin dayandığı konuşma ölçüleri dışında kalan, ağızlara bağlı konuşma türü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*provindalism*, *patois*): Ölçünlü dilin dışında kalan, belirli bir bölgede bilinen dil birim, anlam ve yapılarıyla gerçekleştirilen dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Tat dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langage gustatif) Yiyecek ve içecek şeylerin tadına birer anlam vererek kurulan işaret dili. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tavsîfî sıfat birl. i. Bir ismin niteliğini belirten sıfat, tavsif sıfatı, sıfat-ı tavsîfiyye, niteleme sıfatı. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tayin grubu birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Yapma durumu eki almış bir ad ögesinin bir başka ad ögesi ile kurduğu söz öbeğidir. // **TDBTS 2014:** —

Tâyînî sıfat birl. i. Belirsiz sıfat, gösterme, sayı ve soru sıfatı olmak üzere dört çeşidi bulunan ve isimleri çeşitli bakımlardan niteleyen sıfatların ortak adı, tâyin sıfatı, sıfat-ı ta'yîniyye, belirtme sıfatı. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tâyin sıfatı birl. i. Belirsiz sıfat, gösterme, sayı ve soru sıfatı olmak üzere dört çeşidi bulunan ve isimleri çeşitli bakımlardan niteleyen sıfatların ortak adı, tâyin sıfatı, sıfat-ı ta'yîniyye, belirtme sıfatı. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Taylam öbeği birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Groupe rythmique) Vurgulu vurgusuz hecelere dayanan tartıya gre bir tartı grubu içinde toplanan kelime veya hece öbeği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tessüri vurgu birl. i. **FGT 1942:** Duyuş vurgusu-*accent affectif*. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Teheccî i. (Ar. *hicā'*dan *teheccî*)Ciğerlerden gelen havanın ağız ve burundaki çeşitli bölgelerde ses hâline dönüşürken kapanma ve daralmaya uğraması, boğumlanma. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tek anlamlı birl. sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *monosemisch*] [Fr. *monosémique*] [İng. *monosemic*]: Bir tek anlam taşıyan, tekanamlılık gösteren. // **DBTS 1989:** (Fr. *monosémique*; karşıtı çok anlamlı). Bir tek

anlam taşıyan, tek anlamlılık gösteren (kelime). Ör. *kapı, sayfa vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *monosemisch*; Fr. *monosémique*, İng. *monosemic*) Tek bir kavramı, tek bir anlamı yansıtan kelime. Karşıtı çok anlamlıdır. // **DS 2011:** (*monosemic*) *anlam bilimi* Bir dil biriminin (sözcük, biçimbirim vb.) bir tek anlamı olması durumu; tekanlamlılık gündelik dilden çok bilim dilinde ve yapma dillerde görülür. // **DBTS 2013:** (*monosemic*): Dil göstergelerinin gösteren-gösterilen ilişkisinin nedensiz olduğu sözlerdir. Tek bir kavramı, tek bir anlamı yansıtan sözler, tek anlamlı sözlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Tek anlamlılık biri. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *monosemie*] [Fr. *monosémie*] [İng. *monosemy*]: Bir sözcüğün bir tek anlam taşıması, bir gsterenin bir tek gösterileni belirtmesi. // **DBTS 1989:** (Fr. *monosémie*; karşıtı çok anlamlılık). Bir kelimenin tek bir kavramı yansıması. Ör. *böbrek, fındık, buzul vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Monosemie*, Fr. *monosémie*; İng. *monosemy*) Bir kelimenin tek bir kavram, tek bir anlamı yansıması. Karşıtı çok anlamlılıktır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*monosemy*): Bir sözün tek bir kavramı, tek bir anlamı yansıması durumudur: *ağaç, taş, dere vb.* // **TDBTS 2014:** —

Tek biçim birimli birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*monomorphemic*): Tek biçimi olan, dal biçimleri veya değişkenleri bulunmayan söz ve yapılar. // **TDBTS 2014:** —

Tekçil biçimcik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*unique morph*) *biçim bilimi* Tek bir örnekte görünen biçimcik; örn. *Türkçe’de erkek, yanaş, yutkun, yağmur sözcükleri çözümlenebilir, -kek, -aş-, -kun- ve -mur biçimcikleri ise tekçildir.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tek dilli birl. i. ve sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*monoglot, monolingual*) *toplum dil bilimi* Tek bir dil bilen, başka dil bilmeyen kişi. // **DBTS 2013:** (*monolingual, monoglot, unilingual*): Tek dil bilen ve başka bir dille teması olmayan kimse. // **TDBTS 2014:** —

Tek dillilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*monolingualism*) *toplum dil bilimi* İletişim için tek dil kullanma durumu. Tek dillilik, kişiler ve toplumlar için kullanılır, krş. **Çok**

dillilik. // **DBTS 2013:** (*monolinguality*): Tek dil biliş ve başka bir dille teması olmayış. // **TDBTS 2014:** (İng. *monolingualism*) Yalnızca bir dilin konuşulduğu doğal ve kültürel ortamlarda yetişen bireylerin; doğal yollarla bu dilde iletişim kurabilme becerisini edinmesini ve zamanla dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma gibi temel dil becerilerini geliştirerek doğal dil konuşuru (İng. *native speaker*) olması durumuna denir.

Tek dilli sözlük birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (karşıtı çok dilli sözcük). Yalnız bir dilin kelime hazinesini ortaya koyan, açıklamaları da o dille yapılan sözlük. Ör. *Şemsettin Sâmî'nin Kāmûs—i Türki'si*. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*monolingual dictionary*): Dillerin kendi açıklamalı sözlükleri, tek dilli sözlüklerdir. Bir dilin sözlük birimlerini değişik açılardan açıklayan her türden sözlük, tek dilli sözlüktür. krş. **Sözlük.** // **TDBTS 2014:** —

Tek doruklu birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Hecenin tek bir doruğu olması. bkz. **Doruk.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tek doruklu hece birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *syllabe sommet unique, syllabe régulière*; İng. *one peaked syllable, regular syllable*; Alm. *eingipfelige silbe, regelmässige silbe*) Seslerin art arda yükseldiği veya art arda alçaldığı hece. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *eingipfelige Silbe, regelmässige, silbe*; Fr. *syllabe sommet unique, syllabe régulière*; İng. *one peaked syllable, regular syllable*) Duyulma gücü en yüksek olan sesin bir veya iki yanında açıklık derecelerine göre sıralanan seslerden oluşan hece. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*one peaked syllable, regular syllable*): Duyulma gücü en yüksek olan sesin bir veya iki yanında açıklık derecelerine göre sıralanan seslerden oluşan hecedir. // **TDBTS 2014:** —

Tek doruklu ton birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Tek hareketli, yani ya sadece yükselen veya sadece alçalan ton. bkz. **Yalın ton.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tek düzenekli birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*monosystemic*): Tek biçimi olan, dal biçimleri veya değişkenleri bulunmayan söz ve yapılar. // **TDBTS 2014:** —

Tek görevlilik *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:**(Univocité) Her gramatikal görevin tek bir işaretle sağlanması ve her işaretin bir tek görevi olması gerekir yolundaki düşünce, ki hiçbir dilde gerçekleşmiş değildir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tek harfli yazım *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*monophone*): Tek ses ifade eden harf veya yazılı sembol. krş. **Sesçil alfabe.** // **TDBTS 2014:** —

Tek heceli *birl. sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Monosyllabe*) Bir hecesi olan (Kök, taban, kelime). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*monosyllable, monophthong*): Tek heceli sözler için kullanılan sıfattır. bkz. **Hece.** // **TDBTS 2014:** —

Tek heceli dil(ler) *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *langues monosyllabiques, langues isolantes*; İng. *monosyllabic language*; Alm. *einsilbige sprachen, isolierende sprachen*)Kelimleri tek heceli olan dil. Ör. *Çince, Tibetçe.* // **DDTS 1980:** [Alm. *wurzelsprachen, einsilbige sprachen*] [Fr. *langues monosyllabiques, langues atomiques*] [İng. *monosyllabic languages, radical languages*]: Sözcüklerin çözümlenemediği, köklerle özdeşleştiği, işlevlerin tümce içi toplaşmalarla belirlendiği diller. // **DBTS 1989:** (Fr. *langues monosyllabiques*). Kelimelerinin bir kısmı tek hecelilerden ibaret olan, çekimli halleri bulunmadığı için gramer ilgileri cümle içindeki yerleriyle belirlenen diller. Ör. *Siyamca.* // **GTS 1992:** (Alm. *Wurzel Sprachen, einsilbige Sprachen*; Fr. *langues monosyllabiques, langue isolante*; İng. *monosyllabic languages*) Kelimleri, ek almadan ve çekime girmeden cümle içindeki yerlerine ve başka kelimelerle birlikte kullanılışlarına göre çeşitli anlam ve görevler yüklenen diller. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*monosyllabic languages*): Sözlere, ek almadan ve çekime girmeden cümle içindeki yerlerine ve başka sözlerle birlikte kullanılışlarına göre çeşitli anlam ve görevler yüklenen dillerdir. krş. **Eklemeli diller, bükümlü diller.** // **TDBTS 2014:** —

Tek hecelileştirme *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*monophthongisation*): Tek heceli hâle getirmek. // **TDBTS 2014:** —

Tekil i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Müfret, Singulier*) Kelimelerin sayıca birden fazla bir şey anlatmayan şekilleri. bkz. **Topluluk tekili ve Cins tekili.** // **DTS 1969:**

Kelimelerde bir varlığı veya çekimli eylemlerde bir kişiyi bildiren biçimi. Ör. *Ev, evi; geldim, geldin, geldi vb.* // **DDTS 1980:** [Alm. *singular*] [Fr. *singulier*] [İng. *singular*] [Es. T. *müfret*]: Çoğula arşıt olarak tekliği belirten dilbilgisi ulamı. // **DBTS 1989:** (Osm. *müfred*; Fr. *singulier*; karşıtı çoğul). İsim ve zamirlerde bir varlığı, çekimli fiillerde bir kişiyi gösteren biçim. Ör. *çocuk, rüya; ben; bildi-n vb.* // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (singular) *biçim bilimi* Tekliği, tek olmayı anlatan sayı ulamı; örn. *çocuk, kitap.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tekil karşıtlık birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *isolierte opposition*] [Fr. *opposition isolée*] [İng. *isolated opposition*]: Öğeleri arasındaki ayrılığın bir örnek niteliği taşımadığı karşıtlık. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tekit sıfatı birl. i. Kökün belirttiği anlamı güçlendirici nitelik taşıyan sıfat, pekiştirme sıfatı. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tekîdü'l-medh (bi-mâ-yüşbihü'z-zem) birl. i. Birini yeriormuş gibi görünüp övme. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tekleşim i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Univerbation) Her biri kendi anlamında olan kelimelerin bir deyim meydana getirmek üzere birleşmeleri: *Az önce* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tekleşme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Alm. *entdoppelung*) Bir kelimenin içindeki çift ünsüzün bire inişi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *dégémination*). Daha çok Arapça'dan Türkçe'ye geçen kelimelerdeki ikili ünsüzlerin tek ünsüz haline gelmesi. Ör. *amma → ama, kerre → kere vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Entdoppelung*; Fr. *dégémination*) Dilimize Arapça, Farsça gibi yabancı dillerden geçmiş bazı kelimelerin iç seslerindeki çift ünsüzlerin tekleşmesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*degeminiton*): İkiz ünsüzlerin tek ses hâline gelmeleridir. // **TDBTS 2014:** —

Tekli harf birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Monographe) İkili ve üçlü ... harfe karşı olarak tek başına bir ses gösteren harflere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Teklik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Singular*; Fr. *singulier*, İng. *singular*; Osm. *müfret*) İsimlerde ve çekimli fiillerde nesne veya şahsın sayıca tek olması durumu. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*singular*): Dillerin dil bilgisi kategorilerinden veya anlam öbeklerinden olan sayı kategorilerinde tek bir varlık veya kişiye işaret ediyor olmak durumu, tekliktir. krş. **Çokluk. // TDBTS 2014: —**

Teklik birinci şahıs eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Çekimli fiilde fiili karşılayan oluş veya kılışın teklik birinci şahıs (konuşan) tarafından gerçekleştirildiğini gösteren ek; çekimli fiilde, fiildeki kılışı gerçekleştiren şahsın konuşan olduğunu gösteren ek. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Teklik ikinci şahıs eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Çekimli fiilde, fiili karşılayan hareketin teklik ikinci şahıs (dinleyen) tarafından gerçekleştirildiğini gösteren ek. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tekli konuşma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*monologue*): Tek kişi tarafından gerçekleştirilen sözlü dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014: —**

Teklik üçüncü şahıs eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Çekimli fiilde, fiili karşılayan hareketin teklik üçüncü şahıs (konuşan ve dinleyen dışındaki kişi veya nesne) tarafından gerçekleştirildiğini gösteren ek. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tekrar i. (Ar. *kurūr* “geri dönmek”ten *tekrār*) Anlama güç katmak için kelimelerin veya bazı seslerin tekrarlanması; bu şekilde yapılan kelime öbeği, ikileme. // **FGT 1942:— // DBTS 1949:— // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tekrarlama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yanyana gelmesi. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tekrarlı bağlaç birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Sıra sözleri ve cümleleri birleştiren bağlaç. **// DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tek şahıslı fiil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *Fi'l-i vâhidü'ş-şahs*; Fr. *verbe unipersonnel*). Yalnız üçüncü tekil şahsı kullanılan fiil. Ör. *ağmur yağmak, hava bozmak vb.* **// GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tek ünlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (monophthong) *ses bilimi* Ses bilgisinde bir seslem içinde fark edilebilir bir değişim göstermeyen ünlü; örn. Türkçe'deki *gel, süt, ot* sözcüklerindeki /e ü o/ ünlüleri gibi. krş. **Kayan ünlü. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tek ünlüleşme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *monophthongierung*] [Fr. *monophthongaison*] [İng. *monophthongisation*]: İki ünlünün yalın bir ünlüye dönüşmesi. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tek yapıllık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*monostratal*): Dal biçimleri bulunmayan ses, biçim, söz öbeği veya cümleler, tek yapıllı bir özellik taşırlar. **// TDBTS 2014: —**

Telaffuz i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Aussprache*; Fr. *Prononciation*; İng. *pronunciation*) Dil seslerinin çıkarılışları sırasında ses organlarının yaptığı hareketlerin bütünü; kelimelerin, seslerin boğumlanma hareketlerine bağlı söylenişi. **// DS 2011: — // DBTS 2013:** Dil seslerinin çıkarılışları sırasında ses organlarının yaptığı hareketlerin bütünü, sesletimdir. **// TDBTS 2014: —**

Telaffuz araçları birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*articulator*): Akciğerlerden dudak ve burun ucuna kadar uzanan soluk alma ve verme organları, ses çıkarma; kulak ise ses algılama organıdır. bkz. **Ses organları. // TDBTS 2014: —**

Telaffuz biçimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Ünsüzlerin çıkış yerlerinden kaynaklanan özelliklerinden sonra, ikinci önemli özellikleri, çıkış biçimlerine göre kazandıkları niteliklerdir. Sesletim biçimi de denir. // **TDBTS 2014: —**

Telaffuz bölgesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Ünsüzler, bir ünlünün öncesinde veya sonrasında, havanın ses çıkarma organlarına çarptırılmasıyla elde edilirler. Her çarpma öncesi veya sonrasında, ağız, burun veya yutak boşluklarında çıkarılırlar. Dillerde en çok çıkarılan ünsüzler, ağız ünsüzleridir; genellikle ağzın dudak, diş ve damak bölgelerinde çıkarılırlar. Çıkış yerleri onlara kimlik kazandırır. Bu yüzden, ünsüzlerin çıkış yerleri, onların temel niteliklerinden biridir. Sesletim bölgesi de denir. // **TDBTS 2014: —**

Telaffuz yeri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: Ünsüzler, bir ünlünün öncesinde veya sonrasında, havanın ses çıkarma organlarına çarptırılmasıyla elde edilirler. Her çarpma öncesi veya sonrasında, ağız, burun veya yutak boşluklarında çıkarılırlar. Dillerde en çok çıkarılan ünsüzler, ağız ünsüzleridir; genellikle ağzın dudak, diş ve damak bölgelerinde çıkarılırlar. Çıkış yerleri onlara kimlik kazandırır. Bu yüzden, ünsüzlerin çıkış yerleri, onların temel niteliklerinden biridir. Sesletim yeri de denir. // **TDBTS 2014: —**

Temel i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*principal, constitutive*): Bir dil birimindeki belirleyici ve temel ögedir. // **TDBTS 2014: —**

Temel anlam birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Kelimenin ilk kullanılışındaki anlamı. bkz. **Sözlük anlamı.** // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Dil birimlerinin nedensiz kullanımları, onların asıl anlamlarını verir. // **TDBTS 2014: —**

Temel biçim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (canonical form) *genel* Bir dilde, olasılıklar dizisi içinde en tipik olan, en sık rastlanan biçim ya da yapı; dil biliminde öteki biçimlerle karşılaştırma yapmak için ölçüt olarak kullanılan biçim ya da yapı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Temel bilgi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (determinate knowledge): Yeni bilgilere hep eski bilgilerle ulaşılabildiği için, bir sözün bir önceki anlamı, o sözün temel bilgisini oluşturur. // **TDBTS 2014: —**

Temel cümle (cümlecik, tümce) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Cümle-i aslite*; Fr. *proposition principale*; İng. *main clause*; Alm. *hauptsatz*) Birleşik veya girişik cümlelerde yancümle, aracümle, içcümlelerin bağlı olduğu asıl yargıyı belirten cümle. // **DDTS 1980:** [Alm. *hauptsatz*] [Fr. *proposition principale*] [İng. *main clause*] [Es. T. *cümle-i asliye*]: Birleşik tümcede, bütün ikincil tümce ya da yantümcelerinin kendisine bağlandığı tümce. Ör. *Arkadaşımız başını kaldırarak yükselen güneşe baktı kuruluşunda güneşe baktı bölümü.* // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Hauptsatz*; Fr. *propositiwe principale*; İng. *main clause*; Osm. *cümle-i asliye*) Birleşik bir cümlede ana fikri taşıyan ve esas yargıyı üzerinde bulunduran cümle. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (main sentence, main clause):** Birleşik ve bağlı cümlelerin ana cümlesi, temel cümledir. // **TDBTS 2014: —**

Temel dışı birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (İnorganique) İlkel diye alınan bir şekilde sonradan türemiş (ses). // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Temel dil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (base/matrix language) *toplum dil bilimi* İki dilli iletişimde daha baskın olan, kendisine aktarma yapılan, yapısal çerçeveyi belirleyen ve işlevsel öğelerin sağlandığı dil. krş. **İkincil dil.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Temel kelime (söz, sözce) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Fr. *énoncé élémentaire*]: Yapısal anlatı çözümlemelerinde en küçük anlatı kesiti olarak saptanan, kendi kendine yeterli en yalın sözce biçimi. // **DBTS 1989:** Bir dilde eskiden beri kullanılan, insan ve çevresine ilişkin birinci derecede önemli kavramları belirten, sıklığı çok olan kelime. Ör. *baş, göz; su, buğday; at, inek; almak, yemek, içmek vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Erbwort, Grundwort*; Fr. *vocabulaire essentiel*; İng. *basic vocabulary*; Osm. *aslî kelime, kelime-i aslî*) Bir dilde çok eski devirlerden beri kullanılagelen, o dilin çeşitli alanlardaki söz varlığını oluşturan temel kavramlardan birine karşılık ve yeni türemelere temel teşkil eden tek heceli veya daha basit kökünü bilemediğimiz birden fazla heceli kök hükmündeki taban kelime. // **DS 2011: — // DBTS**

2013: (*basic vocabulary*): Bir dilde çok eski devirlerden beri kullanılagelen, o dilin çeşitli alanlardaki söz varlığını oluşturan temel kavramlardan birine karşılık ve yeni türemelere temel oluşturan tek heceli sözler veya daha basit kökünü bilemediğimiz birden fazla heceli kök değerindeki söz tabanlarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Temellik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Organique) Sonradan türemiş olmayıp bir kelimenin temelinde bulunan (ses). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Temel sıklık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (fundamental frequency) *ses bilgisi* Akustik ses bilgisinde karmaşık bir ses dalgasının en düşük sıklıktaki ögesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Temel söz varlığı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*basic core vocabulary, basic vocabulary*): Bir dilin, bir kişinin veya eserin temel sözlüğü. // **TDBTS 2014:** —

Temel ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** D. Jones tarafından geliştirilen ve ağız boşluğunun en uç noktalarında oluşturulduğu varsayılan, dillerdeki ünlülerin oluşturulma noktalarını belirtmek için kullanılan gösterge noktaları olarak alınan, ancak kendileri hiçbir dilin ünlüsü olmayan ünlüler. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Temel üye birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (argument) *söz dizimi* Mantıktaki yüklem yapısı çerçevesinde, bir tümcenin yüklemine alması zorunlu olduğu üyelerin herbiri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Temel üye yapısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (argument structure) *söz dizimi* Mantıktaki yüklem yapısı çerçevesinde, bir tümcenin yüklemine alması zorunlu olduğu üyeleri belirten yapı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Temennî sigası birl. i. Türkçe'de -se ekiyle kurulan ve dileme, isteme ifâde eden kip, dilek kipi, şart kipi, sîga-yı temennî, dilek-şart kipi. // FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS**

1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Temsil i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*representation*): Başka bir şeyin yerini tutan ve onu insan zihninde canlandıran her şey, bir göstergedir. Temsil ve gösterge arasındaki fark, bir anlamda varlık ve gösterge arasındaki farka benzer. Bir temsil bir varlık olabilir de olmayabilir de. Ancak bir varlık olmak için bir temsil olmak gereklidir. // **TDBTS 2014: —**

Temsillik düzgüler birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*representational codes*): Gerçekliği temsil eden metin düzgüleridir. // **TDBTS 2014: —**

Tenâfür i. Kulağa hoş gelmeyen seslerin kelime veya cümlede yan yana gelmesi, ses itişmesi, kakofoni. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Tepi i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bazı dillerde, örnekleyin Arapçada, bir açının veya ötümlü bir abanın sonunda gırtlakın birdenbire kapanmasıyla olan ve bir vuruşu andıran özellik. bkz. **Gırtlak kapantısı.** // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Terâdüf i. (Ar. *redf* “takip etmek”ten *terâduf*) İki veya daha çok kelimenin aynı anlama gelmesi, müterâdif olma, eş anlamlılık. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Terâkib i. Tamlamanın çoğulu. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Terim i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *terminus*] [Fr. *terme*] [İng. *term*] [Es. T. *ıstılah*]: Özel bir bilgi ya da etkinlik alanına, bir bilim, uygulayım ya da uzmanlık dalına özgü sözcük. // **DBTS 1989:** (Osm. *ıstılah*; Fr. *terme*). İlim, teknik, sanat, spor, ticaret gibi özel alanlarda kullanılan, genellikle belirli bir tek kavramın, nesnenin, olayın veya durumun karşılığı olan kelime. Ör. *akım*, *atom* (*kimya*,

fizik); *danışman (eğitim) vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Fachausdruck*; Fr. *terme*; İng. *Term*; Osm. *ıstılah*) Bilim, teknik, sanat, spor, zanaat gibi çeşitli uzmanlık alanlarının kavramlarına verilen sınırlı ve özel anlamdaki ad. // **DS 2011:** (term) *genel* Belli bir konu alanında özel bir anlamı olan sözcük. // **DBTS 2013:** (*term*): Çeşitli insan yapıp etmelerinin herhangi bir alanına ait bilgilerin adları, terimdir. // **TDBTS 2014:** (İng. termi locution) Konuşma ve yazı dilinin genel kullanım alanları dışında kalan ve özel uzmanlık gerektiren bir bilim, sanat, meslek dalındaki veya özel bir konu alanındaki spesifik kavramları ifade etmeye yarayan sınırlı ve kesin anlam(lar)a sahip sözcük ya da sözcük öbeğine denir.

Terim bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*terminology*): Terimlerin doğuşları, alanları, genel sözlük, kişi ve toplum hayatındaki yerleri gibi konuları inceleyen dil çalışmasıdır. // **TDBTS 2014:** —

Terim bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *terminologie*] [Fr. *terminologie*] [İng. *terminology*]: Terimleri inceleyen bu incelemeye yön veren ilkeleri belirleyen, terim yaratımıyla ilgili sorunları ele alan uygulamalı dil bilimi dalı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*terminology*) *genel* Terimlerle ilgili sorunları ele alan ve inceleyen, terim oluşturma ilkelerini belirleyen, terimlerin yaratılmasına, ölçünleştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına katkıda bulunan dal. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Terimce i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *terminologie, fachausdrücke*] [Fr. *terminologie*] [İng. *terminology*]: Bir bilim, sanat, uzmanlık dalına özgü sözcüklerin ya da terimlerin oluşturduğu bütün. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Terimlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Terminologie*) Belli bir bilimdeki kavramları anlatmak için kullanılan kelimelerin (terimlerin) dizgesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Terk edilmiş yapı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*relic form*): Bir dilin kullanım dışı kalmış bir özelliğini yansıtan yapı. // **TDBTS 2014:** —

Terkîb-i izâfî birl. i. İki veya daha çok isimle kurulan tamlama, ad tamlaması, isim tamlaması. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Terkîb-i izâfî-i gayr-i muayyen birl. i. Tamlayanı ilgi hâli eki almamış olan tamlama, belirtisiz tamlama, belirtisiz isim tamlaması. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Terkîb-i izâfî-i muayyen birl. i. Tamlayanı ilgi hâli eki almış olan tamlama, belirtili tamlama, belirtili isim tamlaması. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Terkîb-i tavsîfî birl. i. Bir sıfatın kendinden sonra gelen bir ismi niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlama. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Terkip - terki b i. Bir tamlayan ile bir tamlanandan meydana gelen kelime öbeği, belirtme öbeği, tamlama. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ters dalgahı vurgu birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Accent anti-circonflexe) Aynı hecede yüksekliği önce azalıp sonra çoğalan vurgu ve bunun işareti. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ters deyi son eki birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Suffixe inversif) Bazı dillerde anlamı tersine çevirmek üzere kullanılan bir fiil şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tersinir diller birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *inversive sprachen*] [Fr. *langues inversives*] [İng. *inversive languages*]: Dillerin genel özellikleri açısından yapılan sınıflandırmada, kalıplı dillere karşılık olarak, tümcede sözcüklerin sırasını değiştirebilen, özgür kuruluşlu diller. Ör. *Latince tersinir dillerdendir.*

bkz. **Kalıplı diller.** // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ters sıra birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Ordre inverse) Düz sıraya aykırı olan sıra. Buna rasgele sıra (o. occasionnel) de denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tesârif i. (Ar. *taşrîf*'in çoğul şekli *teşârif*) Tasrifler, çekimin çoğulu. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Teskin i. Bir harfi sâkin okuma. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Teşekkül noktası birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Ünsüzler, bir ünlünün öncesinde veya sonrasında, havanın ses çıkarma organlarına çarptırılmasıyla elde edilirler. Her çarpma öncesi veya sonrasında, ağız, burun veya yutak boşluklarında çıkarılırlar. Dillerde en çok çıkarılan ünsüzler, ağız ünsüzleridir; genellikle ağzın dudak, diş ve damak bölgelerinde çıkarılırlar. Çıkış yerleri onlara kimlik kazandırır. Bu yüzden, ünsüzlerin çıkış yerleri, onların temel niteliklerinden biridir. Sesletim bölgesi de denir. // **TDBTS 2014:** —

Teşkil eki birl. i. Kök ve gövdelerin sonuna eklenerek anlam ve çeşit bakımından yeni kelimeler türetmeye yarayan ek, lâhika-i teşkîliyye, yapım eki. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tetâbu-i izâfat birl. i. Arka arkaya gelen birbirine bağlı iki veya daha çok isim tamlamasından oluşan tamlama takımı, zincirleme isim tamlaması. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Teyelleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Hyphen) Bir birlik meydana getiren kelimelerin bu halini belirtmek için onları yay şeklinde veya düz bir çizgilik ile bağlama

işi; bu çizgiye teyel (hyphen) denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** —
// **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tezlik fiili (eylemi, kılınışı) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Sevivermek* şeklindeki tezlik bildiren kılınış. bkz. **Kılınış.** // **DTS 1969:** (Osm. *Tacil fiili*; Fr. *verbe hatif*; İng. *verbe of haste*; Alm. *hast verbum, zeitwort von eile*) Türkçede herhangi bir eylemin –i’li ulacıyla vermek eyleminin birleşmesinden meydana geen ve avramda çabukluğu, kolaylığı, yardımı gösteren iki kökten kurulmuş birleşik eylem. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Fi’l-i ta’cîlî*; Fr. *verbe hâtif*). -(y)ı ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra vermek yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşturulan ve çabukluk, kolaylık ifade eden birleşik fiil. Ör. *Gel-i+vermek, de-y-i+vermek* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *Hast verbum, zeitwort von eile*; Fr. *verbe hatif*, İng. *verb of haste*; Osm. *tâcil fiili, fi’l-i ta’cîlî*) -(y)I /- (y)U’lu zarf-fiilin üzerine «tezlik», «çabukluk» gösteren ver- tasvirici yardımcı fiilin getirilmesiyle kurulan birleşik fiil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tezlik görünüşü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*swiftness aspect*): Yaklaşma görünüşünün alt koludur. bkz. **Yaklaşma görünüşü.** // **TDBTS 2014:** —

That-it süzgeci birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (that-trace Filter) *söz dizimi* Üretici dil bilgisi kuramında açık bir tümleyiciden hemen sonra bir izin bulunduğu yapılan kural-dışı yapan süzgeç. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tıkalı açınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voyelle entravée) Kapalı hecelerin açınığı: *Sıcak kelimesinin ikinci hecesindeki a* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tıkama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (blocking) *biçim bilimi* Olası türelimin çeşitli etmenlerle engellenmesi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tıkayıcı ulam birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (blocking category) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, sebebi belirlenmeyen büyükçül yansıma. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tını i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *klangfarbe*] [Fr. *timbre*] [İng. *timbre*] [Es. T. *tınnet*]: Yükseklik, yeğlilik ve süreden bağımsız olarak sesleri ayırt etmeye yarayan ve ikincil titreşimlerden (armoniklerden) oluşan özellik. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (timbre) *ses bilgisi* Yükseklik, yeğlilik ve süreden bağımsız olarak bir sesi başka seslerden ayırmayı sağlayan özellik. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *couleur*) Bir sesi başka seslerden ayırmamızı sağlayan niteliğe denir.

Tını değişimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *umlaut*] [Fr. *inflexion vocalique*] [İng. *mutation*]: Bitişik bir sesin etkisiyle bir ünlünün tını yönünden değişmesi. Ünlü değişimi de denir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tınlama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (resonance) *ses bilgisi* Akustik sesbilgisinde ses yangından yukarıda yutak, ağız ve burun boşluklarında oluşan ortak titreşim. // **DBTS 2013:** (*resonanse*): Ötümlü ünsüzlerin sesletiminde çıkan sestir. // **TDBTS 2014:** —

Tınlatici sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *resonator*] [Fr. *résonateur*] [İng. *resonator*]: Boğaz, ağız, geniz, dudak boşluklarının, ses dalgasını büyültmeleri bakımından aldıkları ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tınlayıcı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (resonant) *ses bilgisi* Ses yarığında geniş bir kanalın oluşmasıyla duyulabilir bir sürtünme olmadan söylenen ünlü, geniz ünsüzü, akıcı/yan ünsüz gibi seslerin niteliği. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ticaret dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (trade language) *toplum dil bilimi* Farklı diller konuşan insanların ya da toplulukların terimsel amaçlarla oluşturdukları dil. // **DBTS 2013:** (*trade language*): Ticarete kullanılan dildir. // **TDBTS 2014:** —

Tilde i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** /İspanyolca/ İspanyol alfabesinde kullanılan ve örnekleyin n'nin üzerine konulduğu vakit onun *ny* okunacağını belirten işaret. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tiplendirme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *typologie*] [Fr. *typologie*] [İng. *typology*]: Tarihsel ölçütlerle akrabalık kavramını göz nünde tutmadan yalnızca ses, içim ve sözdizimi benzerliklerine dayanılarak yapılan dil sınıflandırması. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Tipoloji bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*typology*): Dilleri, yapımlık ve çekimlik bağlı biçim birimi özelliklerine göre sınıflandırma konusunu inceleyen çalışma alanıdır. krş. **Dil sınıflandırması, dil ailesi.** // TDBTS 2014: —

Titrek sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: *r* daraltılı abanığına verilen ad. bkz. **Daraltılı abanık.** // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *vibrant, zitterlaut*] [Fr. *vibrante*] [İng. *flapped, trilled*]: Ses yolundan havanın geçişi sırasında eklemleyicinin yol açtığı hızlı açılma ve kapanma devinimlerinin birbirini izlemesiyle belirlenen ünsüz. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Titrek sessiz (ünsüz) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: Ses yolundan havanın geçişi sırasında eklemleyicinin (dil ucu, küçük dil) yol açtığı hızlı açılma ve kapanma devinimlerinin birbirini izlemesiyle belirlenen ünsüz. Ör. *Türkçedeki r sesi, eklemleyicisi dilucu olan bir titrektir.* // DBTS 1989: (Fr. *consonne vibrante*). Dil ucunun üst dişlere yaklaşması ve geçen hava ile titreşmesi sonucu meydana gelen *r* ünsüzü. // GTS 1992: (Alm. *Vibrant, zitterlaut*; Fr. *vibrante*; İng. *flapped, trilled*) Dil ucunun diş etine hafifçe çarpması ve aradan geçen havanın titremesi ile oluşan akıcı *r* ünsüzü. // DS 2011: — // DBTS 2013: (*flapped, trilled*): Havanın ses telleri üzerinden hızla geçmesinin yol açtığı hızlı bir titreşimle ortaya çıkan ses, titrek sestir. // TDBTS 2014: —

Titrem i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Perde; iht,izaz*; Fr. *ton*; İng. *tone*; Alm. *ton, betonung*) Ses titreşimlerinin yükselip alçalması. // DDTS 1980: [Alm. *ton*] [Fr. *ton*] [İng. *tone*]: Genellikle, gösterenleri aynı, gösterilenleri ayrı anlambirimleri nitelendiren ve sesin yüksekliğindeki değişikliklerle gerçekleşen, ayırıcı, dilbilimsel değer taşıyan bürün olgusu. Ton da denir. // DBTS 1989: (Osm. *perde*; Fr. *ton*). Ses titreşimlerinin yükselip alçalmasıyla gerçekleşen, anlam ayırıcı özelliğe sahip, dil bilgisi bakımından bir değer taşıyan ses olgusu. // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:

(*tone*): Sesi çıkaran kişi ve varlığın yapısından kaynaklanan ses rengine, ses bilgisinde titrem, akustikte tını denir. // **TDBTS 2014:** —

Titrem birimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *tonem*] [Fr. *tonème*] [İng. *toneme*]: Bürün birimi niteliği taşıyan titrem. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*intonem, tonem, toneme*): Aynı iki söz veya yapıyı ayıran söyleyiş birimi, titrem birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Titreleme *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *intonation*; İng. *intonation*; Alm. *intonation, betonun, sprachmelodie*) Konuşmada, düşünce veya duyuştan gelen yumuşaklık ya da sertlik özelliklerini belirtmek üzere titremleri düzenleme. // **DDTS 1980:** [Alm. *intonation*] [Fr. *intonation*] [İng. *intonation*] [Es. T. *tonlama*]: Tümcenin ezgisini oluşturan ve seslem ya da sesbirimi aşan boyuttaki öğeler üstünde yer alan yükseklik değişikliklerine verilen ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*intonation*): Bir söz dizimi vurgusudur; bu vurgu, bir ezgi vurgusudur. // **TDBTS 2014:** —

Titreleme birimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *intonem*] [Fr. *intonème*] [İng. *intoneme*]: Bürün birimi niteliği ya da anlam ayırıcı değer taşıyan, tümce düzeyinde yer alan titreleme birimi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Titremlî *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Vibrato) Bazı dillerde titrekle bir sesle söylenen açınıklar için kullanılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*tonic*): Söz öbeği ve cümle vurgusunun yerini değiştirerek, titrelemeyi anlam ayırıcı olarak kullanan sözlü dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Titremlî diller *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*tone languages*): Benzer iki söz veya yapıyı ayırmada titreleme veya vurgunun kullanıldığı dillerdir. // **TDBTS 2014:** —

Titremsel değişke *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *alloton*] [Fr. *allotone*] [İng. *allotone*]: Bir titrem ya da titremlerin bağlamca belirlenen değişkesi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Titreşimli sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *stimmhaft*] [Fr. *sonore, voisé*] [İng. *voiced*]: Ses tellerinin titreşimiyle nitelenen sesler için kullanılır. Ör. *b*. Ötümlü de denir. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (sonorant) *ses bilgisi* Oldukça serbest bir hava akımı ile ve ses tellerinin kendiliğinden titreşimiyle çıkarılan ünlü, akıcı ünsüz, geniz ünsüzü gibi seslerin niteliği. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Titreşimlileşme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *sonorisierung*] [Fr. *sonorisation*] [İng. *sonorisation, voicing*]: Titreşimli niteliğini kazanma. Ötümlüleşme de denir. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*voicing, sonorization*): Ötümsüz ünsüzlerin ses yolunu genişleterek çıkarılan eşleri olan ötümlü ünsüzlere dönüşmeleri, ötümlüleşme olarak bilinir. // TDBTS 2014: —

Titreşimlilik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *sonorität*] [Fr. *sonorité, voisement*] [İng. *sonority*]: Ses tellerinin titreşmesinden kaynaklanan ve titreşimli sesleri niteleyen özellik. Ötümlülük de denir. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Titreşimli ünsüz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*voiced, soft consonant*): Ciğerlerden gelen havanın ses tellerinde titreşime uğramadan, bir fisiltı veya gürültü biçiminde boğumlanması ile oluşan ünsüzdür. // TDBTS 2014: —

Titreşimsiz sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *stimmlos*] [Fr. *sourd, non-voisé*] [İng. *voiceless*]: Ses telleri titreşmeden oluşan sesler için kullanılır. Ör. *p*. Ötümsüz de denir. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Titreşimsiz sessiz birl. i. Ciğerlerden gelen havanın ağız boşluğundaki tam veya yarı kapalı engellere çarpması ile meydana gelen sessiz, ötümsüz sessiz, sedâsız sessiz, sert sessiz. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Titreşimsizleşme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *verlust der stimmhaftigkeit*] [Fr. *assourdissement, dévoisement*] [İng. *loss of voicedness devoicing*]: Titreşimli niteliğini yitirme. Ötümsüzleşme de denir. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*devoicing, loss of voicedness*):

Ötümlü ünsüzlerin ses yolunu darlaştırarak çıkarılan eşleri olan ötümsüz ünsüzlere dönüşmeleri, ötümsüzleşme olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Tiz i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *hell*] [Fr. *aigu*] [İng. *acute*]: Yüksek frekanslarla ve üst biçimlendiricinin ağır basmasıyla nitelenen sesleri belirtmek için kullanılır. Ör. *i, ü gibi damaksıl ünlüler, t, d gibi dişsiller tiz özelliği taşır.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*acute*) *ses bilgisi* Jakobson ve Halle'nin ayıncı özellikler kuramında pese karşıt olarak eklemleme yerindeki değişkenliği anlatan ses özelliklerinden biri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tiz ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*acute*): Ses yüksekliği, bir saniyedeki ses titreşimi sayısı ile ilgilidir. Titreşen bir varlığın çıkardığı ses dalgalarının yüksekliğini bildirir. // **TDBTS 2014:** —

Ton i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Ton) 1-Genel olarak, sese verilen anlatımlı çalım. 2-Sesin yükselmesinden ibaret olan vurgu. 3-Yunan grammerinde *keskin* (*aigu*), *ağır* (*grave*) ve *orta* (*moyen*) çeşitlerine ayrılan yükselik vurgusu. 4- Bazı dillerde anlam ve görev farkları yapan ses yükselişleri. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Genellikle, gösterenleri aynı, gösterilenleri ayrı anlambirimleri nitelendiren ve sesin yüksekliğindeki değişikliklerle gerçekleşen, ayırıcı, dilbilimsel değer taşıyan bürün olgusu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Ton*, *Betonung*; Fr. *ton*; İng. *tone*; Osm. *perde*) Konuşma sırasında seslerin titreşimlerdeki yükselip alçalma farklarından kaynaklanan perdelenme olayı, ses perdelenmesi; hecenin tiz veya pes söylenişi. // **DS 2011:** (*tone*) *ses bilgisi* Ses oluşumunda titreşim sayısının az ya da çok oluşu. Titrem, perde değişimi de denir. // **DBTS 2013:** (*tone*): Sesi çıkaran kişi ve varlığın yapısından kaynaklanan ses rengine, ses bilgisinde titrem, akustikte tını denir. // **TDBTS 2014:** (İng. *tone*) Titreşen, ses veren şeyin titreşim sayısının az veya çok oluşuna denir.

Ton ağımlı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Aufton /Alm./) Bir kelimenin sonundaki hecenin öncekilerden daha yüksek söylenmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ton ardı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Posttonique) Tonlu heceden sonra gelen (hece). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ton bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (tonemics) *ses bilimi* Ton türlerini ve işlevlerini inceleyen ses bilimi dalı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ton birimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (toneme) *ses bilimi* Birbirleriyle karşıtlık içinde bulunan tonlar. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ton dilleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (tone languages) *genel* Aynı ses birimleri içeren seslemlerin üzerindeki perde değişikliklerinin sözcükler arasında anlam ayırımına yol açtığı diller. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ton düşümü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Abton /Alm./) Bir kelimedeki son hecenin öncekilerden daha alçak söylenmesi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tonlama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Intonation) 1- İfadeye bir fikir, duyuş, heyecan, yumuşaklık, sertlik ayırtısı katmak üzere seslerde meydana getirilen uzatma, perde değişikliği gibi başkalıklar. bkz. **Anlatımlı tonlama.** 2- Tonlama kelimesi, çarpma ton ve sivrili ton anlamında kullanılan sert tonlama (int. dure ou rude) ve yumuşak tonlama (int. douce) terimlerinde de geçer. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Intonation*; Fr. *intonation*; İng. *intonation*) Konuşma sırasında, konuşmaya hakim olan esas tonda çeşitli anlam incelikleri sağlayan değişiklikler; konuşanın önem verdiği veya ayırıcı anlamlar vermek istediği kelimelerde başvurduğu değişik ton, kelime ve heceler arasında yükseklik ve yoğunluk bakımından meydana getirdiği farklar. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Bir söz dizimi vurgusudur; bu vurgu, bir ezgi vurgusudur. // **TDBTS 2014:** (İng. intonation) Metinsel bütünlük içerisinde anlam ve iletinin alıcıya doğru bir şekilde aktarılmasını sağlayan, seslerin yükseltilip alçaltılmasına denir.

Tonlama uzunluğu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Konuşma sırasında tonlamaya bağlı olarak meydana gelen geçici uzunluk. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Tonlu sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Tonique) Tonun bulunduğu (hece). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tonlulaşıma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Sonarisierung*; Fr. *sonorisation*; İng. *Sonarisation, voicing*) Ünsüzlerin boğumlanması sırasında, ciğerlerden gelen havaya ses tellerinin titreşerek ton vermesi, ünsüzlerin tonluluk niteliği kazanması, *b, c, d, g*, vb. ünsüzlerin boğumlanmasında olduğu gibi. bkz. **Tonlu ünsüz.** Karşıtı tonsuzlaşmadır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tonluluk i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Tonalité) 1- İfadeye bir fikir, duyuş, heyecan, yumuşaklık, sertlik ayırtısı katmak üzere seslerde meydana getirilen uzatma, perde değişikliği gibi başkalıklar. 2- Bir açının ses yüksekliği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tonlu ünsüz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Stimmhaft, Sonorlaut*; Fr. *consonne sonore, consonne douce, voise*; İng. *voiced, soft consonnant*; Osm. *Sedalı konson*) Ciğerlerden gelen havaya ses tellerinin titreşip ton vermesi ile boğumlanan ünsüz türü. Türkçede *b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, v, y, z* ünsüzleri tonlu ünsüzlerdir. Karşıtı tonsuz ünsüzdür. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ton öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Groupe tonique) Tek bir ton etrafında toplanan kelimelerin meydana getirdiği öbek. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ton önü birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Prétonique ou Protonique) Tonlu heceden önceki (hece). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tonsuzlaşma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Stimmlosigkeit, Verlust der Stimmhaftigkeit*; Fr. *assourdissement, dévoisement*; İng. *loss of voicedness, devoicing*) Ses tellerinin ciğerlerden gelen havayı titreştirmemesi ve ton vermemesi; ünsüzlerin boğumlanma sırasında titreşimlerini kaybederek tonsuzluk niteliği kazanması. *p / ç / t* vb. ünsüzlerin

boğumlanmalarında olduğu gibi. bkz. **Tonsuz ünsüz**. Karşıtı tonlulaşmadır. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Ötümlü ünsüzlerin ses yolunu darlaştırarak çıkarılan eşleri olan ötümsüz ünsüzlere dönüşmeleri, ötümsüzleşme olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Tonsuz ünsüz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *stimmloser Konsonant*, *tonloser Konsonant*; Fr. *consonne sourde*; İng. *unvoiced consonant*, *voiceless consonant*; Osm. *sedasız konson*) Ciğerlerden gelen havanın ses tellerinde titreşime uğramadan ve ton almadan boğumlanması ile oluşan ünsüz. Türkçede *ç / f / h / k / p / s / ş / t* ünsüzleri tonsuz ünsüzlerdir. Karşıtı tonlu ünsüzdür. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tonu birincide birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Prototonique) Tonu birinci hecesinde bulunan (kelime). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tonu ikincide birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Deutérotonique) Tonu ikinci hecesinde bulunan (kelime). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tonu üçüncüde birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Tritotonique) Tonu üçüncü hecesinde bulunan (kelime). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ton vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent tonique) Yükseklik vurgusu demek ise de kimi vakit yanlış olarak yeğlilik vurgusu için de kullanılmaktadır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Toplamalı dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kavramların türlü oranlarını bir araya toplayarak bir kelimeyi cümle haline getiren dillere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Toplama vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent conjonctif) İbrani diline özgü bir yazı vurgusu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Toplaşma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Synérèse ou Synizèse) Yan yana bulunan iki açınıktan baştaının yarı açınık haline geçerek ikisi birden tek hece meydana getirmesi. *Fizioloji yerine Fizyoloji dememiz gibi.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Topluluk dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*sociolect, speech community*): Bir sosyal grubun veya bir sosyal sınıfın kullandığı dil, grup dili veya topluluk dili olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Topluluk eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** İsimlerde sayı bakımından topluluk ve bir aradalık gösteren ek. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*collective suffix*): Adlarda sayı bakımından topluluk ve bir aradalık gösteren ektir. // **TDBTS 2014:** —

Topluluk ismi (adı) birl. i. FGT 1942: İsmi cemi, ismi câmi – *Nom collectif*. // **DBTS 1949:**(*İsmi cemi*, *Nom collectif*) Tekil olduğu halde sayısı belirsiz çokluk anlatan isim: *Ordu, Cemaat, Sürü* gibi. // **DTS 1969:** (Osm. *İsm-i cemi*; Fr. *nom collectif*; İng. *collective noun*; Alm. *sammelname, kollektivum*) Birlik kavramı taşıyan topluluğa verilen tekil ad. // **DDTS 1980:** [Alm. *sammelname, kollektivum*] [Fr. *nom collectif*] [İng. *collective noun*] [Es. T. *ism-i cemi, ism-i cami*]:Birçok öğeden oluşmakla birlikte bütünlük gösteren, birlik sunan bir topluluğa verilen tekil ad. Ör. *Ordu, sınıf vb.* // **DBTS 1989:** (Osm. *İsm-i cem'*; Fr. *nom collectif*). Tekil olduğu halde sayısı belirsiz çokluk bildiren isim. Ör. *ordu, sürü vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Sammelname, Kollektivum*; Fr. *nom collectif*; İng. *collectiv noun*; Osm. *ism-i cem'*) Şekil bakımından teklik durumunda olduğu halde, topluluk kavramı taşıyan ad. // **DS 2011:** (*collective noun*) *biçim bilimi* Birlik, bütünlük oluşturan bir kümeye, topluluğa verilen ad; örn. *ordu, kurul, hükümet vb.* // **DBTS 2013:** (*collective noun*): Şekil bakımından teklik durumunda olduğu hâlde, anlamca topluluk kavramı taşıyan ad, topluluk adıdır. // **TDBTS 2014:** —

Topluluk lehçesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*social dialect*): Coğrafyanın böldüğü topluluklar dışındaki bir sosyal grubun, özellikle de sosyo-ekonomik grupların, başka soy veya etnik grupların dili, topluluk lehçesidir. krş. **Topluluk dili.** // **TDBTS 2014:** —

Topluluk sayısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Nombre collectif) *İkilik, onluk, ellilik, yüzlük* gibi aynı şeylerden kaç tanesinin bir arada bulunduğunu gösteren isim. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Topluluk sayı sıfatları birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Asıl sayı sıfatlarına gelerek belirttikleri nesneler arasında yakınlık, birlik olduğunu gösteren ve bir nesne topluluğu b ildiren sayı sıfatları: *ikiz (kardeşler), ikiz (çocuk), üçüz (oğlan), beşiz (doğum)* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Topluluk tekili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Singular collectif) Kendi tekil olduğu halde sayısı belirli birçok şeyleri anlatan kelime: *çift, düzine, manga* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Topluluk vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*accentuation social*): Bir bölge veya topluluk dilindeki özel vurgudur. Bu vurgu, konuşmayı, aksanlı konuşma hâline getirir. // **TDBTS 2014:** —

Topluluk zamirleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Herkes, çoğu, hepsi* şeklinde topluluk anlatan zamirler. bkz. **Ayrılmı zamirler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Toplum dil bilimidir birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *soziolinguistik*] [Fr. *sociolinguistique*] [İng. *sociolinguistics*]: Dil olgularıyla toplumsal olgular arasındaki ilişkileri, bunların birbirini etkilemesini, birbirinin değişkeni olarak ortaya çıkmasını, bir başka deyişle, bu iki tür olgu arasındaki eşdeğişirliği inceleyen karma dal. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*sociolinguistics*) *genel* Dil ve toplum arasındaki ilişkilerin tüm görünümleyle ve çeşitli kuram, yaklaşım ve modellere dayanılarak araştırıldığı dal. // **DBTS 2013:** (*sociolinguistics*): Dil ve sosyal yapı arasındaki ilişkileri, dil ve sosyal yapı farklılıkları gibi konuları inceleme alanı yapan dilcilik, toplum dil bilimidir. // **TDBTS 2014:** (İng. *sociolinguistics*) Kültürü oluşturan olguların başında gelen dil ile toplum arasındaki ilişkileri ve karşılıklı etkileşmeyi

inceleyen, dilin toplumun, toplumun ise dilin değişkeni olarak sözleşmesi sonucu ortaya çıkan bulguları araştıran disiplinler arası bir dil bilimi dalıdır.

Toplum dil bilimsel kod *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (sociolinguistic code)* *toplum dil bilimi* B. Bernstein'in öncülüğünde gelişen eksiklik kuramı çerçevesinde tüm dil dizgesinden toplumsal koşullu seçme olarak ortaya çıkan sözel düzenleme, konuşma düzenlemesi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Toplumsal ağ *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (social network)* *toplum dil bilimi* Bir dilsel toplulukta/ konuşma topluluğunda yaşayan bireyin ilişkilerinin tümü. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Toplumsal bağlam *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (social context)* *toplum dil bilimi* Durum, konum, konuşucu ve dinleyicinin içinde olduğu toplumsal, kültürel ve çevresel özelliklerin tümü. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Toplumsal determinizm *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (social determinism):* İletişimde toplumsal ve politik etkenlerin, dilden (*lexical determinism*) ve dilin kullanıldığı iletişim teknolojilerinden daha etkili olduğunu ileri süren iletişim kuramıdır. // **TDBTS 2014: —**

Toplumsal düzgüler *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (social codes):* Bireysel olan dil kullanımını etkileyen toplumun dünyasındaki yazılı olmayan düzgüler toplamıdır. // **TDBTS 2014: —**

Toplumsal iki dillilik *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (societal bilingualism)* *toplum dil bilimi* Bir toplumda iki dilin çoğunluk dili ve baskın dil olarak kullanılması durumu. *krş. Bireysel iki dillilik.* // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Toplumsal kullanım *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (sociolect)* *toplum dil bilimi*

Bölgesel ya da yerel kullanımlara karşıt olarak dilin toplumsal gruplara (toplumsal katmanlara / sınıflara, aileye, cinsiyete, yaşa, eğitime, politik gruplara, mesleğe vb.) özgü, özellikle sözvarlığı açısından farklı kullanılan türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Toplumsallaşma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (socialization) *toplum dil bilim* Doğumla başlayan ve yaşam boyu süren, toplumsal yapının yaşanarak öğrenilmesini, davranış ve dil yapılarının kazanılmasını kapsayan, böylece bireyin toplumsal dizgenin üyesi olmasını sağlayan süreç. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Toponimi i. (Fr. Toponomie) Yer adlarının etimolojisini inceleyen bilim dalı. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Toptan anlatımlı dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langue holophrastique) Kavramların türlü oranlarını bir araya toplayarak bir kelimeyi cümle haline getiren dillere denir. Bunlara gövdeleyici, toparlamalı, kapsamalı ve çok bireşimli (incorporante, agglomérante, encapsulante et polysynthétique) de denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tören sözü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (ritual utterance): Çeşitli törenlerde kullanılan söz, söz öbeği veya cümleler, tören sözleridir. // **TDBTS 2014:** —

Töz i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *substanz*, *stoff*] [Fr. *substance*] [İng. *substance*]: Dizgeyi oluşturan bağıntılar bütününe ya da biçimin dışında kalan bölüm. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Transkripsiyon i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (transcription): Bir sözlü veya yazılı dil kullanımını, bir yazılı veya sözlü metni, ses değerlerini dikkate alarak özel alfabe ve özel işâretler kullanarak yazıya geçirme, çeviri yazı olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Tumturak i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *emphase*] [Fr. *emphase*] [İng. *emphasis*]: Bir düşünceye güç katmak için başvurulmuş anlatım türü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tumturaklı çoğul birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Pluriel emphatique) Özenli üslûpta tekil yerine kullanılan çoğul. Buna sanat çoğulu (pl. poétique) de denir: *Al kanlara boyanmak* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tumturaklı sıra birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir etki sağlamak için kullanılan kelime sıralaması şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tumturak vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent emphatique) İfadeye tumturak veren cümle vurgusu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tutarlılık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*coherence*): Metnin derin yapısında yer alan anlam bağlantısıdır. // **TDBTS 2014:** —

Tutulu boğumlama birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Articulation sistante) Yan yana iki abanın söylenişindeki boğumlanma. *Allı, Emme* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tutumluluk ilkesi birl. i. DBTS 1949: — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sprachökonomie*] [Fr. *principe d'économie*] [İng. *language economy*]: Bildirişim için gerekli olan çabada tutumlu davranmaya yönelişi belirten ilke. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (language economy) *genel* İletişimde gereksiz dil kullanımından uzak durmayı içeren ilke. // **DBTS 2013:** (*language economy*): Dil kullanımında, söz, söz öbeği ve cümle gibi dil göstergelerinin yeterince ve gerektiği kadar kullanımı, dil kullanımının tutumluluk ilkesidir. // **TDBTS 2014:** —

Tutuş i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Tenue) Ses çıkarmada gerilim ile gevşeme arasındaki ikinci evre. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tutuşlu sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Tenue) Daraltılı abanıklar soluğun yettiği kadar uzatılabildikleri için bunlara süremli abanık denir. Süremli abanıklara tutuşlu abanık da denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tükel i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Parfait) Bizim *Görmüşüm, Görmüşümdür* şeklindeki fiil zamanına karşılık olabilen ve eskiden geçmiş bir işin sağladığı hali anlatan zaman şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tükel fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kılış, oluş ve durum anlatmakla birlikte kişinin kendi fikirlerini de anlattığı fiiller. bkz. **Fiil.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tükelsiz fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Master veya ortaç gibi kişi fikri vermeyen fiil. bkz. **Fiil.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tüm ad birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Nom plein) Kısa ad terimine karşı olarak kullanılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tüm benzeşme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (total assimilation) *ses bilimi* Sözcük içinde değişik özellikler taşıyan seslerin her yönden birbirine dönüşmesi; örn. *onlar>onnar, eczane>ezzane* vb. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tümce i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Proposition) Yalın cümlelere tümce (bağımsız tümce, pr. indépendante) denildiği gibi karmaşık cümleleri meydana getiren ve tam birer düşünce anlatan söz öbekleri de tümce adını alır. bkz. **Tümleyici tümce.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *satz*] [Fr. *phrase*] [İng. *sentence*] [Es. T. *cümle*]: 1- Geleneksel dil bilgisinde, anlam açısından eksiksiz sayılan, bir kesinti ya da durakla sınırlanan söz. 2- Dağılımsal dil biliminde, özyeterliği ve söz dizimsel bağımsızlığı olan, kesintili öğelerden

oluşan, daha geniş bir parçanın kurucusu olmayan parça. 3- İşlevsel söz diziminde bütün öğeleri bir yüklem ya da sıralı birçok yükleme bağlı söz zinciri parçası. 4- Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde üretim kuralları (yeniden yazım ve dönüşüm kuralları) uyarınca abecede yer alan simgelerin sıralanmasıyla elde edilen, edincin betimlenmesine ilişkin öğeler bütünü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tümce bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *syntax, satzlehre*] [Fr. *syntaxe*] [İng. *syntax*] [Es. T. *nahiv*]: Anlamli birimlerin tümce oluşturan biçimde bir araya gelme, tümcelerin birbirine bağlanma, üretilme, dönüştürülme, vb. kurallarını inceleyen dal. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tümce bilimsel birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *syntaktisch*] [Fr. *syntaxique*] [İng. *syntactic*]: Tümce bilimine ilişkin olan, tümce bilimi ile ilgili. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tümcecik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (clause) *söz dizimi* Bir yüklem ve onun temel öğeleri ve belirteçlerinden oluşan sözdizimsel birim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tümce dışı kod değiştirimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (extrasentential code switching) *toplum dil bilimi* Poplack tarafından yapılan sınıflamada tümce içinde herhangi bir noktada yer alabilen ve sözcenin geri kalan bölümüyle dolaylı olarak ilişkide olan ünlemler, alıntılar, kimi bağlaçlar ve deyimsele anlatımlar gibi eklentileri içeren kod değiştirimi türü. krş. **Tümce içi kod değiştirimi, tümceler arası kod değiştirimi.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tümce eşli birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (clausemate) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir tümcenin öğeleri arasındaki ilişki türlerinden birisi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tümce içi kod değiştirimi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:* (inti-asentential code switching) *toplum dil bilimi* Poplack tarafından yapılan sınıflamada aynı tümce içinde başat dil içine ikinci dil öğelerinin yerleştirilmesi biçiminde gerçekleşen ve kimi araştırmacıların kod karışırımı olarak da adlandırdığı kod değıştirimi türü. krş. **Tümce dışı kod değıştirimi, tümceler arası kod değıştirimi.** // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Tümceler arası kod değıştirimi *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:* (intersentential code switching) *toplum dil bilimi* Poplack tarafından yapılan sınıflamada tümce/tümcecik sınırında ortaya çıkan, her iki dilin kuralları korunarak bir tümcenin/tümceciğın bir dilde, ötekinin ikinci dilde üretilmesi sonucu ortaya çıkan kod değıştirim türü. krş. **Tümce içi kod değıştirimi, tümce dışı kod değıştirimi.** // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Tümce ön bileşenleri *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:* (statement tom components) *konusma çözümlemesi* Özellikle haber tartışmalarında, som sormadan önce somya zemin oluşturacak ek bilgi aktarıp sorunun çerçevesini belirlemek amacıyla sunucunun kullandığı çeşitli tümcelerden oluşan bileşen. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Tümce ötesi *birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980:* [Alm. *transphrastisch*] [Fr. *transphrastique*] [İng. *transsentential*]: Tümce boyutlarını aşan, birden çok tümce kapsayan olguları belirtmek için kullanılır. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Tümcesel sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *phrastisch*] [Fr. *phrastique*] [İng. *sentential, phrastic*]: Tümceye ilişkin olan, tümceyle ilgili. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (sentential) *söz dizimi* Bir ana tümce içinde, bir yüklem ve onun temel öğeleri ve belirteçlerinden oluşan söz dizimsel bir birim ile doldurulan, herhangi bir kurucu konumu. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Tümcesel özne kısıtlaması *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:* (sentential subject constraint) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde özne konumundaki tümceciğın içinden dışına taşımanın olamayacağını söyleyen ada kısıtlaması türü. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Tüm değişkeli birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (panlectal) *toplum dil bilimi* Tüm bireysel değişkeleri ve kullanımları dikkate alan, böylece konuşucunun edilgen dil yetisi modelini ortaya koymayı amaçlayan dil bilgisi modeli. krş. **Çok değişkeli.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tümünden gelim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*deduction*): Gerekli bir çıkarımın sonucunu, öncüllerinden çıkarma işlemidir: *bütün ağaçlar yapraklıdır, meşe de bir ağaçtır, o hâlde meşe de yapraklıdır.* // **TDBTS 2014:** —

Tümel(ler) i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *universalien*] [Fr. *universaux*] [İng. *universals*] [Es. T. *külliyat*]: Bütün doğal dillerde bulunduğu varsayılan ortak özellikler, ortak kavramlar vb. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (universal) *genel* Bütün insan dillerinde var olduğu kabul edilen ortak özellik. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tüme varım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*induction*): Kişilerin, özellikle bilim adamlarının gözlem ve deneylere dayanarak yeni varsayımları benimsemeleri sürecidir: *Demir, bakır, gümüş gibi madenler ısı karşısında genişler; bu, deneylerle ispatlanmıştır, o hâlde bütün madenler ısı karşısında genişler.* // **TDBTS 2014:** —

Tümleç i. FGT 1942: Mütemmim, meful – *Coplément*. // **DBTS 1949:** (*Mütemmim*, *Complément*) Bir kelimenin anlamını tamamlayan veya belirterek, özelleştirerek tümleyen söz. Fiil tümleçleri için bkz. **Fiil tümleci.** // **DTS 1969:** (Osm. *Mef'ul*; Fr. *complément*; İng. *complement*, *object*; Alm. *ergänzung*, *objekt*) Genellikle eylemin anlamını çeşitli önlerden tümleyen ve herhangi bir ad durumunda bulunan ya da ilgeç alan veya tamlama.Ör. *Ali ev satın aldı; Sis bütün limanı sarmıştı.* // **DDTS 1980:** [Alm. *ergänzung objekt*] [Fr. *complément*] [İng. *complement*] [Es. T. *meful*, *mütemmim*]: Geleneksel dilbilgisinde yüklemın anlamını çeşitli açılardan bütünlemek, belirginleştirmek ya da pekiştirmek amacıyla kullanılan sözcük ya da dizim. // **DBTS 1989:** (Osm. *Mef'ül*, *mütemmim*; Fr. *complément*). Yüklemın anlamını çeşitli açılardan tamamlayıp belirginleştiren kelime veya kelime öbeği. Ör. *Seni / ne zaman görebileceğim? Yarın gece / size geleceğiz.* // **GTS 1992:** (Alm. *Ergänzung objekt*; Fr. *complément*, İng. *complement*,

object; Osm. *Mef'ul, mütemmim*) Cümle içindeki yüklemın anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan öğelere verilen ad. // **DS 2011:** (*complement*) *söz dizimi* 1- Dil bilgisel işlev çözümlemelerinde tümce ya da tümceciğin belli başlı kurucu öğelerinden birisi. 2- Üretici dil bilgisinde baş tarafından seçilen (bkz. seçme) ve aşamalı-x kuramında başın kardeşi ve bir aşamalı-x'in çocuğu konumundaki kurucular için kullanılan üst terim. Nesne de denir. // **DBTS 2013:** (*complement, object*): Bir söz, söz öbeğini niteleyen öğeler ile bir oluş veya kılışın nitelendirildiği yapılar olan cümlede, oluş ve kılışı niteleyen bütün öğeler, tümleçtir. krş. **Tamlama, cümle öğeleri.** // **TDBTS 2014:** —

Tümleçli bileşik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Uçaksavar, kalemucu* gibi tümleyenlerden birinin ötekini tümlediği bileşim. bkz. **Bileşim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tüm lehçesel birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*pandialectal*) *toplum dil bilimi* Kimi toplum dil bilimciler tarafından kullanılan, lehçe bilimi ve toplum dil biliminde bir dilin bütün lehçeleri için geçerli bir özelliği anlatan terim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tümlek i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Completé*) Anlamı bir tümleçle tamamlanan veya belirtilen kelime. Buna baş öge (*principal*) de denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tümleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*complementation*): Tamlayan-tamlanan, niteleyen-nitelenen ve açıklayan-açıklanan ilişkisinin adı, tümlemedir. // **TDBTS 2014:** —

Tümleme işareti birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Complément phonique*) Fikir şekilli yazılarda her şekil türlü sesler gösterdiği için hangisinin okunacağını belirtmek üzere ikinci derecede işaretler kullanılır, ki bunlara tümleme işareti denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tümleyen sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *angabe*] [Fr. *circonstant*] [İng. *modifier*]: Bağımsal dil bilgisinde, eylemin belirttiği oluşla ilgili zaman, yer, koşul, neden, vb. anlatan belirteç ya da belirteç nitelikli birim ya da birimler bütünü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tümleyici i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*complementary, complementiser*): Söz diziminde kendisinden önceki veya sonraki birimleri açıklayan söz veya yapılarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Tümleyici öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*complementizer phrase*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, baş ögesi tümleyici olan büyükçül yansıma. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tümleyici tümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Proposition complétive*) Tümleç durumunda olan tümce: *Dün akşam üstü gelen haber.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tüm soru birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Soru fiilde olup cümleinin bütün öteki öğelerini de kapsarsa buna tüm soru adı verilir. bkz. **Soru.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tüm şekil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir kelimenin tüm şekil (*forme pleine*) denilen eksiksiz şekli yerine daha kısa bir şeklin (*indirimli şekil, forme réduite*) geçmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tür adı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Geleneksel dilbilgisinde, kapsam ölçütü çerçevesinde yapılan ayırım uyarınca, özel adlara karşıt olarak ele alınan, bir tür ya da bütünün herhangi bir ögesini ya da bir soyutlamayı belirten ad. Ör. *ağaç, köpek vb.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Gattungsname*; Fr. *nom commun*; İng. *commun noun*, Osm. *cins ismi, ism-i cins*) Aynı türden olan varlıklara, soyut kavramlara verilen genel ad. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Tür değiştirme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*functional shift, conversion, syntactic function*): Belirli bir sözün yapı bakımından bir değişikliğe uğramadan, diğer bir deyişle, herhangi bir yapımlık bağlı birim almadan başka bir söz türüne geçmesine, tür değiştirme adı verilir. // **TDBTS 2014:** (İng. functional shift, conversion) Sözcük türlerinin bir ek almaksızın değişmesi.

Türek i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Müştaĥkun minh, Etymologie*) Bir kelimenin türeyiş bakımından dayandığı eski kök. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Türek bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*İştikak, Etymologie*) Türekleri arayıp bulma içiyle uğraşan bilim kolu. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Türekçe yazılış birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Graphie étymologique*) Bir kelimenin, söylenişi farklı olduğu halde, türeğini gösterecek tarzda olan yazılışı: *Aslan yerine Arslan* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Türek eşili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Doublet étymologique*) Kılıkları ve anlamları farklı olduğu halde türekleri bir olan kelimelere denir. *Alışmak ile Alınmak* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Türek sesliği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Phomène étymologique*) Bir kelimeye sonradan gelmiş olmayıp türeğinde bulunan seslik. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:**

Türeme fiil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: *Gülümsemek, ellemek* gibi türemiş haldeki fiil. bkz. **Fiil.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Türemek geçişsiz f. (Es. T. törü-mek “yaratılmak”) (Bir kökten) Çıkmak, iştikak etmek. // **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Türeme ünlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *voyelle d'attaque*; İng. *anaptyctic vowel*; Alm. *einsatzvokal*) Kelimenin aslında bulunmayan ve önseste veya içseste belire ünlü. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Einsatzvokal*; Fr. *voyelle d'attaque*; İng. *anaptyctic vowel*) Asıl kelimedede olmadığı halde çeşitli sebeplerle kelime başında veya içinde türeyen ünlü. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Türeme ünsüz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Kelimenin aslında bulunmayan ve ön seste veya iç seste beliren ünlü. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** Asıl kelimedede olmadığı halde, çeşitli sebeplerle kelime başında veya içinde türeyen ünsüz. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Türemiş ad (isim) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Müştak isim*; Fr. *nom dérivé*; İng. *derived noun, derivative*; Alm. *abgeleitetes nomen*)Yapım ekiyle kurulmuş ad. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *abgeleitetes nomen*; Fr. *nom dérive*; İng. *derived noun*; Osm. *müştak isim*) İsim veya fiil köklerinden yapım ekleriyle kurulmuş isim. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (derived noun):** Yapımlık bağlı birimlerle türetilmiş ad, ad gövdesidir. *göz > göz-lük; iş > iş-çi vb.* // **TDBTS 2014: —**

Türemiş belirteç (zarf) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Müştak zarf*; Fr. *adverbe dérivé*; İng. *derived adverb*; Alm. *abgeleitetes adverb, abgeleitetes umstandswort*)Yapım ekiyle kurulmuş belirteç. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *abgeleitetes adverb; abgeleitetes umstandswort*; Fr. *adverbe dérivé*; İng. *derived adverb*; Osm. *müştak zarf*) Zarf türetmeye yarayan eklerle kurulmuş zarf. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (derived adverb):** Yapımlık bağlı birimlerle türetilmiş yer, zaman ve özellik adlarıdır. // **TDBTS 2014: —**

Türemiş biçim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (derived form): Yapımlık bağlı birimlerle türetilmiş eylem veya ad gövdesidir. // **TDBTS 2014: —**

Türemiş eylem (fiil) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Müştak fiil*; Fr. *verbe dérivé*; İng. *derived verb*; Alm. *abgeleitetes verbum*)Yapım ekiyle kurulmuş eylem. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *abgeleitetes verbum*; Fr. *verbe dérive*; İng. *derived*; Osm. *müştak fiil*) İsim veya fiil köklerinden yapım ekleriyle

kurulmuş fiil. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*derived verb*): Yapımlık bağlı birimlerle türetilmiş eylem, eylem gövdesidir: *bağ > bağ-la-; sar- > sar-dır- vb.* // **TDBTS 2014:** —

Türetilmiş kelime (söz) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Müştak kelime*; Fr. *mot dérivé* İng. *derived word; derivative*; Alm. *abgeleitetes wort*)Yapım eylemiyle kurulmuş kelime. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *abgeleitetes wort*; Fr. *mot derive*; İng. *derived word*, Osm. *müştak kelime*) İsim ve fiil soylu kelime köklerinden yapım ekleriyle genişletilerek bağlandığı kelimeyle ilgili yeni anlamlar kazanmış kelime. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*derived word*): Yapımlık bağlı birimlerle türetilmiş söz, gövde söz veya türevlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Türetilmiş sıfat birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Müştak sıfat*; Fr. *adjectif dérivé*; İng. *derived adjective*; Alm. *abgeleitetes eigenschaftswort*)Yapım ekiyle kurulmuş sıfat. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Abgeleitetes eigenschaftswort*; Fr. *adjectif dérive*; İng. *derived adjective*; Osm. *müştak sıfat*) İsim ve fiil köklerinden sıfat yapım ekleriyle kurulmuş sıfat. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*derived adjective*): Yapımlık bağlı birimlerle türetilmiş özellik adlarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Türetilmiş tümce birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *abgeleiteter satz*] [Fr. *phrase dérivée*] [İng. *derived sentence*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, çekirdek tümceye karşıt olarak, zorunlu dönüşümlerin yanı sıra seçimlik dönüşümler de içeren tümce. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Türetimsel sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*derivative*) *biçim bilimi* Türetim sürecine ait olan niteleme. Ad olarak, bir türetim süreci sonunda ortaya çıkan sözcük. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Türetme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Dérivation*) Var olan bir kelimeden başka kelimeler çıkarma yolu. // **DTS 1969:** (Osm. *ıştikak*; Fr. *formation de mot, dérivation*; İng. *word formation, derivation*; Alm. *wortbildung, ableitung, weiterbildung*) Ad ya da eylem kök veya gövdesine yapım eki getirilerek kelime kurma. // **DDTS 1980:** [Alm. *ableitung, derivation*] [Fr. *dérivation*] [İng. *derivation*] [Es. T. *ıştikak*]: 1- Çeşitli dillerde, bağımlı ya da bağımsız bir kökene sözlüksel özerkliği olan (kimi örnekler) ya da olmayan (son ekler)

yapım ekleri getirerek ya da bir eki kaldırarak, değiştirerek yeni sözlüksel birimler oluşturma yöntemi. Ör. *sevgi, alım vb. sözcükler türetme ürünüdür.* 2- Dönüşümsel dilbilgisinde, temel önermelerden gerçekleşmiş tümcelere geçilmesini sağlayan sürecin içerdiği aşamalardan biri. // **DBTS 1989:** (Osm. *iştikâk*; Fr. *dérivation*). İsim veya fiil kök ve gövdelerine yapım ekleri getirerek kelime yapma. Ör. *genç+lik, var+lık+lı vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Ableitung, derivation*; Fr. *dérivation*; İng. *derivation*; Osm. *iştikak*) İsim veya fiil kök ve gövdelerine yapım ekleri getirmek suretiyle eklendiği kökle ilgili yeni anlamlar kazanmış kelime yapma işi. // **DS 2011:** (*derivation*) *biçim bilimi, sözdizimi* 1- Bir köke ya da kökene türetim ekleri (önek, içek ya da sonek) getirilerek yeni sözlüksel birimler oluşturma süreci. 2- Üretici dil bilgisinde, söz dizimde derin yapının yüzey yapıya geçiş evresi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Türetme bilgisi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*derivation, derivational morphology*): Bir sözün kendisi temel alınarak ulaşılmış yeni bir bilgi, yeni bir anlam ilişkisiyle, başka bir söze dönüştürülmesine türetme denir. // **TDBTS 2014:** —

Türetmek oldurgan f. (Es. T. *törüt-mek* “yaratmak” < *törü-t-mek*) Türeme yoluyla kelime yapmak. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Türev i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Dérivé*) Türetme yoluyla yapılan kelime. // **DTS 1969:** (Osm. *müştak*; Fr. *dérivé*; İng. *derivative*; Alm. *abgeleitetes wort*) Yapım ekiyle kurulmuş kelime. // **DDTS 1980:** [Alm. *ableitung*] [Fr. *dérivé*] [İng. *derived, derivative*] [Es. T. *müştak*]: Türetme yoluyla oluşturulmuş biçim. Ör. *Gözlük birimi bir türevdir.* // **DBTS 1989:** (Osm. *müştak* Fr. *dérivé*). Türetme yoluyla yapılan kelime. Ör. *bekçi+lik, sev-i-n-ç+li vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *abgeleitetes wort*; Fr. *dérive*; İng. *derivative*; Osm. *müştak*) Türetme yoluyla yapılmış kelime. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*derivated*): Yapımlık bağlı birimler kullanılarak elde edilmiş türetme sözlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Türsüz sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*neuter*): Bazı dillerde dişi ve erkek tür vardır. Türsüz ise, cinsten sayılmayan ve tarafsızlık özelliği taşıyan söz türüdür. // **TDBTS 2014:** —

U

Uç vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*bipolar stress*): Sözü'n önünde ve sonunda yer alan başlama ve bitiş vurgusudur. // **TDBTS 2014:** —

Udâтта i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** /Sanskritçe/ Sanskritçede bir çeşit tonlu hecenin adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uğraş dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (jargon, technical language) *toplum dil bilimi* Günlük dile ve ölçünlü dile karşıt olarak belli meslek alanlarında kullanılan, ama ölçünlü dil ve günlük dilden dilbilgisi yönünden farklılık göstermeyip yalnızca kendine özgü söz varlığı nedeniyle onlardan ayrılan dil. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ulaç i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Converbe) Kendi cümlesini arkadan gelen cümle'nin fiiline çoğu zaman zarf niteliğinde olmak üzere bağlamaya yarayan *edip, ederek, ederken* gibi fiil şekli. // **DTS 1969:** (Fr. *gérondif, converbe*; İng. *gerund*; Alm. *konverbum, konverb, gerundium*) Belirteç olarak kullanılan eylem soylu kelime. Ör. *Koşa koşa gitmek, gelince görmek*. // **DDTS 1980:** [Alm. *gerundium*] [Fr. *gérondif*] [İng. *gerund*] [Es. T. *rabit siygası, zarf-fiil, bağ-fiil*]: Eylemden türeme, çoğunlukla belirteç işlevi yerine getiren eylemsi. Bağ-eylem de denir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ulaç deyimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ulaç görevinde olan deyim: ...*geldikten sonra, gelir gelmez* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ulaçlı birleşik eylem birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Tasvirî fiil*; Fr. *verbe descriptif, verbe composé*; İng. *descriptive verb, compound verb*; Alm. *descriptives verbum, verbum kompositum*) Türkçede *-i'li* veya *-e'li* ulaçla *vermek, bilmek, durmak, kalkmak, yazmak* eylemlerinin birleşmesinden meydana gelen ve kavramda *tezlik, yeterlik, sürerlik* veya *yakınlık* bildiren birleşik eylem. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ulam i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kategorie*] [Fr. *catégorie*] [İng. *category*] [Es. T. *kategori, makule*]: Dil bilgisel ya da anlamsal sınıflandırma birimi; çeşitli olarak dil bilgisel ve anlamsal ölçütlere göre dil

öğelerinin yerleştirildiği ya da oluşturulduğu sınıf. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (category) **genel** Dil öğelerinin belirli dilbilgisi, anlam ya da işlev ölçütüne göre oluşturduğu küme. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ulama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*İzafet, Annexion*) Arapçada isim takımı. // **DTS 1969:** (Osm. *vasıl*; Fr. *liasion*; İng. *connection*; Alm. *anschluss bindung, anschluss*) Konuşmada art arda gelen kelimelerden birincisinin sonundaki ünsüzün, ikincisinin başındaki ünlüye ses baimından bağlanarak söylenmesi. // **DDTS 1980:** [Alm. *anschluss, bindung*] [Fr. *liasion*] [İng. *connection*] [Es. T. *vasıl*]: Bir sözcüğün sonsesiyle onun ardından gelen sözcüğün önsesinin kaynaşmasına yol açan birleştirme. Ör. *Art arda dizimindeki öğeler arasında ulama vardır.* // **DBTS 1989:** (Osm. *vasi*; Fr. *liasion*). Bir kelimenin son sesini ardından gelen kelimenin ilk sesine bağlayarak bu iki kelimeyi tek kelime gibi okuma. Ör. *Mehmet Arif, çınar altı vb.* // **GTS 1992:** Bir kelimenin sonses ünsüzü ile ondan sonra gelen kelimenin önses ünlüsünü veya ünlü ile başlayan ilk hecesini birleştirerek tek bir hece halinde söyleme veya okuma. // **DS 2011:** (*liaison*) *ses bilimi* Bir sözcüğün son sesi ile kendisini izleyen sözcüğün ilk sesi arasındaki geçiş bağlantısı. // **DBTS 2013:** (*liasion*): Ünlü ile biten ve ünsüz ile başlayan veya ünsüz ile biten ve ünlü ile başlayan sözler arasında görülen çekimlik bir değişmedir. // **TDBTS 2014:** —

Ulama durumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Terkip veya İnşa hali, Etat construit*) Sâmi dillerde kelimeler ulama haline girdikleri zaman bazı değişikliklere uğrarlar; bu değişik hallerine ulama durumu denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ulama tümleci birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ulama takımının ikincisine verilen ad. bkz. **Ulama.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ulamsal sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kategorial*] [Fr. *catégoriel*] [İng. *categorial*]: Ulama ilişkin olan, ulam belirten. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ulamsal bileşen birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kategoriale komponente*] [Fr. *composante catégorielle*] [İng. *categorial component*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde tabanda yer alan ve dil bilgisi ulamlarıyla söz dizimsel

yapılara ilişkin olan bileşen. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ulaşılabilir özne birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011: (accessible subject) söz dizimi** Üretici dil bilgisinin yönetim ve bağlama kuramında, aşamalı yapı içinde bulunan A ve B boğumları arasındaki eşdizinleme olasılığını belirleyen yapısal ilişki. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ulusal dil birl. i. DBTS 1949: — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *nationalsprache*] [Fr. *langue nationale*] [İng. *national language*] [Es. T. *milli lisan*]: Bir devletin bayrağı altında yaşayan bir ulusun yasaca tanınan ortak dili. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011: (national language) toplum dil bilim** Devlet oluşturmuş bir ulusun kullandığı dil. // **DBTS 2013: (national language):** Bir ulusa veya bir dil topluluğuna mensup kişilerin kullandığı ortak dildir. krş. **Resmî dil, yazı dili.** // **TDBTS 2014:** —

Ulusallaştırma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011: (nationalization) toplum dil bilimi** İletişimsizliği ortadan kaldırmak ve siyasal sınırlar içinde bulunan tüm toplulukların aynı dili konuşarak anlaşmalarını sağlamak amacıyla bir dilin ülke çapında bütün konuşurlar tarafından benimsenmiş bir dil durumuna getirilmesi. // **DBTS 2013: (nativization):** Bir dil topluluğunun, diğer bir dil topluluğunun dilini veya bu dilin bazı sözlük ve söz dizimi öğelerini, kendisindeki gibi benimsemesi sürecidir. // **TDBTS 2014:** —

Uluslararası fonetik alfabesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. International phonetic alphabet) 19. Yüzyılın sonlarına doğru bulunan dünya dillerindeki seslerin temsil edilmesini sağlayan işaretlerden oluşan alfabeye denir.

Uluslararasılaştırma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011: (internationalization) toplum dil bilimi** Dil düzenlemesi sürecinde eğitim, hukuk, ticaret alanlarında uluslararası boyut kazanmış ve geniş bir iletişim alanına sahip olan, ancak yerli (non-indigenous) olmayan bir dilin resmi dil olarak kabul edilmesi; örn. *Singapur, Hindistan, Filipinler ve Papua Yeni Gine'deki İngilizce'nin durumu.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uluslararası söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*internasional words*): Bütün insanların hayatında önemli yeri olduğu için bütün uluslarca bilinen maddi kültür, bilim ve teknolojiye ait sözlerdir: *mikroskop, çakal, yoğurt* vb. // **TDBTS 2014: —**

Unvan i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *Apposition*; Fr. *apposition*; İng. *apposition*) Şahıs adlarıyla bir arada kullanılarak nezakete yönelik bir hitap tarzını veya şahsın ailedeki, topluluk ve toplumdaki mevkinin ve akrabalık derecesini gösteren ad: *Kağan, tegin, erkin* vb. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*opposition*): Kişi adlarıyla bir arada kullanılarak, yüceltmeye yönelik bir seslenme biçimini, kişinin ailedki ve toplumdaki yerini ve akrabalık derecesini gösteren adlar, unvanlardır. *kağan, tegin, beg, abla, dede* vb. // **TDBTS 2014: —**

Unvan öbeği (grubu) FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: (Fr. *groupe de titre*). Unvan veya akrabalık ifade eden isimlerin şahıs isimlerinden sonra gelmesiyle oluşan öbek. Ör. *Hasan Bey, Mustafa Kemal Paşa* vb. // **GTS 1992:** Bir şahıs adı ile bir ünvan veya akrabalık gösteren isminin eksiz olarak yanyana gelerek oluşturduğu belirtme grubu. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*oppositional phrase*): Bir özel ad ile unvan veya akrabalık adlarından birinin eksiz bir biçimde oluşturdukları söz öbeğine unvan öbeği denir. // **TDBTS 2014: —**

Ural-Altay dilleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*ural-altaic languages*): Daha çok bir dil ailesini ifade etmek için kullanılmış olan bu terim, Avrasya'daki belli bir bölgenin dil tipini ifade eder. // **TDBTS 2014: —**

Uşçuluk i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*rationalism*) *genel* Özellikle Descartes ve Leibniz'in felsefesine dayanan, usu insan bilgisinin tek kaynağı olarak benimseyen felsefe akımı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Utaçlama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bölünerek başka türlü öbeklendikleri takdirde hoşla gitmez bir söz meydana çıkabilen seslerden ibaret söze kötü deyi adı verilir. Bu söz ayıp bir söz ise buna da utaçlama adı verilir. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Uyak i. FGT 1942:— // **DBTS 1949:**— // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *reim*] [Fr. *rime*] [İng. *ryhme*] [Es. T. *kafiye*]: En az iki dize sonundaki eşseslilik. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uyarlanma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Yanyana veya birbirine yakın bulunan başka başka iki sesin ortak vasıflar alması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uydaşlı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Comitatif ou Instrumental sociatif) Birliktelik anlatan (tümleç): *Ailesiyle geldi* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uydurma söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*coined word*): Belirli bir amaç için uydurulmuş söz, yeni yapım söz. krş. **Türetme.** // **TDBTS 2014:** —

Uygarlık dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langue de civilisation) Bir ulusun bağlı bulunduğu uygarlığı temsil eden topluluğun dili. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kultursprache*] [Fr. *langue de civilisation*] [İng. *cultural language*] [Es. T. *medeniyet lisanı*]: Belli bir uygarlık biçiminin, ekin türünün yayılmasına aracılık eden, bir yazına taşıyıcılık yapan, başka dilleri de etkileyen dil. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uydurma kelime FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Türkçe’de ses, biçim ve anlam bakımından dil bilgisi kurallarına aykırı olarak kelime türetme ve bu şekilde türetilen kelime. Ör. *görev* (*Türkiye Türekçesi’nde fiilden isim yapan -av eki yoktur*). // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uygulamalı dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *angewandte linguistik*] [Fr. *linguistique appliquée*] [İng. *applied linguistics*]: Dil biliminin kuram ve ilkelerinden yararlanarak bildirişimi daha etkin kılmayı, dil öğretiminden bilgisayar çevirisine değin uzanan çeşitli alanların sorunlarına uygulama düzleminde çözüm getirmeyi amaçlayan karma dal. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*applied linguistics*) *genel* Dil bilimin kuram, yöntem ve bulgularının çeşitli alanlardaki dil sorunlarının çözümünde kullanılmasını konu alan dil bilimi dalı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *applied linguistics*) Kuramsal dil biliminin ortaya koymuş

olduğu bulguların, verilerin özellikle ana dili ediniminde veya ikinci dil/yabancı dil öğreniminde/öğretiminde kullanılmasını benimseyen; “konuşma bozuklukları ve konuşma terapisi, dil planlaması ve dil politikasının benimsenmesi, eğitimde dil kullanımı, dil-iktidar arasındaki ilişki, çeviri ve yorum, yargı dili vb.” ile ilgili çeşitli sorunlara deneysel tabanlı çözümler arayan genel dil biliminin bir dalıdır.

Uygulamalı ses bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*experimental phonology*): Belirli bir dildeki seslerin oluşmasını, boğumlanma ve algılanmalarını, yer ve özelliklerini, çeşitli teknik araçlara dayanarak tespit eden ses bilgisi dalı. // **TDBTS 2014:** —

Uygun geçiş noktası birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (transition relevance point) *toplum dil bilimi* Konuşma sürecinde konuşma sırasının bir konuşmacıdan diğerine geçebileceği nokta. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Uygunluk i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *mutabakat*; Fr. *accord*; İng. *concord agreement*; Alm. *kongruenz, übereinstimmung*) Özne ile yüklem veya bazı dillerde olduğu gibi sıfat ile adın, cins ve sayı bakımından birbiriyle uyması. Ör. *Öğretmen geldi; öğrenciler ödevlerini yapmışlar.* // **DDTS 1980: [Alm. *konkordanz*] [Fr. *concordance*] [İng. *concordance*]:** Kimi dillerde, yantümcedeki eylem zamanının temel tümcedeki eylem zamanına uyması. // **DBTS 1989: (Osm. *mutâbakat*; Fr. *accord*).** Türkçe’de özne ile yüklem şahıs ve sayı bakımından, diğer bazı dillerde, ayrıca sıfat ile ismin cins ve sayı bakımından birbirine uyması. Ör. *Çocuk geldi. Çocuklar geldiler.* // **GTS 1992: (Alm. *Kongruenz, Übereinstimmung, Konkordanz*; Fr. *accord, concordance*; İng. *concord, concordance, agreement*; Osm. *mutabakat*)** Türkçede cümle içinde özneyle yüklem şahıs ve sayı bakımından birbirine uyması. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Uygunluk koşulları birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (felicity conditions) *edim bilimi* Bir söz eylemin geçerli olması için gerekli koşullar. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Uyrum (uyrukluk) i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Subordination) Uyrumlu veya uyruk (subordonné) denilen bir tümcenin gramerce veya mantıkça bağımlı bulunduğu

baştümceye karşı olan durumu. bkz. **Tümce.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uyrumlayıcı sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Subordonnant) Uyrumlu bir tümceyi baştümceye bağlayan (bağlaç, bağıntı zamiri...). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uyrumlu bileşik birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Bileşenlerinden biri ötekine uyrumlu olan bileşim. bkz. **Bileşim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uyrumlu tümce birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Baş tümceye gramerce ve mantıkça bağımlı bulunan yan tümce. bkz. **Uyrum.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uyumsuz bileşik birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Bileşenlerinden biri ötekine uyrumlu olmayan bileşim. bkz. **Bileşim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uysal şekil birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Bükünlü dillerde, gövdenin kısa derecesiyle yapılan şekillere denir. Eksikli şekil de denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uyum i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Bir kelimede ünlülerin veya ünsüzlerin kural halinde birbirlerini etkileyerek benzeşmesi. Ör. *Ünlü uyumu, ünsüz uyumu.* // **DDTS 1980:** [Alm. *harmonie, wohlklang*] [Fr. *harmonie*] [İng. *harmony*] [Es. T. *ahenk*]: 1- Çeşitli ses nitelik ve birleşimlerinden doğan, beğenilere uygun düşen işitsel izlenim. 2- Bir Bir sözcükteki ünlüler ya da ünsüzler arasında görülen benzeşim olayı. 3- Çeşitli dillerde özne ile yüklem, ad ve sıfatın, vb. cins, sayı, durum, kişi vb. yönünden birbirine uymasıyla ortaya çıkan sözdizimsel olgu. // **DBTS 1989:** (Osm. *âhenk*; Fr. *harmonie*). Türkçe kelimelerdeki sesler arasında görülen benzeşme. // **GTS 1992:** (Alm. *Harmonie, woheklang*; Fr. *harmonie*; İng. *harmony*; Osm. *ahenk*) Yalın veya eklerle gen işletilmiş Türkçe kelimelerde kelimeyi oluşturan ünlü veya ünsüz türünden seslerin birbirlerini çeşitli bakımlardan kurallı biçimde etkileyerek benzeşmeleri. // **DS 2011:** (agreement) *söz dizimi* 1- Genel anlamda, bir ögenin belirli bir söz dizimsel konumda görünmesinin, bu ögenin içerdiği sayı, kişi, cinsiyet, durum gibi dil bilgisel ulam

özelliğinin, yapıdaki bir başka öge ya da ögeleri biçim bilimsel olarak etkilemesi; tümce içinde bir birimin belli bir biçiminin, başka bir birimin bununla uyumlu bir biçimini gerektirmesi. 2- Üretici dil bilgisinin yönetim ve bağlama kuramında uyum sözlüksel olmayan başlardan çekimin bir bileşenidir. // **DBTS 2013: (harmony):** Sesten söz dizimine kadar değişik dil birimlerini oluşturan ögeler arasındaki benzeşme, dil bilimi çalışmalarında uyum olarak adlandırılır. // **TDBTS 2014: —**

Uyum görünüşü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (benefactive aspect, accommodative aspect): Eylemin istenilen biçimde gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildiren görünüşür. bkz. **Görünüş.** // **TDBTS 2014: —**

Uyum kuramı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (accommodation theory): İnsanların hitap ettikleri kişilerle daha az veya daha çok benzer olmak için konuşmalarının biçim ve içeriğini değiştirmelerinin nedenini açıklamayı amaç edinen bir toplum dil bilimi kuramıdır. // **TDBTS 2014: —**

Uyumlaşım i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Mutabakat, Accord) Türkçede özne ile fiilin kişi ve sayı bakımından, başka dillerde ayrıca sıfat ile ismin cins, sayı, hal gibi bakımlardan şekilce birbirine uymaları (uyumlaşmak, s'accorder). // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Uyumlu özümleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Assimilation harmonique) Birbirinden ayrı bulunan sesler arasındaki özümleme. bkz. **Abanıklar uyumu.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Uyuşmazlık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Kelimede, yan yana gelen iki hecede bazı seslerin bulunmayışı. // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Uyuşum i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (congruence) biçim bilimi, söz dizimi Dil biliminde bir düzeydeki belirlemelerin başka düzeydekilerle çakışmasını anlatmak için kullanılan bir terim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Uzağındalık hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Abessif) Bazı dillerde bir şeyin “uzağında” fikrini veren isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzak aykırılma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*incontiguous dissimilation*): Bir dil biriminde yer alan seslerin çıkış yeri ve çıkış biçimi bakımından birbirinden uzaklaşması, aykırılma. Bir sözde birbirinin uzağında bulunan ve birbirinin aynı veya yakın boğumlanma niteliği taşıyan iki sestten birinin kendi boğumlanma yer veya biçimini ötekinden ayırarak başka bir sese dönüştürmesi olayı, bir uzak aykırılma. // **TDBTS 2014:** —

Uzak benzeşme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *ferne assimilation, assimilation à distance*; İng. *incontiguous assimilation*; Alm. *assimilation auf Abstand, mittelbare assimilation, fernassimilation*) Bir kelimedede bir sesin uzakta bulunan başka bir sesi etkilemesi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *assimilation à distance*). Kelime içinde yan yana bulunmayan iki ünsüzden birinin diğerini etkileyerek kendine benzetmesi. Ör. *benefşe* → *menekşe*, *tepme* → *tekme* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *Assimilation auf Abstand, mittelbare Assimilation, Fernassimilation*; Fr. *ferne assimilation, assimilation à distance*; İng. *incontiguous assimilation*) Kelime içinde bir sesin uzakta bulunan başka bir sesi boğumlanma niteliği bakımından kendisine benzetmesi. // **DS 2011:** (*discontiguous assimilation*) *ses bilgisi* Birbirine komşu olmayan, birbirinden uzak olan seslerin etkisiyle ortaya çıkan benzeşme türü. // **DBTS 2013:** (*incontiguous assimilation*): Bir sözde birbirinden uzakta bulunan ve birbirinin aynı veya benzeri olmayan iki sestten birinin kendi çıkış yeri ve biçimine benzetmesi olayı, bir uzak benzeşmedir. // **TDBTS 2014:** —

Uzak benzeşmezlik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Bir kelimedede yan yana bulunmayan iki aynı sestten birinin değişikliğe uğraması. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *dissimilation à distance*). Kelime içinde yan yana bulunmayan iki aynı ünsüzden birinin değişikliğe uğraması. Ör. *kehribar* → *kehlbar*, *içerirek* → *içerlek* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *mittelbare dissimilation, ferne dissimilation*; Fr. *dissimilation à distance*; İng. *incontiguous dissimilation*) Bir kelimedede yanyana bulunmayan ancak boğumlanma nitelikleri birbirinin aynı ya da birbirine yakın iki ünsüzden birinin başka bir ünsüze dönüşmesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzak göçüşme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *métathèse à distance*; İng. *incontiguous metathesis*; Alm. *entfernte metathese*) Bazı kelimelerde yan yana bulunmayan l, r, s, ş gibi ünsüzlerin birbirinin yerine geçmesi. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** Bitişik olmayan ünsüzler arasındaki göçüşmeye uzak göçüşme de denir. Ör. *reçel* → *leçer*, *bulgur* → *burgul* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *entfernte metathese*; Fr. *métathèse à distance*; İng. *incontiguous metathesis*) Yanyana bulunmayan ünsüzlerin yer değiştirmesi ile oluşan göçüşme olayı // **DS 2011: — // DBTS 2013: (incontiguous metathesis):** Bir sözün içinde, yanyana bulunmayan seslerin yer değiştirmesi ile oluşan göçüşme olayı, uzak göçüşmedir: *ödüñç* > *öndüç*, *ileri* > *ireli* vb. // **TDBTS 2014: —**

Uzaklaşma hâli (durumu) birl. i. FGT 1942:— // DBTS 1949:— // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*ablative*): Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin gösterdiği hareketin varlığın kendinden uzaklaşıldığını bildirmek için, uzaklaşılan varlığın adı, uzaklaşma hâlinde bulunur. // **TDBTS 2014: —**

Uzaklaşma öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*ablative phrase*): Uzaklaşma ekli bir ad ögesinin başka bir ad ögesi ile kurduğu söz öbeğidir. // **TDBTS 2014: —**

Uzak lehçe birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Bir dilin ana gövdesinden metinlerle izlenemeyen çok eski devirlerde ayrılan ve öteki lehçelerle aralarında büyük oranda ses ve şekil bilgisi ayrılıkları bulunan lehçe. *Yakut ve Çuvaş lehçeleri, Türkçenin uzak lehçeleri durumundadır.* Karşıtı yakın lehçedir. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (relic dialect):** Bir dilin ana gövdesinden, metinlerle izlenemeyen çok eski devirlerde ayrılan ve öteki lehçelerle aralarında büyük oranda ses ve biçim bilgisi ayrılıkları bulunan lehçedir. *Yakut ve Çuvaş lehçeleri, Türkçenin uzak lehçeleri durumundadır.* // **TDBTS 2014: —**

Uzaktan bileşik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bileşenleri arasına başka kelimeler giren bileşim. bkz. **Bileşim.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Uzaktan göçme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Ayrı bulunan iki sesin birbiriyle yer değiştirmesi. bkz. **Göçme.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzaktan özümleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Assimilation à distance) Uyumlu özümleme anlamdaşı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzak taşıma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (long movement) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, bir öbeğin, bulunduğu tümleyici öbeğinden tek bir taşıma işlemi ile dışarı taşındığı taşıma türü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzak yönetik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Régime indirect ou médiat) Başka dillerde, fiile bir edatla bağlanan yönetik. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzamcılık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (localism) *anlam bilimi* Uzam (yer) ilişkilerinin dil bilimsel ve anlamsal olarak uzam dışı ilişkilerden daha temel olduğunu öne süren yaklaşım. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzam(sal) dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Dil olgularının uzamdaki dağılışı alanlarını inceleyen bilim. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (geolinguistics) *toplum dil bilimi* Dil olgularının uzamdaki dağılışının, yayılım alanlarının incelendiği, bir dilin sınırları içine giren çeşitli bölgelerdeki dilsel biçimleri haritalara işleyerek dil atlaslarının oluşturulmasını öngören dal. Dil coğrafyası da denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzatışlı vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent traînant) Kelimeleri uzata uzata konuşmadaki ses özelliği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzatma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Med*, *Allongement*) Kısa bir açınığı uzun söyleme. Uzatma arkadan gelen bir veya birkaç sesliğin düşmesi sonucu olursa ona ödüllü uzatma (al. compensatoire) denir. *Ağabey'in âbey söylenmesi* gibi. // **DTS 1969:** Bazı kelimelerde hecenin uzun okunması. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:**

Bir veya iki hecesinde uzun ünlü bulunan kelimelerde bu hecelerin uzun okunması. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir sözün hecelerini oluşturan ünlülerden bazılarını uzun söyleme. // **TDBTS 2014:** —

Uzatma vurgusu *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Accent d'allongement) Heceleri uzatmaktan ibaret vurgu. // **DTS 1969:** (Fr. *accent d'allongement*; İng. *lengthening accent*; Alm. *dehnungakzent*) Bazı ünlülerin uzatılmasından doğan vurgu. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzlaşım *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (conventional) *genel* Gösteren ile gösterilen arasındaki nedensizlik ile ilgili özellik. / **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzlaşım *sezdirim birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (conventional implicature) *edim bilimi* Dil kullanımını düzenleyen ilkeler aracılığıyla sezilmiş olan değil, bir sözcüğün ya da ifadenin herkes tarafından üzerinde uzlaşmış olan anlamı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzlaşma *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*compatibility*): Dil kullanımının söz dizimi kurallarına uygun olması. krş. **Bağdaşıklık.** // **TDBTS 2014:** —

Uzun *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *lang*] [Fr. *long*] [İng. *long*]: Karşılaştırıldığı öğelere oranla süre içinde daha çok yer kaplayan sesler için kullanılır. Ör. *Âşık sözcüğündeki önses uzundur.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzun açıklık *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Süre bakımından kısa olmayan açıklık. bkz. **Açıklık.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzun hece *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** İçinde uzun ünlü bulunan hece. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Hecâ-i memdûde*; Fr. *syllabe longue*; karşıtı kısa hece). İçinde uzun ünlü bulunan hece. Ör. *nâdir, zâlim vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *lange silbe*; Fr. *syllabe langue*; İng. *long syllable*; Osm. *hecâ,-i memdûde*)

Ünlüsü uzun olan hece. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*long syllable*): Ünlüsü uzun olan hecedir. // **TDBTS 2014:** —

Uzun ikinlik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kuvvetli açınığın uzun olduğu ikinlik. bkz. **İkinlik.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzunluk i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *dauer*] [Fr. *longueur*] [İng. *duration*]: 1- Bir sesin uzun olma özelliği. 2- [Alm. *länge*] [Fr. *longueur*] [İng. *length*]: Bir sesin kapladığı süre. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*length*): Ses bilgisi çalışmalarında ses ve hecelerin süreleri ile ilgili durumu belirtmek için kullanılır. // **TDBTS 2014:** —

Uzun seslem i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *lange silbe*] [Fr. *syllabe longue*] [İng. *long syllable*]: Uzun ünlü kapsayan seslem. Ör. *Mâlî sözcüğünde iki uzun seslem vardır.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*long syllable*) *ses bilgisi* İçinde uzun ünlü ya da çeşitli ortamlarda uzamış olan ünlü bulunduran seslem türü. krş. **Kısa seslem.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzun sesli (ünlü) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Memdut sait*; Fr. *voyelle longue*; İng. *long vowel*; Alm. *long vokal*) Ses süresi uzun olan ünlü. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Sâit-i memdûd*; Fr. *voyelle longue*; karşıtı kısa ünlü). Ses süresi uzun olan ünlü. Ör. *âlem, didâr vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Longvokal*; Fr. *voyelle longue*; İng. *long vowel*; Osm. *sâit-i memdûd*) Boğumlanma süresi normal bir ünlünün süresinden daha uzun olan yahut normal uzunluktaki iki ünlünün boğumlanma süresini içine alan ünlü. // **DS 2011:** (*long vowel*) *ses bilgisi, ses bilimi* Çıkış süresi bir ünlünün süresinden daha uzun olan ünlü. // **DBTS 2013:** (*long vowel*): Boğumlanma süresi normal bir ünlünün süresinden daha uzun olan yahut normal uzunluktaki iki ünlünün boğumlanma süresini içine alan ünlü, uzun ünlüdür. // **TDBTS 2014:** —

Uzun süresi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Durée de longue*) Uzun bir sözü söylemek için verilen zaman. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Uzun şekil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Forme allongée*) Bir kelimenin tüm şekil (*forme pleine*) denilen eksiksiz şekli yerine daha kısa bir şeklin (indirimli şekil, *forme*

réduite) geçmesi. Tüm şekil anlamdaşı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ü

Ü-bağlama birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (A-binding) *söz dizim* Üretici dil bilgisinde bir adıl/dönüşlünün özne, nesne gibi üye konumundaki bir öge tarafından gerçekleşen bağlanması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ü'-bağlama birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (A'-binding) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir adıl/dönüşlünün temel üye konumunda olmayan bir öge tarafından gerçekleşen bağlanması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üç dilde birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Tirilingue) Üç dil üzere yazılmış olan. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üç halli birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Triptote) Bazı dillerde isim hallerinden yalnız üç hali olan kelimelere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üçleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Aynı kök veya tabandan yapılan bir ikilemenin aynı kök veya tabandan kurulmuş bir fiille birlikte kullanılması: *sızım sızım sızlamak, kurum kurum kurulmak* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üçlü harf birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Trigraph) Tek bir ses göstermek üzere yanyana getirilen üç harften ibaret öbek: *Match* kelimesinde *ç* sesi veren *tch* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*consonantal trigraph, trigraph*): Bir sesi ve genellikle de bir ünsüzü işaretlemek için üç harf kullanmadır. // **TDBTS 2014:** —

Üçlü kök birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Sülâsi, Trilitère*) Arapça gibi bazı dillerde üç sestten meydana gelen kök. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*triliretal root*): Sami dillerinde üç ünsüzden oluşan en yaygın söz kökü tipi, sülasi mücerred mastar. // **TDBTS 2014:** —

Üçlü (üçüz) ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *triphthong*; İng. *triphthong*; Alm. *triphthong*) Tek bir hecede yan yana kullanılan üç ünlü. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Triphthong*; Fr. *triphthong*; İng. *triphthong*) Tek bir hecede yanyana bulunan üç ünlü: Fr. *beaucoup* (çok), *fauteuil* (koltuk); *quietude* (huzur, sessizlik) gibi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*triphthong*): Çevresinde iki yarı ünlü bulunan ünlüdür. // **TDBTS 2014:** —

Üçlü yineleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*trial reduplication*): Aynı kök veya gövdeden yapılan bir yinelemenin aynı kök veya gövdeden kurulmuş bir eylemle birlikte kullanılması: *kasım kasım kasılmak*, *sızım sızım sızlamak* vb. // **TDBTS 2014:** —

Üç nokta birl. i. Tamamlanmamış cümlelerin başına veya sonuna, alıntı olan uzun cümlelerde çıkarılan kelimelerin yerine yan yana konulan noktalama işareti. // FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üçüncü şahıs (kişi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Çekimli eylemlerde veya adılarda hakkında konuşulan veya konuşulanlar. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *gaib*; Fr. *troisième personne*). Zamirlerde ve çekimli fiillerde adı geçen veya geçenlere verilen isim. Ör. *o, geldi, onlar, geldiler* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *dritte person*; Fr. *troisi me person*; İng. *third person*; Osm. *gaip*) Çekimli fiillerde ve zamirlerde konuşan ve dinleyen dışındaki kişi veya nesne (kişiler veya nesneler) // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üçül sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Triel) Bazı dillerde bir şeyden üç tane anlatmak üzere kullanılan gramatikal isim veya fiil şekli. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üçüncül gövde birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kendisinde üç ek bulunan gövde. bkz. **Gövde.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üçünlük i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Triphthong) Üç açınığın tek bir hece halinde kaynaşması. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üçüz dilli birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Tirilingue) Üç ayrı dili ana dili olarak öğrenmiş olan (kimse). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üflek abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Söylenirken söz kırıışlerinde titreşim yapmayan abanık, ki ötedenberi “sert” dediğimizdir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üflemeli sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Souffiante) Fısıltılı ve sürtümlü seslere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üfürtülü abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne spirante) Sürtümlü abanıkların bir adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ü-konumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (A-position) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde tümcenin öznesi, eylemin nesnesi ve ön(/son)durumun tümlecı görevindeki üyenin bulunduğu konum; krş. **Ü'-konumu.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ü'-konumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (A'-position) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde üye olmayan öğelerin konumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üleştime cümlesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*compound sentence*): Çift bağlayıcı ile kurulmuş bağılı cümlelerdir: *Hem ağlarım hem giderim* vb. // **TDBTS 2014:** —

Üleştirme sayıları (sayısı) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Tevzii aded, Distributif) *Birer, ikişer* gibi bir şeyin kaç ı bir arada olmak üzere bölüneceğini gösteren sayı sıfatı veya zarfı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Nesneleri sayıca paylaşırma ve dağıtırma bakımlarından ifade etmek için, asıl sayıları bu kavramı veren veya -Ar, -şAr eklerinin ilavesiyle kurulan sayılar. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*distributional numeral*): Varlıkları sayıca öbeklere ayırma işlemi sonucunda ortaya çıkan adlardır. // **TDBTS 2014:** —

Üleştirme sayı sıfat(lar)ı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Adad-ı tevziye*; Fr. *adjectif numéral distributif*; İng. *distributive numeral adjective*; Alm. *distributive zahl*) Paylaştırma kavramı veren sıfat. Türkçede bu kavram -er, -şer ekiyle sağlanır. // **DDTS 1980:** Adların bölüştürülmüş sayısını belirten sıfat türü. Ör. *birer kişi*. // **DBTS 1989:** (Osm. *Sıfat-ı adediyye-i tevziyye*; Fr. *adjectif numéral distributif*). Paylaştırma kavramı belirten sayı sıfatı. Ör. *onar bin lira, altışar gün arayla vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *distributive zahl*; Fr. *adjectif numéral distributif*; İng. *distributive numeral adjective*; Osm. *Tevzîi sayı sıfatı, sıfat-ı adediyye-i tevziyye*) Asıl sayılar üzerine -Ar, -şAr eklerinin getirilmesiyle kurulan ve ilgili olduğu nesneyi sayı bakımından paylaştırma, dağıtma, bölük bölük gösterme yönlerinden açıklayan sıfatlar. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*distributive numeral adjective*): Üleştirme sayı adlarının niteleyici olarak kullanılmaları, onları üleştirme sıfatı yapar. // **TDBTS 2014:** —

Üleştirme zamiri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Her biri, her birine* şeklindeki ayrılı zamir türü. bkz. **Ayrılı zamirler**. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ülküsel konuşucu-dinleyici birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *idealer sprecher/hörer*] [Fr. *locuteur/auditeur idéal*] [İng. *ideal speaker/hearer*]: N. Chomsky'nin kuramsal olarak saptadığı, dili kullanırken edim alanında bildirişimsel, ruhbilimsel, vb. bakımından aksaklık göstermeyen kişi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ündeş i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Conconnante) Hece özeği durumunda olan bir selenlinin etrafında öbeklenen seslere denir: *dost* kelimesinde *d, s, t* sesleri *ündeştir*. (ündeşlik, consonnance). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *wortspiel*] [Fr. *calembour*] [İng. *pun*] [Es. T. *cinas*]: Eşsesli sözcüklere dayanan ses oyunu. Ör. *Deme kış yaz, oku yaz sözü ündeş içermektedir*. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünlem i. FGT 1942: Nida – *Interjection*. // **DBTS 1949:** (*Nida*, *Interjecction*) Kendi başına bir cümle değerinde olup konuşanın duygularını canlı ve kısa bir şekilde anlatmaya yarayan kelime: *Oh! Ah! Eyvah!* gibi. // **DTS 1969:** (Osm. *nida*; Fr. *interjection*; İng. *interjection*; Alm. *interjektion, aussruf, empfindungswort*) Bir duyguyu, bir düşüncüyü anlatan veya bir tabiat sesini yansıtan kelime. // **DDTS 1980:** [Alm. *interjektion, ausruf, empfindungswort*] [Fr. *interjection*] [İng. *interjection*] [Es. T. *nida*]: Konuşucunun

duygusal bir tepkisini dile getiren korku, sevinç, şaşkınlık, acıma anlatan, çağrı, buyruk, yasaklama, vb. belirten ve tek başına tümce oluşturabilen sözcük. Ör. *A!, Ey! vb.* // **DBTS 1989:** (Osm. *nidâ*; Fr. *interjection*). Genellikle tek başına anlamı olmayan, ancak seslenmeleri; korku, sevinç, şaşkınlık, acıma gibi ruh hallerini; yasaklama, tasdik, gösterme gibi hususları ifade eden elime türü. Ör. *hayhay!, işte!, vah vah! vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Interjektion, ausruf, empfindungswort*; Fr. *interjection*, İng. *interjective*; Osm. *nidâ*) Konuşanın korku, sevinç, acıma, şaşkınlık gibi her türlü duygu ve heyecanını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya, seslenmeye, çağırmaya yarayan kelime veya kelimeler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*interjection, ejaculation, exclamatory word*): Ünlemler, değişik ortamlarda çıkarılan insan seslerinden ibarettirler ve değişik duyguları anlatmaya yararlar. // **TDBTS 2014:** (İng. *interjection*) İnsanların (ve hayvanların) çeşitli olaylar karşısında özellikle duygu, algı ve tutumlarının etkisiyle anlık olarak dışa vurdukları sesletime dayalı sözlüksel birimlere denir.

Ünlem işâreti birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Bir duyguyu, bir düşüncüyü anlata veya tabiat sesini yansıtan kelime. Ör. *Ah!, Oh!, Vah vah !* // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*ecphoneme*): Ünlem bilgisinin varlığını gösteren (!) işaretidir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünlem kuramı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*bow-wow theory*): Dil türeyiş kuramlarından biridir. Bu kurama göre diller, insanların doğadaki ve bilhassa da hayvanları çağırma kullandıkları seslerden soğmuşlardır. krş. **Yansıma kuramı.** // **TDBTS 2014:** —

Ünlemlik sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*exclamative*): Ünlem olarak kullanılan. krş. **Ünlem cümlesi.** // **TDBTS 2014:** —

Ünlem tümcesi (cümlesi) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *ausrufesatz*] [Fr. *phrase exclamative, phrase interjective*] [İng. *interjective sentence*] [Es. T. *nida cümlesi*]: Ünlem içeren, ünlem değeri taşıyan tümce. Ör. *Ha göreyim seni!* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *interjektiver satz, exklamativer satz, ausrufesatz, affektiver satz*; Fr. *phrase interjective, phrase exclamative*; İng. *interjective sentence, exclamative sentence*; Osm. *cümle-i nidâiyye*) İçinde ünlem bulunan veya ünlem kavramı veren cümle. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*interjective sentence, exclamative*

sentence, vocative sentence): Dil bilimi, ünlem öbeği ile cümle başı edatlarını, ret ve kabul, onay veya inkâr sözlerini, *söz cümle* olarak görür ve öyle anlandırır. Söz cümle, bir cümle gibi, bir olaya ad olmuş ve tek sözden oluşan cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Ünlem öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vocative word compound*): Kısaltma öbeklerindendir. Ünlem öbekleri, bir ünlem edatı ve ardından gelen ad ögesinden oluşur. // **TDBTS 2014:** —

Ünlem vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *accent circonflexe*; İng. *circumflex accent*; Alm. *zirkumflex*) Aynı hece üzerinde, kuvveti, önce çoğalan sonra azalan vurgu. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Zirkumftex*; Fr. *accent circonflexe*; İng. *circumfiex accent*) Cümlelerde aynı hece üzerinde, kuvveti önce yükselen sonra azalan vurgu. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*circumflex accent*): Ünlem cümlelerinin, yani eksiltili cümlelerin veya söz cümlelerinin vurgusudur. krş. **Ünlem cümlesi.** // **TDBTS 2014:** —

Ünlü i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *sait*; Fr. *voyelle*; İng. *vowel*; Alm. *vokal*) Ağız boşluğunda bir engelle çarpmadan çıkan ses. // **DDTS 1980:** [Alm. *vokal*] [Fr. *voyelle*] [İng. *vowel*] [Es. T. *sait, sesli*]: **1-** Akciğerlerden gelen havanın ses yolunda herhangi bir engelle karşılaşmadan akışı ve ses tellerinin titreşmesi sonucu oluşan ve biçimlendiricilerin çok belirgin bir yapı ortaya koyduğu ses. Ör. *a, e vb.* **2-** [Alm. *vokalisch*] [Fr. *vocalique*] [İng. *vocalic*]: Ünlüleri oluşturan özelliği belirtmek için kullanılır. Ör. *Akıcılar, ünsüzleri nitelendiren özellikler de içermekle birlikte ünlü seslerdir.* // **DBTS 1989:** (Osm. *sâit*; Fr. *voyelle*; karşıtı ünsüz). Ses yolunda bir engelle çarpmadan dudaklar ve dilin hareketiyle oluşan ses. Ör. *ü, o, ı vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Vokal*; Fr. *voyelle*; İng. *vowel*) Ciğerlerden gelen havanın ağız kanalında herhangi bir engelle uğramadan dil ve dudakların oluşturduğu ses. // **DS 2011:** (*vowel*) *ses bilgisi, ses bilimi* Akciğerlerden gelen havanın ses yolunda herhangi bir engelle karşılaşmadan akışı ve ses tellerinin titreşmesi sonucu oluşan ses. // **DBTS 2013:** (*vowel*): Ünlüler, ses organlarında herhangi bir engelle karşılaşmadan çıkarılan seslerdir. // **TDBTS 2014:** (İng. *vocal*) Genellikle ağız kanalının açık olduğu durumda çıkarılan, ağız yolunda herhangi bir engelle karşılaşmayan, ses tellerinin titreşim halinde olduğu seslerdir.

Ünlü alması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *ablaut*] [Fr. *apophonie, alternance vocalique*] [İng. *apophony, vocalic alternation*,

vowel gradation]: Kök, sonek, vb. bir yapım öğesindeki ünlülerde görülen almaşma olgusu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünlü atlaması *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Ablaut, vokalwechsel*; Fr. *alternance vocalique*; İng. *ablaut, vowelgradation*) Eklerle genişletilen bir kelimedeki ünlülerin, ünlü uyumu kurallarına bağlı olarak kendilerini ilk hecedeki ünlüye göre ayarlayıp ince sıradan kalın, kalın sıradan ince sıraya yahut da düz ünlüden yuvarlak, yuvarlak ünlüden düz ünlüye geçmeleri olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ablaut, vowelgradation*): Hint-Avrupa dillerinde has olan anlamdaki farklılıkları göstererek bir ünlünün derece derece değişmesi olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Ünlü boşluğu *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *hiatus*; İng. *hiatus*; Alm. *hiatus*) Ünlü ile biten bir kelime, ünlü ile başlayan bir başka kelimeyle birleşik tek bir kelimeurarken veya ünlü ile başlayan bir e alınca, karşılaşan iki ünlü arasındaki boşluk. // **DDTS 1980:** [Alm. *hiat*] [Fr. *hiatus*] [İng. *hiatus*]: Bir sözcükte ya da birbirini durak olmadan izleyen iki sözcük arasında, ayrı seslemlere bağlı iki ünlünün rastlaşması. Ör. *Gide-im*'deki ünlü boşluğu -y- öğesinin eklenmesiyle giderilmiştir: *gide-y-im*. // **DBTS 1989:** (Osm. *Sıklet-i telaffuz*; Fr. *hiatus*). Ünlü ile biten bir kelime, ünlü ile başlayan başka bir kelimeyle birleşik şekil kurarken veya ünlü ile başlayan bir ek alınca, karşılaşan iki ünlü arasında meydana gelen boşluk. Ör. (*gide-im*) → *gide-y-im*, (*ne+asıl*) → *nasıl* vb. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünlü çatışması (çarpışması) *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *İttihâd-ı hecâeyn*; Fr. *synérèse*). Yan yana gelen iki ünlüden birinin ünsüze dönüşmesi. Ör. *ne ise* → *neyse*, *fizioloji* → *fizyoloji* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *Hiat*; Fr. *hiatus*; İng. *hiatus*) Ünlü ile biten bir kelimenin son sesi ile ünlü ile başlayan bir kelimenin ön sesinin yanyana gelmesi veya türetme ve ekleme durumlarında ve dilimize girmiş yabancı kelimelerde iki ünlünün karşılaşması olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*hiatus*): Söz içinde veya sözler arasında iki ünlünün yan yana gelmesi, bir ünlü çarpışması olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Ünlü daralması *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Brechung*; Fr. *retrecissement, fracture, brisure*; İng. *breaking*) Yanlarındaki geniş ünlüleri daraltma etkisi yapan bazı ünsüzlerin etkisi

altında geniş ünlülerin $a > ı$, $o > u$, $e > i$, $ö > ü$ biçimindeki daralması olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vocalic narrowing*): Yanlarında geniş ünlüleri daraltma etkisi yapan bazı ünsüzlerin etkisi altında geniş a , e , o , $ö$ ünlülerinin $a > ı$, $o > u$, $e > i$, $ö > ü$ biçimindeki daralma olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Ünlü değişimi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bitişik bir sesin etkisiyle bir ünlünün tını yönünden değişmesi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Vokalwechsel, umlaut*; Fr. *inflexion vocalique, alternance vocalique*; İng. *vocalic alternation, vowel gradation, mutation*; Osm. *vokal tenavüpleri*) Ünlülerin ünlülere veya ünsüzlerin ünlülere yaptığı etki sonucunda bir ünlünün nitelik değiştirmesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünlü düşmesi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *hazf*; Fr. *elision*; İng. *elision*; Alm. *elision, vokalausstossung*) Ünlü ile biten bir kelime, ünlü ile başlayan başka kelimeyle birleşik kurarken veya ünlü ile başlayan bir ek alınca, karşılaşan iki ünlüden birinin düşmesi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Vokal-ausstossung, elision*; Fr. *elision*; İng. *elision*) Türlü fonetik etkiler altında kelimelerin iç ve son seslerinde bulunan bazı ünlülerin düşmesi. // **DS 2011:** (*vowel reduction*) *ses bilimi* Çeşitli ses bilgisel etkenler nedeniyle sözcüklerin çoğunlukla iç, daha az oranda da ön ve sonseslerinde bulunan ünlülerin kullanılmaması durumu. Ünlü indirgemesi de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünlü düzleşmesi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Çeşitli fonetik sebeplerle ve genellikle dilimize geçmiş yabancı kelimelerde ilk hecedeki yuvarlak sıradan bir ünlünün düz sıraya geçmesi olayı: *pondiko > funduk > findık, fustuk > fıstık* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Çeşitli ses bilgisel etkenlerle ve genellikle dilimize geçmiş yabancı sözlerde, ilk hecedeki yuvarlak sıradan bir ünlünün düz sıraya geçmesi olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Ünlü genişlemesi *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kelime içindeki dar sıradan, $ı$, i , u , $ü$ ünlülerinin çeşitli sebeplerle boğumlanma özellikleri bakımından geniş sıradan a , e , o , $ö$ ünlülerine dönüşmesi olayı: *ağır > ağar, boğuz > boğaz* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vocalic broadening*): Söz içindeki dar sıradan, $ı$, i , u , $ü$ ünlülerinin çeşitli nedenlerle boğumlanma özellikleri bakımından geniş sıradan a , e , o , $ö$ ünlülerine dönüşmesi olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Ünlü ikizleşmesi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Yalın ya da ekler ile genişletilmiş kelimelerin iç seslerinde ve ünlüler arasında bulunan *y, v, ğ, h* ünsüzleri eriyip kaybolduklarında, bunların iki tarafında bulunan ve ayn hecelere ait iken aradaki ünsüzün kaybolması ile yanyana gelmiş ünlülerin, tek bir nefes baskısı altında birleşmesi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vocalic gemination*): Yalın ya da ekle ile genişletilmiş sözlerin iç seslerinde ve ünlüler arasında bulunan *y, v, ğ, h* ünsüzleri eriyip kaybolduklarında, bunların iki tarafında bulunan ve ayrı hecelere ait iken aradaki ünsüzün kaybolması ile yanyana gelmiş ünlülerin, tek bir nefes baskısı altında birleşmesidir. *krş. Ünlü çarpışması, yarı ünlü.* // **TDBTS 2014:** —

Ünlü incelmesi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bazı ünsüzlerin etkisiyle kelimede türlü hecelerde kalın sırada bulunan ünlülerin ince sıraya geçmesi olayı: *yaşıl > yeşil, alma > elma* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vocalic fronting*): Bazı ünsüzlerin etkisiyle sözün türlü hecelerinde kalın sırada bulunan ünlülerin veya ünlülerden birinin ince sıraya geçmesi olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Ünlü kalınlaşması *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** İnce ünlülerin, belirli ünsüzlerin kalınlaştırma veya kalın ünlülerin benzeştirme etkilerine bağlı olarak veya daha başka bir sebeple kelimede ön, iç ve son seslerde kalın sıraya geçmeleri: *emanet > amanet, ateş > ataş* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vocalic backing*): İnce ünlülerin, belirli ünsüzlerin kalınlaştırma veya kalın ünlülerin benzeştirme etkilerine bağlı olarak veya daha başka bir nedenle sözün ön, iç ve son sslerinde kalın sıraya geçmeleridir. // **TDBTS 2014:** —

Ünlü kayması *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. diphtong) Aynı sözcükte yer alan komşu iki ünlüden birisinin vurgusunun zayıflayarak diğeriyle birleşmesine, tek bir ünlü gibi sesletilmesine denir.

Ünlü kaynaşması *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Birleşik kelime kuruluşlarında yanyana gelen iki ünlünün kaynaşarak tek ünlü haline gelmesi: *ne için? > niçin?, ne asıl ? > nasıl* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünlü kısalması *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Normal uzunluktaki ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boğumlanmaları olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vocalic shorting*): Uzun ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boğumlanmaları olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Ünlüler arası birl. sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *intervokalisch*] [Fr. *intervocalique*] [İng. *intervocalic*]: İki ünlü arasında yer alan ünsüzü belirtir. Ör. *Ece sözcüğündeki c sesi ünlülerarası ir sözdür.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*intervocalic*) *ses bilimi* İki ünlü arasında bulunan ünsüz; örn. *Ege sözcüğündeki /g/t ünlülerarası bir ünsüzdür.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünlüleşme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *vocalisation*; İng. *vocalisation*; Alm. *vokalisation, vokalschwerden*) Bir ünsüzün, yanındaki ünlülerin etkisiyle, ünlü niteliği alması. // **DDTS 1980:** [Alm. *vokalisation*] [Fr. *vocalisation*] [İng. *vocalisation*]: Art süremli ya da eş süremli boyutta bir ünsüzün ünlüye dönüşmesi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Vokalisation, vokalschwerden*; Fr. *vocalisation*; İng. *vocalisation*) Yalın veya ekler ile genişletilmiş kelimelerde iki ünlü arasında bulunan damak ünsüzleri ile, yarı ünlü niteliğindeki ünsüzlerin yavaş yavaş eriyip kaybolarak ünlü niteliği alması. // **DS 2011:** (*vocalization*) *ses bilimi* Bir ünsüzün, yarımındaki ünlülerin etkisiyle ünlü niteliğini alması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünlü niteliği birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vowel quality*): Bir ünlüyü, diğer ünlülerden ayırt eden ses özelliğidir. krş. **Anlam ayırıcı özellik.** // **TDBTS 2014:** —

Ünlü nöbetleşmesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ablaut, apophonie, vowel graduation*): Hint-Avrupa dillerine has olan anlamdaki farklılıkları göstererek bir ünlünün derece derece değişmesi olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Ünlü olayları birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ünlülerin ses değişmelerine bağlı çeşitli sebeplerle kelime içinde, türetme ve ekleme sırasında uğradıkları sabit veya geçici değişmeler. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünlü olmayan birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Ünsüzleri oluşturan özelliği belirtmek için kullanılır. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünlü türemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Ses özelliklerine veya birbirleri ile birleşme şartlarına bağlı bazı sebeplerle kelimenin ön, iç ve sonuna ünlü getirilmesi olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünlü uyumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Ahenk kaidesi*; Fr. *harmonie vocalique*; İng. *vowel harmony*; Alm. *vokalharmonie*) Bazı dillerde, özellikle Türkçede, kelimelerdeki ünlülerin incelik, kalınlık veya düzlük, yuvaraklık bakımlarından birbirine benzemesi. // **DDTS 1980:** [Alm. *vokalharmonie, assimilatorische umfärbung*] [Fr. *harmonie vocalique*] [İng. *vowel harmony*] [Es. T. *ahenk kaidesi*]: Kimi dillerde, bir sözcükte bulunan bir ünlünün etkisiyle öbür ünlülerin de ona uyması sonucu ortaya çıkan ilerleyici ya da gerileyici benzeşim olayı. // **DBTS 1989:** (Osm. *Âheng-i asvât*; Fr. *harmonie vocalique*). Bazı dillerde, özellikle Türkçe’de ünlülerin bir kelimedede alınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık bakımlarından benzeşmesi. Ör. *aşağıda, çocukluk vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Vokalharmonie*; Fr. *harmonie vocalique*; İng. *vowel harmony*; Osm. *âheng-i asvât*) Türkçe kelimelerde kök hece ünlülerinin taşıdıkları kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık niteliklerine göre öteki heceler ünlülerine yaptığı etki sonucunda ortaya çıkan benzeşme sistemi. // **DS 2011:** (vowel harmony) ses bilimi Bir sözcüğün ünlülerinin özellikleri yönünden birbirlerine benzer olması. // **DBTS 2013:** (vowel harmony): Seslerin çıkış yerleri ve çıkış biçimleri, onların temel özellikleridir. Bir ünlünün kendisinden sonra gelen ünlüleri çıkış yerleri veya çıkış biçimleri bakımından kendisine benzetmesi biçiminde ortaya çıkar. // **TDBTS 2014:** —

Ünlü uzaması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Çeşitli ses değişimleri sonunda bir ünlünün boğumlanma süresinin normal ünlülerin boğumlanma süresinden daha uzun sürmesi, o ünlünün daha uzun söylenmesi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*lengthing of vowel*): Ses değişimleri sonunda bir ünlünün boğumlanma süresinin normal ünlülerin boğumlanma süresinden daha uzun sürmesi, o ünlünün daha uzun söylenmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Ünlü-ünsüz uyumu birl. i. // FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** k, g (> ƙ, ğ), ñ, ğ gibi ünsüzlerin yanlarındaki

ince ünlüleri kalınlaştırma etkileri yüzünden yalnız bir hecesi kalınlaşmaya uğramış ünlüsü ince sıradan kelimelerde, kaybolmuş bulunan ünlü uyumundaki bozukluğu gidermek için ünlülerin değişen incelik niteliğinin ünsüzlere aktarılması yoluyla kelimenin genel söylenişini başka bir şekilde yeniden devam ettirmeye dayanan uyum. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*vowel-consonant harmony*): Türkçede iki türlü ünlü-ünsüz uyumu bulunmaktadır. *a. Çıkış yeri uyumu* (*harmony in the place of articulation*): Türkçenin ön damak ünsüzlerinin ancak ön damak ünlüleriyle, art damak ünsüzlerinin de art damak ünlüleriyle çıkarılması kuralı. *b. Çıkış biçimi uyumu* (*harmony in the manner of articulation*): Ünlülerin komşuluğundaki ötümsüz ünsüzlerin ötümlüleşmeleri olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Ünlü yuvarlaklaşması *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kelimede ön ve iç ses durumundaki düz ünlülerin çeşitli fonetik sebeplerle yuvarlak sıraya geçmeleri: *bebek > böbek, cep > cöp* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*labialisation of vowel*): Türkçede, düz bir ünlünün, yanındaki dudak ünsüzünün veya söz içindeki yuvarlak bir ünlünün etkisiyle yuvarlak sıradan ünlüye dönüşmesi. // **TDBTS 2014:** —

Ünsüz i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *samit*; Fr. *consonne*; İng. *consonant*; Alm. *konsonant, mitlaut*) Ağız oşluğunda bir engele çarparak çıkan ses. // **DDTS 1980:** [Alm. *konsonant*] [Fr. *consonne*] [İng. *consonant*] [Es. T. *samit, sessiz*]: 1.- Akciğerlerden gelen havanın ses yolunda bir kapanma ya da engelle karşılaşması sonucu oluşan ses. Ör. *p, d* vb. 2.- [Alm. *konsonantisch*] [Fr. *consonantique*] [İng. *consonantal*]: Ünsüzleri oluşturan özelliği belirtmek için kullanılır. // **DBTS 1989:** (Osm. *sâmit*; Fr. *consonne*; karşıtı ünlü). Ses yolunda kapanma ile veya bir engele çarparak oluşan ses. Ör. *t, z, k* vb. Ünlü olmayan da denir. // **GTS 1992:** (Alm. *Konsonant, mitlaut*; Fr. *consonne*; İng. *consonant*; Osm. *sâmit*) Ağız kanalında ve diğer ses organlarında bir engelleme, daralma veya kapanmayla çıkarılan ses. // **DS 2011:** (*consonant*) *ses bilgisi, ses bilimi* 1.- Akciğerlerden gelen havanın ses yolunda bir daralma, kapanma ya da engelleme ile karşılaşması sonucu çıkarılan ses. 2.- Ses bilimindeki ‘consonant’ kavramının ses bilgisindeki ‘contoid’ karşılığı olarak K. Pike tarafından önerilen terim. // **DBTS 2013:** (*consonant*): Havanın ses çıkarma organlarına çarptırılmasıyla elde edilen seslerdir. // **TDBTS 2014:** (İng. *consonant*) Çıkışları sırasında ağız kanalında veya diğer ses organlarında bir engellenme, bir daralma veya bir kapanma söz konusu olan, çıkarılırken ses telleri kimilerinde titreşen kimilerinde titreşmeyen (durgun) seslere denir.

Ünsüz benzeşmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: İç seste yanyana iki ünsüz bulunan yerlerde veya söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerin son ve ön sesleri arasında, hazan iki ünsüzden birinin kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından bütünü veya kısmen benzeştirilmesi olayı: *kanbur > kambur, çenber > çember vb. // DS 2011: — // DBTS 2013: (consonantal assimilation):* İç seste yanyana iki ünsüz bulunan yerlerde veya söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu sözlerin son ve ön sesleri arasında, bazen iki ünsüzden birinin kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından bütünü veya kısmen benzeştirilmesi olayıdır. // **TDBTS 2014: —**

Ünsüz değişimi (değişmesi) birl. i. FGT 1942:— // DBTS 1949:— // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *lautverschiebung*] [Fr. *mutation consonantique*] [İng. *consonant mutation*]: Özel olarak, Hint-Avrupa kapantılılarının önce ortak Germencedeki, sonra da yüksek Almancadaki evriminde görülen titreşimlileri titreşimsiz, titreşimsizleri de sızıcılara dönüştüren süreç. // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Lautverschiebung*; Fr. *mutation consonantique*; İng. *consonant mutation*) Bir ünsüzün yerini kendisine yakın başka bir ünsüze bırakması. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ünsüz düşmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Kelimede ünsüzün kaybolması. *Çiftçi > (Çifçi) vb. // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:* Kelime içinde (bir ünsüzden önce), kelime sonunda veya kaynaşma olayı ile iç seste *r, n, l, f* gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler ile *y, g, ğ, k, h* gibi ünlüleşme ve sızıcılaşıp erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolması olayı. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Ünsüz ikizleşmesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *teşeddüd*; Fr. *gemination*). Bir kelime çeşitli sebeplerle bir ünsüzün iki defa söylenmesi. Ör. *eşek → eşşek, yazık → yazzık vb. // GTS 1992:* (Alm. *Gemination*; Fr. *gemination*; İng. *geminant*; Osm. *teşeddüd*) İç seste iki ünlü arasında bulunan ve vurguyu üzerinde bulunduran ikinci hece başındaki ünsüzlerin açık ve zayıf boğumlanmalı ilk hece ünlülerinin etkisi altında kendi hece sınırlarını aşacak bir yeğinlikle boğumlanmaları sonucunda, söz konusu ünsüzdeki tekrarlanmayı gösteren ses olayı. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (consonantal gemination):** İç seste iki ünlü arasında bulunan ve vurguyu üzerinde bulunduran ikinci hece başındaki ünsüzlerin, açık ve zayıf boğumlanmalı ilk hece ünsüzlerinin etkisi altında, kendi hece sınırlarını aşacak bir yoğunlukla

boğumlanmaları sonucunda, söz konusu ünsüzdeki tekrarlanmayı gösteren ses olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Ünsüz kümesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (consonant cluster) *ses bilimi* Birden çok ünsüzün sözcük ya da seslemin başında, içinde ya da sonunda bir arada bulunması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünsüz olmayan birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** 1- Akciğerlerden gelen havanın ses yolunda herhangi bir engelle karşılaşmadan akışı ve ses tellerinin titreşmesi sonucu oluşan ve biçimlendiricilerin çok belirgin bir yapı ortaya koyduğu ses. Ör. *a, e vb.* 2- Ünlüleri oluşturan özelliği belirtmek için kullanılır. Ör. *Akıcılar, ünsüzleri nitelendiren özellikler de içermekle birlikte ünlü seslerdir.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünsüz tekleşmesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Yalnız şeddeli Arapça alıntı kelimelerde, kelimelerin iç ses ünsüzlerindeki asli ikizliğin tekleşme yoluyla kaybolması olayı: *amma > ama, müddet > müdet, temmuz > temus, kuvvet > guvat vb.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünsüz türemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kelime ön, iç ve son seslerinde kelimenin aslında olmayan bir ünsüzün türemesi olayı: *elbette > helbette, ır > yır vb.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünsüz uyumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *harmonie consonantique*; İng. *consonant harmony*; Alm. *gesetz konsonanten*) Türkçede, süreksiz ünsüzle biten bir kelimeye -c, -d, -g ünsüzlerinden biriyle başlayan bir ek getirilince, ekin başındaki ünsüzün süreksizleşmesi yahut sürekli ünsüz veya ünlü ile biten bir kelimeye bu türlü elerden iri getirilince ekin başındaki ünsüzün sürekli kalışı. // **DDTS 1980:** [Alm. *konsonantenharmonie*] [Fr. *harmonie consonantique*] [İng. *consonant harmony*] [Es. T. *sessizlerin benzeşmesi*]: Bir sözcükteki ünsüzler arasında görülen benzeşim olayı. Ör. *ekmek—ci > ekmek—çi.* // **DBTS 1989:** (Fr. *harmonie consonantique*). Bir kelimeye yan yana bulunan ünsüzler arasında görülen benzeşme. Ör. *çok+ça, şaşırt-tı vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Konsonantenharmonie, Konsonantengesetz*; Fr. *harmonie consonantique*; İng.

consonant harmony) Kelimelerin eklerle genişletilmesi sırasında, tonlu ünsüzlerden ve ünlülerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra genellikle tonsuz ünsüzlerin gelmesi temeline dayanan uyum. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Ünsüz-ünsüz uyumu *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*consonant-sonsonant harmony*): Ünsüzlerin ünsüzlerle uyumudur. Ünsüzler arasındaki bir ötümlülük-ötmsüzlük uyumudurç // **TDBTS 2014:** —

Üretici *i. ve sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *generativ*] [Fr. *génératif*] [İng. *generative*]: Sözdizimsel, anlamsal, sesbilimsel bileşenlere ilişkin kuralların uygulanmasıyla bir dilin dilbilgisine uygun tümceleri oluşturup betimleyebilecek bir düzenek niteliği taşıyan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*generative*) *genel* Dil bilgisinin bir dildeki dilbilgisine uygun tümceleri üretme gücü taşıma özelliği. // **DBTS 2013:** (*generative*): Dil göstergeleri, gösteren ile gösterileni aynı olan aracısız göstergeler yerine, sosyal uzlaşımlara dayalı sesleri aracı olarak kullanıp, gösteren ile gösterileni ayırdıkları için, diller, 25-30 civarındaki sosyal, saymaca ve nedensiz ses birimi ile, pek çok sayıda söz, söz öbeği ve cümle kurma yeteneğine sahiptirler. Dillerin bu özelliği, üretici ve üreticilik olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Üretici anlam bilimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *generative semantik*] [Fr. *sémantique générative*] [İng. *generative semantics*]: N. Chomsky'nin üretici-dönüşümsel dil bilgisi kuramında anlamsal bileşene verilen yer konusu çevresinde oluşan derin yapının salt söz dizimsel nitelikli ve anlamsal yorum için yeterli olduğu görüşüne karşı çıkan, sözdizimle anlamsal düzeni kaynaştıran görüş. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*generative semantics*) *anlam bilimi* Lakoff, McCawley, Postal, Rossün geliştirdiği düşünce akımı. Chomsky'nin anlayışına aykırı olarak bu yaklaşım anlam bileşenini temel alır ve söz dizimi bileşeninin bundan çıktığını savunur. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üretici dil bilgisi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *generative grammatik*] [Fr. *grammaire générative*] [İng. *generative grammar*]: Ülküsel konuşucu-dinleyicinin dilsel edincini biçimselleştirerek betimleyen kurallar dizgesi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*generative grammar*) *genel* 1957'de N. Chomsky tarafından ortaya atılan dil bilgisi kuramı. // **DBTS 2013:**

(*generative gramer*): Dillerin üreticilik özelliğine odaklanmış dil bilgisi çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Üretici-dönüşümsel dil bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *generative transformations grammatik*] [Fr. *grammaire générative transformationnelle*] [İng. *transformational-generative grammar*]: Bir doğal dildeki sonlu sayıda kuralla dilbilgisine uygun sonsuz sayıda tümce üretebilecek, dönüşüm bileşeninin eklendiği üretici dil bilgisi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üretici ses bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *generative phonologie*] [Fr. *phonologie générative*] [İng. *generative phonology*]: Ses birimi kavramını kullanmadan yüzeysel yapıdan (dil bilgisinin söz dizimsel bileşenince oluşturulan biçim birimler [=anlambirimler] düzleminden), gerçekleşen sözcelerin söylenişine ilişkin sesçil düzeye geçilebileceğini öne süren ses bilimi türü. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üretim i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*production*): Ses biliminde veya ruhsal dil biliminde kullanılan bir terimdir. Konuşma eyleminin biçim ve uygulamalarından söz eder. // **TDBTS 2014:** —

Üretken iki dillilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*generative bilingualism*) *ruh dil bilimi, toplum dil bilimi* En geniş yorumuyla bireylerin her iki dili konuşup anlayabildikleri (ve okuyup yazabildikleri) iki dillilik durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üretkenlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*productivity*): Dil göstergeleri, gösteren ile gösterileni aynı olan aracısız göstergeler yerine, sosyal uzlaşılarla dayalı sesleri aracı olarak kullanıp, gösteren ile gösterileni ayırdıkları için, diller, 25-30 civarındaki sosyal, saymaca ve nedensiz ses birimi ile, pek çok sayıda söz, söz öbeği ve cümle kurma yeteneğine sahiptirler. Dillerin bu özelliği, üretici ve üreticilik olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Üslup (deyiş) bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Stilistik*; Fr. *stylistique*; İng. *stylistics*)

Şahısların özellikle sanatçıların dili kullanış biçimlerini incelemeye yönelik edebiyatla yakın ilgisi olan inceleme alanı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*stylistics*): Sanatçıların dili kullanış biçimlerini incelemeye yönelik edebiyatla yakın ilgisi olan inceleme alanıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. *stylistics*) Metin tiplerini, metin üretici (yazar/şair) tiplerini eleştirel ve karşılaştırmalı bir yaklaşımla yorumlayarak, metin üreticilerinin dil kullanımlarını ölçümlü dil ve bireysel dil özelinde, dil bilimsel işaretleyiciler doğrultusunda inceleyip metne/metin üreticisine özgü dil kullanım tarzını belirlemeyi, diğer metinlerden/metin üreticilerden farkını bulgulamayı amaçlayan dil biliminin bir alt dalıdır.

Üst sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (higher) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde aşamalı tümce yapısı içinde yerleşmiş bir tümceye göre, ona hükmeden bir tümce ya da o tümcenin kurucularından her birinin niteliği. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üst anlam birimcik demeti birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *archisemem*] [Fr. *archiséme*] [İng. *archisememe*]: Yapısal anlambilimde bir dizi anlamlı birimin içerdiği ve tümünün ortak paydasını oluşturan anlam birimcik demeti. Ör. *Sandalye, koltuk, kanep, vb.nin astanlambirimcik demeti “oturacak”tır.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üst anlamlık birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (superordinate) *anlam bilimi* İki ya da daha çok bağıntılı sözcükten en genel kavramı anlatan sözcüğe verilen ad. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üst çene birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Ağzın üst kısmını oluşturan ve konuşma sırasında ağzın rahatlıkla hareketini sağlayan organ. // **TDBTS 2014:** —

Üst damaksıl birl. i. ve sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *zerebral, kakuminal, retroflex*] [Fr. *cérébral, cacuminal, rétroflexe*] [İng. *cerebral, cocuminal, retroflex*]: Dil ucunun, sert damağın üst bölgesine değmesiyle oluşan ses. Ör. *İngilizce time “zaman” sözcüğündeki t.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS**

2011: (retroflexion) *ses bilgisi* Dil ucunun geriye kıvrılarak sert damağa değmesiyle çıkarılan ses. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üst değişke birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (high variety) *toplum dil bilimi* İki değişikliliğin bulunduğu toplumlarda/topluluklarda alt değişkeye karşıt olarak törenlerde, okul ve üniversitede, parlamentoda, basında, radyo ve televizyon haberlerinde, şiirde, kısaca resmi dil ve özenli kullanım gerektiren durumlarda kullanılan değişke; krş. **Alt değişke.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üst dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *metasprache*] [Fr. *métalangage*] [İng. *metalanguage*]: **1-** Doğal dili ya da konu dili inceleyip betimlemek için oluşturulmuş araç dil, dili anlatan dil. Ör. *Dilbilim terimleri, bir üstdil oluşturur.* **2-** Doğal dil kullanılırken bildiriye açıklık getirmek için başvuru tanımı, söz, yapılan açıklama. Ör. *Birsözcüğün hangi anlama geldiğini söyleme, ... demek istiyorum, bir başka deyişle gibi kullanımlar üstdil işlevine bağlanır.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (metalanguage) *genel* Bir dili çözümlemekte, betimlemekte kullanılan dil. // **DBTS 2013:** (metalanguage): **1-** Dil birimlerinin yapı ve işlevlerinin öğrenilmesinde, dil topluluğunun sosyal hayatını ve düşünce tarzını, dil-düşünce ilişkisini, iki dilliliği, çocukların dil edinimini, anlam bölünmelerinin ilkelerini anlatan dil kullanımı biçimidir. **2-** Bir dil göstergesini yine o dil aracılığıyla açıklamaya yarayan araç dil, üst dildir. // **TDBTS 2014:** (İng. meta language) Herhangi bir bilimsel alanla ilgili ya da doğrudan doğal dil ile ilgili inceleme ve araştırma yapılabilmesi için, o alanın gerektirdiği terim ve kavram alanlarının oluşturulması sonucu ortaya çıkan ve yalnızca alan uzmanlarının etkin olarak kullanabildikleri dil katmanına denir.

Üst dil işlevi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *metasprachliche function*] [Fr. *fonction métalinguistique*] [İng. *metalinguistic function*]: Konuşucunun kullandığı düzgü üstüne bilgi verdiği, onun bir ögesini açtığı durumlarda gerçekleşen işlev. Ör. *Anlambirim en küçük anlamlı birimlere verilen addır tümcesinde üstdil işlevi egemendir.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (metalinguistic function) *genel* Doğal dilin bir konu alanının betimlenmesinde kullanılması. // **DBTS 2013:** (metalingual function): Üst dil işlevi, alıcının anlayamayacağı durumda olabilecek göstergelerin anlamını belirtmeye yöneliktir. İnsanın hem ürün hem üretici konumunda olduğu dil alanını tanımlamak ve mevcut dil

kullanımlarını açıklamak için yapılan dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** (İng. metalinguistic function) Üst dil oluşturulması sürecinde ilgili alanın gerektirdiği terim ve kavram alanlarının oluşturularak, ilgili araştırma ve inceleme yapanların kullandıkları dilin sınırlandırılması ve dikkat etmeleri gereken normların belirlenmesine denir.

Üste doğru hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Superlatif) Bazı dillerde “üste doğru” anlamını veren isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üst ek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (suprafix, simulfix, superfix) *biçim bilimi, ses bilimi* Bir tabandan parçalar üstü özellikleri değiştirme yoluyla yeni tabanlar türetme işinde yer aldığı varsayılan ek. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üsteleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Epanalepse) Bir cümle ögesinin, cümle içinde üst üste tekrarlanması: *Ben onu gördüm, gözlerimle gördüm, sizi şimdi gördüğüm gibi gördüm gibi.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üstem i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Augment) Hint-Avrupa dillerinde, fiillerdeki geçmiş zaman şekillerinden bazılarının başına getirilen *e-* ön takısı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üst gramer birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*metagrammar*): Terim, özellikle dil biliminin genel kurallarını içeren dil bilgisi için kullanılmıştır. // **TDBTS 2014:** —

Üst katman birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Superstratum) Üstüne başka bir dil gelmiş olan dile göre kendisine etkiler yapması bakımından üstteki dil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *supertstratum*] [Fr. *superstrat*] [İng. *superstratum*]: Bir dilin alanı içinde bir süre etkili olduktan, o dilin yerini alamadan, yalnızca birtakım aktarma olaylarına yol açtıktan sonra silinip giden dil. Ör. *Germen dilleri, Galya'daki Roman dilini üstkatman olarak etkilemiştir.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (superstratum) *tarihsel dil bilimi, toplum dil bilimi* Bir dil alanı içinde politik, ekonomik ya da kültürel egemenlik sonucu etkili olan dil ya da değişke. // **DBTS 2013:** (*superstratum*):

Bilgilenmenin bir sonucu olan bilgi veya kültür alıntıları yanında, kişi ve toplulukların, başka kişi ve topluluklardan, bilgilenme ve öğrenme olmaksızın da alıntılar yaptıkları görülmektedir. Bu alıntılar üst ve alt katman dilleri arasında gerçekleşir. Üst katman bir coğrafyayı yöneten, işgal edeni temsil eder. // **TDBTS 2014:** —

Üst kullanım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (acrolect) *toplum dil bilimi* Kıрма ana dilin kullanıldığı toplumlarda bireylerin ölçünlü dile en yakın kullanımı; krş. **Alt kullanım, orta kullanım.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üst kural birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*metarule*): Terim, son zamanlarda dil bilimi çalışmalarında, dil bilgisi içindeki diğer özelliklerin tabanındaki genel dil bilgisi kurallarını belirtmek için kullanılmıştır. // **TDBTS 2014:** —

Üst ses birimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *arciphonem*] [Fr. *archiphonème*] [İng. *archiphoneme*]: Yansızlaşabilir bir karşıtlık bağıntısı kuran iki sesbirimin ayırıcı ortak özelliklerine verilen ad. Ör. *p ile b arasındaki karşıtlığın yansızlaşması sonucu P (ya da B) üstsesbirimi gerçekleşir.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (archiphoneme) *ses bilimi* Yansızlaşma sorununun çözümlenmesinde iki sesbilimin ortak ayırıcı özelliklerinin tümüne verilen ad. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üst sözlük birimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *archilexem*] [Fr. *archilexème*] [İng. *archilexeme*]: Yapısal anlambirimde bir dizi anlamlı birimde bulunan, tümünün ortak paydası olan anlambirimcik demetini oluşturan sözlükbirim. Ör. *Sandalye, koltuk, kanep, vb.nin üstsözlükbirimi oturacak'tır.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üstün sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Fetha*) Eski yazımızda kısa *a* ve *e*'yi gösteren hareke. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üstündelik durumu (hali) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Superassif* ou *Superessif*) Bazı dillerde bir şeyin “üstünde” fikrini veren isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *superessivus*] [Fr. *superessif*] [İng. *superessive*]: Bir yüzey üzerinde

bulunulduğunu belirten ad durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üstünlük derecesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Bundan (daha) ufak, bundan (daha) çok ufak* şeklindeki anlam derecesi. bkz. **Anlam dereceleri.** // **DTS 1969:** (Osm. *Derece-i tafdil, mübalağa*; Fr. *superlatif*; İng. *superlative*; Alm. *superlativ, meiststufe*) *En, pek* belirteçleriyle, sıfat veya başka belirteçlerin kavram bakımından üstün dereceye ulaştırılması. // **DDTS 1980:** [Alm. *superlativ*] [Fr. *superlatif*] [İng. *superlative*] [Es. T. *tafdil*]: Bir niteliğin üst derecesi. // **DBTS 1989:** (Osm. *Derece-i tafdil*; Fr. *superlatif*). Sıfatların belirttiği kavramların bir nesnede veya kişide en üst derecede bulunduğunu göstermek için başvuru karşılaştırma yolu. Ör. *En güzel yazı budur.* // **GTS 1992:** (Alm. *Superlativ, Meiststufe*; Fr. *superlatif*; İng. *superlative*; Osm. *tafdil derecesi, derece-i tafdil*) Sıfatlardaki niteliğin bir şahıs veya nesnede en üst derecede bulunduğunu göstermek üzere başvuru ve sıfat tamlaması önüne *en,pek* gibi zarfların getirilmesi ile kurulan karşılaştırma derecesi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*superlative degree*): Varlık-varlık ilişkisinde ortaya çıkan ‘daha’ ve ‘en’ bilgileri, dil bilgisi ve dil bilimi çalışmalarında, üstünlük derecesi olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** (İng. *comparative degree*) Niteleme işlevli göstergelerdeki üstünlük derecesi, karşılaştırılan iki şeyin nitelik bakımından eşit veya denk olmadığını, birinin ötekinden daha üstün olduğunu göstermektedir.

Üstünlük karşılaştırması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*upward comparasion*): Belirtilen bir özelliğin, bir niteliğin derecesindeki artışı göstermek için sıfat veya zarflarla yapılan karşılaştırmadır. // **TDBTS 2014:** —

Üstünlük koşulu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*superiority condition*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, birden fazla *ne-öbeğinin* aynı tümceden çıkarılışım kısıtlayan koşul. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üstünlü muzari birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Muzarii mensup, Subjonctif aoriste*) Arapçada sonu üstünlü olan muzari: *yaktüle* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üye i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Membre) Bir söylemin meydana getirdiği bütünün birlik diye alınan bir parçası. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üyeleme i. FGT 1942:— // **DBTS 1949:**— // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Sesleme örgenleri aracılığıyla sesleri oluşturup çıkarma; akciğerlerden gelen havanın ses yolundan geçme biçimi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üyeli sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Eklemeleme yoluyla oluşturulmuş olan, eklemeleme ürünü olan. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üyelenme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Seslenme örgenleri aracılığıyla seslerin oluşturulup çıkarılması. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Üyelenmiş ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Voix articulée) İnsan sesi, ün. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

V

Varış durumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *terminativus*] [Fr. *terminatif*] [İng. *terminative*] [Es. T.]: Devimin nereye değin sürdüğünü belirten ad durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Varlık fiili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** -imek fiilinin varlık bildirdiği fiil. bkz. **Fiil.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Var sayılı (Var tutulu) birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Assomptif, Hypothétique, Suppositif) “İnsanın türlü ihtiyaçları olmasaydı...” tuncesi var sayılı bir tuncedir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Varsayış kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Gelmiş ise, gelir ise* şeklinde varsayış bildiren gelişimli kip türü. bkz. **Gelişimli kipler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Varsıllaştırma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (enrichment) *edim bilimi* Bildirişim sırasında üretilen sözcelerin eksiksiz önermeleri ifade edebilir duruma gelebilmeleri için, dinleyiciler tarafından oluşturulacak bağlam uyarınca bu önermelere çıkanmsal işlem uygulanması süreci. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Vartanıyş kipi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Gelmiş ise, gelir ise* şeklinde varsayış bildiren gelişimli kip türü. bkz. **Gelişimli kipler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Varyant i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*variant*): Bir dil biriminin anlam ve işlev değerini değiştirmeden büründüğü biçimlerin her biri, o dil biriminin varyantı, değişkenidir. // **TDBTS 2014:** —

Vasıf -Vasf i. (Ar. vaşf) Bir ismi belirten veya niteleyen kelime türü, sıfat. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Vasıl-vasl i. FGT 1942: *Ulama-Liaison.* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Vâsıta hâli birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Kasus Instrumentalis*; Fr. *cas instrumental*; İng. *instrumental case*) İsmi belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını, fiile vasıta olduğunu belirtmek için kullanılan hal. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*instrumental case*): Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin bir varlığın aracılığı ile yapıldığını göstermek için ad, araç çekimine girer. // **TDBTS 2014:** —

Vasıta hali eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Instrumental, Instrumentalis*; Fr. *suffixe*

instrumental; İng. *Instrumental*) İsimleri vasıta haline sokan ek. Türkçenin asıl vasıta hali eki + *In* / + *Un* ekidir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Vazgeçilebilir iyelik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (alienable possession) *anlam bilimi* Sahip olan ile sahip olunan arasında geçici ya da temel olmayan iyelik ilişkisi. krş **Vazgeçilemez iyelik. // DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Vazgeçilemez iyelik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (inalienable possession) *anlam bilimi* Sahip olan ile sahip olunan arasında zorunlu ya da sürekli iyelik ilişkisi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Veri i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*data*): Sesten söze, sözden cümle ve metne kadar her türden dil birimi, dil çalışmalarının verileridir. // **TDBTS 2014:** —

Verici i. ve. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sender*] [Fr. *émetteur*] [İng. *transmitter*]: Bildirişim eyleminde, alıcıya karşıt olarak, gönderilen bildirinin kaynağında bulunan aygıt ya da kişi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (transmitter) *genel* İletişim sürecinde bir içeriği sözlü ya da yazılı sinyallere dönüştürerek kanala bırakan öge; verici, insanlar arasındaki iletişimde konuşan ile özdeşleşmektedir; krş. **Alıcı. // DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Veri tabanı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*data base*): Sesten söze, sözden cümle ve metne kadar her türden dil birimi, dil çalışmalarının verileridir. İşte dil çalışmasının amacına göre belirlenen ölçekler içinde, dil verilerinden kesilip ayrılan birim, veri tabanıdır. // **TDBTS 2014:** —

Verme durumu (hâli) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Yaklaşma, yönelme bakımlarından ismin karşıladığı nesneyi fiile bağlayan hal. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin yöneldiği veya yaklaştığı varlığın adı, yaklaşma çekimine girer. Eylemin yönünü gösteren ve yaklaşma ifade eden bu durum, Türkçede, daima ekle yapılıdır. Verme durumu da denir. // **TDBTS 2014:** —

Verner yasası (kanunu) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Loi de Verner) Hint-Avrupa dilinden Cermenceye geçerken ötümsüz kapantılıların uğradığı değişim üzerine olan sesbilim kanunu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Özel olarak, Hint-Avrupa kapantılılarının önce ortak Germencedeki, sonra da yüksek Almancadaki evriminde görülen titreşimlileri titrişimsiz, titreşimsizleri de sızıcılara dönüştüren süreç. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Vikaye harfi birl. i. Eklerin kök veya gövdelere bağlanmasını sağlayan ses, harf-i vikaye, yardımcı ses, kaynaştırma harfi. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Vokal i. Ses yolunda bir engele çarpmadan dudaklar ve dilin hareketiyle meydana gelen ses, ünlü, sedâli, sâit, **sesli.** // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Vurgu i. FGT 1942: Vurgu-Accent. // **DBTS 1949:** (Accent) **1-** Kelimede hecelerden birini yükseklikle, yeğinlikle veya her ikisiyle ötekilerden ayıran söyleyiş özelliği. **2-** Sesin yeğin, yani şiddetli olmasından ibaret vurgu. **3-** İsabetsiz olarak ton karşılığı diye de kullanılır. **4-** Söyleyiş şivesi. **5-** İster gerçekten vurgulu heceyi gösterebilir, ister aynı açıklıkta renk farklarını belirtmek veya adaş kelimeleri birbirinden ayırmak gibi maksatlarla olsun yazıda açıklıklara konulan işaretlere denir. **6-** İbrani diline özgü olan bir yazı vurgusu. // **DTS 1969:** (Osm. *Savî şedde*; Fr. *accent*; İng. *accent, stress*; Alm. *akzent, betonung, tonfall*) Kelimelerde hecelerden birinin daha baskılı söylenmesi. // **DDTS 1980:** [Alm. *intensitätsbetonung, druckakzent, akzent*] [Fr. *accent d'intensité, accent dynamique*] [İng. *stress*] [Es. T. *savti şedde*]: Bir sözcük ya da sözcük öbeğindeki bir seslemi öbürlerine oranla daha belirgin, baskılı kılan yeğinlik artışı. // **DBTS 1989:** (Osm. *Şedde-i savtiyye*; Fr. *accent*). Konuşma ve okuma sırasında bir hece veya kelimenin diğerlerinden daha baskılı söylenmesi. // **GTS 1992:** (Alm. *Intensitätsbetonung, Druckakzent, Akzent*; Fr. *accent d'intensité, accent dynamique*; İng. *Stress*) Konuşma sırasında kelimedeki bir heceyi diğerlerine göre daha yüksek bir ses tonuyla, daha baskılı bir şekilde söyleme. // **DS 2011:** (stress) *ses bilgisi, ses bilimi* Bir sözcükteki ya da öbekteki bir seslemi, öteki seslemlerden daha belirgin, daha baskılı bir biçimde söyleme; böylece kimi zaman yeni bir anlam ortaya koyma. // **DBTS 2013:** (stress): Konuşma sırasında sözdeki bir heceyi

diğerlerine göre daha yüksek bir ses tonuyla, daha baskılı bir şekilde söylemektir. // **TDBTS 2014:** (İng. stress, word accent) Konuşma veya sesli okuma sırasında bağlam içindeki kullanımına göre, yeri ve sistematığı bakımından değişiklikler gösterebilen, bir biçim birimin, bir sözcüğün, bir sözcük öbeğinin, söz dizimsel bir ögenin benzerlerinden daha farklı olarak baskılı bir şekilde sesletilmesine denir.

Vurgu ağırlaşması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Barytonaison) Vurgunun keskinden ağıra geçmesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Vurgu işareti birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*stress mark*): Sözlü dil kullanımı birimi olan vurguyu yazılı dil kullanımında da gösterebilmek için kullanılan yazım işaretidir. // **TDBTS 2014:** —

Vurgulama i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *betonung, akzentuierung*] [Fr. *accentuation*] [İng. *accentuation*]: Bir sözcükteki ya da sözcük öbeğindeki bir ya da daha çok sayıda seslemi vurgu bakımından öbürlerinden ayırt edilecek biçimde söyleme. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Vurgulama zamiri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*epanalepsis*): Bir cümle başında kullanılan sözü, o cümleyi izleyen cümle sonunda kullanmaktır. // **TDBTS 2014:** —

Vurgulu sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*emphatic*): 1- Vurgusu olan, vurgu taşıyan hece. 2- Çeşitli art gönderim öğeleri ve yinelemeler ile şiddetlendirilmiş anlatım. krş. **Vurgu**. 3- (*stressed*): Üzerine vurgu düşen, vurgulu söylenmesi ile farklılaşan ve diğer hecelerden ayrılan hece, vurgulu hecedir. krş. **Vurgulu hece, vurgu**. // **TDBTS 2014:** —

Vurgulu hece (seslem) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *ayllabe accentué*; İng. *stressed syllable*; Alm. *drucksilbe*) Kelimelerde baskılı söylenen hece. // **DDTS 1980:** [Alm. *drucksilbe*] [Fr. *syllabe accentuée*] [İng. *stressed syllable*]: Vurgu taşıyan seslem. Ör. *Yalnızlık* sözcüğündeki son seslem vurgulu seslemidir. // **DBTS 1989:**

— // **GTS 1992:** (Alm. *Drucksilbe*; Fr. *syllable accentuée*; İng. *stressed syllable*) Kelimelerde vurguyu üzerinde bulunduran hece. // **DS 2011:** (stressed syllable) *ses bilimi* Sözcük içinde vurguyu üzerinde bulunduran seslem. // **DBTS 2013:** (stressed syllable): Vurguyu üzerinde bulunduran hecedir. krş. **Vurgusuz hece, vurgu.** // **TDBTS 2014:** —

Vurgu öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Groupe accentuel) Tek bir vurgu etrafında toplanan kelimelerin meydana getirdiği öbek. *Sanki* (= San ki), *Mademki* (= Madem ki) gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Vurgusuz sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Aton, Inaccentué) Vurgusu olmayan (kelime). (vurgusuzlaşma, désaccentuation). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (unstressed, unstressed syllable, lightsyllable): Üzerine vurgu düşmeyen, vurgusuz söylenen hece, vurgusuz hecedir. krş. **Vurgusuz hece, vurgu.** // **TDBTS 2014:** —

Vurgusuz hece (seslem) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *atone*; İng. *atonic*; Alm. *unbetont*) Kelimelerde baskılı söylenmeyen hece. // **DDTS 1980:** [Alm. *unbetonte silbe*, *atonale silbe*] [Fr. *syllabe inaccentuée*, *syllabe atone*] [İng. *unstressed syllable*]: Vurgu taşımayan seslem. Ör. *Yalnızlık* sözcüğündeki ilk iki seslem vurgusuz seslem özelliği sunar. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *unbetonte silbe*, *atonale silbe*; Fr. *Syllabe inaccentué*, *syllabe atone*; İng. *unstressed syllable*) Kelimelerde üzerinde vurgu bulunmayan, ötekilere oranla daha güçlü nefes baskısı taşımayan yan hece. // **DS 2011:** (atonic/unstressed syllable) *ses bilimi* Sözcük içinde vurguyu üzerinde bulundurmeyen seslem. // **DBTS 2013:** (unstressed syllable, lightsyllable): Üzerinde vurgu bulunmayan, vurgulu heceye göre daha hafif olan hece, vurgusuz hecedir. Krş. **Vurgulu hece, vurgu.** // **TDBTS 2014:** —

Vurgu uzunluğu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Söze kuvvet vermek veya kavramların anlamlarını daha etkili duruma getirmek için bazı kelimelerin hecelerinin baskılı bir şekilde daha uzun söylenmesi ile ortaya çıkan vurguya bağlı uzunluk. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Vücup sıygası birl. i. FGT 1942: Gereklik kipi-*Nécessitatif*. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Y

Yabancı dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*foreing language*): Bebeklikle birlikte doğal olarak edinilen ana dilinden veya ilk dilden sonra kazanılan dil, yabancı dildir. // **TDBTS 2014:** —

Yabancı düşkünlüğü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*alienism, alienis favemus, foreignism, peregrenism*): Yabancı söz ve yapı kullanma düşkünlüğü, dil kullanım kusurlarından biridir. Genellikle, alıntı sözlerin bile kaynak dildeki ses ve anlam yapılarıyla kullanılmaya çalışılması şeklinde kendini gösterir. // **TDBTS 2014:** —

Yabancı ek birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Dilimize yabancı dillerden geçmiş bulunan ve yer yer Türkçe kelimelere de eklenen ek: *şam-dân* > *şamdan* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yabancı kelime (söz, sözcük) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Müstear kelime*; Fr. *emprunt*; İng. *borrowed word*; Alm. *lehnwort, fremdwort*) Bir dilin kendi köklerinden gelmeyen kelime. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alın. *Fremdwort, Lehnwort*; Fr. *emprunt*; İng. *borrowed word*; Osm. *müstear kelime*) Bir dilin kendi kökünden gelmeyen ve yabancı dillerden alınmış olan kelime: *adalet, inkılap* vb. // **DS 2011:** Bir dile başka bir dilden doğrudan, çeviri yoluyla ya da kayram uyarlaması yoluyla aktarılan sözcük. // **DBTS 2013:** (*alien word, domestical word, borrowed word*): Bir başka dilden alınmış söz, ulusal söz (*native word*) değil, yabancı sözcüktür. // **TDBTS 2014:** —

Yabancılaşma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*alienation*) *genel* Yazın eleştirisinde yabancılaştırmayı çağrıştıran sözcüklerle, anlatıma bir dış bakış sağlayarak okur ile yazın kişisi arasında bir ‘boşluk’ yaratma. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yadcıl deyim (yadcılık) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Garabet, Barbarisme*) Kullanışa ve dil kurallarına aykırı olan veya alışılmamış bulunan kelime, deyim ve cümle şekli. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yadırıgaticılık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*barbarism*): Ölçünlü dil kullanımını zorlaştıran ve bozan yanlış dil tutumlarından biridir. // **TDBTS 2014: —**

Yadsıma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bir şeyin oluş alanına çıkmadığını, şu bu olmadığını anlatan (asıl olumsuzluk, n. Proprement dite) veya oluş alanına çıktığını, şu bu olduğunu kabul etmeyen (yadsıma, Dénégation) ifadenin hali. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yadsıma zarfı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Adverbe de négation) *Hiç, katiyen, aslâ* gibi zarflar. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yadsınlık i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *barbarismus*] [Fr. *barbarisme*] [İng. *barbarism*] [Es. T. *garabet*]: Özel olarak, anlamlı birimleri birimce bozarak kullanma; genel olarak, bir başka dilin etkisiyle bir dildeki sözcükleri bozma, aykırı kullanımlara başvurma. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yakarışlı sıf. // FGT 1942: — // DBTS 1949: (Précatif) Bazı dillerde dualarda kullanılan (bir kip). // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yakın anlamlı (kelimeler) birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: Yakın anlamlılık gösteren (kelimeler). Ör. *dilemek / istemek, darılmak / küsmek / incinmek / gücenmek vb.* // **GTS 1992:** Gösterdikleri kavram ve taşıdıkları anlam bakımından birbirine yakın olan kelimeler: *anlaşmak / uyuşmak; bıkmak / usanmak / bezmek vb.* // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*in close meaning*): Gösterdikleri kavram ve taşıdıkları anlam bakımından birbirine yakın olan sözlerdir. // **TDBTS 2014: —**

Yakın anlamlılık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Bazı kelimeler arasında çok az anlam farkı bulunması, bu kelimelerde eş anlamlılığa yaklaşan bir anlam yakınlığı görülmesi. Ör. *atmak / fırlatmak, zelzele / yer sarsıntısı* vb. // **GTS 1992:** İki veya daha çok kelimenin biribirine yakın anlam taşıması, aralarında çok küçük bir anlam farkının bulunması. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*in close meaningfull*): Yakın anlamlı olma durumudur. bkz. **Yakın anlamlı, eş anlamlılık.** // **TDBTS 2014:** —

Yakın aykırılma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*cantiguous, dissimilation, juxtapositional dissimilation*): Bir dil biriminde yer alan, seslerin çıkış yeri veya çıkış biçimi bakımından birbirinden uzaklaşması, aykırılma. // **TDBTS 2014:** —

Yakın benzeşme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *assimilation en contact, assimilation contigue*; İng. *juxtapositional assimilation*; Alm. *ummitteelbare assimilation, nahassimilation*) Kelimeden yan yana düşen iki ünlünün birbirine etkisi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *assimilation en contact*). Kelime içinde yan yana bulunan iki ünsüzden birinin diğerini etileyerek kendine benzetmesi. Ör. *Sap-dı → sap-tı, bilet-ci → bilet-çi* vb. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*juxtapositional assimilation, reciprocal assimilation*) *ses bilimi* Yanyana bulunan seslerin birbirine dönüştüğü benzeşme türü. krş **Uzak benzeşme.** // **DBTS 2013:** (*adjacent assimilation, juxtapositional assimilation*): Bir sözde yan yana bulunan ve birbirinin aynı veya benzeri olmayan iki sestten birinin kendi çıkış yeri veya biçimini ötekine benzetmesi olayı, bir yakın benzeşmedir. // **TDBTS 2014:** —

Yakın benzeşmezlik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *disimilation*; İng. *disimilation*; Alm. *disimilation*) Bir kelime yan yana bulunan aynı ya da benzer iki sestten birinin değişikliğe uğraması. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *dissimilation en contact*). Kelime içinde yan yana bulunan aynı veya benzer iki ünsüzden birinin değişikliğe uğraması. Ör. *kınnap → kırnap, aşçı → ahçı* vb. // **GTS 1992: 1-** (Alm. *unmittelbare assimilation, nahassimilation*; Fr. *assimilation en contact, assimilation contigue*; İng. *juxtapositional assimilation*) Kelimede iç seste yanyana duran iki ünsüzden birinin kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından büsbütün ya da kısmen benzeştirilmesi olayı. 2- Bir kelime yanyana bulunan ve birbirinin ayrı veya yakın boğumlanma niteliği taşıyan iki ünsüzden birinin kendi boğumlanma noktasını

ötekinden ayırarak başka bir ünsüze dönüşmesi olayı: *Ar. kınnap > kırnap > gındap* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yakın gelecek birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Futur proche, Tempus instans) “Hemen şimdi geleceğim” anlamına kullanılan “*Geliyorum*” gibi şimdiki zaman şekline denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yakın göçüşme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Kelimede yanyana bulunan seslerin yer değiştirmesi olayı: *bayram > baryam, derya > deyra* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*contiguous metathesis*): Bir sözde yan yana bulunan seslerin göçüşmesi olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Yakınlık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adjacency, intimacy*): Aynı tür dil birimleri arasında görülen ilişkidir. // **TDBTS 2014:** —

Yakınlık alıntısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*intimate borrowing*): Yalnızca bir halka ait olan ve alındığı dilde bulunmadığı için mutlaka olduğu gibi ödünçlenen sözlerdir. Rus yönetici *çar*, Türk yöneticileri, *kağan*, *başbuğ* veya *padişah*tır. *Deli*, *delibaşı*, *başbozuk* sözleri, pekçok dilin sözlüklerinde “gönüllülerden oluşan Türk ordusu” olarak anlamlandırılır. krş. **Alıntı.** // **TDBTS 2014:** —

Yakınlık bilgisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*proxemics*) *anlam bilimi* İletişimde bulunan kişiler arasındaki yakınlık, uzaklık, duruş, dokunma vb. olgulara ilişkin bilgi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yakınlık çifti birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adjecency pair*): Dil kullanımında, ancak birlikte kullanılabilen sözler veya dış dünyada, ancak birlikte var olabilen bilgiler vardır. Bu bilgiler, zıtlık ilişkisi içinde var olabilen bilgilerdir. Bunlar, aynı ortamların kalıplaşmış dil kullanımlarını ortaya koyarlar. // **TDBTS 2014:** —

Yakınlık durumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *adessivus*] [Fr. *adessif*] [İng. *adessive*]: Bir yerin çok yakınında, hemen

yanında bulunduğunu belirten ad durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (adessive) *biçim bilimi* Adların eylemlerle olan anlamsal ilişkilerini durum ekleri ile belirten dillerde üstünde olma ilişkisini belirten biçim birimsel durum. // **DBTS 2013:** (adessive): Yakınlık, hem varlık-varlık hem de varlık-eylem ilişkilerinde ortaya çıkan bir bilgidir. Varlığın varlığa, varlığın eyleme veya eylemler arasındaki yakınlığa işaret etmek için, söz veya söz öbeği, bu çekime sokulur. // **TDBTS 2014:** —

Yakınlık fiili birl. i. -e ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra *yazmak* yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşturulan birleşik fiil, fi'l-i mukârebe, *yaklaşma fiili*. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yakınlık kuralı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adjacency principle*): Tümleçlerin sırası ile uğraşan ve cümle öğelerini, onların, yükleme yakınlıklarını öne çıkararak açıklayan bir kuraldır. // **TDBTS 2014:** —

Yakın sesli (kelimeler) birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Sesleri hemen hemen birbirinin aynı veya birbirine çok yakın fakat anlamları farklı olan kelimeler; *alem / âlem, şura / şûrâ* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yakın taşıma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (short movement) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, bir ögenin bulunduğu tümcenin içinde kalacak biçimde taşındığı taşıma türü. krş. **Uzak taşıma.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yakın yönetik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Régime direct ou immédiat) Önleç (Préposition) gibi bir araç olmaksızın fiile doğrudan doğruya bağlı bulunan yönetik. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yakışır değişme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Changement régulier) Birbirini andıran şeylerden bir tanesinin adıyla ötekisi de anlatılmak üzere meydana getirilen anlam değişmesi ki bu bir değişmeden ziyade bir anlam genişlemesidir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yakıştırma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *contamination*). Bir ögenin başka bir ögeyi etkilemesiyle her ikisinin birtakım özelliklerini taşıyan bir başka ögenin meydana gelmesine yol açması. Ör. *Fransızca bulletin'in etkisiyle Türkçe belletmek fiilinden belleten kelimesinin yapılması gibi*. // **GTS 1992:** (Alm. *Analogie, Angleichung*; Fr. *analogie*; İng. *analogie*; Osm. *kıyas*) Şekil veya anlam bakımından dildeki bazı kelimelerin örnek alınması ve yakıştırma yolu ile onlara benzetilerek yeni kelimeler türetilmesi; bir kelimedeki şeklin başka bir kelimeye aktarılması olayı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*analogie, back formation*): Örneksene, iki şey arasındaki bilinen bir benzerlikten henüz bilinmeyen bir benzerliğe ulaşma yoludur. // **TDBTS 2014:** —

Yakıştırmalı sıf. // FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (*analojik*) Yakıştırma yolu ile yapılan. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yaklaşan ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*approximant*): Ünsüzlerin kimliğini belirleyen işitilebilir sürtünmeyi ortaya çıkarmak için ses cihazının yeterince uygun olmadığı durumda çıkarılan yaklaşık ses, yaklaşan sestir. // **TDBTS 2014:** —

Yaklaşma fiili (eylemi) birl. i. FGT 1942: Fiili mukarebe. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Mukarebe fiili*; Fr. *verbe approximatif*; İng. *approximative verb*; Alm. *verbum apporoximativum*) Bir eylemin *-e'li* ulacıyla *yazmak* eyleminin birleşmesinden meydana gelen ve kavramda olayın çok yaklaştığını gösteren birleşik eylem. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Fi'l-i mukarebe*; Fr. *verbe approximatif*). *-a* ekiyle yapılan zarf—fiillerden sonra yazmak yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşturulan birleşik fiil. Ör. *Düş-e+yazmak vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Verbum approximativum*; Fr. *verbe approximatif*; İng. *approximative verb*; Osm. *mukarebe fiili, fi'l-i mukarebe*) *-A'lı* zarf-fiil biçimindeki bir esas fiille bu esas fiildeki oluş ve kılışın, istenmediği halde gerçekleşmesine çok yaklaşıldığı kavramını veren *yaz-* yardımcı fiilinin birleşmesinden oluşmuş tasvir fiili. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yaklaşma görünümü (görünüşü) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Mukarebe fiili*; Fr. *aspect d'approximatif*; İng. *approximative*; Alm. *approximativum*): Birincisi belirli geçmiş, ikincisi gelecek zaman kipiyle kurulmuş kökteş

iki eylemin yan yana kullanılmasıyla yaklaşma kavramının belirtilmesi. // **DDTS 1980:** —
// **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*approximative aspect*):
Yaklaşma, varlık-eylem ilişkisinde ortaya çıkan, yer ve yön kavramlarının komşusu bir
bilgidir. Eylemin bildirdiği yapma ve olmanın gerçekleşmesine az kaldığını, buna
yaklaşıldığını bildirmek, dillerde değişik biçimlerde ifade edilir. Bu görünüş, bir parça da
tezlik bildirdiği için, tezlik görünüşü olarak da bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Yaklaşma hâli (durumu) *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Birincisi
belirli geçmiş, ikincisi gelecek zaman kipiyle kurulmuş kökteş iki eylemin yan yana
kullanılmasıyla yaklaşma kavramının belirtilmesi. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — //
GTS 1992: — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dative*): Söz öbeklerinde ve cümlelerde
eylemin yöneldiği veya yaklaştığı varlığın adı, yaklaşma çekimine girer. Eylemin yönünü
gösteren ve yaklaşma ifade eden bu durum, Türkçede, daima ekle yapılır. // **TDBTS 2014:**
—

Yaklaşma kılınışı *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *Seve yazmak* şeklinde
gerçekleştirilen kılınış. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS**
1992: — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yaklaşmalı ikileme *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS**
1980: — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*approached*
dilemma): Yaklaşma veya yönelme durumu eki ile kurulmuş olan ikileme türüdür: *baş*
baş, teke tek, cana can vb. krş. **Yineleme.** // **TDBTS 2014:** —

Yaklaşma öbeği *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:**
— // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*dative short*
phrase): Yaklaşma ekli bir adın başka bir ad ile kurduğu söz öbeğidir. // **TDBTS 2014:** —

Yalancı ikinlik *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Zayıf açının başta bulunduğu
ikinlik. bkz. **İkinlik.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:**
— // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yalancı iki ünlülük *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — //
DDTS 1980: — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:**
(*pseudo-diphthong*): Gerçek ikiz ünlü olmayıp yarı ünlü niteliğindeki *y, v, ğ* gibi bazı
ünsüzlerin telaffuz sırasında ünlüleşip, yanlarındaki ünlü veya ünlüler ile kaynaşarak aynı

nefes baskısı altında boğumlanmasından oluşan ikincil ikiz ünlü türlerdir. // **TDBTS 2014:**

—

Yalın ad birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *İsm-i basit*; Fr. *nom simple*; İng. *simple noun*; Alm. *einfaches nomen*): Birleşik olmayan ve yapım eki almamış bulunan ad: *Ev, el, kol* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *einfaches nomen*; Fr. *nom simple*; İng. *simple noun*) Birleşik yapıda olmayan ve hiç bir yapım eki almamış isim: *el, yel* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*simple noun*): Birleşik yapıda olmayan ve hiçbir yapım eki almamış ve hiçbir dil bilgisel görev üstlenmemiş olan ad. // **TDBTS 2014:** —

Yalın belirteç birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Basit zarf*; Fr. *adverbe simple*; İng. *simple adverb*; Alm. *einfaches adverb*) Birleşik olmayan ve yapım eki almamış bulunan belirteç: *En, pek, çok* vb. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yalın biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*absolute form*): Bir sözün ekli veya eksiz hiçbir çekimlik bağlı biçimle ilişkiye sokulmamış durumu, o sözün yalın biçimidir. krş. **Yalın durum.** // **TDBTS 2014:** —

Yalın cümle (tümce) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** “*Ben eve gidiyorum*” gibi tek bir cümleden ibaret olan cümle. bkz. **Cümle.** // **DTS 1969:** (Osm. *Basit cümle*; Fr. *phrase simple*; İng. *simple sentence*; Alm. *einfacher satz*) Birleşik olmayan ve yapım eki almamış bulunan ad. // **DDTS 1980:** [Alm. *einfacher satz*] [Fr. *phrase simple*] [İng. *simple sentence*] [Es. T. *basit cümle*]: Tek yüklemlî tümce. Ör. *Çocuk geliyor.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Yapısında ad veya eylem türünden tek bir yüklem bulunan cümle. // **TDBTS 2014:** —

Yalın derece birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir niteliği anlatan kelimenin *ufak, büyük* gibi yalın şekilde kullanıldığı anlam derecesi. bkz. **Anlam dereceleri.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yalın gelecek birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir işin ilerdeki zamanda olacağını gösteren fiil şekline gelecek zaman adı verilir. Bu zaman şimdikine göre ileri sayılırsa buna

gelin gelecek zaman adı verilir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yalın göçme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir kelimedede bir sesin yer değiştirmesine göçme adı verilir. *Ekşi/eşki*'de olduğu gibi ses eğer yanındakinin yerine geçerse yalın göçme adını alır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yalın hal (durum) birl. i. FGT 1942: Mücerret hali // **DBTS 1949:** (*Mücerret*, Nominatif) Hiçbir takı almamış bulunan ve isim takımlarında ise belirtilen takısı (-i veya -si) almamış olup cümle içinde özne olmaya yarayan isim hali: *Ev büyüktür ve Komşunun evi büyüktür* gibi. // **DTS 1969:** (Osm. *Mücerret hal*; Fr. *nominatif*; İng. *nomitative*; Alm. *nominativ*) Ad soylu kelimeni taşıdığı kavramı bildiren durum. Türkçede bu durumda takı kullanılmaz. // **DDTS 1980:** [Alm. *nominativ*] [Fr. *nominatif*] [İng. *nominative*] [Es. T. *mücerret hali*]: Tümcede özne işlevini yerine getiren ve adın temel içimi sayılan durum. // **DBTS 1989:** (Osm. *Hâl-i mücerred*; Fr. *nominatif*). Cümlede isim soylu bir kelimenin hal eki almayan ve asıl biçimi sayılan durumu. Ör. *Bahçe yeşillendi*. // **GTS 1992:** (Alm. *Nominativ*; Fr. *nominatif*; İng. *nominative*; Osm. *mücerret hal*, *hâl-i mücerred*) İsmin her hangi bir ek almamış, yalın hali: *bal*, *ev* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*nominative*): Bu durum, adın hiçbir varlık veya özellik ile ilişkilendirilmediği bir durumdur; fakat dilin sözcük kullanımından farklı bir durumdur. // **TDBTS 2014:** —

Yalın harf birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Harfin temsil ettiği ses tek olursa buna yalın harf adı verilir. bkz. **Harf**. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yalın kelime (sözcük) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Basit kelime*; Fr. *mot simple*; İng. *simple form*; Alm. *simplex, einfaches wort*) Kökü parçalanamayan kelime. // **DDTS 1980:** [Alm. *simplex, einfaches wort*] [Fr. *mot simple*] [İng. *simple form*] [Es. T. *basit kelime*]: Türev ya da bileşik sözcüğe karşılık olarak kök nitelikli bir anlambirim özelliği taşıyan sözcük. Ör. *Kent*, *yaz gibi adlar*, *düz*, *çok gibi sıfatlar yalın sözcüklerdir*. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Simplex, einfaches wort*; Fr. *mot simple*; İng. *simple form*; Osm. *Basit kelime, kelime-i basîte*) Türetilmiş veya bileşik olmayan ve yapısı daha küçük parçalara ayrılamayan kök halindeki kelime: *at*, *el*, *üç* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yalın karşılık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (isolated opposition): Sesler arasındaki çıkış yeri ve çıkış biçimi farklılıkları, seslere kimlik kazandıran temel ölçeklerdir. Bu konulardaki benzerlik ve yakınlıklar, ses biriminin kimliğini tehlikeye sokar. Yalnızca birkaç sesi ilgilendiren benzemezlik ve zıtlık ise, yalın karşıtlıktır. **// TDBTS 2014: —**

Yalın kil yazısı *birl. i.* FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*demotic script*): m.ö. 7 – m.s. 5. yüzyıllar arasında el yazması metinlerde kullanılan el yazısı şeklindeki Mısır hiyeroglifidir. // TDBTS 2014: —

Yalınlaşma *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Haplolalie, Hapéxépie, Haplogologie) Hece
binişmesi anlamdaşı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:**
— // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yalınlayan diller *birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980:* Dillerin genel yapı özelliklerine dayanan sınıflandırmada, dil bilgisel işlevi tümcedeki yeri ya da titremiyle belirlenen, kök ya da gövdelere benzetilebilecek öğelerin yan yana getirildiği diller. Ör. *Çince yalınlayan bir dildir. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:* (isolating languages) *biçim bilimi* Yapı özelliklerine dayanarak yapılan dil sınıflamasında çekimin olmadığı, sözcüklerin ek almadığı ve büküme uğramadığı, dolayısıyla değişmeden kaldığı, buna karşılık çeşitli dil bilgisel işlevleri vurgu ve tonla, sözcüklerin tümce içindeki yerleriyle ve başka sözcüklerle yan yana gelerek belirlediği diller. *Çince ve Vietnamca yalınlayan dillerdendir.* Aynışkan diller de denir. krş. **Bağılantılı diller, bükümlü diller.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yalın olumsuzluk *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Sadece olumsuz bir fikir anlatan cümlelerin haline verilen addır. bkz. **Olumsuzluk.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yalın salt kip birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Esas mastarındaki anlamdan başka bir anlamı olmayan *geldi, geliyor* şeklindeki kip. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yalın sıfat birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *adjectif simple*; İng. *simple adjective*; Alm. *einfaches eigenschaftswort*) Birleşik olmayan ve yapım eki almamış

bulunan sıfat. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yalın söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Türetilmiş veya birleşik olmayan, yapısı daha küçük parçalara ayrılamayan kök durumundaki söz. // **TDBTS 2014:** —

Yalın ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*pure vowel, monophthong*): Bir heceleme süresince kalitede hiçbir değişiklik algılanmayan ünlüyü ifade eder. // **TDBTS 2014:** —

Yalın veya tek doruklu ton birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Ton simple ou à sommet unique) Tek hareketli, yani ya sadece yükselen veya sadece alçalan ton. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yalın yazı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*cursive writing*): Yuvarlak ve akıcı çizgiler hâlinde birleştirilen karakterlerden oluşan bir el yazısı biçimidir. // **TDBTS 2014:** —

Yalın zaman birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Hint-Avrupa dillerinde yardımcı fiil kullanılmadan yapılmış şekillere verilen ad. // **DTS 1969:** (Fr. *temps simple*; İng. *simple tense*; Alm. *einfaches tempus*) Ek eylem kullanılmadan kurulan çekimli eylemin belirttiği zaman. // **DDTS 1980:** [Alm. *einfaches tempus*] [Fr. *temps simple*] [İng. *simple tense*] [Es. T. *basit zaman*]: Yardımcı eylem ya da ek eylem kullanılmadan oluşturulan eylem zamanı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yalıtlı dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *isolating language*) Sözcükleri değişmez bir formda olan, herbir sözcük için yalnızca bir biçim birim bulunan, yani klasik anlamda biçim bilgisine sahip olmayan dile denir.

Yamaşık kelime birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Portmanteau word /İng./) Her biri başka bir kelimenin yarısından ibaret iki parçanın eklenmesiyle meydana gelen yeni

kelime: Fr. *Séparer* ve *pétale* kelimelerinden yapılan *Sépale* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yanak ünsüzü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (buccal) ses bilgisi Söyleyiş ses bilgisinde özellikle yanak boşluğunda çıkarılan ünsüz. // **DBTS 2013:** (*lateral consonant*): Dil ucunun dişlere veya diş etlerine dokunuşu sırasında, ciğerlerden gelen havanın ağız kanalını kapatan dilin iki yanından avurtlara çarparak çıkması ile oluşan ünsüz. // **TDBTS 2014:** —

Yan anlam birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *konnokation*, *nebencedeutung*] [Fr. *connotation*] [İng. *connotation*]: Bir sözcüğün sürekli anlamsal öğelerine ya da düz anlamına kullanım sırasında katılan ve bildirişenlerin tümünce algılanmayan, ikincil kavramlara, imgelere, öznel izlenimlere, vb. ilişkin olan duygusal, coşkusal ikincil anlam, çağrışımsal değer. // **DBTS 1989:** (Osm. *Ma'nâ-i tâlî*; Fr. *connotation*, *sens accessoire*; karşıtı asıl anlam). Bir kelimenin kullanım sırasında kazandığı, asıl anlamı dışındaki ikinci derecede anlamı. Ör. *burun kelimesi bir organ adı iken coğrafya terimi olarak da bir yan anlam kazanmıştır*. // **GTS 1992:** (Alm. *Nebenbedeutung*, *konnotation*; Fr. *connotation*, *sens accessoire*; İng. *connotation*, *secondary meaning*; Osm. *tâlî mânâ*, *ma'nâ-i tâlî*) Kelimenin temel anlamı yanında kullanıma bağlı olarak kazandığı yeni anlam(lar). // **DS 2011:** (connotation) *anlam bilimi* Anlam biliminde anlam sınıflandırmasında bir dil biriminin bütün duygusal çağrışımlarını anlatan bölümü. Yan anlam dil biliminde etkiyel anlam veya duyusal anlam olarak nitelendirilir. krş. **Düz anlam**. // **DBTS 2013:** (*connotation, secondary meaning, metaphoric meaning*): Bir varlığı, kend adıyla değil, neden-sonuç, parça-bütün, benzerlik-aykırılık vb. ilişkilerde bulunduğı komşu bilginin adıyla anmaya yan anlam denir. // **TDBTS 2014:** (İng. *connotation*) Çekirdek anlama bağılı ancak, çeşitli anlam ilişkileri ile (benzetme, işlev, neden-sonuç vb.) anlam bakımından çekirdek anlamdan belirgin bir farklılık gösteren, dilin gelişimi içerisinde göstergenin anlam alanına girmiş, somut veya soyut nitelikteki yeni, ikincil anlama denir.

Yan cümle (tümce) birl. i. FGT 1942: Tâbi cümle, yan cümle. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Tali cümle*; Fr. *proposition subordonnée*; İng. *subordinate clause*; Alm. *nebensatz*) Çekimli bir eyemden sonra ullanılan *ki* bağlacıyla ya da dilek kipi veya koşul

birleşik eylemiyle kurulup temel cümleye bağlanan cümle. // **DDTS 1980:** [Alm. *nebensatz*] [Fr. *proposition subordonnée*] [İng. *subordinate clause*] [Es. T. *tabi cümle, tali cümle*]: Bir başka tümceye bağlı olan, dilbilgisel özerkliği bulunmayan, bundan ötürü de yalın bir tümce olarak kullanılmayacak tümce. Ör. *Bugün gelirse kendisiyle konuşacağım kuruluşunda bugün gelirse bölümü.* Bağımlı tümce. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Nebensatz*; Fr. *proposition subordonnée*; İng. *subordinate clause*; Osm. *Tâlî cümle, cümle-i tâlî*) Birleşik cümlede asıl cümleyle anlam bakımından ilgili olan, ana cümlelerin verdiği kavramı bir şarta, bir sebebe bir dileğe, bir açıklamaya bağlamak suretiyle onu çeşitli yönlerden tamamlayan ve kuruluşu bir cümle değerinde olup yargı taşıyan cümle. // **DS 2011:** (subordinate clause) *söz dizimi* Bileşik tümcelerde temel tümceye bağlı olan, dolayısıyla özerkliği bulunmayan tümce. // **DBTS 2013:** (*subordinate clause, colateral clause*): Bir cümlede, cümle öğelerinden herhangi birini nitelemek amacıyla kurulan ve cümle ögesine bağlama zamiri, yer ve zaman sözleriyle bağlanan cümle, yan cümledir. // **TDBTS 2014:** —

Yandan sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Latérale) Dilin yan tarafından çıkan (abanık). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yandaşlama dil birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Langue juxtaposée) Bantu dili gibi, gramatikal şekilleri kelimenin başına bazı öğeler katılmakla meydana gelen dillere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yandaşlık i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (adjacency) *söz dizimi* Bir birimin yapı içindeki konumunun başka bir birimin hemen yanında olduğunu belirten özellik. Eşleşlik de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yandaşlık ilkesi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (adjacency principle) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, durum yüklenecek tümleç ile başın arasına başka bir ögenin girmemesi gerekliliğini sağlayan ilke. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yandaşlık kipi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Mode conjonctif) 1- Almancada bağımlı (subjonctif) kipe verilen ad. 2- Hint-Avrupa dilinde, şekilleri başka kiplere kaymış

bulunan bağımlı kip. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yanındalık hali *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Adessif) Bazı dillerde, bir şeyin “yanında” fikrini veren isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yanıt *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *antwort*] [Fr. *réponse*] [İng. *response answer*] [Es. T. *cevap*]: Davranışçı kuramda bir uyarana ya da uyaran duruma karşı gösterilen tepki. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*response*): Bir göstergenin ulaştığı varlıktan aldığı tepki, yanıt veya dönüttür. // **TDBTS 2014:** —

Yanıtlayan *sıf.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*respondent*): Kendisine ulaşan bir göstergeye yanıt veren. // **TDBTS 2014:** —

Yanıtsama *i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (back channel) *toplum dil bilim* Karşılıklı konuşmada dinleyeninin konuşur için sağladığı geri iletim tepkisi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yanıt ünlemi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*answer*): Sorgulanan bir konuyu ve bununla ilgili bir soruyu uygun görme, onaylama veya karşı çıkma anlamlarıyla kullanılan ünlemler: *evet!*, *elbette*, *hay hay!* vb. krş. **Ünlem, söz cümle.** // **TDBTS 2014:** —

Yan katman *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Adstratum) Bir dile etki yapması bakımından düşünülen komşu dil. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *adstratum*] [Fr. *adstrat*] [İng. *adstratum*]: Bir dilin kullanıldığı alana yakın ya da komşu bir bölgede konuşulan ve o dili çeşitli açılardan etkileyen dil. Ör. *Almanca Fransızcanın, Fransızca da Almancanın yankatmanıdır.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (adstratum) *tarihsel dil bilimi, toplum dil bilim* Yan yana bulunan bölgelerdeki dilden, ya da aynı bölgede konuşulan farklı dillerden etkilenen dil ya da değişke. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yanlış etimoloji birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*cognate false, folk etymology*): Gerek dil kullanımı gerekse dilcilik çalışmaları sırasında ortaya çıkan, dil ve dilcilik konusundaki bilgisizlikten kaynaklanan bir dil tutumudur. // **TDBTS 2014: —**

Yanlış kökenleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *volksetymologie*] [Fr. *étymologie populaire*] [İng. *folk etymology*]: Kökeni bilinmeyen bir sözcüğe gerçeğe uymayan bir köken yakıştırma. Halk köken bilimi de denir. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yanlış örnekseme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*false analogy*): Genellikle dilin sözlü ve dolayısıyla hızlı kullanımında ortaya çıkan yapılardır. Sözlü dilde, yeni bir anlatım birimine duyulan anlık ihtiyaçlarla ve yanlışlıklar sonucu ortaya çıkan yapılardır. // **TDBTS 2014: —**

Yanlış örtüşme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*overlapping*): Bir dil biriminin kendi ses, biçim, yapı ve anlamının bir başkasıyla aynılığı, örtüşmedir. Aynı türden olmayan birimler arasında görülen örtüşmeler ise, yanlış ve aldatıcı örtüşmelerdir. // **TDBTS 2014: —**

Yanlış türetme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (İng. *coinage*). Türkçe’de ses, biçim ve anlam bakımından dil bilgisi kurallarına aykırı olarak kelime türetme ve bu şekilde türetilen kelime. Ör. *atamak* (*at → ad olduğuna göre ses bakımından yanlış*). // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*misderivation*): Yanlış türetme, dil psikolojisi çalışmalarında kullanılan bir terimdir. Sıkıntılı durumlardaki bir toplumun veya kişinin yanlış örneksemeler ile yaptığı türetmeler için kullanılır. // **TDBTS 2014: —**

Yan öge birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*adjunct söz dizimi*) Söz dizimsel bir yapıda, baş öge tarafından gerekli olarak belirlenmeyen, seçilmeyen öge. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yan sesli birl. i. Seslilerle sessizler arasında yer alan, sesli söyleyişine yaklaşan y sessizi. // **FGT 1942:**— // **DBTS 1949:**— // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yansı(la)ma i. **FGT 1942:** Savtı taklidî – *Onomatopée*. // **DBTS 1949:** (Onomatopée) Bir şeyin çıkardığı sese benzer sesle yapılan kelime: *Hırıltı, patlamak gibi*. // **DTS 1969:** (Osm. *Savt-ı taklidî*; Fr. *onomatopée*; İng. *onomatopoeia*; Alm. *onomatopöie, lautbild, schallnachahmung*) Tabiat seslerini veren kelime. // **DDTS 1980:** [Alm. *onomatopöie, lautmalerei, schallnachahmung*] [Fr. *onomatopée*] [İng. *onomatopoeia*] [Es. T. *savt-ı taklidi*]: Dış gerçeklik düzleminde var olan bir ses ya da görüntüyü, işitimsel izlenimi yansıtacak biçimde aktaran, adlandırılan gerçeği ses öykünmesi yoluyla belirten dilsel öge. Ör. *pat, şak, tık tık vb.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Onomatopoeie, Lautbild, Schallnachahmung*; Fr. *onomatopée*; İng. *onomatopoeia*; Osm. *lafz-ı taklidî, savt-ı taklidî*) Tabiattaki sesleri yansıtmaya yönelen, bu bakımdan dilin kabul ettiği ses birleşimiyle, gösterilen arasında yakın bir bağ bulunan, dolayısıyla oluşması bir sebebe dayanan dil birlikleri: *gür gür, pat pat, küt küt vb.* // **DS 2011:** (onomatopoeia) *genel* Doğa ve hayvan seslerine benzer seslerle yapılan, görüntüleri işitimsel bir izlenim yansıtacak biçimde aktaran, bir gerçeği ses öykünmesi yoluyla belirten dilsel öge. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yansıma kuramı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*onomatopoetic theory*): Dil türeyiş kuramlarından biridir. İnsan dilinin, doğadaki seslerin taklidi yoluyla ortaya çıktığını ileri süren görüştür. // **TDBTS 2014:** —

Yansıma soru birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (echo question) *söz dizimi* Soru özelliğini herhangi bir ne-sözcüğü veya soru ögesi ile değil, doğrudan ses bilimsel (parçalar üstü) düzenlemelerle kazanmış soru; örn. *Ali eve gitti?* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yansıma söz(cük) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*imitative word, onomatopoetic, onomatopetic word, echo word, echoism, mimetic word*): Göstereni ile gösterileni aynı olan gösterge veya taşıdığı sesleri, anlamın kendisi olan söz, yansıma sözdür. // **TDBTS 2014:** (İng. *onomatopoeia*) Başta insan olmak üzere, hayvanlara,

bitkilere, çeşitli doğa olaylarına, kısacası ses çıkaran her türlü varlığa ait sesleri; dil seslerine dönüştürülerek yaklaşık olarak karşılanmasını sağlayan, taklit eden sözcüklere denir.

Yansıtma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (projection) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde bir öbek içinde, baş ögenin üye yapısı ve rol ilişkileri gibi dil bilgisel özelliklerinin (bkz. **Özellik**) kaçınılmaz olarak aktarılması. // DBTS 2013: (projection): Üretici dil biliminde, dil bilgisinin belirli bir cümle grubunun çözümünü sürdürme ve değiştirebilme yeteneklerini belirlemek için kullanılır. // TDBTS 2014: —

Yansıtma ilkesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (projection principle) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde sözlüksel bilginin, bütün söz dizimsel düzlemlerde korunması gerekliliğini belirleyen ilke. krş. **Genişletilmiş yansıtma ilkesi.** // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Yansıtma kuralları birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (projective rules): Söz dizimi örneklerini yönlendirme kurallarıdır. krş. **Örnekseme.** // TDBTS 2014: —

Yansız (kelime, söz) sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *neutre*; İng. *neuter*; Alm. *neutrum*) Bazı dillerde ne dişî ne de erkek cinsiyetten sayılmayan kelime. // DDTs 1980: [Alm. *neutrum*] [Fr. *neutre*] [İng. *neuter*]: Kimi dillerde bulunan ve birtakım biçimsel ya da bağlamsal belirtilerle erilden de dişilden de ayrılan dilbilgisel cins. // DBTS 1989: (Osm. *Cins-i sâlis*; Fr. *neutre*). Bazı dillerde bulunan ve biçim bakımından eril veya dişîl sayılmayan kelime. // GTS 1992: (Alm. *Neutrum*; Fr. *neutre*; İng. *neuter*; Osm. *cins-i sâlis*) Kelimeleri cinslere göre ayıran dillerde ne erkek ne de dişî cinsten sayılmayan ve çoklukla nesneleri belirten kelime. // DS 2011: (neutral) *biçim bilimi, ses bilgisi 1-* Cins ayrımını dil bilgiselleştiren kimi dillerde eril ya da dişîl cinsten sayılmayan dil bilgisel cins. krş. **Eril, dişîl. 2-** Seslerin çıkarılışında dilin ve dudağın görünüşü ile ilgili bir terim. // DBTS 2013: (*neuter*): Sözleri türlerine göre ayıran, sözlerinde erkeklik ve dişîlik biçimleri bulunan dillerde, ne erkek ne de dişî cinsten sayılan ve çoklukla nesneleri belirten söz, yansız sözdür. Alm. *Das Buch* ‘kitap’. krş. **Türsüz.** // TDBTS 2014: —

Yansızlaşabilir karşıtlık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *neutralisierbare opposition*] [Fr. *opposition neutralisable*] [İng. *neutralisable opposition*]: Kimi durumlarda işlerliğini yitiren ikiyanlı karşıtlık. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yansızlaşma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *neutralisation*] [Fr. *neutralisation*] [İng. *neutralisation*]: İki birim arasındaki karşıtlığın ayırıcı niteliğini yitirmesi. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (neutralization) biçim bilimi, ses bilimi** Belirli bir çevrede iki ses birimi arasındaki farklılığın ortadan kalkması. Düzlenme de denir. // **DBTS 2013: (neutralisation):** Ses birimleri arasındaki zıtlıkların koybolduğunu ve dolayısıyla anlam ayırıcı özelliklerin yitirildiğini ifade eder. // **TDBTS 2014: —**

Yansızlaşmış sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (neutralized): Belli şartlarda eş dal biçimleri olan iki ayrı ses birimi arasındaki farkın özel bir durumda kaybolmasıdır. İng. *metal* ve *mendal* sözlerindeki *-t-* ve *-d-* seslerinin iki ünlü arasında yansızlaşıp *-d-* olarak telaffuz edilmesi gibi. // **TDBTS 2014: —**

Yansız ünlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (neutral vowel): Fin-Ogur dillerinde, hem art vokal hem de ön ünlülü sözlerde bulunabilen ‘*i*’ ünlüsü, yansız ünlüdür. krş. **Ünlü-ünsüz uyumu.** // **TDBTS 2014: —**

Yan ünsüz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *lateral, seitenlaut*] [Fr. *latérale*] [İng. *lateral*]: Dil ucunun ya da dil sırtının damağa değmesi ve havanın böylece ortaya çıkan engelin yalnız bir yanından ya da her iki yanından birden akmasıyla oluşan ünsüz. Ör. *Türkçedeki l.* // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (lateral) ses bilgisi** Dil ucunun dişlere ya da damağa dokunuşu sırasında soluğun ağız kanalını kapatan dilin iki yanından çıkarılmasıyla oluşan ünsüz; // yanünsüzdür. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yapay dil (yapma dil) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Çeşitli amaçlarla, anlaşma sağlama için bazı dillerden seçilmiş kelimelerle kurulan dil. // **DDTS 1980:** [Alm. *künstliche sprache*] [Fr. *langue artificielle*] [İng. *artificial language*]: Değişik diller onuşan bireyler arasında anlaşma sağlamak amacıyla, çoğu kez doğal dillerdeki

öğelerden de yararlanılarak oluşturulan dil. Ör. *Roman dillerinden yararlanılarak oluşturulan Esperanto*. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (artificial language) *genel* Doğal konuşuru olmayan, farklı diller konuşan bireyler arasında anlaşma sağlamak amacıyla oluşturulmuş dil. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. constructed language) Doğal dillerin aksine, bir kişi ya da komisyon eliyle bilinçli olarak yapılandırılmış, ses sistemi, dil bilgisel yapısı doğal diller örneksenerek tasarlanmış, bağımsız bir tarihsel gelişimi ve arka planı olmayan, herhangi bir dil evrim süreci geçirmemiş dillere denir.

Yapay zeka birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (artificial intelligence) *genel* Kısaca yapımında insan zekası gerektirecek işlemleri yapabilecek makinalan yapma bilimi olarak tanımlanan yapay zeka çalışmaları, zihinsel davranış modellerinin araştırılması ve geliştirilmesiyle ilgilenir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapı i. FGT 1942: *Bünye – Structure, construction* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *struktur*] [Fr. *structure*] [İng. *structure*]: 1- Genel olarak, bir bütünü oluşturan çeşitli bölümlerin birbirleriyle kurdukları ilişkilerden ve bütün içinde yerine getirdikleri işlevlerden doğan düzen; özel olarak, dilsel öğelerin oluşturduğu, eşsüremli iç bağıntılardan ve öğelerin işlevlerinden kaynaklanan, özerk nitelikli bütün, dizge. Ör. *dil*. 2- Dizisel boyuta ya da dizgeye karşıt olarak, dizimsel düzlemdeki ilişkilerin oluşturduğu bütün, dizimsel düzen. Ör. *tümce*. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Struktur*; Fr. *structure*; İng. *structure*) Belli bir dilin bölümlerini birbirine bağlayan ilişkiler bütünü. Söz gelişi, Türkçenin ses yapısı, seslerin biribiri ile ilişkilerine, şekil yapısı da ek ve köklerin karşılıklı ilişkilerine bağlı bir sistem, bir bütündür. // **DS 2011:** (structure) *genel* Genel olarak dilin ve dil içindeki öğelerin oluşturduğu düzen; bir bütünü oluşturan bölümlerin karşılıklı ilişkilerini yansıtan ilişkiler ağı. // **DBTS 2013:** (structure, construction): Genel olarak, bir bütünü oluşturan çeşitli bölümlerin birbirleriyle kurdukları ilişkilerden ve bütün içinde yerine getirdikleri işlevlerden doğan düzen. // **TDBTS 2014:** —

Yapı ağacı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bir tümcenin kurucu öğeleri bakımından içerdiği yapıyı, bunların işlev ve sırasını yansıtacak biçimde gösteren çizim. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapı bilgisi biri i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Sarf, şekliyat*; Fr. *morphologie*; İng. *morphology*; Alm. *formenlehre, wortbildungslehre*) Kelimelerin kök, göve ve eklerinin yapısını, işleyişini inceleyen bilim. // **DDTS 1980:** Anlamalı dil birimlerini dil bilgisi ulamlarına, işlevsel sınıflara, bükün, türetme, birleştirme açısından sundukları görünüme, aldıkları değişik biçimlere, birleşim özelliklerine göre inceleyen dal. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Bir dildeki kök ve ekleri, bunların birleşme yollarını, eklerin anlam ve görevlerini, dilin türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgili diğer konuları inceleyen gramer dalı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*etymology*): Bir dilin söz köklerini, köklerin türevleriyle olan ilişkisini, sözlerin nedensiz ve saymaca göstergeler olarak kullanıldıkları temel anlamları ile nedenli ve eğretilmeli göstergeler olarak kullanıldıkları yan anlamlarının ilişkisini inceleyen dil bilgisi koludur. // **TDBTS 2014:** —

Yapı bozuculuk birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (deconstructionism) *metin dil bilimi* Dili bir dizge olarak gören ve anlamı o dizgeyle bütünleştiren yapısalcılığa karşıt olarak hazır bir anlam bulunmadığını, kalıcı ve sürekli bir anlamdan söz etmenin olanaksız olduğunu, ancak bunun metin yorumlanamaz anlamına da gelmediğini benimseyen akım. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapıda belirsizlik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*ambiguity structural*): Aynı söz dizimi biriminin birden fazla anlama gelmesi, yapı belirsizliği olarak bilinir. krş. **Belirsizlik.** // **TDBTS 2014:** —

Yapı eki birl. i. FGT 1942: Teşkil lâhikası – *Affixe de formation* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapılık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Morphème, Formans /Alm./) Bir köke, yeni bir anlam ögesine eklenip ona grametikal bir kılık vermeye yarayan, onun kelime (isim, sıfat, fiil ...) çeşidini, gramerin hangi ulamından (eril, dişil, tekil, çoğul) olduğunu ve hangi zaman ve kişiyi gösterdiğini, söz dizimi bakımından durumunu belirten yapı ögesi. (bkz. **Birincil, ikincil yapılık, Kelime ve Gövde yapılığı, Sıfır yapılık**). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapılıkcı dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *strukturelle sprachwissenschaft*; Fr. *linguistique structurale*; İng. *structural linguistics*) Dünyadaki dillerin yapılarını belirlemeyi araştırma konusu edinen dil bilimi. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapılık genişlemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:**(*Extension de morphème*) Bir yapıya herhangi bir ses ögesinin katılması: Kadın-sı, kadın-ımsı gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapılış örneksemesi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Alacağım şekline bakılarak Alacaksın yerine Alacağım denmesi şeklinde yapılan örnekseme. bkz. **Örnekseme.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapım i. FGT 1942: Teşkil - *Formation* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** (İng. *formation*) Bağımsız biçim birimlerine gelerek bağlam içinde, sözcüklerin yeni anlamlar, yeni işlevler, yeni kullanım değerleri kazanmasını sağlayan işleme denir.

Yapım eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Teşkil lâhikası*, *iştikak lâhikası*; Fr. *morphème*, *affixe de formation*; İng. *morpheme*; Alm. *formans*, *bildungselement*) Kelime kök veya gövdesine getirilerek kelimeni yeni bir kavram kazanmasını sağlayan ek. // **DDTS 1980:** [Alm. *formans*, *bildungselement*] [Fr. *affixe de formation*] [İng. *derivational affix*] [Es. T. *teşkil lahikası*]:Sözcüğün anlam ve çeşit bakımından ayrı bir nitelik kazanmasını sağlayan, yeni öğeler oluşturmaya yarayan ek. Ör. *Demirci*, *gönüldeş sözcüklerindeki -ci, -deş ekleri.* // **DBTS 1989:** (Osm. *Lâhika-i teşkiliyye*; Fr. *affixe de formation*; karşıtı çekim eki). Kök ve gövdelerin sonuna eklenerek anlam ve çeşit bakımından yeni kelimeler türetmeye yarayan ek. Ör. *+lık (güneşlik)*, *+la-(ütü-le-mek)* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *Formans*, *bildungselement*; Fr. *affixe de formation*; İng. *derivational affix*) Kelime kök ve gövdelerine getirilerek yeni kavramların yansıtılmasını, kavramlara karşılık yeni kelimeler yapılmasını sağlayan ek. // **DS 2011:** (*derivational affix*) *biçim bilimi* Eklendiği kök ve gövdelerin yeni bir anlam kazanmasını sağlayan, kimi zaman eklendiği gövdelerde sözcük türü bakımından değişiklik yaratabilen ek. // **DBTS 2013:** (*derivational affix*, *derivational bound morpheme*): Tek başına anlam

ve kullanımı bulunmayan, söz kök ve gövdelerinden yeni sözler türeten biçim birimleri. // **TDBTS 2014:** —

Yapımlık söz öbekleri *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*derivational word groups*): Belli bir amaçla bir araya getirilmiş iki veya daha çok sözden oluşan bir yapı, kullanım süreci içinde bu nedenli yapısını yitirip bir bütün olarak aldılanmaya ve işlem görmeye başlarsa, bir sözlük birimi halini alır, yani tek bir söz olur. Bunlara yapımlık söz öbekleri adı verilir. // **TDBTS 2014:** —

Yapısal sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *strukturell*] [Fr. *structural*] [İng. *structural*]: 1- Yapı niteliği taşıyan, yapı özelliği sunan. 2- Yapıyı ele alan, yapıları inceleyen. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapısalcı i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *strukturealist*] [Fr. *structuraliste*] [İng. *structuralist*]:Yapısalcılıktan yana olan, yapısalcılığı benimseyen. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapısal(cı) dil bilimi *birl. i.* **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *strukturelle linguistik*] [Fr. *linguistique structurale*] [İng. *structural linguistics*] [Es. T.]:Dili bir yapı olarak ele alan, eşşüremli yaklaşıma ağırlık veren çeşitli dilbilim akımlarının ortak adı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*structural linguistics*): Dünyadaki dillerin yapılarını belirlemeyi araştıma konusu edinen dil bilimidir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapısalcılık i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *atrukturalismus*] [Fr. *structuralisme*] [İng. *structuralism*]: Olguları, bir bütünün öğeleri olarak ve bütün içindeki ilişkileri bakımından ele alan, yapı incelemelerine yönelen, dilbilimin yanı sıra, daha başka birçok insan bilminde önemli bir yer tutan çeşitli akımlara verilen ortak ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*structuralism*) *genel* Temelde F. de Saussure'ün ortaya koyduğu görüşleri benimseyen, dolayısıyla dili bir yapı (dizge) olarak gören, bir yapı ya da yapılar toplamı olarak ele alan, bireysel nitelikli söz yerine toplumsal nitelikli dili inceleyen, evrimsel olgular yerine, dilde aynı anda bir arada bulunan eş zamanlı olguların açıklanması gereğini benimseyen dil bilimi yaklaşımlarının

ortak adı. // **DBTS 2013:** (*structuralism*): Yüzeydeki birtakım olguların altında, derinde yatan bazı kuralların ya da yasaların oluşturduğu sistemi ya da yapıyı arayan; incelenen varlığın yapısı üzerinde odaklanan bir akım ve yöntemdir. // **TDBTS 2014:** —

Yapısal durum birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*structural case*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde yüklenmesi söz dizimsel eş biçimlenme, yani k-buyurma altında gerçekleşen durum; özne ve nesne konumlan ad öbeklerine yapısal durum yüklenen konumlardır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapısal sözcük birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*function word*) *biçim bilimi* Tümcedeki görevi bir kavram anlatmaktan çok, tümcenin öğeleri arasındaki yapısal ilişkileri göstermek olan sözcükler. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapma aşımli, oldurgan birl. i. FGT 1942: Lâzımdan tadiye – *Factitif, cauatif* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapmacık fiili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Görememezlikten veya görmemezliğe gelmek* şeklindeki karmaşık fiil türü. bkz. **Karmaşık fiil.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapmacık görünümü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *simulatif*, İng. *simulative*; Alm. *simulativ*) Gerçekte yapıldığı halde yapılmamış gibi bir izlenim veren görünüm. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yapmacıklı konuşma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*speech synthesis*): Göstergeyi oluşturan gösteren veya gösterilenin dil dışı amaçlarla kullanıldığı bir konuşma biçimidir. // **TDBTS 2014:** —

Yapma dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *langue artificielle*; İng. *artificial language*; Alm. *künstliche sprache*) Çeşitli amaçlarla, anlaşma sağlamak için bazı dillerden seçilmiş kelimelerle kurulan dil. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm.

Lisân-ı sun'î; Fr. *langue artificielle*). Ortak bir anlaşma aracı sağlamak amacıyla bazı dillerden seçilmiş kelimelerle oluşturulan dil. // **GTS 1992:** (Alm. *künstliche sprache*; Fr. *langue artificielle*; İng. *artificial language*) Günlük konuşmalarda kullanılan dilin özelliğinden yararlanılarak ve belli kavramlara, değişik dillere uyabilecek karşılıklar bulma yolu esas alınarak değişik milletlere mensup kişiler arasındaki ilişkilerde dil ayrılıklarının doğurduğu problemleri herkesin kullanacağı ortak bir dille giderme amacına dayanılarak yapılan dil. // **DS 2011:** Doğal konuşuru olmayan, farklı diller konuşan bireyler arasında anlaşma sağlamak amacıyla oluşturulmuş dil. Yapay dil de denir. // **DBTS 2013:** (*artificial language*): Ana dili olarak konuşulmayan, belli bir amaç için, kimi zaman da bütün dillerin yerine geçmek üzere düzenlenen dil, yapma dildir. // **TDBTS 2014:** —

Yapma durumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*accusative*): Yapma durumu, bir adın, geçişli eyleme bağlanarak, hareketten etkilenen varlık konumu kazanması durumudur. // **TDBTS 2014:** —

Yapma durumu öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*accusative short phrase*): Yapma durumu eki almış bir ad ögesinin bir başka ad ögesi ile kurduğu söz öbeğidir. // **TDBTS 2014:** —

Yapma eylemi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*action verb, verb of action*): İnsan ve varlıkta görülen bütün hareketler, temel görünüşleriyle, ya bir olma ya da bir yapmadır. Cümlede yüklemnin gösterdiği işin yapma niteliği taşıdığını, eylemin, yapan dışında bir varlığa, bir nesneye yöneldiğini gösteren eylem türü, yapma bildiren eylem türüdür: *al-, bil-, düşün-* vb. // **TDBTS 2014:** —

Yapma mastar birl. i. Osmanlı Türkçesi'nde Arapça bâzı kelimelerin sonuna -iyyet eki getirilerek yapılan mastar, câlî mastar, mec'ul mastar. // FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yaptırım i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sanktion*] [Fr. *sanction*] [İng. *sanction*]: Gösterge biliminde, anlatı izlencesinin dördüncü ve son evresi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:**

(*sanction*): Dilcilikte yaptırım, seslerin fiziksel özellikleri ile diğer dil birimlerinin yapılarını oluşturan kurallar, iletişimin gerçekleştirilebilmesi için gerekli yaptırımlardır. // **TDBTS 2014:** —

Yararına -e hali birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Dativus commodi*) Bazı dillerde, bir şeyin “yararına” fikrini veren isim hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —,

Yararlanan sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*benefactive*) *söz dizimi, anlam bilimi* Bir tümcede eylemin belirttiği hareket ya da olgudan doğrudan ya da dolaylı olarak çıkar sağlayan kişi/kişileri belirten öge. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yaratıcılık i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*creativity*) *genel 1-* Dil kullamcılarının daha önce işitmedikleri ya da kullanmadıkları sonsuz sayıda tümceyi üretme ve anlama yetenekleri. *2-* Dilin sınırlı sayıda ögeyle sınırsız sayıda tümce üretme gücü; dilin açık uçlu ve üretken bir niteliği olması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yaratıcı örnekseme birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *Alacağım* şekline bakılarak *Alacaksın* yerine *Alacağım* denmesi şeklinde yapılan örnekseme. *bkz. Örnekseme.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yardımcı (sözcük) sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (*Auxiliaire*) Kendi başına, tam ve bağımsız anlamı olmayıp ancak bağlı olduğu kelimedeki anlamı herhangi bir bakımdan tamamlamaya yarayan kelime. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*auxiliary*) *biçim bilimi, söz dizimi* Dil bilgisinde eylem öbeği tanımlamalarında eylemin anlamına özellikle kip, çatı, görünüş vb. bakımlarından katkısı olan dil birimi. // **DBTS 2013:** (*auxiliary*): Dil çalışmalarında sıkça kullanılan bir terimdir: **1.Ses bilgisinde:** Asıl birimler ile yapımlık ve çekimlik bağlı biçim birimleri arasına, söylenişte kolaylık ve ahenk sağlamak amacıyla getirilen ve anlam değiştirici olmayan ses, yardımcı sestir. **2. Biçim bilgisinde:** Bağlı birimler, tek başlarına kullanılmazlar; çünkü bunların işaret ettikleri bilgilerin ortaya çıkabilmesi için ön bilgilere ihtiyaç vardır. Bu ön bilgilere yardımcı adı verilir. **3. Söz diziminde:** Belirli anlamı olan bir eylem kök veya

gövdesinin, oldukça değişik ilişkilerle, anlam genişlemesine uğratarak kullanılması, o eylemin yardımcı eylem kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Yardımcı cümle birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Cümle-i tâbia*; Fr. *proposition subordonnée*). Dil bilgisi bakımından tek başınabir cümle olarak kullanılmayan, ana cümleye bağlı cümle. Ör. *Öyle sanıyorum ki bugün bu işi bitiririz.* // **GTS 1992:** Birleşik cümlede asıl cümleyle anlam bakımından ilgili olan, ana cümlelerin verdiği kavramı bir şarta, bir sebebe bir dileğe, bir açıklamaya bağlamak suretiyle onu çeşitli yönlerden tamamlayan ve kuruluşu bir cümle değerinde olup yargı taşıyan cümle. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yardımcı cümle bağlayıcısı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*qualifying conjunction*): Yardımcı cümleleri asıl cümleye bağlayan bağlaçlar ve bağlama zamirleri, yardımcı cümle bağlayıcılarıdır. krş. **Cümle, birleşik cümle.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yardımcı fiil (eylem) birl. i. FGT 1942: Fiili iane – *Verbe auxilliaire* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *verbe auxiliaire*; İng. *auxiliary verb*; Alm. *hilfsverb*) Ad soylu kelimelerin veya bazı eylemsilerin eylem gibi ullanılmalarını sağlayan imek, etmek, eylemek, olmak, kılmak eylemleri. // **DDTS 1980:** [Alm. *hilfsverb*] [Fr. *verbe auxiliaire*] [İng. *auxiliary verb*] [Es. T. *yardımcı fiil, fiil-i iane*]: Bir başka öğeyle birlikte eylem işlevi yerine getiren, kimi sözcüklerin eylem gibi kullanılmasını sağlayan eylem. // **DBTS 1989:** (Osm. *Fi'l-i lâne*; Fr. *verbe auxiliaire*). İsimlerin sonuna gelerek onların fiil gibi kullanılmalarını sağlayan, tek başına da anlamı olduğu halde genellikle bu görevi yerine getirmeye yarayan fiil. Ör. *yardım etmek, iyi olmak gibi.* // **GTS 1992:** (Alm. *Hilfsverb*; Fr. *verbe auxiliaire*; İng. *auxiliary verb*; Osm. *fiil-i iâne*) İsim soylu veya isimleşmiş fiil soylu Türkçe kelimelerle, yabancı kaynaklı isim soylu kelimelerin fiilleştirilmesinde kullanılan imek, etmek, olmak, eylemek, kılmak fiilleri. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*auxiliary verb*): Belirli anlamı olan bir eylem kök veya gövdesinin, oldukça değişik ilişkilerle, anlam genişlemesine uğratarak kullanılması, o eylemin yardımcı eylem kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Yardımcı iki dillilik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (sub-coordinate bilingualism) *toplum dil bilim, dil edinimi* Sıralı iki dilliliğin bir alt türü; İkinci dilde kazanılacak anlam

bilimlerinin ilk dildeki gösteren yoluyla öğrenildiği ikidillilik durumu. Alt sıralı iki dillilik de denir. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yardımcı ses birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Harf-i vikaye*). Eklerin kök ve gövdelere bağlanmasını sağlayan ses. Ör. *Ev-i-m, anne-y-e* vb. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*binde sound, linking sound, bridge sound, connecting sound*): Asıl birimler ile yapımlık ve çekimlik bağlı biçim birimleri arasına, söylenişte kolaylık ve ahenk sağlamak amacıyla getirilen ve anlam değiştirici olmayan ses, yardımcı sestir. // **TDBTS 2014:** —

Yardımcı tümleç birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Cümlede söylenmese de fiilin anlamı eksik kalmayan tümleç türü. bkz. **Fiil tümleci.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yardımcı ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*connecting vowel, linking vowel*): Ünsüzle biten kök ve gövdeye ünsüz ile başlayan bir ekin getirilmesi sırasında kullanılan ve asıl birim ile bağlı birimi birbirine bağlama görevi yüklenmiş olan ünlü: *el-i-m; kol-u-m; ac-ı-k-tı-m* vb. krş. **Yardımcı ses.** // **TDBTS 2014:** —

Yardımcı ünsüz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*intervocalic euphonic consonant*): Ünlü ile biten kök ve gövdeye ünlü ile başlayan bir ek eklendiğinde, aradaki ses boşluğu (*hiatus*) doldurmak ve ünlü çatışmasını önlemek için kullanılan ünsüz, yardımcı ünsüzdür: *ağla-y-an; başla-y-ayım* vb. krş. **Yardımcı ses.** // **TDBTS 2014:** —

Yardım eden birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *adjuvant*] [Fr. *adjuvant*] [İng. *helper*]: Göstergibilimde, bir sözdizimsel anlatı birimi olan öznenin amaçladığı anlatı izlencesinin gerçekleşmesine katkıda bulunan ya da özne/nesne arasındaki bildirişimi kolaylaştıran, eyleyen. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yargı i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*judgement*): Yüklemin bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir isteği veya bir durumu, bir oluş ve kılışı karar olarak bildirmesi, yargıdır: *gelecek, okuyacağız, alsın* vb. // **TDBTS 2014:** —

Yargılayıcı dil bilimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (prescriptive linguistics) *genel* Dildeki biçim ve kuralların kullanımı ve uygulanmasını, değerlendiren kişi tarafından ‘iyi, doğru’, bu kullanım ve uygulamaların dışındaki biçimleri kötü, yanlış’ olarak nitelendiren yaklaşımı anlatan terim. Kuralcı dil bilimi de denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yarı açınık (sâit, ünlü, ünsüz) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Demi-voyelle, Semi-voyelle) Abanık gibi kullanılan *i, u* açınıkları ki *y* ve *v* seslerine yaklaşırlar. // **DTS 1969:** Akıcı ünsüzlerin en bol sesli olanları. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989:** Ünlülerle ünsüzler arasında yer alan, ünlü söyleyişine yaklaşan *y* ünsüzü. // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yarı benzeşme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: (Alm. *unvollständige angleichung*; Fr. *assimilation partielle, partielle assimilation*) Bir kelimedede yanyana ve aralıklı olarak bulunan seslerden birinin ötekini boğumlanma özelliklerinden bir veya ikisi bakımından, yani kısmen kendisine benzeştirmesi olayıdır. *penbe > pembe, sünbül > sümbül* vb. // **DS 2011:** (partial assimilation) *ses bilimi* Sözcük içinde değişik özellikler taşıyan seslerin kimi özellikler balonundan birbirine dönüşmesi. // **DBTS 2013:** (*partial assimilation*): Bir sözde yanyana veya aralıklı olarak bulunan seslerden birinin ötekini boğumlanma özelliklerinden bir veya ikisi bakımından yani kısmen kendisine benzeştirmesi olayıdır. krş. **Benzeşme.** // **TDBTS 2014: —**

Yarı dillilik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (semilingualism) *toplum dil bilim* Bireyin dillerden hiçbirini etkin olarak kullanamadığı iki dillilik durumu. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yarı işlek birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (semi-productive) *biçim bilimi* Genel anlamda, bir biçimsel sürecin söz konusu olduğu ulamın bütün üyelerinde görünmemesi ile ilgili özellik. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yarı kapantılı birl. sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Demi-occlusive, Semi-occlusive ou Mi-occlusive) Kapantılı bir nitelikle başlayıp boğumlama sonlarına doğru daraltılı bir vasıf alan abanık: *ç* (=t+ş), *c* (=d+j) ... // **DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *affrikata*]

[Fr. *affriquée, mi-occlusive*] [İng. *affricate*]: Eklemlenme noktaları özdeş olan bir kapantılıyla bir sürtüşmelinin birleşiminden oluşan ünsüz. Ör. *Türkçedeki c, ç*. // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: (*affricate*) *ses bilgisi* Bir kapantılı ile bir sürtünücünün birleşiminden oluşan ünsüz. Patlamalı-sürtünmeli veya patlamalı-sızıntılı da denir. // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Yarı kaynaşma birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: (*patial merger*): İki sesin birbirini etkilemesi olayıdır. bkz. **Benzeşme, ayrışma**. // **TDBTS 2014**: —

Yarım eş adlılık birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: (*heteronomy*) *anlam bilimi* Anlamları ayrı, yazılışları benzer, ancak bazı durumlarda söylenişleri ayrı olan sözcükler. // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Yarı olumsuzluk birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: (*Demi-négation*) *Ancak, henüz, hemen hemen* gibi olumluluğu zayıflatan zarfların görevine denir. // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Yarı sâit birl. i. // **FGT 1942**: Sesli benzeri-*semi-voyelle*. // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: — // **DDTS 1980**: — // **DBTS 1989**: — // **GTS 1992**: — // **DS 2011**: — // **DBTS 2013**: — // **TDBTS 2014**: —

Yarı ünlü birl. i. **FGT 1942**: — // **DBTS 1949**: — // **DTS 1969**: (Fr. *semivoyelle*; İng. *semi-vowel*; Alm. *semi-vocalis, halbvokal*) Akıcı ünsüzlerin en bol sesli olanları: *y, ğ vb.* // **DDTS 1980**: [Alm. *semivokal, halbvokal*] [Fr. *semi-voyelle*] [İng. *semi-vowel, glide*]: Oluşturulmaları ve seslemdeki dağılımları bakımından ünlülerle ünsüzler arasında yer alan, seslemin yanlarında gerçekleşen ses. Ör. *Yen sözcüğündeki y*. Yarı ünsüz de denir. // **DBTS 1989**: (Fr. *semi-voyelle*). Ünlülerle ünsüzler arasında yer alan, ünlü söyleyişine yaklaşan *y* ünsüzü. // **GTS 1992**: (Alm. *Halbvokal, Semi-vocalis*; Fr. *semi-voyelle*; İng. *semivowel*) Boğumlanma noktaları ünlüyle ünsüz arasında bulunan ses. *y, w, y, v* gibi seslerdir. *av, kavrul; say-, yay, ay, kay vb.* // **DS 2011**: (*semi-vowel*) *ses bilgisi* Ünsüz olarak işlev gören, ancak ünsüzlerin kapanma ya da sürtünme gibi doğal ses bilgisel özelliklerini çağrıştırmayan ve çıkış süresi ünlülerden çok daha az olan ses. // **DBTS 2013**: (*semi vowel, glide*): Yarı ünlüler, ünlülerin hece oluşturmaya biçimleri olarak kabul edilirler ve ses

tellerinde oluşan hafif büzüşmeleri ile ünlülerden ayrılırlar. // **TDBTS 2014:** (İng. semi-vowel) Ünlü ile ünsüz sınırında bulunan, söyleyiş ve akustik bakımından ünlü, işlev açısından ünsüz olarak değerlendirilen seslere denir.

Yarı ünsüz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Yarı-ünlünün diğer adıdır. // **TDBTS 2014:** —

Yarı yardımcı birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Semi-auxiliaire) Bazı dillerde, örnekleyin Fransızcada birlikte bir fiil deyimini meydana getirmek üzere başka fiillere veya ortaçlara koşulan fiillere denir: *Faire savoir, Entendre dire* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yarı yardımcı fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Tek başına anlamı olduğu halde zarf-fiil eki *-(y)a, -(y)ı* almış bazı fiillerden sonra gelerek birleşik fiil yapan fiil. Ör. *kalmak (bak-a+kalmak), durmak (yap-a+durmak)* vb. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yasaklı sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Prohibitif, Interdictif ou Vétatif) *Sakin, olmaya ki* gibi deyimler için kullanılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yasaklı olumsuzluk birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Négation prohibitive) Olumsuz buyurum kipine denir: *Yapma, gitme* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yaşayan dil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Langue vivante) Konuşulan, kullanılan dil. // **DTS 1969:** (Fr. *langue vivante*; İng. *living language*; Alm. *lebende sprache*) Bir ülkede konuşulan dil. // **DDTS 1980:** [Alm. *lebende sprache*] [Fr. *langue vivante*] [İng. *living language*]: Günümüzde bildirişim aracı olarak kullanılan, konuşulan, -yazısı varsa-yazılan dil. // **DBTS 1989:** (Fr. *langue vivante*; karşıtı ölü dil). Günümüzde belli topluluklar tarafından anlaşma aracı olarak kullanılan dil. // **GTS 1992:** Halen yaşamakta, çeşitli toplumlarda konuşma ve yazı dili olarak varlığını devam ettiregelmekte olan dil. Canlı dil de denir. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*living language*): Hâlen yaşamakta, konuşma veya yazı dili olarak varlığını sürdürmekte olan dil. // **TDBTS 2014:** —

Yaşayan ek birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Dilde örnekleri çok olan, kullanılıştan düşmemiş ve köke kattığı anlam kolayca anlaşılan ek, yaşayan ek. Canlı ek de denir. **// DS 2011: — // DBTS 2013: (*living suffix*):** Kullanım sıklığı yüksek olan yapımlık veya çekimlik, ekleşmiş bağlı birim. **// TDBTS 2014: —**

Yaşayan kelime birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Halen kullanılan ve anlamı herkes tarafından bilinen, yaşayan kelimeler. Canlı kelime de denir. **// DS 2011: — // DBTS 2013: (*living word*):** Kullanım sıklığı yüksek olan kök veya gövde söz. **// TDBTS 2014: —**

Yaşayan kök birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Halen kullanılan ve anlamı herkes tarafından bilinen kökler, yaşayan kökler. Canlı kök de denir. **// DS 2011: — // DBTS 2013: (*living root*):** Kullanım sıklığı yüksek, yeni türetmelere hazır olan kök söz, canlı ve yaşayan köktür. **// TDBTS 2014: —**

Yaşıt dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*peer language*) toplum dil bilim Aynı yaştaki kişilerin kullandığı, eş özellikler gösteren dil değişkesi. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yayılım i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *erweiterung, expansion*] [Fr. *expansion*] [İng. *expansion*]: Tümceye eklendiğinde var olan öğelerin işlev ve bağıntılarını değiştirmeyen öğe. Ör. *Çocuklar uyuyor tümcesine katılabilecek okuldaki ve yatakhane* [Okuldaki çocuklar yatakhane uyuyor] dizimleri birer yayılımdır. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yayılış i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bir sesin kendinden önceki veya sonraki sese, kendi niteliklerini geçirmesi. bkz. **Abanık ve Açınık yayılışı. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yayvanlaşma i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*lip spreading*): : Söz

içindeki dar sıradan, *ı, i, u, ü* ünlülerinin çeşitli sebeplerle boğumlanma özellikleri bakımından geniş sıradan *a, e, o, ö* ünlülerine dönüşmesi olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Yayvan ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*broad vowel*): Ağzın başka ünlülerin çıkarılışından daha açık ve ağız boşluğunun daha geniş durumunda çıkarılan ünlü. // **TDBTS 2014:** —

Yazaç i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bir abeceyi oluşturan ve tek başına ya da kendisiyle aynı türden öğelerle birlikte bir sesi ya da ses beğini göstermek için kullanılan yazı öğelerinin, çizimsel belirtkelerin her biri. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yazaç çevirisi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*transliteration*) *metin dil bilimi* Bir yazı sisteminde yazılmış bir metni başka bir yazı sistemine aktarma işlemi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yazı i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Hat, Ecriture*) Fikrin ve sözün maddi işaretlerle gösterilmesi. **DTS 1969:** (*Osm. hat; Fr. ecriture; İng. writing, script; Alm. schrift*) Seslerin harflerle, heceler veya resimlerle gösterilmesi. // **DDTS 1980:** [*Alm. schrift*] [*Fr. écriture*] [*İng. writing, script*] [*Es. T. hat*]: Dilin sesli göstergelerini karşılamayı amaçlayan, görüntüsel öğelerden ya da harflerden oluşan göstergeler dizgesi. // **DBTS 1989:** (*Osm. hat; Fr. écriture*). Dilin seslerini göstermeye yarayan, harf veya şekillerden meydana gelen işaretler dizisi. // **GTS 1992:** (*Alm. Schrift; Fr. ecriture; İng. writing, script; Osm. hat*) Duygu ve düşüncelerin yazılı olarak anlatılabilmesi için bir dildeki sesleri harf, hece veya şekillerle göstermeye yarayan işaretler dizisi, alfabe düzeni. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*writing, script*): Malzeme olarak ışığı kullanan eğretilme. // **TDBTS 2014:** —

Yazı bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*graphology, graphemes*) *genel* Bir dilin yazı dizgesinin incelendiği dal. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yazı birimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*grapheme*) *genel* Bir dilin yazı dizgesinde karşılıklı yaratan en küçük birim. // **DBTS 2013:** (*grapheme*): Bir yazıdaki en küçük parçaya, yazı birimi denir. // **TDBTS 2014:** —

Yazı birimsel sözcük birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (graphematic word) *genel* Yazıda iki ucuna boşluk verilerek yazılan sözcük. Yazımsal sözcük de denir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yazıda katmerleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Dittographie) Bir kelime parçasının yanlışlıkla iki kere yazılması. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yazıdan alıntı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Emprunt graphique) Gözle alıntı anlamdaşı. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yazıda özümleme birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Assimilation graphique) Özümlemeler ilk önce konuşmada belirir ve yazıya sonradan geçer. Bunlar yazıya geçince bu adı alır. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yazıda yalınlaşma birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Haplographie) İki kere yazılacak bir harfi veya bir harf öbeğini yanlışlıkla bir kere yazmak: Akıllılık yerine *Akıllık* yazmak gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yazı dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *langue écrite*; İng. *written language*; Alm. *geschriebene sprache*) Bir ülkede, konuşulan ağızlardan birinin yazışmalarda esas olarak kabul edilmiş şekli. // **DDTS 1980:** [Alm. *geschriebene sprache*, *schriftsprache*] [Fr. *langue écrite*] [İng. *written language*]: Yazılı anlatımda kullanılan dil. // **DBTS 1989:** (Fr. *langue écrite*; karşıtı konuşma dili). Bir dilin yazışmalarda, ilim ve sanat eserlerinin kaleme alınmasında kullanılan şekli. // **GTS 1992:** (Alm. *geschriebene sprache*, *Schriftsprache*; Fr. *langue écrite*; İng. *written language*) Bir lehçe veya ağız üzerine kurulan ortak dilin yazıda kullanılması sonucunda ortaya çıkan yazılı dil. // **DS 2011:** (written language) *genel* Mektuptan dilekçeye, yazılı sınavdan rapora ve bilimsel çalışmaya, romandan öyküye ve şiire vb. her türlü yazdı anlatımda kullanılan dil. // **DBTS 2013:** (written language): Toprağı, bayrağı, asker gücü ve alfabesi olan lehçeye yazı dili denir. // **TDBTS 2014: —**

Yazı işaret(ler)i birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Signes d'écriture) Yazıda kullanılan ve tek ses, hece veya fikir anlatan harf, resim gibi işaretler. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Bir dilin yazıya geçirilişinde kullanılan işaretlere verilen ad. // **TDBTS 2014:** —

Yazılaştırma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (graphization) *genel, toplum dil bilimi* Dil düzenlemesi sürecinde dilin geliştirilmesine yönelik olarak bir yazı dizgesinin benimsenmesi, yazının oluşturulması ve yazımsal uzlaşmanın sağlanması süreci. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yazılı şif. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*written*): Dil çalışmalarında, yazılı ve sözlü dil kullanımlarında kullanılan yazılı terimi, edebiyatta, bir dilin yazılı dönemlerini ve bu dönemlerdeki ürünlerini bildirir. // **TDBTS 2014:** —

Yazılı biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*learned word*): Bir dilin veya dil biriminin yazılı biçimidir. // **TDBTS 2014:** —

Yazılış i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Graphie) Bir kelimenin, aynı yazı dizgesi içinde türlü türlü yazılması mümkün olmak bakımından yazılma tarzı. bkz. **Tarihsel veya Gelenekli yazılış ve Türeklik yazılış.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yazım i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *orthographie, rechtschreibung*] [Fr. *orthographe*] [İng. *spelling, orthography*] [Es. T. *imla*]: Bir dili belli kurallar uyarınca yazma, o dildeki sözcükleri yazıda gösterme biçimi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (orthography) *genel* Bir dili yazılaştırma sonucunda ortaya konan kurallara uygun olarak yazma; sözcüklerin yazı birimsel sunuluşlarında ölçünleşmiş ve üzerinde uzlaşma sağlanmış yazma biçimi. // **DBTS 2013:** (*spelling*): Bir dilin yazı bilgisinin sunduğu ilkeler çerçevesinde ve genellikle de, geçerli yazım ilkelerinin hemen hemen hepsinden şu veya bu ölçüde yararlanarak yazıya geçirilmesidir. // **TDBTS 2014:** —

Yazımsal sözcük birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (graphematic word) *genel* Yazıda iki ucuna boşluk verilerek yazılan sözcük. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yazın dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *langue littéraire; langue écrite*; İng. *literary language; written language*; Alm. *schriftsprache, geschriebene sprache*) Yazın türleri dili. // **DDTS 1980:** [Alm. *literatursprache*] [Fr. *langue littéraire*] [İng. *literary language*] [Es. T. *edebi lisan*]: Yazınsal yapıtlarda kullanılan dil. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (literary language) *genel* Gündelik dile karşıt olarak yazınsal işlevi ağırlıklı olan, yazın yapıtlarında kullanılan dil. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yazıntı i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Graffito) Eski anıtların duvarlarına gelip geçenler tarafından yazılan yazılar veya çizilen resimler. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yazı okunuşu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*spelling, pronunciation*): Yazıma dayalı sesletimdir. // **TDBTS 2014: —**

Yazı öncesi dönem birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*preliteracy*): Bir dilin yazıyla buluşmadan önceki dönemlerini ifade eder. Dillerin yalnızca sözlü olarak kullanıldıkları dönemdir. // **TDBTS 2014: —**

Yazı resim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Pictogramme) Fikri resim ve şekillerle gösteren ilkel yazı usulü. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yazı sanatı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*calligraphy*): Diğer adıyla hat sanatıdır. Daha çok Çin, Kore, Japon ve Arap yazılarına ait bir sanattır. krş. **Yazı bilgisi, alfabe.** // **TDBTS 2014: —**

Yazı vurgusu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Accent graphique) İster gerçekten vurgulu heceyi gösterebilir, ister aynı açınlıkta renk farklarını belirtmek veya adaş kelimeleri

birbirinden ayırmak gibi maksatlarla olsun yazıda açıklara konulan işaretlere denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yazma bozukluğu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*agraphia*): Sözlü ve yazılı dil kullanımı ilişkisinin kırılmasıyla ortaya çıkan dil kullanım bozukluğudur. // **TDBTS 2014:** —

Yeğin sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Intense) Kendisinde yeğlilik vurgusu olan (açınık, hece). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yeğnilemeli fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Intensif) Bir fiilin şiddetlisini veya devamlısını anlatan uzamalı şekli: İtmek'ten *İtiştirmek*, Tıkmaktan *Tıkıştırmak*, Silmek'ten *Silkelemek* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yeğlilik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *intensität, tonstärke, stimmverstärkung*] [Fr. *intensité*] [İng. *intensity*] [Es. T. *şiddet*]: Bir ses çıkarılırken algılanan ve titreşimlerin genliğinden kaynaklanan özellik. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (intensity) ses bilgisi Sesin çıkarılması sırasında algılanabilen ve titreşim genişliğinden (genliğinden) kaynaklanan özellik. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yeğlilik vurgusu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Sesin yeğin, yani şiddetli olmasından ibaret vurgu. bkz. **Asıl vurgu.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yeğlenik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Mélioratif) Hoşa gitmez bir şeyi anlatmak için asıl kelimesi yerine kullanılan yumuşak (kelime, deyim): aptal yerine *sağ* demek gibi (Yeğleme, Mélioration). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yeni bilgi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (new information) *söylem* Bir sözcenin içerdiği bilgi türlerinden birisi. Yeni bilgi konuşur/yazar tarafından dinleyence/okurca

bilinmediği varsayılan bilgidir. bkz. **Odaklama, öznelik, yüklendik.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yenicil deyim veya yenicillik *birl. i. FGT 1942:*— // **DBTS 1949:** (Néologisme) Yeni olarak meydana getirilen veya yeni bir anlamda kullanılan kelime yahut deyim. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yenicilik *i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*neologism*): İletişimi ikinci plana atan yanlış dil tutumlarından biridir. Kendisini başlıca iki yolla gösterir: 1. Yeni ve henüz yaygınlık kazanmamış sözleri kullanmak veya mevcut sözleri henüz alışılmamış yeni anlamlarda kullanmak. 2. Bir dilin kendi kök ve eklerinden yararlanarak, o dilin yaşayan ve ölü sözlerindeki yapıya bakarak veya ağız ve lehçelerden söz ve yapı olarak gerçekleştirilen dil kullanımı. // **TDBTS 2014:** —

Yeniden biçimlendirme *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (reformulation) *konuşma çözümlemesi* Bir konuşma ya da tartışma ortamında katılımcılardan birinin soruyu/ konuyu ya da bunların bir bölümünü yeniden ele alması ya da açılımı yönelimi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yeniden sözcükleşme *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (relexification) *toplum dil bilimi* İlişki dillerinin kökenlerini ve aralarındaki bağıntıları açıklayan ve kuram olarak adlandırılan bir terim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yeniden yazım kuraları *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *produktionsregeln*] [Fr. *règles de réécriture*] [İng. *rewriting rules*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde bir ögeyi başka bir ögeye dönüştürmek amacıyla oluşturulan dil bilgisi kuralı. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yeniden yazma *birl. i. FGT 1942:* — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (rewriting) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, öbek yapısını üreten kuralların biçimsel yazılışı (X—>Y). Bu biçimde, “Soldaki

ulamı sağdaki gibi yaz” anlatımı bulunmaktadır; bir yapısal ögeyi, bir başka ya da daha fazla öge ile değiştirme işlemine dayanır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yeni dil bilginiler (diline) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *junggrammatiker*] [Fr. *néogrammairiens*] [İng. *neogrammarians*]: XIX. yüzyıl sonlarında, ses değişimlerine ilişkin yasaların kesinliğine inanan dilbilimciler. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (neogrammarians) *genel* 1870lerde Leipzig Üniversitesi çevresinde toplanan ve daha çok karşılaştırmalı filoloji alanında çalışan dil bilimcilere verilen ad; en önemli ilkeleri ‘ses kuralları’nın kesin olduğu ve kuraldışı örneklerle izin vermediği görüşüdür. // **DBTS 2013:** (*neogrammarian*): 19. yüzyılın ikinci yarısında Leipzig’de çalışma yapan bazı dilcilere verilen addır. // **TDBTS 2014:** —

Yeni kelime (sözcük) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *neologisme*; İng. *neologism*; Alm. *neologismus*, *neubildung*) Bir dilde kullanılmış veya kullanılmakta olan bir kelime örnek tutularak yapılan kelime. // **DDTS 1980:** [Alm. *neologismus*, *neubildung*] [Fr. *néologisme*] [İng. *neologism*]: Yeni oluşturulmuş, bir süre unutulduktan sonra yeniden kullanılmaya başlanmış, bir başka dilden ya da bir ağızdan yeni alınmış sözcüklerle yeni bir anlam edinmiş birimlere verilen ad. // **DBTS 1989:** (Osm. *Ta’bir-i cedîd*; Fr. *néologisme*; karşıtı eski kelime). Yeni oluşturulmuş, yeniden canlandırılmış veya ağız ve lehçelerden alınarak belli bir dönemden sonra kullanılmaya başlanmış olan kelime. Ör. *eğitim*, *uzlaşma*, *yargı vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Neologismus*, *neubildung*; Fr. *neologisme*; İng. *neologism*) Bir dilin kendi kök ve eklerinden yararlanarak, o dilin yaşayan veya ölü kelimelerindeki yapıya bakarak yapılan veya ağız ve lehçelerden alınarak kullanıma sokulan kelime: *basın*, *yayın*, *basınç vb.* // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yeni öge birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (neologism) *biçim bilimi* Dildeki türetme kurallarına uygun olarak yaratılmış olan yeni birimlerin adı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yeni yapıım söz birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*new word*, *paraplasme*): Dilde yeni ortaya çıkan, yeni oluşturulmuş ve henüz genelleşmemiş olan ses, biçim veya yapıdır. // **TDBTS 2014:** —

Yer adı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Şehir, kasaba, köy gibi yerleşim birimleriyle buralardaki cadde, sokak, meydan vb. yerlere verilen ad: *Ankara, Niğde, Kütahya, Düzce* vb. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (toponim):** Yerleşim adı (*oykonim*), su adı (*hidronim*), dağ adı (*oronim*) yanında, ülke ve bölge gibi her türden coğrafya adları, özel adların bu bölümünü oluşturur. // **TDBTS 2014: —**

Yer ad(lar)ı bilimi biri. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Toponomastique) Bir bölgedeki veya bir dildeki yer adlarını inceleyen bilim kolu. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (toponymy) genel** Ad biliminin, yer adlarının gelişimi, kaynağı, dağılımı ile ilgili alt dalı. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yer belirteci birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Mekân zarfı*; Fr. *adverbe de lieu*; İng. *adverb of place*; Alm. *ortsadverb*) Bir eylemin anlamını, sınırlı olmayan ve her yere uygulanabilen bir yer kavramıyla gösteren belirteç. // **DDTS 1980:** [Alm. *lokaladverb, adverb des ortes, ortsadverb*] [Fr. *adverbe de lieu*] [İng. *adverb of place*] [Es. T. *mekân zarfı*]: Yer bakımından bir belirleme getiren belirteç. Ör. *Dışarı çıktı, Geri döndü tümcelerindeki dışarı, geri öğeleri.* // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Lokaladverb, adverb des ortes, ortsadverb*; Fr. *adverbe de lieu*; İng. *adverb of place*) Fiilin gösterdiği oluş veya kılışın mekan içinde, yerini ve yönünü belirten zarf. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yerdeşlik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *isotopie*] [Fr. *isotopie*] [İng. *isotopy*]: **1-** Bir söylem çerçevesinde anlamsal tutarlılığı, bildirinin bir anlam bütünü olarak kavranmasını, tek yönlü anlamayı sağlayan uyum; aynı düzlemde yer alan ögelerin oluşturduğu, çokanlamlılığı engelleyen ve yinelemelerden doğan uyumluluk. **2-** Hem içerik, hem anlatım düzleminde dil ögelerinin yinelenmesiyle oluşan uyum. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (isotopy):** Söz dizimini ve metni kuran ögeler arasındaki mantıksal tutarlılık, yerdeşliktir. krş. **Yerindelik, metin.** // **TDBTS 2014: —**

Yerellik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (locality) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde herhangi bir ilkenin, belirli bir sozdizimsel alanı gözetmesi. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yerel tümce birl. i. — // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** *O söylediği yerde..* şeklinde kurulan tümce. bkz. **Tümce.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yergi i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*irony*): Bir söz, söz dizimi veya metnin dil bilgilik yapısının tam tersi bir anlam için kullanılması, yergidir. // **TDBTS 2014:** —

Yerinde sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*in-situ*) *söz dizimi* Bir tümcede bir ögenin derin yapıda bulunduğu konumda bulunması niteliği. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yerindelik koşulu birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*felicity condition*): Söz dizimini ve metni kuran ögeler arasındaki mantıksal tutarlılık, yerdeşliktir. krş. **Yerdeşlik, metin.** // **TDBTS 2014:** —

Yerine i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *allegorie*] [Fr. *allégorie*] [İng. *allegory*] [Es. T. *istiare-i temsiliye, alegori*]: Bir soyutlamanın, bir niteliğin kişileştirilmiş biçimi ya da uzun bir geliştirmeye konu olan eğretileme. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yerineleme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Hypostase) Bir kelimenin kendi söz bölümü dışında olarak, örnekleyin bir adın sıfat yerine alınarak kullanılması: *Fesat karı* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yer ismi bilimi birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** Özel isim biliminin yer adlarını inceleyen bölümüne yer ismi bilimi denir. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yerleşme i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *einbettung*] [Fr. *emboitement*] [İng. *nesting*]: Bir dizimin bir başka dizim içine katılması. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yerleşmiş (oluşmuş) sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (established) sözcük bilimi İster kurumsallaşma ister sözlükselleşme yoluyla olsun, bir dilin söz varlığına girmiş öge. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yerleştirim i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (insertion) toplum dil bilimi Tümce içi kod değiştiriminin açıklanmasında dillerden birinde söz dizimsel çerçeve belirlendikten sonra bu çerçevenin her iki dilin bağımlı ve bağımsız biçim birimleri tarafından doldurulduğu varsayımına dayanan yaklaşım. krş. **Nöbetleşim. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yerleştirme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. einbettung] [Fr. enchâssement] [İng. embedding]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde bir tümceyi (kurucu tümce) bir başka tümceye (ana tümce) katma işlemi. Ör. *Arkadaşım söylüyor ve Babası hasta tümceleri yerleştirme dönüşümüyle Arkadaşım babasının hasta olduğunu söylüyor biçimini alır.* // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yerli (iletişim) dil(i) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (vernacular) toplum dil bilimi Bir ülkede ya da bölgede çok yaygın olarak konuşulan ölçünleştirilmemiş ana dili. // **DBTS 2013: (contanct vernacular):** Dil toplumunun belirli bir bölgesinde kullanılan günlük dildir. // **TDBTS 2014: —**

Yerlileştirme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (vemacularization) toplum dil bilimi Dil düzenlemesini yönlendiren ilkelerden biri olarak toplumda yaygın olarak konuşulan bir yerli dilin geliştirilme ve resmi dil olarak benimsenme süreci. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yerli söz birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (native word): Bir dilin söz varlığı, yani sözlük öğeleri, başlıca iki kaynağa dayanmaktadır. Birincisi, mevcut öğeleri ses ve anlamca *değiştirme*, ikincisi ise, başka dillerden *alma*'dır. Bu yüzden her dilin söz varlığı, *iç öğeler* ve *dış öğeler* diye ikiye ayrılır. İç öğeler ve yerli sözler, kendi

ürettiklerimizin; dış ögeler ve alıntı sözler, başka dilleri konuşan toplumlardan öğrendiklerimizin adlarıdır. krş. **Söz, sözlük. // TDBTS 2014: —**

Yermeli sıf. Küçültücü, küçük düşürücü, yermeli, aşağılayıcı, pejoratif. // FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Yer tamlayıcısı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (adverb of place, indirect object): Cümlede, yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge, yer tamlayıcısıdır. **// TDBTS 2014: —**

Yer ve zaman kuramı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (age and area theory): Dil türeyiş kuramlarının en kapsayıcılarından biridir. Bu kurama göre, belirli bir yer ve zaman diliminde yaşamakta olan insanlar, belirli ses demetleri çıkararak birbirleriyle ilişkilerini sağlamışlar, birbirlerine göndermek istedikleri bilgileri, bu yarı hayvansal seslenmelerle iletmişler ve her dil, ayrı bir süreçte, böylece doğmuştur. krş. **Dil türeyiş kuramları. // TDBTS 2014: —**

Yer zarfı birl. i. FGT 1942: Zarfı mekân – Adverbe de lieu // DBTS 1949: (Adverbe de lieu) İçeri, dışarı, aşağı, yukarı, yan gibi zarflar. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. Zarf-ı mekân; Fr. adverbe de lieu). Yüklemin anlamını yer kavramı bakımından tamamlayan zarf. Ör. Aşağı indikten sonra tekrar yukarı çıktı. // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (adverb of place): Eylemin gerçekleştiği yeri, eylemin gösterdiği oluş veya kılışın mekân içindeki yerini ve yönünü belirten zarflar, yer zarfları olarak bilinir. krş. **Zarf. // TDBTS 2014: —**

Yeterlik düzlemleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (levels of adequacy) genel Özellikle üretici dil bilgisi kuramcılarınca kullanılan, dil bilgisinin ulaşabileceği başarı düzeyini gösteren bir terim. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yeterlik fiili (eylemi) birl. i. FGT 1942: Fiili iktidari – Verbe potentiel ou possible // DBTS 1949: görebilmek şeklinde bir yeterlik bildiren karmaşık fiil türü. bkz. **Karmaşık fiil. // DTS 1969: (Osm. İktidar fiili Fr. verbe possibilitif; İng. potential verb; Alm. verbum potentialis)** Olumlusu herhangi bir eylemin -e’li ulacıyla bilmek eylem kökünün

birleşmesinden meydana gelen ve yeterlik kavramı veren, olumsuzu ise herhangi bir eylemin *-e'li* ulacıyla *-me* olumsuzluk ekinin birleşmesinden kurulan ve yetersizlik kavramı veren birleşik eylem. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Fi'l-i iktidâr, fi'l-i imkân*; Fr. *verbe possibilatif, verbe potentiel*). *-(y)a* ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra bilmek yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle, olumsuzu ise eklenmiş *-AmA-* ekiyle oluşturulan ve “gücü yetme” kavramı taşıyan birleşik fiil. Ör. *ara-y-a+bilmek, bil-eme-mek* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *Verbum potentialis*; Fr. *verbe possibilatif*; İng. *potential verb*) Fiilin karşıladığı işin, hareketin mümkün veya muhtemel olup olmadığını göstermek için, olumlu durumda *bil-*, olumsuz durumda da bugün eriyerek kaybolmuş Eski Türkçe *u-* iktidar fiilinin anlamını üzerine alan *(-A)* zarf-fiil ekleriyle kurulan tasvir fiili. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yeterlilik görünüşü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adequacy, potential verb*): Eylemin bildirdiği yapma ve olmanın gerçekleşmesinin mümkün olduğunu belirten bilgi, yeterlilik bilgisidir. // **TDBTS 2014:** —

Yetersizlik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Transitivité) Kelimelerin ve özellikle fiillerin başlı başına tam bir fikir vermeye yetmeyip anlamı tamamlayıcı bir nesne veya yüklemlik almak gereklikleri. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yeti i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (competence) *söz dizimi* Üretici dönüşümlü dil bilgisi anlayışında kişinin dil dizgesine ilişkin bilgisi. Bu bilgi kişisel etmenlerden ve bağlamdan bağımsız, soyut bir dilsel bilgidir. Edinç de denir. krş. **Edim, iletişim edinci.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yetinmeci çizgi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (Minimalist Program) *söz dizimi* Üretici dil bilgisi kuramının 1993'ten sonra geliştirilmiş olan evresi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yetişkin dili birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adult language*): Dil

çalışmaları, diğer bir çok çalışmalar gibi, zıtlık ölçeğini sıkça kullanır. Bebek dili ve yetişkin dili zıtlığı da bize epeyce bilgi sunar. // **TDBTS 2014:** —

Yetişkin odaklı birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adultomorphic*): Yetişkin odaklı dil çalışmaları, okur yazarlığı olmayan yahut örgün eğitimde okumamış olan yetişkin bireylere kullandıkları dili daha iyi öğretmek ve bu yolda karşılaşılan başlıca güçlükleri belirlemek ve çözmek amacıyla yürütülen dil çalışmalarıdır. // **TDBTS 2014:** —

Yetkinlik düzlemleri birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (levels of adequacy) Özellikle üretici dil bilgisi kuramcılarınca kullanılan, dil bilgisinin ulaşabileceği başarı düzeyini gösteren bir terim. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yıldız(lı) biçim birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (asterisked) *genel 1-* Eş zamanlı dil biliminde dil bilgisi kurallarına aykırı olan ya da kabul edilirliliği bulunmayan biçim; örn. **geliyorduz. 2-* Tarihsel dil biliminde yazılı kanıta dayanmayan, varsayımsal olan ya da yeniden oluşturulan biçim. // **DBTS 2013:** (*astericsed, starred form*): Varsayıma dayandığı veya eldeki verilere göre yeniden kurulduğunu belirtmek için yanına yıldız (*) işareti konulan bir söz veya yapı, yıldızlı biçimdir. // **TDBTS 2014:** —

Yinelem i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *anapher*] [Fr. *anaphore*] [İng. *anaphora*]: Sözcüde daha önce kullanılmış bir biçimde (öncül) daha sonra gelen bir öge (özellikle de bir adıl) aracılığıyla gönderme yapılması sonucu gerçekleşen söz dizimsel süreç. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yineleme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (reduplication) Bir tabanın belirli bir parçasını ya da tamamını yineleyerek, bu tabandan başka ek ve sözcükler türetme süreci. İkileme de denir. // **DBTS 2013:** (*reduplication, redundant, perissologic, perissologica, recurrence, hendiadyoin, doubling*): Bir veya daha çok dil biriminin tamamen veya kısmen tekrarlanması, dilcilikte yineleme olarak bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Yinelemeli sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Itératif) Bir işin tekrarlandığını anlatan kelime şekli. Fr. Battre fiilinden *Rebattre* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *rekursiv*] [Fr. *récuratif*] [İng. *recursive*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde tümcenin üretiliş sürecinde birçok kez uygulanabilen bir kuralın ya da birçok kez karşılaşılabilen bir ögenin özelliğini belirtir. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (recursive) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde öbek yapısı kurallarına göre bir öbek yapısının aynı türde bir öbek yapısını üretmesini sağlayan özellik. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yinelemeli bileşik birl. i. FGT 1942:— // **DBTS 1949:** Aynı kelimenin tekrarından ibaret olan bileşim türü. bkz. **Bileşim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yinelemeli döngüsel taşıma birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (successive cyclic movement) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde birden fazla döngüsel alanı kullanan taşıma. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yineleme öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*reduplication phrase, iterative compound*): Bir varlığı veya bir eylemi karşılamak üzere eş görevli iki sözün oluşturduğu söz öbeğidir. // **TDBTS 2014:** (İng. repeat group) Bağlam içinde çeşitli anlamsal ilişkiler kurmak veya stilistik bir anlatı değeri oluşturmak için, aynı veya farklı sözcüklerin -genellikle ardışık olmak üzere- yinelenmesiyle oluşturulan sözcük öbeklerine denir.

Yineleyici anlatım birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*reduplicative expression, reduplicative phrase*): Aynı türden art gönderim öğelerini yineleyerek gerçekleştirilen dil kullanımıdır. // **TDBTS 2014:** —

Yod i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Iod, Yod) Y sesi veren i açınığı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yoğrulum değişimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Métaplasme) Eski gramercilerin, önüm, düşme, silinme, derilme, toplasma, özümleme, özgeleme, göçme gibi

her türlü değişimlere verdikleri genel ad. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yoğun sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *kompakt*] [Fr. *compact*] [İng. *compact*]: Başlıca iki biçimlendiricinin birbirine çok yakın olduğu seslerin niteliğini belirtmek için kullanılır. Ör. *artdamaksıl k ve g, damaksıl y, a ünlüsü yoğun özelliğini taşır.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (compact) *ses bilgisi* Ayırıcı özellikler kuramında seslerin çıkarıldığı yerlerde meydana gelen değişimleri açıklayan özelliklerden biri. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yokluk alfası birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Alpha privatif) Yunancada yoksunluk veya ilişkisizlik anlatmak üzere önek olarak kullanılan *a* açınığı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yokluk durumu (hali) birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Caritif ou Caritatif) Türkçede —siz ekiyle yapılan yoksunluk ve ilişiksizlik sıfatları bazı dillerde isim çekiminden bir hal sayılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *abessiv*] [Fr. *abessif*] [İng. *abessive*]: Yokluğu, yoksunluğu belirten ad durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*abessive, caritive*): Türkçede varlık ve yokluk ilişkisi, yapımlık birimlerle sağlanan, dolayısıyla da söz dizimine taşınmayan bir bilgidir. // **TDBTS 2014:** —

Yokluk eki birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** İsim soylu kelimelere gelerek herhangi bir nesne veya özelliğe sahip olmama anlamında ve + *II* / + *IU*: ekinin zıt anlamlısı yokluk sıfatları yapan + *sIz* / + *sUz* eki: *bilinç + siz, can + siz* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yokluk ulacı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Gérondif de carence) *Almadan, almaksızın* şeklindeki ulaçlara denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yoksunluk sıfatı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Privatif) Bir şeyden yoksun bulunulduğunu veya kalındığını anlatan sıfat: *Parasız* bir adam, *Ağaçsız* bir toprak gibi. (Not – Bir şeyi parasız almak'taki parasız kelimesi yoksunluk anlatmaz. bkz. **İlişiksizlik**)

sıfatı.) // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Yorum i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *interpretation*] [Fr. *interprétation*] [İng. *interpretation*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, derin yapıya anlam verme (anlamsal yorum) ya da yüzeysel yapıyı gereken ses bilimsel ve sesçil özelliklerle donatma. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yorum bilgisi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*interpretative codes, hermeneutics*): Dil göstergelerini, bu göstergelerin işaret ettikleri algı ve bilgiler, yani sözler, cümleler ve metin kadar, metni doğuran bağlam ve şartları da dikkate alarak anlamlandırmaya, yorumlama denir. **// TDBTS 2014: —**

Yorumlama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (*interpretation*) *edim bilimi* İletişimde kod çözme ile ulaşılan bildiri içeriğine o andaki tüm ilişkiler ve başka koşullar çerçevesinde yeniden anlam verilmesi süreci. **// DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yorumlanabilir sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: [Alm. *interpretierbar*] [Fr. *interprétable*] [İng. *interpretable*]: Doğal konuşucunun anlamsal kurallar aracılığıyla bir anlam verebileceği, anlamsal yorumunu yapabileceği sözceleri belirtir. **// DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yorumlayıcı i. ve sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*interpretant*): Bir önceki göstergeye yönelik her dil kullanımı, yorumlayıcıdır. **// TDBTS 2014: —**

Yön adları birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Yön gösteren adlar: *kuvzey, güney, doğu, batı, gün doğusu, gün batısı, gün ortası* vb. **// DS 2011: — // DBTS 2013:** (*direction name*): Yön gösteren adlardır. **// TDBTS 2014: —**

Yönelme hâli (durumu) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Mef'ulünileyh*; Fr. *datif*; İng. *dative*; Alm. *dativ, wemfall*) Ad soylu kelimenin taşıdığı

kavrama dönüşü bildiren durum. Türkçede bu durum *-e* (*-a*, *-y-e*, *-y-a*) takısıyla belirtilir. // **DDTS 1980:** [Alm. *dativ*] [Fr. *datif*] [İng. *dative*] [Es. T. *mefulünileyh*]: Adın belirttiği kavrama dönüş ya da yöneliş anlatan durum. // **DBTS 1989:** (Osm. *Mef'ûlün ileyh*; Fr. *datif*). Cümlede yükleme bağlı olarak isim soylu kelimelerin gösterdiği nesneye veya şahsa ya da belirttiği kavrama yöneliş, dönüş, yaklaşma, girme vb. bildiren hal. Ör. *okul+a gitmek*, *rüya+y+a inanmak* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *Dativ*, *wemfall*; Fr. *datif*; İng. *dative*; Osm. *mefûlün ileyh*) Yaklaşma, yönelme bakımlarından ismin karşıladığı nesneyi fiile bağlayan hal. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*allative*): Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin belli bir yönde yapıldığını göstermek için ad, yön durumu çekimine girer. // **TDBTS 2014:** —

Yönelmeli tümleş birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Eylemin anlamını tümleyen ve yönelme (*-e*) durumunda bulunan tümleş. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yöneltici gramer birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Dili yanlış yönlere sapmaktan korumak ve yanlışları düzeltmek iddiasında bulunan gramer türü. bkz. **Gramer.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yönergeli kip birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Gelecek zaman şeklinin buyurum kipi yerinde kullanılan gelişimli kip türü. bkz. **Gelişik kipler.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yöneten sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*goveraer*) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, yönetim tanımına göre yönetilene k-buyuran öge. bkz. **Yönetim.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yöneten kelime birl. i. — // FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Cümlede işi bildiren kelimeye verilen ad. bkz. **Yönetik.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yöneti i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Régime*) Yönetme işi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yönetici i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *regens*] [Fr. *régissant*] [İng. *governing item*]: Bağımsal dilbilgisinde, bağımlılık gösteren birimlerin üst düzeyinde yer alan, başka birimlerin bağımlısı olduğu birim. Ör. *Genç kız yün örüyor tümcesindeki örüyor ögesi kız ve yün'ün, kız ögesi genç'in yöneticisidir. // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (governing, governing item):* Sözlük birimlerinin bir araya getirilmesini sağlayan dil birim ve ögeleri, yönetici birimler ve ögeler olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Yönetik i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Régime) Bir cümle içinde bulunan bir kelimenin ve özellikle bir fiilin, bir önlecin veya bir artlacın yönettiği (Régir), yani bir hal değişikliğine uğrattığı başka kelime: *Eve gelmek, Evden gelmek, Eve karşı, Evle beraber* sözlerinde türlü isim hallerinde görülen *ev* kelimesine yönetik veya yönetilen kelime (Mot régi), *gelmek, karşı* ve *beraber* kelimelerine ise yöneten kelime (Mot régissant) denir. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yönetilen sıf. FGT 1942: — // DBTS 1949: Cümlede yöneten kelime tarafından yönetilen kelime. bkz. **Yönetik.** // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (govemee) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, yönetim tanımına göre yönetenin k-buyurduğu öge. Bkz. **Yönetim.** // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yönetili fiil birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Verbe à rection) Tümleç alan fiil. // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yöneltilik hali birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: İsim çekimlerinde kullanılan ve her çeşit tümleç rolünü görebilen hal. bkz. **Etkenlik hali.** // **DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yönetim i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (government) *söz dizimi* Üretici dil bilgisi kuramının yönetim ve bağlama kuramında bir başın yansıması içinde olan diğer ögelerle ilişkisi; baş olan yöneten, diğeri yönetilendir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yönetim ulamı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (governing category) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin yönetim ve bağlama kuramı çerçevesinde, ad öbeklerinin gönderimsel

özelliklerini düzenleyen bağlama ilkelerinin tanıdığı söz dizimsel alan, yerellik. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yönetim ve bağlama kuramı *birl. i.* **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (Government and Binding Theory) *söz dizimi* Üretici dil bilgisi kuramının dil bilgisini ilkeler ve değiştirgenlerden kurulu bir üst dizge olarak gören biçimi. Yetinmecî Çizgi, İlkeler ve Değiştirgenler Kuramı olarak da adlandırılır. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yönetme i. **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *reaktion*] [Fr. *rection*] [İng. *government*]: Bir birimin belli bir tümleş alması bakımından yerine getirdiği işlev. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*government*): Dil kullanımında, varlık ile varlık (söz öbeği) veya varlık ile eylem (cümle) yapılarındaki ilişkilerin adları, yönetici dil birimleridir. Bu işe de yönetme adı verilir. // **TDBTS 2014: —**

Yön gösterme eki *birl. i.* **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Direktivus, direktiv endung*; Fr. *suffixe directif*; İng. *directive suffix*) Fiildeki oluş ve kılışın yönünü göstermek için yönle ilgili yer ve zaman adlarını yön gösterme haline sokan ek: + *GA*rU, + *Ar*I, + *rA* ekleri // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yön gösterme hali *birl. i.* **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992:** İsmi, fiilin gösterdiği oluş veya kılışın kendi yönünde yapıldığını göstermek için girdiği hal. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yönlenme durumu *birl. i.* **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011:** (allative) *biçim bilimi* Bir yere doğru gitme hareketini belirten durum eki; dilin durum ulamı içinde girme durumu, çıkma durumu gibi yer ve zamana ilişkin yerel durum eklerinden biri. *Fince'de bulunur.* // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yön öbeği *birl. i.* **FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*directive short phrase*): Yön eki veya edatı almış bir ad ögesinin bir başka ad ögesi ile kurduğu söz öbeğidir. // **TDBTS 2014: —**

Yumuşak damak birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Ağız boşluğunun üst kısmını çevreleyen kubbemsi yapıdaki damağın *ğ, k, ğ, ñ* gibi kalın sıradan ünsüzlerin boğumlanmalarında görev alan arka tarafı. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yumuşak ge (ğ) uzunluğu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: Türkçe bir kelimede bulumam *ğ* ünsüzünün, kendinden öncekiveya sonra ünlüyü uzatması. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yumuşak girişim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Ses girişlerinin gerilmeden önce kapanmadığı girişim türü. bkz. **Girişim.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yumuşak sessiz (ünsüz) birl. i. FGT 1942: Yumuşak samit-Sonore. // **DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980:** [Alm. *lenis, weicher konsonant*] [Fr. *consonne douce*] [İng. *lenis, soft consonant*]: Ağız organlarındaki kasların gevşek durumunda ve ağız yolundan geçen havadaki basıncın azalmasıyla gerçekleşen ünsüz. // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** Ciğerlerden gelen havaya ses tellerinin titreşip ton vermesi ile boğumlanan ünsüz türü. Tonlu ünsüz de denir. // **DS 2011:** *ses bilgisi 1-* (lenis) Göreceli olarak daha az bir kas ve soluk çabasıyla çıkarılan ünsüz. *2-* (soft consonant) Ağızdaki kasların gevşek durumunda ve ağız yolundan geçen havadaki basıncın azalmasıyla gerçekleşen ünsüz. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yumuşama i. FGT 1942: ... - Sonorisation // DBTS 1949: (Adoucissement, Lenition) Gergin (sert) abanıkların gevşek (yumuşak) olması: *S'nin Z olması* gibi. // **DTS 1969:** (Fr. *sonorisation*; İng. *sonorisation*; Alm. *stimmhaftwerden*)Sürekiz ünsüzlerin sürekli ünsüz veya sızıcı ünsüz oluşu. // **DDTS 1980:** [Alm. *erweichung*] [Fr. *adoucissement*] [İng. *softening*]: Titreşimsiz bir ünsüzün titreşimli nitelik edinmesi. Ör. *s nin z olması*. // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *Erweichung, stimmhaftwerden*; Fr. *adoucissement, sonorisation*; İng. *softening*) Son sesinde tonsuz ünsüz bulunduran kelimelerin, ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında tonlu duruma gelmeleri. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*voicing, sonorisation*): Ötümsüz ünsüzlerin ses yolunu genişleterek çıkarılan eşleri olan ötümlü ünsüzlere dönüşmeleri. // **TDBTS 2014: —**

Yutak i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Pharynx*; Fr. *pharynx*; İng. *pharynx*) Gırtlak ağız ile birleştiren, en üst ucu burun boşluğuna, ortası ağız boşluğuna ve altı da gırtlığa açılan, üstü geniş altı dar olan boşluğun adı. Bu boşluğa boğaz boşluğu da denir. // **DS 2011:** (*pharynx*) *ses bilgisi* Ses yolunda en üst ucu burun, ortası ağız, altı da gırtlığa açılan boşluk. // **DBTS 2013:** (*pharynx*): Konuşma cihazının gırtlak ile dil kökü ve geniz boşluğu arasında kalan ve konuşma sırasında içinden geçen seslere türlü renkler veren boru parçası biçimindeki kısmı. Gırtlak ağız ile birleştiren, en üst ucu burun boşluğuna, ortası ağız boşluğuna ve altı da gırtlığa açılan, üstü geniş altı dar olan boşluğun adı. Bu boşluğa *boğaz boşluğu* da denir. krş. **Ses organları.** // **TDBTS 2014:** —

Yutak abanığı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne pharyngale) Yutaktan çıkan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yutaksıl sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*pharyngeal*) *ses bilgisi* Çıkış yeri dilin köküyle boğaz çeperi arasında, art damağın gerisinde olan ünsüz. *Arapça'da yutaksıl sesler vardır.* // **DBTS 2013:** (*pharyngali*): Yutaktan çıkarılan sestir. // **TDBTS 2014:** —

Yutaksıllaşma i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (*pharyngealization*) *ses bilimi* Başka bir yerde çıkarıldığı halde aynı anda yutakta da bir daralma ile çıkarılan seslerin durumu. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yuvarlak sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*round*): Dudakların yuvarlaklaşmasıyla oluşan ses birimidir. // **TDBTS 2014:** —

Yuvarlak açınık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Dil ile damak arasındaki yolun genişliğine göre yuvarlak olarak çıkarılan *o, ö, u, ü* açınıkları. bkz. **Açınık.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yuvarlaklaşma (yuvarlaşma) i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Arrondissement*) Düz bir açının yuvarlak bir vasıf alması: *a*'nın *o* olması gibi. // **DTS 1969:** (Fr. *arrondissement*; İng. *rounding*; Alm. *rundung*) Düz ünlünün ünsüz etkisiyle yuvarlak oluşu. // **DDTS**

1980: [Alm. *rundung*] [Fr. *arrondissement*] [İng. *rounding*]: Bir düz ünlünün yuvarlak ünlüye dönüşmesi; dudaksıllaşma. // **DBTS 1989:** (Fr. *arrondissement*; karşıtı düzleşme). Bir düz ünlünün dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlak ünlüye dönüşmesi. Ör. (*savruk*) → *savruk*, (*çabık*) → *çabuk vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Rundung*; Fr. *arrondissement*; İng. *rounding*) Düz bir ünlünün, yanındaki ünsüzün etkisiyle yuvarlak sıradan ünlüye dönüşmesi. // **DS 2011:** (*rounding*) *ses bilimi* Düz ünlünün, yanındaki dudaksıl ünsüzün etkisiyle yuvarlak ünlüye dönüşmesi. // **DBTS 2013:** (*rounding*): Dudak sesi olmayan bir sesin dudak sesine dönüşmesi olayıdır. // **TDBTS 2014:** —

Yuvarlak sesli (ünlü) birl. i. FGT 1942: Yuvarlak sâit - *Voyelle arrondie*. // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Savt-ı şefevi*; Fr. *voyelle arrondie*; İng. *rounded vowel*; Alm. *gerundeter vokal*) Dudakların toplanıp yuvarlaklaşması ile meydana gelen ünlü. // **DDTS 1980:** [Alm. *gerundeter vokal*] [Fr. *voyelle arrondie*] [İng. *rounded vowel*] [Es. T. *şefevi sait*]: Dudakların yuvarlaklaşmasıyla oluşan ünlü. Ör. *ü, u, ö, o*. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *gerundeter vokal*; Fr. *voyelle arrondie*; İng. *rounded vowel*) Dudaklarda belli bir yuvarlaklaşmayla boğumlanan ünlü. Türkiye Türkçesinin yuvarlak ünlüleri // **DS 2011:** (*rounded vowel*) *ses bilgisi* Dudaklar yuvarlak durumda iken çıkarılan ünlü. krş. **Düz ünlü.** // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yuvarlak sıra birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *classe arrondie*; İng. *rounded class*; Alm. *gerundete vokale*) Türkçe bir kelimedede bulunan yuvarlak ünlülerin sırası. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Fr. *classe arrondie*; karşıtı düz sıra). Türkçe bir kelimedede bulunan yuvarlak ünlülerin sırası. Ör. *kuşkulu, görüntü vb.* // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*rounded sene*): Türkçe sözlerde, küçük ünlü uyumu kuralınca, heceleri yuvarlak ünlülerle oluşturulan ünlü sırasıdır: *buldum, görürsün, olumlu vb.* krş. **Düz sıra.** // **TDBTS 2014:** —

Yuvarlak ünlü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Sâit-i şefevî*; Fr. *voyelle arrondie*; karşıtı düz ünlü). Dudakların toplanıp yuvarlak bir biçim almasıyla meydana gelen *o, ö, u, ü* ünlüleri. // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*rounded vowel*): Dudaklarda belli bir yuvarlaklaşmayla boğumlanan ünlüdür. Türkiye Türkçesinin yuvarlak ünlüleri, *o, ö, u, ü* ünlüleridir. // **TDBTS 2014:** —

Yuvasal abanık birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Consonne alvéolaire) Dilin dış yuvalarına abanmasıyla çıkan abanık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüce sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Haut) Fikirce yüksek çevrelerde konuşulan dil şekline sıfat olur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüklem i. FGT 1942: Müsnet, haber – *Prédicat, attribut* // **DBTS 1949:** (*Müsnet, Prédicat*) Gerek fiil ve gerekse isim cümlelerinde özneye yükletilen işi, oluşu veya hali gösteren fiil yahut koşaçlı isim, (ad, sıfat, zamir...) // **DTS 1969:** (Osm. *Fiil, haber, müsnet*; Fr. *prédicat, attribut*; İng. *predicate*; Alm. *prädikat*) Eylem çekimine girmiş kelimenin cümledeki görev adı. // **DDTS 1980:** [Alm. *prädikat, satzaussage*] [Fr. *prédicat*] [İng. *predicate*] [Es. T. *müsnet, haber*]: Tümcede bütün öğelerin işlevlerini kendisine göre belirledileri, sözdizimsel açıdan tümcenin temelini oluşturan ve hiçbir öğeye bağlı olmayan, ortadan kalkmasıyla da tümcenin yok olmasına yol açan öge. Ör. *Çocuk çalışıyor ve Çocuk çalışkan tümcelerinde çalışıyor ve çalışkan.* // **DBTS 1989:** (Osm. *Haber, müsnet*; Fr. *attribut, prédicat*). Cümlelerin ifade ettiği hüküm, düşünce ve duyguyu içeren, fiil veya isim soylu bir kelime olabilen, cümlelerin bütün öğelerinin bağlı olduğu temel öge. Ör. *Mehmet gelecekmiş.* // **GTS 1992:** (Alm. *Prädikat, satzaussage*; Fr. *predicat*; İng. *predicate*) Cümlede hareketi, olayı, işi, yargıyı bildiren, fiil çekimine girmiş kelimenin cümle bilgisindeki adı. // **DS 2011:** (*predicate*) *söz dizimi* Tümcede özne dışında kalan öğelerin oluşturduğu temel öge. // **DBTS 2013:** (*predicate*): Nitelendirilmiş eylem adına yüklem denir. Cümlede yargı bildiren çekimli öge, yüklemidir. // **TDBTS 2014:** (İng. *predicate*) Söz diziminde; kurucu öge olarak diğer öğeler üzerinde yapısal, anlamsal, kullanımsal açıdan belirleyici olan; Dil birimlerinin sıralanışını birinci derecede etkileyen, derin yapıda yüklendiği iletinin mantıksal, söz dizimsel ve anlamsal açıdan güçlendirilmesini, tamamlanmasını sağlayan sözlüksel boşluklara sahip en temel ögedir.

Yüklem adı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*predicate noun*): Ad cümlesinde yargı bildiren, yani yüklem görevindeki ad soylu sözün söz dizimi bilgisindeki adı, ad cümlesi yüklemidir. // **TDBTS 2014:** —

Yüklemcil i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (predicative) söz dizimi Eylem öbeğinin başı konumundaki öge. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yüklemcil biçimsel dizge birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (predicate calculus) anlam bilimi Mantıktan ödünç alınan, tümce anlamının çözümlenmesinde kullanılan bir terim. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yükleme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (predication): Eylem adlarını sözlükten çıkarmaya yükleme denir. // **TDBTS 2014: —**

Yükleme (durumu) hâli birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. Meḫ'ulünbih, meḫ'ul-ü sarıh; Fr. accusatif, accusatif absolutif; İng. accusative, absolutive accusative; Alm. akkusativ, wenfall, absolutiver akkusativ) Ad soylu kelimenin taşımakta olduğu kavramın etkilendiğini bildiren durum. // **DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. Meḫ'ûlün bih; Fr. accusatif).** Geçişli bir fiille kurulan bir cümlede yüklem doğrudan etkisinde kalan nesnenin -(y)ı ekini alarak, bazan da ek almadan girdiği hal. Ör. *cam+ı takmak, üzüm yemek vb.* // **GTS 1992: (Alm. Akkusativ; Fr. accusatif; İng. accusative; Osm. meḫ'ulün bih)** Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği yani fiildeki işlevin etki bakımından üzerine yüklendiği ismin içinde bulunduğu hal. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (accusative):** Bir adın, geçişli eyleme bağlanarak, hareketten etkilenen varlık konumu kazanması durumudur. // **TDBTS 2014: —**

Yükleme hali eki birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği ismin içinde bulunduğu hali gösteren ek. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Yükleme kuramı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (predication theory): Söz diziminin varlık ve olaylara çeşitli özelliklerin yüklenmesinden oluştuğu görüşüdür. bkz. **Yükleme.** // **TDBTS 2014: —**

Yüklem ismi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Fr. prédicat). İsim cümlesinde yüklem durumunda bulunan ve sonuna ek

getirilerek fiilleştirilen isim soylu kelime. Ör. *Şartlar uygundur. Kızım öğrenci.* // **GTS 1992:** (Alın. *Pradikatsnomen*; Fr. *predicat*; İng. *predicate noun*) İsim cümlesinde yargıyı bildiren, yani yüklem görevindeki isim soylu kelimelerin cümle bilgisindeki adı. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüklemlı haber birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Attribut prédicatif) Bir cümlede koşaç yerine bir fiil kullanıldığı zaman, haber bu adı alır: Bu çocuk matematikte hep *birinci* gelir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüklemlık i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (comment) *söz dizimi, anlam bilimi* Dil bilgisi ve anlam bilime göre, tümcenin bilgi yapısı çerçevesinde, tümcenin yeni bilgi sunan bölümü. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüklemlık fiil birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** *Etmek, olmak, görünmek* gibi iyi etmek, iyi olmak, iyi görünmek tarzında ancak zarf görevinde bir isim veya sıfatla kullanılmaya ihtiyacı olan fiillere verilen ad. bkz. **Fiil.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüklemlık (katma) -i hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accusatif ou adjoınt) Nesnelı yüklemlık fiillerde yüklem bazı dillerde -i halinde olur: “Ben onu ağaç sandım” fikri o dillerde “Ben onu *ağacı* sandım” tarzında anlatılır. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüklemsi i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *prédictatide*] [Fr. *predicatoid*]: Yüklem niteliğı taşıyan bir dizime bağılı bir yayılımda yer alan yükleme A. Martinet’nin verdiği ad. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüklem öbeğı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Yüklemlle birlikte kullanılan kelime veya tamlamalar. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüklenik i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Müsnedünileyh*, Sujet) Kendisine bir işin ediciliğı, bir oluşun konuluğı veya bir halin taşıyıcılığı yükletilmiş olması bakımından

gerek fiil ve gerekse isim cümlelerindeki özneye denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüksek sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Haut) Bir dilin, yayılış alanı içinde denizden en uzak yerlerdeki şekline sıfat olur. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (high) *ses bilgisi* Dilin olağandan daha yukarıdaki konumunda çıkarılan ses; Örn. *kapalı ünlüler ve damak ünsüzleri yüksek seslerdir.* // **DBTS 2013:** (high): **1-** Ses bilgisi çalışmalarında, seslerin özelliklerinden biri için kullanılan bir terimdir. bkz. **Yükseklik.** **2-** Bir dil toplumun dağlık ve yüksek bölgelerinde konuşulan biçimine işaret etmek için sıfat olarak kullanılır. **3-** Bir dilin edebî dil olarak kullanılma biçimine işaret etmek için. bkz. **Edebî dil, şehirli dili.** // **TDBTS 2014:** —

Yüksek açık birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Voyelle haute) Dil yüksekte tutularak söylenen açık. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yükseklik i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Hauteur) Sesin perdesi. bkz. **Tonlama.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *höhe, tonhöhe*] [Fr. *hauteur*] [İng. *pitch*]: Bir sesin tiz ya da pes olmasını sağlayan, titreşimlerin hızıyla ölçülen nitelik. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (pitch) *ses bilgisi* Akustik ses bilgisindeki sıklık kavramına karşılık gelen dinleyiş ses bilgisinin bir özelliği olup, ses tellerindeki tüm titreşimin sayısını gösterir ve hertz ile ölçülür. // **DBTS 2013:** (pitch): Ses bilgisi çalışmalarında, seslerin özelliklerinden biri için kullanılan bir terimdir. Ses yüksekliği, bir saniyedeki ses titreşimi sayısı ile ilgilidir. Titreşen bir varlığın çıkardığı ses dalgalarının yüksekliğini bildirir. // **TDBTS 2014:** —

Yükseklik vurgusu birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** Sesin yükselmesinden ibaret olan vurgu. bkz. **Ton.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüksek seslilik birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (loudness) *ses bilgisi* Hava baskısı sonucu ses tellerindeki titreşimin büyüklüğüne bağlı olarak ses yoğunluğunun yüksek ölçülerde çıkışı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüksek ünlü birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *hoher vokal*] [Fr. *voyelle haute*] [İng. *high vowel*]: Dilin yukarlık konumunda

gerçekleşen ünlü. Ör. *i, ü, ı, u*. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yükselen ikinlik birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Zayıf açınığın başta bulunduğu ikinlik. bkz. **İkinlik.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yükselen iki(z) ünlü(lü) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Birinci öğelerinde ikincilere bakarak daha dar ve süreksiz ünlü bulunan ikiz ünlü türü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*rising diphthong, ascending diphtong*): Diller, bazı yazarların bazı yayınlarındaki karşıt düşüncelerine rağmen, *ünlü+yarı ünlü* biçiminde *av, ay, ağ* yükselen iki ünlülü hecelere veya *yarı ünlü+ünlü* biçiminde *va, ya, ğa* alçalan iki ünlülü hecelere sahiptir: *yav-ru, kay-gı, bağ-la-* sözleri, yarı ünlüyle biten hecelere sahip alçalan iki ünlülü heceler iken, *ka-ya, a-ğa, ö-dev* sözleri, ünlü ile biten hecelere sahip yükselen iki ünlülü hecelerdir. // **TDBTS 2014:** —

Yükselen keskin vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent aigu ascendant) Sesi belirtmek üzere alçaktan başlayıp yükselen vurgu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yükselen titrem(leme) birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Fr. *ton élevé*; İng. *high tone*; Alm. *hochton*) Anlatımda duygu ve düşüncelerin etkisine göre ses titreşimlerinin yükselmesinden doğan titrem. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*rising tone, high tone*): Yükselen titremleme, öfke, dikkat çekme yanında, coşkun bir sevgiyi de barındırabilen bir titrem birimidir: *Buraya baksana sen!; bir tanem her gün aşkımın kanıtlarını sorma benden!* vb. bkz. **Alçalan titremleme, titremleme.** // **TDBTS 2014:** —

Yükselen ton birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Ton ascendant ou montant) Alçaktan başlayıp derece derece yüksekliği artan hece sesi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Hochton*; Fr. *ton eleve*; İng. *high tone*) Konuşma sırasında seslerin titreşimindeki yükselme dolayısıyla hecenin tiz söylenişi. // **DS 2011:** (*rising tone*) *ses bilgisi, ses bilimi* Konuşma sırasında seslerin titreşimindeki yükselme dolayısıyla seslemin tiz söylenişi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yükselen vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent ascendant) Alçaktan başlayıp yeğînliğı sonradan yükselen vurgu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yükselip alçalan vurgu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Accent ascendant-descendant) Yeğînliğı azken çoğalıp sonra tekrar azalan vurgu. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yükselme durumu birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *sublativus*] [Fr. *sublatif*] [İng. *sublative*]: Bir yüzeye yönelik devimi belirten ad durumu. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yükseltici sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *meliorativ*] [Fr. *mélioratif*] [İng. *meliorative*]: Bir kavramı iyi, yüksek, yüce, vb. bir değer katarak belirten öğeler için kullanılır. Ör. *Büyük adam dizimindeki büyük yükseltici bir değer taşır.* // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yükseltme i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (raising) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde, bir alt tümcenin öğesinin, bir üstteki yapıya çıkması; örn. *Onlar beni [Sivas'a gitti] sanıyor, Sen [sınavı kazandı] gibi duruyorsun.* // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yürümlü anlam bilimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Kelimelerin anlamlarını zaman içindeki gelişimlerini göz önünde tutarak inceleyen bilim. bkz. **Anlambilim.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüz i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (face) *toplum dil bilimi* Dil etkileşiminde takınılan tutum. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüze yönelik tehdit birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (face threat) *toplum dil bilimi*

Etkileşimde bulunan kişilerin öz değer ya da toplumsal değer gereksinimlerini tehdit etme yönelimi. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüzey yapı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (surface structure) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinin ilk dönemlerinde (bkz. **Dönüşümsel dil bilgisi, ölçünlü kuram**) dönüşüm kurallarının uygulanmasından soma elde edilen ve yalnızca ses bilimsel kurallara girdi olan yapı. // **DBTS 2013:** (surface structure): Cümlelerin somut bir biçimde gerçekleşmiş yapısı, yüzey yapısıdır. // **TDBTS 2014:** —

Yüzey-yapı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (s-structure) *söz dizimi* Üretici dil bilgisi kuramının ilk dönemlerinde ses bilimsel biçim ve mantıksal biçime girdi olan, silme ve süzgeç gibi işlemlerin uygulanmasından önce belirginleşen, adıl ve izleri içeren yapıdır. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüz sakınımı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (face saving) *edim bilimi, anlam bilimi* Genellikle konuşmacının zor ya da utandırıcı bir duruma düşmesini önlemek amacıyla dolaylı söz eylem yoluna başvurulması. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Yüzeysel yapı birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** [Alm. *oberflächenstruktur*] [Fr. *structure de surface, structure superficielle*] [İng. *surface structure*]: Üretici-dönüşümsel dil bilgisinde, derin yapı biçimlerine uygulanan dönüşümler sonucu gerçekleştirilen, bildirişime elverişli duruma gelen somut tümce biçimi. // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Z

Zamair i. Zamirler: “Zamâir-i işâret.” // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zamairi istifhamiye birl. i. Soru zamirleri. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zamairi işariye birl. i. İşaret zamirleri. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:**— // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zamairi mülkiye, zamairi izafiye birl. i. İyelik ekleri (zamirleri). // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:**— // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zamairi müpheme birl. i. Belgisiz zamirler. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:**— // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zamairi şahsiye birl. i. Şahıs zamirleri. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:**— // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zaman i. FGT 1942: Zaman - *Temps*. // **DBTS 1949:** (Temps) Bir eylemin veya bir oluşun meydana geldiği devri anlatmak üzere fiilin aldığı şekil; bu şekil aynı zamanda kılınış da anlatabilir. // **DTS 1969:** (Fr. *temps*; İng. *time*; Alm. *zeitstufe*) Eylemlerin belirttikleri geçmiş zaman, şimdii zaman, geniş zaman, gelecek zaman kavramı. // **DDTS 1980:** [Alm. *tempus, zeitform*] [Fr. *temps*] [İng. *tense*]: Eyleme bağlı olarak gerçek ya da doğal sürenin çeşitli dilbilgisel bölümlenişlerini belirten ulam ve bu ulama bağlı olarak ortaya çıkan altulamaların her biri. // **DBTS 1989:** (Osm. *zamân*; Fr.*temps*). Fiilin belirttiği sürenin çeşitli parçalarını bildiren kategori ve bu kategoriye bağlı olarak ortaya çıkan alt bölümlerin her biri. // **GTS 1992:** (Alm. *Zeitstufe*; Fr. *temps*; İng. *time*) Çekimli fiilin karşıladığı kılış veya oluşun içinde geçtiği zaman dilimi: *Şimdiki zaman, geçmiş zaman, gelecek zaman, geniş zaman* vb. // **DS 2011:** (*tense*) *söz dizimi* Eylemin gösterdiği iş, oluş ve durumun gerçekleşme dönemini dilbilgisel olarak belirleyen ulam. // **DBTS 2013:** (*tense*): Saymaca bir bilgi olarak, varlıktan geliştirilmiş bir bilgidir. Varlıktaki değişimin adı zamandır. Değişimlerin başlangıç ve bitişleri arasındaki süreçtir. // **TDBTS 2014:** —

Zaman belirteci (zarfı) birl. i. FGT 1942: Zarfı zaman – *Adverbe de tempe* // **DBTS 1949:** (Adverbes de temps) *Dün, bugün, yarın, erken, geç* gibi zarflar. // **DTS 1969:** (Fr. *adverbe de temps*; İng. *adverb of time*; Alm. *zeitadverb*) Bir eylemin anlamını ve zaman kavramını ile sınırlandıran belirteç. // **DDTS 1980:** [Alm. *temporaladverb, adverb der zeit, zeitadverb*] [Fr. *adverbe de temps*] [İng. *adverb of time*] [Es. T. *zaman zarfı*]: Zaman

kavramı içeren belirteç. Ör. *Şimdi gidiyorum, Yarın gelecek tümcelerindeki şimdi, yarın öğeleri.* // **DBTS 1989:** (Osm. *Zarf-ı zamân*; Fr. *adverbe de temps*). Yüklemin anlamını zaman kavramı bakımından belirgin hale getiren zarf. Ör. *Dün geldi.* // **GTS 1992:** (Alm. *Zeitadverb*; Fr. *adverbe de temps*; İng. *adverbe of time*) Cümlede fiilin karşıladığı oluş ve kılışı zaman bakımından belirgin duruma getiren ve sınırlandıran zarf. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zamanca özümleme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Assimilation temporelle) Zaman uygunluğunun başka bir adı. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zaman çekerliği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Başka dillerde ayrı olması gerekirken bazen uyumlu tümcelerın zamanları baş tümcedeki zamanın çekerliğine kapılarak onların şeklini alırlar. Bu duruma zaman çekerliği adı verilir. bkz. **Çekerlik.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zaman dışı birl. sıf. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Atemporel) Şekilce zamanlı olduğu halde sınırlanmış bir zaman göstermeyen fiiller için kullanılır: Dünya *dönüyor* gibi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zaman eki birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** Eylemlerde kullanılan ve zaman kavramı veren ek. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Çekimli fiillerde zaman kavramını veren ve fiil tabanına gelen birinci ek. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*suffix of time*): Yapma ve olma eylemlerinin veya bildirmelerin gerçekleşme yer, biçim ve zamanları, bağlı biçim birimleri veya söz dizimi ilişkileriyle ifade edilir; çünkü ancak başka varlık ve eylemlerle ortaya çıkabilen bilgilerin, yani bağlı bilgilerin adları, bütün dillerde bağlı biçim birimleridir. // **TDBTS 2014:** —

Zamanların ardışması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bazı dillerde uyumlu tümce fiilinin zaman bakımından baş tümcenin fiiline uyması gerekliliği. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zamanlar süresi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Diachronique) Zaman içinde göz önünde tutulan dil olaylarının vasfı (zamanlar süresilik, Diachronie). Bunlar zamanlar

süresi dilbilimi veya evrimli dilbilim (Linguistique diachronique ou évolutive) in konusu olur. bkz. **Bir zamanlı.** // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Zamanlar süresi kanun birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Loi diachronique) Bir dilde çağlar boyunca yürürlükte olan kanun ve kural. // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Zamanlık gövde birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Zaman fikri veren fiil gövdesi. bkz. **Gövde.** // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Zamanlı tümcecik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (tensed clause) *sözdizim* Çekimi zaman özellikli tümce(cik). Türkçe’de, yalnızca geleneksel kip belirleyicilerini içeren ve -mA, -mAk, -Iş mastar belirleyicileri ile görünen tümce(cik)ler dışında kalan tümceler zamanlıdır. krş. **Zamansız tümce(cik).** // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Zamansız stf. FGT 1942: — // DBTS 1949: Bütün zamanları kapsayan veya böyle olduğu için belli bir zamanla ilgisi olmayan fiil şekli. bkz. **Geniş zamanlı.** // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Zamansız tümce(cik) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (untensed clause) *söz dizimi* Çekim’i zamansız özellikli tümce(cik). Türkçe’de, yalnızca geleneksel kip belirleyicileri içeren ve -mA, -mAk, -Iş mastar belirleyicileri ile görünen tümce(cik)ler, zamansızdır. krş. **Zamanlı tümce(cik).** // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Zaman ulacı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Osm. *Rabıt sıygası*; Fr. *gérondif de temps, gérondif temporel*; İng. *gerund of time, temporal gerund*; Alm. *gerundium von zeit, temporales gerundium*) Eylemin durumu zaman bakımından sınırlandıran ulaç. // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —

Zaman uygunluğu(uyumu) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Concordance des temps) Bazı dillerde uyumlu tümce fiilinin zaman bakımından baştümcenin fiiline uyması

gerekliliği; örnekleyin, “Baktı ki iş yürümüyor” denilebildiği halde bu cümle o dillerde “Baktı ki iş yürümüyordu” şeklinde söylenir. Buna zamanların ardışması (Consecutio temporum) da denir. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*sentence of tenses*): Cümleler veya birleşik cümleler arasındaki zaman uyumudur. // **TDBTS 2014:** —

Zamir i. FGT 1942: Zamir – *Pronom* // **DBTS 1949:** (*Pronom*) Önce geçen veya sonradan gelecek olan bir ismin yerine kullanılan ve onun anlattığı şeyi bildiren kelime veya takı. // **DTS 1969:** Adıl. // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** (Osm. *Zamîr*; Fr. *pronom*). Bir varlığın yerini tutan kelime türü. Ör. *ben, kendi, bu vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Pronomen, fürwort*; Fr. *pronom*; İng. *pronoun*; Osm. *zamir*) İsimlerin yerini tutan isim soylu kelime türü . Şahıs gösteren *ben, sen, o, biz, siz, onlar, kendi* şahıs zamirleri // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*pronoun*): Varlığın gerçek adının yerini tutma, onları kişi, işaret veya soru yolları ile temsil etme görevi yüklenmiş olan ad soylu bir söz türüdür. // **TDBTS 2014:** (İng. *pronoun*) Bağlam içinde daha önce kullanılmış olan, bilinen veya bilindiği var sayılan kavram ve yargıların gerçek anlamlarını karşılamadan geçici olarak temsil edip gösterimde bulunan; gönderimsel ilişki kurarak metinsel bütünlüğün oluşturulmasında etkin rol oynayan, söz varlığının küçük bir bölümünü oluşturan türetime elverişliliği sınırlı işlevsel dil birimlerine denir.

Zamir bükünü birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (*Flexion pronominale*) Bazı dillerde isim çekiminden ayrı olan zamir ve zamirli sıfat çekimi. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zamir çekimi birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*pronominal inflection*): Zamirleirn diğer ad ve eylemlerle ilişkilerinin sağlanmasına zamir çekimi denir. // **TDBTS 2014:** —

Zamirli isim öbeği birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Evim, kitabın, kalemi sözleri birer zamirli isim öbeğidir. bkz. **İye zamiri.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zamirlik kök birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** Bir şeyi gösterip belirtmeye yarayan köklere zamirlik kök adı verilir. bkz. **Kök.** // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zamir n'si birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Pronominal n*; Fr. *pronominal n*; İng. *pronominal n*) Teklik ve çokluk 3. şahıs zamirlerinin çekimi ile teklik 3. şahıs iyelik ekli kelimelerin hal ekleriyle kullanılışı sırasında araya giren « n » ünsüzü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*pronominal n*): Türkçenin zamir çekimlerinde ve zamirlerden ekleşmiş 3. kişi iyelik eki çekimlerinde kullanılan 'n' yardımcı sesi, zamir *n*'si olarak da bilinir. // **TDBTS 2014:** —

Zamirsi sıfat birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Adjectif pronominal) Soyut veya somut bir şeyi işaret ederek değil, anarak göstermeye yarayan kelime: *O fikre diyeceğim yok, fakat bu teklifi kabul edemem.* // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zararına -e hali birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** (Dativus incommodi) Bazı dillerde, bir şeyin “zararına” fikrini veren -e hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zarf i. FGT 1942: Zarf - *Adverbe*. // **DBTS 1949:** (Adverbe) Fiilin, sıfatın, başka bir zarfın veya bir ifadenin anlamını sınırlandıran veya nitelendiren kelime: *Erken* gelmek, *Güzel* söylemek, *Çok* dar, *Pek* çabuk geldi, *Hakikaten* can çıkmayınca huy çıkmaz gibi. // **DTS 1969:** belirteç. // **DDTS 1980:** // **DBTS 1989:** (Osm. *Zarf*, *hâl*; Fr. *adverbe*). Bir fiilin, bir sıfatın veya bir başka zarfın anlamını değiştirerek daha belirgin hale getiren kelime türü. Ör. *en*, *çok*, *daha* vb. // **GTS 1992:** (Alm. *Adverbium*, *umstandswort*; Fr. *adverbe*; İng. *adverb*) Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (*adverb*): Sözlük birimlerinin niteleyici olarak kullanıldığı başka bir yapı da onların zarf kullanımıdır. **1- Sözlükte zarf:** Sözlerin dil bilgisel veya söz dizimsel işlevlerine göre sınıflandırılmasında, eylemlerin niteliklerini ve niceliklerini belirten sözlerdir. **2- Söz diziminde zarf:** Varlık ve eylem adları, varlık ve eylemleri tanımlamazlar, onlara yalnızca işaret ederler. Eylemlerin özelliklerine ad olan her türlü söz, söz öbeği veya cümle (zarf-eylem), zarf olarak kullanılabilir. // **TDBTS 2014:** (İng. *adverb*) Söz dizimsel konum bakımından -genellikle- eylemsel bir birime yakın olmakla

birlikte, bir yüklemi, bir nitelemeyi anlam bakımından etkileyerek güçlendiren, zayıflatan, derecelendiren; zaman, ölçü, tarz, konum açısından genellikle ve belirsizlikten kısmen veya tamamen kurtaran dilsel birimlere denir.

Zarf cümlesi (cümlecığı) veya tümcesi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Phrase ou Proposition adverbiale) Zarf görevinde olan cümle: *İlkbaharda çiçekler açarken* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*adverbial clause*): Cümledeki zarfı niteleyen yan cümle, zarf cümlecığı olarak bilinir. // **TDBTS 2014: —**

Zarf deyimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Locution adverbiale) Zarf görevinde olan deyim: *Başa baş* gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zarf-fiil (zarf-eylem) birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Osm. *Sîga-i rabtiyye, sîga-i sîla*; Fr. *gérondif*). Şahıs ve zaman belirtmeden soyut bir hareket kavramı ifade eden fiilimsi. Ör. *arayıp sormak, koşarken düşmek vb.* // **GTS 1992:** (Alm. *Konverbum, konverb, gerundif, gerundium*; Fr. *gerondif, converbe*; İng. *gerund*) Cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden etkileyen, fiilden bazı eklerle yapılmış, şahıs ve zaman belirtmeyen zarf görevindeki kelime. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*gerund*): Eylem adları ve onların çekimli biçimlerinden doğan eylemsiler. // **TDBTS 2014: —**

Zarf-fiil ekleri birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Cümlede fiilin zarf görevinde kullanılmasını sağlayan ekler: *-(y)A, -(y)I, -(y)ARAK, -Dİktä, -ken, -mAdAn, -mAksİzIn vb.* // **DS 2011: — // DBTS 2013:** Yüklemelere durum ekleri getirilerek elde edilen zarf-eylem ekleri, cümleyi, yeni bir cümle içinde, yeni bir ilişkiye hazırlar. // **TDBTS 2014: —**

Zarf-fiil öbeği birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: (Fr. *Groupe du gérondif*). Bir zarf-fiil ile ona bağlı öğelerden meydana gelen öbek. Ör. *evi temizleyerek, babamdan bana para gelince vb.* // **GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013:** (*gerindual clause*): Bir zarf-eylem ile ona bağlı bir veya birden çok öğeyle kurulan söz öbeğidir. // **TDBTS 2014: —**

Zarf-ı istifham birl. i. Soru zarfı. // **FGT 1942:**— // **DBTS 1949:**— // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zarf-ı mekân birl. i. Yüklemin anlamını yer kavramı bakımından tamamlayan zarf, mekân zarfı, yer zarfı. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:**— // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zarf-ı mürekkep birl. i. Birleşik zarf. // **FGT 1942:**— // **DBTS 1949:**— // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zarf-ı zaman birl. i. Yüklemin anlamını zaman kavramı bakımından belirgin duruma getiren zarf, zaman zarfı. // **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:**— // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zarflık sıf. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** (Adverbiale) Zarf olarak kullanılan (sıfat). // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zarflık “ile” hali birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** “Sevinçle” örneğindeki gibi zarf ile kullanılan -ile hali. bkz. “İle” hali. // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zarflık tamlayıcı birl. i. **FGT 1942:** — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** (adverbial complement): 1- Yer, zaman, yön, durum, azlık çokluk adları, çekim eki almadan; bunlar dışındaki her türden söz ve söz öbeği, ad durum ekleri veya çekim edatlarıyla; eylemlerde zarf-eylem ekleriyle zarflık tamlayıcı görevi yaparlar; *O zaman yükselerek ayağa kalktı; O her zaman çok konuşur.* 2- Bir cümlede birden fazla zarf bulunabilir; bu zarflar, aynı veya ayrı tür zarflar olabilir: *Dikkatli ders dinlemesine güvenerek, o gece hiç çalışmadan, korkusuzca sınava girdi.* 3- Şart cümlesi, her zaman yardımcı cümledir ve ana cümlelerin zarfıdır. Bu yardımcı cümle, ana cümleyi, şart, zaman, neden, benzetme vb. anlamlarla tamamlar: *Çalışırsa kazanır.* // **TDBTS 2014:** —

Zarf tümleci birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: Cümlede yüklemın anlamını çeşitli açılardan tamamlayarak daha belirgin hale getiren tümleş. Ör. *Koşarak gitti. Adamakıllı ıslandık.* // **GTS 1992:** Cümlede yüklemın anlamını zaman, tarz, ölçü, yer, yön vb. bakımlardan daha belirgin duruma getiren, sınırlayan kelime veya kelime gruplarından oluşan tümleş. // **DS 2011: — // DBTS 2013: (adverbial complement): 1-** Yer, zaman, yön, durum, azlık çokluk adları, çekim eki almadan; bunlar dışındaki her türden söz ve söz öbeği, ad durum ekleri veya çekim edatlarıyla; eylemlerde zarf-eylem ekleriyle zarflık tamlayıcı görevi yaparlar; *O zaman yükselerek ayağa kalktı; O her zaman çok konuşur.* **2-** Bir cümlede birden fazla zarf bulunabilir; bu zarflar, aynı veya ayrı tür zarflar olabilir: *Dikkatli ders dinlemesine güvenerek, o gece hiç çalışmadan, korkusuzca sınava girdi.* **3-** Şart cümlesi, her zaman yardımcı cümledir ve ana cümleın zarfıdır. Bu yardımcı cümle, ana cümleyi, şart, zaman, neden, benzetme vb. anlamlarla tamamlar: *Çalışırsa kazanır.* // **TDBTS 2014: —**

Zayıf açınık birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: İkinlikte abanık durumuna geçen açınık. bkz. **İkinlik.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zayıf çekim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Déclinaison faible) Belirtmeli isim çekiminin anlamdaşı. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zayıf fiiller birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Mûtel fiiller*) Arapçada, harflerinden biri zayıf olan fiillere denir. İlk harfi zayıf olana başı zayıf (*Misal*, Assimilé), ikincisi zayıf olana ortası zayıf (*Ecvef*, Concave), üçüncüsü zayıf olana sonu zayıf (*Nâkis*, Défectueux) denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zayıf harf birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (*Harfi illet*, Lettre faible) Sâmi dillerde, silikleşme gibi değişikliklere uğrayan *elif*, *vav*, *ya* harflerine denir. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zayıf ikinlik birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: Zayıf açınığın başta bulunduğı ikinlik. bkz. **İkinlik.** // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zayıf veya belirtmeli isim çekimi birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Déclinaison faible ou déterminée) Cermen dillerinde bir sıfat çekim şekli. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zayıflama i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Affaiblissement) Bir abanığın daha kolay söylenebilen başka bir abanığa dönmesi: *Potin*'den *fofin* gibi. Zayıflama açınıklarda da olabilir. *Mustafa*'nın *Mıstafa* söylenmesi gibi. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zayıf sezdirim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (weak implicature) *anlam bilimi, edim bilimi* Bir sözce tarafından kuvvetle sezdirilen anlamı izleyen ve konuşucunun daha az sorumluluk alabileceği ve daha çok dinleyicinin öznel çıkarımlarına dayanan sezdirimler. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zayıf ünlü birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: (Fr. *voyelle faible*; İng. *weak vowel*; Alm. *schwacher vokal*) Ses süresi kısa olan ünlü: *ı* vb. *ırak, ılık kelimelerinde olduğu gibi*. // **DBTS 1989: — // GTS 1992:** (Alm. *schwacher vokal*; Fr. *voyelle faible*; İng. *weak vowel*) Çıkışı dilin çok az tümsekleşmesiyle oluşan ve söyleniş süresi kısa olan açık heceli dar ünlü. // **DS 2011: — // DBTS 2013:** (*weak vowel*): Çıkışı dilin çok az tümsekleşmesiyle oluşan ve söyleniş süresi kısa olan açık heceli dar ünlü: *ısıcak, ılık, ısıtma > sıtma, ilik, inanç* vb. // **TDBTS 2014: —**

Zayıf vurgu birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Accent faible) Yeğlinliği az olan vurgu. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zeleşme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: (Zétacisme) Bir sesin z sesi halini alması. // **DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zenginleştirme i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTS 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (enrichment) *edim bilimi* Bildirişim sırasında üretilen sözcelerin eksiksiz önermeleri ifade edebilir duruma gelebilmeleri için, dinleyiciler tarafından oluşturulacak bağlam uyarınca bu önermelere çıkarımsal işlem uygulanması süreci. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zıt anlamlı(lar) birl. i. ve sıf. FGT 1942: Elfazı mütezaadde - *Antonymes* // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** (Alm. *Antonym*; Fr. *antonyme*; İng. *antonym*) Anlamca birbirinin zıddı olan kelimelerden her biri: *güzel / çirkin, az / çok* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Anlamları bakımından birbirine karşıt olan, birbirine karşı duran bilgilerin adları olan sözlerdir. // **TDBTS 2014:** —

Zıt anlamlı ikileme birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** Zıt anlamlı kelimelerden kurulmuş ikileme: *ileri geri, zamanlı zamansız, önünde sonunda, az çok, eksik fazla* vb. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zincir i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** — // **DBTS 1989:** — // **GTS 1992:** — // **DS 2011:** (chain) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde taşınan öge ile arkasında bıraktığı iz(ler) arasındaki bağlantı. // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zincirleme isim (ad) tamlaması (takımı) birl. i. FGT 1942: Tetabuu izafat // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** (Osm. *Tetabu-i izafet, zincirleme izafet*) Bir ad tamlamasının ikinci bir ad tamlaması kurması. // **DDTS 1980:** Bir ad tamlamasının ikinci bir ad tamlaması kurması. Ör. *sokağın kaldırımının taşları*. // **DBTS 1989:** (Osm. *Tetâbu-i izâfât*). Arka arkaya gelen birbirine bağlı iki veya daha çok isim tamlamasından meydana gelen tamlama takımı. Ör. *oyun oynayan çocukların çıkarttığı gürültü* vb. // **GTS 1992:** (Osm. *zincirleme izafet, tetabu-ı izafet*) Tamlayanı, tamlananı veya her ikisi de isim tamlaması biçiminde olan iç içe girmiş tamlama türü; bir isim tamlamasının ikinci bir isim tamlaması kurması. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** Birden çok ilişkilendirmenin ve dolayısıyla birden çok ilgi durumu çekiminin yer aldığı söz öbeğidir. // **TDBTS 2014:** —

Zincirleme sıfat tamlaması birl. i. FGT 1942: — // **DBTS 1949:** — // **DTS 1969:** — // **DDTS 1980:** Bir sıfat tamlamasına üçüncü kişi iyelik eki ya da *-li, -siz* getirilerek ikinci bir tamlama oluşturulması. Ör. *kolu kırık çocuk, kırmızı yüzlü adam*. // **DBTS 1989:** Bir sıfat tamlamasına *+lı, +sız* ekleri getirilerek ikinci defa oluşturulan sıfat tamlaması takımı. Ör. *kırmızı mantolu kadın, siyah çantasız diplomat* vb. // **GTS 1992:** Bir sıfat tamlamasının tamlanan durumundaki kelimesinin *+lı / +lu, +sız / +suz* vb. sıfat yapım ekleriyle sıfat haline sokulması veya tamlananın sıfatının 3. şahıs iyelik ekli kelimelere bağlanmasıyla kurulan tamlama türü. // **DS 2011:** — // **DBTS 2013:** — // **TDBTS 2014:** —

Zorlamacı dil kökeni kuramı birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: (*yo-he-ho theory*): Yansıma kuramının marksist literatürdeki adıdır. Bu kuram, dillerin, birlikte iş yaparken, çabalarırken çıkardıkları seslerden doğduğunu ileri sürer. // **TDBTS 2014: —**

Zorunlu denetim birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (obligatory control) *söz dizimi* Üretici dil bilgisinde adılın soyut yorumlanma olasılığının bulunmadığı denetim türü. krş. **Seçimlik denetim. // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zorunlu dönüşüm birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: [Alm. *obligatorische transformation*] [Fr. *transformation obligatoire*] [İng. *obligatory transformation*]: N. Chomsky'nin üretici-dönüşümsel dil bilgisi kuramının ilk aşamasında, seçimlik dönüşüme karşıt olarak her tümceye zorunlu olarak uygulanan dönüşüm. // **DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zorunluluk i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: — // DS 2011: (obligation) *anlam bilimi, biçim bilimi, söz dizimi* Zorunluluk belirten kiplik biçimi; örn. *Türkçe'de Bu akşam ders çalışmalıyım* tümcesinin eyleminde bulunan {-mAlI} eki zorunluluk belirtir. // **DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

Zümre dili birl. i. FGT 1942: — // DBTS 1949: — // DTS 1969: — // DDTs 1980: — // DBTS 1989: — // GTS 1992: Toplumdaki sınırlı bazı kesimlerin veya bazı esnaf zümresinin başkalarınca anlaşılmasına engel olmak için kelimelere özel bir takım anlamlar vererek konuştukları dil. // **DS 2011: — // DBTS 2013: — // TDBTS 2014: —**

SONUÇ

Karşılaştırmalı Dil Bilgisi ve Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü adını verdiğimiz tez çalışmamızda amacımız; bu alanda daha önce meydana getirilmiş olan terim sözlüklerini derleyerek tüm terimleri geçmişten günümüze geçirmiş olduğu değişimler ve gelişimler penceresinde karşılaştırmalı olarak tespit etmek olmuştur. Çalışmamız boyunca bu amaç doğrultusunda ilerleyerek elde ettiğimiz bulguları açık ve net bir şekilde tezimizde ortaya koymuş bulunmaktayız. 1942 tarihli ilk gramer terimleri listeleme çalışmasından başlayarak, en son tezimize dâhil etmiş olduğumuz 2014 tarihli dil bilgisi terimleri sözlüğü arasındaki süreçte, dil bilgisi ve dil bilimi terimlerinde meydana gelmiş olan değişimler ilk defa kronolojik ve karşılaştırmalı olarak sıralanmış ve bu terimlerin anlamlarında meydana gelen değişimler, terimlerin adlandırılmasındaki dönemsel farklılıklar tespit edilmiştir. Çalışmamızdaki hedeflerimizden biri de; bu alanda türetilen terimlerin ilk olarak hangi tarihte ortaya çıktığını, ne kadar tutunabildiğini, ömrünün ne kadar sürdüğünü, günümüze ulaşıp ulaşmadığını tespit etmek olmuştur. Bu hedefimiz doğrultusunda aşağıda bir kısım terim sınıflandırmalarımıza yer vermiş bulunmaktayız:

1942 tarihli Felsefe ve Gramer Terimleri bu alanda yapılmış olan ilk çalışma olduğundan eksiklikleri bulunan bir çalışmadır. Sadece bu sözlükte yer alan, daha sonra ise varlığını sürdüremeyip kullanımdan düşen terimler de mevcuttur. Aşağıdaki listede sadece 1942 tarihli Felsefe ve Gramer Terimleri'nde olup diğer terim sözlüklerinde kendine yer bulamamış terimler verilmiştir:

Anlatış	Başlama fiili
Anlatış vurgusu	Bileşik fiil
Araçlı geçişli, ettirgen	Bitirme fiili
Aşırılık	Cümlecik
Atlama	Çağrı
Bağlı cümlecikler	Çatallı cümle
Basit	Davranma fiili
Basit zaman çekimi	-De hâli

-Den hâli	Morfoloji
Derece	Objekt
Di’li geçmiş zaman	Ön takı
Duyusal	Sebep
Düz sesli	Sıfât-ı adediye
Enüstünlük	Şart
Etken	Şefevî samit
Gerçek şart cümlecîği	Takım
Hükümleme grubu (cümle)	Tessüri vurgu
Karşıtlı cümlecik	Vasıl-vasl
Katışık fiil	Vücup sıygası
Kelime yapımı	Yapı eki
Kesir sayıları	Yapma aşımlı, oldurgan
Lâhikai tasrifîye	Yarı sâit
-miş’li geçmiş zaman	

1949 tarihli Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, bu alanda yazılmış olan ilk terim sözlüğüdür. 1932 Dil Devriminin bir sonucu olarak bu tarihlerde bütün bilim insanları gibi dil bilimciler de alanlarındaki terimlere Türkçe karşılıklar üretme çabası içerisine girmişlerdir. Bunun neticesinde 1949 tarihli terimler sözlüğünde, şu an kullanımda olmayan çok fazla Türkçe kökenli terim karşılığı oluşturulmuştur. Bu bakımdan sadece 1949 tarihli Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğünde yer alan ancak daha sonra kullanımdan kalkmış bulunan terimler aşağıda listelenmiştir:

Abanık	Abanık gövdeli isim çekimi
Abanık almaşımı	Abanıklar dizgesi
Abanık değşilimi	Abanık uyumu

Abanıklaşma	Açınıklar dizgesi
Abanık baştalık	Açınıklar uyumu
Abanıklık	Açınıklaşma
Abanıkta soluklama	Açınıklı baştalık
Abanık yayılışı	Açınıklık
Açık açınık	Açınık noktası
Açılı girişim	Açınık ögesi
Açıklama çoğulu	Açınık ses
Açık söz dizimi	Açınıkta soluklama
Açık ton	Açınık yayılışı
Açılış	Açkı
Açılışlı ses	Adaş
Açınığimsı abanık	Ad değışikliğı
Açınık	Adıkaynak
Açınık almaşımı	Ad isim
Açınık bükünü	Adlamalık
Açınık değşilimi veya bükünü	Adlandırma bilimi
Açınık görevi	Adlaşmış sıfat
Açınık gövdeli isim çekimi	Ağır erkeli muzari
Açınık kaynaşması	Ağır gidiş
Açınıkla girişim	Ağırlık
Açınıklar arası abanık	Ağır taban
Açınıklar devimi	Ağır ton

Ağır vurgu	Alnaçlık
Ağır vurgulu	Alta doğru hali
Ağız açınığı	Alt diyelek
Ağızardı abanık	Altındalık hali
Ağızdan seslik veya ağız sesliği	Amaçlık
Ağız dışı abanık	Amaçlık tümce
Ağızıçi abanık	Anadan adlılık
Akışlı yazı	Ana dili vurgusu
Aktarışlı dil	Andırış hısımlığı
Aktarışma	Anıtsal yazı
Aktarma şimdikiliği	Anlamdaşlar bilimi
Alanlama fiili	Anlam dereceleri
Alçak açınık	Anlam eşili
Alçak ton	Anlam evrimi
Alçalan ikinlik	Anlam kuruluşu
Alçalan vurgu	Anlamlık
Aletlik –den hali	Anlamlık vurgu
Alfa	Anlam öbeği
Alışkı geçmişliği	Anlam örneksesmesi
Alışkı şimdikiliği	Anlatımlı ikizleme
Almaşım	Anlatımlı tonlama
Almaşım derecesi	Anlık tonlama
Almaşım tabanı	Anlık vurgusu

Anudâtta

Anunâsika ve anusvâra

Aorist

Apeks

Apostrof

Araçlı söz

Araçlı yönetik

Araçsız değişme

Araçsız söz

Araçsız yönetik

Aradeyi

Aralama

Arasındalık hali

Ardındalık hali

Ardönüm, Ardönümlü

Arı açınık

Art açınık

Artakalım

Artdamaksıl abanık

Artdamaksıl açınık

Artdüşü ve artdüşülü

Artık açıklama

Artışlı ikinlik

Artlaç

Artlaç deyimi

Artlanmalık soru

Art seslik

Art tümce

Asalak

Asıl dilekli

Asıl ikinlik

Asıl imiş'li kip

Asıl olumsuzluk

Asıl ötümlü

Asıl ötümsüz

Asıl tümleç

Aslına çevirme

Aşağı Almanca

Aşağılık ağız veya aşağılık dil

Aşağılık deyim

Aşağılık kelime

Aşağılık vurgu

Aşırı uzun

Aşını dil

Aşınılık

Atlayışlı değişme

Attika ikilemesi	Bağımsız değişme
Attika kısaltması	Bağıntı iyelikçisi
Ayartan	Bağıntılı değişme
Ayartık	Bağıntılı tümce
Aygıt ismi	Bağıntı zamiri
Aygıtlı fiil	Bağlaç asıntısı
Ay harfleri	Bağlaç deyim
Ayırıcı açınığı	Bağlaçlama
Ayırma vurgusu	Bağlaçlı iyelikçi
Ayırt işareti	Bağlaçsızlık
Ayırtlama sıfatı	Bağlaç zarf
Ayırtık	Bağlama açınığı
Aynı çıkaklı	Bağlama kelimesi
Aynı heceden	Bağlı ikileme
Ayrı çıkaklı	Bağlılaşma
Ayrı heceden	Bağsız ikileme
Ayrıklama	Bahuvrihi
Ayrı diller	Bakışım düşüklüğü
Ayta sorusu	Başa bağlı söz dizimi
Azlık derecesi	Başa sığınık
Babadan adlılık	Başa sığınım
Bağımlı değişme	Başısondalık
Bağımlı kip	Başı zayıf fiil

Başlak	Benimsek dil
Başlama aoristi	Beri derilme
Başlamada tamamlanmış kılınış	Berisindelik hali
Başlama gerilimi	Berk geniş zaman
Başlama kılınışı	Berk geri zaman
Başlıca vurgu	Berk isim çekimi
Başöğge	Berk şekil
Baştaki dilim	Beşli harf
Başta koşku	Betimleme mastarı
Baştalık	Betimli gramer
Başta soluklama	Betimli ses bilimi
Başta yeğlilik vurgusu	Beyinsel
Baştümce	Bırakılmış
Beach-la-mar	Bildirme dili
Bebek büyütücü dili veya dadı dili	Bileşik
Beklenmezlik fiili	Bileşik buyrum kipi
Belginleme	Bileşik dilek kipi
Belirsiz bağıntı zamiri	Bileşik gereklik kipi
Belirtici tümleş	Bileşik olumsuzluk
Belirtme	Bileşik salt kip
Belirtmeli bileşik	Bileşim
Belirtmeli isim çekimi	Bileşim açınığı
Belirtmesiz isim çekimi	Bilimlik kelime

Birandalık	Bitirme aoristi
Birandalık kılınışı	Bitirme kılınışı
Bir deyimlikli cümle	Bitişik bileşik
Birinci aorist	Bitişik göçme
Birinci dereceden köken	Bitişik özümleme
Birincil değişme	Bitmemişlik
Birincil gövde	Boğaz abanığı
Birincil köken	Boğazdanlaşma
Birincil oluşum	Boğuk vurgu
Birincil son ek	Boğumlama durağı
Birincil takı	Boğumlama duruşu
Birincil türetme	Boğumlama ses
Birincil yapıklık	Boğumlama vurgusu
Birincil zamanlar	Boş kelime
Birinleşme	Budamlı türetme
Birinlik	Bulunurluk sıfatı
Bir kezlik	Burunculuk
Birlik	Buyursamalı kip
Bir okunuşlu	Bükün ara katkısı
Bir yanlı	Bükün çoğulu
Bir zamanlı	Büküngen
Bir zamanlı kanunlar	Bükünlü şekilleme
Bitim gevşemesi	Bükün son eki

Bütünleyici	Çekerlik
Büyükseme çoğulu	Çekim alması
Canlı cins	Çekim değışkenliğı
-ce hali	Çekimin isimsel şekilleri
Centum diller	Çekim orunlaması
Cezim	Çetin abanık
Cezimli muzari	Çetin açınık
Cins çekerliğı	Çetinleşme
Cins tekili	Çetinlik işâreti
Coğrafyalık -in hali	Çift abanık
Cum evirtimi	Çift doruklu
Cümlede akışma	Çift dudaksıl dişsel
Cümle eklemleri	Çifte -i hali
Cümle kelime	Çitişme
Cümle olumsuzluğu	Çocuk kelimesi
Cümle ses bilimi	Çoğulcul
Cümle üyesi	Çokdılbilir
Çabalı	Çözümlü dil
Çağrışım grameri	Dahl kanunu
Çalım	Dalgalı vurgu
Çarpma ton veya çarpma vurgu	Damaksıl abanık
Çatallı bağlaç	Damaksıl açınık
Çatallı soru	Deponens

Derece zarfı	Dil bozuntusu
Derleşik aorist	Dilekli
Derli açınık	Dil hısımlığı
Derli çekim	Di'li geçmiş öncesi
Derli şekil	Dilim
Destekleme açınığı	Dilin açık veya dış şekli
Destekli abanıık	Dilin kapalı veya iç şekli
Destekli kelime	Dil kökü abanığı
Deyilik	Diller çarpışması
Deyimce	Dillik
Dışa patlama	Dil ortası veya dil sırtı abanığı
Dışa patlamalı	Dil ruh bilimi
Dışa verimli seslik	Dil sınıfları
Dışındalı	Dil sırtı abanığı
Dışındalık hali	Dil tacı abanığı
Dış nesne	Dilucu abanığı
Dış sandhi	Diş abanığı
Dış söz dizimi	Dişardı abanığı
Dıştan gelme	Dişlerarası abanığı
Dış yönetik	Dişsel dudaksıl
Digamma	Dişüstü
Dil ardı veya dil kökü abanığı	Diyelek
Dil bilimi karşılaştırması	Diyelek aşırılığı

Dizileme grameri	Doruksal, beyinsel veya ortadamaksıl abanık
Dizimleme	
Dizimleme kuruluğu	Dönemeçli yazı
Dizimleme ses bilimi	Dönemönü
Dizimsel durgu	Dönemsonu
Dizimsel olumsuzluk	Dönüşlü iyelik sıfatı
Doğadan sanlık	Dördünlük
Doğal cins	Dört dilde
Doğal ikil	Dörtlü harf
Dokunaklı sıra	Dörtlü kök
Dokunmalı dil	Dudak çekerliğı
Dolaylamalı çekim	Dudaksıl veya ağızdışı abanık
Dolaylı hal	Dudaksıllık
Dolaylı soru	Duralı anlam bilimi
Dolaylı zarf	Duralı dil bilimi
Dolaysız bileşik	Duralı ses bilimi
Dolaysız hal	Duramdan sanlık
Dolaysız zarf	Durgu
Dolgu n'si	Duru açınık
Donuk açınık	Duyguca özne
Donuşmuş öge	Duyguca yüklem veya haber
Doruk	Duygu kuruluğu
	Duyulurluk

Duyuş cümlesi	Eksikli hal
Duyuş tonlaması	Eksiklik derecesi
Dünya dili	Eksikli kişi
Düşen ton	Eksikli veya uysal şekil
Düşük	Eksiksiz hal
Düşünce cümlesi	Eksiksiz kişi
Düşürümlü gölgelenme	Eksiksiz veya berk şekil
Düşüt	Eksilişli ikinlik
Düz açınık	Eksiltili çoğul
Düzgü grameri	Erişme hali
Düzgülu tonlama	Eşdil alanları
Düzgün söyleyiş	Eşdil çizgileri
Düz tonla	Eşheceli
Dvandva	Eşit (veya) değişiksiz ton
Edebiyat kelimesi	Eşit heceli çekim
-E dek hali	Eşit ikinlik
Ederlik -in hali	Eşitleşme
Edici ismi	Eşitsiz heceli çekim
Edilgen gerilim	Eştonlu
Edilgen kelime	Eşyapılı
Edilgenlik hali	Etkencil
Edilgen mastar	Etken gerilim
-E doğru hali	Etken kelime

Etkenlik veya öznellik hali	Fiil öneki
Etken mastar	Fiil sıfatı
Etkilenme	Fiilsiler
Etkilenme çekimi	Fiil tümleci
Etkili şıva	Fiil zamirleri
Etkisiz şıva	Fikir cümlesi
Ettirimli fiil	Fikir imi
Evirtik	Fikir yazımı
Evrık ses	Filozof işi dil
Evrili	Fizik sıfat
Evrimli dil bilimi	Fizikötesi sıfat
Evrimli anlam bilimi	Geçer anlam
Evrimli ses bilimi	Geçiş sesliği
Eylem fiili	Geçmiş göstermeliği
Ezgi vurgusu	Geçmişin az öncesi
Fiil bükünü	Geçmişlik mastarı
Fiil çekiminde almaşım	Geçmiş öncesi
Fiilden sıfat	Geçmişte gelecek
Fiil deyimi	Geçmişte geniş zaman
Fiille isim bileşiği	Geçmiştelik
Fiiller bileşiği	Geçmişte şimdilik
Fiillik	Geçmiş yapılı şimdilik
Fiillik hal	Gelecek göstermeliği

Geleceklik mastarı	Gerçeksiz
Gelecek öncesi	Gerekirlik ortacı
Gelecekte şimdikilik	Gereksime fiili
Gelenekli yazılış	Gereksiz doğru
Gelenek vurgusu	Gergin abanık
Gelişimli kipler (veya) Gelişik anlamlı kipler	Gerilek bileşik
Gelişki	Gerilek özümleme
Genel gramer	Gerilim kayması
Geniş açınık	Geriye kıvrık
Geniş geçmişlik	Geri zaman
Geniş (veya) kümeli hal	Gerundium
Geniş şimdikilik	Gerundivum
Geniş zamanlı (veya) zamansız	Gevşek abanık
Geniz abanığı	Gevşek imleme
Geniz açınığı	Gevşeme kayması
Genizlenme	Gığılama
Genizli gölgelenme	Gırtlak kapantılısı
Geniz vurgusu	Gırtlak kapantısı
Genzel	Girişim açınığı veya Önümlü açınık
Gerçekleme zarfı	Göçme
Gerçekli	Gölgelenme
Gerçek nesnel fiil	Görecelik
	Görelilik hali

Görelık –i hali	Gramatikal kelime
Görelı zaman	Gramatikal kip
Görölü dil	Gramatikal özne
Görünürde kelime	Gramatikal sıra
Görünürde nesnelı fiil	Gramer genliğı
Göstermelik	Gramer kuralı
Göstermelik kök	Gramer öncesi
Gövde açınığı	Gramer ulamları
Gövde almaşımı	Grek –i hali
Gövde bükünü	Grimm yasası (kanunu)
Gövdeli bileşik	Güneş harfleri
Gövdelikli oluşum	Gür açınık
Gövdeliksiz oluşum	Gürellik vurgusu
Gövde son eki	Haber
Gövde taban	Haber zamirleri
Gövde yapılığı	Hafif erkeli muzarı
Gözle alıntı	Hafifleme fiili
Gramatikal	Hafif taban
Gramatikal almaşım	Hal aykırılığı
Gramatikal çözümleme	Hal çekerliğı
Gramatikal dolaylama	Hal ismi
Gramatikal durgu	Halk kelimesi
Gramatikal harç	Halk türeklemesi

Harf kelime	Hızsız şekil
Harf yazısı	Hikâye dilek şart kipi
Haykırı mastarı	Hikâye gereklik şart kipi
Hazırlık kılınışı	Hikâye mastarı
Hece binişmesi	Hikâye sorusu
Hecelik ikileme	Hikâye şart kipi
Hecelikli seslik	Hikâye şimdikiği
Heceliksiz	İmişik abanık
Heceli üstem	İmişma
Hece özeği	İrlak abanığı
Heceseme	İrlak çarpısı
Hecesiz üstem	İrlak kapantılısı
Hece vurgusu	İrlak vurgusu
Hece yazısı	İrlak vurusu
Hemzeli fiil	İrlamalı vurgu
Herzamanlı kanun	İslıklı abanık
Heyecan tonlaması	İsmarlama Dileklisi
Heyecan tonu	İç dil
Heyecan vurgusu	İç dilim
Hımhımlama	İçdüşü ve İçdüşülü
Hızlı gidiş	İçe çekimli seslik
Hızlı şekil	İçe doğru hali
Hızsız gidiş	İçe patlama

İçe patlar	İkincil son ek
İçindeli	İkincil takı
İçme seslik	İkincil türetme
İç nesne	İkincil yapılık
İçönüm, İçönümlü	İkincil zamanlar
İç örneksene	İkinci sona sığınık
İç sandhi	İkinlik
İç söz dizimi	İkircimli seslik
İçten dışa hali	İkişerli vurgu
İçte soluklama	İki yanlı
İç uyumlaşım	İkiz abanık
İç yönetik	İkiz dilli
İğreti özne	“İle” hali
-İ hâli	İlerlek bileşik
İki deyilikli cümle	İlerlek girişim
İki dilde	İlerlek özümleme
İki doruklu ton	İlgilik
İki halli	İlgilik eşi
İkinci dereceden köken	İlgilikli uyumlu tümce
İkincil değişme	İlgisizlik durumu
İkincil gövde	İlişiksizlik sıfatı veya zarfı
İkincil köken	İlkel zaman
İkincil oluşum	İlkinden fiil

İm dizisi	İstemli gelecek
İm dizisi ilişkisi	İstemli kip
İmek hali	İsteyişli fiil
İmiş’li buyurum kipi	İşteşlik fiili
İmiş’li dilek kipi	İşteşlik “ile” hali
İmiş’li gereklilik kipi	İtalaşma
İnce açınık	İyelik –in hali
İnceleşme	İyelikli bileşik
İndirim	İyelik sıfatı
İnsan dili	İyelik takımı
İotlaşma	İyeli zamir
İsim bükünü	İye zamiri
İsim çekiminde almaşım	İzine dönüş
İsim deyim	İzinlik
İsim-fiil cümlesi	Kaldırılma
İsimle fiil bileşiği	Kalın açınık
İsimler bileşiği	Kalıpsama
İsimle sıfat bileşiği	Kapalı veya İç söz dizimi
İsimlik	Kapalı ses
İsimlik hal	Kapanış
İsimli zamir öbeği	Kapanışlı ses
İsim tümleci	Kapantılı, Patlamalı veya Dışa patlamalı
İstek fiili	abanık

Kapsamalı dil	Kelime coğrafyası
Kapsar cins	Kelime hayatı
Karasız	Kelime ikilemesi
Kararsız ikinlik	Kelime sırası
Karma açıkık	Kelime yapılığı
Karma çekim	Kemleyici
Karmaşık veya Çifte ton	Kendiliğinden değışme
Karşılıklı göçme	Kerteli değışme
Karşılıklı özümleme	Kerteli girişim
Karşınlı	Kesikli gidiş
Karşınlık zarfı	Kesinli gereklik kipi
Katılğan harfler	Kesinlik kipi
Katma -i hali	Kesir ismi
Katmalık “İle” hali	Keskinlik
Katmalık türetme	Keskin vurgu
Katmerleme	Kezlemeli
Katmerli çoğul	Kırık çoğul
Katmerli ettirimli	Kırılma
Katmerli fiil	Kırmalaşma
Katmerli kipler	Kısa açıkık
Katmerli soru	Kısa ad
Katmerli türev	Kısa ikinlik
Kayma seslik	Kısaltılmış ölçüştürme

Kısaltmaca	Koşaçlık
Kısa süresi	Koşku
Kısıltı veya Kısıltılı ses	Koşul birleşik zamanı
Kısıltılı açınık	Koşulu büküm
Kısımlı sıfat	Koşum
Kısımlı soru	Koşuntulu bileşik
Kısımlı tanımlık	Koyu açınık
Kısımlı yönetik	Kök açınığı veya Köksel açınık
Kısma yazı	Kök birincisi
Kıstak abanığı	Kök bükünü
Kip çekerliğı	Kök harfleri
Kipçe özümleme	Kök ikincisi
Kiplik açınık	Kök isim
Kişili	Kök taban
Kişisiz kip	Kök üçüncüsü
Kişî takısı	Kötü deyi
Klâsik	Kreol ağzı
Kobat dil	Kulaktan alıntı
Koine	Kullanılagelen sıra
Koku dili	Kullanışa aykırılık
Kolaylık kılınışı	Kumaşık kuruluş
Konuşmanın gidişi	Kutupluk
Koronis	Kuvvetli çekim

Kuvvetli girişim	Mimlenme
Kuvvetli harf	-miş'li geçmiş öncesi
Kuvvetli vurgu	Muzâri
Küçük dilden	Nedensel
Küçükleme	Nicelik
Küçükseme çoğulu	Nicelik değişmesi
Lakırdı	Nicelik göçmesi
Madde örneksemesi	Nicelik veya süre vurgusu
Makaslama	Nitelik –de hali
Malgamalı dil	Nitelik –in hali
Mantıkça çoğul	Nitelikli bileşik
Mantıkça çözümleme	Nunlama
Mantıkça uyrum ve uyrumlu	Obartma çoğulu
Mantıkça yüklem veya haber	Obartma derecesi
Mantık düzgüleri	Obruk L
Mantık kuruluşu	Okşamalık
Mantık tonlaması	Okşar
Mantık veya anlık vurgusu	Okunuşu değişik
Mastar şekilleri	Olağan sıra
Meinhof kanunu	Olanaklı şart kipi
Melez	Olanaksız şart kipi
Melezleşme	Oldukçalık derecesi
Mırıltılı ses	Olumsuz kelime

Orta boğaklı	Önelsiz buyurum kipi
Ortacıl	Önerti
Ortada koşku	Öngörülü kip
Orta damaksıl abanık	Önleç
Ortada soluklama	Önleç deyimi
Orta dilim	Ön seslik
Ortak cins	Ön tümce
Ortası ötümsüz	Önüm
Ortası zayıf fiil	Önümlü açınık
Orunlama	Önünelik hali
Orunlamalı ikil	Örgü karışıklığı
Oylaşımlı kip	Örnek dışı
Oynamaz vurgu	Örneksemeli değişme
Ödönlü türetme	Öte derilme
Ödönlü uzatma	Ötesindelik hali
Ölçüştürme -den hali	Ötrü
Ölçüştürmeli tümce	Ötrölü muzari
Ölü veya edilgen kelime	Ötümlü veya açığınımsı abanık
Ön açınık	Ötümsüz veya üflek abanık
Öndüşü	Öz açınık
Öne bağı	Öz ad bilgisi
Önelme	Özcelik
Öneli buyurum kipi	Özdeklik -in hali

Özdillik	Raslamalı değişme
Özedönüşlü fiil	Renk
Özedönüş zamiri	Renkser vurgu
Özerkli kelime	Renk vurgusu
Özerksiz kelime	Ruhbilimce sıra
Özgeleme	Sağdeyi
Özgür açınık	Sağır abanık
Özgür hal	Sağlam açınık
Özgür vurgu	Sağlam çoğul
Öznelik hali	Sağsözlük zaman
Öznelik -in hali	Sağ vurgulu
Özne zamirleri	Sağ yazı
Özümleme	Salt baştalık
Özümlmeli örnekseme	Salt fiil
Parlak açınık	Saltık bükün
Pekinme vurgusu	Saltık durum
Pekitmeli soru	Saltık “ile” hali
Pekitmeli zamir	Saltık -i hali
Peşin değer	Saltık -in hali
Pidgin – English	Saltık kuruluş
Prâkrit	Saltıklı zarf
Pronominal fiil	Saltık yalın hal
Rasgele sıra	Saltık zaman

Salt isim cümlesi	Ses evrimi
Salt iyelikçi zamir	Ses gediği
Salt (anlamlı) kip	Sesil kelime
Salt olumsuzluk	Sesil öbek
Salt sondalık	Sesli
Samprasârana	Seslik
Sandhi	Seslik bilimi
Sapak	Seslikler grameri
Sapık şehir özentisi	Ses orunlaması
Sapıntılı	Ses öbeği
Satem diller	Sessiz
Sayarlık fiili	Sesten alıntı
Sayı ismi	Sesteş-sestaş
Sayı zarfı	Ses ucu yazısı
Sebeplik soru	Ses yoldamı
Sebeplik tümce	Seşelemeli
Selen	Seşelenme
Selendeş	Sıfatla isim bileşiği
Serpme	Sıfatlık tümce
Sert girişim	Sıfat – zamir
Ses coğrafyası	Sıfır derece
Sesçil yazılış	Sıfır takı
Ses dolgunluğu	Sıfır vurgu

Sıgınık zamirler	Solunum vurgusu
Sıkı imleme	Somut
Sıkışık	Sona bağılı sözdizimi
Sıkı vurgu	Sona sığınım
Sınıf imi	Sondaki dilim
Sıradaşlı bileşik	Sonda koşku
Sıradaşlık	Sondalık
Sıralık	Sondaki hece
Sinik harf	Sondan ikinci
Sinme	Sondan üçüncü
Sivrili ton (vurgu)	Son öncesi dalgalı
Sivrilme	Sonraki
Sivrilme edatı	Sonuçta tamamlanmış fiil
Soğurma	Sonu dalgalı
Sokulma	Sonu ötümlü
Soluk	Sonu ötümsüz
Soluk durgusu	Sonu vurgulu
Soluklu abanık	Sonu zayıf fiil
Soluklu h	Soy sınıflaması veya tarihsel sınıflama
Soluklu ötümlü	Soyut
Soluklu ötümsüz	Soyut fiil
Soluk öbeği	Sövümseme
Soluksuzlaşma	Söylenmez h

Söylentili dilek-şart kipi	Şart koşucu tümce
Söylentili şart kipi	Şartlanan tümce
Söz bölümleri	Şartlı gereklilik kipi
Sözde bileşik	Şartlı soru
Sözdizimce çözümleme	Şartlı vurgu
Söz dizimi eşili	Şartlayan tümce
Söz dizimi kelimesi	Şekilce cins
Söz dizimi kuruluşu	Şekilleniş
Söz dizimi öbeği	Şekil örneksemesi
Söz dizimi vurgusu	Şıva
Söz dizimli bileşik	Şimdikilik mastarı
Sözleşmeli dil	Şivesizlik
Sözlükçe örnekseme	Takılık
Sözün gidişi	Tamamlanmış kılınış
Supinum	Taneli dil
Sürek	Tanımlık -in hali
Sürekli şimdikilik	Tarafsız açınık
Süremli	Tarafsız cins
Süre vurgusu	Tarazlı
Sürtünük	Tarazsız
Svarabhakti	Tarihsel gramer
Svarita	Tarihsel (gelenekli) yazılış
Şakırtı	Tarihsel sınıflama

Tartı kelimesi	Tonlu
Tartı öbeği	Tonluluk
Tarz -den hali	Ton öbeği
Tasarımlı gelecek	Ton önu
Tasınlı	Tonu birincide
Tat dili	Tonu ikincide
Taylam öbeği	Tonu üçüncüde
Tek doruklu	Ton vurgusu
Tek doruklu ton	Toplamalı dil
Tek görevlilik	Toplama vurgusu
Tekli harf	Toplaşma
Temel dışı	Topluluk sayısı
Temellik	Topluluk tekili
Tepi	Topluluk zamirleri
Terimlik	Toptan anlatımlı dil
Ters dalgalı vurgu	Tumturaklı çoğul
Ters deyi son eki	Tumturaklı sıra
Ters sıra	Tumturak vurgusu
Tıkalı açınık	Tutulu boğumlama
Tilde	Tutuş
Ton ağıımı	Tutuşlu
Ton ardı	Tükel
Ton düşümü	Tükel fiil

Tükelsiz fiil	Uyrumlu bileşik
Tüm ad	Uyrumlu tümce
Tümleçli bileşik	Uyumsuz bileşik
Tümlek	Uysal şekil
Tümleme işareti	Uyumlaşım
Tümleyici tümce	Uyumlu özümleme
Tüm soru	Uzağındalık hali
Tüm şekil	Uzaktan bileşik
Türek	Uzaktan göçme
Türek bilimi	Uzaktan özümleme
Türekçe yazılış	Uzak yönetik
Türek eşili	Uzatışlı vurgu
Türek sesliği	Uzun açınık
Türeme fiil	Uzun ikinlik
Udâтта	Uzun süresi
Ulaç deyimi	Uzun şekil
Ulama durumu	Üç dilde
Ulama tümleci	Üç halli
Utançlama	Üçül
Uyarlanma	Üçüncül gövde
Uydaşlı	Üçünlük
Uyrum (uyrukluk)	Üçüz dilli
Uyrumlayıcı	Üflek abanık

Üflemeli	Yaklaşma kılınışı
Üförtülü abanık	Yalancı ikinlik
Üleştirme zamiri	Yalın derece
Üste doğru hali	Yalın gelecek
Üsteleme	Yalın göçme
Üstem	Yalın harf
Üstün	Yalınlama
Üstünlü muzari	Yalın olumsuzluk
Üye	Yalın salt kip
Üyelenmiş ses	Yalın veya tek doruklu ton
Varlık fiili	Yamaşık kelime
Var sayılı (Var tutulu)	Yandan
Varsayış kipi	Yandaşlama dil
Vartanıyış kipi	Yandaşlık kipi
Vurgu ağırlaşması	Yanındalık hali
Vurgu öbeği	Yapılık
Yadcıl deyim (yadcılık)	Yapılık genişlemesi
Yadsıma	Yapılış örneksemesi
Yadsıma zarfı	Yapmacık fiili
Yakarışlı	Yararına -e hali
Yakın gelecek	Yaratıcı örnekseme
Yakın yönetik	Yardımcı tümleş
Yakışır değişme	Yarı olumsuzluk

Yarı yardımcı	Yokluk alfası
Yasaklı	Yokluk ulacı
Yasaklı olumsuzluk	Yoksunluk sıfatı
Yayılış	Yöneltici gramer
Yazıda katmerleme	Yönergeli kip
Yazıdan alıntı	Yöneten kelime
Yazıda özümleme	Yöneti
Yazıda yalınlaşma	Yönetik
Yazılış	Yönetili fiil
Yazıntı	Yöneltik hali
Yazı resim	Yumuşak girişim
Yazı vurgusu	Yutak abanığı
Yeğın	Yuvarlak açınık
Yeğınlemeli fiil	Yuvasal abanık
Yeğınlik vurgusu	Yüce
Yeğlenik	Yüklemli haber
Yenicil deyim veya yenicilik	Yüklemlik fiil
Yerel tümce	Yüklemlik (katma) -i hali
Yerineleme	Yüklenik
Yetersizlik	Yüksek açınık
Yinelemeli bileşik	Yükseklik vurgusu
Yod	Yükselen ikincilik
Yoğruluma değışimi	Yükselen keskin vurgu

Yükselen vurgu	Zamirsi sıfat
Yükselip alçalan vurgu	Zararına -e hali
Yürümlü anlam bilimi	Zarf deyim
Zamanca özümleme	Zarfılık
Zaman çekerliği	Zarfılık “ile” hali
Zaman dışı	Zayıf açınık
Zamanların ardışması	Zayıf çekim
Zamanlar süresi	Zayıf fiiller
Zamanlar süresi kanun	Zayıf harf
Zamanlık gövde	Zayıf ikinlik
Zamansız	Zayıf veya belirtmeli isim çekimi
Zamir bükünü	Zayıflama
Zamirli isim öbeği	Zayıf vurgu
Zamirlik kök	Zeleşme

1969 tarihli Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü’nde Vecihe Hatiboğlu, terimsiz ve tanımsız kavramlara yeni terimler bulmayı amaç edinmiştir. Bu sebeple sözlükte, daha önce karşımıza çıkmayan aynı zamanda sonraları da kullanımdan kalkmış olan pek çok terim bulunmaktadır. Yalnızca bu sözlükte yer alan terimler aşağıda listelenmiştir:

Adıl “n”si	Bağlama ulacı
Alçalan titrem	Bağlantılı ek
Anlatım titremi	Belirli geçmiş
Bağlaçlı yancümle	Belirsiz geçmiş
Bağlaçsız bağlama	Belirtme vurgusu
Bağlaç tekrarlanması	Benzer hece yutumu

Benzeşen	Etkici ses
Birleşik belirteç	Eylemde karşıt görünüm
Birleşik harf	Eylem soylu kelime
Bitişkenlik	Geçmiş zaman görünümü
Coşku vurgusu	Gelecek zaman görünümü
Cümlemsi	Geniş zaman görünümü
Cümle titremi	Girişik tamlama
Çıkmalı tamlama	Görünüm
Çıkmalı tümleş	Hal ortacı
Çift doruklu hece	Hal ulacı
Çözülme	Hece bölümü
Deneyli ses bilgisi	Hece dengesi
Dilek	İkili ekleme
Dolaylı özne	İkinci vurgu
Dolaylı tümleş öbeği	İlgeçli tümleş
Dört sesli hece	İlgeçli tümleş öbeği
Duygu ünlemi	İlgeçten ad
Duyuş titremi	İlgeçten sıfat
Düz tümleş öbeği	İlk hece vurgusu
Ek eylem çekimi	İstek
Eksilteli anlatım	İstek yutumu
Eski biçim kelime	İyelik düşmesi
Eş titrem	Kalıplaşmış iyelik

Kalınalı tümleç	Pekiştirmeli belirteç
Karma tamlama	Pekiştirmeli kelime
Katmerli atı	Pekiştirmeli zne
Katmerli iyelik	Pekiştirmeli sıfat
Kaynaştırma	San
Kesik kelime	Ses ikizleşmesi
Konuşma titremi	Ses oluşumu
Koşullu yancümle	Sıralı cümle
Kök bilgisi	Sorulu görünüm
Kkleştirme	Sözlü
Kökteş tümleç	Ulalı birleşik eylem
Kuvvetli nl	Uyuşmazlık
Nesne beği	Yalın belirteç
Olumlu koşaç	Yalın sıfat
Olumsuz koşaç	Yapmacık görünümü
Ortatan tümleç	Yönelmeli tümleç
Orta hece yutumu	Yumuşak ge (ę) uzunluğu
Ortak tümleç	Yüklem beği
Özne beği	Zaman ulacı
Pekiştirmeli ad	

1980 tarihli Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, hem dil bilimi hem de dil bilgisi terimlerini aynı eser içerisinde vermesi bakımından önemlidir. Eserde daha önce karşılığı verilmiş olan terimlere yeni adlandırmalar da yapılmıştır. Sadece 1980 tarihli bu sözlükte karşımıza çıkan terimler de aşağıda listelenmiştir:

Açık	Artık bilgi
Açıklamalı ayraçlama	Art sürem
Açıklamasız koşuntu	Art süremli
Açık seslem	Art süremli dil bilimi
Açılma	Art süremlilik
Açımlamalı dönüşüm	Art süremli ses bilimi
Addan türeme biçim	Aygıt
Adıllaştırma	Ayırıcı birim
Ağaç	Ayırıcılık
Aile	Ayrık
Aktarım	Ayrılım
Almaşma	Ayırmsal ses bilimi
Altulam	Bağımlı biçim
Amerikan okulu	Bağımsal dil bilgisi
Anlam bilimsel	Bağımsız
Anlamsal	Bağımsız biçim
Anlamsal alan	Bağlama bağı
Anlamsal bileşen	Bağlamsal değişke
Anlatı izlencesi	Bağlılaşık
Anlıkçılık	Bağlılaşım
Ara yapı	Bağlılaşım belirtisi
Arıksayış	Belgeç
Art	Belgili

Belirgin	Birinci eklemleme
Belirlenen	Birleme
Belirleyen	Birleşim değeri
Belirteçleştirici	Birleşimsel değişke
Belirti	Birleşimsel ses bilgisi
Bemolleşmemiş	Birleşkebirim
Benzeşim	Bitim
Beti	Bitişme
Betik	Boğazsı (boğazsıl)
Betimleyici	Boğumluluk
Betimleyicilik	Boş birim
Betimsel	Bölümleme
Betimsel dil bilimi	Buyrultusal
Betimsel sesbigisi	Buyrultusalılık
Betimsel ses bilimi	Bürün
Biçim bilimsel ses bilimi	Bürünbilim
Biçim birimsel değişke	Bürünsel
Biçimlendirici	Bütünleşme
Biçimleyici diller	Büyültmeli
Biçimsel	Coşkusal işlev
Biçimselleştirme	Çağrışımsal
Bildirim	Çağrışımsal alan
Bireşimli dil (diller)	Çevrikleme

Çift ekleme	Dil bilimsel coğrafya
Çiftleme	Dil devrimi
Çift ünlü	Dil dışı bağlam
Çizgisel	Dil düzeyi
Çok bağlâlılık	Dil haritası
Çözümleyici diller	Dil içi bağlam
Dağılımcı	Dil öbeği
Dağılımcılık	Dilsel
Dağılımsal	Dilüstü ünsüzü
Dağılımsal dil bilimi	Diyezleşmemiş
Daraltı	Diyezleşmiş
Daraltılı	Dizgesel
Dar çevriyazı	Dizibilim
Değiş	Diziliş
Değiştirici	Dizibilim
Devrim	Dizimsel
Dış bağlam	Dizimsel belirtici
Dış gösterici	Dizisel
Dış patlama	Dönüslüleştirme
Dış patlamalı	Dönüştürüm
Dilbilgisel aykırılık	Dönüşümcü
Dil bilgisi yitimi	Dönüşümcülük
Dil bilimsel	Dönüşümsel

Dönüşümsel bileşen	Eşsüremli ses bilgisi
Dönüşüm sözcüğü	Eşsüremli ses bilimi
Dudaksıl-damaksıl	Evrım
Dural	Evrımsel
Duralama	Evrımsel ses bilgisi
Dural dil bilimi	Eylemden türeme biçim
Dural ses bilgisi	Eyletim
Durum dil bilgisi	Eyleyen
Durum sözcüğü	Fiziksel ses bilgisi
Düşün yazı	Fonematik
Düzdeğişmeceli	Gerçekleştirici
Düzeltici ses bilgisi	Gırtlak vuruşu
Edımsel bileşen	Göndergesel
Edim sözcüğü	Gönderme
Eğretillemeli	Görevsel
Eklemlenme	Görevselcilik
Eklemlilik	Göstergebilımsel
Eksel dönüşüm	Göstergebilımsel dörtgen
Engelli ünlü	Göstergesel
Engelsiz ünlü	Gösterim işlevi
Eskil biçim	Gözlemleyici
Eşsürem	İçerik
Eşsüremli	İç gösterici

İçkin	Konuşma örğenleri
İçkinlik	Koşul durumu
İç patlama	Kreol
İkilenme	Kullanımsal bileşen
İkili karşıtlık	Olu durumu
İkinci eklemlleme	Oluş
İletim	Ornatma
İm	Ölçü
İmlenen	Önleme
İmleyen	Öteleme
İnce	Ötümlülük
İşlemsel süreç	Öyküntü
İyelik öğesi	Paradigma
Kalın	Parçasal
Kapalı	Picin
Kapsamlayış	Seçimlik dönüşüm
Karşılanlıkçılık	Seçme kuralları
Karşılaştırmacı	Selensiz
Karşıtlam	Sentagma
Kavramsal alan	Sentaks
Kavramsal yazı	Ses aygıtı
Kesitleme	Ses benzeşimi
Konudil	Ses bilgisel

Ses bilimsel	Sözlük bilgisi
Ses bilimsel bileşen	Sözlüksel bileşen
Ses bilimsel çeviriyazı	Söz uzatımı
Sesbirimcik demeti	Söz zinciri
Ses birimi bilimi	Sürekli karşıtlık
Sesbirimsel değişke	Sürtüşmeli
Sesçil	Şaklamalı
Sesleme aygıtı	Tanım
Sesleme örgenleri	Tarihsel
Seslemleme	Tarihsel ses bilgisi
Seslemsel yazı	Tarihsel ses bilimi
Ses örgenleri	Taslak
Sınırlandırma	Tekil karşıtlık
Sınırlayıcı	Tek ünlüleşme
Sıralayıcı diller	Terimce
Simgesel	Tersinir diller
Söz açmazlık	Tını değişimi
Sözce çözümlemesi	Tınlatici
Sözceleme	Tiplendirme
Sözcük bilgisi	Titremleme birimi
Söz dizimsel	Titremsel değişke
Söz edimi	Titreşimlilik
Sözlü dil	Titreşimsiz

Töz	Vurgulama
Tumturak	Yadsınlık
Tümce bilimi	Yanlış kökenleme
Tümce bilimsel	Yansızlaşabilir karşıtlık
Tümce ötesi	Yapı ağacı
Tümleyen	Yapısal
Türemiş tümce	Yapısalcı
Ulamsal	Yardım eden
Ulamsal bileşen	Yayılm
Uyak	Yazaç
Uzun	Yeniden yazım kuraları
Ülküsel konuşucu-dinleyici	Yerine
Ünlü almaşması	Yerleşme
Ünlü olmayan	Yerleştirme
Ünsüz olmayan	Yinelem
Üretici-dönüşümsel dil bilgisi	Yorum
Üretici ses bilimi	Yorumlanabilir
Üst anlam birimcik demeti	Yüklemsi
Üst sözlük birimi	Yüksek ünlü
Üyeleme	Yükselme durumu
Üyeli	Yükseltici
Üyelenme	Yüzeysel yapı
Varış durumu	Zorunlu dönüşüm

1989 tarihli Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde madde başları, Türkçe asıllı olması, yaygın olması, tek anlamlı olması gibi özelliklere göre seçildiğinden bu sözlükteki terimler diğerlerinden çok büyük bir farklılık göstermemiştir. Daha önce karşılaşılmamış, yalnızca bu sözlükte karşımıza çıkan terimler sayıca az olmakla birlikte aşağıda listelenmiştir:

Açıklamalı koşuntu	Kural dışı kelime
Anlam etkilenmesi	Mecâzî mânâ (anlam)
Anlatım vurgusu	Medeniyet dili
Anlatım yolu	Metin bilgisi
Belirsiz sıfat	Metin sözlüğü
Birleşik zarf	Ortada fiil
Boğaz sessizi	Ortaklaşa fiil
Çok dilli sözcük	Ses itişmesi
Damaksılaşma	Şart bileşik zamânı
Dolaşıcı kelime	Takı öbeği
Eş biçimlik	Tek şahıslı fiil
Fiilden fiil	Uydurma kelime
İsimden isim	Yarı yardımcı fiil
İsim-fiil öbeği	Yer ismi bilimi

1992 tarihli Gramer Terimleri Sözlüğü, bu alanda daha önce yapılmış olan pek çok çalışma taranarak elde edilmiş malzemenin harmanlanmasının bir ürünüdür. Yalnızca bu sözlükte ele alınmış olan terimler aşağıda listelenmiştir:

Açık eğretileme	Anlam tonlaması
Açıklamalı tümleş	Anlam vurgusu
Altemans	Aşırı küçültme
Alternatifli cümle	Ayarlayıcı gramer

Ayırt edici özellik	Çözölme safhası
Bağlaçlı ikileme	Damak n'si (ñ)
Bağlama işareti	Değişken ses
Bağlayıcı ünlü	Değişken şekil
Basit ek	Değişken şekillik
Basit siga	Dil benzeşmesi
Başta ünlü türemesi	Dilek cümlesi
Başta ünsüz türemesi	Duyulan geçmiş zaman eki
Belirli nesne eki	Edat grubu
Bildirme ekleri	Eksiltim
Birinci şahıs iyelik ek(ler)i	Eksiltimli
Birinci teklik şahıs	Eksiltimli cümle
Boğaz	Eşit ikiz ünlü
Boğumlanma tarzı	Faaliyet ismi
Bulanık ünlü	Faktitif eki
Cevap ünlemi	Fiil çekim eki
Cinsiyetsiz	Fiilden fiil yapma eki
Cümle bilgisi	Fiilden isim yapma eki
Çatışma	Fiilden türeme fiil
Çevirme yazı	Fiilden türeme isim
Çıkma hali eki	Fiil grubu
Çiçek dili	Fiil işletme eki
Çokluk birinci şahıs eki	Fiil tabanı

Geçici hareket ismi (adı)	İşletme ekleri
Geçişlilik ekleri	İyelikli tamlama
Gelecek zamanın rivayeti (rivayet birleşik çekimi)	Kakofoni
Gelecek zamanın şartı (şart birleşik çekimi)	Karşılaştırma bağlaçları
Gelecek zaman kipi	Karşılaştırma sıfatı
Geniş zaman kipi	Karşılaştırma zarfı
Geniz	Kelime grubu
Gerilek vurgu	Kelime öbekleri
Görülmeven geçmiş zaman	Kelime yazısı
Görülmeven geçmiş zaman eki	Kısalnış kelime
Gramer dışı	Küçültmeli isim
Hâl eki (ekleri)	Küçültmeli sıfat
Hal zarfı	Küçültme sıfatı
Haploloji	Mastar eki
Has isim	Meçhul Fiil
Hece denkleşmesi	Millî alfabe
Hece eksilmesi	Morgagni cepheleeri
İç seste ünlü türemesi	Mücerret isim
İkilik	Nesne açıklayıcısı
İnce fark	Nitelik sıfatı
İsim fiili	Ortada ünlü türemesi
İstek cümlesi	Ortada ünsüz türemesi
	Ön damak

Ön damak n'si	Sonda ünsüz türemesi
Ön seste ünlü türemesi	Sonorisation
Ön seste ünsüz türemesi	Soru şekli
Ön ses ünsüzleri	Sözde özne
Özne açıklayıcı	Söz sanatları
Pasif çatı	Standart dil
Patlayıcı gırtlak ünsüzü	Standart Türkçe
Peltek ünsüz	Süreklileşme
Perdelenme	Süreksizleşme
Rivayet tarzı	Şahıs ağzı
Sayılar	Şart eki
Sebeup gösterme eki	Tamlayıcı
Ses gelişmesi	Tasvirici yardımcı fiil
Ses olayı	Teklik birinci şahıs eki
Sıfat ekleri	Teklik ikinci şahıs eki
Sıfat-fiil	Teklik üçüncü şahıs eki
Sıfat-fiil grubu	Tekrarlama
Sıfatlarda karşılaştırma	Tekrarlı bağlaç
Sıfatlarda küçültme	Tonlama uzunluğu
Sıfır ek	Tonlulaşma
Son çekim edatı	Tonlu ünsüz
Sonda türeme	Tonsuz ünsüz
Sonda ünlü türemesi	Topluluk sayı sıfatları

Üçleme	Yakıştırma
Ünlü kaynaşması	Yapılıkçı dil bilimi
Ünlü olayları	Yokluk eki
Ünlü türemesi	Yön gösterme eki
Ünsüz tekleşmesi	Yön gösterme hali
Ünsüz türemesi	Yumuşak damak
Vasıta hali eki	Yükleme hali eki
Vurgu uzunluğu	Zıt anlamlı ikileme
Yabancı ek	Zümre dili
Yakın sesli (kelimeler)	

2011 yılına ait Dil Bilimi Sözlüğü, ele almış olduğumuz sözlükler içerisinde en kapsamlı olanlarındandır. 2000 civarında terim bulunan sözlükte, sadece bu sözlükte kullanılan, öncesinde ve sonrasında kullanılmayan terimler aşağıda listelenmiştir:

Açık ad öbeği	Adıl düşürme değiştirgeni
Açıklaştırma	Adılsıl
Açık uçlu	Adıl teoremi
Ada	Adımsı
Ada kısıtlaması	Ad-kavram bilimi
Ada aktarımı	Ad öbeği izi
Addan türeme	Ad öbeği taşıma
Adıl	Adsıl uyum
Adıl	Ad tümleci tümceciği
Adıl dışlama ilkesi	Ağız atlası
Adıl düşürme	Akılcılık

Akustik özellik	Araştırmacı sorular
Alan	Ardarda sıralık
Almaşım biçim birimi	Ardışıklık
Algılayan	Arılaştırma
Alt	Arkalama
Alta sıralılık	Arka sesler
Alt biçim	Artalan bilgisi
Alt birim(cik)	Art biçimce
Alt değişke	Art gönderge
Alt kullanım	Artıklık
Alt ses	Artımlı ad öbeği
Alt ses yayılımı	Artımlı ad öbeği aktarımı
Alt sıralı ikidillilik	Asalak boşluk
Alttaşlık koşulu	Asalak ünlü
Ana	Aşamalı X çizelgesi
Anlam alanı kuramı	Aşamalı X kuramı
Anlam görüşmesi	A üstünde A ilkesi
Anlamsal ayrıştırım	Ayak
Anlamsal özellik	Ayırma
Araç	Aynılaşıma
Ara dil	Ayrık ek
Ara iz	Ayrık tümce
Aralayıcı sözce	Ayrılık kuramı

Ayrıntılı çevriyazı	Baş sesbirim
Ayrıntısız çevriyazı	Baştan-başa taşıma
Bağ	B-buyurma
Bağdaşmazlık	Belirleyici
Bağımsız biçim birimi kısıtlaması	Belirtecimsi
Bağımsız söylem	Belirteç öbeği
Bağıntılı söylem	Benimsenirlik
Bağlak	Benzer yapım
Bağlama ilkeleri	Betimleme yeterliği
Bağlama kuramı	Bırakım
Bağlam duyarlı/sınırlamalı	Biçembilim
Bağlantı	Biçem özellikleri
Bağlantılı sorular	Biçim bilimsel durum
Bağlaşıklık	Biçim bilimsel özellik
Bağlı	Biçim bilimsel ulam
Bakışimsızlık	Biçim birimcik
Başat dil	Biçimce
Başatlık	Biçimcik
Baş biçim birimi	Biçimsel ses bilimi
Baş değiştirgeni	Biçimsöz dizimsel sözcük
Başkasına gönderim	Bildirişim ilkeleri
Başlatıcı	Bildirişimsel sezdirim
Başlık kısaltma	Bildirme tarzı

Bileşik ikidillilik	Bloomfield izleyicileri
Bileşme	Boş işleyici
Bilgilendirici	Boşluk
Bilgisayar dil bilimi	Boş özne değıştirgeni
Bilgi yapısı	Boş ulam
Bilişsel anlam	Boş ulam ilkesi
Bilişsel çevre	Boşuna taşıma
Birebir karşılıklılık	Bölümsel benzeşme
Bireysel dil özellikleri	Bölünmüş öncül
Bireysel dil varlığı	Budunsal yöntem bilimi
Bireysel ikidillilik	Buyrum
Birey ses	Buyrumluk
Birikme	Buyrum tümcesi
Birinci eklemlilik	Bürün/bürünbilim
Birincil ikidillilik	Bürünsel özellikler
Birincil kurucu	Bürünsel ses bilimi
Birlenme	Bütünce düzenlemesi
Bitimli	Bütünleyicilik
Bitimsiz	Büyük ölçekli yapı
Bitişik sözce	Büyük özne
Bitiştirmeli sözcük	Büyükçül buyurma
Bitmemiş	Büyükçül yansıma
Bitmiş	Büyükçül yansıma taşıması

Canlandırma	Dağar
Cenevre Okulu	Dağılımlı
Chomsky dil bilgisi	Damaksıl hışırtılı
Cinsiyet dili	Dar kod
Coşku işlevi	Dar oylumlu dil bilimi
Çağcillaş(tır)ma	Değişke çözümlemesi
Çağrışımsal anlam	Değişki
Çarpmalı	Dekartçı dil bilimi
Çekimli diller	Denetim
Çekim öbeği	Denetim kuramı
Çekimsel	Deneyimci
Çelişik	Dengeli iki dillilik
Çıkma	Derleme
Çift doluşlu tüm süzgeci	Derslik söylemi
Çift ilgilendirme	Devam belirticileri
Çift sesleme	Devinim
Çift yönlü karşıtlık	Devinimsel
Çoğunluk dili	Dış çıkışlı
Çok değişikli	Dış merkezli bileşik
Çok seslemli	Dışsal öge
Çözümlemek	Dışsal rol
Çözümlemeli	Dikey işleme
Çözümenebilirlik	Dil aşınması

Dil belirlemesi	Dilsel bağılılık
Dilbilgisel rol	Dilsel baskınlık
Dilbilgisel sözcük	Dilsel bilinçlilik
Dil bilgisine aykırılık	Dilsel değişke
Dil dağarı	Dilsel değişki
Dilde değişme	Dilsel düzensizlik
Dil değişkesi	Dilsel görecelik
Dil değiştirimi	Dilsel görecelik ilkesi
Dilde tutumluluk	Dilsel tutum
Dildışı	Dil sürdürümü
Dil düzenlemesi	Dil toplumbilimi
Dil engeli	Dil türü
Dil gelişimi	Dilucu
Diliçi girişim	Dil üretimi
Dil kayması	Dil yitimi
Dil kenarı	Dinleyiş ses bilgisi
Dillerarası etkileşim	Dirimdil bilimi
Dillerarası girişim	Dışlararası
Dil ölümü	Diyafram
Dil seçimi	Dizgesel ses bilgisi
Dilsel ayrışma	Doğal sınıf
Dilsel azınlık	Doğruluk
Dilsel bağlam	Doğruluk koşullu kiplik

Doğruluk koşulu	Düzenek
Dokunma	Düzlenme
Dolaylı sözeylem	Düz söz edimi
Dolgu	Edebiyat dili
Dolgubirim	Eden
Döngü	Eden adı
Döngüsel	Eden durumu
Döngüsellik	Edilgen iki dillilik
Dönüşlü	Edilgen sözvarlığı
Döşeme	Edim
Durağan	Edimsöz edimi
Durgun dil bilimi	Eğik
Durum ergimesi	Eğik durum
Durum kuramı	Eğitimsel dil bilimi
Durumsal kod değiştirimi	Eğretilemeli kod değiştirimi
Durum süzgeci	Eklenti
Durum türleri	Eklenti tümceciği
Durum yükleme, durum belirleme	Eklentileme
Durum yükleyici, durum belirleyici	Ekleyici eylem
Duyusal anlam	Eksiklik kuramı
Düşey işleme	Eksiklik varsayımı
Düşünsel	Elektrokimograf
Düzeltme	Elektropalatograf

El-yüz bilgisi	Eşleme
Engel	Eşleyici
En yakınlık koşulu	Eş söz
Erek	Eşteşlik
Erk	Etken sözvarlığı
Erteleme	Etkileşim örüntüsü
Eski bilgi	Etkileşimsel toplum dil bilimi
Eskicil biçim	Etkisöz edimi
Eşasılı	Etkisel anlam
Eşbağımlı	Evet-hayır sorusu
Eşbağımlı tümce	Evrensel
Eşbağımlı yapı	Evrişik
Eşbağımlılık	Evrişim
Eşbiçimlenme	Eylemcil
Eşbiçimli	Eylemcil bileşik
Eş çıkışlı	Eylemcil uyum
Eşdeğerlik	Eylemden türeme
Eş değerli karşıtlık (zıtlık)	Eylem öbeği
Eşdeğerlik kısıtlaması	Eylem takımı
Eşdizinleme	Eyleyen-iş-erek
Eşgönderim	Ezgi dilleri
Eşgönderimli	Felsefesal dil bilimi
Eşgönderimlilik	Gama-imleme

Geçerlik	Gönderimsel işlev
Geçirimsiz	Gönderimsel özellik kalıbı
Geçişim	Görece
Geleneksel sözbilim	Görecelik ilkesi
Gelişmeli dil bilimi	Görüntüsellik
Gelişimsel dil bilimi	Görünürlük gereksinimi
Genelce	Görünüş örnekçesi kuramı
Genelleştirilmiş sezdirim	Göstergesel işlev
Geniş kod	Gösterimsel
Genişletilmiş ölçünlü kuram	Gözden-geçirilmiş genişletilmiş ölçünlü kuram
Genişletilmiş yansıtma ilkesi	Gözlem yeterliği
Geniş oylumlu dil bilimi	Güçlü
Gerektirim	Güdü
Gerioluşum	Güdülü
Gevşeme-gerilme geçişi	Güzel adlandırma
Gırtlak çarpması	Haber belirticileri
Gırtlaksıl patlamalı	Hareketsiz dil ünsüzü
Girdi	Hava akımı (akış) düzeneği
Girişikek	Hece yitimi
Göğüs kasılması	Hedef
Gönderimsel anlam	Hedef birim
Gönderimsel anlatım	İçekleme
Gönderimsel dizin	

İçeriksel sözcük	İletişim yetisi
İçerim	İlgeç öbeği
İçeyerleşik	İlgilendirme
İçeyerleştirme	İlgi tümceciği
İçeyerleşmiş	İlişki dil bilimi
İçlem ilişkileri	İlişki dili
İçmerkezli	İlk konum
İçmerkezli bileşik	İlksel bileşik
İç rol	İnce /I/
İçsel durum	İncelik
İçsel öge	İnsan bilimsel (bilimiyle ilgili) dil bilimi
İçsel özellikler	İş dili
İdeal iki dillilik	İşlemleyici/İşlemsel süreç
İ-içinde-i süzgeci	İşlevsel değişke
İkideğişiklik	İşlevsel ses bilgisi
İkili dallanma	İşlevsel sözcük
İkinci eklemcilik	İşlevsel tümce yaklaşımı
İkincil dil	İvedi bırakım
İkincil iki dillilik	İyelik
İkiseslemli	İz
İletişim birimi	İzin verme
İletişim edinci	İzlem sözleri
İletişim etnografyası	İzleyici sorular

Kabul edil(ebil)irlik	Kaynak birim
Kaçamak tavır saptayıcı anlatımlar	K-buyurma
Kalın /l/	Kendi kendini seçme
Kalıtım	Kent dili
Kanıtlanabilir	Kent lehçebilimi
Kanıtlanabilirlik	Kesişme
Kaplam	Kılıcı
Kapsayıcı	Kırma anadili
Kardeş	Kısık
Karma	Kısıtlama
Karmaşık ad öbeği	Kısıtlı düzenek
Karmaşık ad öbeği kısıtlaması	Kim-ne sorusu
Karşı k-buyurma koşulu	Kipsel
Karşılaştırmalı filoloji	Kipselleştirici
Karşı-örnek	Kişi bilgisi
Karşıtsal dil bilimi	Kişisiz edilgen
Karşıtsallık	Kod çözme
Karşıt sorular	Kod değiştirimi
Katmansal dil bilgisi	Kod karıştınmı
Kavramsal ad bilimi	Kod kopyalama
Kayan ünlü	Konma noktası
Kayan ünlüleşme	Konu değiştirme
Kayma	Konulaştırım

Konum	Kuvvetli sezdirim
Konum düzenlemesi	Kuyruk takma
Konuşma çözümlemesi	Küçük tümcecik
Konuşma hızı	Küme
Konuşma olayı	Küme dili
Konuşma topluluğu	Kütle adı
Kopuk	Lehçe karışımı
Kopukluk	Lehçe sınırı
Koşaçlı bileşik	Lehçe sınır çizgisi
Koşul	Mantıksal biçim
Koşullanma	Masterlı çift edilgen
Koşullu	Master tümceciği
Koşulluluk	Merkez
Kök bileşik	Modül
Köken yakıştırma	Montague dil bilgisi
Kök ünlüsü değişimi	Ne-adası kısıtlaması
Köşeli ayraç (parantez)	Ne-izi
Kullanış	Ne-kim sorusu
Kural-dışı durum belirleme	Nesne denetimi
Kurallı dil	Ne-taşıma
Kurallı yapı	Niceleyici
Kurucu buyurma	Niceleyici yükseltme
Kurumsallaşma	Niteleyici öbeği

Nöbetleşim	Önceleme
Odak	Öncül-yönetimi
Okuma	Öne çekme
Okuma yitimi	Ön ekleme
Okuryazarlık	Önerme tavrı
Oldurganlaştırma	Önermesel
Olgusal	Ön sayıltı
Oluş durumu	Ön ses yolu
Oluşturma	Örnek biçim
Oluşturma biçimi	Örtük öge
Oluşturma noktası	Örtük özne
Oluşturulmuş	Örtük saygınlık
Orta konum	Örtülü
Orta kullanım	Örtüşme
Oynaklık	Ötüm
Ödünçlemeli çeviri	Özegeçişlilik
Ölçümlü	Özelleştirilmiş sezdirim
Ölçünaltı	Özellik aktarma
Ölçünleş(tir)me	Özenli dil
Ölçünlü kuram	Özenli konuşma
Ölçünsüz	Özensiz konuşma
Önceden belirlenmiş soru-yanıt düzeni	Özerk
Önce küçükler ilkesi	Özerk parça ses bilimi

Özerk ses birimi	Rol ölçütü
Özgür ortaç tümceciği	R-yönetimi
Özleştirme	Sağa dallanma
Özne denetimi	Sapma saptaması
Parça ayırıcı	Saydam
Parçacık	Seçimlik denetim
Parçalama	Serpik biçim birimi
Parça özellik çerçevesi	Ses abecesi
Parça ses birimi	Ses aktarımı
Parça üstü ses birimi	Ses anlam simgeçiliği
Patlamalı-sızıntılı	Ses bilgisel çözümleme
Patlamalı-sürtünmeli	Ses bilimsel sözcük
Pekiştirici	Sesçil biçim
Port Royal	Ses çizir
Rastlantısal boşluk	Ses çizim
Resmileştirme	Ses dizgesi
Ritim	Ses dizimi
R-konumu	Ses ekleme
R'-konumu	Ses hızı
R'li bölge	Ses simgeçiliği
Rol	Sevimli
Rol dökümü	Sezdirim
Rol kuramı	Sezgisel dil bilgisi

Sezgiye aykırı	Sözcük sayılama
Sıfat öbeği	Sözcük yayılması
Sıfır türetim	Söz dışı iletişim
Sınırlama budağı	Sözel dağar
Sınırlamasız	Sözlüksel belirleme
Sınırları belirsiz	Sözlüksel kütük
Sınırlı dil	Sözlüksel ulam
Sıralama	Sözlüksel yapı
Sıralanış	Sözlüksel yapıştırma
Sıralı iki dillilik	Sözsüz iletişim
Sıralı yapı kısıtlaması	Spektograf
Sola dallanma	Spektogram
Soldalık koşulu	Süre birimi
Soluksuz	Sürtünme
Son ekleme	Sürtünmesiz sürekli
Son konum	Sürtünücü
Sonuçlamalı	Süzgeç
Sonuçlayıcı	Şaklama
Soyut denetim	Tamamlamalı görünüş
Soyut durum	Tam iki dillilik
Sözcük alanı	Tam yönetim
Sözcük-biçim	Tarama
Sözcük dizilişi	Taşıma hedefi

Tekçil biçimcik	Tümce dışı kod değıştirmisi
Tek ünlü	Tümce eşli
Temel biçim	Tümce içi kod değıştirmisi
Temel dil	Tümceler arası kod değıştirmisi
Temel sıklık	Tümce ön bileşenleri
Temel ünlü	Tümcesel özne kısıtlaması
Temel üye	Tüm değışkeli
Temel üye yapısı	Tüm lehçesel
That-it süzgeci	Tümleyici öbeğı
Tıkama	Türetimsel
Tıkayıcı ulam	Uğraş dili
Tınlayıcı	Ulaşılabilir özne
Ton bilimi	Uluslararasılaştırma
Ton birimi	Uşculuk
Ton dilleri	Uygun geçiş noktası
Toplum dil bilimsel kod	Uygunluk koşulları
Toplumsal ağ	Uyuşum
Toplumsal bağlam	Uzak taşıma
Toplumsal iki dillilik	Uzamcılık
Toplumsal kullanım	Uzlaşımsal
Toplumsallaşma	Uzlaşımsal sezdirim
Tüm benzeşme	Ü-bağlama
Tümcecik	Ü'-bağlama

Ü-konumu	Yapı bozuculuk
Ü'-konumu	Yapısal durum
Ünsüz kümesi	Yapısal sözcük
Üretken iki dillilik	Yararlanan
Üst	Yaratıcılık
Üst anlamlık	Yardımcı cümle bağlayıcısı
Üst değişke	Yardımcı iki dillilik
Üst ek	Yargılayıcı dil bilimi
Üst kullanım	Yarı dillilik
Üstünlük koşulu	Yarı işlek
Varsıllaştırma	Yarım eş adlılık
Vazgeçilebilir iyelik	Yaşıt dili
Vazgeçilemez iyelik	Yazaç çevirisi
Yabancılaşma	Yazı bilimi
Yakınlık bilgisi	Yazı birimsel sözcük
Yakın taşıma	Yazılaş(tır)ma
Yandaşlık	Yazımsal sözcük
Yandaşlık ilkesi	Yeni bilgi
Yanıtsama	Yeniden biçimlendirme
Yan öge	Yeniden sözcükleşme
Yansıma soru	Yeniden yazma
Yansıtma ilkesi	Yeni öge
Yapay zeka	Yerellik

Yerinde	Yutaksıllaşma
Yerleşmiş (oluşmuş)	Yüklemcil
Yerleştirim	Yüklemcil biçimsel dizge
Yerlileştirme	Yüklemlik
Yeterlik düzlemleri	Yüksek seslilik
Yeti	YükseltmeYüz
Yetinmecî çizgi	Yüze yönelik tehdit
Yetkinlik düzlemleri	Yüzey-yapı
Yinelemeli döngüsel taşıma	Yüz sakınımı
Yorumlama	Zamanlı tümcecik
Yöneten	Zamansız tümce(cik)
Yönetim	Zayıf sezdirim
Yönetim ulamı	Zenginleştirme
Yönetim ve bağlama kuramı	Zincir
Yönlenme durumu	Zorunlu denetim
Yutaksıl	Zorunluluk

2013 tarihli Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü, ele aldığımız en güncel ve en kapsamlı sözlüklerden biridir. Sözlükte daha önce kullanılmamış olan, yani günümüzde türetilmiş, karşılığı verilmiş olan pek çok terim bulunmaktadır. Bu terimler aşağıda listelenmiştir:

Abartmalı üslup	Açıklayıcı dolaylı tümleş
Ablatif	Açıklayıcı yeterlik
Açık konuşma	Açıklayıcı zarf tümleci
Açıklık	Açık metin
Açıklayıcı dizisi	Açık sözler

Ad çekimi ekleri	Alçalan titremleme
Addan ad türeten ek	Aldatıcı biçim
Ad eylem öbeği	Alegori
Ad işlevi	Alfabe yazısı
Adlaştırmacı ek	Algı
Ad tabanı	Algısal düzgü
Aforizm	Alıntı özel ad
Ağaç şema	Alışkanlık görünüşü
Aile adı	Alışkanlık oluşturma
Aitlik öbeği	Alt dil
Akciğer boşluğu	Alt dudak
Akciğerle ilgili	Alt lehçe
Akrabalık	Alt öbek
Akrabalık sınıflandırması	Amaç görünüşü
Akrabalık terimleri	Ana biçim
Akraba sözler	Anafor
Aksan	Ana yardımcı eylem
Aksanlı	Anlam aktarması
Aktarılabılır iyelik	Anlam ayırıcı
Aktarılmış anlam	Anlam ayırıcı özellik
Akustik ses bilimi	Anlam belirleyeni
Alan çalışması	Anlam belirteci
Alan kuramı	Anlam bilimci

Anlam bilimi bileşeni	Araçlık eylem
Anlam boşalması	Araçlık işlev
Anlam çifti	Araçlı motivasyon
Anlam değeri	Ara zamanlar
Anlam dışı	Arı dil eğilimi
Anlam felsefesi	Art damak sesi
Anlam göçürmesi	Art damak ünlüsü
Anlam kirlenmesi	Artıklı anlatım
Anlamlandırma	Artıklı çekim
Anlamlı	Artıklı kullanım
Anlamlık işlev	Artık öge
Anlam odağı	Art zamanlı çözümleme
Anlamsız	Art zamanlı ses bilgisi
Anlam yaygınlaşması	Art zamanlı uygunluk
Anlatı	Art zamanlı yöntem
Anlatı bilimi	Asıl biçim birimi
Anlaticılık işlevi	Asıl eylem
Anlatmalı	Asli
Anlık	Aşamalı
Anlık görünüş	Aşamalılık
Antropolojik dil bilimi	Aşamalı yapı
Araç durumu eki	Aşırı düzeltmecilik
Araç durumu öbeği	Aşırı genelleme

Aşırı yayılma	Bağlayıcı
Ayak takımı dili	Bağlayıcı öge
Ayırıcı karşılıklar	Bağlayıcısız
Ayırıcı olmayan özellik	Bağlayıcı söz
Aykırılaşıcı çözümleme	Bağlı biçim birimi
Aykırı yazım	Bağlı birim
Baba kökenli ad	Bağlı bileşik
Bağımlı çeviri	Bağlı cümle
Bağımsız seçenek	Bağlı ifade
Bağımsız söz	Bağlılık
Bağıntısız	Bağlı söz
Bağlaçlı	Bağlı söz birleşmesi
Bağlaçlı yineleme	Basit eylem
Bağlaçsız yapı	Basit gösterge
Bağlaçsız yineleme	Basit kipler
Bağlama edatı	Basit söz
Bağlama öbeği	Basma kalıp
Bağlama sağlamlığı	Baş vurgu
Bağlam kurma	Bebek diltiliği
Bağlantı noktası	Belirleme düzlemi
Bağlayıcı biçim birimi	Belirlilik
Bağlayıcı eylem	Belirsiz nesne
Bağlayıcılaşma	Belirsiz özne

Belirtisiz özne	Bilinmezlik
Benzerlik durumu	Bilinmezlik görünüşü
Benzeşen ses	Bilinmez özne
Benzeştirici ses	Bilişim
Betimlemeli dil bilimi	Birebirlik
Biçim birimi çözümlemesi	Bireyin dil edinim tarihi
Biçim birimi yaygınlaşması	Birinci eklem
Biçim birimlik	Birleşik
Biçim birimlik yazım	Birleşik bağlaç
Biçimlendirici bağlı birim	Birleşik eylem cümlesi
Biçimlenme	Birleşik kip
Biçimlik	Birleşik söz
Biçimsel ses bilgisi	Birleşik yazı
Biçimsel sınıflandırma	Bitirilmemiş eylem
Biçimsel söz dizimi	Bitişiklik
Biçim söz	Bitiştirme
Biçim yazı	Bitmemiş eylem
Bildirme	Bitmiş eylem
Bilgi alıntısı	Biyolojik dil türeyişi kuramı
Bilgi düzeni	Boğaz boşluğu
Bilgi kuramı	Boş söz
Bilgi yitimi	Bozma
Bilinçli tonlama	Bozuk

Bozuk konuşma	Cümle bağlacı
Bozuk kullanım	Cümlelik bağlaç
Bozuk sesletim	Cümle söz
Bozuk yapım	Cümle söz dönemi
Bölge	Cümle türleri
Bölge dili	Çabuk yazım
Bölgesel dilcilik	Çağrışımlık işlev
Bölgesel sınıflama	Çekimleme
Bölgesel tipler	Çekimli ad
Bölge vurgusu	Çekimli biçim
Bulanık	Çekimlik bağlı biçim birimi
Bulunma hali (durumu) öbeği	Çekimlik değişme
Burun sesi	Çekimlik etki
Bükün (büküm) eki	Çekimlik söz öbekleri
Bütüncül özellikler	Çekimli söz
Bütüncül yapı	Çekimsiz ad
Bütünleşme motivasyonu	Çekimsiz söz
Büyülten	Çekim yitimi
Büyültme	Çekme zinciri
Büzüşme	Çelişki
Cansız adı	Çevrik söz
Coğrafi dilcilik	Çevrilebilirlik
Coğrafi sınıflama	Çevrilemezlik

Çıkarım	Dağılma
Çıkarım görünüşü	Dal
Çift avurt ünsüzü	Dal anlam
Çocuğun dil edinimi	Dal biçim birimi
Çok bağlaçlı	Dal biçim kullanımı
Çok bağlaçlı yapı	Dalga biçimi
Çok çekimli	Dal harf
Çok dilli konuşma	Dal kökler
Çok ekli yinelem	Dal ses
Çok kökenlilik kuramı	Dal seslik varyant
Çoklu anlam	Dal titreleme
Çoklu birleşik	Damaklılaşmış
Çokluk	Damak sesi
Çoklu konuşma	Damaksıl sesletim
Çok seslilik	Damaksızlaşma
Çok zamanlılık	Damak uyumu
Çözme	Dar düzgülü
Çözülme aşaması	Datif
Çözümlemeci	Değerlenme
Çözümlemeci biçim	Değişebilirlik
Çözümlemeci diller	Değişik biçimlenme
Çözümenebilir	Değişmezlik
Dağılımsallık	Değişmez söz

Değişmez söz dizimi

Değiştirgen

Dengeleyici

Dengeleyici uzunluk

Denklik

Denklik dizisi

Destek söz

Devrik

Devrikleşme

Deyim bilimi

Deyimler sözlüğü

Deyimlik kullanım

Deyim-yapı kuralı

Dışa dönük ünlem

Dış anlam

Diftong

Diksiyon

Dil ailesi kuramı

Dil alanı

Dil ardı

Dil ardı-damak

Dil ardı-diş yuvası

Dil arkası

Dil becerisi

Dil benzerliği

Dil bilgisel bağımlılık

Dil bilgisel değişim

Dil bilgisi birimi

Dil bilgisi çözümlemesi

Dil bilgisi dışı

Dil bilgisi dışılık

Dil bilgisi kümesi

Dil bilgisinde belirsizlik

Dil bilgisi yetisi

Dil birimi bilgisi

Dil birimi çözümlemesi

Dil çözümlemesi

Dil değişimi

Dil değişkeni

Dil değiştirme

Dilde ölçünlüleşme

Dil determinizmi

Dil dışı ölçek

Dil dışı özellik

Dilek görünüşü

Dil felsefesi

Dil gelişme yasaları	Dil psikolojisi
Dil hazırlığı	Dil sınırı
Dil ilişkileri	Dil yapısı
Dilin doğuşu	Dil yasası
Dilin işlevleri	Dil yozlaşması
Dilin kaynağı	Din dili
Dilin kronolojisi	Dış öñü üñsüzü
Dilin öz sözleri	Diyapozon
Dilin ruhu	Dizim çözümlemesi
Dilin yapısı	Dizimlik ilişki
Dil karışması	Dizimlik örnekseme
Dil kökeni	Dizisel çözümleme
Dil kullanıcılarının incelenmesi	Dizme
Dil kullanım biçimi	Doğalcılık
Dil kullanımı	Doğal karşılamama
Diller arası dilcilik	Doğallaşmış söz
Diller birleşmesi	Doğallaştırma
Dillerin sınıflandırılması	Doğru biçimlenmiş
Dil öñü	Doğruluk değeri
Dil öñü sesi	Doğru söyleyiş
Dil öñüyle ilgili	Doğru yazım
Dil ötesi	Doğuştanlık
Dil paleontolojisi	Dolaylı

Dolaylı konuşma	Duygu tonlaması
Dolaysız durum	Düğüm çözme
Donanım	Düğümleme
Donuklaşma	Düşleme işlevi
Donuklaşmış biçim	Düşlem söz
Donuklaşmış söz	Düşünce yazı
Donuk söz	Düşünme
Dönüşüm bileşeni	Düşüş yanlısı
Dönüşüm kuralları	Düz
Dönüşüm-üretim dil bilgisi	Düz anlamlı
Dudak	Düzenleyici
Dudak-art damak	Düzenli eylem
Dudak-ön damak	Düzenlilik görüşü
Dudak sesi	Düzenli ses birimi
Dudaksıl ses	Düzenli ses değişmesi
Dudak uyumu	Düzenli söz dizimi
Durağan olmayan	Düzenli vurgu
Durağan vurgu	Düzensiz
Duraklamalı ünsüz	Düzensiz değişme varyantı
Durum ek(ler)i	Düzensiz eylem
Durumluk	Düzensizlik
Durumluk değişken	Düzensiz ses değişmesi
Durumluk hareket	Düzensiz vurgu

Düzey atlama	Eksikli cümle
Düzey gerilemesi	Eksikli kullanım
Düzeyleme	Eksikli yazı
Düzey uyumu	Eksiksiz cümle
Düzgü çözme	Eksik yazım
Düzgü değıştirme	Eksiltme
Düzgü kopyalama	Eksiltmeli
Düzgüleme	Eksiltmeli cümle
Düzlem	Eksiltmeli söz
Düz söz söyleme	Eksiz biçim
Düz yazı	Eksiz biçim birimi
Edatlaşma	Emir çekimi
Edat öbeğı	Emir görünüşü
Edatsız bağlama	Emir sözleri
Edebî sanat(lar)	En küçük asıl birim
Edilgen görünüşlü eylem	En küçük zıtlık
Edilgen özne	Esas eylem
Edilgen yüklem	Eski biçim
Edinilmiş dil	Eski taş yazısı
Ek kalıplaşması	Eski yazı bilimi
Eklenti soru	Eş
Ekleşme	Eş ad silinmesi
Ekleyici	Eş ağırlıklı zıtlık

Eş anlamlı birleşik	Eş zamanlı çözümleme
Eş bağlam	Eş zamanlı ses bilgisi
Eş biçim birim çizgisi	Etimoloji
Eş biçim birimi	Etken görünüş
Eş çıkışlı ses	Etkenleştirme
Eş çıkışlı ses birim	Etken özne
Eş değerlilik	Etkileyici söz
Eş dizim	Etkili
Eş dizim çizgizi	Etkili anlam
Eş hecelilik	Etkili dil kullanımı
Eş işlevli	Etkili söz
Eşitlemeli cümle	Etkili zıtlık
Eşitlik	Ettirgen görünüş
Eşitlik öbeği	Evrenselcilik
Eş köklü	Evrensel eğilim
Eş ses çizgisi	Eylem adı
Eş sesli çatışma	Eylem adı eki
Eş seslilik eğilimi	Eylemden ad yapma eki
Eş soyluluk görüşü	Eylemden eylem yapma eki
Eş sözlü	Eylemde şekil ve zaman
Eş yazım	Eylem işletme eki
Eş yazımlılık	Eylemsi öbekleri
Eş zamanlı çeviri	Eylem tabanı

Fail	Gevşek ses
Faydacı dil bilimi	Gırtlak altı ses
Felsefel dilcilik	Gırtlaksılaşmış
Fısıltılı ünlü	Göçmen dili
Figür	Gönderge aracı
Gazete dili	Göndergesel yanılğı
Gecikme	Gönderici
Geçmiş zamanın hikâyesi	Görelilik
Gelecek zamanın kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi	Görülen geçmiş zamanın hikâye birleşik çekimi
Geleneksel dil bilgisi	Görülen geçmiş zaman(ın) isim-fiili (ad-eylemi)
Gelişim dil bilimi	Görülen geçmiş zaman kipi
Genel	Görülen geçmiş zaman(ın) kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi
Genel ad	Görülen geçmiş zamanın rivayet birleşik çekimi
Genel geçerli yazım	Görülen geçmiş zamanın şart birleşik çekimi
Genellemeler	Görülen geçmiş zamanın şart birleşik çekimi
Genelleştirilmiş ad	Görünmez gösterenler
Geniş zamanın kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi	Görüntü sembol
Genizsizleşme	Gösterge alanı
Gerçek	Gösterge aracı
Gerileyici	Gösterge bilimlik ekonomi
Gerileyici aykırılışma	
Geri tarihlendirme	

Gösterge bilimlik üçgen	İç karşıtlık
Gösterge dili	İç konuşma
Gösterge işlevi	İç öge
Gösterici işlevi	İç ünlü değişimi
Gösterici söz	İç ünlü düşmesi
Gramatikleşme	İç ünlü türemesi
Günlük dil	İç ünsüz düşmesi
Harf bozukluğu	İç ünsüz türemesi
Hayalet söz	İç yapıyı yeniden kurma
Hayvan iletişim bilimi	İdealizm
Hece başlangıcı	İdeolojik düzgü
Hece oluşturmayan ses	İfade bağlamı
Hece sonu	İki adlı eylem
Hece yazı	İki dilli
Hece yazımı	İki kültürlülük
Hikâye birleşiş çekimi	İki lehçeli
Hoş seslilik	İki lehçelilik
Islıklı konuşma	İkilem
Islıklılaşma	İkili adlandırma
İç	İkili biçim
İç aralık	İkili çokluk
İç değişim	İkili konuşma
İçerikli söz	İkililik

İkili olumsuz	İlk türemiş
İkincil ayrışma	İndirgemecilik
İkincil birleşik	İndo-European
İkincil özellik	İroni
İki okunuşlu söz	İsim işletme eki
İki ünlülü hece	İsnat öbeği
İki ünlüleşme	İstisna
İkiz söz	İşitimi ses bilgisi
İlerleyici	İşitme organları
İlerleyici aykırılaşıma	İşlek ek(ler)
İletişim yapısı	İşleklik
İlgi durumu öbeği	İşlek olmayan ek
İlişki iletişimi	İşlem
İlişkilendirme öbekleri	İşlevci
İlişkilik	İşlevcilik
İlk	İşlev değişmesi
İlk ayrışma	İşlevsel değişim
İlk biçim	İşlevsel ilişki
İlk birleşik	İşteşlik görünüşü
İlk edinilen dil	İtme zinciri
İlk ses	İye
İlk söz	İyelik durumu
İlk tip	İyelikli niteleyici

İyelik öbeği	Karşılaştırmalı dilcilik
İyileşme	Karşılaştırmalı dil kullanım biçimi
Kaba	Karşılaştırmalı söz dizimi
Kaba kullanım	Karşılaştırmalı yeniden kurma
Kalıcılık görünüşü	Karşılaştırma ögeleri
Kalıplaşmış söz	Karşılaştırma sözleri
Kapalı dizi	Karşıt anlam
Kapalı metin	Karşıt anlamlı yineleme
Kapalı sözler	Karşıtlık cümlesi
Kardeş kökler	Karşıtlık çekimi
Karışık anlatım	Karşıtlık sanatı
Karışık söz	Katman
Karıştırma	Katmerli birleşik kip
Karmacılık	Kavram dizini
Karma ses (söz)	Kavram ilişkileri ağı
Karmaşık gösterge	Kavramlaştırma
Karmaşık parça	Kayırlı biçim
Karmaşık simge	Kaynaştırma ünlüsü
Karmaşık söz	Kaynaştırma ünsüzü
Karma yazı	Kemikleşme
Karşılaştırma durumu	Kentli dili
Karşılaştırma edatı	Kırpma söz
Karşılaştırmalı biçim bilgisi	Kısaltma öbekleri

Kısaltma söz	Kullanım bilgisi
Kıvrımlı yineleme	Kullanım çevirisi
Kinaye	Kullanım değışkeni
Kirlenme	Kullanımlık
Kişi adı	Kullanımlık söz
Kişi dili	Kullanım sıklığı
Komşuluk	Kuralcı dil bilgisi
Komşuluk anlam değışmesi	Kuralcı gramer
Konuşma biçimi	Kuralcılık
Konuşma bozukluğu	Kural dışılık
Konuşma bozukluğu bilgisi	Kurallı biçim
Konuşma eğitimi	Kurallı cümle
Konuşma eylemi	Kural sıralaması
Konuşma sözleri	Kuralsız cümle
Konuşma tedavisi	Kuramsal cümle
Konuşma zinciri	Kuramsal dil bilimi
Koşulsuz ses değışmeleri	Kurgu
Koşut gelişme	Kurgulama
Koşutluk	Kurucu yapı
Kök çekimi	Kusursuz ünlü
Köken dışı özellik	Küçültme
Kök yapımı	Kültür
Kullanım bileşeni	Kültür dili

Kültürel dağılma	Metin determinizmi
Küme simgesi	Metin dışı
Lehçe alanı	Metinlik düzgüler
Lehçe alıntısı	Metin yapısı evren yapısı kuramı
Lehçe çalışmasıyla ilgili	Modernizm
Lehçe sözü	Mutation
Lehçelik dil kullanımı	Mürselmecaz
Lehçeler arası	Nazal ses
Lehçeleşme	Neden durumu
Lingua franca	Nedensiz açıklayıcı
Lokatif	Nevrolinguistik
Madde başı	Nicelik ilkesi
Makinalı çeviri	Nicelikçi dil bilmi
Matematiksel dil bilimi	Nispet zamiri
Meçhul görünüş	Nitelendirme öbekleri
Melez dil	Nitelik ilkesi
Melez söz	Niyet (amaç) görünüşü
Melezleme	Nöbetleşme
Meslek dili	Okuma bozukluğu
Metafor	Oluklu
Metincilik	Olumluluk görünüşü
Metin çıkışlı bilim	Olumsuzluk görünüşü
Metin çözümlemesi	Olumsuzluk sözleri

Oluşturucu öge	Öğrenilen geçmiş zamanın şart birleşik çekimi
Orantılı	Ölçek
Orta damak ünsüzü	Ölçü birimi
Ortak iletişim dili	Ölçünlüleşme
Ortaklaşma görünüşü	Ölçünlü söyleyiş
Ortak öge	Ön bağlayıcı
Ortalama dil	Ön biçimce
Ortam	Ön bilgi
Orta ünlü	Ön damak sesi
Öbek yapıcı	Ön damak ünlüsü
Öbek yapısı	Ön ses değişmesi
Öge	Ön vurgu
Öge çözümlemesi	Ön yarı ünlü
Ögeler üstü	Örneklem
Ögelerine ayırma	Örneksemeli gösterge
Ögelik	Özden
Öğrenilen geçmiş zamanın ad-eylemi	Özden anlamlı deyim
Öğrenilen geçmiş zamanın kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi	Özdenlik
Öğrenilen geçmiş zamanın hikaye birleşik çekimi	Özel sözcük
Öğrenilen geçmiş zamanın rivayet birleşik çekimi	Özendirme kipi
	Özne dışı üçüncü kişi
	Özne-eylem-amaç

Öznesiz cümle	Ses biçim bilgisi
Parçalar üstü	Ses bilgisi kuralı
Peslik vurgusu	Ses bilgilik
Resmi dil argosu	Ses bilimlik
Resmi konuşma	Ses birimi bilgisi
Retorik öğeler	Ses boşluğu
Retorik sorusu	Ses bozukluğu
Retorik ünlem	Ses bulanıklığı
Rivayet görünüşü	Sesçe aralık
Sanal	Sesçe karşıtlık
Sapmalı	Sesçe özellik
Saydamlık	Ses çözümlemesi
Saygılı biçim	Ses denkliği
Sayılabılır	Ses dizimi bilgisi
Sayısal anlatım bilgisi	Ses gizlenmesi
Seçimli kural	Seslendirme
Seçme eksen	Seslenen
Sedâlılaşma – sadâlılaşma	Seslenilen
Sedasızlaşma	Seslenme kuramı
Sembol	Seslenme sözü
Sert damak	Sesletim
Sert damak ünlüsü	Sesletim araçları
Ses-anlam dılcılığı	Sesletim aşaması

Sesletim biçimi	Sınır simgesi
Sesletim bölgesi	Sıralama eksenı
Sesletimsel ses bilgisi	Sıralayıcı yapı
Sesletim yeri	Sıralılık ilkesi
Seslik işlem	Sing sing kuramı
Ses nöbetleşmesi	Soluklulaşma
Ses yansımali ünlemler	Sondan önceki vurgu
Ses yasası	Sondan vurgulu
Ses-yazı harfleri	Sondan vurgulu dil
Ses-yazıyla yazma düzeneği	Son ek getirme
Ses yitimi	Soru görünüşü
Sıfat cümlesi	Soru sözü
Sıfatlık	Sosyal anlam
Sıfır	Soyadı
Sıfır ünlü	Soy ağacı kuramı
Sıklık çözümlemesi	Soyut anlatım
Sıklık görünüşü	Soyut söz
Sınıf değıştirme	Söylev türü konuşma
Sınıfsal	Söyleyiş aşaması
Sınır dili	Söz anlam bilgisi
Sınırlama	Söz ayırma aralığı
Sınırlandırma görünüşü	Sözbesöz
Sınırsız gösterme	Söz biçimi

Söz cümle	Söz türetme
Söz cümle dönemi	Söz türü
Sözdeki değişiklik	Söz vurgusu
Söz dizimi bilgisi	Söz yapımı
Söz dizimi birimi	Süreklilik görünüşü
Söz dizimi ögesi	Sürtünmeli
Söz dizimlik	Şekil birimi
Söz dizimlik belirtici	Şimdiki zaman ad-eylemi
Söz dizimlik ilişki	Şimdiki zamanın hikâye birleşik çekimi
Söz dizimlik olmayan kategori	Şimdiki zamanın kuvvetlendirme ve ihtimal birleşik çekimi
Söz grubu	Şimdiki zamanın rivayet birleşik çekimi
Sözleştirme	Şimdiki zamanın şart birleşik çekimi
Sözlü dil kullanımı	Tabu söz
Sözlü edebiyat	Taklit
Sözlük alanı	Tam
Sözlük birimi katmanı	Tamamlanmamış eylem
Sözlükçü	Tamamlanmamışlık görünüşü
Sözlük dağılması	Tamamlanmış eylem
Sözlük varlığı	Tamamlanmışlık görünüşü
Söz öbeği	Tam cümle
Söz sayımı	Tam karışma
Söz sınıfı	Tamlama öbeği
Söz sınırı	

Tam yansızlaşma	Tezlik görünüşü
Tanımlama	Tipoloji bilgisi
Tanımlayıcı dil bilgisi	Titremlı diller
Tarihsel dilcilik	Titreşimli ünsüz
Tayin grubu	Tiz ses
Tek biçim birimli	Topluluk dili
Tek düzenekli	Topluluk lehçesi
Tek harfli yazım	Topluluk vurgusu
Tek hecelileştirme	Toplumsal determinizm
Tekli konuşma	Toplumsal düzgüler
Tek yapılılık	Tören sözü
Telaffuz araçları	Transkripsiyon
Telaffuz biçimi	Tutarlılık
Telaffuz bölgesi	Tümnden gelim
Telaffuz yeri	Tüme varım
Temel	Tümleme
Temel bilgi	Tümleyici
Temel söz varlığı	Türemiş biçim
Temsil	Türetme bilgisi
Temsillik düzgüler	Türsüz
Terim bilgisi	Uç vurgu
Terk edilmiş yapı	Uluslararası söz
Teşekkül noktası	Ural-Altay dilleri

Uydurma söz	Veri
Uygulamalı ses bilgisi	Veri tabanı
Uyum görünüşü	Vurgu işareti
Uyum kuramı	Vurgulama zamiri
Uzak aykırılışma	Vurgulu
Uzaklaşma hâli (durumu)	Yabancı dil
Uzaklaşma öbeği	Yabancı düşkünlüğü
Uzlaşma	Yadırgatıcılık
Üçlü yineleme	Yakın aykırılışma
Üleştirme cümlesi	Yakınlık
Ünlem kuramı	Yakınlık alıntısı
Ünlemlik	Yakınlık çifti
Ünlem öbeği	Yakınlık kuralı
Ünlü niteliği	Yaklaşan ses
Ünlü nöbetleşmesi	Yaklaşmalı ikileme
Ünsüz-ünsüz uyumu	Yaklaşma öbeği
Üretim	Yalancı iki ünlülü hece
Üretkenlik	Yalın biçim
Üst çene	Yalın karşılık
Üst gramer	Yalın kil yazısı
Üst kural	Yalın söz
Üstünlük karşılaştırması	Yalın ünlü
Varyant	Yalın yazı

Yanıtlayan	Yazılı biçim
Yanıt ünlemi	Yazı okunuşu
Yanlış etimoloji	Yazı öncesi dönem
Yanlış örnekseme	Yazı sanatı
Yanlış örtüşme	Yazma bozukluğu
Yansıma kuramı	Yenicilik
Yansıtma kuralları	Yeni yapım söz
Yansızlaşmış	Yergi
Yansız ünlü	Yerindelik koşulu
Yapıda belirsizlik	Yerli söz
Yapımlık söz öbekleri	Yer tamlayıcısı
Yapmacıklı konuşma	Yer ve zaman kuramı
Yapma durumu	Yeterlilik görünüşü
Yapma durumu öbeği	Yetişkin dili
Yapma eylemi	Yetişkin odaklı
Yardımcı ünlü	Yineleyici anlatım
Yardımcı ünsüz	Yorum bilgisi
Yargı	Yorumlayıcı
Yarı kaynaşma	Yön öbeği
Yarı ünsüz	Yuvarlak
Yayvanlaşma	Yüklem adı
Yayvan ünlü	Yükleme
Yazılı	Yükleme kuramı

Zamir çekimi

Zorlamacı dil kökeni kuramı

Zarflik tamlayıcı

2014 tarihli Temel Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, bu alanda yapılmış olan ve bizim çalışmamıza dâhil ettiğimiz son sözlüktür. Sözlükte sık kullanılan ve alanın temelini teşkil eden terimler ele alınmıştır. Buna karşılık daha önce kullanılmamış ve ilk defa bu tarihte terim olarak yer almış madde başları aşağıda listelenmiştir:

Aktiflik-pasiflik karşıtlığı

Hayvan haberleşmesi

Alıntılama

Jargon

Anlamsal değişme

Karşılaştırmalı anlam

Anlaşılabilirlik

Kısaltmalı ad

Art zamanlı

Kısmalı ad

Bağlama yetisi

Kısmalı birleşik ad

Bakış açısı

Okul sözlüğü

Belirlenim

Okunabilirlik

Biçim birimsel karşıtlık

Ötümlü ses

Derlem dil birimi

Ötümsüz ses

Dil bilgisel kategori

Salt anlam

Dil bozuklukları

Sorulama

Dil grubu

Sözcük öbeği

Dizim bilgisi

Sözcük sınıfı

Doğan dil

Sözcük sırası

Eleştirel söylem çözümlemesi

Sözlüksel tanım

Evrensel dil bilgisi

Uluslararası fonetik alfabesi

Geçişlilik

Ünlü kayması

Yalıtılmış dil

Yukarıda yalnızca tek bir sözlükte geçen, öncesinde ve sonrasında varlığını devam ettiremeyen, kullanımdan düşen terimleri sınıflandırdık. Şimdi de ele aldığımız terimlerin ömürleri hakkında bize bilgi verecek olan bir sınıflandırma işlemi yapacağız. **1-)** Çok eski bir tarihte teklif edilmiş ancak sonrasında kullanılmayıp günümüze yakın bir tarihte yeniden kullanılmaya başlanmış olan (yani canlandırılan) terimler, **2-)** Bazı yıllar arasında teklif edilmiş, o dönemde yazılmış olan birkaç sözlükte kendine yer bulmuş ancak sonrasında kullanımından vazgeçilmiş terimler, **3-)** Son yıllarda teklif edilip tutunmuş olan terimler gibi pek çok konu hakkında bize bilgi verecek olan sınıflandırma çalışmamız da şu şekildedir:

Karşılaştırmalı Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri adını verdiğimiz çalışmamızda ele aldığımız en eski sözlük, daha doğrusu listeleme çalışması olan 1942 tarihli çalışma ile, bu alanda hazırlanmış olan ilk sözlük çalışması diye zikrettiğimiz 1949 tarihli sözlükte yer alıp daha sonra herhangi bir çalışmada karşımıza çıkmayan terimler mevcuttur. Bunlar sadece 1942-1949 tarihleri arasında kullanımda olmuş, sonrasında kullanımdan kalkmış olan terimlerdir. Bu terimler şu şekilde listelenmiştir:

Çekim örneği (örnekliği)	Haykırı
Çekmek (çekimlemek)	-İn hâli
-E hâli	İsim takımı

Yapılan çalışmada 1942 yılında teklif edilip 1949 ve 1969 yıllarındaki sözlüklerde de kendisine yer bulmuş ancak daha sonra kaybolmuş tek bir terime rastlandı. Bu terime aşağıda yer verildi:

Duyuş vurgusu

1942 yılında teklif edilip uzun bir süre kullanılmayan ancak daha sonra yeniden terim sözlüklerinde yer almaya başlayan terimleri de yaptığımız çalışmada derleme imkânı bulduk. 1942 yılında teklif edilip daha sonra 1992, 2011, 2013 veya 2014 yıllarında hazırlanan sözlüklerden birinde kendisine yer bulmuş olan terimleri aşağıda listeledik:

Belirtili isim tamlaması (takımı)	Belirtisiz isim tamlaması (takımı)

Belirtme grubu	İşâret zamiri (zamirleri)
Edilgen	İşlek
Ettirgen	Kaynaştırma harfî (sesi)
İşâret sıfatı (sıfatları)	Yapım

Daha önce de dile getirdiğimiz ve çalışmamıza dâhil ettiğimiz sözlük mahiyetindeki ilk çalışma olan 1949 tarihli Dilbilim Terimleri Sözlüğünde teklif edilmiş ve 1969 tarihli sözlükte de kendisine yer bulmuş olan, yani sadece bu tarihler arasında kullanımda kalmış olan terimleri aşağıda listeledik:

Dil duygusu	Gerilim
Direnme vurgusu	Gevşek vurgu
Dokunak vurgusu	Uzatma vurgusu

Aşağıdaki listede de 1949 tarihli ilk sözlük çalışmasında teklif edilmiş ancak uzun yıllar kullanılmadıktan sonra 2011, 2013 veya 2014 tarihli sözlüklerde yeniden kendisine yer bulmuş olan (canlandırılan) terimler yer almaktadır:

Anlık oluşum	Dilönü, dilucu veya dil tacı abanığı
Ayrışma	Dolu kelime (söz)
Belirli tanımlık	Durum fiili (eylemi)
Bitmişlik	Fısıldama, Fısıltı
Bükünlü (bükümlü)	Gedik
Çivi yazısı	Hareke
Çok heceli	İki heceli
Çok sesli	İkili harf
Dil coğrafyası	İmleme
Dil topluluğu	Kapsama

Kapsamlama	Soluklama
Kardeş dil(ler)	Söz haz(i)nesi
Karmaşık cümle	Süreç
Kırpma	Şekil
Kısalma	Tabu
Kişi zamir(ler)i	Tek heceli
Konuşma sırası	Titremler
Kümele(n)me	Üçlü harf
L'leşme (leleşme)	Üçlü kök
Olumlu	Vurgusuz
Orta ses(lik)	Yazı işaret(ler)i
Öznellik	Yer ad(lar)ı bilimi
Resim yazı	Yönetilen
Sıfır yapı(lık)	Zaman uygunluğu(uyumu)
Sınıflayıcı (sınıflandırıcı)	Zarf cümlesi (cümlecığı) veya tümcesi

1969 tarihli Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğünde teklif edilip daha sonra 1980 tarihli sözlükte kullanılmış ve sonrasında ele aldığımız sözlüklerde kullanılmamış olan terimler aşağıda liste hâlinde verilmiştir:

Ad durumu	Ölçü belirteci
Belirtili tamlama	Seslenme durumu
Bitişken dil (diller)	Soluk verme
Kişi adlı	Sürerlik görünümü (görünüşü)
Kural dışı	Tamlayan durumu
Niteleme belirteci	

Sadece 1980 ve 1989 yılları arasında kullanımda olan terimler de aşağıdaki listede yer almaktadır:

Adı yakın	Kuralsız
Aşağılayıcı	Oldurgan çatı
Birleştirme	Özel ad (isim) bilimi
Kurallı	Son türeme

1989 tarihinde teklif edilip 1992 tarihli Gramer Terimleri Sözlüğü'nde de ele alınan, daha sonraki sözlüklerde kullanılmayan terimler aşağıda liste hâlinde verilmiştir:

Bağımlı kelime	Gramer kelimesi
Bağımsız kelime	Kelime bilimi
Basit zaman	Milli dil
Emir cümlesi	Nitelenen
Fiil çekimi	Ses taklidi
Fiil gövdesi	Süreklilik fiili
Fiil kökü	Şahıs eki
Fiil öbeği	Yardımcı cümle
Gramerce özne	Yüklem ismi

1992 tarihinde teklif edilip ele aldığımız 2011 tarihli sözlükte de yer bulan, daha sonraki tarihlerde hazırlanmış olan ve ele almış bulunduğumuz sözlüklerde karşımıza çıkmayan terimler:

Damak	Kavram alanı

Aşağıdaki listede yer alan terimler son zamanlarda teklif edilmiş ve hâlen kullanımda olan terimlerdir. 2011 tarihli Dil Bilimi Sözlüğü'nde teklif edilip ele aldığımız 2013 tarihli sözlükte de kendisine yer bulabilmiş olan terimler aşağıda listelenmiştir. Bu sözcüklerin 2014 tarihli sözlükte yer almaması, onların güncel olmadığını göstermez.

Çünkü ele almış olduğumuz 2014 tarihli Temel Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, bu alanda belli başlı, sık kullanılan terimleri kapsamaktadır:

Açı	Baskın dil
Adlaştırma	Baş
Ad öbeği	Bebek dili
Adsıl	Beden dili
Aile dili	Benzerlik
Aktarma sözcük	Benzetme
Algılama	Beyin dil bilimi
Amaç	Biçimsel sesbirimi
Amaç dil	Bileşen çözümlemesi
Anadili konuşuru (konuşucusu)	Birleşme
Anlam bileşeni	Boşaltma
Anlam üçgeni	Boşluk
Araçlı ses bilgisi	Bölgeselleşme
Art gönderim	Bulanıklık
Art ünlü	Büyü dili
Bağdaşıklık	Çaprazlama (sınırlaması)
Bağımsız biçim birimi	Çıktı
Bağımsız değişken(lik)	Çok dilli
Bağıntı	Dallanma
Bağlamdan bağımsız kural	Değişken
Bağıntılı konuşma	Demet

Dil sürçmesi	Kırma dil
Düzeltemeci dil bilimi	Kişilerarası anlam
Düzenleme	Kişileştirme
Edilgenleştirme	Kod
Edinim	Kodlama
Eksen	Konu
Etki alanı	Konuşma ilkeleri
Etkilenen	Konuşma organları
Geçerli	Kurucu çözümleme(si)
Genelleşme	Kültürel aktarım
Geri bağlanma	Lehçe atlası
Geri iletim	Niteleyici
Gırtlak sesi	Odaklama
Grup dili	Ödünçleme
İçlem	Önce gelme
İkinci dil	Ön ünlü
İlişki	Ön ünlüleşme
İşbirliği ilkesi	Örtülü anlam
Kalıp söz	Seçenek
Kanal	Soluklu ünsüz
Kapalı küme	Sözlükselleşme
Kapalı ünlü	Sürtünmesiz
Karşılıklı anlaşılabilirlik	Tek dilli

Tınlama	Yazı birimi
Ticaret dili	Yerli (iletişim) dil(i)
Ulusallaştırma	Yıldız(lı) biçim
Yanak ünsüzü	Yineleme
Yansıtma	Yüzey yapı

Aşağıdaki listede ise 2013 yılında teklif edilip 2014 yılında hazırlanmış olan Temel Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde de yer alan terimler gösterilmiştir. Bu terimlere 2013 yılına kadar ele aldığımız sözlüklerin hiç birinde yer verilmemiştir.

Aykırılaşıma	Metinlerarasılık
Belirtirilik	Tür değıştirme
Biçim bilgisi	Yansıma söz(cük)
Cümle dışı öğeler(unsur)	Yineleme öbeğı
Derlem	

Karşılaştırmasını yapmış bulunduğumuz sözlüklerin 2011 yılına kadar olanlarının bazılarında bulunup, son üç sözlükte, yani 2011, 2013 ve 2014 tarihli sözlüklerin hiç birinde bulunmayan, güncel değil diyebileceğimiz terimlere de rastladık. Bu terimler en son 1992 tarihli sözlükte karşımıza çıkmış, sonrasında bir daha görülmemiştir. Listelediğimiz terimler şu şekildedir:

Asıl sayı sıfat(lar)ı	Basit kelime
Aykırılık	Belgili (belirli) nesne
Ayrımlaşıma	Belgisiz (belirsiz) nesne
Bağ-fiil (bağ-eylem)	Bildirme kipleri
Bağımlı sıralı / birleşik / cümle (tümce)	Bileşik zaman
Bağımlı tümce	Birinci şahıs (kişi)
Bağlaç öbeğı (grubu)	Birleşik kelime

Birleşik sıfat	İç akışma
Birleşik zaman	İç cümle
Boğumlanma bölgesi	İkinci şahıs (kişi)
Boğumlanma noktası (yeri)	İkiz ünlü
Cins ismi (adı)	İlgi (hâli) eki
Çıkak	İm bilimi
Dış akışma	İsimden fiil
Dilek kipi (kipleri)	İyelik eki (ekleri, zamirleri)
Dönüşlü çatı	Kapalılık
Eşanlamlı kelime (kelimeler)	Kapantı
Eşitlik eki	Karşılaştırmalı gramer
Eş sesli kelime, ek	Karşılıklı fiil
Fiil cümlesi	Katmerli birleşik (bileşik) zaman
Fiilden ad (isim)	Kelime
Fiilimsi	Kelime haznesi (hazinesi)
Fiil ismi (isimleri)	Kelime sınıf(lar)ı
Geçmiş zaman ortacı (sıfat-fiili)	Kelime türü
Gelecek zaman ortacı (sıfat-fiili)	Kelime vurgusu
Geniş zaman ortacı (sıfat-fiili)	Kesirli (kesir) sayı sıfatı (sıfatları)
Gerçek özne	Kılış fiili (eylemi)
Gırtlak sessizi (ünsüzü)	Kısa
Hışırılı	Kısaltmalı (kısaltma) kelime
Hikâye birleşik zamânı	Konuşma aygıtı (cihazı)

Koruma ünsüzü, koruyucu ünsüz

Koşuntu

Lâhikai mütekaddime

Nispet eki

Olumlu fiil

Orta

Ön damaksıl veya sadece damaksıl
abanık

Peltek diş ünsüzü (dişsil)

Sabir

Sanlık

Selenli

Ses ayrışımı (ayrışması)

Ses karşılanması

Ses girişleri

Ses yinelemesi

Soyut isim (ad(ı))

Sözlük kelimesi

Sürekli sessiz (ünsüz)

Süreksiz sessiz (ünsüz)

Sürerlik eylemi (fiili)

Şahıs-şahs

Şahıs zamiri (zamirleri)

Tasvir fiil(ler)i

Tasviri dil bilgisi (tasvirici gramer)

Tezlik fiili (eylemi, kılınışı)

Titrek

Tümce

Tür adı

Türeme ünlü

Türeme ünsüz

Ulaş

Uygarlık dili

Uygunluk

Uzak benzeşmezlik

Üçüncü şahıs (kişi)

Ündeş

Ünlü boşluğu

Ünlü değişimi

Ünsüz değişimi (değişmesi)

Ünsüz düşmesi

Ünsüz uyumu

Üstünelik durumu (hali)

Verner yasası (kanunu)

Yakın benzeşmezlik

Yaklaşma fiili (eylemi)

Yalın kelime (sözcük)	Yer belirteci
Yalın zaman	Yeterlik fiili (eylemi)
Yarı açık (sâit, ünlü, ünsüz)	Zaman belirteci (zarfı)
Yeni kelime (sözcük)	Zincirleme sıfat tamlaması

Aşağıdaki listede ise farklı zamanlarda teklif edilip en son 2011 tarihli Dil Bilimi Sözlüğü'nde karşımıza çıkan, ele aldığımız 2013 ve 2014 tarihli sözlüklerde bulunmayan terimler yer almaktadır:

Abece	Değişke
Alçalan ton	Deyiş
Anlatımsal	Dudaksı (dudaksıl)
Aykırı	Dudaksıl - art damaksıl
Aykırılıkçılar	Düzdeğişmece
Bağlama	Edilgen fiil (eylem)
Belgisiz	Ek fiil (eylem)
Belgisiz (belirsiz) sıfat (sıfatlar)/niteliyici	Emir kipi
Biçim bilimi	Eril
Bildirme kipi	Eşsüremlî dil bilimi
Bileşik kelime (sözcük)	Eşsüremlilik
Bileşik tümce	Evrimsel dil bilimi
Bitişimli diller	Eylem gövdesi
Cins	Eylemlik
Çevre	Ezgi
Çift dudaksıl	Fizyolojik ses bilgisi
Çoğul	Genel ses bilgisi

Geniş çevriyazı	İkili sesli (�nl�)
Genizsi (genizsil)	İkili �nl�leşme
Gerçekleştirme	İkiyanlı karşıtlık
Gereklik (gereklilik)	İlgi cümlesi (tümcesi)
Gergin	İlişki işlevi
Gevşek	İniş durumu
Gevşeme	İsteme kipi (kipleri)
Gırtlaksı (gırtlaksıl)	İşitsel ses bilgisi
Giriş durumu	İşlevselci
Girişik cümle (tümce)	İşlevselcilik
Görev	Kakışma
Görevselci	Kalıplaşma
Görüntüsel gösterge	Kalıplı diller
Görüntüsel yazı	Kapalı seslem
Gösterme belirteci	Kapantılı
Gösterme sıfatı	Karışım
Gösterme zamiri (adılı)	Katma
Gövdeleyici dil(ler)	Kavram bilimi
Islıklı	Kavşak
İ� bağlam	Kaydırma
İçindelik durumu (hali)	Kaynaştırıcı (kaynaştıran) diller
İ� türeme	Kesintili
İkil/ikillik	Kesit

Keskin	Pekiştirmeli
Kısa seslem	Prag okulu
Kopenhag okulu	Sesbirimcik
Koşul tümcesi	Seslem
Kullanılabilirlik	Sesleme
Kuruluş	Seslem yutumu (yitimi)
Küçültmeli	Sıra
Nedenli	Soluklu
Nedensiz	Son nl düşmesi
Nicel dil bilimi	Söyleyim
Niteleyen	Söyleyiş ses bilgisi
Oldurgan fiil (eylem)	Sözlüksel birim
Olumluluk	Süreksiz
Oluşturucu	şaklamalı diller
l bilimi	Takı
n türeme	Tekil
n varsayım	Terim bilimi
n yinelem(e)	Titreşimli
tml	Tiz
tmsz	Tümcesel
Parça	Tümel(ler)
Parça st	Türetme
Patlamalı	Ulam

Uzam(sal) dil bilimi	Yansı(la)ma
Uzun seslem	Yan ünsüz
Ünlem işâreti	Yapısal(cı) dil bilimi
Ünlü düşmesi	Yarı kapantılı
Ünlüler arası	Yazın dili
Ünlüleşme	Yeğînlîk
Üretici anlam bilimi	Yinelemeli
Üst damaksıl	Yoğun
Üst ses birimi	Yumuşak sessiz (ünsüz)
Verici	Yuvarlak sesli (ünlü)
Yalınlayan diller	Yükselen ton
Yan katman	

Çalışmamıza dâhil ettiğimiz, en son, en güncel sözlük çalışması olan 2014 tarihli Temel Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü adlı eser, çok ayrıntıya girmeden, bu alanın temel taşı sayılan terimlere yer vermiştir. Bu sebeple de öncesinde teklif edilip bir süreliğine kullanılan pek çok terime bu sözlükte yer verilmemiştir. Farklı tarihlerde teklif edilip, en son 2013 yılındaki Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü'nde yer alan terimler aşağıda listelenmiştir:

Anlam değişmesi	Ara cümle
Anlam genişlemesi	Araç hali
Anlam iyileşmesi	Art avurt sessizi (ünsüzü)
Anlam kayması	Art damaksıllaşma
Anlam kötüleşmesi	Art damak sesssizi (ünsüzü)
Anlamlama	Art zamanlı dil bilimi

Avurt sessizi (ünsüzü)	Çekim eki
Ayrıcı işâret (im)	Çekimli fiil (eylem)
Bağımlı	Çev(i)ri-yazı
Bağımsız cümle	Çıkma hâli (durumu)
Bağıntı ilkesi	Çocuk dili
Bağlama zamiri	Çözümleme
Basit cümle	Damak sessizi (ünsüzü)
Belgisiz (belirsiz) zamir (adıl, zamirler)	Damaksıllaşma
Belirtisiz (belirsiz) nesne	Daralma
Belirtme -i hâli (durumu)	Dar sesli (ünlü)
Belirtme sıfatı (sıfatları)	Devrik cümle
Benzeşmezlik	Dil akrabalığı
Biçem	Dil atlası
Bildirme cümlesi (tümcesi)	Dilek-şart(koşul) kipi
Bileşen	Diş damak ünsüzü (Damak-diş ünsüzü)
Bilim dili	Diş-dudak sessizi (ünsüzü)
Birleşik cümle	Diş eti ünsüzü (ünsüzleri)
Birleşik fiil (eylem)	Dişil
Birleşik (ad) isim	Diş sessizi (ünsüzü)
Bükün (büküm)	Dizge
Bükünlü (bükümlü) dil(ler)	Dizi
Büyük sesli (ünlü) uyumu	Dizim
Cümle vurgusu	Dizin

Dizisel bağıntı	Düz tümleç
Doğal dil	Düz ünlü (sesli)
Dolaylama	Edebî dil
Dolaylı anlatım	Edilgen çatı
Dolaylı tümleç	Edim
Dolaysız anlatım	Edinç
Dolubirim	Ek
Dönüslü (öze dönüşlü) fiil (eylem)	Eklemeli diller
Dönüslü (dönüslülük) zamir(i) (adıl(ı))	Ek yığılması
Dönüşme	Emir – emr
Dönüşüm	En küçük çift
Dudak benzeşmesi	Eski kelime (söz)
Dudak sessizi (ünsüzü)	Eş adlılık
Dudaksıllaşma	Eş anlamlılık
Durak	Eş biçimlilik
Durum	Eş değışirlik
Düşme	Eşdillilik çizgisi
Düzeltme işâreti	Eşitlik derecesi
Düzey/Düzlem	Eşitlik durumu (hali)
Düzgü	Eş sesli
Düzleşme	Eşyazı(m)lılık
Düz sıra	Eş zamanlı
Düz söz	Eş zamanlı anlam bilimi

Eş zamanlı dil bilimi

Eş zamanlılık

Etken çatı

Etken fiil (eylem)

Ettirgen çatı

Ettirgen fiil (eylem)

Eylem

Eylem cümlesi (tümcesi)

Eylem çekim(i) ek(ler)i

Eylem çekimi

Eylem kökü

Eylemsi

Fonem

Fonetik

Fonetik yazı

Fonoloji

Geçer dil

Geçerlilik

Geçişli

Geçişli eylem (fiil)

Geçiş sesi

Geçişsiz

Geçişsiz eylem (fiil)

Geçmişe bağlı gelecek zaman

Geçmiş zaman (geçmişlik)

Geçmiş zaman isim-fiili (ad-eylemi)

Geçmiş zaman kipi

Gelecek zaman (geleceklik)

Gelecek zamanın hikâyesi (hikâye birleşik çekimi)

Gelecek zaman isim-fiili (ad-eylemi)

Genel dil bilgisi

Genel ses bilimi

Genel sözlük

Genel Türkçe

Genişleme

Genişlik derecesi

Geniş sesli (ünlü)

Geniş zaman

Geniş zaman eki

Geniş zamanın hikayesi (hikâye birleşik çekimi)

Geniş zamanın rivayeti (rivayet birleşik çekimi)

Geniş zamanın şartı (şart birleşik çekimi)

Geniş zaman isim-fiili (ad-eylemi)

Geniz sesi

Geniz sessizi (ünsüzü)	Gösterilen
Genizsileşme (genizsilleşme)	Gösterim
Geniz ünlüsü	Gövde
Gerçekleşme	Gövde hali
Gereklilik (gereklik) kipi	Gramer
Gerileyici benzeşme	Grup – gurup
Gerilme	Grup vurgusu
Gezgin kelime (söz)	Güdüm bilimi
Gezici kelime (söz)	Gündelik dil
Gırtlak	Gürültü
Gırtlak kapağı	Haberleşme
Gırtlaksılaşma	Halka kıkırdak
Girişim	Halk dili
Gizli dil	Halk köken bilimi (halk etimolojisi)
Glosematik	Hançere
Gönderen	Hareket ismi (adı)
Gönderge	Harf
Gönderge işlevi	Harf çevirisi (çevrimi)
Gönderilen	Hayvan dili
Görülen geçmiş zaman	Hazırlık safhası (aşaması)
Görülen geçmiş zaman eki	Hece doruğu
Gösteren	Hece düşmesi
Gösterici	Hece işâreti

Hece kaynaşması	İkincil uzunluk
Heceleme	İkincil vurgu
Hece sınırı	İkinci teklik şahıs (kişi)
Hemze	İkizleme (İkizleşme, İkizlenme)
Hışırtılı ünsüz	İkiz ünsüz
Hüküm	İktidarı fiil (eylem) (iktidar fiili)
Islıklı sessiz (ünsüz)	İlerleyici benzeşme
İbriksi kıkırdaklar	İleti
İç бүкүн (büküm)	İlgeç
İç ek	İlgi hâli (durumu)
İçerik çözümlemesi	İlgi hâli (durumu) eki
İç içe birleşik cümle	İlgileme cümlesi
İç kafıye	İlgileme zamiri
İç patlamalı	İlgi zamiri (adılı)
İç ses	İlim dili
İç ses düşmesi	İmlâ
İç ses türemesi	İncelme
İkicilik	İnceltme işâreti
İkileme	İnce sesli (ünlü)
İkilemeli tamlama	İnce sıra
İkili kök	İsim – ism
İkili şekil	İsim cümlesi
İkinci çokluk şahıs (kişi)	İsim çekimi

İsimden türeme fiil	Kalkan kıkırdak
İsimden türeme isim	Kalma hâli (durumu)
İsim-fiil	Kapalı e
İsim gövdesi	Kapalı hece
İsim hal(ler)i	Kapanma
İsim kökü	Kapsam
İsim soylu kelime (söz)	Karmaşık fiil(ler)
İsim tamlaması	Karşıçıkan
İstek kipi	Karşılaştırma
İşâret	Karşılaştırmacılık
İşâret bilimi	Karşılaştırma derecesi
İşâret dili	Karşılaştırma eki
İşlevsel	Karşılaştırmalı
İşlevsel dil bilimi	Karşılaştırmalı dil bilgisi
İşleyici	Karşılaştırmalı dil bilimi
İşteş çatı	Karşılaştırmalı ses bilgisi
İşteş fiil (eylem)	Karşılıklı benzeşme
İşteşlik eki	Karşıt anlamlı
Kalınlaşma	Karşıtlama
Kalınlık-incelik uyumu	Karşıtlık
Kalın sesli (ünlü)	Kavram
Kalın sıra	Kavram çekirdeği
Kalıntı kelime (söz)	Kaynak dil

Kaynaşma	Kökteş
Kemiyet	Kullanım
Kesik cümle	Kural
Kesme işâreti	Kuralcı
Kılış ismi (adı)	Kurucu
Kısa hece	Kurucu tümce (cümle)
Kısalık	Kuvvetlendirme
Kısaltma	Kuvvetlendirme eki
Kısa sesli (ünlü)	Küçük dil
Ki bağlacı	Küçük sesli (ünlü) uyumu
Ki'li birleşik cümle	Küçültme eki
Kip(sel)leştirme	Lâhika
Kişi	Lâzım
Kişi ağzı	Mantıkça özne
Kişi eki	Melodik vurgu
Kişisiz	Meslek adı (ismi)
Komşu ses	Miktar zarfı
Konuşma	M'li ikileme
Konuşma dili	Morfem
Konuşucu	Müspet fiil (eylem)
Kök anlam (anlamı)	Nedenlilik
Köken	Nedensizlik
Köken bilgisi	Nefesli ünsüz

Nicelik zarfı (zarfları)	Ortak zarf
Niteleme sıfatı (sıfatları)	Öbek
Nitelik zarfı (zarfları)	Öbek vurgusu
Noktalama (işaretleri)	Ödünç kelime (söz/sözlük)
Oluk	Öğrenilen geçmiş zaman
Olumlu cümle (tümce)	Öğrenilen geçmiş zaman eki
Olumsuz	Ölçüt
Olumsuz cümle (tümce)	Ölü dil
Olumsuz fiil (eylem)	Ölü ek
Olumsuzluk edatı	Ölü kök
Olumsuzluk eki (ögesi)	Ölü söz (kelime)
Oluş fiili	Ön
Orantılı karşıtlık	Ön avurt sessizi (ünsüzü)
Ortaç	Öncül
Ortada ünlü düşmesi	Ön damak sessizi (ünsüzü, öndamaksıl)
Orta hece	Ön damaksıllaşma
Orta hece düşmesi	Ön ek
Ortak dil veya ortak diyelek	Önerme
Ortaklaşma eki	Ön ses
Ortaklaşma fiili	Ön ses düşmesi
Ortak nesne	Ön ses türemesi
Ortak özne	Örnek
Ortak yüklem	Örneksmeciler

Ötümlüleşme	Resmi dil
Ötümlü ünsüz	Retorik
Ötümsüzleşme	Rivâyet birleşik (bileşik) zamânı (çekimi)
Ötümsüz ünsüz	Sanat işlevi/Sanatsal işlev
Özel dil	Sapma
Özne-yüklem uygunluğu	Saygı çoğulu (çokluğu)
Patlama	Sayı adı
Patlayıcı sessiz (ünsüz)	Sayı öbeği
Pekiştirilmiş özne	Sayı sıfatı (sıfatları)
Pekiştirilmiş söz (kelime)	Saymaca
Pekiştirme edatı	Seçenekli cümle
Pekiştirme eki	Seçme
Pekiştirme hecesi	Sertleşme
Pekiştirme sıfatı	Sert sessiz (ünsüz)
Pekiştirme ünlüsü (seslisi)	Ses bilgisi
Pekiştirme vurgusu	Ses bilimci
Pekiştirme zarfı	Ses birleşmesi
Peltekleşme	Ses cihazı
Perde	Sesçil abece (alfabe)
Pes (ses)	Sesçil çevriyazı
R'leşme	Sesçil yazı
Renk adı	Ses değişmesi (değişimi)
Renk dili	Ses düşmesi

Ses kayması	Sızıcılaşma
Ses kaynaşması	Sızıcı ünsüz
Seslenme ünlemi	Silme
Ses telleri	Simge
Ses türemesi	Somut anlatım
Ses uyumsuzluğu	Somut isim (ad(ı))
Ses uyumu	Somut kavram
Ses yarığı	Somutlaştırma
Ses yazısı	Sondan eklemeli dil(ler)
Ses yolu	Son ek
Sıfatlaştırıcı	Son ses
Sıfatlaş(tır)ma	Son ses düşmesi
Sıfat tamlaması (takımı)	Son ses türemesi
Sıfır biçim birimi(birimcik)	Soru adılı(zamiri)
Sıklık	Soru belirteci(zarfi)
Sınıf	Soru eki
Sınıflandırma	Soru sıfatı (sıfatları)
Sınırlama durumu (hali)	Soyut kavram
Sınırlama eki	Soyutlama
Sıralı (bağlı) birleşik cümle	Söyleyiş
Sıra sayıları (sayısı)	Söz
Sıra sayı sıfatı	Söz(cük) ailesi
Sızıcı	Söz bilimi

Sözcük dağarcığı	Tasarlama kipleri
Söz dizimsel bileşen	Taşra ağzı
Sözlük anlamı	Tek anlamlı
Sözlükçe	Tek anlamlılık
Sözlükçülük	Tek dilli sözlük
Söz varlığı	Tek doruklu hece
Süre	Tek heceli dil(ler)
Şart cümlesi	Tekleşme
Şart kipi	Teklik
Şartlı birleşik cümle	Telaffuz
Şekil bilgisi	Temel anlam
Şimdiki zaman (Şimdikilik)	Temel cümle (cümlecik, tümce)
Şimdiki zaman kipi	Temel kelime (söz, sözce)
Taban	Titrek sessiz (ünsüz)
Tali uzunluk	Titrem
Tam benzeşme	Titrem birimi
Tamlama	Titreleme
Tamlanan	Titreşimlileşme
Tamlayan	Titreşimsizleşme
Tanımlık (tanım edatı)	Tonsuzlaşma
Tarihî (tarihsel) dil bilgisi (gramer)	Topluluk eki
Tarz	Topluluk ismi (adı)
Tarz zarfı	Tutumluluk ilkesi

Tümleç	Ünlem vurgusu
Türemiş ad (isim)	Ünlü atlaması
Türemiş belirteç (zarf)	Ünlü çatışması (çarpışması)
Türemiş eylem (fii)	Ünlü daralması
Türemiş kelime (söz)	Ünlü düzleşmesi
Türemiş sıfat	Ünlü genişlemesi
Türev	Ünlü ikizleşmesi
Ulama	Ünlü incelmesi
Ulusal dil	Ünlü kalınlaşması
Unvan	Ünlü kısalması
Unvan öbeği (grubu)	Ünlü uyumu
Uyum	Ünlü uzaması
Uzak benzeşme	Ünlü-ünsüz uyumu
Uzak göçüşme	Ünlü yuvarlaklaşması
Uzak lehçe	Ünsüz benzeşmesi
Uzatma	Ünsüz ikizleşmesi
Uzun hece	Üretici
Uzunluk	Üretici dil bilgisi
Uzun sesli (ünlü)	Üst katman
Üçlü (üçüz) ünlü	Vâsıta hâli
Üleştirme sayıları (sayısı)	Verme durumu (hâli)
Üleştirme sayı sıfat(lar)ı	Vurgulu hece (seslem)
Ünlem tümcesi (cümlesi)	Vurgusuz hece (seslem)

Yabancı kelime (söz, sözcük)	Yardımcı (sözcük)
Yakın anlamlı (kelimeler)	Yardımcı fiil (eylem)
Yakın anlamlılık	Yardımcı ses
Yakın benzeşme	Yarı benzeşme
Yakın göçüşme	Yaşayan dil
Yakınlık durumu	Yaşayan ek
Yakıştırma	Yaşayan kelime
Yaklaşma görünümü (görünüşi)	Yaşayan kök
Yaklaşma hâli (durumu)	Yazı
Yalın ad	Yazı dili
Yalın cümle (tümce)	Yazım
Yalın hal (durum)	Yeni dil bilginler (dilliler)
Yan cümle (tümce)	Yer adı
Yanıt	Yerdeşlik
Yanlış türetme	Yer zarfı
Yansız (kelime, söz)	Yokluk durumu (hali)
Yansızlaşma	Yön adları
Yapı	Yönelme hâli (durumu)
Yapı bilgisi	Yönetici
Yapım eki	Yönetme
Yapısalcılık	Yumuşama
Yapma dil	Yutak
Yaptırım	Yuvarlaklaşma (yuvarlaşma)

Yuvarlak sıra	Zamir n'si
Yuvarlak ünlü	Zarf-fiil (zarf-eylem)
Yükleme (durumu) hâli	Zarf-fiil ekleri
Yüksek	Zarf-fiil öbeği
Yükseklik	Zarf tümleci
Yükselen iki(z) ünlü(lü)	Zayıf ünlü
Yükselen titrem(leme)	Zıt anlamlı(lar)
Zaman	Zincirleme isim (ad) tamlaması (takımı)
Zaman eki	

Yaptığımız çalışmada 1942 tarihinden bu yana, bu alanda karşımıza çıkan terimleri kronolojik olarak sınıflandırmış bulunmaktayız. Ele aldığımız ilk sözlükten itibaren 2011 yılına hiç kullanılmamış, sözlüklerde yer almamış olan terimlerle de karşılaştık. Bu terimler yalnızca 2011, 2013 ve 2014 tarihli sözlüklerde karşımıza çıkmıştır. Yani 2011 yılında teklif edilip hâlen kullanılmaya devam edilen, güncel terimlerdir. Bu terimleri de aşağıdaki listede gösterdik:

Bağımlı biçim birimi	Metin dil bilimi
Bağlamlama	Niteleme
Dil edinimi	Ölçünlü dil
En üstünlük derecesi	Tek dillilik
Gönderim	

Yukarıda dil bilgisi ve dil bilimi terimleri sözlüklerinde yer alan terimleri farklı başlıklar altında sınıflandırdık. Tüm bunların hâricinde çalışmamıza zenginlik katması açısından Türkçe sözlükleri de tarayarak buralarda dil bilgisi veya dil bilimi terimi olarak karşımıza çıkan, bu sahaya dâhil edebileceğimize inandığımız terimleri de derledik. Bunu yaparken Türk Dil Kurumu'na ait Türkçe Sözlük, İlhan Ayverdi'ye ait Misalli Büyük Türkçe Sözlük gibi çeşitli sözlüklerden faydalandık. Özellikle Kubbealtı Lugatı olarak da

adlandırılan İlhan Ayverdi'nin eserinde karşımıza çıkan, ancak ele adlığimiz dokuz dil bilimi ve dil bilgisi sözlüklerinde rastlamadığımız terimleri öneri olarak listelemeyi uygun bulduk. Çalışmamızda bu terimleri madde başının hemen karşısında, alıntı yaptığımız sözlükteki anlamını vererek gösterdik. Bu terimlerin çoğu Arap ve Fars dillerinden alınma sözcüklerdir. Arapça ve Farsça olan bu terimlerin büyük çoğunluğuna Türkçe karşılıklar bulunmuş ve sözlüklerimizdeki yerini almıştır. Ancak yine de Türkçe karşılığı olmayan ve sözlüklerimizde bulunmayan kimi terimlerin karşılıkları bulunarak, bir düzenlemeye tâbi tutularak terim sözlüklerine kazandırılmasının gerekli olduğu görüşündeyiz. Bunun en büyük faydalarından biri de yitirilip giden, kullanımdan düşen terimlerin yeniden canlandırılması olacaktır. Ayrıca bundan sonra hazırlanacak olan dil bilimi ve dil bilgisi terimleri sözlüklerinde, Türkçe anlamı verilen terimlerin yanında bu eski şekillerinin de verilmesinin uygun olacağını ve çalışmamızın buna katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

Addaş	Atıf edatı
Ad takımı	Basriyun
Âhenk kaidesi	Bedel
Ahvâl-i isim	Belirtme öbeği
Âidiyet eki	Binâ
Aksâm-ı kelâm	Buyuru
Aktif fiil	Büzülme
Akuzatif	Câlî mastar
Alem	Cem'
Analoji	Cemi
Anlamdaşlık	Cemilendirmek
Asimilasyon	Cemilenmek
Atf-ı beyan	Cezâ
Âtîf	Cezr

Cümel	Fi'l-i istimrârî
Çekilmek	Fi'l-i lâzım
Çekimli	Fi'l-i mâlûm
Çektirmek	Fi'l-i mâzî
Dileme kipleri	Fi'l-i meçhul
Disimilasyon	Fi'l-i menfi
Diyalektoloji	Fi'l-i mukârebe
Edât-ı haber	Fi'l-i mutâvaat
Edât-ı istifham	Fi'l-i muzârî
Edât-ı rabt	Fi'l-i mürekkep
Edevat	Fi'l-i müsbet
Ekleşmek	Fi'l-i müşâreket
Ekvatif	Fi'l-i müteaddî
Emr-i gâip	Fi'l-i rivâyet
Emr-i hâzır	Fi'l-i şartî
Enstrümantal (İnstrümantal) hâli	Fi'l-i ta'cîlî
Eş mânâlı	Fi'l-i temennî
Etkin fiil	Fi'l-i vücûbî
Fi'l-i cevherî	Fonetik alfabe
Fi'l-i hikâye	Fonetik imlâ
Fi'l-i îâne	Gâbir
Fi'l-i iktidârî	Gaip - gaib
Fi'l-i iltizâmî	Genitif

Haber kipleri	İsm-i meful
Hâl-i mücerret	İsm-i mekân
Hece vezni	İsm-i mensup
Hemnam	İsm-i mürekkep
Homonim	İsm-i tafdil
Humâsî	İsm-i tasgir
İfade	İskan
İhbar sığaları	İspat - isbat
İhbârî	İstifham
Îlâl	İstikbal
İlm-i iştikak	İşteş
İltisâkî	İştikak
İltisâkî diller	İzâfet
İltizâmî	İzâfet terkibi
İncirar	Kıyas
İnsiraf	Konson
İnşa	Konsonant
İsm-i âm	Kök bilimi
İsm-i câmi	Kûfiyun
İsm-i cem	Lâhikai tasrifîye
İsm-i cins	Lefif
İsm-i fail	Lenguistik
İsm-i has	Lisâniyat

Lugat-lugat	Mefûlün-ileyh
Lugatçe-lugatçe	Mefûlün-maa
Mahmul	Mefûlün-minh
Mahreç –mahrec	Mehmuz
Mâlûm	Mekân zarfı
Mâlûm fiil	Meksur
Mârife	Menfi
Masdar-i câlî	Menfî cümle
Masdar-ı mîmî	Menfî fiil
Masdar-ı muhaffef	Menhut
Mâtuf	Merci
Mâzî	Merfu
Mecaz	Met-Med
Mecrur	Metatez
Mecrûrat	Mevsuf
Meçhul	Mezid
Meftuh	Mimli mastar
Mef'ul	Misal
Mefûlün-anh	Morfoloji
Mefûlün-bih	Morfolojik
Mefûlün-bih gayr-i sarîh	Muhaffef mastar
Mefûlün-bih sarîh	Mukāyese
Mefûlün-fih	Munfasıl

Munsarif	Müphemmat - Mübhemmat
Mûreb	Müptedâ - Mübtedâ
Musaggar	Mürekkebat
Mutâbakat	Mürekkep - Mürekkeb
Mutâvaat fiili	Mürekkep cümle
Mûtel	Mürekkep fiil
Muttasıl	Mürekkep isim
Muzâaf	Mürekkep kelime
Muzaf	Mürekkep sıfat
Muzâfunileyh	Mürekkep zaman
Mübâlağa-Mubâlağa	Mürekkep zarf
Mübâlağa-i ism-i fâil – Mübâlağa-i fâil	Müsennâ
Mücerret – Mücerred	Müsnet - Müsned
Müdgam	Müsnedün - ileyh
Müennes	Müspet - Müsbet
Müfret-Mufred	Müspet cümle
Mühmel	Müstakbel
Mühmelât	Müstevî
Mülkiyet eki (zamiri)	Müşareket
Münâdâ	Müşareket fiili
Münekker	Müşedded
Müphem sıfat	Müştak
Müphem zamir	Müştak-ı fiil

Müşükkun-minh	Nominatif
Müteaddî	Onomastik
Müteaddî fiil	Partisip
Mütecânis	Pasif fiil
Müteharrik	Râbıt
Mütekellim	Râbıt edatı
Mütemmim	Rabtiyye
Müteradif	Ref'
Müzekker	Rubâî – rübâî
Nâfî	Rubâî-yi menzîdün-fîh
Nahiv-Nahv	Sada
Naklî mâzî	Sahih
Nâsıp - Nâsıb	Sâit
Nasp – Nasb	Sâit-i şefevî
Nefiy - Nefy	Sâkin
Nefiy edatı	Sâlim
Nefs-i mütekellim	Sâmit
Nefs-i mütekellim vahde	Sarf
Nefs-i mütekellim maa'l-gayr	Sarf ve nahiv
Nefyetmek - Nefyeylemek	Savt
Nehiy-Nehy	Savtî
Nekre	Savt-ı taklîdî
Nevâsıb	Savtiyat

Sedalı – sadalı	Sîga-yı mürekkebe
Sedâlı (sadâlı) sessiz	Sîga-yı şartiyye
Sedâsız – sadâsız	Sîga-yı temennî
Semâî	Sîga-yı vücûbî
Sesli uyumu	Sinonim
Sessiz uyumu	Soru işâreti
Sıfat-ı adediyye-i asliyye	Südâsî
Sıfat-ı adediyye-i kesriyye	Sûje
Sıfat-ı adediyye-i rütbiyye	Sülâsî
Sıfat-ı adediyye-i tevezziyye	Sülâsî mezid (mezîdün-fih)
Sıfât-ı istifhamiye	Sülâsî mücerred
Sıfât-ı işâriyye	Şekliyat
Sıfât-ı müphemme	Şühûdî mâzî
Sıfat-ı mürekkebe	Taaddî – teaddî
Sıfâtı tavsifiye	Tâdiye
Sıfâtı ta'yîniyye	Takısız tamlama
Sıla sîgası	Tâlî cümle
Sıyga-sîga	Tasrif
Sîga-yı emriyye	Tasrif etmek
Sîga-yı ihbariyye	Tasrîfî
Sîga-yı iltizâmiyye	Tasrifi diller
Sîga-yı inşâiyye	Tavsîfî sıfat
Sîga-yı mübalağa	Tâyînî sıfat

Tâyin sıfatı	Vasıf –Vasf
Teheccî	Vikaye harfi
Tekit sıfatı	Vokal
Tekîdü'l-medh (bi-mâ-yüşbihü'z-zem)	Yakınlık fiili
Tekrar	Yan sesli
Temennî sigası	Yapma hâli
Tenâfûr	Yapma mastar
Terâdüf	Yermeli
Terâkib	Zamair
Terkîb-i izâfî	Zamairi istifhamiye
Terkîb-i izâfî-i gayr-i muayyen	Zamairi işariye
Terkîb-i izâfî-i muayyen	Zamairi mülkiye, zamairi izafiye
Terkibi tavsîfî	Zamairi müphememe
Terkip – terkiib	Zamairi şahsiye
Tesârif	Zarf-ı istifham
Teskin	Zarf-ı mekân
Teşkil eki	Zarf-ı mürekkep
Tetâbu-i izâfat	Zarf-ı zaman
Titreşimsiz sessiz	
Toponimi	
Türemek	
Türetmek	
Üç nokta	

Karşılaştırmalı Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü adını verdiğimiz çalışmamızda, yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi, kısaca, bu alan ile ilgili terimlerin geçirmiş olduğu süreçleri, bu süreçte yaşamış oldukları değişiklikleri göstermeye çalıştık. Yapmış olduğumuz çalışmada faydalanmış olduğumuz dokuz adet terim sözlüğü dışında, güncel Türkçe sözlüklerden de faydalanarak, buralarda bulunan, terim mahiyetindeki kelimeleri öneri olarak da sunmayı yararlı bulduk. Uzun bir çalışmanın sonucunda meydana getirdiğimiz Karşılaştırmalı Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğünde karşılaştırmasını yaptığımız ve aynı zamanda öneri olarak sunduğumuz toplam 5797 adet terim mevcuttur. Çalışmamız 1942 tarihinden bu yana yapılmış olan çalışmalarda derlenen bütün terimleri bünyesinde bulundurması açısından oldukça önemli ve kapsamlı bir çalışmadır. Dil bilimi veya dil bilgisine ait bir terimin tarihsel süreçte ne gibi değişiklikler yaşadığını, süreç içerisinde anlamında meydana gelen farklılaşmaları, terimin kullanımına ne zaman başladığını, ne kadar süre kullanımda kaldığını, güncel olup olmadığını, terimin isimlendirilmesinde süreç içerisindeki farklılıkları açıkça göstermesi ve bunlara ulaşmayı kolaylaştırması bakımından da yaptığımız çalışma bu sahada bir ilk olduğu düşüncesindeyiz. Çalışmamız uzun bir sürecin ürünü olup, bu süreçte görülmüştür ki; dil bilimi ve dil bilgisi alanında özellikle üzerinde terimler bakımından çalışma yapılması gereken eksiklikler vardır. Bu sahanın ürünleri henüz tam anlamıyla ele alınıp incelenme fırsatı bulamamıştır. Biz çalışmaya başlarken bunun bilincinde olarak başladık ve bir nebze de olsa bu sahadaki eksikliklerden birini tamamlamaya çalıştık. Elbette ki bizim de eksikliklerimiz bulunmaktadır. Zaman içerisinde bunların da tamamlanacağını ümit etmekteyiz.

KAYNAKLAR

- AKSAN, Doğan, Anlambilimi ve Türk Anlambilimi, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara 1987.
- AKSAN, Doğan, **Her Yönüyle Dil 1**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1977.
- AKSOY, Ömer A., **Dil Üzerine Düşünceler ve Düzeltmeler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1964.
- BANGUOĞLU, Tahsin, **Türkçenin Grameri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990.
- BİLGEGİL, Kaya, **Türkçe Dilbilgisi**, Dergah Yayınları, Ankara 1984.
- BURAN, Ahmet, **Anadolu Ağzlarında İsim Çekim Hâl Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- DEMİR, Niyazi, Semra BAYDAR, Gülhayat GÜRKÖK, Şenat ŞENKUL, Sebahattin DEMİR, **Anlamdaş ve Karşıt Anlamlı Kelimeler Sözlüğü**, Serhat Yayınları, İstanbul 2000.
- DEMİRCAN, Ömer, “Dildışı Dilbilgisi Öğretimi mi?”, **Çağdaş Türk Dili Dergisi**, Sayı 209, s. 249, 2005.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2012.
- DİLAÇAR, Agop, **Türk Diline Genel Bir Bakış**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1964.
- DİZDAROĞLU, Hikmet, **Dilcilere Saygı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1966.
- DİZDAROĞLU, Hikmet, **Türkçede Sözcük Yapma Yolları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1962.
- ERCİLASUN, Ahmet B., **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- ERGİN, Muharrem, **Türk Dil bilgisi**, Bayrak Yayınları, İstanbul 2012.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, “Dil Bilimi ve Dil Bilgisi”, **Türk Dili Dergisi**, Sayı 517, 1995.
- GÜRLEK, Mehmet, Mesut ŞEN, “Türk Dili Çalışmalarında Terim Sorunu: Bir Durum Çalışması”, **International Journal of Social Science**, s. 189 – 200, 2014.
- HATİBOĞLU, Vecihe, **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1969.
- HATİBOĞLU, Vecihe, **Türkçenin Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1973.

- HATİBOĞLU, Vecihe, **Türkçenin Söz Dizimi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1972.
- İMER, Kamile, Ahmet KOCAMAN, A. Sumru ÖZSOY, **Dilbilim Sözlüğü**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.
- İMER, Kamile, **Dilde Sadeleşme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1976.
- KAPLAN, Mehmet, **Kültür ve Dil**, Dergah Yayınları, Ankara 2004.
- KARAAĞAÇ, Günay, **Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- KARADEMİR, Fevzi, “Dil Bilim ile Dil Bilgisi, Dil Bilimci ile Dil Bilgici Karşıt Göstergeler midir?”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 111 – 117, 2011.
- KARAHAN, Leylâ, **Türk Dili Üzerine İncelemeler**, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- KORKMAZ, Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- KORKMAZ, Zeynep, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, C. I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- KÜLTÜRAL, Zuhâl, “Dil Bilgisi Terimleri Sözlükleri ve Terimlerin Kullanımında Görülen Aksaklıklar”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish of Turkic Volume 4/8**, s. 383-394, 2009.
- ÖZDEMİR, Emin, **Öz Türkçe Üzerine**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1969.
- ÖZDEMİR, Emin, **Dil Devrimimiz**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1969.
- ÖZMEN, Mehmet, “Eksik Olan Dil Bilgisi Terimlerimiz Üzerine”, **Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri**, s. 111 – 125, 1999.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, **Öz Dilimiz**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1966.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, **Öz Türkçe Sözcükler ve Terimler Sözlüğü**, Nokta Yayınları, Ankara 1966.
- SUNULLAH, Arısoy, **Arı Dile Doğru V**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1963.
- ŞAVKAY, Tuğrul, **Dil Devrimi**, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2002.
- TOPALOĞLU, Ahmet, **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1989.
- Türk Dil Kurumu, **Büyük Türkçe Sözlük**, 2017, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts (05.01.2017)
- Türk Dil Kurumu, **Derleme Sözlüğü**, cilt 1-6, Ankara 1963-1972.

- Türk Dil Kurumu, **Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T. A. O., Ankara 1949.
- Türk Dil Kurumu, **Felsefe ve Gramer Terimleri**, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul 1942.
- Türk Dil Kurumu, **Tarama Sözlüğü**, cilt 1-6, Ankara 1963-1972.
- Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.
- VARDAR, Berke, **Dil Bilimin Temel Kavram ve İlkeleri**, Multilingual Yayınları, Ankara 1998.
- VARDAR, Berke, **Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980.
- VARDAR, Berke, **Dilbilim Sorunları**, Yeni İnsan Yayınları, İstanbul 1968.
- YILMAZ, Engin, **Temel Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2014.
- YÜCEL, Bilal, “Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları”, **Türk Gramerinin Sorunları II**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- YÜCEL, Tahsin, **Dil Devrimi**, Varlık Yayınları, İstanbul 1968.
- ZÜLFİKAR, Hamza, “Dünden Bugüne Türkçe”, **Türk Dili Dergisi**, Sayı 672, 2007.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sercan ÖZKÖSE

Doğum Yeri ve Tarihi : Bartın / 12.02.1989

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Sakarya Üniversitesi / Türk Dili ve Edebiyatı

Bartın Üniversitesi / İslami İlimler

Yüksek Lisans Öğrenimi : Bartın Üniversitesi / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı

Yabancı Dil : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Bakanlığı

İletişim

E-posta Adresi : Sercan.ozkose@hotmail.com

Tarih : 23/08/2017

